

בעזהש"ת

ספר

יזאל משה

מאת כ"ק אדמו"ר הגה"ק רבן ומאורן של ישראל
מרן יזאל מייטלבוים זצוק"ל
אבדק"ק סאטמאר, ומרא דארעא דישראל

כולל שלשה מאמרים
מאמר שלש שבועות
מאמר ישוב ארץ ישראל
מאמר לשון הקודש

יצא לאור במשך כל השנים ע"י ש"ב ובן ביתו של רביה"ק זי"ע
הרה"ח מוה"ר אפרים יוסף דוב אשכנזי ז"ל
מהדורא חדשה ע"י
הוצאת ספרים ירושלים

ברוקלין יצ"ו

תשס"ו לפ"ק

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

ספר

ויזאל משה

לבאר דיני השלש שבועות, שנאמרו בנביאות,
בעניני קץ הישועות, גם לבאר דיני מצות ישיבת אה"ק
וכל המסתעף בענינים אלו להלכה ולמעשה
אשר אספתי ולקטתי ממקומות הנאמנים וברורים בחמלת הי עלי
בזכות אבותי ורבותי הקדושים ג"ע ולה"ה זי"ע ועכ"י

הקי יזאל מייטלבוים

יצא לאור בפעם ראשונה ע"י
אפרים יוסף דוב אשכנזי
בהוצאת בית מסחר ספרים "ירושלים"
שנת תשכ"א לפ"ק
ברוקלין יצ"ו

הקדמה

הוא גלוי ומפורש בדברי חז"ל, שהגידו לנו זאת צפי שלמדו מקראי שעל ידי העברה על השבועות שלא לעלות בחומה ושלא ידחקו את הקץ ח"ו אני מחיר את צרכם לצבאות וכאליות השדה. ובעזרי"ת כן ה"י, המינים והאפיקורסים עשו כל מיני השתדלות לעבור על השבועות הללו לעלות בחומה וליקח מעמם ממשלה וחירות קודם הזמן, שזכו דחיקת הקץ, והמשיכו לצות רוב בני ישראל לרעיון העמא הזה. ואיתא צמכילתא פרשת יתרו לא תשא למה נאמר, לפי שהוא אומר ולא תשבטו וגו', אין לי אלא שלא ישבע, מנין שלא יקבל וכו', משקבלת עליך להשבע הריני לך לדיין כי לא יקבה וכו'. ופי' שם צמרכבת המשנה, שמה נראה שדין שבועה גם על המחשבה כמו צע"ז, ולא אימעות אלא מקרבן, והביא כן מר"י אלא שכתב אח"כ דמדהשמיט הרמב"ם דין זה שמע מינה דאינו אלא אסמכתא, ועדיין צ"ע, לא עת להאריך בזה.

אור"ם צענין זה לא ה"י רק מחשבה בלבד, שנלמד להסתפק אם דיין על מחשבה, אבל נעשו מעשים רבים ועלומים לפעולה המרה הזאת, צתחצולות ואופנים שונים להביא לידי כך לעבור על השבועות הללו. זה פשוט שכל אופני הפעולות שעושין בזה ה"י העברה על השבועה, וכמו שרואין שכתב הרמב"ם ז"ל צאגרת תימן על אחד שאמר על עלמו שהוא משית, והתלקטו אליו חיבה אנשים והזהיר אותם עובד שהוא סכנה גדולה, שכשיתודע למלכות יהיו מזה לרות גדולות ר"ל. גם הזהיר אותם שם בזה שלא לעבור על השבועות, וכחז עמם השבועות צשכיל שידע שלמה צרות הקודש שחפז להתנועע בלא עתה הראוי ויאבדו צשכיל זה, ויבואו עליהם לרות יעיי"ש. ומבואר מזה שידע הרמב"ם ז"ל שלא יעלה בידם מאומה אלא לרות, מכל מקום חשב זאת להעברה על השבועות, כי השבועה שלא ידחקו את הקץ, היא שלא לעשות שום פעולות לדחוק את הקץ, וממילא כל פעולה שעושין

היות כי בעזרי"ת בשנים האחרונות סבלנו לרות רבות ומטרות כלענה, אשר לא היתה כזאת לישראל מאז ה"י הגוי, ולולי ה"י הותיר לנו שריד וגו', אך צחמלח ה"י ית"ש נשארנו מחי מספר צחכלית המיעוט, לא מעט מהרבה אלא מעט מן המעט, צשכיל צשועתו של הקצ"ה שצבע לצבותינו שלא יכלה זרעו ח"ו. גם נתקיים בעזרי"ת צמלוא מוצן המלה משאה"כ והפלה ה"י את מכותך וגו', הפלא ופלא ואצרה חכמת חכמיו וצינת נצוניו תסתתר, חכינו לעת מרפא והנה צעה, ועדיין לא צאנו אל המנוחה ואל הגולה. לצבינו נשבר צקרצנו לשברי שברים ואין לנו צמה להחנחם ולהתחזק, אלא עינינו לופיות למרוס צכליון עינים ודאצון נפש, עד יסקוף וירא ה"י משמים, יראה צעניינו וירפא את לצבנו הגדכה והנכאצ, צרוב רחמיו ית"ש.

והנה מלפנים צישראל בכל הדורות כשהגיעה עת צרה ליעקב, חקרו ודרשו מה זה ועל מה זה, אחי עון גרם להביא לידי כך, לשים לב לחקן ולשוב אל השי"ת, כדמצינו צקראי וצחלמוד. וכן אחר גלות שפאניא חיבר הקדוש החסיד ר' יוסף יעצ"ץ ז"ל הספרדו סי' אור החיים מיוסד על כך, לחקור את העוונות שגרמו אז הצרה והגלות. חקני החוות דעת זלכ"ה בהקדמת פירושו למגילת איכה כתב ג"כ שאין חועלת לספר הצרות והיגונות אלא אם יספר גם סיבת הצרות שאירע לו למען ישמור עלמו מהסיבות המציאות לידי הצרות, ולכן פי' שם כל מגילת איכה צדרך זה, שכל מקום שמזכיר הצרה מזכיר גם כן החטא שהיא הסיבה שהביאה את הצרה הזאת, למען נשכח אל ה"י בכל לצבינו ולא יוסף לדאבה אותנו, זח"ד יעיי"ש.

ועכשיו צדורנו זה אין צריכין לחפש ולבקש צמטמונים את העון שהביא עלינו את הצרה הזאת, כי

זוהי אף שלבסוף יעלה צידם חרם, מכל מקום בהפעלות והמעשים שעשו זוהי לצד עברו כבר על השבועה. ועכ"פ צרור שאין לדמות זה למחשבה גרידא, שלדעת המרכבת המשנה במכילתא שם אינו אלא אסמכתא, כי עשיית פעולות וודאי היו מעשה נגד השבועה, ולא רק מחשבה בעלמא.

ומבואר בגמרא שבועות דף ל"ט ככל העבירות שצחורה ופרעין ממנו, ובשבועה ממנו וממשפחתו ומכל העולם כולו. ותזינן זוהי חומר העונש בשבועה שמגיע לכל העולם כולו באשמת היחיד שעבר אשבועה. ומכל שכן זוהי שטעמו מעשים רבים בהמון בריות עד שבימים האחרונים כמעט רוב ישראל סייעו בפעולות שלהם באופנים שונים, המביאות לעבור על השבועות, וגם נעשה צפרהסיא לעיני כל ישראל, ומועטין הן שזכו לעשות מהאזה כראוי. על כן באה עלינו הלצה הזאת, מה שאמרו חז"ל צפי' שנעשו מופקרים כלבאות וכאליות השדה ר"ל, ואין פורעניות באה לעולם אלא בשביל הרשעים ואינה מתחלת אלא מן הדיקים. ואלו לא היו בישראל אלא אותו העון בלבד, הלא הוא צרור ומפורש בדברי חז"ל העונש המר מה שהי'. וכן צבני אפרים שהיו לדיקים וקדושים, ואך בשביל אותו העון שיאלו מהגלות לפני הזמן, נעשה עמהם מה שנעשה באמצע הילוכם, ואמרו חז"ל שזה הי' בשביל שעברו על השבועה, אף שלא עברו בזדון, כי אם על ידי עשות, שטעו בחשבון. וכן צבן כוזיבא שהי' אז הדור מלא תורה וקדושה עד להפליא, ונעטשו בהרג רב ר"ל יותר ממה שהי' בשעת החורבן, כמבואר בכ"מ בדברי חז"ל וצירושלמי שאז נגדעה קקן ישראל ואינו עתיד להחזיר עד שיצא בן דוד. ומבואר במדרש רבה שיר השירים עה"כ השבועתי אחכם וגו', שלכן נכשלו בימי בן כוזיבא, לפי שעברו על השבועה, ויחבאר זה יותר בפנים, ונוכל להתבונן מזה עד כמה גדול העונש בהעברה על שבועה זו.

שלושית א"ל שמה פוסקי לזקה צרכים יש צכס ואין נותנין דכתיב וכו' צדקו ולא מלאו וכו' שאל צבורים ותומים והשיבו לו אל שאלו ואל בית הדמים. ונתקשה זוהי הרי"ף צע"י בכמה קושיות, ועיקר הקושי' היא למה לא שאל מיד צבורים ותומים וכו' נפקס הרעב מיד כמו שהי' אחר ג' שנים ולמה הולך להמתין ג' שנים בצדיקה אחר הג' עבירות וסבלו ישראל ג' שנים רעב מחמת חסרון הידיעה שלא נודע מה לתקן בשביל שלא שאל מיד צבורים. והמהרש"א כתב דלפי דעתו שהי' בהם חטא עכו"ם או ג"ע או לזקה דבר שאינו תלוי במלכות לא שאל צבורים דאין שואלין צבורים אלא למלך דהיינו דבר התלוי במלוכה. ועדיין אינו מובן שהרי לא ידע אם יש בהם מאלו הג' עבירות כמו שהוכיח סופו על החלתו שצדקו ג' שנים ולא מלאו ולא הי' אלא חסרון ידיעה וספק כמו שאמר הלשון שמה יש צכס וא"כ הי' להסתפק ג"כ שמה הוא דבר התלוי במלוכה כמו שהאמת הי' כן, וצכל דבר ספק שואלין צבורים ולמה הי' צורך לסבול ג' שנים רעב ולא ישאל צבורים עד אחר שצדקו ולא מלאו מאלו הג' עבירות. וצרי"ף שם האריך זוהי ותמלית דבריו לכל זמן שהי' ספק אם אין בהם מאלו הג' עבירות שמבוארין בקרא שנסיתם צא רעב לריך לתלות במה שמבואר בקרא יעיי"ש באריכות דבריו. ועדיין ל"ע ואינו מובן כ"כ. ועכ"פ חזינן דצכל עת לרה שלא תצור אף בזמן שהי' אור"ת תלו ראשית במה שמבואר בקרא ולא שאלו גם צבורים. והנה לא מלינו בקראי עונש רע ומר נורא ואיום כזה של אני מתיר שצרכם הפקר ממש כלבאות או כאליות השדה זולת על אותו העון של ההעברה על הקץ ועל השבועה כמו שהוא בקרא דהשבועתי אחכם וגו' וכדרשא חז"ל, ולא הגיע כזאת לישראל מאז היתה לגוי זולת צדורנו צע"ה שלא הי' גזירת שמד ולא שום טעם וסיבה אלא הותר דמס והופקר ממש כלבאות וכאליות השדה ולא נודע מה זה ועל מה זה, אלא הוא הדבר המבואר בקרא רק על עון ההעברה על אותן השבועות, וא"כ הכתוב מעיד שהוא הגורם, ואין איש שם על לב.

ובגמ' יצמות ד' ע"ח: עה"כ ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה ראשונה אחר להם שמה עו"כ יש צכס דכתיב ועצדתם אלהים אחרים וגו' ולא יהי' מער צדקו ולא מלאו, שני' אחר להם שמה עוברי עבירה יש צכס דכתיב וכו' צדקו ולא מלאו,

ועי' רמב"ן פי' תשא בכמה פסוקים שצטען העגל שהמשתחיים והזובחים להעגל היו מועטים

אלה שרוב העם חטאו במחשבה וע"כ ה' הקפף ח"ו ללוחם, ופי' עוד דברי הכי' ויגוף ה' וגו' על אשר עשו את העגל שלא היו מן המשתחווים והזובחים לו אבל היו מן העושים אותו כלומר מן הנקבלים על אהבן והמביאים לו הזבח, והביא ע"ז דברי התרגום על דאשתעבדו לעגל, והרי שלא ה' הקפף בעון העגל בעבור המועטים שעבדו לו במעשה מצות והשתחוי' אלא בשביל המרובין שהיו מסייעין לעשייתו הן צמה שנקבלו עמם או צנתיות הזבח וכדומה כי חשבו זה לדבר טוב שיהי' מנהיג ומורה דרך במקום משה לשם ה' כמו שהאריך בזה הרמז"ן והאע"ז ובעלי החוס' וישר הראשונים ז"ל. וכמו כן ה' בהעגל המר הזה של עשיית מלוכה ערס ציאת המשיח שזה כמה שנים שהתחיל הרעיון העממי הזה ע"י הלוויים ונעשו פעולות נמרצות באופנים שונים לתכלית העצרה על אותן השבועות, ובעו"ה רוב העם שכל הכחות היו אמצעים לסייע לזה כי גם מהכשרים שבישראל אף מאותן שלחמו הרבה עם הלוויים עבדו מעשיהם בהריסת הדת ומינות וכפירה ר"ל אבל בעמם הרעיון העממי שלהם של ילידה לחירות ועשיית מלוכה ערס ציאת המשיח שזה הוא העיקר של השורש פורה ראש ולענה בזה נתפסו הרבה כשרים מישראל כי גדול כח הילך המסמא עינים בזה ולא שמו על לבם והי' סיוע לדבר הרע הזה מרוב העם מהם במעשה ומהם דביבור באופנים שונים ומשונים אשר עמ עיניהם מראות כי ננפשמ הוא. ואין ברצוני להאריך בפרט זה לצארו על צורי' אבל המתצונן יוכל לידע האמת, ובמעל עכן ה' הקפף על כל ישראל בשביל א' יען שלא מיחו צו כראוי, ומכש"כ בזה שהתפשטה הארעה ברוב ישראל בעו"ה, וקוצ"ה לא עבדו דינא בלא דינא שהי' בעון הנורא הזה אותו העונש המצוהר בקרא על העצרה על השבועות הללו. ולפי מה שאכתוב אי"ה בפנים באורך יחצאר שיש בעמם הרעיון הזה של לקיחת ממשלה לישראל בעממם לפני ציאת המשיח, מינות וכפירה בדרבי השי"ת, כי אך הוא ית"ש המשעבד והגואל, אפס בלחו ית"ש גואלנו לימות המשיח. וענין שיש בו מינות וכפירה ר"ל, זה ודאי פוגם אף במחשבה, כי מינות חמור מע"ז, כמצוהר בגמרא וברמז"ם כנודע, ומכש"כ כשנעשו מעשים רבים בישראל בזה, בעוה"ר.

אמנם זאת ועוד יותר, כי הכחות האלה שהמשיכו ברעיון העממי הזה להקים להם מדינה לפני הזמן בלי תורה, המשיכו את בני ישראל למינות ואפיקורסות נוראה אשר לא היתה כמוה מיום הוסדה הארץ, כי אף אה"ע עובדי ע"ז מאמינים בהשי"ת שהוא הסיבה הראשונה, אבל אלה הרשעים כופרים בעיקר, ובתחילה ממשיכים להצבות צמה שחאה היא לעינים, להיות ככל הגויים עם וממשלה כמו האומות, ושוב נמשכו אחריהם גם בעיקר הרעיון ולית דין ולית דיין ח"ו אלא הכל תלוי בצרוע בשר וכלי זיון. ואין לריך להאריך בזה כי נודע בחוש המהפכה הנוראה שהסבו הכחות האלה, שנהפכו למינות ר"ל כמה מדינות ונפרץ כח המינות צמלאו בהרבה בתי בני ישראל הכשרים עד אין שיעור, וממש מספר גדול של מיליונים מישראל נפלו על ידם ברשת המינות ר"ל. ועל ידי שהלטרפו עמם גם כחות שאומרים שמערת וכוונת התחברותם אליהם הוא בכדי לתקן ולהביא ברוך המינים גם דרך התורה, זה ה' הכרסרות להמשיך מצני ישראל הכשרים לספחם אל הרעיון העממי הזה של הקמת המדינה חששם שיש גם מתקנים ופועלים בשביל התורה, ושוב אח"כ נופלים ברשת המינות לגמרי ע"י הגשר של הדתיים הנספחים אל הלוויים, ומינות כזאת צוודאי פוגם במחשבה. וכל החושב לנטות אחר הכחות האלה נופל במחשבה לרעיון שיש בו מעיקרי ושרשי המינות ר"ל, אף שאינו מרגיש בתחילת מחשבתו, אבל היא סוף מעשה במחשבה תחלה.

כ"ד של דבר : מלבד עון החמור של העצרה על השבועה, עוד עמאו את צית ישראל בעוממת המינות והכפירה ר"ל, ואין תימה מה שהי' החרון האף בגדול הזה וילא הקפף מלפני ה', כמו שהזכיר הכתוב בפרשת נלצים. ואף בשעת החורבן נהרגו גם חסידי עליון בעון החוטאים ומחטיאים בעוה"ר והי' חרי אף נורא עד מאד. (מלבד שהלוויים בעממם עשו גם פעולות פליליות להביא את כל הרעה, בחוששם שעי"ז קל יהי' להם יותר להשיג מערתם של מלוכה וממשלה, וקוו להבנות מחורבן עמנו, וכחצתי קלת מזה בפנים הקונטרס, אבל לא ראיתי להאריך בזה כי לריך

הספר. — ומצא צנועם אלימלך באגרת הקודש שכשצא הצרכים חזינו ע"ה לא"י ונתהו' רעצ בארץ. אמרו יושבי המקום הכול, מחמת שזה המין צא אלניו אירע לנו מקרה זה, והלך למארים כדי להשקיט הדבר שלא יתפשט ציניכס. וצפרע על דורינו זה אמרו חז"ל יראי חטא ימאסו ועוד הרבה מאמרים שהבאתי בפנים, ואין להאריך בגודל השקר של העזות והחולופה ר"ל, והמאמין בהשי"ת וצחורתו הקדושה יודע האמת.

וזה צדור כי אותו הרעיון המתועב הוא המעכב גאולתנו ופדות נפשינו, כאשר הבאתי בפנים דברי המדרש ילקוט פרשת בא רמז קל"א עה"כ והי' לכם למשמרת, מי פרע לכם ממדי וכו' מרדכי ואסתר וכו', מי פרע לכם מיון וכו' בני השמונאים וכו', מי פורע לכם ממלכות רביעית, נערונא, והי' לכם למשמרת אל תחלכו ממנו נא, לא תצעיני מהבבב. ופי' שם הזית רענן מהמג"א נערונא, פי' שצריכין לשמור ולהמתין, לא תצעיני מהבבב פי' אל תבקשו לאכול אותם בהבבב, כלומר שאינו צלוי כל צרכו. ומצואר צה שאין לנו עכשיו זכות אחר לאת מן הגלות, אלא אותו הזכות לשמור ולהמתין שלא לאכול ח"ו ושלא להנות מגאולה בזאת הבבב קודם הזמן. ואם כן כל אותם הלוקחים הנל בהם וצממטלחם ואוכלים עמהם מהתועבה הנעשית נגד האזהרה של אל תחלכו ממנו נא, הן המה המעכבים את הגאולה. גם הבאתי דברי הש"ס סנהדרין דף ל"ח ע"א אין צן דוד צא עד שתכלה מלכות הזל מישראל, ופי' רש"י ז"ל שלא תבא להם שום שלטנות לישראל, אפילו שלטנות קלה ודלה. הרי מצואר שקודם ביאת המשיח תכלה אותה מלכות הזל, שאי אפשר ביאתו צאופן אחר, והיא המעכבת את הגאולה. וזכעין זה מפורש יואל בדברי הרמב"ם באגרת תימן, אלא שצריכין לרחמי שמים שתכלה אותה המלכות אך ורק על ידי כח מלמעלה מאת השי"ת, לא על ידי האומות, כי אם ח"ו יהי' ע"י האומות היא סכנה גדולה לישראל כמובן, והשי"ת ירחם עלינו ועל כל עמו ישראל. ועכ"פ כל הבהנים ומשתבחים מאותה המלכה, הרי משתבחים הם מהתעבות ביאת המשיח, ואוי לה לאותה צושה ולאותה כלימה.

זה קונטרס מיוחד לצרר הכל צראיות והוכחות צרורות, ולא באתי בקונטרס זה אלא לצרר דעת תורה). והנשארים מצני ישראל שהשאיר הקב"ה בעבור שצעתו שלא יכלה זרעו, נעשו ג"כ צנועם קשה ומר, צמה שהלית מעשה שטן להשיג מלכות המינות לנסות את ישראל צנסיון עגום כזה, כמצואר צראצ"ע פרשת ראה עה"כ וצא אליך האות והמופת וגו' כי מנסה ה' וגו' והטעם שמנסה ה"א הוא בעבור שהניחו אותו ולא המיתוהו. ומצואר מזה שהנסיון הקשה הבא מהללחה נבואה כזו שיצא האות והמופת הוא עונש לישראל בעבור שהניחוהו להגיד נביאות כאלה, ומכש"כ כשרוצ ישראל מסייעים לכתות אלו, שזה נותן כח לס"מ להראות האות והמופת. וכן כתב גם האוה"ח הקדוש פרשת יתרו עה"כ לא יהי' לך שצמאנעו העוצד הוא ממניא הוי' אחר שהוא אלהים מה שלא הוי' כן קודם. והניח הקב"ה את הלוויים לנסות צם את ישראל, אבל צעוה"ר רוצה דרוצא לא עמדו צנסיון הקשה הזה, כאשר הוי' צימי צית ראשון שהי' נסיון קשה צע"ו, וצימי גדעון לא הוי' אלה שלש מאות אנשים צכלל ישראל שלא כרעו לצבל, ועל ידם היתה תשועה גדולה בישראל, כמצואר צכתובים. ועכשיו צדור השפל הזה של עיקצתא דמשואח, עדיין לא שמנו לצ שכל הצרות והתלחות שהנישו אלניו הוי' צסיבת הרשעים האלה. וצריכין לשוצ אל השי"ת ולצרות מהם ומהמוגס יותר מהצרות מן הארי הרודף אחריו להורגו, וכל מה דאפשר להליל אפילו נפש אחת מישראל למונעה מתצורתם, יקר הוא עד מאוד שאין לשער ערבו להוציא יקר מאלל. והמה מהפכים דברי אלקים חיים ותולים הצרות בהשומעים לקול התוה"ק, כדרך האפיקורסים מאלו ומקדם. ומצואר צירמי' מ"ד י"ח שאמרו הנשים הארורות ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים וגו' חסרנו כל וצחרצ וצרעצ חמנו, ותלו כל הצרות צנציאי ה' המצחירים שלא לעצוד ע"ז, וירמי' אוח כי העון גורם כל הצרות וצתצרוו אח"כ דברי הנציאים הנאמרים צאמת ודק. ועכשיו כל מי שיש לו מוח צקדקדו יוכל להכיר האמת כי אך עון המחטיאים צרעיון העמא של הצינות וכל המעשים הנעשים עבור רעיון העמא הזה הביאו את כל הצרות והתלחות צעוה"ר על צני ישראל, כאשר אכתוב מזה צפנים

המינין והאפיקורסין שכפרו בתורה ובתחיית המתים וכו' יורדין לגיהנם וינודוין זה לדורי דורות, גיבנם כלה והם אינם כלים שנאמר וזורם לבלות שאול, וכל כך למה, מפני שפשעו ידיהם בצבול, שנאמר מצבול לו, ואין צבול אלא בית המקדש, שנאמר צנה צניתי בית צבול. ופי' רש"י ז"ל שפשעו ידיהם בצבול, שהחריבו ציבהמ"ק בעוונם, והוציאו הדברים צרמז"ס פ"ג מה"ל חשובה, אלא שהוסף בלשוננו „והכופרים צביחת הגואל“. ולכאורה אינו מובן הטעם שאמרו בגמרא בצבול שהחריבו בית המקדש בעוונם, חדא ללא מלינו שנחרב בית המקדש בעון מינות, דהרי בית הראשון נחרב בעון עבודה זרה, ובית שני בצביל שנחת חנם, ולא מלינו מוזכר בשום מקום עוון מינות ואפיקורסות. ועוד, אף אם נניח שהי' אז גם עבירה דמינות יתכן לומר כן רק על מיינים ואפיקורסים שהיו בזמן הבית, אבל כיון שנאמרה מימרא זו בימי חכמים שעתם ובזמנם, וגם הוצא צרמז"ס ז"ל, ע"כ דקאי על המינים והאפיקורסים שצכל הדורות, וגם אי אפשר לומר דקאי רק על המינים שבזמן הבית, כי מה נפקא מינה לן בזה הרי מה דבור הוה, והבית השלישי הרי לא יחרב עוד כנודע וכמבואר במס' מגילה בסידור חפלת השמ"ע, שקודם בנין הבית יכלו המינים והאפיקורסים, ואם כן איך אמרו סתמא על המינים והאפיקורסים שצכל הדורות וכל הזמנים שעתם העונש הקשה עליהם הוא בצביל שפשעו ידיהם בצבול שהוא בית המקדש, הלא אין לנו ציבהמ"ק זה קרוב לאלפים שנה, ואיך אפשר לומר עליהם שפשעו ידיהם בצביל שאינו צמליאות כלל.

וצריך לומר שהוא ע"ד שאמרו חז"ל כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאלו נחרב בימיו, והמינים והאפיקורסים גורמים בעוונותיהם שלא נבנה בית המקדש, ולכן הוי כאלו החריבו אותו, ועבור זאת נקראים פושעים ידיהם בצבול. איך אפשר לומר ע"ד שאמרו ציבהמ"ק של מעלה ונבנה ע"י עבודה הלידיקים ומעשיהם הטובים, וכשהי' נגמר הציבהמ"ק של מעלה יצא משיח לדקט, אבל הרשעים צמעשיהם גורמים חורבן למעלה והורסים מה שהלידיקים צונים שמה צמעשיהם הטובים. ופי"א אמר מרן הקדוש מלאח צעל דברי חיים זלה"ה בשלחנו הטהור, שהציבהמ"ק של

ולפי שהגאולה תלוי בזה הענין, לכן מתגבר הילכה"ר והס"מ כל כך להמשיך את כל העולם לרעיון פגול זה, כמ"ש התוספות יו"ט במס' אבות פ"ה על המשנה דחושב צהדי ניסים שנעשו ציבהמ"ק, וחשיב נמי הנם שלא אירע קרי לכהן גדול ציום הכיפורים, וכתב ע"ז: יש מי שהקשה ולמה יארע לו קרי אחר שהי' מזרחין אותו כל שצעת הימים והוא צעהרה כל היום ההוא, וזקני העם כל הלילה לא יתשו מלחורו. והתשובה כי יל"ט והילכה"ר מחקוועטים זה עם זה כשני אויבים, וכשאחד מהם קרוב להיות מנוולח יתחזק על עמדו צראותו כי לכהן אליו הרעה וכו', ולזה הוי קרוב מאד הכהן להיות צעל קרי יעו"ש, ואם כן כל שכן בזה שאנחנו עומדים קודם הגאולה, וידוע דאחר הגאולה יתצטל הילכה"ר והס"מ ויהי' מנוולח לגמרי צאופן שלא הי' כן מיום שנצרא העולם, וכמו שהציאו גם צחום ר"ה דף ע"ז ע"ב ד"ה כדי מהירושלמי שאחר שיתקע צשופר גדול מעא זמנא דשטן להתבלע, וצודאי שמתחזק צכל מיני התאמנות נגד אלו העניינים המציאים את הגאולה, וזריכין נסי נסים להנלל ממנו, הרצה יותר מהגם שנעשה לכה"ג ציום הכיפורים שלא ראה קרי. ושעל כן העמיד הס"מ מדינה הליזינית ומלכות המינות לצטל את הגאולה והשי"ת ירחם צמהרה ויחיש לנו זמן גאולתינו ופדות נפשינו.

ובמדרש רצה איכה ג' י"ט צפסוק זאת אשיב אל לבי על כן אחויל כתב לצסוף חז"ל: למחר כשיצוא קן הגאולה אומר להם הקב"ה לישראל בני אני תמה מכס האיך המתנתם לי כל אותן השנים, והן אומרים לפניו רבוש"ע אלולי תורתך שנחת לנו כצר אצדונו האיומת, לכהן נאמר זאת אשיב אל לבי, ואין זאת אלא תורה שנאמר חאת התורה, וכן דוד אמר לולי תורתך שששעי אז אצדתי צעניי, על כן אחויל וכו' יעו"ש שהאריך מתחלה צמשל. וחזוין בזה שלבמתין ולייתל להגאולה הוא נסוין גדול, עד שאח"כ הקב"ה יאמר לישראל שמתמה על עמדם בזה הנסיון, ואי"א לעמוד בזה אלא ע"י שימת לצ להתחיל"ק, ואך התורה"ק נגנית ומללת.

והאמת שכל דרכי המינות ר"ל מעכבים את הגאולה, כמבואר בגמרא ראש השנה דף י"ז ע"א

מעלה נגמר חלה פהר עדיין הפרוכה. וענה הרה"ק ר"י מעלמאשוב זל"ה שאלחנו מאמינים באמונה שלימה שרצונו הק' יוכל לעשות הפרוכה. ולא השיב אל הרה"ק זל"ה דבר. חלה פעם אחרת כשישב אל השלחן התחיל לומר, "מהיכן אתם יודעים שלא עשיתי את הפרוכה, חלה שרשע גדול צמעשיו קרע אותי". ומצאנו בצמרא חגיגה דף י"ב גבי ז' רקיעים שברקיע הנקרא זבול צו ירושלים וציהמ"ק ומצאנו צנוי, ואם כן חלה הרשעים גורמים צעונותיכם עד לב השמים ברקיע הנקרא זבול ששם ירושלים וציהמ"ק, ועשים שמה חורבנות ר"ל ע"י עוונותיהם, והם פושעים ידיהם בצבול ומחריבין. לכן מחגבר הס"מ להמשיך את העולם אחר מחריבי הצבול ומטעה את הצריות לומר עליהם שהם מליאים, כדי לעכב ע"ז את הגאולה. שמו שמים על זאת. ויתבאר עוד בפנים באורך.

של דברים צביאור הלכה זו של השלש צעויות, עד היכן הדברים מגיעים צאיסור הנורא של לקיחת ממעלה ערס הגיע הזמן, וע"כ לא התגברו על תאוותם להיות ככל הגויים, עם וממעלה שלא כדת. — ושוב מלאו גם אמתלאות להתחבר עמכם חף שהמה מינים וכופרים ומסיתים ומדיחים, צחושצם שכן ה"ו צימי אחאצ ומנשה, וח"ו הותרה הרצועה להתחבר לממעלה כזאת. וכל זה צא מפיתוי ה"ר, ושאינו מינות דמשני, כמו שיתבאר בפנים. והנה עיקר היסוד של איסור שלש השצויות לא מצאנו כ"כ היעב צפוסקים כשאר הלכות אחרות המצויין בכל יום ויום בכל הדורות, וכמ"ש העור יו"ד ס"י של"צ צדין לקט שכחה ופיאה שצשציל שהאידינא חין נוהגים בהם לפי שהרוב נכרים, לפיכך חין ראונו להאריך צדינים חלו חף שצודאי יש מליאות שיהי' צאיחא דור מקומות שיהי' שדות לישראל צמקום שאין רובם נכרים, כמו שהוא גם עכשיו צארץ ישראל צממה מקומות, חבל יען שלא היה כן צזמנו לא ראה להאריך צדינים חלו. וצביאור יותר כתב העור צתחלת ס"י של"א צדיני חרומות ומעשרות, שכיון שאינו נוהג צחוץ לחרץ, לא ראה להאריך בהם, חף שודאי ה"ו נוהג חז צארץ ישראל, כי לא מלאו לנחון לצאר רק הנוהג צזמנס וצמקומם.

ובספר זרע קודש מראששיען כתב צפי חלה עה"כ כי חצנה צית חדש וגו' חל"ק : עפ"י מה שפי' וצנה אותה צקרוב צימינו צנוין עולם, שצונה ירושלים ה', וצמה צונה אותה צימינו ע"י הימים שלנו שצבל יום כשחדס עוצד חוחו ית' הכל לפי מעשיו צונה את ירושלים וציהמ"ק וכו', כן צונה חחדס מישראל שעוצד ה' בכל יום עד שיהי' וצנה צשלימות צ"צ. וכן שמעתי מהרב הקדוש מו"ה חלימלך זוק"ל שצשעשה עליית נשמה ראה שושאים את כלי ציהמ"ק וחמרו לו שהם חוחם הכלים שהוליה חוא מהגלות. ופ"א חמר שפלה צית עומאה חחד צצורה גדולה מאד, וצכל יום עולים חלפי חלפים צעלי מלאכות צנאים לצנות החומה, חבל יש לי שומר טוב שצשהרב מו"ה יעקב יצחק מלאנאהוב מחפלל חפילת י"ח מחפילת מנחה מפיל כל מה שצונים, וחצנתי מדצרוי הקדושים שמפיל זה ע"י שעי' חפלתו צונה חומת ירושלים וציהמ"ק ולפי ערך שצונה חומות ירושלים, לפי ערך זה מפיל צהצית חזה של עומאה, כי כצזה קס זה נופל, עכ"ל הק'. וצזה מוצן חאיך הרשעים עשים חורבנות צציהמ"ק של מעלה כי חוא זה לעומת זה של כוחות העומאה שלהם, ובי' ירחם.

וצר"אה שהוא ע"ד שכתב החוצה הלצבות צהקדמה, שגשאל ח' מן החכמים שאלה נכרית צעניני הגירושין, וחאריך להוכיחו ולציישו ע"ז, שיען שעדיין לא השלים את נפשו צכל הידיעות ההכרחיות שיש חיוב על חחדס שלא להחעלם מהם צשום זמן, למח יעריד נפשו צשאלה נכרית, וחאריך שס צחוצת הלצבות וצפירושו צענין זה עיי"ש. ונראה שצשציל זה היה דרכם שלא לצאר חלה חדינים הנוהגים צזמנס וצמקומם, כי החוק"ק חרובה מארץ מזה וחלצבות קלרות, שלא יוכלו עמוד לתכלית הידיעה כראוי חף צמה שצריכין לידע צכל רגע ורגע, לכן לא ראו להעריד עוד צמה שאינו נוהג צימיהם, שלא לקרר ממה שיש הכרה לידע צחותו חזמן. וחמרו חכו"ל צצבה מליעא דף קי"ד ע"צ צארבעה לא מלינא, צשיחא מלינא, ופירש"י ז"ל צתמי' זרעים חינו נוהג צחו"ל וכן עברות. וצתשצנה לחס רצ צצמקומות שאין המלכות נותנת רשות לפסוק צדיני ממונות, חף הגדולים שצשם

ודנה ראייתי כי שורש העעות הנמשך צזה צעולם, כסיצה הראשונה היא לפי שלא ירדו לעומקן

בכף מאזנים אחת, ומדינה הלוויית בכף מאזנים השני, תכריע את הכל, שהוא השורש פורה ראש ולענה של אצי אבות הטומאה שצבל אבות הכזוקין שצבל העולם כולו, והן המה המעמאים את כל העולם כולו.

ובזה המעט שכתבתי הבאתי הרבה עממים לחומר האיסור הטורח של התחברות אליהם ושל הליכה אל הבחירות, ויש בזה עוד הרבה יותר מה שאי אפשר להעלות על הגליון, אבל אם גם מי שהוא יערער על הדברים שכתבתי, אף אם לא ישאיר לו אלא טעם אחד ממה שכתבתי, די להבין חומר האיסור שיש בזה. אבל לדעתי כל מה שכתבתי המה דברים ברורים, כי לא כתבתי כלום מדעת עצמי, אלא לקטתי הכל מדברי חז"ל וגדולי הראשונים והאחרונים בקצת הסבר וביאור דבריהם ז"ל, ולפעמים קצת פלפול כל שהיא, כדרכה של תורה מה שיש תועלת להענין מאותו הפלפול, אבל לא כתבתי פלפולים ארוכים אלא הערות השייכים לביאור הענינים.

וכבר אמרתי כמה שאמרו חז"ל בגמרא שבה דף ג"ה מעולם לא יראה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר צה לרעה חוץ מדבר זה וכו', אמרה מדה הדין לפני הקב"ה מה נשתנו אלו מאלו, אמר לה הללו זדיקים גמורים והללו רשעים גמורים, אמרה לפניו רבוש"ע ה"י להם למחות ולא מוחו, אמר לה גלוי וידוע לפני שאם מוחו בהם לא יקבלו, ואמרה לפניו אם לפניך גלוי לפניכם מי גלוי וכו' וממקדשי וכו', חני ר"י אל תקרי מקדשי אלא מקדשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף עד תיו. — וקשה לכאורה מה שאמר שקיימו את התורה כולה מאלף עד תיו, הלא כיון שלא מוחו בידם הרי לא קיימו מוחת עשה דהוכח תוכיח וחסר להם אותה המלצה מקיים התורה כולה. ובדמיון פרשת תבוא עה"כ ארור אשר לא יקים וגו' הביא מהירושלמי דקאי על החיוב להקים התורה ביד המצטלים אותה, וכתב שם חז"ל: ואפילו ה"י הוא זדיק גמור וה"י יכול להתחזק התורה ביד הרשעים המצטלים אותה, הרי זה ארור עיי"ש, וה"כ חמורה מלצה זו יותר משאר המלות, וכן בסוטה דף ל"ז ע"ב איתא שנתתו אלפים צריחות בצדוק

אינם בקיאים כל כך צדיני ממונת, יטן שאין עוסקים בהם.

וענין זה של התעוררות חטעה לעבור על השבועות הללו לא מצינו מימי בן כוזבא עד זמנו של הרמב"ם שהוא לערך אלף שנים, וכן זמנו של הרמב"ם עד ימי הש"ץ, וכן אחר זמנו של הש"ץ עד עכשיו צדורחיתו אלה. עכ"פ חלפו ועברו הרבה מאות שנים שלא עלה על לב שום אדם לעבור על זה, ולא תשבו כלל על כך. ממילא היה דבר שאינו מצוי כלל, ולכן הפוסקים שצבל אלו הדורות לא ראו שום טורח לבאר ענין זה בזמניהם, וע"כ לא נתבאר זה כ"כ בפוסקים. אבל כל אשר שם לב לאותן הפוסקים ראשונים וגדולי האחרונים שדברו מזה, ימלאו דברים ברורים שלא לעשות צדור. והנה זה ודאי שאלו השבועות המה הלכות קבועות בני שום חולק, שהרי ר"י בסוף כתובות שחידש את ההלכה שאף יחיד אסור לעלות למדו מאלו השבועות, ור"ז שחלק על ר"י בהלכה זו ערחו שם בגמרא ליישב ולפרש השבועות גם אליב"ו, אלמא שאי אפשר לומר שיש איזה חולק באלו השבועות, אלא כולי עלמא מודי בהו דהלכתא רבנא וינבו בעונש חמור וזמר ר"ל, מה שלא מצינו עונש קשה כזה בשום עברה שצבל התורה כולה, ולכן נחתי אל לצי להעלות על הגליון ביאור סוגיא זו בכל פרטיה וכל המסתעף בעניני מדינה זו, והבהחברות אליה, וגם לקחת חלק בהבחירות שלהם, ומה שיואל בכ"ז הלכה ברורה לחמיתה של תורה.

והנה הרבה יותר ממה שכתוב כאן יש בענין זה שאי אפשר להביא הכל על הגליון, ובפרט שאני עמום התלחה ברוב עירדות עצומות ומרובות הרבה יותר מכפי כוחי, אלא שצמחלה ה' עלי זה המעט שעולה בידי צבל הענינים שאני עמל ויגע ואין לי זמן ולצ פנוי לסדר הדברים כראוי, ואולי לפעמים צאתי בצרכה בלשון שאינו מסודר כ"כ, ולפעמים בקצרה, עכ"ז אקוב שימלאו אנשים שאחר העיון צבל הדברים שכתבתי, וה"י להם תועלת מדברי. ואם יעלה בידי שארכה להויתא מהמבוכה צדעה הרבה הזאת אף אחד מישראל, הכל כדאי, כי אם נקה כל פיראות הדור והצבירות המרובות הנעשות צבל העולם ושימו אוחס

וארור על הערבות, וחיוז הערבות הוא מה שאריך למחות, ובכל אופן אין מזהו זו פחותה משאר מלות, וא"כ איך קאמר עליהם שקיימו כל התורה כולה מאלף עד תיו.

ואמרתיו לתוך דבגמרא ערכין דף ע"ז ע"ב יש פלוגתא עד כמה היא מלות תוכחה, רב אמר עד כדי הכאה, ולשמואל עד כדי קללה, ולר"י עד כדי נזיפה. וכן הוא שם פלוגתא דתנאי ר"א ור"י וכן עזאי. והרמב"ם צפ"ו מה"י דעות הלכה ז' פסק כרב, שהשיעור הוא עד כדי הכאה. והסמ"ג הקשה עליו שהרי בכל מקום רב ור"י הלכה כר"י, ופסק כר"י דעד כדי נזיפה, והביאו שם בהגה"מ וכתב אח"כ שיש ראיה להרמב"ם ממדרש הגהומא פרשת חזריע דאמר: אמרה מדה הדין מה נשתנו אלו מאלו וכי' עד אעפ"כ היה להם להתבזות ולקבל על עצמם הכאות מישראל כשם שהי' הנביאים סובלין, שהרי ירמ"י וישעי' כמה לרות סבלו מישראל כדכתיב גוי נחתי למכיס וגו', מיד חזר הקב"ה ואמר למלאכי חבלה וכי' עכ"ל. ומבואר מה שהסרוך הי' שלא סבלו הכאות כמו אותן הנביאים, ושמע מינה שמיחו בהם שלא שלא הי' עד כדי הכאה, שאלו לא הי' מוחין בהם כלל הול"ל יותר מזה שלא מיחו כלל, ומדאמר רק שלא סבלו הכאות, זהו הדבר החלוי בפלוגתא, ולשיטת צ"ע ור"י שהסמ"ג פסק כותייהו, שפיר קיימו מלות תוכחה אעפ"י שלא הי' עד כדי הכאה. וידוע שבשעה שמדת הרחמים והחסד שולט בעולם סומכין על שיטת המקילין, ולכן ערס שהי' שליטת מדת הדין בעולם, נאמר עליהם שקיימו כל החורה טלה מאלף עד חיו כדעת צ"ע ור"י, כי צאמה אלו ואלו דברי אלקים חיים, כאשר כן הוא בכל פלוגתות תנאים ואמוראים, אך אחר ששלט מדת הדין בעולם נקטו כדעת המחמירין, דאריך עד כדי הכאה, שגם הרמב"ם פסק כותי', ולפי"ז לא ילאו ידי חובתם בצמחאה, יען שלא הי' עד כדי הכאה, ולכן שלטה בהם מדת הדין על שלא מיחו. וחזוין מזה עד היכן הדברים מגיעים.

וכתב הרמב"ם ז"ל בספר המורה ח"ג פי כ"ע דבדר מה שהי' לא"ה ע"ה עם בני דורו, וז"ל

שם צאמלע דבדרים: אין ספק חללי שהוא ע"ה כאשר חלק על דעת בני אדם כולם, שהיו מקללים ומגניים ומבזים אותם בתועים בהם, וכאשר סבל הכל בעבור השם, וכן הדין לעשות לכבודו, עכ"ל"ק. ויש להבין לכאורה, מאחר שכבר סיפר שכן עשה הצרכים אצויו ע"ה, שסבל הכל בעבור השם, הנה ודאי טל מה שעשה א"ה ע"ה הי' הכל כדוין והכלכה, ולמה הולרך לומר אח"כ שכן הדין לעשות, וכי יעלה על הדעת שאצרכים אצויו ע"ה עשה ח"י שלא כדוין. וז"ל לפי שאפשר לחשוב שמה שעשה הצרכים אצויו ע"ה כן, עשה זאת ממדת חסידות, שהרי חסיד ופרוש מותר לו למסור נפשו על המלות אף במקום שאין חיוז מלד הדין למסור נפשו, ולכן דייק שפיר ואמר שמה שעשה עשה על פי הדין שכן הדין לעשות לכבודו, ולא מלד מדת חסידות. ולפי"ז כיון שהוא מלד הדין, א"כ כל אדם מחויב לעשות כן, ואין להתחשב כלל למה שיאמרו הבריות, אם הדבר טוגע לכבודו ית"ש ולקבוד תורתו הקדושה.

ויש לדייק עוד בדברי חז"ל צמסכת שבת הג"ל, דהנה ציבמות דף ס"ה ע"ב איתא כשם שמלוח לומר דבר הנשמע, כך מלוח על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע, ר"ל אומר חובה, שנאמר אל חוכה לך. ורבינו צחיי צריש פרשת שמות כתב שג' כחות אנו מצוין שלא להוכיחם, והם לזים וכסילים ורשעים, והביא כ"ז מקראי. ואריך לחלק כמו שחילקו בתוס' שם צצבת, דהיכא דיש ספק אם יקבלו תוכחה, אריך להוכיחם, כמו דאיתא שם לפנייהם מי גלוי, אבל היכא שזודעים אנו צרור שלא יקבלו, אין להוכיחם, ואריך להבין לכאורה הא"ך אפשר לאדם לידע צודאי מה יחי' אח"כ, אם יקבלו או לא יקבלו תוכחה, ומי גלוי זה לצני אדם. ואריך לומר דמייירי היכא דמוחזק בכך שאינו מקבל תוכחה, כיון דסוקלין ושורפין על החזקות, הוי זה כודאי. או י"ל ע"ד שכתב האלשיך הקי' צפירושו למשלי עה"כ אם יפתוך עטאים אל תאצה, שדייק למה הולרך הכתוב להזכיר שלא ישמע לשפוך דם נקי, ופי' הכוונה שלא שאומר לשפוך דם נקי אל יאצה לשמוע אליו להתחבר עמו צשום דבר אף דבדר טוב, ושמה תאמר אם כן בעלת ממנו מלות השבת רשעים צחשובה, לזה אמר שאם העי

לא צהעט לא ה' צניעה מי שיקבל תוכחה, אלא שלפניהם מי גלוי וכו' זה ספק לפניהם, ע"כ היו מחויבים למחות.

והנה מה שאסור להוכיח לאותן שאינם מקבלים תוכחה, זה לא שייך כשאומרים לרבים, ואומרים בפירוש שהדברי תוכחה אינם מכוונים אלא להמקבלים תוכחה, היינו אם המלא ימלא צניעה מי שיקבל תוכחה, אבל לא לאותם שאינם מקבלים, כאשר אביא להלן דברים ברורים מס' מעין גנים. וצנזון דידן אף שרובא דרובא דעלמא נתפסים ברשת זו עמונו להם הציונים האפיקורסים המחטיאים את הרבים ר"ל, ולהם לא יועיל מאומה אף דברים ברורים יותר משמש בזהרים, הם לא יאצו ולא ישמשו, ואדרבא כל שכן דפקרי טפי, אולם לעומת זאת גם זה צרור בלתי שום ספק שעדיין נמצאים בישראל חמימי דרך המקבלים דברי תוכחה ונכנס בלצבם דבר אמת, ומועיל להם דברים ברורים שמאירין עיניהם. ואף אמנם כי מועטים המה, כבר כתבתי שאף אחד מישראל השוב ויקר הוא מאוד להאיר עיניו ולהעמידו על האמת. והעיד הגסיון שנמצאים בישראל אנשים חמימי לצ שצאים לידי הצנה, וע"כ חוב עולם מאוד לצרר האמת גלוי לעין כל וימלאו עוד לצבות כותלי ציבה"ד וגם בחולות וברחובות שיבי' להם תועלת מה. וצפרע שהוא ענין הנוגע לכל עיקרי האמונה וקיום כל התורה כולה, כי כל המעשים הנעשים נגד התורה"ק המה סחירה נגד האמונה, ומכש"כ אותה המדינה הציונית שהיא לגמרי נגד התורה"ק, ומיוסדת על כפירה נוראה ר"ל, שאין ספק שהוא לגמרי נגד האמונה בהש"ת וכתורתו הקדושה, ואי אפשר שיכיו אלו שתי האמונות — אמונה במדינה זו, ואמונה בתורה"ק — באדם אחד, כי המה שני הפכים לגמרי, ואי אפשר שישתמשו בכתר אחד, כאשר יתבאר עוד בהמשך דברי הקונטרס בפנים. ואף החסרי תשובה שאינם מרגישים בתחלה, לצסוף באים לידי כך, כמו שכתב העקידה פרשה ואתחנן על העובדים בשיתוף, שלצסוף עוזרים לגמרי את השו"ת ונשארים רק בע"ז, ועיי"ש באריכות דבריו, וכן הוא בסוף של כל הפוסחים על שתי הסעיפים.

פניו להחטיף לשפוך דם עמו וכוונתו ולא צוה, שוב לא יחייב לקבל ממך תוכחה לשו מרשעתו, לכן לא תאצה להיות אהו, ועיי"ש שהאריך. נמצא לפי דברי האלשיך מי שמעו פנים בגלוי להחטיא אחרים עמו, הוי זה ודאי שלא יקבל תוכחה.

רפ"י זה יש להבין למה קטרגה מדה הדין על אלו ואמרה לפניהם מי גלוי, הלא כבר הוכיחו אותם ירמי' ויחזקאל הנביאים בשליחות מפי ה', וכ"ז לא הועיל להם, אם כן כבר הוחזקו שאינם מקבלים תוכחה, וכויו זה כודאי. ונראה מה דרך ביחוד או ליצור שמכירין את כל אחד ואחד ויודעין בו שהוא צחקה זו שלא יקבל תוכחה, או אסור להוכיחם. אבל צמה שנוגע לכלל ישראל כולו או רובו או אפילו סתם חלק גדול מכלל ישראל, שא"א לדע צביוור אם לא נמצא צניעה חמימי דרך שראוין לקבל תוכחה, ולפעמים נכנסין הדברים בצמה מהם ועושים רושם בצבם להפכם אל הטוב, וע"כ אמר לפניהם מי גלוי, כלומר הלא לא נגלה להם בחי' כל הנפשות שיש בישראל, אולי ימלאון איה אנשים שתועיל להם התוכחה.

ואפשר שהם חשבו מאחר שהרוב הוא צחקה שאינם מקבלים תוכחה ואסור להוכיחם, שוב אין לחוש למיעוט צבה"ג, וצפרע שהמיעוט ה' ספק לפניהם, והרוב ה' ודאי וצרו שאינם מקבלים תוכחה שאסור להוכיחם, וחשבו שצבה"ג אין ספק מוליא מידי ודאי. ויוכל להיות שזה תלוי בצך פלוגתא דמס' יומא דף פ"ד אם הולכין צפיקוח נפש אחר הרוב ועיי"ש כמה גונוי. ולכן צעת שה' שליטת מדה הרחמים צעולם ה' זה לימוד זכות עליהם ונאמר עליהם שקיימו כל התורה כולה מא' עד ח', אבל אח"כ צעת שליטת מדה הדין ה' קטרוג עליהם, לפניהם מי גלוי אם לא יבי' תועלת צתוכחתם לאיזה אנשים מועטים. עכ"פ נעשו כ"כ צעונו קשה ר"ל, אעפ"י שהיו לדיקים גמורים וקיימו כל התורה כולה מאלף עד תיו, זולת אותו החטא שלא הלכו צמתחות נגד אנשי דורם עד כדי הכאתו. וגם צעת רחמים לא ה' הלימוד זכות אלא מחמת שגלוי וידוע ה' לפני הקב"ה שלא היו מקבלים, כי הדיקים היו לדיקים בלאו הכי, וכל אותם שנשחקו

זבירמי י"ד פסוק י"ג : ואומר אהה ה"א הנה הנביאים אומרים להם לא תראו חרב ורעב לא יהי לכם, כי שלום אמת אתן לכם במקום הזה, ויאמר ה' אלי שקר הנביאים ונבאים בשמי, לא שלחתי ולא לוייתים וגו' שקר וקסם מתנבאים לכם, לכן כה אמר ה' על הנביאים וגו', והעם אשר המה נבאים להם יהי וגו'. — והנה מובן מאליו שחי אפשר לפרש סתם שירמי הנביא סיפר להקב"ה מה שאומרים נביאי השקר כהוכחה ועונה, כי הלא ידע שאין בהם אמת, אבל פירשו כזה הרד"ק ושאר מפרשים, שהיא תפלה ולימוד זכות על ישראל, וכן הוא בתרגום ונתן שירמי אמר קבל בעותי ה', שכיון שנביאי השקר מחטים אותם א"כ אין בהם אשם ואין מן הראוי לענוש אותם, כי מה יעשה העם שאין יודעים להבחין בין האמת והשקר, וכזה ראה להלילם מהעונש שהזכיר אותם הקב"ה. ולפי זה יש להבחין מה השיב לו הקב"ה שהמה נביאי שקר, וכי לא ידע ירמיה מזה, אלא שכונתו היה רק ללמד זכות על ישראל, ומתשובת הכוונה בפסוק לכאורה לא מצוה שום תשובה על דבריו מדוע אין דברי ירמי לימוד זכות. אמנם הרד"ק שם ציאר בארוכה, שהי' לאותן נביאי השקר כח להגיד עתידות ונתברר כי לדקו דבריהם כזמנה ענינים, וכזה יכלו להטעות את ישראל שלא יפתחו מדברי ירמי כשהזכיר אותם על העונשים, כי המה הרגישו את דעתם באומנם כי רואים הם בנבואה שלא יהי חרב ורעב והי' מייפיים להם מעשיהם הרעים. וזה שאמר הקב"ה, אעפ"י שנביאי השקר מחטים אותם, מכל מקום הי' להם להבחין בין נביאי האמת לנביאי השקר, כי נבוא אמת מעמיד אותם על תורה משה, ונביאי השקר מייפיים להם ע"ז, שזה ציעול התורה, ואעפ"י שנכתו לדעת כי נתקיימו כמה דברים ממה שהגידו להם נביאי השקר בעתידות, עכ"ז הי' להם לתלות הדברים ההם בקסם ולא בנבואה, כי הלא דבריהם מזכונים לציעול התורה, והיא כעכו"ם, שאפילו יעשה אותות ומופתים אמרה תורה יומת כי דבר סרה. וכבר אמר הכתוב העם למה מתקיימים האותות והמופתים ההם של נביאי השקר וקוסמי קסם, כי מנסה ה' אלקיכם אחכם, אח"ד ועי"ש ברד"ק.

ומבואר מכל זה שכל מה שמקורו מצני מפירי הדת ר"ל, זהו צרור שאין זה מכשי"ת, אלא הניח אותם הקב"ה לנסות צם את ישראל, ולכן אז צימו ירמי, צחורבן בית ראשון, ונעשו בני ישראל בעונש רע ומר כל כך, אף שגם נביאי השקר היו מגידים עתידות ונתקיימו דבריהם, וגם לא הי' מציאות להבחין שאין דבריהם אמת אלא במבחן זה שבדבריהם הי' ציעול דברי תורה, שזה ודאי אין מציאות שיהי' מלא ה', ולא הועילה גם תפלתו של ירמי הנביא ללמד עליהם זכות שתועים המה אחרי נביאות נביאי השקר, כי אין מקום להסתפק בדבר. ומכל שכן בהקמת אותה המדינה הלוויית, המעבירה על הדת ר"ל מאות רבבות אלפים מישראל, שזה צרור שכל מי שמאמין בהשי"ת אין אללו שום ספק שהמה מקור הטומאה הארורה של המינות והכפירה ר"ל, אוי לנו שכך עלתה צימנו. ואיככה נוכל לשקוע ולראות בהפרת עיקרי האמונה ויסודות כל התורה כולה. וצפרע שאם כל היראים הנמלאים עוד בדוריתו ישימו יד לפה שלא לדבר האמת, גם יעמנו ידם בללחת שלא לכתוב האמת מאימת הדור, א"כ ישחכה ח"ו דרך האמת לגמרי מהדור, וכל מה שהרעישו העולם הגאונים והקדושים י"ע שבדורות שלפנינו, על סכנת הלוויית המבלים העולם, כמשע יצא לידי שכתב. ואם גם להלאה יהיו דברינו בהעמנה ולא יתגלו לעיני העולם, א"כ ישחכה לגמרי ח"ו האמת בעיקרי האמונה ויסודי התורה, אשר אף אם יעזר השי"ת שיצא עוד זמן שיקם סערת הלוויית לדממה, אבל כיון שגשחכה דרך האמת ואין איש שם על לב מי יורכ דעה ומי יבין שמועה להקיס עולה של תורה, כי שחיקת כל הדור ודאי שחיקה כהודאה גמורה, ואין עולה עוד על הלב להבחון עד כמה נעצב ושקע העולם בשקר העלום המהרם כל התורה כולה. וע"כ אחריות גדול ועלום מועל עלינו לנעוק ככרכי גלוי לכל ישראל נגד הטומאה העמוקה שהתפשטה כל כך בדורינו, ותקותינו שימלאו הרבה אנשים שאף אם עכשו לא יועיל להם מאומה, מכל מקום לאו כל הזמנים שוות, ויצוה עוד זמן שיפתחו איזה לבבות צני ישראל ויפקחו עיניהם ויגיעו לאזניהם הקולות המלללים מדרך הראשונים, שנקשו אמת ואמונה כראוי. משא"כ אם ח"ו הקולות יחלדון, ואין אומר ואין דברים צלי נשמע קולם ככל גבולי ישראל ח"ו

אצדה כל תקוה. וכבר הצאתי מדבתי הרמזים שעפ"י
הדין מחויב כל אחד ואחד לסבול הכל מאנשי דורו
עבור כבוד השי"ת ותורתו הקדושה, כמו שסבל אברהם
אבינו ע"ה.

ועוד שם צירמתי ה' בפסוק שועטו צחולות
ירושלים וראו נא ודעו וזקשו ברחובותי אם
חמלאו איש, אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלה
לה. ותמכו כל המפרשים, הלא מלינו שהיו אז גם
הרבה לדיקים וקדושים, והאיך אמר שלא נמלא איש.
ופי' שם הרד"ק בשם אביו ז"ל כי ירמתי אמר צחולות
ירושלים ואמר ברחובותי, כי החסידים שהיו בירושלים
היו מתחזאים בצנייהם ולא היו יכולים להתראות
ברחובות וצחולות מפני הרשעים. וכן פי' השלה"ק
שלבן אמר צחולות וברחובות, שאלו לא היו יראים מן
העם לגלות האמת צחולות וברחובות היו מגינים
עליהם. וכחז הראצ"ע בפרשת וירא עב"כ ויאמר ה'
אם חמלאו בסדום חמשים לדיקים בחוף העיר ונשאתי
לכל המקום בעבורם ח"ל: ועם בחוף העיר, שהם
יראים את ה' בפרהסיא, וכן שועטו צחולות ירושלים
עכ"ל. ומבואר מזה שגם הוא פי' הכתוב שועטו צחולות
ירושלים שהכוונה היא שיהי' בפרהסיא נודע צחולות
וברחובות. ופי' צה גם הכוונה בחפלותו של אברהם
אע"ה שאמר בחוף העיר דהיינו יראי ה' בפרהסיא
שאינם יראים מאנשי העיר. ולדבריו למה לא התחיל
אברהם אבינו ע"ה כלל להחפול אם ימלאו לדיקים כאלו
שיראים להגיד האמת בחוף העיר, שגם לדיקים כאלה
יהי' כבודם להגין על העיר. וז"ל שזה ידע צוודאי
שדיקים כאלו אינם יכולים להגן על העיר, וע"כ אין
להחפול על זה. וזה ברור שצדקו היה זה ודאי נסיון
גדול וגורא לגלות דעת יראת ה' בפרהסיא בחוף
העיר, כי הרי ירדו לחייו של ההולך בדרך אמת,
כנודע מהמעשה שהי' בריבה אחת שנתנה פת לעני,
וכן צמה שמבואר בכתוב שהקיפו ביתו של לוע על
שקיים מלות הכנסת אורחים והכניס את המלאכים
לחוף ביתו, וא"כ הי' להם חזקה ברורה ועלומה שאינם
מקבלים תוכחה, עכ"ל לא ביקש אלא על לדיקים שאינם
יראים מאנשי העיר.

איברא דכתב הרמזים בהלכות דעות פ"ו, שממדינה
שאין אנשי הולכים בדרך ישרה ילך משם אף
למערות ולחוחים ולמדבריות, ובגמרא ע"ז דף י"ח
דרשו על אברהם אשרי האיש אשר לא הלך בעצת
רשעים זה אברהם שלא הלך בעצת דור הפלגה, ובדרך
חטאים לא עמד שלא עמד במעמד אנשי סדום מפני
שאנשי סדום חטאים היו וכו'. ולבאורה אינו מובן
מה זה השצה לאברהם שלא הלך בדרך רשעים גמורים
וחטאים כאלה ובעצתם, הלא הוא הי' מוצחרי הילירים
אף מן הלדיקים לא רק מן רשעים גמורים כאלה,
והתורה"ק האשימה גם את לוע על שלא נמנע מלשכון
עם אנשי סדום, כמ"ש רש"י ז"ל צפ"י לך פסוק י"ג,
ואין זה שצה לאברהם. אלא ע"כ הכוונה שלא עמד
עמם אף בכוונה עוזה כדי לעשות תיקונים ביניהם,
כי עמידת לדיק בין רשעים כאלו מזיק להעולם שנמשכין
אחריהם. והמהרש"א ז"ל שם כתב שלא עמד עם
אנשי סדום אף במקום שהי' ראוי לעמוד עמם, דהיינו
במעמד המלחמה של אנשי סדום עם הארבע מלכים
כדי להגיל את לוע לא עמד עמם, וע"כ נפלו במלחמה
עד שהולך אח"כ אברהם לרדוף אחר הארבע מלכים
להגיל את לוע. ובמקום אחר הארכתי לבאר מה שאמר
שלא הלך בעצת דור הפלגה, אין מקומו פה. אבל
עכ"פ זה ודאי שצריך לברוח מלהתחצר עם רשעים שלא
ילמוד ממעשיהם, אבל לא ימנע מלפרסם הדברים בדרך
יראת ה' אף בחוף העיר, צחולותי וברחובותי.

ובתב הכת"ם ז"ל צפ"י כי תשא עב"כ ויאמר אל
משה קול מלחמה במחנה, פי' דגם יהושע הבין
שהוא קול ענות, רק שהסביר נותנת שאי אפשר
שישתקו הלדיקים למעשה הזה, ויש מלחמה במחנה,
וגם משה חשב ג"כ זה, דמהי עעמא הביא הלוות
ולא הניחם למעלה או שצדם למעלה, כי חשב שיש
ביניהם לדיקים, רק כאשר צא הרגיש שאין כאן מלחמה
וכו', וא"כ הי' ראוי לשצר תיכף הלוות אלא שאין
לדון עפ"י אומדנא וכו' עד שראה וכו', עכ"ל. והרי
שהיא סביר מוכרחת ממשה רב"ע"ה שאם נעשה
בדור תועבה כזאת אי אפשר לעבור עליה בשתיקה
שלא לערוך עכ"פ מלחמה נודה עד שיהי' נשמע קול
מלחמה במחנה. ומכש"כ בחוועבה הרעה הזאת של
מדינה הלוותית נגד השצועות החמורות שהשציע

סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ולא יהי לכם עממם שום התחזרות וכו', יעיי"ש שהאר"ק בדברות קודש מלכות אש.

והעתקתי חלק מלשונו הק' כי נוכל ללמוד מה הרבה על תקופה שלנו, כי הרשעים שדורינו גרועים צאלפים ורצבות דרגות מהרשעים שדורו, ונוכל להתבונן בזה עד כמה לריך להתרחק מהם. גם אמר צפירוש שאינו מדבר אל האפיקורסים שאסרו חז"ל להשיב להם, וצוה ילא ידי חובתו שלא עבר על דברי חז"ל. וככה אומר גם אני, שאיני כותב כלל לכל אלה הכחות שאסרו חז"ל להוכיחם, כי הם לאנשים מועטים המצדקים לידע האמת ורק השפעת רוצח דעלמא עם כל המפלגות הנגררים אחר הציונים מצלצלים המוחות, ומכאן אפשר עוד להציל נפשות יקרות. גם רבים הם המשוחדים מחמת כבוד או ממון, או משום אימתא לציבורא וכדומה, וכל אלו אינם יכולים להודות על האמת כי נעלם הוא מאתם, כי התוכ"ק אמרה כי השוחד יעור עיני חכמים, והאריכו חז"ל במס' כתובות דף ק"ה עד כמה מסמא העינים אף שוחד דברים, ומכש"כ בשוחד עלום, ומי שהוא סומא ועור עינים אינו רואה אף את השמש בצלמים, והאריך יוכל לראות האמת. אבל עכ"ל עדיון נמצאים בישראל אנשי לצב שאינם משוחדים כ"כ ומכירין האמת.

יודע אני כי יורו המורים חלים וצליטעראות עד אין שיעור על כל הדברים שכתבתי, כי כן דרך הציונים מעולם, וציותר הדתיים הנגררים אחריהם, לשפך צח וקלון חרופין וגדופין ואוימים נוראים ושקרים וכזבים על כל מי שאינו נמשך אחר דעותיהם ואינו הולך בעקבותיהם, ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה ברוב הצלים עד אין שיעור וערך, כי אין קץ לדברי רוח, אבל אצרך את ה' אשר יעניי שלא להתחשב כלל עם כל דבריהם כאפס ובאין המוחלט. ואקוה להשי"ת העוזר וסומך להאיר עיני המחכים לו לראות האמת, ויחכו השי"ת שיחקש שם שמים על ידינו עדי נזכה לגאולה שלימה ומלאה הארץ דעה את ה' צב"א.

אותנו הקצ"ה, וגם מעצירה על הדת ומשרישה מינות וכפירה בכל העולם כולו ומעכנת גאולתינו ופדות נפשינו, שדודאי לריך ללחום נגד הרעין העמא הזה במס"ג עד ישקוף וירא ה' משמים וירחם עלינו להוילאנו מגלות המר והגמבה הזה ויפקחו עיני ישראל לראות האמת ולשוב אל השי"ת ולתורתו הקדושה.

וראיתי להעתיק פה דברי מן הקדוש המהול"א ז"ל בעהמ"ח ס' בני יששכר שכתב בהקדמתו לס' מעין גנים בהתלבות עזה וברוב קנאות נגד מהרסי הדת שבישראל, וכתב בסוף דבריו חז"ל: וזאת לדעת ידיד הקורא שאין כוונתי בדברי אלה להתווכח עם הרשעים המופקרים האפיקורסים, שיוזו על האמת וישומו אל ה', כי כבר אמר המלך החכם לא יחפון הכסיל בתבונה וגו', ודע מה שחשיב לאפיקורם אמר ר"י לא שנו אלא אפיקורם גוי, אבל אפיקורם ישראל כל שכן דפקר עפי, ואמר כל שכן דאפיקורם ישראל חלילה להשיבו, כיון שהוא אינו רואה כי הם בהתגלות לבו באפקרותא ולהסיר ממנו משא התורה והעבודה, אפילו חשיבה חבילות חבילות תשובות, ישתדל ויתאמץ לשנות צאלתו להשיב עוד על דברך, ובכל פעם יתחזק יותר בהפקירות בהתרחקות הדיבור עמו צוויכותים שונים. והוא הנראה בדברי רש"י ז"ל וכו' אם תשיבהו ידקק מאוד להשיב על דברך תשובות כחצות צמליות שונות וליגנות וכיוצא, ע"כ הם ל"י לרעה דאצא לעצור על דברי חז"ל. ואין ראוני בדברי אלה להתווכח עם הרשעים להעמידם על האמת. ידעתי גם ידעתי אם יראו דברי אלה הנאמרים באמת כל שכן דפקרי עפי ויבואו להשיב צמליותיהם וצליגנות, כי זה דרכם כל היום, ונפתח תפופנה שפתי זרה. אך כל מגמתי בדברי אלה להציל את הנפשות העגומות מאחינו בני ישראל ולהציל את הילדים אשר אין בהם כל מוס להרחיק נדוד מאהלי האנשים הרשעים האלה אשר פרקו עול משא דברי חז"ל מעל צוואריהם ודברו סרה גם על מצות ה' המפורשין בתורה שכתב גרועים הם מכת הקראים אשר כבר הרחיקו אותם בני ישראל מחבל נחלת ה' עד שצבו לאומה צפני עלמה כיתר בגוים. והנה האנשים הללו כל שכן דגריעי עפי המה מחערצות הערב רב מהעמלקים וכו'. אחינו בני ישראל

להגלל מהם ומהמונס. השי"ת ירחם עלינו ברחמינו העלזמים עד אין שיעור וערך, ובמהרה ישמחנו כימות עניחנו, וזכה להתקרב אליו ית"ש בקדושה ובעברה ולראות צמחה בישועת כל ישראל ושמחתן בצ"א.

* * *

וקראתי שם הקונטרס הזה „ויואל משה“ משני טעמים, הא' מפני שחז"ל אמרו בספרי דברים ובכ"מ במדרשים, וכן הוא בגמרא נדרים דף ס"ב ע"א אין ויואל אלא לשון שבועה, שנאמר ויואל שאל את העם. ולפי שהקונטרס הזה מערתו לבאר השבועה שהשביע הקב"ה את ישראל, שפיר שייך עליו שם ויואל משה. ואף ששבועה זו היא צעיר השירים, מכל מקום הרי מצוה במד"ר פ' יתרו פ' כ"ח שכל מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קצלו מהר סיני, שכן משה אומר להם לישראל כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום. ובפרט שיר השירים, שאמרז"ל צפ"י שהוא מסני כמו שהביא האלשיך ז"ל, וכל מה שניתן בסניי ה' על ידי משה רבנו, א"כ הוי שבועה זו ג"כ בלשון ויואל משה, שהשביע את ישראל, כדכתיב ויואל שאל את העם, שהשביעם. וגם מה שדרשו חז"ל שם במקומו שהשביע יתרו את משה שלא ישב למלרים בלתי רשותו ג"כ הוי משין שבועה זו, ולכאורה אין להבין, כיון שראה יתרו שמה רצונו ע"ה איש קדוש הוא, כי הרי מצוה במד"ר שם שראה שהמים נתברכו בשבילו, ועוד נסים, ומצוה בפרקי דרבי אליעזר פ"מ שהמטה שנברא בין העממות נמסר לאדם הראשון בגן עדן ואח"כ לאבות הקדושים עד שנא למלרים ולקחו יתרו ונטעו בתוך גן ביתו ולא ה' יכול אדם ליקרב אליו עוד, וכשבא משה לביחו נכנס לגן ביתו של יתרו וראה את המטה וקרא האותות אשר עליו, ושלח ידו ולקחו, וראה יתרו ואמר זה עתיד לגאול את ישראל ממלרים, לפיכך נתן לו את לפורה בחו לאשה יעיי"ש, א"כ הלא ראה יתרו שמה הוא הגואל ישראל, ובדאי אינו נחמד לדבר שקר ושלא יעמוד בדיבורו, אם כן למח היה לו להשביע אותו, וכי לא סגי ל' בהבטחה, אלא דוקא ע"ד שבועה. אולם יפן שבי' יתרו יודע שמה עתיד לחזור למלרים לגאול את ישראל, ואם כן בגאולה חלוי זו, ומח הוי יראים שניכס פן ואולי מחמת רוב

ואנו רואים צפירות הרדי"ק הארוך על תהלים שבכמה ממאמרים הארוך לסחור דעת הנוגרים שמביאים משם ראי' להנולרי ר"ל, וכן הרמב"ם באגרת חיומן כתב לסחור מה שהביא אחד ראי' מהתוכ"ק על המחמד. והנה הנוגרים באו עם חיבורים רבים ארוכים בראיות משונות, ולא הביא הרדי"ק הכל, כי אי אפשר לטפל בכל השקרים ודמיונות שאין שיעור, אעפ"כ ערה הרדי"ק בכמה ממאמרים לבאר שלא יהי מקום לטעות ח"ו כשיעת הנוגרים, ומצקשי האמת באו לדי הכרה אף ציתר הדברים שלא הוצאו בדברי הרדי"ק, והאמת עד לעלמו. ובדורותינו אלה ככה עושים הדתיים הנגדרים אחר הליוינים ומשתתפים עמם, שמביאים ראיות מהתוכ"ק לשיעת הליוינות בלבושים שונים ומטעים צד אף לנצות תמימי דרך, כמו שעשו הלדוקים והנוגרים וכת הש"ץ וכל מפירי התוכ"ק בזמניהם. ועוד יותר מזה עכשיו שהתלכשו באיטלאל ירושלמית בשם חיבת הארץ והללת ישראל, והשקרים והזיופים מרובין הם עד אין שיעור להטעות עיני הבריות.

ובקונטרס הזה כתבתי בדרך אגב לסחור כמה ענינים שהתפשטו מהם בעולם להטעות עיני הבריות, וכל מי שיש לו מוח בקדקדו יראה האמת, אבל אי אפשר לטפל בכל הבלוים ושקריהם ודמיונות שוא ודברי זיופים שלהם להביא הכל על הגליון, כי אין קץ לדברי רוח ולבושי השקר ודמיונות כוזבים אין להם גבול, אבל השם לבו לדבר ה' רואה כי כל דצריהם הכל הבלים אין בהם ממש וכולם ישאם הרוח. ועכשיו בעקצא דמשיחא ערס הבריור האחרון התגברה הסע"א בכה המסיתים והמדיתים של אלה הדתיים הנגדרים אחר הליוינים יותר ממה שהתגברה בכל המסיתים והמדיתים שבכל משך הדורות שהיו מיום שנברא העולם עד עתה, וכל חלקלקות לשונו של הנחש הקדמוני שהי' אלא אדם הראשון וכן כל חלקלקות לשונו של כל המסיתים ומדיתים שהיו בכל הדורות בלבושים שונים, כולם לא הביעו כלל לאותה המדה של חלקלקות לשונו של המסיתים והמדיתים שבזמנינו באופנים שונים ומשונים לירד לחדרי בטנו של כל אחד ואחד מישראל, כי כן הוא ערס ציטול הסע"א מישראל, כמו שהבחינו למעלה מהחום י"ע, ואריכים אנו לרחמים גדולים

מקומות שהמלך המשיח הוא דוד, כבר תי' באוה"מ
 הק' פ' ויחי עה"כ אוסרי לגפן עירה, שהמלך המשיח
 הוא כלול משיחה, א"כ נכלל גם שבועה זו בלשון
 ויואל משה. ובפרט לפי מה שכתבתי בלא"ה שהחגלות
 הנבואה על השבועות האלו ה"י בסיני וכל מה שנאמר
 בסיני ה"י ע"י משה רבנו"ה, בודאי דשפיר שייך לשון
 ויואל משה על השבועות הללו.

ושעם השני, כי בשם זה מוזכר שמי הדל בצירוף שמו
 הקדוש של ק"ז הישמח משה זללה"ה, אשר
 מסר נפשו כל ימיו על הגאולה, ואמר כי בעבור זאת
 הוא מוסר נפשו על הגאולה יותר משאר לדיקים, כי
 אינו דומה שמיטה לראי, וכולם שמעו על החורבן,
 אבל הוא ז"ל ראה אותו צמו עיניו, כי ה"י באותו
 הדור, וכל הנעשה אז עומד לנגד עיניו, ואין ספק כי
 גם עכשיו הוא עומד ומבקש רחמים על ישראל ועל
 קדושת שמו ית' כאשר הבטיח, והבטירה על השבועות
 היא המעבדת את הגאולה ומביאה כל הצרות ח"ו.
 זכותו של ק"ז זללה"ה בצירוף כל הדיקים והקדושים
 יגן עלינו להצילנו מלרה זו. ירחם השי"ת על עמו
 ישראל בכל מקומות מושבותיהם ויאמר לצרותינו די,
 ואל יוסיפו עוד לדאבה, ויהיו תחנונינו קרובים אל ה'
 אלקינו יומם ולילה, להטות לבזינו אליו ללכת בכל
 דרכיו ולשוב אליו ית"ש מתוך נחת ושמחה בלי לרה
 ועקתא, ובמהרה יתרום קרן התוכ"ק וישראל, וצתוך
 כלל ישראל ירחם השי"ת גם עלי הדל והשפל, כי נשבר
 לבי בקרבי ועומד ומלפח אני אך לרחמי שמים. זכות
 אבותי הקדושים יגן עלי לישועה ורחמים, ויחנינו עוד
 לעשות תשובה שלימה ולעבוד השי"ת בעוב לבז כלאונו
 ית"ש, עדי נזכה לראות במהרה בישועת כל ישראל
 ושמתחן צ"ה.

אהבת ישראל וכשיראה צעני עמו ואתם הגדול לסבול
 עול הגלות, אולי יקדים לילך לשם קודם הזמן, לכן
 השביע אותו. ומלינו שגם על דוד בן ישי הולך אברהם
 אבינו ע"ה לעשות פעולות שלא יבוא קודם הזמן, כמו
 שדרשו חז"ל בפסוק וישב אותם אברהם. ולכן ניחא
 להו להתקשר בשבועה צענין זה, כי על השבועה בודאי
 לא יעבור ולא יבוא לידי דחיקת הקץ. וה"י שבועה זו
 ג"כ כמו אלו השבועות שהשביע הקב"ה. וכן הוה,
 שגם אח"כ כששלחו הקב"ה לגאול את ישראל הולך
 לילך למדין להחיר שבועתו צפניו, כמבואר בגמרא
 נדרים דף ס"ה. ומה שסירב משה בשליחותו ג"כ ידוע
 שזה ה"י לטובת ישראל כי ראה שלא נשלם עדיין הזמן
 ויאתרכו להשלים בגלויות אחרות, ע"כ ראה שתחאחר
 הגאולה ובלבד שתהיה גאולה שלימה אשר לא יהי
 אחר"י שום גלות. אולם לא ה"י הזמן גרמא אז, כי לא
 יכלו להתמהמה כמו שאה"כ, וכפי"ה האר"י ז"ל כנודע.
 ובישמח משה מק"ז זללה"ה פ' שמינו כתב שכוונת
 משה בצירוף השליחות ה"י כדי שתהי הגאולה ע"י
 הקב"ה בכבודו וצנאמו, עיי"ש. ועכ"פ שבועה זו הוא
 ג"כ בלשון ויואל משה, שהכל בא ע"י משה רבנו"ה.
 וההרגום בשיר השירים עה"פ השבועות אהבם צנות
 ירושלים וגו' פתח: בחר בן אחאמר למשה צנאיאה,
 ומבואר בזה שבאו השבועות ע"י מרע"ה. אמנם
 התרגום כתב זה בשבועות הראשונות שלשיטתו סובבים
 על דור המדבר שהי צימי מרע"ה אבל בשבועה
 האחרונה כתב שם בתרגום יאמר מלכא משיחא, שהמלך
 המשיח משיב שאל להתגרות למיפק נון גלותא עד
 דיבא רעוא מקדם מארי עלמא, נמלא שלפי דעתו
 השבועה האחרונה שהיא על דורינו, היא באה ממלך
 המשיח, אבל לפי המבואר בזה"ק ובמה מדרשות
 המלך המשיח הוא מרע"ה, ומה שמבואר בכמה

מאמר של שבועות

מאמר שלש שבועות

א

למימרה עובר על השבועה, כיון דודאי שבועה חמורה משאר עשה, ולמה הניח איפוא את החמור ונקט את הקל דעובר בעשה. ועוד דמלנו בשני מקומות בש"ס שבזבחה מימרה זו, בצרכות דף כ"ד ובשבת דף מ"א, ושם לא הזכיר כלל לימוד דהשבעתי, אלא עובר בעשה וחו לא מידי. ועוד ישנן הרבה קושיות ותמיהות בענין זה ואין להאריך, ובציאור הענין יתוראו ממילא הרבה קושיות ודיוקים.

והנה הרי"ף צעין יעקב נתקשה על כך מימרה דר"י שאוסר לעלות מבבל לארץ ישראל ח"ל: אין לתמוה הלא הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו חלוקה, ואיך טוב הקב"ה צבלה יוצאו ושמה יהיו. ותי' דשאני החס כיון שילאו שלא מדעתם והגבלו אותם לבבל וגזר עליהם שמה יהיו, אצל הדר בחו"ל שהוא כאלו עובד עכו"ם, מיירי ציולא מא"י צדעתו וצרונו, ועיי"ש. ולהלן נדבר עוד מזה. אמנם יותר קשה לכאורה מסתם מחנייתין שאמר הכל מעלין לא"י, ולמה מקשה רק מהך מימרה דהדר בחו"ל כאלו עובד עכו"ם שאינה אלא צרייתא. ועוד דמחנייתין אי אפשר לתרץ דמיירי ציולא מא"י, שהרי אמרו הכל מעלין, וזה ודאי צד בחו"ל. ובצרייתא מפורש יותר היא אומרת לעלות וכו'.

וראייתי אח"כ בהפלא"ה שעמד בזה, וכחז דודאי לא יחלוק ר"י על סתם מחני' דקתני הכל מעלין לא"י. ותי' שהוא מפרש הך מחני' דמיירי משאר ארצות חוץ מבבל, וכפי' רש"י צריש גיטין המציא גט ממדינת הים דהיינו לבר מבבל, אע"ג דנקט ממדינת הים סתמא. וקשה לי על דבריו ז"ל, שהרי אדרבה משם ראי' שאין לפרש כאן הכי, שהרי פי' בחוס' שם דף צ' ע"א ד"ה ממדינת הים ח"ל: הא דלא נקט המציא גט מחוץ לארץ כדקתני בגמרא וכו', משום דחו"ל הוי משמע כל חו"ל אפילו רקס

בגמרא כתובות דף ק"י ר' זירא הוה קמשהמיט מיני' דרב יהודה דבעא למיסק לארץ ישראל, דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה שנאמר צבלה יוצאו ושמה יהיו עד יום פקדי אחס נאום ד'. ור' זירא הוה צבלי שרת כתיב. ורב יהודה כתיב קרא אחרינא השבעתי אחכם צנות ירושלים בצבאות או צבילות השדה וגו'. ור"ז הוה שלא יעלו ישראל בחומה. י השבעתי אחרינא כתיב. ור"ז הוה מיצעי ליה נכדריצ"ח דאמר שלש שבועות הללו למה, אחת שלא יעלו ישראל בחומה, וא' שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרו צאומה"ע, וא' שהשביע הקב"ה את אומות העולם שלא ישעזדו צבן צישראל יותר מדאי. ור"י אס תעירו ואס תעוררו כתיב. ור"ז מיצעי לי' לחדר' לוי דאמר שש שבועות הללו למה, תלתא בני דארמון, איך שלא יגלו את הקץ ואלא ידחקו את הקץ ואלא יגלו הסוד לאומות העולם. בצבאות או צבילות השדה, אמר ר"א אמר להם הקב"ה לישראל, אס אחס מקיימין השבועה מועב, ואס לאו אני מתיר את צרכם וכו'. עכ"ל בגמרא.

קשה טובא צבך מימרה שהתחיל צדרי' לומר עובר בעשה שנאמר צבלה יוצאו ואחר כך אמר קרא אחרינא, כתיב השבעתי אחכם וגו', וא"כ הוליל עובר על השבעה. והרי"ף צע"י כתב לתרץ דמהך קרא דהשבעתי שמעינן דגם הך קרא דצבלה יוצאו קאי על הגולים ולא על הכלים יעיי"ש מש"כ להסביר בזה. וכעין זה כתבו גם מפרשים אחרים צאופנים שונים להסביר דמקרא דהשבעתי שמעינן על קרא דצבלה יוצאו. וזהו ישוב ק"ת למה דנקט עובר בעשה דצבלה וגו' אף לפי מה דמסיק שהלימוד הוא מקרא דהשבעתי, אולם עדיין לא מחוץ לגמרי, כיון דסוף סוף הביא מקרא דהשבעתי שעובר א"כ הו"ל

וחגר, להכי נקט מדינת הים דמשמע רחוק כמו האשה שהלך בעלה למדינת הים, וכמו פרעתיך צפני פלוני ופלוני והלכו למדה"י, לאפקוי רקס וחגר דפליג צבו ר"ג, ע"כ. א"כ מצוהר צוה דהיכא דנקט סתמא ארץ ישראל ותו"ל כל מדינות שהם חו"ל בכלל וא"א למעטוי אף רקס וחגר שהם סמוכים מאד לארץ ישראל, ובתוס' נקטו רקס וחגר שהם סמוכים מאד לארץ ישראל, ובתוס' אליבא דר"ג, גם הוא סמוך יותר לא"י, והוי רבותא עפי שגם זה אין להוליא מלשון חו"ל, ורש"י הביא צבל שאמרו כן בגמרא להלכה אף אליבא דתנא קמא, ובאמת גם צבל הוי סמוך לא"י כמצוהר צש"ס כתובות. ועכ"פ כ"ז אפשר לפרש רק צלשון מדה"י דמשמע מדינות רחוקות ולא קרובות, דמשום הכי שינה הלשון לומר מדה"י, אם כן צבאן שאמרו סתמא ארץ ישראל צודאי הכוונה על כל חו"ל ואין נפקא מינה צין רחוק לקרוב, דמה שאינו ארץ ישראל צודאי נקרא חו"ל אף שהוא קרוב. — ובאמת אלו ה"י מקום לפרש צוה שיש חילוק צין צבל לשאר חו"ל א"כ אליבא דר' זירא שחולק על ר' יהודה וסובר שאף צבל צכלל ה"י יכול לפרש מה שהקשו בגמרא הכל לאתווי מאי, דצא לאתווי צבל, ולא ה"י ראי' אליבא לאתווי מנוה היפה לרעה, אצל כיון שגם צסתמא אף צלי לשון הכל אין לחלק צין המקומות שצחו"ל, לכן ע"כ ל"ל דצא צלשון הכל לאתווי ענין אחר.

ב

אמנם לפע"ד מטיקרא לא קשה מיד, שהי שיטת ר"מ המוצא צרא"ש סוף כתובות דמה דמתלק צירושלמי דאך האיש כופה אותה ואין האשה כופה אותו, זה מיירי צזמן הזה, ומתני' וצרייתא שאין מתלקין וצצירה להו דאף האשה כופה, זה מיירי צזמן הצית. והצ"ש צצאה"ע ס"ס ע"ה ס"ק כ' מציא שיטה זו לפסק הלכה, אלא שהצת"ס צצו"ד ס' רל"ד פליג ע"ז, ועיקר קושייתו מדאמרינן צציעין דף מ"ה, וכן פסקו הפוסקים, דעצד כנעני שצרה צצו"ל לא"י כותב לו לרצו שער על דמיו ועושה אותו צן חורין, והיינו מסיפא דמתני' אין הכל מוליאין, ומקרא דלא חסגיר עצד אל אדוניו, ומג"ל דילמא דוקא צזמן

צצית המקדש קיים, אצל צזמן הזה לא עדיף עצד כנעני מאשה שהורע כחה צצו"ל מצזמן הצית, ודילמא עצד נמן, אע"כ גמרא דידן לא ס"ל הכי, והר"מ גופי' לא אמרו אלא צצפי הירושלמי יצו"ש. ולפע"ד צדעת הצ"ש דכיון דהך דינא דעצד שצרה לא"י נלמד מקרא דלא חסגיר עצד אל אדוניו, והרמב"ם ושאר מוני המצות מנאו זה ללאו צין התרי"ג מצות, וצלאו המצוהר צקרא לא דרשינן טעמא דקרא, ואין חילוק צין זמן המקדש לזמן הזה, ואינו דומה לדיני כפיית האיש והאשה שאין לאותן דינים רמז צצקרא, אלא שצכו"ל אמרו כן צצבל שצורה לדור צצא"י, ויש צוה כמה פלוגתות וחילוקים כאשר יצצאר אי"ה להלן צצמאמר הצני, ואין הצניגים דומין להדדי.

ורפ"י מה שצראה מתצוצה כר"ן ס' ל"ח דמה שאמרו צצמרא הכל מעלין וכופין זל"ז אינו אלא אם נצגשר, ויש נפ"מ צצפ"י לעינן הכתובה, אצל כל זמן שלא נצגשרו אין כופין להתגרש ומשועצדים זל"ז יצו"ש, צודאי לא דמי לעצד שצרה לא"י. אלא אפילו לפי מה שצראה מסתומת דצרי הפוסקים שיש כפי' גם על הגירושין ועי' צ"ש ס' ע"ה ס"ק צ' שהציא דצרי הפוסקים דצכל מקום שכופין אם לא תלך אחריו דינה כצמורת, הוי רק תקנת הצמים כמו צצמורת וכ"ז שלא נצגשרו משועצדים זל"ז מדאורייתא, ואינו דומה לעצד שצרה לארץ שיולא לחירות מה"מ מקרא דלא חסגיר, וכמ"ש הר"י שהוא מצוהר אלא שחסר לו הצע שצורה, ולדעת הרמב"ם אף אם לא רצה האדון לצחר אותו מפקיעין צו"ד שצצידו מעליו, כפשטות דצרי הסוגיא צציעין דף מ"ה, ועי' צצבי הלכות עבדים סו"ס רס"ז שפסק כן להלכה. ומ"ש צצמרא אין הכל מוליאין לאתווי עצד שצרה לארץ ישראל, צודאי דאין הכוונה שלומדין דין עצד שצרה לארץ מדיני כפיית האיש והאשה, שצצר מצוהר שיש ע"ז לאו מיוחד וחמור יותר, אלא שדך הצנא להשמיענו אגב צררא גם שאר דינים שהם כעין זה, אף שאין טעמם שוה, כאשר כן הוא צצמה דוכתי צש"ס, וצפרע שלשיטה זו כל השקלא וצרי' שצש"ס צצלי הוא לפרש המצנה והצרייתא דמיירי צזמן הצית, ולא צצו"ל לא הורע כח האשה והי' שוה צוה עם דין עצד שצרה לארץ, אצל אח"כ צזמן הזה אם נולד אחיה טעם

אוחה הוא דכופין שהרי חיוצ מזוגותי מוטל על
 הצעל לזונה ולפרנסה בכל מקום שהלך אחריו, אבל
 אוחו אין כופין דיכול לומר עכשיו איכא דוחק מזוגות,
 ושמה לא אשיג שם פרנסה, דנעטנה זו יפה כח
 הצעל מהאשה, עיי"ש.

והנה זה ודאי שכתבו הדיון בסתמא ולא חילקו בדבר
 בין אם הוא עשיר מופלג או שיש לו שם עסק
 טוב לפרנסה, וצפרט לדברי המעיל דקרה צס"ו כ"ז
 והוצא צפ"ח ס"י ע"ה דאף שהוא מן הסוברים לגמרי
 כשיעת הרמב"ן שישיבת א"י הוא מלוא דאורייתא גם
 צוה"ז, והאריך לדמות כל החלוקים צוה, גם דחה
 שיעת ר"ח ומסיק דהחיוצ לעלות גם צוה"ז, אפילו
 עם צנים קטנים ואין שום עענה בדבר, ואעפ"כ
 כתב אח"כ דתנאי אחד יש בדבר, שכל זה הוא רק אם
 יש לו שם מקום מוכן לפרנסה בריוות, דכל שאין לו
 שם פרנסה מוכנה, עניות ח"ו מעבירה על דעתו ודעת
 קונו. ואף אם הוא יודע צעמנו שיכול לסבול חיי
 צער לעבוד את ד' שמה, אבל לא יוכל להכניס צוה
 צניו הקטנים דחוב הוא להם שמה לא יוכלו לעמוד
 בנסיון וילאו ח"ו לתרבות רעה. ואותן הנוסעים שיש
 להם צח"ל פרנסה, ושמה יורכזו להחפרנס מן הצדקה
 לא טוב עושין, כי גדול הנהנה מיגיע כפו, עיי"ש
 שהאריך צוה. והחת"ם בתשו' אה"ע ח"א ס' קל"ב
 כתב על דברי המעיל דקרה האלו שדבריו מתוקים
 לחיד, והחליט כן להלכה.

והנה לא מיבעיא לדעת כמה פוסקים שסוברים שאין
 בזמן הזה מלוא כלל לעלות לא"י כאשר יתבאר
 באורך במאמר השני שצדעתי לכתוב אי"ה לצאר
 כל השיטות שצ"ס ופוסקים צמלות ישו צרף ישראל,
 אלא אפילו לדעת המעיל דקרה שהוא מהסוברים שחיוצ
 גדול לעלות לא"י אף צוה"ז, כאשר העתקתי לעיל
 דבריו בקלרה, ואעפ"כ החליט שכל זה אינו אלא אם
 מוכן לו שם פרנסה בריוות, נמצא לפי"ז דלכולי עלמא
 החיוצ לעלות לא"י הוא רק צאם יש לו שם מקום
 מוכן לפרנסה. הגם שלדינא עדיין צ"ע אם יש לחלק
 בהך דינא דהכל מעלין איכא שאין לו שם מקום
 פרנסה, ובמקום אחר אי"ה אדבר מזה, אבל עכ"פ
 זה ודאי דמיירי אף אם יש לו שם מקום מוכן לפרנסה

לגרוע כח האשה מה שאין עטם זה צענד אין לנו שום
 הכרח שיהיו שוין.

ג

ובקרוב נתחיל סוף כחוצות ונגיעין פרק השולח ס"ו
 מ"ג הביא על דין ענד שצרה לארץ מדברי
 הרמב"ם והטור שדין זה נוהג אפילו בזמן הזה שהארץ
 ציד עכו"ם. וכתב ע"ז הקרבן נתחיל שזה אפילו
 לתוס' ור"מ דאשה צוה"ז שמתרה לעלות אין כופין
 לצעל. ונראה שהצין כן מדברי הטור שקשה למה הולך
 לומר שם צה"ל ענדים שדין זה נוהג אפילו בזמן הזה,
 הלא כל דיני הטור כך הם, כי מה שאינו נוהג צומה"ז
 לא הביא הטור כלל. צלמא הרמב"ם ז"ל שדרכו
 להביא כל הדינים אף אלו שאינם נוהגים צוה"ז,
 הולך לפרש שם צה"ל ענדים שדין זה נוהג אפילו
 צוה"ז, אבל דברי הטור צלאו הכי צרור הוא שכל
 מה שהביא נוהג צוה"ז ולא הולך לפרש כן צאותו
 הדיון צפרעיות. ולכן הבין הק"י שכתב זה יען ששיעת
 התוס' והר"מ צכפיית האשה שהורע כחה צוה"ז, לכן
 ציאר שצענד אינו כן. ועכ"פ כתב צפירוש כמו
 שכתבתי לעיל לדעת הצ"ע שהצין משיעת הר"מ שהורע
 כח האשה צוה"ז, אף שצענד אין הדיון כן.

א"א העטם שכי הק"י צפי השולח לחלק צוה לשונו
 אינו מוצן, שכי דשאני התם צאשה שיש סכנת
 דרכים או שיש למאוס פרנסה מה שאין שייך צענד
 שכבר צרה, דמשמע שלא כ' כן הרמב"ם והטור אלא
 צענד שכבר צרה, הלא צאמת כתבו כן אף צענד
 שלא צרה עדיין אלא שרובה לעלות כמבואר בעור וצ"י
 יו"ד ס' רס"ז, וכן הוא צש"ע שם ס' רס"ז סע"י פ"ד
 דמיירי שם רק מדיון ענד שרובה לעלות, וכי שנוהג
 אפילו בזמן הזה, אף שאין שם צכל הסעיף שום רמז
 עדיין מדיון ענד שצרה עד סעיף שלאחריו סעיף פ"ה.

גם כוונתו בחילוק זה אינו מוכן מלשונו, אלא שהראה
 מקום לדברי הצ"ח, ומדברי הצ"ח אפשר להצין
 הענין. שכל מה שהקשה הטור צס"ו ע"ה על הר"מ
 דאי חיירי צומה"ז למה כופין אותה, כתב ע"ז הצ"ח
 דבזמן הבית שלא הי' דוחק מזוגות כופין אותה לעלות
 כמו שכופין אותה, אבל בזמן הזה דאיכא דוחק מזוגות,

או שהוא עשיר מופלג, אבל מכל מקום אפשר להבין דברי הב"ח, שחילקו בזה בין כפיית האיש להאשה חף ביש לו פרנסה כי הוא גלגל החוזר בעולם ולא פלוג רבנן בדבר השכיח עוצה שמה דוחק מזונות ויש להצטל עטנה מעלייתה נגד האשה, שמה יתגלגל המצב שלא יסוג שמה פרנסה, משא"כ האשה שאין להצטל פרנסה עלי' אלא על הצעל לעשות כל עלדקי צבעולם לפרנסה תמיד.

נמצא לפי"ז מובן היטב החילוק שבין אשה להעבד, כי מצוהר במשנה גיטין דף י"א ע"ג שאם ירצה שלא לזון את עבדו רשאי, ושלא לזון את אשהו אינו רשאי, וע"ש בסוגיא דף י"ב, וכן הוא בשו"ע יו"ד סי' רס"ז שאינו מחויב לזון את עבדו, א"כ יש חילוק ברור בין אשה להעבד לפי דברי הב"ח שלכן הורע כה האשה בצביל שאין לה להצטל פרנסה ו"ל שפיר דבצביל שקל צעיניו לכוף את הצעל לכך בצביל אשה אינה זריכה לדאוג עבור פרנסה, לכן לא נתנו לה חכמים כה זה, משא"כ העבד יש לו להצטל פרנסה כמו האדון, כי במצב דחוק אין מחויב רבו לזונו, ולא שכיח כ"כ שיכוף ליכנס לחסרון מזונות, לכן לא חילקו חכמים בין העבד להאדון. עכ"פ מיושב בזה דצריכה של הקרבן נתחלל והב"ש. אך מה שנראה מלשון הק"י שהבין כן מדברי העור כמו שכתבתי למעלה עדיין אינו מיושב כ"כ, כי העור ע"כ לא נחית לחילוקו של הב"ח כי הקשה על הר"מ ולדברי הב"ח לא קשה מידו. ואולי גם העור לא דחה לגמרי את דברי הר"מ כי כתב עליו רק שאין חירון מספיק, ומלשון זה נראה שיש לו תי' אלא שאינו מספיק צעיניו, ויוכל להיות שנחית גם לחילוקו של הב"ח אלא שלא הספיק צעיניו, וא"כ אפשר שמה שכתב בהלכות עבדים כוונתו דאף ר"מ מודה בזה כדברי הק"י, אף לדלדוי' לא סבירא כלל שיטת הר"מ, וכמו שמלינו כמ"פ במשנה ובגמרא שכתבה מימרא בסתמא ואמרו אח"כ לדברי צעל מחלוקתו אמר אף לדלדוי' לא סבירא לי' כלל.

ד

ומה שאפ"ל עוד בזה, דהנה דצרישה ס"ק ג' מאריך לפרש ולא סבר הר"מ כשיטת ר"ח שעכשיו

אין מלוח כלל לדור בארץ ישראל אלא דסבר שאין המצוה גדולה כ"כ כמו בזמן הבית, ולכן אין כה באשה לכפות האיש, אבל עדיין יש קצת מלוח מדחזיקן שיש כה באיש לכפות. וזה ודאי ברור, שהרי גם המהרי"ע שחלק ג"כ על הר"ח הביא רא"י ממהר"מ שכתב שעדיין יש כה עכ"פ באיש לכפות, והרא"ש הביא דברי הר"מ ולא הזכיר כלל מדברי הר"ח, וכן הוא גם בשאר פוסקים שחלקו על הר"ח ולא חלקו על הר"מ. אלא שצריך להבין שורשן של הדברים מה שלשיטת הר"מ הי' בזמן הבית מלוח גדולה ועכשיו מלוח קטנה, דממ"ז אם שייך גם בזמן הזה המ"ע של יסוד א"י שמנאו הרמב"ן א"כ הוי מלוח גדולה כמו בזמן הבית, ואם אין איתה המלוח צוה"ז מה היא המלוח הקטנה.

אב"ר הדבר פשוט, וראיתי להקדים תחלה מה שהבאתי לעיל דברי הרי"ף צעין יעקב דמה שאמרו הדר בחו"ל כאילו עובד עכו"ם אינו אלא ציוילא מא"י מדעתו וברצונו, ובזה תי' דעת ר"י שאסור לעלות מצב"ל לא"י שהם לא ילאו מרצונם אלא ע"י גלות וגזירה. ואינו מובן שהרי חזו"ל למדו זה מדהמ"ע"ה שאמר כי גרשוני היום מהסתפח צנחלת ד' לאמור לך עבד וגו', והלא דוד ג"כ לא הלך מדעתו ומרצונו אלא שצרה מאימת מיחה, וכמו שאמר כן גרשוני, וא"כ משמע מה דאף צה"ל שלא מדעתו כן הוא. גם הלשון שאמר סתם הדר בחו"ל לא משמע דמיירי דוקא ציוילא מא"י, שהרי לא הזכיר מה מאומה, ועיקר חסר מן הספר.

אמנם ע"ס הסבירא לחלק בין הדר בחו"ל ובין הדר בא"י היא גם צריעטא"ל יומא דף ל"ח שחמה על מה סמכו כמה גדולים לדור במלרים, והביא ע"ז חירולים שכתבו שארי הראשונים ז"ל, אבל הוא מסוק שהכונן יותר שאין האיסור ההוא אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם, אבל צוה"ז שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי ארץ, כל חו"ל אחד הוא ואין איסור אלא שלא ללאת מדעת מן הארץ לחו"ל. הרי שכתב חילוק זה, אבל לא הזכיר בדבריו מהך מימרא שכל הדר בחו"ל כאילו עובד עכו"ם. וי"ל שכיוון על מימרות אחרות, כמו שמביא בש"ס צבא בחרח דף י' אין יולאין מא"י לחו"ל, וכי הכי גוונא איכה עוד

בחז"ל, אבל העטם הוא בשביל שהי' שם ממשנו עכו"ם. וכבר ביארתי זה באורך שכן הוא גם דעי הרמב"ם ועוד הרבה ראשונים, ואולי גם הרמב"ן יודו לזה. ובמאמר השני שדעתי לכתוב חי"ה במלות ישו חרץ ישראל אבאר זה באורך, וכאן לא הבאתי אלל להעיר בקלרה כפי האורך לענינו. וגראה דגם אות שחולקים על הר"מ כמה שכתב דהך שקלא וטריל שבצלי צהדינים דהכל מעלין שלא חילקו צין אשה לאיש מיירי רק בזמן הבית, מודי צהך מימרא דהדו בחז"ל כאלו עובד ע"ז שלמדו זה מדוד שהי' צומ שבני ישראל היו שרויין על אדמתן, דא"ל ללמוד משב על זה"ז ליתא עכשיו להך טעמא שהי' אז בימי דו שהלך ממלכות שאול למך פלשתים.

ו

והנה חזין דהרי"ף והרא"ש והטור והשו"ע הביאו כן הלכה דהכל מעלין בכל פרעיו ואותה המימרא דלעולם ידור אדם בח"י שחדר בחז"ל כאלו עיבד ע"ז לא הביאו כלל אף דהני מימרות הם בש"ס צהדדי. וגראה שהיא בשביל דסברי שאין זה נובג עכשיו ולא הביאו מה שאין נפ"מ בזמן הזה. וליכא למימר דלכן לא הביאו מאמר זה בשביל שסמכו אהך מימרא דהכל מעלין, כי באמת אין רא"י משם, ואף הריטב"א שסובר שעכשיו מחמת שנגזר עלינו גלות אין מזהב וחיוב לעלות אלא הדר שם אסור לו ללאת, אין רא"י שסובר כדעת הר"ח דלא שייך עכשיו הך דינא דהכל מעלין, וכבר כתבו דהרי"ח הוא יחיד צדור, ואלו הי' גם הריטב"א חולק על הרי"ף והר"מ ושאר הרשונים שהביאו הך דינים דהכל מעלין הי' מזכירם לפלוג עליהו דכרבו צ"מ, אבל באמת אין רא"י מהך דהכל מעלין שיש מזהב וחיוב לעלות, שהיו אמרו ג"כ הכל מעלין לירושלים כמו שאמרו הכל מעלין לא"י, ולא מנינו בשום מקום שיהי' חיוב ומזהב לעלות מא"י לירושלים, והמזהב של ישוב ח"י שכתב הרמב"ן הוא בכל ח"י כמו בירושלים, ופשיטא שאין מקום להעלות על הדעת ציונא מירושלים למקום אחר בארץ ישראל שיהי' ח"ו כעובד ע"ז, ואעפ"כ אמרו הכל מעלין לירושלים, וכבר ביאר זאת החת"ס ציו"ד סי' רל"ג ורל"ד, דכיון דירושלים מקודשת יותר משאר ח"י

מימרות שאפשר לפרשם ציונא מארץ ישראל מדעתו ומרצונו, אבל צהך מימרא שלמדו מדוד שאמר כי גרשוני היום וגו' לאמר לך עבוד וגו' שהעטם שכתב הריטב"א מחמת שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קלוי ארץ, זה לא הי' שייך אז בימי דוד ושאלו שהיו ישראל שרויין על אדמתם, לכן אמר דהוי כאלו עובד עכו"ם אף שלא ילא מדעתו ורצונו כי אם מחמת הכרח.

ה

ובל"א הכי צרוב כתבו החנ"ך, בשמואל א' כ"ו מצואר צרש"י ז"ל שם ער"כ גרשוני וגו' לאמור לך עבוד וגו' היונא מא"י לחז"ל בזמן הבית כאלו עובד ע"ז, ומצואר צפירוש שאין זה אלא צוה"ב. אומם באיו דפוסים נשמעה חיבת, "צוה"ב", אולם גם בלאו הכי כיון שהצואר רש"י ז"ל שם על זה מ"ש החרגום יונתן אזיל דוד ציני עממיא פלחי טעווחא, שמעיין דכשהולך צגולה נקרא כאלו עובד ע"ז. וגם כפרשת ואחחן ער"כ ועבדתם שם אלהים, פירשו שני החרגומים חרגום אונקלוס וחרגום יונתן וכן צרש"י ז"ל כתב כחרגומו משאתם עובדים לעובדיהם כאלו אחס עובדים להם. והרי לך מצואר להדיא שמחמת זה נקראו ההולכים צגולה צין האומות כאלו עובדי ע"ז יען שנטשו משועבדים לעובדי ע"ז, וזה לא הי' שייך רק צעת שהיו ישראל שרויין על אדמתם, והיתה שמה ממטלה המאמינים בהקב"ה, ומפני שילאו משם והלכו להם חתח ממטלת עובדי ע"ז, נקראו כך שהם כאלו עובד ע"ז. וכן הביא רש"י ז"ל שם צהנ"ך שמואל א' ער"כ כי גרשוני וגו' אח דברי החרגום יונתן שפי' כן, וכן פירש"י ז"ל בכחוצות דף ק"י צהך מימרא דהדר בחז"ל כאלו עובד ע"ז שלמדו מדוד, וכתב רש"י ז"ל שנאמר כן צדוד מפני שהי' אריך לצרוח מארץ ישראל אל מלך מואב ואל חכים, ולא אמר העטם בשביל שצרח לחז"ל אלא בשביל שצרח אל מלך מואב ואל חכים, והרי שהעטם הוא רק בשביל הממשלה.

ובאמת כתבו החוס' בניעין דף צ' ד"ה ואשקלון דארץ פלשתים היא מא"י ואברהם ויחזק היו דרין שם, והביאו שגם ציהושע משמע דפלשתים מא"י, וא"כ מה שצרח דוד לארץ פלשתים אינו מוכרח שהי'

מקיים היושב בה מלוא יותר מנשאר א"י, וכל ראייתו הוא מהך דהכל מעלין לירושלים אף צה"ל, וטרח הרבה לבקש אמתלאות במה שרוב גדולי ישראל מכמה דורות לא דרו בירושלים אלא בנפת, וע"כ ל"ל דאף שלא מלינו בזה מלוא וחיו, מכל מקום כיון שהמקום מקודש יותר לכן גם העבודה שעובדין שם את הש"ת חשובה יותר, ולכן יש בשיבתה עכ"פ קצת מלוא והכל מעלין לירושלים. וצודאי שבזמן המקדש ה"י יותר מלוא בירושלים, שהרי היו שם הרבה מלות יותר כמו אכילה קדשים ומעשר שני ותפלה בצית המקדש. והרא"ח ז"ל בספר החינוך כתב הטעם שזאת התורה"ק להביא מעשר שני לירושלים, כי על ידי צואו לירושלים ויראה עבודה הכהנים בצית המקדש יתקרב בזה יותר לעבודה הש"ית מכל הפעולות, אמנם עכשיו צעוק"ר חסרנו כל אלה, ואעפ"כ הכל מעלין לירושלים, וע"כ מטעם הנ"ל.

דאורייתא וגם הוי כעובד ע"ז, משא"כ עכשיו שצטל כ"ז הן במה שאמרו דהוי כעובד ע"ז והן בעיקר החיוב שמחמת גזירת הגלות צטל החיוב כמ"ש הריב"ז"א. ואך אעפ"כ יש עכ"פ קצת מלוא כמו שיש מעלה יתירה בירושלים לגבי ארץ ישראל, אבל ודאי שזה נקרא מלוא קטנה נגד מה שה"י בזמן המקדש, ולכן חילקו בזה צדו כפיית האשה בין זמן הזה לזמן המקדש. אבל עדיין אינו מיושב למה עשו זה החילוק רק בכפיית האשה ולא בכפיית האיש, ומה יפה כמו של האיש בזה, וזה קושית העור, ות"י של הצי"י שכתב שאעפ"כ לא ראו לגרוע כח האיש אינו מובן כיון שלא כתב טעם לדבר, וכבר הבאתי דברי הצי"י.

ז

אמנם נראה לפענ"ד עוד טעם נכון וברור בזה, דהנה מבואר בש"ע אה"ע סי' ע"ה בסעי' ד' צרמ"א על כך דינא דהכל מעלין שאין לה כתובה שזה דוקא אם נשאר צא"י, אבל אם הוא חוזר לסוף כמה שנים להתיישב בחו"ל לריך לשלם לה או לירוש"י אף הכתובה. וכתב הצי"י דהטעם הוא שצביל דלא נתברר שה"י רמאות מה שעלה לא"י, ואפילו אם כבר גירשה ולא נתן לה הכתובה לריך לשלם לה או לירוש"י. נמצא לפי זה דכשעולה לארץ ישראל שצביל אחר רמאות צטל הדין דהכל מעלין. ומעתה לריך להצבון קצת, הנה במשנה דעלוי נדרים דף ל' ע"ב איתא בראשונה היו אומרים שלש נשים יולאות ונוטלות כתובה, האומרת עמאה אני לך וכו', חזרו לומר שלא תהא אשה נותנת עיני' באתר ומקלקלת על צעלה. ונתקשה שם הר"ן כיון דלמשנה ראשונה נאמנת האומרת עמאה אני לך א"כ מיתסרת על צעלה והא"ך התירו אה"כ שצביל שלא תהא נותנת עיני' באתר, וכי איבור שבה לביבן ה"ך. והביא דיש מי שחירץ דאע"ג דמדינא אסורה, שרי לה רבנן ומצטלי מילתא דאורייתא בקום. ועשה דגדר גדול גדרו בה. אבל קשה ע"ז שאין צי"ד מחנין לעקור דבר מה"ת אלא צבז ואל תעשה או להוראת שעה בלבד, כאל"י בהר הכרמל, אבל לדורות לא. ומסיק דמשנה ראשונה לאו דינא קתני, דמדינא אין האשה נאמנת לומר עמאה אני לך להפקיע עצמה מצעלה שהיא משועבדת לו, אלא שהיתה תקנה במשנה

ומה שאחה פוסקים הביאו ראי' דיש מלוא בשיבת ארץ ישראל גם בזמן הזה ממה שהביאו הראשונים הנה דיינים דהכל מעלין, הם נסתיעו בזה רק נגד הר"ח שאמר על כך דהכל מעלין שאינו נוהג בזמן הזה דאין מלוא עכשיו בשיבת א"י, נמצא דסובר דעכשיו אין מלוא כלל, וע"ז הביאו שפיר משארי הראשונים שהביאו הך דהכל מעלין אפילו בזמן הזה, וע"כ דלא סברי כשיטת הר"ח, אלא שיש עכ"פ בזה איזו מלוא גם עכשיו. ומה שיטת כמה פוסקים שסוברים שגם עכשיו הוא מדאורייתא, הוא שצביל שהציון כן לשיטתם מלשון הרמב"ן ומלשון הספרי המובא צרמב"ן, ואין כאן מקומו להאריך בזה, אבל מהך דהכל מעלין אין ראי', אלא כמו שכתבתי. נמצא לפי"ז שא"א לומר שסמכו הרי"ף והרא"ש ושאר הראשונים ז"ל על מה שהביאו הנה דיינים דהכל מעלין אף לה"ז ללמוד מזה שהוא חיוב גדול כ"כ דהוי כעובד ע"ג, ונראה דסברי שאינו כן צה"ל, כאשר הכפחתי למעלה מדברי התרגומים שהם מפי התנאים הראשונים, וגם מדברי רש"י ושאר ראשונים. איברא מה שהרמב"ם הביאו הוא שצביל שדרכו להביא כל הדינים אפילו אותן שאינם נוהגים בזמן הזה.

נמצא לפי"ז דשפיר מובן שורש דעת הר"מ ז"ל דבזמן המקדש ה"י מלוא גדולה שה"י אז מלוא וחיו

ראשונה להאמין לה, ומכי חזו רבנן בתראי דאיכא למיחש לשמא תהא נותנת עין באתר אוקמאי אדינא.

ורפ"י זה לכאורה יש לדון בזה דהכל מעלין שהאשה כופה את האיש לעלות עמה לא"י ואם לאו יוליא ויתן כחובה, הלא כיון דאיכא למיחש שמא היא רמאית יש חשש שמא עיניי נתנה באתר כמו דחיישינן בצומרת טמאה אני לך, והגם שאין מדמין גזירות חכמים זו לא ואיכא למימר דבצטרא דגופה של מקום הדירה או במקום מנות ישוב א"י לא גזרו רבנן, או אפשר יש לחלק דצומרת טמאה אני לך תוכל להפקיע ענמה בדיבורא בעלמא וכאן איכא עירחא לעלות לא"י ואולי כולי האי לא גזרינן, אולם חזינן גם בזה דגיטא דמעלין לא"י, בעבד חף אחר שברה לא"י שהוא מה"ט שיואל לחירות מקרא דלא תסגיר, והאפ"י כחצו החוס' בכתובות ק"י ע"ב ד"ה הכי, דמשום הכי קאמר נכתוב לך שטרא אדמאי דאל"ה כל העבדים יפקיעו ענמם מידי אדונייהם שיצרחו לא"י, והכי דאפילו בעבד שאין המכשול כ"כ במה שרואה להיות בן חורין, ואדרבה נעשה עי"ז ישראל גמור וחיוב צמנות יותר מן העבד, ואך משום היזק הבעלים עשו חז"ל תקנה שלא יפקיעו ענמם מידי אדונייהם, וק"י צאשה שהוא מכשול וענין גדול אם נותנית עיניה באתר עד שבצביל זה יש פוסקים דשרי להו לרבנן להתיר בצביל זה חף איסור דאורייתא בקום ועשה ואין אפוערופם לעריות, שלכאורה יש סברה גדולה שלא ליתן כח כלל לאשה לבקו את צעלה לגרשה. אמנם אפ"י אין למדין גזירות חכמים זו ממו כבמשנה ב' פ"ג דמס' ידים ובא"ר שם שאף בק"ו אין למדין ואין לעשות צוה קושיא.

לא היא חשש כלל דאם עיניו נתן באתרת היא יכול לגרשה בעל כרחיה גם שם במקומו, ואין לורך כלל לרמאות של העלוי לא"י. ואף לאחר החדר"ג דיש דעות צשו"ע אה"ע סי' קע"ח עט"ו ט"ו דיש לחוש גם אללו שמא עיניו נתן באתרת שא"ל לגרשה מחמת החדר"ג, מכל מקום עדיין חילוק גדול דאם ניהוש פה לחשש רמאות שלא יחצבל החדר"ג יחצבל המנוח של תקנת חכמים שעשו צביל מעלין בצביל ישוב ארץ ישראל, ורבינו גרשום לא גזר במקום מלוה, ואף שלא דמי כ"כ דאם יש רמאות אין כאן מלוה, אבל מ"מ אם ניהוש לספק שלא יחצבל החדר"ג צע"כ תחצבל התקנה שעשו חכמים חף בצותן שרונים לעלות לש"ש, כי אין לנו יודעים להבחין, ומאי חזית לבצל תק"ח מחמת תקנת ר"ג, וצנא"ה תקנה שניתקנה בזמן הש"ס אין לשנותה בניקל, צפרע היכא דעדיין טעמא רבה איכא צמילתא. ואינו דומה להאשה שהיא אשת איש מדאורייתא ואינה יכולה להפקיע ענמה מצעלה מה"ט, וא"כ אין קושיא כלל אם יפה כח האיש מן האשה.

ובזה מובן ג"כ מה שהילקו בין אשה לעבד דבעבד אין החשש כמו צאשה, ראשית עשו תקנה בעבד לכתוב שטרא אדמאי, וצאשה לא עשו תקנה זו, כי החשש שמא עיניה נתנה באתר אי אפשר לתקן בדמים, ואין אפוערופם לעריות, גם החששא צאשה הוא ענין חמור יותר מצעבד, גם ענין הגירושין הוא ענין קשה יותר משחרור העבד, כמו שאמרו בגמרא סוף חולין דף קמ"א שהולך קרא צבילוח הקן חף לדבר מלוה, חף דמאי חולמאי האי עשה מהאי עשה, מכל מקום סלקא דעתך אמינא הואיל דאמר מר גדול השלוס שאמר הקב"ה שמו שכתב בקדושה ימחה צביל לעשות שלום בין איש לאשחרו, וגם כיון שאמר הקרא צבילוח לא חסגיר עבד גילה לנו הכתוב צפירוש שלא לחוש צוה לרמאות כי לא ניתנה תורה אלא לצני אדם שאין יודעים מתשבותיו של חברו, משא"כ צאשה שאינו אלא תקנת חכמים.

ח

ובשו"ת אבני נזר יו"ד סי' תנ"ד כתב בתחילה דמה שכתב הב"ש דעת המכר"ם לפסק הלכה

אמנם חף שאין לעשות מזה קושיא, אבל לתוך דברי הירושלמי אפשר להצונן מזה דלהכי אמרו שבורע כח האשה עכשו צוה"ז, דצומן המקדש שהי' דבר גדול כ"כ העלוי לא"י שלא לבצל מ"ע דאורייתא ושלא להיות כעובד ע"ז לא תשו צוה כלל לרמאות בצביל חשש שמא עיניה נתנה באתר, אבל צומן הזה שאינו דבר גדול כ"כ חף שעדיין יש בו קלח מלוה אבל לא ראו צביל זה לכנס לחשש שמא עיניה נתנה באתר, משא"כ צאיש כחו יפה צוה דל"מ צומן הש"ס

עלנו פ"ג דגיטין ששינה את עעמו ואמר שהרמב"ם
 צ"ב גירושין סמך אמ"ש בהלכות תרומות, וכן הביא
 עוד מהכ"מ הלכות נדרים ונשאר מקומות שכתב
 להיפך, וע"כ נשאר צ"ב צ"ב הכרעה.

ורפ"ענ"ד מה שכתב על החוס' יו"ט ששינה את
 עעמו, בלמח המעיין בחוס' יו"ט בגיטין כתב
 הטעם דלכן סמך הרמב"ם על מ"ש בהלכות תרומות
 בשביל ששם מקומו וא"כ אין זה סתירה למ"ש
 במקומות אחרות שאין שם טעם זה, גם הכ"מ בהלכות
 נדרים כתב הטעם בשביל שהוא ק"ו שבועות מנדרים
 שהוא דבר פשוט ששצוה חמורה מנדר. וקשה לטעון
 בכל המקומות, אבל הנראה צ"ב שבמקום שיש טעם
 מספיק למה סמך על מ"ש לאחריו אפשר לומר כן, אבל
 צ"ב טעם מספיק אין שום סברה שיסמוך על מ"ש
 אח"כ, ולכן אינו מובן מה שבהלכות עבדים ראה לצ"ב
 שנוהג אף צ"ב, ובהלכות אישות לא הזכיר מה
 מאומה, והלכות עבדים הוא מאוחר מהלכות אישות,
 ואולי בשביל שלא צריח מילתא בדעת הרמב"ם אולי
 הי"ל אינו סברה לסמוך צ"ב על מ"ש בהלכות עבדים
 לכן לא הזכירו מדעתו מאומה, וע"ג.

■

נחזור לעניינו דלא קשה מידי על ר"י מהך מחני'
 וצרייתא דהכל מעלן, דלא מיבעיא לדעת
 המהר"ם דמחני' וצרייתא לא מיירי אלא בזמן המקדש
 אינו ענין כלל לדרב יודא דלא מיירי אלא בזמן הגלות,
 אלא אפילו לדעת העור שחולק על המהר"ם כתב
 הטעם דאי מיירי בזמן הזה למה כופין אוחה, וא"כ
 אלו לא הי' מחלק בין האי' להאשה לא הי' מקשה
 עליו צ"ב שחלק בין זמן המקדש לזמן הזה, וא"כ
 יוכל להיות דרב יודא לא מחלק כלל בין האי' להאשה
 אלא סובר דהכל מיירי רק בזמן המקדש לא בזמן
 הזה. וגם להח"ס שכתב דהצ"ב אינו סובר כן מדכתב
 כך דינא בעבד צ"ב, וגם הר"מ אינו מפרש כן אלא
 לדעת הירושלמי, מלמד שלא נראה כן מלשון הר"מ
 וברא"ש, אבל אף לפי דבריו אין קושיא כלל אם
 ר"י סובר כהירושלמי. אבל כבר נתבאר שדעת הצ"ש

הוא לכאורה דעת יחידא, שכרי צו"ד מבוחר דגם
 בעבד יכול לבקף את רבו אף צ"ב, ולכאורה נראה
 הדברים שהאשה יכולה לבקף את בעלה מק"ו שיד
 האדון על עבדו עשר ידות ממה שהבעל שליט על
 אשתו, והע"ז והש"ך שחקו ולא הביאו חילוק זה, מכלל
 דלא ס"ל כהצ"ש, ועיי"ש. וכבר הארכתי מילתא
 בטעמא שאין לדון ק"ו להאשה מעבד. אמנם גם האצני
 נר בעלמו כתב אח"כ להיפך שם בלמח החשובה
 אות כ"ב שהקשה על הרמב"ם דבה"י עבדים כתב דגם
 בזמן הזה העבד כופה את אדונו, ובהלכות אישות
 לא צ"ב זה, ודוחק לומר שהרמב"ם סמך על מש"כ
 בהלכות עבדים. וע"כ האריך אח"כ וכתב שמלות
 העלי' לא"י הוא רק לדיק, וע"כ האי' שהוא מוחזק
 ואינו חובע הכתובה ויכל לטעון שהוא ראוי לעלות
 לא"י שהוא לדיק, אבל היא חובעת ורואית להוציא
 כתובתה מיד המוחזק, ויוכל לומר שאינו מאמין לה,
 וגם בעבד הוא מוחזק בעלמו כמש"כ החוס', וע"כ
 הורע כה האשה מהעבד ועיי"ש שהאריך בסברות שיש
 לפלפל בהם הרבה.

והנה לא ראינו צ"ב מה שיש להרין דברי הרמב"ם,
 כי כל החילוקים האלו הם לפי שיעת הר"מ
 שחלק בין האי' להאשה, אבל הרמב"ם אינו מחלק כלל
 בין אי' לאשה, ואין צ"ב שום ח"י על הרמב"ם למה לא
 צ"ב בהלכות אישות. שנוהג אף צ"ב כמו שצ"ב
 בהלכות עבדים. ואין לומר שהרמב"ם מחלק שכל
 הדינים דהכל מעלן בין צ"ב ובין צ"ב אינו נובע
 אלא בזמן המקדש לא בזמן הזה אלא שבעד שיפה
 כמו כצ"ל הוא נובע גם בזמן הזה, דזה יהיה חידוש
 גדול, שכרי לפי"ז תהי' דעת הרמב"ם בדעת הר"מ
 שצ"ב והפוסקים כתבו שדעת הר"מ הוא דעת
 יחיד, ושום פוסק לא הזכיר מדעת הרמב"ם, גם הצ"י
 לא הזכיר מה כלל, וכו"ל האי' לא היו שחקי מלהודיענו,
 ונראה שכוונת הרמב"ם סמך צ"ב על מה שכתב
 בהלכות עבדים וזה בלמח דוחק גדול. והיד מלאכי
 צללי הרמב"ם אות ו' הביא מהכנה"ג ומהחוס' יו"ט
 פ"א דערלב וספ"א דפרה ועוד ממנה פוסקים שאין
 לומר שהרמב"ם סומך עלמו על מה שכתב במקום אחר
 אלא שכתב במקום אחר קודם לזה, אבל לא שיסמוך
 על מה שיכתוב לאחריו, אף הביא אח"כ מהחוי"ט

לגשאר ארלות לא וכ"ח לדרבותא גקטי' דאפילו לא"י עובר וכש"כ לגשאר ארלות א"כ למה הוצרך חו למימרא דאסור ללאת מצבל לגשאר ארלות, ועוד האריך להקשות וסיים דהשמועה מוכחת כדעת רש"י ז"ל עי"ש. ונמלא לפי"ז לכאורה היא פלוגתא בין רש"י והרמב"ם ז"ל אם להלכה אסור ללאת מצבל לא"י שזה עיקר פלוגתא ר"י ור"ז,

אמנם באמת גם דברי הרמב"ם ז"ל מה שהבין הכ"מ צנונתו שגם לא"י אסור הוא דבר תימה כאשר נתקשה בזה הלח"מ. גם המהרי"ט בסוף כתובות כתב דמחך מיימרא דאסור ללאת מצבל לגשאר ארלות משמע דלא"י מותר וכך תרתי מיימרא לאו חדא היא אלא הא דידי' והא דרבי' וכתב אח"כ דיש תימה על הרמב"ם שכתב בהך דאסור ללאת מצבל לגשאר ארלות שהוא מטעמא דקרא דצבלה יוצאו שאין טעם זה אלא לא"י, וכתב עוד קושיות על דברי הרמב"ם בזה ולא תי' מאומה יעוי"ש. ובהגהות עמק המלך מהגה"ק מהר"א מפפ"ד הגדפסים בספרי הרמב"ם תמה על הכ"מ וכתב דוודאי לא הוי שחק רבינו מלהשמיטנו חידוש זה דאף לא"י לא יעלה אלא דלא פסק כותי' וכן כמה מעשים מוכיחים דלא כר"י אלא במימרא שני' שאמר משמי' דשמואל שלא ללאת לגשאר ארלות הוא דקיימי אמוראי כותי' חו דעת רבינו אבל בעלי מצבל לא"י לא פסק כר"י אלא כר"ז אלא דנתקשה אח"כ לתרץ קושית הלח"מ החזקה וסיים צ"ע. ובספר גשמת כל חי מהגהות החב"ץ ז"ל צבי' מ"ע החליט דלא קיי"ל כר"י אלא כר"ז וכי' חז"ל דאפי' הרמב"ם דפסק צ"כ מה' מלכים שאסור ללאת מצבל לגשאר ארלות לאו א"י בכלל שהרי מלינו כמה אמוראים דעלו ולא השגיחו בזה, ומ"ש מרן צ"מ דא"י בכלל אחר המיר נראה דליתא והי"ל לפסוק דבעולה מצבל לא"י עובר בעשה עכ"ל. גם היעב"ץ בסידורו בהקדמה החליט שאין הלכה כר"י אלא שלשונו ז"ע אבל הביא כמה מקומות צ"כ הרבה אמוראים אין מספר שטעו מעשה וגסעו מצבל לא"י א"כ כולם סברי כר"ז, חב ודאי ראי' שאין עלי' תשובה וצ"ש לא פרער בשום מקום מכל אותן המקומות שהביאו מעשה רב מהנוסעים מצבל לא"י והיאך אפשר לדחות זה. אלא שזריך לתרץ

שהביא שיטת הר"מ לפסק הלכה הוא נכון ומיושב מכל הקושיות. גם מה שהקשה הרי"ף מהא דאמרנו הדר בחז"ל באילו עובד ע"ג לא קשה מידי דכבר נתבאר שאין זה אלא בזמן הבית, ור"י ודאי דמלי סבר כן.

אמנם אף שמתולדין דברי ר"י ולק"מ, מ"מ להלכה נראה דקיי"ל כר"ז, שהרי הרי"ף והרמ"ש והעור וש"ע הביאו להלכה הך דהכל מעלין אפילו צה"י, גם הר"מ סובר דעכ"פ צ"ש הוא כן גם צה"י, ולר"י אין זה אלא בזמן הבית, וע"כ דלא סברי כותי'. גם חז"ן בגמרא כמה אמוראי דסלקו מצבל לא"י ועשו מעשה רב דלא כר"י, וע"כ דסברי להלכה כר"ז.

ואחר שנדפס זה שמעתי מפקפקים כמה שכתבתי להלכה כר"ז שהרי מצוה צ"מ ה"ל מלכים סוף פ"ה על מ"ש הרמב"ם שם כשם שאסור ללאת מהארץ לחז"ל כך אסור ללאת מצבל לגשאר ארלות שנאמר צבלה יוצאו ושמה יכיו דהך מיימרא דר"י אמר שמואל שאסור ללאת מצבל חדא היא עם מיימרא דר"י דלעיל מיני' שאמר כל בעולה מצבל לא"י עובר בעשה שנאמר צבלה יוצאו ושמה יהיו ומ"ש הרמב"ם שאסור ללאת מצבל לגשאר ארלות אף א"י בכלל ומשמע בהם צגמי' דאמוראי צהראי נמי הכי ס"ל, נמלא לפי"ז לדעת הכ"מ פסק הרמב"ם כר"י ולא כר"ז.

אבל הנה הל"מ שם הביא דעת רש"י ז"ל שכתב בהך מיימרא דאסור ללאת מצבל שהוא צבייל שיש שם ישיבות המרובות תורה תמיד ונמלא דלית לי' כדברי הרמב"ם דטעמא משום דכתבי צבלה יוצאו דסבורא לי' לרש"י ז"ל דהאי קרא דצבלה יוצאו לא הוי אלא דלא יעלו לא"י דייקא כדקאמר קרא עד יום פקדי' אותם דלא יעלו מאליהם אבל לארלות אחרות ילכו אי לאו טעמא דיש שם ישיבות הרבה, והביא ראיות לדעת רש"י ז"ל. גם מקשה עובא על מה שנראה מדעת הרמב"ם דהני תרי מיימרות חדא וגם המיימרא שני' שאסור ללאת מצבל לגשאר ארלות הוא מטעמא דקרא דצבלה יוצאו דא"כ למה לא אמר לעיל כל היואל מצבל עובר בעשה סתם ולמה אמר כל היואל מצבל לא"י עובר בעשה דמשמע

לא סברי כלל כהכ"מ צוה אלה אדרבה מפרשים גם דברי הרמב"ם דכונן כר"ז בן מהוכחה לשון הרמב"ם ומכמה מעשיות זכ"מ זש"ס וכחצתי דהלכה כר"ז דעת כמה גדולים שהצאתי ומיסתבר טעמייהו.

ומעתה לריך להבין דעת ר"ז ופירושו של השלש שבועות. והנה לדעת ר"ז יחידים מותרים לעלות, ואין השבועה אלא על עליה צחומה. ולריך להבין פירושו של חומה, שיש לפרשו בג' פנים: א) עלי' של כנופיה גדולה ביחד; ב) עלי' של רוב ישראל; ג) עלי' ע"י מלחמה שלא ברשות נגד האומה היושבת שמה. ודברי רש"י ז"ל סחומים, שכתב יחד ביד חזקה, ולשון זה לריך ביאור להבין כוננו, ויחצאר להלן מה שאפשר לפרש צוה. גם דברי המהרש"א אינם מובנים דנראה שמפרש לשון צחומה על בנין החומה, ובנין מאן דכר שמי', ולא אמרו בגמרא בנין חומה אלא עלי' צחומה. ובגמרא יומא דף ט' דרש ר"ל אם חומה היא, אם עשיתם עלמיכם כחומה ועליהם כולכם דימי עזרה וכו', הרי שקרא לעלי' מרובה בלשון חומה אף שהי' הכל ברשות והיו יכולין לעשות הכל. אמנם גם שם פי' המהרש"א דעל ידי שעלו אנשים מעט היו לריכים חומה למשמר מהאויבים, ואלו היו עולים הרבה לא היו לריכים לחומה. ועי' צבא בתרא דף ח' דפליגי ר"י ור"ל בפסוק אני חומה, דר"י אמר חומה זו תורה, ור"ל אמר חומה זו כנסת ישראל, ופירש"י ז"ל כולם שוין לענין חומה וגודרים עלמם מלהעמע בעכו"ם, הרי דר"ל שדרש ציומא לשון חומה על עלי' מרובה דרש כאן לשון חומה על הגדר שאינם נעמעים צין העכו"ם. ורש"י ז"ל פי' צבא"ש עה"כ אם חומה היא, אם תחזק צחומתה וצירחתה להיות כנגדם כחומת נחושת שלא יכנסו לתוכה, ר"ל שלא תתחתן צם וחס לא יצאו צה ולא תתפתח להם. הרי שקרא לשון חומה על חזק האמונה ולא להתפתח לאוה"ע, וכן פי' אח"כ בפסוק אני חומה חזקה צחצבת דודי. ונראה מזה שכל ענין התחזקות קרוי בלשון חומה.

ובמדרש רבה דרש הרבה דרשות עה"כ אם חומה היא שאמר הקב"ה לאברהם אם מעמיד דברים כחומה. גם דרש אם עושים מעשים טובים כחומה,

הקושי החזק מה שהצוה הרמב"ם ע"ז הקרא דצלה יוצאו שמצוה צנמי דקאי על א"י, וזה קושיית המהרי"ט ושאר מפו', ונראה שזה טעמו של הכ"מ שהבין מדברי הרמב"ם שגם א"י בכלל כדברי ר"י מדהצוה ע"ז הך קרא דצלה יוצאו.

אמנם לפי מ"ש צעיון יעקב מצעל שבות יעקב על טעמי דמה שלמד ר"י מהך קרא שאסור לעלות מצבל לא"י הוא מרישא דקרא דכ' צבלה יוצאו ודרשה שני' שלמד שאסור ללאת מצבל לשאר ארצות היא מסיפא דקרא דכ' שמא יהיו שהוא מיותר דהו"ל לכתוב צבלה יוצאו עד יום פקדי אותם ומדכתב עוד קרא מיותר שמה יהיו ש"מ שהוא לדרשה שאסור ללאת משם לשאר ארצות ועיי"ש שלשונו ז"ט, אבל אפשר ליישב בדרך זה דעת הרמב"ם לפי דעת כמה גדולים דלא סברי כהכ"מ אלא כפי' של המהרי"ט דבהך מימרא שאסור ללאת מצבל לשאר ארצות אין א"י בכלל ומ"ש הרמב"ם ע"ז הדרשה מאותו הקרא אין זו הדרשה דר"י שלמד מרישא דקרא דצבלה יוצאו שאסור לעלות לא"י דצוה לא קיי"ל כותי' אלא כר"ז מחמת כמה סוגיות הש"ס שהרבה אמוראים עשו מעשה רצ לעלות לא"י ואין פונה פה ומנפף, אלא צהך דרשה שאמרה משמי' דשמואל שאסור ללאת משם לשאר ארצות שזה נלמד מדרשא אחרת מיתורה דסיפא דקרא צוה סונר הרמב"ם כותי' מחמת שבהאיסור לשאר ארצות מלינו עוד אמוראי דסברי כותי' והרמב"ם ז"ל כשכתב האיסור ללאת מצבל לשאר ארצות העתיק ע"ז כל הקרא דכתוב צבלה יוצאו ושמה יהיו וכוונתו על סיפא דקרא של יתורה דשמה יהיו כנ"ל.

ולתלכה הנה אף הכ"מ שהבין מדברי שאסור ללאת מצבל לא"י כדעת ר"י זה ודאי שאין זה מצוה דצברי הרמב"ם אלא שדייק בן מאותה ההוכחה שהצוה הקרא דצבלה יוצאו ודעת רש"י צודאי שאינו בן כמ"ש הלח"מ, וכבר הביא הכ"מ צח"מ סי' קנ"ט מהת"ס דצפונגתא דרבותא אף במקום דקיי"ל דנקטינן לקולא מ"מ מאי דאשכחנא בפסקי הגאונים צהדיא ולא אשכחנא בפסקי גאון אחר צהדיא להיפך אלא דדייקין מיני' צהוכחה דהכי סבר קשה לסתור צוה דברים המפורשים צהדיא. והעיקר צוה דכמה גדולים

דרובו הוי ככולו, דאי אפשר שלא יחסרו אחי אגשים מועטים, וכבר כתב העו"ז ב"ה ראש השנה דכל הוי רובו, או אפשר אם הוא כנופיה גדולה אף שאינו רוב ישראל ג"כ הוא בכלל זה.

יב

והרמב"ן במאמר הגאולה סוף שער הראשון כתב וז"ל: "ק: והנה אחר הגאולה הזאת שנעשתה ברשיון כורש אחי יודע ממגילת אסתר הפזור הגדול והפירוד העולם אשר ה' לעמנו בכל מדינות המלך אחשורוש מהודו ועד כוש, ואחרי כן לא עלו לארץ רק מעטים עלו עם עזרא מצבל וכו', ויתכן אל"י כי רשיון כורש לא ה' אלא למלכות יהודה, ואם תאמר שה' רשיונו על הכל כאשר אמר בכל מלכותו, לא רצו שאר השבטים לעלות שלא אצו לדחוק את הקץ, שידוע ה' אללם כי פקידת שבטים שנה לצבל נאמר ולא עליהם, ע"כ"ה"ק. והרי לך מצוה להדיח שאף שה' אזו צרעות המלכות והיתה פקידה מן השמים לעלות לארץ ישראל ולבנות בית המקדש, וה' אחר זמן הקץ המצוה צקרא שבטים שנה, וגם התגבאו הנביאים שהיו פקידה לעלות כמצוה צקרא, אעפ"כ פחדו בכל המדינות לעלות מחשש דחיקת הקץ, יען שלא עליהם נאמר הפקידה כ"א על צבל. ומה שאמר שלא אצו לדחוק את הקץ, אף שזו שבויה אחרת לצד השבויה של העל"י לא"י בחומה, מכל מקום כיון שעל כל אלו השבויות הזכיר הכתיב בלשון אחד את העירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ, שפי' חז"ל שזה קאי על עת הקץ, אלא שהארץ על שלש עניות אלו שלש שבויות, שכל אחד מהם הוא ענין אחר שלא היינו למדין אחד מחברו, אבל אחר שגילה לנו הכתיב ג' שבויות על כל אלו העניות שזו ידועין שהכל הוא מעטם אחד שלא לדחוק את הקץ, שכל אלו ה' מקראות המה בלשון אחד.

ור"כאורה קשה ע"ז מגמרא יומא דף ע' שדרש ר"ל שאם היו עולים כולם בימי עזרא היתה השכינה שורה בבית המקדש. ובמדרש איתא יותר שלא ה' חרב בית המקדש. נמלא שה' חטא בדבר, ואין זה מתאים לכאורה לדברי הרמב"ן ז"ל. אבל לא קשה מיד, ראשית

ועוד הרבה דרשות. ושם צרעה ח' אות י' הביא שר"ל כד הוי חמי להון מלמחין בשוקא הוי אמר להון בדרו גרמיון, ח"ל בעלייתכם לא נעשיתם חומה וכאן באתם לעשות חומה, ופי' במתנת כהונה כשה' רואה אותם בני צבל נאספים ומחזרים כנופיה אמר להם פזרו עצמיכם, בעלייתכם לא נעשיתם חומה וכאן באתם לעשות חומה כדמייתי לעיל עיי"ש, כי לעיל מזה איתא שם הך דרשה דדרש ר"ל ביומא דף ע' אלו עלייתם כולכם בחומה. ומדקרא לאותה כנופיה שראה דימיו בשוק בצבל שהוא חומה והתרעם על שלא עשו כן בעלייתם דימי עזרא מצוה שכל כנופיה גדולה אף אם אינו רוב ישראל ואף ברשות נקרא חומה, כי בודאי לא היתה אסיפת מרידה ח"ו, שזה בלאו הכי אסור משבועה שלא ימרדו באומות, וגם דימי עזרא ה' הכל ברשות בלא מרידה. גם אינו נראה שהיו מתאספים רוב ישראל שמכל העולם בפעם אחת באיזה שוק בצבל, שלאחר בית שני נתפזרו ישראל בארצם כנפות העולם, אלא שה' שם באותו השוק כנופיה גדולה. ונראה מזה שכל כנופיה גדולה שצביל שיש לה התחזקות מרובה נקראת חומה, כאשר הבאתי לעיל מפירש"י ז"ל, וכן מראין הרבה דרשות שצדדי חז"ל.

יא

וביפה קול ממבר"ש יפה בעל יפה תואר על שיר השירים צפסיק השבועתי אהבם וגו' שהשב שם במדרש הג' שבויות הביא פירש"י שפי' על שלא יעלו בחומה יחד ביד חזקה, וכתב וז"ל: "וק' דאין מרד גדיל מזה, ואחר דמשביע שלא ימרדו במלכיות הא למא לי, וי"ל דסד"א דוקא בעודן אחת רשותן הוא שלא ימרדו בהן אבל כשיכולין לאת מחת רשותן ילאו, להכי קאמר שלא יעלו חומה עד שיגאלו על ידי משיח. ולי אפשר דהכא אפילו ברשות המלכיות קאמר דכיון דה' פזרנו כנפות הארץ אין לנו רשות להתקצן ולהיות בחומה לעלות יחד לא"י עד שיקבלנו ה' ע"י משיח. וראי' לדברי מהא דאמר לקמן צ"י אם חומה היא, אם עלו ישראל חומה מן הגולה, והתם לא מיירי ביד רמה, עכ"ל. הנה מצוה דעתו שאף ברשות המלכות חלה השבויה, אלא שאינו מצוה אם הוא דייקא כשכל ישראל, ר"ל רובו, רוצין לעלות, דזה ודאי

הלא מצואר בגמרא אח"כ דפליג בזה ר"י על ר"ל ולא ס"ל כך דרשא, אלא אף אם היו כולם עולים לא היתה השכינה שורה כמו שדרש מקרא דיפת אלוקים ליפת וגו'. והפגני כתב דיש ללמד זכות על אוחן שלא עלו עם עזרא כיון שעדיין לא הגיע הזמן והא דאמר ר"ל בפ"ק דיומא ח"ל קא סניגא לכו שלא עליהם כולכם צימני עזרא לאו מימרא פסוקה הוא ואגדות חלוקות הן עיי"ש. וחידוש שלא הביא ששם בגמרא במקומו פליג ר"י על האי אגדה דר"ל. ואפשר שכלל זה בלשון אגדות חלוקות כי ראה גם שאר פלוגות במדרשות ועכ"פ אין קושיא מהך מימרא דר"ל. ועל הרמזין בלאו הכי לא קשה מימרא דר"ל כי הרמזין כתב דבריו על שארי המדינות שלא היתה הפקידה אלא על צבל, ור"ל מיירי מצבל שאמר סניגא לכו כי גם מצבל לא עלו רק מעטא דמעטא. ויותר נראה שגם מר"ל לא קשה מידי דלא אמר ר"ל שחטאו בזה שלא עלו כולם אלא שגרם החטא שלא זכו לעלות כולם כמו שאמרו בגמרא ראויים היו צימני עזרא ליעשות להם גם כצימני יהושע אלא שגרם החטא, וע"ז אמר סניגא לכו שגרם החטא שלא ניתן להם רשות מן השמים לעלות כולם. ובגמרא ערכין דף ל"ב ע"ב דמשה לא בעא רחמי לבעל יצרא דע"ז דלא היו ליה זכותא דארץ ישראל אף שעשה כל עולדי ליתנם לא"י אלא שהיתה גזירה מן השמים שלא יכנס לארץ, מכל מקום לא היו ליה זכותא דא"י, ואם כן כל שכן בזה דאף שגרם החטא שלא היה מן השמים שיעלו כולם, מ"מ לא היה להם אוחו הזכות שהיה שם השראת השכינה, וא"כ אין מה סתירה להרמזין והפגני שאמרו שלא הגיע הזמן לעלות.

ובן מסתבר נמי, דקשה לומר שרוב ישראל שבצבל לא שמעו בקול עזרא, ובדאי אלו היו אומר להם שמחוייבים לעלות, ושבצלייתם תלוי השראת השכינה שבצבת המקדש, ודאי לא היו ממרים את פיו. ואמרו חכ"ל בקידושין דף ס"ט לא עלה עזרא מצבל עד שעשאה כסולת נקיה ועלה, אלא דהשגיח עליהן, וחזן לזה היתה שלשלת של חורה וקדושה בצבל בכל משך זמן הבית, והלל הזקן אשר בכל ההלכות אנו סומכין עליו דהלכה כצ"ה, גם הוא היה דר בצבל כמצואר בגמרא פסחים דף ס"ו ע"א, אדם אחד יש

שעלה מצבל והלל הצבלי שמו, שעלה אז לרגל לעשות פסח, וכשתמנה לנשיא הוכרח לבוא לירושלים, אבל עד שתמנה לנשיא היו כל ימיו בצבל. והמהרש"א שם פ"י דברי הלל שאמר מי גרם לכם שהקצ"ה נתן בלב הלל לבוא מצבל לירושלים בפסח זה שחל י"ד שלו בשבת, ומצואר בזה שאך אז על אוחו הפסח עלה הלל מצבל לירושלים וכן מורה לשון הש"ס אדם אחד יש שעלה מצבל ומשמע שעלה אז מצבל וכן בקוראם אוחו שמה הלל הצבלי שמו מוכיח שהיו מצבל, וממה שאמרו ציומא ד' ל"ה שצא לציבמ"ד של שמעי ואצטלין ללמוד חורה אין ראוי שהיו דר שם כי כן היו דרכם ליסע ממדינה למדינה ללמוד חורה כמ"ש צעירובין ד' י"ד ע"ב מאי דכתב רובצי אהונות לחורות אלו תלמידי חכמים שמהלכין מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד חורה, לחורות שעושין אותה כלהרים וכו'. ובתוס' קידושין ד' כ"ט ע"ב ד"ה הא דצני צבל היו הולכין וגורסין משניות החנאים בא"י חוץ למקומם, ובסוף דברי תוס' שם שלפעמים גם צני א"י היו יולאים חוץ למקומם לצבל ללמוד חורה יעיי"ש, ואמרו ז"ל היו גולה למקום חורה. אלא שבספרי סו"פ צרכה עה"כ ומשה בן משה ועשרים שנה היתה הלל הזקן עלה מצבל בן ארבעים שנה ושימש חכמים ארבעים שנה ופירנס את ישראל מ' שנה. ובזה מצואר לכאורה שעוד צהייתו בן ארבעים שנה עלה מצבל דלא כדמשמע מדברי הש"ס שעלה אז מצבל בעת שתמנה אח"כ לנשיא ופירנס את ישראל, ואולי אין הפי' בספרי שעלה מצבל לא"י לקבוע דירתו שם אלא ללמוד חורה מפי חכמי א"י שזה נקרא שימוש ח"ח כמ"ש אח"כ בספרי ושימש חכמים מ' שנים והתחיל זה צהייתו בן ארבעים ויום א' בשנה חשיב כשנה לענין זה כמצואר בגמ' חגיגה ד' ה' ע"ב דריב"א היו רגיל לדאיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא צבי רב וכו' דרש ר"י ואותי יום יום ידרושין לומר לך כל העוסק בחורה יום א' בשנה מעלה עליו הכי כאילו עסק כל השנה כולה, ויוכל להיות שבקציעות היו דר בצבל אלא שאחר שהגיע למ' שנה התחיל לשמש ח"ח משך כל המ' שנים עד שתמנה לנשיא ונסע בחותן המ' שנים ששימש ח"ח לכמה מדינות כמ"ש בגמ' ה"ל שהולכין מעיר לעיר וממדינה למדינה ולאו מכל אדם זוכה אדם ללמוד

עלה לרגל, וא' מן החירושים הוא דלניבין חו"ל הוא, אלמא דמה שהי' דר בחו"ל לאו קושיא היא כלל, אלא מה שלא עלה לרגל. וזוהי י"ל כמ"ש הרמב"ן שלא הי' הפקידה אלא על צבל ולא על שאר המדינות, אבל הלל הצבלי וזניו וכן שאר תנאים וקדושים שהיו דרים בצבל קשה לכאורה, וי"ל כמ"ש הפני"י שלא היו לריבים לעלות כולם שלא הגיע הזמן. ומ"ש הרמב"ן שלא היחה הפקידה על מדינות אחרות, אפשר שהכוונה שעל מדינות אחרות לא היחה פקידה כלל, אבל על צבל היחה פקידה שיעלו חלק מהם, אבל לא שיעלו כולם כחומה, כי גרם ההעא של ע"ז שבזמן בית הראשון ולא הי' אז חוקן כראוי שיהי' גאולה בשלימות אלא פקידה גרידא.

תורה, ובספרי אינו מוזכר כלל שעלה אז מצבל לא"י אלא סחם שעלה מצבל ויכול להיות שהי' זה לכמה מדינות לבקש תורה כנ"ל ועכ"פ מדברי הש"ס משמע כמו שכתבתי.

ובירושלמי פ"ו דפסחים צבלי' א' בעובדא דפסח דחי שבת ששאלו את הלל ולא הודו לו בחחלה כחז שם הלשון כבר אמרנו אם יש תוחלת מצבל, ופי' הפ"מ לפי שבאותו הדור לא היו סומכין כ"כ על הצבליים. עוד שם בירושלמי על ג' דברים עלה הלל מצבל ומבואר בזה שאך צבציל אלו הג' שאלות עלה מצבל וא' מהג' שאלות היא בחו"כ פי' תזריע סוף פ' ע' יכול אם אמר כהן על עמא עהור יהא עהור ת"ל עהור ועהרו הכהן, וסוים שם בחו"כ על הדבר הזה עלה הלל מצבל ופי' הראש"ד שם שני פירושים הא' שהוא הי' מסופק במדרש הפסוק הזה ועלה מצבל לא"י ללמוד מפי שמע"י ואצטליון וי"מ לבני א"י נסתפק הדבר ושלחו לצבל צבציל הלל ועלה ולמד ועי"ש. ונראה שבאלו השני פירושים נהלקו הפ"מ וקרצן העדה מפרשי הירושלמי שבה"ע פי' שעלה מצבל לשאול שאלות אלו מפי שמע"י ואצטליון ובפ"מ פי' שהי' זה בידו מצבל ועלה לא"י לדרוש להם. ועכ"פ לכל הפירושים אך צבציל אלו הג' שאלות עלה מצבל וחולת זה למד חורתו בצבל, ובפ"מ בחחלת הפרק כחז גס על שמע"י ואצטליון שמקודם היו יושבין בירושלים ואח"כ הלכו לצבל וקבל הלל מהם ואינו מביא המקור מהיכן לקח שמע"י ואצטליון הלכו אח"כ לצבל כי מהלשון שבירושלמי שאמר שהיו יושבין ארליכס אינו מוכרח כ"כ יע"ש ודוק. ועכ"פ על הלל נראה צדור מכל הכ"ל שלמד רוב חורתו בצבל.

יג

אבל קשה בזמן הבית שהי' מלכות של תורה בארץ ישראל, וצפרע צימו עזרא, הא"ך הי' מותר לדור בחו"ל תחת ממשלת עובדי ע"ז, שזה ודאי הי' בעובד ע"ג אף לפי הפי' שהבאתי. וי"ל דהגם שכתבתי לעיל ד'מסתומת הלשון שבצרייתא שכתב דר בחו"ל אינו נראה דמייירי ציולא מא"י כיון שלא הזכיר מאומה, אבל אח"כ ראיתי במקור מיימרא זו שהיא בתוספתא דע"ז פ"כ שכתב בלשון זה: „כל המניח ארץ ישראל בשעת שלום ויולא, כאילו עובד עכו"ם". והרי שכתב בפירוש דמייירי ציולא, וכשהוא בשעת שלום, וכן הוא בחו"כ מיימרא זו וכתב להדיא היולא מא"י, וכן בשיטה מקובצת שם כשהעתיק לשון הגמרא כחז היולא מא"י, א"כ צדור דמייירי רק ציולא מא"י. ומה שאמרו בגמרא בתה דר בחו"ל, אפשר שהוא ע"ד שכתבו החוס' צקידושין דף כ"ט ע"ב גבי הא לן והא לכו, שאמר הלכה לבני צבל, אף שלבני א"י הי' לריך לומר בתיפך, מ"מ אמר כן לבני צבל, יען שאללס כך הוא ולכן סתם הדברים כך. ומליתו כמה פעמים בש"ס ענינים כאילו, וע"כ אפשר שנאמרה מיימרא זו לבני א"י ואללס לא הי' אפשרות לדור בחו"ל כ"א ע"י שילא מא"י, ולכן סתם הדברים. וזוהי יש ליישב מה שהרבה תנאים וקדושים עד אין שיעור היו דרים בצבל ושאר מדינות בחו"ל אף בזמן הבית. ומה שמוצא בארחה ספרים

ובגמרא קידושין דף ע"א ע"א צימו רבי צקפו לעשות צבל עיסה לארץ ישראל, אמר להן קולוים אתם משומין לי בין עיני, ופירש"י ז"ל משום דרבי ממשפחת צבל הי' מנני צניו של הלל שעלה וקבל נשיאותו מצ"ב. מבואר בלשון זה שעלה לא"י צעת שקבל נשיאותו וזניו וצ"ב היו משפחה צבל. ובתוס' פסחים ד' ג' ע"ב ד"ה מאל"י נתקשה צריב"ב למה לא

טו

ועיין אה"ח הק' פרשת צמקתי עכ"כ והתודו את עונם וגו' והבאתי אותם צרף אויביהם שכי וז"ל: פי' גם זה יאמרו בכלל הוידוי, והנה ממה שמלריבם ה' להתודות עליו אהה יודע שהם היו מרשיעים צפרע זה ורשע הוא כי יאמר למה ה' יוליאם מארלם ויגלם בין האומות אם לפרעון עונם ייסרם תוך ארלותם ולא יגלם בין האומות כי אדרבא זה יסוצז הפך תיקון המצוקש, שאם המצוקש הוא להיעיב מעשיהם, הנה כשחרה אותם צארלות יגמרו לעשות רע ויחערבו בגוים וילמדו מעשיהם, וזה יחזק מחשבת קרי, לזה כשאמר ה' והתודו, זכר שיאמרו ג"כ צוידוי כי לדיק ה' וכו' בהציאם צארף אויביהם וכו', עכ"ל יעו"ש שהארץ עוד בהסצר הדצרים. עוד כתב אה"כ צפסוק ואף גם זאת צביוחם וגו' וז"ל: כי ה' נתן טעם להקפדת כל חכם לצ למה יגלה ישראל מארלו ולא שם לו שם צארף עלמה משפט חע אשורם מני אורה עוד הוסיף לומר אף גם טעם זה והוא צאמלעות הבחחם צארף אויביהם וכו' לא מאסתים לכלותם ע"ד או' ז"ל כי ה' השליך חמתו על עינים ואצנים למלט עם צני"י וכו', גם יסוצז רחמיו ותצבש מדת הדין צראות עם עליון בני מלכים שפלים ציד אויביהם וזה יסוצז שפלים שלא חכלה אותם מדת הדין, והוא אומר ואף גם זאת סיבה להצחחם צארף אויביהם, שבהיותם צארף אויביהם לא מאסתים וגו' לכלותם, ולצד זה צחרתי צעונש חזה, עכ"ל הק'. והן המה דצני הרמצ"ן ז"ל כי צביותם צארף אויביהם צזה צחמעט הקערוג ואין מדת הדין מכלה אותם ועמקו מחשצותיו ית"ש גם צזה.

אלא שצריך להצין לכאורה אלו השני מאמרים שהצחתי מדצני האה"ח הק' צבמאמר הראשון כתב שחרשע הוא שאומר למה הם צארלות אויביהם ולעתיד יתוודו ע"י, וצמאמר השני כתב כי הקפדת כל חכם לצ צזה. וצחמת אינו מוצן למה יהי' נקרא רשע על שאלה זו שצריכה לכאורה טעם והסצבר. אמנם מוצן הדבר כי צודאי כל חכמי לצ מלעטרים צזה על שצריכים לאותו דבר להיות צארלות אויביהם וזה נקרא הקפדת חכם לצ, אצל מאמינים צהש"ת וצחורתו הקדושה וכיון

שצורה הסופר הקפיד על כמה מקומות על שלא עלו לארץ ישראל וגם שהזיקה להם הקפדתו, אפשר שצאלו המקומות ה"י לו טעם מיוחד שיעלו לא"י ורלה שיעלו עמו, וקרא אותם ולא שמעו צקולו, ולכן הקפיד עליהם, אצל רוב המקומות והמדיות, גם על הנשארים צצבל לא ה"י שום הקפדה, כי בן היחה ההשגחה מן השמים, כאשר יצאר עוד להלן. ועכ"פ מצואר צדצרי הרמצ"ן שהצועה קיימת אם עליון צכנופיא אף צרשות.

יד

ויתר מזה מצואר צדצרי הרמצ"ן פי' כי חצוה צסוק פי' החוכחה, חלה"ק: ודע כי החוכחה צמארה וכו' ושאר כל החוכחות הם כולם עד כלותו אותך מעל האדמה אשר אהה צה שמה לרשעה, אצל אחרי הגלות לא יקלל אותו רק לעצוד שם אלהים אחרים עץ ואצן וכו' ואלה החוכחות צביותם צארף, כי בן יאמר אחריו ונסחחם מעל האדמה שהוא הגלות וכו', אצל אחרי היותנו בגלות צארלות אויבינו לא נתקללו מעשה ידינו וכו' כי ישצחיתו בגלות הוא ההצעה שאמר לנו ואף גם זאת צביותם צארף אויביהם לא מאסתים ולא געלתיים לכלותם להפר צריתי אחם כי אני ה' אלקיכם, עכ"ל הק'. — ומצואר מזה שהצעתו של השו"ת שלא יהי' ח"י כלי' היא רק צביותנו צארף אויבינו לא צא"י, א"כ היא גצירה גורחה מאתו ית"ש להיות צגולה לא צא"י, והלא צכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקצ"ה מלילנו מידם, ואם ח"ו צעלה הצעתו ית"ש צהצלה זו, אין לך סכנה עלומה וגורחה יותר מזה, וא"כ א"ה לומר שמתר לעלות צרשות, כי אף צעלי' צרשות המלכות עכ"פ לא נתקיימה הגצירה להיות צארף אויביהם. וזה ודאי גורר צרור שאם רוב ישראל הם צארלות אויביהם וסוצולים גצירת הגלות, שאז קיימת הצעתו ית"ש לשמור מכלי' אף את בני צא"י, ואין כוונת הרמצ"ן אלה אם רוב ישראל עליון צחומה נגד רליוו ית"ש שגור הגלות. נמלא לפי"ז שישצת רוב ישראל צגולה כגצירת הצורח ית"ש היא המללה גם חושצי א"י.

שרואים מהכחוצים ומדברי חז"ל (כמו שאביא להלן עוד ראיות ברורות כשמש) שזה הוא רעיון ית"ש, שוב אינם מהרהרים אחרי מדותיו ית"ש, וק"ו שאינם אומרים דבר שלא כרעיון ית"ש, אבל רשע הוא האומר נגד זה דברים אשר לא כדת ומטעה דברים כלפי מעלה. והנה רוב"ק הופיעה צבית מדרשו של האור"ח הק', כי עכשיו הרשעים מתעטפים בדברים כאלו.

פז

והנה באבני נזר יו"ד סי' תנ"ו דחה בשתי ידים את דברי השואל שהביא מספר אהבת יונתן דאפילו ברשות כל העמים חלה השבעה שלא לעלות לא"י יחד, וכל ראייתו אינו אלא מלשון רש"י ז"ל שכתב ביד חזקה, ואם הוא ברשות אין זה ביד חזקה, וע"כ כתב שא"א לוח מפירש"י ז"ל, ואני תמה הא"ך צנה ע"ז יסוד גדול כ"כ על הלשון שאם הוא ברשות א"א לומר בלשון יד חזקה לדחות עי"ז דברי הגאון ז"ל באהבת יונתן, ראשית הנה מקרא מלא בסוף פ' שמות כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו, ופירש"י ז"ל ביד חזקה ישלחם מפני ידי החזקה שתחזק עליו וביד חזקה יגרשם על כרחם של ישראל, וכה"ל ותחזק מזרים על העם למהר לשלחם, ופ"י שם המזרחי והג"א דמשום הכי פירש"י רישא דקרא ביד חזקה ישלחם על ידו החזקה של הקצ"ה ולא על של פרעה כי ידו החזקה של פרעה הוא בסיפא דקרא דקאמר ביד חזקה יגרשם. והרי שקרא הכתוב מה ששלח אז פרעה את ישראל ממזרים שהיה ביד חזקה של פרעה אף כי ודאי פרעה לא עשה שום מלחמה או איזו כפייה נגד ישראל, שהרי אדרבא קרא אותם והתחנן לפניהם בהכנעה מרובה וזימברו ללאת. ובמדרש תנחומא על הכתוב ויקרא למשה ולאהרן וגו' קומו לאו למה צא הוא ועבדיו, שבשעה שא"ל פרעה אל תוסיף עוד ראות פני א"ל משה כן דברת לא אוסיף עוד ראות פניך ולא נלא מכאן עד שירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמור לא אתה וכל העם וגו', וחלק משה כבוד למלכות שלא אמר לו אתה וכל עבדיך. וכעין זה הוא בגמרא זכמים ק"ב ומציאו ברש"י ז"ל פרשת צא במקומו, ובמדרש ילקוט עב"כ קומו לאו מלמד שהי'

פרעה דופק על פתחו של משה ואהרן, א"ל הא שועה בזילה אנו יולאין, אמר להם הא מתו כל מזרים, אמרו לו מנקה אתה ללכות את המכה הזו ממך אמור הרי אתם ברשותכם הרי אתם עבדיו של הקצ"ה, התחיל פרעה לוח לשעבר הייתם עבדי, אבל עכשיו הרי אתם בני חורין, הרי אתם ברשותכם וכו' וברכתם גם אותי, התפללו עליו כדי שתכלה ממני הפורעניות, ותחזק מזרים על העם שהיו מצהילין ועורדין אותן ללאת, ע"כ. א"כ הרי ברור שלא הי' אז אלא פרעה שום כפי' או יד חזקה ממנו על ישראל, אלא לוח הרי אתם ברשותכם ויכנעו בהשתחווי' והכנעה מרובה לפני משה ואהרן, וע"כ שמה שאמרו שהיו מצהילין ועורדין אותן ללאת אין זה אלא צבלה של תחנונים עגומים ורוב דברים. ובמכילתא פרשת בשלה איתא כשאמרו האוקטורין ששלח עמם פרעה צוים הרביעי הגיע פרוזימא שלכם לחזור למזרים, שנאמר דרך שלשת ימים, אמרו להם ישראל כשיאלצו ברשות פרעה יאלצו, שנאמר ממחרת הפסח יאלצו בניי ביד רמה ולא אמר שכפה אותם ללאת אלא שהי' ברשות, ואעפ"כ קראו הכתוב ביד חזקה.

וצריך לומר ע"כ דבכל מה שהאדם מפליג ומתחזק בן אם על ידי תחנונים מרובים וכן על ידי פעולות אחרות, שיש בהן התחזקות נקרא יד חזקה. ובפרשת ואתחנן פסוק ל"ד או הבסה וגו' לקחת לו גוי מקרב גוי במסות צלותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה, גם שם א"א לפרש ביד חזקה על איזו כפי' של מלחמה שהרי כבר כתב שם ובמלחמה, גם חשב כל הבעשה במסות צלותות ובמופתים. וברא"צ ע"פ שם ביד חזקה שאלאו ישראל ביד רמה. ונראה הכוונה בזה על התחזקות יתירה שהי' להם, וכמו שפי' התרגום בפרשת בשלה ביד רמה — ברש"י גל, וכבר נתבאר גם על לשון חומה שמתפרש על כמה אופנים שרש"י ז"ל בשב"ש עב"כ אפי' חומה מפרשו על התחזקות ביראה ואהבה להשי"ת כי כל ענין של התחזקות מדמה לחומה שיש לו כה חזק, וחז"ל אמרו אם עליהם כחומה דקאי על עלי' מרובה כי אם העלי' מרובה יותר יש בזה ענין של התחזקות ודומה לחומה, אף אם הוא ברשות, וכן הוא הלשון של יד חזקה דקאי גם על התחזקות של עלי' מרובה ודמי לחומה.

יז

ובזה מתפרש היעצ לשון רש"י ז"ל שכתב יחד ביד חזקה, דאם נימא דכוונתו ביד חזקה על ידי מלחמה שלא ברשות ושכבין בן מלשון חז"ל שלא יעלו בחומה דקאי על שלא ברשות שזכר נקרא בחומה, מנא ליה להוסיף עוד לומר יחד, דכיון שהכוונה בש"ס בלשון בחומה דקאי רק אם הוא שלא ברשות א"כ זהו טעם האיסור בשביל שהוא שלא ברשות ואז אין נפקא מינה אם הוא יחד או לא, ומנא ליה להוסיף עוד תנאי של יחד כיון שלפי פ"י זה אין לו שום מקור בש"ס. וע"כ נראה ברור כוונת דברי רש"י ז"ל שתפס לשון ראשון מה שאמר יחד שהאיסור הוא בעלי מרובה יחד, ומה שאמר א"כ ביד חזקה הוא לפרש המאמר דלמה נקרא העלי מרובה יחד בלשון בחומה, בשביל דכשהעלי היא ביחד יש להם שמה יד חזקה, כלומר התחזקות יתירה כ"ל, ולכן נקרא בחומה. וכן הוא ציפה קול שהעסקתי לעיל לשונו שהביא קודם לשון רש"י ז"ל יחד ביד חזקה, ושוב פ"י א"כ דמייירי ברשות, ומיייתי רא"י מגמרא יומא ולא מסתבר שיהלוק צפ"י על רש"י ז"ל ונראה שסובר שגם ברש"י ז"ל אפשר לפרש כן דמייירי ברשות, גם מפרש א"כ ציפה קול מה שאמר במדרש רבה אחר שהביא השנועה שלא יעלו חומה מן הגולה, אם כן למה מלך המשיח בא לקבץ גליותיהן של ישראל, ופ"י צ"ח א"כ יעלו חומה מן הגולה למה יעטרך מלך המשיח לבוא לקבץ נדחי ישראל, ומכיון דקיי"ל דמלך המשיח יקבץ נדחיו מכמה קראי, א"כ אין בידינו להתקבץ מעגלנו יחד, עכ"ל. ומבואר מדבריו הקדושים שהקבוצן יחד לעלות הוא נגד כמה קראי שהמלך המשיח יקבץ את ישראל.

יחפון כ' צורוי בגוים, כדי שתהי' ארץ שממה וערים חריבות כדי שלא תרנה הארץ, לזה לר"ך שתהיו אתם בארץ אויביכם והוא אומרם ואתם בארץ וגו', עכ"ל יעו"ש. הנה התחיל לומר הפ"י של בחומה שהוא ביד חזקה ולבסוף סיים טעם הדבר שצריכים להיות בארץ אויביכם שתהי' הארץ שממה ולפי טעם זה ברור שאף ברשות אסור לעלות ביחד, כי הגזירה היתה שיהיו בארץ אויביהם ולא בא"י, ואעפ"כ כתב לשונו של רש"י ז"ל ביד חזקה, שמע מינה שדעתו ז"ל שאין הוכחה כלל מלשון זה דמייירי דוקא שלא ברשות, וכבר העתקתי לעיל לשון הרמב"ן ז"ל צ"ב מקומות שדעתו ברור כן שאסור אף ברשות, וכמ"ש באהבת יונתן וציפה קול ובאזה"ח בק' ועוד כמה גדולים וקדושים, כאשר יתבאר עוד להלן בראיות ברורות. ומ"ש הרמב"ן בספר המלכות שיחידים מקיימין מצות ישוב ארץ ישראל בשיבתם שם אף בזמן הגלות זה יתבאר אי"ה במאמר השני בענין מצות ישוב א"י.

יח

ובגמרא פסחים דף פ"ז אר"א מאי דכתיב לזקת פרונו בישראל, לזקת עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות. ובע"ז דף י' על הא דכתיב כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל, ופ"י שם המכרש"א שעל ידי שפיצר אותם בדי רוחות העולם התפרסם בכל העולם אמונתו ותורתו והוא קיום של עולם וכן נראה מלשון רש"י ז"ל תענית דף ג' ע"ב על הא דאמר אי אפשר לעולם בלא ישראל שאין העולם מתקיים אלא בשביל ישראל והכי אמר קרא כי כד' רוחות השמים פרשתי אתכם לרוחות העולם כדי שיתקיים שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ומבואר בזה שר"ן הבורא בבור"ש הוא לעובת ישראל ולעובת העולם שבזמן הגולה יהיו ישראל מפוזרין בכל די רוחות העולם ולא יעלו כולם לא"י. ובתנוד"א סא"ר פ"י שמדבר שם ממה שפיצר הקב"ה את ישראל כתב ע"ז המשל בעה"ב הוא יודע באזהרה מקום יפקיד את כליו, וכשיבוא בעה"ב לביתו יבוא כליו עמו לתוך הבית. ומבואר בזה שאף הקב"ה שהוא בעה"ב יודע לסדר

ובאור החיים הק' פ' בחקותי עה"כ ואתכם אזרה בגוים וגו' כתב ז"ל: שהשביע כ' את ישראל וכו' שלא יעלו בחומה פ"י ביד חזקה וכו', והוא מאמר ואתכם אזרה בגוים וכו' ואומרם והריקותי אתריכם חרב יתבאר ע"ד שאמר ש"ס אין מקיימין השנועה אני מתיר את צערכם והוא אומרם והריקותי אתריכם חרב, שתהי' חרב מרועה לפניכם אם לא תקיימו גזירת צורוי בגוים כחכר יהי' צערכם וגו'. ואומרם עוד והיתה ארצכם וגו' חרבה הוא נחיתת טעם על הדבר למה

שם עוצב צענין זה, ותמלית הדברים שהי' חילוק צי גאולת מלרים לשאר הגאולות צבל ומדוי וכו', שצמלריכ נתבררו בגאולתם כל הנשמות כמש"ה וינללו את מלרים לכן לא הי' לריך להיות שם עוד, אצל בשאר הגאולות לא נגאלו לגמרי ונשאלו נשמות שלא נתבררו לגמרי, ונשאלו ישראל תחת יד צבל ומדוי ולא עלו צצנין צית שני כוודע, כדי לברר הנשאר שם. גם כתב לחלק צין הדי' גליות של צבל מדוי ויון ואדום, ששם הוא גלות מרובה מכלל ישראל כיון שהם השרשים, אצל בשאר עי' אומות כיון שגלה שם אחד מישראל נחשב כאלו גלו כולם, כי המה רק פרטים וענפים, ולכן אין כל ישראל לריכין לילך בגלות שם, זולת אותם צני אדם אשר נפלו לניזות נשמותיהם צאומה הריא הם לריכים לגלות שם כדי לברר ולהוציא משם ניזלותיהם שנפלו שם, עיי"ש.

ונשמע מזה שני ענינים : הא' מה שכחצ צמדרש שההכרת להיות בגולה תחת יד כל שצעים אומות, אלא דסגי צאחד, אמנם לריכין להיות צכל אוחן המקומות שנמלאים שם ניזלותיהם השייכים לשורש נשמתם, וזה ה"א לאדם לדעת אלא הקצ"ה, והוא המסצב הסיצות ומכין מלעדי גבר, אף צלתי ידיעת האדם עצמו, שלרוב אינו יודע למי הוא צא שמה ; והצ' שאף צימי עליית עזרא הי' לורך צדבר שישאלו צצבל חלק מישראל כדי לתקן הנשאר שמה, וצודאי הי' גם דעת עזרא הסופר כן. והנה נתבאר זה לעיל גם לפי פשוטו, ולא תקשה הלא הגלות הי' מחמת החטא, דמפני חטאינו גלינו מארצנו ולולא החטא לא הי' גלות, ואם כן מה הי' אז עם כל אלו הנשמות והניזלות. כי כבר תי' זה צבאו"ח הק' פ' צבר צפסוק כי ימוך אחיד, שכתב שאחד מהבעשמים של גזירת הגלות, ולא סגי שייסרם הי' צשצט מוסר צארלם וצנחלתם, שהוא כדי לברר הניזלות של קדושה מצין הארצות שצכל העולם, וכתב אח"כ ו"ל הק' : וא"ח א"כ אם לא היו ישראל חוטאים וגולים מי הי' מצבר המצבררים עתה צחפוצות ישראל, דע כי אם לא היו ישראל חוטאים הי' להם כח לברר ניזלות הקדושה צמקום שהם מכל המקומות אשר צאו שם, משא"כ אחר חטאם דחלש כוחם ולויי שחשיג ידם צמקום עצמו אשר שם הניזלות, עכ"ל הק'.

צאחה מקומות יפזר את ישראל כמש"ה מהי' מלעדי גבר כוננו וכשיהי' זמן הגאולה לצוא אל ציתו והיכלו, אז יקבלם השי"ת הוא ולא אחר. וצמדרש רבה פרשת לך עב"כ ויאמר לאצרים ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגוי דרש ידוע שאני מפזרן, תדע שאני מכנסן, ידוע שאני ממשכנן, תדע שאני פורקן, ידוע שאני משעבדן, תדע שאני גואלן, ע"כ. הנה אמר הכחצ ידוע תדע שצריך לידע זה שאך הקצ"ה הוא המפזר והוא המכנס, ומצלעו אין רשות להתערב צזה. ועי' צבאו"ק שמאריך לפרש דאף שהכחצ מדבר בגאולת מלרים, מכל מקום הרהא לנו שגאולת מלרים הוא האות והמופת על הגאולה העתידה שכן יהי' הכל כמו צמלרים כמו שנאמר כימי לאחך מארץ מלרים ארחנו נפלאות.

יב

וגדולתה מזו מלינו צמדרש רבה שיר השירים צי עב"כ קול דודי הנה זה צא זה מלך המשיח, צשעה שהוא אומר לישראל צחודש הזה אחם נגאלין, אומרים לו האריך אנו נגאלים והלא כבר ישצב הקצ"ה שהוא משעבדנו צעי' אומות, והוא משיכן שתי תשובות ואומר להם אחד מכס גולה לצברריא וכו' דומה כמו שגיליתם כולכם, ולא עוד אלא שהמלכות הזאת מכחצת ערוגי' מכל העולם מכל אומה ואומה, וכ"א צא ומשעבד צכס וכאילו נשתעבדתם צעי' אומות וצחודש הזה אחם נגאלים, ע"כ. הרי שאף אחר ציאת המשיח עדיין יהיו יראים ישראל המאמינים צשועתו של הקצ"ה להיות גולה צכל עי' אומות שא"ח שתי"ה גאולה לעוצה ערם שנתקיימה השצועה צדבר הגלות. ואף שחכז"ל צמדרש שם גילו לנו התשובה ע"ז, מכל מקום לא סגי עד שיאמר להם הקצ"ה שכן הוא שהגיע קץ הגאולה האמיתית, ומעלמנו לא נוכל לידע אם נתקיימה גזירת הגלות צאופן הכ"ל שחושב שם צמדרש, זולת הקצ"ה שהוא היודע ועד וסוקר הכל צסקירה אחת.

מבואר מכל הלין שעליית כולם לא"י קודם ציאת המשיח, נגד שצועתו של הקצ"ה, מעכב את הגאולה. וככה מצואר גם צכתצי האר"י ז"ל צשער המלות פרשת ראה צמלות זכירת יציאת מלרים עב"כ למען חזכור את יום לאתך מארץ מלרים וגוי' והאריך

ב

ושב נבנית ירושלים. נמלא' צנין ירושלים יהי' אח"כ. ויש לדייק הלא מתחילין בצרכת תקע בשופר שהוא קיצוץ גליות, ואם לא יהי' עדיין נבנה ירושלים להיכן יתקצנו. ולפי דברי הראש"ד שהקיצוץ הראשון יהי' למדבר ניהא, וכן לנו אומרים בתפלתינו ושא גם לקצץ גליותינו, גם סיוס הצרכה הוא בסתמא מקצץ נדחי עמנו ישראל, ולא אמר להיכן. ומה שאומרים באמצע הצרכה וקצנו וכו' לארננו, ז"ל הכוונה שתכלית הקיצוץ הוא לצוא אח"כ לארננו, אבל הקיצוץ הראשון לא יהי' לארץ ישראל אלא למדבר העמים. ויש נוסחאות בכמה סידורים שאין לומר כלל תיבת לארננו בכל הצרכה של תקע בשופר, ובלקוטי מהרי"ם שאסף וליקט כל הנוסחאות כחז שבסידורי אשכנז ליתא תיבת לארננו, וכן נראה מדברי העור והאר"י ז"ל שכתבו שיש בצרכה זו כ' תיבות, וכן נהג אצל מארי זלה"ה שלא אמרו, אבל בתחלת הצרכה ובסיוס הצרכה אינו מוזכר בשום נוסח להיכן יהי' הקיצוץ, אף שבדאי הקיצוץ למדבר אינו התכלית והוא רק בשביל לכוותיו ולרופף אותנו להיות מוכשרים להתקצץ לארננו הקדושה, שזה כל תקותינו בכליון עינים, אלא שבשביל שהקיצוץ הראשון לא יהי' לא"י אלא למדבר וצרכה זו נאמרה על הזמן שקודם החזרת השופטים וכליון המינים שאז לא יהי' עדיין הקיצוץ לא"י, לכן אין מוזכרין מזה בתחלה ובסוף שהוא עיקר הצרכה, וגם להזכירו באמצע, שהוא בשביל התכלית לצוא לארננו, גם זה תלוי בשינוי הנוסחאות ויש עוד חילוקי דעות, ואין להאריך בזה. ועכ"פ זה ודאי שהוא קל וחומר צ"ב של ק"ו שקודם הגאולה אין לרין הצורה ית"ש להכניס כל ישראל לא"י, ויש עוד הרבה ראיות בצורות, אלא שדי במה שכתבתי, ואין להאריך עוד.

בג

והעו"ה מכל המקוצץ שבהרבה מקומות מפורש יואל דדברי חז"ל שהקצ"ה אומר שכל משך ימי הגלות עד ביאת המשיח יהיו ישראל מפחרין בכל חרבע כנפות הארץ. וזה ודאי שר"ק שיהיו בארץ ישראל עובדי ה' צעורה במקום הקודש, ולדעת הרמב"ם ז"ל הוא הכרח בשביל קידוש החודש והמועדים, ולכל הדעות קיום החורה והמלות שמה חשוב ויקר יותר עד

יותר מזה כתב המהר"ל מפראג ז"ל בספרו נח ישראל פי' כ"ד, שמאריך שם טובא צדן אלו השבועות שלא לשנות כלל צענין הגלות וסיוס לצסוף לפרש מה שאמרו שהשבועות צדורו של שמד חז"ל שר"ל אף אם יהיו רואים להמית אותם צעניוים קשים, לא יהיו יואלים ולא יהיו משנים בזה וכן הפי' אלל כל אחד ואחד משבועות הללו ויש להבין זה, ועיי"ש באריכות דבריו. ונמלא לפי דבריו שלא די מה שאסור ללח מן הגלות אף ברשות, אלא אף אם יכופו עליהם בכפי' של מיתה ר"ל, גם אז אסור לעבור על השבועות הללו כמו בכפי' של שמד ר"ל. ונראה ממרואת דבריו שסובב בזה גם על השבועה שלא יעלו בחומה. ובעיקר הדבר מ"ש צענין זה משפט חרוץ של יהרג ואל יעבור, יתבאר אי"ה להלן עמנו ונימוקו.

כא

ובפרק ב' דמסכת עדיות משנה ט' איתא: וצמספר הדורות לפניו והוא הקץ ופי' שם הראש"ד חז"ל: אעפ"י שניתן קץ לגלות ישראל ולשבועות שלהם בשנים, מכל מקום לענין הטובות והנחמות האמורות להם צמספר הדורות הוא תולה לפי שהוא רואה את הדור זכאי ומתגלגל עמהם עד שמגיע לאותו הדור. וכן הו' צעבוד מלרים, אעפ"י שגאלו צסוף ד' מאות שנה לא שבו לשבת בארץ עד דורו של יהושע, וכן הו' בגלות צבל וכו', וכן לימות המשיח כשיגאל אותם הקצ"ה לא יכנסו מיד לארץ, אבל יולך אותם למדבר העמים כנצואת יחזקאל כ', עכ"ל. ומצואר בזה שאף אחר הגאולה לא יראה הקצ"ה להכניסם מיד לארץ עד שיהיו קודם צמדבר ששם יהי' הצירור, והנשארים יעשו תשובה שלימה כמצואר כנצואת יחזקאל והושע.

כב

ובזה הנתי סדר הצרכה שבצרכת שמו"ע המצואר צמס' מגילה דף י"ז ע"ב שאחר צרכת השיבה שישבו שופטים כצראשונה אומרים ולמלשינים שעי' השופטים כלו הזדים, ואח"כ מתרומם קרן הדיקים,

האומה על דרך משל ואמר השבעתי אתכם וגו' ואתם אחינו אהובינו קבלו עליכם שבעתו ואל תעירו את האהבה עד שתחפץ, עכ"ל. וכן הוא בכל המדרשים, מדרש רבה ותנחומא, מכילתא וילקוט ושאר מדרשים שפי' שבעות אלו על בני אפרים וכן כוזיבא ואחרים שעשו פעולות ליקח לעצמם גאולה וממשלה ערס הזמן הראוי ונכשלו ע"יז ר"ל צפורעניות קשה ומרה עד מאוד, השי"ת ישמרנו.

ובמדרש רבה שיר השירים צ' סיים אח"כ מהו עד שתחפץ מלכות של מעלן לכשתחפץ מדה הדין מאלוהי אני הוא מביאה בקולי קולות ולא אחטב, לכך נאמר עד שתחפץ. ובתרגום יונתן על שה"ש פי' ג"כ באלו השבעות דלא חזיון למיסק לארעא דכנען עד דיהא רעוא מן קדם ה', וכן פי' בכל הג' שבעות, אלא שפירש בכל אחת מהשבעות על זמן אחר. ולפי התרגום יונתן הכנתי שינוי הלשון בקראי, שבכל השבעות כחז הלשון אם תעירו ואם תעוררו, ובשבעות האחרונה שצפרשה ח' כחז הלשון מה תעירו ומה תעוררו, וטעמא צני. אמנם לפי דברי התרגום יונתן שפי' שבעות הראשונות על דורות הראשונים ובשבעות האחרונה כחז יאמר מלכא משיחא משביע אנא עליכון עמי בית ישראל מה דין אחון מתגרין צעמי ארעא למיפק מן גלותא, ומא דין אחון מרדין בחילותי דגוג ומגוג [מה שאמר בחילותי] דגוג ומגוג אף כי מלחמת גוג ומגוג יהי' אחר ביאת המשיח עם מלך המשיח אבל החיילות דגוג ומגוג המה מלכותא הראשונים המצטרים ולוחמים עם ישראל גם קודם ביאת המשיח כי לא יעמדו אחר ביאת המשיח רשעים חדשים צהחב"מ לצוא וללחום עם מלך המשיח אלא הרשעים האחרים הסובלים מהם קודם ביאת המשיח הן המה אשר יהיו אחר ביאת המשיח חילותיו דגוג ומגוג] אהעכיבו פון זעיר עד דישיגון עממיא וגו' ובהר כן ידבר לכו מרי עלמא רחמי לדיקיא ויהא רעוא מן קדמוהו למיפרקכו, ע"כ. ואמר כאן אהעכיבו פון זעיר מה שלא אמר כן בשבעות הקודמות, כי שם קאי על דורות הראשונים שהי' עוד זמן ארוך להמתין לכן היתה השבעה על זמן ארוך, אבל בעת ביאת המשיח והמלחמות המה התחלת גוג ומגוג אמר אהעכיבו פון זעיר, כי אין השבעה אלא על זמן קצר מעט מעט,

אין שיעור, כאשר יתבאר במאמר השני, ולריך להתאמן בכל אופן ואופן להחזיק את חושבי הארץ בגשמיות וברחמינות בכל מה דאפשר, צפרט עכשיו שההכרח להגילם מזרם המינות ר"ל, וכמה יגיעות מוטל עלינו עבור החזקת חושבי הארץ כנודע, גם אנכי צעניי ערחתו הרבה צוה. אבל האומרים שכל ישראל מכל מקומות מושבותיהם יסעו לא"י, כל אלו מדברים צפה מלא נגד כל דברי חז"ל שבכמה מקומות צש"ס ובמדרשים ובכתבי האר"י. והוא צחמת הפלא ופלא, האיק ירכבו עוז נופשם אף קלת שומרי חורה ומלות לדבר דבר נגד דברים המצוארים כ"כ צפי' צהרבה מקומות מדברי חז"ל שהצחתי, גם יש צוה העברה על השבעה שלא יעלו צחומה, ואינם שמים על לב שהמינים צדו זאת מלכס לתפוס צרשתם את כלל ישראל ואינם מאמינים בצגירתו של הקצ"ה וצהשגחתו ית"ש, וכדי להטעות את הצביות נתנו להם שם חיבת הארץ שלא כדת, והי' ירחס. והנה נתבאר שתי השבעות דהשבעה שלא ימרדו צחומות קאי על כל מרידה צין צארץ ישראל צין צחון לארץ, והשבעה שלא יעלו צחומה קאי על עלי' מרובה יחד אף אם הוא צרשות או אפילו ע"י כפי'.

כד

ומעתה אצוה לצאר השבעה השלישית שלא ידחקו את הקץ, ולריך להצין פירושו. והנה רש"י ז"ל פי' לשון דוחק שלא ירבו צתחוננים על כך יותר מדאי. ולבאורה אינו מוצן כלל מה הוא הגבול של התחוננים יותר מדאי, הלא בכל התפלות יסדו לנו להתפלל על הגאולה, גם צתפלת שמונה עשרה שתקנו לכל ישראל לומר שלש פעמים בכל יום יש צה הרבה תפלות על הגאולה ועל צנין ירושלים ולמיחת קרן צן דוד, ולדיקים מסרו נפשם בכל עת צתפלות באלו, והאיק אפשר איפוא לידע הגבול שנכנס בגדר איסור השבעה. אמנם הרמב"ם ז"ל צאגרת תימן צסופו פי' שבעה זו על משיחי שקר שעושים הצעוררות לגאולה ערס שהגיע הזמן, וכחז חז"ל: לפי שידע שלמה צרוה"ק שהאומה הזאת צאורך זמן גלותה תפאר להתנועע בלא עתה הראוי ויאצדו צשביל זה ייצואו עליהם לרות והצוהר מלעשות זאת והשביע

שאם היו מקיימין השבועה עוד זמן קלר כבר ה' ציאת המשיה וע"כ אמר זכאן מה תעורו ומה תעוררו, ולשון מה מורה שהוא מילתא זוערתא כמו שאמרו בגמרא צפרשת היראה דכיון דכתב לשון מה פריך אטו יראה מילתא זוערתא היא. וצטו"ר שצברו על השבועה ולא המתינו עוד מעט מזער, האריכו הגלות צטו"ר עד אשר ירחם ה' ויחוס על עמו ועל ארצו, ועוד אבאר זאת להלן. ועכ"פ מבואר גם בתרגום יונתן הכ"י בהשבעה של דחיקת הקץ שלא להתגרות צעמי ארעא למיפק מן גלותא, ושלא להזיד למיסק לארעא דכנען עד דיבא רעוה מן קדם מרי עלמא למיפרק ישראל מן גלותא, וזהו כדעת הרמב"ם ז"ל וכמבואר בכל המדרשים.

כה

והגה בזדאי יש חילוק בין אותן העניינים, דצטושין פעולות בעלמא לגאולה ערס שמלאו חזון מאת ה' שהגיע הזמן, הוי צזה חסרון אמונה, כדמלינו גם צבני אפרים צשיר השירים צ' על צני אפרים שטעו בהשגחון שחצבו משגזרה גזירה ומשגולד ילחק התחיל, וכתב שם צמדנש רצה שגפלו מהם חללים הרצה מפני שלא האמינו צב' ולא צטחו צישועתו על שצברו על הקץ ועצרו על השבועה. ונתקשה שם המהר"ש יפה ציפה קול דכיון שהי' טעות ולפי חשבונם הגיע הקץ האמור צתורה משגדבר צין הצחרים, מאי שלא האמינו, אדרצה נראה שהאמינו צדברו וצטחו צישועתו לפי מהשגחם ואין כאן עצירה לא על הקץ ולא על השבועה אלא טעות בעלמא. והוי דאף שלפי חשבונם הגיע הזמן מכל מקום הי' להם להתמתן על הוראה מן השמים ולא צחרצם וזרועם יוושעו, ומדחשצו לנלח צזרוע צשר לא האמינו צפקידת ה' ותשועתו ולא חשצו להשבעתו שלא יתעוררו לנחת עד יכ"י חפץ מכה, שמאחר שלא מלאו חזון מכה הי' להם לדעת כי לא הגיע הקץ ועטו בהשגחונם.

ובמכילתא ריש פ' צשלח דרש עוד על צני אפרים הכתוב לא שמרו צבית אלקים וצתורתו מלאו ללכת, ויתצאר זה עוד להלן, עכ"פ חזינן דאף צבני אפרים שלא הי' אלא טעות, מכל מקום כיון שהוא

טעות הנוגע לאמונה קרא עליהם את הכתובים הנ"ל, וענשו צעונש מר ר"ל, ומכל שכן צקץ הגאולה שהוא עמיר ועעלם ולא נתגלה אפילו לצביאים, ואין לנו שום ידיעה ואף אין מקום לטעות, אלא עיינו צופיות למרום שיתגלה לנו מן השמים עפ"י דרך התורה והמסורה, אם כן אין שום ספק שעשיית פעולה קלה כל שהיא לנלח צזרוע צשר ערס שהגיע הזמן הוא נגד האמונה צב' וצתו"ק. כאשר יתצאר להלן כ"ז צאריכות. חולם לפי פירוש רש"י ז"ל שהשבעה שלא ידחקו את הקץ היינו שלא ירצו צתחנונים יותר מדאי, צזה לכאורה ודאי אין חסרון אמונה, דהלא אדרצה הרי הוא מרצה צתחנונים רק לפני השי"ת שישלח לנו גואל לדק, א"כ הוי זה אמונה גדולה צבשי"ת, ולמה יכ"י אסור לנו זאת. אבל צ"ל לפי פ"י של רש"י ז"ל דגם זה אסר הקצ"ה, לפי שראתה חכמתו ית"ש דכל דוחק והפלה צענין לגאולה צאחה אופן שיכ"י מזה לא ילמח עוצה לישראל, אלא ח"ו אדרצה, וכמו שהציא רש"י ז"ל צפרשת לך עכ"כ וירד העיט וגו' וישצ אותם אצרים, דהעיט נקרא צן דוד, ופעל אצרים שלא ינחו אותו לבלות את האומות עד שיצוא מלך המשיח, וצודאי שלא נחקיין לטובת האומות אלא לטובת ישראל.

כו

ולפי זה יש להבין כיון שכל המדרשים והתרגום יונתן היו גלויים וידועים לפני רש"י ז"ל, שהרי הוא מציאם צמקומות אין מספר, וצכל דורשות מבואר שהשבעות כוונתם על פעולה אנושית צידיים, כמו שטעו צני אפרים וצן כוציבא ומשיחי השקר, א"כ מנח ליה לחדש פ"י חדש שלא נזכר צדברי חכז"ל שקאי על המרצה צתחנונים יותר מדאי, כיון צצודאי יש חילוק צין העניינים. והמהר"ל מפראג צספרו לנח ישראל פרק כ"ד ציאר אלו השבעות, וצתחלה כתב כדברי רש"י ז"ל על ה"א שלא ידחקו את הקץ, פ"י להציא את הקץ שלא צזמנו ע"י תפלה ורחמים, ולצסוף פ"י מה שאמרו שהשביעין צדורו של שמד, דר"ל שלא ילאו מן הגלות והשעבוד אף אם יכ"י ח"ו מייסרים אותם ציסורים קשים כמו צדורו של שמד שהיו סורקים את צשרס צמסרקות של צרל, ואף אם יכ"י רואים להמית אותם ר"ל צבעימיים קשים לא יכ"י

המקדימים צבצב הם גרמו אריכות הגלות צהרשעים להרבה מישרלל מלוד מלוד, ופ"י צזה הכחוז שזל לכס משכ"מי קוס שהס משכ"מין הקוס הרומז על הגלולה קוס צחולת ישרלל צשקר וצהצל קודס זמנו ועי"ז מלחרים שצת כי מלר"יכין הגלות, לוכלי לחס העלצים, כי צע"י צלצ שכל מתענין ומתלצלין ועלצין על החורצן, הם לוכלים ושמחים, וס"י ע"ז שזר רמז למית"י שרמז דהע"ה צרוח קדשו, ועי"ז"ש. הגה צזה רוב"ק הופיעה צצית מדרשו, שהלוכלים לחס העלצים שלוכלים צע"י ולי"ס מתלצלין על החורצן ומשכ"מין להצ"ה גלולה לישרלל קודס הזמן המה המלחרים שצת שמלר"יכין הגלות צעור"ר, כלשר יתצחר מזה עוד להלן, ופירושו שפ"י צמה שלמר שלל ידחקו לת הקץ הול פירושו של הרמז"ס ומשמעות דצרי המדרשים. למנס על דצרי רש"י ז"ל עדיין לל מללנו שוס פ"י.

ולללס, וס"י"ס לח"כ ויש להצין זה, עכ"ל. והנה הרכ"ב צ"י הפירושים, דצחלה כחצ פ"י רש"י ז"ל דקל"י על חפלה ורמחים, ולכסוף כלשר כחצ שלל יעצרו על השצועה חף חס יכופו אותס צעוגש מיתח ר"ל זה ח"ה שח"י הכוונה על חפלה, דכבר חמרו חכז"ל לחה עבודה שצצב זו חפלה, ולל שייך כפ"י על מה דצליצל חלי"ה מילתל, וע"כ שכוונתו על פעולה חלושית של ילי"ה מן הגלות קודס הזמן, וצפ"י כחצ שלל יללו מן הגלות והשצבוד, וזכו כמ"ש הרמז"ס וכמשמעות דצרי המדרשים והתרגום וינתן. נמלל שלדעתו השצועה שלל ידחקו לת הקץ כוללת כל מיני דחיקה, צלחה לופן שיה"י. ולריך להצין חס כן למח השמיע צחלה זלח ולל הבי"ה חלל פ"י רש"י ז"ל, וגס לריך לחקור המקור, מנל ידעיין דקל"י גס על חפלה ורמחים צעוגש כולי חל"י, כמו שקדקתי לעיל, ותו דלל בי"ה הגצול של צקשת רחמים יותר מדל"י.

בז

ובישמח משה הנדפס על שה"ש כחצ דצצרי רש"י הללו ח"ל מה שחמרו רז"ל השציע הקצ"ה לת ישרלל שלל ידחקו לת הקץ הול משולל הצנה מה הול דחיקת הקץ דה"ה חמר לח"כ שלל יעלו ישרלל צחומה ולי כפירש"י ז"ל דחיקת הקץ הול שלל להפצ"ר צחפלה יותר מדל"י זו קשה מן הרלשונה דמה הול הגצול מה נקר"ה כרל"וי ומה נקר"ה יותר מדל"י וע"ק למח לל מלינו צגמ"י והרמז"ס והפוסקים שחכ"ירו שלל להפצ"ר צחפלה על הגלולה. והג"ל עפ"י מה שפירשו צפסוק לת ה"י חלקיך תיר"ה אותה חעבוד וצו חדצק וצשמו חשצע ופירש"י ז"ל חס יש צך כל המדות הללו לתה רש"י להשצע צשמו ופירשו עפ"י שצועת חל"י חס יה"י השנים חללה על ומער לו שצועת חוני המעגל שזכ ח"ן רש"י לעשות רק מי שיש צו כל המדות הללו חז יש לו רשות דוודל"י מקיס דצרי עצד"ו ועל"ה מללכו"י ישלים חקן זולת זה הוי שצועת שול וחי"נו שלל ידחקו לת הקץ דחי"נו הני צני עלי"י עפ"י שצועה עכ"ל. וכעין זה כחצ גס החתס כופר (ליקוטי שו"ת ס"י פ"י) שלל לעשות כמו ששעה ר"י דיליריינ"ה ע"י השצעות וכדומה חצל חפלה צעלמ"ה מותר הכל. הגה חף שזכ נכון צפירוש דצרי הש"ס שלל ידחקו לת הקץ חצל צלשון רש"י ז"ל קשה להעמיס זה שכתב שלל ירצו צחחונג"ס יותר מדל"י ולל חזכ"ר לל שצועה

גם הגירסא שצצ"ה צרש"י ז"ל שלל ידחקו לת הקץ ופ"י שלל ידחקו אותה צעוגס, גס זה ח"נו מוצן, דלס כוונתו על כל החורה כולה שלל יעשו עוונות שכולס מעצבים לת הגלולה, ע"ז כצר מושצעים ועומדים לחחנו מחר סיני שלל לעצור על שוס דצרי מכתוב"ק, וח"ן שצועה חלה על שצועה כמבואר צגמ"י, וחס הכוונה על לחה ענין פרטי שמצ"ה לידי כך שמעכצ לת הגלולה ח"כ ה"י לו לצחר על לחה ענין סוצצת השצועה חלח"ה. וצמדרשים מצואר הגירס"ה שלל ידחקו כלשר הבי"ה ע"ז רל"ה מצני חפרים וצן חזי"ה וש"ר מעשיות שח"ו צלופן דחיקה קודס הזמן, וכן הול גס צמפרשים.

בח

רק"ן זלכ"ה צפ"י חפלה למשה על חכליס על הפסוק שול לכס משכ"מי קוס וגו' עמד על שצועה זו שלל ידחקו לת הקץ ודייק שח"נו מוצן פ"י רש"י ז"ל שלל בי"ה הגצול של צקשת רחמים, וע"כ פ"י הול ז"ל שח"ה כעין דוחק לת השעה, כמו שח"י צש"ן ימ"ש שלל יחחו עמ"ס צהצל קודס בי"ה ח"י הרשעים

ולא השבעות אלא תחנונים בעלמא, אלמא שגם בתחנונים בלבד יש גבול ועדיין קשה עוצה מה הוא בגבול, ורוב התפלות מיוסדין על הגלות והגאולה ולדיקים מסרו נפשם בתפלתם על הגאולה עד כלות הנפש ומה הוא השיעור שנכנס בכלל איסור השבעה.

בט

וכבר אמרתי בגלפעי"ד צפ"י של רש"י ז"ל עפ"י דברי הגמרא צ"מ דף פ"ה א"ל הוה שכיח במחיבתא דרבי, יומא חד הוה נגה ליה ולא אתא, א"ל מאי טעמא נגה ליה למר, א"ל אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידי ומללי ומגנינא ליה וכן ליחא וכן ליעקב, ולוקמינכו בהדי הדדי, סברי תקפי ברחמי ומייתי לוי למשיח בלא זמני, א"ל ויש דוגמתן בעור"י, א"ל איכא ר' חייה וצניו, גזר רבי העניחא אחיניכו לרבי חייה וצניו, אמר משיב הרוח וגשז זיקא, אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא, מעא למימר מחיה המתים, רגש עלמא, אמרי ברקיעא מאן גלי רחא בעלמא, אמרי א"ל, אחיו' לא"י מחינכו שיתין פולסי דנורא, אתא אידמי כדוצא דנורא על ציניכו וערדינכו. ופי' שם המהרש"א ז"ל דאחי' לומר שלא אחי עדיין זמן המשיח. והרי מבואר שהיו לדיקים אשר היו להם הכח בתפלתם כ"כ כמו רבי חייה וצניו שתפלתם הייתה מכריחה להביא בואת המשיח אף בלא זמני, כמו אילו היו מתפללין כל האצות ביחד, ושלכן היו ההכרח לערדינכו מתפלתם, ותפלה כזאת והיא בגדר דחיקת הקץ, ומוצן לפי זה שזכו בגבול מה שנאסר בשבעה.

הא"ך החיר רציו הקדוש לרבי חייה וצניו להתפלל תפלה כזאת שצרכה להכריח ולהביא את הגאולה לפני הזמן, שזה אסור לדעת רש"י ז"ל. בשלמא על רבי חייה וצניו אפ"ל שהם לא ידעו ממדריגתם הרמה צכת התפלה עד אשר נתגלה להם מן השמים ואחי אליהו לערדינכו, אבל רבי שגלה לו א"ל שתפלת רבי חייה וצניו היא תפלת האצות הקדושים ביחד, ושצרכה להביא הגאולה לפני הזמן, הא"ך אמר להם להתפלל כך. ואפשר שבתחלה סבר רבי שאין פה"י כן בלשון דחיקת הקץ אלא כפירושים אחרים, אבל תפלה ותחנונים מותר בכל אופן ואופן, אלא שאח"כ כשנתברר דמחינכו לא"י שיתין פולסא דנורא עבור זה וערדינכו מן השמים, מזה ראינו שאסור לעשות כן, ושזו אפשר לומר שהוא בכלל השבעה.

ובעין זה כתב הר"ן צנדרים דף ס"ה גבי נודר על דעת חזירו אם יש היתר שלא בפניו, ויש מציאים ראינו מלדקי' המלך שהיו לדיק גמור והסנהדרין החירו לו הנדר שלא בפני נבוכדנאצר, שמע מינה דדיעבד עכ"פ יש היתר. והראש"ד ושאר ראשונים כתבו שאין להביא ראיה משם, שהרי לא וראה מה עלתה זו ובסנהדרין. ובעין זה אפשר לומר שסובר רש"י ז"ל שאין ראיה משם להחיר תפלה כזו, כיון שחזיקו שלא בסמיכו מן השמים לדברי רבי צוה. אבל עדיין קשה מה הביאו לרש"י ז"ל לחדש זה, הלא אפשר לומר דאף שלא בסמיכו מן השמים למחר אז הגאולה, אבל מכל מקום אינו בכלל השבעה שהיו בעונש חמור כ"כ שאמרו חז"ל על אותה השבעה. ומאחר שאנו רואין ברור ומפורש דעת חז"ל בתרגום יונתן ובכמה מדרשים פ"י אחר על דחיקת הקץ ופי' של רש"י ז"ל לא נמצא לא צש"ס ולא צמדשים, אדרבה לכאורה יש ראיה מדברי רבי שהחיר, אף שיש לתרץ בדוחק כמו שכתבתי, אבל עכ"פ ראיה להיפך אין לנו בודאי, ולריך להבין דעת רש"י ז"ל צוה מה ראה ענ ככה לחדש דקאי גם על תפלה.

לא

ל

ורבאר כל הענין ראינו להעיר אחרי הערות צענין זה. ראשית לריך להבין מדוע השמיט הרמב"ם

אלא שלפי זה לכאורה קשה יותר על רש"י ז"ל שסובר שלכרבות בתחנונים הוא בגדר איסור השבעה,

סי' י"ד כתב על סחירה שיש בדברי המהרי"ק דכיון
 בדמקום א' בחורח טעמא אחי עליה והביא ראיות
 הוא העיקר, והביא כן מדברי הגמרא מנחות פ'
 התכלת דף נ"ב הי מנייחו את אחריתא א"ל רבה זוטא
 לר"א ת"ש דתניא את קרבני לחמי וגו' לרבות פר העלם
 וכו', ופירש"י ז"ל דכיון דמקרא יליף לה האי עיקר
 והך אחרונה הוא יעיי"ש, וא"כ כש"כ צכה"ג שצתשו'
 האריך עוצא לבאר מקורו וצם' היד לא כתב מאומה.
 וכעין זה כתב הבה"ד. ועיי' צ"ח אהע"ז סי' ל"ז שכתב
 לאף שדעתו דהיבא שהרא"ש סותר ענמו מפקדיו
 לתשובה פסקו עיקר, היינו כשמפורש להדיא דסותרים
 ז"ל, אבל צאנן אינו מפורש אלא דמשמע הכי מדלא
 חולק בפסקיו שמא נחפוס כדעתו בתשובה יעיי"ש.
 ומוזן דכש"כ הוא כשאינו כותב כלל אלא השמטה
 בעלמא שאין לדחות עיי"ז מה דברור ומפורש בדבריו
 בתשובה כאשר יותר מזה החליט החכ"ל כז"ל.

אב"ד יותר מזה דברי האגרת תימן צרורים, שהרי
 בתשובתו שכתב לקהל מרסייל שדפס שם
 באגרת הרמב"ם שאותה התשובה כתב לעת זקנותו
 אחר שכבר כתב כל חבוריו, והביא באותה התשובה
 ענינים מס' היד ומס' המורה שחיבר ולצסוף הביא
 בעסקי המשיח שכתב לארץ תימן כמו שלשה קונטרסים
 בענין המלך המשיח וסימניו וסימני הזמן שיתבאר בו,
 והזכיר אותם שזכירו זה האיש האומר שהוא משיח
 שלא יאבד הוא והקבלות ח"ו עיי"ש. וא"כ חזו"ן צרור
 שהסכים לכל דברי האגרת תימן לעת זקנותו אחר שכבר
 כתב כל חבוריו, ובידוע שלא חזר מדבריו שכתב שמה,
 והוא העיקר. אך אין לריבין לדון בזה, כי אין
 שום סחירה לדבר גם מס' היד, והכל מיושע להמתנות
 בדברי הרמב"ם ז"ל במקורם. וכבר כתב הרא"ש
 בתשובה כלל ל"א אות ט' שהמורים הוראות מתוך דברי
 הרמב"ם ז"ל ואינו בקיאין בגמרא מהיכן הוציא דבריו
 עושין לבחיר האסור ולאסור את המותר, כיון שכי' ספרו
 בלא עטם ובלא ראוי כל הקורא בו סובר שמדן זה,
 ואינו כן שאם אינו צדי בגמרא אין מדן דבר לאשורו,
 יעיי"ש שהאריך עוד בזה, והביאו בתשובת הריב"ש
 סי' מ"ד ושיצחם מאוד. ובפתיחה לס' המורה כתב
 הרמב"ם ז"ל בעלמו כעין זה, שכתב שם ח"ל: ולא
 יכרום ולא יקפון להשיב על דברי שאפשר שיכיה

ז"ל צלכותיו בספר היד את השבועות הללו שהמה
 מצוהרים בגמרא בלי שום חולק, כי ר"י ור"ז פליגי
 רק בפירוש הג' שבועות אם שייך גם ביחוד העולה
 מצבל, אבל על העלי' בחומה ודחיקת הקץ לית מאן
 דפליג באלו השבועות בכל דברי הש"ס, וגם כל
 המדרשים מלאים מזה, ומדוע השמיטם. ואף שאין זה
 שכיח כ"כ ברוב הזמנים כי אם לעתים רחוקות ודרך
 הפוסקים להשמיט ענינים כאלו דהוי כהלכתא
 למשיחא, או אפשר שלא הי' צורך להזכירו לרוב
 פשיטתו כאשר כתבו במקומות אחרים על הרבה
 ענינים כי האי גונא, אבל הרמב"ם ז"ל הלא דרכו
 להביא הכל, ובהקדמת ספר המלות כתב הרמב"ם ז"ל
 שצחיצורו (כוונתו על ס' היד) כלל כל דיני התורה
 ומשפטי' עד שלא יהי' דבר חסר ממנו וכו' שום שאלה
 לריכה שלא אזכרה או אזכור שורש תלם ממנו השאלה
 היא, יעיי"ש. נמלא לפי"ז שיש דברים שלא הזכיר
 בפירוש אלא סמך על מ"ש השורש שממנו תלם השאלה
 ההוא, ועכ"פ לריך להצונן בדברי הרמב"ם ז"ל היכן
 נזכר בדבריו שורש הענין שממנו יצונן דעתו ז"ל בענין
 זה.

והנה באגרת תימן האריך הרמב"ם ז"ל עוצא בענין
 ביאת המשיח, ושמה הזכיר מאד שלא לעבור
 על אלו השבועות וכתב שה"ו סכנה עלומה בדבר, ואין
 לנו ידיעה איזה מהם כתב באחרונה. עוד הרבה
 ענינים כתב שם באגרת תימן בענין ביאת המשיח,
 שבהשקפה ראשונה נראה לכאורה שיש בהם איזה
 סחירה למ"ש צם' היד, אבל המתבונן יראה שאין שום
 סחירה בדבריו. גם מה שלא הביא את השבועות צם'
 היד מתוך צטוט"ד כאשר אבאר צטוה"ת. והנה
 אלמלי היה איזה סחירה מאגרת תימן לס' היד הי'
 מקום ספק איזה מהם עיקר, דבתשובה הרדב"ז חלק
 ז' סי' כ"ה כתב באמצע התשובה על דברי הרמב"ם
 ז"ל והוי יודע שאפילו אם תראה לומר שהתשובה חלוקה
 על הפסק, על התשובה יש לנו לסמוך שהיא הלכה
 למעשה. אבל יש פלוגתא בזה, וכן הוא פלוגתא גדולה
 אצל הרא"ש היבא שסותר עלמו מפקדים לתשובה וזהו
 כשהיא סחירה מפורשת, אמנם צכה"ג שבתשובות
 האריך עוצא לבאר זה בטעמו ונימוקו והעתיק כל
 דברי הש"ס, וצם' היד לא כי מאומה, וכח"ל ז"ל צתשו'

מיתה ר"ל ללאת מן הגלות, הלא אונסא כמאן דלא עביד ולמה יתחייבו להיות ח"ו נהרגין ע"ז כיון שאינו מג' העבירות שלא נאמר עליהם וחי בהם.

ואף שלענין העונש חמור איסור שבועה יותר מכל העבירות שצחורה, כמצואר בגמרא שבועות דף ל"ט ע"א שכל העבירות שצחורה נאמר ונקב, ובשבועה לא ינקב, וכלל העבירות שצחורה נפרעין ממנו ובשבועה נפרעין ממנו וממשפחתו ומכל העולם כולו, ובגמרא גיטין דף ל"ה נמנעו מלהשביע משום מעשה שהי' שנעשה כ"כ וכששמעו חכמים בדבר אמרו מה מי שנשבע באמת כך, הנשבע על שקר על אחת כמה וכמה. וכתוס' שם ד"ה לא נתקשו מאי עממא איענש הלא אמרינן האדם שבועה פרע לאנוס, גם אמרו צדירים כשם שנדרי סגנות מותרות כך שבועות סגנות מותרות, ותי' דטעם העונש הי' בשביל דהוה לה להזכר יותר לשמרו היעז והוה לה לאסוקי אדעתא שחצוא לידי שבועה. וחזין חומר העונש שבועה דאף מה שנעשה בחסרון ידיעה מ"מ היכא שיש מליאות לאסוקי אדעתא מעיקרא צחירות שלא לבוא לידי שבועה הוי העונש חמור כ"כ.

וכתב הראב"ע צפ' יתרו עב"כ לא תשא וגו', ח"ל: הנה ראינו צעבור שנשבעו בני ישראל צדקים על דבר פלגש בגבעה ומלאנו שנהרגו העובדים על השבועה וכן אנשי יבש גלעד אנשים ונשים ועם, וכן לא יעשה אפילו במחללי שבת, וגם ראינו שצקש שאלו להרוג יונתן בנו והוא לא שמע השבועה, וראינו שהצוה הי' רעב לארץ צעבור שאלו וניתו שעברו על שבעת הנשיאים שנשבעו לגבונים וכלל לא מלאנו בעשרת הדברות עונש מפורש רק בע"ז ובנשיאת שם ה' לשוא וכו', ואילו לא הי' בישראל רק זאת העבירה לצדד חספיק להאריך הגלות ולהוסיף מכה על מכותינו ר"ל, יעיי"ש שהאריך עוד. ורואים מכל זה גודל חומר העונש שיש באיסור שבועה, צרע שבועה זו שאמרו עוד צפירוש הלשון אני מתיר את צרכם וכו' שלא נאמר כזאת בשאר שבועות. גם אמרו ז"ל צפירוש על זה שמאריך את הגלות, כאשר אביא עוד להלן, אעפ"כ כ"ז הוא רק היכא שיש אופן אחיז מליאות להיות נזהר בדבר, אבל אנוס ממש ודאי אונסא כמאן

מה שהבינו מדברי חילוף מה שרצינו וחינקו גמול תחת רצונו להועילו, וגמלא שזריך להתבונן בדברי הרמב"ם ז"ל שלא ליקח מדבריו הכיפך ממה שבדעתו ז"ל אלא שאחר העיון במקורם צע"ס ושאר רישונים אפשר לבוא על תוכן הענין צכוונחו.

לב

ולבאר הענין ראינו להעיר עוד אחיז הערות. הנה אמרו במדרש רבה שה"ש צ' ובשאר מדרשים על אותן שדחקו את הקץ שנעשו כ"כ על שעברו על הקץ ועברו על השבועה, ואלו לא היה האיסור דחיקת הקץ אלא בשביל השבועה היה סגו לומר שעברו על השבועה, ומדחלקן בחרתי שעברו על הקץ ועברו על השבועה ל"ל שיש איסור בהעברה על הקץ מלבד איסור השבועה. ואריך להבין מקור האיסור של העברה על הקץ אף צלי איסור השבועה, גם אם יש איסור בלאו הכי למה הולרך להשיעם. גם לריך להבין מה שדרשו במכילתא פרשת בשלח על צני אפרים שמהרו ללאת שלא שמרו צרית אלקים ובחורתו מאנו ללכת, הלא היה אז קודם מ"ת ולא היה להם עדיין תורה ולא שייך הלשון ובחורתו מאנו ללכת.

ובעיקר הדבר מ"ש המהר"ל ז"ל שלעבור על אלו השבועות הוא ציהרג ואל יעבור ואף אם יכופו אותם צמיתה של כל מיני עינויים קשים ללאת מן הגלות אסורים ללאת מן הגלות ממש כדין שמה, לריך להבין המקור מהיכן לקח זה המהר"ל, הלא איסור שבועה אינו ציהרג ואל יעבור, וצכה"ת כולה כתיב וחי בהם, זולת אותן הג' עבירות ע"א ג"ע וש"ד, ואף צאותן הג' עבירות אינו נענש על גוף העבירה אם עבר מחמת שרלו להרגו, כי אנוס הוא ואנוס רחמנא פטרי, כמצואר צרמב"ם פ"ה מהלכות יסוה"ת צאמנע הלכה ד' שכתב צאלו הג' עבירות צבער ולא נהרג שצובר על מ"ע דקידוש השם ועל מל"ת דחילול השם, ואעפ"כ מפני שעבר צאנוס אין מלקין אותו, ואל"ל שאין ממתין אותו צי"ד. ואם ע"א שהיא חמורה מן הכל, העובד אותה צאנוס אינו חייב כרת ולא מיתה צי"ד, קל וחומר לשאר מלות האמורות צתורה, וא"כ אם כופין אותם צכפי' של

מלעשות זה והשביע האומה ע"ד משל ואמר השבעתי אחכם וכו'. ואינו מוצן דכיון שחשב זאת לשבועה חמורה ואמר השבעתי אחכם בעונש חמור ר"ל, למה אמר שהוא ע"ד משל, וכי משלים הוא ממשיג.

לד

והגה בשמי' הרא"ש כלל ה' אית ד' כהנ שאל"א להשביע הנולדים אח"כ אלא חרם ואלה אפשר לעשות, והוצא דין זה בשו"ע יו"ד סי' רכ"ח סעיף ל"ה בלי שום חולק ועיי"ש בציאור הגר"א. ולפי"ז נריך להבין הן בשבועות דמתן תורה הן בשבועות הללו של דחיקת הקץ האיך יכולים לחול על דורות הבאים, ולא מלאנו בשום מקום על שבועות האלו שאינם שבועות אלא חרמות וגזירות. ודברי הרמב"ן שבמשפטי החרם שלו בענין זה קשים להבין, גם לא הזכיר מקושרא זו. אמנם בשבועות דמתן תורה ידוע מה שאמרנו חכז"ל במה שאמר הכתוב כי את אשר ישנו פה וגו' ואת אשר איננו פה, דר"ל שכל הנפשות שבישראל אף העתידין להבראות עד סוף כל הדורות ואף גרים העתידין להתגייר כולם היו שם במעמד הנצחה ובעת קיום הבריתות והשבועות, וא"כ אין זה דומה לשאר שבועות מששביעין את הנולדים. אבל על אלו השבועות של הגלויות ודחיקת הקץ לא מצינו מתי נעשה כזאת.

ואור"י הוא כמ"ש חכז"ל שבועות ל"ט דלא רק המצוות שנאמרנו אז קבלו בנינו אלא אף מלות העתידין להתחדש כגון מקרא מגילה קבלו בנינו. ובמדרש רבה סדר יתרו פי' כ"ח מצוה יותר שכל הנביאים קבלו נביאותן מהר סיני, וכה"א משא דבר ה' ביד מלאכי בנימי מלאכי לא נאמר אלא ביד מלאכי שכבר הייתה בידו הנבואה מהר סיני, ועד אותה שעה לא ניתנה לו רשות להתנבאות, וכן ישעי' אמר מיום שניתנה חורה בנינו שם הייתי וקבלתי את הנבואה הזאת, אלא ועתה ה' שלחני, ולא הנביאים בלבד, אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד ואחד קיבל את שלו מסיני. וא"כ כשיר השירים שהוא קודש קדשים יותר מכל כתבי קודש כמ"ש חכז"ל, בודאי שנאמר עוד בנינו, דלא גרע משאר נביאות ודברי חכמים, וא"כ גם אותן הפסוקים והשבעתי אחכם

לא עבד, ופרט שבשבעה יש ע"ז קרא מיוחד שלמדו מהאדם שבשבעה פרט לאנוס, ואין לך אנוס יותר מכפי של מיתה ר"ל, וא"כ האיך נתן המהר"ל ז"ל על זה משפט חרוץ של יהרג ולא יעבור.

לב

ומה שהעמים המהר"ל ז"ל בלשון המדרש שאמר שהשביען בדורו של שמד אין זה ראוי מוכרחת כ"כ להוליד מזה דין חדש של הריגה ר"ל, ואינו מצוהר במדרש שיש לו דין שמד אלא שהשביען בדורו של שמד, ואין זה הכרח לפרש דקאי על פסק הלכה שיש לו דין שמד כמוצן, ושערי פשעים לא ננעלו, גם אפילו אלו היה מצוהר כן במדרש רבה הוא חמורה לכאורה אם הוא נגד הלכה מרווחת בש"ס שכל העבירות אמרינן יעבור ולא יהרג חוץ מאותן הג' ולא היה מציא המהר"ל ז"ל בחיבורו לסתום דבר החמורה כ"כ נגד ההלכה שבש"ס ופוסקים בפרט בדבר הנוגע לסכ"כ של כלל ישראל ואף לא העיר מאומה אם יש אפילו קלה ספק בדבר, וע"כ כיון דמיפשט פשיעא ליה אותה ההלכה מאחה עטם שהוא דקן הדין פשוט שהוא ביהרג ולא יעבור לכן פי' בדרך זה גם לשון המדרש, וא"כ נריך להבין טעמו ונימוקו בזה, גם אינו מוצן כ"כ דמה שנעשה ע"י כפי' של הריגה ר"ל אין זה חירות ולמה נקרא זה דחיקת הקץ. הגם שאפשר לפרש בדברי המהר"ל שאין כוונתו שהאומות יכופו את ישראל במיתה של כל עינויים קשים כדי ללאת מן הגלות ולעשות להם מלוכה שרחוק מן הדעת שהאומות יעשו זאת, אלא אפשר כוונתו שאף אם ח"ו יעשו האומות כל מיני אכזריות של מיתה בעינויים קשים ר"ל ואין להם ענה אלא ללאת מן הגלות ולעשות להם מלוכה מ"מ אסור שהוא כדון שמד שאסור להשתמד ר"ל אף כדי להנלל ממיחה וכל מיני עינויים קשים ומרים ר"ל, אבל גם לפי פי' זה צ"ל דנתן לזה דין יהרג ולא יעבור כדון שמד, וצ"ל מנין לו זה.

גם נריך להבין לשון הרמב"ם ז"ל באגרת תימן שהאריך באזהרת שלא לדחוק את הקץ וכחז' ח"ל: לפי שידע שלמה ברות הקודש וכו' והזכיר

נאמרו צסיני, ויוכל להיות שהיו אז אותן השבועות לכל הנשמות שהיו שם אף אותן העתידין להצרות.

אמנם כיון שיש צאותן השבועות גם שבועה לאומות העולם, שהשביע אותם הקב"ה שלא ישעבדו בישראל יותר מדאי, כמ"ש בגמרא ובמדרש, בזה ודאי קשה כי האומות ודאי לא היו צסיני ולא אמרו בגמרא אלא גגרים העתידין להחגיגר שהיו צסיני, דכבר כתב הרמ"ע מפאנו ז"ל בעשרה מאמרות דגרים מיני נידחו, אבל לא שאר האומות. ובאצני נר סי' תנ"ד נתקשה בשבועות הגלויות גם בישראל, דלא מלינו שיאסוף שלמה כל ישראל באמרו השבעתי אהכם כמו שהיה בעת מתן תורה, צפרע באזה"ע מה עיבה של השבועה אם לא ידעו כלל מהשבועה. ותי' שהיתה השבועה לשרי האומות, ובישראל היתה השבועה לשרש נשמותיהם למעלה, והאריך בזה. והנה מה שהקשה בישראל שלא אספס שלמה, כבר כתבתי דיש לתרץ שהי' בשעת מ"ת, אלא שאח"כ נתגלה הנבואה ע"י שלמה. ומ"ש שהיה מן הראוי שיאסוף שלמה את כל ישראל שיקבלו עליהם השבועה, אינו יודע מה תועלת באסיפת כל ישראל כיון שהשבועה הוא לדורות הבאים שלא היו עדיין בעולם, אלא שצמתן תורה הביא הקב"ה צדק נס כל הנשמות העתידין להיות.

לה

ובעיקר החירון שכתב שהיתה השבועה להשרים ולשרש נשמותיהם של ישראל למעלה, לכאורה עפ"י הלכה אין מקום לשבועה כזו, דהנה בעל העקידה צפרשת נצבים שער תשעה ותשעים נתקשה מאוד גם בשבועת החורה שאמרו חז"ל בכל מקום שמושבעין ועומדין מחר סיני, והביא הכתוב ציחוקאל י"ח מה לכם אחס מושלים את המשל הזה וגו' אבות יאכלו צובר ושיני הצנים תקבינה, והאריך תחול שבועה על צנים מכה קבלת האבות, ולא הונח דעתו כלל גם צמה שאמרו חז"ל שכל הנשמות שעד סוף כל הדורות היו שם, שהרי מצוה שהתורה והמורה חוצה הגוף הם, וגופא ודאי בהפקירה נוחא ל', ומן הדין אין צדין לאדם שלא צפניו, והיה הוא לריך להיות שם

לקבל עליו, וכבר אמרו קטן שנחגיגר מעבלין אותו ע"ד צי"ד ואם הגדיל יכול למחות, וכש"כ כשלא היה שם כלל ואין חוצה מעשה המורה נמשכה אלא בהיותו מחוצר מגוף ונפש ובפרפרם זה מזה אינו אדם ואינו בכלל וחי צהם כי צמתים חפשי, והאריך בזה עד שצא לידי מסקנה שצמתה אינה שבועה ממש אלא הסביר הענין צמשל, ותמליות משלו לאחד שצמתת גדול מעלתו נתקנאו בו ושנאו אותו שרים רבים וישעמוכו בעלי חיים ולא מלא מנות לכך רגליו עד שצא להסתופף בצלר בית המלך לחסות תחת כנפיו, והצטית לו המלך שאם ישמור את צריתו לילך דבריו גם הוא ישמרו ורעה אליו לא תאונה, אלא יעלה מעלה מעלה, וכן היה בכל הזמן ששמר את צריתו, אבל צרות הימים כאשר הפר את צריתו ופסק את קשר הצרית צניו וצין המלך ולא שמרו ועשו בו השוגאים כרזונם, ואי אפשר לומר בזה שהמלך עגשו, כי לא עשה לו מאומה אלא שסילק שמירתו והצרות צאים על ידי השוגאים שח"ו מכלים את הכל, וכן הוא הענין בישראל, שאם ח"ו מפירים צרית התורה נסתלק השמירה וח"ו נעשה מה שנגעשה ע"י השוגאים. והאריך צביאור זה עוצה כמה דפים. ובשלה"ק ח"א בעשרה מאמרות מאמר השני דף מ"ג ומ"ד הביא הרבה מאריכות דבריו, וכתב אח"כ תמליות כוונתו שלא מכה שבועה עמדו הדורות ומקיימין החורה, כי אם מהכרח חיותם שהוא חומרא יתירה מהשבועה שאז ראו והכירו שאם ילוויר להם ללאת מתחת ידו ומשמירתו יצ' יהיו כולם נכונים ח"ו להשמיד להרוג ולאצד, ושהפורש ממנו פורש מן החיים.

נמצא לפי"ז דעת בעל העקידה שאף שבועת החורה אינה חלה על זרעם אלא שלפי שיש בזה ענין חמור יותר מהשבועה, לכן קראו אותו בלשון שבועה. וא"כ לפי דבריו ז"ל לשון שבועה שאמרו אינו אלא דרך משל, אבל בשלה"ק כתב שם עליו אח"כ שצמתת דבריו מחוקים ודפה"ח אמנם צדברי צריתו ז"ל מצוה שיהיה שבועה ממש וכדאיתא בגמרא שאמר משה לישראל לא על דעתכם אני משביע אהכם, אלא על דעת הקב"ה ודעתו, גם דברי בעל העקידה לא מוציאים שלפי משמעות דבריו העונש על הדורות אם אינם רוצים לקיים קישור האבות אינו אלא שהקב"ה מסלק

שפיר אפשר לפרש כסדרת צעל העקידה ולא קשה מידי, דבאמת צמלים היה קודם שנאמרה אותה השבועה ואעפ"כ נעשו צעושים קשים ומרים עד שנעצבו בים סוף צביל מה שעשו עם ישראל, וכבר כתבו בזה הרמז"ם והראצ"ד ז"ל שהכל היה צדין ומשפט, וכן לעתיד צעת אשר נקם ישיב לריו על כל מה שערו אח ישראל צנוף ונפש צאכוריות נוראה תגיע אליהם הנקמה בהרבה חומר יותר מאיסור שבועה, ולא אמרו בזה לשון שבועה אלא להזכיר חומר הענין כסדרת צעל העקידה, ולהלן יתבאר עוד הסדר בזה למה נזכר בכה"ג לשון שבועה.

ומעתה אפשר להבין גם דעת הרמז"ם ז"ל שכתב על שבועת הגלויות אף לישראל דרך משל דכיון שלא נתגלה אותה השבועה בסיני אלא אח"כ ע"י שלמה המע"ה וגם יש שמה שבועה לאומות העולם, לכן סובר שאינה שבועה עפ"י הלכה מטעמים הוצ"ל אלא נכתב לשון שבועה דרך משל צביל שהוא ענין חמור מאוד גם מצלעדי השבועה, וכדי להבין מהו החומר כ"כ שיש בזה מצלעדי השבועה, גם למה הזכירו בלשון שבועה אם אינו עפ"י הלכה, לזה ראיתי להקדים לבאר דעת הרמז"ם ושאר ראשונים ז"ל בסימני הגאולה וציאת המשיח אשר לזה כל מאוויינו ותקות נפשנו, ובזה יתבאר עוד טעם למה אין זה שבועה עפ"י הלכה.

שבועתו מהם, דהיינו שמשלק שמירתו, וא"כ מהו זה חלוקי עושים לזה מלקות ולזה מיתה ולזה גיבס, והכל הוא עפ"י התורה, וע"כ שהקישור הראשון נשאר בתקפו בכליו ופרעיו עד סוף כל הדורות, אך מה שמחמ"י צעל העקידה איך היו אצותינו יכולים להוריש שבועה לזניהם ואינו מסתפק בדברי רז"ל שאמרו שכל הדורות היו שם ונעצבו צעלם רק מקשה מאחר שלא היה גופם שם והמלות הם חוצת הגוף ע"י תירץ שנמו שהנשמות של כל הדורות היו שם כך ה"י שם המרכז והפנימיות של הגופים, והאריך עוצא לבאר מליאת האופן בזה, ועיי"ש בצריכות דבריו. ולכאורה לא הצנתי הלא גם מאותן המאמרים שהביא העקידה צעלמו מה שאמרו חז"ל בכ"מ שמושצטין ועומדין מהר סיני, שהלא אמרו בזה שמחמת כן אין שבועה חלה על דבר אסור, שאין שבועה חלה על שבועה, וא"כ גם בזה מבואר שהיא שבועה ממש. ולא הקשה מזה בשלה"ק אלא ממה שאמר להם משה רבעי"ה שמשציעם על דעתו. ואולי שם אפשר לומר דאף שאינו שבועה ממש אלא כיון שיש בו חומר איסור שבועה ג"כ לא חלה עוד שבועה עליו, אבל ממה שהוררך להודיעם שמשציעם על דעתו בזה מבואר שהוררכו לידע בציחה אופן יקבלו השבועה, ואלו לא ה"י משציעם על דעתו היה להם טענה נגד השבועה, זה ראוי מוכרחת שהוא צדין שבועה ממש.

לז

לז

ולפי זה לא קשה מידי על אמרם צבועת הגלות אף להאומות העולם שלא היו ולא נבראו עדיין, כי לדעת צעל העקידה אף צבועת התורה שהיו שם כל הנשמות לא חלה השבועה, וז"ל דמה שהביא הקצ"ה לשם כל הנשמות לא ה"י צביל קיום השבועה שאינו מועיל אלא שצדאי היה עליהם איזה השפעה צהיחת שמה צמעמד הנצחר הקדוש והנורא או טעמים אחרים שאינם נודעים לנו, ולשון השבועה הוא רק דרך משל לחומר הענין צביל שיש בו חומר אחר יותר מן השבועה. וגם השלה"ק הסכים לעלם הרעיון שצדצרו שכתב ע"י צבאמת דבריו מחוקים אלא שצביל שיש לזה סחירה מהש"ם וגם קשה מחלוקי עושים לכן נטה מדבריו, וא"כ צבועת הגלות שאין שם קושיות אלו

הנה הרמז"ם ז"ל צבגרת תימן כתב על מעשה שהיה אז צאחד שאמר שהוא משיח ובראה אותות ומופתים תחיית המתים וכדומה, ונמשכו הרבה מישראל אחריו, וכתב שם בצריכות הרבה מאוד להזכיר שלא להאמין בו, ותמה שם על החכם שכתב אליו שכיון שעמד על ספרי החכמים הא"ך יענה בזה, והאריך לבאר מעלת המלך המשיח שהוא צביא גדול מאוד וגדול מכל הנביאים מלבד משה רבעי"ה, גם יחד אותו הצו"ש צדברים שלא יחד משה רבעי"ה שנאמר והכירו ציראת ה' ולא למראה עיניו ישפוע וגו' ונחה עליו רוח ה' וגו', ויעמוד איש שלא נודע קודם הראותו והאותות

ולכאורח מנ"ל שלא היה מדריגה זו למרע"ה, שהרי מצואר צוה"ק פ' בלק דף קפ"ו בעובדא דינוקא שידע צ"י יחזק ז"ל יודא שלא קראו ק"ש ואמרו ל"י צ"י צ"ה ידעת, ח"ל צריחא דלבושייכו ידענא כד קריבנא לגבייכו, והציא שם בניאולי אורות ממדרש רות שגם אדם הראשון ידע הכל צ"ה, והציא ג"כ ממ"ש הרמ"ו ז"ל בשבתי האר"י ז"ל שהי' מכיר צ"ה הבגדים כיוקא דבלק. וכתיב צ"ה השיב משה או"ח סי' צ' דבודאי כל מה שמלינו באחד מצני העלי' ודאי דמשה כללן דכלהו עכ"ל (זולת במלך המשיח שהעיד עליו הכי' שהי' גדול מנשה). וכל המדריגות שהי' לשאר בני עלי' חוץ ממלך המשיח הכל הי' למרע"ה. ואף שלא הי' לפני הרמז"ס ז"ל סי' הזוהר, אבל מנ"ל שלא הי' מדריגה זו למרע"ה. וז"ל דיש צמדריגה זו של הרגשת הריח כמה בחינות זו למעלה מזו, כמו שיש צנצואה כמה מדריגות, וכל הנציאים לא הגיעו למעלה מרע"ה צנצואה, כמו כן מדריגה זו דכתיב במלך המשיח לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח שיוכל לחתוך דין ומשפט בין אדם לחבירו בלא ראי' ובלא שמיטה כלל אלא צ"ה בלבד, זה לא הי' עדיין. ואף שהיו בני עלי' שהרגישו הרבה עניינים צ"ה, אבל לא הגיעו עד כדי כך לחתוך דין ומשפט בין אדם לחבירו, או להוליא ממון וכדומה צ"ה בלבד. ומלינו בגמרא יומא דף ע"ה כ"ס שהנציא הי' מגיד לישראל מה שצחורין וצדקין, כך המן מגיד להם לישראל מה שצחורים ומה שצדקים. כי"ד, שנים שצאו לפני משה לדין, זה אומר עבדי גנבת זהה אומר אחי מכרתו לי, ח"ל משה דינו לבקר משפט, למחר אם נמלא עומרו צ"ה רבו ראשון בידוע שזה גנבו, נמלא עומרו צ"ה רבו שני בידוע שזה מכרו לו. וכן איש ואשה שצאו לפני משה לדין הוא אומר היא סרחה עלי' והיא אומרת הוא סרחה עלי', אמר להם משה דינו לבקר משפט, למחר אם נמלא עומרה וכו'. והרי שהוצרך לידועה זו ע"י המן שלמחר צדוק. וגם יתרו אמר לו על דינים ומשפטים נבול תבול. ומשה אמר תקריבון אלי' ושמעתיו, שהי' צריך לשמיטה עכ"פ, וצמלך המשיח אמר הכחוש שאינו צריך כלל לראי' או שמיטה אלא חותך הכל צריחא צעלמא, וח"ל לנו להאריך בצלפוליס דצדקים שאין לנו בהם השגה כלל ועיקר, אלא עכ"פ ז"ל שכן הבין הרמז"ס ז"ל מלשון הכתובים ודברי

והמופתים שיראו על ידו הן הן הראיות על אמיתת יחומו, וידוע שאין הקצ"ה מנצח אלא מי שהוא צחכליה המדע, וכתיב עוד שיוכל ללקוט מכל ספרי החניך מעלת המשיח והמדה המיוחדת לו שצבעה שיגלה יבנהו כל מלכי ארץ משמעו ויפחדו ותבהל מלכותם ויבנהו איך לעמוד כנגדו בחרב או בזולתו, כלומר שלא יוכלו לעשון ולטרער עליו ולא יוכלו להכחישו אלא יבנהו מן המופתים שיראו על ידו וישומו ידם לפיהם, אבל הסתלק החרום והמלחמה ממזרח שמש וממערב אין זה צחכליה הגלותו אלא אחר מלחמת גוג ומגוג, עיי"ש. וגם צחכליה כתב שאין ספק שחזרת הצנצואה היא הקדמת המשיח. העתקתי מק"ת מדבריו להבין קצת שיטתו, ולא העתקתי הכל מחמת האריכות הגדול שצדבריו שם ועיי"ש.

והנה מה שאמר שיהיה גדול מכל הנציאים לצד ממשה רבע"ה, נראה עמנו דאף שלפי הפסוקים יהיה גדול יותר מכל הנציאים, מכל מקום כמשה רבינו אי אפשר, כיון שאמר ולא קם נציא עוד בישראל כמשה. אמנם צמדרא נחומא פ' תולדות מצואר שדרש על מלך המשיח צפסוק הנה ישיכל עבדי ירום ונשא וגבה מאוד, ירום מאצרהם וכו' ונשא ממשה, מזה מצואר שיהיה גדול גם ממשה רבע"ה. וז"ל לדעת הרמז"ס באגרת תימן כמ"ש שם שצ"ה יהיה גדול ממשה שיהיה לו מדריגה להיות מורה ודאין לא למראה עיניו ישפוט כמצואר צגמרא ולא היה למרע"ה מדרגה זו. ואם כן אפשר לפרש מ"ש ונשא ממשה על אחת המדריגה, ולא על הצנצואה, שזה נגד הפסוק ולא קם נציא כמשה. אמנם לפי המצואר צוה"ק (פנתם דף רמ"ז ע"א ורע"א מהימנא תלא דף ר"פ סוף ע"א) שהמלך המשיח יהיה משה רבע"ה צעלמו, וכן משמע גם בשאר מדרשות, (ומה שאמר שיהי' דוד כבר הי' צוה"ק ה' פ' ויחי שיהיה במלך המשיח נשמה שניהם דוד ומשה), לפי"ז אפשר לפרש מה שאמר ונשא ממשה גם על צנצואה, כי אם גם אז יהיה משה אינו נגד הכי' ולא קם נציא כמשה, והרמז"ס ז"ל עדיין לא היה לפניו ספר הזוהר.

וקצת צריך להבין לכאורה מה שהחליע הרמז"ס ז"ל שמדריגה זו דכתיב במלך המשיח והריות צריחא ד' שידע הכל צ"ה לא הי' למשה רבע"ה

דימי נצחא שכיז נציאים גדולים לא יכלו להעיד על יחוסים כהונה יפן שלא היו צידם האורים ותומים, והאור"ת צודאי הוא גם נפלא מהנפלאות הגדולות שהיו בעולם. וצפ"ע מה' חשוכה כתב עוד על מלך המשיח שיבי' בעל חכמה יותר משלמה, ונציא גדול הוא קרוב לנשיא רבינו, ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה' ויצואו כל הגוים לשמוע לו. א"כ חזינו צרור שגם צס' היד דעתו שיביה מלך המשיח נציא גדול יותר מכל הנציאים עד קרוב למרע"ה, כמו שהוא באגרת תימן. וגם כתב שיצואו כל הגוים לשמוע לו, שזה ודאי אינו דרך הטבע שיצואו כל הגוים לשמוע לאדם אחד מישראל. וכבר כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות יסו"ה"ת פ"ז שאין הנצואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו ולא יחא יצרו מחגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מחגבר בדעתו על יצרו תמיד וזוהו מתקדש והולך ופורש מדרכי כלל העם והולך ומרח עלמו ומלמד נפשו שלא תהי' לו מחשבה כלל באחד מדברים בעלים ולא מהצלי הזמן ותחבולותיו. והאריך עוד בדברים כאלה עד שכתב לבסוף על הנציא שכשמשלחים אותו ונותנין לו אות או מופת כדי שידעו העם שה' שלחו באמת, ולא כל העושה אות ומופת מאמינים לו שהוא נציא, אלא אדם שהיינו יודעים בו מתחלתו שהוא ראוי לנצואה בחכמתו וצמטשיו שנחלה בהן על כל בני גילו והוא מהלך בדרכי הנצואה בקדושה וצפרישותה ואח"כ בא ועושה אות או מופת מלכה לשמוע ממנו, עכ"ל. וכן כתב עוד בפרק עשירי שכל נציא שיעמוד לנו ויאמר שה' שלחו אומרים לו אם נציא אתה אמור דברים העתידים להיות, והוא אומר, ואנו מחכים לראות היצואו דבריו אם לא יצואו, ואפילו נפל דבר קטן צידוע שהוא נציא שקר. וכתב עוד אח"כ ובודקין אותה פעמים הרבה אם נמלאו דבריו לאמינים כולם הרי זה נציא אמת. ואם כן כיון שכתב הרמב"ם ז"ל שהמלך המשיח יהיה נציא גדול כ"כ ע"כ שיחנכה באות ומופת צירוף כל המדות הג"ל שמוכרח להיות בנציא, ואם כן הדבר צרור שמה שכתב בתחלה שאין צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו אין הכוונה אלא שאין צריך לעשות מופתים כאלו המחדשים דברים בשינוי טבעו של עולם, כמו תחיית המתים ושאר שינוי הטבעים, שיבי' אח"כ לעתיד, אבל המלך המשיח

חז"ל. ומה שאפשר לסמוך דיינים על הנצואה והכנה והרגשה הריח אף כי תורה לא צמטים, כבר כתב המהר"ם בן חביב שאף במה שחלוי צצירור הלכה אמרינו לא צמטים היא, אבל במה שחלוי במלאות לצרר האמת והשקר, אפשר לסמוך על מדריגות כאלו אם צרורים המה.

אמנם צריך להתבונן בזה שלכאורה בהשקפה ראשונה דברי הרמב"ם אלו נראין כסתירה נגד מ"ש צס' היד פי"א מהלכות מלכים הלכה ג': אל יעלה בדעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו אין הדבר כך, שהרי ר"ע היה נושא כליו של בן חזיבא ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת. ועיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חקי ומשפטיו לעולם ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהם, ואם יעמוד מלך מצית דוד הוגה צחורה ועוסק במצות כדוד כפי תורה שכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה הרי הוא בחזקת משיח אם עשה והלילה וכו'. מצואר מה שלא נתן סימן למלך המשיח אלא זה שיכוף כל ישראל לקיים התורה"ק ולחזק דקה, חזולה זה א"ל שום אות ומופת כמו שהציא מנן חזיבא. ובאגרת תימן האריך להציא הרבה מעלות ומופתים נוראים שיביה במלך המשיח אשר מי שאין בו כ"ז צודאי זה אינו משיח, ונראה לכאורה כסתירה. וכבר הבאתי לעיל שבתשובותיו לעת זקנתו אחר שכבר כתב ס' היד הסכים לכל מה שכתב באגרת תימן.

לח

אמנם צמטע התבוננות אין שום סתירה בדבריו, דהנה גם צס' היד כתב אח"כ בהלכות מלכים פי"ב שיבי' נציא שיחבצלו אליו. כל ישראל ויתחסו כולם על פיו כצוה"ק שתנוח עליו, והציא ע"ז הכתוב עד עמוד הכהן לאורים ותומים, ומוצא צכ"מ שם דברי החוספתא שאמרו עד עמוד הכהן לאורים ותומים כאדם שאומר לחזירו עד שיבא משיח. ומצואר בזה שיבי' צידו האורים ותומים שהוא גדול מנצואה, שאף

בעלמו ע"כ שיהיה איש פלאי וכמ"ש הרמב"ם ז"ל גם בפיה"מ פ' חלק על מלך המשיח ויגדל שמו וזכרו יהיה מלא הגוים יותר מן המלך שלמה וישלימו אותו כל האומות ויעבדוהו כל הארצות ללדקו הגדול ולנפלאות שיהיו על ידו ולא ישחנה במליאות שום דבר ממה שהוא עשה אלא שהמלכות תחזור לישראל. והרי שהרבה נפלאות שיהיו נעשים על ידו אלא שבמליאות העולם לא ישחנה שום דבר. וזוה מיושב שאין סחירה בדברי הרמב"ם בין מ"ש בס' היד וצין מ"ש באגרת תימן, ואין להאריך בציבור פרטי העניינים שבשם, ומוצן להמשיך.

לפ

וצ"ל שגם בן כחיבא היה איש קדוש וגורא וראוי לנבואה בכל המדות שחשב הרמב"ם ז"ל, וראוי צדורה מן הש"ס (סנהדרין דף ל"ג ע"ב), שאמרו חכמים נחזי אהן אהם הוא מורח ודאין, וזה מדרגה שלא היה אף למרע"ה, כמ"ש הרמב"ם באגרת תימן, ואם הוא אינו ראוי לכך האריך נסתפקו בו החכמים אם יש לו מדרגה זו עד שבאו לנסוחו. גם הלא החליע הרמב"ם ז"ל גם בס' היד שהמלך המשיח נביא גדול יותר מכל הנביאים, וכבר השריש לנו שא"ל להאמין בא' שהוא נביא אלא אם כן יש בו כל המדות שחשב הוא ז"ל, א"כ האריך חשבו החכמים בתחלה על בן כחיבא שהוא מלך המשיח אם לא היו בו כל אלו המדות שראוי לנבואה. ובמה שאמר לא תלא חלקים בצבאותינו, כבר פירשו דהיכא שא"ל לנח בדרך העצב אלא לריך ניסים והשגחה פרעית להגילם, לריך זכותים יותר, משא"כ אם הוא חזק בדרך העצב אלא אדרבה אם רוצים לענשו מן השמים לריך שיהיה עפ"י גם, בניקל יותר להגלל, וז"ש לא תלא חלקים בצבאותינו, שלא ילא מדה הדין בצוונה לענשו, וכן הוא במדרש רבה שהיו אומרים לא תסעוד ולא תחוף, וגם נראה בזה שהי' ע"ד שאמרו חז"ל בגיטין דף י"ז על בר דרומא הלשון אכשלי פומי' שלא אמרו בצוונה אלא נכשל בפיו, ולא כמו שיש עוהין בזה שלא האמין ח"ו בהשגחה. גם בני דורו היו אז לדיקים גמורים ולא מלאו חכמז"ל בהם שום חטא אלא זה שלא היו מחאבדין על ירושלים. ויוכל להיות שולא החטא הזה

היו צבחינות זכו אחישנה והיה אז מליאות לגאולה, אבל מתחנה שהיה חטא ציניבס לא היה הזמן מוכשר להיות אחישנה, וממילא הוא דחיקת הקץ ונחיקים בהם מ"ש חז"ל בזה אני מתיר את שרעם ר"ל. — ובעת שטמדי על קצרו של רבי עקיבא כשהייתי בקין הזה [תשי"ט] בעברי' עליה בדעתי אחיה רעיון לתרץ דברי ר"ע שלא טעה אלא הי' סיבה גדולה מן השמים לדרוש אז כן, וחשבתי טעם נכון בדבר, אלא שאין רצוני להאריך בזה כעת. — ובאמת אין אהנו יודע עד מה, ועמקו דרכיהם של התנאים הקדושים ואהנו לא נדע, והנגלות לפנינו דברי חז"ל שהי' אז מכשול גורא ואיום ר"ל מהטעות של דחיקת הקץ, וגם מסקנת הש"ס הוא דקטלוהו רבון. ומכל שכן שאין יתמי דיתמי מוכרחין לצרות בכל אופן ואופן מכל מיני לעדים של דחיקת הקץ הרבה יותר מהצורה מן הארי הרודף אחריו להורגו ר"ל. והש"ס ירחם עלינו ועכ"י וישלח לנו ג"ל צב"א.

והרדב"ז כתב דאם לא חזר בו ר"ע הי' בשביל שלא בא לפניו דין שיהיה לריך לדון ע"י הרימו, ומצוור דעתו ז"ל שצוה אין פלוגתא, וכולי עלמא סברי דהמלך המשיח יהיה מורח ודאין, ולכן לריך לדחוק שלא בא אז לפני ר"ע דין כזה, והוא דוחק, דכיון שחכמי דורו צדקו אהנו אם הוא מורח ודאין האריך לא ידע מזה ר"ע, וגראה מדבריו שמשופק אם חזר בו ר"ע. אהננס בספר יוחסין להרא"ז ז"ל במאמר א' אלל ר"ע כתב בהדיא שגם ר"ע אחר שראהו שלא היה מריח הרשעים נחיאש הימנו, וכחצ שזו שורש גדול בענין המשיח. גם בדברי המהרש"א סנהדרין דף ל"ג שכתב שגם ר"ע טעה בו בתחלה, מזה משמע שגם הוא לא טעה בזה אלא מתחילה, אבל שוב חזר בו. ולפלא בעיני מה שהלחם משנה עושה פלוגתא אם לריך להיות מורח ודאין, וכפי הנראה לא היה לו האגרת תימן שמצוור בהדיא גם בדברי הרמב"ם ז"ל שהמלך המשיח לריך להיות מורח ודאין. והגן רואה שהרדב"ז והמהרש"א פשיטא להו שאין בזה מחלוקת. גם לפי דברי הלח"מ עכ"פ בנבואה מצוור גם בס' היד שלריך להיות קרוצ למרע"ה, ולהלן אדצר עוד בזה בענין פלוגתא הרמב"ם והראב"ד ובדברי הלח"מ והלח"מ בענין בן כחיבא.

ב

מלך המשיח ולא ע"י מלך קשה כהמן. וזאתה צרייתה
 השני' שבצבלי אח"כ דהניח אידך שמה באריכות טענת
 ר"א ור"י מקראי שמה לא זכר מאומה מהשוכה שעי
 מלך קשה, ואדרבה מלשון הכתובים שהביא ר"י לבסוף
 נראה שאף בלי השוכה, אלא מחמת גודל הכרות
 והשפלות ירחם השי"ת ויביא משיח, עיי"ש בגמרא
 וברש"י ז"ל. וכן הוא הלשון כמה שאמר שמואל דיו
 לאבל שיעמוד באבלו, כאשר הביאנו לעיל שחי כלשונות
 שברש"י ז"ל שהוא אף בלי השוכה, ואפשר שהביא
 אידך סובר כדעת הירושלמי.

גם לפימ"ש הרמב"ם ז"ל שיש בטענה מהתוכ"ק
 שיעשו השוכה בסוף גלותן והקרא דושבת עד
 כ"י וגו' הוי בטענה, אם כן האריך איתא זכר פלוגתא
 מה יהיה אם לא יעשו השוכה אם יהיו נגאלין, הלא
 הוא דבר שאינו במליאות שלא יעשו השוכה שהרי א"א
 להסתפק כמה שהבטיחה התוכ"ק. ועוד מה יענו
 החולקין וסוברין שאף בלי השוכה יהיו נגאלין לאותו
 קרא דושבת. וזאתה כל הברייתות הן בצבלי והן
 בירושלמי שהביאו כמה קראי לא הזכירו כלל מאותו
 קרא דושבת שהביא הרמב"ם ז"ל, אלא שזירושלמי
 יש ברייתא אח"כ שהביא קרא דושבת, ושמה לא זכר
 כלל אם אותה ברייתא היא בפלוגתא דר"א ור"י או
 לא. גם במהרש"א מגילה דף ל"א ד"ה כדי כתב הלשון
 שלעתיד יהיו נגאלים ע"י השוכה כמפורש צפ"י נצבים
 ושבת וגו'. הנה כתב שהוא מפורש, והלא כיון שהוא
 פלוגתא בגמרא האך אפשר לומר שהוא מפורש.

גם הנה בפלוגתא דר"א ור"י אמרו אח"כ שתיק ר"א
 ולא השיב כלום לר"י על קושייתו, ומבואר
 בתוס' בזה בתרא דף ס"ב ע"א ד"ה ומודה שהביאו
 מכ"מ בש"ס דלא אמרינן דלא חש להשיבו אלא ברב
 לתלמיד, אבל בתלמיד חבר לא אמרינן דלא חש להשיבו,
 אלא מדשתק אודי' אודי' ליה. וכן כ' הרמב"ן במלחמות
 פ"א דסוכה גבי ראש תור וכן הוא בכמה פוסקים.
 ועי' בשו"ת ח"ל סי' קכ"ד. ולפי"ז בר"א ור"י דבוי
 חברים ובר פלוגתי' מדשתק ר"א שמע מינה דאודי'
 אודי' ליה, ואם כן לכאורה אין כאן פלוגתא התנאים,
 ולכו"ע אפשר שיביא משיח בלא השוכה. אבל אי אפשר
 לומר כן שהרי גם רב אומר אין הדבר תלוי אלא

והנה לכאורה לשון הרמב"ם ז"ל אינו מובן, שהחיל
 לומר שהמלך המשיח אין לריך לעשות אותות
 ומופתים וסיים שיעקר הדברים ככה הן שהתורה
 הזאת חקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים ואין
 מוסיפין עליהם ואין גורעין מהם, ואינו מובן קישור
 הדברים, וכי אלמלי היה לריך המלך המשיח להראות
 אותות ומופתים היה בזה שינוי או הוספה וגרעון
 בתוכ"ק, ומדוע תלה אותות ומופתים בשינוי התורה
 ח"ו. והנה מ"ש סימן הראשון שהמלך המשיח יכוף
 כל ישראל לקיום התוכ"ק ולחזק צדקה, מקור הדבר
 כמ"ש בה' השוכה פ"ו הלכה ה': אין ישראל נגאלין
 אלא בשוכה, וכבר הבטיחה תורה סוף ישראל לעשות
 השוכה בסוף גלותן, ומיד הן נגאלין, שנאמר והיה כי
 יבואו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלקיך
 ושבת ה' אלקיך וגו'. ולריך להבין הלא היא פלוגתא
 בגמרא סנהדרין ל"ו ע"ב דר"א אין נגאלין אלא
 בשוכה, ור"י חולק. וכן היא פלוגתא בין רב ושמואל,
 רב אמר כלו כל הקי"ן ואין הדבר תלוי אלא בשוכה,
 ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו, ופירש"י ז"ל
 בלשון ראשון אם לא יעשו השוכה אינו עומד באבלו
 כל הימים אלא ודאי קץ לדבר, ובל"א פי' דיו לאבל
 דיין לישראל לער הגלות אפילו בלא השוכה נגאלין,
 ובכל מקום בר"א ור"י הלכה כר"י, גם ברב ושמואל
 הלכה כשמואל בדיני, ומדוע החליט בזה כר"א ורב,
 שבלא השוכה אין נגאלין.

ולכאורה השבתי כיון שאמרו בש"ס צבלי דאר"י
 שאם אין ישראל עושין השוכה הקב"ה ממעיד
 להם מלך שגזירותיו קשים כהמן, וישראל עושין השוכה
 וחזרין למוטב, הגם שזירושלמי פ"א דתענית איתא
 בהיפך דר"א אומר שעושין השוכה ע"י מלך קשה
 כהמן ור"י חולק, נמצא לר"י אף בלי השוכה כלל
 נגאלין, אבל כיון שכל מקום הלכה בש"ס צבלי ולפי
 שיטת הצבלי אף ר"י סובר שיעשו השוכה אלא שיהיה
 ע"י מלך קשה כהמן, לכן החליט שאין נגאלין אלא
 בשוכה. אבל אי אפשר להעמיס זה בדעת הרמב"ם
 שהרי כתב בצלכות מלכים שהמלך המשיח יכוף כל
 ישראל לקיום התוכ"ק, א"כ כתב שהשוכה תהי' ע"י

דלפטר שיצוא בן דוד דבור שכולו חייב, והקצ"ה אך למענו יעש זה דלא כרז שאמר שאם לא יחזרו כל ישראל בתשובה לא יצוא.

הגם שבדאי אין הפ"י כולו חייב שח"ו לא יהי ב"שאל שום שומרי תורה ומצוות שזה אי אפשר שהוא בכלל הכבועה דלא תשכח מפי זרעו, שלעולם יהי ישראל אחיה שומרי תורה ומצוות. והרמב"ם כתב במצוה דקידוש החדש בסב"מ מזה קנ"ג שא"א שיעדר א"י לגמרי מבני ישראל כי יש בעטמה מהקצ"ה שלא יהי ח"ו כליון האומה, וכשאין אנשים מבני ישראל בארץ ישראל אין לנו קביעת החדשים שא"א לקידוש החדש אלא בארץ ישראל ובעלו המועדות מכל ישראל זה הו"ו ח"ו כליון האומה. גם הרמב"ן לא פליג בזה אלא על גוף ההלכה שלדעתו אף אלו לא יהי עכשיו בא"י שום איש מישראל ג"כ לא בעלו המועדים והחדשים, כי סגי בקביעות החדשים שנעשו אז ע"י הלל הנשיא עד ביאת הגואל, ואם ציטול המועדות בלבד הו"ו ח"ו כליון האומה ומכש"כ בציטול כל התורה כולה, והקצ"ה הבעיטתו שלא יכלה זרעו, וא"כ בדאי אין הפ"י בכולו חייב כמו שטועים העולם, אבל הפ"י הוא בשני פנים, ראשית ידוע דהעולם אחר רובו נידון, ואם ח"ו רובו חייב הו"ו דין כולו חייב דרובו ככולו, ומבואר בטו"ז ה"י ראש השנה ס"י תקפ"ב ס"ק ג' דלכן אומרים מלוך על כל העולם כולו שהוא כפל לשון, דמשון כולו בלבד י"ל שהוא רובו דרובו ככולו, דמנינו הרבה פעמים כן, וכמו כן י"ל בכולו חייב דהיינו רוב הדור שנידון עפ"י רובו. גם במיעוט שומרי תורה ומצוות שיש בדבור אין בהם שלימות כ"כ שיוכלו להכריע את כל הדור בכחם וע"ז הביאו הכתוב וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע שאין דבור מי שיוכל להכריע את כל העולם כולו בתשובה ומעשים טובים שלו להביא הגאולה ולהשחית את המקטריגים נגד הגאולה, ואף אם יש עדיין לדיקים דבור שיואלצין זכאים בשאר ענינים מכל מקום בנידון זה שדין על הגאולה של כלל ישראל שהוא ענין נורא ונשגב, אין מי שיצב בזה והו"ו דין זה כולו חייב ממש, ודרך המקראות וחז"ל לדבר בלשון זה, וכמו שאמרנו חז"ל בפירושה דקרא ונקי ולדיק אל תהרוג כי לא אלדיק רשע, דהיינו שאף שהוא רשע ומחויב מיתה מ"מ כיון שבדין זה יולא זכאי נקרא

בתשובה ומעשים טובים, ופירש"י ז"ל אם כל ישראל חזרין בתשובה יצוא ואם לאו לא יצוא, ואם נימא שהוכר ר"א לר"י הו"ו רב דלא כמאן, ואי אפשר לומר רב תנא ופליג, שכרי אמרו בגמרא אחר פלוגתא רב ושמואל כתנאי והביאו ע"ז פלוגתא ר"א ור"י אלמא דר"א ור"י נשאלו בפלוגתא ולא כודכ לו.

ואפשר שיש לחלק עפ"י מה שאמרו בגמרא שבה דף כ"ט ע"ב א"ל אי שחוקי לך כדשחקו חכמים לר"י נפיק מיני' חורבא. ומבואר בזה שיש טעם שלא לשחוק דלא ליפוק חורבא משחיתתו, זה שייך בפלוגתא שהוא נוגע להלכה דנפיק מזה טעות בהלכה, אבל בפלוגתא שאינו אלא דברי אגדה ואין נפקא מינה להלכה כי בוודאי מחויבין לעשות תשובה אף אם אינו תלוי בזה ביאת המשיח כמ"ש הרמב"ם במאמר קידוש השם, שאין קיום התורה"ק תלוי בביאת המשיח, ואף מי שאינו זוכה לביאת המשיח מוטל עליו קיום כל התורה כולה, וע"י תש"י ח"ס יו"ד ס"י שצ"ו, ואין בפלוגתא זו אלא כוונת יעשה השרי"ת צענין ביאת המשיח, כמו שמצינו פלוגתות כאלו בדברי אגדה שאין לנו מהם שום נפקא מינה בהלכה, ומטעם כזה לא נפיק מיני' חורבא ע"כ אין ראוי משחיתתו דהו"ו הודאה.

ובחידושי הרמב"ן מס' צ"ב ד' ס"ב הביא בתחלה דברי הר"ם דשחיקה הו"ו כהודאה אבל לצסוף מסיק דספיקא הוא ודניני ממונות קולא לנתבע ובאיסורא לחומרא. וכתב ע"ז הק"י צבי"ה פ' משילין אות' ש' דכיון דספיקא הוא אינו לחומרא אלא באיסורא דאורייתא, לא באיסורא דרבנן. וכעין זה הוא בשו"ת מהרי"ט ח"א סוף ס"י פ"ג אלא שיש לחלק מעניניו של המכריע לכאן ואינו דומה לגמרי במבואר להמעין ואין להאריך בזה. ועכ"פ נראה שאין זה כלל מוחלט ומדאמרו בגמרא כתנאי בודאי שידעו רב סובר דר"א ור"י עדיין במחלוקה הן עומדים, אלא שאעפ"י ר"א ור"י הלכה כר"י. גם בפלוגתא דרב ושמואל מלבד דכלכתא כשמואל דיני, הלא מבואר אחר כך בגמרא מימרא דר' יוחנן שאמר אין בן דוד בן אלא דבור שכולו זכאי או כולו חייב, דבור שכולו זכאי דכתיב וכו' דבור שכולו חייב דכתיב וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתיב למעני אעשה. ומבואר בזה דסובר

דב"ר בהמאמר שבי' בסוף סי' אלהי רבא, והנאני שכוונתי לדעת בגדול, והוא פי' אמתית לפי פשוטן של דברים.

ועכ"פ מנזאר במימרא זו דר' יוחנן שיבוא בן דוד אף לדור שכולו חייב אלה אף למענו יעש, וזה ע"כ דלא כרב שסובר שאם לא יעשו כל ישראל תשובה לא יבוא ורבי הלכה כר"י, ומכש"כ כשגם שמואל ור"י תרווייכו פליגי על רב, והיא גם דעת ר' יהושע דהלכה כותי' לגבי ר"א, ומכש"כ כששחק ר"א דעכ"פ מידי ספיקא לא נפקא אס לא הוה לדבריו, ומדוע החליט איפוא הרמב"ם ז"ל שאין ישראל נגאלין אלא בתשובה, דאף שמא מנזאר בן בקרא אבל דברי חכז"ל עיקר שבהם ידעו הכל ביאורי כל המקראות ואין לנו להכריע ביניהם אלא לפי הכללים שאמרו, גם מהרבה צרייתות שהביאו בסתמא במס' סנהדרין ובסוף מס' סוטה שהגידו כולם על מצב הדור שבעיקבא דמשיחא ופירש"י ז"ל בסוף סוטה בעיקבא דמשיחא בסוף גלות לפני ביאת המשיח, ומכל אלו הצרייתות שהפליגו כ"כ בשפלות הדור שלפני ביאת המשיח בכל הפרטים ע"כ שהוא כדעת ר"י שיבוא משיח לדור שכולו חייב, והוא לכאורה פלא עמום שהחליט הרמב"ם ז"ל נגד כ"ז, ואף הראב"ד ושום אי' מהמשיגים לא השיגוהו ומה ראי' דהכל מודים בזה כמו שמנזאר בכללי הראב"ד, והענין לריך ביאור.

ויש להעיר עוד דהנה המהרי"ק בשורש קס"ה כתב דכל כללי הש"ס בקביעת ההלכה אינן אלא על דינים הנוהגים בזמן הזה ולא על דינים שאינם נוהגין אלא בזמן הבית, ואדרבא היכא שהתלמוד פוסק בכיו"צ הלכה כפלוני פריך ובי הלכתא למשיחא, והרבה פוסקים סוברים כן. וביד מלאכי הביא עוד מכמה ראשונים שכתבו כן. אמנם החיד"א בספריו שער יוסף ויעיר ארזן מערכת ה' אות י"ג כתב דמהרמב"ם והראב"ד והסמ"ג כתבו כל ההלכות שבסדר קדשים ועהרות שאינם נוהגים בזמן הזה והוא עפ"י כללי הש"ס שבידיו, ע"כ דלא סבירא לכו הך דמהרי"ק. ולפענ"ד דמדברי הרי"ף והרא"ש שהשמיעו כל מה שאינו נוהג בזמן הזה נראה דס"ל כדעת המהרי"ק שאין לנו קביעת ההלכה בזה, אמנם גם הרמב"ם ז"ל

לדיק דדין זה, אף שלפי האמת אינו לדיק, וכבר האריך בזה המצ"ע, והביאנו בריש ספרו ליקוטי אמרים האריך טובא במה שאמרו חכז"ל ציונים מחלה זכיות ומחלה עבירות, אף שלפי האמת אין אלו ציונים אלא שלאותו הענין שדברו שם חכז"ל הוי ציונים, לכן קראום באותו הלשון שדרכם ז"ל לדבר בלשונות מושאלים. וכמו כן המימרא דכולו חייב דקאי על דמייורי שם דין שדין על הגאולה אף שאינו כן לגמרי בשאר ענינים.

ויש טועים שאומרים שמה שהוא כולו חייב זה סיבה לביצא ביאת המשיח, וזה ודאי עשות גמור ומותלג, שאדרבא כל מה שמוסיפין במלות ותשובה ומעשים טובים ומתרחקין מן החטא זה מסייע להתקצרות הגאולה. אבל מה שאמרו שיבא צ"ד דדור שכולו חייב בזה ביאורו דברי הנביאים שהתנבאו מה שיבי' לעתיד, ויש סתירה בהכחוצים, וכמו שהירלו גם צמ"ש צעתה אחישנה דהוי סתירה וביאורו דצעתה קאי על לא זכו, ואחישנה קאי על זכו. וכמו כן חירלו הסתירה דכתוב אחד אומר וארו עם ענני שמים ובכתוב אחד אומר עני ורוכב על החמור, וכן הוא בכמה ענינים צמ"ס, כמו כן הוא בכאן דכתוב אחד אומר ועמך כולם לדיקים לעולם ירשו ארץ ובמקום אחר הוא אומר אין איש ואין סומך אלא למעני אעשה, וכתבו המכוון באלו המקראות שאם יהי' ביאת המשיח בצחי' זכו אחישנה זכו כשעמך כולם לדיקים והוי דור שכולו זכאי, אבל אם לא יחו לביאת המשיח בצחי' זו ויתמהמה עד הזמן של צעתה שהוא הקץ האחרון שאי אפשר להתאחר עוד בזה ראחה הנצוהה שאורך הגלות יביא לידי כך שיבי' דור שכולו חייב, וכמו שיש כמה צרייתות בגמרא שמגידים צרות קדשם על העתידות שיבי' דדור של עיקבא דמשיחא פני הדור כפני הכלב והאמת נעדרת ויראי חטא ימאסו ועוד הרבה ענינים נוראים שאנו רואים בדורינו צעוק"ר שכולם נתקיימו. ולא בשביל המעשים האלו שהוא דור שכולו חייב יבוא המשיח, אלא ביאת המשיח הוא בהכרח כי בזמן הקץ האחרון יש הצטנח מהקצ"ה צעצועה שכלל אופן ואופן תחי' הגאולה, וכמו שאמר ר"י במחלוקתו על ר"א שהביא מקרא כי למועד מועדים, ופירש"י ז"ל אלמא יש קץ בדבר. — אחר כותבי זאת הראוי שפי' זה שכתבתי בכולו חייב כבר כתבו בספ"ק זקוקין דנורא על התנא

שמכריע כל ההלכות אף בהלכתא למשיחא מ"מ צמח שאין צידינו אלא ביד הקב"ה לעשותו גם הרמב"ם ז"ל אינו מכריע וכמבואר בפ"י המשנה בפרק חלק גבי פלוגתא דעשרת השבטים אינם עתידים לחזור כתב שם רז"ל: כבר זכרתי לך פעמים רבות שכל מחלוקת שיכ"י בין החכמים שאינו צא לידי מעשה אלא שהוא אמונת דבר בלבד אין נד לפסוק הלכה כא' מהם, וכן כתב עוד בפ"י המשנה במס' סוטה פ' היה נוטל לענין פלוגתא דמתנוונת והולכת ועיי"ש. וא"כ גם צדקה שאין פלוגתא וספק אם לריך לעשות תשובה שאף בלי צדקה המשיח החיוב לעשות תשובה ולקיים כל החוב"ק והפלוגתא צדקה הוא רק אם הקב"ה יגאלנו אף בלי התשובה והיו זה כפלוגתא דעשרת השבטים ועונש הסוטה והיו אמונה בהקב"ה האריך יעשה והאריך הכריע הרמב"ם ז"ל צדקה שאין נגאלין אלא בתשובה פיון שכבר השריש לנו הך כללא דצדקה"ג אין לנו לפסוק הלכה.

שוב ראיתי בישיבת משה פ' תשא ד' קפ"ז עמוד ד' שכתב כבר נאמר בכל הספרים דכל כללי הלכות אינם אלא צדינים הנהגוין בינינו אבל לא בעניני שמים. הנה לא ראיתי זאת אלא ברמב"ם כנז"ל ובוודאי הוא ז"ל ראה זה צדקה מקומות כיון שכתב שנאמר בכל הספרים. ועכ"פ על הרמב"ם צודאי קשה האריך כתב פסק הלכה בעניני הגאולה שאינו אף צדי שמים במקום שיש פלוגתא התנאים ואין לנו ע"ז שום כללי הלכה האריך להכריע.

מא

אבל האמת יורה דרכו שדברי הרמב"ם ז"ל אינם נוגעים כלל לפלוגתא דתנאי ואמוראי שבש"ס והוא ענין אחר מהתם שצדקה הכל מודים, והוא מבואר בקרא לכל הדעות, והנה במדרש תנומה פרשת בחקותי סוף אה"ג ב' הפלוגתא היא באופן אחר, דיש שם ג' דעות, ר"י סובר אם אין עושין תשובה אינם נגאלים, ור"ש סובר דאף אם אין עושין תשובה כיון שמגיע הקץ מיד נגאלים, ור"א סובר שאם אין עושין תשובה הקב"ה מעמיד להם מלך קשה כהמן ומתוך כך עושין תשובה. ובפרקי דר"א סוף פ' מ"ג הביא

ג"כ מימרה דר"י כמו שהוא בתנחומא שאם אין ישראל עושין תשובה אינם נגאלין אלא שסיים אח"כ ואין ישראל עושין תשובה גדולה עד שיבוא אליהו שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליי והשיב לב וגו' ומדסיים שאחר צדקה אליי עושין תשובה גדולה מכלל שקודם צדקה אליי עושין תשובה קטנה, כמ"ש חז"ל בצדקה פרק כלל גדול גדול מכלל דליכא קטן. וק"ו הישמה משה זל"ה"ה צדקה שקודם צדקה אליי ומשיח יעשו תשובה תחלה ואח"כ תשובה עילאה ומחייבים צדקה שיהיה מה שאמר הקב"ה שצדקה אליי וגו' וישראל אומרים השיבו ה' וגו' דהתשובה שעושין קודם צדקה אליי ומשיח הוי צדחית שצדקה אליי, ומה שעושין אחר צדקה אליי ומשיח הוי צדחית השיבו ה'. וכעין זה כתב העקידה פרשת נצבים בשער המאה שחיה שני פעמים תשובה, אחת קודם צדקה המשיח ואח"כ תשובה יותר גדולה, ופ"י שם בכתוב יעוצ רשע דרכו וגו' וישו צדקה ה' וגו', דלכאורה כיון שעוצ דרכו הרע עשה תשובה ומה אמר אח"כ וישו צדקה ה' אלא שצדקה דרך הרע בלבד אינו תשובה שלימה אלא שצדקה אח"כ עוד תשובה יותר גדולה. ויש עוד כמה מאמרים צדקה שמבואר ששני זמנים לתשובה, הא' קודם צדקה אליי ומשיח שזה צדחית שצדקה אליי ערס החגלות המשיח ואח"כ ואשובה אליכם, ועוד יש זמן לתשובה ע"י צדקה אליי ומשיח שכתם רב ועלום להחזיר את כל ישראל בתשובה וזהו צדחית השיבו ה'. וצדקה המקומות בדברי חז"ל והראשונים ז"ל מבואר שאליי יחזיר בתשובה כל ישראל ערס צדקה המשיח כאשר אביא להלן. גם ברמב"ם הלכות מלכים פ"ג הל' ב' כתב שאליי יהיה שליח ליישר את העם ולהכין לבם ויש מן החכמים אומרים שקודם צדקה המשיח יבוא אליי, אלא שדעת הרמב"ם שיש פלוגתא צדקה, ויוכל להיות שהמלך המשיח בעלמנו יחזיר את כל ישראל לתשובה ערס שחיה הגאולה ואח"כ יבוא אליי להביאם לתשובה יותר גדולה.

ובמקור הפלוגתא צדקה יתבאר להלן, אמנם הפלוגתא שבש"ס ומדרשים תנאי ואמוראי אם יהיו נגאלין אף בלי תשובה קאי על התשובה שקודם צדקה אליי ומשיח שצדקה רגון בצדקה"ה שיחיה שצדקה אליי ואח"כ ואשובה אליכם, שזה ודאי עדיף יותר, אף

ישראל עושין השינוי וכו' ואח"כ ומשובה. וזוה פליגי תנאי ואמוראי אם יש מליאות שיכיה התגלות אלי' ומשיח להעולם בלי תשובה, וכן מצואר ברש"י ז"ל שם על הא דאמר רב אין הדבר תלוי אלא בתשובה ח"ל: אם כל ישראל חוזרין בתשובה יצוא, ואם לאו לא יצוא, וכן כתב עוד רש"י ז"ל אח"כ בדף ל"ח במה שאמר וכללות נפץ וגוי תכלינה, אחר שהכלה גבורתם ויהיו שפלים למאוד תכלינה אלו הנרות ויצוא משיח כדאמרין כי אזלת יד, וכו'י שכל פלוגתתם הוא על קודם ביאת המשיח אם יש מליאות שיצוא לשפלות הדור אף בלי תשובה, ואמרו ז"ל ע"ז לשון נגאלין, כי התגלות אלי' או משיח לבשר הגאולה זה בעצמו נקרא גאולה אף ערס עשותם שום ענין מהגאולה או קיבוץ גלויות במעשה. וגדולה מזה כתב המהר"ל מפראג ז"ל בספרו גלה ישראל פ' כ"ד דלכן מושבעין שלא יגלו הקץ כי כאשר יגלו הקץ הרי יש כאן גאולה כי מי שידע זמנו ללאת כאלו הוא נגאל, והשי"ת שם הגלות ולא יהיה נמאל הקץ קודם זמנו, ולפיכך אל יגלו הקץ, עכ"ל. וא"כ כש"כ כשיתגלה אלי' או משיח וידעו העולם שצא הגואל, שזה בעצמו נקרא גאולה, ועיין ברכות דף ע"י ע"א דנקרא גאולה במנאים בליה כיון שניתן להם אז רשות ללאת אף שלא היו רשאים ללאת אז אלא אח"כ ביום, וכעין זה הוי ביאת אלי' ומשיח לבשר הגאולה עכ"פ התחלתה דגאולה אף ערס עשותם שום תנועה של גאולה, ופליגי תנאי ואמוראי על התחלה זו אם אפשר בלא תשובה.

גם י"ל ע"ד שכתב המהרש"א ז"ל בסנהדרין דף ל"ז פלוגתא דר"א ור"י דגם ר"י סובר שיעשו תשובה ע"י מלך קשה כהמן קודם ביאת המשיח כמצואר שם בגמרא, אלא דהפלוגתא היא דמה שאמר ר"א דאך אם עושין תשובה נגאלין ר"ל תשובה רלונית בלי הכרחת מלך קשה כהמן שזה שחזר יותר, יעיי"ש במהרש"א. וכיון שלא דברו בפלוגתתם אלא מתשובה רלונית י"ל שלא דברו ג"כ מהתשובה שחיי ע"י מלך המשיח, שגם זה אינה התשובה רלונית לגמרי בזמן הגלות, וכמ"ש הרמב"ם בלשונו הזהב שהמלך המשיח יכוף את כל ישראל לקיום התשובה, והוי זה ג"כ כענין של כפי', וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפי' חלק על המלך המשיח ח"ל: ויהי אותו המלך גדול מאוד וכו' וזכרו יהי

מלא הגוים יותר מן המלך שלמה, וישלמו אתו כל האומות ויעבדוהו כל הארצות ללדקו הגדול ולגפלותו שיכ"י על ידו, וכל מי שיקום עליו יאבדוהו השם יתעלה וימסור אותו בידו וכו' עיי"ש. וא"כ כש"כ שיכ"י פחדו על ישראל והוי ענין הכרח לעשות תשובה. וכבר הבאתי מה שכתבו ז"ל שתשובה זו שאחר ביאת המשיח הוי בחי' השינוי ה' ולא בחי' שובו אלי'. גם בגרים הסביר המהר"ם בן חזיון שהגרים שנתגיירו צעעת יליאת מלרים וערב רב עלה אתם צעה שראו גדולת משה ואהרן ונפל פחד היהודים עליהם אינם תשובים כמו הגרים שמתגיירים בזמן הגלות ע"י רגונם בלבד, וא"כ כיון שפלוגתא ר"א ור"י הוא אך על תשובה רלונית כמצואר למעלה, לא דברו מאומה מתשובה שאחר ביאת המשיח אלא כמ"ש דפליגי אם יש מליאות שיצוא משיח אם לא יעשו תשובה קודם ביאתו בזמן ההסתרה ועומק הגלות צעוק"ר. ומצרייתות ומימרות אחרות צש"ם נראה דלא יעשו ישראל תשובה קודם ביאת בן דוד אף ע"י מלך קשה כהמן, וזה דרך הירושלמי וכנ"ל, על כן לא הביא הרמב"ם מזה מאומה, שאינו מכריע בשום פלוגתא בבי האי גוונא כנ"ל, שהרי כתב בהלכות מלכים סימן סיומן למלך המשיח שיכוף כל ישראל לקיום התשובה וקמ"י ומדכתב שהמלך המשיח יכוף אותם לקיום התורה הקדושה, ע"כ שלא עשו תשובה ערס ביאתו, כי ביאת המשיח בלא תשובה היא פלוגתא צש"ם ולא אמר בזה שום הכרעה כאשר הבאתי למעלה דעת הרמב"ם ז"ל שדבר שהוא ביד הקב"ה בעצמו אין לו לומר שום הכרעה, אך סובר הרמב"ם ז"ל שאחר ביאת המשיח ערס שיעשה שום תנועה של גאולה או קיבוץ גלויות בודאי מוקדם יחזור כל ישראל בתשובה, וזוה אין שום פלוגתא והיא בצרייתתא שנשנית בירושלמי בסתמא ואינו תלוי בפלוגתא דתנאי והוא מצואר בקרא דושבת וגוי' שאח"כ נאמר שם קיבוץ גלויות וגאולה וביאתן לארץ.

ומצואר בגמרא פסחים דף ו' ע"ב דלא אמרין אין מוקדם ומאוחר בתורה אלא בחרי עניני אצל צדד ענינא ע"כ מאי דמוקדם ומוקדם ומאי דמאוחר מאוחר, וא"כ מצואר בקרא שהתשובה קודמת לכל כשיכ"י עוד בסוף גלותן כמ"ש ברישא דקרא והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה ושבת

וא"כ מי שחושב הכיפק, שיש מציאות לגאולה בלי תשובה, הרי הוא חושב נגד המצואר בקרא וכו' כופר בתורה ר"ל. והרמזים ז"ל כתב צפ"א מה"ל מלכים דלכן מי שאינו מאמין בציאת המשיח או שאינו מחכה לציאתו הוי כופר בתורה ובמשיח רבינו יען שהתורה העידה ושב ה' אלפקך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' וכו' וכו' וגו' ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים, עכ"ל. וא"כ קדימת התשובה שהיא קודמת לכל אלו הדברים המפורשים שנאמרו על ידי כל הנביאים הוא ג"כ מצואר צאתו הפסוק, והעידה התורה ע"ז כמו על ציאת המשיח.

וגו' וכו' הרמזים ז"ל דכיון שזכו הצטעה מהתוכ"ק אי אפשר להכחיש ולהיות צד פלוגתא, ולכן נקט בהלכות מלכים שהמלך המשיח יצאם לידי קיום התוכ"ק שזכו מילתא פסיקא אליבא דרבי"ע, דממה נפשך לאותו המאן דאמר שצ"כ יעשו תשובה עוד קודם ציאת המשיח בודאי יקיימו אז התוכ"ק, אלא אף למ"ד שאפשר שיצא בלי תשובה עכ"פ זה ודאי שהוא יחזירם בתשובה אחרי שכתב בהלכות תשובה אין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וע"כ כוונתו ג"כ על אחר ציאת המשיח כמ"ש בהלכות מלכים וכוונתו על עמם הגאולה שאף אחר ציאת המשיח לא יהיה גאולה בלא תשובה אלא שודאי המלך המשיח השפעתו מרובה ככה אלקוי להחזיר בתשובה וכו' הוא צחינת השיצו ה'.

ואין ספק שאין חילוק בין הכופר בהצטעה זו שאי אפשר לגאולה בלי תשובה להכופר בהצטעה של ציאת המשיח, ואדרבה הוא גרוע יותר, שכבר ציאר החת"ם בחי"ד סי שניו שמעיקר הסדרה אי אפשר לומר שהגאולה הוא אי מעיקרי הדת שאלו הוי ח"י חטאינו גורמים שיגרש אותנו גירוש עולם, וכדס"ל לר"ע בעשרת השבועים שהם נידחים לעולם, האם מפני זה רשאים הם לפרוק עול מלכות שמים או לשנות קולו של יוד אפילו מדברי רבנו, ואין זה עיקר ולא יסוד לצנות עליו. אך כיון שעיקר יסוד הכל להאמין בתורה ושב נאמר גאולתינו האחרונה צפרשת לנבים והאזינו א"כ מי שמפקפק על הגאולה הלו הרי הוא כופר בעיקר האמנת התורה, יעיי"ש שהאר"י בדברים ברורים. ומכל שכן הכופר בהצטעה זו שצאתו הקרא שאי אפשר לגאולה בלי תשובה שמלכד שכופר במה שמצואר בקרא, גם עמם הענין ליקח לעצמו גאולה ומלוכה ערם הביע עת הקץ הוא ענין של כפירה ר"ל.

וכבר הבאתי לעיל דעת הראש"ד צפ"י המשיח שאף אחר ציאת המשיח לא יצאו לא"י ערם שיעשו תשובה ויהי' הכיורו צד אחר שיתקבצו במדבר והרמזים לא נחית לפרע. הענינים בציאת אופן יהי' אחר ציאת המשיח כמ"ש בהלכות מלכים שאי אפשר לידע כל זאת. אבל זה ברור שלא יהי' כלום בלא תשובה.

מב

והודיע לנו הרמזים ז"ל דבר גדול אף שבאמת לדינא אין נפקא מינה לנו לידע מה יהיה אחר ציאת המשיח כמ"ש הרמזים בהלכות מלכים שלא להסתפק צד לידע אף יהיו הענינים אחר ציאת המשיח, וממה נפשך כיון שכובר שזו הצטעה מהתורה כפי בודאי יהיה כן אף אם אמתו לא נדע עכשיו מה יהי' אח"כ, אמנם דבר זה הוא הכרח גדול לידע עכשיו שלא יהי' מקום לטעות בגאולה של שקר, כי נחזי אנו, דממ"פ אם כל ישראל יעשו תשובה ויקיימו את התוכ"ק בכל חוקותי ומשפטי בודאי יהי' תיכף בגאולה, כמ"ש כלו כל הקי"ץ ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, וכמו שאמר משיח לריב"ל היום אם צקולו תשמעו, ואם עדיין לא עשו תשובה השריש לנו הרמזים ז"ל בהלכותיו שא"א שיהי' גאולה, וכתב שזו מצואר בקרא והצטעה מהתוכ"ק שהתשובה מוקדמת לגאולה.

וכבר הבאתי לעיל דברי המהר"ש יפה שכתב במה שאמרו חז"ל על בני אפרים לא האמינו באלקים, דאף שלא הוי אלא עשות שלפי השבועם נשלמו כד' מאות שנה והאמינו בדברו ובעתו וישועתו לפי דעתם, מכל מקום כיון שלא מלאו חזון מהי' לא הוי להם לעשות גאולה צרוע צער, דמדלג מלאו חזון מהי' הוי להם לידע שטעו. וכן כתב שם על העלי בתומה דכיון דהי' פזרנו אין לנו רשות להקבץ עד יקבצנו ה' ע"י משיח, וכו' קל וחומר צ"כ של

בראו אלה במאמר ולא בשבועה, ומי גרס לו לישבע, מחוסרי אמנה הם גרמו לו לישבע שנאמר וישא ידו להם. ומצואר שם אח"כ שאותה השבועה קאי על בגליות כמו שסיים הכתוב ולזרותם בארצות ועל שבעת הגלות מצואר בגמרא צצא צתרא דף ע"ד ע"א ששמע צח קול שאומרת אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מיפר לי, והרי שהשכינה הקדושה מקוננת על אותה השבועה שגורמת אריכת הגלות, וכל כך למה, אלא בשביל מחוסרי אמנה. אבל בענותינו הרבים להכופרים באמונה לגמרי אינו מועיל גם שבועה, כי אינם מתחשבים גם עם שבועתו של הקב"ה ועושים גאולה מעצמם. וזילקוט פרשת צה רמז קל"א כתב מי פרע לכם ממדי וכו' מרדכי ואסתר מי פרע לכם מיון בני השמונאי שהיו מקריבין שני תמידים בכל יום, מי פרע לכם ממלכות רביעית, נטרונא, והי' לכם למשמרת, אל תאכלו ממנו נא, לא תצטונו מהבצה. ופי' שם בזית רענן מהמג"א נטרונא שזריכים לשמור ולהמתין לא תצטונו מהבצה פי' אל תבקשו לאכול אותה צבצבוז כלומר שאינו זלי כל זרכו. ומצואר צזה שבגלות הזה שהוא מלכות רביעית אין מי שיפרע מהם להציל בגאולה אלא זכות הנטרונא לשמור ולהמתין ולקיים אל תאכלו ממנו נא, שר"ל קודם שמגיע העת. וצב"ר עכשיו שקרבו ימי גאולתינו נתפסו רבים צזה לעבור על אותה האזהרה שלא תאכלו ממנו נא ולוקחים חבל באכילה המרה הלא והאריו את הגלות צב"ר, אוי לנו כי חטאנו. אינם מאמינים צמה שאמר הקב"ה שכשיגיע הזמן מאלינו אני מצואה בקולי קולות ולא תעכב, כמו שאמרנו צמדרש רבה שיר השירים. גם אינו עומד לנגד שבועתו של הקב"ה שהכל הוא צידו של הקב"ה ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, וזהו כפירה גמורה ר"ל.

מד

ק"ו בגלות האחרון הזה שאין אחנו יודע עד מה, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל באגרת תימן דכיון דאף בגלות מלרים שמצואר החשבון ד' מאות שנה מכל מקום נעלם מאחנו החשבון ולא ידענו אלא ממנה שצא משה ואהרן ואמרנו פקוד פקדתי, מכל שכן בגלות הזה שפחדו הנביאים וחרדו מרוב אריכותו, ומצואר צדיאל שהוא סתום ונעלם שא"ל לנו לידע מאומה עד יום התגלות המשיח.

ובמדרש רבה דברים פ"א סי' י"ע מהו פנו לכם לפונה, אם ראייתם אותו שמבקש להתגרות צכם אל תעמדו כנגדו, המחיתו עד עכשיו מלך המשיח לצוא ויקיים מה רצ עובד אשר פנתה ליראך. עוד אמר שם אח"כ אמרו ישראל לפני הקב"ה רבושיע עד מתי משועבדים אנו צידו, אמר להם עד שיצוא אותו היום שכתוב צו דרך טוב מיעקב וגו'. אותה שעה אני מופיע מלכותי ואמלוך עליכם שנאמר ועלו מושיעים צבר ליון וגו', וכן הוא צמדרש רבה ס" וירא פ' נ"ן, וירא את המקום מרחוק א"ר יחזק עתיד המקום לירחק מצעליו, ולעולם, תלמוד לומר זאת מנוחתי וגו' לכשיצוא אותו שכתוב צו עני ורוכב על חמור. גם צמה שאמרנו צגמרא אין צין עוב"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכות מצואר שעכ"פ חירות משעבוד מלכות תלוי רק צצואת המשיח, דהחולקין צזה לא פליגי אלא צמה שסברי שגם שאר שינויי העצמים המצוארים צקרא יהיו תיכף אחר צצואת המשיח, אבל צמה שאמרנו שמואל צשיעבוד מלכות צזה לא פליגי כלל. וכן הוא לשון רש"י ז"ל צבסבדרין דף נ"א ע"צ ד"ה כלן לימות המשיח כשיכלה השיעבוד. והרי שהחליט דלכות השיעבוד תלוי צצואת המשיח. ועוד צברכה מאמרים צדברי חז"ל אין מספר מצואר צדבריכם שלא תהי' גאולה וחירות משעבוד מלכות עד צצואת המשיח אלא שאף אחר צצואת המשיח לא יהי' שום גאולה צלי תשובה.

מב

ובתב כלי יקר צפרשת צראשית צמה שאמרנו אר"י לא הי' צריך להתחיל את התורה וכו' אלא כדי שלא יאמרו האומות לסטים אתם. וקשה מה צכך אם יאמרו לסטים אתם, וכי צעבור זה ישנה סדר

ומבואר צספרי פ' האזינו הביאו זילקוט תהלים רמז חס"ה כצצרה הקב"ה את עולמו לא

של גלות וגאולה לידע שהם מהקצ"ה, כאלו ח"ו בשאר עינים אינו כן.

אב"ל האמת הצרור הוא דבשאר עינים אף שהכל הוא בהשגחה מכל מקום אמר הכתוב למען יברכה ה' חלקך בכל מעשה ידך אשר תעשה, שצריך שלא ליבצ צעל מלגשות, גם אמרו אין סומכין על הנס, וכחז הרמב"ן בסוף פרשת עקב צפסוק י"ג ח"ל: ודע כי הנסים לא יעשה לעושה או לרעה רק ללדיקים גמורים או לרשעים גמורים, אבל הבינונים כדרך מנהגו של עולם יעשה בהם עושה או רעה כדרכם ובעלילתם, עכ"ל. ומ"ש צפ"ה שאי אפשר לנסים, הכוונה שאף המלוכש צעצע הוא נסים וסחרים, אבל צריך לעשות כמנהגו של עולם. משא"כ בעיני הגאולה צריך לידע שאף הקצ"ה הוא העושה ואין לנו רשות לעשות מאומה אלא תשובה ומעשים טובים, ולכן ערח הכתוב לומר ע"ז ידוע חדע שאין זה כשאר עינים, ואם רואים לפעמים חיזה הללחה בהלוקחים גאולה שלא כדת אין זה אלא כמו הללחה בע"ז שאמרו על זה בגמ' ע"ז ד' ג"ה ע"א הבא לעמא פוחחין לו, ונעשה להם אף נסים גדולים כמו שאמר הכתוב וצא אליך האות והמופת וגו' כי מנסה וגו' אהכס. ועי' בספר חסידים סי' תתנ"ד שאדם רע מלילית יותר כשעושה רע מצעושה טובה כדי לעוררו מן העוה"ב. ועי' מדרש תלפיות ענף הללחה שהאריך בזה והביא שאם העוברים על התרם מלליתים הוא כדי ליפרע מהם אף על ההללחה. ובימי בן כוזיבא ה"י להם הללחה נפלאה כמבואר במדרשי חז"ל ונמשכה הללחתם ע"ז שנה כמבואר בסדר הדורות דמה שאמרו צגמרח שה"י צי שנים ומחלה כווננו על בן כוזיבא האחרון ולבסוף אחר כ"א שנה ה"י אסון נורא ר"ל והרג רב מה שלא ה"י בכל החורבנות שה"י לפניהם. וברא"ש מסכת ברכות פ' שלשה שאכלו סי' כ"ב והוצא גם צ"י סימן קפ"ע צברכת הטוב דקאי על הרוני ביתר, אמרין צירושלמי כשנחרבה ביתר נגדעה קנן ישראל ואינה עתידה לחזור עד שיבוא בן דוד, ולכן סמכיה אלל בוגה ירושלים. והנה אנשי ביתר היו לדיקים גמורים כאשר הבאחי למעלה, ונגדעה על ידם קנן ישראל, כי מעשה דחיקת הקץ לפני זמנו רע ומר יותר מכל העצירות ואפילו החמורה שנחמורות שכלל החורה כולה. ולכן הכוונה

החורה. תשובה לזה, לפי שדבר זה גורם כפירה בעיקר כי יאמרו לית דין ולית דין וכל דללים גבר, והאריך בזה עד שכתב לבסוף שמה שאמר לא ה"י צריך להתחיל אין הפ"י שלא יכתוב בתורה כלל הסיפור שמבראשית עד החודש וגו', שהרי יש בו לורך גדול בסיפור חידוש העולם ועוד כמה עינים עיקריים שמה, אלא ר"ל שמאחר שצריך התורה למצותי, ה"י לו להתחיל התורה במצוה ראשונה והסיפור שמבראשית יאמר אח"כ, ע"כ מתוך שאלו ה"י כתב בן ה"י נתן יד לפושעים לפקור על החורה צמינות וכפירה, ע"כ הולך להקדים סיפור חידוש העולם להורות שלא ע"י לסעיות לקחו הארץ, יעו"ש שהאריך עוצא בזה. והנה מה שנראה מדבריו דכל מיני גזל היו מניות וכפירה, בזה יש לפקפק וידוע שהקצ"ה מניח צעלי בחירה לעשות, וכן הוא בכל העצירות שהמה נגד רזונו ית"ש ואעפ"כ הבחירה חפשיית, אבל צחותו המאמר שכתב זה על מה שאמרו לא ה"י צריך להתחיל את החורה דמירי שמה מכיבוש הארץ וחירות מן המלכות, בזה דבריו לודקים מאוד כי כיבוש הארץ וחירות מן המלכות הוא אף צידו של הקצ"ה ונשבע על ככה.

מה

ובבר הבאחי דברי חז"ל שאמרו עה"כ ידוע חדע, ידוע שאני מפזרן, חדע שאני מכנסן, ידוע שאני משעבדן, חדע שאני גואלם. ולכאורה יפלא מה שכלל הכתוב ידוע חדע להזהיר את הצרכים אצונו ע"ה צפרעיות על אלו העינים של גלות וגאולה וקיצוץ גליות שידע שהוא מהקצ"ה, הלא המאמינים יודעים שגם בשאר דברים כל הנעשה הוא מהקצ"ה והוא אחד מ"ג העיקרים לידע שהוא לבדו ית"ש עשה ועושה ויעשה לכל המעשים. וכחז הרמב"ן בסוף פרשת צא שאין לאדם חלק בחורה משה עד שנאמין בכל דבריו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ביחוד בין צרכים. וכן הרמב"ם ז"ל באגרת תימן פ"י הכתוב ואם תלכו עמי קרי דר"ל שיחשבו שיש מקרה בלא השגחה, וכ"כ גם בספר המורה, וא"כ תימה מה שדרשו חז"ל ציתורא דקרא וידוע חדע דקאי צפרעיות על אלו הדברים

גילו והי' מכלך דרכי הנצואה בקדושתה וצפרישותה, מעמידין אותו על חזקתו, וכן האריך עוד צפ"ח שם שכל מיני מופתים אינם דברים צרורים להאמין צם שגם צמרע"ה לא צצביל המופתים האמינו צו, וכל האוחות שעשה משה צמדבר לפי הלוך עשאים, לא להביא ראי' על הנצואה, אצל האמונה צמרע"ה הי' צצביל צצענינו ראינו צמעמד הנצחר כמו שנאמר הנה ארכי צה אליך צעצ הענן צעצור ישמע העם צדברי עמך וגם צך יאמינו לעולם, מכלל שקודם דבר זה לא האמינו צו נאמנות שהיא עומדת לעולם. והאריך צזה שלא להאמין לשום אות או מופת לשנות ח"ו ממה שצבואר צתוכ"ק. ולשון הסמ"ג צבהקדמתו לס' העשין אמר לו הקצ"ה למשה צחורה שאני רוצה ליתן אינו רוצה שיאמינו צך ע"י אות או מופת אלא ע"י שישמעו צאזניהם שאני מדבר עמך ולךך עשה הקצ"ה את הדבר הזה כשביהיו ישראל צבולה אם יאמר להם עכו"ם או ישמעאל לעזוב תורתם ויתן להם אות או מופת, יכולין ישראל לענות לו אפילו חרצה אותות ומופתים כמשה צן עמרם לא נאמין אותך צחילוף תורתינו, אלא אם כן נשמע צאזינוני שידבר הי' עמך כמו שדבר עם משה, כי אפילו משה צחירו נאמן ציתו לא רצה שנאמינובו צחורה אלא ע"י מה ששמענו שדיבר עמו וכו'. ולפי שאמרנו שאין להאמין צאות או מופת להחליף תורתנו האריך יש לו יכולת לעשות אות או מופת, שנאמר כי יקום צקרברך וגוי ונתן אליך אות או מופת וגוי וצא האות וצמופת וגוי כי מנסה הי' אלקיכם אחכם, כרי פי' לך שזה האות וצמופת אינו מכה ע"ז שלו, אלא הקצ"ה עושה זה האות לנסות צו את ישראל יעו"ש. ובעין זה כחצו כמה ראשונים ז"ל, ועי' עוד צרמצ"ן וספורנו פרשת ראה.

אותנו הכחוצ לידע זה צידיעה צרורה שאם צזה לוקחין מעלמם שלא כדת הוי ודאי מינות וצפירה צמורה ר"ל. וצפיר מפרש צזה ככלי יקר שאי אפשר להחחיל החורה ערם שיהי' לנו ידיעה צרורה צזה.

ומיושב הלשון שאמרנו חכו"ל עצרו על הקץ ועצרו על השצושה שחלקן צחרתי כי צאמת העצרה על הקץ הוא צעלמו איסור גדול וגורא, מלצד איסור השצושה כי הוא לגמרי נגד האמונה צמצואר. ומיושב גם מה שאמרנו צמכילתא על זה וצחרתו מאנו ללכת כי אי אפשר להחחיל צחורה צחושצם ללכת צעלמם מצבגלות כצפורש לעיל. גם י"ל דצבר עמדו הראשונים ז"ל צמה שנאמר ארכי הי' וגוי אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא אמר אשר צרחתי שמים וארץ, ות"י צצריאת שמים וארץ לא נודע לצני אדם אלא לחכמים גדולים, אצל ציז"מ ידעו הכל את מעשה הי' כי נורא הוא והוכרחו להחחיל החורה צזה, עי' ראצ"ע וצאר ראשונים ז"ל. וא"כ לפי דעת צני אפרים שכלכו מעלמם ערם שהי' הצחגלות הנורא צצצורת הי' לא הי' צזה יסוד להחחלת החורה שכל החוכ"ק מיוסדת על יליאת מצרים, כמו צציראר הרצ"ה צצספר החינוך כ"פ וצצאר ספר"ק, ולכן אמר על זה וצחרתו מאנו ללכת, שא"א לצוא לקצלת החורה לפי דרכם שאפשר ליקח גאולה מעלמם. וצגאולה העתידה שיליאת מצרים יהי' עפל, וליאת מאן דאמר שיהצטל לגמרי הצכרת יליאת מצרים, וע"כ שיהי' צו הצבגלות להוראת אמונה יותר מצביליאת מצרים, דאלי"כ האריך אפשר שיהצטל יליאת מצרים מה שממנה צה עיקר האמונה צתוכ"ק. ועכ"פ מי שחושצ שאפשר להפעלם וללאת מן הצלות מעלמנו וצידינו הוא, הוא נגד האמונה צהש"ת וצחרתו הקדושה צחכלית.

מו

גם שם צאגרת חימן שכתב הרמב"ם ז"ל נגד משיח שקר שהי' אז, ואמרנו עליו שהוא עושה מופתים נוראים ונמשכו אחריו חרצה מהעם גם מחכמי ישראל, ולצסוק שפע עליו הרמב"ם ז"ל כי לא צזדון וצבגלות ראש אמר שהוא משיח אלא שהשתטח ונפסד ליירו ורעיונו יעו"ש. וחזין צזה שאף איש משוגע יוכל לפעול צדמיונות שוא שיאמרו עליו מופתים נוראים. ואי אפשר לומר שהי' ע"י כישוף שהרי כתב עליו הרמב"ם ז"ל שלא הי' צזדון וצבגלות ראש, ואלו הי' מכסף

והנה אנו רואים צדברי הרמב"ם ז"ל צכמה מקומות שהי' מתירא מהסומכים על המופתים וערר לצאר צבלנות יסודי החורה פי' ז' שלא כל העושה אות או מופת מאמינים לו שהוא צביא שאפשר שיעשה אות ומופת ואינו צביא וזה האות יש לו דברים צנו אלא צאדם שהיינו יודעים צו מחחלתו שהוא ראוי לנצואה צחכמתו וצמעשיו שנחעלה צהן על כל צני

אין לך זדון וקלות ראש יותר מזה. וזה יסודי החורב
 כתב כמה פעמים שמופתים אפשר יהיה בלע וכישוף,
 ובמקום אחר כתב שבמופתים אפשר שיש דברים בגו,
 ומזה משמע שכיוון על דברים אחרים שאינן כישוף.
 וכן הוא בספורנו פרשת ראה. ובגמרא ע"ז דף נ"ד
 טרה ליישב המופתים שנעשים לע"ז עד שלצדק
 הוכרח לומר שהוא צביל שהצא לטמא פותחין לו,
 ואלו הו' ע"י כישוף מעיקרה לא קשה מידי שכבר
 נודע שהי' כח לכשפים עד שאמרו חז"ל שמכחישין
 פמליה של מעלה ר"ל כחות העליונים במערכת השמים
 לשנות הטבע. והראש"ש כתב בפרשת ראה עה"כ וצא
 האות והמופת וגו' כי מנסה ה' וגו', בעצור שעצור
 ולא המיתו ונסיון ה' להראות לדעת המנוסה ומצואר
 בלשון זה שני ענינים: הא' שבעצור שהניחו את
 המדבר נגד האמונה לכן צא עליהם העונש להצואם
 לידי נסיון במה שצא האות והמופת, והב' כי ע"י
 נסיון נחראה לדעת המנוסה.

ושמעתיו שיש מי שפ"י הכוונה בדברי הראש"ש
 בעצור שעצור ה' ולא המיתו ופ"י זה הוא
 דבר שאין לו שחר כי מה שאה"כ כי מנסה ה'
 אלוקים אתכם הוא טעם על מה שאמר וצא
 האות והמופת כמו שכתבו כל המפ"י והא"ך תאמר
 שבעצור שעצור ה' ולא המיתו עשה עוד יותר שהלליהו
 גם צדיחא אות ומופת ואין זה נתינת טעם כלל
 ובאמת מה שעצור ה' ולא המיתו ע"ז אין לריך
 נתינת טעם כי כך המדה ברובא דרובא שאין הקצ"ה
 מעניש את הרשעים תיכף אלא מאריך רוחי וגבה
 דילי, ואמה"כ ומשלים לשואיו אל פניו, וממרוד הו'
 יותר מאה"ע"ה שהרי נמרוד הו' מלך והמרוד כל
 העולם כולו נגד הקצ"ה עוד ערס שגולד א"א ע"ה
 וכשנסחלק א"א ע"ה עדיין הו' נמרוד הו' אלא שעשיו
 הרגו אח"כ, אלא שעל אותה ההלכה שיש לו כ"כ
 להראות אותות ומופתים זה לריך טעם ואין זה דברים
 של טעם בעצור שעצור הקצ"ה ולא המיתו אבל מה
 שעצור אותו ישראל ולא המיתו זה הוא נתינת טעם
 על ביאת האות והמופת כי לריכין לעשות כדת וכהלכה
 כמו שאה"כ אח"כ והנציה ההוא או חולם החלום
 ההוא יומת כי דבר סרה, שהיו לריכין להמיתו תיכף
 על חלומותיו ועל דבריו ערס שצא האות והמופת

והי' נחצבל כמו אצל כיון שהניחו אותו הוא מוסיף
 והולך בהסתה זה נותן הללחה למעשה שטן, אף כי
 באמת ללדיק גמור העומד בנסיון הוא לו לעובד כי
 צזה נחראה לדעת המנוסה אבל אנו מתפללים בכל
 יום ואל תצויאנו לידי נסיון כי רבים נתפסים ואינם
 עומדים בנסיון וצפרע בנסיון המגיע לכלל ישראל כמו
 האותות והמופתים של נציה הצבל היא ארה גדולה
 לישראל כי רבים חללים הפילו ועזומים כל הרגויהם
 כאשר אנו רואים צעו"ה ועון הדור גרם שהגיעו
 אלינו נסיונות עזומים כאלה. והראש"ש כתב בלשון
 שעצור ולא המיתו כי אקרא קאי דמייירי צעת שיד
 ישראל תקיפה כמו שסיים הכתוב והנציה ההוא וגו'
 יומת וגו' אבל כשאין יד ישראל תקיפה עכ"פ החיוב
 להרחיק מהם כמעטווי קשה ומכש"כ שלא ליתן להם
 אחיח חיזוק ח"ו אבל כשמתקין על דברי מסיתים
 ומדיחים בשתיקה כהודאה וק"ו אם נותנים להם גם
 חיזוק בדיבור או במעשה או באיחח תנועה מליתים
 מעשה שטן אף להראות אותות ומופתים ולריכין לרחמי
 שמים, או לנו שככה הגיע דזורינו שכמעט רובם
 ככולם מקבלים דברי מסיתים ומדיחים ונותנים באהבה
 רשות זה לזה ושענא נחת. השי"ת ירחם ויוליאו
 במהרה, מאפלה לאורה.

ובספר חסידים סי' נ"ט כתב להזהיר מאוד על הלאו
 דלא תנחשו, והביא כמה ניחושים שנוכחים בני
 אדם, כמו אם רואין אש וגחלת צוערת מעומד ואומרים
 יהי' לנו אורח, ואם תכזיבו צמים יפול האורח צמים,
 וזהו ניחוש שאסור, ואמת וליב הדבר, כמה בני אדם
 ניסוהו, אך הוא השטן הוא המתעב אותם כשרואה
 השטן שזה מנחש ואומר יפול האורח צמים, אז אומר
 השטן אלך ואפיל האורח צמים להטעות זה להיות
 לסימן בידו לנחש לעולם, עכ"ל. וחזיקן בזה שאף כדי
 להכשיל אחד מישראל בלאו גרידא של לא תנחשו, הולך
 השטן להפיל בחוץ אורח צמים, ובאורח הזה אינו יודע
 מאומה מה זה ועל מה זה נפל צמים בחנם בלא דבר.
 גם אותו המנחש אינו עושה שום פעולה ואינו מכסף כי
 לא דבר שם בספר חסידים ממכשפים אלא מלאו דלא
 תנחשו גרידא שרגילים בני אדם לעצור בדיבור בעלמא,
 והשטן מכריח כ"כ לעשות מעשה צביל להכשיל אחד
 מישראל בלאו שאין בו מעשה אלא דיבור, ומכל שכן

שטן לנסות בו לבות הישרים והתמימים לידע ולהודיע
 לדקתם ותמימותם, עכ"ל בקי"ור, יעו"ש שהאריך
 עוצא. ועכ"פ חזו"ן זכ"מ דדברי הרמב"ם ז"ל שהי'
 מפחד לעשות יסוד מן מופתים וכמ"ש הגר"א ז"ל
 בס' אדרת אלי' פ' ראה עה"כ כי יקום בקרבך וגו'
 ונתן אליך אות או מופת דמופת הוא שינוי העצב
 והוא לשון פיתוי כי שינוי העצב מפתח לב האדם
 להאמין דברי המפליא לעשות.

מו

וכבר היו כמה נציאי העבל ומשיחי שקר שהטעו את
 העולם במופתים, ועשו חורבנות גוראות עד
 שזמן רב לא הי' יכולת אף בידי גדולי הדור האמתים
 להגיל את העם, ומכש"כ דבור יתום שה"ל אף
 למופתים אלא אפילו בשקרים גלויים השטן מסמא את
 בעיניו שיבי' להם דמיונות כוזבות כאלו הם מופתים,
 וזה סגו להטעות את כל העולם מדרך האמת. וגדולה
 מזו מנינו אף דבור המדבר שהי' דור דעה וכשהחטיא
 אותם השטן צהטא העגל אה"כ שאמרו כי זה משה
 האיש, ופירש"י ז"ל כמין דמות משה הראה להם השטן
 שנושאים אותם באוויר רקיע השמים, וזה הי' שקר
 גמור שלא הי' ולא נברא כי מרע"ב הי' עם הי' צשמים
 למעלה מכל המלאכים ושרפים לקבל תורה"ק, אעפ"כ
 כל העם ראו צעיניהם דמות גורא ע"י שהראה להם
 השטן שקר גדול כזה. ואהרן ושבע לוי וכל אותם
 שלא נמשכו אחר השטן ידעו האמת שהוא דמות שקר
 ואין בו לא מינוי ולא מקאתו, אבל לא יכלו להגלים
 באמנם כי הוא זה שראים צעיניהם מה ששטן
 מראה להם, עד שצא מרע"ב ונתגלה האמת.

מח

ובפרקי דר"א פ' מ"ח ססוד הגאולה צמארים נאמר
 לברת צח אשר וכשצאו משה ואהרן אלל זקני
 ישראל ועשו האותות לעיניהם הלכו ישראל אלל סרה
 צח אשר ואמרו לה צח איש ועשה אותות לעיניו כך
 וכן, אמרה להם אין באותות הללו ממש. אמרו לה
 והלא אמר פקד פקדתי, אמרה להם הוא האיש שעמד

כשהשטן צח להכשיל את כלל ישראל צעיקי האמונה
 ולעכב ח"ו את גאולתן שנגד זה הוא כל מלחמתו
 העצומה, שצודאי עושה מעשים אשר לא יעשו להטעות
 את ישראל באופנים גוראים ר"ל.

ואמר חזו"ל בחולין דף מ"ג על מה שנאמר איוב
 בחיים אין מצירין מעשה נסים. וגדולה מזו
 אמרו עוד (צבא צהר"א דף ע"ז ע"א) קשה לערו של
 שטן מלערו של איוב, משל לאומרים שצור את הצבית
 ושמור את יינה, והרי שיש להשטן כח לעשות נסים
 גדולים מאוד. ובמדרש רבה אלל דור הפלגה עה"כ
 זימלאו צקעה ר"כ אמר וימלאו אם לללים הוא ילין,
 וצירא שם ציפ"ת שהי' מציאה ממש שמתחלה לא
 היחה צקעה גדולה זו ולשעה עשאה הי' כמו שיקרה
 לפעמים שמתחדש צקעה צמקום הר וגצעה ע"י רעש
 שיצקע הבר ועשה זה להם הי' משום אם לללים הוא
 ילין כי דרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, וזה
 עשה הי' מקום באופן שיבי' מקום לרעתם, עכ"ל.
 וצודאי שכ"ז נעשה ע"י השטן המפתח אותם ומאחו
 לא תלא הרעות אלא שהקב"ה נותן כח להשטן לעשות
 נוראות ולכן נברא כמו שדרשו חזו"ל מהקרא דאם
 לללים הוא ילין צח לעמא פותחין לו. וכתב הגה"ק
 היעב"ץ זלה"כ בצפרו מגדול עוז צעלית היראה
 נאך כ"ג חז"ל בקי"ור: אל יפול לב אדם עליו
 צראותו דברים זרים לעצב ופלאים ודוגמת נסים
 נעשים לפעמים ע"י מסיתים ומדיחים ואפיקורסים
 כמשה"כ כי יקום בקרבך נציא וגו' ונתן אליך אות
 או מופת וצח האות והמופת אל תפנה אל המעשים
 המתמימים בהם ואל יחלש לבך באמונתך מחמתם ח"ו
 ככתוב אחרי הי' אלקיכם הלכו אותם תיראו וגו' ואל
 יכנס בלבבך מורא זולתו ואינך לריך לחקור ולחפש
 איך ומה נעשו הדברים המצהילים אם בצשוף וכו'
 אלא אפילו אם צרור לך הדבר שנעשה צדמות נם נקי
 מכל חשד ערמה מכ"מ אל יפוג לבך ולא יסוג אחור
 ואל תשגיח בכל האותות והמופתים שיעשו מסיתים
 ומפתים להניא לבבך מדרך חורתך וכו' כמ"ש חז"ל
 אפילו אם מעמיד נציא חמה באמצע הרקיע כיהושע
 צן נון אל השמע לו לעצוד ע"ז או אפילו לבטל את
 אחת מתורה"ק שכן כתוב כי מנסה הי' אלקיכם אחכם
 לפיכך ודאי מסייעין לפעמים מן השמים להגליח מעשה

כמבואר. ואף שהציון גם בספר היד ישיב איש פלאי שהרי כתב ישיב' צנצואה קרוב למרע"ה ועוד שאר ענינים פלאים, אבל עיקר היסוד העמיד על מה שכל ישראל יקיימו כל התורה כולה, הלאוי שמכא לראות זאת צעיונו במהרה. וזה הוא הסימן לא זולת, וע"כ אחר שכתב הרמב"ם ז"ל שאינו חלוי צמופתים סיים ועיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקי ומשפטי לעולם ולעולמי עולמים אין מוסיפין עליהם ואין גורעין מהם, כי אם נחשב חלוי צמופתים אפשר להתפתח צמה שמציה ח"ו איזה הוספה או גרעון צתוכ"ק, וזה שכל ישראל יעשו חשובה ויחזרו לקיום כל התורה כולה ערם הגאולה הוא מבואר צתוכ"ק ואי אפשר שיסתנה.

מב

והנה המהר"ל מפראג ז"ל בהגדה שלו כתב צעם פתיחת הדלת קודם שפוך חמתך ודחה כל העעמים שפירשו צזה, אלא האריך צעמא דהך מנהגא דכיון שצא לעורר אז רחמים וראון לגאולה שלימה, לפיכך אנו חייבים להודיע לצנינו ולפרסם מה שקבלה צידונו מן הנביאים שערם שיצוא הגואל יקדים חלי' הנביא לצבר הגאולה כמו שהוא צפסוקים, וע"כ זה האות שהוא הגואל וכו' זה יסוד אמת ועיקר גדול לאמונה ציאת המשיח שאנו מלפים עליו למען לא נפול צרשת איזה משיח שקר ולפיכך נובגין כאן לפתוח הדלת לכבודו של חלי' הנביא וגם למוצו לכבודו כום מיוחד כום ישועה של הגאולה הכל כדי לפרסם צפני צני ציתו ולהודיעם שהגאולה חלוי ציאת חלי' הנביא מקודם לצבר הגאולה, ועיי"ש שהאריך צזה וסיים שהוא עעם נכון וצרוור מתוק מדצש צמנהג פתיחת הדלת. ומבואר צזה דעתו ז"ל שהסימן הצרוור לידע אם היא גאולה הוא מה שאח"כ הנה אנכי שולה לכם את חלי', ואך צזה יתודע אם היא גאולה אם נראה שצא חלי' מקודם לצבר הגאולה. אמנם הרמב"ם ז"ל אין דעתו כן שהרי כתב צסוף הלכות מלכים פ"ב שהוא פלוגתא צין החכמים שיש אומרים שקודם מלחמת גוג ומגוג שהוא צתחלת ימי המשיח יצוא חלי', ויש אומרים שקודם ציאת המשיח יצוא חלי', ואין צזה הכרע, א"כ לפי דעתו ז"ל היא פלוגתא אם יצוא

לגאול ממלרים, שקך שמעתי מאצא וכו' ועיי"ש. והוצא זה צקלרה צתום' מס' סוטה דף י"ג ע"א, וכחצו לפי שכבר נכשלו על ידי צני אפרים שיאלו לפני הקץ לכן הלכו להציען. ומבואר מזה שאף משה ואהרן שהשכינה שורה על פניהם ועשו כל האחות לעיניהם, עם כל זאת אמרה סרה שאין צהם ממש עד ששמעה הסימן המקובל מהאצות, והלא לא אמרו להם משה ואהרן שיעשו מלחמה נגד המלריים או שום פעולה אחרת, אלא צאו צשליחות מהקצ"ה שישלח מכות נפלחות על המלרים, ועיי"ז הוא צעלמו ישלח אותם אח"כ, כמבואר בקרא, וא"כ אין לך ראייה גדולה מזו לאמת דצריהם, עכ"ז אמרה שלא להאמין בגאולה מפחד מכשול של יציאה לפני הקץ, ואין לנו צזה דרך אחר אלא מה שמקובל מקדמאי, לא זולת.

ובגאולה העתידה אמרו חכ"ל צמדש תנחומא פ' אחרי עכ"כ ישראל נושע צה' תשועת עולמים, לשעבר לא היתה גאולה שלימה לפי שהי' עיי' צשר ודם, אבל לעתיד ישראל נושע צה', הוא צעלמו יגאלם ולכן תהי' תשועת עולמים. וכן אמרו עכ"כ ופדויי ה' ישצון וגו' ואומר הכתוב חני ה' צעתה אחישנה חני ולא אחר, ואין לריך להאריך כ"כ צכמה קראי ומאמרי חכ"ל המפורשים צהדיא שהגלות והגאולה הם רק צידי הקצ"ה והוא צעלמו יציא את הגאולה צקולי קולות כנ"ל. ולא יוכל לחשוב שנטעה מעלמנו גאולה אלא הכופר צתורה וצתמונה, והזמן סתום וחתום ואין אחנו יודע עד מה. אבל דצרי חכ"ל צרוורים שעכשוו אין הדבר חלוי אלא צתשובה. גם ראה הרמב"ם ז"ל מבואר ומפורש בקרא כנ"ל ולכן צם' היד שדרכו לכתוב צקיטור נמרץ עיקרי הדברים שצריך לידע לא ראה להעמיד יסוד הידיעה צמלך המשיח על מופתים שהוא דרך שאפשר להציא לידי טעותים נוראים כנ"ל. וצמם' חמיד דף ל"ב ע"א שא"ל שטנא נח, כתב שם צפוי רצונו גרשום ז"ל כלומר אל תחמה עיי' שהשטן הוא נולח שמחעה אותם ונותן להם גאולה ולצסוף יורידם לגיהנם, עכ"ל. וכו' שהשטן מטעה שיצוא גאולה. ולכן העמיד הרמב"ם ז"ל היסוד הראשון ישיב' הוגה צתורה ועוסק צמלות כדוד חציו כפי תורה שצכתב וצורה שצעל פה, ויכוף כל ישראל לילך צה ולחזק צדקה וזה דרך צעום

עירובין ז"ל שלא יבוא אליו אלא יום א' קודם, דכחד בשבת אסור מספק אם יש תחומין למעלה מעשרה, ויוכל לבוא בשבת, והקשו שם בתוס' דילמא אחי צערב שבת ויבשר בשבת ותי' דקרא הנה אנכי שולח לכם את אליו הנביא לפני בוא יום ה' משמע ביום שבת יבשר. וכן משמע גם מדמותר בשבתות וימים טובים שאי אפשר לבוא צערב שבת ולא אמרין שהוא צא עוד קודם ערב שבת, ועכ"פ זה ודאי שביאת אליו יהי' קודם.

אליו קודם ביאת המשיח או אח"כ קודם מלחמת גוג ומגוג, ואי אפשר ליתן צוה סימן.

2

ובחזי חן שורש פלוגתתן מקור מקומם דבברי חז"ל. הנה לכאורה דעת המהר"ל מפרשג ז"ל ברורה בגמרא עירובין דף מ"ג בהריני חזיר ביום שכן דוד צא מותר לשחות יין בשבתות וימים טובים, דכיון דאמר קרא הנה אנכי שולח לכם את אליו, מדלג אחא אליו מנאמול אי אפשר שיבוא משיח, וכן ביום א' תלוי אם יש תחומין למעלה מעשרה שיוכל לבוא בשבת שלפניו. נמצא לפי שקלא ועריא שבסוגיא זו שהוא ברור להלכה להחזיר חזירות על יסוד זה שאי אפשר שיבוא בן דוד אם לא בא אליו ביום שלפניו, וברי הוא סימן ברור. וכן מפורש צפי' הראב"ד במשנה סוף עדיית שאליו צא לעשות שלום בעולם, ופי' שם הראב"ד שיבוא לעשות שלום לישראל מן האומות ולבשר אותם על ביאת הגואל, וזה יום א' לפני ביאת המשיח. וכן נראה שם מלשון הרמב"ם ז"ל צפי' המשנה שכתב לפי שמשה ספר צביאת המשיח ולשון התורה ושז' ה' וגו' ומל' ה' וגו' והגיד להם ג"כ מפי הגבורה בהקדמותיו וסיבותיו ושיקדים אותו האיש ליישר לו הארץ והוא אליו. וכן מצוה בתוס' יו"ט סוף מס' עדיית שיבוא אליו קודם ביאת המשיח, ומלשון הגמרא שבת דף קי"ח צא אליו להליל מחבלי של משיח יעיי"ש. ובתרגום יונתן ריש פרשה פנחס כתב על פנחס וייחי צחי עלמא למנשרא גאולתא, כי פנחס זה אליו.

ובבואר גם צתנא דבי אליו שאליו עלמו אמר קן, והוא בסדא"ר פ' י"ח, והוצא גם בתוס' מס' צבא מליעא דף קי"ד ד"ה מכו שנתלקו החכמים מהיבין אליו צא אם מרעה של רחל או מרעה של לאה, עד שהן חולקין ואומרים זל"ז צחתי אליהן ועמדתי לפניכם ואמרתי להם רבותי אין אני צא אלא מרעה של רחל וכו', ואמרנו לי ולא כהן אחי, ולא כך אמרת לאשה האלמנה עשי לי משם עיגה קענה צראשונה והולאת לי ולך ולבנך תעשה צאחרונה, ופי' בתוס' לפי שהיה כהן היה רואה ליעול חלה צתחלה, ואמרתי לכן אותו חינוק משיח בן יוסף היה ורמז רמתי לעולם שאני צא חלה ואח"כ יבא בן דוד, יעיי"ש צסא"ר ובתוס' הנ"ל. עכ"פ מצוה שם צהדיא שאליו בעלמו אמר קן שיבוא הוא קודם לביאת בן דוד, אלא שצירושלי מס' שבת פ"א הלכה ד' ומס' שקלים פ"ג הלכה ג' איתא שאליו יבוא לתחיית המתים, וזה ודאי אחר ביאת המשיח, וא"כ משמע שגם ביאת אליו יהיה אחר ביאת המשיח, ואולי אפשר לקיים שניהם שיהי' שליח מהשי"ת ערס הגאולה ושז' אח"כ יהיה השליח גם לתחיית המתים, גם צקרא דלפני בוא יום ה' אפשר לימר דחרתי משמע. עוד אפשר עפ"י מה שכתבו שיהיו שני זמנים לתחיית המתים, דהצדיקים הגדולים יעמדו תיבך צעת ביאת המשיח, והתחייה שתהיה אח"כ הוא תחיית המתים כללי לכל העולם, וכבר האריך בזה היפה תואר צבראשית רבה פ' כ"ו שהביא כמה מאמרי חז"ל שיהי' תח"מ צבתחלת ימות המשיח וכן כמה מאמרי חז"ל שיהי' תח"מ מאוחר הרבה אחר ימות המשיח, וכתב אח"כ שלפי דברי העיקרים והראב"ע שהצדיקים הגדולים יעמדו צבתחלת ימות המשיח ומה שאמרו שתח"מ יהי' מאוחר זה קאי על

ובבדר"ש רבה פרשה שמות פ"ג סי' ו' עכ"כ אנכי שלחתיך אמרו רז"ל סימן לגאולה הראשונה שבאנכי ירדו ישראל למצרים, שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה ובאנכי אני מעלה אתכם, וסימן לגאולה האחרונה שבאנכי הם מתרפאין ועתידין להגאל, שנא' הנה אנכי שולח לכם את אליו וגו', וכנהה יש מאמרי חז"ל הרבה, אין מספר"שמצוה שאליו יבוא לבשר הגאולה ערס ביאת המשיח. וצפסיקתא דרב כהנא פ' ל"ו סי' ד' כתב יותר ששלשה ימים קודם ביאת המשיח צא אליו ועומד על הרי ישראל, אמנם בגמרא

המדבר יעמדו צחתי טרם ביאת המשיח צעה שיעמוד משה.

ויש לומר דמה שהקדים צ"ש תחיית המתים לביאת המשיח קאי על אותה התחי, ויש לפרש צזה גם לשון הירושלמי. והסמ"ג בהקדמתו על ספר העשין כתב שלח להם הקב"ה ציד מלאכי שהוא אחרון לכל הנביאים ואומר הנה אנכי שולח לכם את אלי הנביא לפני בוא יום ה' וגו', כלומר הוא אחרון לכל הנביאים וממנו עד שיעמוד אלי לא יהיה נביא יעוי"ש. וא"כ צרור שהחליט שלי יבוא קודם ביאת המשיח, שלדעת הרמב"ם שהוא פלוגתא אפשר שיבוא משיח קודם ואח"כ אלי. וא"כ כיון שכתב הרמב"ם ז"ל שהמלך המשיח יהיה גדול בצבואה יותר מכל הנביאים עד קרוב למרע"ה, גם באגרת תימן כתב שזה צרור שטרם ביאת המשיח תחזור הצבואה וא"כ אי אפשר לומר בצוונת דברי הקרא שלא יהיה נביא עד אלי כיון שאפשר שהמלך המשיח שיהי נביא גדול יהי קודם, וע"כ שהסמ"ג לא נסתפק צזה והחליט כן בפירוש הקרא, ואנו אומרים צפייט איש פקיד על כל צשורות עובות, שצדאי נכללה צזה גם צשורת הגאולה טרם ביאת המשיח כדעת המהר"ל ז"ל.

נא

אמנם הרמב"ם ז"ל שכתב צה מלכים שיש צזה פלוגתא, נראה דלשיטתו אזול שפסק בהלכות נזירות פ"ד הלכה י"א באומר הריני נזיר ציום שצן דוד צא שנותר צשבתות וימים עובים צשביל שספק נזירות להקל, והוא ספק אם יבוא צשבת או ציום טוב. ותמה עליו הכסף משנה ג' תמיכות, אי שצגמרה אמרו העטם שנותר צשבת ויו"ע צשביל שאין אלי צא צערצ שצת, ולמה צציק העטם המצואר צגמרה וחידש טעם מדנפשיה צשביל שספק נזירות להקל, גם קשה דצגמרה אמרו שהוא ודאי שאינו צא צשבת ויו"ע צשביל שאין אלי צא צערצ שצת והוא כתב דהוי ספק, עוד קשה דצגמרה אמרו צפירוש צזה ספקו להחמיר והוא פסק צזה ספק נזירות להקל. ותי צכ"מ דהך אחיה כר"ש דספק נזירות להחמיר, לכך הוכרח לומר העטם שכבר מוצטת להם לישראל שאין

תחי כוללת לכל ישראל צזה ילדקו יחד המדרשים הסוברים צחתי לימות המשיח והסוברים אחר ימות המשיח יעוי"ש.

וכן כתב הרדב"ז צתשובה ח"צ סי' תחל"ט צשם הריעצ"א שהציה כן צשם צבותיו והאריך עוד הרדב"ז צח"ג סי' תרמ"ד שהיה תשובה אלף ס"ע וכתב שם שזה מוסכם דתרי תחיית יש, וכן כתבו עוד כמה ראשונים. וכן נראה מלשון הש"ס צצא מליעא דף פ"ה צבאי עוצדא דר"ח וצניו דאחתינהו רצי צשביל שאמר לו אלי שיכולין להציה את המשיח צתפלתן, ואמרינן החם כי מטא למימר מחי המתים רגש עלמא ואתא אלי לעורדינהו, ואינו מוצן לכאורה כיון שצאו להתפלל על ביאת המשיח למה רגש עלמא צמחי המתים שהוא מאוחר הרבה שנים אחר ביאת המשיח ועדיין לא התפללו על ביאת המשיח והמהרש"א העיר צזה וכתב שאפשר שצזה התחלת התחי כי כן מצינו צמתים שהחי יחזקאל ויהי קול להנצחי והנה רעש. אבל עדיין אינו מוצן השייכות צזה לביאת המשיח. אמנם לפי הג"ל דתרי תחיית יש וכתחי הראשונה קשורה עם ביאת המשיח א"כ הוי התחי הראשונה ענין אחד עם ביאת המשיח.

ואפשר לומר צדעת הירושלמי דקאי על תחיית המתים הראשון שהוא יחד עם ביאת המשיח, וכן משמע צגמרה סו"ה דף מ"ה שאמר עד עמוד הכהן לאורים ותומים כחדם שאומר להצירו עד שיחיו מתים ויבוא משיח, הנה הקדים תחיית המתים לביאת המשיח וזה ודאי אי אפשר שהרי מצואר צממה מקומוט שתחיית המתים יהי אחר ביאת המשיח, ולפי הג"ל אפשר לומר דקאי על תחיית המתים הראשון. ומצואר צמדרש רבה סוף פ' עקב שאמר הקב"ה למרע"ה חייך כשאציה להם את אלי הנביא שניכס צאין כחתה, וא"כ יעמוד מרע"ה מקצרו טרם ביאת המשיח כי יבוא עם אלי. וגם מצואר צמדרש רבה סדר ואחחן פ' צ' סי' ו' שלכן נשאר משה צמדבר כדי שיעמדו עמו דור המדבר צתחיית המתים והוא צא צראשם שנאמר וירא ראשית וגו' ויתא ראשי עם, וא"כ כיון שא"א לדור המדבר לעמוד צתחיית המתים אלא ביחד עם משה, א"כ ע"כ שלל דור

ביאת המשיח, הלא מצוה צפירות בדברי הרמזים ז"ל בהלכות מלכים שעיך הענין אם יבוא אלי קודם ביאת המשיח או אחריו היא פלוגתא בין החכמים ואין בזה הכרע, וא"כ כל אותה השקלה ועריה שנמס' עירובין לבחיר חירות בשבת ויו"ט מטעם שהוא הכרח שיבוא אלי קודם הלוי בזה פלוגתא שלא ראה הרמזים ז"ל בה שום הכרע, ולמאן דאמר שאין אלי זה כלל קודם ביאת המשיח הלא אחריו אין שום מקום לכל אותה השקלה ועריה אלא היא מוכרחת לתרן הברייתא למ"ד ספק חירות להחמיר, אבל למ"ד ספק חירות להקל אין הכרח ליכנס פלוגתא זו, ולכן הרמזים ז"ל שכבר פסק בפ"צ דחירות כמ"ד ספק חירות להקל כחז גם בהלכה זו מה שהחליע להלכה, ולא מה שהיה פלוגתא שאין צידו הכרע, וזה תי מספיק בלי שום פקפוק.

אמנם עדיין לא ידענו המקור שמאל הרמזים ז"ל פלוגתא בזה, כיון שסתמיות הסוגיא בש"ס הוא שעי"כ יבוא אלי קודם, ואין רמז בש"ס שיהי פלוגתא בזה, ואף דבספק חירות לא קיי"ל כאותה הסוגיא, אבל במה שהחליע שם דעי"כ יבוא אלי קודם לא מצינו דפליגי גם בזה, דכלל גדול הוא בכל הפוסקים דאף במ"ד דלא קיי"ל כותיה אין זה אלא במה שמצינו פלוגתא עליו, אבל במה שלא מצינו שום חולק עליו חי אפשר לנו לעשות מעמנו פלוגתא לומר דפליגי עליו גם בזה. וז"ל החכ"ל סי' קל"ד: ודבר ברור הוא לרגיל ובקי בדרכי התלמוד שאין לנו לחדש ולצדות מלבינו מחלוקת בין הנאים ואמוראים, כי אם במקום ובענין שהם חולקים בדואי לא זולת, וזה אחד מעיקרי ויסודי התלמוד, יעיי"ש, וכן מצוה בכל הפוסקים ראשונים ואחרונים, ואין צריך להאריך בזה.

נב

וְכִּי תִּבְרָא חֲשַׁבְתָּ דהרמזים לשיטתו היה לו ראי מן הש"ס נגד אותה הסוגיא שהכרח שיבוא אלי קודם, שהרי הביא ראי מן כתיבה על עניני המשיח, דאף שנתברר אח"כ שהיה טעות והיה חורבן גדול, מכל מקום מעיקרה מאי קסברי האין דימה עליו ר"ע וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, וכביא

אלי זה לא בערב שבת ולא בעיו"ט, אבל הרמזים דפסק כר"י ספק חירות להקל חו לא לריבין להבוא דמוצטע להם שאין אלי זה בע"ש ובעיו"ט אלא שאפשר שיבוא בע"ש ובעיו"ט, ואפילו הכי שרי, מטעם ספק חירות להקל. ועדיין ז"ע כיון דסתמא אמרו בש"ס כבר מוצטע להם לישראל שאין אלי זה לא בע"ש ולא בעיו"ט משמע שידעו שיש הבעתה ע"ז, א"כ אף דלמ"ד ספק חירות להקל אין לריבין לה, מכל מקום מנין לנו לומר דאותו המאן דאמר פליג על ההצטעה זו כיון דאין רמז ע"ז בש"ס ויוכל להיות דכולי עלמא מודי דמוחר בשבתות וימים טובים מטעם ודאי ולא מטעם ספק ולמה לנו לעשות פלוגתא חדשה, ועוד שגם בפסחים דף י"ג צרייתא דשורפין תרומות תלויות ביום שלפני שבת ערב פסח ולא חיישינן שמא יבוא אלי ויטערס, אומר הטעם בשביל שדבר מוצטע להם שאין אלי זה בערב שבת, ואף דפליגי בעבורות אם ישרפו, אבל בזה דתלויות ישרפו ליכא פלוגתא, וכשאמר לו מהצטעה זו שאין אלי זה בערב שבת לא השיב ע"ז דבר. ונראה דליכא פלוגתא בזה.

גם הלח"מ הקשה בזה קושיות אחרות ועיי"ש שתי שהי סברת המקשן שאין הכרח שיבוא אלי דייקא ביום חי שלפניו אלא יוכל לבוא כמה ימים לפניו, אלא בשביל שאותו המתרן סובר ספק חירות להחמיר הוכרח לומר שא"א שיבוא אלי אלא יום חי לפניו, דאל"כ האין מותר בשבתות וימים טובים, הלא אפשר שיבוא ביום חי או לפניו, אבל למ"ד ספק חירות להקל נשאר סברת המקשן שאפשר שיבוא באיזה ימים שלפניו, ומה דמוחר בשבת ויו"ט הוא בשביל דספק חירות להקל, ויש ספק באיסור תחומין יעיי"ש. נמלא לפי דבריו אין סתירה ופלוגתא על אותה ההצטעה שלא יבא בערב שבת, אלא הפלוגתא היא באותה הסברא אם הוא הכרח שיבוא דייקא יום אחד לפניו או יוכל להיות כמה ימים לפניו, וזה ודאי אפשר לומר שכבר הבאתי דברי הפסיקתא שמצוה שם שיבוא אלי ג' ימים קודם.

אמנם לא אדע מדוע נתחבטו בזה כ"כ הלח"מ והכ"מ לנקש פלוגתות חדשות בזמן ביאת אלי שקודם

ראי מהס"ד שהיה להם בתחלה. וא"כ לפי דעתו יש משם ראוי גם ע"ז שסברו שאין הכרח שיבוא אליי קודם, שכרי צודאי לא צא אז אליי לבשר שהיא הגאולה, שכרי הוי שקר. א"כ לפי הסוגי' דמס' עירובין לא היה מניאות לחשוב עליו שהוא המלך המשיח, וע"כ דפליגי ע"ז. אמנם קשה לעשות מחלוקת על סוגיא בגמרא שהחליטה להחזיר מזירות בשבת ויו"ט אף למ"ד ספק מזירות להחמיר מעטם זה שהכרח שיבוא אליי קודם מכה אותה הסוגיא דבן כוזבא, שמה שדימו עליו לא היה אלא הוי"א בעלמא. ומבואר בגמרא צבא בתרא דף ק"ל ע"ב אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה, וכחז שם הרשב"ם לא מפי גמרא שאם למד הרב ואומר מהסבר עממי' דפלוני חכם אין תלמידיו למידין משם הלכה, דשמא אם יבוא לידו מעשה וידקדק יותר ויראה טעם אחר בדבר, ואם יראה רבו עושה מעשה אל יקבע הלכה ככך דשמא עשה צעטם הפסק דין של אותה המעשה. גם הביא שם אח"כ מה שאמרו אין למדין הלכה מפי משנה במקומות שכתבו צמשה הלכה כדבריו אם לא דפסיק בגמרא הלכה כמותו לא סמכינן אפסק דמתניתין, אבל בהלכות בדברי האמוראין ודאי סמכינן דכיון שפסקוס וכחצום ר"א ורבינא שהם סוף ההוראה ודאי עליי סמכינן, יעיי"ש שהאר"ך. וברש"י נדה דף ז' ע"ב ד"ה הא קמ"ל פ"י דאין למדין הלכה מפי משנה וברייתא ששנוי' בהם הלכה כפלוני שהאמוראים האחרונים דקדקו צעממי התנאים והעמידו הלכה על צוריה, יעיי"ש שהאר"ך. ועיין בתשובת הרדב"ז ח"ג סי' תרמ"ז. ואם כן כיון שהסוגיא בגמרא שהחליטו בה האמוראים דיתה אף מה שכתבו התנאים צמשה וברייתא שהוא הלכה ולא נמצא בדבריהם שום חזרה, ומכש"כ זה שלא היה אלא הוי"א בעלמא ולבסוף חזרו ועשו מעשה שקטלוהו.

ומה שכתב הרמב"ם ז"ל שדימו עליו כל חכמי דורו שהוא משיח, זה הולך לומר לראייתו כי אפשר שמרבי עקיבא לא היה מביא ראוי, שהלכה כר"ע מחבירו ולא מחביריו, כמ"ש הכ"מ פ"ד מהלכות תפילין ופ"ב מהלכות תרומות, ולכן אמר שגם חכמי דורו חביריו דימו עליו שהוא משיח. אמנם לא מלינו לא בגמרא ולא צמדרש מה שאמרו חכמי דורו, ואדרבה

צמדרש איכה פ"ב צפסוק צלע ה' וגו' מבואר שא"ל ר"י בן תורתא, עקיבא יעלו עשנים צלחיך ועדיין משיח לא צא. ומשאר החכמים לא מלינו כלום, אלא צמדרש פרק חלק דף ל"ג דבן כוזבא אמר להו לרבנן אלא משיח, אמרו ליה צמשיח כתיב דמורה ודאין, נחזי אןן אי מורה ודאין, כיון דראו דלא מורה ודאין קטלוהו, ונראה שמה למד הרמב"ם ז"ל דמדאמרי נחזי אןן והווי לריבין לנסיון ואח"כ אמר כיון דחזי' דלא מורה ודאין, שמע מינה שטרס דחזו אי מורה ודאין חשבו עליו שיוכל להיות משיח. אבל צאמת אפשר שאמרו נסיון זה של מורה ודאין שהוא צרור יותר לצרר לפני העולם, אף שיוכל להיות שהיו להם עוד עעמים אחרים, או אפשר נסחפקו צעממי האחרים וזה היה להם צרור יותר.

וברתוספות סוכה דף כ"ד ע"א ד"ה ר"י כתבו הא דצעי למימר צשמעתין ובעירובין וצגיטין וצמרוצה עעמא דר"י משום דלית לי' צרירא, אע"ג דחני צהדיא משום צקיעת הנאד, דכותוי' אשכתן עוצא שאין הגמרא חושב עיקר אותו טעם המפורש יעיי"ש שהביאו לזה ראיות מכמה מקומות צש"ס, וא"כ צודאי ו"ל גם כאן שהי' להם גם עעמים אחרים יותר עיקריים, וכבר הצאחי לעיל מהרא"ז שגם ר"ע חזר אח"כ, והוצא גם צסדר הדורות, וצש"ס השמיעו לגמרי את דברי ר"ע, ונודע מה שכתבו החוס' ושאר ראשונים שמה צרייתות צשנוי' להלכה אלא כיון שהשמיעם הש"ס צודאי שדחו אותם מהלכה שסמדרו הש"ס צררו הכל, א"כ אף צצמדרש נזכר מה שאמר ר"ע בתחלה, אבל כיון צצש"ס הביא דברי הרבנן צזה ולא זכרו כלל מדברי ר"ע, צודאי שאין להביא מזה נגד סוגיא ערוכה צצמס' עירובין שכתבו צהחלט להלכה. וצפרע מה שרואין צדברי רבנן שנסחפקו שאמרו נחזי אןן פשיעא שאין ספק זה מוליא מידי ודאי סוגיא צרורה ופשוטה.

ומה שהרמב"ם ז"ל הביא ראוי משם לענין מופתים צחידוש העולם זה אינו מבואר צשום מקום צגמרא בהיפק, וגם דלו יהא אלא ספק שנסחפקו החכמים בתחלה צבן כוזבא שהוא משיח, עכ"פ אינו צרור שיכיה הכרח שיעשה משיח מופתים כאלו, ולכן

משם לענינו כבר נתבאר דסגי ליה אם עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא מה שאנו רואין שנסתפקו בו החכמים מתחלה, והביאו לרווחא דמילתא דברי ר"ע שלדעת המדרש אמר כן בפירוט בתחילה, ואף שאין צדק לימוד גמור כמ"ש אבל עכ"פ ספיקא היא ואין אהנו יודע עד מה.

וגראה שזה כוונת הראש"ד בהשגתו על הרמב"ם מה שהביא רא"י מנן כחיצא דכיון דקטלוכו רבנן אחר שראו שאינו מורח ודאין נתברר דלאו שפיר עבדי ואין מביאין רא"י מן הקלקלה שהיה משול גדול כ"כ, ופליגי הרמב"ם והראש"ד בסברא זו אם להביא משם רא"י עכ"פ לעשותו ספק, והוא כעין פלוגתא הראשונים אם להביא רא"י מנדקי. הגם שאינו דומה לגמרי להסם, אלא הוא כעין זה. והכ"מ והלח"מ כתבו בהשגת הראש"ד שמשגי על מה שכתב הרמב"ם שנהרג ומשמע שנהרג ע"י האומות, ובגמרא איתא שרבנן קטלוכו, ובתבו שזה פלוגתא בין הגמרא והמדרש, דבמדרש איבה בפסוק בלע ה' וגו' אומר דנהרג ע"י האומות, והרמב"ם הכריע בדעת המדרש אלא שהכ"מ תולה הפלוגתא אם הלכה כשמואל דאמר אין צדק עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות והרמב"ם פוסק כשמואל, והלח"מ משנה תולה הפלוגתא אם לריך להיות מורח ודאין. והנה מלבד שאינו מובן כ"כ האריך תלוי זה בזה, גם בעיקר הפלוגתא מ"ש הכ"מ דהרמב"ם פוסק כשמואל כבר האריך בלח"מ ה' תשובה פ"ח ה"י בראיות ברורות דע"כ הרמב"ם ז"ל לא סבירא ליה כשמואל, ומה שהביא דברי שמואל הוא רק להביא רא"י מדבריו לפי הענין, ומדשמואל נשמע לרבנן יעיי"ש שהאריך צביאורו וסיים שלא הביא הרמב"ם דברי שמואל אלא כדמות רא"י אבל לא דס"ל כותיה. גם דחה עיי"ז דברי הכ"מ שסוף הלכות מלכים.

ובזה שהמניח הלח"מ פלוגתא חדשה אם לריך להיות מורח ודאין, כבר הצאתי מהרדב"ז והרא"ז שברור בעיניהם שאין צדק פלוגתא, והרמב"ם עלמו באגרת תימן החליט לדבר ברור שהמלך המשיח לריך להיות מורח ודאין. וכפי הנראה לא היה לפני הלח"מ באגרת תימן. גם האריך אפשר לדחות דברי הש"ס מחמת דברי המד', הלא כלל הוא בכ"מ שדברי הש"ס

אמר שאין להעלות על הדעת ולכלול המחשבות לחיות ביאת המשיח במופתים, וכבר ביארהו ברוך עמו ונימוקו של הרמב"ם ז"ל שהיו מפחד בכ"מ להעמיד יסוד על מופתים שיוכל להיות מהם מכשולים גדולים בקיום התורה, ולכן ערר לומר שלא להעמיד יסוד ביאת המשיח אלא על מה שנתחלה יחזיר את כל ישראל לקיום כל התורה כולה, כמ"ש שם בהלכות תשובה, וזה דבר ברור. וכדי לחזק הענין שלא לחשוב שמניחות מופתים כאלו מוכרחים צביאות המשיח לזה הביא הרא"י מנן כחיצא שעכ"פ אינו מוכרח ואין להעריך המחשבה בדברים שאינם ברורים ומוכרחים, ולא כתב הרמב"ם שלא להעלות על הדעת שיעשה מופתים כאלו אלא כתב שלא להעלות על הדעת שצריך לעשות כן אהנו לא נדע מה שילטריך לעשות, אבל להביא משם רא"י על ביאת אלי' קודם שהוא נגד המבואר בש"ס קשה להבין.

גג

ועוד עיין בר"ן נדרים דף ס"ה ובצ"י יו"ד סי' רכ"ח האריך יותר בדין המודר הנאה מחבירו שאין מתירין לו אלא בפניו אם מותר דיעבד כשהתירו לו שלא בפניו. ויש ראשונים שהביאו רא"י מנדקי המלך שהיה לדיק גמור ומסבחהדרין שהיו אז שהתירו לו נדרו שלא בפני נבוכדנאצר, וע"כ כיון שהיה אלאו כדיעבד שהיה מלעטר ביתר הדין דמותר שאי אפשר לומר שלא עבדו בדין, ומה שכ"כ לוח עליו והענישם כ"כ היה בשביל שהיה חילול השם, אבל הראש"ד ושאר ראשונים חולקין בזה, ובתבו פוק חזי מה עלתה זו ובסבחהדרין שנענשו כ"כ, הלך אין להביא שום רא"י משם. והרי לדעת הראש"ד וסויעתו אף בנדקי ובסבחהדרין שעשו הלכה למעשה שצדאי למדין מהם והעונש אפשר למיתלי בחילול השם כמו שכתבו אח"כ ראשונים אבל הם סבדי דכיון שהגיע אליהם עונש כ"כ עבור זה ע"כ שהיה עשות גדול, לכן אין למדין מזה כלל. וא"כ קל וחומר צדן כחיצא שצד בשביל זה עונש מר כ"כ לו ולכל כלל ישראל שנגדעה אז קרן ישראל כמ"ש צירושלמי שלדעת הראש"ד וסויעתו אין למדין מעבודתו כזו כלל, צפרט שלא היה כמו בנדקי שעשו הלכה למעשה כי לא היה אלא הו"א בעלמא ולא עדיף מכל הני גוויי שאמרנו במסכת צדא בחרת שאין למדין מהם. ומה שהרמב"ם הביא

צגמרא שנהרג ע"י רצון, כי אין זה סתירה לדברי הרמב"ם אלא יש לומר שמשגיג על מה שהביא ראיה מעובדא כזו שנחצבר אח"כ הטעות והנזק שהי' בו. גם הרמב"ם ז"ל לא הביא משם אלא שהוא עכ"פ ספיקא צמה שלא מניינו בש"ס הדין, אבל להביא משם נגד סוגיא מצוהרת בש"ס להלכה קשה להבין.

שוב ראיתי בכ"פ סוף סי' ק"י שכתב לתרץ דברי הרמב"ם שסובר גם כן שהסדר הוא שיבוא אליו קודם ביאת המשית, כיון שבגמרא אמרו כן וכי דברי הגמרא בכדי נאמרה, אבל ידוע מה שכתבו חז"ל לא זכו בעתה, וזו אחישיבה, וס"ל לרמב"ם ודאי סדר ותנאי של ביאת המשית הוא שאליו יבוא לבשר ביאתו, רק הני מילי אם נעשה בעתה, אבל אם זכו שימנהר ויחיש גאולה מדלג על הכרים מקפץ על הגבעות לשנות הסדר ואהבה של הקב"ה כי זכות ישראל משנה השורה וכן הן דברי הרמב"ם ז"ל כי ודאי ראוי שאליו יבוא קודם לבשר אבל אין מוחלט כי אולי ירחם ה' להערות על ישראל רוח קדשו לעבדו בכל לבב ואז יחיש הכדות והגאולה למנהר ביאת צ"ד מצלי בשורת אליו ז"ל, ומה שהתירו בש"ס צניזרות ולא חשו לאחישיבה, כי היא מילתא דלא שכיחא ולא אסרו צניזרות משום מילתא דלא שכיחא, ועיי"ש שהאריך בפירושה דש"ס מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר, ויש לפלפל הרבה בדבריו אלא שאין להאריך כ"כ צרה. ועיקר הדבר קשה לפענ"ד להעמיס בלשון הרמב"ם ז"ל בדבריו, כי מצוהרת בלשון הרמב"ם ז"ל שהוא פלוגתא בין החכמים בפירושה דקרא דהנה חכמי שולח לכם את אלי' וגו' לפני בוא יום ה' אם זה קאי על יום ביאת המשית או יומו של מלחמת גוג ומגוג, ולדברי הכ"פ אינו סובר שיש פלוגתא אלא היא מילתא דלא שכיחא שינוי סדרה דקרא מחמת אחישיבה עד שלא חשו חז"ל לזה אף באיסורה דאורייתא של צניזרות אפילו צמניהם, ומכ"ש צדורות האחרונים, והחכם סופר בליקוטי שו"ת סי' נ"ח הביא סברת הפלתי צרה וקלס"י אבל לא ביאר מ"ש להעמיס זה בלשון הרמב"ם.

יותר מן המדרשות, וכיון שסתמיות הש"ס הוא במסקנתם דרצון סברי שרריך להיות מורה ודאין וגם עשו מעשה רצ עיי"ז שקטלוהו, הא"ך אפשר לחלוק עליהם. וצ"ע וצ"ע הדבר שעשו פלוגתא בין הגמרא והמדרש כבר ביאר האצ"רנאל בספרו משמיע ישועות שאין צרה פלוגתא, דמה שאמרו בגמרא דרצון קטלוהו אין הכוונה שקטלוהו בידים, אלא שדנו אותה למיתה ולכן נהרג ע"י או"ה, ואין צרה שום סתירה ולמה לנו לעשות פלוגתא בין התנאים במקום שאפשר להשוותן. ובתורה"ק פרשה וישב אלל יוסף צבית האסורים דכתיב את כל אשר הם עושים שם הוא היה עושה ובחכמים ע"י צמיתות הוה מתעבד, דמה שנעשה עפ"י דיבורו יקרא בלשון שהוא ה' העושה כיון שהוא ע"י כוחו, אף שבמעשה לא עשה כלום, ומילוי כן צממה מקומות, וא"כ אין שום סתירה ממה שאמרו בגמרא דרצון קטלוהו אם היה ע"י קללת החכמים או אפילו רק ע"י מחשבתם ודעתם, מ"מ מכוחם היה אף שבמעשה לא עשו מאומה.

וביותר אני חמה מה שכתב הכ"מ והלח"מ שבארכיב רבתי בפסוק בלע ה' ולא חמל איתא שנהרג ע"י האומות, ואינו כן שם, וז"ל המדרש שם : נהרג בן כחיבא ואיתואו רישה לגבי אנדרינום אמר מאן קטליה לדין, אזל ואייתיה ואשכח עכנא כריכא על זואריו, א"ל אלו לא חלקי קטליה לדין מאן הוי יכיל ליה וקרא עליו אם לא כי אורס מכרם. והרי לך צפירוש שלא האומות הרגוהו ולא היה מליאות להורגו אלא השי"ת קטלי, והוצא זה גם צירושלמי תענית פ"ד, וכתב עיי"ז המהר"ש יפה ציפה מראה שעל הירושלמי שהנחש הוא שליח מאלה השי"ת. וא"כ בודאי שאין צרה פלוגתא וסתירה, דכמו שאמרו במדרש שהקב"ה הרגו יען שהיה ע"י הנחש שליח מן השמים, כמו כן אמרו בגמרא דרצון קטלוהו כי מה שנעשה בשמים הוא ע"י החכמים והרגוהו ע"י השליח שנשלח לו מן השמים, וצפרע שאנדרינום לא ידע מה שעשו החכמים אלא זה ראה שע"כ הוא מן השמים, ויותר לא אמרו מה במדרש, אלא שהש"ס גילה לנו שהי' זה מעשה החכמים בשמים, ומכ"כ חיתי לעשות צרה פלוגתא בדברי חז"ל. גם הרמב"ם ז"ל לא כתב שנהרג ע"י האומות אלא כתב סתם שנהרג, ושפיר כוונתו שנהרג ע"י שליח הנחש שליח דרצון ושליחא דרחמנא. גם בדברי הראב"ד א"ל שכ"ן להשיג ממה שאמרו

ובסברת הפלתי אפשר להבין לשון הש"ס בצמיתות דין כ"כ אמר רבי כהנים אסורין לשחות יין

צלי סדר הזמן, ואז אין לריבין שיצוא אל"י קודם, וא"כ אין מזה רא"י לזמנם של הש"ס, ורב אמר כלו כל הקיי"ן, שהגיע הזמן של בעתה.

עב"פ גם הפלחי נתקשה בדברי הרמב"ם מה שעשה פלוגתא נגד הגמרא, ולכן כתב סברה מחודשת לחלק בין אם היא בעתה או אחישיבה, ואף שהסברה טובה היא, מכל מקום לפענ"ד כתבתי שקשה להעמיס זה בלשון הרמב"ם. ואולי לא רצה הרמב"ם ז"ל להגיד דיעה מוחלטת בענין ביאת אל"י כיון שאין צוה שום נפקא מינה להלכה, וסוף כל סוף מסוגיא דעירובין אין רא"י מוחלטת כ"כ כיון שהולכת בשיטת המ"ד ספק נזירות להחמיר כמבואר למעלה, ומסוגיא דבן כוזבא רא"י שה"י להם עב"פ ספק בדבר, גם יוכל להיות שמלא מדרשות שמבואר שם כן, וע"כ הביא דעה שניכס להסמיך דבריו שצוה לכל הדיעות, ואנחנו לריבין לידע רק ההלכות שמוטל עלינו לעשות, לא יותר, ועדיין ל"ע.

והעולה מכל הני"ל שדעת המהר"ל הוא כדעת הרבה ראשונים שסצרי כסחימת הש"ס בעירובין ועוד כמה מאמרי חז"ל שהבכרח שיצוא אל"י קודם ולכן כתב זה ליסוד חזק שלא לעשות בגאולה של שקר, כי נראה אם צא אל"י קודם, ולדעת הרמב"ם נראה שהיא עכ"פ פלוגתא, ואין זה צרור, לכן לא כתב זה לסימן על הגאולה אלא זה שיחזרו כל ישראל לדת האמת שזה ודאי סימן צרור לכל הדיעות צלי שום פלוגתא וכולי עלמא מודי כמ"ש בה"י תשובה שמבואר בהצטתה הקרא שזודאי יעשו כל ישראל תשובה קודם הגאולה.

גה

עוד כתב שם הרמב"ם בין סימני המלך המשיח שהוא מזרע דוד יבנה ציבמ"ק, ולכאורה מלינו גם צוה פלוגתא שהתוס' יו"ט פ"ה ממ"ט מע"ש מ"ב הביא דברי הירושלמי שכתב זאת אומרת שבנין ציבמ"ק קודם למלכות בית דוד, וא"כ לכאורה אין זה כללל שיה"י בנין ציבמ"ק ע"י מלך המשיח, וכבר

לעולם, אבל מה אעשה שתקנתם קלקלתם, ולרש"י ז"ל הפי' תקנתם קלקלתם קלקול ועירובין סדר המשמרות שה"י בשעת החורבן, אבל התוס' בעירובין דף מ"ב ע"ב ד"ה ואסור פירשו תקנתם קלקלתם שעברו כמה שנים שלא נבנה הבית. וזה חמו' לכאורה וכי בשביל שעברו כמה שנים ולא נבנה נתמעט ח"ו הצטחון צביאת המשיח וצנין הבית עד שישתנה עי"ז הדין של איסור שתיית יין. וכתוס' שם כתבו טעם ההיתר בשביל שאפשר צהן אחר או שיטן מעט, וטעם זה הוא גם בגמרא סנהדרין אבל הול"ל גם שם טעם זה ולא טעם של הקלקלה מה שעברו כמה שנים ולא נבנה שהוא דבר מחמ"י לכאורה. אבל לסברת הפלתי מובן שפיר שאם היא בעתה חי אפשר שיצוא משיח אלא לפי הסדר שיצוא אל"י ביום שלפניו עכ"פ לצי"ד הגדול, ואם כן אין חשש בשהיית היין דכיון שיש שהות יום שלם מביאת אל"י עד הגאולה יש זמן לישן או ששם צצי"ד הגדול יכינו אחיזה כהן אחר ואין חשש, וע"כ שהחשש הוא בשביל אחישיבה שאז שמא יבוא פתאום ולא יהיה ידיעה מקודם גם ע"י אל"י וע"ז אמר קלקלתיו תקנתיו שבין שעברו כמה שנים ולא נבנה הבית, כבר הגיע הזמן של בעתה, ומעתה לא ישתנה הסדר של ביאת אל"י קודם שאין זה בכלל אחישיבה דלא אפשר דרי ואין חשש עוד לשחות יין מטעם שיה"י אפשרות לישן או להכין כהן אחר.

ור"פ זה יש לחלק טובא מהך דבן כוזבא שהשבו עליו מתהלה ולא הביאו רא"י ממה שלא צא אל"י מקודם, כי אז היה צומן מוקדם מאוד קרוב להחורבן כ"כ שנה וזודאי לא הגיע אז הזמן של בעתה, ובגמרא סנהדרין דף ל"ז שהזמן הוא בסוף אלף הרביעי שהוא קצ"ב שנה אחר החורבן, ועיין בגמרא ע"ז דף ע', ויש להעיר צוה הרבה, והדברים עתיקין. ובאמת עיקרי הדברים בענינים אלו אין אחנו יודע עד מה כמ"ש הרמב"ם סוף הלכות מלכים, ויתבאר עוד להלן צוה. אבל זה ודאי כי אז צימ"י בן כוזבא עדיין לא הגיע הזמן וכמבואר גם במדרש, א"כ מה שחשבו בתחלה שיש מליאות שהוא משיח הוא בדרך אחישיבה

הבאתי שהרמזים אינו מכריע בשום פלוגתא שיש צעניינים האלו. והיות שהאפיקורסים חלו עלמם גם כזה, דכיון שיוכל להיות צנין ציבמ"ק קודם למלכות בית דוד ויכל להיות גם כן מלוכה קודם למלכות צי"ד, לכן ראיתי לזכר קצת פרט זה.

הנה היפ"ת צב"ר פ' כ"ו הביא מהר"ן חסדאי שממה שמזוהר בש"ס יומא דף ה' גבי כילד מלבישן לעתיד לבוא, שמחמה שכשיצנה ציבמ"ק משה ואהרן יהיו עמם, מזוהר כזה שאי אפשר שיבי' ציבמ"ק ערס שחיו משה ואהרן לימות המשיח יעיי"ש שהאריך לישב הענין. וכ"כ כמה מפרשים. וזה סתירה נגד מ"ש החוס' יו"ט בשם הירושלמי, וראה שדעתם ז"ל שהגם שאפשר לדחוק שדיון זה של אותה ההלצה אינו אלא צאהרן וצניו לכן כתבו בהללע שיכיו אז, אבל כפי הנראה לא נוחא לכו לפרש כך כי כל אותן ההלכות שכתבה החוב"ק צאהרן וצניו מסתמא הם גם צאהר כהנים גדולים, גם אם אין השאלה אלא על אהרן וצניו לא זולת דקארי לוי מאי קארי לוי לשאלו כזה על לעתיד לבוא צעת שיכיו ויחמרו כדת מה לעשות, ומזוהר צתום' פסחים דף קי"ד ע"ב ד"ה אחד דאין השש טעות כשיצנה ציבמ"ק דכשיצנה משה ואהרן יהיו עמנו, וצתום' לא דצרו כלל מהלצת אהרן וצניו אלא מעשיית פסח והחליטו שאי אפשר בלי משה ואהרן. ומדברי החוס' האלו היא סתירה ג"כ לאותן שחשבו להקריב פסח צב"ז ערס ציאת המשיח וצניו ציבמ"ק, וכבר האריכו כזה כמה פוסקים שא"א, לא עת להאריך פה.

ג

ובחידושי הרש"ש על המשניות צפ"ה דמע"ש כתב על החוס' יו"ט שהביא מירושלמי כנ"ל שסתירה לזה הוא מגמרא יומא דף ה' ולא העיר מדברי החוס' הנ"ל אלא שהביא אח"כ מס' שכתב בשם הזוה"ק צמדרש הנעלם פרשת חולדות דצניו ציבמ"ק קודם לקיצון גליות וקיצון גליות קודם לתחיית המתים מ' שנה. הנה הצין מדברי הזוה"ק האלו שהוא כדעת הירושלמי, וצאתה המעיין צוה"ק שם צמקומו יראה שאין משם ראייה, ואדרכא, דז"ל

צדף קל"ט ע"א : אמר ר"י וכי ימות המשיח ותחיית המתים לאו הד הוא א"ל לא דתמן צניו ציבמ"ק קודם לקיצון גליות, קיצון גליות קודם לתחיית המתים, ותחיית המתים אחרון שצבולס, דכתיב צונה ירושלים ה' והדר נדחי ישראל וכנס, ואח"כ הרופא לשצורי לצ ומחשב לעצמותם שהוא תחיית המתים. ומשמע מזה שהכל יהי' אחר ציאת המשיח, דאם נימא דאפשר שיבי' צניו ציבמ"ק וקיצון גליות קודם לימות המשיח אין ראי' מאותה צרייתא דתחב"מ וימות המשיח לאו הדא הוא כי אינו מוזכר שם אלא שתחב"מ אחרון מצניו ציבמ"ק וקיצון גליות, ואם יש אפשרות שיבי' זה קודם ציאת המשיח א"כ יש אפשרות שיבי' תחב"מ צפ"א עם ימות המשיח. וע"כ שזה פשוט צעניינים שצניו ציבמ"ק וקיצון גליות הוא אחר ציאת המשיח, וא"כ כיון שתחב"מ אחרון מכולם ע"כ שהוא הרבה אחר ימות המשיח. ועכ"פ זה ודאי שאין שם רמז ורמזה שצניו ציבמ"ק קודם ציאת המשיח. ובלאו הכי לפי מה שהצין גם הרש"ש מדברי הש"ס יומא דפליגי על הירושלמי כזה א"כ גם לפי הצנחו שדעת הזוה"ק כדעת הירושלמי מ"מ פלוגתא הוא עם ש"ס צצלי ועדיין לא יאלנו ממחלוקת התנאים צדבר זה.

ג

אמנם צאתה מדברי הירושלמי צעלמו אפשר להשוותם צלי מחלוקת כי אף אחר ציאת צ"ד לא תתפשט מלכותו עד שיחזיר כל ישראל צתשובה, וכבר הבאתי מדברי הרמז"ס שהסימן הראשון אם הוא מלך המשיח הוא שיחזיר כל ישראל לדת האמת, א"כ אין להאמין צו כלל ערס שיחזיר כל ישראל לתשובה, וא"א שיבי' לו מלוכה, והמלצו"ס פ"י צפוסקים צתחלת התגלות מלך המשיח לא יהי' לו מלוכה עד שיחזיר כל ישראל צתשובה, ואם כן אפשר שיצוא אל"י ומשיח ומשה ואהרן עמם ועדיין לא תתפשט מלכות צי"ד. ומה שאמרו תחב"מ אחרון מכולם, זה קאי על תחב"מ כללי כשיקומו כל ישראל, אבל הצדיקים הגדולים יעמדו תחלה צימות המשיח, כמו שהובא שם ציפ"ת, והבאתי דבריו למעלה. וכבר הבאתי שצפי' מזוהר צדברי חז"ל שאלי' יצוא רק עם משה ציחד.

לצנותו אלא ששמצכה לצנות בנין העתיד יגלה הקצ"ח עינינו ומלאה הארץ דעה את ה' להצין הסתום בדברי יחזקאל ונצנהו מ"מ רריך לספור בנין השני שכן רוב ענינים מיוסדים שם ושע"י הסיפור של בית שני אנו יכולים לדרוש ולהצין ואלו לא ה"י זה הסיפור נכתב בספר לא מלאנו ידיו ורגליו בענין הבנין, ועיי"ש. וכן כחצ התו"ט צפירושו על הפטרה פ' תלוח והביא גם מהרד"ק על מקאת ענינים מבנין הבית דלעתיד של"י עתיד לדורשם כי אין אנו מצינים צם ועיי"ש, ח"כ החליט הוא בעלמו חכמית ההחלטה שא"ח כלל לצנות בביהמ"ק קודם ציאת אל"י ומשיח ושכן מצואר ברמב"ם ורד"ק, וכתב שהוא דבר ידוע.

ובזה הצנתי סידור הצרכות צגמרא מגילה דף י"ז שצרכה השיבה שופטיו צבראשונה הוא ע"ש הכי ואשיבה שופטין וגוי ויועליך וגוי, ועיי"ז כלו הפושטים ומתרוממת קרן הלדיקים ואח"כ נצנית ירושלים, וכיון שנצנית ירושלים צא דוד, ומצואר צמדרש ילקוט שמעוני ישע"י ואשיבה שופטין זה משה ואהרן ויועליך זה דוד ושלמה, וא"כ מצואר צסידור הצרכות שיהיו אללנו משה ואהרן דוד ושלמה ויעברו את ישראל ויצנו את ירושלים, ואח"כ יהא מלכות צי"ד, ואם כן אין סתירה צמה שאמר שבנין צביהמ"ק קודם למלכות צי"ד אף שיהיו משה ואהרן צבנין צביהמ"ק וא"ל לעשות מחלוקת.

ופשוט צכוונתו שא"ח לצנות בית שלישי כהתמונה שצמסכת מדות ולא ככתוב צנצואת יחזקאל שגם צצית שני מצואר צגמרא סוכה דף נ"א וצחכים דף ס"ב שלא ה"י הבנין אלא ע"י נצואה ככתוב הכל צכתב מיד ה' עלי השכיל, וצאחה ענינים קראי אשכחו ודרשו, וא"ח לצנות צביהמ"ק אלא או ע"י נצואה או ע"י שצכה להצין היעצ הכתובים שצנצואת יחזקאל, גם אסור לצנות אלא על מקום המקדש וכשיצואו אל"י ומשיח ויעטרכו לצנות צביהמ"ק צמקום המקדש ואם יעמוד שם בנין אחר יהא רריך להצריבו, ויודע שלא יהי חורבן בית שלישי אך שני פעמים ה"י החורבן ולא יותר כמ"ש רש"י ז"ל צפרשת פקודי משכן משכן צ' פעמים ששני מקדשות יתמשכנו ומצואר צמדרש רצה סדר מקץ פרשה ל"ב ס"י ג' ואני כאשר שכולתי צחורבן ראשון שכלתי צחורבן שני, כאשר שכולתי צחורבן ראשון וצשני לא אשכל עוד, וציתר שם ציפ"ת שאין חורבן אלא שני כראשון ותו לא, וכן מצואר צכ"מ שלא יהי חורבן בית שלישי, ואין עוד בנין צביהמ"ק אלא אותו הבית הצנוי ומשוכלל לעתיד לצוא, וזה אין אנו מצינים מהכתובים דיחזקאל, ע"כ החליט התו"ט שא"ח לנו לצנותו, ועכ"פ מפורש יולא צדבריו שהדבר ידוע שצעת שיצנה צביהמ"ק כבר צא אל"י ומשיח ומלאה הארץ דעה את ה' ואם כן קשה עוצא הא"י הבית צמס' מעשר שני צסתמא דצרי הירושלמי שבנין צביהמ"ק קודם למלכות צי"ד, ופי' צו שאפשר לצנותו אף צדור שאין צו גדולים כ"כ, ולא העיר מלומה ממה שכתב צכ"מ שהדבר ידוע שאין זה צמציאות, וזה לכאורה סתירה

אמנם דצרי התו"ט אי אפשר ליישב צזה, שהרי פי' דצרי הירושלמי צמה שאמר זאת אומרת בנין צביהמ"ק קודם למלכות בית דוד, שהוא ממה שאמר ר"י שהתנאי היה אחר החורבן שאימתי שיצנה צביהמ"ק יחזור הדבר לכמו שהיה, שלמה הולרכו לתנאי, הלא צי"ד שהוא גדול מהם יוכלו בעצמם לצטל אז תקנת הראשונים, וע"כ דחשו שמא יהי בנין צביהמ"ק צדור שלא יהיו גדולים מהם וא"כ ז"ל שהוא קודם למלכות צי"ד. וא"כ אם אי אפשר שיהי בנין צביהמ"ק צלא משה ואהרן, אף אם הוא קודם להצפשות מלכות צי"ד אצל גדולים כמה מכל הדורות, וצמפרשים יש גם פירושים אחרים דצרי הירושלמי שאליציי"הו אפשר ליישב כנ"ל, אצל לפי של התום' יו"ט א"ח ליישב צלי מחלוקת.

נח

אבל היותר תמו' דצצרי התום' יו"ט שהרי צפ"ח דיומא כתב התום' יו"ט על אורת הצביהמ"ק וז"ל: הדבר ידוע דכל הני הלכות הלבחא למשיחא נינהו, וכשיצנה צביהמ"ק צ"ב כבר צא אל"י והחיר כל הספיקות וכו' משום דבנין יחזקאל דלעתיד לא פי' עפ"י חז"ל, וכ"כ הרמב"ם בהלכות בית הצחירה בנין העתיד להצנות אעפ"י שהוא כתוב ציחזקאל אינו מפורש ומצואר עכ"ל, וכן צפתחתהו למס' מדות צקש התו"ט עעס על לימוד מס' מדות שהוא אורת הבית שני דאעפ"י שהבנין של עתיד יש צו שניוס ולא ישו עס בית שני ואין יודעין הפי' ציחזקאל צאחה אופן

עלומה דבריו החוי"ע, ומהתימה שלא ראיתי שום מפורש להעיר זאת.

ג

והנה קשה לי עוד במשנה שם דמ"ש דפליגי חנא קמא ור"י חימת ה"י החנאי שיחזור הדבר לכמו שה"י ולדעת שניהם יש נפקא מינה להלכה וקשה למה השמיט הרמב"ם את כל החנאי שיש בו נ"מ להלכה, ולא העירו זאת שום א"י מפרשו הרמב"ם. והחוי"ע שם נתקשה למה פסק הרמב"ם כר"י ולא כת"ק, דהרי קי"ל להלכה כר"י מחזירו ולא מחזירו, ומתמי' על הכ"מ שלא העיר זאת, וכחז אח"כ ולא נהירא לומר דהרמב"ם כתב משחרב ציבמ"ק וכו' משום דאף להנא קמא הואיל ונחרב הבית אין מעלין כדכתב בפירושו דאין זה מדרך הרמב"ם בחיבורו להשמיט דין הנוכח בפני הבית. והנה מה שהציא הרמב"ם ז"ל כל הדינים הנוכחים בפני הבית הוא רק בשביל שיש בהם נפקא מינה לידע לעתיד אבל מה שה"י מה דרוב הוה, ואין נפקא מינה עוד, דגם במסכת מדות ערח הרמב"ם לפרש דבשביל כן נשנה בשביל שיש בו חובלת לידע גם לעתיד וכמו שצ"ח החוי"ע דבריו כאשר הבאתי למעלה, וכל הכ"מ שיש בהך דחנאי דמ"ש על לעתיד הוא תלוי רק בפלוגתא שיש בראותו החנאי כמצואר להמעייין וא"כ קשה טובא למה השמיט לגמרי את כל החנאי, ומהתימה שלא העיר החוי"ע זאת.

לכנות ציבמ"ק שחקו רבנן אלא שאח"כ כשחזרה המלכות וה"י הלווי שלא לכנות אלא צשינוי מקום קאת שזכר ודאי אסור וא"א לכנות עוד ור"ז עיי"ז למרוד במלכות אז שלחו החכמים את ריב"ח להשקיט את העם. ולכאורה קשה לפי"מ שהבאתי מדברי התוס' והרמב"ם והרד"ק והחוי"ע שאין מליאות לכנות הציבמ"ק עד שיבוא אלי' שאין יודעין הפי' ביחזקאל הא"ך שחקו רבנן מתחלה כשה"י הגזירה לכנות ולא מלינו שאמרו דבר אלא אח"כ שלא ימרדו במלכות, וגם אז לא אמר ריב"ח שום דבר נגד עמם הצנין אלא נגד המרידה במלכות. ודוחק לומר שינן שהצינו ברות קדשם שלא יניחו המלכות לכנות לכן לא ראו לורך לדבר מזה אלא להשקיט ממרידה, ובניקל יותר להשקיט העם ממרידה מלהשקיט אותם מעמם הצנין, שהרי כיון שהצנין הוא שלא כדת הא"ך אפשר לומר שהיו עיי"ז בשתיקה דהוי כהודאה, והרי חזינן שלא ראו לכנות שלא כדת, שהרי צשינוי מקום או הוספה וגרעון באתר אמות לא ראו בעלמם לכנות כי לא ראו לעשות שלא כד"ן, וא"כ לפי הג"ל שכל הצנין הוא שלא כד"ן הא"ך שחקו להו רבנן ולא הודיעו להם הד"ן שאסור לכנות.

ד

וגראה צוה דהנה לשון החוי"ע צפ"ח דיומא דצנין יחזקאל דלעתיד לא פי' עפ"י חז"ל ומשמע מזה שחז"ל לא פירשו לנו את הכתובים שביחזקאל ויוכל להיות שהמה ידעו ולמדו והצינו את כל צורת הבית שבכתובים דיחזקאל אלא כיון שהכריעו אח"כ שאין צנין ציבמ"ק ערס ציאת אלי' ומשיח, וכמשי"כ צשי"ת צנין ליון כן גם לענין הקרבת הקרבות בזמן הזה, והציא ראיות שעי"ז נאמר ולא ארית צרות נוחוכם, לכן לא ציארו אח"כ מסדרי המשנה והש"ס פי' דברי הכתובים שביחזקאל צוה. ובאמת כל מראה ומראה שנתורה שבקראי לא הוי ידעינן מאומה באתר אופן לעשותה אלו לא היו מבארים חז"ל פי' ודיני המראה. ואפשר שבשביל כך הניחו מלברו שלא יהי צי"ד עושין לכנותו קודם ציאת המשית, וכיון שאין יודעין הא"ך לכנותו אינו במליאות שיצנה עד אז.

ובזה מיושב שאפשר צשינוי ריב"ח עדיין ה"י למדין ויודעין הפי' שבצוהת יחזקאל ולא ה"י אז

ואשר אנכי אחזה ליישב סתירת החוי"ע מחומר הנושא. הנה במדרש רבה ס' תולדות פי' ס"ד ס"י י' איתא צימי ר"י צ"ח גזרה מלכות הרשעה שיצנה ציבמ"ק וכו' אזלין חילין כותאין ואמרין ידיע להוי למלכא דהדין קרייתא מרדתא תצנא וכו' ואמר להון מה נעביד וגזירית, אמרין ל"י שלא ואמר להון או ישנון יתי' מאתרי' או יוספון עלי' חמש אמינן או יבצרון מיינה חמש אמינן ומן גרמיהון איעון חזקין ביון וכו', כיון דאתון כתביא שרון צכיין צעיין למימרד על מלכותא אמרין יעול חד צר נש חכימא וישדך ליבוצא אמרין יעול ריב"ח, עאל ודרש ארי ערף ערף וכו' דיינו שנכנסו לאומה זו צש"ס וילאנו צש"ס יעיי"ש. ומצואר צוה שנתחלה צעת שהיתה הגזירה

וצריך להצין לכאורה הלשון צמדרש רצה פ' תולדות
 זימיו ריב"ח גזרה ממלכות הרשעה שיצנה בית
 המקדש. למה קראו את צנין זיבמ"ק צאותו הלשון
 שהיו גזירה ממלכות הרשעה, הלא לכאורה אלו היו
 צונים היו דבר טוב וגדול, שהרי אח"כ כשביטל את
 הצנין ראו ישראל למרוד עיי"ז עד שהשתיקם ריב"ח
 כמה שאמר דינו צאומה זו שנגכסנו בשלום ויאלנו
 בשלום ואין לנפש מהם רווחים כאלו כמו שהביא
 המשל מהארי ערף ערף יעיי"ש, ואין הדרך לכתוב
 סתם גזירה ממלכות הרשעה אלא על גזירה רעה
 ר"ל, לא על דבר טוב כזה של צנין זיבמ"ק. ונראה
 עפ"י המבואר צמד"ר איכה א' אות ל"ב צוויכוחו
 של ריב"ז שאמר ריב"ז לפנגר עד דלית את מליף
 סנגוריא את מליף עלן קטיגוריא, א"ל לעיבזכותן אנה
 צעי דכל זמן דהדין זיתא קיים מלכותא מחגרין
 צכון, אין איחורוב הדין זיתא לית מלכותא מחגרין
 צכון, א"ל ריב"ז הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות
 יעיי"ש. וחזין כזה שעל גוף הדבר מה שאמר הפנגור
 שעמידת בית המקדש היא סכנה לישראל מהתגררת
 המלכויות, על זה לא השיב ריב"ז מאומה, אלא שאמר
 לו הלב יודע, דהיינו שאין כוונת לבו לעובת ישראל
 ולא הכחישו אלא על הכוונה מה שאמר שהוא מכון
 לעובת ישראל, ולמה לא הכחישו יותר על גוף הדבר
 שאדרבא שזיבמ"ק היא מחנה עובד ועלומה לישראל,
 כמו שאנו אומרים על אחת כמה וכמה טובה כפולה
 ומכופלת למקום עלינו וכו' עד שצנה לנו בית הבחירה
 לכפר על כל עוונותינו. ונראה שזה לא היה יכול להשיב
 לו, כי עפ"י דרך הטבע האמת הוא כן שכל זמן
 שזיבמ"ק היה קיים היה מביא קנאה גדולה בין
 האומות והתגררות המלכויות, אלא שצעה כיבוש יהושע
 וכיבוש עזרא הסופר שהיו הכל צנצוה, כמבואר
 צכתובים, וכן צתי המקדשות בהם נצנו עפ"י נצואה,
 ואמר הכתוב הכל צכתב מיד ה' עלי השכיל, וצמה
 שצוב הקצ"ה לעשות הוא ית"ש שומרם ומליטם שלא
 ירעו ולא ישחיתו בכל צבולם, וכמו שאמר חז"ל הוצא
 צרש"י ז"ל עכ"כ יצרכך ה' וישמרך שהנותן מחנה
 לעבדו אינו יכול לשומרו מכל אדם, אבל הקצ"ה הוא
 הנותן הוא השומר להצילם מהתגררות המלכויות. אבל
 כשהגיע זמנו ליחרב, ומבואר צגמרא חזיר דף ל"ב
 ע"ב שידעו זה מכבר שיחרב, שמבואר עוד צקרא

עדיין הכרעה ההלכה שאין לננות בית המקדש טרם
 ביאת המשיח, כי צאמת היא פלוגתא התנאים, כאשר
 יתבאר עוד, ומ"ש הרמב"ם שא"ל לננות והחליט
 החו"ע לדבר ידוע שכשיצנה זיבמ"ק כבר צא אל"י
 וכן הוא החלטת החוס' צמס' פסחים כ"ז הוא אחר
 חתימת התלמוד שאנו רואין שלא ציארנו פ"י הלכה זו,
 לכן הדבר ידוע שא"ל לננותו. ולפי"ז מיושב הסתירה
 מפ"ה דמעשר שני שס' מביא החו"ע דצרי הירושלמי
 שפ"י דצרי ר"י שסובר צנין זיבמ"ק קודם למלכות צי"ד
 ואז צימיו ר"י שידעו להצין אורת הצנין היו מקום
 לחוש גם שיצנה צדור שאין צהם גדולים מהם, אבל
 צפ"ה דיומא דמייכרי מפסק הלכה שאחר התלמוד לא
 כתב כן ואין צזה סתירה, וניהא ג"כ מה שהשמיע
 הרמב"ם אורת התנאי אף לפי"ד החוס' יו"ט שפסק
 הרמב"ם כר"י אין זה אלא צמה שכתב שהתקנה היו
 אחר החורבן אבל על חנאי שקאי רק על זמן צנין
 זיבמ"ק אחר חתימת התלמוד שא"ל לננות זיבמ"ק
 טרם ביאת המשיח אין נ"מ לדבר עוד מזה התנאי,
 ושפיר השמיטו הרמב"ם. וצזה מיושב הכל.

אל"א שלשון החו"ע שצפירושו להפטורה פרשת תצרה
 עדיין ל"ע שפ"י דצברי הפסיקתא שאמר צלורת
 הבית שציתוקאל הואיל ואחס מתעסקים צו כאלו אחס
 צונים צו שלכן לא אמר צונים אורתו שלא יהי משמעו
 את כולו אלא צונים צו משמע מקצתו שמה שאין
 מצנינים אינו נחשב כאלו צונים, ומדפי"ן כן צלשון
 הפסיקתא משמע שגם אז לא היו מצנינים. אלא שאח"כ
 כתב שאין ראוי מדקדוק זה שאמר צונים צו ואפשר
 שהוא לשון נופל על לשון, אלא אף אלו לא נאמר
 הדין כן מסביר, דמה שאין אנו מצנינים אינו נחשב
 כצונים. ואפשר שאמר דין זה על דורות שאחר התנאים,
 אבל לשונו שאמר על הפסיקתא דאמריהו על לשון
 המדרש ל"ע לפי"ז. ואולי הפסיקתא שהוא מרב כהנא
 שהיו צימיו האמוראים אז כבר פסקו מלצאר צזה
 אחר סידור המשנה שסתמו בדברים ולא פ"י גם
 צמס' מדות אלא אורת הצ"ש לא אורת הצנין דלעתיד,
 משא"כ צימיו התנאים כמו צימיו ריב"ח ור"י. ועדיין
 ל"ע לשונו שס' בהפטורה, אבל דצרי הרמב"ם והחוס'
 והחו"ע ציומא וצמדות אפ"ל כנ"ל.

צדיחת המשיח עושים סמיות עינים שזכו הללה, ושאינו מניעות דמשכח ונגררין העם אחריהם, וצבוע"ר שטנא ללא, וכל אשר עינים לו לראות האמת רואה עד כמה מהפכין דברי חלקים חיים, וכל דרכיהם הם סכנה עמומה ח"ו לכלל ישראל. השי"ת ירחם ויאמר ללרותיו די ויילנו מרשת זו עמנו, ויחיש זמן גאולתינו ופדות נפשינו צרחמיו וחסדיו המרובים ית"ש לעד.

פא

ועב"פ זה ודאי שמ"ש צירושלמי שבנין ציהמ"ק קודם למלכות צי"ד יש לו צ' פירושים, או שהפי' הוא שיצנה אחר ציאת המשיח ערם שיחפשע מלכות צי"ד או לפי דרך התוי"ט ל"ל שיהי' כמו צימי ריב"ח שגזרה המלכות לצנות ציהמ"ק צעודם בגולה תחת מלכות הרשעה שלא הי' עדיין שום רמז ורמזה של גאולה וציאתי המשיח כי מעת ריב"ח עד עכשיו צבוע"ר ילאו מה שלאו ועדיין בן דוד לא בא, וע"כ הי' דעת אותו המאן דאמר צירושלמי לחוש ע"ז דכיון שבנין ציהמ"ק קודם למלכות צית דוד לכן יוכל להיות עוד שיתרמי כמו צימי ריב"ח שיגזרו מלכות הרשעה לצנות ציהמ"ק ואין צוה שום רמז של גאולה. ובמלאכת שלמה על המשניות כתב צירושלמי עלמו מתמה אח"כ וחולק, שפי' צמה שאמר ודם ענב תשחה חמר דהיינו ציאת המשיח דמלכות צית דוד קודמת. ועב"פ הרמב"ם לשיטתו שכתב שעכשיו אין יודעין האין לצנותו שפיר כתב מסימני המלך המשיח שיצנה ציהמ"ק שהרי כתב שהמלך המשיח יהי' חכם יותר משלמה ונציא יותר מכל הנביאים קרוב למרע"ה כמבואר בהלכות תשובה, וא"כ יתבאר על ידו כל הספיקות ויוכל הוא לצנות ציהמ"ק.

ובסוכה דף מ"א גזי ווס הנף כולו אסור, מאי טעמא, מהרה יצנה ציהמ"ק. והקשו שם רש"י ותוס' הא אין ציונין ציו"ע וצליה, וכתב המאירי דהיישו לצי"ד עושין, כוונתו ג"כ דהשו שמא יארע כמו צימי ריב"ח ויהי' כל הבנין ע"י טעות, אבל שם אינו אלא הוי"א צעמא כי למסקנא דמסיק דרש והתקין א"ל עוד לזה. וצלאו הכי הלא רש"י ותוס' והרשב"א והריעב"א כולם כתבו התי' שלכן אפשר שיצנה ציו"ע וצליה, בצביל שבנין העתיד יתגלה ויצא משמים צנו ומשולל.

צדיחאל שבועים שבועים נחרך על עמך ועל עיר קדשך, ועיי"ש בגמרא, וכיון שאין חפץ הי' ציהמ"ק ובמלכות ישראל, היא סכנה מחמת התגרות המלכות, ולכן לא הי' יכול ריב"ז להשיב לו ע"ז מאומה, אלא שזה חמר לו שאין כוונתו לעזבה, שזה הי' האמת.

ובזה יובן מה שאמרו הלשון גזירה, שאז צימי ריב"ח הי' בנין ציהמ"ק גזירה ממלכות הרשעה, כי אלו הי' נצנה אז הציהמ"ק ערם ציאת המשיח הי' סכנה גדולה לישראל כמו שאמר הפגנור לריב"ז ואמר ריב"ח דיינו שבכנסנו בשלום וילאנו בשלום, כי ע"י שלא נצנה ציהמ"ק אז ילאנו בשלום. וכעין זה המה דברי הבלי יקר צפי' דברים עב"כ רצ לכס סוב אח הבר הזה פנו לכס לפונה, ח"ל: רבים אומרים כי פסוק זה נוקב ויורד עד התהום ויש בו רמז לשעה ולדורות, וענין סבוב זה שילכו סחור סחור לכרם הי' לצאות לא יקרבו כי ימים רבים לישראל שיהיו נדים ונעים סביבו ולא יותן לישראל כח עליהם עד מדרך קף רגל עד שיצא מי שנאמר צו ועמדו רגליו ציוס ההוא על הר הזתים, וכ"ז ישראל הולכים סחור סחור נאמר להם פנו לכס לפונה, ודרשו צוה אם הגיע שעתו של עשיו הלפניו עצמוכס, וענין הפצה זו נ"ל שאם ימלא האיש הישראלי אחיה הללחה זעיר שם זעיר שם אזי יעמינו וילפניו הכל צפני עשיו וכו'. וכן יעקב צוה לבניו למה תחראו, פירש"י צפני בני ישמעאל ועשיו כאלו אחם שבועים, כי שניהם סוברים שילחק גזל הללחת ישמעאל ויעקב גזל הללחת עשיו ע"י השתדלות ע"כ צוה פנו לכס לפונה, שלא יתקנה צכס. וזה היפך ממה שישראל עושין צדורות הללו, כי מי שיש לו מנה הוא מראה את עלמו צמלצושי כבוד וצתים ספונים והצובים כאלו הי' לו כמה אלפים, ומגרים האומות בעצמם ועובדים על מה שנאמר פנו לכס לפונה, ומנהג זה צרפת בני עמנו והוא המסבב את כל התלחה אשר מלאחנו, והמשכילים יצונו ליקח מוסר, עכ"ל. הנה העיד שכל התלחה אשר מלאחנו הוא בצביל המצבקים גדולה וכבוד צעיני האומות ערם ציאת המשיח, וכש"כ צבנין ציהמ"ק צעת הגלות שהי' גזירה רעה ר"ל, וק"ו צ"ב של ק"ו ליקח מלכות וממשלה ערם ציאת המשיח, שהמיוס והאפיקורסים התפזים צמלכות וממשלה בלא תורה ואינם מאמינים

בית המקדש ולעמיד לא גזרו. והנה זה אמת דלאו היינו אומרים שאין צנוה איסור מדאורייתא אלא מדרבנן לא קשה מצנין ולעמיד דאין שבות במקדש, אבל יסוד צנינו שכתב שזה מצוה דאין שייך זה רק לר"א, ורבנן ס"ל דאין צמגנן משום צנוה היא תמו' דהרי צנוה"מ פ"ח מה' שבת ה"ז ז' כתב שהכריע הר"ח ז"ל בראיות וכן כתב הר"ף בכתובה וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל שם דלא נחלקו הרבנן על ר"א אלא מהמכבד ואילן, אבל בהמגנן כולי עלמא סברי דחייב משום צנוה ואין צוה פלוגתא. וכן פסק הרמב"ם בפ"י מה' שבת ה"ז י"ג להלכה דהמגנן הוא תולדות צנוה, וכן החליט להלכה הפר"ח באו"ח סי' תל"ה דמגנן אסור מן התורה משום צנוה. הן אמת שיש ראשונים שסוברים דפלוגתא רבנן הוא אכולהו שבצרייתא שם, אבל מה יענה להכרעת הר"ח והר"ף והרמב"ם דלא סברי כן, והאריך יתרון דברי הש"ס אליבייהו. ולתרון דברי התוס' שאמרו שאין באיסור צנוה ציוס עוב אלא מדרבנן, מזה הדבר להלן. גט הוא דוחק גדול שיהי' אחיבה הוה אמינא צעולם שחקנת ריב"ז אינו אלא אליבא דר"א ולא אליבא דחכמים כלל דאין הלכה כר"א וכמו שהעיר צענזר ע"ז שהוא דוחק, אבל אין לנו לזוז מדברי רש"י ותוס' ושאריו הראשונים ז"ל.

ולפענ"ד אפ"ל דאף שבוודאי הסדר הוא שיהי' יצנה קודם בידי אדם ואח"כ יצוה הביהמ"ק של מעלה, אבל מ"מ א"א לידע צירור גמור באחיה אופן יהי' אחר ביאת המשיח כמ"ש גם הרמב"ם בסוף הלכות מלכים, כי באמת הכל תלוי באחיה מדה זמן שיהי' ביאת המשיח, וכמ"ש הרמב"ם שמעטם זה אי אפשר לומר הלכתא למשיחא, מתמת שאין יודעין באיזו מדה יהי'. ובארץ החיים על תהלים מזמור ע"א כתב צדצר החלוקים שקודם יהי' ביאת המשיח ומי שנים אח"כ יהי' תחב"מ ואח"כ צנין ביהמ"ק, כי זה רק אם יהי' קודם הזמן שאז יהי' לפי המדיניות, אבל אם יהי' צעתה יהי' תחב"מ וביאת המשיח וצנין הביהמ"ק הכל צפעס אחת יעו"ש. ובודאי מה שמצוה צפ"י בחו"ק א"א שישתנה דלכן הוי הכופר בביאת המשיח ככופר בחו"ק, אבל כל מה שהוא אח"כ בקבלה כתב הרמב"ם צפ"י מהלכות מלכים

הגם שמ"ש הרמב"ם שהמלך המשיח יצנה ביהמ"ק לבחורה הוא נגד זה שאמרו שהבית העמיד יצוה מן השמים צנוי ומשוכלל, והעיר כעין זה בחפ"ארת ישראל על המשניות ריש מדות, וכתב דברים דחוקים, ואין להאריך. ובערוך לנר על מסכת סוכה שם דף מ"א הביא ג"כ ראיות שיצנה ביהמ"ק לעתיד בידי אדם, והכריע דתרווייכו איתנהו, שקודם יצנו צנין ממש בידי אדם, ואח"כ יצוה הביהמ"ק של מעלה לתוך הבית שצנוה כנשמה בתוך הגוף, וכמו שירד צמטן ובמקדש האש של מעלה בתוך האש של הדיוט שנצער צעלים. גם צייטצ פנים הביא כעין זה מאחזה ספר. אבל מספיק רק לתרץ שלא יהי' סתירה מדברי חזו"ל במדרש שיצוה צנוי ומשוכלל מלמעלה, אבל דעת רש"י ותוס' א"א ליישב בהכרעה זו שהרי כתבו שבצניל כן אפשר שיהי' יצנה ציו"ט וציללה כיון שאינו בידי אדם, ואם לריכין שיהי' קודם צנין בידי אדם אינו מתורץ כלל. ובערוך לנר דחק מהאי טעמא לבקש תוי' אחר על קושיית רש"י ותוס' אמנם כיון שרש"י ותוס' והרשב"א והרע"ב"א נחכונו לדעה אחת בתירוצן זה, אין להעלות על הדעת לחלוק עליהם ולריך למשכוני אנפשין לתרץ דבריהם.

ואת במקום שנוכל לחדש תוי' שהוא לפי ראות עינינו מספיק יותר מדברי הראשונים ז"ל, כי נגד דעת הראשונים ז"ל צעלה דעתיו כאפס וכאין המוחלט. וצפרט שחירונו של הערוך לנר צוה הוא תמוה שכתב לתרץ עפ"י דברי התוס' שצנת דף ל"ה שהקשו דצנין ציו"ט יהי' מותר מטעם מתוך, מתוך שהותר לזורך גיבון, וחירונו דמדאורייתא באמת מותר רק מדרבנן אסור, וכתב ע"ז הערוך לנר שזה מצוה דאין שייך זה רק לר"א שם דס"ל דמגנן חייב משום צנוה, אבל לרבנן דס"ל דאין צמגנן משום צנוה לא שייך ג"כ מתוך, וממילא צנוה אסור מדאורייתא. וצוה מיישב קושיית הראשונים דלעולם צנין ולעמיד לא משום כך מותר דלתי צנוי מן השמים כי יהי' צנוי בידי אדם, ומכל מקום לא קשה כל אסור לצנוה ציוס עוב, דו"ל דמה דלמרינן שצנועות שאסור היינו אליבא דחכמים, אבל לתי זה איזל ריב"ז צנועת ר"א תלמידו דאין איסור צנוה ציו"ט רק מדרבנן, וא"כ י"ל דלזורך צנין

ומדארגחו קמיו וכו' וציתא איתבני על ידא דצב נש בגין כך לא איתקיים וכו' ציומיו דעזרא גרם חטאה ואילערטון אינון למצני ולא הוב צי קיומא ועד כען צנינא דקוצ"ב לא הוב בעלמא ולזמנא דאתי כתיב צונה ירושלים ה' איבו ולא אחרת וצניינא דא אן מחכאן ולא צניינא דצב נש דלית צי קיומא כלל וכו' דאפילו קרתא דירושלים לא ליהוי אומנתא דצב נש וכו' כש"כ ציתא דאיבו דיוורא דילי, עכלה"ק הצריך לעניינו יעו"ש. ומדכחז הלשון ה' יצנה איבו ולא אחרת, וגם מדכי' לתרץ צבה הקושי' מה שלא הזכיר צנין בית השלישי צקרא יען שלא יהי' יצנה ע"י אדם אלא יצוא צנוי ומשוכלל מאומנותא דקוצ"ב מכ"ז משמע שלא יהי' כלל צנין צני אדם צצית השלישי. וצדברי הזוכ"ק האלו מתורץ מה שנתקשה בישמח משה הכ"ל עה"כ תצירמו וגו' מה שדרשו חז"ל צבה ציאה ראשונה ושני' וציהא השלישית העיקרית לא הוזכרה כלל, והאריך לתרץ. גם הל"ה צמס' צרכות שם נתקשה צמאמר זה והאריך לתרץ. וצדברי הזוכ"ק האלו מצוהר התי' שלא הזכיר אלא צנין צידי אדם, לא מה צבה משמים.

שא"א לידע האריך יהי' עד שיהי'. ולכן אפשר דאף שהסדר הוא שיהי' יצנה קודם צידי אדם, מכל מקום יש מליאות שיתמכה ויתקדם ציהמ"ק לצוא ערם שיצנו מלמטה, וכמ"ש צארץ החיים גם צשאר דברים שיוכל להיות שנינו מסדר המדרגות ויצוא הכל צפעס אחת, ולכן חששו חז"ל לעשות תקנה גם ע"ז שמא יצוא בית המקדש של מעלה שלא כסדר המדרגות, ואין זה סתירה למה שנראה סדר המדרגות לצנות קודם צידי אדם. גם י"ל דמה שכתבו רש"י ותוס' דגזרו שמא יצוא בית המקדש של מעלה צצצת ויו"ט ערם שיצוא משיח הוא לפי הכו"א שהטעם הוא משום גזירה וצ"ל כן מחמת הקושי' שא"א לצנות ציהמ"ק צצצת ויו"ט, אבל למסקנא שהוא דאורייתא ודרש וכתקון, ואינו משום גזירה כלל, תו אין ראי' שיש צצצת לומר שיצא קודם ציהמ"ק של מעלה, ומ"ש שיצנו קודם צני אדם הוא לפי המסקנא. וצישמח משה פי' צצלה עה"כ תצירמו ותטעמו וכו' כחז קאת צאופן אחר שהצית הראשון נגזו ויצוא קודם למקומו אותו הצית שנגזו ויתפללו שמה ישראל וצח"כ יצוא לשם הצית הצנוי ומשוכלל מלמעלה.

כב

אור"ח כדי לתרץ גם המקומות שנראה מהם שיצנו ישראל בית המקדש לעמיד כדאיתא צמד"ר סי' לו פי' טו' סי' ו' מלך המשיח שנתון צלפון יצוא ויצנה ציהמ"ק דנתון צדרום, וצירושלמי מגילה פ"א הל' י"א לכשיתעוררו הגלויות שהן נתונות צלפון ויצואו ויצנו ציהמ"ק דנתון צדרום, מזה משמע שהמלך המשיח עס עולי גלויות שיעלו עמו יצנו ציהמ"ק, וזה כדברי הרמב"ם שמלך המשיח יצנה ציהמ"ק, אפשר לומר דאף שיצנו קודם ציהמ"ק מ"מ כשיצוא אה"כ תיקף לשם הצית הצנוי ומשוכלל מאומנותו של הקצ"ב יתבעל צתוכו הצנין הצנוי צידי אדם כציעול הכר צתוך האצוקה, ולא יהי' עוד צמליאות אלא הכצנה ע"י הקצ"ב, הוא ולא אחר, ולא ישמחו כלל צצצית הצנוי ע"י אדם כי יצוא לשם תיקף צנינו של הקצ"ב, ע"כ לא הזכיר צקרא. ומה שיצטרכו ישראל לצנותו אפשר שהוא צצציל לכות את ישראל צמלות צנין ציהמ"ק, כי עכ"פ אם עשו את שלהם קיימו המצוה, או אפשר צריך להיות אצערותא דלחחא, או יש טעמים אחרים שלא נחגלו לנו, כמו שכן הוא בכל דרכי השי"ת ומצותיו יח"ש

ואפשר לומר עוד דהנה צאמת משמעות הזוכ"ק הוא שלעתיד לא יהי' כלל צציהמ"ק צנין צידי אדם אלא מה שיצוא צנוי ומשוכלל מן השמים. וצלה"ק צצ' פנחס דף ר"כ ורבי"א, יומא חד אחת לקמיה חד חכים גוי א"ל סבא חלת צעיון וכו' חד דאתון אמרין דיתצני לכו צי מקדשא אחרת, וכה לא הוו למיצני אלא תרי צימנין בית ראשון וצית שני צית שלישי לא תשכה צאורייתא וכה מה דכו' לי' למיצני כצר איתצנון ולעולם לית צי יתיר דהא תרי צתי ישראל קרי לון קרא וכו' ואמר אה"כ מילין אילין דשאל הווא רשע אנה שאלנא יומא חד לאלי' ואמר דהא צמציבתא דרקיע אצסדרו קמיו דקוצ"ב והכי הוא דכד נפקו ישראל ממלריס צעה קוצ"ב למעבד לון צארעא כמלאכין קדישין לעילא ובעא למיצני לון ציתא קדישא ולגחחא לון מגו שמי רקיעין וכו' צאן אחר צמכון לצצתך פעלת ה' צכהי'א דפעלת אנה ה' ולא אחרת מכו' לצצתך פעלת ה' דא צית ראשון מקדש ה' כווננו וידך דא צית שני וצרווייבו אומנותא דקוצ"ב אינון

זוה א' מן הראיות שהביא הפר"ח דהרמב"ם ז"ל
 חינו סובר מתוך כ"ח בהוצאה והצעה דלא כהרמ"ם
 וסייעתו. והחת"ם בחידושויו למס' ביצה בסוגיא
 דמתוך הביא ראי' לדברי הרמב"ם מדאמרינן במס'
 שבוטות דף ע"ז ע"ב אין זנין ביהמ"ק דוחה יום טוב,
 ומשם לכאורה קושיא על התוס'. אבל לפענ"ד יש
 לתרץ שניהם דברי התוס' והרמב"ם, ול"ק מידי
 אחרווייהו, דהנה הפני"י כתב לתרץ הקושיא על
 הרמב"ם שמחייב צבונה ביו"ט ולא אמרינן דפטור
 משום מתוך שהותר צמגנן וז"ל: דלפענ"ד דהא
 דאמרינן מגבן חייב משום צונה היינו דוקא צמגנן
 לאור ליצבש להנניע לימים רבים דצכה"ג מכון לעשותן
 כמו צנין למען יעמדו ימים רבים, משא"כ עשיית
 גביות שהותר ביו"ט ע"כ היינו לכולם לאלתר, וא"כ
 צכה"ג לא שייך צ' צנין כלל ולא גרע מצובה על מנת
 לסחור דפטור, וא"כ לפי"ז לא מצינו שהותר צנין
 לנורד, ולדעתו צרור לחלק בכך אלא שלא מלאתי לשום
 פוסק או חיוב מפורש שמחלק בכך, עכ"ל. והחת"ם
 בחידושויו דחה זה צמה שכתב עליו ולא ידעתי מולא
 זה הדין שיהי' מותר לפרוס אוהל על מנת לסחור.

ראני תמה על החת"ם שכתב שלא מלא מקור לזה,
 גם הפני יבושע שלא מלא בשום מקום
 לחלק בכך, הלא מצואר צנין מקומות צירושלמי במס'
 שבה פרק כלל גדול ה"ב צ' וצריש פרק הצובה ה"ב א'
 וז"ל: מה צנין ה"י צמשכן שהיו נוחנים קרשים ע"ג
 אדנים, ולא לשעה היתה, א"ר יוסי כיון שהיו חונים
 ונוסעים עפ"י הדיבור כמו שהוא לעולם. א"ר יוסי צ'
 ר"ב מכיון שהצביחם הקצ"ה שהוא מכניסן לתרץ
 כמי שהוא לשעה, הלא אמרה צנין לשעה צנין יעיי"ש.
 א"כ סברה הפני"י דצנין לשעה לא הוי צנין ה"י פלוגתא
 מצוארת צירושלמי. ולא קשה משאר מלאכות דלא מצינו
 לחלק בכך אלא אף על גרע אחת הוי מלאכה, די"ל
 דשאני צנין שאינו נקרא צנין אלא מה שיש לו קביעות
 על חיוב זמן כמו שאין צנין וסחירה בכלים שאינו דבר
 קבוע, וכן בקשר דענין קשר ה"י רק כשהוא קשר של
 קיימא, משא"כ צשאר מלאכות שאינם כה"ג. ועכ"פ
 צבונה יש מקור לסברה זו. וצויתר אני תמה על
 החת"ם סופר שכתבוצותיו אור"ח ס"י ע"ב הביא דברי
 הירושלמי האלו והכריע להלכה כדעת המתן דאמר
 צירושלמי דצנין לשעה לא הוי צנין, וכאן בחידושויו
 כתב שלא מלא שום מקור לדבר.

הסתומים ומכוסים מלאתו, כמאה"כ כי לא מחשבותי
 מחשבותיכם וגו' כוונע.

ובזה אפשר להבין מה שהבאתי למעלה מדברי
 הרמב"ם והתו"ט שאין מליאות לנו לצנות
 ביהמ"ק כי לא ציארנו חז"ל פסוקי יחזקאל שצנין
 הבית ולא נוטע לנו הא"ל לצנותו וצינו ריב"ח משמע
 דצברי חז"ל שהי' מליאות לצנותו, וכבר כתבתי צזה.
 ולפי דברי הזוה"ק שהתקתי כאן שאל ר"א לאלי
 הך קושיא למה לא נזכר בית שלישי בקרא, ומחמת
 קושיא זו גילה לו אלי' ז"ל מה שנאמר ע"ז במתיבתא
 דרקייעא שלא יהי' עוד בית וצנה ע"י אדם אלא
 מלוממותו דקוב"ה. נמלא דקודם ששאל שאלה זו ה"י
 סברה שיצנו עוד בית שלישי לעבוד צו עבודה כמו
 צבתים הראשונים אף ערס שיגיע הזמן שיצוא אח"כ
 תיבך הבית הצנוי ומשובלל מלמעלה, ולכן ה"י סברה
 צימו ריב"ח שיש מליאות לצנין ביהמ"ק באופן זה.
 משא"כ מסדרי המשנה והש"ס שהיו אחר שנתגלה להם
 ע"י אלי' ז"ל פירושה דקרא שלא יהי' עוד ביהמ"ק
 באופן זה אלא צעת קץ שיגיע הזמן לצנין ביתו של
 הקצ"ה מלוממותא דלי' שוב לא דברו מזה ולא ציארנו
 עוד אופן הצנין. וכן במשנה צפ"ה דמע"ש צפולגתא
 דר"י ות"ק י"ל שהיה קודם ששאלה שאלה זו ע"י
 אלי' ז"ל, ומה שנשאר בה המשנה אח"כ הוא צצניל
 שמשנה לא זוה ממקומה, כאשר כן אמרו כמה פעמים
 צש"ס צכה"ג.

אבל הקושיא שעל רש"י ותוס' ושאר ראשונים שכתבו
 דצנין העתיד אפשר שיהי' צנוי ציו"ט יטן שיצוא
 מן השמים עדיין אינו מתורץ לפי דעת האומרים
 שיהי' קודם חיוב צנין צידי אדם, כי יהי' א"ך שיהי'
 אף לפי מ"ש למעלה מכל מקום אין היתר לצנות כלל
 ציו"ט לפי דעת הרמב"ם וסייעתו ופשוט דצרי
 הש"ס שיש צצנין איסור דאורייתא.

סג

והנראה לפענ"ד דהנה הפוסקים הצנוי דהתוס'
 והרמב"ם פליגי צזה, לדעת התוס' צנין
 ציו"ט אינו אלא מדרבנן דמותר מה"ת מטעם מתוך,
 והרמב"ם ז"ל דפסק צבדיא דלוקין על איסור צנין
 ציו"ט קשה עליו לכאורה קושיית התו' דנימא מתוך.

ושרתה צו השכינה והקימו את המשכן בחנייתן אחר הכסיעות, ומה למדו גם על בנין הביהמ"ק אח"כ שהוא בנין קבוע וקדושת עולמים, משא"כ בהקמתו של ימי המילואים שהי' על מנת לסתור ועדיין לא שרתה צו שכינה כלל כמ"ש רש"י ז"ל צפ"י שמיני צפסוק וילאו ויצרכו שכל ז' ימי המילואים שהעמידו משה למשכן ופרקו לא שרתה צו שכינה עד אחר שנעשו צו כל המעשים בשמיני למילואים, גם אז לא הי' נאמר עדיין אותו המקרא של וציוס הקים את המשכן ללמד שאין מקימין בלילה, א"כ אין לנו שום ראיה שגם אותן ההקמות שהיו בימי המילואים היו אסורין בלילה, ולכן אפשר לתרץ כיוון דבקדשים הלילה הולך אחר היום ואם הקימו במוש"ק היו מקימו ציוס דהמשכן יש לו דין קדשים דהלילה הולך אחר היום, וכמו שאמרו עה"כ ויהי ערב ויהי צוקר יום אחד, דגם הערב היא בכלל היום, ומיושב אומרים ז"ל שצ"י ימי המילואים העמידו בכל יום אף בלי חילול שבת ועכ"פ אין ראיה משם על בנין לשעה דלא היו חילול שבת מה"ת.

הן אמת שהעמים שכתב שם בתשובה להכריע דבנין לשעה לא היו בנין לא הבנתי לפענ"ד כי העעם הראשון שכתב כיוון דאשכחן סתמא דתלמודא בשבת פרק במה מדליקין דף ל"א ע"ב דאמר גבי סותר על מנת לבנות במקומו דכיון דכתבי עפ"י ה' יחנו במקומו דמי ולא דחי לוי' ש"מ דהכי קי"ל, זה לא הבנתי כלל לפענ"ד מה שייכות מזה לזה, ולענין שיהי' במקומו דמי אמרו שמועיל מה שהוא עפ"י ה', ומה ראוי מזה דלא היו בנין לשעה שאמרו בירושלמי לאותו מאן דאמר דאף שהוא עפ"י ה' מכל מקום כיון שהבטיחן להכניסן לארץ עדיין היו רק בנין לשעה, אבל לענין שאמרו בגמרא דמקומו דמי אין נפקא מינה במה שהבטיחן הקב"ה להכניסן לארץ, והאריך אפשר לעשות מזה סתירה על אותו מ"ד, וצפרט להכריע מזה זה להלכה.

ובמ"ש עוד נגמרא מ"ק (דף ע"ו) דדחיק אמאי דאיגי ולא משני משום דאיכא למימר בנין ביהמ"ק יוכיח דלא דחי אפילו יום טוב ובימי מילואים דחי אפילו שבת שהקימו ופרקו בכל יום. ונראה כוונתו בזה שאמרו ז"ל דצ"י ימי המילואים הקימו את המשכן ופרקו בכל יום ואין ז' בלא שבת, א"כ ע"כ גם בשבת הקימו את המשכן, והלא אין הקמת המשכן דוחה אפילו יום טוב ומכל שכן שבת, והאריך הקימוהו בשבת, וע"כ דבשבת שהיו מפרקין אותו בכל יום היו בנין לשעה ואינו נקרא בנין. הנה זה כבר, ערס ראותי דצרי החת"ם האלו, חשבתי על ראייה זו, וראיתי אח"כ בחת"ם בחידושי עה"ת פ' ויקהל שכי' העעם שהי' מותר להקימו אז בשבת בשביל שאמרו חז"ל שלא הי' מליאות להקימו, ונתקשה משה איך יכולת צאדם אחד לבדו להקימו, והשיב לו הקב"ה הניח ידך במקומו והם הוקמו מאלהם, וכן פי' רש"י ז"ל צפ"י פקודי צפסוק הוקם המשכן, שהוקם מאלו, וא"כ נעשה ע"י הקב"ה, לכן לא היו מלאכה אעפ"י שנראה כאלו משה הקימו אין צוה איסור יעיי"ש. זה סותר דבריו שבתשובה שהביא מזה ראיה על בנין לשעה. — עוד נלפענ"ד בזה כי מה שאין מקימין בלילה למדו בגמרא שצועות דף ע"ו ע"ב מקרא דוציוס הקים את המשכן, ומקרא זה נאמר צפ"י בהעלותך אחר שכבר עברו ימי המילואים

אלא שלשון הספרי פ' נשא עה"כ ויהי ציוס בלח משה וגו' שכל שצעת ימי המילואים הי' משה מעמיד את המשכן ובכל צוקר וצוקר מושחו ומפרקו אח"כ משמע שהי' בצוקר. ויותר מזה צמד"ר שם פ' י"ב שיש פלוגתא ח"ק סבר שכל יום העמידו ר"ח צ"י אמר שני פעמים בכל יום הי' משה מעמידו ומפרקו אחת בצוקר ואחת בערב ר"ח הגדול אומר ג' פעמים בכל יום שנאמר הוקם ויקם להקים אחת לתמיד של שחר ואחת למילואים ואחת לתמיד של ערב, א"כ מצוה צפ"י שהעמידו בצוקר לאורך תמיד של שחר ובערב לתמיד של צין הערבים וא"כ נסתר מ"ש שלא הי' ציוס שבת אלא במוש"ק.

וחשבתי עוד דהנה בגמרא מ"ק דף ע"ו שבתוכה הבית ראשון חיללו יום הכיפורים ואכלו ושחו שדרשו קל וחומר ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם וקרצן יחיד דוחה שבת דאיסור סקילה, מקדש וקדושתו קדושת עולם וקרצן ליבור ויהי"כ דענוש כרת לא כש"כ, אלא דהיו דואגים אח"כ דהתם לורך גבוה והכא לורך הדיוט עד שיאתה צ"ק כולכם מזומנים להוי העוה"ב. וצד"ר פ' ל"ה סי' ד' מצוה

שצקי לדבר מהתמידים המרובין אלא מחנוכת הנשיאים שדחה שבת.

ונראה הענין הזה דהנה מה שלמדו מקראי דאין צנין ציהמ"ק דוחה שבת הקשה האלשיך הק' צפ' ויקהל דלמה יגרע צנין ציהמ"ק מכל קרבנות ליצור שהיו מקריבין בכל שבת ושבת שדוחין את השבת. וצרא"ס מקשה צדופך למה הולך קרא ללמד שאין צנין ציהמ"ק דוחה שבת הלא צנין ציהמ"ק אינו אלא עשה ושבת עשה ולי"ת ואין עשה דוחה לי"ת ועשה. וצאמת קושי' זו מתורלת צירך חצרתה צמה שהקשה האלשיך למה נשחה צנין ציהמ"ק משאר קרבנות ליצור ונמלא שהי' סצרה לדמות צנין ציהמ"ק לשאר קרבנות ליצור דגלי קרא שדוחין שבת אף שאינם אלא עשה לכן הולך קרא ללמד דצנין ציהמ"ק אינו כן. אמנם צעמא דהך מילתא למה חילקה התורה"ק בין צנין ציהמ"ק לשאר קרבנות ליצור כתב האלשיך כיון דהמשכן וכל כליו צהעשותם אין צהם קדושה עד ויקם המשכן על מכונו נמלא שאין מעשה המשכן רק הכנה על דבר שאחר העשותו יהי' קודש לכן אינו דוחה את השבת שכבר הוא קודש יעו"ש. ואפשר לומר עוד שהוא ע"ד שאמרו צגמ' נדרים דף ו' שאסור לומר להי' קרבן אלא קרבן להי' שמה ימלך ולא יגמור דבריו ונמלא מפיך ש"ש לצעלה וצתוי' יומא דף ל"ע ד"ה ואומר גבי הא דלוימרה להי' חטאת הקשה הר"א אמאי לא קאמר חטאת להי' שצביר הי' מאוחר כמו גבי קרבן ותי' דשאני התם דגלי קרא. וצריעב"א שם הביא עוד תירוטים אחרים ואי' מן התירוטים הוא דשאני התם דכהן גדול זריח ולא פשע ועוד שהרי יש שם סגן ואצ"ד דמדכרי לי' לומר. ועכ"פ י"ל דקודם שנצנה המשכן או המקדש חיישין שמה ח"ו לא יבוא לידי גמר וחיללו את השבת צהנס, משא"כ אח"כ כשכבר נצנה חו לא חיישין.

ובזה אפשר להבין דברי רש"י ז"ל צפ' תשא עה"כ אך את שבתותי תשמורו ח"ל אע"פ שתהיו רדופין וצריזין צצריזות המלאכה שבת אל תדחה מפני, ואינו מובן לכאורה דלענין הלכה זו אם צנין ציהמ"ק דוחה שבת מאי נפ"מ אם הם צריזין ורדופין או לאו דאם הלכה היא שדוחה שבת כמו שאר קרבנות ליצור

יותר שהי' החנוכה ז' ימים ואין לך ז' ימים לפני החג אלא הי' צהם שבת ויהי"כ ואותן שצעת ימים היו ישראל אוכלים ושוחים ושמתים ומדליקין נרות וצסוף חזרו ונלעטרו ואמרו שמה יש צידינו עין שחללנו שבת ולא התענינו ציהי"כ יעו"ש, והרי שדעת המדרש שהי' גם חילול שבת שהדליקו נרות עבור השמחה ואינו כן לפי דעת צגמ' שאמרו צתוך הק"ו מקרבן יחיד שדחה שבת שהוא איסור סקילה וק"ו ויהי"כ שאינו אלא איסור כרת, ואי"כ י"ל לפי דעתם אלא הי' שם חילול שבת אלא חילול ויהי"כ. ואולי יש לחלק דציהי"כ שהוצרכו להשמחה לאכול ולשתות היו כולם צריכים לאכול אבל צהדלקת נרות שהוצרכו לצורך השמחה שיהיו נרות דולקות אבל לא היו צריכים להדליק כאו"א ואפשר היו יכולים להדליק ע"י קטנים ואין צזה איסור סקילה ולא כרת אלא איסורה עכ"פ כמו שאמר צגמ' שבת ד' קכ"א צקטן העושה לדעת אציו ועי"כ אמרו צמדרש שחיללו את השבת ולא הביאו שם הלימוד מחנוכת הנשיאים אלא חשב סתם העון אבל צגמ' שהביאו הלימוד מחנוכת הנשיאים וחשב חומר העונש חשב יותר חילול ויהי"כ דאית צי' כרת וחמיר מהדלקת הנרות כז"ל.

אלא שצטיקרה הלימוד מה שלמדו צגמ' מקרבן יחיד שצחנוכת הנשיאים נחקשיתי מעולם הלא זה ודאי שקרבן יחיד לא הותר צשום פעם שצבת אלא קרבן ליצור וכיון שאמרו על חנוכת הנשיאים שהי' קרבן יחיד עי"כ חידוש הוא שחידשה תורה להחיר אז ומחידוש לא גמרינן. ושוצ ראייתי צצת"ס אר"ח סי' ר"ח שכתב לתרץ שהוא חלוי אם שצט אי' איקרי קבל או לא ועדיין ל"ע לפענ"ד ועיו"ש ודו"ק. ולכאורה כיון שאמרו צגמ' על אותה השמחה שהי' [קרבן ליצור למה לי' למילף מחנוכת הנשיאים שיי"ל] חידוש הוא והוראתה שעה כמ"ש הרמב"ם הלא אפשר ללמדו מכל קרבנות ליצור שהיו מקריבין בכל שבת ושבת וכמו שאמרו צגמ' פסחים ד' סי"ו ע"א לענין אם פסח דוחה שבת שאמר הלל וכי פסח אי' יש לנו צשנה שדוחה את השבת הלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו צשנה שדוחין את השבת ופרש"י ז"ל התמידים שצכל השנה המה יותר ממאתים ולא הזכיר שם חנוכת הנשיאים אלא התמידים המרובין וצכאן

ובכליו קנאו את קדושתם ואף שזוודאי אחר ז' ימי המילואים שכלו כל הקמותיו והציאו הקרבנות נתקדש יותר בהשראת השכינה כי הרבה דרגין בהשראת השכינה כמ"ש האוה"ח הק' צפ' ויגש עה"כ ואני ארד עמך מלרימה אבל ציוס הראשון אחר שהעמידו על תילו ימשחו נגמר כל צניו ונכנס להקדושה ומקרא מלא דבר הכי ומשחת וגוי' והי' קודש ולא הי' חסר אלא החינוך ומה שהי' הציווי לפרקו ולהעמידו ולמשחו עוד בכל יום זה הי' לזרך החינוך ודחה שבת כמו כל קרבנות ליבור.

והרמב"ן כתב צפ' פקודי על מה שהולך להקימו ולהורידו שאולי הי' כן להרגיל הלויים צמעשיהו או הי' להכתיר היום בהכתרה זו וכן כתב האע"ז שמה שהי' סותרו וצונה הי' להרגיל הכהנים, ואינו מוצן לפי טעם זה מה שאיתא במדרש שגם הי' מושחו בכל יום ומה לזרך להרגילם במשיחה דבשלומא צנין וסתירה הי' בכל המסעות שסתרו וצנו במקום חנייתם אבל משיחה לא הי' עוד אלא מה שמשחם מרע"ה צז' ימי המילואים. אבל האמת הוא שצכל ענינים האלו יש טעמים וסודות נשגבים מלצד העמים הפשוטים כמו שהוא צכל המלות וכמ"ש הרא"ה צס' החינוך, והי' זה ענינים מזוכי החינוך שצמשכן, ועכ"פ אינו דומה לצנין ציהמ"ק שחסר עדיין מעיקר הצנין ע"כ אין לעשות מזה קוש"י אם הי' דוחה את השבת כמו שאר קרבנות ליבור וצלא"ה הלא גם חנוכה הנשואים שצמשכן כתב הרמב"ם ז"ל שהי' צהם ענינים שהם הוראת שעה ועי' חת"ם סי' ר"ח וא"כ י"ל גם צהקמת המשכן שצז' ימי המילואים שהי' הוראת שעה לדחות את השבת כי לא עשה צזה משה שום חנוכה כ"א צציווי מהשי"ת. ויש לתרץ עוד צפניס אחרות ואין להאריך כ"כ. ועכ"פ אין ראוי משם על שאר צנין לשעה.

פה

נחזור לענינינו לדעת החת"ם שהכריע להלכה צצנין לשעה לא הי' צנין, סצרת הפניי מוכרתה דעשיית צצניה לאכול לאלתר לא הי' כלל צצנין ולא שייך צזה לומר מתוך, ושפיר כתב הרמב"ם צצונה חייב.

הוא דחה מדינא אף אם אינס זרזין ורדופין כ"כ, ואם הלכה היא שאין דוחה כמו שאר עשה שאינו דוחה ל"ת ועשה מה יועיל לזה הזרחות והרדיופות. ולכנ"ל דהטעם הוא שמה ח"ו לא יצוא לידי גמר ודאי דנ"מ היא צזה כמו צכ"ג שכתב הריטב"א דכיון שהוא זרז לא חיישין שמה לא יגמור ויאמר להי' חטאת, אבל התוכ"ק לא נתנה דצרי' לשיעורין ולא פלוג צצבר אלא עד שלא נגמר הצנין לא התירה התוכ"ק לחלל את השבת משא"כ אח"כ, והרבה ענינים מצניו צתוכ"ק שאמרה משום לא פלוג, ובשבת ד' כ"ג איתא הטעם שאמרה התוכ"ק להניח פיהה צסוף שדיכו מפני הרמאין ופירש"י ז"ל העוברין על לא חלה ואומרים צבר הנחנו, והרי שצצביל העצריינים ציוותה התוכ"ק על כל הכשרים צציראל לעשות צאופן זה, והרבה ענינים מצניו צתוכ"ק שהטעם הוא משום לא פלוג כנודע. ויהי' ארך שיהי' מאחה טעם שהוא אם כטעם האלשיך או אפשר יש צזה עוד שאר טעמים שלא נודע לנו כי לא דרשין עטמא דקרא אבל זה חזין דקודס שנגמר אינו דוחה את השבת אלא אח"כ, וא"כ יש להסתפק צהחינוך שעושין למשכן או למקדש כיון שיש צו לזרך עבודה אם דינו כעבודה שדוחה את השבת כיון שכבר נגמר וצצנה על תילו ואינו חסר אלא החינוך או אפשר כיון שעדיין לא נתחנך להעבודה הי' כמי שלא נגמר ואינו שורה צו עדיין אותה הקדושה כמ"ש האלשיך ואינו דוחה את השבת, גם יש סצרה שהחינוך עדיף משאר העבודה כמו שצראה מדצרי הרמב"ן צפ' צהעלותך יעיי"ש ונחספקו צזה צחינוך צית ראשון אם החינוך הוא דוחה שבת, ולא יכלו להציא ראוי מיותר ממאחתיס חמידין שצכל השנה שדוחין שבת כיון שזה אחר שכבר נתחנך המקום להעבודה אלא הציאו ראוי מחנוכה הנשואים שהחינוך עדיף עוד משאר העבודה שהרי גם קצבן יחיד דחה שבת צצביל שנתחנך צזה להעבודה ואינו דומה לצנין ציהמ"ק שאינו דוחה שבת צעת שלא נגמר עדיין הצנין ולא הגיע אליו קדושתו. ומעתה אחר שצצניו לזה שכל עניני החינוך דוחין את השבת צקרבנות ליבור וכמו שגם אכלו ושחו צצוה"כ צחינוך הבית אין חימה מה שמרע"ה העמיד המשכן צכל יום מצי' ימי המילואים דכיון שציוס הראשון שהעמידו ומשחו וכבר ציאר החת"ם שעי' המשיחה צמשכן

לנו אלא מה שיצוא מן השמים, וממ"נ מותר, כאשר כתבתי למעלה בדעת החוס'.

ואפשר לומר עוד בפשיטות יותר עפ"י מה שכתב"כ זיוסף צביה האסורים ואת כל אשר עושים שם הוא ה' עושה ופי' התרגום צמימרו' הוי מתעבד דא"ת לומר שהוא ה' עושה הכל דאין זה שום שבה גס אינו צמליאות אלא כיון שנטשה עפ"י דיבורו קראו הכי בלשון זה שהוא ה' עושה. וכן הוא בפסיקתא שהוציא צתויו"ט צפי' להפטרות פ' תורה שאם מתעסקים צבנין ציהמ"ק הוי כאלו צוניס צו. וא"כ י"ל שאף במקומות שאמרו שהמלך המשיח יצנה ציהמ"ק אין הכוונה שהוא צעלמו יצנה צידים אלא עפ"י דיבורו יחצני שבה דיבוריו ותפלותיו הקדושים יחי' אותה ההשפעה שיצוא ציהמ"ק צנוי ומשוכלל מלמעלה כמו שמוסד צתפלה באש אחר עתיד לצונתה. וכמו צברכת כהנים שאמר הכתוב ואני אצרכס א"כ למה הוצרכו לצרכת כהנים אלא שע"י אותה הצרכה שאומרים הכהנים נמשכה הצרכה מלמעלה שהקצ"ה צעלמו מצרך את ישראל, וכך היא המדה שנמשך הכל ע"י העבודה מלמעלה. וכבר הבאתי כעין זה לעיל בצנ כוזיבא שאמרו ז"ל דקטלוהו רצנ אף דצאתה לא קטלוהו רצנ צידים אלא שהאומות או הנחש קטלו, אלא יען שהי' כן מדעת החכמים והי' השפעת כחם צוה נקרא כן הלשון דקטלוהו רצנ.

ובזה מיושצין כל המקומות צלי שום סתירה צודאי מה שהציאו רש"י ותוס' ושאר הרשונים ז"ל מדצרי חכז"ל שיצוא הצית צנוי ומשוכלל מלמעלה אף ציו"ט שלא יעשו צני אדם שום מלאכה הוא אמת ויניצ אלא שצאותן המקומות שנראה שהמלך המשיח יצנה ציהמ"ק הכוונה צכה דיבורו ותפלתו הקדושה והשפעתו המרובה שמתר ציו"ט. ואפשר שגם הרמב"ם ז"ל חשב ע"ז אלא שלא האריך לצאר כמ"ש שאין להאריך צציאור צאחה אופן יחי' אחר ציאת המשיח כי הענינים שאחר ציאת המשיח סתומים ותחומים ולא נודעו לנו על צורי' אלא שהציא המימרה צדרך כלל שהמלך המשיח יצנה ציהמ"ק ואין נ"מ אם דיבור או צמעשה או צמתשבה יחי' נקרא על שמו. וצתדצ"א סא"ר פ' ל' כתב וז"ל כציכול אין ציהמ"ק

אלא דלפי מ"ש שאין לנו הכרעה צפולגתה הירושלמי צזה, אפשר לומר שצוה דעת החוס', צקצייתתם שם שבה דף ל"ה ע"א ד"ה והרודה ציהי' מותר לצנות ציתו ציו"ט סיימו וצלבד ציהי' לורך היום לאכול צתוכו שלא יכנו שרצ ושמש, שלכאורה אינו מוצן הלשון שהאריך לפרע אחה לורך שיש צבנין צית שהוא לאכול ושלא יכנו שרצ ושמש, הלא כמה לרכיס יוכל להיות צבנין צית. אבל נראה שגם החוס' לא סצרי ציהי' היתר לצנות צית צדרך צנין שהוא עומד צקציעות דא"ת לסמוך על מתוך מהיתר גצניה שאינו אלא לשעה, ולכן לא אמרו להחיר אלא צדרך צנין שלא יוכל לעמוד לימים ואינו אלא צשציל לאכול שמה ציו"ט שלא יכנו שרצ ושמש, והווי זה ג"כ צנין לשעה דצוה ממ"נ מותר דאם הלכה כמתן דאמר דצנין לשעה לא הווי צנין צלאו הכי מותר, אלא צשציל שיש לחוש לאותו מתן דאמר דגם צנין לשעה הווי צנין, לכן כתב מטעם מתוך דא"כ ממ"נ מותר דאם צנין לשעה הווי צנין הווי גם עשיית גצניה ליומא צנין ושצו מותר מטעם מתוך, ולכן תי' דמדצנן אסור כל מיני צנין אף צכה"ג שאינו אלא לשעה, ואם כן לא קשה מידי מגמרא צבועות צבנין צית המקדש אינו דוחה יום עוצ דשם מיירי מצנין ציהמ"ק צשצתים הרשונים שהי' צנין קצוה על כמה שנים, ונמלא דלדינא לא פליגי צוה החוס' עם הרמב"ם דהחוס' מיירי מצנין כוה שאינו אלא לאכול שם לורך היום, והרמב"ם מיירי מסתם צנין שהוא צדרך צנין צקציעות.

ומעתה לפי"ז מיושצין דצרי רש"י ותוס' ושאר ראשונים שכתבו דצנין העתיד אפשר ציום עוצ שהוא צנוי ומשוכלל מלמעלה, דאף לפי מה שנראה צאחה מקומות ציהי' קודם אחה צנין צידי אדם, דכיון דלפי מה שנצבאר למעלה יצוא תיכף אח"כ הצית הצנוי ומשוכלל מלמעלה ויתצעל צמליאות אותו הצנין צצנו צני האדם שצו לא הווי אלא צנין לשעה ואין צו איסור דאורייתא, ושפיר כתבו שאין לדמות זה למה שאמרו בגמרא צצתים הרשונים דא"ת לצנות ציו"ט דהווי צנין קצוה, משא"כ לעתיד דהצנין הקצוה לא יחי' אלא מה שיצוא מן השמים ולא יחשצו על שום קיום ועבודה ציהי' צאותו הצית הצנוה, דמהאי טעמא לא מזכר כלל צקרא כי תיכף אח"כ לא יחי'

ונבה ציד אדם אלא צידו של הקב"ה בלבד שנאמר מקדש ה' כונו יודך וא' נורא אלקים ממקדשך ופי' שם הזקוקין דקאי על בית שלמה דאף שבנאו ע"י בני אדם מ"מ לא נבנה אלא ע"י הקב"ה כי האזנים עלו מאלוהים על הצנין וכו' וכמו שאמרו במשכן הוקם מאלוהי והציוא ע"ז ראיות מדברי חז"ל יעו"ש. אמנם צביהמ"ק דלעתיד מבואר יותר שיצוא צניו ומשוכלל משמים בלי שום פעולה בני אדם כלל וכמו שהוא צוה"ק דיש חילוק דבבית ראשון ה' עכ"פ גם פעולה בני אדם ולא כן בבית דלעתיד אלא עקימת שפחים ה' מעשה, ואמרו חז"ל צמ"י תמורה דף ג' ע"ב לא תיהנו מימר משום דדיבורו עשה מעשה, והרי הויכא שבדיבורו יעשה מעשה לכו"ע נקרא דיבור מעשה, וכמו כן במלך המשיח שע"י דיבורו ותפלתו הקדושה בתכלית יתעצוד מעשה להוריד הבית הצניו ומשוכלל ה' הוא העושה מעשה צנין צביהמ"ק וכל הלוך אף אם צידים לא יעשה שום פעולה כלל וכלל לא, ח"צ וכנן לתרץ כל המקומות.

עובד על חסדך זה האחרון מן הראשון שאתה מתנדב הולאת הבית, אמנם כפי אמונתנו אין צידנו לבנות הבית שלנו מאמינים ומקוים שהבית הזה יהי לנו צניו מאת ה' מן השמים כשיהי' בראינו ית"ש לא זולת. אמר המלך א"ב אני ידעתי כי שלמה המלך התפלל גם אל הנכרי וגו' והתפלל אל הבית הזה שיהי' תפלתו נשמעת ובכן אני אבנה אותו ותקחהו לבית תפלה שלי ופערם לשלום, עכ"ל, יעו"ש שהאריך וכחצ אה"כ טעמים למה אסור לבנות. ולפלא שלא הביא דברי הרמב"ם והתוספות יו"ע שא"ל לבנות. ועכ"פ אנו רואים מהמעשה ההיא שהי' צני' גדולה בישראל צעת שאמר להם המלך לבנות צביהמ"ק. וכבר הבאתי לעיל שגם בימי ריב"ח קראו לזה גזירה. ומה שהי' הבני' כ"ב נראה שהי' להם פחד מהמלך שלא יכלו למלאות דבריו, אלא שעמדו בנפשותם להגיד לו שאינם רשאים לבנות. וכבר הבאתי שאחר חתימת המשנה והתלמוד א"ל כלל לבנות עד שיצוא אלי' ומשיח צב"א.

פו

אחר כתבי כ"ז נזכרתי מה שהציוא המהר"ם חנן ז"וק"ל צענין צנין צביהמ"ק וראיתי להעתיק קצת מלשונו שכתב צענין זה צם' אלה מסעי דף י"ע אחר שהציוא המעשה באריכות שכותל המערבי ומקום המקדש ה' מכוסה בצל ואשפה מרובה שהועל שם צפקודת הרומיים שלא יהי' ניכר המקום כלל, וח"ו לא יהי' זכר למקום המקדש, והי' אח"כ מלך אחד מלכות של חסד שפירז הון רב לסלק האשפה עד שגלה את כותל המערבי, והיסודות הנראין היום לעין כל ונתן כבוד גדול למקום המקדש וקרא אח"כ את הייודים ודבר על לבם בצמור הנה מאת ה' הייתה זאת ושמה גרם להחזיר עטרת הבית ליושנה וכו' הרי היסודות לפניכם בנו אותה על הולאות שלי ואל תשגיחו בהולאה. הייודים נשבר לבם צקצס וגעו כולם בצני' ולא ענו דבר. אמר להם המלך למה אחס צוכים במקום שהי' לכם להיות שמחים כי למחי' שלחני אלקים לכונן בית מקדשו אשר החריבו אותו הרומיים, אם על ממון אחס' דואגים כבר אמרתי לכם כי על ההולאות שלי תהיו צונים אותה. ענה זקן אחד שבהם צצני' רבה וחי אדונו המלך ויחריך ימים על מלכותו, אנו עבדיך מחוייבים לדרך את ה' אשר יעלך ולהחזיק לך

והנה הנגרים אחרי ה'יונים אומרים עוד שמה שבאים הרבה אנשים לא"י ועוסקים צנעויה ומתרצים הפירות ע"ז אמרו בגמרא סנהדרין דף ל"ח אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר ואחס הרי ישראל ענפכם חתנו ופריכם תשאו וגו', וזה שעות והצל גמור, דלא מיבעיא לפי' השני שבמהרש"א שכוונה שיהי' כמ"ש צפי' צ"מ דלעתיד חילנות מויליין פירות בכל יום, וזה ודאי ה'י נס גמור ושינוי העצב, ואין לך קץ מגולה מזה, אלא אף לפירוש הראשון עכ"פ הוא כמבואר בגמרא כתובות דף קי"ב דחזי ריב"ל לבאי קעופי דקיימי כי יעגלי ואמר עגלים צין הגפנים, ואמרו שם ארץ מזרים משובח מכל הארצות שבעולם ולענן משובח מכל ארץ מזרים וחצרון הגרוע מכל א"י עדיף ז' פעמים מלענן מזרים וצית סאה עושה שבעים כורים. עוד כמה ענינים חשבו שם בגמרא שהיו משונים פירות א"י מכלל העולם באופן נפלא, וכמו שאמרו גם עכ"כ צפי' שלח ואשכול ענבים אחד שהי' פירותי' משונה והי' צו משא עזומה כל כך שא"ל לשער זה עכשיו. ואם יחזור כ"ז במקדש ע"ד שכתב הרמב"ם בסוף הלכות מלכים שציומת המשיח יהיו כל המענים

שע"י העצירות מממאין את הארץ ואת פירותי שמממאין את ישראל באכילתם ומסלק הקדושה וע"ז אנו מתפללים ונאכל מפרי' ושצע מעוצה שיהי' באופן שיהי' מזוים מהפירות מכה הקדושה, לא ח"ו צהיפק המחזון צזה בלשנו הקי' של הצ"ח ז"ל לא יסתפק אם יש צזה סימן לגאולה. אמנם הצרכה ע"ד שהצחתי לעיל מדברי הש"ס וכמ"ש הרמב"ם שיהי' בזמן ציאת המשיה הלוהי שנזכה לזה צמברה.

פז

וע"ז פי דברי הש"ס והרמב"ם הנ"ל צימות המשיח יחזור הצרכה צפירות ח"י כמקדם ועוד יותר מזה שיהיו מזוין כעפר, אפי"ל עוד דברי הרמב"ם הנ"ל שהקשיתי למה השמיט התנאי שצמברה פ"ה דמעשר שני, גם ליישב מה שנתקשה החו"ט למה פסק כר"י ולא כתנא קמא שכתב ע"ז ולא נהירא לומר דהרמב"ם כתב משחרב ציהמ"ק וכו' משום דאף לתנא קמא הואיל ונחרב הבית אין מעלין כדכתב צפירושו דאין זה מדרך הרמב"ם להשמיט צחיצורו דין הנוכח צפני הבית, דהנה כבר כתבתי לעיל שמה שהציא הרמב"ם כל הדינים הנוכחים צפני הבית הוא צשציל שיש צהם נפקא מינה לעתיד, והנה צריד"ז שם הביא מתלמידי הגר"א שפירשו דברי הירושלמי והא כתיב ודם ענב תשתה חמר, וא"כ יהי' ענבים מרובות, ולמה צריך אז התקנה לעטר שקוי ירושלים צפירות, ח"ו דציהמ"ק קודם למלכות צית דוד ויהיו ענבים מעוטים יעו"ש. וחזוין צזה דעתם שאחר ציאת המשיח שיהי' ריבוי הפירות אין מקום לתקנה זו, שהוא עצור מעוט הפירות, וא"כ לדעת הרמב"ם שסובר שא"א לצנות ציהמ"ק עד אחר ציאת המשיח כאשר הצחתי למעלה וגם כתב שאז יהיו המעדים מזוין כעפר, א"כ שפיר יוכל להיות שפוסק כתנא קמא שהתנאי הוא צשציל מעוט הפירות, ומ"ש דין זה על לאחר החורבן צשציל שגם תנא קמא מודה לזה כמ"ש צפני המשנה והציאו החו"ט, אבל על מה שיהי' בזמן הבית לעתיד אין נפקא מינה לדבר מזה כי עעם התנאי לדעת הת"ק הוא חלוי צמיעוט הפירות שיהי' אז מליאות לזה, אבל הבית דלעתיד שיהי' אחר ציאת המשיח סובר הרמב"ם צודאי לא יהי' אז מיעוט הפירות כח"ל ואין נפקא

מזוין כעפר זה סימן לגאולה אבל מה שהוא צדרך העצב כמו בכל העולם שלפי מה שמרצין צנטיעה מתרצין הפירות אין צזה שום סימן לגאולה, אלא אדרבה כיון שרובא דרובא מהנוטעין נטיעות אינם מקיימים צהם מלות החלויות צארץ, גם לא מלות צביעות, המה צעוה"ר מרחקין את הגאולה. וצודאי שטוב ועוב יהי' יותר חלו לא היו נטיעות ופירות כאלו שצוצרין צהם על מלות החלויות צארץ, שצזה מממאין את הארץ ומרחקין את הקץ.

ובמד"ש איכה צסוף הפתיחה אמר כמה היה חלופה ח"י שצדיין עושה פירות ע"ש שצמצלין יעו"ש, שאין הקצ"ה משנה העצב. וצגמרא ע"ז דף נ"ד הרי שגזל סאה של חטין חרעה צקרקע דין הוא שלא חלמת, אלא עולם כמנהגו נהוג ושועים שקלקלו עתידין ליתן את הדין, וכו"ו דאמר ר"ל אמר הקצ"ה לא דוין לרשעים שעושין סלע שלי פומבי חלא שצמטרוחין חותי ומחתימין חותי צע"כ, ופירש"י ז"ל שאני יולר ע"כ שהרי גזירה היה מלפני שנהוג העולם כמנהגו יעו"ש. וכן הוא צפירות הללו שצממאין את הארץ. וצטור חו"ט סו' ר"ח צצרכת על המח"כ וי"א ונאכל מפרי' ושצע מעוצה, ואין לחומרנו שאין לחמוד הארץ צשציל פרי' ועוצה חלא לקיים מלות החלויות צה. וכתב ע"ז הצ"ח ח"ל: ותימה חלא קדושת ארץ הנשפט צה מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם צפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת צקרב הארץ, כי על כן הצהיר צסוף פרשת מסעי לא תעמא את הארץ אשר אתם יושבים צה אשר אני שוכן צתוכה וגו' ואמר אם תעמא את הארץ נמשכת הטומאה גם צפירותיה היונקים ממנה, וכבר נסתלקה השכינה מקרב הארץ אשר אני שוכן צתוכה ממש צגוף הארץ נסתלקה מפני הטומאה שצממאחם ונמשך מזה כי גם חנכי מסלק שכינתי מתוך צנ"י, כי עד עתה היכל ה' המה היו צנ"י לפי שהשכינה היתה שורה צקרבם ממש, ועתה צאכלס פירות היונקים ממומאח הארץ נסתלקה השכינה, כי כשהטומאה נכנסת עם אכילת פירות צתוך צנ"י יולאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל, וע"כ יחא שצמכניסין צצרכה זו ונאכל מפרי' ושצע מעוצה כי צאכילת פירותיה אנו מזוים מקדושת השכינה ומצמרתה ושצע מעוצתה, עלכה"ק. ומצורר צזה

מערוינתא בזמן שהיא מתקלסת מקרובותי' אלא בזמן שהיא מתקלסת מרחוקותי'. גם אי אפשר לנו לידע העעמים בכל הדברים שהם אחר ביאת המשיח, גם לא נוכל לידע באיזה אופן שיהי' כמ"ש הרמב"ם צפ"ב מהלכות מלכים שהדברים סתומים ולא נוכל לידע מקודם באיזה דרך יהי' הדרגת העניינים. אבל זה ברור שלא תהי' גאולה עד ביאת המשיח, כמבואר בכ"מ אין מספר והבאתי הרבה מהם למעלה.

ז"ל הרמב"ם ז"ל באגרת תימן : שכשיחשבו העכו"ם שאומה זו לא יהי' לה ממשלה לעולם ולא יגאלו מן השעבוד זו, וכל החכמים עולם פה אחד בענה זאת, אז יגלה המשיח. ומבואר גם בגמרא סנהדרין דף ז"ח ע"א אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלג מישאל, ופירש"י ז"ל שלא תהא לכם שום שלטנות לישראל אפילו שלטנות קלה ודלה. וא"כ אותה מלכות הזלג שקודם מלכות בית דוד מעכבה ביאת בן דוד. ואם נמלא באיזה מקומות מועטים רמז על עזרת האומות גם זה קאי על אחר ביאת המשיח, שעכשיו לא נוכל לידע העעמים וסיבות הדברים איך שיהי', עד שיבוא מלך המשיח ויאר עינינו.

גם דברי הרד"ק שצסוף תהלים הם כעין דברי הרמב"ן שכתב כל יסוד דבריו מהכתוב שבישעי' ס"ז והביא את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה', שהכתוב זה הוא אחר מלחמת גוג ומגוג. והרד"ק עצמו שם בישעי' ס"ז כ' על אותו הקרא שזה יהי' אחר הפלא הגדול שיראו הכל במלחמת גוג ומגוג, וע"כ דקאי על אחר ביאת המשיח. גם סיים הרד"ק שזה יהי' לפי שבעתו ישראל בגלות בקל יתבדק לבדו, א"כ תלה הדבר במה שיבטחו בהשיות לבדו, לא בפעולה אחרת, ומכש"כ שעי' פעולה האסורה שא"א להשיג איזה גאולה מלד הקדושה, ואף צבית שני שלא היתה גאולה אמתית כנודע והי' ע"י כורש מ"מ הי' הכל ע"י נבואה, שמלכד שידעו הזמן המבואר בקרא שבעים שנה, עוד התנבאו להם חגי זכרי' ומלאכי על כל מה שעשו כמבואר בקראי, ואף כורש עצמו עשה ע"י נבואה כמבואר בקרא עזרא א' בה אמר כורש וגו' נתן לי הי' אלקי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים ופירש"י פקד עלי שזוה עלי ע"י ישעי' הנביא, והרי שעשה זה בשביל אמונתו לנבואת ישעי'

מינה עוד מדין זה, לכן לא הביאו. גם בלא"ה אפ"ל לדעת הרמב"ם שלפי דעת הת"ק הי' התנאי על זמן צ"ש שהי' אפשרות שיהי' אחריהם דור שאינם גדולים כראשונים, אבל עכשיו שא"א שיהי' עוד זיהמ"ק אלא אחר ביאת המשיח שיהי' גדול מכל הדורות אין צורך לשום תנאי כי מעצמו יוכל לבעל ולעשות הכל.

סח

והנה המהרסים לקחו גאולה מעצמם ע"י השתדלות מגונה אלא האומות לעשות כמעשיהם, חולין עצמם באינן גדול הרמב"ן ז"ל צשה"ש שכתב שרשיון מלכי האומות וצערתם ילכו לא"י כדכתוב ישעי' ס"ז והביאו את כל אחיכם וגו'. וכל מי שיש לו מוח בקדקדו ורואה הדברים צפנים, רואה שאין צדריהם כלום. ראשית יסד הרמב"ן ז"ל דבריו עכ"כ בישעי' ס"ז והביאו את כל אחיכם ומבואר שם בקראי שזה קאי על אחר מלחמת גוג ומגוג שיכנעו כולם ויתקבלו מכל הגוים ומכל הלטנות להביד כבודו ית"ש בגוים על גדול האות הנעשה, ואח"כ כתוב ע"ז והביאו את כל אחיכם כמ"ש כל המפרשים שם שיביאו את בני הנעמעים בין העמים ולא עלו מקודם מנחה למלך המשיח לא"י, ועיי"ש בפסוקים וצמפרשים שע"כ שזה קאי על אחר ביאת המשיח ואינו מדבר בזה מעצם הגאולה האך תהי'. ועוד הלא מבואר שם חייב צדרי הרמב"ן שכתב העטם שיהי' מלך המשיח עני ורובע על החמור, רמז כי לא בקשחם וצערצם ירשו ארץ ולא צסום ורכב כי אם צרףן הצורה שופיל וישפיל כל האומות לפניהם והכרתו רכב מאפרים וגו' שלא יערכו לכלי זיין כדכתוב וגזרתם צה' וצממו יתהלכו, עכ"ל. ומבואר בזה צפירות שדעתו ז"ל שלא יהי' הגאולה ע"י שום השתדלות עבדי ואף לא יערכו לכלי זיין אלא במאמר הי' וע"כ שגם מ"ש קודם שיהי' בעזרת האומות אינו אלא ענין נסי וכמ"ש הרמב"ם צפירות המשנה בחלק ובאגרת תימן שישלימו עם מלך המשיח כל האומות כי יתבעלו מפניו. וכן כתב צספר היד צפ"ח מה' השוכה על מלך המשיח שיבואו כל הגוים לשמעו, ויהי' מזה כבוד הי' שגם האומות יבואו לעזור כמ"ש חז"ל מד"ר דברים פ' ג' סי' ו' אין שצחה של

סיים האורח"ח בק' שיעשה מה שאמר בסמוך שאמר שם ומחץ פלתי מואז וקרקר כל בני שת, ופירש"י ז"ל כל האומות שכולם ילאו מן שת צנו של אדם הראשון, ואין לך פלא גדול מזה שעני רוכב על החמור שנראה שפל אנשים יכבש אח"כ את כל העולם כולו, וכאשר כתב הרמב"ן שזהו כדי להראות שאינו כלל בדרך הטבע ולא בכלי זיון אלא במאמר ה', ופתאים הבינו מדברי האורח"ח בק' האלו שהכל יהי בדרך הטבע והדברים מבוראים כאשר כתבתי שלא כתב דרך הטבע אלא על עמם ביאתו והתגלותו בתחלה, וכמ"ש גם הרמב"ם באגרת תימן שהמלך המשיח לא יהי נודע לבני אדם ערס התגלותו, אצל אח"כ יראו נפלאותיו עד שיכבש את כל העולם כולו.

ג מה שנמלא בארץ מקומות בדברי תכז"ל שהגאולה תהי' קמעה קמעה כ"ז יהי' אחר ביאת המשיח כי אורו של משיח נורא הוא מאוד, וא"ל לסבול אור גדול כזה צפעם אחת, אלא קמעה קמעה. גם במארים היה אור גדול זליל התקדש חג הפסח, אצל בקריעת ים סוף ה' האור יותר גדול ואח"כ צמתן תורה הרבה גדול יותר ולא ה' צמיאות שיהי' הכל צפעם אחת. ועד"ז יהי' אחר ביאת המשיח שיתגלה האור בכל פעם יותר. גם כמה מעלות ברוחניות וצגשמיות יהי' בכל פעם יותר בהדרגה, וזהו קמעה קמעה, אצל קודם יהי' ביאת המשיח, ואפס בלחך גואלנו לימות המשיח, הוא ולא אחר. וצפרע ליקח מעלמנו ערס הגיע הקץ הוא איום וגורא, בן מלך חומר השצובה, ובן מלך הטעמים האחרים שיתצארו. הרחמן הוא ית"ש ילינו ממשצבה איומה כזו להשתתף בצנכת הרשעים האלו ר"ל.

ע

והן הראוי עכשיו עלה נדפסת מא"י, שאינו יודע מי הוא, אך זה אני רואה בדבריו שהוא ליוני נלהב ומאדיק את האפיקורסים אף בדברים שאין בהם שום ממש, והביא גם מהקדמת הרח"ו הנדפס בתחלת ס' העץ חיים שהשצובה שעל ישראל שלא ידחקו את הקץ אינו אלא עד תשלום האלף שנה, ולא יותר. וזה זיוף גמור, שאינו מדבר שם כלל מאותה השצובה שלא לדחוק את הקץ. ויען שמועטים כמה הרגילים בלשונות האר"י

הביא, לא בשביל פעולה אחרת. וזה ודאי שהגאולה העתידה תהי' בתחלות הרבה יותר מכמו שהי' צבית עני, כמו שמוצא צזה להלן.

ובכל אופן ואופן ח"א לשום גאולה צלה תשובה, כמו שפסק הרמב"ם ז"ל מקראי. ובכללי הראצ"ד הנדפס בתחלת ספרי הרמב"ם הוצא מהכנה"ג שכתב צעם המשפט דק שכתבשיג הראצ"ד על הרמב"ם ולא השיבו הרמ"ך אין ראוי שסובר הרמ"ך בהרמב"ם, דאפשר שאחר שהשיג הראצ"ד על הרמב"ם לא חשש עוד להשיבו, וכתב ע"ז הכנה"ג שיש ללמוד מזה דהיכא דהמשיגים לא השיגוהו סברי כותבי. ואם כן גם צזה שלא השיגו הראצ"ד ולא שום אחד מן המשיגים, ע"כ דכו"ע סברי כותבי שאי אפשר לגאולה צלה תשובה. וכבר ביארתי למעלה הכוונה צזה. ואף המהר"ל שסובר שהסימן לגאולה הוא רק ציאת אלי' ואין להאמין לשום גאולה קודם שיצא אלי', וזהו דעת רוב הראשונים ומשמעות הגמרא, כאשר הארכתי למעלה, אצל ודאי דסברי שאלי' יחזיר כל ישראל בתשובה, כמו שדרשו תכז"ל צכמה מדרשות מקרא דהנה אנכי שולח לכם את אלי' וגו' והשיב לצ וגו', וזה פשוט. ומצואר שא"ת להאמין לשום גאולה אם היא צלי תשובה, שהוא כנגד הצמחת הקרא, וכבר דברתי מזה באורך.

פ

ג מ"ש באורח"ח בק' פרשת צלק עב"כ וקס צצע מישאל שיצוא בדרך הטבע, זהו דברי הש"ס צקלת ציאור, שאם זכו יצוא ארי' משמיא, ופי' צזה הכתוב דרך כוכב מיעקב, שאז יהי' ביאתו בדרך פלא שיארו כי צא הגואל משמים צמופת, וצלא זכו יצוא עני ורוכב על החמור, ופי' צזה הכתוב וקס צצע מישאל שיהי' ביאתו בדרך הטבע כמו שצאו משה ואהרן למארים רוכבים על החמור ילידי אשה בדרך הטבע ושחקו מהם פרעה וכל עבדיו וחרעומיו, ואח"כ הראו את צבורתם עפ"י ה' וכמו כן יהי' המלך המשיח שיהי' יליד אשה ויצוא בדרך הקמים צעולם בדרך הטבע ויצוא עני רוכב על החמור צזה שפלות כי צעניו הצריות העני הרוכב על החמור הוא שפל אנשים, וע"ז

ז"ל, ובקישור דבריו, יש מקום להטעות את הצריות
זזה, לכן ראיתי לנצר פירוש הדברים כפשוטן בלי ספק.

הנה זה ודאי שמה שאמרו בקרא ובגמרא אזכרה
על ישראל סתם בלי זמן, שאי אפשר ליתן אח"כ
גבול וזמן על אותה האזכרה, וגדולה מה צביצה דף ה'
ובסנהדרין דף נ"ט צמה שזכור הכחז קודם מתן
תורה על פרישה של שלשת ימים ואעפ"כ לא היה מותר
אח"כ גם אחר מתן תורה אם לא היה מתיר הקרא
בפירוש באומרו לך אמור להם שצו לכם לאהליכם,
ולדעת רש"י בסנהדרין דף נ"ט מצואר בקרא בפירוש
שלא היה האזכרה אלא על שלשת ימים, וא"כ ממילא
משמע מקרא היתירא, ואעפ"כ לא סגי אם אינו מתיר
אח"כ הקרא בפירוש. ולדעת החוס' צביצה ובסנהדרין
אינו מוכרח הזמן בפירושא דקרא, לכן לריך קרא אחר
להתירו, אף שהעטם בודאי בטל לכולי עמלא כי לא היה
טעם האזכרה אלא בשביל מתן תורה שלא שייך זה אחר
מתן תורה. ועכ"פ זה ודאי דבני"ד דכתיב סתם
השבעתי אהכם בלי שום גבול זמני, אלא אדרבה אמר
עד שתחפץ, ומצואר במדרש רבה שה"ש פ' ז' עה"כ
השבעתי אהכם וגו' מהו עד שתחפץ מלכות של מעלה
לשחפוף מדה הדין מאלו חני הוא מציאה בקולי
קולות ולא אתעכב לך נאמר עד שתחפץ, עכ"ל.
ומצואר שהשבעה היא עד רגע האחרונה שיחפוף
הקב"ה וגם אז מאלו הוא מציאה ואין לנו רשאיין
לדחוק אף רגע אחת. ובתרגום יונתן על שה"ש פ"ו
השבעה השלישית שזה משביע מלך המשיח שלא
להתגרות בעמי דארעא למיפק מן גלותא ולא למרוד
בחילותי' דגוג ומגוג שזה אינו אלא צימות המשיח
שכפי אשר אינו רואים הוא הרבה אחר האלף שנים
שאיין לשבעה זו שום זמן אלא עד שיבי' חפץ ורלון
של מעלה. והרמב"ם באגרת חיון כתב טעם השבעה
בשביל שעל ידי אורך הגלות תפאר להתנועע בלא עתה
הראוי, א"כ עיקר טעם השבעה הוא בשביל אורך
הגלות לבסוף שזה גורם יותר להפזיר להתנועע בלא
עת הראוי מצשנים הקדומים. והרמב"ם וכל הפוסקים
אחריו שדברו משבעה זו היו אחר האלף שנים ולא עלה
על דעת אדם לחלוק בדבר, וא"ל להאריך בזה בראיות,
כי אם ח"ו נוכל לומר על אזכרה שנכתבה סתם בקרא
ובגמרא שיש לה גבול וזמן אף שלא נכתב נוכל להחיר

ח"ו כל התורה לצדות מן כלב טעם שאינו נוהג עתה,
זה צורר שאין להסחפק בו.

עא

אמנם מ"ש הרח"ו ז"ל הוא ענין אחר, שמציא דברי
הזוכר פרשת וירא דף קי"ז שגזירת הגלות
לא היה אלא יומא חד ולא יתיר, דכתיב כל היום דוח
שהוא יומו של הקב"ה אלף שנים, ועיין צוה"ק פרשת
שמות דף י"ז ובזו"ה צמדדש הנעלם דף מ' דמה
שנחאריך הגלות אחר אלף שנים הוא בשביל שלא עשו
תשובה ונמלא לפי"ז דבאלף שנים הראשונים לא היה
מועיל אף תשובה, דאל"כ מאי נפקא מינה צין אלף
הראשונים או אח"כ, והוא מצואר צו"ת הג"ל
שהתשובה היה מועיל שלא יהי' יותר מיומא חד אלף
שנים ואח"כ אין קץ וזמן אלא הכל תלוי בתשובה.
ומלינו גם בגמרא שהי' זמן שהי' גזירה מוכרחת על
הגלויות. ובע"ז דף ע' אמר ר"ח שהוא ארבע מאות
שנה אחר חורבן הבית, ויש שם גם צזה פלוגתא
דמחניתא עפ"א שלש שנים ולפי הברייתא דשני אלפים
ימות המשיח הוא פחות מד' מאות שנה. וכבר ביאר
בזה האדרבנאל בספרו ישועות משיחו וז"ל: בשנדע
ונאמין אמונת אומן שנגזרו מלפניו יחצרך בענין ציאת
משיחו וגאולת עמו שלשה גבולי זמנים, הא' גבול זמן
המנע בואו, והוא הזמן שחעמוד האומה בגלות בחיוב
ובהכרח אין להשיב שעד תשלומו ימנע שיבוא משיח,
ובה' גבול זמן אפשרות בואו והוא הזמן שגזר השי"ת
אחר תשלום גבול המניעות שהיה באפשרי ציאת
המשיח אם יחבו ישראל תשובה ובמעשים טובים יבוא
משיח, ואם לא יחבו תתאחר ציאתו עד תום גבול כל
אותו זמן האפשרי, והג' גבול זמן חיוב בואו והוא העת
המוגבלת שלא תעבור שלא יבוא בו אלא שעכ"פ בוא
יבוא מלך המשיח ולא יאחר, עכ"ל יעיי"ש שהאריך
עוד, והדברים פשוטים וצוררים.

א"ל שעל הזמן שהי' גזירה הכרחית להגלות, נראה
שהוא פלוגתא בשיעורו צין בגמרא והזוכר
ומדרשים, שצוהר וקלח מדרשים מצואר שהי' זה אלף
שנים, ובגמרא משמע ששיעורו פחות. ונראה לכאורה
פלוגתא גם בגמרא על שיעור הזמן, כאשר הבאתי,

מיתות צ"ד אם עשו תשובה אין צ"ד של מטה מוחלץ להם. וכחז החיד"א בספרו שמחת הרגל על הגדה בלימוד ג' ח"ל: דהטעם הוא דאף דלנו רואים שמקבל עליו סיגופים קשים והושחרו שינוי מפני התענית מכל מקום כיון שעיקר התשובה היא בלב, דאפשר שהאדם יראה לעינים פרישותו וקדושתו וסיגופיו וזמנין דלבו לא נכון עמו, לכן מלקין וממיתין אותו כי צותן לבות חלקים, ומי עלה שמים לדעת אם תשובתו אמיתית, ולכן אין מועלת תשובה לחייבי מיתות ומלקיות, עכ"ל. וא"כ מצוה דצדקו שבדלוי לפי המדה היא מועיל תשובה לפוערו מהחויב מיתה או מלקות אלא שא"א למסור זה לצ"ד של מטה. גם הנוצ"י בחש"י סי' ל"ה שהולך לומר הטעם שאינו מועיל בזה תשובה משום דחל"כ בטלו כל דיני מיתות צ"ד והוכיח מזה שאין לתעניתים וסיגופים עיקר מה"ת, ל"ל ג"כ דסובר דמ"ד המדה היא מועיל תשובה אלא שא"א למסור זה לצ"ד של מטה, אלא סברתו דאף שצ"ד של מטה א"א להם לידע פנימוות לבבו, אבל עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא וספק נפשות להקל, לכן הולך בזה לומר הטעם דא"כ בטלו כל דיני מיתות צ"ד. ובתעניתים וסיגופים האריך לומר דיש סיגופים שא"א לומר בהם איערומי קא מערים ובה"ג הוי ל"י למיפטר, וע"כ הוכיח מזה שאין לתעניתים וסיגופים עיקר מה"ת כלל, ואלו היא סובר דאפשר לומר שכך היא המדה שאף אם עשה תשובה באמת אינו מיפטר מהחויב מיתה או מלקות לא היא לו צורך לומר הטעם דא"כ בטלו כל דיני מיתות צ"ד, גם לא היא לו שום הוכחה על הסיגופים שאין להם עיקר, אלא אף מה שהוא עיקר והוי תשובה גמורה אינו מועיל לפוערו ואין צורך עוד לטעמים אחרים, וע"כ שזה כו"ע מודי שאין לך דבר שצומד בפני התשובה ומ"ד המדה הוי מיפטר בהתשובה, ולכן מועיל צמיתה צדי שמים כי המשפט לחלקים הוא, אך צמשפט צ"ד של מטה א"א לדון במה שחלוי בנקודת הלב. והחיד"א סובר שאף בסיגופים כאלו שלפי ראות העין א"א שיהי' בו ערמה, גם בזה א"א לידע נקודת הלב שא"א לבני אדם להבחין זה, זולת היודע מחשבות בלבד הוא ילא אחר. גם ל"ל שסובר דכיון שא"א לצ"ד של מטה לידע בזה, לכן לא נמסר זה בידם אף לעשותו ספק.

ואף ששבעתו של הקב"ה על הגלות ה' עד עת קץ, מכל מקום יש הנאים בהשבעה שצאלף שנים הראשונים ה' השבעה גזירה הכרחית שלא תועיל אף תשובה, ועל הזמן שאח"כ ה' השבעה רק בחנאי אם לא יעשו תשובה, וכ"ז פשוט וברור להמעין בכל המקומות שבדברי חז"ל. גם צמ"ש האברבנאל שבזמן האחרון של צמחה הכרה שיצוא משיח אף בלא תשובה אין זה סותר לפסק הרמז"ם שאי אפשר בלא תשובה, כאשר הארכתי למעלה שאף אם יש הכרה שיצוא משיח צמחה אף בלא תשובה מכל מקום אח"כ יחזירם המלך המשיח לתשובה ערם שיעשה איזה ענין של גאולה, ויש ע"ז הצמחה ברורה מהתוס"ק כמ"ש הרמז"ם, וכן דעת כל הפוסקים, וכבר כתבתי מזה באורך לעיל, ויחזר עוד להלן.

והחיד"א ז"ל בשם הגדולים אות א' סימן ר"ע נתקשה במה שאמרו שצאלף שנים הראשונים ה' הגזירה מוכרחת על הגלות ממנה דמלינו כמה מעשות בגמרא ובזוהר שנראה מהם שה' מליאות לגאולה אף שהי' צחוף האלף שנים. וכעין זה נתקשה גם האברבנאל בספרו ישועות משיח, ונדחקו לתרץ, ואדבר מזה להלן מה שנלפע"ד בזה.

עב

והנה דעת החיקונים חיקון ל' שצ"ז מיוסדים כל דברי הרמ"ז ז"ל שבהקדמה הנ"ל שהפליג בעבודה השי"ת שלא יהי' ע"מ לקבל פרס אלא מאהבת ה' לבד ושוב אח"כ פי' בזה הכתוב שבצמתי אחכם וגו' אם תעירו וגו' עד שתחפץ הכוונה שהיה העבודה מחפץ ורצון בלב לא צמצול פרס, ופי' עוד הרמ"ז ז"ל שם דלשון עד שתחפץ הוא כצן העובד את אביו ועייל בכל פלטרין דילי וכלל גניחין דילי ולא כעבד העובד על מנת לקבל פרס, ובדלוי שאין מקום להסתפק שהשבעה שהוכרו ישראל שלא לדחוק את הקץ יהי' חלוי בעבודת הדור אם יהי' מאהבת ה' לבד בלי שום פני' של קבלת פרס כי זה א"א לידע אלא צותן כליות ולב, ואין משיעין לבני אדם שיהיו יודעין מחשבות.

ובגמרא מלקות דף י"ג ע"ב דחייבי כריתות אם עשו תשובה צ"ד של מעלה מוחלץ להם, חייבי

ויעיל שום התעוררות להגאולה עד שהי' מחפץ בלב לאהבה השי"ת בלי שום פני' של קבלת פרס, וזה ביאר הרמ"ו ז"ל במאמרו השבועתי לחכם שהיחה השבועה הגדולה לאלקים שלא יעוררו את הגאולה, רצה לומר שלא יועיל למעלה התעוררותם על הגאולה עד שאותה האהבה תהי' בחפץ ורצון עוב כמ"ש עד שתחפץ, ובהשבעות דקאי על ישראל שלא ידחקו יש פי' אחר בלשון עד שתחפץ, כמו שהבאתי למעלה מדברי חכז"ל, אלא באותה השבועה דקאי על הקב"ה לפי דעת החיקונים הפירוט הוא כנ"ל, והא כדאיתא והא כדאיתא.

והנה זה ודאי שאף העובד השי"ת על מנת לקבל פרס מהקב"ה הוי לדיק גמור אם עכ"פ אינו מכוון לקבל פרס מצני אדם אלא מהקב"ה בלבד שזה היא אמונה גדולה בהקב"ה, וכאשר אמרו האומר סלע זו ללדקה על מנת שיחי' בני הרי זה לדיק גמור. והנה האריך בזה החוס' יו"ט צמס' אצות והביא גם ממבר"ל שגם העובד על מנת לקבל פרס הוי לדיק גמור אלא שהמעלה היותר גדולה היא העובד מאהבה בלבד, וא"כ אי אפשר לומר שאם כל הדור עובדים את השי"ת ומקיימים כל התורה כולה אלא שמתכוונים בשביל שיתקיימו בהם יעודי התורה שנאמרו מפיו ית"ש דהוי ע"מ לק"פ שיתחייבו ח"ו גלות עבור זה, דהא הוי כולו לדיקים גמורים, אלא שאינם צמדריגה גדולה של העובדים מאהבה בלבד, ומדוע לא זכו אלו לגאולה. וע"כ ביאר הרמ"ו ז"ל שזה קאי על האלף שנים הראשונים שהיחה השבועה שהגלות מוכרת מחמת עון הקדום, ואעפ"כ אלו הוי הדור צמדריגה זו שכולם יעבדו את השי"ת מאהבה בלבד היו מצטלק בגזירה. והביא זה הרמ"ו ז"ל להראות גודל מעלת העובד את השי"ת מאהבה בלי שום פני', והחילוק הגדול שיש בעבודה אם היא לשמה או שלא לשמה, ולשבעבודה לשמה יש כח להתקרבות הגאולה, ללמוד מזה להתאמן להתרחק מפניות בעבודה השי"ת. ועכ"פ זה צרור בלי שום ספק שאינו מדבר מהשבועה שעל ישראל וכמ"ש הרמ"ו ז"ל אמר עוד צמדרש הני"ל ובגין דא השבעתי וכו' דקדק לומר שדבריו סובבים רק על האומר צמדרש הני"ל דמירי משבועתו של הקב"ה, אבל לא מה שנבואר במקומות אחרים צכמה דרשות

ובגמרא יצמות דף כ"ב לא מלא דבר שאינו מועיל תשובה אלא זה על הערוב והוליד ממזר כיון שהממזר קיים. ובתוס' שם ד"ה כשעשה חידוש עוד דצמקום שמתחייב ח"ו נידוי אינו מופטר אף כשעשה תשובה. ועכ"פ זה ודאי שלא נמסר לבי"ד של מעה אף לסכודרין דבר שתלוי בנקודת הלב, וכיוצא בזה כצ"ק"י הישמה משה פי' שמיני דין אם קצרי לדיקים מעמאין וז"ל: דמעטם הדין ראוי להיות שלדיקים לא יעמאו כי אין עומאה להם, ובמיתתן נקראו חיים, אך לא ניתנה לנו להתנהג דין זה כי הכרעה זו אין דעתנו דעת האנושי מקפת אותה, כי אני ה' חוקר לב וצותן כליות כתיב, והאדם יראה לעינים ולכך אין לנו להתנהג בזה כלל, אף אם נודע לנו שהוא לדיק כדי שלא לחלק בין לדיק ללדיק דאין כח המצותן צדינו וכו', ולכך אמר ריב"ז צשעת פערותו פנו כלים מפני העומאה והכינו כסא לחזקי' מלך יהודה שרצה בזה ללמד לתלמידיו דאף שאז צשעת מיתה נצבר לו שהוא לדיק גמור ואין אדם משקר צשעת מיתה, מכל מקום הזכירם על העומאה, לומר לך דאף צנצבר לא ניתן עמוד התורה ע"ז דלא צשמים היא, ובארץ הידיעה נעדרת בזה רוצה דרוצה ע"כ התורה השוכ מדותי' עכ"ל, ועיי"ש שהארץ. ועכ"פ זה ודאי לכל הדיעות שלא נמסר לבי"ד של מעה לידע כל פנימיות לצבם של אנשי הדור אם עבודתם להשי"ת היא מאהבה בלתי לה' לבדו בלי פניות של קבלת פרס מאתו ית"ש ולתלות צדיעה זו שבועה חמורה שאמר עלי' הקב"ה אני מחיר את צשרכם. — אבל גם בלאו הכי אין שם צתיקונים שום רמז ורמיה מהשבועה שעל ישראל צדחיקת הקן, אלא מדבר משבועתו של הקב"ה שגזר על הגלות והוא יודע וצותן לבות אם עובדים מאהבה כראוי.

והנה צגמרא מצואר שיש בלשון השבועות צצאותן הפסוקים גם שבועה על אומות העולם, — אף שלכאורה קשה להעמיים זה צפשע לשון הקרא, אבל הוא צדרך דרש, כאשר מנינו שהרבה הלכות למדו חכמינו ז"ל מדרשות, אף שאין מקרא יולא מידי פשוטו, מכל מקום תרומיכו איתנהו הדרש והפשט כנודע, ודעת החיקונים הוא שדרש צצחת מהשבועות בללו גם על שבועתו של הקב"ה שגזר על הגלות שלא

השבועות שעל ישראל בענין דחיקת הקץ שאין צוה הגבלת זמן, אלא כמו שכתבתי למעלה.

עג

ובדברי התיקונים והרח"ו ז"ל מיושב היעב מה שנתקשה עובד החיד"א בשם הגדולים חת א' סי' רי"ע דכיון שכתבו בכמה מקומות בזכר ובמדרש שצחוק האלף שנים ה' מוכרח גזירת הגלות, הא"ך מלינו כמה מימרות שה' מועיל תשובה גם אז שאמר אלי לריב"ל היום אם בקולו תשמעו, ורצ אמר כלו כל הקינין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, וכן הוא צו"ח ציני רבי שה' מועיל תשובה, והלא כל אלו היו צחוק האלף שנים. וכבר נתקשה צוה האברבנאל בספרו ישועות משיחו והקשה גם מר"ע הא"ך טעה בצן כחיצה שהוא משיח וה' סמוך לחורבן זמן שה' הכרח הגלות. ולדברי התיקונים והרח"ו ז"ל כ"ז לא קשה מידי כי לא היתה הגזירה והשבועה גם צחוק האלף שנים אלא אם לא יעבדו את השי"ת מאהבה גמורה בלי שום פניות של קבלת פרס, וא"כ י"ל שכל אלו המקומות שאמרו אף צחוק אלף שנים שאפשר לגאולה אם יעשו תשובה כוונתם על תשובה כנ"ל, גם ר"ע ראה דורו מתוקן שיעשו תשובה מאהבה כראוי.

עד

והחיד"א שם נתקשה וכתב ראשונים שאלו אמאי לא אתא משיחא צימי חסידים הראשונים רש"י וכל קדושים עמו שה' נשמות עליונים והיתה האש מלהטת סביבם ומלאכי השרת מוקפים חומה ואלי זכור לעובד הוי מתרחיש לכו כדבר איש אל רעהו, וכביכול גזר גזירה ואייבו ציטולי בעלובו ומדוע בושש לא צה צן ישי. ובתחילה תי' שלא ה' אפשר בשביל שה' צחוק האלף שנים, ואח"כ מהמת הקושיא הכ"ל שמלינו בכמה מקומות שה' מועיל תשובה אף צחוק האלף שנים הראשונים ילא לחלק שגם אז ה' מועיל בתשובה אלא שהחילוק הוא שאז ה' נריך שישובו כל ישראל ולא ה' מספיק מה שהיו בישראל קדושי עליונים דמה שאמרו אח"כ צו"ח

דאפילו כנישתא חדא דתייבין בזכותא איתכניש, אפשר דהא דכנישתא חדא לא הוי סגי צחוק האלף שנים שהיתה שבועתו של הקב"ה שיביו בגלות עד שישובו כולם או רובם, אבל אחר האלף שנים מהני הא דרישי כנישתא או כנישתא חדא, יעיי"ש.

ולא הצנתי, דמלכד מה שיש לפקפק בעיקר החילוק מלשון הזוכר, וגם הוא כתבו בדרך אפשר אינו מובן דמה שהקשה אמאי לא אחי משיחא צימי התנאים וניחא ל' דבשביל שה' צחוק האלף שנים לא ה' סגי בכנישתא חדא, הלא קושיא זו קשה גם על הזמן שאחר האלף שנים, שה' כל הראשונים אחר האלף שנים שהיו קדושים עלומים הרבה מהם בעלי גילוי אלי ומדריגות גבוהות, וכן אח"כ האר"י הקדוש ובעש"ט הק' ותלמידיהם הקדושים, והיו דורות שהיו בהם אלפים ורצבות לדיקים וקדושים, הכי בכל אלו הדורות לא יכלו לאסוף צי כנישתא חדא לתשובה שלימה. — אבל נראה שאין הכוונה שאף אם כל הדור המה ח"ו פושעים ורשעים סגי בכנישתא חדא, דהלא עון הדור מעכב, אלא שאם הדור כולם או רובם אין עושין עונות מחדש ומקיימין את התורה אלא שאין עושין תשובה שנימה כהוגן על העבר, צוה סגי בכנישתא חדא שעושין תשובה כראוי. וכן נראה מנשון הצו"ח במדרש הנעלם פרשת נח דף מ' (דפוס מונקאטש) ד"ל: א"ל ר"ע א"כ איך יהא דא להתעוררה כולבון כחדא בתשובה מאן דהוי צסייפי דשמיא ומאן דהוי צסייפי דארעא הא"ך יתחברון כולבון כחדא למעבד תשובה, אמר ל' ר"א דאי יחזרון בתשובה רישי כנישתא או כנישתא חדא בזכותא יתכנס כל גלותא. הכי אמר זה מהמת הקושיא שאי אפשר שיתחברון כולבון כחדא מסייפי שמיא עד סייפי ארעא למיעבד תשובה כחדא, והלא לפרוש מן העבירות ולקיים את התורה יוכל כל אחד ואחד לעשות כן במקומו, ולמה הכרח לזה שיתחברון כולבון כחדא, ומעיקרא מאי קשיא ל'. וע"כ שכוונתו שלעשות תשובה כהוגן בכוונה ראוי לאו כל מוחא סביל דא כשהוא לעצמו לבין לבו ודעתו כל כך אלא אם מתחברין כולבון כחדא צחוק תשובת רבים יש מניחות לדבר. ואפשר יש מבין ראוי למ"ש ק"ו ז"ל ציטמה משה פרשת האזינו שבתשובת רבים יש גם לתשובה מיראה דין תשובה

במ"ש הראצ"ד והציוא הכתוב אני קלפתי מעט והמה עזרו לרעה, אעפ"כ נעשו בני אפרים על עזרם על השבועה. וכן כשצאו משה ואהרן לא היו רשאים להאמין עד ששמעו הסימן הנמסר מאזותינו הק', כמו שהבאתי למעלה. ואין צריך להרבות בזה בראיות כי הדבר פשוט דלאו הא צהא תליא, ואין צוה אלא להסית ולהדיח לעבור על החוק"ק.

גם לשון המהר"ל ז"ל צורר מללו שכתב שאף אם רוליס ח"ו להמית אותם צעיוניים קשים לא יהיו יולאים וכן הפי' אלא כל שבועה משבועות הללו והנה אם ח"ו האומות ממתים צעיוניים קשים ר"ל צודאי עוצרים על השבועה ואעפ"כ כתב המהר"ל דבישראל עדיין הוא ציבהג ואל יעבור לסבול ח"ו מהאומות הריגות צעיוניים קשים ר"ל כדי שלא לעבור על אלו השבועות, גם צבל הרשעה עשו אכזריות נוראות צשעת החורבן והרגו צזדון חסידי עליון וחכמ"ל תקנו צרכה צשם ומלכות לומר צרוך שההריצ צבל הרשעה כמצואר צשו"ע או"ה סי' רכ"ד סעיף ג' גם אח"כ זרקו חמ"ו לתוך צששן האש ועוד כמה רשעות נוראות עד אין מספר ועברו על השבועה ואעפ"כ צמה דאר"י כל העולה מצבל לא"י עובר צעשה מסיק צגמ' שהוא צשציל השבועה וערה לייצב דברי ר"ז שהשבועה קאי רק שלא יעלו צחומה והלא צפשיעות הוב מני למימר דכיון צצבל הרשעה עברה על השבועה פעורין גם המה מהשבועה וכצד נחבעלה השבועה מעת שהאומות עברו על השבועה, אבל חזיון שאין בו"ה צגמ' לומר כן אלא לכו"ש השבועה קיימת לענין הלכה צאחיה אופן שאסור לעלות לא"י כפליגתת ר"י ור"ז וע"כ שאין זה תלוי כלל צשבועות האומות. גם צח"ו שפי' שבועה האחרונה על מלך המשיח שלא למרוד צחילותי' דגוג ומגוג אף כי וודאי החיילות האלו עוצרים על השבועה.

והקדוש ר' אברהם גאלאנטי זוק"ל [אשר החיד"א צשם הגדולים אות א' כתב עליו הוא הקדוש מופלג צקדושה ככתוב צם' צנחי האר"י והוא הי' מגדולי תלמידי הרמ"ק ז"ל ועיו"ש שהאריך צשבחו] הביא צספרו זכות אבות על מס' אבות מעשה רב וזה"ק על המשנה דאל תחודע לרשות כלומר להשביע

מאכזה. ועכ"פ קושייתו רק על עשיית השבועה, וע"ז השיב לו דגוי צרישי כנישתא או צחדא כנישתא, אבל לא על פרישה מהעונות וקיום החוק"ק שעון הדור מעכצ, ואף חוטא אחד יאצד עוצה הרבה כמו שהי' צעקן שהי' אחד ואמר הכתוב הכי חטא ישראל שהי' החטא על כלל ישראל ונעשו רוב הסנהדרין עד שתיקנו את הדבר. ואפשר לתרץ עוד צאופנים אחרים, ויש לדבר הרבה בזה, אבל אין כדאי להאריך, כי צאמת עיקר ורשעי הדברים של כל עיני הגלות והגאולה סיבת כל הסיבות והטעמים של כל הסיבות הם דברים סתומים וחתומים ולא נמסרו אלא להקצ"ה צלבד, הוא ואין צלתו ית"ש, ולכן אנו מוזהרין כל כך שלא לעשות מעלמנו שום זין כל שהוא צעניני הגאולה אלא לעבוד את השי"ת וללפות לישועתו.

עה

וי"ש אפיקורסים שאומרים שכיון שהאומות לא קיימו את השבועה לכן יש גם לנו ח"ו היתר לעבור על השבועה, וזה הצל הבלים, שאין אלו השבועות תלויים זה בזה, שלא השביע אותנו הקצ"ה צשציל עוצת האומות אלא לעוצתו, שראחה חכמתו ית"ש את גודל הרעה של דחיקת הקץ לפני זמנו, והאומות מעולם עברו על השבועה, ולעתיד ינקום הקצ"ה מהם כמו שיש ע"ז כמה פסוקים ומאמרי חכמ"ל, אבל אין לזה שייכות עם שבועתנו. וגם צשעת החורבן עברה מלכות רומי על השבועה כמצואר צמדרש איכה צפתיחה, ואעפ"כ מצואר שם אח"כ צמדרש שנעשו דורו של צן כחיצא כל כך צשציל שעברו על השבועה. והרמב"ם צאגרת תימן שהזכיר אותם שלא לעבור על השבועה צדחיקת הקץ כתב שם צאותו האגרת עוד טעם שהם תחת מלכות הרשעה שעושים לרות ורדיפות ושנאה ומלחמות על ישראל יותר מכל האומות אף שאנו סובלים מהם הכל ומכ"כ אם נעורר עלינו ונקרא צמלכות צדברים צעלים ושקר היא סכנה עלומה ח"ו יעיו"ש. א"כ כתב צפירוש שהמלכות רודפה את ישראל צרדיפות נוראה, ובודאי שעברו בזה על השבועה ואעפ"כ כתב אח"כ להזהיר את ישראל שלא לעבור על השבועה. גם המארייס נעשו על ששעבדו בישראל ומררו את חייהם יותר מגזירתו של הקצ"ה,

ויחפיים צדקה ויחזי לה להיכלי ות"ח דהכי הוא דהא כתיב נפלה לא תוסיף קום, ועל דא כתיב ציום בהוא חקים את סוכת דוד הנופלת, היא לא תוסיף קום כזמנין אחרנין, אבל אגא חוקים לה וכו', יעו"ש. וביאר באור החמה שיש צדק קוניה וגם נחמה, כי הקוניה היא אריכות הגלות שלא תוכל לקום מעצמה עד שיוחיד לה הקב"ה בידיו ויוקים לה והיא נחמה שע"י שלא תוכל לקום מעצמה אלא ע"י הקב"ה יהי קימה נחמית ולא תוסיף ליפול שלא יהי עוד לעולם גלות יעו"ש באריכות דבריו.

והנה גם בגאולות הקודמות אף שידעו הזמן אעפ"כ ה"י הכל עפ"י נצואה בשליחותו של הקב"ה שגם צימו עזרא שלא ה"י התגלות כמו במלרים ע"י משה ואהרן מכל מקום לא עשו זה כל שהוא צלי נצואה, כמבואר בכתובים, וכל תנועה ותנועה היתה בשליחותו של הקב"ה, ועזרא הסופר שה"י נצוא אמת ה"י המנהיג, ומכל מקום כתוב צוה"ק שכל הגאולות הקודמין היו בצחינת שהיה תבח קמי מלכא ולא יהי קן גלות הזה, שלא תוכל לקום מעצמה כמו בגלויות הראשונות עד שיצוא הקב"ה עם כל בני היכלי ויחיד בידיו ויוקים לה. וכן מבואר צוה"ק פי' פקודי דף רל"ט ע"ב ובתיקונים שאסור למוקם מעצמם וע"כ שא"ל אלא בצחינה גבוה יותר מהגאולות הקודמות, וקל וחומר שלא לקום מעצמו בצחינה שפילה שעשו האפיקורסים, שזה ודאי נגד יקרא דלא חובי קום כמבואר צוה"ק. והחושב ע"ז אין זה אלא דעת מינות. והחוש בעיד בכל אלו הדורות שכל אותן שהלכו במחשבה זו ליקח ממשלה וגאולה מעצמם קודם ביאת המשיח נעשו אח"כ מינים ואפיקורסים לגמרי, כי כח המינות נשרש צדק.

עו

וכדי להצין דעת המהר"ל שכתב שהוא ציהרג ואל יעבור כדון שמד שבדאי אין זה בשביל איסור השבועה כאשר כתבתי למעלה, אבל הדברים מובנים דהנה כתב בשלה"ק צמ"ס שבועות ולשנות אף דין א' מדיני התוה"ק אפילו לומר רק בפני האומות על מה שהוא פעור חייב או על חייב פעור לריק למסור עצמו

השבועות כנגדם ולמרוד באומות וללכת למלחמה כנגדם כמו שהעלו על לב אנשי פורעוגאל וראו להרים ראש להרגם וללכוד המלוכה וה"י שם זקן א' ושאל ע"י שם אחד והשיבוהו א"ס תעירו וא"ס תעוררו וכמו שפירשו ז"ל ג' שבועות השבוע הקב"ה את ישראל אחת שלא ימרדו בהקב"ה וז"ש ואל תתודע לרשות דהיינו רשות הרבים לילית וכן זוגה ס"מ וע' שרים עכ"ל הק'. והנה אנשי פורעוגאל עשו גזירת שמד והרגו צמיחת משונות ר"ל כנודע והנה עברו על השבועה באופן נורא וה"י זה צימו גלות שפאניא וכפי הנראה מאותה המעשה שצ"ל שבי צמחם להרגם וללכוד המלוכה ולהגלל מכל אלה ואעפ"כ השיבו מן השמים שלא לעבור על השבועה. ופלא בעיני הלשון שכתב בהשבועה שלא ימרדו בהקב"ה ולא מצינו לשון זה בשום מקום, וז"ל הכוונה דא"ס עוברין על אלו השבועות ה"י מרידה בהקב"ה, ולהגן יחבאר צדק. ועכ"פ הדבר ברור צלי ספק שאין אלו השבועות תלוים כלל בשבועת האומות.

וז"ל הזוה"ק פרשת ויקרא דף ו' : ת"ח בכלהו גלוותא דגלו ישראל לכלהו שוי זמנא וקאל וכלהו ה"י ישראל תייבין לקוב"ה, ובתולת ישראל ה"י תבא לאתרחא צבהיא זמנא דגזר עליה, והשתא בגלותא דא צתרחא לאו הכי, דהא ה"י לא תיתוב הכי כזמנין אחרנין, והאי קרא חובה דכתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל, נפלה ולא תוסיף להקיימה לא כתיב, מתל למלכא דרגו על מערונותיה ואשדי לה מהיכליה לזמנא ידיעא, כד ה"י מטי ה"י זמנא מיד מערונותיה ה"י עאלת ותבא קמי מלכא, וכן זמנא חד ותרין ותלת זמנין, לזמנא בתרייתא אתרחקת מהיכלא דמלכא ואשדי לה מלכא מהיכליה לזמנא רחיקא אמר מלכא ה"י זמנא לאו ה"י כשאר זמנין, דה"י תיתי קמאי הכי, אלא אגא אחיל עם כל בני היכלי ואחבע עליה. כד מעא לגבה חמא לה דה"י שכיבה לעפרא, מאן חמא יקרא דמערוניתא צבהיא זמנא ובעותין דמלכא לקבלה עד דאחיד לה מלכא בידיו ואוקים לה ואחיתי לה להיכליה ואומי לה דלא יתפרש מינה לעלמין ולא יתרחק מינה. כך קוב"ה כל זמנין דכנסת ישראל בגלותא כד ה"י מטי זמנא ה"י אחיאת והדרת קמי מלכא, והשתא בגלותא דא לאו הכי אלא קוב"ה יוחיד צידהא ויוקים לה

למיחה שלא לאמר כן, כי הוי כפירה צתורת משה מה לי דבור אחד מה לי כל התורה, ועיי"ש. והרי דאף שהוא מאמין בלבו בכל התורה כולה אלא שאומר דיבור זה בפני האומות מפני הסכנה, מכל מקום כיון שהוא דיבור של כפירה צרות אחת צתוח"ק יש לו דין יכרג ואל יעבור כי כל עניני כפירה היא בכלל ע"ז שהיא כפירה בהאמונה. ולהלן אשתוק לשון תשובת הרדב"ז שמבאר הדברים בטעמים ונימוקים דמה שיש בו כפירה ר"ל אף אם אין לו מחשבת ע"ז כלל דינו דיכרג ואל יעבור דגרע מעובד ע"ז ר"ל, והמהר"ם שיק צתשובה אר"ח סי' ש"ד אחר שהביא הדין דצחשש אפיקורסות יכרג ואל יעבור אף שאין בו מחשבת ע"ז כתב עוד דאף במקום דהיא רק ספיקא דחשש אפיקורסות הוי ס"ד לחומרה ולא שייך צזה ספק נפשות להקל, ועיי"ש בטעמו. ומכל שכן צהך שכבר נצבאר שלקחת גאולה וממשלה קודם הזמן הוי כפירה צהשגחה, ואף צבני אפרים שלא ה"י אלא מחמת טעות שה"י להם חשבון שכבר הגיע הזמן, אף על פי כן כתב עליהם הפסוק כי לא האמינו צאלקים, וכבר הבאתי לעיל דברי המהר"ש יפה שכתב הטעם דאף שהצבו שהגיע הזמן, מכל מקום כיון שיש כמה קראי שאך השי"ת הוא הגואל, הוי מה שעושים צעלמם צזה צזרוע צשר נגד האמונה, והבאתי דברי הרמב"ן סוף פרשת צא שכתב שאין לאדם חלק צתורת משה עד שנאמין בכל דבריו ומקרינו שכולם נסוים אין צהם עוצע ומנהגו של עולם וכו' ע"כ, ומה שאנו אריכים לעשות פעולות גשמיות בכל ענינינו הוא צשציל שכן גזר הצו"ת שאמר הכ' למען יצרכך ה' חלקך בכל מעשה ידך אשר תעשה, והחובת הלבבות כתב טעמים לזה, אמנם צעניני הגאולה צצפירות אברהם התורה הקדושה לעשות שום זח כ"ש של דחיקת הקץ והוי העושה צזה לגמרי נגד האמונה ואין לו חלק צתורת משה.

וכו', ועליו נאמר הלא משנאריך ה' אשגא, טכ"ל ועיי"ש שבהאריך עוד, וצתוך אלה היסודות שכתב הוא האמונה צביאת המשיח, וכתב הטעם שם צפירות המשיחות וצספר הוד הלכות מלכים צשציל שהוא מצואר צקרא והמסתפק צזה הוא כופר צתורה. וכתב שם שצכלל האמונה צביאת המשיח הוא גם האמונה בכל ההצטחות שנאמרו צקראי צעניני הגאולה כמובן. וכבר נצבאר שמצואר צמה קראי שהגאולה הוא רק צידו של הקצ"ה, ואנו מוצהרין על זה מקודם מתן תורה כדכתוב ידוע דע' ואל"א לצוא לידו קצלת התורה צלי אמונה זו כמצואר כ"ז לעיל צצורך, לכן דעת המהר"ל שלוקחי הגאולה מעלמם קודם הזמן נגד צצועות של הקצ"ה וחושצים שהמה צזרוע צשר יכולים לצעל גזירתו של הקצ"ה הוא כפירה גמורה צתוח"ק וצאמונה כפי המצואר לעיל, וזהו גרע מכפירה צביאת המשיח, ע"כ דעת המהר"ל ז"ל צהחלט שהוא צאיכור יכרג ואל יעבור כדן משומד, כמו כל הענינים שיש צהם מיות וכפירה צתוח"ק.

ומובן ג"כ מה שאמר שאף אם כופין אותו ע"י מיחה ועיוויים קשים ר"ל ללאת מן הגלות החיוצ לסצול שלא ללאת שלכאורה אם יולא מחמת מיחה וכפיות קשים ר"ל אין זה גאולה וחירות ולא הוי צכלל דחיקת הקץ ולמה יחחיצ למסור נפשו להריגה עצור זה. אמנם גם צע"ז אם עובד ע"ז מחמת פחד הריגה אין זה נקרא עובד ע"ז כיון דהוי ע"י כפי' ואונם, ואונסא כמאן דלא עבד, כמצואר ברמב"ם פ"ה מהל' יסודי התורה הל' ד' שאין מלקין אותו, וק"ו שאין ממייתין אותו כיון דהוב צאונם, אלא שלריך למסור עצמו להריגה צזה צשציל שהוא קידוש השם, וכאשר ציאר צלשונו צספר המלות להרמב"ם מלוה ט' צעשה דוקדשתי שהמלוה לפרסם האמונה, ואעפ"י שצא עלינו מכריח לצקש ממנו לכפותינו נמסור עצמינו למיחה ולא נתעבו לחשוב שצפרנו אעפ"י שצצותינו מאמינים צו יתעלה, ועיי"ש. והרי צמה שנוגע לאמונה החיוצ למסור נפשו להריגה עצור זה שלא יחצצו עליו שיש צו כפירה ר"ל אף שאין האמת כן.

ומבואר עצור סי' קנ"ז אסור לאדם לומר שהוא עכו"ם כדי שלא יכרגו דכיון שהוא אומר

וכבר כתב הרמב"ם צפרק חלק אחר צצואר ה"ג עיקרים, וז"ל: כאשר יאמין האדם אלה היסודות כלם וצתצבר צה אמונתו צהם הוא נכנס צכלל ישראל ומלוה לאוהבו וכו' ואפילו עשה מה שיכול מן העצרות מחמת התאוה והצגצרות העצב וכו' וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות הרי ילא מן הכלל וכפר צעיקר וקרא מין ואפיקורם וקוץ צנעיעות

עח

ומעתה לריך להבין כיון שהעגם ענין של דחיקת הקץ הוא כפירה בכתוב"ק שהוא ציבורג ואל יעבור כדן שמד, א"כ הוא חמור הרבה יותר מאיסור שבועה, ולמה ה' לריך להשביע על מה שהוא חמור הרבה יותר מהשבועה. אבל כעין קושיא זו היא בתוס' שבועות דף כ"ע ע"א ד"ה כשהשביע משה את ישראל, והקשו שם בתוס' מה היתה מועלת השבועה כמו שה' ירא שיעברו עכו"ם כמו כן ה' לירא שיעברו על השבועה. וכתב המהרש"א שם דלא קשה מידי דהשבועה עלמה היא קבלת התורה. והפמ"א צכתנות אור פרשת נצבים כתב לייצג קושיית התוס' דאיתא במס' שבועות כמה ענינים שחמור העונש והפורעניות בשבועה יותר מכל העצירות שצתורה, ולכן השביעם שה' יראים יותר מעונש השבועה. ולא הצנתי דבריו שפ"כ אותה שבועת התורה שהשביע משה את ישראל צמתן תורה לא נאמרה עלי' אותו העונש והפורעניות שנאמרה באיסור שבועה, דאם לא כן הא"ך אמר בשבועות ל"ט שעל כל העצירות שצתורה אין נפרעין מהם כמו מאיסור שבועה, הלא על כל העצירות שצתורה יש בהם איסור שבועה שמושבע ועומד מהר סיני, דמהאי טעמא אמרו בשבועות דף כ"ג ועוד בכמה דוכתי שאין שבועה חלה על דבר איסור יען שמושבע ועומד מהר סיני ואין שבועה חלה על שבועה, וע"כ ל"ל דאף שעל כל העצירות שצתורה יש עליהן איסור שבועה שצכללות מהר סיני, מכל מקום לענין עונש ופורעניות אינו שוה לשאר שבועה, ונסתר חירונו של הפמ"א.

שוב ראיתי בספר חסידים סי' ת"ו שכתב וז"ל: ומעשה באשה אחת שרחלה שני בני' והטביע א' את חבירו ונדרה אמה שלא לרחוץ ביום ההוא. פ"א היתה צעל' ברית ורחלה ומתה. ומלינו באשה אחת שנדרה שלא לשחות מי מעיין א', פ"א שחכה והולוכה לבית ומתה. ומלינו מושבעים ועומדים מהר סיני שלא מחו על השבועה שעברו, עכ"ל. והטעם שכתב צוב אח"כ אינו מובן כ"כ ול"ע, ובוודאי שצכל דרכי השי"ת יש עעמים מרובים עד אין חקר וכל מה שאנו יכולים להשיג אינו אף כעפע מן הים. ועכ"פ

שהוא עכו"ם הרי מודה לדתם וכופר בעיקר עכ"ל. והרי שאף צוב שאינו עושה שום מעשה חלל דיבורא בעלמא שהוא שקר גמור ואין צו לא מיני' ולא מקנתי' חלל אומר כן בשביל פחד של הריגה, מכל מקום כיון שפ"י אמירה זו חושבין עליו שמודה לדתם דהוי כפירה, מחויב למסור נפשו להריגה שלא יחשבו עליו ענין של כפירה ר"ל. ומובן לפי"ז דעת המהר"ל דכיון שזליאה מן הגלות קודם הזמן הוי כפירה בכתוב"ק ובאמונה לכן אף אם עושה זאת אפילו מחמת כפי' של הריגה ר"ל ואונסא כמאן דלא עביד, מכל מקום הוי כשאר עניני כפירה שמחויב למסור עצמו להריגה אף צמה שאין צלבו כלום חלל אף בשביל זה שלא יחשבו עליו שמודה בכפירה ר"ל, ומוטל עליו לפרסם האמונה צחסירת נפש ממש לעיני כל.

עז

והנה לא דיבר המהר"ל ממינים ואפיקורסים או מעצירים על הדת ר"ל, כי לא דיבר כלל חלל מאותה העצירה של דחיקת הקץ שמושבעין עליו צאלו השבועות, ולא נאמרה השבועה למינים ואפיקורסים חלל לכלל ישראל הכשרים, ואף אם יהיו כל חכרי הממשלה כולם חכודים כולץ צדורים אף כתנאים ואמוראים, מכל מקום אם לוקחים הממשלה והחירות מעצמם טרם שהגיע הזמן הוי דחיקת הקץ שהיא כפירה בכתוב"ק ובאמונה. גם מלכות צן כוזיבא ה' מלכות של תורה צשלימות, שהרי לא מלאו צו שום פגם חלל זה שלא ה' מורה ודאין שהיא מדריגה גבוה מאוד ועלה שלא ה' אף למרע"ה כמ"ש הרמב"ם בצגרת תימן, גם צני דורו היו כולם לדיקים גמורים שהרי לא מלאו חכז"ל שום חטא חלל זה שלא היו מתחבלין על ירושלים ונענשו כ"כ מרה ר"ל בשביל שה' צזה דחיקת הקץ לפני הזמן, כמצואר צמדרש רצה. וזה פשוט וברור לכל המעיין צכל דברי המהר"ל שם צזה באריכות דבריו הצוערים כגחלי אש, שלא דבר כלל חלל אף מאותו הענין של דחיקת הקץ צלבד, ונחן עליו משפט חרוץ של שמד ר"ל כי עלם הענין של דחיקת הקץ צלבד הוא נגד האמונה צכשי"ת וצתורה הק', ואין צזה שום ספק.

זה מצואר בדבריו שהשבעה שאנו מושבעים ועומדים
 מהר סיני אף שיש לו דין שבעה בכל פרטי, מ"מ
 לענין העונש אינו דומה לשאר שבעה, כמו שהוכחתי
 לעיל מדברי הש"ס.

אך שבעות התורה י"ל כדברי המהרש"א שהולכה
 השבעה לאורך הקבלה שלא יהא דיבורא
 בעלמא, וזשבעות הגלות והגאולה י"ל כדברי הפמ"א
 שיש להשבעה חומר העונש יותר מע"ז, שהרי מלינו
 עונש חמור באותה השבעה שאמר אני מתיר את
 צערם וכי מה שלא מלינו זה אף שבעה אחרת,
 וא"כ אין קושיא למה הולכה השבעה, שהוא בשביל
 להגדיל הפורעניות ר"ל יותר ממוניות וכפירה שהרי
 גם ע"ז הוא כפירה וחמור הרבה יותר מאיסור
 שבעה, מכל מקום לענין הפורעניות ר"ל נפרעין יותר
 שבעה, נפרע שבעה זו שאמר צפירוש אני מתיר
 את צערם. ואף לדברי הרמב"ם שכתב שהשבעה היא
 בדרך משל, מכל מקום רריך טעם למה הוא רריך
 להמשל הזה. ולפי הכ"ל מובן דאף שלפי הדין אין
 השבעה חלה על דורות הבאים, מכל מקום הודיעה
 הנבואה שהקפיד הקב"ה להטיל ע"ז עונש כמו שבעה,
 וזוהו הוא נמשל לשבעה. ונמלא שאותה השבעה שלא
 ליקח גאולה מעלמם הוא חמורה הרבה יותר מהשבעה
 שהי' צמתן חורה שיש עלי' גם עונש השבעה ממש
 ואין זה קושיא למה נאמר עוד בלשון שבעה.

עפ

אבר עדיין רריך להבין שהרי אמרו בגמרא סועה דף
 ל"ז ע"ב על ה"א ארורים שנאמרו צהר גריזים
 וצהר עיבל ארור ה'איש אשר יעשה פסל ומסכה וגו'
 בארור סגי ל'י, אלא זה הבא על הערוה והוליד צן
 והלך לבין העכו"ם ועבד עכו"ם, ארורין אביו ואמו
 של זה שכך גרמו לו. ופירש"י ז"ל בארור סגי ל'י
 בתמי' כופר בעיקר הוא וסגי ל'י בארור, אלא הבא
 על הערוה והוליד ממזר ומתוך צושתו שאסור לבוא
 בקהל הולך לבין העכו"ם ארורים חלה שעשאוהו לעבד
 פסל ומסכה. ואף למצואר בגמרא שבעות דף ל"ו
 ע"א ארור צו נידוי, צו קללה, צו שבעה, מ"מ לא
 סגי ל'י בתמי' זה שאמר בלשון ארור להוסיף קללה
 ועונש וכל החומרות, ו"ל דכיון שהיא כפירה בעיקר

שחמור מכל העבירות שצחורה אם אמרו סתם בלשון
 ארור הוא מקטין את העבירה. ועיין מהרש"א שם
 שביאר הכוונה דארור משמע ארור בעוה"ז אבל העובד
 עכו"ם אין לו חלק גם לעוה"ב, דמומר לעכו"ם היו
 מומר לכל החורה כולה שאין לו חלק לעולם הבא, ולכן
 הקשה וכי בארור סגי ל'י, ו"ל דאף שהאמת הוא כן
 דלכן אמר הכתוב ע"ז הלשון ארור כדי להוסיף קללה
 ועונש ע"ז גם בעוה"ז מכל מקום לא נוחא להו לתרץ
 הקרא צהי שסתם הכתוב לכחוב סתם ארור ולא
 הודיענו שמה שעון כפירה בעיקר ר"ל הוא חמור
 יותר משבעה וארורים הן בעלם העון הנוגע באמונה
 וגם בעוה"ב היו ככפירה בעיקר עונש יותר שמפסיד
 כל חלקו בעוה"ב ואיכא למיעטי בסתומת לשון הכתוב
 להמיעט העון החמור של כפירה בעיקר ר"ל זולת אם
 נכלל באותו הארור גם אחיה ענין שאין צו כפירה
 בעיקר מיושב הלשון ששביל זה סתם הכתוב והולך
 לומר שכלל צזה אף מי שאינו עובד עכו"ם אלא שגרם
 לזה ועי"ש, ובודאי שק"ו הוא על העובד עכו"ם
 בעלמו שכלל באותו הארור אלא שאמר בלשון זה
 בשביל שסובב גם על הגורם וא"כ גם שבעה זו
 שכתב המהר"ל שהוא ציהרג ואל יעבור כדון משומד
 שבודאי אי אפשר לומר שהוא בשביל איסור השבעה
 וע"כ שסובר שלקוחת גאולה מעלמם הוא כפירה
 בעיקר, וא"כ קשה על מה שאמר השבעתי אתכם ואני
 מתיר את צערם, וכי צזה סגי ל'י שהוא עונש
 העוה"ז, הלא כופר בעיקר הוא ואין לו גם חלק
 לעוה"ב כקושית הגמרא בארור אשר יעשה פסל
 ומסכה.

ואפשר שמחמת קושיא זו ראה רש"י ז"ל להוסיף
 לפרש דקאי גם על המרצה בתחנונים יותר
 מדאי, שזה ודאי אינו כפירה בעיקר, דאף שהיו
 פתוחים לפניו כל המדרשות דקאי על העושים מעשים
 שלוקחים גאולה מעלמם קודם הזמן שעוברים על
 השבעות האלו, גם צש"ם לא נמלא דקאי על המרצה
 בתחנונים אלא אדרבה לכאורה ראי' להיפך מעובדא
 דר' חייא ובניו כמ"ש לעיל, אבל לא נוחא ל'י לרש"י
 ז"ל לפרש דקאי רק על העושים מעשים טאלו שהם
 כפירה בעיקר כקושית הגמרא בסועה וכי צזה סגי
 ל'י, וע"כ מפרש דקאי על המרצה בתחנונים שזה ודאי

הבאתי מ"ש הרמזין שלא ראו שאר השבועים לעלות לא"י זימני עזרא שלא אצו לדחוק את הקץ שידוע הי' אלסם כי פקודת שבועים שנה לבצל נאמרה ולא עליהם. ונתקשיתי למה אמר שלא אצו לדחוק את הקץ הלא זו שבועה אחרת מלבד השבועה של עלי' בחומה והתם מיירי מעלי' בחומה, ונדחקתי לתרץ בשבילי שכל אלו השבועות הם מטעם אחד שלא לדחוק את הקץ, אבל עדיין י"ע דכיון דבגמ' חלקן בחרתי ולמדו מקראי שני שבועות ע"ז למה שיהי' הרמזין לשון הגמ' דקראו שבועה זו עלי' בחומה ועל דחיקת הקץ יש שבועה אחרת. ונראה בזה דהנה כבר הבאתי שלשון עלי' בחומה אינו לשון מצורר והבאתי מכמה מקומות בדברי חז"ל שפירשו הלשון בחומה באופנים שונים, גם צמה שפירשו על עלי' מרובה ביחד אינו מצורר השיעור כמה נקרא מרובה שא"ל לומר שאסור לעלות כ"ל ביחוד ממש וא"כ לריך לידע השיעור של מרובה. וצופה קול כתב הטעם צמה שאנו מושבעין שלא לעלות בחומה דכיון דהי' פורנו ככנפות הארץ אין לנו רשות להתקבץ ולהיות בחומה לעלות יחד לא"י עד שיקבלנו הי' ע"י משיח. גם מפרש א"כ צופה קול מה שאמר צמד"ר שם אחר שהביא השבועה שלא יעלו חומה מן הגולה א"כ למה מלך המשיח בא לקבץ גליותיהן של ישראל ופי' בזה אם יעלו חומה מן הגולה למה יאמרו מלך המשיח לבוא לקבץ נדחי ישראל ומכיון דקיי"ל דמלך המשיח יקבץ נדחיו מכמה קראי א"כ אין צדינו להתקבץ מעצמנו יחד עכ"ל יעיי"ש. ומצוה צה שאסור עלי' בחומה הוא מה שרואים לעשות מעצמם ערס הזמן מה שעתיד להיות ע"י מלך המשיח דייקא וכמו שהוא בלשון הקרא' בהשבועה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ שלא לעורר את הגאולה ערס שצ"ח החפץ מהש"י"ת, וגאולה וקיצוץ גליות הדח' הוא וכמו שהוא במדרש עה"כ יודע הדע כי גר יחי' זרעך וגו' ידוע שאני מפזרן הדע שאני מכנסן ידוע שאני ממשכנן הדע שאני פורקן ידוע שאני משעבדן הדע שאני גואלם. הנה חשב כל עיניי הגאולה וקיצוץ גליות בלשון אי' כי הו' צהא תלי'.

אין זו כפירה בעיקר, וזולאי שק"ו הוא שכללו באלו השבועות העושים מעשים שהם גם כפירה בעיקר לתוספות העונש שיש באיסור שבועה לו ולכל העולם כולו כמו שאמרו בגמרא הלא שאמר בלשון זה דמשמע דסגי לי בכך בשביל דקאי גם על המרצה בתחנונים שגם זה נקרא דחיקת הקץ.

ומיושב בזה גם הקושיא הלא אין שבועה חלה על שבועה, ומה שיש בו מיונה וכפירה ר"ל על כל זה כבר אנו מושבעין ועומדין מבר סיני, ותו לא חלה על זה שבועה אחרת. אבל אמרו כבר בגמרא שבועות דף כ"ג ועוד צמח דוכתי דבכולל דברים המותרים עם דברים האסורים מיוגו דחיילא השבועה על דברים המותרים חיילא נמי על דברים האסורים, וא"כ גם בזה כיון דחל על המרצה בתחנונים שהוא דבר המותר חל נמי על העושים מעשים בפועל שהוא איסור חמור ר"ל. ומה דקשה לכאורה מרביו הקדוש שזכה לרי' חייה וצניו להתפלל באופן שיש בו דחיקת הקץ כמו ששמע מאלפי ז"ל זה לכאורה נגד דברי רש"י ז"ל, ואף למה שכתבתי דאפשר שלאחר אותה המעשה משמיה נחזר הפירוש שאסור לעשות קן, אבל עדיין קשה מעיקרא מאי קסבר. ואולי י"ל דמנינו לדעת ר"י בסוף כתובות אף יחיד אסור לעלות מחמת אלו השבועות, ור"ז פליג דסובר כדר"ל דבעי לי' לכל אותן השבועות ואין שם שבועה ליחיד, וא"כ אפשר שהי' סובר רבי דאף שאין שבועה מיוחדת ליחיד, מכל מקום נכלל באיסור השבועה גם יחיד העולה שאין בזה ענין של כפירה, ובהו הוא כולל גם דברי המותר בחוף השבועה ותו לא קשה קושיא הנ"ל, וממילא שאין לריך לומר שאסור גם להרבות בתחנונים, אבל כשנחזר א"כ דלא שפיר עבדי לדחוק את הקץ אף ע"י תפלה ותחנונים תו אין ז"ל שכלל בהשבועה אף יחיד העולה כמו שבאמת פסק ההלכה שיחיד מותר לעלות כמצוה ליעול, לכן כתב רש"י ז"ל שכלל בהשבועה לאסור אף המרצה בתחנונים.

בעת עלה דעתו שאפשר לפרש דברי רש"י ז"ל בדרך פשוט יותר מה שהולך לבקש דרך חדש בשבועה ה' דקאי על המרצה בתחנונים דהנה כבר

גם מ"ש רש"י ז"ל ביד חזקה הוא ע"ד שהוא נקרא צפ' ואתחנן או הנסה וגו' ונמלחמה וביד

דחיקת הקץ נכלל בהשבעה שלא לעלות בחומה דכוי טעמא משום דחיקת הקץ ולא נלרכה בהשבעה בגי שלא ידחקו את הקץ על אחי פעולה שבעולם כ"ח על תפלות ותחנונים כפי רש"י ז"ל. ובפירושו של הדברים והגבול מה שנקרא תחנונים יותר מדאי כבר הארכתי למעלה.

ובעת נראה לפני"ד שאולי אפשר לפרש דברי רש"י ז"ל כפשוטן דקאי על כאו"ח שלא להרבות בתחנונים יותר מדאי וכו' גבול לדבר עד כמה מותר להחפלו על הגאולה, ומה דקשה עוצא שלא ביארו הגבול לא בגמ' ולא בפוסקים אלא אדרבא תיקנו תפלות מרובות בכל הדורות על הגאולה בני גבול וקצבה כל מה דאפשר אולי י"ל דהנה כבר נתבאר שאין שבעות אלו של דחיקת הקץ תלוים כלל בשבעות האומות והאומות כבר עברו על שבעות צמדה מרובה ועלומה עד אין שיעור וערך ולשון הגמ' בכתובות הוא שהשביע האומות שלא ישמעדו בהן בישראל יותר מדאי ולשון המדר"ר בשב"ש הוא שלא יקשו עול על ישראל אבל עוד בחורבן בית ראשון בגלות בצל הרשעה עשו מה שעשו וכן בכל הדורות אנו אומרים שצב דור ודור עומדים עלינו לכלותינו לולא שהקב"ה מלינו מידם ואלו היו תלוים השבעות שעל ישראל בשבעות האומות לא היו פלוגי בגמ' כתובות בהלכה זו של עלי' מצב שלחוי כפי דברי השבעה כי כבר עברו המה על השבעה והארכתי לעיל צד בראיות עלומות וברורות. ועם הדברים מובן שאין זה כמו שנים שנשבעו זה לזה שתלוי שבעות האחד בחבירו אלא יש טעמים נשגבים גלויים ונסתרים על עמם הענין שלא לעשות כדברים האלה וכהו יש צד מניות וכפירה ר"ל. וכבר הבאתי דברי היפה קול דכיון דכמה קראי מוכחי שלא יהי זה אלא ע"י מלך המשיח היו הראויים לעשות זה בעלמם ערם ביאת המשיח פגיעה באמונה, ואמרו חכז"ל ע"ז ולא האמינו באלקים, וכבר הארכתי צד ויתבאר עוד להלן. והרמב"ם כתב באגרת תימן שלכן החמירה התור"ק ע"ז בחומר איסור שבעה שצביל שתנועה של התעוררות הגאולה קודם הזמן הוא סכנה גדולה לישראל. ובדברי הקדוש המברא"ג שהעסקתי לעיל כתב שנכנסין צד לרכ"ר של לילית וכן זוגה ס"מ

חזקה שפי' הראצ"ע ציד חזקה שיאלו ישראל ציד רמה וכפי' בשלח עב"כ וציד רמה פי' הראצ"ע לא יאלו כדמות צורחים וכו' עממם כל כלי המלחמה והוא ע"ד שפי' התרגום צריש גלי וכבר הארכתי למעלה בכוונת דברי רש"י ז"ל מ"ש ציד חזקה והמכוון צמה שנאמר עלי' מרובה כחומה הוא אם עולין בדרך חירות יחד לא כיחידים שעולין בדרך גירות. וכללו של דבר מה שאמרו שלא לעלות בחומה הוא לשון סתום שנכלל בו כל מה שעושין לדחוק את הקץ ולהיות כחומה יחד. ושוב התבוננתי כי רעיון זה מצוהר בדברי קדשו של ק"ז הישמה משה על שב"ש בפסוק השבעתי אתכם וגוי שהקשה על אומרים ז"ל השביע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו הקץ שהוא משולל הנה מה הוא דחיקת הקץ דהא אמר אח"כ שלא יעלו בחומה ואי כפי' רש"י דדחיקת הקץ הוא שלא להפגיר בחפלה יותר מדאי ע"ז הקשה דמה הוא הגבול כאשר העסקתי לעיל בדריי. ועכ"פ מצוהר שקושייתו הראשונה הוא שא"ח לומר הכוונה בשבעה של דחיקת הקץ על איזו פעולה שעושין בענין החירות והגאולה כי זה נכלל בהשבעה שלא לעלות בחומה, ולא נשאר לו אלא דרכו של רש"י ז"ל דקאי על תפלות ותחנונים אלא כיון שגם ע"ז קשה עוצא לכן הוסיף דקאי על השבעה כעין מ"ש החת"ם, הגם שצפי' על תהלים כתב בענין אחר אבל כאן אנו רואים דעתו בהחלט שכל פעולה שעושין צידים על החירות והגאולה הוא נכלל בהשבעה שלא לעלות בחומה ולא מלא לפרש למה הולרכה השבעה בגי' שלא לדחוק את הקץ אלא בדרך שכתב שם, וז"ל שהוא ע"ד שכתבתי להסביר שלשון עלי' בחומה הוא לשון סתום שנכלל בו כל הפעולות שבעניני הגאולה שאינם אלא צידו של הקב"ה לא זולת, וא"כ מיושב דעת רש"י ז"ל דאף שהי' פתוחים לפניו כל מדרשי חכז"ל שאמרו על הפעולות צד לשון דחיקת הקץ כמו צבני אפרים וציומי בן כחיצה וכדומה אבל לא ייחא לי' לפרש צד השבעה בגי' כי כל זה כבר נכלל בהשבעה שלא יעלו בחומה וכקושייתו של ק"ז זלבי"ה ולכן הוכרח לבקש פי' השבעה בגי' בדרך חדש שהוסיף להשביע גם על תפלות ותחנונים. ומיושב צד לשון הרמב"ן ז"ל דקרי עלייתן בחומה בלשון דחיקת הקץ כי באמת חזק הוא לכל פעולה של

להרע באכזריות נוראה. ומה שהציוו בגמ' גם אותה השבועה שלא ירצו בתחנונים יותר מדאי לפי פירש"י ז"ל אף שכבר בעלה ומאי דהוב הוב, מ"מ הציוו זה ע"ד שאמרו בגמ' יומא דף ה' ע"צ כיצד מלבישן מאי דהוב הוב ומסיק כיצד הלבישן למיסבך קראי, וברי דאף במאי שאין שום נ"מ עוד ומאי דהוב הוב מ"מ מה דלריכין למיסבך קראי שואלין ודורשין, ולכן הציוו גם כאן השבועה בג' כי לריכין למיסבך קראי מה דליתא בקראי ג' שבועות אבל למעשה אין נ"מ עוד בליתא השבועה אחר שכבר עברו האומות על שבועתם צמדה גדושה ועלומה, וא"כ חו לק"מ מה שלא ביארו בגמ' וצמזמ"ם השיעור שנקרא תחנונים יותר מדאי כי להלכה ולמעשה אין נ"מ עוד בזה ומאי דהוב הוב ולמיסבך קראי די צמח שהזכיר השבועה בדרך כלל, אבל לא נחית לשיעורא.

ואין זה דומה למה דפליגי בגמ' בהלכה של העלי לא"י שחלו בפירושה דאלו השבועות כי העלי לא"י היא דבר הנעשה בפעולה ודחיקות הקץ שעי' אחי פעולה באחזק אופן שהוא בזה ודאי השבועות קיימות ואינם תלויים כלל בשבועות האומות ולכן כתבו המהר"ל והמהר"ג שאף בשעה שהאומות ח"ו ממיתין במיתות קשות ומשונות ר"ל חלים השבועות על ישראל שלא לעבור עליהם ואין נ"מ בזה מה שעשו האומות ולא הותר בשביל מעשיהם הרעים של האומות אלא חפלה ולעקב לפני השי"ת לצדו בלי שום פעולה ח"ו כמצואר כ"ז לעיל, ולכאורה פ"י זה מייסבך יותר בלשון רש"י ז"ל שכחז סחם שלא להרבות בתחנונים יותר מדאי וא"ל להעמים בדברי כמו שכתבו בכוונתו דקאי רק על דרך השבועות או כמ"ש לפענ"ד דקאי רק על חפלה שהוא כר"ח וצניו, אמנם כיון דחזין גאון קדמאי הישמח משה והחתי"ם דלא ניחא להו לפרש דברי רש"י ז"ל כפשוטן נראה דלא ניחא להו כלל לפרש גם על אותה השבועה של חפלה שחלוי בשבועת האומות, ואין זה דומה כלל לשנים שנשבעו זל"ז אלא הקב"ה הטיל עליהם חומר איסור שבועה בזה, ולא נוכל לידע עטמו של יוצר בראשית, ע"כ הוכרחו לפרש דקאי על דרך השבועות וכדומה שזה אסור גם עכשיו אבל חפלה בלעד בכל אופן ואופן לא נאכר מעולם, ולדינא אין נ"מ כי

וע' שרים. וכל עניני החירות והגאולה וקיצוץ גלויות וכדומה כ"ז הוא אך צידו של הקב"ה ולא נמסר לשום צריאה וסכנה גדולה לנגוע בקצבו ערם שיעשהו הקב"ה ע"י משיח צ"ד לרקו כמוצן לכל המביט בדברי חכז"ל ובספרי כל גדולים וקדושים מלמד הרבה פעמים בעלמים ונסתרים שיש בזה עד אין קץ, וא"כ אין נ"מ בזה מה שהאומות עברו על השבועה דכי בשביל שעברו המה על השבועה הותר ח"ו לעשות דבר או חזי דבר שיש בו מינות וכפירה ושאר סכנות ר"ל, ואדרבה אם המה מפליגים ברשעתם כש"כ דלריכין לרחמי שמים עפי להשליך יחציוו אף על הקב"ה ולא לעשות שום פעולה שיש בו מינות ושאר פעמים שגבים שהוא נגד רצונו ית"ש.

אבל אפשר שאותה השבועה שסובצת על הרבות בתפלות ובתחנונים הרבה הנה בזה א"א לומר שום שמץ מינות ח"ו כי אדרבה כל מה שמוסיפין להתפלל ולשפוך לב כמים נוכח פני ה' מרדין יותר באמונה שהכל צידו של הקב"ה ואין עושין שום פעולה אלא מבקשין אף ממנו ית", גם בחשש סכנה כיון שאין מבקשין אלא ממנו ית"ש מאתו לא תלא הרעות, וכיון שאין עושין שום פעולה מעלמם אלא הרבות בתפלה ותחנונים ממקור הטוב הרו"ה אף להיטיב ויודע צרור את הטוב לנו ולכל העולם כולו בודאי יעשה אף כטוב צעיינו ית"ש, ולא נוכל להבין מה עטם יש בזה לאסיר, ויוכל להיות שבאמת אותה השבועה שלא להרבות בתחנונים היא חלוי בשבועת האומות שאם הם עומדים בשבועתן שלא להכזיב עול על ישראל אלא כפי הגזירה הבאה מאתו ית"ש גזירת גלות ולא יותר לא רצה הקב"ה שירצו בתחנונים על אותה הגזירה הבאה מלפניו ית"ש אשר האלקים חשבה לעושה, אבל כשהאומות עוברים על שבועתן בצחירתם הרעה שאין הקב"ה נוטל הצחירה משום אדם, ומרדים ברעתם, אין לנו אלא לעוק לפני השי"ת ולהרבות ברחמים ותחנונים עד מילוי דם הנפש והיא שעמדה לאצותינו ולנו.

ונמצא לפי"ז שיוכל להיות שאותה השבועה שלא להרבות בתחנונים בעלה אחר שהאומות עברו על שבועתן בפרט אחר חורבן בית שני שהרבו

לכל הפירושים חפלה בלבד לפני השי"ת הותר לנו דורינו עד אין קצבה ואדרבה הלאי שיתפלל אדם כל היום, אבל לעשות אחר פעולה כל דבר נגד אלו השבועות זה ודאי איסור נורא ואיום לכל הדיעות.

ובעת הראונו צ"מ מעשה ידי יוזר על הגדה מהגאון מהרש"ק מבראדי ז"ל בפסקא דזאת להלנו זה הדחק שכחז שם דרושים על ההגדה כדרכו ובאמצע הדרוש השתמש בזה שלא היו ישראל ראויים לגאולה אז אלא מחמת זעקתם לה' נגאלו קודם הזמן והעיר דזה הוי זעקה יותר מדאי ואסור לדעת רש"י ז"ל אלא כיון שהמלריים עברו על שבועתם הותר גם להם לטעוק כ"כ להשי"ת כמו שנים שנשבעו זל"ז. והנה הדברים האלה מהחיימים למ"ש דאפשר לפרש בדעת רש"י ז"ל דגם סתם חפלה וזעקה הרבה הוי בכלל איסור השבועה ערם שעברו האומות על שבועתם, וכבר הבאתי דגאוני קדמאי לא ס"ל כן. גם צעיקר הדבר שכחז דמח' דיתתא בקרא ויחננו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וגו' וישמע אלקים את נאקתם וכיון שהי' הגאולה ע"י שמיעת זעקתם הוי זה זעקה יותר מדאי אין לו מקור דלפעמים עת רלון ונתקבלה החפלה אף אם אינו יותר מדאי אלא אף חפלה קלרה, וצירושלמי פ"א דתענית איתתא מתוך חמשה דברים נגאלו ישראל ממלרים מתוך הקץ מתוך ארה מתוך נוחה מתוך זכות אבות מתוך תשובה ולמד כולם מקראי וזווחה נלמד מקרא הנ"ל דוישמע אלקים את נאקתם, והרי דכמה ענינים וזכותים היו שסייעו להתקבל חפלתם וכתב שם צירושלמי שגם לעתיד תהי' הגאולה ע"י חמשה דברים האלו שהיו צמלרים ולמד כ"ז מקראי. ועכ"פ אין שום מקור לומר שהחפלה זו היתה יותר מדאי והוא בכלל איסור השבועה שנלטרך לבקש היתר צביל שהמלריים עברו על שבועתם. ובאמת לא כחז זה המרש"ק אלא בדרך דרוש כדרך הדרשנים המחזשים פירושים שונים בדרך אגדה אף אם אינם להלכה כלל הדרשה תדרוש ואין משיבין על הדרוש, ועכ"פ זה ודאי שלא אמר אותו הדרוש אלא לנגד אותה השבועה שלא להרבות בחפלה שלגבי חפלה יש מליאות לומר כן לפי פירושי שגם חפלה כזו אסור, אבל לעשות אחר פעולה כל דבר לא עלה על דעת שום אדם מעולם להחיר ח"ו כאשר

הארכתו צראיות עלומות מדברי חז"ל והראשונים ולית מאן דפליג. גם צאותו הדרוש הנ"ל שכחז עטם היתר החפלה צביל שעברו המלריים על שבועתם הציא שנעשו בני אפרים יען שעברו על השבועה אף שכבר נווח הכתוב וימרו את חייהם וגו' דזה ודאי הוי השחעבדות יותר מדאי וכבר עברו על השבועה, גם לצסוף כשצא משה לגאלם כתבו החוס' צסועה דף י"ג ע"א שכלכו זקני ישראל אלל סרה צת אשר שנמחר לה סוד הגאולה לפי שכבר נכשלו ע"י בני אפרים יע"י"ש, וא"כ גם צדבריו שם צמקומו מוכרח החילוק שבני אפרים עשו פעולה שיאלו מן הגלות, וצכה"ג אין חכמה ואין תבונה ואין עולה לעבור ח"ו על השבועה, ושאיני חפלה שכחז היתר צכה"ג. וכבר כתבתי שגם צעיקר דבריו אין כן דעת גאוני קדמאי.

ובמד"ך ס' מזרע פי' י"ע סו' ו' על הקרא אמרו לנמהרי לב ריב"ל אמר כגון אלו שדוחקין את הקץ, ותמה היפ"ת שם הלל אלה רשעים הם שהקצ"ה השביע את ישראל שלא ידחקו את הקץ, ות"י שאין דוחקין בפעולות אלא בחפלה וצחמנונים, ואעפ"י שרש"י פי' שלא ידחקו שלא ירבו צחמנונים אין נראה כן מדברי חז"ל שחשבו הדורות שדחקו את הקץ, וגם מסבירא נראה שאין איסור מהרבות צחמנונים שהרי אנו מתפללין תמיד על הגאולה עכ"ד יע"י"ש. הנה החליע שהדוחקין את הקץ צפעולה רשעים הם ולא מלא שום ת"י אלא להרבות בחפלה וצחמנונים אלא שמחמת דוחק קושייתו צמה שכחז רש"י ז"ל שלא להרבות צחמנונים דחה דברי רש"י אבל כבר הארכתו בזה לבאר דעת רש"י ז"ל ותל"ת תרינגא דבריו ז"ל צקושעא ואין שום מניעה לדידן להרבות בחפלה וצחמנונים אף לפי דברי רש"י ז"ל. ובאמת מה שאמרו צמדרש לשון דחיקת הקץ על מה שאה"כ לנמהרי לב הנה בלשון הכ' נמהרי לב מצואר דבלצא תליא מילתא ואותן שלצם דוחקס וממהרין לשים אל לצם לשפוך לב ונפש צהשחוקקות נמרכ' לפני יודע תעלומות לעורר את האבצה ולקרב את הגאולה אבל לא צאזיח פעולה ח"ו ואם המלא תמלא צאזיח אחרון שעלה על רוחו לפי רהיעא לתלות שבועה זו צשבועת האומות אינו אלא צאותה השבועה של חפלות וצחמנונים ובאמת אין לריכין לזה כאשר כתבתי

והלאוי שיחפול כל היום, אצל דחיקת הקץ בפעולות
 אין מי שיעלה על רוחו להקל בזה ח"ו כאשר הוכחתי
 צראיות עצומות ולית מאן דפליג, וכבר הבחתי דברי
 המהר"ל והמהר"ג דאף צעת שהאומות ח"ו ממתין
 צמיתות משונות ר"ל ובעיניו קשים ה' ישמרו גם
 אז אסור לעבור על השבועה והוא זיבור ואל יעבור
 שאינו חלוי כלל בשבועות האומות וגם מצלעדי איסור
 השבועה יש בזה מניות וכפירה ר"ל אלא שהקצ"ה
 העיל ע"ז חומר העונש של שבועה אף אם אינו
 שבועה לדיעה מחמת חומר הענין כי נורא הוא ומי
 לא יירא ולא יפחד להחיר לעשות אחז פעולה כל
 דבר בזה, אלא מין ואפיקורם ר"ל שלא שם לבו
 לדברי ה' הנאמרים בקראי ובדברי הכז"ל והראשונים.
 השי"ת ירחם שלא ללכד ח"ו צשחיתותם ויוילאו
 צמברה, מאפלה לאורה.

ובזה אפשר ליישב קושיא שהבאתי בתחלה למה אמר
 ר"י העולה מצבל לא"י עובר צעשה ולא אמר
 עובר בשבועה שהוא חמור יותר, דכיון שנתבאר
 שמעיקר ההלכה אין השבועה חלה על דורות העתידים
 ולא נאמר בלשון שבועה אלא לומר שיש בזה עונש
 כמו שבועה שלכן כתב הרמב"ם ז"ל שהוא דרך משל
 ולכן צחר יותר לומר עובר צעשה שעל העשה הוא עובר
 מעיקר ההלכה כי לא צא שם לדבר מהעונשים שיש
 בזה אלא מה שהוא עובר מעיקר ההלכה.

ם

ומעתה חו אין התחלת הקושיא מה שלא הביא
 הרמב"ם צספר היד אלו השבועות, כי כבר
 נתבאר שאין צאלו השבועות ענין של הלכה, כי צאמת
 אינם חלים על הדורות אלא שהוא להגדיל העונש
 וכמ"ש הרמב"ם ז"ל גם צאגרת חימן שהוא דרך משל,
 ואין דרכו של הרמב"ם ז"ל להביא צס' היד העונשים
 והתוכחות, ומכל דברי התוכחות לא העתיק צס' היד
 אלא הביא כל דברי ההלכות או שורשה של הלכה
 שצריכין לידע, וכמו שהבאתי לעיל מהקדמת ספר
 המלכות שכתב שהביא בכל הלכה השורש שממנו תלא
 אותה השאלה, א"כ כיון שכתב צה' מלכים צשפסוקים
 המפורשים צפרשת נצבים כלולים כל עניני הגאולה,

ומי שאינו מאמין צדברים המפורשים שם הוא כופר
 צתו"כ, וכבר כתב צהלכות השבועה שזה צרור ומפורש
 צאלו הפסוקים צצפי נצבים שאי אפשר לגאולה צלא
 השבועה שהיא הצעמה צרורה ומפורשת שם שיעשו
 השבועה צביתותם צכל הגויים אשר הדיחך ה' אלקיך
 שמה ואח"כ יתחילו עניני הגאולה, א"כ מצואר מדבריו
 צאר היטב שמי שאינו מאמין בזה וחושב שיש מליאות
 לאחה גאולה ערם שיעשו כל ישראל השבועה הוא
 כופר צתו"כ, ואין להסתפק עוד צדעת הרמב"ם
 שדעתו ז"ל צלי ספק שאסור להאמין לשום גואל אף
 אם יהי צעיניו גדול כמשח ואחרן ויעמיד השמש
 כיבוע ען נון, כל זמן שאין רואין צו אותה הסימן
 המצואר צתו"כ שצביא כל ישראל לקיום כל התורה
 כולה. ותו אין מקום שיבי' לורך עוד להרמב"ם ז"ל
 לכתוב שלא לעשות גאולה מעצמם, דממה נפשך אם לא
 יעשו כל ישראל השבועה כבר הודיע שהוא נגד הצעמה
 המפורשת צקראי והיו כפירה צתו"כ, ואם יעשו כל
 ישראל השבועה דעתו ז"ל שצודאי יהי הגאולה כמ"ש
 ז"ל אין הדבר חלוי אלא צחשועה וכמ"ש שם הרמב"ם
 צלי הצב אחר שהזכיר שיעשו השבועה שמיד הן נגאלין.

ולדעת הרמב"ם יוכל להיות שאחר הזמן שכלו כל
 הקליין אם היינו זוכין לדור זכאי כמו שהי'
 צימי צן כחיבה שהיו אז תלמידי שמאי והלל, גם כל
 הדור קיימו כל התורה כולה, כבר ה' צא משות, אלא
 שאז צימי צן כחיבה שהי' קודם הזמן והי' לריך
 להיות צצחי זכו אחישנה ה' מעכב אף החטא האחד
 שלא התאצלו על ירושלים, וצודאי צשצביל אותו החטא
 צלכד לא היו חייבים עונש נורא כ"כ צהרג רצ ר"ל
 יותר מצימי החורבן, אלא שצשצביל אותו החטא לא
 הגיעו למדריגת זכו אחישנה וממילא ה' צו איסור
 דחיקת הקץ שצ"ז אמרו אותו העונש של אני מחיר את
 צשרכם ר"ל. אצל אחר שכלו כל הקליין והגיע הזמן
 של צעתה לא זכינו עדיין לדור קדוש כ"כ כמו שהי'
 אז צימי צן כחיבה. גם אולי צמה שכתב הרמב"ם
 ז"ל עשיית השבועה וכן מ"ש צהלי מלכים שהמלך
 המשיח יוכף כל ישראל לקיום התו"כ דקאי על תורה
 שצכתב ותורה שצעל פה כמו שאמר שם, כוונתו
 שיסורו מכל מיני חטאים שצעולם אף ממנו אותו
 החטא שהי' צימי צן כחיבה שלא התאצלו על ירושלים.

לכתיר ליקח גאולה קודם הזמן, כי קודם הזמן שיצוא מלך המשיח אין מליאות להחזיר את כל ישראל בתשובה, ומי שחושב שאפשר לגאולה בלי תשובה, הרי המחשבה הזאת היא נגד המצוה בקרא והיא מינות ר"ל, ואין לזרז לזרז להחזיר את ישראל.

וְשֵׁשׁ הרי סעדי' גאון ז"ל בספרו האמונות והדעות במאמר השמיני שמדבר שם מגאולה האחרונה והאריך לזכר כי הגאולה תלויה רק בתשובה והציאת הפסוקים שהציגם הרמב"ם ז"ל וכתב ז"ל שאם יושלם תשובתינו ערם זמן הקץ קודם הגאולה וכו' ואם לא תשלם תשובתינו נעמוד עד השלמת הקץ ואם ישלם הקץ קודם שגשבו לא יתכן שיהיה הישועה ואנחנו חוטאים שהוא בגללו מפני חטאינו וכאשר ארך גלותינו ולא שבנו ושיבנו קודם שנתקן יהי זה בשוא, אבל קדמונינו ז"ל קבלו שתקראנה אותנו לרות רבות ורעות שנבחר בעצורם התשובה ונהי' ראויים להגאל והוא מה שאמרו הם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו הקב"ה מעמיד עליהם מלך וכו' והם עושין תשובה ונגאלין. והאריך שם אח"כ בכמה לרות נוראות ר"ל שבכתובים ובדברי חז"ל בזה גם בנסיונות העלמות שיתבשרו ויבחנו ישראל אף סבלם וחוק אמונתם ושיהיו הדברים גורמים למוי שאמונתו חלושה ללאת מדתו, וכתב אחר כך שמי שלא יעמוד באמונתו אמר צו אחריו וברותי מכס המורדים והפושעים צו ושהנשאר יראה להם אלי' וישיב את לבם אמר צו הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים עכ"ל ועיי"ש שהאריך עוצה. ומצוה בדבריו שאף שבתחלה יהי' הנסיון להחזירם בתשובה ע"י מלך קשה כהמן ושאר לרות ר"ל אבל יוכל להיות שכ"ז לא יועיל אלא שאותן שלא יעמדו באמונתם נאמר עליהם וברותי וגו' והנשארים יעשו תשובה ע"י אלי' הנביא שיתראה להם, וא"כ גם העומדים באמונתם יוכל להיות שלא יעשו תשובה על עונותם זולת ע"י אלי' הנביא ז"ל אבל זה החליט בדואי שא"א לגאולה בלא תשובה ומפני חטאינו גלינו מארצנו ולא נשוב לארצנו ערם שיתקן זה. והרמב"ם ז"ל קיאר בהפסוקים כמ"ש שם שפי' שכל אלו הדברים וכיוצא בהם לא ידע אדם אף יהיו עד שיהיו שדברים סתומים הם אלל הנביאים, אלא

גם י"ל לאידך גיסא, דכיון שהרבה צרייתות בגמרא מעידין על המצב של הדור שכן דוד בן שיתרבה העזות ואין חוכמה ויתמעטו התלמידים, פרש"י ז"ל התלמידים שמחזיקין ידי ישראל להחזיק למוטב, ועל היוקר יעות פירש"י ז"ל היוקר ר"ל המכובד שבהן יהי' עותן ורמאי, ועל פני הדור כפני הכלב פירש"י ז"ל דדמיון ממש לכלב, כהנה וכהנה קא חשיב שם בכמה צרייתות הרבה דברים נוראים ממלכ הדור ההוא, וזה כדברי ר"י שיצוא בן דוד לדור שכולו חייב, ובמצב כזה לא יהי' להרמב"ם ז"ל שום ספק שיהי' מליאות להחזיר למוטב כל הדור או רובו זולת המלך המשיח שגדול כוחו יותר ממש רב"ע"ה, והוא מורה ודאין שיודע כל מעשה הרשעים צריחו.

ובתב הרמב"ם ז"ל בפיה"מ פ' חלק שהמלך המשיח ישלימו אתו כל האומות ויעבדוהו הארצות ללדקו הגדול ולנפלאות שיהיו על ידו, וכל מי שיקום עליו יאבדוהו השם יתעלה וימסור אותו צידו, וכן האריך בזה באגרת תימן, וגם בס' היר בהלכות תשובה פ"ט כתב שהמלך המשיח ממת רוב גדלו בחכמה ובנבואה לפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה' ויצאו כל הגוים לשמעו ולכן נאמר על אותן הימים והסיוותי לב האבן מצערם יעיי"ש. ובהשפעה מלוכה כ"כ שאף כל הגוים יתפכו ויצאו אליו ויעבדוהו יוכל להחזיר את כל ישראל או רובן למוטב, אבל זולת זה אין מליאות לדבר. והרמב"ם ז"ל כתב בזה דעות פ"ו שאם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נובהים בדרך לא טובה כמו זמנינו, א"כ העיד גם על זמנו שכל המדינות היו נובהים בדרך לא טובה, ובזמנו הי' רוב הראשונים ז"ל אשר מתורת פיהם אנו חיון, ואעפ"כ לא יכלו לחזור את העולם להנהיגם בדרך טובה, מכש"כ בדורות האחרונים, ומלבד שהבין זה הרמב"ם ז"ל מסבחתו הגדולה מה יהי' בדורות הבאים אחריו שלא חשור דרי כמ"ש חז"ל הנה ראה גם מה שהעידו חז"ל על הדור שלפני ביות המשיח, וע"כ הדבר ברור שלא יהי' לו שום ספק שא"א להחזיר כל הדור בתשובה אלא המלך המשיח כוחו הגדול כנ"ל, וא"כ כמה שכתב אין ישראל נגאלין אלא בתשובה והציאת מצוה בקרא שאמר על כלל ישראל ושבת עד כי אלקיך בזה ילא חשיב שא"א לעשות עוד

אלו השבועות שמגדילים העונש ר"ל והזכרים שלא לעבור על זה, גם בשאר עניינים של סימני המלך המשיח ורוב גדלו ומעלתו העלום והנורא כתב שם צאריכות גדול כי סובב על המעשה שהי' וראה לורך להאריך בכל זה לאותה המעשה, אבל צמ' היד שכתב סתם בקינור את שרשי הכלכות שאריך לדעת, סגי צזה, והוא ברור צלי שום פקפוק, ולכן בכתשובה שכתב למרסויל ששם הציא חצורו ספר היד וגם הציא שצענין המשיח כתב צאריכות צאגרת תימן ואלו הי' אחיה סחירה וחזרה מס' היד לאגרת תימן אין ספק שהי' מזכיר זה כיון שהציא שניהם, וע"כ אלו ואלו דברי חלקים חיים, ואין צויהם שום סחירה או חזרה והכל אי' הוא כמ"ש דברים ברורים צעזכ"ח.

גם מה שלא הציא השבועה שלא יעלו צחומה, אפשר לומר עד"ז דו"ל דסובר הרמב"ם שהשבועה שלא יעלו צחומה קאי על רוב ישראל דזה הי' צחומה והוא קבוץ גליות כמו שיש אחיה מפורשים שפירשו כן, וקיבוץ גליות הוא ג"כ מצואר צאותו הקרא דושבת וגו' שאמר אח"כ צסיפא דקרא וקצ"ך מכל העמים אשר הפי"ך הי' חלקיק שמה, גם צרישא דקרא אמר ושבת וגו' צכל הגוים אשר הדיחך הי' חלקיק שמה, ומצואר צזה שכתשובה תהיה צעודן צגלותה צין כל העמים אשר הדיחם השי"ת שמה, ומצואר צקרא ההצטחה שיהי' התשובה קודם קיבוץ גליות, וא"כ החושבים לעלות צחומה רוב ישראל שהוא קיבוץ גליות ערס שיעשו כל ישראל תשובה, הי' זה כפירה צחורה כמ"ש צשבועה של דחיקת הקץ, וכבר הציחתי דברי הרמב"ן צמאמר הגאולה שכתב גם על עלי' צחומה שהוא ענין דחיקת הקץ כי הכל אי' הוא שלא לכפור צגזירת הבורא ית"ש שגזר על הגלות תחת האומות עד עת קץ.

פא

וידוע אני כי המתקש עדיין יתעקש צזה יען שאין מצואר צהדיא צמ' היד השלש שבועות וכבר הציחתי מדברי הרא"ש והריב"ש שהאינם יודעים לוקחים מדברי הרמב"ם היפך דבריו צפרע כשיש נגישה עלומה לאותן הקשורים מאוד צאותה התאוב

צזה החליט צודאי שאין נגאלים צלא תשובה, אך אינו ברור צעיני הרמב"ם ז"ל אם יהי' התשובה ע"י אלו קודם ציאת המשיח או אח"כ צעת ציאת המשיח ועכ"פ זה ברור שצעת ציאת המשיח יעשו כולם תשובה ערס שיהי' הגאולה, וע"כ החליט סימן זה שהוא ברור צלי ספק, וצעיקר הדבר שהתשובה מוכרחת קודם הגאולה וא"א צענין אחר דברי הרמב"ם ז"ל מכוונים עם דברי הרי' סעדי' גאון ז"ל והם דברים ברורים צלי שום ספק צעולם.

גם הדבר פשוט דאף שהרמב"ם ז"ל הי' מפחד מלסמוך על נסים כי כל הנסים אפשר שיהיו צשקר וצכה השטן צצחי' שונות, אבל להחזיר את כל ישראל צתשובה כמו שאמר הקרא ושבת זה אי' אפשר שיהי' צשקר וצכה השטן כי אין צדרך האמת אפשר להחזיר כל ישראל צתשובה לא זולת. ואף שהש"ן ימ"ש החזיר צתשובה כמה אנשים, ראשית דאף צעת שהחזיר צתשובה הרבה אנשים הי' אחיה איסורי דאורייתא שהחיר, גם לא החזיר צתשובה את הכלל ישראל כ"א אחיה סכום אנשים ולצסוף נחגלה שהכל הי' שקר ויאלו לתרבות רעה כל הנגדרים אחריו. אבל מ"ש הרמב"ם ז"ל הסימן שעל תושב"כ ושצעי"פ יכוף כל ישראל לילך צזה ולחזק צדקה זה וודאי א"א כ"א צדרך האמת וצ"פ, וכיון שהי' ברור צעיני הרמב"ם ז"ל שאין לורך לצאר יותר, אין דרכו להאריך צמה שלא תאה צו לורך כי הי' אוהב הקינור צתכלית כמו שכתב שאלו הי' מליאות לכחוב את כל ספרי הרמב"ם צפרק אי' לא הי' כותבו צשני פרקים, וע"כ סגי לי' גם צמ"ש מקור הדין. ולפי המתצאר סגי צמה שכתב צזה צלי ספק.

והנה צבי' תשובה כתב סתם אין ישראל נגאלין אלא צתשובה ולא הזכיר שם צלשונו ציאת המשיח או מלך המשיח אלא סתם אין נגאלין, כי שום ענין של גאולה צאחה אופן שהוא א"א שיהי' ערס שיעשו כל ישראל תשובה, וצכלכות מלכים ששם מדבר ממלך המשיח נחן עליו סימן זה שקודם כל יציא כל ישראל לקיום כל החורה כולה, וצאגרת תימן שכתב על מעשה שהי' והאריך עוצה להסירם מן העשות והאריך לצאר להם העונשים והלרות הכרוכים צזה, שמה כתב גם

ומכל שכן בהצטרף כולם. אלא שמרחתי לבאר קודם
חומר דין איסור השבועות ששכיל שהאמת הוא כן,
ויש נפקא מינה לידע האמת בהלכה זו. ולפענ"ד מ"ש
לבאר דברי הרמב"ם ז"ל בזה הם דברים ברורים
להשוותן בלי שום סתירה בדבריו. ובסידור היעצ"ץ
בפירושו להושעות שאמר קל למושעות בצרבע שבועות
כתב וז"ל: רבוש"ע ה"י אחי לנו למושעות מהגלות
כי ד"י שבועות השבועותנו שלא נעשה מעלמיו דבר
לדחוק הקץ רק לפנות לישיבה, וא"כ מיוסד התפלה
בהושעות שאומרים כל ישראל על יסוד זה שמעלמנו
לא נעשה דבר בענין הגלות.

כב

דאין לטעות ולומר שאין בממשלה זו איסור השבועות
יען שאין בה גאולה וחירות כלל אלא אדרבא
לרות גדולת ברותנות וגשמות, שזה ודאי עשות גמור
שכרי כמה שמיירי מההר"ל אם הוא ע"י כפי" של
מיחה ר"ל וע"י יסורים ועינויים קשים כדורו של
שמד שזה ודאי אינו חירות וגאולה אלא לרע גדולה
ר"ל, ואעפ"כ כתב שעוברין על השבועה והוא ציבור
ואל יעבור. גם הרמב"ם ז"ל באגרת תימן כתב שם
בעצרת דיד"י שכשיתוודע למלך יה"י להם מזה לרות
גדולת ואל גאולה, ואעפ"כ כתב שעוברין בזה על
השבועה ואדרבא כתב עוד הטעם שנותן בזה חומר
איסור שבועה כ"כ ששכיל שהתעוררות לנאח מן הגלות
נרם הזמן יש בזה אצדון ר"ל, וכן בבני אפרים לא
השיגו שום חועלת מאומה אלא שילאו ממלכים עד
פלשתיים שקרוב היא, ושבכיל אותה הליאה אמרו ז"ל
עליהם שעברו על השבועה ונענשו כ"כ מרע שנהרגו
כולם ר"ל, וע"כ שאין השבועות דוקא על השגת אחי
מלוכה וחירות אלא על עשיית לעדים בדבר נגד גזירת
הגלות שגזר השי"ת, וכן מסתבר, וודאי אם אין רצון
הבורא ית"ש בזה אין בו הלכה דאם ה' לא יבנה
בית שוא עמלו בניו בו, אלא דעשיית לעדים לבעל
גזירותיו ית"ש ע"י זרוע צמר הוי כפירה בעיקר אף
אם אינו משיג מאומה. והמהר"ל כתב שני הבחינות,
שכתחיל בדברי רש"י ז"ל שלא ירצו בתחוננים יותר
מדאי, וסיים בליאה מן הגלות ע"י כפי" דתרווייהו
איתנייהו כמו שביארתי לעיל, שרש"י ז"ל הוסיף אף

המרוצה שדורינו להיות עם וממשלה ככל הגוים
אבל לדינא הנה ראשית שאף לו יהא שאינו מפורש כ"כ
בסי' ביד מ"מ ודאי שאי אפשר לדחות עי"ז דברים
המפורשין וברורין בתשובותיו שהחמיר מאוד באלו
השבועות, וצפרע שנתחזקה תשובה זו מן הרמב"ם
ז"ל לעת זקנתו אחר שכתב כל חיבוריו, וע"י צב"י או"ח
ריש סי' קנ"ט דבין כלי מנוקב לנטי"ו שהביא מההר"ד
שכתב דבין דאיכא פלוגתא דרבותא נקעיין לקולא
דקיי"ל כל ספק בעברת ידיים עהור, אך מה דאשכחנא
בהדיא בפסקי הגאונים לאיסור ולא אשכחנא בפסקי
גאון אחר בהדיא להיתר אלא דדייקין מיני' בהוכחה
דהכי סבר קשה לסתור דברים המפורשים בהדיא
עיי"ש. וחזוין דאף כמה שעפ"י הלכה ספיקו לקולא
מכל מקום אי אפשר לדחות דברים המפורשים בהדיא
מחמת דברים שאינם מפורשים בהדיא, אף שיש בהם
הוכחה, מכש"כ בענין חמור כ"כ שהחמירו חז"ל בו
יותר מכל האיסורין שכלל התורה כולה, הא"ך אפשר
לדחות דברים המפורשים בהדיא בדברי הרמב"ם
ז"ל ולעשות סתירה בדבריו ממקום שאינו מפורש
בהדיא, וצפרע כשהוא בלי תשובה הוא ברור ומפורש
בדברי הרמב"ם ז"ל שהוא נגד הבעתת הקרא, שכתב
הרמב"ם ז"ל שכל מי שחושב היפך המבואר באותה
הפרשה הוא כופר בתורה, וא"כ כש"כ אם הוא בדרך
הפרת הדת ר"ל שזה ודאי גרע הרבה מהיכא שהוא
בלי תשובה, ובדאי שלאאמין בזה הוא כפירה גמורה
בתורה"ק, וצפרע שאר"י שאג המהר"ל מפראג ז"ל
מי לא יירא כמה שנתן על העברת אלה השבועות
דין משומד ר"ל להיות ציבור ואל יעבור, ואין דורינו
מי שיוכל להכריע כנגדו.

כב

ובאמת גם מבדעלי איסור השבועות דעתי לסדר
א"י"ה בסוף הקונטרס עוד כמה טעמים
ברורים שיש בהשתתפות מלוכה זו עוד הרבה איסורים
חמורים, אשר כל אחד ואחד מהם הוא באיסורה
דיברה ואל יעבור, ואף למי שלא יודע לציאורי על
הרמב"ם דבין השבועות יש טעמים אחרים לחומר
האיסור אשר א"א להסתפק בהם מאומה שאף
שבכיל אחד מהם הוא באיסורה דיברה ואל יעבור,

וממשלה ערם שהגיע הזמן, כאשר כבר נתחזר שאיסור השבועה והעברה על הקץ חל על כל ישראל אף ללדיקים גמורים, וכמ"ש רש"י ז"ל שלא להרבות בתחנונים שזה קאי רק על יחידי סגולה כמו רבי חייה וכו', כמבואר לעיל. גם ק"ז היש"מ כתב דקאי על יחידי סגולה שיכולין לעשות השבועות כז"ל.

פו

וי"ש עפשים האומרים שיען שהי' בהסכמת רוב האומות אין כאן לא איסור שבועה ולא איסור העברה על הקץ, וכל כך גבר החשכות וסמויות העינים שפלו על העולם לעשות דבריו הצלים כאלו. והנה גם מ"ש באבני נזר על השבועה שלא יעלו בחומה שהפירוש הוא בדרך מלחמה שלא ברשות ולקח זה מלשון רש"י ז"ל ביד חזקה, לא אמר זה אלא על השבועה שלא יעלו בחומה, אבל על השבועה השלישית שלא ידחקו את הקץ, אדרבה כתב רש"י ז"ל דקאי על המרבה בתחנונים אף שאינו עושה שום פעולה לא בדרך מלחמה ולא שום פעולה אחרת שבעולם אלא מרבה בתחנונים בלבד. כי על עמם הענין של מהירת הגאולה חלה השבועה ואין נפקא מינה בזה כלל דעת האומות אם הוא ברשות אם לאו. והלא יתר מזה כתב המהר"ל שלא רק אם האומות מסכימים חלה השבועה, אלא אף אם האומות כופין אותם בכפי' של מיתה וכל מיני עינויים קשים ר"ל אסור לעבור על השבועה, ומכש"כ כשאין כופין אותם אלא נוחנין להם רשות לאח מן הגלות, שזה ודאי לא עלה על דעת שום פוסק שבעולם שיש אחר היתר בזה. גם באותה השבועה שלא יעלו בחומה שהבין באבני נזר מלשון רש"י ז"ל שכתב ביד חזקה שהפירוש הוא בדרך מלחמה, כבר ביארתי באריכות שאין כן דעת פוסקים ראשונים ואחרונים, וביארתי לשון רש"י ז"ל בזה. וגם זה ודאי ברור שמה שהבין באבני נזר מלשון ביד חזקה שפירש בדרך מלחמה וכדומה הכוונה על האומה היושבת שם, שאם ריכין ללחום עמה ודאי דהוי ביד חזקה, ומה שאר האומות מסכימים לא מעלה ולא מוריד, וכי יש להאומות דין סנהדרין לזון מה יעשו ישראל עפ"י רוב דיעות שצנייבם, הלא אף צדיניהם דיני צ"ג כתבו הפמ"ג והנוצ"י ועוד כמה פוסקים דלא שייך בזה

המרבה בתחנונים, אבל לא פליג על מה שכתבו חז"ל דקאי על עשיית לעדים בדבר דכש"כ הוא דגרע טפי, ובשלון דחיקת הקץ נכלל הכל כל מיני דחיקה בכל אופן ואופן.

פז

ובזה אפשר לפרש גם הגירסא שלא ידחקו את הקץ ופי' רש"י ז"ל בעונם וכבר כתבתי שהיא לכאורה תמו' שחסם ולא פירש כלל על אחר ענין קאי השבועה, גם אי אפשר לומר דקאי על כל העבירות שבהורה שמושבעין ושומדין עליהן מהר סיני. אמנם כבר כתבתי מדברי חז"ל שגאולה העתידה תהי' רק בזכות נעורא, המקיימין אל האכלו ממנו נא, דהיינו שממתינין ואינם אוכלין מהגאולה שלפני הזמן. ואם כן בעזרין על זה מרחיקין את הקץ, ולכן אמר סתם שלא ידחקו את הקץ בעונם, כי תנא אקרא קאי שמבואר שם שלא לעשות תועה של התעוררות הגאולה עד שתחפץ, וע"ז אמר שלא ידחקו את הקץ באותן העונות שממנהרין ערם שתחפץ, ושתי הגירסאות כוונה אחת להן אלא שחלוקין בלשון הגירסאות, ובכל המדרשות לא מלינו אלא הגירסא שלא ידחקו את הקץ, כי כוונה אחת להם על האיסור הנורא של דחיקת הקץ.

פח

ובעתה כל מי שיש לו מה בקדקדו יוכל להבין את האסון הנורא אשר קרה לנו בעו"ה אשר כנופיא של מינים ואפיקורסים ר"ל לקחו גאולה וממשלה ערם הזמן, אשר כל הגדולים והלדיקים שבזרות הקודמים, מאז שהתחיל הרעיון הטמא של הליונות להתנוגץ, כולם פחדו ורעדו, וגמס לבם כמים צפחד ואימה שלא יצא זממם, ובעו"ה"ר המה הלכו לתנוחות ואותנו עצנו לאנחות לראות צעזע עמנו, ה' ירחם. ולא אדצר לעת עתה מזה שהמח מינים ואפיקורסים מסיחים ומדימים לעבור על הדת וח"י עוקרים כל התורה כולה, ואין מקום לעשות בהם, כי מזה אדצר בסוף הקונטרס. ובפרקים האלו ראיתי לבאר קודם שאף אלו היו חזרי הכנסת לדיקים וקדושים, הוא עון פלילי איום ונורא ליקח גאולה

וצפרע שיש צזה גם מניות וכפירה ר"ל, ואין שום ספק כי כל המשתתף בציוו עבירה דינו כשאר השותפין. וגם כי היות שלפי החוק לריך להיות אותו מספר הנצחרים, שצלה זה א"א להם לעשות שום חוק, א"כ כל המקבל משרה בצאותו המספר הוא מאותן שעל ידם נעשו כל החוקים שעושים, והיו כל אחד ואחד מהם שותף גמור בכל פרטי מעשיהם מהל ועד כלה אף בשעה שאיננו שם, כי כולם היו בצאותו המספר שמבלעדו א"א לשום חוק מחוקי הממשלה, ואין נפקא מינה בין אחד לחצרו.

לזה ודאי שאין טענה לומר דכיון שנעשתה התועבה הזאת ע"י כח של מינים ואפיקורסים שאינם נייחיים לקול חכמים ולתוקף אזהרת התוה"ק מותר אח"כ להשתתף עמכם, כמו שאין טענה לומר על כופיאל של ע"ז כמו מיסיואנערן וכדומה דאף שכבר נעשו ועשו גדולות ונלוות לכבוש רוב העולם ויש להם ממשלה חזקה, גם הרלו מופתים נוראים כמבואר בגמרא ע"ז דף ג"ב, הכי יעלה על דעת איזה מאמין בהשי"ת להשתתף עמכם, ומכש"כ צכתות של מינים ואפיקורסים שהוא גרוע הרבה יותר מע"ז, כמבואר בגמרא וברמב"ם ובכל הפוסקים ושאני מניות דמשכא.

פח

לרפי מה שנתן המהר"ל ז"ל דין משומד אף כשעושיין זה על ידי כפי' של מיתה דודאי אונסא כמאן דלא עבד ולא עשה ולא כלום, של"ל העעם שמתויב למסור נפשו עבור זה שלא יהי' מליאות לומר שמודה גם הוא בצלו למעשה הכפירה, כמ"ש הרמב"ם העעם במלות עשה דונקדשתן, וקל וחומר המשתתף צרון בלא כפי', דהא גם עושה מעשה כיון שאינו צאונס, וצודאי שמראה צזה הודאה גמורה למעשה הכפירה ר"ל יותר מהעושה צאונס. ועוד שהרי כל חצר הכנסת טרם שיכנס צה, לריך שיצבע קודם על קיום המלוכה וחוקי', ואותה השצועה בעלמה גרועה הרבה יותר ממודה בע"ז, דמודה בע"ז אינו אלא דיבורא בעלמא, וזה הוי הודאה בשצועה. ואיניי מדבר עכשיו ממה שהוא נשבע לחוקותיהם, אשר רוצם ככולם יותר מתשעים אחוז המה מינים וכופרים ר"ל ומתכוונים

לומר דין אחרי רבים להטות, כיון שהוא דין מדיני החורה שלא ניתנה אלא לישראל, ומכל שכן צדיני ישראל שריך לזה דעת תורה אמתית שאפילו כל האומות שמכל העולם יחד לא יוכלו להכריע אף זי כל שהוא צדעת החורה, וצגוים אין תורה. ואם נימא צדעת רש"י ז"ל שמה שאמר שלא יעלו ציד חזקה שהוא שלא ברשות, ז"ל שהקפידה התוה"ק שלא יעשו ישראל בענין זה יד חזקה והוא בענין השצועה שלא ימרדו שהקפידה התוה"ק שלא למרוד בהאומה שיושצין ציניהם, ואם כל שאר האומות שצכל העולם יאמרו לישראל למרוד בהאומה שיושצין ציניהם צודאי שאין צזה היתר למרוד כיון דסוף סוף היא מרידה, וזה אסרה התורה הקדושה, וכמו כן הוא בעלי' לארץ ישראל, דאם העלי' הוא עכ"פ ציד חזקה אין צכח כל שאר האומות להתיר. זה הוא דבר פשוט וברור אף לפי דעת האצני מר.

אל"א שאף מה שאומרים שהי' צהחלעת רוב העמים גם זה שקר, כי צישצבה האחרונה שהיתה לריכה לאשר הענין לפי החוק של קשר בין העמים, נדחה הדבר והחליעו למסור ארץ ישראל לידי קשר איזה עמים הנקרא "טראסטישי", אלא שהליונים לא התחצבו עם החלעת העמים ולא ציייתו להם. וצפרע מה שלקחו ירושלים זה הי' מתחלה ועד סוף נגד דעת כל העמים, ואין להאריך צזה כלל, כי צאמת לא מעלה ולא מוריד. וצפרע בשצועה השלישית של דחיקת הקץ לא אמר אדם מעולם שהוא תלוי ברשות האומות, וכשיצוא משיח לדקנו לא ישאל את פי האומות, אלא הם כולם ישאלו את מלך המשיח כדת מה לעשות, כמ"ש הרמב"ם ז"ל צפ"ע מהלכות תשובה, והאריך יותר צאגרת חיומן, אצל ליקח מעלמינו חירות וממשלה צאיזה אופן שהוא, הוא איסור חיוס ונורא, ואף למשה ולאחרן עם כל המופתים שלהם לא היו רשאין להאמין בצאלה ערם ששמעו הסימן הנמסר מאבותינו כאשר הצאתי לעיל מדברי חכז"ל.

פז

ומעתה היעלה על הדעת שיהי' איזה היתר להשתתף אף בשותפות כל דכו לעבירה חמורה כ"כ,

ע"ז עונש גדול כ"כ ולכן כתבו שם שכן הוא הדין במלך דלא סגי באלו מישראל אלא לריך מן הבחורין שבאחין. וביצמות פרק החולץ דף מ"ה ע"ב תוס' ד"ה כיון הביא גם כן מדברי רש"י דמשום הכי קראוהו אחינו לפי שהיתה אמו מישראל, ותמה גם כן למה יתחייבו ע"ז כלי, ות"י שם באופן אחר דהורדום לא נשא בת ישראל שעשה תשובה ולא ה"י גם אמו מישראל ולכן נעשו, ואעפ"י שה"י עבד קראוהו אחינו לפי שה"י אחיהם צמלות יעיי"ש. והנה אגריפס המלך כשר ה"י כמבואר ברש"י פסחים דף ק"ז ע"ב, גם התוס' לא חלקו עליו אלא צמה שאמר שה"י ממלכי השמונאים, אבל לא צמה שאמר שה"י מלך כשר, ומבואר בגמרא שני פעמים שבצחוהו חכמים על שפלות רוחו שם בסוטה כשעמד בשעת קריאה לפנים משורת הדין בשביל כבוד התורה, ובמס' כתובות דף י"ז כשעבר מלפני הכלה לפנים משורת הדין, ועכ"פ לא מלינו בשום מקום שיה"י ממנו היזק לתורה, אלא אדרבה עשה יותר מן החיוב, ולא אמרו בו שום פגם אלא מלד יחוסו שלא ה"י ראוי למלוכה, ומשום הכי תמהו התוס' על רש"י שאם הוא כשר מעיקר הדין הא"ך יתחייבו ע"ז עונש כ"כ כיון שלא ה"י חטא אחר אלא פגם היחוס.

והזיגן מזה דלא מיבעיא לדעת רש"י ז"ל נתחייבו כלי ר"ל גם על התופה שאינו נגד עיקר הדין תורה אלא מדרבנן, אלא אף לדעת התוס' שה"י צוה איסור תורה הלאו דלא תוכל לתת עליך איש נכרי, עכ"פ אינו אלא איסור לאו, ולא מלינו בשום מקום חיוב מיתה על איסור לאו, ואעפ"י על התופה שה"י נראה שהסכימו למלכות שלא כדת נגד איסור לאו נתחייבו ח"ו כלי ונפלו הרבה הללים מישראל ע"ז. ומזה ראוי שבהחניף לעוברי עבירה או להראות הסכמה למעשיהם זה גרוע הרבה יותר מהעבירה בעלמה, שזה מזיק יותר לעולם כי נעשה הכשר להעבירות. ובמלכות כתב עה"כ עוזבי תורה יהללו רשע (משלי כ"ח ד') שהמללים את הרשע גרועים ממנו כי הרשע יודע בעלמו שלא עושים מעשיו, אבל יעשה לתיאבון, אבל הם מהללים מעשיו.

גם חזקן דהלא כתב רש"י ז"ל שה"י אמו מישראל בשביל ליישב הלשון שיה"י אמת מה שקראו

לעקור ח"ו כל התורה כולה, שזדואי הנשבע לחוקים מה שיחוקקו עפ"י רוב דיעותיהם כפי החוק שלהם הוא נשבע לכפירה ועקירת הדת ר"ל כי השבועה כוללת כל חוקים, ובפרט שכל החוקים שלהם מהחל ועד כלל המה נגד תורה"ק ונגד השי"ת, כאשר אדבר מזה להלן. אבל גם לישבע על עגם המלוכה הוא ענין חמור מאוד, שהרי הוא נשבע למעשה המנאלת מאוד את השי"ת ותורתו הקדושה. הקצ"ה נשבע על הגלות עד עת קץ, גם השבוע את ישראל שלא ידחקו את הקץ, גם אלו מושבעין ועומדין מבר סיני על כל מה שיש בו כפירה בתורה"ק ובדרכי השי"ת, והוא נשבע בהיפך מכל אלו השבועות שיה"י ידו עם העוברים על כל אלו השבועות, בשביל שהקצ"ה אינו מונע מצעל בחירה לעבור על כל התורה, כמאמר הכחוש מאשרים זדים באתו האלקים וימלטו, ואומר כי מנסה אלקים אתכם, ולכן הוא נשבע על אותו הדרך שהוא בודאי דרך מינות ר"ל. ואין שום ספק שעל אותה שבועה בלבד אף אם לא יה"י חזר הכנסת לריך מסירת נפש ממש שלא להוליא מפיו שבועה כזו. והרי כתב העור בס"י קנ"ז דגם על האמורה בלבד לומר שהוא עכו"ם מחויב למסור נפשו בהריגה בשביל דצמה שהוא אומר שהוא עכו"ם מודה לדתם וכופר בעיקר. ומכש"כ כשנשבע לדרך המינות ולדתם דהוי מודה במינות וכפירה בעיקר. וצמה שטושה גם מעשה להיות חזר הכנסת ומשחחף עמהם עוברים גם על כל פרטי מעשיהם על איסורא דיהרג ואל יעבור מלבד שיש בכל פרטי מעשיהם גם הודאה גמורה לדרכי המינות כמבואר לעיל.

פג

ובגמרא סוטה דף מ"א גבי אגריפס המלך שעמד וקרא ושבחוהו חכמים, וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות, אמרו לו אחינו אתה. והביא שם ברייתא באתה שעה נתחייבו שואוה"ן של ישראל כלי שהחניפו לו לאגריפס. ובתוס' שם צ"ש הירושלמי שהרבה הללים נפלו באתה היום שהחניפו לו. ולדעת רש"י ז"ל לא ה"י אסור מן הדין שאמו ה"י מן ישראל אלא דזילא מילתא. אלא שהתוס' תמהו דכיון שאינו מן הדין הא"ך יתחייבו

אותו אחינו, כמצוה צדקה יצונו דף מ"ה. והתוס' ללא נוחה לנו לפרש דעת רש"י ז"ל כתבו גם כן ליישב בלשון מה שקראוהו אחינו בשביל שהי' אחיבה בתורה ובמלוכה, ועכ"פ כולי עלמא מודי בישוב הלשון שאמת יהגה חיכם, ולא עלה על דעת שום אחד מהם שה"ו אמרו דבר שאינו אמת, ועכ"כ ז"ל דבשביל שאמרו זה בשעה שזלגו עיניו דמעות בשביל הלאו דלא חוכל לתת עליך איש נכרי נראה המשמעות שמסכימים גם להמלוכה, לכן אף שעלם הדברים שאמרו אחינו אתה דברי אמת הם, מכל מקום כיון שמשמעות הדברים יש בהם הנוספה למלכות שאינו ראוי עפ"י החזק"ק, לכן הגיע העונש עד כדי כך. ואם כן קל וחומר בן בנו של ק"ו באותו מלכות המינות של מינים ואפיקורסים המסיתים ומדיחים להעביר על כל האמונה לגמרי, שלכל הפוסקים אינם בכלל אחיק, ובודאי שעפ"י החזק"ק פסולים לכל מיני התמנות בישראל, וכל חוקי חוקי עכו"ם ומינות, גם עלם המלוכה הוא באיסור שיש בו עונש אני מחיר את צערם ר"ל, מלבד שאר איסורים נוראים כאשר כתבתי וכאשר יתבאר עוד להלן באריכות, אין ספק שאיום ונורא הוא להראות אפילו איזה תנועה של הסכמה לאותה המלוכה העממה שבצדונו ח"ו לעמא את כלל ישראל, השי"ת יולנו. צפרע מה שעושי חצרי הכנסת שמתקשרין עממה בשבועה לאותה המלוכה המנאלת ומכשירין את ההועצה הרעה הזאת לעינו כל ישראל, קצרה היריעה מהכיל ואין די מלים לתאר את הגיאוף הנורא שעושי צוה. ויתבאר עוד להלן.

2

והנה לשון הרמז"ם צפ"ו מה' עכו"ם ה' א' מלות עשה הוא לאבד עכו"ם ומשמעה וכל הנעשה בשבילה שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות וגו' ובארץ ישראל מזה לרדוף אחרי' עד שנאבד אותה מכל ארצנו, אבל בחוץ לארץ אין לנו מנווין לרדוף אחרי' אלא כל מקום שנכבש אותו נאבד כל עכו"ם שבו שנאמר ואבדתם את שמש מן המקום ההוא, בארץ ישראל אתה מנווה לרדוף אחריה, ואי אתה מנווה לרדוף אחריהן בחו"ל, עכ"ל. המתבונן בלשון זה יראה שיש כאן ג' דינים, הא' שכל המולא

ע"ז בכל מקום שהוא בין בארץ בין בחוץ לארץ לרדף לאבדה ולצער, ודין זה הוצא גם בטוש"ע סוף סי' קמ"ו והעתיק בצ"י על זה לשון הרמז"ם הנ"ל שזה נלמד מקרא אבד תאבדון, וזה אינו תלוי כלל בכיבוש מקום כי אם במליאת הע"ז, והדינים האחרים התלויים בכיבוש מקום אינם מוצאים בטוש"ע שאינם מציאים אלא הנובג בזמן הזה וכיבוש מלחמה אינו בזמן הזה כמ"ש הנוצ"י בזה"ע מהדורה הניינה סי' קכ"ט שלאחר החורבן אינו שייך כיבוש מלחמה כיון שאין מלך ולא חלוצי אבא עד ביאת המשיח. הדין השני כתב הרמז"ם ז"ל שכל מקום שנכבש אותו אף בחו"ל לרדף לאבד את כל הע"ז שבו, ומדאמר כל הע"ז שבו בודאי שכוונתו שלא יאחר שם שום ע"ז בהמקום שנכבש ע"י ישראל דאם לא כן לא הוי מאבד כל הע"ז שבו, וזה אינו כדן הראשון, שאינו תלוי בכיבוש דמייירי שם בע"ז המולאה, ואין לרדף לאבד כל הע"ז הנמלא צעיר או צמדיה אלא צעיר או מדינה שכבשו ישראל לרדף לאבד כל הע"ז הנמלא צוה. הדין הג' שבארץ ישראל לרדף לעשות יותר, והיינו לרדוף אחרי הע"ז לאבדה, מה שאין לרדף לעשות בחו"ל. אבל לא ביאר הרמז"ם ז"ל מה הוא הרדיפה הזאת, דכיון שגם בחו"ל לרדף לצער כל הע"ז שנמקום שכבשו מה אפשר לעשות יותר בארץ ישראל.

ונראה שהוא ע"ד שאמרו בגמרא ע"ז דף מ"ה ע"ב גידוע עכו"ם קודם לכיבוש ארץ ישראל, שבחון לארץ ערם שכושפין אין חיוב לרדוף אחר הע"ז אלא אם מולאה לפניו לרדף לאבד, ואך אחר שנכבש המקום כיון שרשות ישראל עלי' לרדף לאבד הע"ז מכל המקום. אבל בארץ ישראל כשבאין לכבוש חל תיכף החיוב לאבד כל הע"ז ערם שכושפין. ואולי שסובר הרמז"ם ז"ל דגם שריפת הע"ז לרדף להיות ערם הכיבוש כי צדשות אלו יש פלוגתא בגמרא ונ"ע. אלא שבמחמת חינוך מזה תל"ו כתב שזה שאין לרדף לרדוף אחר הע"ז בחו"ל כמו בארץ ישראל אינו אלא כשהוא בכיבוש יחיד, אבל כשנתקדם צרוב ישראל כדן, יש לו דין ארץ ישראל לכל דבריו ולרדף לרדוף שם אחר הע"ז בחו"ל כמו בצ"י. ומזה משמע שדעתו שמש"ה הרמז"ם חלק צדדיפה אחר הע"ז בין ארץ ישראל לחו"ל מייירי אחר הכיבוש, שלכן אפשר לומר שיש נפקא מינה אם הי

כיבוש יחיד או כיבוש רבים, ולא נחצאר הכוונה מה היא הרדיפה, ו"פ.

צא

ואפשר לומר לפע"ד דהנה חמץ בפסח הוא פלוגתא בין הראשונים, והוצא במג"א סי' תל"ד סק"ה דעת הטור וביעטו דכלא זיעל הבדיקה הוא מה"ט שאם מולא חמץ בפסח אף אם לא ידע ממנו כלל בתחלה מכל מקום עובר עליו כמו האוכל חלב בשוגג, אבל דעת הרמב"ם שאינו עובר מדאורייתא אלא על חמץ שידע ממנו בתחלה, אבל אם לא ידע ממנו כלל אינו עובר עליו. והפוסקים האריכו בזה והציאו ראיות לכאן ולכאן. וכתב במק"ח שם לתרץ שלא יקשה על מ"ש לדמות לאוכל חלב בשוגג הלא באוכל חלב כשאינו מתכוין אינו מתחייב אלא בשביל שגנבה כיון דהוי דבר שאין מתכוין, אי"כ הא"ך יתחייב גם על חמץ זה שאינו מתכוון ואינו נהנה. והסביר בזה המקור חיים דזקא בדבר שאסרה התורה לעשות מעשה אמרינן דלא אסרה התורה לעשות המעשה אלא בטובה, אבל כשאסרה התורה דבר שאין בו מעשה, כגון הכא שאסרה התורה שלא יבא חמץ צניחו אפילו כשאין מתכוון אסור. ולפענ"ד נראה להסביר עוד דדרך אחר שהוא כעין מ"ש לחלק באונס דאמרינן אונסא כמאן דלא עבד, אבל לא אמרינן אונסא כמאן דעבד, דסוף סוף לא עבד, עיין ש"ך חו"מ סי' כ"א, וכעין זה הוא כאן דע"י שלא נתכווין הוי כלא עבד, אבל היכא שזריך לעשות מעשה לבצרו אי אפשר לומר שע"י שלא נתכוין הוי כעבד, דסוף סוף לא עבד.

ומזה שכתב במקור חיים ראי' ממש שאמרו בחולין דף קל"ט יכול יחזור צברים וגזעות כדי שימלא קן, תלמוד לומר כי יקרא, שמח מוכח דבסתם מלוח עשה מחויב לחזור אחרי' כדי לקיימה, לפענ"ד לא הבנתי ראי' זו דעדיין י"ל שאינו מחויב לחזור אחריה גם בשאר מלוח, אלא כיון שהחזר אחרי' ומלאה שוב חל עליו החיוב ומקיים במלואה, ובעינין ריתחא עונשין על עשה אף שלא ה"י מחויב בדבר על מה שלא הביא עלמנו לידי חיוב, כמו צליית שאין עליו שום חיוב אם אינו לובש תלית של ד' כנפות מכל מקום עונשין לפעמים

על שלא הביא עלמנו לידי חיוב, כדאמר לי' מלאכה לדרי קטינא בגמרא מנחות מ"א כדודע, וע"ז אמר דבשלות הקן אינו כן שאם חזר אחרי' אי אפשר לקיים, דקרא כתיב כי יקרא פרע למזומן. ואפשר לומר עוד דלא מיירי כלל מענין חיוב אלא מה שאומר יכול יחזור אחרי' צברים וגזעות הכוונה אם יש מליאות לדבר שיחזור אחר מלוח זו צברים וגזעות כמו בשאר מלוח שאפשר להיות רודף אחר המלוח בכל כחו וכל המרצה לרדוף אחר המלוח אף במקום שאין חיוב בדבר הרי זה משובח, ועל זה הביא הקרא דכי יקרא, דבשלות הקן אין מליאות לרדוף אחרי' שאם הוא מזומן מיעט"י הקרא. אלא שלשון רש"י ז"ל שכתב שלח תשלח צ"י פעמים ל"ע לפי"ז, אבל המק"ח בלא"ה אינו הולך בדרך רש"י"ל בזה דא"כ הא"ך מייתי ראי' משם למלוח אחרות לרדוף אחריהם, הלא שאני התם דיש קרא מיוחדת שלח תשלח, ויש להאריך עוד בזה, אבל אין נ"מ להאריך בזה. ועכ"פ צמלוח ציטור חמץ הוא פלוגתא בין הראשונים והאחרונים אם יש חיוב דאורייתא לבדוק אחרי' לבצרו כשאין לו ידיעה ממנו.

ור"פ זה יש לחקור באיבוד וביעור ע"ז במקום שכבשו ישראל אם יש חיוב לבדוק ולחזור אחרי' כדי לאבדה ולצטור אף אם אין לו שום ידיעה ממנה. ונראה לדמותו לדין ציטור חמץ, ולדעת הרמב"ם שסובר שאין חיוב ציטור אלא בחמץ ידוע, אפשר שסובר גם כן בע"ז בחו"ל, זולת בארץ ישראל דכתב אפי"כ קרא מיוחדת ואבדתם את שמים מן המקום שהוא שמע מינה לרבות דמקום הקודש יהי' מאובד מע"ז שאף אם אין לו שום ידיעה ממנה זריך לרדוף אחרי' ולצקשה ככסף וכמטמונים כדי לאבדה ולצטור. ועכ"פ בא"י חמור יותר מסיפא דקרא, ורישא דקרא אבד האבדון מצואר צרמב"ם דמיירי אף בחו"ל.

צב

ור"באורה מיושב בזה היעב לשון הש"ם קידושין דף ל"ז דתנו רבנן אלה החקים, יכול כל המלות לא יהיו נוהגים אלא בארץ, תלמוד לומר כל הימים וגו', אי כל הימים יכול יהא נוהגים בין בארץ בין בחו"ל, ת"ל בארץ, אחר שריצה הכחוש ומיעט לא ולמד

אותו וגו', ואף דלענין מפרר ומטיל לים איכא מאן דאמר שאין ראוי משם דלא נהכוין בזה אלא לבדוקן כסוּטות, אבל על מה ששרפו לא שייך טעם זה והוא שפיר לימוד גמור, ומעשה העגל ה'י בחו"ל, ולמדוין משם גם על הע"ז שבחו"ל לאצדה ולשרפה, אבל הקרא דאצד תאצדון סברי דקאי כולו על החומר שיש יותר בארץ ישראל.

צג

וְלִכְאוּרָה דברי הרמב"ן והריטב"א מוכרחין כמ"ש דכלא כתיב בפירוש בקרא קמא אשר אחס יורשים אותם דזה קאי על ארץ ישראל, ואולי סובר הרמב"ם דכוין שכתב גם בחו"ל אחר שכבשו אחס מקום לריך לבער כל הע"ז שבחו"ל, לכן אפשר לפרש לשון הקרא דאחס יורשים אותם גם על חו"ל, וזה הוי חובת הגוף שאינו תלוי בקדושת המקום אלא יטן שהוא ברשות ישראל, ויותר נראה שדעתו לפימ"ש ספרי פרשת ראה בפסוקא ב' אשר אחס יורשים אותם שלא תעשו כמעשיהם ויבואו אחרים ויירשו אתכם, ופי' שם בזרע אברהם דקשה לי למה לי למכתב אשר אחס יורשים אותם, אלא לומר כמו שאחס יורשים אותם כך אם תעשו כמעשיהם יבואו אחרים ויירשו אתכם. ולפי"ז י"ל דעת הרמב"ם מדעת הספרי דאותו הלשון שבקרא קמא אשר אחס יורשים אותם לא צ"ל אלא לדרשא שהעונש ע"ז יותר בארץ ישראל שיבואו אחרים ויירשו אותם, אבל לדינא לא צ"ל שם לחלק בין ארץ ישראל לחו"ל, ולכן הולך לומר עוד בקרא אחרינא ואצדתם את שמש מן המקום ההוא שהוא מיותר לרבות על החומר שיש יותר בא"י גם לדינא שגריך לרדוף אחריהם. והרמב"ן והריטב"א סברי דכוין דגם בקרא דאצד תאצדון כתיב אשר אחס יורשים אותם דקאי על הקרא קמא דכתב בארץ אשר נתן ה' וגו' לך לרשתה אין מקרא יולא מידי פשוטו, וע"כ דקאי רק על החומר שבא"י גם לדינא. והנה לא מלינו בזה פלוגתא לדינא בין הרמב"ם לרמב"ן והריטב"א אלא פליגי בפ"י דקראי וגמרא וכו"ע מודי דבא"י חמור יותר, ואף אסור לכבש מקום בא"י ערם שמבערין הע"ז משם כמ"ש על זה בגמרא גידוע ע"ז קודמין לכיבוש, כי חמור מאד שיב"י ע"ז ברשות ישראל במקום הקודש.

ממה שאמר צענין אצד תאצדון וגו', מה עכו"ם מיוחדת שהוא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ בין בחו"ל, אף כל שהוא חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחו"ל. וכו' ע"ז הריטב"א: הקשה רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל הא ע"ז שהיא חובת הגוף דהיינו שלא לעבוד ע"ז לא כתיב בהאי ענינא כלל ואין הכתוב מדבר אלא לעוקר ע"ז לומר שאנו חייבין לעקרה ולשרה אחרי, והאי ודאי אינו אלא בארץ כדכתיב קרא כתיב אשר אחס יורשים אותם, אבל בחו"ל אין לנו חייבין לעקר ולשרה אחרי. ותי' הוא ז"ל דאפשר שאנו למדוין ממה שאמר צענין לא תעשון כן שיש בכלל זה איסור צמות שבחו"ל, ועיי"ש שהאריך. וכתיב המקנה שהריטב"א נדחק מאד ולדעתו לא קשה מידי דיש בקרא הזה שתי מלות כמבואר בגמרא ע"ז דף מ"ה דהיינו לעקור ע"ז משרשו וזה בארץ ישראל והשנית אברהם לשרוף אותה, וזה נקרא חובת הגוף, וילפינן מחובת הקרקע על א"י ומחובת הגוף על חו"ל, ועיי"ש.

ואני תמה למה הולך במקנה לזקש באותו קרא מורה השני' של שריפת ע"ז שזה אף בחו"ל, הלא מבואר ברמב"ם שכל הקרא של אצד תאצדון קאי גם על חו"ל, ומה שחמור יותר בא"י זה למדוין מקרא אחרינא שבשם שסיים מן המקום ההוא, ובגמרא אמרו דבר הלמד מענינו של קרא דאצד תאצדון שהוא סוף נקרא דלהלכה החקים וגו' כל הימים וגו' ואותו הקרא דאצד תאצדון קאי גם על חוץ לארץ שמוטל על כל איש ישראל לבעל העבודה זרה הנמנא ברשותו בכל מקום שהוא, א"כ חובת הגוף הוא לא בשביל קדושת המקום. ולפי"ז אין התחלה לקיימת הרמב"ן והריטב"א. וז"ל שהם חולקין על הרמב"ם ז"ל שדעתו דקרא דאצד תאצדון קאי גם על חו"ל, אלא הם סברי כמ"ש בזה דכוין שגם באותו הקרא קמא דאצד תאצדון כתוב שם אשר אחס יורשים אותם ע"כ דקאי הכל רק על א"י, ולכן הוכרחו לדחוק בזה, ואף שבודאי כולו עלמא מודי דגם ע"ז שבחו"ל ברשות ישראל החייב לאצדה ולשרפה כמו שמלינו כמה פעמים בש"ס דלשריפה עומד, ויכל להיות דלמדוין זה מקראי אחריני דישן כמה אזהרות בתוכ"ק צענין זה כמו שאציא להלן מדברי רש"י ז"ל, ובגמרא ע"ז דף מ"ג ליק דין ביטור ע"ז מהעגל דכתיב ואת מטחכם וגו' ואשרוף

והצפנת פענה הראה מקום לש"ם סנהדרין דף ט' ע"א דעשה דונתלתם הוי דין ע"ז וכבר העתיקו מימרא זו מן הש"ס הרמב"ם בספר המלות מלוא קפ"ה וברא"ה בספר החינוך מלוא תל"ז דאמרינן שם גבי נציה המדיח לע"ז דכתיב להדיחך מן הדרך אשר ליוך וגוי ללכת זה, ודרשינן ללכת זו מלוא עשה, ומקשה בגמרא עשה בע"ז היכי משכחת לה, תרגמה ר"ח ונתלתם, וזה ראי' חזקה שהרי מיירי שם בגמ' מהקרא שצדן מדיח לע"ז שחייב מיתה וע"ז מרבה הקרא גם עשה דונתלתם דהוי עשה שבע"ז והמסית ומדיח על עשה זו שלא לאבד ע"ז בצרף ישראל חייב מיתה דהוי מסית ומדיח לע"ז. אך מ"ש עוד שם בצפנת פענה שהרמב"ם כתב צפ"ח מה' מלכים ה"ג ע' שגם צ"ג מלוא על עשה זו, לפע"ד אין ראי' משם, גם לא מסתבר קן דאף שכחז שם הרמב"ם דעיר שהשלימה אין כורחין לה ברית עד שיכפרו בע"ז ויאבדו את כל מקומותיה ויקבלו שאר מלוא צ"ג, מ"מ לא מסתבר לומר דמ"ש הרמב"ם ויאבדו את כל מקומותיה הוא צשציל שגטור על זה כמו על שאר מלוא צ"ג, דעשה דאבד תאבדון הוא ממלוא התובה"ק ולא נאמרה לצ"ג דאף שהוא בכלל ע"ז ויש לו דין ע"ז כג"ל, מ"מ הלא גם ע"ז צשיחוף הוא אלל ישראל כמו ע"ז ממש בלי שום חילוק והוא מדברות הראשונות שצעשרת הדברים לא יהי' לך וגוי מכל מקום צ"ג לא נלעוב ע"ז כיון שלא הוי הליווי צפרע זה קודם קבלת התורה, ויותר מסתבר דלכן כתב הרמב"ם שמוכרחין לאבד את כל המקומות, שאי אפשר לישראל להשלים אחס בצופן אחר דכיון שנטעו עבדים לישראל ולגלם מס הוי רשות ישראל עליהם ועל מקומותיהם. ובתוס' קידושין דף ל"ו ע"ב ד"ה כל לענין תרומות ומעשרות צח"ל דכיון שגותנין מס למלך והקרקעות משועבדים למלך יש לו דין קרקע עכו"ם, ומכל שכן המקומות שצארץ ישראל המשועבדים לישראל ואין קנין לנכרי, אס קן כשמשלימין אחס וכרתין ברית שיביו תחת יד ישראל הוי ודאי כל המקומות צרות ישראל, ולכן ההכרח לאבדם שאס לאו אי אפשר להשלים אחס.

ובישראל נלפענ"ד עוד ראי' צרורה שיש למלוא זו של איבוד ע"ז דין ע"ז ממש מדברי רש"י ז"ל בפי מסעי עה"כ כי אחס עוצרים את הירדן אל ארץ כנען והורשתם וגוי' ואצדתם וגוי' וכתב שם רש"י ז"ל והלא כמה פעמים הוזכרו על כך, הלא כך אמר להם משה כשאתם עוצרים צירדן ציבשה על מנת כן תעברו ואס לאו המים צאים ושוטפין אחס, וכן מלינו שאמר להם יהושע צעודם צירדן, עכ"ל. והיא מגמרא סוטה דף ל"ד. ויש להתבונן בזה דהלא אינו מוזכר בכל הקראי שצכל אותה הפרשה שלא לעבוד ע"ז ולא כתב שם הלא איבוד ע"ז ומקומותיהם, וכבר הבאתי מדברי הרמב"ן והריעב"א גם על הקראי דאבד תאבדון שצפרשת ראה דכיון דלא כתיב שמה שלא לעבוד ע"ז ע"כ לא מיירי מזה כלל הלא מאיבוד הע"ז, וזה לכונ"ע דגם הרמב"ם לא פליג בזה. וצעודם צירדן טרם בואם לארץ לא חל טדיון החיוב עליהם, גם אין אפשרות לדבר עד בואם לארץ ואינו הלא מחשבה בעלמא שאינם עוצרים את הירדן צמחשבה זו לצער אח"כ את הע"ז, והלא צכל הטבירות שצחורה מחשבה רעה אין הקצ"ה מלרפה למעשה ואין נעשין על כך, וצזה העונש כ"כ מר על המחשבה שיהי' ח"ו המים שופכים כולם שהוא ח"ו עונש של כל"ו, וע"כ שיש לזה דין ע"ז ממש, ובע"ז מחשבה רעה הקצ"ה מלרפה למעשה, כמבואר בגמרא קידושין דף מ"א, ולכן ההולכים צמחשבה זו לכבוש את ארץ ישראל עם הע"ז שצחובה שלא לאבדם יש להם דין ועונש של עובדי ע"ז ממש עוד צהיוחס צדרך.

ועיין תוס' קידושין דף ל"ז ד"ה הי"ג דפליגי על הגירסא עכו"ם צכלל היחה ולמה ילאה להקיש אל"ו שהרי ילאה לומר אבד תאבדון, הנה מבואר דלא פליגי על אותה הגירסא הלא צשציל שהוצרך לומר בסופה למה ילאה, אצל על מה שכחז צתחלה ע"ז צכלל היחה בזה לא כתבו מאומה, דצאמת איבוד ע"ז הוא צכלל ע"ז. והר"ן העתיק צאותה הגירסא צכלל היחה ולא העיר כלל מקושים התוס', ואולי הוא סובר כמו שבבאתי לעיל מדברי רש"י ז"ל שכמה פעמים

הזכירו על זה בתוכ"ק, ואפשר שסובר שאין לורך עוד
לאבד תאבדון אלא בשביל להקיש אלי. ועכ"פ לאותה
הגירסא מצואר שאיבוד ע"ז הוא בכלל ע"ז.

צז

שוב ראיתי צאוב"ח הק' פרשת משפטים עה"כ לא
תשתחור וגו' ולא העבדם וגו' כי הרם החרסם
שפי' הכי להיות שרצה לזווחם על הריסוחם ושברונם
לאה קדם לו' לא תשתחור לומר שאם לא הרם ולא שבר
הנה הוא כעובד ע"ז, כי ה' תופם על המחשבה בע"ז,
ולריכין היכר לשלילת מחשבת ע"ז מלצם, ואין היכר
אלא בשבר מלכותיהם, ואם לא יעשו כן הרי הם כעובדי
ע"ז, וזה לך האות. ולזה הולך לומר לא תשתחור ולא
העבדם וגו' כי הרם לומר שבהעדר ההרם הנה הוא
עובר על לא העבדם, ותמלא שהקפיד ה' על ישראל שלא
עשו כן בכניסתם לארץ, עכ"ל. ומצואר בזה שאם מושלי
הארץ אינם מהרסים הע"ז שבשם עוברים על לא
תשתחור ולא העבדם. ומה שהם נעשים כ"כ בירדן
ערם צואם לארץ אף על המחשבה, אף כי בקרא חביב
כי חוליד צנים וגו' ונושנתם ודרשו חז"ל כמנין
ונושנתם והאריך להם אף כמה מאות שנים גם על
מעשה הע"ז, אפשר דבירדן עלול יותר לעונש תיכף יען
שהולרכו אז לנסים גדולים שיעברו בחרבה ולא ישעפס
המים, גם לא כל העתים שוות לרחמים שהוא לפעמים
לפנים משורת הדין, והדברים עתיקין.

צח

והיצא לנו מה שהכובשים ארץ ישראל עם הע"ז
שבתוכה ומחזיקים ממשלתם על כל בני הע"ז
ואינם מאבדים אותם, יש להם בזה דין עובדי ע"ז,
ובעת שהיתה בהשגחה גלו' ולא ה' עדיין הסתרת
פנים היו המים שועפים את כל שוגאי ישראל אף עובר
מחשבה כזאת. ואי"כ אלה הרשעים שלא די שאינם
מאבדים את הע"ז שחתת ממשלתם אלא אדרבה
מתקנים אותם וזונתים להם כל עיני כבוד וזונים
בתי ע"ז חדשים, וגם הועמד מעטם הממשלה משרד
הדתות שנקרא בלשון רבים לכלול כל הדתות, שמשמרתם
לתקן כל הדתות. וזה אחיבה שנים נהפרכם במכתבי

העתים ששר הדתות שהי' אז התפאר בפני כותבי
העתים שהוא עושה באמונה לתקן את כל הדתות אף
דת ישראל בתוכם, ואלו ה' האמת כדבריו שעושים
תיקונים גם בדת ישראל כמו בע"ז, הוי ע"ז בשיתוף,
אבל אין האמת כדבריו, כי בדת ישראל עושים קלקולים
גדולים ונוראים וממעטים אותה צעוב"ר, ואת הע"ז
המה מרבים בישראל, והאומות לא נלטו על ע"ז
בשיתוף, אבל בישראל הוא עון חמור מאד ואין שום
חילוק בין ע"ז ממש. ואין שום ספק כי אף בשביל
עון זה בלבד יש לאותה הממשלה דין ממשלת ע"ז
שהוא ציבור ואל יעבור, שהרי אף על אצירתא דע"ז
ואצירתא דג"ע הדין כן מצואר בש"ע וי"ד סו'
קנ"ז ובש"ך שם ס"ק י' שהוא מדברי הש"ס חממוד
לפניו ערומה ימות, חספר עמו מאחורי הגדר ימות,
שבדאי שדברים אלו אינם ג"ע ממש אלא על אצירתא
דידהו הדין כן, יעיי"ש, ומכש"כ בזה שיש לו דין ע"ז
ממש כאשר נהצאר. אלא שאף מי שיתקש לומר
שאינו אלא אצירתא דע"ז גם כן הדין כן.

ואם כן כל המשתתפים בממשלה זו המה שותפים
לע"ז ועוברים בזה על איסורא דיהרג ואל
יעבור, ואף אלו ה' ב' אלו' ומשיח וכבר הגיע זמן
הגאולה והיו עושים בממשלתם כל חוקי התורה ומנתי'
מלבד אותה העון שלא לבצר את הע"ז שחתת ממשלתם,
הי' חסור להשתתף במלכותם באיסורא דיהרג ואל
יעבור, אך אין מליאות לדבר שיהי' כן בממשלת התורה.
וגם מזה בעלמו שלא נוכל לבצר הע"ז שבארץ ישראל,
הוא בירור שלא הגיע עדיין זמן הגאולה. ואנו אומרים
בכל יום ויום כמה פעמים אחר כל התפלות על כן
נקוה לך וכו' ותושבים שם התקוה הראשונה להטביר
גילולים מן הארץ, ואח"כ מסיימים והי' ה' למלך
וכו', והגאולה תלוי' בהתגלות מלכותו ית"ש מצואר
בקרא ועלו מושיעים וגו' ואח"כ ויתבה לה' המלוכה.
ובמדרש רבה פרשת דברים פ' א' אות י"ע אמר על
עשיו הלפניו מפניו וכו', אמר הקב"ה המתניו עד
עכשיו מלך המשיח לבוא וכו' אמר הקב"ה ולא לכם
בלבד אני מלכה אלא אף אתם לוו לזניכם. עוד שם
אמרו ישראל לפני הקב"ה עד מתי אנו משועבדים, אמר
להם עד שיצוא אותי היום וכו' אמר הקב"ה אותה
שעה אני מופיע מלכותי ואמלך עליכם שנאמר ועלו

מושיעים וגו'. וכן הוא בכ"מ בדברי חז"ל אין מספר. ועכ"פ מוצא שזמן הגאולה הוא בזמן התגלות מלכותו ית"ש, ומקדימין לנקה זו להעביר גילולים מן הארץ, שזה הוא תנאי מוקדם.

וזה איזה שנים שנפרסם מכתב גלוי מהאגודה שמתרעמים על הממשלה על שאינם נותנים להם מקום במשרד הדתות. ותמתיי שאינם נושים לפרסם שמתאמלים ליכנס באתרו המשרד שהמה צודאי עובדי ע"ז עכ"פ צשיחוף אף לפי דבריהם, אלא דלשיעתייכו אזלי דכיון שהשחתפו באתר הממשלה שהוא המקור לאותו דבר א"כ כבר השחתפו לע"ז, ותו אין נפקא מינה להשחתף גם בכל דבר היוצא מן העמא ר"ל.

צב

שוב הראוני שזה הכרזה שפרסמו על התייסדות המדינה צחלה שם כתבו צפי' שהממשלה תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות. אם כן הוכר צפירוש בהתייסדותה על תנאי שלא לאבד את כל המקומות שעבדו שם הגוים, אלא אדרבה לשומרם, גם קראו אותם "מקומות קדושים" ולא חילקו כלל בין כל הדתות, א"כ הכרזה זו לצדד הוי ע"ז גמורה צשיחוף עכ"פ כאשר נחצאר. ועל הכרזה זו חתם גם ראש האגודה, ואותה ההכרזה מתחלת בחזון העמא הידוע שהזכירו שם שמו (אין אני רוצה להעלות שמו על הכתב) שהמליא צגנת תרנין את הרעיון העמא הזה להקמת המדינה. גם שאר דברי מינות וכפירה כתובים שמה, שנלחתי להציואם. וראש האגודה חתם על אותה ההכרזה בין נליגי שאר המפלגות של המיניים והאפיקורסים שחתמו על דברי מינות לשמו ולאכרו של העמא הידוע ר"ל. המתבונן יראה מזה עד היכן הדברים מגיעים, השוחד העזים של הרגון להשחתף צמלכות המיניים לסמות העיניים בכל אופן ואופן.

ק

עכ"פ כמו שעושין כל האומות, זולת הקאמוניסטון, ואנשי האגודה התפארו שהשיגו פשר לכתוב מתוך צמחון צלור ישראל, אבל ככה הם כל הפשרות והישיגים שלהם, כי זה ודאי גרוע הרבה יותר מאלו לא היו כותבים מאומה, כי צזה שלא רצו לכתוב אלא אותו השם צור ישראל, צזה גילו צפירוש שמתצבתם רק למינות ר"ל, כי השם צור אינו שמו של הקצ"ה. וז"ל הרמב"ם צם' המורה ח"א פט"ז צור שם משחתף הוא שם הבר והכית צלור והוא שם אבן קשה חרבות צורים והוא שם המקור אשר יחצבו ממנו אבני המקורים, הביעו אל צור חוצבתם וגו' ואחר כן הושאל מזה הענין האחרון זה השם לשורש כל דבר והתחלתו וכו', ולפי"ז הענין האחרון נקרא השם יתעלה צור כי הוא התחלה והסבה הפועלת לכל אשר זולתו, וגאמר הצור תמים פעלו וכו' השען ועמוד על התצונות היותו יתעלה התחלה שהוא המצוא אשר חגיע ממנו אליו, עכ"ל. וכן הוא בצוה"ק פ' תזריע דף מ"ד ע"א, וז"ל ואין צור כאלקינו אית צור דאקרי צור, הביעו אל צור חוצבתם, והכית צלור, הכני עומד לפניך על הצור בחורב, וכלבו אקרין צור, ואין צור צבולבו כאלקינו דלי' שולטנו ומלכותא על כולא, עכ"ל. ומצואר בכל זה שהשם צור אינו בכלל שם העלם של שמו ית"ש, אלא אף צשביל זה נקרא צור ישראל צשביל שהוא יתעלה הוא המקור והתחלה לכל, ולכן לדעתם העמאה הכופרים צזה לגמרי ואומרים שהמקור והתחלה הוא הצבא והעמא הידוע אשר יסד מקור המינות ר"ל צגנת תרנין, כאשר כתבו להדיא צחלת אותה ההכרזה, ע"כ לדעתם הארורה המה המקור והשורש לכל ישראל, ועליהם סובב השם צור ישראל, ומדלא רצו להזכיר שם אחר אלא אותו השם הסובב לדעתם על מקורות העומאה ר"ל הוי אותן הדיבורים מינות וכפירה גרוע צתכלית. וליכא מידי דלא רמיחא צאורייתא, שאמר הכתוב ויבול צור ישועתו. וע"ז חתם ראש האגודה. ויען שכל ההכרזה היא מלאה מינות וע"ז ממש, עבירה גוררת עבירה וכנסה האגודה בכל שרשי המינות ע"י חתימת הראש הצבא מכוחם, ואין מוחה, ד' ירחס.

ומאחורי הפרגוד שמעתי שמהשים צאני איהם יראים שצחוף האגודה, שלא חתם ע"ז ראש

והנה לא רצו להזכיר כלל באתר ההכרזה את שמו של הקצ"ה אף כהדין גרמיחא הצבא צאחרונה,

את התורה, אבל ישראל שקבלו את התורה"ק באלפים
 בריחות ואלות על הערבות לכוף את חזירו על קיום
 התורה"ק הוי חוק הדעמוקראליא בעניני דת, כפירה
 בתורה"ק ומינוח גמורה ר"ל, וחלילה לישראל להשתתף
 או אפילו ליתן הסכמה כל דהו להנהיג ישראל חוק
 הדעמוקראליא לכפור בתורה"ק, וק"ו ליתן כחוב וחחוס
 שמקבל על עצמו אותו החוק הכופר בתורה"ק, וכל
 החירוים צזה אינם כלום, ואין להאריך בדבר, והמציין
 יוכל להבין גם מה עד היכן הדברים מגיעים השוחד
 העצום של הראון להיות מאוכלי שולחנם של אותה
 המלוכה הצו"י והשפלה שמשמח עינים עד קצה
 האחרון בכל דבר שבקדושה.

ובמסכת מכות פ"א משנה ז' על פי שנים עדים
 או שלשה עדים יומת המת, אם מתקיימת
 העדות בשנים למה פרע הכחוב בשלשה וכו', רבי
 עקיבא אומר לא צא השלישי להקל אלא להחמיר עליו
 ולעשות דיוו כיוצא באלו, ואם כן עגש הכחוב לנעפל
 לעוברי עבירה כעוברי עבירה, על אחת כמה וכמה
 ישלם שטר לנעפל לעושי מלוא כעושי מלוא, ע"כ.
 והנה זה העד השלישי לא אהני מידי להעדות דכיון
 דמתקיימת העדות בשנים הוי חרי כמאה ואין צמעה
 השלישי כלום, מכל מקום דיוו באתו העונש כמו
 העדים שמתקיימת העדות על פיהם צעבור שנטפל
 אליהם ונמנה עמהם חף דלא אהני מעשיו מאומה,
 ומכל שכן צמי שנטפל להיות חנר בין חברי אותו
 הכנסת שאינו נעפל לעוברי העבירה בלבד אלא יותר
 מה, כי לפי החוק שלהם לריכים לבחור אותו המנין
 של החברים שמבלעדי זה אינם יכולים לעשות כלל בכל
 חוקי המינוח וכפירה בתורה"ק שעושים, וא"כ כולם
 עיקרים הם, לא נעפל בלבד, ואין ספק שדין כולם
 שוב בעונש העבירות הנוראות האלה ר"ל, ק"ו מהעד
 השלישי שדיוו כהשנים כו"ל.

והרבינו יונה במס' אבות פ"א כחז על המשנה
 דאל תחבר לרשע חלה"ק: שהוא עונש גדול
 שאין כמותו כי החטא החמור פשע צו עשה עבירה
 אחת, אבל זה בכל העבירות שעושה הרשע יש לו חלק
 בהם ונמלא עושה חטאים רבים גדולים ועלומים
 ואם ידיו אסורים ולא נהנה מהם, ואוי לרשע ואוי

האגודה אלא חתמו אותו שלא מדעתו, והכל יפלא
 פיהם של אותן המלחשים, כיון שאותה ההכרח נשלחה
 על כל פני תבל מסוף העולם ועד סופו וכל העם
 רואים חתימת האגודה על הע"ז והמינוח והכפירה
 בעיקר ר"ל, ואף פעם אחת לא הודיע צעחון המודיע
 שלו שהי' זה בלא הסכמתו, אלא אדרבה המודיע הוא
 מלא ששון ושמחה ביום אידם של אותו יום ההכרח
 שקרוין אותו יום העצמאות. ומה צצע בהלחש שמלחשים
 באזני אחי יראים שאינם סובלים זה כדי להמשיך
 גם לצדם לתוך האגודה, אם לעיני כל ישראל מונח
 החתימה של האגודה על הע"ז וכפירה בעיקר בלי שום
 מחאה בעולם, גם אם האמת כדבריהם, האידך לא
 יהאו לשלוח על כל פני תבל חתימה שלא ברשות, שמה
 יתגלה קלונם צדיעה בעולם שעשו חתימה מזוייפת
 שלא ברשות. אבל ודאי הי' להם ידיעה צתחלה שאין
 להם לפחד מזה וחתימת האגודה על אותה ההכרח
 המנאלת את השי"ת באופן גורא תשאר על מעמדה
 בכל תפואות ישראל וזכרה לא יסוף מזרעם ועבדי
 רצנן שלמח בהדייהו, ולחש המלחשים צתשאי ליראי
 ה' המעשים אינם אלא דברי הבל ורוח.

ובעין זה ראיתי צעת התחלת התייסדות המדינה,
 שהדפיסו אז צעחון האגודתי שנדפס אז פה
 את נוסח הכחז שחכם עליו ראש האגודה שמקבל
 עליו בערבות שלא לכוף שום ישראל לקיום התורה"ק.
 וגשחוממתי על המראה, הלא מצואר בגמרא סועה דף
 ל"ז הרבה אלפים בריחות ואלות שקבלו עליהם ישראל
 צמעמד הר סיני וצאוכל מועד וצבר גריחים וצבר
 עיבל צשציל הערבות וערבא דערבא, והערבות הוא
 לעשות כל מה שצידו לכוף את ישראל לקיום התורה"ק,
 ועי"ש צחוס' וצרמצין צפסוק ארור אשר לא יקים,
 והאידך אפשר ליתן כחוב וחחוס צפירוש הדיפק ממה
 שנתקבל צקבלת התורה צבר סיני. והן אחת שחש
 כוחינו ולא נוכל לעשות הרבה, אבל צמה שאומרים
 צפירוש שלא יכוף לקיום התורה, צזה אומרים שאף
 מה שיחי' צידו ימנע מלעשות, כי צמה שאין צידו
 לא שייך לומר שמקבל עליו שלא לעשות, דבלאו הכי הי'
 אפשר, ואם כן אומר צפירוש קבלה על עצמו נגד
 הקבלה שהי' צקבלת התורה צבר סיני. והנה חוק
 הדעמוקראליא הוא עוב לאומות העולם שלא קבלו

לשכנו כי הוא חוטא ושכנו מנוגד שכן הוא מפורש בצבוח דר' נחן כל המדבק לרשעים אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם, והמדבק ללדיקים אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם, עכ"ל הק'. ונוכל להבחין מזה דינם של כל אלו הגעשים חזרי הכנסת, והוא ק"ו ב"ב של ק"ו.

קא

הנה ידוע גדול האיסור לילך בערכאות עכו"ם, וכחזר רש"י ז"ל בפרשת משפטים דהוא מייקר שם אלילים, ולשון הרמב"ם סוף הלכות סנהדרין והטור וש"ע סימן כ"ו דהוי כאלו חירף וגידף והרים יד בתורת משה, והוא שצביל שמניח תורה ה' החמימה ובוחר דיוני עכו"ם הרי הוא כזה כמורה לדתם, ועי' בש"ך חו"מ סי' כ"ב ס"ק ע"ו שחמור יותר המקבל עליו סתם לדון דיוני עכו"ם ממי שמקבל עליו עכו"ם פלוני שסומך עליו ומכימן בעיניו, כי עיקר החומרא הוא שצביל שהיא דיני עכו"ם, וכי"ז מיירי אף ביחוד שהולך לדיוני עכו"ם לעוצתו ולהגתו ואינו צביל שנותן יותר חשיבות לדיוני עכו"ם אלא שצביל תאות ממנו שחושב להשיג יותר בזה, ומכל מקום הוי כמו חירוף וגידוף, זולת כשיש אלם שאי אפשר לכופו בחופן אחר לעשות כדת של תורה ונתנין לו הבי"ד רשות לילך בערכאות, ואין זה חירוף וגידוף כי הוא עושה צרעות בי"ד כדי להקים עולה של תורה לשצר זרעות אלם.

אבל ישראל שקבלו את התורה ונצטוו בזה מכל העמים, ואם מצטעים בתורה לחוקק להם חוקי עכו"ם הרי זה ודאי כפירה גמורה בתורה, וצדור שיש בזה הענין בלבד איסורא דיהרג ואל יעבור, מלבד האיסורים האחרים שיש בזה שדינם כך כמו שכתבתי למעלה, וכל חזרי אותה הכנסת שנתייסדה בחוקים האלה המה שותפים באיסור הנורא הזה, והיעלה על הדעת שיכ"י בזה איזה היתר להשתחף עמם, אבל עוד גרוע יותר מה שאומרים בפירוש שאין לורך ח"ו להתורה כלל, ומפורש יוצא בדבריהם שעשו ממשלת ישראל בתורה רק בחוקי מדינה לא בחוקי תורה, ואף הדתיים שצנכנסת בשמקשים שם איזה ענין המוגע לדתה"ק אומרים רק שמצקשים חוק העמוקראלי, ואי אפשר לומר שם כלל שמצקשים בזכות דיני התורה, שצד כולו מודי שהיא מדינה בלי תורה אלא מדינה של מינות וכפירה ר"ל, והכל יודעין שכל התורה"ק מלאה מזה שאי אפשר לארץ ישראל בלא תורה, והכתוב לוח עמדתם חרצכם וגו' והארץ תירשו, בתמי'.

קב

ובספרי פרשת עקב סוף פיסקא ל"ח וז"ל: ארץ מצרים בין עושין ראונו של מקום בין שאין עושין ראונו של מקום הרי לכם ארץ מצרים, ארץ ישראל אינו כן, אם אתם עושין ראונו של מקום הרי לכם ארץ כנען, ואם לאו הרי אתם גולים מעלי, וכן הוא אומר ולא תקיף הארץ אתכם בעמאתם אותה. עכ"ל, ומצואר באור"ח הק' פ' ראה עכ"כ ראה אנכי וגו' וז"ל: לפי שאמר להם בסמוך נחלת הארץ כל מקום אשר תדרוך קף רגלכם לכם יהי, לזה אמר להם ראה אנכי נתון וכו' ואמרו צרכה וקללה פ"י יש צמתנה זו צרכה ויש בה קללה, וחזר ופ"י את הצרכה אשר תשמעון פ"י אם תשמעון חתי' זו לכם לצרכה ואם לא תשמעון אין נתינה זו כי אם קללה שבאמצעותה יתקנאו בכם האומות ויאצדו אתכם ממנה צנקמה גדולה גם חתי' לכם ההנאה ממנה לרעה לעולם הנלחי כדרך אומרו ומשלם לשונאיו אל פניו להצידו, עכ"ל. ואמרו חכו"ל הוצא ברש"י ורמב"ן עכ"כ ולא תקיף הארץ אתכם, הארץ אינה מקיימת עוצרי עצירה.

רפ"י זה המחוקקים חוקי עכו"ם לבוף את ישראל לחוקיהם בכל דבר הן דיוני ממונות ונפשות ועריות, אף שיש להם רבנים ודיינים המשרתים אותם, אבל צמשפטיהם רואים רק בחוקי עכו"ם ובכוונה עוצרים לגמרי את התורה"ק, זה גרוע הרבה יותר מהילוך בערכאות שצביל תאות ממנו, דאילו כשהולך בערכאות שצביל תאות הממון אינו אלא כחירוף וגידוף בכ"ף הדמיון, אבל זה הוא חירוף וגידוף ממש, והאומות העושין כן מקיימין בזה מלוא כי בני נח נלעוו על הדינים ולא קבלו את התורה"ק, ואדרבה עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה, אם כן נלעוו רק על ככה לעשות להם דינים כפי שכלם ומקיימין בזה המלוא,

קב

השי"ת כנ"ל הוא פורש מהשי"ת וכמ"ש רש"י ז"ל בסוף פרשת קדושים עכ"כ ואבדיל אחכם מן העמים להיות לי, אם אחם מובדלים מהם הרי אחם שלי ואם לאן הרי אחם של נבוכדנאצר וחזריו. ומבואר זה בכמה מקומות בקראי ובדברי חז"ל ואין להאריך. ולזה אמרו בכאן הלאי יהיון עמי בארץ ישראל כי הלשון עמי אי אפשר לפרש אלא על העובדים השי"ת בחמימות, ועל אחם התאונן הקב"ה שאינם בארץ ישראל אעפ"י שמתגבר עליהם הלאה"ר באחיה חטא שמצוי עומאה, כי הקב"ה עוזר להם בסליחה ומחילה ע"י שטושן תשובה, אבל לא ח"ו על הפורשים מהתחב"ק ואינם כלל עמו ית"ש לעבודו בחמימות.

ובישעי' א' י"ב בפסוק כי תבואו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חלרי, לשון רש"י ז"ל לרמוס חלרי אחרי שאין לבכם שלם עמי, וע"כ דקדקו לומר הלאי יהיון עמי בא"י דאך כשכם עמו ית"ש מתארה עליהם להיות בא"י אבל כשאינם עמו ית"ש בלב שלם כמ"ש רש"י ז"ל, כבר נזכר הכתוב עליהם מי בקש זאת מידכם רמוס חלרי, וכן מבואר קישור לשון המדרש שהתחיל לומר מי יתנו במדבר, אומר הקב"ה הלאי יהיון עמי כמו שהיו במדבר שהיו מלינין עלי, ודכותי בית ישראל יושבין על אדמתם ויטמאו אותה, עכ"ל. ולכאורה למה האריך לפרש לשון דמיון כדור המדבר ודכותי הלא היו הרבה דורות אח"כ בארץ ישראל שהיו בהם הרבה עונות מרובות וחמורות ממה שהיו במדבר, ע"ז ושאר עבירות, הלא דור המדבר היו דור דעה ולמדו כולם חורה ממש רב"ה ועבדו השי"ת צ"ב במדריגות גבוהות ועלומות, והעונות שטשו לפעמים כמזכר בקראי היו צבא עעמים וענינים נסתרים באיזה דרך שהיו אפשרות להלאה"ר לפחותם בך, כמובא כ"ז בספרים הק', אלא שסביביו נשערה מאד, ואין זה כמו שסוברים המוני עם, ובפי' אמרו חז"ל גם על חטא העגל לא היו ישראל ראויים לאותה מעשה אלא להורות תשובה, ומבואר בפרקי דרבי אליעזר סוף פ' מ"א כל אותי הדור ששמעו קולו של הקב"ה צהר סיני זכו להיות כמלאכי השרת, ובמותם לא שלטה בהם רמה ותולעה, אשריהם צעור"ו וצעור"ב, ועליהם הכתוב אומר אשרי העם שככה לו. ובזוה"ק פ' שלח דף קס"ג ע"א אומר על

והאפיקורסים אומרים פי' זר צדצרי הילקוט סוף מגילת איכה בפסוק זכור תזכור, אומר הקב"ה הלאי יהיון עמי בארץ ישראל אעפ"י שמטמאין אותה, ומלאו בזה מליאה להטעות חסרי דעת שחשוב בעיני הקב"ה רשע וכופר אם הוא בארץ ישראל, זה כפירה בכל התורה כולה שמבואר כמה פעמים בהיפך מזה בפירוש. חז"ל הילקוט שם: מי יתנו במדבר מלון אורחים, אומר הקב"ה הלאי יהיון עמי כמו שהיו במדבר שהיו מלינין עלי, ודכותי בית ישראל יושבין על אדמתם ויטמאו אותה, אומר הקב"ה הלאי יהיון עמי בארץ ישראל אעפ"י שמטמאין אותה, והנה ז"ל הרמב"ן בסוף פתיחתו לסדר דברים שלא יאמר אדם לא נוכל לרשת את הארץ כי אין אדם שלא יחטא ומיד תהי' מדה הדין מתוחה כנגדו ונאבד, ולכן הודיעם משה רב"ה כי הקב"ה רחמן מלא רחמים כי הסליחה והמחילה ממנו ית' סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו, וכעין שאמר הכתוב כי עמך הסליחה למטן חורא, עכ"ל. ומבואר בזה שאף העובדים את השי"ת פחדו מירושא הארץ יען שאין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וח"ו יאבדו עי"ז שמה כי שם מדה הדין מתוחה על כל חטא, והוארך הכתוב להודיעם שהקב"ה עוזר ומסייע לבני אדם בעבודתם ע"י סליחה ומחילה. ועד"ז המה דברי הילקוט, כי נודע שכל חטא שבעולם יש בו עומאה ומטמא את הארץ וכיון שאין לדיק בארץ שלא יחטא מפחדים גם העובדים השי"ת יען שמגיע להם לפעמים איזה חטא מחמת התגברות הילר זה מצוי עומאה לארץ כמ"ש הרמב"ן שמפחדים שלא יאבדו עי"ז, ועל אלו אומר הקב"ה הלאי יהיון עמי בארץ ישראל אעפ"י שמטמאין אותה לפעמים מחמת איזה חטא, והוא ברור ומפורש בדבריהם ז"ל שלא אומר בקישור הלאי יהיון בארץ ישראל אלא האריך לומר הלאי יהיון עמי בארץ ישראל, וכתב רש"י ז"ל בפרשת שופטים על הכתוב תמים תהי' עם ה' חלקך, התכלך עמו בחמימות ותאפה לו ולא תחקור אחר העמידות אלא כל מה שיבוא עליך קבל בחמימות, ואז תהי' עמו ולחלקו. והרי שאך ע"ז אפשר לומר שהוא עמו ית"ש מי שעובד השי"ת בחמימות כמאמר הכתוב תמים תהי' וגו' וכפי' של רש"י ז"ל, כי מי שאינו עובד

העמאין ומעמאין צהייבם את הארץ ויכעיסוהו צתועבותם ר"ל. ויש גם פירושים אחרים צרורים ופשוטים צמאמר בני"ל, אלא שאין כדאי להאריך כ"כ כי צאמת המאמין צהשי"ת וצתוכ"ק לא יטעה צזה, אלא שמחמת צלצול המוחות השולט צעולם צתצתי להעיר, ודי צבערה זו למצקשי האמת.

וכתב הרשב"ם צפרשת עקב פי י"א פסוק י' על א"י כי הארץ הוצאת טובה מכל הארצות לשומרי מנחתיו, ורעה מכל הארצות ללא שומרים. חיל קרי צי רב הוא שהכל קוראים קריאת שמע פעמים צכל יום ואומרים השמרו לכם פן יפתה לצבכם וגוי ואצדתם מהרה מעל הארץ, וכל מגמתם להכחיש כל זאת כי אך זרועם וחרבם קיומם, ואמרו צפירוש צכנסת שלהם צבארץ ישראל מותר להיות ח"ו כופר צעיקר ר"ל, גם מסיתים ומדיחים להעביר על הדת, וכבר העבירו על הדת הרבה מאות אלפים מישראל כנודע.

קד

ועיי צתשובת הרדב"ז חלק רביעי סי' ל"ב שנשאל שם אם אונסים אותו לחזור לדת ישמעאל אם חייב למסור נפשו ע"ז, כיון שהישמעאלים אינם עובדים ע"ז, אדרבה מייחדים ה' יחוד שאין צו דופי ומרחיקין ענין ע"ז צתכלית הריחוק וכן מרחיקין ממנו יתברך בגשמיות וכל הדומה, ואכן לא אמרין יברג ואל יעבור אלא בג' חמורות, ע"ז וג"ע ושפ"ד. והשיב ע"ז הרדב"ז צאריכות גם הביא מפורש מהריטב"א ז"ל שהישמעאלים אעפ"י שהם מייחדים את השם מכל מקום ע"ז גמורה חשובה ליברג ואל יעבור, שהרי המודה צאמונתם כופר צתורת משה, שאינה אמת כמו שהיא צידיון, וזה הריסה צכל הדת וגרע מהב' עזירות שהמה ציברג ואל יעבור. ועוד כתב שם שאף צאחת משאר עזירות שדינם יעבור ואל יברג אין זה אלא כשאונסין אותו סתם לעבור על זה, אבל אם אונסין אותו לעבור על אמת מכל מנות התורה צאומרם שאין חורת משה אמת חייב למסור נפשו עלי, ועיי"ש. ואם קן כל שכן צממשלה זו צצברגונם לעקור כל האמונה וכל התורה כולה מלצות בני ישראל, וזה כל פרי מעשיהם מיום הווסדס צאותו הרעיון העמא של

דור המדבר וזכא דרח דא מכל דרין דעלמא ופרחי לגבי מתיבתא דרקיעא ואינון דאחחזין פרחי לגבי מתיבתא עלאה על הכי דרח כתיב אשרי העם שככה לו אשרי העם שבי' אלקיו, ועכ"פ זה ודאי שדור המדבר ה' מלא תורה וקדושה ולכן האריך לומר צפירוש הדמיון לדור המדבר, שאך צאופן זה אמר הלואי יהיון בני עמי כדור המדבר אף שגם המה עשו מעשים שיש בהם עומאה, — אבל אין מקום להעלות על הדעת לעשות צזה על פישעים ורשעים.

וי"ש לפרש עוד צמאמר הילקוט בני"ל, דהנה מצואר בגמרא ע"ז דף ה' דלא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות שולט בהם, ואי לא חטאו לא הוי מיייתי אלא שגרם החטא ונגזרה הגזירה של מה"מ ר"ל, ואמרו צמשנה דמס' אבות על כרחק אחה מת, אלא לעתיד כשיתוקן הכל יהי צלט המות לנצח ולא יהי עוד מיתה צישראל, והנה צירושלמי פ"ע דמס' כלאים סוף ה"י ד' ארונות שהיו צאים מהו"ל לא"י אמר רבי צר קיריא לר"א מה הועילו אלו, קורא אני עליהם וצבואו וצעמאן את ארני צמיתחכם, ויש שם פלוגתא צזה. וצוזה"ק החמיר מאוד כדעת המחמיר צצירושלמי שאותן המוצאין לא"י אחר מיתתן מעמאין את הארץ, ול"ל בהסבר צזה דאף שלדעתם ז"ל מציאין צקצורת המת צא"י עומאה לארץ כי המת מעמא, מכל מקום לא הקפיד הכתוב צזה אלא על המציאין אותם לארץ ישראל אחר מיתתן, משא"כ הציאים לשם מעלמם צהייבם ומקיימין שם תורה ומנות אף שע"כ הוא מת אח"כ וכיון דקצורת המת צארץ מציא עומאה לארץ אין נפקא מינה צזה בין המחיים צארץ ישראל או מתים צחו"ל, כי לענין הלקה צדיני עומאת מת אין נ"מ צאיזה מקום הוא מת, מ"מ אותן הראויים לצוא שם צהייבם לקיים שמה תורה ומנות לא הקפיד הכתוב על מה שסוף כל סוף צמיתתם שם מציאים עומאה צארץ, ועי"כ אמר צמדדש בני"ל הלואי צצבואו מעלמיכם אף שסוף כל סוף צעמאן את הארץ צמיתתכם שמה ולא תהי' מן המוצאים שמה לאחר מיתה. וסובר אותו הילקוט כדעת הזוכ"ק והמאן דאמר צצירושלמי, וגם קאי על מ"ש שם דמירי מאותן שהמה עם הקצ"ה, וכמ"ש גם הדמיון לדור המדבר, אבל לא מירי כלל מאותן

הוא המור מאד, כמבואר בגמרא שבת דף קע"ז שאפילו אדם רודף אחריו להורגו ונחש רץ אחריו להכניסו נכנס לבית ע"ז ואינו נכנס לבתוכו של אלו, שהללו מכירין וכופרין, והללו אין מכירין וכופרין.

אולם לריך לצאר זאת, ולכאורה נתקשיתי בדבר למה לא הביאו זה הפוסקים הלא היה מימרא בש"ס שלא מלינו חולק עליי. ומה שאמרו בגמרא שם דשמואל אזיל לבי אביהו, כבר כתבו החוס' במס' ע"ז דף י"ז ע"א ד"ה הרחק על מה שהביאו שם בש"ס על מניית הקרא' דהרחק מעליי דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה דמה שהי' אמוראי דאזלו לבי אביהו לא הי' שם מקום מניית אלא מקום ויכוח ומתקבצים שם חכמי עכו"ם ונושאים ונותנים דדיניה, ופליגי שם על פי' רש"י שפי' שהוא מקום עכו"ם. אמנם גם לדעת רש"י ע"כ שלא הי' שם עכו"ם ממש שהרי לבי נרפי כלי עלמא לא אזלו יען שהי' שם ע"ז, וע"כ שאתו בי אביהו לא הי' בית ע"ז, וז"ל לדעת רש"י שהיו מתוכחין שם אודות משפטי הע"ז שלהם, ובאפיקורס עכו"ם אמרו הכוז"ל דע מה שחשיב דרק עס אפיקורס ישראל אסור להתווכח כמבואר בגמרא, ובחולין דף י"ג ע"ב שאמרו אין מינין באומות עכו"ם, פי' רש"י ז"ל אין תורת מין על מין של עכו"ם, אלמא דאף שמיין הוא אין עליו דין המינין, ולהתוס' ז"ל לא ניחא להו גם צזה שיהי' היתר ליכנס לבית שמתווכחין שם צעניני ע"ז אף אם הוא באומות. ויהי' איך שיהי' אין הפלוגתא צזה אלא צבית עכו"ם, ור"ע שהחמיר כ"כ קאי על צתי המינין שבישראל כמו שכתב בפירוש העעס לחלק בין צתי מינין לבתי עכו"ם, שאלו מכירין וכופרין ואלו אין מכירין וכופרין, ואם כן לא מלינו חולק עליו באיסור הכניסה לבתי מינין, אף צמקוס סכנה ממש, ור"ע למה לא הביאו זה הפוסקים. גם מה שהתיר ליכנס לבית עכו"ם מפני הסכנה דין זה מוצא צטוש"ע סס"י קצ"ז, ומדברי הרשב"א המוצא צטור סי' קמ"ט נראה שאסור, וכחצ הצ"ח שם שהיא פלוגתא, ולריך להבין כיון שהיא גמרא ערוכה כאן בדברי ר"ע שמוחר, האיך פליגי צזה האוסרין נגד דברי הגמרא, גם המחירין כולם הביאו מקור היתר מתשובה הרא"ש כלל י"ע, והרא"ש כתב מסבא להחיר, ושום

הציונות שהפכו את רוב העולם למינות במשך כל ימיהם, ועכשיו צויתר מעת הגיע הגסיון המר שהיית הקצ"ה את הס"מ להעמיד בישראל ממשלה עמאה ומעמאה כזו, ואף באמונת יהודי' והרחקת ע"ז שגם הישמעאלים מאמינים, המה מתכוונים לעקור מלכות צני ישראל, ואם כן אין ספק כי המודה צממשלתם וקיומם הוא כופר בכל התורה כולה, וכל אחד ואחד מחויב למסור נפשו בכל מיני מסירות נפש שלא יהא נראה ח"ו כמודה להם, כמו שהבאתי למעלה מדברי הרמב"ם ז"ל, והמשתתף עמהם ומשתמש בצרביעו של מלכות השפלה והצווי' הזאת, זה הוי ודאי הודאה גמורה להם, גם הוי שותף לכל דבריהם, והשבועה שנשבע להם ולחוקותיהם היא הודאה צבולה לא מודה צמקל' אלא כופר הכל בכל התורה כולה, ופליאה נשגבה צעניי שאף מי שלא ירד לעומקן של הדברים להתבונן צזה שגם עגס הרעיון של לקוחת ממשלה ערס צוא הגאולה שהוצעה צתוה"ק היא כפירה צתוה"ק והוא ציבור ואל יעבור כמו שהבאתי מפורש יולא בדברי המהר"ל, אבל כיון שנלאו הכי היא ממשלת המינות ומעצירה על הדת צהומרם אין תורה ח"ו, האיך יעשו עוד צזה, והאיך יעלה על הדעת להחיר להשתתף להיות חצר ציניהם.

קה

והנה זה ודאי שאותו, בית הכנסת" הוא בית מינים, שמלצד צויתר מהשעים אחוז המה מינים ואפיקורסים גמורים לכל הדיעות, מתכנסין לשם צדעה זו לחשוב מחשבות באיזה אופן לעקור תורה ח"ו, וכל התייסדותה של אותו הכינוס הממשלתי עם כל חוקי' ומשפטי' מעשי' ועניני' הכל הוא כפירה גמורה צתוה"ק, ומשם מאותו הבית והכינוס מתפשט מינות וכפירה לכל העולם, וצפרע לארץ ישראל, וצחוקי' הצינוק היואלאים מאותו הכנסת מטמאים כל הולדים צמינות וכפירה ר"ל, וצשארני עניניהם וחוקותיהם מטמאים רוצ העס הקענים עם הגדולים, ולריךין לרחמי שמים להחיר לנו שריד, ממש לא הי' בית מינות כזה צעולם מיוס הוסדה ארץ, וא"כ הכניסה שם בלצד אף אם אינו עושה שם מאומה ואינו משתתף עמם כלל

א' מהפוסקים לא הביאו שהיה מוצא צמחא, וי"ע לכאורה.

ק"ז

והנהגה מה שלא הביאו דברי ר"ע שאסור ליכנס לבית המינים אף במקום סכנה ממש חשבתי אפשר עפ"י דברי הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות מס' זרכות פ"ד על המשנה דר' נחוניא בן הקנה ה"י מתפלל וכו' כחזקת שם אלה התפלות חובה על כל מי שיכנס בבית המדרש לקרות שהרי לא אמר צניטתו מה ה"י אומר כדי שיהי' סיפור למה שהי' אומר רנצה"ק ואז יהי' רשות צידונו, אבל אומר צניטתו מה ה"י אומר ר"ל כשיכנס לביהמ"ד מה חייב לומר, עכ"ל. הרי שאלו לא ה"י צש"ס הלשון מה ה"י אומר שנשמע מזה חיוב לא היו מציאין מזה רא"י להלכה ממה שאמר רנצה"ק כי אפשר לגרמ"י הוא דעבד ממדת חסידות שהרבה בתפלות ואינו להלכה, וכעין זה הביא הש"ך צס"י רמ"י סק"ח על הכ דינא שאסור ללמוד מרצ שאינו בגון וצמחא חילקו בזה בין גדול לקטן שהרי ר"מ למד חורה מפי אחר, וקשה על הרמב"ם וסייעתו שכתבו סתם שאסור ולא חילקו בין גדול לקטן, והביא שם הש"ך בשם מורו לתרץ דמדקאמר ר"ל ר"מ קרא אשכח ודרש משמע ר"מ סבירא ל"י הכי ואפ"ן לא קי"ל כותי"י. והכ"ג כתבו החו"ס והרא"ש צפ"ק דחולין גבי ר"מ לא אכיל ציטרא.

והנהגה לא הכנתי ראיתו מחולין שהרי שם אמרו ר"מ דחייש למיעוטא, וצוה ודאי פליגי רבנן עליו בכ"מ צש"ס דלא חיישי למיעוטא, וא"כ אין זה דומה להכא דלא מנינו פלוגתא לומר מעלמינו דפליגי עליו. ושם ראיתי באוה"ח הק' פ' ראש עה"כ שמור ושמעתי שהביא ת"י הג"ל מהב"ח ודחה אותו מחמת קשיא זו שבקשתי ומסיק העיקר דלכן לא חילקו הרמב"ם וסייעתו"י בין קטן לגדול וכיון שחילוק זה בין קטן לגדול כתבו בזמן הש"ס לכן אין לחלק בזה עכשיו דאפשר גדול שבזמן הזה ה"י קטן בזמן הש"ס. ותי"ז זה הוא גם צש"ך שם. אמנם אעפ"י דברי הרמב"ם ז"ל בתפלת רנצה"ק ניחא, דהיכא שמספרים מאיזה תנא

שעשה מעשה להקל, כגון צר"מ שלמד חורב מאחר דע"כ סובר שמוחר מלד ההלכה, דאלי"כ לא ה"י מקול לעלמו, וכיון שסובר כן להלכה אין לנו לעשות פלוגתא עליו מעלמינו, והכרח לתרץ שבגדול שבזמן הש"ס ה"י באמת מותר, אבל היכא שמספר חומרא מאיזה תנא כגון בתפלת רנצה"ק שאפשר הוא צעלמו סובר שאינו חובה אלא התפלה ממדת חסידות ולפי שיתפלל כל היום א"א ללמוד מזה הלכה והולך לומר שמשלשן הש"ס מה הוא אומר משמע חובה.

ולפי"ז זה חלוי אפשר לומר גם כאן דז"ל הש"ס שאמר ר"ע על ספרי המינים, שאם יבואו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהן שאפילו אדם רודף אחריו להורגו ונחש רץ אחריו להכישו נכנס לבית ע"ז ואין נכנס לבתיהן של אלו, והנה בתחלת המאמר צשריפת ספרי המינים מוצא צפירוש שאמר זה על עלמו שהוא ה"י עושה כן, ונראה גם מסוף דברי המאמר שאמר אדם רודף אחריו ולא אמר שרודף אחר אדם אלא סתם אחריו, ולא ידענו מי הוא, משמע דקאי על תחלת המאמר שכונתו על עלמו, אלא שלא אמר זה שם צבדית שלא רצה להוציא אותה קללה מפיו על עלמו שרודף אחריו להורגו ונחש להכישו, אבל כל המאמר מיירי ממה שהוא ה"י עושה צעלמו. שוב ראיתי שכן מוצא צבדית רש"י ז"ל צפ"י שעל עלמו אמר כן. ואם כן אין רא"י מזה להלכה, דל"מ לדעת הפוסקים דכל אדם רשאי למסור נפשו אף במקום שאינו מחויב, אלא אפילו לדעת הרמב"ם אדם גדול חסיד וי"ש מותר למסור נפשו, ע"י ש"ך ס"י קנ"ז ס"ק ב', וא"כ אפשר דר"ע לגרמ"י ה"י עושה כן מרוב חסידותו אף שאינו סובר כן להלכה שיהי' חובה על כל אדם, לכן לא הביאוהו הפוסקים, אלא שהדין צרישא צשריפת דברי המינים, שהוא צש"ס גם במקום אחר, זה הביאו להלכה. ועדין ל"ע. גם קשה דאם הוא כן שדחאו זה מהלכה מחמת דר"ע אך לגרמ"י הוא דעבד, ה"י להם להביא הדין דמותר כמו שהביאו הדין דמותר ליכנס לבית ע"ז מפני הסכנה, דעכ"פ צבית מינים הוי רבותא יותר להתיר מצבית ע"ז כיון דחזינן דר"ע החמיר יותר צבית מינים אף במקום סכנה, וממ"כ קשה למה שתקו לגמרי בדין זה ולא אמרו לא איסור ולא היתר.

קי

ובמה שאמר נכנס לבית ע"ז, הגה העור סי' קמ"ט
הביא דעת הרשב"א שאסור ליכנס לחצר חליל
ואפילו לדבר עם אי' מהם, ואפשר אפילו על עסקי
רבים, ואפילו על פיקוח נפש אסור ליכנס לשם
כדאמרינן גבי מעיין המושך מים לפני חליל שלא
ישתה אפילו מאית חי לא שחי, ע"כ. וביאר הפרישה
שסברתו לזכונם לבית עכו"ם מפני הסכנה הוא דמי
לשתיית מים שאסרו אף אם הוא פק"י. ולפי זה לא
קשה עליו ממה שהחיר ר"ע ליכנס לבית ע"ז במקום
סכנה דכיון דלדעתו הוא מוכרח מאותה הסוגיא
שבע"ז דף י"ב צמעיין המושך שאסור אף במקום
סכנה א"כ לדעתו ע"כ אותה הסוגיא חולקת על ר"ע
בזה ולית הלכתא כוותי', וכתב הב"ח צבי' קמ"ט
שהרא"ש בכלל י"ע שמחיר במקום סכנה חולק על
הרשב"א וסובר כמ"ש הר"ן שם הדיכא דאיכא סכנה
ממש מותר, וכי אמרינן דחי לא שחי מאית לא מאית
ודחי אמרינן, אלא שאפשר לבוא לידי סכנה שאם לא
ישתה עכשיו שמת ימות בלמא קודם שימלא מים,
וכן כתב הב"ח בסוף סי' קנ"ז שהעור והשו"ע מחירין
לצרוח לבית העכו"ם מפני הסכנה כשיטת הרא"ש
והר"ן שחולקין על הרשב"א וזרזך זה הולך גם
הגר"א צבי' קנ"ב ס"ק ד' שכתב שהרשב"א והעור סי'
קמ"ט שאוסרין חולקין על הר"ן, גם כתב על הר"ן
שדבריו דחוקים והביא ראיות נגדו, וסיים כ"ז
שלא כדברי הר"ן, ונראה מדבריו שפסק לאיסור דלא
כהשו"ע ס"ם קנ"ז שמתיר.

גבי שתיית מים שהרואה אינו יודע שמשום פקוח נפש
נכנס שם שהוא למא כ"כ, לכן אסור, משא"כ כאן
שרואין שרודפין אחריו להורגו וכב"ג מותר. גם העו"ז
בס"ם קנ"ז ס"ק י"א כתב לחלק באופן אחר דהתם
צבי' קמ"ט מיירי שהולך שם לדבר עם השר וכיוצא
בו דעבד מעשה, וזה אסור אף במקום פק"י, משא"כ
כאן דמיירי שצורח לשם ויהי שם שב ואל תעשה אין
זה אלא הרחקת הנזק ומותר צפק"י. והגם שהעו"ז
סובר בלא"ה שיש פלוגתא דדין זה כמו שכתב שם
שחולק דדיעות שצבי' קנ"ה אם מותר להתרפאות
בעלין סחם, מכל מקום נראה דלא ניחא לוי למימר
שהיא פלוגתא בין הרשב"א והרא"ש, יען שהעור הביא
שניהם בסתמא אין לעשות סתירה בדבריו כנ"ל. והנה
גם בדברי הרא"ש בתשובה כלל י"ע סי' י"ז שעל אותה
התשובה סמכו כל המחירין כתב שם צפי' טעם
ההיתר דמה שגיל צבריתתו לאותו הבית אין זה
משום כח ועילוי שיש בעכו"ם, וצביל זה לא אחי
למימשך אבתרי'. וגמלא לפי"ז שאם כניסתו לשם הוא
באופן של חשיבות ועילוי להם לכולי עלמא אסור אף
במקום פק"י ממש והוא ציברג ואל יעבור.

והיוצא לנו מכ"ז לדינא שנמקום שאין סכנה כלל
בדאי שאין שום היתר לכל הדיעות ליכנס
לשם, שהרי כולם כתבו טעם ההיתר צביל שהוא
פק"י וצטום פוסק שבעולם לא הותר ליכנס לבית
עכו"ם אלא כשהוא צורח ממיתת, ולולא זאת אף
לעבור נגד פתחה אסור כמבואר בגמרא ע"ז דף י"ז
ע"א ר"ח ור"י הוי קאזני באורחא מעו להנך תרי
צבילי חד פלי אפיתחא דעכו"ם וחד פלי אפיתחא דבי
זנות אמר לוי חד לחברי' ניחיל אפיתחא דעכו"ם
דנכים יר"י, א"ל אידך ניחיל אפיתחא דבי זנות. וכתבו
שם החוס' ד"ה ניחיל שמכאן יש ללמוד שיש להרחיק
מפתח עכו"ם כל מה שיכול, שהרי הוי רוצה ללכת יותר
אפיתחא דבי זנות, ומכש"כ ליכנס לתוכה ודאי אסור.
וז"ל הרמב"ם בפירוט המשניות פ"ק דע"ז דף י"א
שכל עיר של אומה שיש להם בה בית תיפלה שהוא
בית עבודה כוכבים בלא ספק אותה העיר אסור לעבור
בה בכוונה, וכש"כ לדור בה, אבל אנוחנו תחת ידיכם
צעוונותינו ושוכנים בארצם אנוסים ונתקיים צו מה
שנאמר ועבדתם שם אלהים אחרים וגו', ואם העיר

אבר צעיקר הענין מה שעשו בזה פלוגתא בין
הרשב"א להרא"ש והר"ן לא הצנתי שהרי
העור צבי' קמ"ט הביא בסתמא דברי הרשב"א שאוסר
ובס"ם קנ"ז הביא בסתמא דעת הרא"ש שמתיר,
וגמלא שהעור סותר את עצמו. גם כיון שצבי' קמ"ט
הביא דברי הרשב"א ז"ל למא לא הביא שם במקומו
שאציו הרא"ש ז"ל חולק עליו, ואין דרכו להניח דעת
אציו הרא"ש ז"ל שלא להביאו כלל. ודוחק לומר שסמך
על מה שיכתוב אח"כ צבי' קנ"ז. אמנם ל"ה הפרישה
צבי' קנ"ז אות ו' שאין צוה סתירה בדברי העור ולא
פלוגתא בין הרשב"א והרא"ש דכתב לחלק דשאני התם

ע"ז, וא"כ מכש"כ מינות דאית צ"י תרתי שהוא חמור יותר אף מע"ז וגם היצא דמינות בער ומושך, ומלבד העטם שאמר ר"ט על גריעותא דמינים מעכו"ם בשביל שמכירין וכופרין כתב עוד הרמז"ם צפ"י מה' ע"ז דלכן חמורין האפיקורסין מישראל מהעכו"ם שיש בהם דין מורידין ולא מעלין שאינו כן בעכו"ם בשביל שמסירין את העט מאחרי ה'. ובס' המורה כתב שבעלם הענין גרועים המינין מהעכו"ם, שהמינין אינם מאמינים כלל באמונת הבורא ית"ש, והעכו"ם מאמינים עכ"פ בצמלאות הענין אלא שטועין ומחליפין.

עכ"פ לדינא במקום שאין פק"י ממש ודאי דאין שום היתר אף לעבור אפיתחא דאותו הכנסת שהוא בית מינים, ומכש"כ ליכנס לתוכו, ואף לראותו אסור כמו שהבאתי מהרמז"ם ז"ל בבית עכו"ם, ומכש"כ בבית מינים שחמור יותר וגם מושך ר"ל, אבל במקום סכנה הוא תלוי בדיעות וחילוקים שהבאתי למעלה בבית ע"ז, אבל כ"ז הוא כשהכניסה לשם הוא אף להנלל מהריגה ע"ד שאמרו בגמרא שרודף אחריו להורגו ונחש להכישו שאין צוה עליו וחיציבות להם, אבל אם הוא באופן חשיבות ועליו להם הוי לכו"ע באיסורא דיהרג ואל יעבור, כמבואר כ"ז לעיל. אשר ע"כ הכנסיס לשם ליתן להם עליו וחיציבות של שרי מלוכה הוא איסורא שאסור לעשות כן אף בשביל להנלל מהריגה, ומכש"כ אלו ההולכים שם להשתתף עמם ולהתקשר עמהם בשבועה ונותנים הודי' לחלקם שזכו לאותה המלוכה ר"ל, כבר נתחלת הכניסה בלבד עוזרים באיסורא דיהרג ואל יעבור. ובאמת אף מה שכתבתי דאפשר אין הלכה כר"ט אין זה דבר צרור, דכיון שלא הזכירו הפוסקים מזה מאומה, גם לא ראיתי בשום מקום מהגדולים לדבר מזה, לא נוכל לידע דבר צרור, ואולי יש בזה אחיזה תי' שלא עלה על דעתי עדיין, וקשה להחליע היתר נגד המבואר בגמרא ולא מצינו בשום מקום בהיפך, אלא ששש"ביל שאין לי דבר צרור לא כתבתי לרף זה, אבל לו יהא שאין הלכה כר"ט, הדברים צרורים כמ"ש.

קפ

שוב התבוננתי דאפשר לתרץ מה שלא הביאו הפוסקים כך דינא דר"ט בבית מינים דכבר הבאתי

דינא כן ק"ו דין בית עכו"ם עלמנו שהוא אסור לנו כמעט לראותו וכש"כ ליכנס בו. אמנם במקום פק"י ממש מותר לדעת הר"ש והעושי"ע בסס"ו קנ"ז, ולדעת הפרישה לא התירו אלא כשהכל רואין שהצריחה לשם הוי' בשביל להנלל מההריגה, ולדעת העו"ז יש תנאי אחר שלא התירו אלא כשהוא שם רק בשב ואל תעשה ולא לדבר עם אחי שר וכדומה, ולדעת הר"ן שכתב הב"ח שהעיקר כדבריו ושגם הר"ש סובר כן אין היתר אלא בפק"י ודאי, לא כשיש ספק שמה יהי' פק"י, ולדעת הגר"א לעולם אסור, ולכל הדיעות אין שום היתר אלא אם כניסתו הוא באופן שאין בו עליו וחיציבות להעכו"ם שכן מבואר בתשו' הר"ש.

קח

ומעתה ירחיזו אנו צנ"ד בדין כניסה לבית המינים שקורין אותו כנסת, דהנה זה ודאי צרור צלי שום ספק שא"א להקל יותר בכניסה לבית מינים מכניסה לבית עכו"ם, שהרי אף אם נימא דאין הלכה כר"ט שהחמיר יותר בבית מינים שהוא ציבור ואל יעבור אף במקום שמוחר בבית עכו"ם מדלא הביאוהו הפוסקים, זה אפשר לומר על מה שהוא מותר בבית עכו"ם שמוחר גם בבית מינים, אבל היכא שגם בבית עכו"ם אסור ודאי שאין לומר סברה מהופכת לגמרי מר"ט בבית מינים קיל יותר, דמה שהוא אסור גם בבית עכו"ם אין לורך עוד לכתוב בפוסקים שגם בבית מינים הדין כן דכל שכן הוא והכל יודעין דחמיר יותר בית המינים מבית עכו"ם דשאני מינות דמשכי.

ובגמרא ע"ז דף י"ז אותו המ"ד שאמר ניחיל אפיתחא דבי עכו"ם אמר הטעם דנכים יארי' ופירש"י ז"ל נשחט יצא אנשי כנה"ג בקשו רחמים ונמסר צידם והרגוהו, לכן אמר ניחיל אפיתחא דהאי שצילא דהוי צ"י ע"ז ולא ניחיל אפיתחא דבי זנות שלא ישלטו בנו ילכה"ר, ואעפ"כ אמר אידך שלא ליחיל אפתחא דבי עכו"ם, ולמדו מזה החוס' עד כמה שר"י להתרחק מפתח עכו"ם שהרי הוי' רוצה ללכת יותר אפתחא דבי זנות, והרבותא שיש בזה הוא דאף שבדאי איסורא דע"ז חמירא מנות, מ"מ לענין לעבור דרך פתח ביתה גרע בזנות בשביל שיש שם ילכה"ר ואעפ"כ מחמת חומר ע"ז החמיר יותר בפתחא דבי

שהיא פלוגתא בין הראשונים אם מותר ליכנס לבית ע"ז להגלל מן הסכנה, והרבה חוסרים. וקשה לכאורה הלא גמרא ערוכה היא בר"ט שאמר נכנס לבית ע"ז אלמלא דמותה, וכתבתי לעיל לחרץ, אבל גם על הראש"ש בתשו' שהחיר שמשם מקור הדין בשו"ע סי' קנ"ז המעיין בתשו' הראש"ש יראה שטעה לבאר טעם הבהיר מכה סכנה וכי שררה לו כן, וקשה עוצא למה לא העיר מחומה שיש מקור להיחר זה בגמי ערוכה. והפ"ל דבתשו' מהר"ם שיק או"ח סי' ש"ד כתב לו הגאון בעל מחנה חיים ז"ל לאסור ליכנס לבית הפלגת של הרעפארם דלית ביה מינות מכה הגמרא הנ"ל שלא ליכנס לבית מינים אפילו להגלל מן הסכנה. והמהר"ם שיק השיב לו שקשה לו על הגמי הנ"ל דבבית ע"ז אפילו רק עומד שם ע"ז וכל עניני השמיים ע"ז אסורה בהגאה, אבל בית שעושין בו עבירה אפילו אפיקורסות לא שמענו מעולם דבבית נאסר, וא"כ קשה דאופכא הול"ל לבית ע"ז אסור להגלל ע"ז דאסור בהגאה, ולבית מינים ה"י מן הדין שיהי' רשאי להגלל את עצמו. וש"כ כתב אח"כ דהיכא דיש לחוש לאמשוכי אצתייהו וודאי דאסור, והוי דבר והפוכו, דבבית ע"ז שמנהג אבותיהם צדיקים אין לחוש כ"כ לאמשוכי, אבל בבית מינים היכא דיש לחוש לאמשוכי אסור להגלל ע"ז צ"ל. וכתב אח"כ דאפילו ספק חשש אמשוכי אחר אפיקורסות הוי ציהרג ואל יעבור.

וּנְרָאָה מדברי המהר"ם שיק בקושייתו דסובר לכאורה דמיירי בש"ס אף כשאין המינים שם, ולכן קשה לו כנ"ל אבל לחרץ דברי הש"ס ז"ל דמיירי ג"כ כשהמינים יושבים שמה ויש חשש לאמשוכי, ואף שאין מצוה זה בלשונם מ"מ תנא אין לריך לפרש דבריו ומצוה בקי"ור כללי התלמוד הגדפם בסוף מס' ברכות דרכי התנאים לתחום דצדיקים ולא לפרש ולזה אנו יכולים לדחוק ולהוליאם ממשמעותם ולומר הכא במאי עסקינן או הכי קאמר וכיוצא בזה, עכ"ל. וא"כ אין ראוי מהך גמרא לאסור אף כשאין המינים שמה ולא שייך חשש לאמשוכי כלל. אלא שזריך להבין דאם מיירי כשיש חשש לאמשוכי למה התירו בע"ז כה"ג, והגם שבודאי יש חילוק בבית ע"ז לא שייך כ"כ חשש לאמשוכי כמו בבית מינים, וכמ"ש המהר"ם שיק דבע"ז אינו אלא מנהג אבותיהם צדיקים, וזה יולא מלשון

הש"ס במס' שבת שאלו מכירין וכופרין ואלו אין מכירין וכופרין. אמנם בע"ז דף י"ז מצוה גם טעם אחר שאמרו נזיל אפתחא דע"ז דנכנס ילרי, ופירש"י ז"ל נשחט ילרא חגשי כנה"ג בקשו רחמים ונמסר בידם והרגוהו, משא"כ מינות דחקיף ילרי' ושאיני מינות דמשכא, אבל אעפ"כ מחמת חומר איסור ע"ז עדיין הוא חמיר עוצא כמ"ש החוס' שם במס' ע"ז י"ז דאף דפתחא דערוות נפיש ילרא עפי מ"מ חמיר יותר ע"ז מחמת חומר הענין, ובחשש לאמשוכי בודאי אסור אף שאינו חמיר כ"כ כמו בבית מינים. ואף ציון נסך שמוחר להתרפאות בו במקום סכנה מ"מ כתב הר"מ בסו' קנ"ה והוצא בש"ך שם בסו' קנ"ה סק"י שאין הבהיר אף במקום סכנה אלא במקום דליכא למיגזר לאמשוכי אצתי, כגון דאמר לו הבא לי יין סהס ולא הזכיר לו שהוא נסך. ומאיו כן בכמה מקומות דהיכא שיש קצת חשש לאמשוכי חמיר מאוד בע"ז אף במקום סכנה. ואף באותו השו"ת הראש"ש בכלל י"ט סי' י"ז שעלי' סמכו המתירין ליכנס לבית ע"ז מפני הסכנה כתב שם הראש"ש צפי' העטם דכיון שאינו נותן בזה שום כח ועילוי לע"ז לא אחי לאמשוכי אצתי, והרי צפי' דבחשש לאמשוכי אצתי אין מקום להחיר, וא"כ אם מוקמינן הך מימרא בגמרא דאסור ליכנס לבית מינים אף להגלל מן הסכנה דמיירי בשיש חשש לאמשוכי, הלא כה"ג אף בבית ע"ז אסור אף דאינו חמיר כ"כ בחשש לאמשוכי כמו מינות. ולריך להבין לפי"ז דברי הש"ס שאמר נכנס לבית ע"ז.

וּאִוְרֵי אפשר לומר שאין הפי' צמה שאמר נכנס לבית ע"ז שמוחר לעשות כן, כי לא אמרו מותר ליכנס, אלא הודיעו לנו בזה חומר המינות שמי שאינו יכול לעמוד בנסיון להפקיד נפשו להריגה ר"ל ויש לו שני דרכים להגלל, או לבית ע"ז או לבית מינות, עכ"פ יש לבחור יותר בית ע"ז מבית מינות שמכירין וכופרין, והוי זה צוחר הרע דמיטעו, אבל באמת תרוייהו אסורין, ולא אמרו ז"ל בזה לשון היתר כלל אלא שאינו חמיר כ"כ כמו בית מינות והוא ענין מה שאמרו בגמרא סועה דף מ"ח ע"א אר"י זמרי גברי ועני נשי פריעותא, זמרי נשי ועני גברי כאש' בעשרת, למאי נ"מ לבעולי הא מקמי הא, ופירש"י ז"ל אם אין שומעין

דמינות חמורה מע"ז זה ידעינן ג"כ ממקומות אחרות, שהרי שם צו"ע סי' קנ"ז כתב חומר המינות שהמה ממורידין ולא מעלין, משא"כ בעכו"ם, וכן הוא עוד בשאר מקומות ברנב"ם וצו"ע, וזה' עדות כתב הרמב"ם ז"ל שלא חשבו המינים בין פסולי עדות כיון שהם פתוחים מעכו"ם ואין לורך לכתוב, וצפרע חשש אמשוכי שאני מינות דמשכא, וע"כ לא הולרכו להביא מאותה הגמרא.

ואפשר יש ליישב בזה דברי המאירי במס' שבת שכתב על אותה הגמרא שהיא בדרך לחות, וכו' זה צעניו לפלא עלום, הא"ך אפשר לומר על מימרה המסודרת צ"ס ונוגע להלכה שהיא בדרך לחות. ולפי ה"ל אפשר לומר דכיון דמה שאמר נכנס לבית ע"ז אין זה להלכה כיון דאין הלכה בן שיכו' מותר ליכנס לבית ע"ז אלא אמרו בדרך הפלגה דעדיף מצית מינות והוי כעין דרך לחות.

אמנם לדברי רש"י ז"ל שהצאתי למעלה שר"ע אמר זה על עצמו א"א לפרש כפי' ה"ל. אלא שאפשר דשאר פוסקים לא ס"ל בזה כרש"י ז"ל ומפרשים המימרה דקאי על סתמא דעלמא, ואפשר לפרש כפי' ה"ל, לכן לא הביאוהו הפוסקים. אך לא הונח דעתי בזה כי הוא פי' דחוק בדברי הש"ס.

ויש לומר עוד לאידך גיסא דדברי הש"ס הוא כמו שהבין המהר"ם שיק ז"ל מדבריהם דמיירי באופן דליכא חשש אמשוכי כמו שאמר אין נכנס לבתיהן של אלו דמשמע שהאיסור הוא בצביל שהוא בתיבה, לא בצביל שהמה שמה ויש חשש אימשוכי. ומה שקשה ע"ז קושית המהר"ם שיק דלא מלינו דהבית נאסר בכה"ג צמה שבעזרה צו עזירה אם עכשיו אין שמה מאומה, ולא דמי לבית ע"ז שנשאר שם הע"ז או משמשי', לזה יש לתרץ ע"ד שכתב האלשיך במשלי א' לפרש הכתוב בני אל חלך בדרך אחס מנע רגלך מנתיבתם שהזהיר בזה על שני דברים שבלבד האזהרה שלא לילך בדרך אחס עוד מחזיר שימנע רגלו מנתיבתם אף כשאינו הולך אחס אלא רחוק יכו' ציוו וציונס ימנע רגלו מאותו הנתיב כי שמא פתאום רגליהם לרע

לנו לצטל אח שניהם נקדים לצטל אח זה שהוא כאש צנערת.

ומה דלא פי' התנא דגם צע"ז אסור אלא דעדיף מצית מינות, הרבה כיו"א בזה בדברי התנאים. וגדולה מזה הוא צמסנה דתרומות פ"י משנה ח' דג טמא שכבשו עם דג טהור שפי' הר"ש ז"ל שהיא משנה חסירה דלא פירשה אם מותר או אסור, וצירושלמי היא פלוגתא אם מותר או אסור, וצמסנה לא ידעינן כלל מה מודיענו, וכן פי' הרשב"א בחשו' סי' ר"ע ור"פ ועוד כמה ראשונים. צפרע בכאן שבה לצאר חומר המינות ואינו עוסק לצאר דין ע"ז. וכתב בשארית יוסף הוצא בקי"ור כללי התלמודים דגם האמוראים צממה מקומות דרך הגמרא לקרר משניות של עהרות לא לצד בקי"ור לשון כי אם בקי"ור ענין או דין כיון דלאו בזהאי דינא עסיק. ומלינו כ"פ צש"ס שאמר מותר אף דצמח אסור מטעם אחר, אלא כיון דלא עסיק, צי' סתם הדבר ואמר מותר, עי' רא"ש ריש מס' שבת. וצפרע שיש לומר שר"ע אמר זה לתלמידיו שידע בזה דכבר יודעין שאסור ליכנס לבית ע"ז ולא צא להודיעם אלא שמינות חמיר יותר. ולהלן הביא מדברי הש"ס קידושין שכן הוי' דרכם צעת שלמדו עם תלמידיהם לא ביארו להם מה שידעו מכבר אלא אמרו להם מה שראו לורך להודיעם, ולזה נמלאו מימרות סתומות צש"ס שסותרין ז"א"ו ולריך ליישבם צמאי עסקינן, וזה אף באמוראים, כש"כ צתנאים שדרכם לסתום ולא לפרש, ואפשר לדחוק ולהביאם ממשמעותם כאשר הצאתי לעיל.

ולכן אפשר לתרץ דברי הר"ש ז"ל שלא הביא ראוי להיתרו מגמי' ערוכה ה"ל, כיון שאין מצוהר היתור ואפשר לפרש בגמרא כמו שכתבתי, אלא שכתב מכה סברה דהיכא שאין חשש אמשוכי מותר. גם הפוסקים שאסרו לא קשה עליהו מגמי' ה"ל. ולא קשה מה שלא הביאו הפוסקים כך גמי' שאמר ר"ע, דצליכא חשש אמשוכי כתבו הר"ש והשו"ע דמותר צבית ע"ז, וצכה"ג כש"כ דמותר צבית מינות כמו שכתב המהר"ם שיק, וצדאיכא חשש אמשוכי וודאי דאסור אף צבית ע"ז וכש"כ צבית מינות כמצוהר למעלה, ומה שצוהר צגמי' שאמר ר"ע

קי

והאחרון הכבוד שעי' שמשתתפים גם שומרי תורה ומצוות בתוך אותה המלוכה השפלה של הליגות העממית ר"ל ועובדים אחס יחד בשיירות עניני המלוכה מלצד שעוברים באותה המעשה על הרצב איסורים נוראים שכל אחד ואחד מהם הוא זיכר ואל יעבור, כאשר נתבאר למעלה, אבל עוד חמור יותר שעי' השתתפותם עמכם מכשירין את מעשה הליגות צפני כל העולם עד שצטוה"ר נעשה כל העולם מוכשר לקבל עומאה בחושבם התיירו פרושים את הדבר וח"ו מה שכל הלידיקים וקדושים בכל הדורות הרעישו עולמות במס"ג נגד מעשה הליגות ח"ו חשו מן הדרך אלא הכופרים העממיים שטמאו את כל העולם כולו במינות וכפירה כוונו אל האמת והן המה מליני ישראל וגואלם, כאשר נתבאר שגם שומרי תורה ומצוות נהנים ומתחממים מהם, ומאי אהני לן רצון צדורות הראשונים שעבדו השי"ת בכל לבם ומסרו נפשם לקבוע אמונה בלבות בני ישראל והזכירו להתרחק מפתח ביתה של המינות כדת וכהלכה שאמר הכתוב אל תקרב אל פתח ביתה, ועתה שומרי תורה ומצוות מתאמנים ליבנם ביניהם ולקחת חלק בתוך אותה השררה שהמליאו בדרך המינות ומלחמי פינכה של הליגות ומספרים מנסים ונפלאות שלהם יותר מליגות מזרים, וצטוה"ר על ידם נתקיימה הנבואה במלוא מוצן המלה שצמלחכי ג' פסוק י"ד אמרתם שוא עבוד אלקים ומה צלע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדורנית מפני ה' לצאות ועתה אנחנו מאשרים זדים גם נכנו עושי רשעה גם בחנו אלקים וימלעו, והמתבונן בכל מלה ומלה שבאותה הנבואה שצפוסקים הללו יראה כל מצד דורינו, והרמב"ן בשער הגמול שביא שם טעמים על שלות רשעים כתב אחר כן ח"ל: ומן הגאונים שאמרו שבקצ"ה פוסק שלוח לרשעים לנסות זהם אנשי רשע ובהתרמית שיכיו מחזיקין ברשעם ואומרים הנה אלה רשעים ושלי עולם השגו חיל אך שוא עבוד אלקים ומה צלע כי נשמור צריחו, וברוך יודע האמת, עכ"ל, וצטוה"ר הנסיון המר הזה הביע לאנשי דורינו, ואריבין לרחמי שמים מרובין.

ואין איש שם על לב כי עיי' הכחות האלה שמשכו לב העם ועברו על השבועה של דחיקת הקץ

ירואו שם וילכד במלודתם יעיי"ש שהאריך. וכן י"ל שר"ע חשב לצוא לביתם של המינים לא בשביל שנאסר הבית אלא שחשב שאף שעכשו אינם שם וליכא חשב אימשובי אצל כיון שהיה ביתם שמה פתאום יבואו לביתם וילכד במלודת של חשב אמשובי אצתרי' ע"ד שבי האלשיך צפי הכי לחוש אף בנתיב רחוק, וכעין זה פי' גם האוה"ח הק' בפירושו ראשון לניין על תנ"ך צמשלי שם על הכי הג"ל ח"ל: נראה שכוונת הכתובים לומר לזה המתפתח לא מביעיה שלא ישמע אליהם, אלא אפילו יאמרו לך שתהיה יולא ובה עמכם להיות בחבורתם אל חלק בדרך אתם אפילו בדרך בעלמא חין לך להתלוות עמכם ולא די זה אלא אפילו בדרך המיוחד להם שהם רגילים שם מנע רגליך ממנו שמה חפגע זהם ולזה דדקק הכתוב ואמר מנע רגליך מנתיבתם אפילו אינם צו וכו' וזה הזכיר שימנע רגלו מאותו נתיב אפילו חין החוטאים צו, עכ"ל"ק. והוא כמו שאמרו סחור סחור אמרינן לזירא לכרמא לא תקרב, וגדר גדול יש צוה ולא חש כ"כ צע"ז שאינו אלא מנהג הצותיכה צדיקה ולא מוסתבר להו להפוסקים שיכיו' כן עפ"י הלכה להפקיר נפשו להריגה במקום שאין חשב אמשובי ואינו אלא גזירה, ע"כ כצרי כדעת רש"י ז"ל שר"ע אמר זה על עמנו והיה מדת הסידות, לכן לא הביאורו להלכה, וגם שפ"י הלכה הי' היתיר פשוט צעיניהם ולא ראו צורך להביאו.

ידידי' איך שיכיו' הפי' בגמרא זה וודאי לדינא דהיכא שיש חשב אמשובי אצתרי' לכר"ע הכניסה לשם היא זיכר ואל יעבור כמ"ש המהר"ם שיק, ולצדק כתב עוד המהר"ם שיק דבאין סכנה אף היכא לדיכא חשב אמשובי מ"מ כמו שמבאר בשו"ע שמלוח להתרחק ד' אמות מצית ע"ז כמו כן הוא צבית מינים אלא שחשב אמשובי אף מפני הסכנה אסור, וא"כ צי"ד צאלו שהולכים לאותו הכנסת ע"ד כן להיות שם חברים בחיקת חוקיכה שהמה כפירה בצוה"ק מהחל ועד כלה ומקבלים מהם כבוד וממון וגדולה שבלי ספק נמשכין ונגרין אצתרייהו היעלה על הדעת להחיר כזאת אפילו במקום סכנה וכן אנו רואים בחוש שנמשכין אחריהם בכל לעד ולעד באופן נורא כאשר הדבר מזה עוד להלן.

לצוא לשום מקום כי אם אללם, וכל מי שעושה אחי פועלה קטנה שיחי' אפשרות לישראל לצוא גם למדינה אחרת, כמ"ש חז"ל דקרא עשה הקב"ה עם ישראל שפיזרן צין האומות, הם מתנפלים עליו כחיתו יער בכל מיני חירופין וגידופין, שהוא שונא ישראל ושונא הארץ והמה בעובד"ר קלניום ושרים בכל המדינות והולכין שלזוי יד עם שרי עם ועם ואוכלין ושותין עממם ופועלים אללם שלא ליתן מקום פליטה לישראל בשום מדינה אלא יוכרחו לעלות בחומה לארץ ישראל כנגד השבועה שדרשו חז"ל. ורוב העולים שמה מביאים ביד חזקה לידי מינות וכפירה ומטמאין את ילדיהם באופן נורא, גם המה שמה בעיניו ועוני ודחקות גדול. ואינם מתחשבים בשום דבר ובלבד שיחי' להם מדינה חזקה בהרבות גיוס הצבא וכדומה שאר ענינים שרואים לעשות בצרוע צהר.

ומבואר ברמב"ן הק' פ' וישלח עה"כ וחי' המחנה הנשאר לפליטה, וכתב לבסוף גם זה ירמוז שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמו, אבל יעשו רעות עם קלחנו בקפת הארצות שלהם, מלך חי' מהם גוזר בארצו על ממוניו או על גופינו ומלך אחר מרחם במקומו ומליל הפליטים, וכך אמרו צב"ר אם יצוא עשו אל המחנה הנשאר והכבו אלו אחינו שצדוקם, וחי' המחנה הנשאר לפליטה אלו אחינו שבגולה, ראו כי גם לדורות תרמוז זאת הפרשה עכ"ל. ומצואר צזה שהי' בעטחתו של יעקב אע"ה בקרא דוחי' המחנה הנשאר לפליטה שבכל זמן שיחי' עת לרה ליעקב באיזה מדינות, יהיו מדינות אחרות להליל הפליטים, וכל הרואה בצפרי כותבי הדורות רואה שכן הי' מעולם, וצדור שגם אלינו היתה מגיע הברכה הזאת, אלא שהרשעים הללו עמדו לקלקלה בכל העולם ולא ראו רק מדינה ולא הלה, וקשה להגלל מצעל בחירה, כמ"ש צזה"ק שאמר ראו צן להשליך את יוסף לצור שיש בו נחשים ועקרבים, כי מנחשים ועקרבים אפשר להגלל, אבל לא מצעל בחירה.

ליקח מלוכה וחירות קודם הזמן נהרגו ר"ל שש מליונים מישראל, כי מלבד שזהו העונש המר המצואר ע"ז בגמרא אני מחיר את צהרם, וצבועה נפרעין ממנו ומכל העולם כולו, ואין פורעניות צל לעולם אלא צביל הרשעים ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים, אבל הם עשו גם פעולות נוראות לדבר, כי מלבד שעוד צתחלת החייסדותם צמשך שנים רבות הרבו צמלשינות נוראות על ישראל אלל האומות ודברו עליהם צפני השרים קשות שמשוכנים מאד להאומות ולריכים לגרשם מן הארצות, צחושצם שעי"ז יהי' קל להם יותר לצלע זממם לצוא לארץ ישראל ולארגן שם ממשלה, וכבר ראינו אז צמכתצבהם של גדולי ישראל שפחדו ורעדו מאוד אימת מות מהמלשינות שלהם שלא יהי' עי"ז מה שבעובד"ר כן הי' אח"כ. וחזן מה יש צירורים חמייתיים על כמה פעולות אצוריות שעשו צזה שדין גרמא צצוקין של כל האסון הנורא, וממדינת אונגארן נצחרר קלת מן הפעולות גם צמשפע שהתנהל צחי' צזה, וככה היו כמה מעשים צרורים צכל משך הזמן, צחושצם שעי"ז יגיעו יותר למערת חפלים להשיג ממשלה, אלא שאין רצוני להאריך צזה כאן כי לא צחתי צקונטרם זה רק לצבר ההלכה, ולא כתצתי אלא להעיר שהוא דבר צרור שאך אותו הרעיון הטמא של הקמת המדינה לפני הזמן גרם לנו כל התלחות והצרות שעצרו על ראשינו, מלבד רצבות בני ישראל שנהרגו עי"י מלחמותיהם שלא כדת. וגם מאוחס שעלו לא"י צעמים הללו רוב העולים ממדינת הערביים היו יושצים שלטים ושקטים צמדינתם ואין מחסור להם עד הקמת מלוכה המינות צבישראל, שע"י הקמת אותה המדינה נעשה להם שנאה ורדיפות צמדינותיהם, וגם הליונים צעלמם סייעו לזה צתחצולות להרבות את הרדיפות עד שיכיו מוכרחים לעלות לא"י צעירום וצחוסר כל, והם התפארו אח"כ לננלילים, ונהפוך הוא שהם עשו כל החורצנות צתחלה.

קיא

ורבן אלה הרשעים צצחירתם הרעה של גיאות וכפירה ר"ל גרמו לכלל ישראל כל הצרות והתלחות שלא יהי' להם מנוחה בשום מדינה, וגם גרמו לצבור כל דלתות המדינות, גם יש להאומות עונה

גם צמה שמתפארים שאין מקום פליטה לישראל בשום מדינה אלא אללם, כל מי שיש לו מה צקדקדו יוכל לראות שצכסיצתם נסגרו שערי המדינות צפני ישראל, כי המה מתחמלים צכל כוחם שלא להניח את ישראל

שאין הכרח ליתן מקום פליעה לישראל כי כבר נתנו להם מדינה שיכולים לילך לשם והציונים שהם צעוני העמים כראשי ישראל עוד מקפידים שלא לילך למדינה אחרת אלא לא"י, וזה צרור צלי ספק שלולא אותה המדינה הי' מתקיים גם אלילינו הצטחתו של יעקב אע"ה שהי' לישראל מקום פליעה צמנוחה, ואך הן המה היו צעוקרנינו, ושז מחפארים שאך המה המליטים, והלא גם על הפליטים מארץ מצרים לפני כשנתיים התפארו לאמור שהם מליטים אותם, אף שהכל ידעו בגלוי שהמה גרמו להם כל הצרות והגירושים, וכן הם כל פרטי מעשיהם. וצמנן האחרון נודע בגלוי מה שהפארו אלל כמה ממשלות שלא יתנו מקום לפליטי ישראל.

והנה מצוחר צמדש רבה ס' נח פ' ל"ה סו"י א"ר לוי און לך ררה צאה לאדם שאין לאחרים צה ריוח. ואמרו זאה על דור הפלגה. וכן ראינו צמדינת רוסיא צצנת המלחמה נילוו הצרה מישראל ממדינת אשכנז ע"י שהוצאו למדינת רוסיא, ואף צצאה משם לרה כוללת ונוראה. והצמחזון צרעיון הציוני צפרטי מעשיהם וצחצולותיהם מתחלה ועד סוף לא יצחפק שכל הצרות והחלואות שהגיעו לישראל הי' אך צסיצתם, וכבר כצצתי שלא אוכל להאריך צזה כ"כ אצל כל אשר לבו לשמים יודע ומצין כי מה שאומרים המסותים והמדחיתם שהמה מליטים חינו אלא סמיות עינים נוראה שניתן כח לכ"א להסית ולהדיח כ"כ צעוורון וצחמחון לבצ כמו שהי' צע"ז צימי צית ראשון, ועוד הצרה גרוע מזה עכשיו צצוה"ר.

וגם צארץ ישראל צצת שהי' שם עוד ממשלת האנגלנדער, הסיצה מה שסגרו האנגלים שערי הארץ שלא יצואו שמה הצרה מישראל הי' צסיצת הציונים, לפי שראו שהמה רואים ליקח הממשלה לעצמם. וכל מי שזוכר השחלשות הענינים יודע צרור שלולא הציונים צרעיונם העומא ליקח ממשלה היו שערי הארץ פתוחים והיו נלולים לשמה מספר גדול מישראל עד אין שיטור וערך, ואך הן המה היו צעוקרנינו. גם כשהיתה עוד צא"י מלכות ישמעאל היתה הסיצה שסגרו שערי הארץ שלא לצוא שמה אנשים מישראל מחמת יראת הציונים. ולא עוד אלא שהציונים צעצמם, אשר שלטו על סכום הרשויות שנתנה ממשלת אנגלי' מידי שנה צשנה לעלות לא"י, הם עצמם לא ראו ליתן רשיון אלא למי שהולך צדרכיהם ומחזיק צשיצתם שיצת הציונות המינות והכפירה ר"ל, וכל מי שרצה לישע לא"י הי' צריך להחניף להם ולדרכיהם, ואמר הכחוצ צמינות הכחק מפתח ציתה, ומכש"כ שהיא סכנה עצומה למי שאריך להשכים לפחחם ולעשות כמעשיהם כאשר כן הי' צצוה"ר שחפסו למינות ע"י רובי רצבות נפשות עהרות מישראל, רבים חללים הפילה ועלומים כל הרוגי' שחפסו למינות ר"ל ע"י לצוש שוא של חיוב צא"י, ולזה היו נמנעים הצרה יראים לצוא לא"י, והירא את דבר הי' מפחד מדרך שיש צו סכנת המינות יותר מכל סכנה צצעולם, וקארה היריעה מהכיל לפרט אף אפס קאבו מהצרות והחלואות שצאו לישראל צסיצתם ר"ל.

ונהירגא עוד צימי חורפי שמעתי מגדול אחד משל נאה על הציונים. איש אחד הי' רשע ואכזר נוקס ונוער, ורצה לקחת נקס מחצירו לשרוף כל הונו ורכושו ושכר איש אחד צליעל שהי' צקי ורגיל לפעולות כאלה ושלחו לעשות שליחותו צאופן שלא ירגיש מי הוא זה ואיזה הוא שעשה לו כזאת. וישן שהי' יודע שהוא מכנים אורה, הלך אליו צערב צדמות אורה וציקש מקום ללון. הצעה"צ נתן לו חיבק מקום לשכב שמה. צצמלע הלילה הצחזון איש הצליעל כי עכשיו הצעה"צ וצ"צ ישינם כולם ולא ירגישו מאומה, והלך צשתיקה ושם את קנה השריפה צמחצוה והלך חיבק למקומו צחזרה ועשה עלמו כישן. אח"כ כשהצעה"ר ללהב יאלה נעטרו כל הצ"צ צצבלה עלומה וראו כולם כי כלתה אליהם הרעה, שנשרף הכל ונחמו לב להליל מה דאפשר, אצל מחמת רוב צער ויגון ופחד וצבלה לא היתה דעתם מיושבת עליהם צאיזה אופן להליל, והאורה האכזר הזה שעשה כל השריפה למען לא ירגישו צו עשה את עלמו ג"כ כאלו קס צצבלה ממתתו והלך צזריות לסייע להצעה"צ צבללה, וישן שהי' דעתו מיושבת עליו, שראה כי פעולתו עשתה פירות, הי' ציכולתו לסדר יותר אופני ההללה ולהליל איזה רהיעים וכלי הצית יותר ממה שהליל הצעה"צ, ושז אח"כ צבוקר כשהלך צצית המדרש סר וצתף וצמר נפש, סיפר לילדידיו ומכיריו את האסון הנורא אשר קרה לו צלילה שנשאר צעירוס וצחוסר כל, ושאינו יודע

לשית עלות בנפשו לבקש לו אחיה מקום דירה ופרנסה. ונתן הדברים סיפור להם כי גדול כח מצות הכנסת אורחים, שע"י שהכניס צליה זו אורה בתוך ביתו ה"י לו עכ"פ הללה פורתא שהגיל לו האורה אחיה רביעית ואפס קצת מהכלי בית. ושאלו אותו מי הוא אותו האורה ואחיה הוא, ואמר להם תוארו, והם הכירו אותו לאכזר ורשע ורגיל בפעולות כאלה ושחקו עליו ואמרו לו הזכר והשמר ותדע כי לולא אותו האורה לא ה"י לך שום שריפה כלל, והוא השורף והמשחית, לא המגיל, אל הניחבו עוד על מפתח ביתך כי אם יה"י לך עוד שייכות עמו, עוד ירבו תחבולותיו שח"ו עוד לא יניח אותך לישאר בחיים. והגמטל מוצן, שהלוינים גורמים צעוונותיהם וצמעייהם את כל הצרות והחלואות ושוצ נעשו למגילים, ואותן שאינם נותנים לב לידע האמת חושבים למגילים. והעיקר שהס"מ מסמא עיני העולם הזה, כי עי"ז נתפסו למינות וכפירה ר"ל, ואפשר לצרר בכל פרעו מעשיהם שאינם אלא חורבנות, אבל לריך לזה קונטרס מיוחד, וכבר כתבתי שאין ראוני להאריך בקונטרס הזה בצירורי דברים כאלה, אלא להעיר בעלמא, והרואה לדעת האמת יורכו ה' דרך האמת. אבל זהו הנסיון האחרון שקשה יותר מכל הנסיונות שעברו עלינו, ועל חבלי משיח האלה בגודל הסתרת פנים כ"כ אמר רבי יוחנן ייתי ולא אחמיני, כשל כח הסבל ולריבין לרחמי שמים להתחזק באמונה אמיתית בהש"ת ונתורתו הקדושה ובעצדיו שעברו אותו בכל לב ונפש בדורות שלפנינו.

קיב

ובשו"ת אהל יעקב למהר"י ששפורט שה"י גדול הדור צימני הש"ץ וכחצו עליו כולם שה"י קדוש אלקים, ונשאל בתשובותיו ס"י ע"י ממקום אחד שלא ה"י מנהג לצרר ברכת כהנים אלא בכל יום עוב, והביא לשם הש"ץ מנהג מירושלים לצרר ברכת כהנים בכל שבת או בכל יום, ואח"כ כאשר נתגלה הש"ץ צרעתו ה"י פלוגתא בין החכמים אם להשאיר המנהג של ברכת כהנים בכל יום שנעשה ע"י הש"ץ, או להחזיר הדבר כמקדם שלא לצרר ב"כ אלא צימים טובים. גם צעיקר המנהג ה"י פלוגתא אם נכון לצרר ב"כ בכל יום או רק ציו"ט, והשיב שם האהל יעקב

הכרעתו שצאמת הוא מנהג עוב, אבל כיון שנעשה ע"י הש"ץ אין להתנהג בו. ואעתיק מלשונו קצת בקי"ור, כי האריך עוצא ח"ל: מי זה אשר תה"י קלה בעיניו ב"כ וכו' וצפרע אומרים ז"ל אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו, ותקנתו בצרכת כהנים, ויוסף ע"ז היותו מצות עשה דאמור להם וכל שאפשר לעשותה בכל יום מה עוב ומה נעים אך וכו' מנגלגין זכות ע"י זכאי וכיון שמקודם לא נהגו לאומרה כי אם צימים טובים ועכשיו נתחדשה בכל שבת הרי זה דבר טוב יותר ויותר זכות ומתגלגל ע"י חיוב והוא נידון למסית ומדיח שעליו נאמר לא תחמול ולא תכסה עליו, ומכל שכן לגלגל זכות על ידו, ואף אם המנהג הראשון אינו מתוקן כ"כ אינו כלום לגבי הלואו דלא תגורו מפני איש ולא תחמול ולא תכסה עליו, עכ"ל בקי"ור. והרי מזה שאף מצות עשה שיש בה ברכת מרובה לבעל כל הקללות אינה כדאי נגד אותה העצירה להתנהג במנהג שהוצא ע"י מסית ומדיח שעוצרים בזה כמה לאוין ונותנים לו חיזוק, ומכש"כ באותה מלכות המינות שקמה ע"י מסיתים ומדיחים ושיש גם בעלם ממלכתם ע"ז ומינות וכפירה והעצרה על כל החורה כולה, הא"ך יה"י היתר להתנהג בתכסיסי חצרי ממלכתם. וכתב הרמב"ם בס' המורה ח"ג פ' ל"ז דמשום הכי אסרה התוכ"ק בהנאה כל הבא מע"ז וכלי, כי ה"י אפשר שיקרה לאיש אחד שתגליח סחורתו וירצה ממונו מן הדמים ההם ויחשבהו סיבה ויחמין בה, לזאת אסרה החורה בהנאה כל הבא מע"ז מפני שנגלל מן המחשבה היא, ועי"ש שהאריך. והרי דצמה שגראה לאדם שה"י הלגה אף באיזה עסק זה מציאו להאמין בו, ומכש"כ אלו המודים בהללחת מלכות המינות וע"ז וכפירה בכל החורה כולה ומגלגלים בתלקם וגורלם שצחוקם, שזה דעת מינות ר"ל ומציא הרבה מינות וכפירה לחדרי צענם של רבצות בני ישראל התמימים.

קיג

ורו"ן לזה הנה לא מסתפק שום אדם כי אותה המלכות מעצרת על הדת והפלה לעקור האמונה וכל החורה כולה, וכמו שהעיד החכם מכל אדם במשלי ד' פסוק ע"ז כי לא ישנו אם לא ירעו ונגזלה שנתם אם לא יכשילו, וכמו שנתצרר ממכה

במחאות כאלה, שימנעו עכ"פ לפעמים מלהרצות כ"כ בגזירות של הפרת הדת, שהחיוצ למסור ופשו ע"ז, וע"כ אחר הכסיונות המרובות של כמה וכמה שנים שנתברר שלא הועיל אללם שום השתדלות ותחנונים למונעם מהפרת הדת, הכי יש לישב לגמרי בחיובק ידים עד אשר יעשו הכל ח"ו כהפלא ורלוונט בהפרת הדת בלי שום מפריע. ועכ"פ חיוצא רמיא לזעוק זעקה גדולה ומרה בחצונות וברחובות על חילול השם ותורתו הקדושה באופן נוראה שלא היתה כזאת בישראל מעולם.

קיד

ובצ"ב שיש לחשוב בזה על תועלת כמו שכתבתי, ברור שגם עלם הענין של הפירסום בזה הוא קידוש השם גדול. והנה דעת הרמב"ם בפרוה המונה במס' ע"ז פ"ק דלכן אסור לעבוד בשבת במרחץ מפני חילול השם דגויים שיאמרו שיחודי מחלל שבת. ותמכו עליו כולם מגמרה מפורשת במ"ק דף י"ב מקבלי קבולת בחוך התחום אסור חוץ לתחום מותר בשבתות ויו"ט, אלא בחולו של מועד דשכיחי אינשי דאזלי ואחי להחם אסור, ולדברי הרמב"ם שהעטם הוא בשביל חילול השם דגויים מאי נפקא מינה בין חוך התחום או חוץ לתחום או בין שבת לחוש"מ, הלא הליכת הנכרים אינו תלוי כלל בחחומין. וניחא להו לפרש דברי הרמב"ם שסובר שמה שרואה הנכרי שאיזה יהודי מחלל שבת אין החילול השם גדול כ"כ כי גם כלל האומות נמלאים אנשים פרטים שאינם שומרים דת, אבל כשהוא צעיר וכל העם מחשים, גם המנהיגים וציד"ל אין קולם נשמע זה חילול השם גדול, כי על הכלל כולו יאל. ולכן כשהוא חוץ לתחום בשבת שאין ישראל הולכין שם ולא נודע הדבר לא הוי כ"כ חילול השם כמו אם הוא צעיר או אף חוץ לתחום בחוה"מ ששכיחי ישראל רואין. וא"כ כש"כ כשמלכות ישראל שהם לפי דעת האומות באי כוחם של כל ישראל מתנהגים נגד התורה והאמונה, ואין קול ואין עונה לנגד זה, אלא כל ישראל ששים ושמים צפני האומות ממלכות של כפירה בכל התורה כולה, ורואין כל האומות שזה דעת כל ישראל כולם לחפון רק בארץ ומלוכה אף בלי תורה ואמונה כלל, אין לך בזיון

דורות שזה כל האומות, אלא שמפחדים קצת מן העולם, ובודאי שמתושביהם לא היו מפחדים כלל, כי שם הכל תחת ממשלתם והמשטרה שלהם, אלא שאינם יכולים לעשות שם הכל מפחד של חו"ל ומנגזית הממון שבחול"ל שצוה תלוי קיומם, גם צושים עדיין קצת מן האומות אם יראו ששומרי התורה מתנגדים להם, ולכן לוקחין צנייהם מפלגות הדתיים, שיכ"י להם לכסות עיניים. והלק גדול מהנותנים לאותו המגזית לא ה"ו צלונס שיכ"י העצרת הדת בכה ממנום, אבל כיון שכל מפלגות הדתיות המה שותפים באותו המגזית, גם האגודה משתתפת בכל מיני גזיית הממון שלהם, והכל נוגעין בדבר, ומכסין מן ההמון ואין מודיעין להם שבממונם מעבירין על הדת, לכן עושין מה שעושין העברה על הדת בעזות וחליפות, ולא עוד אלא אפילו כשעושין איזה מחאות נגדם בעקה וכאז לב נגד העצרת הדת וחילול ה' ותורתו הקדושה, שבזשים בזה צפני העם וצפני האומות, וזה מועיל לפעמים, ואף שהם מפירין דת וכופרין בכל צפרהסיא, וכל האומות יודעין שבשראל אין תורה ואין אמונה, כי הכל רואין את מעשיהם ודרכס של אותה הממשלה, וכעת עוד הודיעו לכל הגויים שכל הנכרים יוכלו להיות יהודים אף בלא תורה ואמונה כלל אלא בחתימה על אגרת שהוא יהודי, ולא נמלא כזאת בשום אומה ולשון שלא יתחשבו כלל וכלל עק דתם, וזה כל מגמתם להחזיק שיעה זו צעיני כל העולם, כי עוצה הארץ וממשלתם אף כשהוא בלא תורה ואמונה כלל, וזה כבודם שיכירו וידעו אף כל האומות, שבשראל אין פגם מה שאין להם דת ואמונה, כי ככה היא תורת ישראל שהממשלה תוכל להשתלט עלי' ואף לעקרה ח"ו, ולכן כשים לעקה ומחאה בחון נגד זה עד ששומעין גם האומות שעדיין יש בישראל שומרי תורה ומלות שנותנים נפשם על התורה"ק ומוכנים לתחום עצור כבוד ה' ותורתו הקדושה, זה להם לבושה, אף שידוע לכל בלי ספק שהאומות לא יכנסו בצוצי הקורה עבור התורה"ק, ומאי איכפה להו אם ישראל שומרין תורה או לאו, ואין חשש כלל שיגיע איזה חזק מהם, אלא שכווצ להם זה מחמת קצת בושח או אפשר גם חשש חיזק ממון, כי חלק גדול מהנותנים לתגזית הממון מושפעים מדעת האומות ועושה עליהם רושם הפירסום הזה, ואין ספק שיש לחשוב אפשרות שיכ"י חולי קצת תועלת

התורה והלמונה יותר מזה, אשר כמוהו לא נהייתה שצעה"ר החיה"ש צזה נורה מאוד, וא"כ הוא חיוז עלום להודיע חף להלמונה שעדיין יש תורה זישראל ויש שומרי תורה ומלוח זישראל שזועקים נגד הפרת הדת, בכל לב ונפש.

וכ"ל אשר עינים לו שלא נתפס בלוחה החלוחה הרעה של הקמה מדינה לפני הזמן בכה המינות שיש צזה, גם אינו משוחד מהממון וכבוד המגיע מלוחה הלמונה שצמלכות של כפירה ר"ל, רוחה הלמח ברור לח הקידוש השם העלום שיש צמלוחה הג"ל. והעיקר שגם זה ברור שיש לחשוב צזה על תועלת כמו שכתבתי. אלל דח עקא שכל הדתיים המשחחפים עם מלכות המינות, והלגודה צחוכס, מחפין עליהם ועומדין על ימינם להנילם מכל חק והכפסד ובושה, ועוד מחנפלים על היראים שלוחמים צמסירות נפש עבור כבוד השי"ת ותורתו הקדושה, צזה ודחי נוחנים להם כח וחחוק גדול שיעשו פניהם יותר להעביר על הדת בלחן מפריע ולחן פחד לנגד עיניהם ציודעם שיש להם דתיים המחכפין דברי חלקים חיים, מקיה"ש לחיה"ש ומחיה"ש לקידה"ש, כהנה וכהנה עטנות שוח והבל לחן לטפל צהם ולהציוחם על הכחצ, לחן צהם אלל להחניף לרשעים שמשחחפים עמם ומקבלים מהם כל מיני שוחד, עד שעיקר חיותם וקיומם מהם שזה מסמח עינים עד לחן גבול וערך. ומצוחר צמס" גיעון דף ס"ח צמשה מחזיקין ידי נכרים צציעית, אלל לח ידי ישראל. וצגמרח שס דף ס"צ מחזיקין והל"ר דימי וכו' לחן עודדין עם העכו"ם וכו' לח לריכח למימרח לחו לחחוקי צעלמח, והרי שצחחוקת מילין צעלמח הוי מחזיק ידי עוצרי עזירה, ומכש"כ כשנוחנים חחוק למינים צלגודחם צדיבור וצמעשה.

קכז

וחמור מלד עון המחזיקים ידי עוצרי עזירה יותר מהעוצרי עזירה עצמם, כמצוחר צמדרש רבה סדר ויקרה פי' ו' לוח צ' עה"כ ושמעח קול אלל זש"ה חולק עם גנצ שוחה נפשו אלל ישמע ולא יגיד. מעשה צשלטון לחד שהי' הורג לח הקצלנין ומחיר לח הגנצים והיו הכל מלחין עליו לחינו עושה כרלוי, מח עשה הולח כרוח צמדינה וכו' הביח חולדות וכו'

לחין הכל אלל מן הקצלנין, הרי מן השלטון. מן המעשה מנין, רלוחן גנצ לשמעון, ולוי ידע צי, ח"ל לח הפרסמני ולחי יהיב לח פלגח, למחר נכנסו לציהכ"י ושמעו קול החון מכריח מחן גנצ לשמעון ולוי קאים חמן, הלל נחנה תורה ליפוסין והוח עד לח רלח לח ידע ועיי"ש. הנה רלוי מן השלטון שהי' מחיר לח הגנצים חף שעיקר מעשה הגניבה לח עשו אלל הגנצים והקצלנין לח עשו מלוחה אלל שנתנו להם חחוק ע"י שקבלו מהם חלק, חעפי"כ דן לחם להריגה יותר מן הגנצים שזה גרוע יותר ומסוכן יותר להמשיך כולי עלמח לחחרייכו, ומדמה לח המעשה של לחו החוחק צצביל שטעל חלק ושוחה לח נפשו צזה, ויותר מזה הם הנועלים חלק כבוד וממון צכלל המינים ועומדים צלדס נגד הלוחמים צמס"ג עבור כבוד השי"ת ותורתו הקדושה. וצגמרח כחוצות דף ק"ה צח ורלח כמה סמויות עיניהן של מקצלי שוחד, לחס חש צעיניו נוחן ממון לרופח ספק מחרפח ספק לחן מחרפח, וכן נועלין שוח פרועה ומסמין עיניהם שנלמר כי השוחד יעור פקחים. ושס ע"צ צגמרח לחי שוחד שהוח חד, וצרש"י ז"ל שס הוחן והמקבל נעשים לב לחד, והרי לחף צצמרחיחם ולוחחם לחיס לחד, מכל מקום לבס לב לחד, וא"כ לחן תימה צלחו המקבלים מהמינים כל עיקר חיותם וקיומם שלצ חי להם נגד היראים.

קכז

ומה שחומרים שעושין כ"ז לשם שמים לפעול אללם תיקונים צדת ולעשות פשרות צדרך עזירה לשמה, לחן זה אלל דברי תימה מכה עעמים צרוים, רלשית הוח דבר ברור לחף לחו היו כל החמשה הלגודחים היושבים שמה צשלחן לחד עם הפרגוים והפרווח לדיקים גמורים לחן להם נגיעה אלל צלחי לחי לבדו לח הי' צכחם לפעול ולהשפיע על מחה חפיקורסים שמתכוונים להעביר על הדת, וצזה כל המפלגות שוח להיות יד לחח ללחום נגד כל מי שידר עבור קיוס החוה"ק, וחף המוחחי שחחם רצ ועלום הרבה יותר מהלגודה ברוב מנין ורוצ צנין ופעלו הרבה לעוצת הליונות והמדינה יותר מכל המפלגות, כי הן כמה שהמשיכו רוב העולם לליונות ע"י שהתלצשו צלבוש של שס תורה, וחעפי"כ לח

והיראים היו אז הרבה מאות אלפים, וטענו אז המסתחים והמדיחים שיתחברו כל היראים עם הלוויים וזודאי יתקנו את הכל, כי הלוויים היו אז מיעוטא דמיעוטא, וזודאי תצטל דעמם צרובא דרובא. וטענה זו תפסה אז אחז לבות התמימים, אבל כל הגדולים ולדיקים לעקו אז שחליבה להתחבר עמהם שלא ילמח מה אלא קלקלה, כי על הלוויים אי אפשר להשפיע מאומה, וכל צאי לא ישובו, אלא אדרבה יהיו נמשכין אחריהם ע"י הרבה מהיראים, כי שאני מינות דמשכי, וכמבואר כ"ז בצורן צבי אור לשרים הגדפם בשנת חר"ם צעלת הגדולים ולדיקים שביו אז. וצמכתבו של האדמו"ר מליצאוויטש הב"ק הרש"צ זלה"ה הגדפם שם עוד צחיו הביא שאותן שכלבו בשיטה זו וכתחברו עמהם כדי לתקן, ראו אח"כ שאי אפשר לפעול אללם מאומה ונפרדו מהם, אבל נחלש כחם מלעשות עוד, יען שביו צתחלה עמהם, והזכיר שם צמכתבו מכמה טעמים שלא להתחבר עמהם אפילו כדי לתקן, ושאה"כ אפילו יופרד מהם יחלש כוחו. וכן היחה דעת כל הגדולים ולדיקים, כאשר יראה הרואה שמה, וכן שמענו כולנו מפי כל גדולי ישראל צמשך כל הדורות. אבל כל השקלא ועריא שבי צבה הי' רק לפי המצב שבי אז, שהיו היראים רוצא דרובא והי' מקום לטעות שאפשר לצטלם ע"י התחברות, ולכן הוצרכו גדולי ישראל ליכנס בעיבי הקורה לדחות טענה זו. אמנם עכשיו שהיראים המה מיעוטא דמיעוטא צתכלית המיעוט בכל העולם, ואפילו אלו ילכו כל היראים שצכל העולם להצחירות אי אפשר להם להגיע אלא למספר מיעוטא דמיעוטא צתכלית המיעוט נגד רוצא דרובא דעלמא צתכלית הרוב, שהמה צדעה אחת צענין הפרת דת, תו אין מקום להעלות על הדעת להשפיע עליהם ע"י התחברות.

ועיין צאלשיך הקדוש משלי אי שהאריך צעניים אלו על הכתובים אם יפתוך חטאים אל חאצה ואל חלך צדרך אחס מנע רגלך מנתיבתם, והביא גם מצעל הטקידה שכתב שזודאי אין הכוונה שהולך הכתוב להזכיר את יראי הי' שלא לילך אחס ללסטם את הצריות, אלא הכוונה שאף לילך אחס צכוונה טובה לשמור את הנקי שלא יפול צרשחס ע"י נריך הכתוב להזכיר שלא לילך צדרך אחס. גם כתב

הועילו להם כל הזכותים לפעול אללם אף דבר קטן, הגם שאינם מצקשים דרך התורה מה שקשה לעוצרי עצירה כי מסייעים להם הרבה צעקירת דת, אלא אף ענין קל של האגרת מי יהודי אין צכחם לפעול. ואין להסחפק כלל שמה שנמנעים הממשלה לפעמים צאחה ענינים של הפרת דת, הוא רק מפחד של חוץ לארץ שלא ישמע קולם של מגידי אחת עליהם צחוץ, ובעת לא מפחד החמשה האגודאים שנותנים להם אותו הכבוד לישב צמלכותם וכל קיומם וחיותם הוא מהם וצידם המה, ויודעים היעב שאין להם לירא מהם מאומה, וצקשות ותחנונים צודאי אינם מועילים, כי עניני דת צנפסם הוא, כמו שהצחתי מאמר הכתוב ונגזלה שחם אם לא יכשילו. וצפרע שזה כל מגמתם לישב צעח צלה תורה ואמונה.

וכ"ל מי שיש לו מה צקדקדו יוכל להצין צרור כי אלו לא היו משתתפים האגודה צנייהם ומתחממים מהם, היו יכולים ללחום יותר צח"ל עבור התורה"ק והיו צאים לעזרת הי' צצצורים כדת של תורה, והי' צזה כח גדול של עוד כמה רצנים וראשי ישיבות, והי' צזה השפעה יותר גם על ההמון, וזודאי הי' צזה פעולה גדולה למנוע אחס מהרבה גזירות ועניני העצרת דת, ויוכל להיות שאז הי' מועיל אללם גם צקשות ותחנונים, שהיו פונים יותר לדברי יראי הי' מחמת שלא הי' להם חזוק כ"כ מכל מיני דתיים. לא כן עכשיו, שגם האגודה צנייהם וצידם, ויש להם מה חזוק רב, הפסידו הכל. ומה שנמנעים צאחה ענינים לעשות נגד דת הוא צרור שאין זה אלא מפחד העולם צצח"ל ומאותן שלא נכנסו צשום מפלגה ולא נתעוררו עיניהם ויכולים להביד האמת, אולם אנשי האגודה מענה צפיהם שכותם וטוים ידם פעלו זה והכל הוא משלהם, אבל משכיל על דבר לא יסחפק צזה ויודע שנהפוך הוא. ואוכל לברר על כל פרעי מעשיהם וצדריהם שיציבתם צנייהם אינו אלא קלקלה, אלא שאין רצוני להאריך צקונערם הזה צפרעי המעשיות, אבל האמת עד לעלמו.

קיז

והלא עוד צניים הראשונים של החייםדות הלווינות, שהיו אז הלוויים רק אחז אלפים מועטים,

חוקות צחוק הכנסת, כי לאורך ההכשר די להם אף אם הם חנשים בתכלית החלושה, ולכן מלבד שנאת הדת שיש להם עוד נחוסף להם טעם וגניעה עגמית שלא ניתן בה למפלגות הדתיות המתערצים עמהם כנכנסת ומשתתפים עמהם בכל דבר, ואילו לא היו נכנסים שומרי תורה ומצוות צחוק פוליוטיק של המפלגה ולא היו מנקשים מהם לא ממון ולא שום גדולה וכבוד אלא הגחה לשומרי תורה כעניני הדת, אין ספק שהיו יכולים לפעול הרבה יותר כעניני הדת, וכיון שנתארגנו לאותה הפוליוטיק להיות מפלגה כנכנסת יודעים הממשלה כי די להם צמה שנותנים להם אותה השוחד של ממון וכבוד ואין לריכוס לעשות יותר עבור שומרי הדת.

קיה

הנה כתבתי כל זה יען שהאמת הוא כן, אבל לדינא צדין דידן אין נפקא מינה, כי אף לו יהא כדנריהם שטושים תיקונים, אבל כיון שכבר נתבאר שבלקחת חבל צחוק אותה השררה של מלכות המינות טרם זמן הגאולה בחוקים ומשפטים כאלה יש צרכי כמה וכמה איסורים נוראים, שכאח"כ מהם הוא ציבור ואל יעבור, האריך אפשר להחיר זה אפילו עבור תיקונים גדולים, יהי אף שיבי, הלא אף חכמ"ל בתקנתם שצודאי שכל תקנתם יש תיקונים גדולים, מכל מקום אין צרכם לעקור דבר מן התורה לבעל שום איסור שהוא צקום ועשה, זולת צבז ואל תעשה, ואפילו למיגדר מילתא כמו אל"י צהר הכרמל שטיי עזירה זו של שחויי חוץ החזיר את כל ישראל בתשובה, ואעפ"כ מקשי בגמרא סנהדרין דף פ"ט ע"ב האריך סמכו עלי' ועבדי שחויי חוץ ות"י היכא דמוחק שאני, דאך צבזיל דמוחק צנבואה שרי, לא זולת. וצחוס' שם כתבו העטם שצריך לזה דוקא נביא כדי שיבי' צטוה ע"י הנבואה שיחזרו ישראל למועב ע"י. והרמב"ם פ"ט מה' יסודי התורה הל' ג' העתיק הדין סתם, שההיתר צהר הוא ע"י נביא ולא כתב העטם, ועכ"פ צלי נבואה אין מציאות לדין זה להחיר אחיה איסור אף לאורך שעה, וא"כ עכשו צבעלה נבואה אין אפשרות להיות זה. אבל גם צעה שהי' הנבואה לא הי' מציאות להחיר אלא הי' משאר איסורין חוץ מע"י שאפילו כל הנביאים צבעולם לא יכלו להחיר אף לפי שעה, כמבואר ברמב"ם פ"ט מה' יסודות, וא"כ צשררה זו שיש צה ע"י ומינות, גם עיקר הממשלה

עוד שם האלשיך ע"כ מנע רגלך מנתיבתם והוא אל תאמר בלבבך לא אחזבר אחם, רק רחוק יהי' ציני וציניס ואחילצה צנתיב צר צלתי מפורסם, וכאשר תראינה עיני יתיעלו להדיח, אמלטה רק אני ואלא מתוך ההפכה ואהי' רחוק מן ההפסד וקרוצ לשכר שירצו עלי מאד מהר ומתן חחת הייתה צנתיבתם, ע"י הוכיר הכחוצ שלא יעלה על רוחך שהוכל להמלט על נפשך. ושוצ הביא אח"כ דברי המדרש אם יפתוך חטאים אל תאצה, אם יאמר לך פלוני עשיר הוא נלך ונהרגו אל תשמע לו ואל תאצה לו מפני שמחשבותיו לרעה, וזה תמי' גדולה שעל מעשה שהוא עוב אפטר לומר שרק מחשבותיו לרעה אבל אם המעשה הוא צעמנה רע ומר עד צלי די מה לו אלא המחשבה. וציאור הענין שאין הכוונה צמה שאמר אל תשמע לו ואל תאצה לו שלא לשמוע אליו לחטוא עמו, שאין צריך להזכיר ע"י אלא שהזכירו שמלבד שלא ישמע אליו אל יאצה עוד להיות אתו, כי ימאם חצורתו תמיד. ושמה תאמר א"כ צעלת ממני מלות השצת רשעים צתשובה, לזה אמר שמאחר שהעין פניו להחטיאך ולא צוש, שוב לא יצוה לקבל ממך לשוב מרעתו. ואל תאמר אחרי צעלי פיתוייו אהי' עמו צדברים זולת זה, ומה גם צמייל דשמיא למה אחרחק ממנו, לזה אמר מפני שמחשבותיו לרעה, ואומרו אל תלך צדרך אתם אינו צמעשה העצירה רק אף להיות עמו צדרך, יעיי"ש שהאריך עוצא והצאתי רק תמנית לשוני, וצזה מצואר עד כמה שצריך להחרחק מחצורתם אף מקצה נתיבתם אפילו כדי לתקן, ושם מייירי אף צרשעים צשאר עצירות לא צמינות, כאשר חשב צקרא העצירות, ומכש"כ צמינים דודאי גרע עוצא, כמו שהצאתי למעלה.

והו"ו לזה אמרו לי צפירוש שנים ממנהיגי המצרותי שיען שיש מפלגות דחיות צכנסת קשה להם יותר לפעול כעניני הדת כי אינם רואים ליתן חזוק והצגרות להמפלגות הדחיות, כי כל מפלגה לפי ערך שהיא מתגצרת והולכת מחלשת המפלגות האחרות, כי לפי ערך שזה קם זה נופל, ויודעים כמה כי מה שיפעלו כעניני הדת יהי' להם מזה חזוק והצגרות הכח יותר, ורואים למנוע זה. והנה גם זה אמת ויליב, כי אף שרואים שיבי' ציניהם מפלגות דחיות להכשיר אותם כעניני העולם, אבל אינם רואים שיביו מפלגות

לישראל, והאריך עוד שם צעוניים נשגבים שיהיו צימות המשיח עד שכתב לבסוף התועלת הגדול שיהיו צימים בהם הוא שגנוח משיעבוד מלכויות שהיא מונע אותנו מעשיית המלכות כולם וכו' ואין לנו מתאוים ומקוים לימות המשיח לרוב הכצולות והעושר וכו', אבל התאוו הנביאים והחסידים לימות המשיח ורצתה תשוקתם אליו למה שיהיו צו מקבוצן הדיקים והנהגת העובד והחכמה ולדק המלך ורוב יושרו והפלת חכמתו וקרבתו אל האלקים וכו' ועשיית כל מלות תורת משה ע"ה צלי עלה, עכ"ל בקיאור יעיי"ש שהאריך עובא.

ומבואר בדבריו הרבה ענינים נפלאים ונשגבים עד מאוד שיהיו צימות המשיח אלא שהמליצות לא ישתנה, לפי שיעתו של שמואל שאמר אין ציון, ולכן פרע רק שיעבוד מלכויות לפי שזכו היסוד העיקרי שע"י שגנוח משיעבוד מלכויות נוכל לשמור כל המלות כולם. ואך בשביל זה תקויתנו לימות המשיח שנוכל אז לשמור כל המלות כולם. ובאמת מוכח כד' הרמב"ם ז"ל במה שאמרו בש"ס גלוי וידוע שרלונינו לעשות רלוניך ומי מעבד שאור שבעיסה ושיעבוד מלכויות, והרי שיעבוד מלכויות הוא המעבד הגדול לעשיית ראונו ית"ש, כמו ה"הר"ר. גם במה שאה"כ ועבדתם שם אלהים אחרים פירש"י ז"ל ושאר ראשונים דמשנעשו עבדים לעבדיהם הוי כע"ז, וכש"כ שכן הוא במלכות המינות. והרמ"ע מפאנו בעשרה מאמרות מאמר חקור דין כתב לכן מלך נכנס לדון תחלה שעפ"י רוב כל הציבור נמשכין במעשיהם אחר מעשה המלך, ולכן חשב צפרעיות שיעבוד מלכויות שהוא העיקר בקיום כל התורה כולה, ואם כן ישראל שומרי תורה ומלות צפרע לדיקים גמורים אם דוחקין את הקץ למחר החירות משיעבוד מלכויות להקים מלכות של תורה מזכין צד אה כל ישראל בקיום התורה והמלות שחלוי בשיעבוד מלכויות וגם מליין אותן מע"ז שע"י שמשועבדין למלכות עכו"ם הוי בעובדי ע"ז, ולכאורה למה אין היתר לעבור עבירה זו של דחיקת הקץ בשביל זכות הרבים כזה של כל ישראל בקיום כל התורה כולה. וע"כ שהחמירה התוכ"ק בעבירה זו של דחיקת הקץ שאינה נדחה מפני שום זכותם שבעולם שאין לנו להתחכם על גזירת הבורא ית"ש שאמר אני משעבדן ואני גואלם, הוא ית"ש ואין זולתו. ואם כן האריך יעלה על הדעת שיהיו היתר להשתחף בעבירה זו של דחיקת הקץ ליקח

שלפני הזמן שהוא ציבור ואל יעבור שהוא ע"כ בשביל שהוא מימות וכפירה והוא חמור הרבה יותר מע"ז בלבד בודאי שכל הנביאים שבעולם אין כחם להחיר זה אפילו בשביל להחזיר כל ישראל בתשובה.

ק"ט

והנך רואה שהחמירה התוכ"ק כ"כ באיסור דחיקת הקץ שלא ללאת חירות מן הגלות ערם הזמן, וכבר נתבאר שבדאי א"א לומר שאין הכחוש מדבר אלא באינם שומרי תורה ומלות, דאטו צרשיעי עסקיין, וכלל השבעה הוא ג"כ שלא יתפללו יותר מדאי, שזה ודאי אינו אלא בדיקים גמורים, כמו שנתבאר למעלה. והנה במה שאמר שמואל אין ציון עוב"ז לימות המשיח אלא שיעבוד גלויות בלבד כחצו החום' במס' שבת דף ס"ג ע"א ד"ה אין אע"ג דהשתא אין ירושלים ואין ציהמ"ק ואלו לימות המשיח יהי' הכל צנוי ז"ל דהאי אין ציון לאו דוקא, וז"ל לפי"ז דקאי רק על שינוי העצמים בעצמו של עולם כמו אור הלכנה באור החמה וכדומה שינוי העצמים שלא הי' כן מיום שנברא העולם, שע"ז סובצת הפלוגתא אם יהי' כן תיקף צימות המשיח או בזמן מאוחר אחר ימות המשיח, חולת זה יש הרבה ענינים ציון עוב"ז לימות המשיח, וריך להבין למה פרע דוקא שיעבוד גלויות, וכי ציהמ"ק וירושלים מילתא זותרתא הוא, ובאמת שהתום' צתענית ובמגילה נדחקו לתרץ דבכמה מקומות בש"ס משמע דהיכא דאמר לשון אין ציון הוא דוקא, ועכ"פ אף אם ההכרח לומר דכאן לשון אין ציון הוא לאו דוקא מכל מקום לריך טעם למה צחר לומר רק פרע זה של שיעבוד גלויות.

אמנם בדברי הרמב"ם ז"ל צפירות המשנה בסנהדרין פרק חלק מלינו ישוב ע"ז שהאריך שם צעוני ימות המשיח וכתב שאז הוא הזמן שחשוב המלכות לישראל ויחזרו לא"י ויהי' אותו המלך גדול מאוד וכו' וזכרו יהי' מלא הגיוס יותר מן המלך שלמה וישלימו אהו כל האומות ויעבדוהו כל הארצות ללדקי הגדול ולנפלאות שיהא על ידו, וכל מי שיקום עליו, יאצדוהו השם יתעלה וימסור אותו בידו וכו' ולא ישתנה שום דבר במליצות ממה שהוא עתה אלא שהמלכות תחזור

קבא

והנה בגמרא חולין דף ד' אמר רב עקיבא אמר שמאל ישראל מומר לע"ז מותר לאכול משחיטתו שכן מלינו זיבוספט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב, ופירש"י ז"ל אחאב וסייעתו חזין צבו דעודדי עכו"ם הוו ונצילה לא אשכחן צבו דמפקרי ואיכא למימר דילרא דעכו"ם חקיף עלייהו, ויבוספט לדיק גמור הי. ושקיל וערי שם הש"ס עובא בדמיות לסחור רא"י ז', אבל סחר כל הדמיות ונשארר הרא"י בחוקפה. שוב אמר לימא מסייע לי והעורבים מציאים וגו' ואר"י א"ר מצי ענחי דאחאב, ודחה על פי הדיבור שאני, ואח"כ הציא צרייתא דמומר לע"ז היו מומר לכל החורה כולה, ותיובתא דרב עקיבא ומעולם נתקשיתי צוה כיון דמסיק דמומר לע"ז אסור לאכול משחיטתו ותיובתא דרב עקיבא, הדרא קושיא לדוכתא מיהושפט האיך אכל משחיטתו של צי ענחא דאחאב, הלא בכל השקו"ע שבהסוגיא לא מלא דחי' לרא"י ז' מיהושפט, ולמה אחר המסקנא לא מהדר כלל לתרזי הך דיבוספט, ולא מלאחי צבוס מקום מהמפורשים תי' ע"ז.

ובתוספות שם דף ה' ע"א על הא דאמרו עפ"י הדיבור שאני כחצו וא"ת למאי דס"ד ללא היו עפ"י הדיבור תקשי דהא אמר רב צטר שנתעלם מן העין אסור, וי"ל דזה ה"י יודע שה"י אומך עפ"י הדיבור ללא משל עכו"ם קא מיייתי אבל לא ס"ד שצא הדיבור להחיר האיסור שחיטת ענחים דאחאב. הנה זה פשוט דודאי יש חילוק בין לסמוך על הדיבור שהוא מעיד שצא מן הדיבור או לסמוך על הדיבור לאכול דבר האסור, שהרי לעבור על איסור צקום ועשה אין לסמוך גם על הנציא אם לא כשהוא למיגדר מילתא כמ"ש ציבמות דף ז' על הדיבור דלתי צהר הכרמל למיגדר מילתא שאני, אך אולי יש חילוק דאך אחרים אסורים לעבור על איסור על סמך דברי הנציא, אבל הנציא עצמו שאליו נגלה הדיבור, צוה אפשר דשרי, שכן משמע לכאורה ממה שאמרו על שחיטת ענחא דצי אחאב כאן עפ"י הדיבור שאני, אבל צל"ה הוא פלא, כיון שכל הענין שהציאו העורבים ה"י צדק גם שליחות מהקב"ה כמ"ה ואת העורבים לויית, למה ה"י הנם להאכילו נצילה דוקא,

חבל צאוחה השררה שלפני הזמן, על סמך דמיונות לעשות אחי תיקונים צוה צין המינים שמחריצין הדת. — כחצתי זה לרווחא דמילתא, אבל צלאו הכי צבר נתבאר שאין שום היתר צוה, וגם עיקר הענין שאומרים שעושים תיקונים, והפוך הוא, שאין צוה אלא חורבן גדול, שיש צוה החזקת ידי המינים צמעטיהם צאופן נשגב.

קב

ובאמת שכל היושבים שמה צמקום עמא עם הפרושים והפרושים שכל מחשבתם למינות וכפירה, ישיבתם שמה משפיעה להיות נמשכין אחריהם. וכחצ האלשיך משלי ד' פסוק ו"ד שאל צבעה צעמך גם צבהזיקך צחכמה ומוסר ללכת צאורה רשעים כי דע איפוא שלא יסכון לך כ"ז אם לא תמנע רגלך מאורה רשעים כי הלא יכשילוך ויכולך לך, ולא צלצד לכתך צעלחם או צבתך אחם, כי אם אף מליבנס צדרך אשר המה צו חשמה, והאריך עוד צפסוק ע"ו כי אף לעשות קפנדריא לקצר הילוכו להגיע למחז חפלו אין לעבור צדרך שהרשעים צו, אלא לסצב הדרך כאלו לא ה"י שם אותו הדרך מעולם ולא לעבור צו אל מחז חפלו, יעיי"ש שהאריך עובא. ומכש"כ היושבים אחם זמנים מרובים ויש להם משיבתם ציניהם ריח גדול של כבוד ומוון ופרנסות וכדומה, שזה שוחד עלוב שצריכין למנוח חן צעיניהם צודאי א"ה להם ללחום עמכם כראוי אלא אדרבא נמשכין אחריהם. וצתיקונים תיקון י"ג וצמושב לנים לא ישב, מאן מושב לנים, דא לילית אמן דערב רב דאויבי מעמאה כנדה צמושבה, וכן ערב רב מעמאין צמושבם ללדיקיא דיתצין צינייהו כנדה. ואם צלדיקים אמרו שגעמאין צישיבתם צין הע"ר, ק"ו צאותן שגם צלאו הכי אינם לדיקים כ"כ ויש צישיבתם שמה גם צלאו הכי עצירות חמורות ונוראות ר"ל, וצישמח משה פרשת צלק כחצ ח"ל: אין דבר צעולם מויק לנפש כמו התחצרות עם חדם רשע אף לפי עשה אף אם אינו ניכר נכנס צנפש כמו העכס והארם, וצרוצ ימים ימלא, ולריך לזה זכות גדול ציירוף העסק צחורה שילא ממנו העכס והארם כולי האי ואולי אחר זמן רב, עכלה"ק.

הלל ה' אפטרות להצ'א זשר כשר כגון מ'כושפט המנך וכדומה כמו שה' האפטרות להצ'א נצלה, ועשה הקצ"ה גם צמרע"ה שלא יקן מן המצ'רות, אף שהוא מותר מן הד'ן, אלא שאמר הקצ"ה פה שעתיד לדבר עם השכינה הא'ך יקן מן העמא, כמו שאמרו חכמ"ל צסועה, וא"כ כש"כ צנצילה אז צאל'י שכבר הוחר עלי' ומדבר עם השכינה חמוד, פלא הוא שיעשה הקצ"ה גם להאכילו נצילה, ומוצ'ן היטב מה דלא ס"ד מעיקרא לומר צזה עפ"י הדיבור שאני, אלא שצריך להצ'ן לפי המסקנא דמסיק כן, והוא מילתא דחמ"י.

קכב

וי"ש להעיר עוד שהרי ודאי ממה שאכל אל'י מה שהצ'או לו העורבים אין רא'י כלל, שהרי ה' אז צסכנה, כמו שאומרים צפירוש צפיוט איש כלכלוהו העורבים ולא מת לשחת, שהצ'ילו אוחו כלכלת העורבים ממיטה, שלא ה' לו אוכל אחר, וצמקום פק"ג צודאי דמותר לאכול אף נצילות, כמצואר צמשנה יומא דף פ"ג שמאכילין אוחו אף דברים עמאים כל מה שצריך להצ'ילו מן הסכנה, וא"כ אין רא'י משם למקום אחר להחיר שאול'י אכל צצציל הסכנה, וצ"ל שהרא"י הוא מגוף הענין שטעה כן הקצ"ה כיון שלא ה' כן צצמקרה אלא גם מן השמים ששגלה לו אוחו המאכל צצליחותו של מקום, ואין דבר עמא יולא מן השמים, ולא מיסתבר שישגלה לו הקצ"ה נצילה, אלא ודאי כשר ה' כדת של תורה, וא"כ אינו מצפיק התי' של על פי הדיבור שאני, שהרי ע"ז אנו דנין שאינו מסתבר שיה' הדיבור להאכילו נצילות.

קכג

והמהדרש"א כתב דהוא גופה אשמעי'ן דאע"ג דמצי עבחי דאחאצ הוי, הותר לו עפ"י הדיבור דבר אסור משום שמיעת עבחי דאחאצ, וסיים דקלת קשה כיון דעפ"י הדיבור ה' אמאי לא נימא דהוגד לו עפ"י הדיבור שה' דבר מותר מצדו דעובד'י, וכתב ע"ז צעיון יעקב מצעל שצות יעקב דלא קשה מידי דא"כ מאי אח'י לאשמעי'ן דה' מצי עבחי דאחאצ, אי לא לאשמעי'ן דמותר לאכול משמיעת מומר לע"ז,

או לאשמעי'ן דע"י הדיבור מותר לאכול דבר האסור כמ"ש המהרש"א עלמו. הנה כתבו שניהם דחאי רצ לאשמעי'ן דמותר לאכול דבר האסור עפ"י הדיבור, וצאמח לדינא אין נפקא מינה כ"כ לידע זה עכשיו, דכיון דאין ה'יתר אלא עפ"י נצואה כאל'י הוי הילכתא למשיחא דצטלה נצואה עד צ'אח המשיח כמ"ש הרמב"ם והסמ"ג שהצ'אחי לעיל, וצגמרח הוצרכו לצאר מה שמצואר צקרא שסמכו על אל'י צאיסור שחועי חוץ, וילחק סמך על הצרכים, וגם מה שלמד'ן מקרא דאל'יו ששמעון, שטעם ה'יתירים האלו צצקרא'י צצציל שה'ו מוחזקים צנצואה וצצציל שה'י למיגדר מילתא, כדי שדעב צצאופ'ן אחר אסור, אצל צבהך מימרח דרצ שה'י מצי עבחה דאחאצ שאין לנו על זה שום רמז צצמקרא אלא ע"כ קצלה היתה צידו, אין נפקא מינה צזה עכשיו, וצפרע לפי מה שצצצחי הוא צאמח דבר פלא שיעשה הקצ"ה גם להאכילו נצילות.

קכד

והנה צעיקר המימרח דרצ שה'י מצי עבחה דאחאצ יש סתירה גדולה צצצרי המדרש מצחומח פרשת מסעי עה"כ כי אחס צאים אל הארץ זש"ה מלפנו מצהמת הארץ ומעוף השמים יחכמו, אמר להם הקצ"ה לישראל למדו מפרו של אל'י וכו' שלא רצה לילך לע"ז, ומעוף השמים יחכמו אמר הקצ"ה למדו מהעורבים שה'ו מכלכלים אל'י שנאמר והעורבים מצ'אים וגו', מהיכן ה'ו מצ'אים, משולחנו של יהושפט, ולפי שלא ה'ו רוצים העורבים ליכנס לביתו של אחאצ להול'יא משולחנו כלום לאוחו צדיק מפני שה'י צ'יתו של אחאצ מלא מע"ג ה'ו ומעוף השמים יחכמו אמר להם הקצ"ה לישראל למדו מן הפר ומן העורבים ואל חפנו אל האל'ילים להסחכל צהם, מנין ממה שקראו צענין והורשחם את כל יושצי הארץ וגו'. זה פלא שהוא לכאורה היפך ממש מדברי הש"ס, שא"ר שה'י מצי עבחי דאחאצ, וצצצעלי התום' שם צפ' מסעי העירו צזה דלא ה'ו כשיעת החלמוד, וקשה להצ'ן צמאי פליגי, דצקרא אין שום רמז לא דצצרי זה ולא דצצרי זה, דכתב סתם והעורבים מצ'אים, ואין שום רמז צזה מהיכן הצ'או, וצ"ל צצציהם דקצלה היתה

צידם, ואם סתרי הקבלות ע"כ אי מהם אינו אמת, חזק דבר קשה להבין.

וביותר תמו' מאוד לפענ"ד לכאורה להבין דברי המדרש תחומא דכיון דלעתהם לא נכנסו העוררים כלל לביתו של אחאב אלא הביאו הכל משולחנו של יהושפט, אם כן לא הי' בזה הדיבור כלל להחיר שחיטה עבחה דבי אחאב, וכיון דאין בזה התי' דעל פי הדיבור שאני, לא הי' אפשרות כלל שיקחו מאחאב צשציל שהי' נבילה והם היו שלוחים מהקב"ה בדרך נס לכלכל את אלי, והי' לריק להיות מאלל כשר, ואם כן האך אמר ללמוד מכאן שלא להסתכל בע"ז, ומציא מזה ראי' למה דכתבו בקרא לבער הע"ז ולהוריש יושבי' שלא לפנות אליהם, הלא שם עממא אחרינא אית צי' צשציל אכילת נבילות, ואין ראי' יותר. גם בעיקר הדבר שמציא המדרש ראי' מפר ועוררים למה דמבואר בקרא כבר הקשו בגמרא כי האי גוונא יהודה ועוד לקרא, שאין להביא ראי' מיחודה למה שמבואר בקרא, וכמו כן אין להביא ראי' מפר ועוררים להקרא.

קבה

ולבאר כ"ז הנה הרמ"ע מפאנו צעשרה מאמרות מאמר חקור דין פ"צ כתב דאך שהוכיחו צפ"ק דחולין מקרא דמושל מקשיב וגו' אעפי"כ אין למדין מן הכללות, לא ולמד מדורו של יהויקים ושל דקאי, והוצא זה בגליון הש"ס מרעק"א זל"ה"ה, והוא תמי' לכאורה דא"כ נסתר כל הראי' שצש"ס מהך דאכל יהושפט צסעודה אחאב, דיסוד ראי' זו על מה שאמר לא ס"ד דגברי דאחאב היו מעלי צשציל הקרא דמושל מקשיב, ואם אין למדין מאותו הכלל, שוב אפשר לומר שידע יהושפט באיזה גברי דאחאב שהיו מעלי ואכל משחיטתם. ומכתימה שהביא זה רעק"א בגליונו ולא העיר מאומה ש"צ. וגם לריק להבין מה שהביא ראי' מדורו של יהויקים ודקאי נגד אותו הקרא דכל משרתיו רשעים, דהלא הקרא מיירי צמשרתיו שמייתי זה צש"ס על הזבחין אללו ומשמשין אותו וכדומה, ומה שאמרו בדורו של יהויקים ודקאי מיירי צסחם אנשי הדור שאינם משמשין אותו. ודחק לומר צכוונתו שכל הדרים תחת הממשלה נקראים משרתים לענין זה ע"ד שהכ"כ ועצדתם שם אליהם אחרים

כמ"ש רש"י ז"ל דמשנעשים עבדים לעובדיהם היו כעובדי ע"ז, דבדאי אי"א לומר כלל דמה שאמר כל משרתיו רשעים קאי חי' על כל הדרים תחת הממשלה שאסור לאכול משחיטתם, ודורות של כל צני הגולה יוכיחו שהיו הרבה דורות לדיקים גמורים. ואך דאפשר שיש לחלק בין מלכות הרשעה של ישראל למלכי עכו"ם, דיותר נמשכין אחר מלכות ישראל מצמלכי עכו"ם, והרמ"ע כתב שם הטעם צשציל שנמשכין אחר המלוכה, ואפשר צשציל זה לא הביא ראי' אלא ממלכי ישראל. אמנם בודאי גם צמלכי ישראל חילוק יש צין המשמשין לפניהם וצין שאר אנשי הדור שדרים שם, כעין מה שהבאתי לעיל מדברי הרמב"ם צפיה"מ צפ"ק דע"ז וצפי' אמרו צגמרא צסנהדרין דף ק"צ ע"ב על דורו של אחאב דא"א דלא היו צבחן לדיקי, וא"כ דברי הרמ"ע אינם מובנים צזה לכאורה.

וחשבת דאולי י"ל צכוונתו דהנה ז"ל: מלך נכנס לדין תחילה כדוד מהנהי חרי עעמי דאיתמרו צפ"ק דר"ה, ותו דכולי עלמא גריר אצתרי' כעוב כחוטא, כמו שהוכיחו צפ"ק דחולין מקרא דמושל מקשיב, ואעפי"כ אין למדין מן הכללות, לא ולמד מדורו של יהויקים ודקאי צפרק חלק דף ק"ג, עכ"ל. וכתב צזה שני ענינים, האי' שכל העם גרורין אחר המלוכה, והשנית שמה שאמרו מושל מקשיב וגו' כל משרתיו רשעים הוא ג"כ מטעם דגרורין אצתרי'. ואפשר שאין כוונתו ששניהם שוין, דודאי משרתיו גרורין אחריו יותר משאר העם, אלא שיש להם דמיון צמק"א צאותו הטעם דגרורין אחריו. ומ"ש לא ולמד מדורו של יהויקים ודקאי קאי רק על מה שכתב צתחלה צשאר העם, לא על מה שכתב אח"כ צמשרתיו, אבל הוא דחק לפרש כן צדבריו. וחזין גם בגליון הש"ס מרעק"א שהעתיק דברי הרמ"ע דאין למדין מן הכללות על הא דאמר צש"ס מושל מקשיב, ולא העתיק כלל מה שכתב צתחלה צמלך דכולי עלמא גריר אצתרי', וע"כ שהבין דקאי גם על כך כללא דמושל מקשיב, וקשה כג"ל האך מייתי ראי' מיהושפט.

קבו

ולבארה סבור הייתי לומר דאפשר שאך שאין למדין מן הכללות, מכל מקום זה ודאי דכיון

שאני. וכחצ שס צישמה משה דקשה דבר המורי הוא בית עולמים ולא יחכן היחר עפ"י נציה אלא לנרץ שעה, וז"ל דהדיבור הי' שלא נעבד. וכעין זה כתב החת"ם חלק יו"ד סי' רל"ג צ"ש מורי הק' הרנ"א זלה"ה דמה שאמר שהי' עפ"י נציה הפירוש הוא שהנציה העיד להס שלא הי' שס צתחלה הר כמבואר צמדרש יעו"ש.

ואם כן י"ל גם כאן דמה שמסוק עפ"י הדיבור שאני אין הפירוש שצ"ה הדיבור להחיר לו דבר האסור, אלא שסמך על הדיבור שאף שהוא מצי עבחה דאחאב מכל מקום הוא מהצביחה של גברי דמעלי שמה. והא תינה אם אמרין צזה אין למדין מן הכללות ואפשר שהי' גם צבי עבחה דאחאב גברי דמעלי, אבל אם נימא דכללל היא דוקא דכל משרתיו רשעים אין תי' לדבר לפי המסקנא דמומר לע"ז אסור לאכול משחיתתו. ולפי"ז עובא אשמעין רב צהך קבלה שהי' מצי עבחה דאחאב דמזה גשמע דאין למדין מהך כללל דכל משרתיו רשעים. ואז"ל הרמ"ע שכתב ע"ז אין למדין מן הכללות שפיר קאמר לפי מסקנת הש"ס, ומה שסיים ע"ז לא ולמד מדורו של יהויקים ודקי' י"ל דאף שאין העניינים שוין לגמרי, מ"מ יש ללמוד משם רבחה גדולה דנראה מדברי הש"ס שכל הדור לא נמשכו אז אחר המלוכה, וזהו ודאי נגד הרוב שצרו פעמים נמשכין הרבה אחר המלוכה, וז"ל דלאו כל הזמנים שוין צזה וכעין זה י"ל גם צהך כללל דמושל מקשיב. ומעשה חו לא קשה מידי מה דלא מהדר הש"ס צמסקנא לתרץ כך ראי' דיהושפט, כי אותה ראי' דיהושפט לא הי' אלא צתחילת הסוגיא שלא ידע עדיין מהך קבלה שהציוא לאלי' מצי עבחה דאחאב, ולא הי' לו הוכחה לומר צזה אין למדין מן הכללות, אבל אח"כ שהוכחה לומר עפ"י הדיבור שאני, וע"כ שאין למדין מן הכללות, ובי' שס גם צבי עבחה דאחאב גברי דמעלי, חו אין ראי' גם מיהושפט, דאפשר דיהושפט אכל משחיתו דהך גברי דמעלי, ומיושב הסוגיא צזה.

קכ

אך כדי לתרץ גם הסתירה צמדרש הנחומה שלא נכנסו העורצים כלל לציתו של אחאב שהי'

שכתב כללל עכ"פ הרוב הוא כן, והעטס שמוחר לסמוך על השוחט הוא צצביל חוקת כשרות שלו, ולא מיציעה לדעת הפני יחושע שהוא חוקה מחמת רוב שצודאי הוא תלוי צרובא, אלא אפילו לדעת הסוברין שהי' חוקה צעטס מלידה עכ"פ אינו נגד הרוב. ואז"ל כאן כיון שעפ"י הכלל עכ"פ רובן רשעים חו א"א לסמוך צכה"ג על חוקת כשרות דאיתרע חוקתו יען שהוא נגד הרוב, ולא הי' רשאי יהושפט לאכול משחיתתו, אם לא מטעמא דמומר לע"ז מותר לאכול משחיתתו, אבל גם זה דוחק דכיון דלאו כללל הוא אפשר לומר שהי' יהושפט יודעס ומכירס היעב, דאף מי שאצד לגמרי חוקת כשרות מחמת עבירות שעבר, מ"מ מהני חשוכה דפז"צ דהיינו כשהוא צאופן דליכא למיחוש לשום ערמה, וכש"כ צכה"ג אם יודעס ומכירס היעב שלא חטאו מעולם שאפשר לסמוך ע"ז, וצזמן הגמרא היו צקיאין צקים לי' צגוי' כמ"ש הרמב"ם צבלכות סנהדרין וצעוהו"מ סי' ע"ז אלא שאחר דורות הגאונים אמרו שאין צקיאין עוד צזה, ואין הראי' מיהושפט אלא אם נימא שהוא כלל גמור כמו שאמרו צגמרא לא ס"ד דהוי צבו גברי דמעלי.

קכז

הגלפעי"ד נכון צזה דעי' ציעיר אוזן מהחיד"א צמערכת הכי' אות כ"ג שהציה מהרא"ש וברין דאע"ג דאמרין אין למדין מן הכללות כל היכא דלא אשכחן צהדיא דפקי מכללל סמכינ עלי' ולא אמרו אין למדין אלא היכא דמוכה מילתא צמתניתא חו צגמרא. ולפי"ז י"ל דמתחלה הציה שפיר ראי' מיהושפט דכיון דאמר הכתיב כל משרתיו רשעים סובר דהוי ודאי כללל, דלא אמרו אין למדין מן הכללות כל היכא דלא אשכחן צהדיא דפקא מכללל, אבל שז אח"כ כשהציה הקבלה שאמר רב שהעורצים הציוא לאלי' מצי עבחה דאחאב והוכחה לתרץ עפ"י הדיבור שאני, וכבר כתבתי דלא מייסחצר כלל לומר שצ"ה הדיבור להאכילו נבילות, וכמ"ש גם התוס' וסובר ע"כ הפירוש צזה ע"ד שכתב הישמה משה פרשת וירא עכ"כ אשר אומר אליך צמה שאמרו צגמרא כל מקום שאחה מולא הר צצזה צידוע שעצדו שס ע"ז, ומציה התוס' צשס הירושלמי דמקשה צית הצחירה האין, דכ"ה הר המורי' הר גצוה הוא, ומשני עפ"י נציה

מומרים, אבל צבית המעצחיים הי' רק צפר חי ולא הי' מוכשר לאכילה והוא רכז ליכנס לציחם ליקח דבר המוכשר לאכילה, ולציתו של אחאצ ושולחנו לא ראו ליכנס וליעול אחי דבר ממקום שיש בו ע"ז ר"ל, ולקחו רק משולחנו של יהושפט, אבל השחיטה הי' מצי עבחה דאחאצ, ונמצא כל דברי חכז"ל וקבלותיהם אמיתיים שרירים וקיימים בלי שום סחירה. ומיושב צזה היעב החמיי' שחמתי האיק למדו מזה שלא לפנות אל האלילים להסתכל בכם, שא"ל לומר העטם צזה צשזיל חשש נבילה, שזה לא הי' חשש אף שהי' באמת מצי עבחה דאחאצ, וע"כ שאין העטם רק שאין ליכנס לציח ע"ז וליכנות משם כלל.

קבב

ומה שהציא ראוי מהפר והעורצים למה דמבואר בקרא כיבודו ועוד לקרא, י"ל שהקרא מסיים שם ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם והי' אשר תותירו מהם לשכים צעייכם ולנניינים צנדיכם. וכחצ הרמצי"ן ע"ז שהכוונה לשכים צעייכם כמו כי השוחד יעור פקחים, וכן לפני עור לא תתן מכשול, על דעת רבותינו יאמר כי ינקרו עייניכם להטעות אחכם ולא תראו ולא תבינו, וילמדו אחכם ככל תועבותיהם וכו' ואחר שיהיו שכים צעייכם ויעשו אחכם לשוד מאחרי יהיו נניינים צנדיכם וכו' ואח"כ ונררו אחכם שילחמו בכם ויציאו אחכם במלור, ואני אגלה אחכם מפניהם גלות שלימה, כי כאשר דמיתי לעשות להם על ידכם שיגלו כולם מן הארץ וכו' כן אעשה לכם ולא אשאיר מכם בארץ גם אחד, עכ"ל הק'.

נמצא לפי"ז מבואר בסוף טעמה שלא לבוא לידי סמיית עינים שלא להכיר האמת, ומלניו גם צלאו דלא ירבה לו נשים ולא יסור לבצו שאמר שלמה המע"ה צרוב חכמתו אני ארבה ולא אסור ונעש ררבה ע"ז, כמו שאמרו חכז"ל. וא"כ גם צזה יוכל להיות חכמים עלומים צעייכם שידרשו טעמה דקרא ויאמרו בלכם אנחנו לא נבוא לידי סמיית עינים, כי דעתינו ולצינו חזק באמונה וצחורה, וע"כ הביאו ראוי ללמוד מהפר והעורצים שאמרו להפר שיהי' מזה קב"ש ויפתח את לבכם של ישראל להכיר שהי' הוא האלקים

מלאה גילולים, אלא הביאו משולחנו של יהושפט, נלע"ד דהנה צפ"ק דחולין דף י"ג במשנה דשחיטה עכו"ם נבילה פריך שם נבילה חין, איסור הנאה לא, ומסיק ע"ז סדר לה כי הא דאר"ח צ"א אמר ר"י נכרים שצחז"ל לאו עובדי עכו"ם הן אלא מנהג אבותיהם צידיהם, והרי דמי שהוא בעלם עובד ע"ז לא מעט מנהג אבותיו הוי שחיטתו אכורה, לא מעטם איסור השחיטה בצד אלא גם משום דחיישינן צי' שהי' מחשבתו לעכו"ם והוי תקרובת ע"ז שחמור יותר מנבילה ואסור בהגאה, וא"כ צהאצ שהי' בעלם אדוק בע"ז לא מעטם מנהג אבותיו שלא היו אבותיו כן, וכל הדור ההוא תקיף להו ירש דע"ז עובא עד שבעלוהו אנשי כנה"ג, ולפי זה קשה לכאורה למה ניחא לי לרב ענן מה שאכל יהושפט מסעודת אחאצ יטן שמומר לע"ז לא הוי מומר לכל התורה כולה ושחיטתו כשירה ולא הוי נבילה, אבל כיון דיש לחוש צי' שמחשבתו לע"ז אסור משום חשש תקרובת ע"ז שהוא חמור מנבילה, וע"כ ל"ל צזה דכיון שצשאר עניינים הי' אחאצ שומר תורה ומצות במסירת נפש כמבואר בגמרא, ואדבר מזה להלן, ואך ירש דע"ז תקיף לי, וגם כאן מבואר צסוגיא דמה שאכל יהושפט מסעודתו לא הי' צזה שום חשש מחמת כשרות אלא מחמת ההלכה דמומר לע"ז, וא"כ יוכל להיות צבית המעצחים שמו מע"ז שלא יהי' חשש על הבשר, או אפשר לא הי' דרכם של אחאצ וסוייתו לעבוד צצבחה לע"ז כלל אלא שאר עניני ע"ז הי' לו צביתו, ויהי' צאחה אופן שהוא עכז"ל שלא הי' צבית המעצחיים שום ענין של ע"ז, דאל"כ א"א להצין כלל כל השקוי"ע שצ"ם שאינו אלא צשזיל היחר השחיטה אם יש לו דין מומר לכל התורה כולה ותו לא מידי, וא"כ אין לנו צריכים לעשות פלוגתא ומחלוקת צקבלת חכז"ל, כי בגמרא אמרו שהי' מצי עבחה דאחאצ דר"ל שהי' נשחט צבית המעצחיים שלו, אבל צמדרש אמרו שלא ראו ליכנס לציחם של אחאצ להביא משלחנו כלום שהי' מלאה גילולים, והביאו משלחנו של יהושפט, ולא הזכירו כלל הלשון צי עבחה שמוכר בגמרא, ולא להנס שניו הלשון, אלא צצבית המעצחיים כבר נחבאר גם צלא"ה שע"כ לא הי' שם ע"ז כלל ולא הי' החשש אלא משום שחיטת מומר, וזה מתורץ או שהוא לפי שיטת רב ענן, או שאין למדין מן הכללות ולא הי' כולם

האלו גדול עונם מנשוא ואין ספק שגגריין אחרים יוחר מהמשמשין אללם צביחה וכדומה, ומוסיפין להם כח, והכתוב לוח זכה"ג שהמה לשכים צעניוכם כמ"ש הרמב"ן ז"ל שצאים לידי סמויות עינים ואינם מכירים את האמת כלל, ולכן אין תימה מה שהאגודה אינם בושים לפרסם לפעמים צעתון שלהם את דברי המינות שהמה מדברים בהנכסח, כי עח עיניהם מרחות.

קלא

והנה זה צרור שהמלכות המינות שדורינו גרועים בחלפיו ורצנות דרגות מחאחז וסייעתו, שהרי מלינו צחאחז שמסר נפשו על החורה צמסירות נפש נפלא, כמבואר בקרא מלכים כ' ובש"ס סנהדרין דף ק"ב ע"ב שששאל ממנו מלך ארם כספי וזהו ונשיו וצניו העובדים כל מה שהי' לו הכל ראה למסור לו מפחד המלחמה, ואך כששאל ממנו הס"ת מסר נפשו ליכנס לאותה המלחמה הכזבה שפחד ממנה כ"כ עבור הס"ת, וכן אמרו לו הזקנים וכל העם. וזיפ"ת על המדרש רבה ס' שמות פ"ג כתב שלכן שאל בזה לזקנים וען שהי' מסתפק אם מותר למסור להם הס"ת מפני הסכנה ואמרו לו שכיון שמכיון לצזותו ולהשכיחו לא תצבה ולא תשמע אליו וקבל את דבריהם, ואין לך מס"ג גדול עבור התורה יותר מזה שעשה החאב. וכן אנו רואים בסוגיא זו שלולא הטעם דשחיפת מומר לע"ז אסורה לא הי' שום חשש לאכול מסעודתו ולא נחשד כלל על שום ענין של כשרות, זולת עון הע"ז, וע"כ שכל שאר הענינים הי' שומר תורה ומצות.

ועכ"פ זה צרור שהי' מאמין צהשי"ת ונתורתו הק' וצטדו הכזבים אמונה גמורה ושמר תורה ומצוות בחלית, זולת עון ע"ז דתקף לי' יר"ו כמ"ש רש"י ז"ל, וקראו לי' כופר וען שע"ז צלצד הוא ענין של כפירה. גם צמנשה מתחלה קראו אותו חז"ל חצרינו ואיתחזי לי' בחלמי' והתרעם ע"ז, וכשאל מאחר דחכימתו כולי האי מאי עעמא פלחיתו לעכו"ם, אל אי הות התם הות נקיטנא צשיפולי גלימא ורבעת אצתראי, ופירש"י מפני יר' העכו"ם שהי' שולט אז, וע"כ קראו אותו אח"כ רביו וצודאי שאלו הי' כופר

כמו שהי' אח"כ ואין צוה חשש סמויות עינים, אלא אדרבא, אעפ"כ לא הי' צלוננו לילך לע"ז. וגם מהעורבים שלא ראו כלום מציה שיש צו ע"ז עבור הלידיק, כמו שאמר שם צמדדש, אף שהלידיק לא ידע מזה, וגם שכל הענין הי' דרך גם שליחות מהקב"ה ושלוחי מלכה אינם נזוקין, צפרע שליחות כזאת מאלת הקב"ה שאין צוה חשש סמויות עינים, גם אין מדברים שם עם העורבים להטעותם, ואין חשש אלא צשציל שהכניסה והלקיחה צבתיסה של אלו הוא פגם גדול ונורא אף צמקום שאין חשש העיית הלב, ולמדנו מהם פירושא דקרא עד כמה שלריך להרחק מהם בכל אופן ואופן, אף צלי חשש העיית לב, אלא שהכי הוסיף עוד שגם זה יחי' עי"ז שיחשורו עיניהם שלא להכיר האמת להציא ח"ו את כל הרעה ר"ל.

קל

תמצית הדבר דאף לפי מה שכתבתי שאין למדין מן הכללות, עכ"פ עפ"י רוב צודאי הוא כן שהמשמשין אלל רשעים ונשים כמותם, כי הכחוצ לוח כל משרתיו רשעים, ואמרו חכז"ל שזה קאי גם על הצוצחין אללם אף שאין צמנשה הזביחה שום חשש ע"ז שע"כ השחיטה היחה כשרה אף ליהושפט המלך ולחלי' הציא, וע"כ שאך עי"ז שמשמשין אללם גרורין אחריהם, ומבואר צדברי הרמ"ע ז"ל שאין הפי' צמה שאה"כ כל משרתיו רשעים שלוקחים רק רשעים למשרתים, שהרי כתב צפי' הטעם צשציל דגריר אצתרי' כעוב כחוטא, א"כ כתב דאף שהי' עוב מקודם, ע"י שמשמש אללו גריר אצתרי' ונעשה אח"כ כמותו. ולציה שיש צו ע"ז אמרו חכז"ל ללמוד מהעורבים שלא ראו ליכנס כלל לציה של אחאב וליטול משס דבר עבור הלידיק, אף שצזה לא הי' הטעם דגריר אצתרי', כי הוא צענם איסור חמור כאשר למדו חכז"ל מזה שלא לפנות ולהסתכל בהם, וק"ו צ"ב של ק"ו לציה שהוא מקום מושב המינים והאפיזקורסים שמתוקקים שמה חוקים של מינות וכפירה ר"ל שזה ודאי גרע הרבה יותר מציה שיש צו ע"ז, שהיושבים אחס עמם צמחאחס צמוש צהלום ונשצעין להם לעמוד על המשמר של חוקותיהם ויושבים שמה צאימח המלכות שלא יאצדו החוטלת המגיע להם משולחנם של מלכים

מנשה העמיד ללם צהיכל דהיינו שהי' לו מחשבה זרה
בחמלע התפלה, אלא שבדלתי הי' גם ע"ז ממש כמו
שמוכרח עכ"פ לפי דברי הכתובים וחז"ל.

אב"ל מה שהבאתי ממסירת נפש של אחאז על החורה
הק' וקיום כל דברי החורה ודברי נציאי הי' זה
ודאי הוא צבור, ומצוה צפי' כמו שהבאתי. ועי'
בכחרי מאמר ד' סי' כ"ג שמדבר ממלכי ישראל שבדו
ע"ז וכתב שם עד שמנשה וכו' שלא הי' בישראל
מכתיבים כמותם לא ראו לעצוב תורת ישראל אבל
היתה להם תורה לתוספת חובלת מנלחון וברכת הממון
בכחות ההם אשר היו אללס מנוסים וכו', ואלו הי'
להם היום הפרסום ההוא היית רואה אותנו ואתהם
היום נפתים להם, עכ"ל. והרי שלא ראו לעצוב תורת
ישראל אלא שלא יכלו לעמוד בנסיון בחטא ע"ז עבור
שהי' מנוסה אללס השפעת טובה וברכה מהע"ז ר"ל.
ואם כן האיד אפשר לדמות זה למלכות המינות
שבדורותינו שג' הכלל כולו ילאו בלי תורה ואמונה
כלל וכלל לא, ולא היתה עת זרה כזאת לישראל מיום
שקבלו את התורה"ק, ובעוב"ר גדול כח הסע"א שרוב
העם נמשכין אחריהם. גם אין שמין על לב הפחד
והבהלה מהסכנה העצומה שהעידה התורה"ק על מלכ
זוה באת"ק שהכופרים בתורה"ק חזו להם משאת
שוא ומדומים, ואי אפשר להאריך כ"כ בהצליהם כי
אין קץ לדברי רות, והמסיתים ומדחיים נותנים מרגוע
לרוח בני ישראל התמימים שכזה הי' גם ציני אחאז,
וכבר נתבאר כי לריך לומר אלף פעמים להבדיל בין
המינים האלה לאחאז וסייעתו.

אמנם גם לדבריהם שמדמין אותם לאחאז הכל יפנה
פיהם, כי פוק חזי מה עלתה צי' כי כל
החורבן הי' מחטא הע"ז הנמשך מירבעם ואחאז
ושארי המלכים להבריש הע"ז בישראל אלא שהקב"ה
האריך אפו כמו שהוא בתורה הק' ונושנתם כמין
ונושנתם אלא שהקדים שתי שנים כמו שאמרו חז"ל,
ומאחאז וכל ביתו וכל יולאי חלליו לא נשאר שריד
ופליט, והקב"ה נתן ליבוא וצניו מלוכה לדי דורות
בעבור שעה זאת לאבד כל גזע אחאז בלי השאיר
לו שריד ופליט כמצוה בקרא, א"כ נתחומין של הכל
הוא לדמות לאחאז וכי ח"ו רויין בחורבן חדש חלילה

בכל החורה כולה ומין גמור היתה תורתו סס המות
כמ"ש חז"ל ולא הי' לו דין ישראל כלל ובדלתי לא
היו קוראין אותו חז"ל רצי או אפילו חבר, גם לא
הי' זוכה לידע אחר מיתתו באזהר לשון מדברים ממנו
החכמים צבית המדרש, אם קוראין אותו רצי או
חבר, וע"כ שהי' אדם גדול זולת עון הע"ז שאמר
גם להתנאים הקדושים שאלו היו אז צעת ההוא היו
ח"ו ג"כ נחפסים. ומה שאמרו בכתובים ובדברי חז"ל
לשונות וציעוויים חריפים עליהם כ"כ, הוא בשביל שעון
ע"ז שחטאו והחטיואו את הרבים צו חמור מאוד,
אעפ"כ א"א לידע על צרי' הכוונה בלשונותיהם
העמוקים צענינים כאלו, ואנחנו חסרי הבנה צזה.

ואמר הכתוב צנינו עלי אשר ישכבון את הנשים
ופירשו שלא הי' חטאם אלא מה ששהו את
קייבהם, ולפי השגחתו אין צוה לא מיני' ולא מקלתי'
מאותו החטא המגונה שיקרא עליהם בלשון הכתוב,
אלא שבשרשם הוא קלח מעין זה, לכן אמרו באותו
הלשון. ואף שאין מקרא יולא מידי פשוטו, מ"מ ז"ל
שדרך המקראות לדבר כן, ומנינו כן הרבה פעמים.
וצראובן ראש שבטי ישראל אמר עליו הכתוב וישכב,
אף שאמרו כל האומר ראובן חטא אינו אלא עוטה,
אלא שבלב וכו'. ועל שלמה המלך ע"ה אמרו בכתובים
ובדברי חז"ל דברים חריפים מאוד ובקשו למנוחו
כמצוה צפ' חלק, אף שרוב קדושתו נורא הוא עד מאד
זכה להתגלות הנצולה בשיר השירים שהוא קודש
קדשים יותר מהתגלות של כל הנביאים, שמיום שנחנה
תורה לישראל לא היה העולם כדאי כאותו היום שניתן
שיר השירים כמ"ש חז"ל, ולמדו חז"ל הרבה הלכות
ודינים מתורתן של הכתובים שאמר שלמה המע"ה,
כי הי' עמו וכל דבריו תורה ונצוה אמתית,
וצמה שהי' פגם קלח יש צוה פעמים וענינים גבוהים
אין לנו עסק בנסתרות, צפרע צענינים גבוהים כמו
אלו הסתר בחוך הסתר, אין מקומו לדבר פה מזה.
עכ"פ אין אנו מצנינים לשון החורה וחז"ל צעונות
הראשונים שבזמן הנביאים, ואף שבדלתי אחאז ומנשה
חטאו הרבה צעון ע"ז והחטיואו את הרבים, עכ"ז לא
נוכל לידע הגבול מלשונות החורה וחז"ל העמוקים
עד היכן הדברים מגיעים בכוונת לשונם שאין אנו
מצינים, והקדוש מראזדאל ז"ל אמר על מה שאמרו

בלסעויות שלא כדת של תורה לא היו להם דין מלך וא"כ כש"כ במלכות המינוח הזו שזודאי הוא נגד התוכ"ק באיסורים חמורים ונוראים שאין להם דין מלוכה כלל ומה ראוי מאחאב. ובמלכי עכו"ם שלא קבלו את החורה יש להם דינים אחרים, אבל מלכי ישראל משועבדים לתורה וכל מה שאינו עפ"י התורה הכל בעל ומבועל כעפרא דארעא.

אמנם גם באחאב שהיו לו דין מלך עפ"י הלכה, ביאר ברלב"ג מלכים חי כ"ב שחשב שם התועלת המגיע משם, וכתב התועלת העשרים וששה ח"ל: להודיע שראוי לכל אדם לחלק כבוד למלכות, הלא תראה כי אלי עם עולם מעלתו בנצורה שנס את מחניו לרוץ לפני אחאב, ואמנם חלק לו כבוד עתה לא קודם זה, כי ידמה שגם הוא סר אז מאחרי הבעלים והאמון בהש"ת, ולזה הסכים לאלי בהריגת נביאי הבעל, אך קודם זה שהיו בתכלית הרע לא חלק לו כבוד. וכן לא חלק לו כבוד כשחטא בדבר נצות, עכ"ל. ומבואר מזה שגם אחאב שנחמנה כהלכה והיו לו דין מלך אעפ"י לא חלק לו כבוד אלא צעת ששז בחשובה והסכים להריגת נביאי הבעל, לא זולת, וא"כ כש"כ צאלו שאין להם דין מלוכה כלל, ומעצירין על הדת ומשפיעין מינות וכפירה על כל העולם כולו, שחלילה לחלק כבוד לע"ז ומינות ר"ל. שוב העיר אותי ח"א מלשון התוספתא סוף פ"ז דע"ז ח"ל: כשם שזרק אבן למרקולים עובד ע"ז כך כל המכבד רשע הרי זה כעובד ע"ז, עכ"ל, והוא כש"כ בכה"ג כמוצן.

שוב ראיתי מבואר בהדיא בדברי חז"ל צפי משפטים צ"ש עכ"כ ונשיא בעמך לא תאור חי נשיא כאחאב וחזיריו ח"ל בעמך לא אמרתי אלא בזמן שהן נוהגין כמנהג עמך, וא"כ מבואר בהדיא שאם נובג כאחאב וחזיריו אף שהוא מלך מיעטו בהחוב מאזהרת לא תאור ומכש"כ שאין לכבדו, וע"כ לומר כפירושו של הרלב"ג שלא חלק אלי כבוד לאחאב אלא צעת ששז בחשובה והסכים להריגת נביאי הבעל, וע"י תומים סי' י"ז סי"ק ג' צמ"ש על קושיות החוס' בסאכרין איך אמר שמעון בן שטח לינאי מלכה עמוד הא כבוד המלך הוי כמו כבוד ת"ת, לדעת רש"י בצרכות פ' מ"ש דינאי המלך שהיו

כמו שהיו ע"י אחאב, אלא שהכופרים בתוכ"ק אינם חושבים שהחורבן תלוי בעוונות, כמבואר הרבה פעמים אין מספר אלא חולים הכל בחרצ ובזרוע צרה. השו"ת יליינו מהם ומהמונס.

קלג

ומה שאומרים המסיתים שר"ך לחלק כבוד גם למלכות המינוח כמו שמנינו צאלי דכתיב וישנם מחניו וירן לפני אחאב, ואמרו מכאן שחולקין כבוד למלכות, גם זה הכל. כי אחאב היו לו דין מלך עפ"י הלכה שנחמנה ע"י נביא אלא שנתקלקל אח"כ ע"י שנשא איזבל אשתו, ומחמת שכיבד את התורה האריכו לו המלוכה עוד כ"ב שנים, אבל מלוכה שנעשית שלא כד"ן נגד התורה ה"ק אין לה דין מלוכה כלל לשום דבר. וע"י בגמרא צבא בתרא דף ד' ע"א בהורדוס המלך שאמר לצבא בן צוטא נלע"י מר, א"ל גם צמודעך מלך אל תקלל, א"ל ה"י לאו מלך הוא, ולא יבא אלא נשיא וכתוב ונשיא בעמך לא תאור, א"ל צעושה מעשה עמך וכהי לאו עושה מעשה עמך הוא, א"ל מסתפינא מיניה. והרי שאף שהיו מלך אדיר מכל מקום כיון שעפ"י התורה לא היו ראוי למלוכה כיון שהיו עבד לא היו לו דין מלך ולא דין נשיא כיון שאינו עושה מעשה עמך, וצבא בן צוטא הסכים ע"ז שלא השיב כלום אלא הבעט דמיסתפינא. שוב ראיתי בהפלאה בכחוצות שמצאו ג"כ ראוי זו.

קלד

ומבואר עוד צירושלמי מס' הוריות פ"ג הל' ב' צדן מלך שמתכפר צעשיר, וצלחוד עד יבוא בן נמשי, ומאי עממא בני רבשים ישבו לך על כסא ישראל מכאן ואילך צליסעייא היו נועלין אותה, ופי' הפ"מ עד דורות של יבוא שמלכו אחריו וכו' יש להם דין מלך אבל לאחר דורות של מלך יבוא בלסעויות היו נועלין אותה ולא היו להם דין מלך, ומה עמס, כלומר דאעפ"י שגם יבוא הרב את יורם ומלך תחתיו, שאני התם שעפ"י הדיבור היו, ומבואר צבא שחאב וכל המלכים שחא"כ עד אחר זרעו של יבוא היו להם דין מלך, יטן שנחמנו כדת ע"י הניבויים, אבל אח"כ שנטלו

דכתיב ושיבהם לזדם בשדה, מלמד ששקולים הם בלדקותם ובזכותם מכל ישראל. והרי שהשוכה אותו לאחי השילוני גם בלדקות ובזכות יותר מכל ישראל. ובגמרא סנהדרין שם שאמר הקב"ה לירבעם חזור בך ואני ואהה וכן ישי נטיל בנן עדן, הגם שהמאמר הזה הוא תמוה לכאורה, אין מקומו פה לבאר, אבל עכ"פ זה ודאי אנו רואין בזה שהקב"ה דיבר עמו, ואין זה אלא בנבואה, א"כ הי' נביא. ואפילו אם תאמר שהי' אמר לו זה ע"י שליח שהי' נביא אבל מ"מ ע"כ הי' אדם גדול בתכלית שהי' לו הבעטה זו מהקב"ה שאם יחזור בו יטויל עמו בג"ע עם בן ישי אלא שבן ישי בראש, אבל עכ"פ הוצטח להיות במדרגה אחר בן ישי לטויל עם הקב"ה בנן עדן והיא הבעטה נפלאה כידוע ליו"ת, וז"ל האורח"ק ריש פי' בחקוטי על אומרים ז"ל שאמר הקב"ה לירבעם חזור בך ואני ואהה וכן ישי נטיל בג"ע אמרו המקובלים כי טויל זה הוא הדרגת שיעשוע שאין למעלה ממנו אשרי אנוש יזכה לו עכ"ל. וחזקן בזה רוב גדולתו, אלא שבשביל שסוף כל סוף גרם לכל ישראל עון הע"ז הי' הטעם הרבים תלוי בו, אף שהוא בעלמו הי' מאמין בהשי"ת בכל אופן ואופן מ"מ ע"י הטעם הרבים שגרם אח"כ הגיע אליו כל הנאמר עליו בכתובים ובדברי חכמ"ל. אבל לביישו אז ברכים בחייו לפשותו עובד ע"ז הי' אז בזה הטעם כי עדיין הקב"ה הי' מחכה לו לחשובה שאם ישוב יהי' במעלה עליונה יותר מכל ישראל לטויל בג"ע עם בן ישי ביהוה. והעיקר כי דין מלכות בודאי הי' לו עפ"י התורה וזריך לחלוק כבוד למלכות. וא"כ פשיטא שאין לדמות כלל אותו מלכות המינות שהוא נגד התורה"ק לגמרי ואינו כלל עפ"י התורה לא מני' ולא מקאתו, אלא כולו מינות וכפירה והפרת הדת באופן נורא שכל המחפין עליהם בעטנות הוא והכל בן כמה העוצמי תורה יחללו רשע כאשר יתבאר עוד להלן.

קלח

וגודע למשגב כי כמה מיוסדים גם על שאר העצירות כולם שהם ציבור ואל יעבור, ג"ע ושפ"ד, וכבר נדפס מגדולי ארץ ישראל על גיוס הבנות שהוא ציבור ואל יעבור בשביל שראו בזה שהוא ג"ע, אבל

צומו שצ"ש הי' זה ינאו מלכא הכוזב בקידושין דהי' לדוקי א"כ לא שייך בכאן כבוד המלך דקו"ל נשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך וזה לדוקי מ"ה אין כאן חלוקת כבוד ולק"מ עכ"ל. והרי שפשוט בעיניו דלא שייך כבוד מלכות אם אינו עושה מעשה עמך.

קלד

ובמה שמנינו בירושלמי יבמות פט"ז ה"ג דלחד מאן דאמר ונעש אבי' על שחישד את ירבעם ברכים הו"ד ואחם המון רב ועמכם עגלי הזהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים, ופ"י הק"ע בשביל שצוה אותו ברכים והו"ל לנהוג כבוד במלכות, גם זה ברור שהי' לירבעם דין מלכות עפ"י התורה כמבואר בירושלמי הוריות שהבאתי שעד אחר יבוא ויגיו הי' לכולם דין מלכות וזפרע בירבעם מבואר בקרא מלכים י"א שהתנבא אחי' השילוני בשם הי' אלקי ישראל לתת לו המלוכה והי' מלך כדון עפ"י הי'. גם באומרו שירבעם עשה עגלי הזהב לאלהים הפריז על המדה כאשר ציאר שם הרד"ק במלכים י"ב שלא הי' כוונת ירבעם כלל לענין אלהות שהי' ע"ז ר"ל, אלא הי' כוונתו לשם השם להמשיך עליהם השפעה מן השמים, אלא שהטעם הי' שהעם עשו אח"כ את העגלים לאלהים ונמשך מהם עון הע"ז שהי' בכלל ישראל בכל הדורות, וע"כ הי' גדול עונו מנשוא שעשה דבר שהביא את כל ישראל לע"ז ר"ל, אבל הוא בעלמו לא נתכוין לזה.

ובאמת שירבעם לולא אותו הטעם שטעה בו הי' אדם גדול מאוד, כמבואר בגמרא סנהדרין דף ק"ב ע"א מה שלמה חדשה אין בו שום דופי אף תורתו של ירבעם לא הי' בו שום דופי, וכתבו בזה שבדאי למד תורה לשמה שאילו הי' שלא לשמה אין לך דופי יותר מזה. עוד דרשו שם בגמרא עה"כ וימלא אותו אחי' השילוני וגו' ושיבהם לזדם בשדה, אר"י א"ר שכל תלמידי חכמים דומין לפניהם כעשבי השדה, ואיכא דאמר שכל טעמי תורה מגולין להם בשדה, והרי שהשוכה אותו לאחי' השילוני בענין כח התורה. ובזו"ה כתב עוד יותר מה שכתב במדרש העולם דף ל"ד (דפוס מונקאטש) ח"ל: דתנן מאי

אח הצבורה, שעשוי ידע שהולך למות צלודו החיות
 וקרוצ הוא שימות בחיי אציו וכו' כי אין חפץ בכסילים
 רק שיאלבו וישתו ויעשו חפסם בעתם ולא יחשו ליום
 מחר. גם כביצוס סיני שהתפארו צו שהיו ניסים, לא
 עלתה צידם אלא מה שהוליו הרבה מישראל להריגה
 לא עפ"י דעת תורה אלא עפ"י דעת מינים, ושפכו
 דמים, וגדלדלו חמשים אלפים מישראל חושבי מזרים,
 שהיו יושבים שם שלוים ושקטים וצנייהם גם גבירים
 אדירים עד אותה המלחמה. גם הרבה רעות וזרות
 גרמו צזה, אלא שבחמלת ה' על ישראל צוכות השומרי
 תורה ומצות שלוומים עם הלינוות צמס"ג, נסחצב
 מהמסצב כל הסיבות שהוכרחו להפסיק המלחמה
 וליסוג אחור מכל מה שלקחו, ועי"ז נשתחק הענין. אבל
 אלו היו מצטעים זממם לנהל המלחמה הלאה ה' ח"ו
 סנה עזומה ומרה לכל ישראל שמה, כאשר אמרו
 בעצמם שהיו ניסים לישראל הנשארים שמה. ובודאי
 לא סמכו על הכס. והמאמינים צנים יודעין שאין
 פומכין על הכס צפרע צמה שנוגע לפק"ג של כלל ישראל
 כל המציאם צמלחמה של סכנת נפשות צלי דעת תורה
 הוא רוצה. אבל הם אינם מאמינים צניסים אלא סמכו
 על מה שהם מקושרים עם מלכי אדירים צלידוף
 חרצם חרועם נגד הערציים החלשים, אף שידועים
 שהשונאים העומדים צד הערציים המה הגבורים אשר
 הכל יראים מהם, אבל דרכם של מופקרים אלה להכניס
 הכל צסכנות עזומות עצור ספק נינוה של כבוד ושורה
 וגדולה שהס"מ מיעלם, כאשר הבאתי בענין זה
 מהרמב"ן. אבל ה' חסד עליון שהוכרחו להפסיק
 המלחמה וליסוג אחור מכל וכל שצאלה הימים
 המועטים שהיתה המלחמה חשצו השונאים שלא
 יערכו ליכנס צקשרי מלחמה, כי יפרעו את מעשיהם
 ע"י אזכרות צלא מלחמה, וכן הוה, וזאת היתה סיבת
 ההלה של הנשארם צישראל והס"מ עשה זה צורה
 של ניסים למלחמת המינים שלא כדה של תורה כדי
 לפתות ולמשוך את לצ העם אחר דרכי המינים
 והכופרים ר"ל. הכי קרא זה צסם ביצוס סיני אף
 שלא כצשו מאומה, אבל הם כובשים צכל עת וצכל רגע
 את כל הניתן לנו מסיני, לעקור ח"ו כל החורה
 והכלכה המסורה לנו מסיני, וע"י המחזיקים צידם
 נמסרין כל ישראל צידי המופקרין ומפקרין את חייבם
 של כל ישראל צגוף וצנפש לסכנות עזומות ח"ו.

הם אינם שומעין צקול מורים וממלאין את הגיוס
 שלהם בעריות ר"ל. ואף צמלחמת מלוח שהוא צצרייתא
 צמס' סועה וצרמצ"ס פ"ז מהל' מלכים שהכל יולאין
 אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה כחצ עם הרדצ"ז
 צצירורו על הרמצ"ס שאין הנשים יולאות צמלחמה,
 אלא צמה שאמר כלה מחופתה הכי קאמר כיון שחתן
 יולא מחדרו כלה יולאת מחופתה שאינה נוהגת ימי
 חופה. ואפשר צמלחמת מלוח הנשים היו מספקות
 מים ומזון לצעליהן, עכ"ל. והפ"י הראשון שכתב נראה
 לפענ"ד מדוקדק צלשון, דלכא"י למה חלקן צשתיס לומר
 חתן מחדרו וכלה מחופתה, ולא כלל אחסם ציחד לומר
 חתן וכלה מחדרם או חתן וכלה מחופתם, כיון שהוא
 ענין ח', אלא ודאי הוה כדאיתא והוה כדאיתא שהחתן
 יולא מחדרו למלחמה, אבל הכלה אינה יולאת אלא
 מחופתה לא מחדרה למלחמה, וקמ"ל צזה דאף שע"י
 יליאת החתן למלחמה מתבעל ימי החופה של הכלה אין
 משגיחין צזה. גם לפי פ"י השני של הרדצ"ז שמשפכות
 מים ומזון לצעליהן אין זה אלא לצעליהן אבל לצוא
 צין האנשים צפרע עם כלי זיון אין היתר אף צמלחמת
 מלוח. וכחצ הרצצ"ע פ' תל"א עה"כ לא יכו' כלי צצר
 על אשה נסמכה צעבור אלא למלחמה וכו' חס היא
 חלא עם אנשים למלחמה צצוא צדק לדי זנות. וגיוס
 כזה הוא גם סכנה עזומה לכלל ישראל כאשר העיד
 הכחוב כי יראה צך ערות דצר ושצ מאחרין. ומאד
 הקדושה אי אפשר לללח חס מסולקת שכינתו יח' משם
 זולת ע"י הסע"א שניתן לה כח עזום כדי לפתות צני
 אדם ולהציאם לדי נסיון, ואין נלחון זה אלא זמני.
 וככשאר לריכין לרחמי שמים מרובים כנודע. גם רוב
 קיבוליהם המה צערצוציה של ג"ע ממש וכמה חוקים
 צנכסת שהם ג"ע ממש ואין להאריך צזה כי ידוע
 שכל חסיפותיהם ופעולותיהם המה צתערצוצות מגוה,
 ועל ידם מלחה הארץ זמה ר"ל.

גם צשפ"ד ידיכם דמים מלאו, והן המה הסיבה להשצר
 הנורה של הריגת ששת מליונים מישראל, וגם
 מאז ועד עתה נהרגו הרבה רצבות מישראל צגלל
 הרעיון העמל הזה של הקמת מדינה צחרצ וצזרוע
 צצר ערס שהגיע הזמן מהקצ"ה והמה מופקרין
 ומפקרין את כלל ישראל צעבור הביאות והשררה
 שלהם, כמ"ש הרמב"ן צפרשת חולדות עה"כ ויבז עשוי

קלו

ובגמרא צי"ה דף כ"ה ע"ב אלמלא ניתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם, והיינו דאמר רשב"ל ג' עזין הן, ישראל באומות, כלב בחיות וכו'. וכחצ המהרש"א שם דעזותן דקאמר לאו היינו גבורה אלא לעמוד על דבריהם ולא ישונו מפני כל, ודומיהן דהני כלב לאו גבורה קאמר דכמה חיות ועופות גבורים יותר מהם, אלא עזותן הוא שלא ישונו מפני כל ומעיון פניהם, עכ"ל. וא"כ שלטון ישראל בלי תורה יש לו אותו העזות שאמרו חז"ל על ישראל כשהוא בלי תורה כפי המהרש"א שהוא דומה לכלב שאין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם שמעיון צפני כל, וזה סכנה עצומה וגוראה לכלל ישראל, ה' ירחם. אבל עכ"פ אלמלי היו לכל הפחות השומרי תורה ומצוות שב ישראל מגידין האמת על הצרכ הנוראה הזאת של מלכות ישראל בלי תורה, ה' להם קצת צושה מהידיעה שהלק גדול מ ישראל שומעין לקול תורה. גם אומות העולם עפ"י רוב נותנים חשיבות לשומרי תורה ומצוות, והי' עי"כ הרבה פעמים נסוגין אחר מגדל עזותן, אבל מהמה שצטוה"ר הרבה שומרי תורה ומצוות מחפין עליהם ונותנין להם חיזוק באופנים שונים עי"כ עזותן כפולה ומכופלת, שבפנים מעיון פניהם כלפי שומרי תורה ומצוות בעזות וגבות ורומסין אותן בכל אופן ואופן כי השלטון הוא בידם, והמה רוצה דעלמא שעפ"י דרך העצב א"א שלא יעמדו המה בראש. ולעומת הצושה שמצחון אומרים ידונו רמה שגם כה החורה אחנו כי נגדרים אחריהם גם שומרי תורה. ובדרך לחות של שחוק מכאיב אמרתי כמה שחקשו החוס' במגילה דף כ"א ע"א ד"ה אלמלא, שיש אלמלא שרואה לומר אלו לא, ויש אלמלא שרואה לומר אלו הו', וקשה, ועי"ש מה שמחלק צ"ס ר"ת. אבל בכאן צטוה"ר נתקיים האלמלא על שני האופנים, שיש להם העזות של אלו לא ה' תורה לישראל, גם יש להם עזות יתירה ע"י שניתן תורה ומצוות לישראל, ויש גם שומרי תורה שמחזיקים עמהם, ועי"כ עזותן כפולה ומכופלת באופן נורא מאוד, ה' ירחם.

ונפלאות לישראל, הן כמה המפיעים כח המינות בישראל כי יורד לחדרי צפון השומעים שהקצ"ה עושה נסים והשועה בישראל ע"י מעשיהם של מפירי הדת ר"ל, ושוב צאים אח"כ למסקנה כי שוא עבוד אלקים, וראינו בחוש בהרבה אנשים שהיו כשרים בישראל אלא שסיפורי הנסים של הציונים משך לבם לציונות ונפלו ברשעים עד שע"י יאלו אח"כ לתרבות רעה, וזה נחצרו במעשים בכל יום שא"א להכחישם. ואמרו חז"ל הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף, דאף שאומר הלל לשבחתי ית"ש ולנסיו המצוארים שם בקראי, מכל מקום אם אומר בזמן שלא נצטוה על כך מפי החכמים מביא לידי חירוף וגידוף. והרבה גרוע מזה מאוד המספרים הילולים למה שנעשה ע"י הציונים וגמשיין בזה לבנות בני ישראל לחשוב כי טוב צעיני ה' מעשה הציונים המפירין ועוקרין דתוה"ק כי עושה נסים על ידיהם, ועליהם אמר הנביא במלאכי ב' י"ז הוגעתם ה' בדבריהם ואמרתם כמה הוגענו באמרתם כל עושה רע טוב צעיני ה' וזהם הוא חפץ או א"י אלוקי המשפט. והנה לא שמענו כזאת עד עכשיו בדורינו, כי האפיקורסים שמלפנים היו אומרים לית דין ולית דיון, אבל מי אמר כל עושה רע טוב צעיני ה' וזהם הוא חפץ עד עכשיו בדורינו התלבש השטן בצורה זו ע"י הדתיים הנגדרים אחר הציונים ודורשין לפני העם ממעשה הכופרים ר"ל שהשיגו גדולות ונפלאות מאת השי"ת נסי נסים. ועל דרשנים האלה נוח הנביא הוגעתם ד' בדבריהם. ואמר הכתוב אח"כ הניו שולח מלאכי וגו' ופתאום יבוא אל היכלו וגו', שזה קאי על צי"ה אל"י ומשית, שאז יתגלה האמת.

ובגמרא עבודה זרה דף ק"ה כששאלו לרבי עקיבא על העבודה זרה דחזינן גברי דאזלי כי מתצרי ואחי כי מלמדי, והשיב להם דמיתרמי ככה דאזלי לפ"י בשעה שהגיע זמנם ללאת כמ"ש חלויים רעים ונאמנים רעים בשליחותם ונאמנים בשבעות. ושוב כששאלו שם בגמרא על מה דמתחזי בהלמא שחמו לי גברא ואייתי מיטרא, השיב להם שהחליקו בדברים כדי לערודן מן העולם כמ"ש בא למא פותחין לו. והנה גם בתחלה ידעו מזה דבא למא פותחין לו ולכן נעשה גם נסים ע"י כחות הטומאה, ולמה נדחק בתחלה להשיב שניחא דחיקא דמיתרמי ככה. אלא דכל מה דאפשר להלביש

ובל אותם המגידים ומספרים שנעשה ע"י פעולות המסתחים והמדיחים למינות ולכפירה נסים

הנסיס של הע"ז בהלכה עבטיה עדיף עפי, שלא להמשיך הלצנות, אלא כיון ששאל אח"כ על מעשים שהמה בודאי נסים, הגיד לו האמת דבא לעמא פוחחין לו. ואלה הדרשנים המחנפים לליונים לעשות מדמיונות שוא והבל שלהם נסים ונפלאות, הן המה המרהיבים פתחי עומאה שלהם לפתוח פתח רחב לכל הבא לעמא, וח"ו מציאים סנה לכלל ישראל.

קלו

ובלאו הכי עלם המלוכה שלוקחין ישראל קודם הזמן הוא סנה עגומה לכלל ישראל כמצואר בעקידה פרשת וישלח שער ששע ועשרים עה"כ נסעה ונלכה וגו' שאין ספק שסוף הסיפור הזה מוכיח עד אחרית הימים, והוא כשא"ל נסעה ונלכה ולאכה לגדרך הראה מדבריו שהי אפשר שיהי ענינם על מצב שזה או קרוב אליו, ויעקב אע"ה אמר בתשובתו אם ידפקום יום א' למחר את הקץ ערם יחפץ ומחו כל הלאן. והרי שגם עשו עמנו ראה לחלוק כבוד ליעקב אע"ה שיהי לו מלוכה ערם הקץ שזה אליו, אבל יעקב אע"ה אמר שצמחירח יום א' ערם הקץ הכל בסכנה, ודחה זה מלקבלו. ועכשיו צעור"ר ששרו של עשיו הוא הס"מ נתן מתנה זו להמיינים והאפיקורסים שיתפשט כח המינות בעולם, הכל מקבלין אותה באהבה. והאומרים שיש צמלכות המיינים הללה נפשות, כופרים בחוה"ק שהעידה כמ"פ ההיפך.

קלה

ומבואר בתנוד"א א"ר סי' ע' באותה שעה הראוה לדבורה (ופירשו המפרשים צרוה"ק) צמה הקצ"ה מושיע את ישראל מבין העכו"ם, צננים שהם משכימין ומעריצין לביבוכ"ג ולביבומ"ד ועוסקין בדברי חורה בכל יום תמיד וכו' ומה נשתנית יעל אשת חצר הקני מכל הנשים שצאה תשועה גדולה לישראל על ידה וכו', כך אמרו חכמים יעל אשה כשרה היתה ועשתה רצון צלה ועי"ש שהאריך שא"א לבוא תשועה לישראל אלא על ידי זכאין שיש להם זכות התורה

ומאות, וכן הוא צמה מדרשים. ומה שצאה ישועה לישראל ע"י ירבעם בן יהואש אף שלא סר מחטאת ירבעם, הרצה טעמים בדבר, ראשית מצואר בקרא מלכים ב' י' פסוק ל' ויאמר ה' אל יהוא יען אשר העיבות לעשות הישר בעיני ככל אשר בלצני עשית לבית אחאב בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל, ודרשו מפסוק זה בגמרא סנהדרין דף ק"ב ע"א דיהוא לדיקא רבה הוי, ומה שלא סר מחטאת ירבעם פליגי שם בגמרא מאי גרמא לי, דאציי אמר בשביל שצריח כרותה לשפתים, ורבה אמר יען שחוטמו של אחי השילוני ראה ועשה. וכתב שם הרד"ק בפסוק הנ"ל בני רבעים כמו בני רבעים יהואחז ויהואש ירבעם זכרי', ואמרו צכות שהשחית בית אחאב שמלכו ד' דורות מלכו מצניו ד' דורות ויהוא צער הבעל ולא צער העגלים כי אחס נעשו לשם ה', ואעפ"כ היי חטא גדול, יעיי"ש. ומצואר בזה דאף שהאשימם הכתוב ליהוא וצניו דד' דורות שגם ירבעם בן יהואש הוא צחוכס בחטאת ירבעם, שגם זה נקרא ע"ז, מ"מ היי זכותם רב צמה שלא היי ציניוסם הע"ז של אחאב. ואמרו בגמרא סנהדרין דף ק"ב קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם, ומפני מה חלה הכתוב בירבעם, מפני שהיי תחלה לקלקלה, ופירש"י ז"ל שהיי מלך ראשון שהקדיח את חצשילו. וכבר נתבאר שגם אחאב היי שומר תורה ומלות צמס"ג ממש, זולת אותו העון של ע"ז דתקיף לי יארי עוצא, כמו שפירש"י ז"ל ומכש"כ בחטאת ירבעם שהיי צו מקום לעשות. ועכ"פ זכות גדול היי ליהוא מה שעשה כמו שנגעוה מפי הנביא והרג את כל גזע אחאב ולא השאיר לו שריד ופליט שע"י אותו הזכות הוצעה מפי הנביא צמס היי שיהי לו אלו דד' דורות מלכים על ישראל, כמצואר במלכים ב' ע'. ואף שלא סר מחטאת ירבעם, מ"מ אמרו עליו בגמרא לדיקא רבה הוי, כמו שהבאחי לעיל, וא"כ אלו דד' דורות של יהוא אשר גם ירבעם בן יהואש הוא צחוכס אף שהי רע בעיני ה' מה שלא סרו מחטאת ירבעם והי זה טעות גדול ציניוסם, מ"מ היי להם גם זכותים מרובים והרצה תורה ומלות ומסרו נפשם על התורה"ק.

גם מצואר בקרא העטם שצאה אז ישועה ע"י ירבעם בן יהואש כדכתיב במלכים ב' י"ד פסוק כ"ז

קלט

ובכר הבחתי מה שמצואר בגמרא על צן כחיבה
 שחכמים קטלוהו, ובין אם יהי הפי כפשוטו
 כמ"ש הכ"מ והלח"מ שחז"ל קטלוהו ממש, ומחולקין
 הש"ס עם המדרש, ובין אם יהי הפי' כדעת האברבנאל
 והרדב"ז דלא קטלוהו ממש אלא שלדו אותו למיתה,
 ועי"ז נהרג ע"י האומות, ואין צוה פלוגתא, עכ"פ
 לכו"ע לפי דברי הש"ס נהרג ע"י החכמים. וכתב
 האברבנאל בספרו ישועות משיחו פרק רביעי שסיפור
 צן כחיבה הוא קצר אליליו מאוד ולא תמלא ממנו כי
 אם מעט מזעיר בתלמוד ובמדרשים, אבל בספרי דברי
 הימים אשר לרומיים ראה דברים רבים ועלומים
 במלחמותיו ובגזרות לבו על אויביו ושהוא הלך
 לאלכסנדריא של מצרים ועשה נקמה גדולה באוכלוסי
 רומי שהיו שם ונחפשו כל מלכות מצרים ובבל, ואיש
 לא עמד בפניו, ובכל מקום שהי' הולך הי' שופך דמי
 האויבים כמים בלי חמלה, ובאו ע"ז בספריהם ספורים
 גדולים ועיווי"ש. וא"כ הי' הוא עמוד גדול לישראל
 נגד האויבים להגילם מהם ולעמוד כנגדם, ואח"כ
 כשהרג צן כחיבה הי' ר"ל צהי"ך שהרגו האויבים
 הרג רב בישראל יותר ממה שהי' צמן החורבן, כמצואר
 בגמרא ובמדרשים, ואמרו ז"ל שבאותה שעה נגדעה
 קקן ישראל ואינו עתיד להחזיר עד שיבא צן דוד כמו
 שהבחתי למעלה, וא"כ הי' הריגת צן כחיבה סכנה
 גדולה ועלומה לכלל ישראל שגרם הרג רב ר"ל, וקשה
 לכאורה למה עשו זה חז"ל להורגו, הלא המה ז"ל
 ידעו הכל צרות קדשם. וגם בדרך הטבע הי' מוצן
 לדבר צרור שכיון שהוא הי' כ"כ חמין לב בגזורים
 וכ"כ עשה נקמה בשונאי ישראל, שוב אחר מיתחו יש
 סכנה עלומה מנקמת האויבים, כמו שהי' צעורה.
 ולא בתגם עשו זה חז"ל שהרגוהו. וע"כ שכיון שראו
 שאינו מלך המשיח, א"כ הי' במלכותו לפני הזמן של
 ביאת המשיח סכנה גדולה לכלל ישראל, ומי יודע מה
 הי' עוד ח"ו יותר אלו הי' מתארך ממלכתו יותר,
 וע"כ צהרו חז"ל את הרע צמיטוטו להורגו ולצטל
 ממלכתו, וראו צוה הלאה פורתא. המחצון צלמח
 ויכל לראות מה עו הי"ן הדברים מגיעים במלכות
 ישראל לפני ביאת המשיח כי נורא הוא.

ולא דיבר הי' למחות את שם ישראל מחמת השמים
 ויושיעם ביד ירבעם צן יהואש, וא"כ מצואר העטם
 שאם לא הי' מלח אז את המלחמה הי' נמחה ח"ו
 שם ישראל מחמת השמים. ואי אפשר הי' להמליך
 מלך אחר על ישראל שילחום עבורם, כי היתה הבטחה
 הנביא על אלו הדי' דורות שיהיו מלכים, וא"א
 שתשתנה הבטחת הנביא. ובפרט שהי' מחמת זכות
 גדול שהי' לו כנ"ל. ואעפ"כ מקשה בתנדב"א א"ר
 פי' י"ז וא"ז פי' ז' מה נשתנה ירבעם צן יהואש שבא
 על ידו ישועה לישראל, אלא מפני שלא קבל לשון הרע
 על עמום הנביא וכו' וגער והוליא צנויפה את אמלי
 ואמר לו ח"ו לא דבר הנביא אותה הצבורה, ואם
 נתנבא כך לא מעלמו הוא מתנבא כך אלא מן השמים
 הוא מתנבא, וכיים ע"ז צה"ז פי' הכ"ל מכאן אמרו
 חכמים מגלגלין זכות על ידי זכאי וחוב על ידי חייב.

ואם כן אלה הרשעים שהמה כופרים גמורים ר"ל
 בהש"ת ובתורתו הקדושה ובדברי הנביאים
 ועוד יותר מזה שהמה מסיתים ומדיחים ומעצירים
 על הדת באופן נורא אשר כמוהו לא נהיתה, וע"י
 הבלחחם עושים שמדיות מרובות בישראל, הא"ך אפשר
 שצבוא ישועה לישראל על ידם נגד הנצואה שהראה
 הקצ"ה לדבורה הנביאה שהישועה לישראל מצין
 העכו"ם הוא רק ע"י העוסקין צחורה ומנחת בכל יום
 תמיד. והמאמין בהש"ת ובתורתו הקדושה צשום אופן
 לא יוכל להאמין כי בא ישועה לישראל על ידם, כי זה
 הי' כפירה צחוק"ק ובנביאים ובדברי חכמים. ובפרט
 עניני גאולה צודאי שא"א לחשוב צשום אופן שיבוא
 על ידיהם, ואין זה אלא אסון נורא ר"ל. ובפרט שעל
 עונות חמורים כאלו צחוק"ק אמרה החוק"ק צפירות
 העידותי צכס היום וגו', ועוד כמה כתובים מפורשים
 באיומים נוראים על מעשה העתועים כאלה צארך
 ישראל, וחיל ורעדה יאחזון את כל המאמין צחוק"ק
 ובקדושת הארץ על מה שעושין ככה צמקום הקודש,
 ובשום אופן אי אפשר ליתן מרגוע לרוחו צזה, זולת
 אם ח"ו הוא כופר צחוק"ק ובדברי נביאים המתנבאים
 ככה. וכל קיומם הוא רק צשביל שנתן הקצ"ה כח
 להסע"א המחטויאה את הרבים אפילו להעמיד חמה
 צאמלע הרקיע לנסות צזה את העולם, אבל צמה שיוכל
 לנמות מה צודאי לריבין לרחמי שמים מרובים.

קמ

המינות וכל המסתעף. וגם מבטעדי האיסורים הנ"ל גם על עיקר המלוכה לפני הזמן כבר אר"י שאג הוא המכריז"ל ז"ל מי לא יירא צמה שנתן עליו משפט חרוץ של שמד להיות נהרג ע"י ר"ל אף בכל מיני עינויים קשים כשמד ממש, וק"ו צ"ב של ק"ו כשנתוספו ע"ז עוד כל חלק האיסורים הנוראים שבבחי למעלה, וכ"ז ברור להלכה לאמיחה של תורה למצקשי האמת.

קמא

ומעתה נוכל להבין חומר האיסור ליתך אל הבחירות, שמלצד שעוצרים צוה על לפני עור על כל העצירות שעושין חצרי הכנסת, כי אי אפשר להם להיות חצרי הכנסת אלא ע"י קולות הצוחרים, והמה באי כוחם של הצוחרים, א"כ הצוחרים המה המציאים והגורמים לכל האיסורים שיש בהם ע"ז ומינות והעברה על השצועה לפני הקץ וכל המסתעף מאלה, אבל גם צוה עלמנו שהולך אל הבחירות לשלוח צאי כח אל השררה הטמאה הלזו צוה עלמנו הוא מודה בע"ז הטמאה הלזו ונעשה ג"כ שותף באמלעות צאי כוחו אשר המה יושבים שמה במקום הטמא, ומי לא יירא לנפשו להיות מודה בע"ז ולהשתתף באיסורין חמורים כאלה שחמורים מכל התורה כולה, והוא שורש פורה ראש ולענה של כל פירות הדור צעור"ר ע"י האמונה בהניאון הגדול והנורא הנעשה ע"י מנאלי השי"ת ותורתו הקדושה צכה מלכות של מינות ר"ל המעכבת גאולתינו ופדות נפשינו מגלות המר והגמרה צרותניות וצגשמויות וכל מיני לרות לרורות הנמשכין מזה השם ישמרו. ובמר נפשי אבקש אל נא אחי תרעו ליתך אל הבחירות הטמאות האלו, ובצכות אלה אשר לא כרעו לבעל ירחם עלינו השי"ת ויולאנו מהשכות הנורה מאפלה לאורה ומשעבוד לגאולה צמברה צימינו חמן.

קמב

ויש שהולכים צסמיות עינים יען שזה מעשי האגודה שה"י צבהייסדותה גם גדולים ואדיקים מדור שלפנינו לבן אין להרהר אחריהם, ודעת לנכון נקל אשר הכל יפלה פיהם, ואני זוכר את כל האגודה

ומבואר צבאדרי"ג היצא צרע"צ פ"א מס' אבות משנה ו' המהצצר לרשעים אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם מקבל שכר כיוצא בהם, למה הדבר דומה לנכנס לביתו של צורסקי אעפ"י שלא לקח ממנו כלום מכל מקום ריח רע קלט והוליא עמו עי"ש, ומכש"כ כשלקח ממנו הרבה ומחזיקו ומחפה עליו. וע"י צמנות הלוי ממחר"ש אלקצן על המגילה צמלשינות המן צביאר דברי הש"ס שאמרו ליכא מאן דידע לישנא צישא כהמן, אמר ל"י תא ניכליכו, א"ל מייסחפינא מאלוקיכון דלא ליעבד צי כדעבד צקמאי, א"ל ישנו מן המלות א"ל אית צבו רצנן דאיצטעי עלי רחמי, א"ל עם אחד הן, וצ"צ האיך אפשר לומר עם אחד הן. וצואר הענין עפ"י מאמרם צגמרא ושמתי אני את פני צאיש ההוא וצמשפחתו, אם הוא חטא משפחתו מה חטאה, לומר לך חין לך משפחה שיש צו מוכס שאין כולה מוכסין, ושיש צה לטעים שאין כולה לטעים, מפני שמחפים עליו. ופקח עינוך וראה כי על הכלתי מוחים אמר וכשלו אית צלחיו והוא מכשול לצד על שאינם מוחים וגם אינם מחפים, ועל המחפים אמר ושמתי אני את פני צאיש ההוא וצמשפחתו, כי הם כעוצרי העצירה, אחר שלא די שלא מיתו אלא שחיפו, וזהו עם אחד הן, ועי"ש.

וכתב האוכ"ח הק' פרשת ראה צפי' דני יקום צקרצן נציה וגו' שחושב שם צאוכ"ח הק' כל הפרעים שהנציה חייב עליכם מיתה, ופי' צאמרו ובו תדבקין כדברי רז"ל שלא ידבק אלא צקרצוי ה' ולשלול צא שלא ידבק צקרצוי ע"ז ואם צא נציה ואמר צמאמר ה' לטעות כן יומת הנציה עי"ש. ומצואר צוה שהנציה שאומר לידבק צקרצוי ע"ז יש לו דין א' עם המחנצא לעבוד ע"ז להיות חייב על זה מיתה. כללו של דבר אין לשער ולהעריך את החומר הנורה שיש צמה שמחצרין למלכות המינות.

ובעיקר הדבר כבר נצבאר להלכה שכל הנכנס להיות חצר הכנסת עוצר על הרבה איסורים נוראים שכל אחד ואחד מהם הוא ציברג ואל יעבור, על הכניסה ועל השצועה ועל ההשתתפות ועל הע"ז ועל

ומועשיה והשתלשלות העיניים מתחלת התייסדותה באסופה הראשונה עד עתה, ודברתי עם רוב גדולי ישראל שבמשך הדורות האלה בדבר האגודה, ואספר בקיצור. הנה רוב גדולי ישראל היו מתנגדים לאגודה מתחלה ועד סוף, אלא שהרבה גדולים לוחו עלי בקולי קולות, והרבה גדולים לא נכנסו כ"כ בעצבי הקורה, שלא הי' דרכם כן, אבל קול דממה דקה ישמע מהם ליודעם ומכירם שלא להתחבר כלל לאגודה. אמנם היו גם גדולים ודייקים שהיתה כוונתם לשמים שהחזיקו את האגודה בחושבם שהמה הלוותמים עם הלויות והמזרחיות, יען שנפסם הי' מרוב להם ממועשי הלויות והמזרחים ופחדו ורעדו מהקלקלה המרובה היוולדה מהם, לכן הי' להם כמים קרים על נפש עייפה את כל מי שראו אז ללוותמים עם הלויות והמזרחים, ורוב לערם על הלויות והמזרחים השיא את דעתם להתחבר עם האגודה שהיו אז לוחמים עמם. אבל בעתים הללו אמרתי כי מצויים מהם הפי' בדברי המשנה כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים, ושאנינה לש"ש אין סופה להתקיים, ונתקשו בלשון המשנה מה הוא השבח על מחלוקת שסופה להתקיים, הלא יותר טוב אם נעשה שלום ואין המחלוקת מתקיימת. ואמרתי שאפשר רמזו לנו כי הנה מחלוקת לש"ש היא אם המחלוקת היא עבור כבוד השי"ת ותורתו הקדושה. ללחום עם מהרסי הדת, ומי שדעתו באמת לש"ש עבור דתוה"ק זה לא יוכל לעשות שלום עם הרשעים לעולם, כי אין שלום אמר הי' לרשעים, ונמצא שהמחלוקת מתקיימת לעולם. אבל אותן שאין דעתם לש"ש אלא בשביל אחי פני' אחרת חולין בחיזוק הדת והיא שנאה שתלוי' בדבר הכסף הוא שהרשעים משחדין אותם ובעלה דבר ואין המחלוקת מתקיימת שאין מוהין עוד עבור כבוד השי"ת ותורתו הקדושה.

וככה הוא צענין האגודה שהיו לוחמים עם הלויות, אבל בעת שראו הלויות לקבלם וליתן להם חלק צממשלחם, כי מעת שקבלו הממשלה ראו לספח את כל הדתיים בתוכם כדי שיהי' להם חיזוק מזה כמוצן, נכנסו לתוכם בשמחה וצששון והמה למדינה הלויות לחיזוק רב, ואיגלאי מילתא שהמחלוקת שהי' להם עומם אין סופה להתקיים. וכן בהמזרחי, שמועלים

ובגמרא כתובות דף ק"ה ע"א בא וראה כמה סמויות עיניהם של מקבלי שוחד, אדם הש צעיניו נותן ממון לרופא ספק מתרפא ספק אינו מתרפא, והן נוטלין שוב פרועה ומסמין עיניהם שנאמר כי השוחד יעור פקחים. ואמרין עוד שם ע"ב מאי שוחד שהוא חד, ופירש"י ז"ל הנותן והמקבל נעשים לב אחד, והרי שעי' פרועה נעשה לו לב אחד עם הנותן, חף שהוא משונה במראה וצורה אבל לבם אחד, ואם אמרו זה בפרועה ק"ו כשנותן לו עיקר קיומו, כמה סמויות עינים יש בזה.

גם איך יוכלו לומר שהמה הלוותמים נגד הלויות המיניים ושחינוך בנינים והבנות שלהם המה הכלי זיין להשרשת יסודי האמונה ללחום עם המינות

פרשת שמות אות ח' פ"י מה שאמרו חז"ל צבות ד' דברים נגאלו, וא' מהם שלא שינו את שמם, ותמנית דבריו בקילור שמה שאמרו שלא שינו את שמם ר"ל שתיקנו עלמם כפי שמם דקדושה והם ושם א', משא"כ אם אינו מתקן עלמנו כפי השם דקדושה הוי שינוי השם כי אינו כפי מה ששמו מורה על מהותו ואיכותו. וככה אני אומר על האגודה הזאת שמה שנקראו באתו השם שקראו אותם דבור שלפנינו הוי זה שינוי השם לגמרי לפי המהות של עכשיו ואינם כלל אותה האגודה שהייתה אז.

ובשהתחילה השערורי' בעולם בדבר המאשין מלת וכהי פלוגתא גדולה בין החכמים מערכה מול מערכה, זה אוסר זה מתיר וכאז"ל כ' טעמו ונימוקו ככל פרטי העשויות של המאשין, אמנם מן הק' בדברי חיים ח"א אז"ל סי' כ"ג וכ"ד החליע לאסור מחמת טעמים כמוסים וכתב שמקובל מפי מו"ח ז"ל שבכה"ג אין לגלות העטם אלא להחליע הדיו, וכתב בהחלט שהוא חמץ גמור. ורבים חמחים מדוע לא גלה טעם הכלכה, והיו גדולים שחתרו להבין טעמו ונימוקו בספרות שונות. ולפענ"ד דברי תורה עניינם במקום אחד ועשירים במקום א' כי בח"ב במאשין לינית באז"ל סי' א' ובי' כתב שא"ל להחיר מאשין בשו"א כי אופני המאשין משתנים בכל יום, ואם יאל המאשין בהיתר יעשו גם מאשינען אחרים כמתכונתם באופן שצוודאי אסור, ומי יאמר להם דבר, כמו שאמרו בגמ' חגיגה אם יאמר לו חבר שלך עמא יאמר אדרבא שלי טבור ושלך עמא ע"כ חלילה להחיר מאשין במורה דאורייתא יעיי"ש ש"כאריך, ומוצן שטעם זה הוא גם במאשין מלת.

וביוצא זה כתב בשד"ח מערכת חמץ ומלח צסי' י' אות ג' כי בהיתרים הבאים ע"י תיקונים אחר שיחפשו בהיתר לא נשאר אלא בהיתר והתיקונים נשכחים ולא חכרו ולא יפקדו. והביא שם מעשיות שבהי' מכשולות גדולות על ידי שהתחיל בהיתר וסיים לבסוף חז"ל ואילו דורות הראשונים המה ראו את אשר נתהו' וגמשך מההיתר היו מכריחים ואומרים דברים שאמרו לפניהם טעות הם בידינו ולא נמלא א' מעיר שיטה אחזן לדבריהם האחרונים, עכ"ל

והאפיקורסות ר"ל הלא מי פתי יאמין שהאפיקורסים נותנים מעות וכלי זיין להלוחמים נגדם שיוכלו להתקויו ולעמוד במלחמה, ומי הוא זה שקונה לעלמו להמיתם שילחמו נגדו באמת, וצודאי שלא להגם עושין כך, אלא שרואים בזה דרך ואופן להחליש המלחמה נגדם ולהחיש כחה, להכניס ארס בחינוך הבנים והבנות שבלעדי זאת אין להם שליטה עליהם באופן אחר. והיודע ונוצין מנצ' החינוך שלהם יודע האמת שמה שממשלת האפיקורסים המעצירים על הדת בכל מאמלי כוחם נותנים חמיכה גדולה ועיקרית כ"כ להחינוך שלהם אינו מתנת חנם אלא כדאי הוא להם. ואין ראוני להאריך בזה כעת, ולא באתי בקונטרס זה אלא לבאר עיקר ההלכה של השתתפות למלוכה ולבחירות.

קמו

ועכ"פ זה ודאי שנשחנו עניני האגודה לגריעותא הרבה מעט שנחצרו למלוכה העמאה. ומה שאומרים נשחנו העתים ונריך לעשות לפי המליאות, הנה ראשית דרך התורה לא נשתנה, כמ"ש החת"ם ז"ל בצוואתו אל תאמר נשחנו העתים יש לנו אב זקן הוא לא נשתנה והוא לא ישתנה. ואדרבה להחמיר יותר יש לומר שנשתנה, כמצוה' בגמרא חגיגה דף ע"ו גבי רבי מאיר שלמד תורה מפי אחר, שמתלק בין גדול לקטן, שקטן אסור ללמוד מרצ שאינו הגון דיש לחיש שימשך אחריו עיי"ש ברש"י ותוס', והרמב"ם אינו מתלק וכתב סתם שאסור, והקשו עליו דברי בגמרא מתלק בין גדול לקטן, וכתב הש"ך סי' רמ"ו שסובר הרמב"ם דבזמן הזה לא עדיף הגדול מהקטן שהי' בזמן הש"ס וחיישינן לעולם שמא ימשך אחריו. ואם כן גם בהתחברות לרשעים וכל קוחת תמיכות מהם המור יותר דבור הזה, כי כל מה שנחמטעו הדורות ונתקטנו עלול יותר להיות נמשך אחריו.

א"ל חף לפי דבריהם שמחמת המליאות נעשה השינוי, עכ"פ חדשים מקרוב צאו לא שערוב הצותיכם, והאיך אפשר לתלות זה דבור שלפנינו, אין אומרים למי שלא ראה את החדש יצוא ויעיד, ואין זה אלא הוצאת לעז על שוכני עפר, מי יגלה עפר משיניהם והיו מלווחין ע"ז ככרוכיא. וק"ז זל"ה בייטב לב

לדעתם והשפעתם, אף שהמה צחיים עודנה ואפשר לשואלם על ככה, ומש"כ בגדולים ולדיקים שהמה כבר בעולם העליון ומי יעלה לנו השמימה לשאל את פיהם, המה הלכו למנוחות וחתנו עזבו לאנחות. והאיגוד עולמי זה חולין בהם צוקי סרוקן, אוי לני שכך עלתה צימיו.

קמד

וב"ר מי שיש לו מה צדקדקו יוכל לראות עד כמה נמשכו אחר הליונות עצור שהתחברו עמם ורואים למלא חן צענייהם, שמדברים דברי מינות בכנסת ואינם בושים לפרסם הדברי מינות בעתוניהם. וזווינא כאשר באו לשם פליעו אונגארן האומללים והנדכאים צעירים ונחוסר כל, התחברו האגודה עם הליונות לעשות תעמולה מרובה בכל מיני תחבולות וכפ"י בדברים ובמעשים להביאם לארץ ישראל, אף שידעו הכל שנמסרו עוד זווינא ציד הליונות והם הובילו אותם תיכף ומיד למקומות החפשים שאין שם אלא מינות וכפירה ואכילה נוי"ע וחילול שבת וכדומה. והעניינים האלה אף בראותם אח"כ את השצר הנורא שקרה להם לעזוב לגמרי את השי"ת וחרתו הקדושה ח"ו לא היו בידם מאומה ולא היו להם שום ברירה להגלל מהם אלא צמס"י ממש שמוטעין המה שיכולין לעמוד בנסיון קשה כזה של מס"י ממש, ובזמן קצר נהפך לב רובם למינות וכפירה ר"ל, כי שאני מינות דמשכא. ואותן שצאו במקומות יראים המה בתכלית העונו צלי דירה וצלו פרנסה, אבל עכ"פ אינם צין הכופרים ר"ל. אבל המרובין שהמה במקומות החפשים אשר הובילו שמה יש הרבה מהם שכבר אין זכר למו כי נעטמו צין האפיקורסים ונחפכו להיות כמותם, ואין איש שם על לב. והיו צנייהם הרבה תמימי דרך שלא היו הולכין לכתחילה ליד הליונות עוד זווינא, כי נודע להם דרכי הליונות, אבל זעקת האגודה במכתבים גלויים וצדרשות ושאר מיני תחבולות שילכו כולם אל הרשת זו שטמנו להם הליונות, וזעקו ע"י שהוא חיבת הארץ, זה הניע הרבה לצבות מצני ישראל הכשרים שמאמינים להם שהם מזילי הדת, ועי"ז נפלו בצרות נשצרות כאלה. ולאמלי היו להאגודה מקומות קליטה

יעי"ש. והנה כי כן אנו רואים בהמשך מלות שעשיו המאשינען המה חדשים לגמרי צאופן אחר ממה שהיו אז כאשר אנו רואים בתשובותיהם שליירו את המאשין שהיו לפניהם, ואעפ"כ הכל חולין בהמאשינען על סמך הכיתר שנתנו אז, אף שלא ראו ולא שמעו כלל אופני המאשין של עכשיו, ובעתים הללו נעשו מאשינען שונים ומשונים, ויש מאשינען כאלו שהכל רואים שהוא חמץ ואעפ"כ חולין הכיתר כמה שאמרו הגדולים אז כאלו היו הכיתר שכל מה שיהיו לו שם מאשין יהיו מותר בכל אופן ואופן, וזה ודאי שעות והבול גמור, כי לא נתנו הכשר אלא על מה שראו צענייהם, אך דרך העולם לילך בדמיונות הוא והבול כאלה ולא עלה זאת על דעת הגדולים ז"ל. וכמו כן הוא ענין האגודה כי הגדולים שהיו עם האגודה היו כפי ראות עיניהם אז, אבל לא נתנו הכשר על שם האגודה שאף אם יעשו מעשים אשר לא יעשו מ"מ שמה גרם, זה ודאי שעות והבול שאין לעפל בזה.

ובקוביץ מכתבים מהגאון החזן או"ש זלה"ה בחלק שני נדפס לבסוף חיבה מכתבים מהגאון הרח"ע מוויילנא זלה"ה ושם במכתב ג' שכתב התנגדות גדולה לאותן שטלה בדעתם לייסד אגודת רבנים עולמית באומרת אשר כזה מאוחד יוכלו לעמוד צפרץ, והאריך לדמות זה מכתב פעמים, וכתב באמצע המכתב ח"ל: והעיקר כאשר למדתי מפי הנסיון צמדינתנו המרובה באוכלוסי ישראל ורבנים גדולים ויראים, שכל הפעולות באגודת הרבנים נעשות על ידי חיבה מזכיר ופקיד, ואינם מתחשבים כלל עם ראשי המועצות, וכמה פעמים עושים גם צניגוד לדעתם והשפעתם ועושים רק מה שגבם חפץ, ואין ראוני להאריך צפרעי הדברים, ואין נוכל לתת אמן לז"ר מוסד עולמי אם צהמשך הזמן יתנהל צוודאי על ידי מזכירים ופקידים, ואין נוכל למסור בידם עניינים כללים של התורה והאומה. וזה לדעתי עוד מסוכן וסכנה גדולה ואין לנו לקבל אחריות והתואלות ממוסד כזה, עכ"ל, הנה העיד הגאון ז"ל שאף באגודת הרבנים צמדינתנו לצדק, לא איגוד עולמי כלל, והיו אז צימיו בהאגודת רבנים צמדינתנו גאונים ולדיקים גדולים, ואעפ"כ המעשים הנעשים גם מאותה האגודה אינן בהתחשבות עם הרבנים הגדולים יראי ה', וכמה פעמים הוא צניגוד

בשמי"ת ובתורתו הקדושה עד קצה, קצר היריעה מהכיל לחשוב מה שרואין בכל לעד ולעד שלגמרי נגררין אצתרי'. השי"ת ירחם עלינו ועכ"ו צ"א.

קמה

והסיבה לירידה הנוראה הזאת שנתפס כמעט כל הדור ברשת הליונות והנגררים אחריהם עם חלק גדול מהמנהיגים שצראשם, יש בזה כמה סיבות. ראשית הוא כמו בע"ז שהי' צבית ראשון וכו' זה צימי הביצאים, ועכ"ז מחמת יצרא דע"ז דתקוף לכו אז ערס שצטלוהו אנשי כנה"ג, נתפס כמעט כל הדור, עד שצימי גדטון לא היו בכלל ישראל אלא שלש מאות אנשים שלא כרעו לצבל, ומציו גמרא סנהדרין דף ק"ב ע"ב שאמר מנשה לר"א אי הות החס הות נקיענא בשפולי גלומא ורבעת אצתרא, ופירש"י ז"ל היית מגביה שפת חלוקך כדי שיהי' קל לרוץ והיית רץ לשם מפני יצר עכו"ם שהי' שולע אז. הכה אמר כן להאמוראים הקדושים, שצומן שליטת היצר חי' לא היו ניאלים. ועכשיו הוא כן צירא דמינות, וציות יצרא דאותה החאורה של ממשלה ככל הגוים לפני ציאת המשיח, שזה מעבד הגאולה ח"ו. וע"ז מתגרה היצ"ר בכל כוחותיו. וכבר הגידו לנו חכז"ל שפלות הדור שצטיקצא דמשיחא צמלוא מוצן המלה כאשר אנו רואים היום צעוכ"ר וקשה צחולשת דורינו לעמוד נגד כוחות היצ"ר דתקוף לכו כולי האי.

גם מצואר צרמ"א חו"מ סי' י"ד ס"ם אי' צעשיר מוחזק ואלס צעירו מוליאין אותו לדון צעיר אצרת, אטפ"י שהצ"ד שצעירו יותר גדול. הכה דין זה כהצו צומן הצתי דינים שהיו צראשונים, וכחצ עוד דמייירי אף שצעירו יש צ"ד יותר גדול, וצודאי דלא חשידי ח"ו לעצור צמיד להעות דין ח"ו מחמת יצרא, וע"כ שחשדא הוא שחמת יצרא האלס יש לו עכ"פ רצון לעשות כרצונו מחמת הפחד, ומזה הרצון נעשה משוחד וסומא עינים כמו שוחד אחר, דודאי אין חילוק צאיח אופן צא לו השוחד כמצואר צמרא כתצות דף ק"כ ע"ב ח"ר ושוחד לא תקא, אינו צריך לומר שוחד ממון אלא אפילו שוחד דצרים אסור,

עצורס או דרך פרנסה עצורס או עכ"פ היו לוקחים אותם צידס תחת רשותם להציאם למקומות שרואים, הי' מקום לעשות צזה, אצל האמת הוא שלא הי' להם מקומות קליעה עצורס אף ליינת לילה אחת, ולא הי' להם דרך לפרנסם אף מזון סעודה אחת, ומעת שנתסרו ליד הליונים הי' צרור שיצאו אותם למקומות ההפשים כרצונם, ולא הי' מליאות עוד אף לראות אח"כ מה יעשה צהם, ואף הולאות הדרך שמווינא הכל הי' ציד הליונים ולא היו עוד צרשות עלמס כלל, א"כ צידים מסרו אותם ליד האפיקורסים.

וכבר נתצאר שליכנס צין המינים שיש חשש אמשוכי אצתרייהו אף שיכול לייך מהם ולהכלל צכל רגע, מכל מקום כניסחו ציניהם צתחלה הוא אסור אף צמקום סכנה, והוא ציהרג ואל יעצור, כי שאני מינות דמשכא, ומכש"כ למסור צידס נפשות מישראל צאופן זה אשר שוב אין להם דרך להכלל מהם כי אם צמס"כ גדול עד אין לשער, תמה אני האין מלאס לצס לאצתריות גדול כזה, אלא כיון שהורגלו צאיסור הנורא לישצ צין המינים ולהיות נמשך אחריהם, עצירה גוררת עצירה להמשיך את ישראל ליד האפיקורסים. וקול דמי אחינו צועקים צעקת מרה. ועוד כתצו צעות וחולפה נוראה על הרצנים יראי הי' שאומרים האמת שלא לייך צדרך אחס וכתצו עליהם שמדצרים שמה על אה"ק וכמה חירופין וגידופין שאין להעלות על הכחצ, ולצצו הכל לצצוש של חיבת הארץ. וזה דרך הליונים מאז ומקדם שכל מעשה חטועים שלהם צאה"ק אומרים שהוא צשציל חיבת הארץ, ומי שאינו מסכים להפרת הדת שלהם צאה"ק צועקים עליו שהוא שונא ציון ושונא הארץ. ועכשיו שנמשכה האגודה אחריהם משחמשים גם המה צלשונות האלו כמותס. וע"ז מקוון הביא כל מכצדי' הזילוכ, כי הם אומרים שמכצדים אותה, אצל הן המה המזללים אותה צרותיות וצגשמיות וגורמים כל הצרות והתלאות ר"ל. וצאותו היום המר והנמחר שנעשה מרידה צמלכות שמים כ"כ להטמיד ממשלה לישראל צאה"ק צלי חורה ואמונה כלל שמשס תלא מינות וכפירה לישראל וקראו אותה יום העצמאות, המה ששים ושחמים צעתויהם צפרהסיא לעין כל לעשות יו"ע גדול ציום המרידה צמלכות שמים, היש לך ניאוף גדול להשי"ת מזה, ומכאיצ לצ כל מאמין

וכאשר הסביר לו שמואל שאינו כן אלא עבירה צידו
 צזה, וראה את דבריו האמיתיים והצדקיים, ותמה על
 עלמו האריך בא לידו עמות כזה שלא להכיר האמת צדצר
 צדור כ"כ, והצבונן כי אף מחמת יראת העם שחפץ
 לשמוע צקולם, מחמת הרצון הזה נעשה משוחד וצא
 לידו סמיות עינים לחשוב על עבירה זו שהיא מצוה.
 זה שאמר מעלתי כי עברתי את פי ה' ואת דברך כי
 יראתי את העם ואשמע צקולם, ר"ל שיראה העם
 לשמוע צקולם היחה הסיבה להציאו לידו כך לעבור את
 פי ה' צחשצו שהיא מצוה מחמת סמיות עינים, ואף
 שהי' מלך והי' צכוהו לעשות הכל מכל מקום החפץ
 והרצון לעשות רצון העם זה הוי יותר משוחד צדדים
 של יחיד, כי היא דעת רבים שטוין עליו צדדים הרבה,
 זה מסמא את העינים. ויהי' אף שיהי' מצוה צכחצו
 שיראה העם לשמוע צקולם יוכל להכניס אף צלצצ גדול
 צצגדולים לעבור את פי ה', ומו לנו גדול משאל
 המלך צחיר ה', ומה נאמר ומה נדבר צדור השפל הזה
 אשר אם הראשונים כמלאכים אנו אף לא כחמורים.

מדלא כתיב צצע לא תקח. ומצוה שם אח"כ צגמרה
 מהו שוחד צדדים שהוא אף דיצורים מועטים שמצדדים
 צינס לצין עלמס. ופחדו אף האמוראים מהו ואמרו
 פסילנא להו לדינא מחמת שוחד צדדים מועטים,
 דכללא הוא כל מה שעושה לאדם רצון הוי שוחד
 שמסמא את העינים שלא להכיר האמת. וכבר נחצאר
 זה צפוסקים. וא"כ כש"כ צזמנינו שהאלמות והתקיפות
 צזה הוא מסוף העולם ועד סופו, לא אלמות של עשיר
 אלס אחד אלא ממש כל העשירים והנכצדים צבעולם,
 וממש רובם ככולם של דעת הציבור שכל הקבלות
 הוא להטיל חימה יתירה על המנהיגים צכל מיני
 חיומים, להחנפל עליהם כחימו יער ולהזיקם צכל מיני
 הצקות להציאם לידו כך שיכנעו מפניהם ויסכימו
 לאותה מלכות הטמאה שקראו עלמס מדינת ישראל,
 ואין חימה אם זה מעיל חימה על המנהיגים להעות
 לצדם ולהציאם לידו סמיות עינים שלא להכיר את
 האמת.

קמו

קמז

וי"ש לומר עוד צמה שאמר שאל המלך כי יראתי
 את העם ואשמע צקולם עפ"י דברי האורח"ת
 הק' פרשה שלח, שלכאורה הוא פלא עמום שהמרגלים
 היו נשיאי העם שנתמנו מהקצ"ה ופירש"י ז"ל עה"כ
 כולם אנשים כל אנשים צצמקרא לשון חשיבות, ואתה
 שעה כשרים הוי, גם שלחם עפ"י ה' ואמרו חז"ל צמה
 שאמר עפ"י ה' שהי' הקצ"ה אומר פלוני לשצט פלוני,
 והאריך נשתנו אח"כ כ"כ צאלמע השליחות להדיח את
 העם. ועמד ע"ז צאורח"ת הק' שם וכצב שלצד צכוונת
 המשלחים היחה רעה חפעול פועל הרע צשליח ויחזור
 להיות שלוחו של אדם כמותו ויוולד צו תכוונה רעה,
 מה שלא היחה צו קודם, כדרך שחולד צחי' הקדושה
 צשלוחי מצוה לעובה אוח. ולזה הגם שהיו לדיקים
 צהחלחלם עשות ההליכה לרגל נולד צזה תכוונה רעה
 מכה המשלחים ועיאו להדיח, עכ"ל הק'. ויוכל להצבונן
 מה שהגם שהיו גם שלוחי משה עפ"י ה' כמו שאמר
 הכחצו צפירוש וישלח אותם משה וגו' אח"כ הוי עפ"י
 האמת שלוחי מצוה, כי אין לך מצוה גדולה מלעשות
 שליחות של משה עפ"י ה', עכ"ז יען צשליחות זו גם

וישאלו המלך צחיר ה' אמר צשמואל א' ע"ז פסוק
 כ"ד ויאמר שאל אל שמואל חטאתי כי עברתי
 את פי ה' ואת דברך כי יראתי את העם ואשמע
 צקולם. וקשה עובא לכאורה הלא הי' מלך והי' השלטון
 צידו על העם ולמה הי' ירא מהם כ"כ. ומצוה צגמרה
 צצא צחרא דף ג' ע"צ אי אמר מלכותא עקרנא עורא
 עקר עורא ולא הדר צוי. גם הי' צחיר ה' נקי מכל
 חטא כמ"ש חז"ל חכה לצוהא, האריך הציאו יראה
 זו לעבור על פי ה'. גם דורו היו מאמניים צהשי"ת
 וצנצוהא, והי' זה צימי שמואל הציא, וצודאי לא
 היו מכריחים אותה לעבור על פי ה' ועל דברי שמואל
 הציא. אמנם צאלמת מצוה צכחצו צצחחלה אמר לו
 העעם אשר חמל העם וגו' למען צצוח לה' אלוקיך,
 אח"כ חשצ לעשות צזה מצוה לצווח לה', אלא כאשר
 הסביר לו שמואל שאין זו מצוה אלא עבירה, שוב הודה
 כי חטא צזה לעבור את פי ה' מיראה העם. ולכאורה
 למה לא אמר לו האמת מחחלה שעשה צשציל יראה
 העם. אלא הוא הצדצר אשר צדרטו, צצודאי שאל המלך
 צחיר ה' לא הוי עובר את פי ה' מחמת יראת העם,
 אלא שחשצ שהיא מצוה כאשר אמר למען צצוח לה',

שמעו לקול העם, שטנה נלה ונעשה בהם כבשלותי העם לצד שגולד בהם תכונה רעה שלהם עד שיעשו להדית.

ולכן אפשר שגם שאל המלך התגלל בזה אחר שהכיר את חטאו שעבר את פי ה' הגם שבדאי בכל לבבו ובכל נפשו לא רצה לעשות אלא רצון הבוית"ש, עכ"ז בל יודי טעות הזכ לחשוב על העבירה שהיא מנוה יען שמחמת יראת העם שמע גם לקולם נולד בו תכונה רעה שלהם שנעשה בזה שלוחם, ואותה התכונה שמהם הביאו לידי הטעות, כאשר יותר מזה ה' אצל המרגלים מעטם זה, שבדאי גם אצל המרגלים ה' בדרך טעות. ומזה נוכל להבין שאם מחמת יראת העם שומעים המנהיגים לקול דברי העם, נעשו בזה שלוחם ונולד בהם התכונה של העם שמשפיעה גם על המנהיגים הכשרים להביאם לידי טעות גדול וגורא כי"כ עד שיש בו כדי להדיח את יתר העם, כאשר קרה לנו בעבו"ר בדור הזה עיקבה דמשיחא.

ובדאי שאלל שאל המלך בחיר ה' היו עוד בזה עניינים נסתרים מה שהביאו לידי חטא זה, כאשר בן הוא בכל החטאים הנזכרים בתוכ"ק ובדברי חז"ל על הקדמונים הקדושים בתכלית הקדושה, ובכר אמרתי בזה ענין נכון, אצל מ"מ ודאי שגם זה אמת שאין מקרה יולא מידי פשוטו, ופשטא דקרא מתפרש בדרך שכתבתי. וק"ו בדורות האחרונים שבציקבה דמשיחא אין ספק שהוא בן שיראח העם לשמוע בקולם מעצרת על דעת האמת ליפול ברשחם ר"ל. ולפי פשוטו של מקרה הוא ברור ומפורש גם אצל שאל המלך ע"ה, ואנו מחוייבין להאמין גם בפשוטן של מקראות, אף שגמון בחוכם עוד הרבה עניינים עמוקים.

קמח

ואמר חז"ל בסנהדרין דף ק"ב ע"א חולפה מלכותא בלא חגא, ופירש"י ז"ל שררה גדולה ואינו חסר אלא כתר מלכות. א"כ אמרו ז"ל שכת החולפה הוא ככה מלכות שאינו חסר אלא הכתר. ואמרו ז"ל שבציקבה דמשיחא חולפה יסגי ולא אמרו בזה שיטור אלא שהחולפה מתרבה בכל יום ויום, א"כ בלאו הכי יש להם מלכות ישראל ע"י החולפה

שהוא כה מלכות להשתרר על יראי ה', אלא שהשיגו גם כתר מלוכה בכה החולפה, ועי"ז מתרבה גם החולפה בכפלי כפלים. וכח זה משך את כל הדור כמ"ש הרמ"ע מפלנו גם בשאר מלוכה דכו"ע גריר אצתי, עד שבעו"ר בושנו מכל דור.

ובתב בדברי חיים על המועדים בסוף הספר בהשמטה לפרשת ויקהל שדבר שם הרבה להזכר שלא להתחבר עם הערב רב, וכתב באמצע וז"ל: כנראה בעליל שהרצנים והחסידים והבנע"ז שבדור המה בעו"ר רובם מערב רב, ועי"ש שהאריך. והרבה היו תמכים על הדיבורים הללו שיאלו מפס קדוש בדורו שהי' מלא תורה ויראה והרבה גדולים וקדושים. וראיתי אח"כ בשער הפסוקים להאר"י ז"ל פרשת ואחחן שדבר שם הרבה מהערב רב שקבלם משה והי' בזה תקלה, וכתב באמצע דבריו ועתה רוב הדור מהם. וברי שכתב בן גם על דורם של האר"י והרמ"ז זלה"ה, ואף שגולדו אצל ישראל, אבל הנשמות הם מע"ר כמו שביאר באור החמה. ומה נאמר ומה נדבר דבור השפל הזה שבדורות הקודמים היו רוצה דרוצא מישראל שומרי תורה ומצוות כמ"ש בישמח משה פי' חגא, ודעת הפני יהושע שהחזקת כשרות שבפוסקים הוא רק חזקה מחמת רוב, יען שרוב ישראל כשרים, אלא שהי' הרבה שלא הי' כוונתם לשמים כראוי אף שהי' כמה גדולים וקדושים אין מספר, אמנם בדור הזה בעו"ר שמיעוטא דמיעוטא בתכלית המיעוט, אולי לא נשאר אף אחו אחד ממספר בני ישראל שיהיו שומרי תורה ומצוות, ואף בין אלה המעטים השומרים תורה ומצוות בהרגילם, אף בהם זעירין אינן שמאמינים בכל הי"ג עיקרים כראוי, וכחות הע"ר מתרבים והולכים. ומבואר בתוכ"ק בראשית שיש ה' כחות בערב רב כל אחד גרוע מחבירו, ויש בהם גם עמלקים, והע"ר שבדורינו אין לו דמיון להע"ר שבדורות הקודמים, כי המה בתכלית הגרועות מידידה התחזקה הצאה ערם ביאת המשיח, ומלכ דור הזה משפיע גם על המנהיגים הכשרים, ורביבין רחמי שמים להגלל.

קמט

ובכר אמרתי לפרש הפסוקים שבפרשת שלח וכי חשגו ולא חששו את כל המצות וגו' והי' אם משיגי

מי שאינו ראוי לזה כמבואר בגמרא סנהדרין דף י"ז וברמב"ם. וכתב הרמב"ם בפ"ב מה' סנהדרין הלכה ז' דאף צבי"ד של ג' שאין מדקדקין בהן בכל הדברים שמדקדקין בסנהדרין לריך שיחי' בכל אחד מהם שצעה דברים, חכמה וענוה ויראה ורחיצת אמת וגבורים צמלות ומדקדקין על עצמם וכושבין את יארם עד שלא יבא להן שום גנאי וכו', וצו"ד הגדול היו שולחין בכל ארץ ישראל ובודקין כל מי שימצאוהו חכם וירא חטא לעשותו דיון צעירו. ועכ"פ זה ודאי שהסנהדרי גדולה של ע"א היו עלומים מאוד בהפלגת חכמתם וקדושתם, וא"כ פלא עלום הא"ך אפשר שיעטו כולם בדבר חמור כ"כ להחיר ע"ז וכל ישראל יעשו מעשה לעבוד ע"ז ר"ל על פיכם והמכשלה הזאת תחת ידם.

וכתב הרמב"ן צפרשת שופטים עכ"כ כאשר זמם ודרשו חכז"ל ולא כאשר עשה, מכאן אמרו הרבו אין נהרגין. וזה לכאורה נגד השכל. וביאר הרמב"ן שם דאם נעשה מעשה שנהרג נחשוב שהי' אמת וכו', ועוד שלא יתן ה' השופטים הדיקים העומדים לפניו לשפוך דם נקי כי המשפט לאלקים הוא וצקרב אלקים ישפטו. וככה כ"ז מעלה גדולה בשופטי ישראל והבצטחה שהקצ"ה מסכים על ידם ועמהם בדבר המשפט, וזהו טעם ועמדו שני האנשים וגו' לפני ה', כי לפני ה' הם עומדים בצדאם לפני הכהנים והשופטים והוא יחם צדך אמת, עכ"ל. וברי שזה חזקה גדולה בסנהדרי גדולה שהי' עמהם שלא יעשו, ואם כן איך אפשר שיעטו בדבר חמור כ"כ להביא את כל ישראל לידי ע"ז שהוא כפירה בכל התורה וצניאויס. וע"כ שהוא כעין מ"ש צלוא"ח הק' במרגלים שהיו נשיאי ה' הנצחרים מפיו ית"ש והיו לדיקים גמורים ועכ"ז עון הדור השפיע עליהם לעשות כ"כ. וכן נראה מדברי רש"י ז"ל שם צפרשת שלא שכתב שאמר הקצ"ה אני אמרתי להם שהי' טובה וכו' חייבם שאני נותן להם מקום לעשות צדברי המרגלים. וברי שעון הדור גרם שהניח הקצ"ה את המרגלים לעשות כ"כ. וככה הוא גם בסנהדרין שאם ח"ו אירע להם זאת שהורו להחיר ע"ז, צודאי עון הדור גרם שכבר חטאו ונכשלו ככאלה, וגלל כן לא שמר הקצ"ה את הסנהדרין מלעשות צדק. ומיושב צד זה מה שנתקשה הרמב"ן מה שייכות יש לפרשה זו צפ"י שלת,

העדה נעשה לשגגה, ואמרו חכז"ל שהפ' הזה מיירי בע"ז ולמדו זה מקרא דכל אשר לזה ה' שהי' עזירה שנעשה בה ככופר בכל התורה כולה וצדברי הצניאויס, והוצא זה גם צרש"י ז"ל שם. גם אמרו שכל הפרשה מיירי רק כשעטו הסנהדרין צדו והורו לעבוד ע"ז ולמדו זה מהקרא דאם מעיני העדה, דמיירי בסנהדרין שהם עיני העדה. וליך להבין למה האריך כ"כ בקרא שהתחיל לומר וכי תשגו וכתב שני פסוקים בהענין, ואח"כ כתב והי' אם מעיני העדה לגלות דמיירי רק בטעות הסנהדרין, ולמה לא פתח מתחילה לומר אם מעיני העדה נעשה לשגגה ואח"כ להביא כל הענין כי אז לא הי' לריך להקדים כל אותה ההקדמה לכתוב מתחלה בלשון סתם וכי תשגו שלא ידענו מה אופן השגגה עד לבסוף שאמר מעיני העדה. גם אינו מובן בלשון והי' אם מעיני וגו' כיון שכבר האריך בשני פסוקים מדיני אותה השגגה למה אמר אח"כ באמצע הדיבור בלשון והי' כאלו מתחיל ענין חדש, ויותר הול"ל אותו לשון והי' צחלת הפרשה כשהתחיל לומר וכי תשגו, גם לכאורה כל בלשון והי' הוא מיותר לגמרי, ומה משמיענו צד זה. גם לפי מה שאמרו חכז"ל אין וריה אלא לשון שמתה לריך להבין לשמחה מה זו עושה, וכי שמחה היא שטעו סנהדרין להורות לעבוד ע"ז ועשו כן כל ישראל.

קג

והנה מבואר בגמרא הוריות דף ד' ע"ב דכל דיני הפרשה הזאת מיירי רק בסנהדרין שכולם ראויין להוראה צדיני נפשות ויהי' גם מופלא של צי"ד הוא הראש ישיבה עמהם, ובגמרא למדו מקרא דנאמר כאן עדה ונאמר שם צד"ג עדה והתם מני"ל אמר קרא והתייבצו שם עמך צדומין לך, ופירש"י ז"ל גמר ממש דמשה אוקי סנהדרין דהו כולן ראויין להוראה דכתיב והתייבצו שם עמך צדומין לך, והואיל ומנינו דעדה האמורה כאן כולן ראויין להוראה שמעיין מינה נמו דהיינו סנהדרי גדולה דהניח צתורת כהנים עדה המיוחדת לכל ישראל ואחרו זו סנהדרי גדולה, עכ"ל. וכבר מנו חכמים את גודל הפלגת חכמה וקדושה שהי' לריך להיות בסנהדרין, ואין מושבין בסנהדרין

ותירונו לכאורה אינו מובן, ואין להאריך. ולפי הנ"ל מיושב היטב כי הוא ענין א' כמו במרגלים כמבואר לעיל.

ושוב ראיתי לנצל הפלאה צם' פנים יפות פרשת ויקרא עכ"כ אשר נשוא יחטא שכתב וז"ל: שסיבת חטא השוגג לכהן המשיח מפני אשמת העם שגורם העלמתו, וכן צפר העלם דבר, אך גבי נשוא יפלא יותר שיחטא בשגגה ולא ישמרבו ה' כיון שנשאו ה' על כל ישראל, עכ"ל. ויותר מזה כתב שם לעיל מיניה עכ"כ אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם, וז"ל שם באמנע דבריו: כיון דאחז"ל כד רגז רשיא על ענא עביד לנגדא סמותא, א"כ לריך להזכיר את העם וכו' כשיחר אפו על העם ממילא יענש הוא בסמיות את עיניו ואובד דרך הילוך הישר כמאמר הכתוב במחשכים הושיבני וגו' וממילא ימאחרו מכשולים רבים ע"כ. ומבואר בזה בהפלאה שסמיות עינים של המנהיגים שלא להכיר האמת היא צא מאשמת העם שנעשים צדק לסמות עיני המנהיגים. וברש"י ז"ל שם צבצא קמא דף ג"ב ע"א על אומרם עביד לנגדא סמותא פי' וז"ל: לעז המושכת מנקר עיניה ונכשלת ונפלת בצורות והעדר אחרי', כך כשהמקום נפרע משונאי ישראל ממנה להם פרנסים שאין מהוגנין, עכ"ל. וצטוה"ר תרומיכו איתנהו, שעי' עון הדור נתמנים הרבה פרנסים שאינם מהוגנים אבל גם הכשרים והמהוגנים באים לידי סמיות עינים. והלשון עביד לנגדא סמותא משמע ג"כ כדברי הפלאה שנעשין בסמיות עינים אף שאינו מתכוין להרע. וכן בתחלת לשון רש"י ז"ל שכתב מנקר עיני' משמע גם כן כעין זה. ומה שמסוים אח"כ פרנסים שאינם מהוגנין, י"ל בצביל שהרווייכו איתנהו כמ"ש למעלה. ועכ"פ הדברים מבוארים בהפלאה כמ"ש.

קנא

ויותר מה ראיתי אח"כ בנזר הקודש בצראשית רבה פי' ס' ס' י"א דאף צמידי דאכילה שאין הקצ"ה מציא לדיקים תקלה על ידן כמ"ש החום' בחולין דף ה' ע"ב ד"ה לדיקים, ואעפ"כ הוצא שם צ"ר עובדא צר"י ור"ז דאיתאכלון חאגים צביצלייכו,

ואמרו ע"ז אם קדמאי כמלאכין וכו' אנו אף לא כחמורו דרבי פנחס בן יאיר, והוצא זה שם בחוס'. ותמכו כולם דאין אפשר באמוראים הקדושים שנכשלו צמידו דאכילה. ועי' ציפ"ת מה שתי' בזה. והנזכ"ק כתב דכיון שנחמטעו הדורות לית אןן כחמורו דרפצ"י, דאעפ"י שצודאי נמלא גם בדורות אחרונים צני אדם גדולים מאוד צמעלה, מכל מקום צאשר אין דורס זכאי גם הם יורדין ממדרגתן כהא דאמרינן צפ"ג דתענית מה יעשו גדולי הדור שאין דורס דומה יפה, עכ"ל יעו"ש. הנה אמר זה על דורס של האמוראים חכמי הש"ס, ואין מה נענין אצחרי'. ואף שצודאי היו גם בדורות האחרונים לדיקים גדולים שהקצ"ה ה' שומרם מכל מכשול, אבל לפעמים עון הדור גורם, צפרע צמה שתלוי בצנהגת הדור, דרכיכם ומעשיכם של צני הדור משפיעים הרבה על המנהיגים, כמו שהצחתי לעיל מדברי חז"ל שזה עונש הדור, ואין להאריך בזה שכבר העידו חז"ל על מצב ההנהגה שצדור האחרון עיקצא דמשיחא.

אמנם אעפ"כ דורס של חכמי הש"ס שנכשלו גם מהאמוראים הקדושים הוא דבר פלא, צפרע צמידו דאכילה שצפרטיות צמידו דאכילה אמרו ז"ל לדיקים אין הקצ"ה מציא תקלה על ידם כמבואר בחוס' צכמה מקומות. ועי' ישמה משה פרשת משפטים שהאריך בזה. ועדיין תמוכים הדברים להצין. ונראה לפענ"ד שהוא ע"ד שאמרו חז"ל לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה ולא ה' דוד ראוי לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה, וכל המאורעות שצדורות הקודמים המה להורות הדרך לדורות הצאים אצחריכם. ולזה צימי חכמי הש"ס שהתחילו הדורות להתמעט אף שעדיין היו אז דורות קדושים ונשגבים, מ"מ לגבי דורות הקודמים התחילו להתמעט והי' לורך להראות מן השמים שמחמת מיטעו הדורות יוכל לאיתרמי גם בגדולים מאוד שנכשלים מחמת השפעת הדור, דמי לנו גדול מחכמי הש"ס שצא להם מכשול מחמת מצב הדור כמ"ש צנזכ"ק. ונדע מזה ק"ו צ"צ של ק"ו על הדור האחרון השפל והאפל שיוכל להשפיע גם על גדולי הדור צמכשולות גדולות ומוראות ר"ל, ואין לנו אלא מה שאמרו צדורות הראשונים שעדיין לא ה' הירידה כ"כ צדיועא התחטונה כמו עכשיו.

צחם אלא שיטרכו החכמים להגיד שאינם כלום נגד הכלל דקוצ"ה לא עבדו ניסא למגנא. אלא כיון שע"י אותה העובדה צא החלטה החכמים ונחודע להעולם הלכה למעשה שאין להשיגה על אותות ומופתים ולא על צ"ק אם הוא נגד ההלכה, א"כ היו תועלת גדול באלו המופתים, שאלולא לא היו צאים כל המופתים האלה הי' מקום לעשות שאם רואים מופתים כאלה היו צוה אחת הכרעה נגד ההלכה וחי' נפיק מיני' חורבא צדורות הצאים שיחי' מניאות לחשוב אשר צעל מופת ע"י מופתים ויכל להגיד חי' נגד ההלכה, א"כ לא היו הנסים למגנא, דאדרבא צעציל שיעשו החכמים הלכה למעשה נגד כ"ז, הראו לנו צדק דרך האמת בתוכה"ק להציל כל הדורות מעשות, וזה תועלת גדול שאין לשער. המשכיל על דבר יחצונן צוה מה שלפניו.

שוב ראיתי מש"כ רב נסים גאון במס' צרכות דף י"ט ע"צ אהב דאיתא בגמרא ילאת צ"ק ואמרה מה לכם אלל ר' אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום וז"ל ראיתי צו צ' חסודות וכו' שלא היתה הכוונה אלא לנסות את החכמים אם יניחו הקבלה והגמרא שצפיהם צעציל צח קול ואם לאו, וזומה למה שכתב כי מנסה ה' חלקיכם אחכם, וכהנה גודע עם כל זאת צירור קבלתם, וזה שאמר ר' יבושע לא צשמים היא כלומר כי תורת ה' תמימה וכבר נתנה לנו צסיני והודיענו כי אינו מחליף ממנה דיבור אחד ואין צחורתנו חסרון ולא כשק כדי שנגערך אל ראייה מן השמים, עכ"ל.

קנג

ואפשר שצעציל זה החחיל הכתוב לומר סתם וכי חשנו ולא אמר שהוא מעיני העדה עד לצסוף לרמוז לנו שלא החחיל זה מעיני העדה אלא כבר נכשלו צוה ישראל עד שצצסוף גרמו שגם עיני העדה צאו לידי כך, ולכן אמר ע"ז לשון וחי' שהוא הוי' חדשה שאינו רגיל להיות כן אלא עון הדור שחטאו זה גרם לכך. וצודאי שלדינא כל דברי הפרשה הם ענין אחד אלא שכתב בלשון זה לרמוז גם על הני"ל שכן דרך

וכבר אמרתי צמה שאמרו חז"ל ציצמות ק"צ ומנחות ל"ב שאפילו אם יצוה אלי' ויאמר אין חולצין צסגדל אין שומעין לו, וכעין זה מצינו כ"פ צש"ס, ואינו מובן הלשון שאמרו על אלי' אין שומעין לו, שזה דבר שאינו צמניאות, שכיון שאין שומעין לאלי' צכך הוא צעציל שהוא היפך האמת וההלכה, וא"כ צודאי שאלי' לא יאמר דבר שהוא היפך האמת וההלכה, וא"כ אי"א שיצוה לידי כך שנגערך לומר על אלי' שלא לשמוע לו, והול"ל שאפילו אלי' לא יוכל לומר אין חולצין צסגדל, ומה נדע הכל, ומדוע אמרו הלשון אין שומעין לו שאין זה לכבודו של אותו דליק, גם אינו צמניאות. אלא צודאי ידעו חז"ל שאלי' לא יאמר כן אבל חששו שמא יחי' חיזה גדול הדור שיטעה צוה ויעטו כל העולם אחריו מחמת גדלו לשמוע אליו אף צמה שהוא היפך האמת, וזה הפליגו צדבר שאף לאלי' אין שומעין מה שהוא היפך האמת, ותו ליכא למיעטי, ואלו היו אומרים שאף אלי' לא יוכל לומר כן עדיין הי' מקום לעשות צחיזה גדול לשמוע אליו אף אם אומר היפך האמת, כי לא אמרו צאלי' אלא שלא יאמר אבל לא על מי שהוא אומר, ולכן אמרו דברים צרורים ומפורשים שאף לאלי' אין שומעין צכה"ג ולא חששו אף לכבודו של אלי' ז"ל להגיד עליו לשון זה כדי שלא לצוה לידי עשות צדורות האחרונים העוליים לעשותים גדולים ונוראים צעון הדור ר"ל. המחצונן צוה יוכל להבין מה שא"א לצבאר יותר צפחה.

ובעין זה אמרתי צגמרא צ"מ דף ג"ט צבהי עובדא דתגורה של עכנאי שהראה ר"א הגדול מופתים נוראים שנגערך החרוב ד' מאות אמה וחזרו אמת המים, גם נפלו כותלי ציהמ"ד, ושוב הביא צח קול שהלכה כמותו, וכל זה לא הועיל מאומה כי אמרו תורה לא צשמים היא, והכריעו להלכה צבהיף נגד כ"ז. ולכאורה קשה הלא כלל הוא דקוצ"ה לא עבדו ניסא למגנא וצודאי שכלפי שמיא גליא הכל וידעו שכל אלו הנסים עם הצח קול לא יועילו מאומה כי לא ישגיחו החכמים על כל זה, וגם צשמים יודעים שחורה לא צשמים היא, וצודאי שהנסים של ר"א הגדול צאו מסערה דקדושה מדרך האמת הצא מהקצ"ה, וא"כ קשה למה ערחו צשמים להראות אותות ומופתים נוראים כ"כ וגם לשנות צ"ק, וכי לא ידעו שהכל הוא

ובימינו אלה יש עדיין יראים מועטים בישראל שאינם מושפעים בעלם מהדור המרוצה כי יודעים שהמה תועים מן הדרך ואינם נלרכים להם שיטפיעו עליהם אבל מחמת שהמנהיגים נלרכים להדור המרוצה וע"כ השפעתם עליהם ושוב אח"כ צאה השפעת המנהיגים על היראים המועטים, וגמלא שהשפעת הדור המרוצה התועים מן הדרך משפיעים על היראים המועטים צלמלעות המנהיגים הכשרים. וע"כ מקוננת הנצואה ביחזקאל ל"ד על הרועים שבישראל ופתח לומר הוי רועי ישראל והאריך צזה צכמה פסוקים צכל הקאפיעל עד שסיים לצסוף שהקצ"ה יליל לאנו מהם ועבדי דוד הוא ירעה אותם, ופירשו המפרשים שזה קאי על מלך המשיח שהוא מזרע דוד או דוד בעלמו. וגמלא לפי"ז שכל אותו הפרק המתנצח על רועי ישראל קאי על הדור האחרון של עיקבא דמשיחא טרם ציאת המשיח והוא הדור שאנחנו חיים בו, ותסמך שערות אנוש צהציעו אל הנצואות הנאמרים שם על רועי ישראל שדור הכוא, הרחמן הוא ית"ש ירחם עלינו צצ"א.

קנד

ובגמרא סנהדרין דף כ"ו ע"א שצנא הוי דריש צתליסר רצותא, חזקי' הוב דריש צחד סרי רצותא, כי אחא סנחריו ולר עלה דירושלים כתצ שצנא פתקא שדא צגירא שצנא וסייעתו השלימו חזקי' וסייעתו לא השלימו, הוב קא מיסחפי חזקי' אמר דילמא ח"ו נע"י דעת' דקוצ"ה צתר רוצא כיון דרוצא מימסרי לינהו נמי מימסרי, צא צציל ואמר לו לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר הטם הזה קשר, כלומר קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין. ולריך להצין לכאורה מה שאמר דילמא ח"ו נע"י דעתו דקוצ"ה כיון דידע חזקי' דהאמת כדבריו האך שייך ח"ו נע"י דעת אלל הקצ"ה מה שהוא היפך האמת, וממ"כ אס דעת הקצ"ה הוא כן צודאי שכן האמת, והאך אמר ע"ז לשון ח"ו. ועכנ"ל ע"ד שאמרו צגמרא צ"מ דף נ"ט צתגורו של עכנאי שאמרו מן השמים שהלכה כר"א ואעפ"כ כיון שרוב החכמים לא הכריעו כן והתוכ"ק אמרה אחרי רבים להעות אמר ע"ז הקצ"ה נלחוני צני נלחוני צני, וכמו כן היב סוצר חזקי' כיון שצנא היב לו תלמידים יותר הוי

המקראות שמלצד פשוטי המקראות לדינא מרמזין עוד על כמה ענינים. ומ"ש הלשון והי' שהוא לשון שמחה, אפשר דכיון דמיירי שטעו כל הסנהדרין ואס מציאים אח"כ קרבן ע"ז ע"כ שנהודע להם האמת אח"כ כלשון הרמצי"ס ז"ל צפוי"צ מה' שגגות ואח"כ נודע להם שטעו, והנס מודים ומתודים על שגגתם שאין קרבן צלא וידוי, והנה אמרו חז"ל צתו"כ פרשא ויקרא וצגמרא הוריות דף ו' הוצא צרשי"ז ז"ל פרשא ויקרא עה"כ אשר נשיא יחטא וז"ל: לשון אשרי, אשרי הדור שהנשיא שלו נוחן לצ להציא כפרה על שגגתו, ק"ו שמתחרע על זדונותיו, ק"ו צמצא כזה שהציא עד כדי כך שהסנהדרין יטעו לצבוד ע"ז ואס אעפ"כ נוחנין לצ אח"כ להודות על האמת ומודים דרצנן היינו שצחיכו, וזה ודאי שמחה גדולה להדור כמ"ש חז"ל אשרי הדור שככה לו, ולכן אמר צלשון והי' אס מעיני העדה נעשתה לשגגה שאס עיני העדה צמדה זו להתודות על השגגה אין זה אלא לשון שמחה אשר צדורינו עכשיו צעו"כ עדיין לא זכינו לשמחה זו.

קנד

יד"י איך סיחי' הנה מצוחר צכתוב שיש מליאות אשר אף הסנהדרי הגדולה שצומן הצית היושצין צלשכת הגזית יוכלו לצוא לדי עעות כזה להורות לכל ישראל לצבוד ע"ז ר"ל וכל ישראל יטעו כן מעשה על פיהם. וצמד"ר פ' ואחחנן פ"צ ס"י י"ט עה"כ כי תוליד צנים זש"ה כרובס כן חטאו לי, מאי כרובס ארשצ"י שכל מה שהגדולים עושים הדור עושה, כינד הנשיא מתיר ואצ צ"ד אומר הנשיא מתיר ואני אוסר, והדיינים אומרים אצ"ד מתיר ואנו אוסרים, ושאר הדור אומרים הדיינים מתירים ואנו אוסרים, מי גרס לכל הדור לחטוא, הנשיא שחטא תחילה, עכ"ל. וצודאי לא מיירי כשהנשיא ואצ"ד והדיינים פושעים ח"ו, דאעו צרשיעי עסקינן ואין הדור למדין מפושעים, וגראה דמיירי כשהתחיל צטעות ע"י עון הדור צאופן שכתצתי למעלה ושוב מתקלקל הדור יותר שע"י הנשיא והאצ"ד והדיינים נעשה להם היתר והפירצה מתרצצת והולכת אח"כ הרצה יותר כמצוחר צמד"ר צראשית פ' כ"ו ס"ח חנא רשצ"י כל פירצה שאינה מן הגדולים אינה פירצה.

בגמרא. והלא אף בעניי הקבל עניי ממון, מסיס וכדומה מצואר צרמ"א חו"מ סי' קס"ג שעושין עפ"י רוב רק מאותן שמקבלים עליהם לומר דעתם לשם שמים, והיו מעילין חרס ע"ז והמסרב מלומר דעתו עפ"י החרס בעילה דעתו ואזלין צתר רוב הגשארים האומרים דעתם לשם שמים. ואף הלדיקים אם יש להם איזה רצון ונגיעה עלמית פסולים להגיד דעתם שאין ללרף למנין הרוב אלא מאותן שאומרים דעתן לש"ש בלי נגיעה עלמית, וק"ו ברשעים שמלכד בהרשעים פסולים לדין בעלם גם יש להם נגיעה שלא להגיד האמת, כמ"ש הכתוב משלי ד' ע"ז כי לא ישנו אם לא ירעו ונגזלה שנתם אם לא יכשילו, ובדאי שאין אומרים דעה אמת לש"ש, וא"כ קשה עוצה לכאורה דכיון שאמר על סיעת שבנא קשר רשעים הוא ואינו מן המנין, א"כ הא"ך סלקא אדעתיה דחזקי' לומר ע"ז אחרי רבים להטות, הכי אפשר לומר על רשעים נגד לדיקים דין אחרי רבים להטות כדת של תורה, וכבר אמרו ז"ל שזהו בכלל לא תהי' אחרי רבים לרעות, וצפרע לומר דנטי' דעתו דהקב"ה ע"ז, ודקארי לוי מאי קארי ליה.

קנו

רובא כדת של תורה שיאמר ע"ז הקב"ה נלחוני בני, ולכן אמר דילמא ח"ו נטיה דעתיה דקוב"ה צתר רובא. וע"כ שהיה לו דין רוב על פי התורה הקדושה, וכן נראה מגמרא גיטין דף נ"ט ע"א מימות משה ועד רבי לא מלינו תורה וגדולה במקום אחד וכו' והא הוה חזקי' הוה שבנא, ופירש"י ז"ל חזקי' מלך יהודה גדול בתורה הו' כדאמרין בחלק, שבנא גדול בתורה הו' כדאמרין בסנהדרין שבנא הוה דריש בתליסר רבוחתא וחזקי' בחד סרי, והרי שבנא זה לא הו' אפשר לומר על חזקי' שהי' לו תורה וגדולה במקום אחד שבנא שהי' שבנא גדול בתורה, שבנא גדולה ודאי הו' חזקי' יותר שבהי' הו' מלך ושבנא הו' ממונה על ביתו של חזקי' כמ"ש רש"י בסנהדרין כ"ו וע"כ שמה שאמרו בגיטין הא הוה שבנא הוא שבנא גדולתו בתורה כמו שהביא ע"ז דהו' דריש בתליסר רבוחתא וחזקי' בחד סרי, ובדאי הו' לדיק שהי' ממונה על ביתו של חזקי' ואמרו בגמרא חולין מושל מקשיב על דבר אמת כל משרתיו לדיקים. וכעין זה הוא לשון רש"י ז"ל בישעי' ה' י"ב עה"כ לא תאמרון קשר וגו' חז"ל: אחס סייעתו של חזקי' אפ"י שהם מועטים מסיעת שבנא לא תאמרו אחרי רבים להטות וכו', לפי שהוא קשר רשעים ואינו מן המנין.

קנו

אבר ביאור ענין זה הוא צמחש"א שם שכתב חז"ל: ביאור המאמר כי סנחריב חרף מערכות אלקים חיים כמ"ש ביד מלאכיך חרפת וע"כ שבנא וסייעתו שצאו להשלים עמו הו' מחשבותם לרעה על ה' וכאלו חשז לעצוד ע"ז דאמרין מחשבה רעה בע"ז הקב"ה מלרפה למעשה, וע"כ אף שהוא וסייעתו היו רובן של ישראל אין הולכין לרעה אחרי הרוב, אבל שבנא טעה בכל זה וכו' צא הנביא ואמר לו לא תאמרון קשר וגו' כי הקשר הזה שהי' לו עם סנחריב אין הקב"ה מן המנין הרוב שלהם, והיינו דאינו מן המנין קאי על הקב"ה שהוא אינו מן המנין שלהם כי ביד מלאכיו חרף אלקים וכו' ואין לך לחוש על קשר מנינם שהוא הרוב כיון שאין הקב"ה בקשר מנינם, עכ"ל. הנה ביאר דמה שאמר בזה קשר של רשעים אינו מן המנין לא קאי כלל על סייעתו של שבנא אלא מה שאמר דאינו מן המנין קאי על הקב"ה שאינו מן המנין שלהם, ואומרו קשר רשעים הוא שבנא שרצה להשלים ולהתקשר עם מי שחרף מערכות אלקים חיים וכו' זה

והנה דין אחרי רבים להטות כתב הרא"ה ז"ל בספר התנוך מלוא ע"ה שאין זה אלא כששתי כתות החלוקות יודעים בחכמת התורה צוה, שאין לומר שכת חכמים מועפת לא חכריע כח צורים מרובה, ואפילו כיוצאי מלרים יעיי"ש, ויש פלוגתא בין הראשונים אם כת אחת מרובה בחכמה וכת א' מרובה במנין איזה מהן עדיף, אבל כל הפלוגתות האלו אינם אלא כשעכ"פ אינם רשעים, כמו בסנהדרין ושאר חכמי הדור שכולם יראי ה' ומבקשי האמת, אבל ברשעים כשהם מרובים לא עלה על דעת שום אדם מעולם שיכריעו את הלדיקים אף שהם מועטים. וכמה דורות הו' הרשעים הרוב אף בימי בית ראשון, ואלו הו' הכח ציד הרשעים אם הם מרובין להכריע דעת הלדיקים עפ"י התורה, היו אומרים כמה סברות בכל דיני התורה עד שהיו עוקרין כל התורה כולה ח"ו, ואפשר לומר שהרן בק"ן עעמים כמצואר

מכחל ועד כלה אין ספק שאין לשמוע לרבים לומר אחרי רבים להטות להשחקה בחצרות רשעים כאלה, ולא עדיפי משנצא וסייעתו שהיו עדיפי זכה התורה מחזקי' המלך וסייעתו. והמתכוון דעת כל רבותינו זלתי"ה שדורות הקודמים לא יסחפק שאין היתר זכה, ואך השפעת הדור הזה של עיקבא דמישיחא הביא לכל זה בתחולות שונות, כאשר יתבאר עוד. וכבר הזכיר אותנו בחכמתו הגדולה הגה"ק היעב"ץ זלתי"ה במגדול עוז עליית היראה גנוך כ"ג אחר שהביא שם שנתבטל כוחה של הכת ש"ן, כתב שהוא מפחד שחצוא עוד כת אחרת והזכיר עובא שלא לירא אף ממופתים כהעמדת החמה של יהושע בן נון ולא לירא אף ממי שפקיע שמי' אף אם אין איש מתחזק עמך לא תפחד לנעות מהאמת, וישי"ש שכיוון בחכמתו אז למצב הדור הזה עכשיו צעור"ר. והכלי יקר בהקדמתו על התורה כשדיבר ממלצ' דורו כתב שזמו שמים על עם עור עינים, ומה נאמר ומה נדבר עכשיו כשכל הדור נעשים משוחדים מיראת העם ומנופת תטופנה שפתי זרה.

קנב

וברורנו זה עיקבא דמישיחא אשר נתקיים צמלוא מוצן המלה מה שאמרו חז"ל יראי חטא ימאסו וסר מרע משחולל על הצריות, מלמד שזה צמלוא הוא נסיון להיות נמאס ומשחולל על הצריות ומשחד עינים להשוות עצמו עם המלאכות חוץ לזה המה ממלאים נגיעות שונות לכל אחד ואחד לפוס דרגא דילי' צפרע המנהיגים הצריכים לעזר העם, אף הכשרים שכוונתם לדבר מלוא להרצין תורה ויראה בישראל. ועי' צרע קודש שכתב עכ"כ לא תקח שוחד כי הילתי"ר אם רוצה למועז אחד ממלוא גדולה ועיקרית משחד עיניו צמלוא אחרת כדי למונעו ממלוא היותר גדולה, ואמרו ז"ל אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד זה שוחד של מלוא שאלל הקב"ה לא שייך כלל לומר שוחד אחר אלא שוחד של מלוא. ובפרשת יתרו בקרא דואתה תחזה וגו' אנשי חיל יראי חלקים וגו' פירשיי ז"ל אנשי חיל עשירים שאינם צריכים להחניף ולהכיר פנים, והנה בלאו הכי אמר שם שצריכין להיות יראי חלקים אנשי אמת שונאי צנע ואלה הנצברים מכל העם מדור דיעב בכל אותן המדות, הכי יש מקום

מחשבה רעה על ה' ודינו כדון מחשבת ע"ז. ונראה שחידש לפרש כן בגמרא לא כמשמעות פשוטן של דברים צביל קושייתו שהקשינו, דאם רשעים היו האיק ס"ד דחזקי' זכה, אבל לפי ביאורו של המהרש"א לא אמר כלל עליהם שהם רשעים, ויוכל להיות שהיו לדיקים באמת, אלא שמחשבה זו להתקשר עם מחרפים את ה' הוי מחשבת ע"ז, ואף אם הוא ע"ז עושה כמ"ש המהרש"א שטעה שצנא זכה, אבל מכל מקום הוא קשר עם מחרפים את ה' והוי עי"ז קשר רשעים שהוא קשר עם מחרפים את ה'. גם לא אמר עליהם שאינם מן המניין כיון שדיקים היו אלא שהקב"ה אינו באותו המניין שבאים להתחבר עם מחרפים ה' ולכן אין הלכה כותיה. ובאמת דרשו חז"ל ובי' עמו שהלכה כמותו, וחזינו דכא זכה תליא דאם אין ה' עמם אין הלכה כותיהבו.

קנז

ואמרתיו זכה להבין מלאת דברי חכמים וחידותם שאמרו יחיד ורבים הלכה כרבים שלכאורה אינו מוצן מה שאמר יחיד ורבים, הלא אין דין זה ביחיד דוקא אלא אפילו רבים הם אלא שמועטין הם מכת החולקת שהמה מרובין יותר גם אז הלכה כרבים, והבול"ל מועט ורבים הלכה כרבים. וצדיני ממונות סגי ברוב מלומאם שאינו אלא ה' יותר וצדיני נפשות רריך שנים יותר בין הע"א סנהדרין, אבל צדום מקום לא מלינו שיהי' דוקא יחיד. גם כל עיקר שהזכיר את היחיד הוא מיותר לכאורה דכא סגי אם ה' אומר הלכה כרבים והוי' ידעינן דאיירי כשיש מועט החולק, כמו שאמרו כמה פעמים בגמרא הלכה מכלל דפליגי. גם הלשון הלכה כרבים מוכיח דמיירי שהם הרוב ולא כולם. ולפי דברי המהרש"א הג"ל אפשר לומר שרמזו לנו חז"ל שאין הלכה כרבים אלא כשהקב"ה נמנה עמכם, לא עולת, וביחיד האמתי הוא רק הקב"ה שהוא יחידו של עולם, ולכן אמר יחיד ורבים, כשהיחיד יחידו של עולם הוא עם הרבים אזי הלכה כרבים, לא זולת.

קנח

ועכ"פ להתחבר ולהשתתף לאותה המלוכה שאינה אלא מינות וכפירה וע"ז והפרת הדת ר"ל

הרועה מלהנהיג אותם, לאי לך בעקבי הלאן, הסתכלו בפסיעות דרך שכלכו הלאן והעקצים ניכרים וכי התבונני בדרכי אצותיך הראשונים וכי, ונזכרה זו היא דזורותינו שהוא צמלור וצמלוק צפירות הדור הנורה מאד אין צכה כל הדור ההוא להכריע מאומה אלא להסתכל בעקבי הלאן דרכי אצותינו ורבותינו הראשונים. ולא יסתפק בזה כל מי שיש לו מוח בקדקדו שכי' דעתם צרורה להתרחק מהציונות מהם ומהמונס ומכל פעולותיהם אשר מרשעים ילא רשע, וחלילה ליקח חבל בכל אשר מהם לא מיני' ולא מקאנתו, וצפרע צאוחת המלכות אשר היא צאיורים חמורים ונוראים יותר מכל עבירות שכלל התורה כולה, כאשר כתבתי בעזכ"י דברים צרורים צס"ד.

קפא

ובאשר נתבונן בלשון רש"י ז"ל ה"ל צשיר השירים עה"כ אם לא תדעי לך היפה בנשים שכתב שחדל הרועה מלהנהיג אותך ולא אמר שלא יהי לך רועה, דמשמע שזה צרור שיהי רועה בישראל, אלא שחדל מלהנהיג, ואינו מוצן דממה נפשך, אם לא נוכל לחשוב שלא יהי רועה למח נחשוב שחדל מלהנהיג. ונראה שכיוון להמנצ הזה שהרועה נמשך אחר הדור א"כ חדל להיות מנהיג כי אדרבא הדור מנהיגין אותו והמה ממשיכין את רועי ישראל לדעתם הנכונה ועל אותו הזמן אמר לאי לך בעקבי הלאן כפירש"י ז"ל התבונני בדרכי אצותיך הראשונים, וכבר אמרתי עה"כ בפרשת שופטים וצאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהי צימים ההם, וצפרי הוצא ברש"י ז"ל שם אין לך אלא שופט צבימין, וקשה בלשון בקרה שאמר אשר יהי שהוא יתיר נפיש וסגני לי' למימר אל השופט צבימים ההם, ובכל מקום דכתיב בקרה לשון יהי' דרשין מני' אחיו דרשא וכאן דכתיב אשר יהי' ריך להצין מה משמיענו צבה. אולם הוא הדבר אשר דברנו, שהקפיד הכתוב לומר אל השופט אשר יהי, דר"ל שהוא יהי' השופט צדור ולא שהדור ישפטו אותו וישפיעו עליו ואוי לדור ששפטו את שופטיהם, ואין זה שופט צבימין אלא נשפט מלוק העמים והזמנים של שפלות הדור בעזכ"ר. ובפרשת תצוא עה"כ אשר יהי צימים ההם כתב רש"י ז"ל אין לך

נחושדם שיחניפו ויכירו פנים להטות האמת. ועכ"ל כנ"ל שאף באלו שיש להם כל אותן המדות, מכל מקום כיון שלריכין להחניף נעשים משוחדים ומשור עיניהם ומסלף דברי דיקים, ולכן השב צראשונה מזה זו שלא ילערכו להחניף. וא"כ המנהיגים שלריכים להחניף עזור דבר מזהל בשביל הרצנת תורה ויראה זהו שוחד יותר עלום ממי שלריך להחניף רק בשביל עלמו, ויותר יש מקום לעשות צזה שחושב שמתכוין למלכה. ובעזכ"ר עכשיו הכל הוא ציד הרשעים, הממון והכבוד, והכל צריכין להם אשר בעזכ"ר נופלים עי"ז לצורות נשצרים ר"ל, והכל נגררים אחר דעת הצדור והמפלגות ששעו מן הדרך עד הקלה.

ואמרו חכז"ל צציה דף ל"ב המלפח לשולחן אחרים עולם חשך בעדו, ולמדו זה מקרה דכתיב יום חשך, ואינו מוצן הלא הרבה לרות יותר גדולות יש בעולם שלא נאמר עליהם אותו המאמר עולם חשך בעדו, ולמה אמרו כן דוקא צבה. אבל הפירוש הוא שהמלפח לשולחן אחרים נעשה משוחד מכל אותן שמלפח להם ואמר הכתוב השוחד יעור עיני חכמים שלא לראות האמת וכמו שהצאתי מגמרא כחוצות שמשמח את העינים, וזה הוי עולם חשך בעדו שאינו רואה מה שלפניו את הדרך האמתית שאינו כדעת העולם החושבים מני דרך.

קפב

והלא אף צלי נגישה מצואר צגמרא פרק חלק דף ק"א וק"ב צירצעם צן נצט שע"י שהושיב רשע אלא דדיק הטעה כמה לדיקים, ואף אחי' השילוני רבו של חלי' טעה וחחס עי"י, ומחמת זה נמשך יהוא לחטאת ירצעם ע"י שראה חותמו של אחי' השילוני, כל כך גרם ישיבת לדיק עם רשע אף דורות הראשונים כמלאכים, ק"י צלדיקו זמנינו אשר סביב רשעים יתהלכין. ומכ"ש צלירוף השוחד העלום של יראת העם צהמלאות נוראות ומצבילות, גם נגיעות עלומות שאין לשער. ועל מנצ כזה כתב רש"י ז"ל צשיר השירים א' אם לא תדעי לך היפה בנשים לאי לך בעקבי הלאן, חל"ק: זו היא חשוצת הרועה אם לא תדעי לך להיכין חלכי לרעות לארך את היפה בנשים, שחדל לו

ח"ו שתשכח תורה מישראל שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו, אלא מה אני מקיים ישועטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו, שלא ימצאו הלכה ברורה במקום א'. ופירש"י ז"ל הלכה ברורה בטעמים שלא יהא זה מחלוקת. ולריך להבין דלכאורה אלו השתי צרייחות פליגי בפירושה דקרא ישועטו לבקש דבר ה' וגו', ורשב"י טרה ליישב מקרא זה שאין ראוי משם על שכתה התורה, ורז חידש ללמוד שכתה התורה מקרא אחרינא דוהפלגא ה' וגו' שלא נזכר באלו השתי צרייחות, וקשה לכאורה מקרא זה על רשב"י. גם קשה עוצה ללא משני הש"ס מידי על הצרייחה ורז דסברי עתידה תורה שתשכח מה יעשו בהך קרא ללא תשכח מפי זרעו שלמד רשב"י כמו שדרך הש"ס להקשות בכ"מ ואידך, לתרץ דעת שני התנאים והאמוראים.

קפד

והמהרש"א כתב דלדעת רשב"י הך קרא דוענתה השירה הזאת שסיים ב' כי לא תשכח קאי על כל התורה דכן קרא דכתבו לכם את השירה הזאת מוקמינן לה צפ"ג כ"ג בתורה שזריך לכתוב ס"ת, ומאן דפליג לעיל ואמר דהתורה תשכח מוקי לה קרא דכי לא תשכח צשירה גופי'. והנה באמת צפ"ג כ"ג בסנהדרין דף כ"א ע"ב מציא מימרא זו בסתם דמאור לכתוב ס"ת מקרא דועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולא הביא שם שום חולק בדבר גם היא הלכה פסוקה בפוסקים ובמוני המלות, ואינו נזכר בשום מקום שיש איזה חולק בזה, ולדברי המהרש"א ז"ל דאוחה הצרייחה וגם רז דסובר שעתידה תורה שתשכח חולקין על הך סתמא דגמרא דסנהדרין במלות כתיבת ס"ת כי אין ראוי מקרא דהשירה הזאת דקאי על כל התורה כ"א על השירה גופי' בלבד.

והרמב"ם כתב צפ"ו מהל' ס"ת מלות עשה לכתוב ספר תורה וכו' שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה, כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות, ופירשו הצ"י וצ"ח צטור יו"ד סו' ע"ר דהכוונה הוא דבע"כ א"א לומר שכותב שירה האזינו בלבד כיון דקו"ל אין כותבין התורה פרשיות דתורה חסומה ניתנה, וא"כ

אלא כהן שציימד, כמו שהוא, הנה הוסיף רש"י ז"ל לומר כמו שהוא, ואינו מובן מה משמענו בזה דבדואי אינו אלא כמו שהוא. ולפי הכ"ל אפשר לומר שצ"א להשמיענו שאין זה אלא אם עכ"פ הוא כמו שהוא בעלמו וזדעתו, ולא כדעת העולם המשפיעין וכו"ע לאו דיני גמירי, וצפרע צדור השפל אשר חוצפה יסגו. ובחידושי תורה אמרתי פעם למה כתב רש"י זה צפרשת תצור ולא צפ' שופטים ולא עת להאריך פה צזה.

קפב

ובזו"ח צמרש הנעלם דף ל"ד (דפוס מונקאטש) כתב ח"ל: כך חנוך צעוד שהי' לדיק והדור כולם חייבין ראה הקצ"ה שאם יניחכו ילמוד ממעשיהם וסלקו קודם זמנו מן העולם קודם שיבאיש ריחו, בה"ד ואינו כי לקח אותו אלקים, כלומר ואינו צעורה"ז למלאת ימיו כי לקח אותו אלקים קודם זמנו לעשות עמו חסד להנחילו חיי העולם הבא, עכ"ל הך. ומבואר בזה בחנוך שהי' לדיק וקדוש בן שלש מאות וס"ה שנים וזכה לחיי העוה"ב, אעפ"כ ראה הקצ"ה שאם יחוי עוד צדור החייב ילמוד ממעשיהם ויבאש ריחו, ולכן סילקו קודם זמנו. ומזה נוכל להחזקין עד היכן הדברים מגיעים שזריכין לרחמי שמים מרובים לעמוד דעתה אמת במאז דדור התועים כ"כ, ומה נאמר ומה נדבר אן יתמי דיתמי כשל כוחינו ואין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.

קפג

ואמרן הכז"ל בשבת דף קל"ח אמר רב עתידה תורה שתשכח מישראל שנאמר והפלגא ה' את מכותך, הפלגה זו אינו יודע מהו, כשהוא אומר לכן הגני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, הוי אומר הפלגה זו תורה, ושז הביא צרייחה עתידה תורה שתשכח מישראל, שנאמר הנה ימים באים נאים ה' וגו' והשלחתי רעב צהרן לא רעב לנחם וגו' כ"א לשמוע דבר ה' וגו' ישועטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו, דבר ה' זו הלכה, דבר ה' זה הך, דבר ה' זו הנצוה וכו'. ושז הביא צרייחה רשב"י אומר

בצרייתא ג' דברים שלמד מהלשון דבר ה' ולא ימלאו הלכה וקץ ונבואה, א"כ אפשר לקיים מקרא זה על שני דברים, אף אם יימא דלא קאי כלל על תורה. גם לריך להבין מהיך אפשר ללמוד ג' דברים מקרא אחד. גם אינו מוצן כלל מה שאמרו עה"כ הנה ימים צאים וגו' ולא ימלאו דבר ה' על הקץ דמשמע מה שהקץ הי' מגולה אלא שימים צאים שישתכח, הלא הקץ הי' סתום וסתום מאז ומעולם, כמצואר דניחאל סתום וסתום הדברים, ויעקב אבינו ע"ה כשקשקש לנגות את הקץ נסתלקה ממנו שכינה, ומה שייך ע"ז לומר הנה ימים צאים ולא ימלאו, אדרבה ימים צאים שיתגלה הקץ בעת שזכה לראותו, אבל לשעבר מעת בריאת העולם הי' מכוסה עמיר ונעלם. גם הסתלקות הנבואה כבר הי' עוד בהסתלקת צית שני ומה חידשו בזה בצרייתא לדרוש ע"ז מקרא דהנה ימים צאים. גם אינו מוצן מה שאמר רשב"י על הדור העתיד שלא ימלאו הלכה ברורה בלא מחלוקת, הלא מאז ומקדם היו הרבה מחלוקת בהלכה ואמרו חז"ל בחגיגה דף ג' ע"ב בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושצין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מעמאין והללו מעברין, הללו אוסרין וכו' שמה יאמר אדם הייך אני למד תורה מעתה, ת"ל כולם נתנו מרועה אחד, קל א' נתן, פרנס א' אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא וגו', אף אתה עשה אנך כאפרכסת וקנה לך לב מצין לשמוע את דברי מעמאין ודברי מעברין וכו', א"כ כבר דרשו חז"ל מקרא אף לדורות הראשונים שהי' מחלוקת בהלכה, ואעפ"כ אם משים אצו כאפרכסת לשמוע דברי חכמים יש לו לב מצין, ומה נשתנה בזה דור העתיד שע"י המחלוקת לא ימלאו דבר הלכה.

ובירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ב אר"י אלו הי' ניתנה התורה חסוכה לא היתה לרגל עמידה, ופי' שם בפ"מ שאלו הי' ניתנה התורה פסק הלכה בלא נעיית דעת לכאן ולכאן לא הי' קיום לעולם דהתורה לריך שיהי' נדרשת לכאן ולכאן כדלקמ"י ואלו ואלו דברי אלקים חיים, ואמר אח"כ שאמר מרע"ה הודיעני איך היא ההלכה, אמר לו אחרי רבים להעות וכו' כדי שתהא התורה נדרשת מ"ע פנים עמא ומ"ט פנים טהור וכו', ואומר מישרים אהבון, ופי' שם הפ"מ

ע"כ קרא קאמר שיכתבו כל התורה עד שירת האזינו שהוא גמר של תורה יעיי"ש. ולפי"ז יש הכרח מקרא דמה שאמר השירה הזאת קאי על כל התורה כולה, ואיך יפרשו בצרייתא ורצ דלא קאי אלא על השירה בלבד. ודוחק לחלק בין הנושאים דהך שירה שבקרא דועתה כתבו לכם קאי על כל התורה והך שירה שבקרא דוענתה השירה הזאת שע"ז סיים כי לא תשכח לא קאי אלא על השירה דכיון ששניהם סמוכים בפרשה אחת וגאמרו בלשון אחד קשה לחלק בפירושה בלשון התורה. ועכ"פ אין זה דבר פשוט כ"כ, ולמה לא ביארו זה בש"ס אליב"י שמחולקין בפירושה דקרא בלשון השירה שאינו שיה כמו שדרך הש"ס בכ"מ להקשות ואיך ולפרש.

קפה

אבר יותר תמו' לי מגמרא נדרים דף ל"ח דאמר ריב"ה לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו וכו' מתיב ר' חסדא ואותי לזה הי' וגו' למען תהי' לי השירה הזאת לעד, אלא פלפולא בעלמא, ופירשו רש"י ובר"ן והתוס' והרא"ש כולם דהקושיא היא דאי אפשר לומר דהשירה הזאת קאי על השירה לבדה, דא"כ מאי סהדוהא איכא וא"א לומר שהוא לעד, ובשביל קושיא זו הוכרח לומר שאין כוונתו אלא על הפלפול. א"כ חזינן שהיא סברה מוחלטת בש"ס דכיון דכתב שם לעד ע"כ קאי על כל התורה כולה ולא על השירה לבדה, וא"כ גם בזה קרא דוענתה לפניו השירה הזאת לעד כי לא תשכח מפי זרעו ע"כ דקאי על כל התורה כיון שככת שם שהוא לעד, וא"א לומר בצרייתא ורצ פליגי על סברה זו דא"כ מאי מתיב ר"ח על ריב"ה אם סובר בצרייתא ורצ, וע"כ שאין פלוגתא בזה, וקשה טובא על הצרייתא ורצ, מה יענו על לימודו של רשב"י מקרא דלא תשכח שהיא הבעתה שלא יהי' שכחת התורה כיון דע"כ קאי על כל התורה כז"ל.

קפו

גם לריך להבין מה שאמר רשב"י ומה אני מקיים ישועטו לבקש את דבר ה' הלא חשב שם

שמרע"ה זיקש מהקצ"ה להודיעו ההלכה שלא יהי
 בה שום ספק ואמר לו הקצ"ה שזה א"ה צביל שלריך
 שהתורה תהי נדרשה צמ"ע פנים לכאן ולכאן, ואם
 אני מגלה לך ההלכה שוב לא תהי נדרשה בהרבה
 פנים, יעיי"ש, וא"כ לפי"ז הוא מוכרח שיהי מחלוקת
 בהלכה אחרין ומתירין שיהי נדרשין המ"ע פנים
 לכאן ולכאן, וכבר אמר זה הקצ"ה למרע"ה, ואינו
 מובין לפי"ז למה נקרא המחלוקה בהלכה שבדור האחרון
 שכתה התורה.

והנה רש"י ז"ל פי עשה אונן כאפרכסת מאחר
 שכולן לבן לשמים עשה אונן שומעת ולמוד ודע
 דברי כולן, וכשחדע להבחין אחת יבשר קבע הלכה
 כמותו. ואינו מובין דאדרבה כיון שכולן מרועה אחד
 ניתנו מפי אדון כל המעשים צריך הוא האיד נדע
 להבחין אי זה יבשר לקבוע הלכה כמותו. והמהרש"א
 כתב שיש לומר אחרי רבים להטות, ובאמת מצינו
 בגמרא גם כמה כללים אחרים שפסקו כ"פ אף כיחיד
 נגד רבים. ויהי איד שיהי העיקר חסר מן הספר שלא
 אמרו שם בגמרא שום כלל איד להכריע את ההלכה
 אלא כתבו אחתו העטם שכולם מרועה אחד ניתנו מפי
 אדון כל המעשים צ"ה, וזה אדרבה מכבוד הספק שלא
 נוכל להכריע כיון שכולם שוין שממקום קדוש יהלכו
 ואלו ואלו דברי אלקים חיים ואמתנו לא נדע מה נעשה,
 ולכאורה אין צד שום תי על התחלת דבריו שהתחיל
 להגיד שלא יאמר האדם מחמת המחלוקת האיד אני
 לומד תורה לידע הכרעת ההלכה.

קפז

אבל האמת הצורה צד שזדאוי יש דרך בכל מחלוקת
 לבוא על האמת בכל דבר הלכה, לפעמים ע"י
 כלל דאחרי רבים להטות או כללים אחרים שהת"ח
 צעלי האסופות המעמאים והמעבירים האוסרין
 והמתירין צאים לידי השואה כמו שהי צימי חכמי
 הש"ס ובכמה דורות, אבל תנאי אחד צריך לה, שיהיו
 כל הדיעות כולן מרועה אחד ניתנו, כמ"ש בגמרא ע"ז
 כמה לשונות רועה אחד קל א' פרנס אחד מפי אדון
 כל המעשים צ"ה דר"ל שצכל הבחינות שיש בהענין אין

בהם שום השפעה לדת מן העולם מאזיה נד שהוא
 אלא כל הדיעות צאים רק מהשפעת התורה"ק שהיא
 השפעה אלקית, לא זולת כלל וכלל לא, ואזי מאערפין
 כל הדיעות ויואל מהם הלכה צרורה לכל העולם, כי
 כולם ממקור אחד צאים לבין ראון הצורה צ"ה לאמתה
 של תורה. משא"כ צדור פרוץ וגם התכמים שרשי כח
 ויראת העם עליהם צירוף עלה ירבעם שמושיצין רשע
 אלל לדיק, ואין כל הדיעות ממקור א' ופרנס א' אלא
 ערצוציא גדולה יש בהם מדעת כל הצבור ומפלגות
 שונות המשפיעים על כל העם ועל המנהיגים לסמות
 עיני כל, ועל מצד דור כזה דרש רש"י הכה ימים צאים
 וגו' ישועטו לבקש דבר ה' ולא ימלאו, שאמר ע"ז
 שלא ימלאו הלכה צרורה במקום אחד, ור"ל שלא יצואו
 הדיעות ממקום אחד שהוא הרועה א' ופרנס א' אלא
 מהשפעת הרצים החועים מדך האמת, ומי יורה דעה
 ומי יצין שמועה. ומובין צש"ס חגיגה שאין מניעה
 ללימוד התורה מחמת מחלוקת החכמים כי כיון
 שכולם מרועה אחד נתנו מפי אדון כל המעשים צ"ה,
 לא זולת, צודאי יאל מהם הלכה צרורה למי שמטה אזנו
 כאפרכסת לקנות לב מצין, לאפוקי הדוך האחרון אשר
 עליהם אמרו חז"ל עתידה תורה שתשכח מישאל כי
 הרועים והפרנסים המה דעת הקהל המרובה שאין
 בהם לא דעת תורה ולא דעת אמת כלל, וכן המה
 המשפיעים גם על המנהיגים כמ"ש ז"ל אוי לדור
 ששפטו את שופטיהם, וא"א לידע מי הוא זה ואחיה
 הוא שאין השפעת הדור עליו אלא אומר דעת תורה
 צלצד לאמתה של תורה. ואמרתו צזה לפרש מתק
 לשונם של חז"ל משחרב ציהמ"ק אין לו להקצ"ה צעולמו
 אלא ד' אמות של הלכה צלצד, שלכאורה סיוס הלשון
 „צלצד" הוא מיותר, דכיון שאמר אין לו אלא ד' אמות
 של הלכה שפיר ידעינן דזאת היא ולא אחרת, ומה
 הוסיף עוד לומר חיבת צלצד. אלא שכיוונו שלריך
 לראות עוד צאלו דה' אמות של הלכה אם המה של
 הלכה צלצד, צלא צירוף דעת הקהל המשפיע שלא
 בהלכה, ונכלל צזה כל מיני ערצוצות הרגילים להתערב
 צדורות האחרונים צדי אמות של הלכה אשר לא צחר
 צהם ה' ואינם מכוונים אל האמת. וצאותו הדור
 צודאי שצעלו הכללים של אחרי רבים להטות וכדומה,
 כי נעלם מהדור מי ומי המה שדעתם עטורה שמרועה
 אחד נתנו ולא השפיע עליהם הדור מאומה.

קפה

פיכס של חינוקות של בית רבן כד חינוך רכיבן בלבד, וכד חינוך קשישין אורייתא משתכחה מנהון, כי הא דאריי מ"ד אל הנער הזה התפללתי הול"ל אל הבן הזה התפללתי, אלא אמרה חנה יח"ר שצטעה שיגדל ישחדל צעזרות המקום כמו עכשו שהוא נער וכל אדם שיחכה להיות צאקנותו כמו צנערותו יחכה למעלת שמואל הנביא וכו' יעו"ש. והגם שזה מיומרא דר"א לר"ע אבל כל דברי הזוהר נשנו בצית מדרשו של רשב"י וזמה הפליגו בשכחה התורה שדור האחרון ואינו מחזיר כלל שיש איזה פלוגתא בדבר, ונראה כמו שכתבתי דלא פליגי ואף דעת רשב"י כן.

וזה שאמר שלא תשכח התורה הוא ע"ד שכתב רש"י ז"ל צשה"ש עה"כ אם לא תדעי לך וגו' לאי לך צעקבי הלאן שאם חדל הרועה מלהנהיג אותך הסתכלי בפסיעות דרך שהלכו הלאן והעקבים ניכרים, היינו להתבונן בדרכי אבותינו הראשונים. וה"כ צדור שאין מולאין צו הלכה צרורה צמקום אחד אין לו אלא להסתכל בדרכי הראשונים, ואם ככה נעשה שלא לצו מדרכי הראשונים לא יהי שכחה התורה, והיינו דקאמר קרא כי לא תשכח מפי זרעו, שאם נלך צדרך הראשונים להיות זרעם וצניהם לילך צעקבותיהם, צאה בהצטעה שיהיו העקבים ניכרים כמ"ש רש"י ז"ל ויוכל לידע צזה דרך התורה. גם צכלל בהצטעה שלעולם ימלאו עוד צין זרע ישראל שישימו לצ לעקבות הראשונים. אבל הכולך ומצקש דרך התורה מאותו הדור שא"א למלאו צו הלכה צרורה צמקום אחד זה ודאי צא לודי שכחה התורה. ואמר זה רשב"י יען שלכאורה לפי פשוטן של דברים שאמר עתידה תורה שתשכח מיישראל משמע ח"ו שתשכח לגמרי ואין שום עשה לכן אמר שאינו כן אלא שצאותו הדור אין למלאו הלכה צרורה, וגם הצרייתא שאמרה עתידה תורה שתשכח מיישראל מודה לדברי רשב"י דמקרא מלא הוא כי לא תשכח מפי זרעו אלא כוונתם על אותו הדור שיהי צו שכחה התורה.

וה"פ זה י"ל שאין שום פלוגתא צזה צין התנאים אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וכבר הביא צמצוא התלמוד הנדפס סוף מס' צרכות צקילור כללי התלמוד שם צבסס הר"ן שכאשר נראה אמוראים שסובל מאמרם לומר שאינם חולקין אעפ"י שהוא דחוק קלה אין לנו לומר שחולקים, דכלל גדול הוא אפשי פלוגתא לא מפשיין. עוד הביא דאף אעפ"י הרוצ כשאומר צלשון פלוגי אומר הוא חולק, מ"מ מצינו לפעמים שאומר צלשון פלוגי אומר והוא לא חולק. ועי' צחידושי הרשב"א מס' סוכה דף כ"ה שאמרו שם צגמרא ר' יתחק אמר ואעפ"י כהצ הרשב"א שאין צזה פלוגתא דכולהו תנאי הכי סצרי ור"י הוא דמפרש להו, וכן הוא צכמה מקומות צש"ס. והנה צכאן אין שום דוחק כלל אם נימא דלא פליגי אלא אדרבא מיישבין כל הקושיות שכתבתי צרווחא אם אין צזה שום פלוגתא, דהנה צכאן אמר רשב"י הלשון ח"ו שתשכח תורה מיישראל. וצספרי הוא צלשון אחר צפרשת עקב פיסקא מ"ח רשב"י אומר עתידה תורה שתשכח מיישראל, והלא כבר נאמר כי לא תשכח מפי זרעו אלא איש פלוגי אוסר ואיש פלוגי מתיר וכו' ולא ימלאו דבר צרור. ומזה נראה שרשב"י עצמו אמר אותו הלשון צצצרייתא עתידה תורה שתשכח מיישראל, הגם שיש מפרשים שהוא צלשון צחמ"י, והיא מחמת הקושיא שצגמרא אין הלשון כן, אבל לפענ"ד יותר מסתבר לפרש כפשוטו שרשב"י קורא לזה שלא ימלאו הלכה צרורה שכחה התורה, דכיון שלא יוכלו לידע דעת תורה הוי זה שכחה התורה. ומה שאמר כי לא תשכח מפי זרעו יחצאר להלן.

והנה יותר מזה הוא צזו"ח צמדורש הנעלם דף י"ג ע"א (דפוס מונקאטש) וז"ל: צאותה שעה צכה ר"ע א"ל על מה קא צכית, אמר לו הוי לדור שיהיו יתומים ממך, א"ל אל תאמר כך אלא ווי לדור שיהיו יתומים צלי אב, צלי חכם מורה ולא תלמיד הוגה, ויימס יצואו שכל הדור יהיו חלופים ועיו פנים ותשכח תורה ואין דורש ואין מצקש, והמתעורר לצו צתורה יהי נצזה וחדל אישים ווי לדרא הבהו כד ייתי הבהו דרא. א"ל לית דרא הבהו מתקיים אלא צהצל

ובאמת כי אלו השתי צחיות מצוארין צבדיא צדברי רש"י ז"ל הני"ל צשה"ש עה"כ אם לא תדעי לך וגו', שיהי דור שלא יוכלו לידע הנהגה מן המנהיגים, אבל זה ודאי שהעקבים ניכרים מדרכי הראשונים להתבונן

בהם, ויוכל לידע משם המחצות ומצקש האמת. וכן דרשה רב עב"כ והפלא ה' גוי' הפלא ופלא דקאי על אצידת חכמת חכמיו שהוא שכחת התורה, אין זה סותר לדברי רש"י כי קאי על אותו הדור שיהי אצידת החכמה בדרך הפלא ופלא, כאשר אנו רואים עכשיו בעוב"ר הטעותים הנוראים נגד השכל והחוש, אבל כולם מודים גם להצטעה שצקרה כי לא תשכח מפי זרעו כמ"ש, ולא קשה מידי מה שלא הקשה צ"ש ואידך, כי אין צוה שום פלוגתא.

קפ"ט

שוב הצוננתי בדברי הצ"ש סוכה דף כ' ע"א שנחמלה כשנשכחה תורה מישראל עלה עזרא מצבל ויסדה, חזרה ונשכחה עלה הלל הצבלי ויסדה, חזרה ונשכחה עלו ר' חייא וצניו ויסדוה, ופירש"י ז"ל כשנשכחה תורה מישראל לא נשכחה כולה קאמר אלא הלכות שכוחות מצני בתורה שהיו ראשי ארץ ישראל כדאמרין בפסחים פרק אלו דברים. עלה הלל הצבלי שמיוס שגלה יכני' החרש והמסגר עמו היתה ישיבה מצני' צבלי. ובתוס' ד"ה עלה כתב שהלל יסדה שלמד משמע"י ואצטליון כדאיתא בפסחים. וצריע"י שם נתקשה בזה דאמר חזרה ונשכחה עלו רבי חייא וצניו ויסדוה דלא מצניו שנשכחה תורה צדורו של רבי חייא, שהרי צדורו ה"י רבינו הקדוש וחציריו שהיו גדולי ישראל. אלא אמר כך בצביל מה שחידשו בהלכה זו, שכל המקיים הלכה אחת הרי הוא כאלו מייסד כל התורה כולה, ובכלל דבריו ג"כ שראויים לייסדם ככה וצדונות שבהם כדאמר בפרק השוכר את הפועלים אגא עבדונא. שלא תשכח תורה מישראל, עכ"ל. ונראה ממש על רבי חייא וצניו שחידשו בהלכה זו ולא פ"י באיזה הלכה דקאי על אותה ההלכה של מחללת דמיירי שם צ"ש. אך ל"ע לנאורה שהרי כמה פעמים מצניו צ"ש רבי לא שנה רבי חייא מנין, ואם כן ע"כ שלא חידש רבי חייא הלכה שלא נשה מפיו רבינו הקדוש. אלא אפשר שהי' זה אחר פעירת רבינו הקדוש שנשכחה הלכה זו והחזירה רבי חייא כמו ששמע כבר מפיו רבי.

והנה מה שכתבו שלשכחת הלכה אחת קרי ל"י שכחת התורה זה וודאי מוכרח ממה שאמר

שהיה שכחת התורה צימיו הלל עד שעלה הלל, שהרי היו שם צני בתורה גשיאי ישראל והרבה תנאים ותלמידיהם והי' זה צמן הבית שעלו שם לרגל כל החכמים והיו הסנהדרין בלשכת הגזית שהרי עד מ' שנה קודם החורבן ישבו הסנהדרין בלשכת הגזית, וזה ה"י מאה שנה לפני החורבן שאז עלה הלל לנשיא, ומצואר בגמרא שבת דף ע"ו שנשיאותו של הלל ה"י מאה שנה לפני החורבן יעיי"ש בגמ' וברש"י, וצודאי אי אפשר לומר שהי' אז שכחת התורה, וע"כ דקאי רק על אותה ההלכה דפסח דחי שבת שנחמלה מכל חכמי ארץ ישראל אלא הלל שעלה מצבל וקבל משמע"י ואצטליון יסד הלכה זו כמצואר בפסחים דף ס"ו. וכן קשה טובא צמה שאמר שהיה שכחת התורה צימיו רבי חייא שהרי היה זה צימיו רבינו הק' שהי' דורו מצניו בהפלת החכמה כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לס' זרעים ואמרו בגמרא גיטין דף נ"ט מומות משה רבינו ועד רבי לא מצניו תורה וגדולה במקום אחד, ואי אפשר לומר שהי' אז שכחת התורה, וע"כ כתב הריע"א דקאי על הלכה אחת דמיירי שם.

ובערך לנר נתקשה בזה דלא מצניו שנשכחה אחת ההלכה צימיו רבי חייא, וע"כ כתב הכוונה לפי מה שאמר ר"ח בכתובות ק"ג אגא אגא עבדי דלא משכחה תורה מישראל וכו' ומתנין שיתא סידרי לשיתא ינוקי וכו', ומה נשמע דאם לא עשה רבי חייא מעשה זה היתה התורה נשכחה, ולכן אמר חזרה ונשכחה עלו רבי חייא וצניו ויסדוה, יגן שלולא מעשיו היתה התורה משכחת ח"ו. ואפשר לכוון זה בסוף דברי הריע"א כאשר העתקתי לעיל לשונו. אבל בהתחלת דבריו כתב צפירוש שנשכחה אז אותה ההלכה. ובאמת שמ"ש שלכן נקרא צימיו שכחת התורה כיון שלולא מעשיו היתה התורה משכחת זה ל"ע לכאורה שהרי צרבי מצניו צפ"י שהוא ה"י בעל המעשה בראשונה שהחיר לכתוב תורה שצבל פה אף שהוא איסור דאורייתא משום עת לעשות לה' הפרו תורתך שצביל דלולא כן היתה התורה משכחת, וכמו שאמרו בגיטין דף ס' ע"א כיון דלא אפשר ופירש"י ז"ל שם דלא אפשר מליכתה שנתמעט הלכ והתורה משכחת,

ובגמרא התורה דף ע"ו מוטב שתיקרא תורה ולא ששכח התורה מישראל, ומלא לולא מעשה רבי זכתיבת התורה בזולתי ה"י ח"ו שכחת התורה, ואם כן למה לא חשב אלא עזרא והלל ורבי חייה והשמיע רבי. ולפי דברי הריעב"א שששכחה הלכה אחת צימי ר"ח אפשר שזה לא ה"י צימי רבי לכן לא חשבו. ומלשון הריעב"א נראה שהרכיב שני הטעמים יחד דלא הפסיק באמנע לומר שהוא שני תרולים, ול"ע הא"ך תלוי זה צ"ה.

דפרי עין הדר הוא אחרוג ודרשו מלשון הדר שהוא דר באילנו משנה לשנה, וכחז שם דודאי ידעו מכבר שצריך ליקח אחרוג ועשו כן דור אחר דור בקבלה עד משב רבע"ה, אלא שצקשו ע"ז גם רמז מקרא. וכן כחז שם על כמה דרשות שחז"ל ידעו זה גם בלא"ה בקבלה. וכמו כן נראה גם בזה שחז"ל ידעו בלא"ה המעמד שצטיקצא דמשיחא שלא ימלאו הלכה ברורה במקום אחד. — ולפי פשוטו דאם פני הדור כפני הכלב, ועל מה שאמרו בגמרא סנהדרין דף ל"ז שצטיקצא דמשיחא היוקר ימות פירש"י ז"ל בלא"ה היוקר ימות מכוזב שכן יהי עוותן ורמאי, ועוד עניינים כאלה בגמ', הא"ך אפשר שיהי דבור כזה ה"י ברורה במקום א"י, ומי יוכל לידע באותו הדור על מי לסמוך וללרפו למנין בדבר הלכה, — וכבר הבאתי לשון ה"י"ח שהתאונן על אותו הדור שיהי בלי חכם ומורה ותלמיד הוגה ועוד עניינים נוראים, וע"כ סמכו זה אקראי ששמע משם שכחת התורה, אבל צעביל שגם זה ידעו שמי שיראה לידע האמת יוכל להכיר מהפסיעות שדרכו בהן הראשונים ז"ל כמו שהבאתי מדברי רש"י ז"ל, לכן חירלו בזה הפסוק דלא תשכח מפי זרעו כמבואר לעיל.

ועכ"פ היו"א לנו מדברי הש"ס כאן בסוכה דזשכחת הלכה אחת קרי ל"י שכחת התורה, ולפי"ז צריך להבין לכאורה מה שטרחו צ"ש"ס בצסחירת הקראי האומרים שיהי שכחת התורה שהוא נגד הקרא דלא תשכח מפי זרעו, הלא אפשר לומר דמה שאמר שכחת התורה הכוונה שישכחחו אחו הלכות פרטיות, ומה שאמר לא תשכח מפי זרעו קאי על כללות התורה ורוב גופי תורה ולמה הוצרך לחדש שלא ימלאו הלכה ברורה במקום אחד. ואולי צעביל שנלמד מהקרא דהפלא ה' את מכותך ואצדה חכמת חכמיו וגו' וקרי ל"י הפלא ופלא לא נוחא ל"י למימר דקאי על שכחת הלכה אחת, דאף דלשון שכחת התורה אפשר לומר גם על הלכה אחת, אבל לשון ואצדה חכמת חכמיו לא שייך לומר אם החכמה קיימת ברוב גופי תורה, וכן הלשון הפלא ופלא לא שייך בזה. גם מה שלמדו צברייתא מקרא דרעב ולמא לשמוע דבר ה' אפשר דזשכחת הלכה אחת ויכול להצביע נפשו צשאר גופי תורה אין זה רעבון ולמאון, ולא נוחא ל"י למימר ע"ז הלשון רעב ולמא וגו'.

ובעין זה הוא מה שאמרו שם בגמרא סנהדרין ל"ז אין בן דוד צה עד שתתכפך כל המלכות למינות, אמר רבא מאי קרא כולו הפך לזן עבור הוא. ובדאי שמאותו הקרא אין הכרה לדרוש שתתכפך כל המלכות למינות כי הך קרא צדיני נגעים כתיב ופקא מינה להלכה, ואין שם רמז מענין המלכות, אלא כיון שבלא"ה ידעו שהוא כן, אסמכו' אקרא כעין מה שהבאתי לעיל מדברי הרמב"ם ז"ל צשאר דרשות, וכמו כן צהך חילוקא שכתבו חז"ל צענין שכחת התורה, ומר אמר חדא ומא"ה ולא פליגי כמו שכתבתי לעיל. הן אמר שצטו"ה צדור השפל הזה מחמת השפעת הדור המרובה, וצפרט אותן שיש להם קצת נגיפה עולם חשך צעדם שלא לראות האמת אף מדעת הראשונים ז"ל והשודד המטור עיני חכמים הוא המספק דברי לדיקים, שמסלפין גם דברי לדיקים וקדושים שצדורות שלפנינו להעמיס גם צדצריהם דרכם הרע ומכפנין דברי אלקים חיים, וכבר פירשו צפסוק ממרים היותם עם ה' שהי' המרתם עם ה' באמרם שכן כזה ה' לפי הפירושים הצרים שאמרו צתו"ק

ויותר נראה כי חז"ל ידעו הכל א"ך יהי' המנצ צטיקצא דמשיחא צרוח קדשם או בקבלה כמו שחשבו צברייתות דסוף סוטה וסנהדרין דף ל"ז הרבה עניינים צטיקצא דמשיחא חולפא יבגי והיין ציוקר ופני הדור כפני הכלב ועוד כמה זכמה עניינים מצהילים שלא הביאו עליהם שום רא"י מקראי, אלא צצמה שהי' אפשרות להסמיכו אקראי הביאו מהקרא, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בצקדמתו ל"י זרעים על כמה דרשות כמו צמנות אחרוג שצקשו לימוד מקרא מנא ידעיין

דעת אמת דברים המפורשים בניזאים צמח פסוקים
אין מספר, אי אפשר שיבוא לידי טעות מר כזה.

וא"כ כל השלשה דברים שחשב רש"י בקרא דישוטעו
לבקש דבר ה' ולא ימלאו הכל אחד הוא, שצא רק
משכחת התורה, אלא שהוסיף לכתוב צפרעיות אלו הצי'
דברים הקץ והנבואה להודיע שעי' שלא ימלאו הלכה
צרורה כדת של תורה יגיע הטעות אף בדבר הקץ
והנבואה כמ"ש, מה שצדורות הקודמים לא ה' מציאות
לשער זה בשכל אנושי, שחז"ל גילו לנו מדברי הנביאים
מה שאנו רואים עכשיו צעור"ר בחוש, ואוי לדור שקך
עלטה צימויו. ואין לנו אלא להסתכל בעקבות הראשונים
ומינה לא נזע. הגם שהמושפעים מהדור ההוא אשר
בו שכחת התורה ר"ל המה מהפכים גם דברי
הראשונים ותולין צוקי סרוקי גם בהם, מה שלא ה' ו
ולא נצרא, כמו שאומרים גם פירושים זרים בפסוקים
וצמאמרי חז"ל וצמאר ספרן של דיוקים, אבל למקשי
האמת אשר אינם מתחשבים כלל עם השפעת כל
הדור ההוא ורואים לידע דעת הראשונים, להם
פסיעותיהם ועקבותיהם עדיין ניכרים, כמ"ש רש"י
ז"ל. ועי' צאה בהצטעה כי לא תשכח מפי זרעו
כמבואר לעיל.

ואמרן חז"ל אם הרב דומה למלאך ה' לצאות תורה
יבקשו מפיבו, ואם לאו אל יבקשו תורה
מפיבו, ונראה הכוונה כי בודאי הראשונים המה
כמלאכים שעי"כ אף שצטעם מלצ כל דורינו רחוק
צחקלית הריחוק ממלצ הראשונים זל"ה, מכל מקום
כיון שדבריו כדברי הראשונים זל"ה עכ"פ יש לו
צלימוד ההוא דמיון לדברי הראשונים כמלאכים, והוי
צלימוד הזה עכ"פ דומה למלאך ה' לצאות, ולכן תורה
יבקשו מפיבו. ואם לאו אל יבקשו תורה מפיבו, שלא
ליפול בהשפעת החדשים שמקרבו צאו לא שערום
אצותיהם. הארכתי קלת צמלצ דורינו, אבל הרבה יותר
ממה שכתבתי יש צבענין אלא שח"א להביא הכל על
הכתב, גם לא אוכל להאריך כ"כ ישמע חכם ויוסיף לקח.

קעא

והנה דברים צארץ ישראל בודאי שאין לרפס לדון
צענין שנוגע להמלוכה, ראשית הוא דין פשוט

צגילוי פנים צתורה שלא כהלכה, אמנם אעפי"כ השם
לצו לדבר ה' להכיר האמת ומסלק מעליו כל נגיעה
השי"ת צעזרו שיכיר האמת מפסיעות הראשונים ז"ל.

קע

ומה שאמר עוד דבר ה' זו הקץ בודאי שאין כוונתו
על התגלות זמן הקץ, שזה לא ה' מעולם, אבל
זה הוי ידעינן ודאי חומר האיסור של דחיקת הקץ
ועד היכן הדברים מגיעין להיות נשמר מקץ של שקר בכל
אופן ואופן, גם ידעו הסימנים הצרורים, הן לדעת
הרמב"ם בהלכותיו שאי אפשר לגאולה צלא תשובה
של כל ישראל, והן לדעת המהר"ל שהוא כדעת רוב
הראשונים וסתמא דגמרא שאי אפשר צלי ציאת אלי'
מקודם ויש עוד סימנים צרורים שלא ראיתי להאריך
בהן מיראת האריכות כ"כ כי די צמה שכתבתי, וזה
ודאי מה שהוא צלא תורה כלל אלא על ידי המסיתים
והמדיחים למויות ואפיקורסות ועקירת כל התורה
ח"ו שזה ודאי מרחיק את הקץ צלא ספק ואריך לצרות
מזה יותר מהצורה מן הארי הרודף אחריו להורגו
ולא ח"ו להשתתף עוד בדבר או ליתן איזה חיזוק אף
צדיבורא צעלמא ולחשוב ח"ו מחשבת פיגול כ"כ על
האסון הנורא ההוא שיש צו מעיני הקץ, שטעות גדול
ונורא כ"כ צעניני הקץ לא עלה על לצ מעולם, זולת
צימיו אלה צעור"ר שכ"כ הגיע שכחת התורה לטעות
צדבר צרור כזה, שהוא צאמת הפלא ופלא האף
נחשוורו עיניהם כ"כ, כדרשת רב עה"כ והפלא ה'
וגי הפלא ופלא.

ומ"ש עוד דבר ה' זו נבואה, הנה כבר סתם הרמב"ם
ז"ל צאגרת תימן שזה ודאי שקודם הגאולה
תחזור הנבואה לישראל, וכן כתב בהלכותיו שהמלך
המשיח יבי' נביא גדול יותר מכל הנביאים עד קרוב
למרע"ה, וזה ודאי ח"א כי אם עי' קיום כל התורה
צשלימות, ואין מקום לטעות שיהי' איזה ענין של
גאולה עי' הפרת התורה ח"ו. וגם שאף צכתבי
הנביאים צבידיו המה אומרים פשעים זרים של שקרים
וכוצים להפוך דברי אלקים חיים, ולא ראיתי להאריך
להעתיק כל דברי הכליכס, כי אין קץ לדברי רוח, אבל
כ"ז הגיע לדורינו מחמת שכחת התורה. והמסתכל

וכתב שם שאין שום צי"ד בארץ ישראל שאינו נוגע בדבר, ע"כ יפס עשו המפשעים באמ"ד שמכרו הדבר לצי"ד שצארה לוצה הסמוכה ואינם נוגעין בדבר כלל, יעו"ש. ומכש"כ צעניני הממשלה שהרבה תועלות חומריות תלוים בה, ואין לדון בזה אלא במדינות שמחולא לה שאינם נוגעים כ"כ. הן אחת שהנגיעה עצומה בכל העולם מחמת שכל העם לוחצים בכל מיני לחץ זה הדחק על המנהיגים וראשי ישיבות והדיינים לעמוד בצד המדינה, וממש כולם נוגעים בדבר שהכל לריבים עזר ותועלת מן העם, ודא עקא שא"ל להוליא צדורינו דבר אחת צענין זה, אמנם בארץ ישראל הקרובים אל החלל והמה תחת ממשלתה וממשלת המפלגות צודאי נוגעים ביוחר. הרחמן הוא ית"ש וילנו מהם ומהמונם וידריכנו בדרך האמת.

קעב

והמהר"ב"ח צקונטרס הסמיכה שצסוף הספר הביא כל הענין שחכמי לפת החליעו להחזיר הסמיכה, והמהר"ב"ח עם חכמי ירושלים לא הסכימו לדבר, וכתב שם המהר"ב"ח אף כי אגחנו מועטים נגד חכמי לפת דפישי מוין עובא, מ"מ אי אפשר לומר בזה אחרי רבים להטות כי לא נתועדו יחד להיות שקיל וערי צדיעותיהם זה כנגד זה, ואין אומרים צכה"ג אחרי רבים להטות, אלא כשהוא רובו מתוך כולו. ואף אם יאמרו שיתועדו עכשיו יחד לדון בדבר, זה לא מועיל דכיון שכבר עשו מעשה עפ"י הוראחם הוי נוגעים בדבר דכסיפא להו מילתא למיהדר ומחמת אותה הנגיעה עושה נעיית הדעת לטעות צהאמת וא"ל לנרפס למנון הרוב. והארריך בדבר להביא כמה ראיות מן הש"ס דאף צאמוראים הקדושים אחר שעשו מעשה עפ"י הוראחם חשבו להם ללוגעים מעטס זה דכסיפא מילתא למיהדר וק"ו צחכמי זמנינו, יעו"ש שהארריך. וככה אני רואה עכשיו שודע אני שיש גם צתוך האגודה רבים וצע"צ יראי ה' שכואצ להם המעשים האלה אך אינם יכולים לטעות דבר נגד המנהלים וליסוג אחר מן האגודה כיון שהם כבר צחוכה ועשו מעשים רבים צמפלגה זו, כסיפא להו

צמשנה סוכדרין דף י"ח מלך לא דן ולא דיני אותו, ואמרו זה עבד המעשה שהי' צחצוריו של שמעון בן טעח שכצשו פניהם צקרקע מאימת המלכות והי' אסון גדול ר"ל, והוצא הלכה זו גם צרמצי"ם פ"צ מהלי סוכדרין ופ"ג מהי' מלכים, ודין זה אם להשתתף צמלוכה או לקחת חלק צצחירות, שזה תלוי צאיסור העמדת מלכותם א"כ צנידן הזה המה ניודנים, ויש בזה תקנת חכמים שלא לדון על המלך מי שהוא תחת ממשלתו, שחלצד שאי אפשר להם להכריע צדין זה מחמת ההלכה שכצחתי לעיל מדברי הראשונים אף צשאר אלם שיש צעיר, דחיישינן שהי' לו נעיית הדעת מחמת יראת האלם ומוליאין אותו לדון לעיר אחרת, ומכש"כ צאלמותו של מלוכה צבודאי הדין כן, אמנם צאלמות המלוכה יש ע"ז הק"ח מכבר עוד מימות התנאים צצימי שמעון בן טעח צזמן הבית.

קעב

גם הנה מצוחר צגמרא צבה צתרא דף מ"ג ס"ח שנגנב אין דיני צדייני אותה העיר שכולם נוגעין בדבר, וכן האומר תנו מנה לעניי אותה העיר אין דיני צדייני אותה העיר ואין מצויאין רא"י מאותה העיר, ופריך עניי שקלי דייני מפסלו, ומסיק דאפילו היכא דקין להו, מ"מ ניחא להו כיון דרווח רווח. והרי דאף אותן שאין להם שום חלק מ"מ כיון דניחא להו צריווח הבא לעיר הוי עי"ז נוגעין ופסולין לדון. וע"כ פסקו העוש"ע חו"מ ס"ס ז' דצעיסקי המס אין דיני צדייני אותה העיר לפי שיש להם או לקרוביהם חלק בן, אלא צשיש מנהב צעיר צדייני העיר ידונו על המס הוי כמו שקבל עליו קרוב או פסול כמ"ש העור, וזה דוקא צעניני מסים לא צענין אחר כמו שהביא שם הפ"ת ס"ק כ"ע, וא"כ צעניני הממשלה והמפלגות צצתוך הממשלה שהפרנסות והרבה עניי כבוד וממון ושאר לריבים בן לעניים בן לטעורים תלוים בזה אין ספק שכל הדרים תחת אותה הממשלה כולם נוגעים בדבר להיות דעתם עם הממשלה ואין להם לדון בזה.

ועיין צחתי"ם יו"ד סי' רל"ד צמה שהי' דו"ד בין חנשי ירושלים ואנשי לפת צדבר איזה לדקה,

הם מעידים כן, ה'י לכם להאמין כי האחרים מפני מורך לב אמרו מה שאמרו. והנכון מ'ש שם שכולם הודו לפני משה ואהרן וכל העדה ואמרו באלו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זאת חלב ודבש היא, והנה כולם בהסכמה אחת בעובת הארץ, אבל בחזק העמים ההם המסו את לבבם, ואח"כ צראותם כי יהושע וכלב חזקו את לבם למלחמה באו שאר המרגלים אל בניי שלא צפני משה והוליוו דבה על הארץ שהיא ארץ אוכלת יושבי, יעיי"ש שהארץ. גם צפ' שלא החליט פ"י זה וכתב אח"כ שלא נזערך לומר כי על יהושע וכלב אמר משה כן, כי למה ישמעו לשנים ולא יאמינו לעשרה, וכפי הנראה נטה ממה שדחק לתרץ דברי רש"י ז"ל שאך יהושע וכלב אמרו עובת הארץ (יען ששאר המרגלים אמרו ארץ אוכלת יושבי היא כמו שציאר הרא"ש צזה), דצאמת חיו מוצן ת"י זה שה'י הטענה מה שלא האמינו ליהושע וכלב יען שהקב"ה אמר כן, דאם הטענה שצביל שהקב"ה אמר כן אין נפקא מינה צמה שאמרו גם יהושע וכלב כיבודו ועוד לקרא, דהרי לגבי דבריו של הקב"ה לא מעלה ולא מוריד הסכמה שום צריחה בעולם, וכי אם כל העולם כולו יאמרו צהיפך יוכלו להכחיש ח"ו מה שהקב"ה אומר, וע"כ שצדבריו של הקב"ה ה'י להם מקום לטעות ולאו כו"ע זוכים לכון האמת, ואפשר שצביל שהסכים הקב"ה לשלוח מרגלים הציוו שצריכין לסמוך עליהם ולהאמין להם מה שיאמרו, וא"כ התמי' קיימת מה היתה הטענה להאמין לשנים יותר מלעשרה דצאמת היו כולם לדיקים שנצחרו מהדור דעה עפ"י ה' להיות נשיאים עליהם, כמצואר שם צמדש, וע"כ נטה הרמב"ן מדעת רש"י ז"ל וחידש שכולם אמרו בעובת ח"י. ומה שצפ' שלא הוסיף הרמב"ן עוד צקושי' ממה דכתיב ואשלח מכם שנים עשר אנשים ועליהם אמר וישיבו אותנו דבר, כבר כתב הרמב"ן עלמו צכמה מקומות שצ"פ דרך הכתובים לקרא ואינו מפרש צסיפור מי האומרו, וצפ' דברים לא הזכיר כלל מקושיא זו אלא מצאותה התמי' דלמה לא יאמינו לעשרה יותר משנים.

מילתא למיבדר, ומחמת אותה הנגישה עושים עלדקי להלדוק השיטה ואינם מכוונים אל האמת.

לפ"י דעתו אלו ה'י מליאות שיתאספו כל יראי ה' והיו יכולים כאו"ח להגיד דעתו צלי שום פחד ומורא וצלי שום נגישה, ה'י לנו רוב גדול מהיראים לדעת האמתית אשר כחצתו, אבל הוא דבר שא"ח כי הרצה ת"ח ויראים מפחדים אף לבוא צשעה זה שאינו צדעה אחת עם מלב הדור שחטו מדרך האמת, ומכש"כ לגלות האמת אשר צלצבו לימתח דצבורא עליו צאופן מצהול. והאסיפות הנעשים בעולם ערצוביא גדולה ציניהם שיש צתוכס הרצה שיש להם דעות כחצות ונגיעות עלומות. וק"ז צישמה משה פרשת משפטים כתב צפסוק כי השוחד יעור פקחים ויסלף דברי לדיקים, דקשה הכפל וגם קשה וכי לדיקים מקצלי שוחד הם, וכתב לצאר דהמקצלי שוחד אף שהם חכמים צאמת חי אפשר שלא יעו, ועורים הם צאמת, ואף שיושבים עמהם נקיים ולדיקים שאינם מקצלים שוחד הם מצלצלין ומסלפין את דצריהם, וסוים ע"ז כנ"ל צרור. הנה כתב כן אף כשיש ח' שמקצל שוחד מצלצל ומסלף את היושבים עמו אף אם הם נקיים ולדיקים, ומכש"כ כשיש שם הרצה המדברים מתוך נגיעות עלומות שמצלצלין ומסלפין הכל. ומצואר צשו"ע חו"מ ס' ג' ס"צ דאם יש צחוק צבי"ד גם אנשים שאינם מהוגנים לא ה'י צכלל צית דין דה'י קשר צוגדים, ומקורו צסנהדרין דף כ"ו דפירש"י ז"ל ע"ז דהיכא דצעינן צ"ד נמנין זה חיו מנין.

קעד

ובהיותי צירושלים צפ' דברים הע"ל אמרתי שם צאמלע הדרשה לפרש מה שנאמר ויאמרו עובת הארץ אשר ה'י אלוהינו נותן לנו ולא אציתם לעלות וגו' ופירש"י ז"ל, והוא מהספרי, מי הם שאמרו עובתה יהושע וכלב. וכתב ע"ז הרמב"ן ז"ל ואני תמה א"כ מה הטענה הזאת עליהם וראוי שיאמינו לעשרה יותר מן השנים. אולי טען עליהם כיון שהקב"ה הודיע אתכם שהיא ארץ עובת וגדולי השלוחים והלדיקים שבהם אף

אמנם צאמת דברי רש"י ז"ל המה מהספרי וז"ל רספרי. מי אמר עובתה יהושע וכלב אעפ"כ ולא אציתם לעלות וגו'. א"כ מצואר צפ"י שזה היתה

הטענה מה שלא שמעו ליושע וכלז שאך המה אמרו לעובד. ומה שכתב הרמב"ן דרך אחר הנה ע' פנים לתורה והרשות נתונה לחדש ולהוסיף אבל אי אפשר לנו לחלוק על הספרי וההכרח ליישב דברי חז"ל וזריך לתרץ תמיכה הרמב"ן ז"ל בזה.

וגראה לענ"ד עפ"י דברי האוה"ח הק' צפ"י שלא צענין המרגלים, דלכאורה הוא פלא הלא בשעה שנשלחו היו כולם לדיקים, ומצוה צמד"ר סי' שלא פ' ע"ז סי' ה' שהיו כולם לדיקים וצני אדם גדולים היו, ומשה נמלך בהקב"ה על כל אחד ואחד ואמר לו ראוים הם הלא שח"כ נתהפכו, וא"ל להבין האריך נתהפכו כ"כ כל העשרה לדיקים. וצוהר האוה"ח הק' ריש פ' שלא דל"ד שכוונת המשלחים הייתה רעה תפעול פועל הרע בשליח ויחזור להיות שליחו של אדם כמותו ויולד בו תכונה רעה, מה שלא הייתה בו קודם, כדרך שחולד צחי' הקדושה בשלותו מלכה לעובד אות, ולא הגם שהיו לדיקים בהתחלתם עשות הבלויה לרגל נולד בהם תכונה רעה מהמשלחים ויעלו להדית, עכ"ל. ולפ"ז כל מה שאמרו אותן העשרה מרגלים ה"י נלמח מחמת דעת הציבור שצאו אליהם בתכונה רעה ואף שה"י אז דור דעה וגדולים צדקות יותר מכל הדורות, כמו שהצאחי למעלה, אבל כיון שצאתו הענין צאו בתכונה רעה גרמו מה שגרמו. וא"כ לא קשה תמיכה הרמב"ן שה"י להם טענה לשמוע יותר לעשרה מלשנים, שהרי זה גופא מה שאמרו העשרה כן, הם היו החייבים צדצר שנתהפכה דעתם מחמת דעת הציבור שה"י בתכונה רעה וה"י להם לשמוע לקול השנים, אף שמועטים הם מ"מ כיון שעמדו צדעמם ולא נתהפכו מדעת הציבור ה"י דעה אמיתית, ואין לזכותם צמה שהעשרה המרובין לא אמרו כן, כי אדרבא זה להם לחוב גדול, שעל ידם נתהפכו דעת המרובין אף אלו שהיו לדיקים, ז"ל.

טוענים שרצים עמהם, אבל הן המה שהולידו דיעות האלו צמספר המרובה, ואף העומדים צדעת שלימה ורואים האמת מפחדים לגלות את אשר צלצם מאימתה לציבור המרובה ומכחיל הרעיון, ופשיטא דלא אזלין בחר רוצה צמלצ כזה, מלכד שאר טעמים צרוכים שהצאחי צזה המוצנים למצקשי האמת. וכבר הצאחי מהיעצ"ן זכ"ה שאף אם רואים עמם יחידים ממש כמ"ש בלשוננו אף אם אין איש מתחזק עמך אין לפחד לנטות מהאמת. והרואה צעיגה פקוחה יראה שעדיין יש תל"ית אלפים בישראל שמרגישים האמת, אך דעת רוב ההמון התועים ומחטים הן המה היו צעוכרינו, ואין להאריך בזה יותר, והעיקר שזריבין לרחמי שמים, ונקוה להשי"ת שאל יעצניו ואל יעשינו.

קעה

וכאשר התחילה המצובה הנוראה מכה ש"ן ימ"ש צתחלה העטה כמעט את כל העולם כולו, אף גדולים עזומים שהיו צימים בהם. והמכרי"י ששפורע ז"ל שה"י אז גדול הדור צגאונות וקדושה יתירה, וראיתי מחכמי דורו שמתארים אותה צתואר הקדוש האלקי, הוא ה"י הראש והראשון שעמד צמלחמה חזקה נגדו והפקיר את חייו נגד כל הקמים עליו צזה, וחיצר אח"כ סי' צלח נוצל צצי ד' חלקים, אשר צו יוספר כל המאורעות שעברו וחלפו צענין הש"ן. וכתב שם צחי"א שמדבר שם מהתחלת הענין, והגני מעתיק אחה שורות צקינור ממלמע דבריו ח"ל: לא חלתי מלצכות צכי קצועה על קלות האמונה החדשה הזאת לצלתי השקיף אל האמת וכו' ולא ה"י לי יכולת לדבר צפני אחד מדלת העם, מכש"כ צפני צעלי תורה, ואדרבא הם היו צעוכי והיו מוכיחים אותי על פני האם חכם אתה מכל חכמי ישראל הקרובים והרחוקים שקיימו כ"ן, ולפעמים הייתי שוחק ולפעמים כועם, ועם קלח צעלי שכל היו דברי ואם מעטים הם נשמעו למחמרי לומר לא תסורו מחמרי קבלתינו כי כל השמועות טובו וחמודים כל יועילו כי ההמון תאותם הצבירה דמיונם וכו' יעו"ש שה"י זמן ארוך שהיו ממש יחידים צדור שעמדו צנפשותם נגד רוצה דרוצה דעלמא ששמו אותם

ויותר מזה הוא צדורינו עכשיו צעו"ה שצאים האגודה וכל המפלגות והנגררים אחריהם צתכונתם הרעה והמרה ר"ל אל המנהיגים צתחבולות שונות ומשונות וצחמלעים שונים לעור עיני העולם, ושצו

לכופרים ומחטיאים את הרצים עבור שאינם מאמינים למשיח ונביאיו.

והביא עוד בסוף ח"א שאף אחר שזכה השמועה מהמרתו את דתו, עדיין הי' רוצה דמיינכר מחזיקים בזמנתם, קאתם מכחישים וקאתם אומרים יש לו סוד, והתמיד בעשות ההוא זמן מרובה. וקאת מהאשכנזים שהיו יותר אדוקים היו ממאנים להאמין ולא לשמוע דבר רע כנגדו ומכש"כ שהמיר דת, ולכן אומרים שהוא עלה לשמים ולורתו נדמית להם כאיש מומר, ודברים אחרים של הכזי שאסור לאחד בהם הנייר, והיו עומדים כנגד מי שמקללו או מחרפו או מצה אותו בדברים או לשום נביא מנביאיו המוחזקים אזלם, עכ"ל. ושוב אח"כ ביתר החלקים הביא מה שלאט לאט נתגלה קלונו. וכפי אשר לנו רואים בכל הספרים המדברים מה, סבלו מאותה הכת תקופה ארוכה של הרבה יותר ממאה שנים עד שנכרת זכרם, והי' בתחלה זמן ארוך שאם אותן היחידים שהכירו האמת היו יראים מאימת הדור והיו אומרים אחרי רבים להטות ובדומה ח"ו הי' אצדה פליעת יהודה, אבל הלוחמים בעד האמת אף שמועטים היו בתכלית המיעוט הן המה שהלילו את הדור.

דנא, כמו שבזאתי מהמהרלנ"ח כי לחזור מהנעשה צדק יש נגישה גדולה המסמנת עינים, אלא שאח"כ שהי' נראה בעליל את הפרת הדת והמינות והכפירה ר"ל שילא מהם, ונכנסו הרבה גדולים וקדושים לנחום נגדם במס"ג, כי היו צאותן הדורות גדולים וקדושים לאלפים, גם בתוך ההמון הי' הרבה יראה שמים, ובהרבה מקומות נידו והחרימו בכל יום את כל הכת ש"ץ והנגררים אחריהם לידע ולהודיע להגלל מהם, כמוצא כ"ז בספרים, וצדקתו ונכרתו. וראה הגאון היעצ"ץ ז"ל בחכמתו הגדולה שעוד יקומו כח אחרת והזכיר עוצה במגדול עוז שלא לפחד מהדור ולא ליסוג אחרו אף אם נשאר יחידי בעולם, כמו שהעקתי לשוני.

והביא שאותה הכת של גאולה של שקר דימינו לא התחילו כלל צדק תורה ועבודה ולעשות צעלי חשובה כמו הש"ץ, לא מיני' ולא מקאתו, אלא מתחלה ועד סוף כל מעשיהם להרם הדת ר"ל וממלאים את כל העולם כולו בזמניות וכפירה גוראה ר"ל, ואשפי"כ עושין כל העולם אחריהם. וראה השטן בחולשת דורינו שאינו לריך לעשות צעלי חשובה מרובין ולהתחיל צדק תורה ועבודה להטעות את העולם כמו שהי' דימי ש"ץ, כי את דורינו השפל והכחז עיקבא דמשיחא יוכל להטעות אף בדברים שפלים שצדיוטא התחונה ר"ל. אבל נקוה להשי"ת שאל יעזבנו ואל יעשינו ומאשפות דלותינו ירוממונו, וסוף כל סוף יתגלה האמת לעין כל. ונע"ע לעת כזאת אנחנו צדורו של עיקבא דמשיחא אשר נאמר עליו ותיב האמת נעדרת, ואמרו חכז"ל בצנחנדרין דף ל"ז מלמד שגעשית עדרים עדרים והולכת לה, ונראה דר"ל שהוא פותח והולך. והמהרש"א ז"ל שם הביא לזה דברי הילקוט שאמר שנעשה עדרים עדרים במדבר, ופי' שאנשי אמת יהיו הולכים ונחזאים במדבריות מפני הדור ההוא. ולפי פשוטו אינו מוצן הלא ח"א לחיות במדבר והוא סכנה, אלא נראה שאף בתוך הישוב המה במדבר שאין להם שייכות עם אנשי הישוב, שמוצדיקין ומופרשין זמ"ז, והוא כעין מה שהביא המהרש"א אח"כ מהרד"ק. אבל המתחזק בהשי"ת ובחורתו הקי' לא ינעה מהאמת. והשי"ת יודע גודל חולשתינו ועומק גלותינו צמזצ דורינו ולא יעזוב עם עני ואציון כמונו ויאר עינינו בדרך האמת וסוף כל

והסיבה שנמשכו אחרינו רוב בני ישראל הי' כי הש"ץ הי' צדיק בכל הש"ם ופוסקים וכל הכזי האר"י הכל הי' רגיל על לשונו עוד בצחרותו כביותו בן ט"ז שנים, גם עבודתו חשניתיים וסיגופים ושירות וחשבות הי' עד להפליא צעיתי כל רואיו. גם הראה אותות ומופתים נוראים והחזיר אלפים מישראל בתשובה, וצכל מקום צולו עשה צעלי חשבות, כמוצא כ"ז בספרי המהר"י ששפורט ובספרי היעצ"ץ ובשאר ספרים המדברים מה, ואין תימה אם הי' צדקות עי"ז להטעות את כל העם הרענים גם לנאים ונפשים בהם תתעטף לשמוע מקץ הגאולה. גם הרבה גדולים עזומים עשו צו בתחלה ע"י שראו כוחות העלומים הכזרים לעיל צעוד שלא הי' ניכר עדיין כח העומאה אשר בקרבו להסית ולהדית מחורה ואמנה כאשר נתגלה לבסוף, ושוב אח"כ כאשר התחיל קאת להתגלות עדיין הי' קשה להרבה מהם להסיר מן הלצ את אשר נשרש מקדמת

סוף קושטא קאי והאמת עד לעלמו השי"ת יעזרנו עדכ"ש ית', יראו עיינו וישמח לבינו בישועתו ית"ש כ"ח.

קטו

והנה המסיתים והמדיחוס המחפים על הרשעים ומכסים פשעיהם כדרך שעשו נביאי הצעל בזמן בית ראשון כמבואר בכתובים, שחו בשמים פיהם באמרם שכוונתם לשמים ללמד זכות על ישראל, ועוד מתלבשים צוח בעליית של אהבת ישראל ועוד מעיזים פניהם לשפוך ברו וקלון ושמצה על האומרים כדת של תורה לעמוד בפרץ בפני עושי רשע ומפירו דת ר"ל שלא ליתן יד לפושעים באמרם שזהו שנאת ישראל ר"ל ומבואר במדרש רבה דברים ס"ו ז' מוכיח אדם אחרי חן ימלא ממחליק לשון, מוכיח אדם זה משה שהוכיח את ישראל, חן ימלא ממחליק לשון זה בלעם שהחליק בנביאותו וגבה לבס ונפלו בשמים. ומבואר עוד שם שמרע"ה אמר להקב"ה למה ה' יחרה אפך בעמך והרצה ללמוד זכות עליהם, אבל לישראל אמר אחס חטאתם חטאה גדולה. ובצעלי החום' שם ריש דברים הביא עוד שם לשון המדרש משל דמשה ובלעם למה הדבר דומה, לכן מלך שיש לו שני שרים, אחד אוהבו ואחד שונאו, האוהב אומר לו בני הזכר שלא תעשה עבירה שאביך מלך ודיין ואם ישמע לא יחוס עליך אלא יכרהך, והשונא אומר עשה כל תאוות לך כי המלך אביך ואיך ירא משום דבר. כך משה האוהב אמר לישראל השמרו לכם פן יפחה לבצכם, וכתוב וחרה אף ה' בכס וגו'. אבל בלעם השונא אומר להם מה עובו אוחליך יעקב וגו' ועשו כל תאוות לבצכם כי לאומות עושה כל הרעה שגור עליהם, שנאמר לא איש קל ויכוב, אבל בכס שאחס בניו אם גזר רעה הכוה אמר ולא יעשה ודבר ולא יקיימה וכו' על משה אמר ולמוכיחוס יונעם ועליהם תבוא ברכת עוב, עליו לא נאמר אלא עליהם על המוכיח ועל המחוכה.

הוא אינו נושא פנים ולא יקח שחד. אבל בלעם הרשע אמר וכו' ותרועת מלך זו הכוה אמר ולא יעשה וכששמעו מיד נפלו שנאמר וישב ישראל בשמים. עוד שם במדרש ילקוט עכ"כ אלה הדברים וגו' זש"ה אומר לרשע לדיק אחי יקצוהו עמים, וכתוב אחד אומר ולמוכיחוס יונעם, אלא כל מי שיודע שחצירו רשע ומחניף לו ומלא עונות ואומר לו לדיק אחי ראו שיצאו עליו כל הקללות שבתורה, אבל מי שהוא מוכיח חצירו שיחזור צו נוטל ברכות, עכ"ל יעו"ש. ומבואר בכ"ז מה הוא אהבת ישראל ושנאת ישראל, כי האוהב ישראל אינו מחניף לרשעים אלא מגיד האמת כי רע ומר עוצם את ה', ומביא צוח ברכות וחורה וכבוד שמים. ומרע"ה שמסר נפשו עבור ישראל ללמד עליהם זכות להאילם עשה כ"ז בינו לצין קונו כשהתפלל עליהם, אבל בפניהם לא למד עליהם זכות אלא אדרבה אמר להם אחס חטאתם חטאה גדולה ודבר אליהם קשות שאמר שימו איש חרבו וחרגו איש את אחיו, ועי"ז נתקבלו דבריו לפני הקב"ה כשלמד עליהם זכות בינו לצין קונו. אבל בלעם מחמת שנאתו הגדולה לישראל למד עליהם זכות בפניהם, והפים דעתם על כל עוונותיהם כדי להפילם ח"ו, ועלתה בידו שעי"ו ברכותיו נפלו בשמים.

והגם שברכותיו של בלעם ה' נבואה מאת ה' שנאמר וישם ה' דבר צפי בלעם וגו' כה חדרו וגם נכתבו הברכות בתורה"ק שכתבה משה מפי הגבורה ואנו קוראים ולומדים זה בתורה"ק לעולם, אבל ראשית רוב אלה הברכות נאמרו על לעתיד אחר שיחזרו כל ישראל בתשובה, והכל יתהפכו לזכות והעונות לא יחזרו ולא יפקדו עוד ולא יעלו על לב לעולם, שאין מעלה זו בשום אומה ולשון. גם יש פירושים וביאורים לכל אלו הברכות אף לפי פשוטן של דברים מלבד הסודות העמוקות שיש בהם, והדברים ארוכים לפרש אף לפי פשוטן של דברים, לא עת האסף פה. אבל פשיטא שאין ללמוד מכאן ח"ו להקל בעוונות בלי תשובה, וכל התורה"ק מלאה מאזהרות ועונשים חמורים על העונות, וכוה א' מהעיקרים להאמין בשכר ועונש, ואנו קוראים פעמים בכל יום השמרו לכם פן יפחה לבצכם וגו' ואזדחתם וגו', וזה עשה מרע"ה אף שגם הוא קרא

ובירקו"ט שמעוני הוצא מדרש זה בלשון אחר ח"ל: אוהבו של אדם אומר לו השמר בעלמך אבל שונאו אומר לו אל תחירא, כדי להפילו. משה אמר השמרו לכם פן יפחה לבצכם וחרה אף ה' בכס, דיין

ישובן ולא ישיגו אורחות חיים על הכל אומרים שהקצ"ה מוחל, וגרועים בהסחה הרבה יותר מן ה"ה"ר שהוא ה"מ, ועל ידם נמשכין לב העם אחרי הרשעים מהרסי דת, וזה שפלות כל הדור צרוחניות ובגשמיות.

ואמרן חז"ל בסוטה דף מ"ז ע"ב משרצו האומרים לרע עוב ולטוב רע רבו היו היו בעולם, ופירש"י ז"ל האומרים לרע עוב שמשבחין את הרשעים, רבו היו דכתיב בוי היו צהאי פרשחא עובא. וכבר קלל הכתוב בקללה נמרצת את האומר לרע לדיק אחא באומריו יעמובו לאומים. ואמרו חז"ל בסוטה מ"א ע"ב שאפילו עוברין שבמעי אמין מקללן אותה, ואמר הכתוב מלדיק רשע ומרשיע לדיק תועבת ה' גם שניהם. גם אמר הכתוב עוזבי תורה יחללו רשע, ואיך יאמר המאמין ב"ה"ק אשר מה שקרא הכתוב תועבת ה' ועוזבי תורה זה הוא אהבת ישראל.

קצו

והנה אומרים על הבעש"ט הק' ותלמידיו הקדושים וצפרע על הק' מצאריטשצו ז"ע שהי' דרכם להזדיק את הרשעים. יסכר פי דוברי שקר הדוברות על זדיק, על זדיקו של עולם הבעש"ט הק' ותלמידיו הקדושים מדברים עתק בגאוח וצו, בשביל גיאוחם שרולין להכשר בעיני העולם כמה שמחניפין את הרשעים בשביל תועלתם, צו יצו את תלמידיו הבעש"ט הק' לתלות בהם צוקי סרוקי כאילו ח"ו היו צין אותן שקללם הכתוב בקללה נמרצת וקראם הכתוב תועבת ה' ועוזבי תורה. בודאי שכיו מלמדן זכות ורחמים על ישראל צינס לצין קונם בחפלתם הזכה כמו שעשה מרע"ה וציטלו כמה גזירות מישראל ככחם הנשגב, וגדברו יראי ה' איש אל רעהו באיזה אופן ללמד זכות לפני השי"ת. אבל צפני העם וצבל מקום שהי' חשש על איזה דגוד עצירה אדרבה היו קנאים גדולים גודרי גדר ועומדים צפרן והיו לוחין ככרוכיח נגד כל דגוד עצירה קלה. וצפרע עוברי עצירות גדולות כמו צדורינו ר"ל היו מרוחקים מהם בתכלית הריחוק. ועיין בצדושח לוי מהק' מצאריטשצו ז"ע בחתלת דרוש לפסח על

אותן הצרכות ב"ה"ק שכחבה, אבל הזכירם בכל פעם מאזכרות ה"ה"ק, שלא יעשו ח"ו עי"ז להקל בעונות, ועשה זה מגדול אהבתו לישראל. אבל צלעם אמר אלה הצרכות ולא הזכיר מאומה לשמור מהטעות שאין הפי' כלל באלה הדברים שיכולין ח"ו להקל בעונות, וגרם במשמעות דבריו להטעות את ישראל ולנמחה מזה לרע גדולה בשמים. וצלעם עשה זה כזווגה מחמת גודל שנאתו לישראל, ובמקום ה' ביאתי הדבר יותר.

אבר עכ"פ מוצא דבריו חז"ל שזה הי' ענה צלעם לכסות על העוונות והפשעים בעיני ישראל להטעותם, מחמת גודל שנאתו להם, וככה עושים כל אלה המלמדי זכות שמחפין על הרשעים בפרהסיא כענה צלעם, והכתוב לוח נביאויך חזו לך משחה שוא ומדוחים ולא גילו על עונך. והן המה הגורמים כל החורבנות ר"ל. הגם שאינם מחכוונים להפילם ח"ו כמו שהכתוב צלעם כזווגה וצשאת נפש, והמה עושים זה רק בשביל תועלתם להחניף את הרשעים, אבל למעשה עושים דבריהם פירות כדברי צלעם שמתחזקין ידי עושי רשעה עד שלצם בריח להם כאולם לעשות כל מה שלצם חפץ. ואין לך שנאת ישראל גדולה מזו. אבל מטעין לב העם שאינם מבינים מה היא אהבת ישראל ומה היא שנאת ישראל ומתכפין דברי אלקים חיים.

ובגמרא חגיגה דף ע"ז ע"א מאי דכתיב אל תאמינו ברע ואל תבעתו באלוף, אם יאמר לך י"ה"ר חטא והקצ"ה מוחל אל תאמין ברע ואין רע אלא י"ה"ר שנאמר כי יזר לב האדם רע, ואין אלוף אלא הקצ"ה שנאמר אלוף נעורי אהה. וכתב המהרש"א שם, צלי חטובה ודאי דלא יאמר הקצ"ה מוחל, אלא בחטובה קאמר, וגם צזה אל תאמין צו דזהו האומר אהטא ואשוב ואמרינן צי' צפרק יו"ה"כ דאין מספיקין צידו לעשות חטובה עכ"ל יע"ש. וז"ל דמה שהחליט המהרש"א שאף ה"ה"ר לא יוכל להסית צני אדם שהקצ"ה מוחל צלי חטובה יען שהוא דבר מוצא בכל התורה כולה וא"א לאומרה, אבל אלה המלמדי זכות שבזמנינו מחפין על כל הרשעים שאין צדעתם כלל לעשות חטובה, ואף על המינים שעליהם נאמר כל צאי' לא

ומשיבים אולי לא ב"י כך כאשר מרננים עליהם, או זכות אחר, או מזכירים מדות טובות שיש להרשעים כנ"ל, וזהו יהללו רשע ר"ל מחמת עצמם מהפכים בזכותם, ועוד אומרים אי אפשר להעמיד דת על תלה, ועוד הנח להם לישראל, ומחמת כל אלו העונות נמנעים מלהוכיח, אבל עכ"ז אעפ"י שהם לדיקים הכתוב קורא אותם עוזבי תורה, ובכתב הב' נקראו שומרי תורה, עכ"ל. הדיבורים האלו ילאו מפני קדוש המגיד הקדוש ממעריטש זי"ע אבי החסידים אשר על ידו התפשט דרך הצעש"ט בעולם, והב' מבארדיטשוב שה"י דרכו ללמד זכות על ישראל רשם זה לעלמו מתורת רבו הב' אשר אף לדיקים גמורים אם אינם לוחמים עם עוזבי תורה מחמת רכות עצמם ויש להם טענות אולי אינם רשעים כמו שאומרים, אעפ"י קראם הכתוב עוזבי תורה והשומרי תורה מתגרים עם אותן הדיקים עבור שאינם מקנאים קנאת ה' לצחות. ומבואר בזה דרך הצעש"ט הב', לא כאשר אומרים המהניפים לרשעים, ואינם יודעים מה מפטפטום.

ומדן הקדוש אבי החכמים זלה"ה מראפשיטען כתב בספר"ק זרע קודש במאמריו לפסח צפסוק אז יבור באמצע הדברים מענין מצות חז"ל הב' צחמת כתיב פעם בתורה מצות שהוא לשון צוהת והתחברות ולפעמים כתיב מצות חסר שהיא מלה ומריבה כי מורה כנ"ל שלפעמים לריך לשנוא את הרשעים כמ"ש תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי ואז יכול להבז ולהתחבר עם הדיק כי מי שאינו שונא את הרשע תכלית שנאה אינו יכול להבז את הדיק תכלית אהבה כי הענין מהופך ומתנגדים זה לזה, ולכן נקראת מלה מיכלא דמהימנותא לידע כמ"ש אני ה' לא שניתו רק השנוי מלד המקבילים שענין זה הורה לנו ית' במלה שלאחד לריך לשנוא ואחד להבז הכל לפי מעשיו כן להתנהג, וגם י"ל שנקראת מלה מיכלא דמהימנותא כי האמונה תלוי בצאצא ישראל הדיקים וכו' אבל כבר אמרנו שזה תלוי בזה כשצאצא את הדיק תכלית האהבה שונא את הרשע תכלית השנאה, כי זה ענין כל המדות עכ"ל הב'. חלבי"ק צהובת הלצות שער אהבת ה' פ' ה' מפסודי האהבה צאלקים רבים מאוד וכו' ומהם השנאה צאוהבו

המאמר כהא לחמת עניא שהביא מאמר חז"ל בזמן שישראל עושין ראונו של מקום נקראין צנים, וכשאין עושין ראונו של מקום נקראין עבדים, וכתב ע"ז שאינו מוצן דכשאין עושין ראונו של מקום ח"ו הם רשעים ח"ו. והנה הלי אין עושין ראונו של מקום אין ראי דקאי על רשעים גמורים אלא שאין עושין ומקיימין כמצווה, ואעפ"י לא ניחא ליה לקרותן אף עבדים למקום אלא רשעים דוקא, ומכש"כ שלא קראם לדיקים, שלא היה מלדיק רשע ח"ו, והרבה ענינים של קנאות ותוכחה מנינו בקדושת לוי.

קעב

וראייתי להעתיק פה מאמר א' מס' אור החמת. וספר זה הוא מכי"ק של הב' מבארדיטשוב זי"ע אשר רשם לעלמו מה שמע מפיו רבו המגיד הב' ממעריטש זי"ע, כמובא שם בהקדמה, וכתב שם ד' י"ט ע"ז חז"ל בקיטור עכ"כ עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו גם, והקשה הלא עוזבי תורה הם רשעים והשומרים הם לדיקים והא"ל רשעים יבגלו רשע ולדיקים וכו'. ועוד רישא דקרא אמר לשון יחיד וסיפא דקרא אמר לשון רבים יתגרו גם, הול"ל בתריוויכו לשון חד. ותי' שיש תרי גונוי לדיקים, יש לדיק שהוא עוסק בתורה וגמילות חסדים ומקיים כל התורה, אך הוא לדיק לעלמו ולא לחתים, ואעפ"י שהיא מלה ממלת התורה שנאמר הוכח תוכיח עכ"ז מגדול רכות עצמם ומחס העצב העוב אין יכול לומר לא עשית כהוגן. ויש לדיקים העומדים צפרן ומתגרים חמיד צעש"ט עולה ומוכיחים ומתרפים אותם בתמידות על מעשיהם המכוערים כמ"ש בתקוממין אחקוטע. והנה לכת הדיקים הב' הכל שונאים אותם ביותר צהיית שרואים שכת הראשונים הם לדיקים ושוחקים מסחמת אינם רשעים כ"כ, ומכה זה מריצים ומתגרים הכת הב' עם הכת הא' מדיע אדם מהשים, למה לא תקנאו קנאת ה' לצחות. וזהו פי' יתגרו גם ר"ל כת הב' מתגרים עם הכת הא' לשם שמים שיעמדו גם כן צפרן עמהם להלחם נגד אויבי ה'. והנה הכת הא' מחמת רכות עצמם אינם רואים חוב הרשעים ומהפכים בזכותם

ובהכנה בשוגאיו כמ"ש מזיקי רשע ואומר מזדיק רשע מרשיע לדיק ואמר עוזבי תורה יכללו רשע ואמר אומר לרשע לדיק אתה עבלה"ק.

קעט

והקדוש המהר"א זלה"ה בעמ"ה ס' בני יששכר כתב בעקדמתו לספרו מעין גנים וז"ל הק': ה' חלקים נתן לי לשון למודים וכו' כי קנאתי צהוללים קנאת ה' לצחות, הלא כמה הקון ממחיר לבית יעקב כחות הערב רב המעורבים בישראל וכו' ויחפאו דברים אשר לא כן על ה' חלוקינו, ונספתו על בית יעקב לספחה ולצברה, זה דרכם כל היום ללודד נפשות להרחיקם מעול התורה ולחצק חוק נכרי, הלא כמה חכמות החילוניות, כי בהפקודת נוחה להם לפרוק מעליהם עול משא התורה ומלות, ויאמרו לקל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפלטו. ואלו נחערבו בגוים ולא יהיו מכוונים בשם ישראל החרשתי כי בלא זה הנה זה היום המקור לישראל להסיר צדיליהם ולנקותם ולעברם וללרפם כלרוף את הכסף מהסויגים והקוליס והצרקנים הגדלים עממם מהחמשה כחות הערב רב אשר בגינייהו נפלת ה' זעירה בגלותה, אך הלקתני רוח צעני צראותי מופקרים להכעיס נקראים בשם ישראל והמה שוגאי הדת עומדים עלינו ועל תורתנו ועל נפשותינו ואת אויבינו יעשו פלילים, להרחיק את הכרם חמד מעל נחלת ה' ומושכים צפתויי הזונה לנער ולזקן חלק משמן חיכס ואחריתם מרה כלענה. ומאוד עמקו מחשבותם החילוניות לצעל תשצ"ר מתורת חלקינו וכו'. שומו שמים על זאת, אל יחי מקום לזעקתנו עד ישקיף וירא ה' מן השמים לצער סיגינו ולהסיר צדילנו הזונה ולטערינו ככסף מזוקק שצעתים. והנה זה כבר עתים וימים כאשר עבר עלי רוח קנאה רליתי לכתוב על ספר זכרון לבני ישראל אשר לא יקרב איש זר צנחלת ה' והשמים לצם לדרכי ה' ולתורתו ולמלתו הרחק ירחיקו את האנשים החטאים צנפשות מלהסתפח צנחלת ה' ולא יתערבו עממם, יעיו"ש שהאריך עוד הרבה, והעתקתי חלק מאריכות דבריו כי הרבה יש ללמוד מכל אלו הדברים היוצאים מלב קדוש להמתבונן בהם מהחל

ועד כלה. ונדע אשר הקדוש הנ"ל ה' מגדולי תלמידיו הצעש"ע הק' צדורו אשר הסכימו כולם שכל דבריו צרוה"ק, ולא כאלה ההוגים ומלפנפים צומניו מדרך הצעש"ע ודעת אין בהם אף לדברים פשוטים ומש"כ לדרך הצעש"ע הק'.

קפ

והכת ש"ץ היו מחטעפים צוה"ק וצכתני האר"י ותלו בהם מעשיהם, כי יש צחוכם דברים נסתרים שלא כל מוחא סביל דא, ע"כ ה' להם מקום יותר לזייף צדצריהם את שקריהם. ועכשיו האפיקורסים שצומניו מחטעפים בדרך הצעש"ע כי לא נודע להעולם מה הוא דרך הצעש"ע, כי מעת שהתיר רבינו הקדוש לכתוב תורה שצע"פ היו כל הדרכים צכתב, אף האר"י זוק"ל שלא כתב מאומה מכל מקום כתב תלמידו הק' הרח"ו זלה"ה את הכל, אבל הצעש"ע הק' ותלמידו הק' לא כי מאומה מדרכם צקודש, וכפי הנראה ה' כן מן השמים שיסאר דרך זה צחושצע"פ. ועי' מ"ש צסידור התניא צענין ההקפות. ולא נשאר לנו צזה צכתב אלא מעט מזעיר מה שמלינו שאמרו חידושי תורה צשולחנם הטבור לפני חברים מקציבים, וידוע שדיבורים כאלו צאים לפי שורש נשמתם של התלמידים השומעים אז מה שהם לריכים, ולריך להצבון צכל דצריהם על מה ואל מי הדברים מגיעים.

קפא

ובציינו גם צגמרא כמה גווי צזה, כגון צגמרא קידושין דף כ"ע ע"ב שאמר ר"י ח"ש הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה, ור"י אמר ריחיים צנווארו ויעסוק צתורה, ולא פליגי ה' לן והא להו דיש חילוק צין צני ח"י וצין צני צבל, ופליגי רש"י וחוס' איזה מהם לצני ח"י ואיזה מהם לצני צבל, כי המימרות נאמרו צסתם ולא ציארז שום חילוק צדצריהם. וצתוס' שם ד"ה הא דאף ששמואל ה' מצני צבל מכל מקום אמר סתם הלכה שאינה אלא לצני

אלא נכתב בספר מה שנשפע להם חידושי תורה עבור התלמידים שצאו לו אליהם בשבת ובמועד. ואף ספר התניא הנקרא ליקוטי אמרים שחברו הוא ז"ל בעלמנו בדברות קדשו להפילו ע"פ תבל, מ"מ כתב בהקדמה וז"ל: אך ציודעי ומכירי קאמינא הם כל אחד ואחד מאנ"ש שבמדינותינו וסמוכות שלה אשר היה הדבור של חיבה מלוי צינינו תעוף מלחי ולשוני עם סופר בקונטרסים אלו הנקראים בשם לקוטי אמרים, עכ"ל. ומזה אפשר להבין שבחידושי תורה שנאמרה רק לשעתו לצורך התלמידים שהיו אז שמה מה שרואים כ"פ בצירור שצריך לומר הא לן והא להו, כמו שאמרו בגמרא בכמה הלכות. וכשהיו אלו הדייקים תלמידים שהיו קנאים גדולים כדרכם בקודש ומחמת גודל הקנאות אירע גם לישיבי הנביא שאמר גם לפני הקב"ה עם עמא שפתים וענש ע"ז כמו שכתבו ז"ל בעטם בשביל שלא היו בשעת תוכחה לפני העם אלא לפני הקב"ה צינו לבין קונו, לכן נאמר אליהם שצריך ללמד זכות, כי היו צורך לתלמידים האלה לעורר רחמי שמים לפני הקב"ה, אבל לא עלה על הדעת מעולם להקל לפני העם על העונות כדרך שעשה בלעם או לחזק ידו עושי רשעה ח"ו, כי היו לוחמים בעד ד' ותורתו הקדושה.

ח"ו, יען שהיו לפניו אז תלמידים מא"י שהיו מדבר להם. ור"י אעפ"י שהיו מא"י מ"מ צעת שהיו מדבר לתלמידים שהיו לפניו מבבל אמר סחם הלכה שאינה אלא לבני בבל ועי"ש. והר"י דרכם להגיד הלכות ולא ביארו מה שיש לחלק בדבר, יען שהתלמידים שהיו אז שם ידעו שהדברים מגיעים אליהם ולא לאחריו, ושוב אח"כ כשראו החכמים סתירות המימרות הבינו מה מה שיש לחלק ביניהם. וכז"ל בכמה מקומות בש"ס, כמו צמה שאמרו במקום אחד לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ובמקום אחר אמרו הלומד תורה שלא לשמה נח לו שלא נברא וזה סתירה, ותי' בחוסי' לחלק בין הלומד לקנטר ובין הלומד על מנה לקבל פרס דשניהם נקראים שלא לשמה. וקשה למה סחם הדברים וכשאמר לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה כיון דגם לקנטר נקרא סחם שלא לשמה אפשר לעשות להחיר גם זה, וכן כשאמר מימרא האחרת על הלומד תורה שלא לשמה כיון דגם על מנה לקבל פרס נקרא סחם שלא לשמה אפשר לעשות דקאי גם על זה, ולמה לא ביארו במקום אחד שני החילוקים שלא יהיו מקום לעשות, גם לא ילערך לשני מימרות בשני מקומות.

ובספר יושר דברי אמת מהקדוש הר"פ מבארתי ז"ל כח צה"א סי' ט"ז בדבר שנתגלו כחצים של הק"י מהר"ד צ"ל ז"ל לכמה אנשים ומועטים הם שיכלו להתדמות אליו לעשות כמעשיהו אפילו לנגוע בקצוה וזה רואים שם שכתב בכמה מקומות סגנון זה דהיינו שמתאבדה רעה שבאה לאדם יכול לאחוז באהבת הבורא שחשבו ק"ו אם רלוני נוטה לאהוב שעות זה שהוא פסולת שפול בשצירה, ק"ו לשורשו לאהבת הבורא שממנו נלקחה זאת האהבה, וכן ציראה רע וכן בהתפארות הגרוע וכן ציראה וכו' והם חושבים איתם שאינם צעלי שכל שרואים זה חושבים שדבר פשוט הוא ללמוד ק"ו זה כמו שלומדים ק"ו בגמרא, אבל שם הוא ללמוד וכאן הוא לעשות, שא"ל ללמוד ק"ו זה אם לא יהי' מופשט ממשמיות כי אם הוא דבוק בגשמיות ובתאוות ומקבל הענוג מהם צודאי אינו יודע כלל מאהבת הבורא ומיראתו ומתפארתו וכו', וח"ו יפול בשוהה עמוקה אם לא ישמור א"ע מאוד,

ונראה שהוא כעין מה שכונא לעיל דהחילוק ה' בין התלמידים שנאמרה להם המימרא, דמה שאמר לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה זה נאמר לאותן התלמידים שלא היו שום חשש שילמדו לקנטר, אלא היתה השאלה אם מותר ע"מ לק"פ, לכן לפניהם נאמרה מימרא זו דמותר ולא הולך לבאר להם יותר כי ידעו ממה היא המדובר. וכן הוא במימרא השני' שהיו לפניו אותן התלמידים שהיו השקו"ט בלימוד ע"מ לקנטר, לכן שנה להם מימרא זו, והוא כעין מה שאמרו הא לן והא להו, ומסדרי הש"ס אספו שתי המימרות וסמכו שמתחית המימרות אפשר להבין החילוק, ומלוינו כעין זה בש"ס כמה פעמים אין מספר, והבאתי אלו שתי המימרות לדוגמא.

ובכה הוא בספרי תלמידי הבעש"ע שלא חיברו ספרים לבאר האופנים והחילוקים הנלרכים לכל אדם,

ואפיקורסות ר"ל, צוה לא נסחפק שום אדם מעולם שכל מי שיש לו קצת אמונה בהש"ת ובתורתו הקדושה ח"א לו לעמוד מן הכד שלא לצוה לעזרת ה' בגבורים ללחום עם הלוחמים עם הש"ת בכל אופן ואופן, ועליהם לא נאמר בשום מקום ללמד עליהם זכות אף בתפלה בלחש בינו לבין קונו, שהרי אדרבא תקנו חכז"ל ברכה ולמלשינים בשבילים.

קפג

ז"ל הרמב"ם בפ"ב מה' תפלה צימו ר"ג רבו האפיקורסין בישראל והיו מזירים לישראל ומסיתין אותם לשבז מאחרי השם, וכיון שראה שזו גדולה מכל זרכי בני אדם עמד הוא וצית דינו והתקין ברכה אחת שחב"י בה שלא מלפני השם לאבד האפיקורסים וקבע אחת בתפלה כדי שחב"י ערוכה צפי הכל. ומבואר בזה צפי שאין הכוונה בזה אחת הברכה אלא לאבד האפיקורסים וזו גדולה מכל זרכי בני אדם, אף שיש בשמ"ע הרבה חפלות על כל הזרכים, רפואה וחיים וגאולה וקידון גלויות וכדומה, ואעפ"י ככתב הרמב"ם ז"ל שאיבוד האפיקורסים גדולה מכל הזרכים, ועכשיו צטור"ר שמחים בהגאח מלכות צו"י ושפלה אף שיודעין צודאי שמרבים עוד הרבה מינים ואפיקורסים בכה מלכותם, תסמר שערות אנוש עד היכן הגיע סמיחת עינים של הדור.

קפד

ובגמרא ברכות כ"ט ע"א טעם בכל הברכות כולן אין מעלין אותן בצרכת הדוקים מעלין אותן חיישינן שמא מין הוא. ומקשה למה לא העלוהו לשמואל הקטן ואף דהוא תקנה יחוש דילמא הדר צ"י ומסיק דמש"ה לא העלוהו בשביל שהתחיל בה. וכתב הרבניו יונה שם דמה שלא אמרו דמעלין אותן בטעם בחיית המחים מפני שברכת המיין יש בה קללה למינים, וכשאינו אומר אותה אנו חוששין שמפני שהוא מין אינו רואה לקלל עצמו. וחזינן מה דמי שיש עליו

ולריך להרחיק ח"ע בכל ההרחקות הנמלאים בספרי מוסר וכו' עכ"ל יעיי"ש שהאריך עוד, וגם צפרקים שלאחריו האריך שמה ענינים כתבו בכתבים שאינו לסתם בני אדם אלא לבני עלי' כמותם. וראיתי בני עלי' והם מועטים. וכעין זה הוא צפי' התניא ח"א פי' כ"ח ז"ל בלחש דבריו: אל יהי שועה לעסוק בהעלאת המדות של המחשבה זרה כדודע כי לא נאמרו דברים בהם אלא ללדיקים שאין נופלים להם מחשבות זרות שלהם כ"ח משל אחרים, אבל מי שנופל לו משלו מבחי' הרע שבלבו בחלל השמאלי אף יעלה למעלה והוא עגמו מקושר למטה. והגם שענין זה של העלאת המדות מבואר בספרי תלמידי הצעש"ט בכתב מקומות אין מספר בסתמא, ולא הזכירו מאומה כי סתם צ"ח יוכלו ליפול עי"ז בשוטה עמוקה כמ"ש צפי' יושר דברי אמת, אלא בשביל שאמרו זה אז לתלמידיהם שהכירו אותם שראוים הדברים אליהם, לכן לא הוזכרו להזכיר מאומה, וכמו שהבאתי בה"ג מדברי הש"ס. והרבה ענינים אין מספר הם בכה"ג בספרי תלמידי הצעש"ט, ולריך צינה יתירה להתבונן אם ימלא אחי דיבור המגיע אליו לשורש נשמתו. ולא באתי לפרט הרבה בזה כי לא ראיתי להאריך בעת בדברים כאלו וכו"ו, ולא באתי אלא להעיר מה שלא נחלת בוקי סרוקי ח"ו בדברי תלמידי הצעש"ט הקדושים בחכמת הקדושה.

קפז

והנה מה שהבאתי לעיל מהמגיד הק' ממעריעש שפי' ושומרי תורה יתגרו צם, שר"ל צם ובמהללס, קן פי' גם הגר"א ז"ל צבואורו על משלי. ובזה נתכוונו שניהם לדבר א' כי צעיקי התורה ויסודותי' ה' כוונת שניהם בלתי לה' לצדו. ודבר צרור שכל הכ"ל לא נלרכה אלא בצתם רשעים בצעירות ושיש גם מקום לומר אולי אינם רשעים כ"כ כמו שכי' צם' אור האמת שהבאתי שהוא אחת מן הטענות של אותן שאינם לוחמים מחמת רכות עבטם, שאולי אינו כן כמו שאומרים, אבל היבא שהמדובר הוא ממינים ואפיקורסים מפורסמים וגם מסיחים ומדיחים שמעבירים מאת אלפים ורצבות מישראל מדתוה"ק וממלאים כל העולם צמינות

בתכלית הריחוק. וכתחת הלינונים האלה עם כל המפלגות שלהם גרועים הרבה יותר מכל הכחות שהיו בדורות שלפנינו צאלפים ורצנות דרגות, ואעפ"כ הכל רצין אחריהם ומחזקין אותם בכל מיני חיזוק, לא כ"י ירידה נוראה כזו מעולם.

וכבר הבאתי שדורינו הדור של עיקצא דמיחא הוא הדור של שכתת החורה שאמרו חז"ל. ודרך הבעש"ט הק' נשתכה לגמרי מהדור וכל מי שרצה ליעול את השם להגאתו ולעופתו אומר זה דרך הבעש"ט כחפלו ורלונו. יחסרי תבונה מתחשבים עם סיפורי מעשיות שרובם ככולם שקרים וכזבים ומשתנים מפה אל פה בשינויים מן הקצה אל הקצה, ואם אלו השקרים נכתבו אח"כ בספר סוברים שהיא ס"ת. וכבר כתב הרמז"ם ז"ל באגרת תימן על איזה ענין שחלק עליו חז"ל: שראוי לך לדעת שהדברים האלה וכיוצא בהם שוא וכזב ולא יכ"י לך לרא"י לפי שתמלאם כתובים בספרים, שהמכזב כמו שהוא מכזב בלשונו, מכזב בקולמוסו, ואין זה נמנע עליו, עכ"ל. והאמת הוא שדורינו אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים כמצואר בגמרא, וכשיבוא אלי' ומשיח יחזירו את כל ישראל בתשובה ויאירו עינינו בעמקי התורה"ק, גם יתגלה לנו תורת הבעש"ט הק' ותחזור הגבורה לישראל ומלאה הארץ דעה את ה'. השי"ת ירחם ויזכינו לראותם במהרה.

הגה הארכתי קצת בענינים שונים הנוגעים בהלכה זו, אבל הרבה יותר נשאר בקולמוס מה שא"י אפשר להעלות על הגיון. גם נלאתי להאריך כל כך. והאמת עד לעצמו למבקשי האמת כי הוא צרור להלכה בלי שום ספק ופקפוק כי נורא ואיוס הוא כל האיסורין החמורים שהבאתי שיש בהשתתפות זו להיות חזר הכנסת, אשר כל אחד ואחד מהאיסורים ההם הוא ביהרג ואל יעבור, וכל ההולכים אל הבחירות ונחזרים באי כחם להשתתף על ידם באותה הכנסת העמאה הנה המה מודים בע"ז זו, גם נעשים צדק שותפים לאותו הכינוס של רשעים כי מכחם שמתם של הבוחרים יושבים שמה חברי הכנסת, ונעשה הכל שותפות אל אבי אבות

השש שמה אינו רואה לקלל את המינין חיישינן צ"י דילמא מין הוא ומעלין אותו מלהיות ש"ן, שהרי בעטת בצרכת המינין אפשר שה"י טעות מחמת שכתה, כאשר כן ה"י באמת בשמואל הקטן, ואעפ"כ אילו לא ה"י מתחיל צד ה"י מעלין אותו, כ"כ החמירו בחיוב קללת המינין. ובשמואל הקטן אמרו בגמרא סוטה דף מ"ח שילאה צ"ק מן השמים ואמרה יש צבס אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו זכאין לכך, ונתנו עיניהם בשמואל הקטן, וא"כ ה"י גדול בקדושה מכל בני דורו צימי התנאים שה"י אחד שראוי שתשרה שכינה עליו, וגם הוא בעצמו חוקן צרכת המינין ואעפ"כ לא ה"י מועיל לו כ"י אילו ה"י השש עליו שאינו רואה לקלל את המינין היו חושדין אותו למין, ומכש"כ מי שאמר בפירושו שלא די שאין לקלל אותם אלא שצריך גם ללמד עליהם זכות, שהוא מינות. וק"ו צ"ב של ק"ו האומרים פירושים זרים באותה הברכה להציל המינים, היפוך מהמצואר בגמרא וברמז"ם ור"י ושאר פוסקים, שזה ודאי מינות גמורה ר"ל, ואין זה כמו טעה בצרכת המינין שבגמרא, דהתם אפשר שהוא ע"י טעות ושכתה, ועכ"פ אינו אלא חשדא, אבל לא כן הוא צימי שאומר צדק צדון ובשאלט נפש דברים שלא היו ולא נבראו.

קצה

ובמסירת יש כמה לאוין דאורייתא שלא ללמד עליו זכות, דלאו דלא תחמול עליו קאי שלא ללמד עליו זכות, ולאו דלא תכסה עליו קאי על שלא ימנע ולא ישחק מללמד עליו חוב מצואר ברמז"ם ספר המנות ל"ת כ"א וכ"ב וברמז"ם פ"ו"א מה' סנהדרין ה"י ה'. ועיין גמרא סנהדרין דף ל"ג וברש"י ע"ה"ת פ' ראה וברא"י ב"ספר החינוך וכל שאר מוני המנות. ויש עוד כמה לאוין על המסית, לא תאצה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עיניך עליו, ע"י צמוני המנות ופירושה. וכל המתניפים לאותה מלכות המינות אשר לא היו מסיתים ומדיחים כמותם מיום שנצרה העולם, עוברים על כל אלו הלאוין. וצימי הצדוקים גם צימי כת ש"ן כל מי שראו צד איזה נע"י להם, היו הכל מתרחקין ממנו

דיני השלש שבועות, הנאמרים מפי מלמיה ישועות. וזכות קיומם זכה לכל ההצטוות הנבואות, אשר אך מאתו ית"ש שופעות ונאות, משמי שמים גבוהים לעובה אות. והשי"ת זכנו, להתחיל ולסיים מאמר השני, בציאור דין מלות ישוב ארצנו, דעת כל הראשונים וגדולי האחרונים מאורינו ורבותינו, ותחזינה עינינו, בשובו צרחמים לציון עיר קדשנו, חפלינו ושמחת לצבינו, צ"א.

העומאה של כל אצות המיקין למיניהם. — השי"ת ירחם ויגילנו מהגלות המר והגמכה, ויאיר עינינו צחורתו הקדושה ויקרבינו לעבודתו ית"ש צאמת וצתמים.

ובזה ראיתי להשלים את המאמר הראשון, אשר חשתי לכתוב בעזרת האחרון והראשון, לצאר

תוכן הענינים

סימן ה. מבאר שדעת שני התרגומים תרגום אונקלוס ותיב"ע וכן מבואר ברש"י ז"ל ועוד בכמה ראשונים שהטעם צמה שהיו הסולך מא"י לחו"ל כאילו עובד עכו"ם בשביל שהולך מממשלה של תורה לממשלה של עכו"ם, וטעם זה לא היה שייך אלא צוה"כ שהי' צא"י ממשלת החורה ואין זה דומה להשקלה ועריא שבש"ס צהדינים דהכל מעלין שזה מטעמא אחרינא.

סימן ו. ממה דחזינן דהרי"ף והרא"ש והעור והשו"ע הביאו דך הלכה דהכל מעלין ואותה המימרא לעולם ידור אדם צא"י שדור צהו"ל כאילו עובד ע"ז לא הביאו כלל ומבאר בארוך שא"א לומר דמטו צוה על דך דינא דהכל מעלין ונראה דסברי כדעת רש"י והתרגומים שאין זה אלא צוה"כ ואין דרכם להביא מה שאינו נוהג צוה"ז אלא הרמב"ם ז"ל מביאו בשביל שדרכו להביא אף מה שאינו נוהג אלא צוה"כ. וצוה מוזן שורש דעת הר"מ ז"ל שצוה"כ הוי מלוה גדולה ועכשיו מלוה קטנה אלא שעדיין אינו מוזן מה שעשו זה החילוק רק בכפיית האשה ולא בכפיית האיש ומה יפה כחו של האיש צוה בקושיית העור.

סימן ז. חיי נכון שיש לחלק בין אשה לאיש דבאשה יש חשש שמא עיני' נהנה צאחר כמו שאמרו חז"ל באומרת עמאה חיי לך אכל בהאיש ל"מ צומן הש"ס שלא היה שייך חשש זה כלל אלא אפילו עכשיו שיש חדר"ג מ"מ אינו דומה להחשש שיש באשה כמו שמבאר הטעם צפנים. וצוה מוזן היעב גם החילוק שבין עבד לאשה כמבואר כ"ז צפנים טעמו ונימוקו.

סימן ח. מביא דברי האבני נזר שנתקשה בדברי הרמב"ם דבהל' עבדים כתב דגם צוה"ז העבד כופה את אדונו ובה' אישות לא ביאר זה וחירונו אינו מוזן, ואחר כל האריכות דברי הרמב"ם ז"ל צוה לע"ג.

סימן א. מה דקשה צמימרא דגמי' לדעת ר"י שאמר כל העולה מצבל לא"י עובר בעשה ולא אמר עובר על השבועה. גם מה דקשה עליו מהך צרייתא דהדר צהו"ל דומה כמי שאין לו חלוקי, וצויתר קשה ממתני' וצרייתא דהכל מעלין, גם מה דקשה על חירונו של ההפלאה צוה שכתב לחלק בין צבל לשאר ארלות.

סימן ב. צענין שיטת הר"ם המובא צרא"ש סוף כתובות דיש לחלק בין צוה"כ לזוה"ז דצוה"כ אין חילוק בין האיש להאשה בדיון כפי' לעלות, וצוה"ז אף האיש יכול לבקו ולא האשה, והביאו הב"ש צוה"ע ס"ם ע"ה להלכה. לתוך השגת החת"ס ע"ז מדין עבד שצוה מחו"ל, לבאר דעובד יש לחלק בין עבד להאשה ולק"מ.

סימן ג. מביא שנקרבן נתחאל מבואר ג"כ בהדיא שיש לחלק בין עבד להאשה שצוה הורע כח האשה מהעבד, ומוזן היעב לפי דברי הב"ח שכתב הטעם שהורע כח האשה צוה"ז מחמת דוחק מזונות שחייב מזונותי' מוטלים על הבעל וא"כ הדבר פשוט שיש לחלק בין אשה להעבד כמבואר במשנה גיטין שאם ירצה שלא לזון את עבדו רשאי ושלם לזון את אשתו אינו רשאי.

סימן ד. לבאר מ"ש הדרישה דלא סבר ר"מ כשיטת ר"ח שעכשיו אין מלוה כלל לדור צא"י אלא דסבר שאין המלוה גדולה כ"כ כמו צוה"כ. להבין מה היה המלוה הגדולה ומה היה המלוה הקטנה, גם להבין דברי הרי"ף צע"י מ"ש לחלק שמה שאמרו דדר צהו"ל כאלו עובד עכו"ם אין זה אלא ציולא מדעתו ורלונו אכל לא כשיולא מחמת גלות וגזירה, דקשה הלא חז"ל למדו זה מדהע"ה שאמר כי גרשוני ולא הלך מדעתו ורלונו אלא שצוה מאומת מיתה, ומובא שעלם הסדרה לחלק צוה היה גם צריעצ"ה אכל כתב הטעם בשביל שעכשיו נגזר עלינו גזירת גלות וזה לא היה שייך צימני דוד שהיו ישראל שרוין על אדמתם.

יח"ש שיהיו בגולה אלז המאמינים צהשי"ת וצחורתו
הקדושה אינם אומרים ומתעממים ע"ז כלל.

סימן טז. מציא דברי האצני נזר שהוכיח מלשון
רש"י ז"ל שכתב ביד חזקה שאין זה אלא אם
הוא שלא צרשות שאם הוא צרשות אין זה ביד חזקה
וחמה עליו כי מציא ראיות ברורות ועלומות שקראו
יד חזקה אף על הנעשה לגמרי צרשות אלא כל מה
שהוא ע"י תחנונים מרובים או שאר ענין של התחזקות
באחיב אופן שהוא נקרא יד חזקה.

סימן יז. מפרש לשון רש"י ז"ל שכתב יחד ביד
חזקה ומציא עוד מדברי אה"ח הק' שהדבר
ברור שגם צרשות נקרא ביד חזקה וכמ"ש שהוא שדברי
הרמב"ן צטני מקומות וכחצו כן הרצב גדולים וקדושים
וכאשר יתבאר עוד להלן בראיות ברורות.

סימן יח. מציא כמה מאמרי חז"ל שמבואר בהדיא
שזה רלונו יח"ש שעד קץ הגאולה יהיו ישראל
מפוזרין בצרבע רוחות השמים תחת יד כל האומות
והוא יח"ש המפזרין והוא המכנסם צעת קץ הגאולה
הוא ולא אחר ואין רשות לשום אדם להתערב צזה נגד
דרכיו יח"ש.

סימן יט. מציא מה שמבואר בדברי חז"ל צמד"ר
שה"ש שאף כשיצוא מלך המשיח עדיין יפחדו
ישראל שמא לא נשלם כל הגלויות תחת יד כל האומות
כשצבעתו של הקב"ה וא"א שיהי גאולה אלא שאז
יאמר להם הקב"ה מילתא צבעמא שנשלם כל הגלויות
וא"כ קודם ציאת המשיח שלא נתגלה לנו מתחת יח"ש
שנשלם כל הגלויות א"א שילכו כולם ממקומות פזורים
לא"י ויש צזה התעכבות הגאולה ר"ל כי א"א
שתהי גאולה ערם שנשלם כל הגלויות. וכן מבואר
בהדיא בכתבי האר"י ז"ל שיש טעם הכרחי שיהיו
ישראל מפוזרים בגולה תחת יד כל האומות. גם צימי
עזרא הי' הכרח שיפארו חלק מישראל צבבל ולא יעלו
לא"י.

סימן כ. מציא יותר מזה מדברי המהר"ל מפראג
שלא די שאף צרשות האומות אסור ללאת מן
הגלות אלא שאף אם יבדפו האומות טה ישראל צכפ"י

סימן זא. נחבאר דמושב היעב מימרא דר"י מכל
הקשויות שהקשו עליו ולק"מ אלא שאעפ"כ
להלכה נראה מדברי ש"ס ופוסקים דסברי להלכה כר"י.

סימן יא. להצין מ"ש חז"ל שלא לעלות צחומה מה
נקרא חומה, ומציא כמה מאמרים מדברי
חז"ל שיש צלשון חומה כמה אופנים שכל ענין של
התחזקות באחיב אופן שהוא קראו צלשון חומה.

סימן יא. מציא ממהר"ש יפה שכתב בהדיא דכל
עלי מרובה אף אם הוא צרשות המלכות
היו כחומה וחלה ע"ז השצועה שלא יעלו צחומה.

סימן יב. מציא דברי הרמב"ן צמאמר הגאולה שכתב
ג"כ בהדיא צצימי עזרא אף א"ח שהי' רשיון
כורש על הכל כאשר אמר בכל מלכותו מ"מ לא ראו
שאר השצעים לעלות שלא אצו לדחוק את הקץ כי
פקידת שצעים שנה לצבל נאמר לצבל ולא עליהם,
וכרי זה מבואר בדברי המהר"ש יפה ומתוך היעב
ללא קשה ע"ז מגמ' יומא דף ע' שדרש ר"ל סניא
לכם שלא עליהם כולכם.

סימן יג. מתרץ מה דקשה על הרצב קדושים צימי
עזרא שהיו צזה"צ ואעפ"כ לא עלו לא"י,
גם הרצב הנאים היו צחז"ל אף צזה"צ שלכאורה
לכל הפירושים היו אז כעובד ע"ז וח"ו לומר כן
עליהם וכחצו צפנים קלת תי' ע"ז אלז העיקר יבואר
מה בצורך צמאמר השני צביאור רחב.

סימן יד. מציא דברי הרמב"ן שכתב בהדיא שהצעתו
יח"ש להגיל ישראל מכל"י ח"י איוו אלא
צהיוחס בצרלות אויביהם ומוצן שעי' שרוב ישראל
מקיימין צזירתו יח"ש להיות בגולה ואיכא הצעתו
יח"ש לשומרם מכל"י צזה ההצעתה גם על יושבי
א"י לשומרם ולהגילם מכל"י. ונמלא לפי"ז שיציבת
רוצ ישראל צגולה צזירתו יח"ש היא המללת גם
חושצי א"י.

סימן טז. מציא מדברי האה"ח הק' שכתב ג"כ
כדברי הרמב"ן שיציבת ישראל בגולה מליים
מכל"י ואמר עוד כי רשע הוא המתרעם על צזירתו

ואחרים שעשו פעולות ליקח לעצמם גאולה וממשלה ערס הזמן הראוי וכשלו עי"ז ר"ל צפורעניות קשה ומרה עד מאוד השי"ת ישמרינו. וכן הוא בתרגום יונתן בהדיא שפי' שבועה של דחיקת הקץ שלא להתגרות בעמי דארעא למיפק מן גלותא ושלא להזיד למיסק לארעא דכנען עד שיבא רעוא מן קדם מרי עלמא למיפרק ישראל מגלותא. ומלא שיש שני פירושים בשבועה של דחיקת הקץ ולריך להבין הענין.

סימן כה. מצאנו שיש חילוק גדול בין אלו השני פירושים דבעושין פעולות מעצמם לגאולה ערס שגולא חזון מה' שהגיע הזמן הוי צוה חסרון אמונה שכל עניני הגלות והגאולה הכל הוא אך צידו של הקב"ה ואין זולתו שיוכל לעשות פעולות נגד גזירתו ית"ש כאשר הביא ע"ז כמה ראיות ברורות ומפורשות בכ"מ בדברי חז"ל אבל המרבה בתחנונים יותר מדאי אין צוה חסרון אמונה דהלא אדרבא הוא מרבה בתחנונים אך לפני השי"ת וכווי זה אמונה גדולה בהשי"ת.

סימן בו. התעורר לפי"ז דכיון שבכל דברי חז"ל במדרשים ובת"י מצאנו בהדיא דקאי השבועות על פעולות מנא לי' לרשי"י ז"ל לחדש פי' חדש דקאי על המרבה בתחנונים מה שלא חזר זה לא בש"ס ולא בשום מקום מדברי חז"ל כיון דבדאי יש חילוק גדול בין הענינים. והמהר"ל מפראג בספרו נלח ישראל הרכיב שני הפירושים שהתחיל צפי' רש"י דקאי על המרבה בחפלה ובסיוס דבריו מצואר דקאי על פעולות וז"ל דהכל נכלל בלשון דחיקת הקץ בכל אופן ואופן וז"ל מנא לי' בא.

סימן בז. להבין הגירסא האחרת שהביא רש"י ז"ל שלא ירחקו את הקץ ופי' שלא ירחקו אותו בעינים שזה אינו מובן כלל לכאורה, ובכל המדרשים לא נמצא גירסא זו אלא שלא ירחקו.

סימן כח. מצאנו דברות קודש בחפלה למשה על חללים צפסוק שוא לכם משכימי קום וגוי שעמד על דברי רש"י ז"ל צפי' על השבועה שלא ירחקו את הקץ ובתמלית דבריו רואים שרוב"ק הופיע בבית מדרשו שכתב שהאחילים בע"כ אינם מתאבלים

של מיתה ר"ל לנאח מן הגלות הוא זיכרנו ואל יעבור על אלו השבועות שבענין הגלות.

סימן כא. מצאנו דברי הראב"ד במס' עדיות פ"ב שאף אחר ביאת המשיח וקץ הגאולה מ"מ לא יכניס הקב"ה את ישראל לא"י עד שיעשו תשובה שלימה אלא יוליך אותם למדבר ושם יהי הבירור כמו שהי' אחר יליאת מזרים ומצאנו כן מקראי.

סימן כב. מצאנו שצוה מוצן סדר הברכות שבזכרת שמ"ע המצואר במס' מגילה ושע"פ זה ודאי ק"ו צ"ב של ק"ו שקודם זמן הגאולה אין רלון הבורא ית"ש שיכוי כל ישראל בא"י.

סימן כג. כותב תמלית הדברים הברורים ומפורשים שהקב"ה אומר שבכל משך זמן הגלות עד ביאת המשיח יהיו ישראל מפוזרין בכל ד' קנפות הארץ ושזה ודאי שזריך שיכוי בא"י עובדי ה' בעברה במקום הקודש ולריך להתאמן בכל אופן ואופן להחזיק חושבי הארץ בגשמיות ורוחניות בכל מה דאפשר בפרט עכשיו שהבכרה להיליס מזרם המינות ר"ל אבל האומרים שכל ישראל ממקומות מושבותיהם יסעו לא"י כל אלו מדברים צפה מלא נגד כל דברי חז"ל שבכמה מקומות בש"ס ובמדרשים ובכתבי האר"י ואין זה אלא דברי מינות והעברה על השבועה שלא יעלו בחומה. והוא פלא על קאח שומרי תורה ומצוות שאינם שמים על לב שהמינים דזו זאת מלצם. ובזה נתבאר שתי השבועות שהשבועה שלא ימרדו באומות קאי על כל מרידה בין בא"י בין בחו"ל והשבועה שלא יעלו בחומה קאי על עלי' מרובה ביחד אף אם הוא ברשות או אפילו ע"י כפי'.

סימן כד. מתחיל לבאר השבועה השלישית שלא ירחקו את הקץ שרש"י ז"ל פי' שלא ירבו בתחנונים יותר מדאי ואינו מובן כלל לכאורה מה הוא הבזול של תחנונים יותר מדאי הלא יסדו לנו בכל התפלות להתפלל על הגאולה. אמנם הרמב"ם באגרת תימן פי' שבועה זו על משיחי שקר שעושים התעוררות לגאולה ערס שהגיע הזמן וכן הוא בהדיא בכל המדרשים במד"ר ותנחומא מכלתא וילקוט ושאר מדרשים שפי' שבועות אלו על בני אפרים וכן כתיבא

סימן לב. להעיר עוד הרבה הערות וקושיות: אי צמה שאמרו במדרשים עברו על הקץ ועברו על השבועה וש"מ דתתני הוא שיש איסור בהעברה על הקץ מלבד איסור השבועה וזריך להבין מה האיסור צה מלבד השבועה, גם אם יש איסור בלא"ה למה הולך להשביעם. גם להבין מ"ש במילתא על בני אפרים ובתורתו מאנו ללכת הלאה ה"י אז קודם מ"ת ובעיקר זריך להבין מ"ש המהר"ל ז"ל על איסור אלו השבועות שהוא ציבור ואל יעבור כדן שמד והוא תמו' מאוד לכאורה מהיכן לקח זה המהר"ל הלא אין דין יורה ואל יעבור אלא בג' העצירות ע"ז וג"ע ושפ"ד לא זולת, ואף שלענין העונש חמור שבועה יותר מכל עבירות שבתורה כמבואר בז"מ אבל עכ"ז אמרי האדם שבועה פרט לאנוס ואין לך אנוס יותר מכפי' של מיתה ר"ל ואנוסא כמאן דלא עבד ובודאי הוא בכלל וחי בהם ולא שימות בהם.

סימן לג. מה שהעמים המהר"ל בלשון המדרש שהשביעין צדורו של שמד אין זה ראוי מכרחת לדינא ושערי פשעים לא נעלו, וגם אפילו אלו ה"י מבואר כן במדרש ה"י דבר התמו' אם הוא נגד הלכה מרווחת צ"ש ולא ה"י מביא המהר"ל ז"ל בחיבורו לסתום דבר התמו' כ"כ נגד ההלכה שצ"ש ופוסקים צפרט צדור הנוגע לפק"י של כלל ישראל, וע"כ דמיפשט פשיעא ל"י אותה ההלכה, וזריך להבין מקורו ועמו ונימוקו. גם אינו מובן כ"כ דמה שנעשה ע"י כפי' של הריגה ר"ל אין זה חירות ולמה נקרא זה דחיקת הקץ. הגם ש"ל כוונתו שמתמת כפי' ירלו ישראל ללאת מן הגלות אבל מנגן דהוא ציבורג ואל יעבור. גם להבין דברי הרמב"ם באגרת תימן שכח שהשביע האומה בדרך משל ואומר השבעתי אתכם שאינו מובן דכיון שחשב זה לשבועה חמורה ואמר השבעתי אתכם בעונש חמור ר"ל למה אמר שהוא ע"ד משל וכי משלים הוא ממשיג.

סימן לד. לפי דברי הרא"ש והשו"ע יו"ד סי' רנ"ח שא"א להשביע הגולדים קשה עוצה לכאורה האיד הועילו השבועות הן דמ"ת והן דחיקת הקץ, אלא שבמ"ת אמרו חז"ל שהיו כל הנשמות צסיני ויוכל להיות שה"י אז גם השבועות של דחיקת הקץ שהוא צפסוק השבעתי אתכם צנות ירושלים צשה"ש שגם

על החורבן ומשכימים להביא גאולה קודם הזמן המה המאחרים שבת שמאריכוין הגלות צעו"ה. אבל פירושו על אומרם שלא ידחקו הוא כעין פ"י הרמב"ם ז"ל ודברי המדרשים אבל על דברי רש"י ז"ל עדיין לא מלאנו שום פ"י. וביש"מ על שה"ש פ"י דברי רש"י שלא ידחקו את הקץ היינו בני עלי' ע"י השבועה. וכע"ז כתב גם החת"ם. אבל עדיין לא מבואר מה הוא הגבול שלא להרבות בחתונות יותר מדאי.

סימן כמ. פ"י דברי רש"י ז"ל נראה ע"ד שאמרו צגמ' צ"מ שגילה אלי' ז"ל לרבי שחפלה ר"ח וצניו הוא כמו חפלה האבות ביחד שאין מניחים אותם להחפלה ביחד דחקפי צרחמי ומייתי למשיח בלא זמני', וכאשר לוח להם רבי להחפלה הוכרח אלי' ז"ל לעוררן מחפלתן וחפלה כזו הוי דחיקת הקץ שמכריחה את הגאולה, לא שאר חפלות. ור"ח וצניו ה"ו יחידים גם צדורם צכה החפלה כמו שנראה שם צגמ'.

סימן כו. מה דקשה לפי"ז יותר האיד התיר רבי לר"ח וצניו להחפלה חפלה כזו שגילה לו אלי' ז"ל שמכריח את הגאולה בלא זמני' שלדעת רש"י ז"ל ה"ו זה ודאי בכלל איסור השבועה שלא לדחוק הקץ. ואף שיש לתרץ בדוחק אבל עדיין אינו מובן מה ראה רש"י ז"ל לחדש פ"י חדש מאחר שאנו רואים צרור ומפורש דעת חז"ל במדרשים וצח"י פ"י אחר על דחיקת הקץ, ופירש"י ז"ל לא נמלא צסום מקום אדרבא לכאורה יש רא"י מדברי רבי שהתיר, ואף שיש לתרץ בדוחק אבל עכ"פ רא"י להיפך בודאי אין לנו, א"כ מה ראה על ככה לחדש דקאי על חפלה. ולהלן צס"י ע"ט יבואר עוד ענין זה ומה שאפשר ליישב צזה.

סימן לא. כדי לבוא אל תוכן הענין כתב עוד הרבה הערות, ראשית להבין מדוע השמיט הרמב"ם השלש שבועות שהם צש"ם צצלי צלי שום מחלוקת ובאגרת תימן האריך והחמיר עוצה באלו השבועות. ואלו ה"י סחירה צין באגרת תימן לס' היד ה"י מקום ספק צזה, כ"י ה"א פלוגתא הפוסקים צמקום שיש סחירה צין חשוכה לפוסקים אחי מהם עיקר, אבל כאן באגרת תימן מביא כמה עממים ובודאי המה העיקר. אבל האמת הוא שאין שום סחירה צדברי הרמב"ם כאשר יתבאר להלן.

שה"ש נאמר בסנין, אבל השבועה לאוה"ע אינו מובן כלל שהאומות בודאי לא היו בסנין.

העושים שינוי במציאות עבד העולם כמו תח"מ וכדומה וכן מצוהר צהדיא בדבריו צפ"מ צ"ל חלק.

סימן ק"ה. דברי האבני מר זבא אינם מובנים, ובעל העקידה פ' נצבים נתקשה עובד אף בשבועה דמ"ת ולא הונח דעתו כלל גם צמה שאמרו חז"ל שהיו שם כל הנשמות כי עפ"י הלכה ח"א לשבועה לחול באופן כזה כאשר האריך לבאר וצא לידי מסקנה שאינו שבועה ממש אלא יש בזה עונש כמו בשבועה לכן קראו בלשון שבועה דרך משל, והאריך בזה עובד. גם בשלח"ק כתב שצמח דבריו מתוקים אלא שקשה ע"ז מן הש"ס שיש ראיות מוכרחות שהי' שבועה ממש לכן תי' באופן אחר.

סימן ק"מ. גם בן כוזבא היה איש קדוש וגורא כמו שיש ראיה ברורה ע"ז מן הש"ס. גם הביא הפ"י צמח שאמר לא תלך חלקים בצבאותינו. גם בני דורו היו לדיקים גמורים שלא מלאו להם חז"ל שום הטא אלא זה שלא היו מתאבלים על ירושלים. — הרדב"ז מסופק אם אחר כך חזר צו ר"ע דלולי לא צא לפניו שיכ"י לריך לדון ע"י הרימו אבל צמ' היוחסין למהר"ז מצוהר צהדיא דגם ר"ע אחר שר"פ"ו שלא היה מריח הרשעים נתייחס הימנו, וכן נראה מדברי המהר"ש"א. ובאגרת הימן מצוהר צהדיא גם זה שהמלך המשיח לריך להיות מורח ודאין ובצנזורה מצוהר גם צמ' היד שריך להיות קרוב למרע"ב.

סימן ק"ו. בזה מתורץ שבועת הגלויות אף לאוה"ע שהוא ע"ד שכתב בעל העקידה גם בשבועה דמ"ת שנקרא בן דרך משל אלא דשם פליג עליו בשלח"ק מחמת ראיות מן הש"ס שכתבו בשבועה דמ"ת אבל בשבועות הגלויות לא נמלא בן צמ"ס ושפיר אפשר דכו"ע מודי שהוא ע"ד שכתב הבעל עקידה כי צעיקר הסברה כתב גם בשלח"ק שהם דברים מתוקים, ומתורץ בזה מ"ש הרמב"ם ז"ל שהוא ע"ד משל יען שיש צמחה גם שבועה לאוה"ע וח"א לתרצה אלא בדרך שכתב הבעל עקידה אלא שעדיין ל"צ מהו החומר שיש בזה מבלעדי השבועה, גם שאר קושיות שיש בהענין, והאורך להקדים לבאר דעת הרמב"ם ושאר ראשונים ז"ל בסנימי הגאולה וצ"ח המשיח וע"ז יתבאר הענין יותר.

סימן ק"ז. בלשון הרמב"ם ז"ל אינו מובן לכאורה קישור הדברים הנראה שאלמלא הי' לריך המלך המשיח לעשות אותות ומופתים הי' בזה שינוי או הוספה וגרעון צמחה"ק ואינו מובן העעם. גם מה שהחליט הרמב"ם ז"ל צה' חשובה אין ישראל נגאלין אלא בחשובה ושיש ע"ז הבעטה צקרא הוא פלא לכאורה שהרי בגמ' הוא פלוגתא דר"א ור"י והאריך החליט כדעת ר"א נגד ר"י ובצ"מ הוא כלל בגמ' דהלכה כר"י נגד ר"א. גם אמרו בגמ' דאחר שהחוכמה עמו ר"י שתיק ר"א. ובגמ' הוא גם פלוגתא דרב ושמואל דלשמואל אף בלא חשובה נגאלין והלכה כשמואל צדיני, ולמה החליט בזה כרב. גם הלא אמר גם ר"י אין צ"ד צא אלא צדור שכולו זכאי או כולו חייב והאריך לבאר פ"י מימרא זו מה הוא כולו חייב ועעמו ונימוקו בזה. ועכ"פ אם אמר שיבוא צדור שכולו חייב ע"כ שסבר כר"י ושמואל שיבוא אף בלא חשובה כי אם עשו חשובה ח"א לומר שכולו חייב ורב ור"י הלכה כר"י. גם מהרבה צרייחות שבגמ' סנהדרין וסועה שהגידו על מצב הדור שצעיקצא דמשיחא שפירש"י ז"ל סוף הגלות לפני צ"ח המשיח ולפי דבריהם שהמב בצמ"כ בודאי לא עשו חשובה ומכ"ז מוכרח שאינו כדעת ר"א ומדוע החליט הרמב"ם כדעת ר"א. גם הלא כתב הרמב"ם ז"ל שצדור שהוא אף צידו של הקצ"ה ח"א לנו לומר פסק הלכה להכריע

סימן ק"ח. לכאורה יש סתירה בדברי הרמב"ם שבאגרת חיון כתב סימנים על מלך המשיח שיעשה אותות ומופתים נוראים ומזהילים עד מאוד ובס' היד כתב שח"ל שום אות ומופת אלא סימן זה שיכוף כל ישראל לקיים כהח"כ שכתב ושצ"פ ולחזק צדקה וזה סתירה לכאורה, וכבר הוצא שצמחצבותיו לעת זקנותו הסכים לכל דבריו שבאגרת חיון.

סימן ק"ט. צמעט התבוננות אין סתירה בדבריו דגם צמ' היד מצוהר להמתבונן שיכ"י מלך המשיח נצ"ח גדול יותר מכל הנביאים וא"ש פלאי אף בין האומות וכוונתו רק שח"ל שיעשה אותות ומופתים

בין הפלוגתאות. — עוד שאר קושיות בזה שלכאורה תמוהים מאוד דברי הרמב"ם ז"ל בזה.

כידו של הקצ"ה ואם חושבים ליקח זה בעלמם הוי מינות וכפירה ר"ל.

סימן מה. מביא עוד ראיות מדברי חז"ל שחלילה לעשות שום פעולה בענין הגאולה זולת תשובה ומעש"ע. — גם מביא מכ"מ שבהלכות הרשעים נעשה לפעמים אף נסים גדולים כמו ששה"כ וזא אליך האות והמופת וגו' כי מנסה ה' אלקיכם אהכם וגו' אבל הסוף הוא רע ומר ר"ל איום ונורא וכומו שאמרו חז"ל בענין בן כוזבא. — גם מיישב הלשון שאמרו חז"ל עברו על הקץ ועברו על השבועה שחלקן צרתיו כי באמת העברה על הקץ הוא בעלמם איסור גדול ונורא מלבד איסור השבועה, ומיישב גם הלשון שאמרו ע"ז במכילתא ובתורתו מאלו ללכת. — ותמלית הדברים שמי שהושב שאפשר להתעסל וללכת מן הגלות מעלמיו ובידינו הוא נגד האמונה בהש"ת ובתורתו הקדושה צחלית.

סימן מז. מבאר מדברי חז"ל ומדברי הרמב"ם והכ"מ ועוד כמה ראשונים שהרבה פעמים נעשים נסים גדולים מהבט"א ר"ל וא"א לסמוך כלל על מופתים וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בה' יסודות ובסמ"ג עשין ובשאר ראשונים ז"ל, וע"כ רואים בכ"מ שהי' מפתח הרמב"ם ז"ל לעשות יסוד מן מופתים.

סימן מו. מביא עוד ראיות שהשטן מסמא עינים באותות ובמופתים ובדמויות שוא ושקר.

סימן מח. מבאר עוד מדברי חז"ל שאין לסמוך בחשש דחיקת הקץ על מופתים. — גם מביא דברי רבינו גרשם במס' תמיד, ומבאר בזה דברי הרמב"ם ז"ל שאחר שכתב שאינו תלוי במופתים סיים שעיקר הדברים ככה הן שכתורה הזאת וחוקי ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים אין מוסיפין עליהם ואין גורעין מהם וע"כ כתב העיקר בסימני הגאולה מה שכל ישראל יעשו תשובה ויחזרו לקיום התו"כ שזה דבר ברור.

סימן מנ. לדעת המכרי"ל האות הברור על ביאת המשיח הוא ביאת אל"י שיצוא קודם המשיח. אמנם הרמב"ם סובר שזה פלוגתא בין החכמים אם

סימן מא. האמת יורה דרכו מדברי הרמב"ם ז"ל אינם נוגעים כלל להפלוגתא שבש"ס כי בגמ' פליגי אס יצוא ב"ד בלא תשובה וצוה לא הכריע הרמב"ם ז"ל מאומה דאפשר שיבא אל"י ומשיח בלא תשובה אבל זה החליט הרמב"ם ז"ל דאף כשיצוא אל"י ומשיח לא יעשו שום ענין של גאולה ערס שיעשו ישראל תשובה, וצוה אין שום פלוגתא והוא הבעתה ברורה בקרא. גם הראב"ד ושאר משיגי הרמב"ם לא השיגו עליו בזה מכלל דכו"ע מודי כמו שמבאר בכללי הראב"ד, ובענין זה הוא בראב"ד במשנה פ"ב דעדיות.

סימן מב. הודיע לנו הרמב"ם ז"ל דבר גדול בזה אף שאין נ"מ לדינא לידע מה יהי' אחר ביאת המשיח דממ"ג אם סובר שהוא הבעתה בקרא בודאי יהי' כן אף אם אנוחנו לא נדע עכשיו, אבל ראה בזה הכרח גדול לידע עכשיו שלא יהי' מקום לעשות בגאולה של שקר דממ"ג אם כל ישראל יעשו תשובה ויקיימו כהת"כ בכל חוקותי ומשפטי' בודאי יהי' תיכף הגאולה, ואם עדיין לא עשו תשובה השריש לנו הרמב"ם ז"ל בהלכותיו שא"א שתהי' גאולה וכתב שהוא מבואר בקרא והבעתה מהתו"כ וא"כ מי שהושב צהיפך הוא כופר בתו"כ כמ"ש בני שאינו מאמין בביאת המשיח או שאינו מחכה לביאתו הוי כופר בתורה יען שהוא מבואר בקרא ובאותו הקרא ממש מבואר שקודם לריך להיות תשובה, והביא עוד כמה ראיות מדברי חז"ל וראשונים שהחושב שאפשרות לאחיה גאולה ערס ביאת המשיח הוי זה כפירה בתו"כ, ולדברי הרמב"ם ז"ל הכל תלוי בתשובה וא"א להמאמין בתו"כ שיעשה בזה.

סימן מג. מביא מה שמבאר בדברי חז"ל שהגאולה תהי' אך בזכות זה ששומרים וממתינים ואין לוקחין לעלמם גאולה ערס שהגיע הזמן, ובעו"ה עוברים ע"ז ומעבדים את הגאולה וזהו כפירה גמורה ר"ל.

סימן מד. מביא גם דברי הכל"י ותמלית הדברים דיבוס הארץ וחירות מן המלכות הוא אף

יצוא אלי קודם ביאת המשיח או אח"כ ערס מלחמת גוג ומגוג.

סימן נח. כתב עוד תמי' רבה וסתירה גדולה בדברי התו"ט.

סימן ג. מציא מהרבה מקומות בדברי חז"ל שמצואר בדבריהם שאלי יצוא קודם ביאת המשיח וכן כתבו הרבה ראשונים ז"ל. — גם הביא הכרעת הרבה ראשונים ז"ל דמה שאמרו שחכ"מ הכי אחר ימות המשיח זה בתמי' כוללת לכל העולם אבל הלדוקים הגדולים יעמדו עוד בתחלת ביאת המשיח ושני תחיות המה.

סימן נט. הקשה עוד קושי' על הרמב"ם ז"ל צענין זה. — גם קושי' על המד"ר פי' תולדות צענין בנין זיהמ"ק לפי דעת הראשונים ז"ל.

סימן נא. מפלפל עובד מאין לקח הרמב"ם שי' פלוגתא ביאת אלי' אם הוא קודם ביאת המשיח או אח"כ כי בהרבה מקומות מצואר צפי' שאלי יצוא קודם ולא מלינו ע"ז פלוגתא בהדיא ומנ"ל לעשות פלוגתא חדשה.

סימן ס. כתב לתרץ סתירות התו"ט. גם דברי המד"ר וגם דעת הרמב"ם ז"ל מיושבין דרך זה. גם כתב ליישב לשון המד"ר שאמרו אז על בנין זיהמ"ק לשון גזירה והביא אח"כ שמה שהמינים והאפיקורסים לקחו מלכות וממשלה בלא תורה ערס ביאת המשיח שהיא סגנה עלומה ח"ו ולריבין לרחמי שמים.

סימן נב. רצה לתרץ לכאורה דעת הרמב"ם שהי' לו ראי' מנן כוזבא אבל מבאר אח"כ שאין זה מספיק לעשות פלוגתא בדברי חז"ל.

סימן סא. פי' דברי הירושלמי צענין בנין זיהמ"ק ומלכות ביי' וביאור דברי רש"י ותוס' ושאר ראשונים שהביאו דברי חז"ל דבנין זיהמ"ק דלעתיד לא יהי' ע"ז אדם אלא יצוא מן השמים בניו ומשוכלל.

סימן נג. האריך עוד לבאר שאין ראי' מדברי הש"ס לעשות פלוגתא כזה ושז הביא דעת הכו"פ שהוא תלוי אם יהי' בעתה או אחישה, והחת"ס קלמי' לסדרת הכו"פ כזה אבל לא ביארו האיד אפשר להעמים זה בלשון הרמב"ם.

סימן סב. משמעות דברי הזוה"ק צענין זה. גם לתרץ המקומות שנראה מהם שיצנו ישראל זיהמ"ק לעתיד.

סימן נד. מבאר שנסדרת הכו"פ אפשר להבין היטב לשון הש"ס בסנהדרין כ"ב שחמי' לכאורה, אבל אינו מספיק לתרץ לשון הרמב"ם ז"ל וגדחק ליישבו וסיים שעדיין ל"ע.

סימן סג. צענין הפלוגתא שצירושלמי אם בנין לשעה יש לו דין בנין ותמי' על החת"ס כזה.

סימן נה. כמה שהביא התו"ט פ"ה ממס' מע"ש מירושלמי שבנין זיהמ"ק קודם למלכות ביי' וסתירה גדולה ע"ז מש"ס בבלי ומדברי תוס'.

סימן סד. פלפל בהכרעת החת"ס דין בנין לשעה וסתירה בדבריו ז"ל. ועוד תי' על הקמת המשכן בשנת צ"ו ימי המילואים. — עוי"ל דחיווך המשכן או המקדש דוחה שנת אף שבנין זיהמ"ק אינו דוחה שנת.

סימן נו. גם בזוה"ק נראה שבנין זיהמ"ק יהי' אחר ביאת המשיח.

סימן סה. עוד צענין בנין לשעה. ומיישב דרך זה היטב דברי רש"י ותוס' ושאר ראשונים שכתבו דבנין העתיד אפשר להיות צו"ט בשביל שהוא בניו ומשוכלל מלמעלה. — או י"ל עפמ"כ ציוסף ואת כל אשר עושים שם הוא הי' עושה, ובתרגום צמימרי' הוה מתעזר, הרי שמה שנעשה עפ"י דיבורו נחשב כאילו עשאו צפועל. וכ"כ בפסיקתא. — גם הביא דברי המהר"ם חג"ג שכתב מעשה שהי' צפי

סימן נז. מבאר שדברי הירושלמי עלמס אפשר להשוותם בלי מחלוקת אבל דברי התו"ט א"א לתרץ כזה.

עד תשלום האלף שנה ולא יותר, זה זיוף גמור ולהד"ס, ומבאר בדברים ברורים שהשבעה שעל ישראל שלא ידחקו את הקץ הוא ע"כ עד רגע האחרונה ערס ציאת המשיח.

גדולה צעת שאמר להם המלך לבנות ציוהמ"ק ואמרו שכפי אמונתם אין צידם לבנות הבית אלא הבית הזה יהי בניו ומשוכלל מאת ה' מן השמים כשיהי' בראונו ית"ש, לא זולת.

סימן עא. מבאר לשון הרח"ו ז"ל דקאי על שבעתו של הקב"ה בגזירת הגלות שהי' על אלף שנה כל היום דוח הוא יומו של הקב"ה אבל אחר האלף שנה אין הדבר תלוי אלא בתשובה, אבל ח"ו לדחוק את הקץ.

סימן סו. מבאר דברי הגמ' סנהדרין ל"ח מ"ש צענין הפירות אין לך קץ מגולה מזה, והנגררים אחר הליוינים ברו מלצם משם שעות והכל גמור. — גם מציא דברי הב"ח שעי' עבירות שעושין צ"מי מטמאין את הארץ ונמשכת העומאה גם בפירותיה והעומאה נכנסת עם אכילת פירות בתוך בני"י, ה' ישמרינו.

סימן עב. מבאר עוד בראיות ודברים ברורים כשמלה שא"ל להעלות על הדעת ככוונת דברי הרח"ו ז"ל דקאי על שבעתן של ישראל בדחיקת הקץ.

סימן סז. מיישב בזה דברי הרמב"ם שנתקשה לעיל מה שהשמיט התנאי שבמסנה פ"ה דמע"ש. גם מיישב בזה קושיית התו"ע על הרמב"ם.

סימן עג. בדברי התיקונים והרח"ו מיישב מה שנתקשה עובא החיד"א ז"ל דכיון שכתבו בכמה מקומות בזוהר ובמדרש שבתוך האלף שנים הי' מוכרה גזירת הגלות בשבעה ואף תשובה לא הי' מועיל הא"ך מלניו כמה מימרות שהי' מועיל תשובה גם אז. גם האדברנאל נתקשה עובא בזה. אבל לפי דברי התיקונים והרח"ו נראה ליישב זה היעב.

סימן סח. מבאר כי שקר ברו מלצם אותן התולין ענמם באיני גדול בלשון הרמב"ן בשה"ש שיהי' איזה גאולה ברשיין האומות ערס ציאת המשיח, כי כל אשר רואה צעניא פקוחא לשון הרמב"ן ז"ל שם רואה צפי' הדייף ומפורש יולא בדבריו צאר היעב שלא תהי' גאולה עיי' שום השתדלות ענעו ולא עיי' כלי זין אלא במאמר ה', ומבאר לשונו של הרמב"ן ז"ל בזה בדברים ברורים. גם מדברי הרמב"ם והגמ' סנהדרין ופירש"י ז"ל שם רואים ברור בדבריהם שהקמת איזה שלטון בישראל ערס מלכות בני"ד מעכבת ציאת צ"ד ר"ל. — גם מבאר לשון הרד"ק בזה. — גם הדבר ברור שא"ל לגאולה בלא תשובה כפסק הרמב"ם וכאשר נתבאר כוונתו ז"ל למעלה.

סימן עד. כמה שנתקשה החיד"א זלכ"ה וכתב ראשונים שאלו אמאי לא אחא משיחא בזמן רשצ"י וכדומה, מבאר מה שיש לדבר בזה באריכות. אבל האמת הוא שרשי הדברים של כל עניני הגלות והגאולה הם דברים סתומים וחתומים ולא נמסרו אלא להקב"ה בלבד הוא ואין בלתו ית"ש.

סימן סט. מבאר לשונו הקי' של האוה"ח הקי' פי' בלק דלא כמו שצדו הנגררים אחר הליוינים להכניס שקר גמור בלשונו הקי' ז"ל. — גם מבאר מה שנמצא באיזה מקומות בדברי חכ"ל שהגאולה תהי' קמעה קמעה דלא כמו שהכניסו הנגררים אחר הליוינים בלשונות האלו פירושים זרים ושקרים גמורים.

סימן עה. האפיקורסים שאומרים שכיון שהאומות לא קיימו את השבעה ח"ו הותר גם לנו לעבור על השבעה זה הכל הנלים כאשר ציאר בארוכה. וארי שואג המהר"ל מפראג שאף אם יכופו אותם וכו' אסור לעבור על השבעות. — גם הגה"ק מהר"א גלאנעו ז"ל בספרו זכות אבות מציא מעשה שהי' צפורעוגאל שרלו ללכוד המלוכה והשיבו להם מן השמים ג' שבעות השביע הקב"ה את ישראל אחת שלא ימרדו בהקב"ה. — גם הביא דברי הזוה"ק פי' ויקרא שגאולה העתידה תהי' רק עיי' הקב"ה בכבודו ובעלמו לא בגאולות הראשונות ואף שגם

סימן ע. מה שדפס מהליוינים להביא ראי' מהקדמת הרח"ו ז"ל הנדפס בתחלת ס' העץ חיים שהשבעה שעל ישראל שלא ידחקו את הקץ אינו אלא

גאולת הראשונות הי' הכל ע"י נבואה אבל גאולה
השנייה תהי' באופן נבואה יותר בלי שום אמנעות
וזלת הקב"ה אין עוד מלבדו ית"ש.

סימן עו. מסביר דעת המהר"ל שכתב באיסור
שבושה שהוא ציבור ואל יעבור כדון שמו
שדולאי א"ל לומר שאיסור שבושה הוא ציבור ואל
יעבור אלא לפי מה שמבאר בראיות ברורות שיש
בלקחת חירות וממשלה ערס ביאת המשיח כפירה
גמורה בתור"ק ובאמונה, והעידה התור"ק כ"פ שאין
זה אלא צידו של הקב"ה, ופעולה שיש בה כפירה
באמונה הוא ודאי באיסור יברג ואל יעבור דגרע מע"ז.

סימן עז. לא דיבר המהר"ל ממינים ואפיקורסים או
מעבירים על הדת ר"ל כי לא דבר שם כלל
אלא מאותה העבירה של דחיקת הקץ והשבושה נאמרה
לכלל ישראל. ואף אם יהיו חברי הממשלה כולם אהובים
כולם ברורים אף בתנאים ואמוראים מ"מ אותה
הפעולה בעצמה שלוקחים ממשלה וחירות מעצמם
ערס שהגיע הזמן שהוא דחיקת הקץ הוי כפירה
בתור"ק ובאמונה וזה ברור בלי ספק שהמהר"ל ז"ל
נתן משפט חרוץ של שמו ר"ל על עטם הענין של
דחיקת הקץ בלבד.

סימן עח. להבין מדוע נתנו על איסור דחיקת הקץ
דין שבושה, הרי כיון שהוא ציבור ואל יעבור
הרי הוא חמור מאיסור שבושה. יוצא עפ"מ"ש הפמ"א
דעונש השבושה חמור מכל עבירות שבתורה, ואף שגם
עליהן יש איסור שבושה כללית מהר סיני, מ"מ יש
לחלק דשבושת דחיקת הקץ חמור יותר בעונש אני
מתיר צערס ח"ו, והועיל ע"ז איסור שבושה כדי
להגדיל העונש ר"ל.

סימן עט. ועדין קשה לדעת המהר"ל שלקחת גאולה
מעצמם הוא כפירה בעיקר א"כ גם אין לו
חלק לעוה"ב וכקושיה בגמ' בסוטה בארור סגי לי'
בתמי'. — וי"ל דמה"ט פרש"י ז"ל שלא ירבו בתחנונים
זהו ודאי אינו בכלל כפירה בעיקר ואעפ"כ יש בו
איסור השבושה. — מיושב צה גם הקו' דאין שבושה
חלה על שבושה, דכחא כולל דבר האסור עם המותר.
— טעם נוסף מה הניחו לרש"י ז"ל לפרש דקאי שלא

להרבות בתחנונים. — ציבור הדברים שלא להרבות
בתחנונים יותר מדאי. — יתכן שיש לחלק בין הגי'
שבושת, דשבושה של עלי' בחומה אינה תלוי בשבושת
האומות ותמיד במקומה עומדת, אולם השבושה של
דחיקת הקץ ע"י תפלות ותחנונים, כיון שאין צה
שום שמץ מינות אפשר שיותר אם האומות מכבדים
עולם ועיברים על שבושתם. והיינו עממא שלא ציבור
חז"ל שיעור יותר מדאי כי עכשיו מותר להרבות
בתחנונים, ואפ"ה הציבור בגמ' גם שבושה זו שכך דרך
הגמ' להביא אף מה שאין נפ"מ. — כע"ז העלה
בהגדה מעשי ידי יוצר מהבאין מהרש"ק אף שכתב
זאת רק בדקך דרוש.

סימן פ. מעתה לא קשה על הרמב"ם ז"ל שאינו
חושב השבושות הללו כי דעמו ז"ל ברורה
שא"ל לגאולה בלא תשובה. וכ"כ גם ר' סעדי' גאון
בספרו האמונות והדעות. — ולא הבנת הקיבור כתב
הרמב"ם צמ' הוד רק סתם אין ישראל נגאלין אלא
בתשובה ובאגרת תימן האריך עוצה. וגם העלי' של
רוב ישראל תלוי בתשובה וממילא בכלל גם זה בדבריו.

סימן פא. ואף אם אמור יאמר המהרש"ק דסוכ"ס
לא זכרו הגי' שבושת צמ' הוד, מ"מ הרי
מצואר צהדיא בתשובתו, ופשיטא דאין לסתור דבריו
המפורשים להדיא.

סימן פב. גם בלעדי הג"ל יש עוד כמה איסורים
בהסתחפות במלוכה לפני ביאת המשיח. —
וכ"כ היעב"ז ז"ל בסידורו שאסור לעשות דבר לדחוק
את הקץ רק לפנות לישועה הי'.

סימן פג. אין לעשות ולומר דממשלה שאין בה חרות
וגאולה לא שייך איסור של דחיקת הקץ, דהרי
המהר"ל כי אף אם יכופו אותם ציבורים וכו', וכ"כ
הרמב"ם ז"ל דכשיתודע למלך יאמח מה לרות ואעפ"כ
הזהירות שצוברין צה על השבושה. — וגם צני
אפרים לא השיגו מערתם ואפ"ה נענשו מרה.

סימן פד. גאולה השנייה תהי' בזכות נערוגה. —
מיושב צה בגי' בגמרא שלא ירחקו את הקץ
ופי' רש"י בעוונם, דאם אינם ממתניים אז מרחקים
את בגאולה.

סימן צג. איך שחבי' הילפותא צקראי מ"מ לדינא איז שום פלוגתא צין הרמב"ם וצין הרמב"ן והריעב"א דכו"ע מודי דבא"י חמור ע"ז יוסר.

סימן צד. ואיחא צסנהדרין ל' דהמסית שלא לאבד ע"ז מא"י חייב מיתה וילפינן זה מקרא דונתלחם. — ויבואר דאף מקומות הנכרים שבא"י כיון שמשועבדין לישראל ההכרח לאבד ע"ז שלהם, שאם לאו אי אפשר להשלים אחס.

סימן צה. יבואר שאם הולכים צמחשבה תחלה לכבוש א"י מצלי לאבד הע"ז שבחובה יש לה דין ע"ז ממש שאמרו ע"ז חז"ל על מנת כן העבירו ואם לאו המים באים ושוטפין אחסם.

סימן צו. כן מבואר גם צחוס' קידושין דף ל"ז.

סימן צז. גם האוה"ח הק' צפ' משפטים כתב שאם לא הרס ולא שבר הע"ז הרי הוא כעובד ע"ז.

סימן צח. והנה המושלים הציונים לא רק שלא איבדו הע"ז מא"י אלא שקבלו על עצמם לתקן ולתמוך כל הדתות העפלות, ואף צשציל זה יש לממשלה זו דין דיהרג ואל יעבור, אף אם זה רק אצירא דע"ז. והמשחתפים צממשלה זו המה שותפים לע"ז. ואנו מחפללים להעביר גילולים מן הארץ והם עושים הביפק.

סימן צט. בהכרזת החיטיות מדינתם כתבו צמפרש שהממשלה תשמור על המקומות „הקדושים“ של כל הדתות העפלות שבארץ ישראל ועל הכרזה זו חתמו גם הדתיים יחד עם המינים והאפיקורסים.

סימן ק. ראשי המדינה לא ראו להזכיר שם ה' על הכרזתם, ורק בהשתדלות הדתיים התפשרו לכחוד מתוך צעחון צצור ישראל, וצזה נחה דעתם, שכ"א יחשוב ע"ז כחפלו ורלונו, אף כי ידעו שכונות חצריהם האפיקורסים הוא על מחולל רעיונם העמא ועל הצבא שלהם. גם חתמו כולם להתחייב שלא לכופ שום ישראל לקיום התוה"ק היפק המבואר בחז"ל שקבלנו על עצמנו צאלפים צריות ואלות הערבות. — ואמרו חז"ל הנעפל לעוברי עבירה נעש כעוברי עבירה. — וכ' הרצונו יונה דהמחצר לרשע יש לו

סימן פה. המורס מהג"ל דעון פלילי הוא ליקח גאלה וממשלה ערס שהגיע הזמן.

סימן פו. יבואר שאיסור דחיקת הקץ הוא אף צלא מלחמה וצבהסכמת האומות, ודעת האומות לא מעלה ולא מוריד וצגויס אין תורה.

סימן פז. מעתה מי הוא שיהין להשתתף צעבירה נוראה כזו, ומכש"כ הנצחרים צהממשלה שהם שותפים גמורים לכל מעשי האפיקורסים וכל האמתלאות צזה הם שדופות קדים.

סימן פח. לדעת המהר"ל ז"ל אף צאונס של כפי' אסור ליקח חלק צזה, וק"ו המשחתף צרלון. — ועוד זאת שצשצעים לחוקיהם שהם נגד התוה"ק, ואף על אותה צעועה צלבד לריך מס"י שלא להוליא צעועה כזו מפיו, שהוא הודאה לדרכי המינות.

סימן פט. ביאור הגמ' דנתחייבו שוגאיהן של ישראל כלי' על שהנטיפו לאגריפס אף שכשר היו, וק"ו אם מתניפים למלכות המינות של מסיתים ומדיחים צלדעת כל הפוסקים איננס צכלל אחיק ופסולים לכל התמנות צישראל שהניאון צזה נורא ואיום.

סימן צ. יבואר שהדין הוא לאבד העכו"ס מארץ ישראל ומחוייבין לרדוף אחרי' ולאבדה, אמנס לא נתבאר מה היא הרדיפה.

סימן צא. מלינו שפסק הרמב"ם ז"ל גבי חמץ צפסח שאינו עובר מדאורייתא אלא על חמץ ידוע, וכמו כן י"ל צע"ז צחז"ל שאין לרדוף אחרי' אצל צא"י חמור עפי דכתיב מן המקום שהוא ולריך לרדוף אחרי'.

סימן צב. ישוד לקושיית הרמב"ן שהובא צריעב"א על הגמ' קידושין ל"ז דע"ז הוא חוצה הגוף. מה שיש לפלפל דצברי המקנה צזה. — נראה דהרמב"ן והריעב"א חולקים על הרמב"ם וצבירה להו דקרא לאבד תאצדון קאי רק על ע"ז צא"י.

סימן קז. ככל אופן צרור דהמתירין ליכנס לבית ע"י במקום סכנה הוא רק אם אינו נותן כזה עילוי וחשיבות לעכו"ם, אבל אם נותן להם כזה כח ועילוי אף בפק"י אסור זיהרג ואל יעבור. ובאין סכנה אסור ליכנס לכל הדיעות, ולדעת הגר"א לעולם אסור.

סימן קח. לפי"ז כנגסה שלכם שהוא בית מינים דגרוע הרבה מע"ז, פשיעא דאסור ליכנס לחובו אף באופן שה"י מותר ליכנס לבית עכו"ם דיש חשש יותר דלתי לאמשוכי אבתרי' ושאיני מינות דמשכא. ועוד דנותן להם חשיבות ועילוי דאז אסור זיהרג ואל יעבור אף בבית עכו"ם, ומכש"כ אותם הכנסים שמה להשתתף עמהם ומתקשרים עמהם בשצועה והוד"י על שזכו להיות נמנים עמהם, בזדאי דעוברים על איסורא דיהרג ואל יעבור.

סימן קט. כמה תירושים למה לא הביאו הפוסקים הך דינא דר"ע דאסור ליכנס לבית מינים אפילו במקום סכנה. — עו"ל דר"ע סבירא ל"י דבבית מינים עלמו אסור בשביל שנעבד בו עזירה, אף אם אין שם עכשיו מאומה. ולא מיסתבר להו להפוסקים לפסוק כך ולכן כהז רש"י דר"ע אמר זאת על עלמו משום מדה חסידות. — אולם זה צרור דביבא דיש חשש אמשוכי לכו"ע אסורה הכניסה לשם זיהרג ואל יעבור.

סימן קי. בזה שמשתתפים שומרי תומ"ל במלכות המינים שיש בה כמה איסורים של יכרג ואל יעבור, מעברין את העמא ומתירין את האסור. — וכל גדולי ישראל מדורות הקודמים הזעיקו על הסכנה של הציונים שדברו סרה על ישראל והלשינו אלל האומות שצטוה"ר בשביל זה קרה לנו האסון הנורא, ועכשיו ע"י שמשתתפים עמהם ומחזיקים ידם מאשרים זדים לאמור שוא עבד חלקים ומה בלע כי שמרנו משמרתו.

סימן קיא. גם מזיפים את העולם בשקרים וכזבים כחילו אין שום מקום פליעה לישראל אלא אלל, אבל המתבונן יודע כי בהחלה מגרים ומשסים את אוה"ע לרדוף את ישראל, ואח"כ מעמידים פנים כאלו הם המלילים. והם הם הגורמים חורבנות צנוף ובנפש וכבר העבירו על הדת אלפים ורצבות נפשות נקיים ועמומים כל הרוג"י. — משל לדבר.

חלק ככל העצירות שהרשע עושה, וכ"כ באדר"י כל המדבק לרשעים אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם. וכל המדבק לנדיקים אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם.

סימן קא. ביאור האיסור לילך בערכאות של עכו"ם, וכש"כ המחוקקים חוקי עכו"ם וכופים את ישראל לחוקיהם שזה גרוע הרבה והוא כפירה גמורה. וגם בענין זה בלבד יש איסור דיהרג ואל יעבור.

סימן קב. שלא כשאר הארצות היא ח"י, שאינה סובלת עובדי עזירה כמבואר בספרי וברש"י ורמב"ן ואוהכח"ק.

סימן קג. האפיקורסים המליאו פי' זר ברחו"ל כחילו טוב ח"י צעוני ה' רשע וכופר אם הוא בא"י, וזהו סילוף גמור וכפירה, שמבואר בכ"מ בחז"ל הדיפק, וכוונת המדרש ילקוט הוא רק אם ישראל הם במדרגה כמו דור המדבר אז הלאוי יהיו עמי בא"י. — עו"ל דכוונת המדרש הוא שיבואו צהייהם ולא יובאו שמה לאחר מיתתם שמעמאין את הארץ, אבל ודאי דאין ח"י כוונת המדרש על העמאין ומעמאין צהייהם. ומבואר ברש"י דא"י רעה מכל הארצות ללא שומרי מצות ה'.

סימן קד. הרדב"ז פסק בשם הריעב"א דאף דת הישמעאלים שהם מייחדים את ה' מ"מ ע"ז גמורה היא ליהרג ולא לעבור, כיון שהיא כפירה צהרת משה. ומכש"כ צממשלה זו שכל פיקר רלו"ס יבגמחם לעקור החורה והאמונה מצני ישראל ח"י.

סימן קה. אותה "הכנסת" היא בית מינים בזדאי. — ואיחא בגמרא שבת קט"ז שאמר ר' ערפון שאפילו רודפין אחריו להרגו נכנס לבית ע"ז ולא לבית מינים. — אמנם ל"ז למה לא הביאו הפוסקים דין זה. — גם בצלוגתת הפוסקים אם מותר ליכנס לבית ע"ז מפני הסכנה, למה לא הביאו ראיה מכאן דמותר.

סימן קו. אמנם י"ל דר' ערפון על עלמו אמר כן משום מדה חסידות. אולם עדיין קשה מדוע לא החליטו הפוסקים להיתר אלא שקפו לגמרי בדין זה.

סימן קיב. מבואר בשו"ת אהל יעקב שצויה לצטל המנהג לצרך זרכת כהנים בכל יום לפי שהנהג ע"י הש"ץ שר"י, כדי שלא לתת חזוק למסית ומדיח. וכ"כ צמו"ג שכל הבא מע"ז חסור בהנאה כדי שלא יתשוב האיש שצאה לו הללחה מע"ז. — וק"ו אלו שמודים בהללחת המוניים ומכניסים ארם הכפירה לארדו צענס של רצנות בני ישראל.

סימן קיג. עוד זאת דידוע לכל שכל חפסם ורזונם הוא לעקור האמונה והחורה מזנ"י, והדתיים משמשים כמות עינים לכל תעוועוהם, כי בלעדוהם לא היו יכולים להוציא זממם לפועל מאומת יהדות העולם ומחמת קלח צושה מאורכ"ע, אבל ע"י השתתפות הדתיים יכולים לעשות הכל בלי שום מפריע.

סימן קיד. חיובה רמיא עלינו לזעוק ולהציק את העולם על חיב"ש ותורה"ק ולפרסם ולהודיע לפני כל עם ולשון שיננס עדיין ישראל שומרי תומ"ל וכי המושלים הכופרים אינם צאי כח של עם ישראל. אבל גרוריהם הדתיים מתנפלים על היראים הלוחמים במס"ע ונותנים יד לפושעים לחזק אותם ברוע מעלליהם שזכר החניפה והשחוד שמקבלים מהם.

סימן קמו. יצואר דחמור עון המחזיקים ידי עוברי עבירה מע"ע עצמם, כמבואר במדרש שהשלטון הרג את הקצננין והחיר את הגנבים.

סימן קמז. מה מגוחך היא העענה שיושצים עמהם כדי לפעול אלסם תיקונים צדת, להנסיון מכחיש כ"ז. ונהפוך הוא אילו היו כל שומרי תומ"ל מתקוממים כולם ללחום עם הכופרים הי' צדוחם למנוע הרבה גזירות שמערתם לעקור את החורה והדת.

סימן קיז. וכבר באו צעענה זו עוד בהתחלת רעיון הליוני המסיתים והמדיחים לומר שיחברו כל היראים אל הליונים ויחזרו אותם למוטב. וכל הגו"ל צתקופה הביו גרשום ולא אצו אף לשמוע מה, כי לתקנס א"א דכל צאי לא ישובון ושאיני מינות דמשכא. — וכי האלשיך הקי' דאל תלך בדרך אחס לא רק צמעשה העבירה אלא אף להיות עמו בדרך אחד.

סימן קיח. לדינא אין נפק"מ אף אלמלי הי' צכחם לעשות תקנות מועילים לדת, דצאיסור שהוא ציבורג ואל יעבור אין כח ציד שום אדם צעולם להחיר.

סימן קיט. איסור דחיקת הקץ הוא אף אס רוליס למחר ללאת משעצוד מלכויות כדי להקים מלכות של חורה, לפי שגאלות ישראל תלוי רק צידי הקצ"ה. וק"ו צ"ב של ק"ו להשתתף צעבירה של דחיקת הקץ להקים מלכות של מינות המחריבה את דתוכ"ק.

סימן קכ. צרור דכל היושצים שמה נמשכין אחריהם. וכי ציש"מ אין דצר צעולם חזיק לנפש כמו התחצרות עם אדם רשע.

סימן קכא. ציאר הכוג"י דצי טצחי דלחאצ צגמ' חולין. — תמו' למח נעשה לו נס לאלוי להאכילו צשר נצילה שהעורצים הביאו לו, ומדוע לא נעשה לו נס להציא לו צשר כשר.

סימן קכב. אין להציא רא"י מהעורצים דאלוי שהי' צמקוס פק"י.

סימן קכג. דצרי המהרש"א והעיון יעקב צזה.

סימן קכד. סחירה למחמר הגמ' ממדרש תנחומא, שהעורצים הביאו לו משולחנו של יהושפט.

סימן קכה. ציאר הענין עפמ"ש הרמ"ע מפלחו על הקרא דמושל מקשיב על דצר סקר וגוי דהס צי ענינים, אי' שהעם גרורין אחר המלוכה והצי דמשרתיו רשעים משום דגרורין אצרת"י. אבל הגרעק"א צנהש"ם לא חילק צזה כלום.

סימן קכו. לכאורה הי' אפ"ל דאסור הי' לו ליהושפט לאכול משחיטתם מטעם רוב א"ל דקיי"ל מומר לע"ז מותר לאכול משחיטתו, אבל ה"א ליחא דאפשר שהי' יהושפט יודעם ומכירם שכשרים הם וצכב"ג מותר לסמוך עליהם.

סימן קכז. ישוב לזה עפ"י דיעיר אחן דאס לא אשכחן צבדיא דנפיק מכללא למדין מן הכלל,

וע"כ שנה הדיבור להודיע לו שהציתה הזאת הוא מגזרי דמעלי.

סימן קכח. חי נכון לסחירה שבין גמי' חולין והמדי"ח הדיבת מעצמים של אחאב אשר חי, דכל עגם האיסור של שחיטת עכו"ם הוא צביל שמשבחו לע"ז, אבל אחאב חי שומר תומ"ל, אלא שירא דע"ז תקיף לי' ואפשר דשמרו את צית המעצמים מע"ז. ומה דאיתא שהעורבים לא ראו ליכנס לציתו הוא משום שציתו חי צאמת מלא ע"ז.

סימן קכט. ליישב למה הביא ראי' מהעורבים דאסור ליכנס לצית ע"ז אף דמקרא מלא הוא, אלא כדי שאל יחשוב האדם לדרוש טעמא דקרא ויאמר צלבו שלא יבוא לימשך אחריהם כמ"ש שהמע"ה אני ארצה ולא אסור, לזה הביא ראי' מהפר והעורבים.

סימן קל. הדון לדברי הרמ"ע מפאנו דמושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו, אף אלו שהיו עובדים מתחלה נעשים רשעים דגרורין אצתרי'. וקי' צנידון דידן אלו היושבים עם המינים צמחיתם וגשבעין לחוקיהם שזודאי נגררין אחריהם ועח עיניהם מראות.

סימן קלא. ידוע דאחאב חי שומר תומ"ל ומסר נפשו על החורב, רק שירא דע"ז תקיף לי'. אבל המינים שציימונו גרושים צאלף דרגות מאחאב. ועכ"פ פוק חזי מה עלתה לו לאחאב שלא נשאר ממנו שריד ופליט ר"ל.

סימן קלב. וישנם תועים ומתעים שאומרים שגריך לחלק כבוד למלכות המינות כמו שאלו רץ לפני אחאב, והצל יפנה פיהם, כי אחאב חי' לו דין מלך עפ"י הלכה.

סימן קלג. בירושלמי הוריות מבואר להדיא דאחאב חי' לו דין מלך. — וכי' הרלב"ג כי רק כשעשה אחאב תשובה והרג נציחו בצעל אז חלק לו אלו' כבוד, לא קודם לכן. — וכן מבואר להדיא בדחז"ל בילק"ש פי' משפטים ונשיא צעמך לא תאור, יכול כאחאב וחבריו ת"ל צעמך, לא אמרתי אלא בזמן שהן נוהגין כמנהג עמך.

סימן קלד. גם לירבעם חי' דין מלכות. והוא חי' אדם גדול צמעה מאוד לולא איתו החטא שטעה צו חי' זוכה לטייל עם צן ישי צג"ע שהוא מדריגה נפלאה שאין למעלה הימנה. ואז"ל שא"א לדמות לזה אותה מלכות המינות שציימונו צעורה, ואדרבא המחפים עליהם והמכבדים אותם הן המה העוצבי תורה יכללו רשע.

סימן קלה. ידוע כי שלטונם מיוסד גם על שאר העצירות שהם ציבורג ואל יעבור, ג"ע ושפ"ד. וגם אחר שילא הפסק מגדולי א"י על גיוס הצנות שהוא ציבורג ואל יעבור, המה מחזיקים ברשעתם. — וכ"כ הרדב"ז דכלה יולאת מחופתה הכוונה כיון שחתן יולא מחדרו ממילא כלה יולאת מחופתה. — דברי הרצ"ע דאם האשה יולאת למלחמה מצוה לידו זנות. הרי העון של ג"ע. וצפרע צקיציניהם שמלאו את כל הארץ זימה ר"ל. — וגם צשפ"ד ידם דמים מלאו, ובסיבתם נהרגו הרבה רצבות מישאל, חוץ מהמלחמות שעשו שלא כדון והכניסו את הכלל ישראל צסכנת נפשות, חי' ישמרו.

סימן קלו. ביאור הגמי' ג' עזין הן וכי' ישראל צאומות, ופי' המהרש"א דשלטון ישראל צלי תורה יש לו עזות דומיא דלכץ, ויש סכנה עולמה צדבר. — וכל אלו המהללים ומשבחים שגאילו נעשו להם נסים הם מפזיזים צזה מינות צישראל לאמור כל עושה רע עוב צעניי חי' ובהם הוא חפץ. — ומבואר צגמי' שלפעמים נעשים נסים ע"י הע"ז דהצא לעמא פוחחין לו. והמחגיפים להם מרחיבים פתחי העומאה לכל הצא לעמא.

סימן קלז. מבואר צצעל העקודה שעשו רזה לחלוק המלוכה ליעקב ערם הקן, ואמר לו יעקב אע"ה וצפקום יום אחד ומחו כל הצאן ח"ו.

סימן קלח. חי אפשר שצבוא ישועה אלא על ידי צדוקים וכשרים כדאיתא צבנדב"א. — העעם שצאה ישועה לישראל ע"י ירבעם צן יהואש מבואר צקרא שלא רזה חי' למחות את שם ישראל ועוד כמה עעמים צדבר. אבל פשיטא דא"א שחבי' ישועה ע"י רשעים וכופרים מסיתים ומדיחים.

הגרה"ע ז"ל צעת שראו לייסד אגודת הרבנים, שלא הסכים לדבר לפי שבמשך הזמן בודאי הכל יתנהל ע"י מחכירים ופקידים, אף שבימיו היו גאוניס ולדיקים שהשפעתם היתה גדולה ויכרתה, ואכן מה נעשה אצתריי.

סימן קמד. וישן שרואים למלוא חן צעיוהם נמשכים אחריהם ומסיועים לפעולותיהם, כאשר כן עשו עם פליטי אונגארן שפיתו אותם בדברים ובתעמולה גדולה לבוא אך ורק לא"י, אף כי צפנימיות לבס ידעו שלא הכינו להם מקום מקלט וסופס יהי שיפלו תחת השפעת הכופרים המסיתים, כאשר כן הי' צעור"ר, ורק מיעוטא דמיעוטא עמדו בנסיון. ולא עוד אלא שהתנפלו בגסות על כל מי שהזכיר את הפליטים שלא לילך בדרך הלינוניס, וביזו אותם בחורופין וגידופין באומנם שהם מוליאים דיבה על הארץ. — גם חוגגים בהילולין וחיוגין את יום העלמאות שלהם, אותו היום שהתלקחה המלחמה ונהרגו נפשות ישראל והועמד אלם בדיכל צדמות מלכות המינוח.

סימן קמה. מצואר ברמ"א דמחמת יראת האלם מוליאין אותו לדון בעיר אחרת. וא"כ צזמנינו שהם מעוליס חוימה יתירה על כל המנהיגים, אין חוימה איפוא שזה מביא לידי סמיות עינים שלא לראות האמת.

סימן קמו. גם שאול המלך אמר העטתי כי יראתי את העם. וביאור הדבר שחמה על עמנו היאך צא לידו עשות כזה שלא להכיר האמת, ומלא כי כ"ז צא לו מיראת העם, ואעפ"י שהי' מלך ואי אמר מלכותא עקרנא עורא עקר עורא ולא הדר צ"י, הרי שגדול כח השוחד והשפעת העם.

סימן קמז. עוי"ל עפ"י"ד האוה"ח הק' גבי מרגלים שלצד שכוונת המשלחים היחה לרעה הולידו חכונה רעה צשלוחי מלוא. כן אפ"ל דשאול המלך חקר מנין צא לו עשות כזה, ומלא כי מנאח יראת העם לשמוע צקולם וולד צו חכונה רעה שלהם.

סימן קמח. ביאור הגמ' חולפא מלכותא צלא תגא. — מש"כ צד"ח שרוב הדור המה מע"ר, וכ"כ כרח"ו ז"ל. והסבר הענין עפמ"ש צאור החמה שאף

סימן קמב. גם כן כוזיבא נהרג ע"י החכמים צשציל שראו צמלכותו לפני ציאת המשוח סכנה גדולה צצור הכלל ישראל.

סימן קמ. צענין גדול האיסור להתחבר לרשעים שאמרו חז"ל צאדר"י דאעפ"י שאינו עושה כמעשיהם מקבל שכר כיוצא בהם. — ואיחא צגמ' אין לך משפחה שיש בה לסעים שאין כולה לסעים מפני שמחפים עליו. ואמרו ע"ז הפסוק ושמתו אני את פני צאיס הווא וצמשפחתו. א"כ מי לא יירא להיות חצר צנכסת המינים שלהם.

סימן קמא. יצואר האיסור לילך אל הצחירות, שמלבד האיסור דלפני עור ע"י השתתפות צצחירות הווא שולח את צא כוחו לשלטון המינים והרי הווא שותף לכל האיסורין הנוראים הנעשים שמה. והשומר נפשו ימנע רגלו מהצחירות האסורות הללו.

סימן קמב. יש הסוצרים כיון שצהתייסדות האגודה היו גדולים ולדיקים לכן אין שום רשות להכריח אחריהם ולצקר מעשיהם, אבל האמת הווא שעיקר התייסדות האגודה הי' ללחום עם הלינוניס, וגם אז לא הסכימו להם הרבה גדולים ולדיקים. ומאז ועד עתה נשתנה האגודה הרבה לגריעותא, עד צצעת התייסדות המדינה נעשו שותפים שוים עם הלינוניס צכל פעולותיהם, והחיוקר שלהם הווא תחת השפעת הלינוניס. וגדול כח השוחד שמשמא את העינים.

סימן קמג. חלילה לומר נשתנו העתים דכ"כ החת"ס אל תאמר נשתנו העתים, יש לנו אצ זקן הווא לא נשתנה והווא לא ישתנה. אדרבא לפי שהדורות נתמעטו לכן ראוי לגדור גדר ולהחמיר יותר לפרוש מן הרשעים. — ובודאי דלא אזלין צהאגודה צחר שמה אלא צחר עעמא, ואין זה אותה האגודה שהיחה אז. — דוגמא לזה שהד"ח זלה"ה אחר את המאשין מנאות מטעמים כמוסים, ואכל מאשין לילית גילה עעמו כי אופני המאשין משתנים צכל יום. וככה עיינינו רואות צבימינו נעשות המנאות צמאשינען חדשים צצמכשולות נוראות והכל על סמך אותו הבהיר שניתן אז. — וכמו כן א"א להאגודה לתלות עצמם באותו ההכשר של הגדולים דאז. — וחזו מאן צברא רבא דקמסביד

בסיבת העם. — ואמר לשון וכו' לשון שמחה עפ"מ ש חז"ל אשר נשיא יחטא, אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגתו.

סימן קנג. עכ"פ חזיק שיש מליאות אף להסנהדרי גדולה שנלשכת הבזית לטעות בענין ע"ז וכל ישראל יעשו כדבריהם. — ואיתא צמד"ר כרוצם כן חטאו וכו' מי גרם לכל הדור לחטא, הנשיא שחטא תחלה, וזודאי דמיירי באופן הנ"ל. — ובימינו אלה נתקיימה נבואת יחזקאל על רע"י ישראל.

סימן קנד. ביאור הגמ' סנהדרין דקשר רשעים אינו מן המנין. דחזקי' הוה מסחפי לפי ששצנא וסייעתו היו הרוב וקו"ל אחרי רבים להטות, ולכן אמר לו הנביא לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר.

סימן קנה. דין אחרי רבים להטות כ' בצפר החינוך דזה רק אם שתי הכחות שוים דודאי אין כח צורים מכרעת כח חכמים. ופשיטא דלא אמרינן אחרי רבים להטות ברשעים. — ואף צנדיקים אם יש להם נגיעה עזמית אין מלרפינן אותם לדעת הרוב, וק"ו ברשעים שקשר רשעים אינו מן המנין, וא"כ חזקי' מתחלה מאי קא סבר.

סימן קנו. ביאור הענין עפ"י המהרש"א דאינו מן המנין קאי על הקצ"ה שאינו עם מנין הרוב שלהם לפי שמהשצתם לרעה להשלים עם סותר שחרף מערכות חלקים. — ולפי"ז אפ"ל גם דשצנא וסייעתו צדיקים וכשרים היו אבל לפי שרלו להקשר עם מחרפי כ' דהוי מחשבת ע"ז לכן לא נמנה הקצ"ה עמהם אף שהיו הרוב.

סימן קנז. יוצן דזה אומרם ז"ל יחיד ורבים הלכה כרבים, דהלך לאו דוקא יחיד אלא אפילו רבים אם הכת השני' מרובה יותר ג"כ הלכה כרבים. ולהנ"ל אפ"ל דיחיד קאי על יחידו של עולם, דרק כשהקצ"ה נמנה עם אותן הרבים אז הלכה כרבים.

סימן קנח. חזיק מזה דאסור לשמוע בקול הרבים צדכר שהוא נגד התורה והאמונה. וכבר הזכיר

שנולדו אלל ישראל מ"מ הנשמות הם מע"ר. וק"ו צדורינו זה.

סימן קמט. כמה דקדוקים בצפוסק וכי חשגו ולא חטשו את כל המלות וגו' וכו' אם מעיני העדה נעשחה לשגבה.

סימן קנ. פליאה עלומה איך יתכן שסנהדרי גדולה של ע"א שהיו מופלגים בחכמה ובקדושה יטעו כולם בדבר חמור כע"ז. — לפי"ד הרמב"ן כי ה' יונג את הכהנים השופטים שלא יטעו ולכן אם הרגו אין נהרגין, קשה איך יטעו בע"ז. — יוצן עפ"ד האוה"ח הנ"ל אלל מרגלים, שזון הדור גרם לסנהדרין שיטעו. — וכ"כ בהפלאה שסיבת החטא לכהן המשיח הוא באשמת העם. והוא כעין מאחז"ל כד רגז רעיה על ענף וכו', דע"י עון הדור לא רק שנתמונים פרנסים שאינם מהוגנים, אלא אף הכשרים ומהוגנים באים לדין סמויות עינים.

סימן קנא. ובמה"ק כ' דאף שאין הקצ"ה מביא תקלה לצדיקים וצפרע צמידי דמיכל מ"מ אין חימא שנכשלו האמוראים הקדושים לאכול חאנים בעבל דלפי שאין דורם זכאי כ"כ גם הצדיקים יורדים ממדריגתם. ואין מה נענה אצתרי' צדור השפל הזה. — ועלם הדבר שנכשלו האמוראים אפ"ל עפ"ד חז"ל לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה וכו' אלא להורות תשובה, והראו מן השמים שיוכל להיות שגם גדולי הדור נכשלים בעון השפעת הדור. — ביאור הגמ' אפילו אם יבוא אלי' ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו, דהול"ל שאפילו אלי' לא יאמר כך, אלא להשמיענו צבירור דאף לאלי' אין שומעין אם הוא היסך האמת. — כע"ז הוא גם הענין צתנורו של עכנאי, דודאי קוצ"ה לא עבד ניסא למנגא, ונעשו הנסים כדי שיקבעו החכמים לדורות שאין להשגיח על אותות ומויפתים אם הוא נגד ההלכה. — וכן מבואר להדיא ברב נבים גאון שלא היתה הכוונה בהנסים אלל תנורו של עכנאי אלא לנסות את החכמים אם יניחו הקבלה והגמרא שצפיהם צצביל צת קול.

סימן קנב. מיוצב לפי"ז משא"כ וכי חשגו וגו' וכו' אם מעיני העדה, שגגת עיני העדה צל

סימן קסז. הענין הוא דבכל מחלוקת אפשר לידע האמת עפ"י הכללים שנתנו לנו ע"י חכמ"ל והפוסקים, אבל רק אם הנושאין ונותנין אינם מושפעים משום דבר זולת התורה"ק, שאז יאל להם הלכה ברורה. לא כן אם כ"א בא בהשפעת הדור והמפלגות, על כגון דא אמר רשב"י שלא ימלאו הלכה ברורה במקום אחד. — וע"ז רמזו חז"ל מיום שחרב ציהמ"ק אין לו להקצ"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד, והעיקר הוא אם הד"א של הלכה הם באמת של הלכה בלבד, בלי תערובות נגיעות והשפעות שונות.

סימן קסח. לפי"ז אפ"ל שאין פלוגתא בין התנאים, דרשב"י סובר דמה שלא ימלאו הלכה ברורה זהו שכתה התורה. — ראי' לזה מזו"ח במדרש הנעלם. — ומ"ש שלא תשכח מפי זרעו היינו ע"ד שכי' רש"י ז"ל שעדיין העקבים ניכרים וכל מי שיראה ליתך בדרך האבות יתך לבטח דרכו בדרך האמת.

סימן קסט. עו"ל עפ"י הגמ' סוכה דשכחת הלכה אחת נמי שכחת התורה קרי ל"י. ומה שערחו ליישב סתירות הפסוקים דאי נימא דמירי בשכחת הלכה אחת לק"מ, היינו משום דכתיב רעז וזמא לשמוע דבר ה' ולא ינחא ל"י למימר לשון זה על שכחת הלכה אחת. — עו"ל דחז"ל ראו ברות קדשם המצב בעיקבא דמשיחא לכן אמרו ע"ז שכחת התורה, אלא שאמרו ג"כ שמי שיראה לדעת האמת יוכל להכיר בהפסיעות של הראשונים.

סימן קע. מ"ש דבר ה' זו הקץ הכוונה שישתכחו סימני הקץ המבוארים בחז"ל ובפוסקים ויתלו עלמם בגאולות שקר. — וגם מ"ש דבר ה' זו הגבולה ג"כ הכוונה כג"ל דקודם הגאולה תחזור הגבולה לישראל, וכ"ז נשכחה צבוע"ר בעיקבא דמשיחא. אבל זה ודאי אם הולכים בדרכי הראשונים הולכים בדרך האמת. — זהו כוונת ארז"ל אם הרב דומה למלאך וכו' תורה יבקשו מפיבו, דודאי הראשונים כמלאכים ואם הרב אומר אותן הדברים של הראשונים אז הוא לכה"פ דומה להראשונים כמלאכים אז יבקשו תורה מפיבו.

סימן קעא. הדריס בא"י אין לרפס לדון בנוגע להמלוכה.

היעצ"ן במגדול עוז שלא לירא אף ממופתים כהעמדת החמה של יהושע בן נון ואף אם יהי' יחידי בעולם.

סימן קנב. בעיקבא דמשיחא ממליח הבע"ד לשחד כל אחד ואחד לפום דרגא דילי'. וכי' זרע קודש ולפעמים משחד ה"ה"ר את האדם במלוה קטנה כדי למונעו ממלוה גדולה. — ואמרו חז"ל המנפה לשולחן אחרים עולם חשך בעדו, לפי שהמנפה לשולחן אחרים נעשה משוחד והשוחד יעור עיני חכמים לכן עולם חשך בעדו.

סימן קס. גם בלי נגיעה אם נמלאים בקרבת רשעים יש מקום לטעות, כמו שעשה ירבעם שהושיב רשע אצל לדיק, מכש"כ בזירוף השוחד. — במצב כזה אין עלה אחרת רק להסתכל בפסיעות הראשונים בדברי רש"י ז"ל בשה"ש, ולא לסטות מדרכם בקודש.

סימן קסא. דיוק בדברי רש"י ז"ל שאמר חדל הרועה מלהכריג אותך ולא אמר שלא יהי' רועה, ונראה שכיוון למצב כזה שאין הרועה המנהיג אלא הדור מנהיג אותו. — זהו כוונת הפסוק אל השופט אשר יהי' צימים הבס, כלומר שהוא יהי' השופט ולא דור ששופטים את שופטיהם.

סימן קסב. ואיתא במדרש הנעלם דאף חנוך נסתלק מעוה"ז קודם זמנו כדי שלא ילמוד ממעשי הדור שהיו חייבין ויבאיש ריחו ח"ו.

סימן קסג. ביאור הגמרא עתידה תורה שתשכחה מישראל. וקשה דהא כתיב כי לא תשכח מפי זרעו.

סימן קסד. מש"כ המהרש"א לתרץ ל"ע ותירונו דחוק.

סימן קסה. עוד קושי' על המהרש"א מגמ' נדרים.

סימן קסו. להבין מאמר רשב"י מה אני מקיים ישועטו לבקש את דבר ה' הלא חשב בגמ' ג' דברים הלכה קץ וצבואה א"כ אפשר לאוקמי הפסוק בקץ וצבואה. — עוד כמה תמיכות צוה. — גם למה נקרא מחלוקת בהלכה שכחת התורה.

על המוכיחים ועל כל מי שמגלה תועבותיהם. —
 ובמדרש ילקוט אהבנו של אדם אומר לו השמר בעצמך
 אבל שונאו אומר לו אל תחירא כדי להפילו. וכן
 הרבה מדרשים. — ואלו המלמדים זכות כנצויהם
 וצלהיהם מרחים צוה שהם מתלמידיו של צלעם הרשע.
 — וגמ' ערוכה היא בחגיגה אם יאמר לך אדם חטוא
 והקב"ה מוחל לך אל תאמין ברע. — ובאמת פיהם
 מלא תהלה ללמד זכות על הרשעים, ולעומת זאת על
 היראים ידברו סרה וידונו אותם תמיד לכף חובה.

סימן קעז. יסכר פי דוברי שקר על לדיקו של עולם
 הצעש"ע הק' ותלמידיו שהלדיקו את הרשעים
 ח"ו. אבל למדו זכות על ישראל בינם לבין קונם, כמו
 שעשה משה רבינו, וכן מלינו להדיח בקדושת לוי.

סימן קעח. דברי הרה"ק מצאנדיטשוב זלה"ה צם'
 אור האמת על הפסוק עוזבי תורה ויהללו רשע
 ושומרי תורה יתגרו צם דישנס לדיקים שמחמת רבות
 עבטם אינם מתקועטים תמיד עם הרשעים וקראם
 הכ' עוזבי תורה ויהללו רשע. — עוד מש"כ הרה"ק
 מראפשיץ זלה"ה ברע קודש דמי שאינו שונא את
 הרשע חכלית שנאה אינו יכול לאהוב את הלדיק
 חכלית האהבה. — וכ' החובת הלצנות מפסידו האהבה
 צאלקים וכ' השנאה צאוהביו והאהבה צשונאיו.

סימן קעצ. הרה"ק מהר"א זלה"ה כ' צם' מעין
 גנים על הכופרים שונאי הדת אשר לא יקרב
 איש זר צנחלת ה' והשמים לצם לרכי ה' ולחורתו
 ירחיקו את האנשים החטאים צנפשותם מלהסתפח
 צנחלת ה' ולא יתערבו עמהם.

סימן קפ. גם הכת ש"ץ התעטפו צדברי הזוה"ק
 וכצבי האר"י, ואחריהם צאים האפיקורסים
 צבימינו לחלות צוקי סרוקי צדרכי הצעש"ע הק',
 יען שלא נכתבו צספר דרכם צקודש רק מעט מזעיר.
 וחאת לדעת שצדריהם נאמרו לתלמידיהם לפי שורש
 נשמת כל אחד ואחד.

סימן קפא. גם צגמ' מלינו כע"ז שלפעמים אמרו
 מימרא לתלמידיהם אף שאמרו אחרת לשאר
 תלמידים, כי צדריהם היו מכוונים אל השומעים. —

סימן קעב. מצואר צגמ' צ"צ אין דנין צדייני אותה
 העיר שכולם גוגעין צדבר. — ואף שכל העולם
 יש נגיעה עלומה מחמת לחץ על המנהיגים והרצנים,
 אולם הדריס צא"י קרובים אל החלל וגוגעים יותר.

סימן קעג. כבר פסק המהרלצ"ה דאחר שכבר
 נעשה מעשה חו א"א להתועד יחד דכסופא
 להו מילתא למיחדר, והציא ראי' מן הש"ס. — ולקושטא
 דמילתא חילו ה' מליאות שיתאספו כל יראי ה'
 להגיד כ"א דעתו האמיתית צלי פחד ה' רוב גדול
 להיראים ולדעת האמת. — כ"כ היש"מ דהמקצלים
 שוחד מצלצלין ומסלפין אף את דברי הלדיקים הנקיים
 שיושצין עמהם.

סימן קעד. ישו צכון על מה שיש לדקדק עוצא
 צפרשת המרגלים, ותמליח הדברים שהמרגלים
 נשפטו לרעה ע"י חכונת רעה של המשלחים כמ"ש
 האוה"ה הק', ותו לא קשה קושית הרמצ"ן דהי'
 להם להאמין להעשרה יותר מן השנים, דזה עלמו
 מה שאמרו העשרה היפך האמת ה' צהשפעתם שהם
 הולידו צהם חכונה רעה, ושפיר ה"ל לשמוע להשנים
 יהושע וכלצ שלא נשפטו מדעת הציבור. — ואותו הדבר
 הוא צזמנינו אלל המפלגות.

סימן קעה. עינינו הרואות מש"כ המהר"י ששפורט
 על דבר מלחמתו עם הש"ץ וכת דילי' שהי'
 כמעט יחידי צדורו, ואף לאחר שהמיר הש"ץ את דתו
 טעו צו רוצא דעלמא והלדיקו אותו צהצלי שוא,
 והוא סצל חרפות וציפות, ואלמלי היו אומרים אז
 אחרי רבים להטות ח"ו אצדה פליטת יהודה. —
 חיברא דהש"ץ התחיל צכח תורה ועבודה וצתשובה,
 אבל הכת צבימינו דורסת צרגל גאוח את כל הקדוש
 לנו ופ"ה לא צדילי' מנייבוו אינשי. — ואין ענה
 אחרת רק להצדל ולפרוש מהם אף למדבר כמאז"ל
 על עיקצא דמיחא ותחי האמת נעדרת, שנעשית עדריס
 עדריס והולכת לה.

סימן קעו. המסיתים והמדיחים תפסו אומנותו של
 צלעם הרשע שאמר לישראל לעשות כל הרע
 ולא יעניש אותם הקב"ה כדאיתא צמדש ובצעהתו"ם
 משל דמשה וצלעם, ולא עוד אלל ששופכים צו וקלן

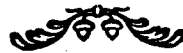
סימן קפד. גרסיין זגמ' זרכות דאס טעה זכרכה
הזדוקין מעלין אותו שמא מין הוא ואינו
רוצה לקלל עצמו. — מכש"כ מי שאומר זפירוש שלא
רק שאין לקלל אותם אלא שיש ללמד עליהם זכות
זכו מינות.

סימן קפה. גם יש כמה לאוין דאורייתא שלא ללמד
זכות על המסית, ואיך אפשר לומר שזריך
ללמד זכות על מסיתים ומדיחים הללו. שלא היו עדיין
כמוהם זעולם. — זדורינו זה דור של עיקבא דמשיחא
כל הרצה ליעול את השם נועל וחולה עצמו זאילן
גדול הבעש"ט הק' ומתחזצים עם סיפורי מעשיות
הגדפסים שרובם ככולם שקרים זכזבים. — וכבר כתב
הרמב"ם שהמכזב כמו שהוא מכזב זלשונו מכזב
זקולמוסו. ואין לנו על מי להשען אלא על אצינו
זשמים. — זזכה נשלם המאמר הראשון, זעזרת
האחרון והראשון.

וכ"ה גם זספרי תלמידי הבעש"ט, כמזכור להדיא
זהקדמת ספר התניא שכתב ספרו ליוזעוו ומכיריו. —
זבס' יוסף זכרי אמת כתב הרה"ק ר"פ מזכאריז זלה"ה
דלאו כ"א יוכל להבין מתכזבי הרה"ק מהרד"ז ז"ל,
והרבה זכרים לא נאמרו אלא לזני עלי'.

סימן קפב. גם הגר"א ז"ל פי' הפסוק שומרי תורה
יתגרו זם כמזבא לעיל זשם ס' אור האמת. ולא
נסחפק זזה אדם מעולם שזריך לזוא לעזרת ה'
זגזורים הלוחמים עם המינים והפיקורים שעליהם
נתקנה זכרכה ולמלשינים.

סימן קפג. מזכור זרמב"ם ז"ל דנתקנה זכרכה אחת
לאזד האפיקורסים שזו גדולה מכל זרכי זני
אדם.

מאמר ישוב ארץ ישראל

מאמר ישוב ארץ ישראל

אצו לעלות צמאמר הזה כתיב ותמרו את פי ה', וכן לא שמעתם, הוראה שהיא מלוא, לא יעוד והבעתה, וזו היא שחכמים קורין אותה מלחמת מלוא. וכן אמרו בגמ' סועה מלחמת יחושע לכבוש דברי הכל חובה, מלחמת בית דוד להרווחה ד"ה רשות. ולשון ספרי וירשעה וישבת זה בשכר שחירש חשב. ואל תשחשש ותאמר כי המלוא הזאת היא המלוא צמלחמת ז' עממין שלטעו לאצדס שנאמר החרם תחרימם, אין הדבר כן, שאנו נלעווינו להרוג האומות בהם צהלחמם עמנו, ואם ראו להשלים גשלים ונעצם צתנאים ידועים, אבל הארץ לא נניח אותה צידם ולא ציד זולתם מן האומות צדור מן הדורות, וכן אם צרחו האומות בהם מפנינו והלכו להם כלאמרם הגרשני פנה וכו' נלעווינו אנו לצוא צארץ ולכבוש הערים ולהושיב זה שצעינו. וכן אחרי הכריתנו העממים בהם אם ראו שצעינו לעצבם ולכבוש להם ארץ שנער או ארץ אשור וזולתם מן המקומות אינם רשאים, שנלעווינו צבבושה ובישיבתה. ומאמרם מלחמת יחושע לכיבוש תצין כי המלוא הזו היא הכיבוש. וכן אמרו צםפרי כל המקום שצתכבושו מן המקומות האלו הרי הוא שלכם או אינו אלא רשות צידם לכבוש חו"ל עד שלא יכבושו א"י ת"ל וירשחם גוים גדולים ועלומים ואח"כ כל המקום אשר וגו', ואמרו ואם תאמר מפני מה ציבש דוד ארם נהרים וארם לוצה ואין מלואת נוכחות שם, אמרו דוד עשה שלא כחורה, התורה אמרה משתכבשו א"י תהיו רשאים לכבוש חו"ל, והוא לא עשה כן, הרי נלעווינו צכיבוש צכל הדורות. ואומר אני כי המלוא שחכמים מפליגים צה והוא דירת א"י עד שאמרו צכתובות כל היוצא ממנה ודר צחו"ל יבא צעיניך כעצב ע"ז שנאמר כי גרשני היום מהסתתפה צנתלת ה' לאמור לך עצוד אלהים אחרים, חולת זה הפלגות גדולות שאמרו צה, ככל הוא ממ"ע הווא שנלעווינו לרשת הארץ לצבת צה, א"כ היא מלוא עשה לדורות מתחייב כל אחד ממנו ואפילו צזמן גלות כידוע צתלמוד

היות כי הראש והראשון שהעמיד יסוד למלואת ישיבת ארץ ישראל שהיא מלואת עשה דאורייתא הוא הרמב"ן ז"ל ואין כן דעת הרצב מהראשונים ז"ל ולא צמלא צזה הכרעה צרורה, גם צשו"ע אין זכר מה צלל, והאפיקורסים השחמשו צמלוא ז' להמשיך כל ישראל למינוח ר"ל לעשות להם מלואת חזקה לצטל ח"ו צזה את כל התו"כ, והוא צצול המוחות שגם הרצב לומדי תורה לא ירדו לסוף דעת הפוסקים צהלכה ז', לכן ראיתי לצאר כל דעות הראשונים וגדולי האחרונים צהלכה ז', וח"ו לא צצחי להכריע מאומה כי מה אני, אלא צצחי לצאר לפי קט שכלי לתרץ כל דברי הראשונים ז"ל כאר"א לפי שיעתו ולהצין דברים צרורים היוצא מתוך דצריהם לדינא, וממילא רווחה שמעתה. ויען שהרמב"ן ז"ל הוא המתחיל לדבר מה לכן ראיתי קודם להעתיק כל דבריו ז"ל ככתבם וכלשונם, ושצ אח"כ להצבון צכל דבריו ז"ל וצדברי שארי הראשונים צזה דבר צדור על אופניו. וזה החלי, צצער צורי וגואלי.

*

ז"ל הרמב"ן ז"ל צםפר המלואת צין המלואת שמנה שלטעו ז"ל שכתם הרמב"ם. מלוא ד' שנלעווינו לרשת הארץ אשר נתן ה'אל יתעלה לצבותינו לאצרכם ליחק וליעקב, ולא נעצב ציד זולתנו מן האומות או לשממה והוא אומרם להם והורשחם את הארץ וישצחם צה, כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה, והתנחלתם את הארץ אשר צשצעי לאצותיכם, ופרע אותה להם צמלוא הזו כולה צנגולי ומצרי' כמו שאמר וצאו הר האמורי וגו' שלא יניחו ממנה מקום, והרוא' שזו מלואת אמרו יתעלה צענין במרגלים עלה רש כאשר דבר ה' לך אל תירא ואל תחת, ואמרו עוד וצשלוה ה' וגו' עלו ורשו את הארץ וגו' וכאשר לא

במקומות הרבה. ולשון ספרי מעשה צריב"ב וכו' שהיו יולדו חוץ לארץ והגיעו לפלטיא וזכרו את ח"י וחקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהם וקראו צדיקים וקראו המקרא הזה וירשתם אותה וישבתם בה ושמתם לעשות ואמרו ישיבת ח"י שקולה כנגד כל המלות, עכ"ל הק"י.

ב

והנה במגילת אסתר שם כתב לישב דעת הרמב"ם שהשמיט מלואו זו, יען שמלואו כיבוש הארץ לא שייך אלא בזמן הבית כי בזמן הגלות אדרבה נלעוונו שלא יעלו בחומה ואסור לכבוש הארץ, ואין מלואו זו נוהגת לדורות עד עתה הוא המשיח, לכן לא חשבה הרמב"ם, אח"ד יעיי"ש, ורואים אנהנו צדברי הרמב"ן ז"ל שנחית צפי' לדמות ח"י זה משני טעמים, האחד ממה שהביא שגם בימי דוד ה"י שלא הולכה לכבוש חו"ל ערם שכובשין כל א"י, וחזיון שיש מלואו צדיקים הארץ לדורות, ומוצן דבריו כי צמה שהשריש הרמב"ם ז"ל בשורש השלישי שאין למנות מלות שאינם נוהגין לדורות חשב שם כמו מלואו דעשה לך שרף ושארי ציוויים שנלעוו לעשות במדבר, וכן מה שנלעוו לעשות כבר גרזים ובהר עיבל וכדומה כל מה שחשב שם הכל הוא מה שלא ה"י ציווי אלא לאותה שעה בלבד לא אח"כ, אבל מלות כיבוש הארץ שנמשך עוד בימי דוד וכן יה"י צעת ביאת המשיח א"כ לא נאמרה אותה המלואו לאותו הדור בלבד כ"א בכל הדורות צעת שיעלה רגון מאת הש"י"ת שיהיו ישראל בארץ זה ודאי היו מלואו הנוהגת לדורות ואינו דומה כלל למה שחשב הרמב"ם ז"ל בשורש השלישי.

המלואו דוישבתם בה וא"כ היא מלות עשה לדורות מתחייב כל אחד ממנו ואפילו בזמן גלות. והכוונה פשוטה צמה שדייק בכאן לומר הלשון מתחייב כל אחד ולא כתב סתם שנלעוונו כמ"ש צעמם הראשון, דכיון דכאן מיירי בזמן הגלות שאז צודאי א"א שיעלו כולם או יכבשו ח"י שהרי יש ע"ז שצוה חמורה שלא לעלות בחומה, וגדולה מזה בבאתי במאמר הראשון מדברי הרמב"ן עלמו במאמר הגאולה שאף בימי עזרא שה"י ציין הבית אעפ"כ לא עלו הרבה ממדינות אחרות מחשב שמה לא ה"י הפקידה אלא על צבל ועדיין יש צמדינות אחרות חשב איסור של דחיקת הקץ, גם בבאתי שם מה שמבואר צדברי הרמב"ן עה"ת שהצעתו של הקצ"ה שלא תה"י כלי' הוא אך אם יהיו בארץ אויביהם, וא"כ ע"כ שאין זה רגון הכורא צ"ה ואין צוה מלואו אלא איסור חמור, וע"כ דייק לומר על זמן הגלות מתחייב כל אחד, שהחייב הוא רק על יחידים, לא ח"י בחומה. ואך צעמם הראשון דקאי על ימי דוד וכדומה, שהוא בזמן הבית וחירות מהגלות, שם כתב סתם שנלעוונו צדיקים כי באותן הזמנים יש מלואו על כלל ישראל צדיקים לא ח"י בזמן הגלות. וזה ברור ומפורש צדבריו בלי ספק, ויתבאר להלן בארוך, אלא שכתב שכיון שאף בזמן הגלות יש עכ"פ מלואו על יחידים, ה"ו ודאי מלואו קבועה לדורות.

ג

ובאבני חר סי' הנ"ל ראה לחדש דכיון שכל ישראל ביחד אסורים לעלות, שוב אין חיוב גם על יחיד, דאם נחייב את היחידים נאמר על כל אחד זריזין מקדימין למלואו, ונמצא שעולין הכל ביחד ויה"י עונש ח"י. והביא לזה גם מגמ' פסחים דף ס"ט דמילתא דליתא בציבור ליתא ביחיד, דפירש"י ז"ל שם דמלות פסח יחד לכל ישראל נאמרה, הכי נמי מלות ישיבת ח"י יחד לכל ישראל נאמרה, ונדחק לחדש סברא זו כדי למלואו טעם על כל הגדולים שלא עלו לא"י יעיי"ש.

הנה מה שלא עלו הגדולים לא"י זה וודאי צריך טעם, ולהלן אדרבא מזה, אבל חילוק זה לחלק

ובאבני חר יו"ד סי' תנ"ד הקשה על המג"א דא"כ למה מנה חרומות ומעשרות וחלה שאינם נוהגים צוה"ז ואפילו בזמן עזרא לא נהגו מה"י"ת לדעת הרמב"ם, וסוים שהדבר פשוט שמלואו שנוהגת לימות המשיח חשיב נוהג לדורות. והגם שיש לחלק קלה בין חרומות ומעשרות להך, אבל אין להאריך צוה, כי עיקר הסברא שזה ה"ו מלואו הנוהגת לדורות הוא מבואר צדברי הרמב"ן ז"ל, והוא פשוט.

טעם השני כתב שלדעתו ז"ל כל אותן ההפלגות שאמרו חז"ל צדירת ח"י הוא ג"כ צשבל

נמנעת לכל ישראל. וכן צריב"ש שכתב העטם בשביל גזירת הגלות, שמי שהגלם אינו מניחם לשוב, ואם הקב"ה אינו מניחם לבעל גזירתו, צודלתי שאף צרשות אסור. ועכ"פ חילוק זה בין יחיד לכל ישראל מצואר צפוסקים.

ומה שהביא האבני חר ע"ז ממס' פסחים שאמרו החס לענין עשיית פסח מילתא דליחא צליבור ליחא ביחיד, אין לדמות הנושאין זה לזה, דשאני כאן שהגידה הנובאה שיש שצושה שלא לנסוע ציחד, והוא ענין של התעוררות הגאולה לפני הזמן ודחיקת הקץ ועל יחידים הנוסעים אין כאן שצושה זו ואינו ענין של דחיקת הקץ, שוב אפשר לומר דביחידים נשארה המלצה במקדס כיון שאותה השצושה לא נאמרה ע"ז. ומ"ש דא"א שיהי' חייב על יחידים לעלות דא"כ שוב יהי' חייב על כל ישראל על כל יחיד צפני עלמו וזה א"א דהכל ציחד היינו צחומה דאסור ואם ילכו ח"ו יענשו, וא"ת שילכו זה אח"ז מי יקדים ומי יאחר ובכ"א נאמר זרחין מקדימין, וגמלא שעולין הכל ציחד, וזה ז"ל דאם כל ישראל צאין לעלות אסורים אף וזה אח"ז מחמת גזירת הגלות, ומכש"כ בכנפויא, ומי שהגלם אינו מניחם לשוב כמ"ש הריב"ש, אלא אם רוב ישראל המה בצררות הגולה מחמת טעמים וסיבות המסבצ כל הסיבות ואין לנו אלא יחידים הצאים לעלות מקיימין וזה המלצה כיון שמתקיים גזירת הגלות צרוצ ישראל. — ולהלן אחר ציאור השיעות והענינים וזה יתבאר יותר ענין זה מה שאינו מוצן לכאורה, גם יתבאר שם לשון הרמב"ן ז"ל שכתב מתחייב כאו"א.

7

אב"ד לחילוק זה צריבין לפי מה שנראה מדברי הרמב"ן ז"ל שיש גם עכשיו מלצה אף בעלי לא"י, אבל לפי מה שכתב הריב"ש צמס' יומא דף ל"ח שאף מה שמצואר צתוב"ק האיסור לשוב למרים אין זה אלא צומן שישראל שרויין על אדמתם אבל צומן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי ארץ, כל חו"ל אחד הוא ואין איסור אלא שלא ללאת

בין יחיד העולה לעלי' צחומה מצואר צפוסקים. ועי' בחשונה הרשב"ש סי' צ' שכתב חו"ל: : צהדירה צא"י א"ז הרמב"ן ז"ל (שהוא הי' מגזע הרמב"ן) מנה אותה מכלל מלות עשה כמו שנאמר וירשתם אותה וישבתם בה, וכן היא דעת א"א הרשב"ן ז"ל צס' זוהר הרקיע וכו', אמנם מלצה זו אינה מלצה כוללת לכל ישראל צגלות החל הזה, אבל היא נמנעת כלל כשז"ל צגמי' כחוצות שהוא מכלל שצושות שהשציע הקצ"ה את ישראל שלא ימכרו את הקץ ושלא יעלו צחומה וכו', אמנם מלצה היא על כל יחיד לעלות לדור שם, עכ"ל. והרי שכתב צפי' חילוק זה שאחר שהביא דעת זקינו הרמב"ן ז"ל שישצת א"י מלצה דאורייתא, סיים שאין זה אלא לכל יחיד הרוצה לעלות, אבל כלל ישראל אסורין מחמת השצושה. וכן כתב הריב"ש צחשוצותיו סי' קי"א שהביא שם צאלמע החשוצה דעלי' לא"י היו מלצה, גם הביא דברי הש"ס שהדר צחוי"ל דומה כמו שאין לו אלוק' ותיקף אחר זה כתב חו"ל: ומה שהי' אומר הציבא לצני הגלות צנו צתים וכו' זה הי' מפני הגלות שנגזר עליהם ומי שהגלם לא הי' מניחם לשוב עד שעלו צרשות כורש, וגם עתה אחת משלש שצושות שהשציע הקצ"ה את ישראל שלא יעלו צחומה, עכ"ל. והרי דאף שכתב שהיא מלצה לעלות לא"י מ"מ סיים תיקף דצשביל גזירת הגלות מי שהגלם אין מניחם לשוב, וכן עתה מושצעין ע"ז, וע"כ ז"ל דמה שכתב צחחלה שמלצה לעלות אין כוונתו אלא ביחידים דייקא צאופן שאינו נגד הגזירה והשצושה.

וע"כ צריך לחלק צדעת הרמב"ן ז"ל לפי מה שהצאתי גם מדברי הרמב"ן עלמו שכתב דצרים צרורים דכל ישראל אסורים לעלות. וכבר הצאתי צמאמר הראשון הרבצ מאמרי חכז"ל שמצואר צפי' שהגלות הוא הכרח וגזירה מאתו ית"ש עד עת קץ שהקצ"ה יעשה קיצון גליות, וזה דעת ר"ז צחחוצות שמחלק בין יחיד העולה לעלי' צחומה. וצדברי הרשב"ש והריב"ש שהצאתי מצואר ג"כ דעלתי צחומה אף צרשות אסור כמו שהצאתי ע"ז כמה ראיות צרורות ונכריחות צמאמר הראשון, שהרי כתב הרשב"ש שאינה מלצה כוללת לכל ישראל מחמת השצושה, ואם צרשות מותר עדיין ויכל להיות מלצה כוללת לכל ישראל כמו ליחידים אם היא צרשות, אבל כתב צלשונו שהוא

מדעת מן הארץ לחו"ל יעוי"ש, ואף שבמ"ש שבשזיל גזירת הגלות אין איסור עכשיו לדור אף במזרים, זה לא נראה כן מדעת הרב ראוניו שבקשו טעמים והיתרים אחרים על מה שהי' דרים הרמב"ם ז"ל ועוד כמה גדולים במזרים, כי צמח שגזר גזירת הגלות אין ראוי שגם מזרים בכלל שהוא מקום שאסרה התורה"ק בפרטיות בלאוין מפורשים, אבל משאר מקומות שבחו"ל שהוא ודאי בכלל גזירת הגלות, שפיר מני סברי דבזמן הגלות לא שייך מצוה זו לעלות אף ליחידים, והראשוני ז"ל שבקשו טעם היתר של הדרים במזרים לא בקשו כלל טעם והיתר להדרים בשאר מקומות בחו"ל, שפשוט צענייהם שאין איסור אלא במזרים בלבד, ומה שהחמירו החז"ל בישוב הארץ אין זה אלא להדרימם שם שלא ללכת מדעת.

אלא שלפענ"ד ל"ב לכאורה כיון דמצוה זו של ישיבת א"י היא מקרא דוישבתם בה, ואם שבזיל גזירת הגלות בעלה מצוה זו בזמן הגלות מני"ל להיב צאותו הזמן את יושבי א"י, בשלמא לדעת הריטב"א ופוסקים אחרים אפשר לומר שמה שחייבו את יושבי א"י הוא מטעמים אחרים, שאצ"אם להלן, ולא מקרא דוישבתם, או שהיא מדברין כמו שכתבו כמה פוסקים, אבל לדברי הרמב"ן שהיא ע"כ מדאורייתא מהך קרא כיון שחשבו עיי"כ מצוה קבועה לדורות הדבר נריך הסבר, ויתבאר כ"ז להלן.

ה

ובאבני נזר אחר סיום השו"ת הביא דברי הריטב"א האלו וכתב שלפ"ז אין ראוי גם מדברי הרמב"ן אלא על יושבי א"י, דאף שדנו האשה כמורדת אם אינה רוצה לעלות עמו, הלא גם אם אינה רוצה לעלות מא"י לירושלים ג"כ דינה כמורדת אף שזה ודאי אינו חייב, כש"כ בזה שאחר שיעלה שם יקיים המצוה דישבת א"י, ומדרייתא דספרי שהביא הרמב"ן אין ראוי רק עליהם שהיו יושבים שם, אבל לא על בני חו"ל שהיו חייב עליהם לעלות, אלא שטומד לנגדו לשון הרמב"ן שכח מתחייב כל אחד, דמשמע אפילו יושבי חו"ל, ושוב כתב דאולי ה"י הרמב"ן אז בא"י כידוע שבסוף ימיו נסע לאר"ק, יעוי"ש, ונמלא שלבסוף דעתו ז"ל לפרש גם בדברי הרמב"ן דקאי רק על יושבי א"י כדעת הריטב"א, אלא שהלשון מתחייב כ"א טומד לנגדו, ושוב כתב דגם לשון זה יש ליישב דאולי ה"י אז בא"י, ואינו מוצן מאי נ"מ באיזה מקום ה"י אז, וכי כתב זה על מקומו שהוא שם, הלא כתב זה סתם על ישראל, אלא דו"ל בפשוט דכיון שצבחהלם הדברים שהחזיר לדבר מפרע זה הביא הלשון מדברי חז"ל כל הוצא ממנה ודר בחו"ל הכל בחר רישא גרידא שמדבר מיושבי א"י, ושפיר אפשר לומר דגם מ"ש אח"כ מתחייב כ"א קאי רק על יושבי א"י דעלה קאי ולא על יושבי חו"ל דבאמת גם זה סגי שיהי' עיי"כ מצוה קבועה לדורות אם היא עכ"פ ציושבי א"י.

וידי' חק שיהי' דברי הרמב"ם ז"ל לריבין ישוב, דאף אם אינו סובר בדברי הרמב"ן ז"ל בטעם השני שהיא מצוה אף בזמן הגלות, מ"מ אם היא מצוה בכל משך הזמן שהיו יושבין ישראל על אדמתן וגם צעה ציאת המשיח נראה ודאי דהוי זה מצוה קבועה לדורות וכמ"ש הרמב"ן ז"ל בטעם הראשון וכתבאר לעיל, והאבני נזר בחשו"ב הכ"ל כתב לתרן שבשזיל זה לא מנה הרמב"ם מצוה ישיבת א"י שהוא בכלל החרם תחרימם ושהוא מטעם כדי שאנחנו נשב בארץ עיי"כ לא נמנה לשחים, ותמה אני הלא הרמב"ן עצמו העיר שם בזה וכתב שלא להשאשב בדבר לכלול מצוה ישוב א"י במצוה החרם תחרימם כי לא נלעוונו להרוג באומות הכס אלא צבחהלמם עמו, ואם רנו להשלים נשלים ונעצם צחגאים ידועים אבל הארץ לא נניח אותה בידם א"כ הוא שני ענינים, והביא עוד ראיות מוכרחות לדבר.

ובמ"ש באבני נזר שהרמב"ן לטעמי' שמנה גם עשיית ארון וכפורת לשתי מצוות אינו יודע צמח דחה בזה את דברי הרמב"ן בצוררים במצוה החרם תחרימם שאם רוצים להשלים צחגאים ידועים אין כאן כלל מצוה החרם תחרימם אבל מצוה כיבוש הארץ לא בעלה בזה ואינו דומה כלל לעשיית ארון וכפורת צביהמ"ק, גם אין שום סבאר כלל לומר שכלל במצוה החרם תחרימם גם מצוה הישוב בא"י דהלא הקב"ה נזר להרוג את המדינים אף שאין נורך כלל להתישב

שם הרמב"ן לחושבו לשתי מלות, מ"מ לא סבירה לי ככה שכרי במקום שחשב המלות ששכחם הרמב"ם לא חשב זה ובכאן מנה מלות ישוב א"י וכתב צפ"י שהוא שיבוש לכללם במלות החרם תחרימם.

וראיתי באחרונים עוד אחת תירוץ אבל לפענ"ד כולו שנוי דחיקי להמטיין בהם ואין להאריך, ותמה אני למה הולכו לדחוק כ"כ בזה הלא אפשר לתרץ ברווחא דהרמב"ן צפ"י מסעי ע"כ וחרשם את הארץ וישבם בה שכתב שם שלדעתו היא מלות עשה הביא אח"כ שדעת רש"י אינו כן אלא סובר דוישבם בה אינו מלוא אלא הבטחה, אלא שהרמב"ן סיים שדעתו הוא בעיקר, ובדאי שהרמב"ן לשיטתו ראה שכן בעיקר דעתו ז"ל, אבל אין כן דעת רש"י ז"ל. ובאור"ח הק' שם הביא פלוגתא רש"י והרמב"ן אם היא מלוא או הבטחה וכתב אח"כ וגראה פשט הדברים בדברי רש"י ממה שגמר או' כי לכם וגו' לרשת אותה ואם הישיבה היא המלוא ה"י לו לתלות בעיקר המלוא ולומר כי לכם וגו' לשבת בה, עכ"ל. והרי שגם באור"ח הק' גדול האחרונים הכריע מפשט הכי' דעת רש"י ז"ל שאין מלוא בישיבת א"י ולא דעת הרמב"ן ז"ל אלא שהחייב הוא להוריש העובדי ע"ז משם שלא ילמדו היושבים שמה מכפירתם כמ"ש הרמב"ם ז"ל במלות החרם תחרימם שיש ע"ז כמה אזכרות בתור"ק, וא"כ אין שום קושיא על הרמב"ם ז"ל אם סובר דעת רש"י ז"ל שאין בזה מלוא אלא הבטחה.

בארנם, וכן טוב לאבד זכר עמלק בכל מדינה ומדינה שהם יושבים אף אם אין מחיישים כלל בארנם כי ראה הקצ"ה תיקון העולם לאבדם מפני רוע מעליותם ועומאתם ר"ל, וכמו כן י"ל בז' אומות שראה הקצ"ה שמעשיהם מקולקלים יותר מכל האומות כמ"ש חז"ל ובפרט שהם יושבים באר"ק אשר בעצירות חמורות שם מאוד שגם סדום נהפכה רק בשביל שהיא בא"י כמ"ש הרמב"ן ז"ל שם אף שלא נחייש שם שום אדם אח"כ והי' גפרית ומלח שריפה כל ארצה, כי לא בשביל אורך הישוב כי' מהפכת סדום אלא בשביל שהארץ אינה סובלת עומאתם ובפרט בעת שישראל יושבים שם אף אם אין מלוא כלל בישיבתם אבל עכ"פ מתנה עובד לישראל העובדים ה' באמת לישב בארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד וגו' כאשר יש ע"ז כמה כתובים בתור"ק, ושמה מקום המקדש ומלות התלויות בארץ ועבודת הקרבנות כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם ושאר קדושות, ואם יושבים שמה מז' האומות נתקלקלה המתנה כאשר אמר הכ' אחר מלות החרם תחרימם למען אשר לא ילמדו אחכם לעשות ככל תועבותם ותעאתם לה' אלוקיכם, וצפ"י מסעי כתוב עוד יותר שכתוירם שמה ח"ו כאשר דמיתי לעשות לכם אעשה לכם, ואין מה שום ספק ראי' שיש מ"ע בישיבת א"י. והמטעין היטב בדברי הרמב"ן הברורים יראה שסברא זו לכלול מ"ע של ישוב א"י במלות החרם תחרימם נדחה לגמרי בכל אופן ואופן שהוא וא"ל להאריך בזה יותר.

וב"ש עוד הרמב"ן שהקצ"ה פרט במלוא זו א"י כולו בגבולי ומארי' גם בזה כתב רש"י ז"ל צפ"י מסעי פרשה ל"ד עכ"כ זאת הארץ וגו' ח"ל לפי שהרבה מלות נוהגות בארץ ואין נוהגות בחו"ל הארץ לכתוב מלרני גבולי רוחותי סביב לומר ק' מן הגבולים הללו ולפנים המלות נוהגות, עכ"ל. והרי שטרח רש"י ז"ל לבאר כמה שהארץ הכי' לכתוב גבולי א"י שהוא רק בשביל קיום מלות התלויות בארץ, לא בשביל מלות הישוב שמה כי לדעתו ז"ל אין בזה מלוא אלא הבטחה, וכן הוא לפי דעתו ז"ל כד"מ שטרה הכתוב לכתוב גבולי א"י הוא בשביל חשיבות קיום המלות שמה.

ורז"ן שהרמב"ם ז"ל במלות החרם תחרימם מלוא קפ"ז טרח לבאר למה הוא מונה אותה בין המלות, הלא אינו שייך עכשיו כיון שאותן האומות כבר נאבד זכרם, והאריך לפרש שאין זה מלוא לשעבר כיון שאינו תלוי בזמן, שאלו ה"י מהם עכשיו ה"י אורך להחרימם ה"י זה מלוא לדורות דמה שלא שייך עכשיו הוא רק בשביל שא"ל, יעיר"ש שהאריך, ואלו ה"י בכלל במלות החרם תחרימם גם מלות ישוב א"י ה"י מני למימר בפשיטות דה"י מלוא הנוהגת לדורות בשביל שיש בזה גם מלות ישוב א"י שבדאי יהי' נוהג בימות המשיח. וכתב האבני חר בעלמו שזה פשוט שמה שהוא נוהג בימות המשיח ה"י מלוא הנוהגת לדורות, ובאמת גם בעשיית ארון וכפורת אף שמפלפל

שהיא מלוב וחיוז. אבל יסודו של הרמב"ן ז"ל על מה שאה"כ שהי' צוה המרה את פי ה' מזה נראה שהי' חיוז.

אמנם לחרץ דעת רש"י והרמב"ם נלפענ"ד דלק"מ ראשית מלינו כה"ג דכתיב וישלח אותם משה עפ"י ה' ופרש"י ז"ל ברשותו שלא עכב ע"י, ופירשו שם המזרחי והג"א דה"א לומר שהי' עפ"י גזירתו ית' שהרי בפירוש אמר אני איני מלוב אותך אם תרצה שלא אלא שהי' זה ברשותו ית' שלא הי' מוחה בדבר נקרא זה עפ"י ה'. ובאמת העובר על דברי מרע"ה מה שאומר ברשותו ית"ש אף שלא נלטוי בדבר הוי זה עובר את פי ה' שהרי גם בשאר החכמים העובר על דבריהם עובר בעשה ול"ת דלא חסור כמ"ש הרמב"ם ז"ל בשורש הא', ובגמרא שנת היכן לנו מלא חסור, ומכש"כ במרע"ה אדון כל החכמים והנביאים העובר על דבריו עובר את פי ה' אף שאין בו ליווי מדאורייתא. וברש"י ז"ל עה"כ עלה נעלה אפילו בשמים והוא אומר עשו סולמות ועלו שם, ומצוה צוה שהוכיחם על שלא שמעו לקול משה שאמר להם לעלות ואמר להם שאף לעשות סולמות ולעלות לשמים שזו ודאי לא מלינו בשום מקום שיהי' מלוב לעשות כן, גם הוא דבר שאין לו אפשרות כלל לפי ראות העין, מ"מ אלו הי' אומר משה לעשות ככה היו לריבין לשמוע אליו, ומכש"כ צוה שאומר לעלות לא"י העובר על דבריו עובר את פי ה' אף שאין מלוב דאורייתא.

ואו"י הרמב"ן ז"ל לשיטתו שכתב בשורש הא' לחלק על הרמב"ם וסובר דבעשה דעל פי החורה אשר יורוך וגו' והל"ת דלא חסור וגו' לא נאמרו אלא על מה שאמרו החכמים בפירושה דקראי ופרטוי המלות הכלמדים מקראי או זי"ג מדות שהחורה נדרשת בהן אבל לא בהמלות שחדשו חכמים מדעתם שזה אינו אלא מדרבנן ואינו כלל בדין פרשה א' שאה"כ עפ"י החורה אשר יורוך וגו' וכתב עטם אמר בהאיסור של העובר על דברי חכמים יעיי"ש שהאר"י עוצא, ולכן לא ניחא לי לפרש גם כאן במקרא מפרש

והרמב"ן ז"ל כתב אח"כ ע"ז והרא"י שהיא מלוב אמרו יתעלה בענין המרגלים עלה רש כאשר דבר ה' לך אל תירא ואל תחת וואמרו עוד ובשלוח ה' וגו' עלו ורשו את הארץ וכאשר לא אבו לעלות במאמר הזה כתיב ותמרו את פי ה', וכן לא שמעתם הוראה שהיא מלוב לא יעוד והבעטה. ומצוה צוה שגם דעתו ז"ל דמקרא דוירשחם וישבתם אין רא"י שהיא מלוב מדכתיב והרא"י שהיא מלוב מקראי אחרוני שמציא אח"כ. ונראה ברור שאין ראיינו אלא ממה שכתב לבסוף שכאשר לא אבו לעלות במאמר הזה כתיב ותמרו וגו' ע"ז סיים שהוא הוראה שהיא מלוב לא יעוד והבעטה כי בהתחלת הפסוקים שמציא שם עלה רש וגו' וכן צוה שאמר עלו ורשו את הארץ ככ"ז אפשר לומר דהוי הבעטה כמו קרא דוירשבתם, וכן מצוה צפירוש במדרש ילקוט סוף סי' תת"ג שאמר להם משה אם תאמרו עדיין לא הגיע הזמן ראה נתן ה' אלקיך לפניך את הארץ אינו אומר לא מאומד ולא משמועה אלא מה שאחם רואים צעייכם עלה רש מיד עלה רש. ומצוה צוה צפוי שלכן אמר להם עלה רש שלא יפחדו שמה לא הגיע הזמן, וא"כ הוי הבעטה.

וכתב עוד במדרש ה"ל סי' תש"ע אלו זכו ישראל כיון שעלו פרוסות גרביהם מן הים היו נכנסין לארץ שנאמר עלה רש מיד כאשר דבר ה' וגו' לך אל תירא ואל תחת, ואם כן חזין שפסוקים אלו נאמרו להבעטה שמה רבינו ע"ה סיפר להם שאילו היו זוכים הי' מתקיים צוה הבעטה של עלה רש מיד. ובגמרא זבחים דף ס"ז גבי הא דאמר מאי לא יבדיל אין נריך להבדיל וקשי' לי מצור דכתיב ולא יכסנו, וכתבו שם החוס' ד"ה אלא שמכל לאוין שצחורה לא קשי' לי דלמאי כתביהו אם לא ללאו אבל הא דמסברא הוי אמינא דמבדיל לפי שצריך לדם אחריו דכי כתיב לא יבדיל א"ל להבדיל קאמר, וכן גבי צור וכו' יעיי"ש. וכעין זה הוא בסנהדרין דף נ"ע ע"ב בקרא דעובד לכם לאהליכם. וכן י"ל גם כאן דכיון שערס שמגיע הזמן אסור לעלות ולירש הארץ, כאשר הבאתי מדברי המדרש שמצוה צפוי שפחדו שמה לא הגיע הזמן, לכן הולכנו להיתרא שלא יפחדו לעלות ולירש הארץ, ואין מזה רא"י כלל

כי אחרי שאין המניעה מכלום רק מחוקק העם הי להם לבעות בשם ה' כי לה' המלחמה, עכ"ל. והרי שכתב הוא ז"ל בעלמו שבמה שאמרו אפס כי עז העם ולא בעמו בישועתו והבעתו ית"ש בזה נקראו מרו את פי ה', ואם כן אין מזה שום ראוי שיש מ"ע בשיבת א"י. ובודאי שדעת הרמב"ן ז"ל היא דעת גדולה שנראה בעיניו מפשט הכתובים שהיא מ"ע, אבל גם דעת רש"י והרמב"ם ז"ל שאינו אלא הבעתה מחורלים שפיר כמו שכתבתי, ויתבאר להלן שעוד הרבה ראשונים סברי כותיבו.

ותמרו את פי ה' דקאי על אמרי פיו של משה בלבד דלשיעתו גם הקרא דעפ"י התורה אשר יורוך לא קאי בכה"ג, ולכן הביא ראוי מזה שמרע"ה אמר כן לפירושא. דקרא דוישבתם זה שהיא מלוא ולא הבעתה דזולת זה לא שייך לומר בקרא מפורש ותמרו את פי ה'. אבל הרמב"ם לשיעתו דסובר דעל כל מלות חכמים אף מה שחדשו מדעתם ואין להם שום סמך במקרא עכ"ז אמר הכי עפ"י התורה אשר יורוך כמו שהאריך בזה בשורש הא' א"כ שפיר אפשר לפרש גם הקרא ותמרו את פי ה' על אמירתו של משה בלבד, כמו שמפרש גם הקרא דעל פי התורה אשר יורוך על כל דברי החכמים שצכל דור ודור ולק"מ.

ויו"ל עוד דהנה התשב"ן בח"ג סי' ר' כתב דמה שאמרו הכל מעלין לא"י אינו צביל מלות דירה אלא צביל מלות התלויות בארץ הנוכחות שם, אבל המהרי"ט בח"ב ויו"ד סי' כ"ח כתב שהטעם הוא משום קדושת א"י ומלות ישיבתה שלמד הרמב"ן מקרא דוירשחם אותה וישבתם זה דאי משום קיום המלות התלויות בה אשה מאי עבדחה צמלות אלו שבהא כופה את האיש לעלות, הרי אמרו צפ"ק דקידושין וכו' אשה אין סיפוק בידה לעשות וכו', וכש"כ מלות התלויות בארץ דכל מה שקנתה אשה קנה בעלה וכו', וכו' ועד מה שייך צמלות התלויות בארץ יעו"ש.

גם אפילו אינו לא הי' בזה שום מלוא אלא שאמר להם משה הבעתה מפי השו"ת שיעלו ויילוחו בעלייתם לא"י ולא האמינו בזה ולא בעמו בישועתו ית"ש, אהו בעלמו הוי ג"כ המרה את פי ה' כמבואר צמד"ר פ' שלח פי' ע"ז סי' ז' משל למלך שזימן לבנו אשה נאה ובה עובים ועשירה, א"ל המלך זמנתי לך אשה יכו' א"ל הכן אלך ואראה אותה שלא הי' מאמין לאביו, מיד הוקשה הדבר והרע לאביו, אמר אביו מה אעשה אם אומר לו איני מראה לך הוא אומר בעורה היחה לפיכך לא ראה להראותה, לסוף א"ל ראה אותה ותדע אם כזבתי לך וצבילי שלא האמנת כי קונם שאין אחה רואה אותה צביתך אלא לבנך אני נותנה. וכך הקב"ה אמר לישראל עובה הארץ ולא האמינו אלא אמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו, אמר הקב"ה אם מעבד אני וכו' אלא יראו אותה וצבועה שאין אחד מהם נכנס לתוכה, שנאמר אם יראו את הארץ וגו' וכל מנאצי לא יראוה אלא לבניהם אני נותנה. — והרי דמה שאמרו לשלוח מרגלים הי' זה חסרון אמונה בהבעתו ית"ש והוי זה ניאון בה' והמרת פיו ית"ש.

אמנם בגמ' ב"ב ד' ז"א ע"א צברייתא דאין יולאין מא"י לחו"ל כתב שם הרשב"ם הטעם שמפקיע עלמו מן המלות ולא הזכיר כלל אף באיסור היליאה מא"י לחו"ל שהוא צביל מלות הדירה שם וז"ל דאילו בשיעת ז' רש"י ז"ל שאין מלוא כלל בשיבת שם שאינו אלא הבעתה. או אפשר סובר כדעת הרישב"א דזמן הגלות בעל מלוא דוישבתם זה, והולך לומר הטעם גם באיסור היליאה משם צביל שמפקיע עלמו מן המלות, ואם גם ביליאה אין הטעם אלא צביל הפקעת המלות ק"ו דבמה שמעלין אין הטעם אלא צביל ציעול המלות ויוכל לכופה שלא יכו' נמנע מהמלות הנוכחות שם, וזה כדברי התשב"ן.

והרמב"ן עלמו צפי' שלח עכ"כ ולמה הי' מביא אותו וגו' כתב שם צמלע דבריו וז"ל והעם מרו את פי ה' כשלא יראו לעלות מפני אמרם כי עז העם ויש בהם לעזור ולהכשיל וכאשר יפרש שם הי' אלוקיכם הוא הכולך לפניכם הוא ילחם לכם

ומה שהקשה המהרי"ט דאשה ועבד מאי עבדתייכו צמלות התלויות בארץ, לפענ"ד לק"מ, דהלא

התלויות בה לא אמרין אלא א"י המקודשת ומחויבת במלות, כמו שאמרו לענין המוכר עבדו יעיי"ש. וחזין בזה שהמכרי"ט צעמנו כתב שאין טעם הכפי' לא"י אלא בשביל מלות התלויות בארץ וכתב כן גם לענין המוכר עבדו והוא סתירה למ"ש בח"צ סי' כ"ח. והיעצ"ן צ"ל מור וקא"ט סי' ש"ו בקונט' גדר ישוה א"י הביא דברי המכרי"ט האלו שצח"א והרבה לתמו' עליו שלא נמצא זה בשום מקום אלא שמלות ישוה א"י הוא להרמז"ן ז"ל גזירת מלך ואינה לריכב טעם. גם האריך שם שצח"א א"י האמורים בדברי חז"ל וגם שכל שמירת תרי"ג מלות אף אותן שנוהגות בחז"ל עיקר חיובן תלוי בה בעצם וראשונה כי לעם עליו חל החיוב ככולן ביתר שאת ויתר ע"ז. וכתב עוד שם הגב' צעמ"ך הלל כל העולה לה צוה"ל אין לו קרקע בארץ ואין דעתו בשביל לקיים מלות התלויות בארץ שא"א לו לקיים מהם כמו בחז"ל האם בשביל זה בעלה מלות ישיבת הארץ עתה. הנה מ"ש שחשיבות המלות שמה זה אמת ויציב ואדבר מהם להלן, וגם שלהרמז"ן ז"ל יש בזה מ"ע מה"ת. אמנם מה שהרבה לתמו' מי שאין לו קרקע שם שא"א לו לקיים מלות התלויות בארץ זה אינו מובן כלל, וכי מי שאין לו קרקע אינו מקיים מלות התלויות בארץ, הלא תרומות ומעשרות ואיסור עזל הם מלות חידרות בכל יום אף בהלחם אשר הוא אוכל תמיד, וכן אזהרת פירות שביעית וכדומה, אלא שמי שיש לו קרקע נחוסף לו עוד אחזק מלות, אבל יותר מרובים ותדירים המלות התלויות בארץ ששייכים אף במי שאין לו קרקע, שהרי יוכל לקנות פירות עזלים לקיים בהם צעמנו המלות התלויות בהם, וכן צפירות שביעית לאחר בהם לאוכלם בקדושת שביעית וכדומה.

והידרוש הוא מה שלא העיר היעצ"ן שהמכרי"ט סותר עצמו שצח"צ סי' כ"ח כתב צעמנו שאין הטעם בשביל מלות התלויות בארץ אלא שגם על טעם זה לומר שטעם הכפי' לעלי' לא"י הוא בשביל מלות התלויות בארץ קשה ג"כ דהלא גם לעלי' מא"י לירושלים כופין כמו לעלי' מחז"ל כמבואר במשנה, ושמה א"א לומר הטעם בשביל מלות התלויות בארץ שהרי כל מלות התלויות בארץ הם בא"י כמו בירושלים ואין שום הפרש, שצמ"ח צמ"ח הביא אפסר דבשביל

גם האשה והעבד מהרין שלא לאכול עזל ולהפריש תרומות ומעשרות ממה שאוכלין, וכן שביעית לאחר לאכול פירות בקדושת שביעית וכדומה הרבה פעמים יוכלו גם המה לקיים מלות התלויות בארץ, ומבואר במשנה ג' דברים חייב אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר, והרי שהי' הרגילות שצ"ב היו המעשרין כמו שהדליקו את הנר ולא הבעל, וא"כ מקיימת מלות מעשר אף שהיא בשליחות הבעל כמו כל שלוחי מנוה שגם מצרכין על המנוה אף שאינו אלא בשליחות כמו מילה ושופר וכדומה. ועכ"פ אין ספק שאם דרים שמה יש להם זכותים הרבה ממלות התלויות בארץ.

גם הרמז"ן ז"ל צ"ל תל"א עה"כ לא חסגור עבד אל אדוניו כתב שם ו"ל ורבותיו אמרו אפילו צעבד כנעני של ישראל שצרה מחז"ל לארץ שגם זה יעמוד לפני יושבי ארץ ה' ויגלל מעבוד היושבים על הדמה עמאה ושאין כל המלות נוהגות שם. ומבואר בלשון זה שאף לעבד כנעני יש זכות במה שמשתמש במקום שנוהגות מלות התלויות בארץ, וכ"ש שיש לו חלק באלו המלות כמ"ש חז"ל הנוטף לעושי מנוה כעושה מנוה, וצפרע אם הוא מסייע ממש שמיא לדי קיום המנוה. גם י"ל הטעם בהך דמעלין אף בשביל שאר המלות אף אותן שאינו תלויין בארץ, דכל המלות שעושים שמה חשבים יותר בשביל קדושת המקום, אבל הטעם שכתב המכרי"ט בשביל מ"ע דוישבתם בה אינו מובן שהרי כמו כן אמרו שם דמעלין לירושלים, ובזה ודאי א"א לומר שהוא בשביל מ"ע, שהרי הטעם דוישבתם בה הוא על כל ארץ ישראל כמו בירושלים, ואין מ"ע לילך מא"י לירושלים. וכמו כן אמרו מוליחין מנוה הרעה לנוה היפה, והכל הוא בשביל חשיבות ומעלה שיש להמקום.

שוב ראיתי במכרי"ט ח"א סי' מ"ז שהאריך שם בדין עזה אם יש לו דין א"י להך דינא דהכל מעלין לא"י, והביא דברי הכו"פ שכתב דלכל מיני צר ממשערת ומלות אין הפרש בקדושתה בין מה שנתכבש ע"י עזרא למה שלא נתכבש וכתב עליו דאף אם נודה לו לענין קבורה שיש לה מעלה כמו א"י מ"מ לענין כפיית עלי' שאינה אלא בשביל מלות

שכי' שם ציבמ"ק ה' זה מלות נוספות כמו התפלה ציבמ"ק וכדומה, גם לראות בעבודת הכהנים הוא ענין גדול כמ"ש החוס' במס' ד' כ"א ע"א ד"ה כי מליון תלא תורה לפי שהי' רוחה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה ה' מכיון לכו יותר ליראה שמים וללמוד תורה, והביאו כן מהספרי יעיי"ש, אבל צו"ש שאין ציבמ"ק ואין עבודה, אחיז מלכו יש יותר צירושלים ממשאר ערי א"י, וז"ל בשביל שקדושתה יותר וכל המלות כולן חשובים שם יותר לפי ערך קדושה המקום ולא גרע ממה שכופין לנוה היפה. וז"ל דמ"ש הטעם בעלי' מחו"ל לא"י בשביל מלות התלויות בארץ הוא לרווחה דמילתא, דבעלי' מחו"ל לא"י מרויחין הרבה גם במלות התלויות בארץ, אבל לענין דינא אין נ"מ דגם מא"י לירושלים כופין כמו כן בשביל חשיבות כל המלות התלויות לפי קדושת המקום.

וכתב הצ"ח בחו"מ סי' פ"ד סי' וסוף סי' ק"ח על השו"ת הרא"ש שמתרץ עממם שאינם כהלכה, שלהפסק שיש לו יסוד קיים מכבר מתרץ עוד סניפים אף שאינם כהלכה לרווחה דמילתא, וכחז על הרא"ש שכן דרכו ברוב תשובותיו, וכן הוא דרך כל בעלי תשובות יעיי"ש. וכן כתב המהריז"ל בח"ג סי' י"ב דרך הפוסקים הוא דאם צריח להו מילתא מחד טעמא מחזיקים דצריכס בטעמא אחריתי. וחזין דכתשצ"ץ בספרו זוהר הרקיע כתב כדברי הרמב"ן דוישבתם זה היא מ"ע וכתשובותיו כתב על כך דהכל מעלין שהיא בשביל מלות התלויות זה, ולא הזכיר כלל מ"מ"ע דישובה, וע"כ שאף שסובר זה כשיטת הרמב"ן ז"ל שהיא מ"ע, מכל מקום לא ראה בזה טעם להך דינא דהכל מעלין ולא כתב בזה הרמב"ן ז"ל אלא לסמך בטעמא לרווחה דמילתא.

אל"א שהרמב"ן צ"פ מסעי עב"כ והורשתם את הארץ אחר שכתב שם שזה מלות עשה סיים עוד שמה שדנו רבותיו את האשה שאינה רואה לעלות עם בעלה לא"י כמורדה הוא מליווי מלות עשה זו, ולא זכיתי להבין דבריו הקדושים בזה מטעם שכתבתי. ובסכ"מ שמאריך יותר לזכר שהוא מ"ע לא הביא כלל מהך דהכל מעלין לא"י. ונראה דמה שביא צ"פ מסעי מהך דהכל מעלין לא זה להביא רא"י משם שהיא מ"ע, דבאמת אין משם רא"י כלל כמו שכתבתי, אלא שכיון שבלאו הכי דעתו ז"ל שהיא מ"ע לכן ראה להסמך כל מה שאמרו חז"ל אחיז חשיבות לדירת א"י שיש בזה חשיבות מ"ע זו.

והידו"ש הוא בעיני שכתובת הרשב"ש סי' א' כתב ג"כ כשיטת זקינו הרמב"ן שיש מ"ע דישובה צ"א"י והביא שכן כתב גם אביו התשצ"ץ בספרו זוהר הרקיע, ושוב כתב שאפילו מי שאינו מונה אותה למלכו לאורייתא מכל מקום ישיבת הארץ מלכו היא, ואם אינה לדעתם מן התורה הוי להו מדרבנן, שאל"כ למה כופין לעלות, עכ"ל. ולפלא שהרי אביו התשצ"ץ כתב צ"פ זהך דינא דכופין לעלות שהיא בשביל מלות התלויות בארץ, ואין רא"י משם כלל על מלכו דישובה אם היא אפילו מלכו דרבנן. — ועכ"פ זה וודאי שהיושבין צ"א"י ומהרים לקיים כל התורה כולה ומלותי מרויחין הרבה במלות התלויות בארץ שאין להם בחו"ל.

ח

וכן הוא גשן האוכ"ח ה"י שם שאחר שביא דעת הרמב"ן סיים שמכאן סמכו לומר הכל מעלין לא"י, ושוב אח"כ הכריע כדעת רש"י שאינו סובר כהרמב"ן וא"כ מה שכתב קודם שמכאן סמכו לומר הכל מעלין לא"י הוא סיוס דברי הרמב"ן, וכחז בלשון סמכו שאינו אלא אסמכתא בטעמא, ושוב אח"כ כשהכריע כדעת רש"י שאין בזה מ"ע לא הזכיר כלל ליישב מהך דהכל מעלין כי אין משם התחלת קושי לשיטה זו דאינו מ"ע, אלא שהרמב"ן ז"ל לשיטתו ראה להסמכו למלכו זו.

ובגמרא פסחים ד' קי"ג ע"ב גבי שבעת המודין לשמים וכו' ושאין לו תפלין וכו' וליזיה כנגדו, וכתבו שם החוס' ד"ה ואין דמיידי ביש לו ואינו מניחן, א"כ אפילו אין לו יש לחזור ולהביא עצמו לידי חיוב כדאשכחן במשה שהי' תאב ליכנס לארץ כדי לקיים מלות התלויות זה. זה ע"ד שכתבו החוס' מנחות ד' מ"א ע"א ד"ה עגשיתו דאף שאינו מחויב לקנות עלית אם אין לו מ"מ בעידן ריתחא עושין

אך בשביל גזירה פרטית שנגזר עליו ולא על כלל ישראל, ולכן מיסחצר שגם דעה החוס' והרא"ש הוא כדעת רש"י ורמב"ם ורשב"ם שגם לולא הגזירה שנגזר על מרע"ה אין חויב לעלות לא"י ואין צוה אלא חשיבות מלכות התלויות בארץ וחשיבות שארי מלכות שהשוב שם יותר העבודה להשי"ת, אבל כ"ז שהם בחו"ל פטורים מכ"ז, ולכן הדמיון עולה יפה לדמות גם שאר מלכות שפטורים להביא עלמנו לידי חויב. והגם שיש לפלפל עוד בפ"י דברי החוס' והרא"ש צוה מ"מ כתבתי להעיר ה"לפ"עג"ד, ואין להאריך צוה כ"כ כי עכ"פ דברי רש"י והרמב"ם והרשב"ם צרורים שהמה בשיטה זו, ולהלן יתבאר שיש עוד הרבה ראשונים מסוברים כן.

ובעתה לפי דבריהם הדבר תלוי שאם מקיים שם התוכ"ק ואינו חוטא אין לשער ולהעריך גדול זכותו של העובד השי"ת שמה, אבל אם ח"ו עובר עבירות שם הוא בהיפך כמ"ש גם הרמב"ן בפ' אחרי ועוד בכ"מ כי מאוד חמור שם וגורא אם עושין שמה עבירות, ולהלן אדבר מזה בארוך מה דעת חז"ל והפוסקים צוה. אבל וודאי דור המדבר שהי' דור דעה, כאשר כבר הבאתי במאמר הראשון מה שאמרו חז"ל דלית דרא זכאה כחותו הדור, והיו מקיימין כל התורה כולה. אלא שאתן החטאים המפורשין בקרא יש צוה עניינים נסתרים מה שהי' מליחות להשטן לפחותם בכך, ואין ספק שהי' חיקון גדול אם היו צאים לארץ. וכבר כתבו שאם היו צאים אז לארץ הי' עולם החיקון כמו שיב"י לעתיד ולא הי' צו עוד לידי חורבן כלל, והעיקר שכיון שאמר להם משה מפי הגבורה הצעתחו ית"ש שיעלו וייליחו חו לא הי' מקום להסתפק שמה לא יליתו בקיום המלכות וצוהירות מן העבירות, וא"כ צוודאי שהיו לריכים להביא עלמם לידי חויב של כל המלכות שמה, ובהמנעם מזה בעלו מעליהם כל אותן המלכות. ולתי' השני שבחוס' פסחים קי"ג הי' זין המנודים להי' אף במלכות אחת אם אינו מביא עלמנו לידי חויב ומכל שכן בכל התורה כולה.

ואף לפי מה שיתבאר להלן דעת הפוסקים שאין הליוויו להביא עלמנו לידי חויב ככה"ג מ"מ

אמה שלא הביא עלמנו לידי חויב. וכן הוא במס' שבת ד' ל"ב ע"ב צחו' ד"ה בעון שטוב לקנות עליה ולברך, והביא ג"כ הרא"י ממרע"ה שהי' תאב' ליכנס לארץ להביא עלמנו לידי חויב לקיים שם מלכות התלויות בארץ. וחזוין בתוס' בשתי מקומות שהביא רא"י לקנות עליה ממה שראה מרע"ה ליכנס לארץ לקיים מלכות התלויות בארץ. וכן הוא לשון זה בדברי הרא"ש במ"ק פ' ואלו מגלחין ס"ו פ' שיש לו לאדם לחזור לקיים כל המלכות כדאמר גזי משה רבינו שלא הי' תאב' ליכנס לא"י אלא כדי לקיים מלכות התלויות בארץ וכש"כ מלכות לימות ישי"ש. ולדעת הרמב"ן שיש חויב לעלות בשביל מ"ע דוישבחס צוה א"כ כבר נתחייבו ישראל צוה לעלות ואינו דומה לקניית עליה שאין חויב כלל במלכות לימות אם אין לו עליה.

ואין לומר דמשום הכי מדמה זה למשה בשביל שהי' הגזירה שלא יעלה לכן לא הי' מחויב בדבר, דזה אינו דממה נפשך כשיחטבל הגזירה יהי' עליו חויב לעלות כמו כל ישראל, ועכ"פ אין זה דומה לעלית שאין צו חויב כלל לכל ישראל כשאין לו, אבל כאן אם החויב על כל ישראל לעלות אלא שעל משה רבע"ה בלבד נגזרה הגזירה או מעטם חטא מי מריבה או עעמים אחרים שאמרו צוה לא מיסחצר לומר דממה שראה לבעל מחתו הגזירה שנגזר עליו בפרטיות וראה להיות דומה לכל ישראל בחויב המלכות שנוכל ללמוד מזה על קניית עליה וכדומה שמעיקרא פטרה התוכ"ק את כל ישראל בכה"ג שיב"י נזכר להביא עלמנו לידי חויב כי אין זה שום דמיון. ועי' רש"י ז"ל ברכות דף כ' שא"ל ללמוד דתיית מלכות מחמת כבוד הצריות או שאר עעמים ממה שהותרה עומאה לכהן ולגזיר לעמא למת מלכות דהתם לא נדחה ל"ת דידה דמעיקרא כשנכתב ל"ת דעומאה לא על מת מלכות נכתב כשם שלא נכתב על הקרובים אבל השבת אבידה ופסח לכל ישראל נאמרה ואזל כבוד הצריות נתנו לדחות ע"כ יש לחלק צ"י דהי' צידים יע"ש. ועכ"פ הוא יסוד מוסד דמה שנדחה אלא אדם אי' מחמת אחיה עעם אין ללמוד מהיבא דמעיקרא לא נאמרה לכל כלל ישראל ואינו בשביל דהי' ואין לדמות אותן המלכות שמעיקרא פטרה התוכ"ק מהם את כלל ישראל למה שנפטר מרע"ה ממלכות חויבות

ארוחן המלכות בישראל, כי לא הגיע הזמן, אבל אחר שאמר להם מרע"ה שהגיע הזמן, כאשר העתקתי לעיל דברי חז"ל, היו לריבון למשכנתי אנפשיהו שיתקיים פי ה' בכל מלות התלויות בארץ ובהמנעם מזה עבירה היא בידם והיו זה המרת פי ה' אף אם אין מ"ע בגוף הישיבה ונעשו ככה בעידן ריתחא ר"ל. ועכ"פ אין קושיא מכל אלה הפוסקים על דעת רש"י והרמב"ם וסויעתם שאין מ"ע בישיבה.

ט

ובמה שהביא עוד הרמב"ן מדברי חז"ל בכיבוש יהושע ודוד גם כזה שפיר ו"ל דסברי רש"י והרמב"ם וסויעתו שאין מזה ראי' על וישתתם זה שהיא מ"ע ועי' בחשבות ריב"ש בסי' ק"א אחר שהביא דעלי לא"י הוא מלוא מ"מ כחצ אח"כ ח"ל ומה שכתב המשיב ההוא ועשה ק"ו מהקונה שזה בא"י שכוחבין עליו אונו ואפילו בשבת והחירו משום ישוב א"י ואמר שהקונה קרקע שהיא שם מלוא קלה לגבי העלי לא דבר נכונה כזה, דאדרבא הקונה שדה מן העכו"ם היא מלוא גדולה מן העלי, כי העלי היא מלוא לשעתה ולעלמו לצד ולא נחיר זה שבות בין במעשה בידים בין באמירה לנכרי, אבל ישוב א"י אינה מלוא לשעתה אלא מלוא המתקיימת לעולם היא ומלוא וחועלת הוא לכל ישראל שלא תשתקע ארץ קדושה ביד עמאים, ואין למדין ממנה לשאר מלות, וכן כתוב זה להרמב"ן ז"ל, עכ"ל. מבוחר כזה שלקנות בית בא"י יען שמסלק עכו"ם משם זו מלוא גדולה יותר מעלי לא"י ואין למדין מקנין בית לבחיר איסור דרבנן בשביל העלי לא"י, ואף דבמה שעולה לא"י להתיישב שמה מקיים כזה הקרא דוישתתם זה מ"מ אין זה דומה להמלוא שמסלק משם העכו"ם המעמא את הארץ.

הגב שחילוקו של הריב"ש לכאורה אינו מובן כ"כ שהרי גם העולה לא"י כדי להתיישב שם יוכל להיות שיבט שם לעולם גם בניו אחריו, ואף שא"א לידע מה יולד יום, הלא גם בקונה בית ומסלק את העכו"ם א"א לידע מה יולד יום, ובפרט כשיד עכו"ם תקיפה. גם מ"ש על כך דינא שבגמרא בקונה

יש לחלק דכתב ק"ו בישיבת משה פ' נשא סוף ברכת כהנים וצוהלים תפלי"מ עה"כ ה' יברך את עמו בשלו', לפרש מה שאמרו חז"ל סור מרע ועשה טוב צקש שלו' ורדפכו לא פקדה החורה לרדוף אחר המלות אלא כי יקרא קן לפור כי תפגע וכו' אלא אם בא לידך תעשיהו, ואם לא בא לידך אין אחי' לריך לרדוף אחריו, אבל בשלו' צקש שלו' במקומך ורדפיהו במקום אחר. וביאר הענין דסור מרע ועשה טוב גומר בלא צקשה ורדופה, וה"ע לפי שאין לך דבר ותנועה שאין בו עבדות הצורה כאמור בכל דרכיך דעהו א"כ למה ירדוף שתבוא לידו, מה לי זו או אחרת, ואם יש לו פנאי לרדוף יעסוק בחורה ות"ח כנגד כולם, רק אם בא לידו חביבה מלוא בשעתה וגם מלוא זו שירדוף אחריו מתקיימת ע"י אחרים וישראל ערבין זה בזה, זה עושה מלוא זו וזה עושה מלוא זו, אבל בשלו' לריך לנקש כי אם אין שלו' אין כלום וכו' עכ"ל יעו"ש. ומבוחר כזה שעל אותו היסוד שהמלוא מתקיימת ע"י אחרים הסביר שאין לריך לרדוף אחריו אלא יעשה מה שלפניו או יעסוק בחורה והכל מתקיים בזמן ע"י הערבות כמה שזה עושה מלוא זו וזה עושה מלוא זו. ובעיו"ד סי' רמ"ו ובשו"ע שם סעיף י"ח כתב ה"ח שקול כנגד כל המלות, ה' לפניו עשיית מלוא ות"ח אם אפשר למלוא להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המלוא ויחזור לתורתו יעו"ש. וחזין כזה שחילוק גדול בין מלוא שאפשר להעשות ע"י אחרים או לא.

ומעתה לפי"י יש חילוק גדול דאף לדעת הפוסקים שא"א להביא עלמו לידו חיוב המלוא מ"מ הלא אמרו זה באלה המלות אשר יש הרבה בישראל המקיימים אותה המלוא וכל ישראל ערבין זה בזה כ"ל, משא"כ אז במדבר שהיו שם כל ישראל ביחד אף ה' מישראל לא הו' בא"י וא"כ בהמנעם מליכנס לארץ נתבטלו כל מלות התלויות בארץ לגמרי שלא הו' בעולם מי שיוכל לקיימם ובכה"ג בודאי לריך לרדוף אחר המלות שלא יתבטל מאמרי פיו ית"ש לגמרי בחלק גדול וחשוב אשר לזה המלות התלויות בארץ, אלא שערס שהו' להם רשות מהקב"ה לעלות ולכבוש לא היו רשאים לעלות והיו אנוסים כמה שלא נתקיימו

בית צא"י שהוא חועלת לכל ישראל הלא כיון דמיירי גם בקוה בית א' מה זה נוגע לכל ישראל ואולי הכוונה שאם יש שם אף א' שמעמא צמטשו זה מזיק לכל ישראל כי חוטא אחד יאצד עובה הרבה שלמדון ממטשו וכה העומאה עלול להחפשע צלי גבול, וגם כי רוח העומאה עושה רושם על זמן ארוך ואינו לשעתו בלבד.

והניח עכו"ם צא"י, הלא זה החיוב לסלק עכו"ם מן הארץ הוא מלאו מפורש דלא ישצו צארלך, ואין מה ראי' כלל על מ"ע דוישצתם צה כאמור. וכן אפשר לפרש לשון הכפרי צכות שחירש חשצ שהמלוה היא להוריש אותם ולרשת מקומם כמ"ש רש"י ז"ל צגיטין לגרש את העכו"ם אבל הישיבה הצטחה היא ולא מלוה.

אמנם הדברים פשוטים וברורים שלסלק העכו"ם מא"י החיוב מלאו מפורש בקרא לא ישצו צארלך פן יחטיוו אותך לי, וכתב הרמב"ם ז"ל פ"י מה' ע"ז ה"ו ו' שבזמן שיד ישראל תקיפה אסור לנו להניח עובדי כוכבים ציינו, וכתב שם שאפילו לישיבת ארעי או לעצור ממקום למקום אסור להניחם צשביל הלאו דלא ישצו צארלך שהוא אפילו לפי טעה. וצגמ' ע"ז ד' כ"א גבי א"ן מוכרין ומשכירין צתים לנכרי צא"י וכש"כ שדות דאית צי' תרתי משום איסור חגי' ומשום דמפקע לי' ממלות, ואיסור חגי' הוא מלאו דלא תחנם אבל יותר מצורר האיסור שלא להניח עכו"ם צא"י אף היושבים מכבר הוא מלאו דלא ישצו צארלך כמצואר צרמב"ם וצשאר מוני המלות. זה וודאי דמהלאו דלא ישצו צארלך א"א ללמוד שיש מ"ע צישיבה צא"י שזה שני ענינים דאף אם הקרא דוישצתם צה אינו מ"ע אלא יעוד והצטחה, מ"מ כיון שהוצטחו ישראל שחכו ליצצ צא"י ושם הקדושה ומקום המקדש ומלות התלויות צארן ומלות קה"ח ועוד הרבה מעלות נצצות לישראל הקפידה התורה"ק שלא להניח שם עכו"ם שלא יחטיוו את ישראל שמה כמצואר בקרא הטעם פן יחטיוו אותך לי, וחזינו שאף הרמב"ן ז"ל שטרה הרבה להציא ראיות דוישצתם צה היא מ"ע ולא יעוד והצטחה וטרה להציא פסוקים ומאמרי חכמ"ל ע"ז לא הציא כלל מהך קרא דלא ישצו צארלך, מפני שמה שהזכירה התורה"ק שלא להניח שם עכו"ם אין ראי' כלל שיש מ"ע דוישצתם צה כמו שנתצאר.

ואפשר לומר דהנה דעת הראצ"ד שלא נאמר לאו זה דלא ישצו צארלך אלא על ז' אומות ולא על שאר עכו"ם אלא דעת הרמב"ם היא דכיון דכתב בקרא הטעם פן יחטיוו אותך לי לכן ילפינן מיני' גם לשאר עכו"ם דצכולהו שייך טעם זה דאיכה למיחש להכי כמ"ש שם הכ"מ ושאר מפרשים. ולשון הר"א ממוין צם' יראים סי' פ"ו דקאי לאו זה שלא יחטו לשצת אנשים רשעים ומחטיווי אדם צא"י דאעפ"י שהענין מדבר מ' אומות מ"מ כיון דכתב פן יחטיוו אותך לי למדנו שריבה כל המחטיווי יעו"ש. ומדסתם הלאוין שלא להניח אנשים רשעים ומחטיווי אדם ולא הזכיר כלל עכו"ם מצואר צרור שדעתו ז"ל שאף רשעי ישראל המה צכלל הלאו זה דלא ישצו צארלך. וצאמת כש"כ הוא לפי הטעם פן יחטיוו כי רשעי ישראל עלולים יותר להחטיוו את ישראל מרשעי עכו"ם כמ"ש הרמב"ם ז"ל צפ"י מה' עכו"ם דמש"ה האפיקורסים מישראל גרועים מעכו"ם צשביל שמסרין את העם מאחרי ה'. ונראה דגם הרמב"ם וסויעתו דאזלי צזה צחר טעמא דקרא דאמר פן יחטיוו אותך צצרי כדעת הסי' יראים דקאי על כל המחטיווי דזיל צחר טעמא. (ומה דדרשינן צזה טעמא דקרא אף אותן הסוצרין לא דרשינן טעמא דקרא זה יצצאר להלן). ומה שלא הזכיר הרמב"ם אלא עכו"ם הוא ע"ד שכתב הרמב"ם ז"ל צפ"י מה' עדות ה"ו דמשום הכי לא הציאו חכמים למנות האפיקורסים והמומרים צכלל פסולי עדות כיון שאלו המורדין והכופרים פחותין הם מן העכו"ם וא"ל למנותם יעו"ש, וצשביל זה לא הוצרך גם כאן הרמב"ם ז"ל להזכיר הכופרים מישראל המחטיווי צני אדם כי הם פחותים מן העכו"ם וכש"כ הוא.

ומעתה לפי"ז אינו מוצן מה הציא הרמב"ן ראי' דוישצתם צה הוי מלוה מהכיבוש צציימי יהושע וציימי דוד שאמרו ז"ל שמו"ה לכבוש הארץ מידי עכו"ם והאשימו את דוד מה שצצס חו"ל ערם שצצס את הארץ

האומות וא"כ יש חיוב צניעות לסלק העכו"ם מן הארץ בשביל הלאו דלא ישבו בארץ און ראי' כלל שיש מלכות צניעה. גם רש"י ז"ל נראה דסובר כדעת הרמב"ם דקאי הלאו על כל האומות שהרי הרמב"ן ז"ל בשביל שסובר דלא קאי הלאו אלא על ז' אומות הי' לו קושיא על רש"י כמ"ש במעייכה"ח וא"כ רש"י ז"ל שלא חש לקושייתו מתוך ה"טעם א"ס סובר כדעת הרמב"ם ז"ל ולק"מ על רש"י והרמב"ם שסוברים שאין מ"ע צניעה.

יא

ובדברי הריב"ש ז"ע קל"ח מה שחזר לבקש טעמים מסבבה לחלק בין הקונה קרקע בא"י ומסלק עכו"ם משם לבין מלכות העלי, הלא אף בלי סברה וטעם כיון דלסלק העכו"ם משם ע"ז יש לאו דלא ישבו בארץ וגו' והעלי לא"י אף לדעת הרמב"ן אין זו אלא מ"ע ולא חמיר מעשה ובודאי שאין למדין זה מזה להחיר איסור דרבנן שהוא תקנת חכמים, ואף שכתבו על לאו זה דלא ישבו בארץ שהוא צומן שידיו תקיפה הוא בשביל שאמרו לסלק כל העכו"ם אף בדרך מלחמה וזה א"ל צומן בגלות שאנו מושבעין בשבועה חמורה שלא ללחום ח"ו, אבל לקנות מהם מקום מלאכה בדרך מו"מ גם זה הוא חלק מהמלכות לסלק העכו"ם כמו שאמרו בגמ' ע"ז כ"ח שאם מוכרים אף לעכו"ם א' קרקע קטנה עוברים על לאו דלא תחנם, וממילא שאם מסלקין העכו"ם מקיימין הלאו, וכמו שכן הוא לדעת הרמב"ן במ"ע דשיעבד דאף דהמלכות היא להורישם ולהתיישב שמה וזה אסור צומן בגלות באיסור חמור ר"ל, מ"מ סובר דביחוד המתיישב שם צרעות ודרך היתר מקיים המלכות אף צומן בגלות וכעין זה הוא גם בלאו דלא ישבו בארץ וא"כ החילוק פשוט בין עשה ל"ית כ"ל. אך י"ל שהריב"ש כתב דלא מסבבה להגיד שאף לדעת הרמב"ן וסויעתו שאין לאו זה אלא בז' האומות וא"כ ליכא עכשיו לאו זה כלל מ"מ גם מסבבה א"ל ללמוד להחיר איסור דרבנן בשביל העלי לא"י ממה שהחירו איסור דרבנן בשביל קנין אחיזת קרקע בא"י. וי"ל עוד באופן אחר אלא שאין להאריך עוד בזה. אבל ז"ע מה שכתב הריב"ש על חילוק זה שכן מלא

אמנם לדעת הרמב"ן וסויעתו ז"ל דסברי דכיון דהקרא שם מייירי מו' אומות און ראי' מלאו דלא ישבו בארץ דקאי גם על שאר אומות ומחטאים כיון דז' אומות גריעי מהכל דמלינו דקפיד עליהם הכחוש יותר בלאו דלא תחיי' כל נשמה לכן לא סברי גם לאו זה אלא על ז' אומות דעליהו קאי, והיא פלוגתא גדולה בין כמה ראשונים מערכה מול מערכה ואין להאריך בזה כאן.

וכתב במעין החכמה ד' ל"ה ע"ב אות ס"ח דנראה מדעת הרמב"ן בפי' שופטים שהקשה על פירש"י בסוטה מקרא דלא ישבו בארץ דסובר כדעת הרמב"ן דקאי רק על ז' אומות דאי הוי סובר דקאי גם על שאר אומות לא הוי מקשה מידי יעוי"ש. ולפי"ז הרמב"ן לשיטתו שסובר כדעת הרמב"ן דלא קאי הלאו דלא ישבו בארץ אלא על ז' אומות ולא יותר, הביא ראי' ממה שהי' מלכות צניעות אף א"ס לא הי' שם ז' אומות, דכתב הרמב"ם ז"ל בפי' המלכות מלכות קפ"ז שבימי דוד תמו ונכתרו בז' אומות ונתפזרו הנשארים ונתערבו באומות עד שלא נשאר בהם שורש א"כ א"ל לומר שמה שהאשימו את דוד שכבש חו"ל טרם שכבש כל א"י שהוא בשביל שיש בא"י הלאו דלא ישבו בארץ, שהרי מהז' אומות לא הי' אז שום שורש וחו' ליכא לאו זה, ע"כ שפע הרמב"ן ז"ל שהוא בשביל מ"ע דוישבתם זה.

וצ"ל לפי"ז דעיקר ראייתו של הרמב"ן מהכיבוש הנאמר בימי דוד דמהכיבוש שהי' בימי יהושע אין ראי' שהי' אז אורך להוריש ז' אומות ולשון הרמב"ן ז"ל ומאמרם מלחמת יהושע לכבש תבין כי המלכות הזו היא הכיבוש, מזה נראה שראיית הרמב"ן הוא מלשון הספרי שאמר לכיבוש ומשמע הלשון שיש מלכות בעלמם הכיבוש מלבד החוב להוריש ז' אומות. וי"ל דכיון שיש לו ראי' מנחת מהכיבוש הנאמר בימי דוד ששם א"ל לפרש לפי שיטתו אלא מחמת המלכות של ישוב א"י לכן מיסתבר ל"י לפרש גם בזה שנאמר בימי יהושע במשמעות הלשון שיש מלכות בעלמם הכיבוש אף שאינו מוכרח כ"כ כיון שבלא"ה יש לו הכרח לשיעבד זו. ועדיין ז"ע להבין דברי הרמב"ן ז"ל בזה. אבל הרמב"ם לשיטתו דסובר דלאו זה קאי על כל

כתוב להרמב"ן ז"ל ופה לנו רואים שהרמב"ן מביא רא"י על מ"ע דישיבה ממה שאמרו שיש מלכה בכיבוש לסלק העכו"ם, ואם סובר כדעת הריב"ש לחלק בזה אין משם רא"י.

אל"א שהריב"ש לא הראה מקום היכן מלא דברי הרמב"ן האלו ולא העתיק לשונו, ואולי לא הביא מהרמב"ן אלא שיש לחלק בין מלכות קנין קרקע בא"י לשאר מלכות דאין לך אלא מה שאמרו חכמים וזה הוסיף הריב"ש מדילי"י שגם העלי"י לא"י הוא כשאר מלכות. וי"ל עוד בחופן אהר אלא יטן שלא ראיתי לשון הרמב"ן ז"ל בזה לא אוכל לפלפל ולכוין הכוונה במה שלא ראו עיני, ולא כתבתי אלא להעיר וי"ע. אבל זה וודאי שרש"י והרמב"ם וסויעתם מחורלים היעז במה שלא למדו ממלכות כיבוש על הקרא דיושבתם זה שהיא מ"ע, כאשר נתבאר לעיל.

יב

אחר כותבי זאת ראיתי לשון הרמב"ם ז"ל צ"ח מה' תרומות ה"ג ג' שלכן הארלות שכבש דוד מחו"ל יש להם דין כיבוש יחיד בשביל שכבש אותם קודם שיכבוש כל א"י אלא נשאר זה משצעה עממים, וא"כ מצו"ר צפ"י שהשאר שם מ"ו אומות לא משאר האומות כאשר כתבתי, וז"ל דמה שכתב צם' המלות דבימי דוד תמו ונכרתו זה ה"י אח"כ אבל צעת שכבש הארלות מחו"ל עדיין השאיר גם מ"ו האומות בא"י שלא הורישם וא"כ קשה עובד על הרמב"ן הא"ך הביא רא"י שיש מ"ע דישיבה א"י ממה שאמרו שעשה דוד שלא כתורה מה שכבש חו"ל ערם שכבש א"י הלא כיון שהשאר בא"י מ"ו האומות שלא כיבשם עבר בזה על מ"ע דהחרם חתרימם ועל לאו דלא תחיי כל נשמה וגם על לאוין דלא ישבו בחרלך ולא תחנם, וזה וודאי אסור אף אם הישיבה בא"י היא רק הצעה ולא הייב.

ואפשר לומר דהנה הרמב"ם ז"ל לא כתב המקור מהיכן למד זה שהשאר דוד בא"י מ"ו האומות שיש בזה הרבה איסורים חמורים, ואולי לא הותיר

שם אלא משאר אומות, ואפשר שהרמב"ם ז"ל למד זה מלשון הספרי שכתב בסוף פ' עקב דוד עשה שלא כתורה וכו' כיבש ארם נהרים וכו' ואת היבוסים שהי' סמוך לירושלים לא הוריש, וכיון שהיבוסים הוא א"י מ"ו אומות סובר הרמב"ם ז"ל שזה שכתב בספרי היבוסים הוא אותו היבוסים שהוא מ"ו האומות, אבל רש"י ז"ל כתב צם' יהושע ע"ו ס"ג דכתב ואת היבוסים יושבי ירושלים וגו' ופירש"י ז"ל יבוסים זה לא על שם האומה הוא אלא מגדל דוד שהי' צירושלים ושמו יבוס יעו"ש, וכן כתב הרד"ק שם שהיבוסים הזה לא הי' היבוסים משצעה גוים אלא אדם אחד שהי' שמו יבוס והי' מפלשתיים ונקרא המקום על שמו יבוס ואנשי המשפחה ההיא יושבי ירושלים הי' שמש יבוסים מתייחסים אל יבוס יעו"ש שהאריך, גם בשופטים א' כ"ח דכתב שם ואת היבוסים יושבי ירושלים כתבו שם רש"י והרד"ק שהוא אותו היבוסים שצם' יהושע מהמחוז שהי' צירושלים ששמו יבוס. וא"כ נראה שגם מ"ש צספרי שלא הוריש דוד את היבוסים שהי' סמוך לירושלים הוא אותו היבוסים שצם' יהושע ושופטים שאינו מ"ו האומות, וכל מה דאפשר למעט בעצירה שעשה דהע"ה וודאי דעדיף עפי. והרמב"ם אפשר שאינו סובר גם שם צם' יהושע ושופטים כדעת רש"י והרד"ק. או אפשר שהי' לו חיזה הוכחה אחרת על אותו היבוסים שצספרי פ' עקב שהוא מ"ו האומות ולא צי"ר לנו המקור כדרכו צם' היד לסתום הכל בלי רא"י ומקור. אבל עכ"פ צברא אגברא קא רמית שאין לעשות מזה קושי' על הרמב"ן דמלי סבר שאותו היבוסים אינו מ"ו האומות ולק"מ כנ"ל, אבל גם דעת רש"י והרמב"ם מיושבין כנ"ל.

יג

והנה מעולם תמתי על מה שאמרו צספרי שדוד עשה שלא כתורה שכבש חו"ל והניח מלכבוש א"י וכתבו בן החום' צגיעין דף ח' ובע"ז ד' כ"ח כתבו שלא הי' לו אז רשות לכבוש חו"ל וכן הוא ברמב"ם פ"ח מה' תרומות וברמב"ן צספר המלות ובכמה ראשונים ז"ל שנמלא לפי"ז שהלך למלחמה בחו"ל שהיא מלחמת רשות והניח מלחמת חובה, והיא צעיני פליאה עזומה דמלכד שמצו"ר צסוכדריין דף צ' ו

וברש"י ז"ל פ' פינתם עה"כ ולפני אלעזר הכהן
 יעמוד הבית דברי חז"ל שאמר לו הקב"ה
 בזה הרי שאלתך ששאלת שאין הכבוד הזה זו מצית
 אצדך שאף יהושע יהי לך אלעזר ושאל לו כשיטתך
 ללכת למלחמה עכ"ל. והנה פרע שהשאלה באר"ת
 היא בעת הצורך ללכת למלחמה אף שבאמת גם שחר
 עניני הציבור היו שואלין באר"ת כמבואר בגמ' יצמות
 דף ע"ח שכשהבי' רעב צימי דוד ובקשו ולא מלאו
 שום חטא צמא לתלות ושאלו באר"ת מה היה החטא
 וכן מצינו כמה ענינים כאלו בדברי חז"ל כנודע,
 וז"ל דבשאר עניני הציבור אין חייב לשאול באר"ת
 אלא מעצמן היו עושין כן לעובת הציבור, אבל במלחמה
 הוא חיוב, ומאותו הקרא לפני אלעזר הכהן יעמוד
 ילפינן ג"כ שבמלחמה לך להיות מלך וסנהדרין של
 ע"א כמבואר בגמ' סנהדרין דף ע"ז א"כ כל הקרא
 הזה מיירי על שעת מלחמה.

יד

ובזה נוכל להבין מה שאמרו בגמ' עירובין דף ס"ג
 דנעש אלעזר דאף דכתיב ולפני אלעזר הכהן
 יעמוד מ"מ לא אשכחן דאליטריך ל"י יהושע, וכתבו
 התוס' בסנהדרין ע"ז ד"ה מה דלא קאי אהלוקת
 הארץ שהי' גזיה"כ אלא בשאר דברים הנריכים לשאול
 באר"ת שהי' נגלה לו צנזורה. ואינו מוזן לכאורה
 דכיון שהי' זה הבעטה מפי הקב"ה למרע"ה שנחמלה
 שאלתו בזה שאין הכבוד זו מצית אצדו צמא שילטרכו
 לכהן והוא מצית אצדו א"כ אף שנעש אלעזר הכהן
 בזה בשביל אחיך דיבור שאמר כמבואר שם בש"ס,
 אבל מ"מ אי' הבעטה הקב"ה למרע"ה על כבודו
 ושאלתו והוא לא חטא והאריך נתעטלה הבעחתו ית"ש.
 ולפי הג"ל ניחא שהבעטה לא הי' אלא על שעת
 מלחמה ויהושע לא עשה שום מלחמת רשות אלא
 כבישת הארץ שזה מלחמת חובה מגזיה"כ ולזה א"כ
 אר"ת כנודע, אבל נשאר הבעטה לדורות שבכל
 מלחמת הרשות לריבין לכהן שהוא מצית אצדו של
 מרע"ה לשאלו באר"ת. ומה שהי' בזה עונש אלעזר
 הוא דכיון שהי' צדו האר"ת וודאי דהי' שאלו יהושע
 גם בשאר דברים שאינם מלחמה כמו שמצינו גם
 צימי דוד ובשאר דורות שהי' הרבה נביאים ואעפ"כ

צמשה דאין מויליין למלחמת הרשות אלא עפ"י
 צי"ד של שבעים ואחד הנה מבואר עוד בצרכות דף
 ג' ע"ב ובסנהדרין דף י"ז ע"א שיעלין באחיחופל
 ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים, ואף אלו
 הי' מיליות לומר שדע"ה והנביאים שטמו וכל
 הסנהדרין של ע"א ח"ו כולם עשו בהלכה אבל על
 האורים ותומים צוודאי א"כ לומר שח"ו עשה להגיד
 שלא כהלכה. ובגמ' יומא דף ע"ג ע"ב דאע"ג
 שבזירת נביא חזרת, גזירת אר"ת אינה חזרת, שנאמר
 במשפט האורים, למה נקרא שם אורים ותומים,
 אורים שמאורין את דבריהם תומים שמסלימין את
 דבריהם, ומבואר שם בגמ' הטעם שלא השלימו
 דבריהם במעשה דפילגש בגבעה יען שלא בחנו
 בשאלתם אם לנח אם להנח, ומבואר בגמ' סנהדרין
 דף ק"ג ע"א הטעם שצאו אנשי פילגש בגבעה לדי
 כך דענשו ככה בשביל שלא מיחו בפסל מיכה ואמר
 הקב"ה בכבודי לא מחיתם על כבודו של צו"ד מחיתם
 ושם הי' צאמת שהולרכו לילך למלחמה זו וכל מה
 שהגיד להם האר"ת הי' אמת ויליב אלא שהי' הטעות
 בשאלתם שלא בחנו אם ילחאו או לא ילחאו, ובכאן
 במלחמותיו של דע"ה לריבין לומר שהי' טעות צעיקר
 המעשה של הליכה למלחמה, ואינו מחבר בשום מקום
 האריך נעשה הטעות הזה ולמה אנה הקב"ה לידו
 טעות כזה.

וכתב הרמב"ם בסה"מ צסוף שורש הי"ד חז"ל
 וידוע שהמלחמה וכבישת עיירות לא יהיו
 אלא במלך ובעלת סנהדרי גדולה וכהן גדול כמה
 שנאמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד. והרמב"ן צסוף
 ה"ב שחשז שם את המלות ל"ת ששכה הרמב"ם למנות
 כתב שם בל"ת י"ז צאמט בדברים דמה שאמר
 כ"י ולפני אלעזר הכהן יעמוד וגו' זהו מ"ע וחיוב
 דאורייתא לשאול באר"ת ערם וליאה למלחמה, והביא
 דברי הש"ס הג"ל בצרכות וסנהדרין שכן עשה דוד
 גם הביא שהרמב"ם בעלמו כתב כן בהקדמתו כאשר
 בעתקתי לעיל לשונו. ובגמ"א הודה לו בזה שהשאלה
 באר"ת היא מן המלות הנוכחות לדורות ויש לנו
 להביאו במנין יעיי"ש. אמנם יש בזה טעמים שלא
 מנאם במנין המלות ואין להאריך בזה פה.

שאלו עניני הליבור באו"ת כי דברי האו"ת צרוּרים וחזקים יותר מדברי הנביאים וכאשר הבאתי לעיל מדברי הגמ' יומא דף ע"ג, אבל באלעזר מחמת העונש נגלה ליהושע הכל בצנזרה באופן שלא הולך בשום פעם לשאלו באו"ת.

ובזה מדויק לשון רש"י ז"ל בעירובין דף ס"ג שכתב על הקרא דלפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו שהי' עתיד יהושע להיות נריך לישאל דבר הלכה מאלעזר ולא אשכחן לאחר מיתת משה דליטעריך לוי יהושע לאלעזר לשאל כלום, הכי שייך כאן ממ"ש צפי' החומש על מקרא זה שהי' נורף לשאלו באו"ת בשעת מלחמה ולא כתב יותר וצבאן אדרבא השמיט מלחמה ולא כתב אלא שאלה צדצר הלכה, ולפי הג"ל יוחא דהתם מפרש הקרא צמה דקאי על עיקר ההצטחה שהוא על שעת מלחמה שזו חיוצת לדורות ואותה ההצטחה לא נתבטלה, וצבאן מיירי רק מהעונש שהי' לאלעזר דכיון שהי' ההצטחה שהי' האו"ת ציד אלעזר הכהן ממילא הי' עתיד יהושע להיות נריך לשאלו גם שאר דברים מאלעזר כמו שארי הנביאים ששאלו עניני הליבור באו"ת וזה לא הי' צימני יהושע מחמת עונשו של אלעזר.

פז

ובמ"ש רש"י ז"ל דבר הלכה צוודאי דאין הפי' ציבור הלכה שהרי תורה לא צשמים היא, וצמס' חמורה דף ע"ז שנשתכחו ג' מאות הלכות צימני אצלו של משה ואמר ליהושע שאל א"ל לא צשמים היא, וכן אמרו פנחס ואלעזר ולא הי' שום ענה אלא שהחזירם עתניאל צן קנו בצלפולו, ומצואר צפי' ברש"י מס' עירובין דף מ"ה ע"א ד"כ הרי דמידי דאיבור והיתר לא משייל באורים ותומים, אלא שהאו"ת מצר ענינים שעל ידם באים לידי קיום הלכה, וכעין מה שהבאתי בגמ' יצמות דף ע"ח ברעב שצימני דוד שלא ידעו החטא שגרס לזה ומה שצריכין לתקן, וגילה להם האו"ת אל שאלו ואל בית הדמים, ולא צירר צזה הלכה חדשה כי ידעו הדין שצריך להספיד ושעטש עולה להגצטונים אך לאו אדעתיהו לתקן צזה

ולא עלה על דעתם שזו גרס ככה, וע"י הידיעה מהאו"ת נתנו לצ' לדבר והתבוננו מה שצריך לתקן כדת של תורה. וציומא דף ע"ה צשנים שבאו לפני משה לדין זה אומר עבדי נצבת חזי אומר מצרתו לי אמר להם משה דינו לצקר משפט, למחר אם נמלא עומרו צצית רבו ראשון צידוע שזו נצבו, אם נמלא עומרו צצית רבו שני צידוע שזו מצרו לו, וכן איש ואיש שבאו לפני משה לדין וכו' א"ל דינו לצקר משפט ומצבר אח"כ ע"י המן, ומתקשו צזה האך אפשר לפסוק הלכה ע"י הכס שנעשה ע"י המן, הלא תורה לא צשמים היא, והצרכי יוסף באו"ת סו' ל"ב הביא ע"ז כמה פוסקים דספק צמליאות אפשר לצרר ע"י נצואה אמייתת אף שנוגע להלכה כי לא אמרו תורה לא צשמים היא אלא צמה שנוגע לציבור הלכה, אבל לא צמה שהוא רק ספק צמליאות. וצכפ"ת שם מתרן צענין אחר ולא סו"ל חילוק הג"ל. ועכ"פ יש כמה ענינים שהי' נורף להתגלות מהאו"ת כדי לידע איך לצוא לידי קיום ההלכה, וא"ל מ"ש רש"י ז"ל דבר הלכה דמיירי צככ"ג, ואמר זה לאפוקי ממלחמה שבזה לא נתבטלה הצטחה ית"ש כמו שנצבאר לעיל, והיוצא לנו מזה שיש חיוצ לדורות לשאלו באו"ת ערס יצואה למלחמת הרשות. ולדעת הרמב"ן היא מ"ע דאורייתא ויש צזה עוד אריכות דברים לא עת האסף פה. ועכ"פ צמלחמותיו של דוד מצואר צבדיא צגמ' ששאלו באו"ת ולמדוהו מקרא, וא"כ קשה עובא כג"ל האך אפשרות שהגיד האו"ת דבר שהוא נגד ההלכה.

פז

ועוד שהרי מצואר צגמ' צצת דף כ"ו ע"א כל האומר דוד חטא אינו אלא עושה שנאמר ויהי דוד לכל דרכיו משביל וכו' עמו וגו' אפשר חטא צא. לידו ושכינה עמו, ומתרן שם הכל גם החטא דצת שצב ואורי' החתי שלא הי' צשום דבר נגד ההלכה אלא שלפי גדול קדושתו של דכע"כ הי' צזה אחי פגם וגם זה הי' מן השמים כמו שאמרנו צגמ' סנהדרין דף ק"ו שאמר דוד דלכן לא כייפנא ליצרא צזה דלא לימרו עבדא זכי למרי' וראוי' היתה צ"ש לדוד מששת ימי צראשית (ועוד ע"ש האר"י

ה' ישמרינו, אבל הדיקים שכחם מסערה דקדושה
 שלא לרץ השראת השכינה וא"ל אם היא בעצירה,
 וביותר קשה שלא ביארו מאומה מה ה' הסיבה שגשג
 דוד בזה אשר השכינה עמו ואינו בא לידי חטא,
 גם כל הסנהדרין של ע"א האריך עטו כולם. ולא
 ראיתי מי שיתעורר בכל זה, אבל צעניו היא פליאה
 נשגבה.

ואין לומר דבשביל שחשב דוד להורישם אח"כ לכן
 לא הוי בזה עובר על חיוב דאורייתא, ראשית
 לפי הטעם שכתבה התורה"ק פן יחטאו אותך והרמז"ם
 כתב בזה"מ צעשין ס"י קפ"ז במלכות דהחרם תחרימם
 שביאר לנו בהרבה כתובים שסבת זה שלא ללמד
 מכפירתם וא"כ בכל יום שמאחרין מלהורישם יש
 חשב זה שיחטאו וח"ו ללמוד מכפירתם. ובה' מילה
 פ"א ה' ב' פליגי הרמז"ם והראב"ד לענין חיוב
 כרת שכתב הרמז"ם ז"ל דכל יום ויום שיעבור עליו
 משיגדיל ולא ימול את עצמו הרי הוא מצטל מלכות
 עשה אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד
 ופליגי עליו הראב"ד שם דכל יום עומד באיסור כרת,
 וביאר בזה"מ שם טעם פלוגתתם לדעת הראב"ד
 כיון שכל יום עובר על מלכות זוראו ית"ש הוא
 עומד ג"כ באיסור כרת ואף דכשמל אח"כ נפטר
 מהכרת, אבל בכל יום שהוא בעצירה הוא בכלל חיוב
 כרת, והרמז"ם סובר דכיון שאם מל אח"כ נפטר
 מהכרת ובידו לתקן לקיים המלכות לא הוי בכלל חיוב
 כרת. אבל זה וודאי מצוה שם ברמז"ם שכל יום
 ויום הוא מצטל מ"ע ואין פלוגתייהו אלא בחיוב כרת,
 ומכש"כ בזה שכל יום ויום איתא הטעם שיש לחוש
 ח"ו ללמוד מכפירתם ושוב הוי פסידא דלא הדר
 דוודאי הוי ציטול המלכות בכל יום ויום שאינו מורישם
 ובפ"י כתב הספרי בזה שעשה דוד שלא כחורה וביא
 מקודם לזה קרא מיוחד ע"ז ח"ל שם או אינו אלא
 רשות בידם לכבוש חו"ל עד שלא יבצו את הארץ ת"ל
 וירשם וגו' ואח"כ כל המקום וגו' שלא תהא ח"י
 מיטמאה בגילוייהם ואחם חזרים ומכבשים חו"ל,
 אלא משתכבשו ח"י תהיו רשאים לכבוש חו"ל, א"כ
 למד צפ"י מקרא שאין רשות לכבוש חו"ל ערם שכבש
 כל ח"י וקשה עובא האריך עבר ע"ז דוד עם הסנהדרין
 והאור"ת והנצי"ח שטעמו.

ז"ל שהי הכרה בהשלשות מלכות צ"ד לבוא באופן
 זה מחמת הקטרוג כמו זיכודת ותמר, וישו ראה
 לבוא על שפתחו וכן בזה שגולד שלמה שממנו השלשות
 מלך המשיח כמ"ש הרמז"ם ז"ל צ"פ חלק) אעפ"כ
 עשה ע"ז תשובה כל ימיו וסבל הרבה יסורין ע"ז
 כמצוה בגמ' סנהדרין. ובשעת דף נ"ו אמר רב כי
 מעיינת צ"י צדוד לא משכחת צ"י בר מדאורי' דכתיב
 רק בדבר אורי'. וציומא דף כ"ב חשב שחיס בשביל
 שחשב גם מעשה דהסכה. ובחוס' שם בשעת נ"ו
 ד"ה רק כחבו דמשי"ה לא חשב שם מעשה דהסכה
 דלא הוי כ"כ עון גדול וגם שגג, ועכ"פ לא מלאו בו
 חטא יותר מאלו השחים, וגם החטא דאורי' שהוא
 חמור מהשי ג"כ נחבאר שלא עשה כלל נגד ההלכה
 כי א"ל שחטא כיון דשכינה עמו. וא"כ לפי מה
 שאמרו שעשה דוד מלחמה שלא כחורה, ולדעת הרמז"ן
 עבר בזה על מ"ע דאורייתא שהניח ח"י מלכבשה
 שלמד משם שיש מ"ע, ולדעת הרבה ראשונים עבר
 בזה על לאו דלא ישבו בארץ, וצפרע לדעת הרמז"ם
 שהניח שם מ"י העמים וא"כ עבר על מ"ע דהחרם
 תחרימם ועל ל"ת דלא תחי' כל נשמה, מלבד הלאוין
 דלא ישבו בארץ ולא תחנם, וא"כ זה חמור ממעשה
 דאורי' שאינו כלל נגד ההלכה אלא איחכ פגם בעלמא,
 וגם כי מעשה דאורי' אינו אלא חטא לעצמו וצמלחמה
 הביא את כל ישראל לחטא זה ללחום שלא כחורה,
 ומדוע לא חשבו זה לחטא בשום מקום, אלא אדרבא
 העידו שאין בו יותר מחטא דאורי' או גם מעשה
 דהסכה, אלא שצמקום שאמרו דהוי סורי כיבוש יחיד
 כתבו הטעם שהי מלחמה שלא כחורה והאריך אפשר
 לומר שמלחמה שלא כחורה אינו נחשב לחטא. גם הלא
 היא סנה ח"ו לכלל ישראל דכל ההולכים למלחמה
 הם לריכים להיות נקיים מכל חטא אפילו מאיסור
 דרבנן כמו שאמרו חז"ל סח צין תפילה לתפילה עצירה
 היא בידו וחרר עלי' מעורכי המלחמה. ובמלכות ל"ת
 שלדעת הרמז"ן בסוף ס' המלכות במלכות י"א כתב
 שבעצירה שצטע מלחמה גורמים סילוק שכינה מן
 המחנה וח"ו מפיל ישראל בחרב ומחלל שם ה' כמו
 שאה"כ ושז מאחרין, ומכש"כ אם כל עיקר המלחמה
 היא שלא כחורה דהוי כולו בעצירה שהיא סנה ח"ו.
 גם האריך הל"ת דוד צמלחמות האלו, דהרשעים יכולים
 להל"ת צמלחמות שבעצירה כי חסם מהסע"א ר"ל,

יז

שוב התבוננתי בדברי החוס' ע"ז כ"א ע"א ד"ה כיבוש שהציו צבא רש"י שלא היו שם אורים ותומים, ובר"ן שם כתב עוד דמש"ה קרי ל"י כיבוש יחיד לפי שלא הסכימו סנהדרין בצבוסה אלא דוד כצבא מדעתו, וכן כתב הרע"ב"ה שם בע"ז שה"י הסכמת דוד לצדו לכצבא שלא מדעת סנהדרין, והוא פלא עמום שהרי הוא הלכה פסוקה צמשה ריש סנהדרין בלי שום חולק שאין מויליין למלחמת הרשות אלא עפ"י צ"ד של שבעים ואחד וצגמ' שם ד' ע"ז למדו זה מקרא וכן ה"י נוהג דוד בכל מלחמותיו כמצואר שם צגמ' סנהדרין וצברכות, ומה זה ועל מה זה במלחמה זו סיגה דוד את דרכו בקודש לעשות כ"כ שלא כחורה ושלא כהלכה בלי סנהדרין וצלי אר"ת. וכל הראשונים ז"ל שכתבו הטעם דהוי כיבוש יחיד צבציל שה"י שלא כחורה הביאו כולם המקור שגלמד מקרא שאסור לכבוש מחו"ל ערם שנקבש כל ח"י ואינו מוזכר שם כלל הטעם זה שה"י בלי הסכמת הסנהדרין והאר"ת, ומנין להם להוסיף עוד העל"ה על דוד מה שלא נזכר בדברי חז"ל. וז"ל צבציל שה"י קשה להם הא"ך אפשר שכל הסנהדרין יעשו צוה צפרע האר"ת, ואולי גם מלשון כיבוש יחיד הבינו כן. אבל הגדילו החמ"י צוה הא"ך עבר דהע"ה על עונות כאלו שמצואר צב"ם שא"ה לומר עליו שחטא שהשכינה עמו. גם אינו מוזכר צב"ם מקום אח"ה עטם מה הביאו לידי כך, דזה וודאי ח"ה לומר שטעם ח"ו צדון ואינו מוזן מקום הטעות צוה.

כי דברי רבז ודברי התלמיד דברי מי שומעין ואפי' צמנות מלך ולי יהי שיואצ נעלמה ממנו הלכה ומקרה ח' קרה לדוד ויואצ מה נענה צבנהדרין יעיי"ש שהאר"ך לצאר מה ה"י הטעות אז צבלכה זו, והרי שר"ך לתרץ גם מה שלא מיחו צו הסנהדרין אם עשה שלא כהוגן שא"ה להשדו שאם ה"י מוחים צו הסנהדרין לא ה"י משגיח על דבריהם שא"ה זה אלא צמלכי הרשעים, לא בקדוש ישראל כדבע"ה שה"י כל מעשיו כולם עפ"י החוכ"ק בלי זוז כ"ש. וצחטא דצ"ש אף שה"י צוה עטמים כמצואר צגמ' מ"מ הוכיחו נתן הכציו וקבל תוכחה כמצואר צקרא, וצמלחמה שהיא סכנה גדולה לישראל אם יולחין למלחמה שלא כדת והוא חייב דאורייתא לשאל קודם צבנהדרין כמצואר צגמ' הא"ך לא מיחו צו הסנהדרין והנציאים, דמלצד העצירה שלא שאל צבנהדרין וצאורים ותומים ה"י צוה עצירות גדולות כמו שכתב הספרי, ולדעת הרמב"ם ז"ל שהיגה מ"ו אומות עבר צוה גם על מלות עשה דהחרס חחריםם ולאין דלא ישצו צאר"ך ולא חתנם ולא מלינו צב"ם מקום אח"ה טעם כ"ד לסיבת הדברים האלה. וא"ה לומר שטעם צכ"ז שהרי מצואר צקרא וצגמ' שה"י דרכו בכל מלחמותיו לשאל צבנהדרין וצאר"ת אלמלא דלא טעה צוה והא"ך פתאום צמלחמה זו טעה כ"כ. והלא עיקר הלכה זו שאסור לצאה למלחמה בלי רשות הסנהדרין למדין מקרא גבי דוד שטעה כן כמצואר צגמ' סנהדרין ע"ז והא"ך לא קיים צעלמו אח"ה הלכה שגלמד ממנו לקבוע הלכה פסוקה צישראל.

ובגמ' פסחים ד' קו"ע צסעודה שעתיד הקב"ה לעשות לצדיקים נוחין לצברתם כום לצרך ואומר איני מצרך ש"ה ממני ישמעאל וכו' ליעקב אומר איני מצרך שנשאתי שתי אחיות צחייבן שעתידה תורה לאוסרן עלי וכו' לדוד אומר אני אצרך ולי נאה לצרך שנאמר כום ישועות אשא וצב"ם ה"י אקרא וצחקשו הלא גם לדוד ה"י חטא דצ"ש ואורי' ולמה הוא עדיף לצרך מיעקב שה"י קודם מ"ת ולא נצטוי עדיין על איסור שתי אחיות וניחא לכו צבציל שאמרנו צגמ' שמעיקר הלכה לא חטא דוד מלאומה וכל האומר דוד חטא אינו אלא טעה לכן אמר לי נאה לצרך. ולפי הג"ל שדוד חטא צמלחמה זו הרצב העל"ה

גדולים שלא מלינו עליכם שום ת"י הדרא קושיא לדוכתא שזה גרע ממנה שה"י ציעקב שלא ה"י אז שום חטא אלא צשזיל שעתידה תורה לאוסרין.

ובמד"ך ריש ס' ויקרא סי' ד' כחז וז"ל אז דברה בחזון לחסידין מדבר בדוד שנדבר עמו בחזון ודיבור הכ"ד ככל הדברים האלה וככל החזון הזה וגו' לחסידין שנאמר שמרה נפשי כי חסיד אני ותאמר שויתי עזר על גבור ראצ"כ אמר י"ג מלחמות עשה דוד ורבנן אמרי י"ח ולא פליגי מ"ד י"ג לרביהן של ישראל ומ"ד י"ח חמש לנורף עלמו, הרימותי צהור מעם זה דוד שנאמר ויבחר בדוד עבדו וגו', ופי' היפ"ח צמה שאמר שויתי עזר על גבור שהכוונה שהודיעו שבצורתו היחה ע"י ה' שה"י צערו וכוף יכה לעולם וז"ל הרימותי צהור מעם שכן יכה מרומם אוחו לעולם ע"י"ש. והנה חשב כאן כל המלחמות שעשה דוד וגם אוחה המלחמה של ארם לוצה הוא צחצחון הי"ג מלחמות כמבואר במפ"י וכן הוא סתימת הלשון במדרש שצא לחשבון כמה מלחמות עשה ועל כולם דרש אוחו הפסוק שויתי עזר על גבור שצנער חלקי ה' גבור במלחמה ודרש כל הפסוק הזה לשבחיו של דוד כמו שהתחיל לומר שנדבר עמו דיבור וצחזון וכו' ואם ה"י אוחה המלחמה בעצירה כ"כ שלא כתורה ושלא כהלכה הא"ך ה"י אז ה' עמו ואין זה שצח לדוד, ועכ"פ הו"ל להוליא אוחה המלחמה מן הכלל ולא לעשות חשבון מכל מלחמותיו להגיד בכולן לשבחיו.

יח

והגלפ"ענ"ד צזה עפ"י מה שאמרתי לצאר מ"ש הרמב"ן צפ"י נ"ך עכ"כ ויהי רעב צארן שירידה ח"א ע"ה למלרים ונקמתו אח"כ צפרעה בנגעים גדולים וכל המאורעות שהיו אצלו הכל הוא רמו אליו שיה"י בן צבניו לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יה"י צבנים והצ"ה ע"ז. דברי המד"ר רבי פנחס צשם ר"א אמר הקצ"ה לצברהם לא וכבוש את הדרך לפני בניך ואחה מולא כל מה שכתוב בצברהם כתיב צבניו ושוב סיים ידע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול צשגה שהצ"ה אשתו הצדיקה צמכשול וכו' גם יליאחו

מן הארץ שנלמנו עלי' צחהלה מפני הרעב עון אשר חטא כי האלקים צרעו יפדנו ממות ועל המעשה נגזר על זרעו הגלות צארן מלרים. ואינו מוצן לכאורה דכיון שהצ"ה מקודם שהקצ"ה אמר לו על זה לא וכבוש הדרך לפני בניך ח"כ ה"י צזה רזון הצורה צ"ה וצ"ש להכין לצניו, הא"ך אמר אח"כ שה"י חטא ועון. וצחמת כי הליכתו למלרים נחשב צין העשירה נסיונות, וא"כ הוא נחשב צין הזכותים הגדולים שלו.

אמנם גם צוה"ק יש סתירה זו שאמר צפ"י נ"ך ד' פ"א ע"צ חר"י ת"ח כיון דנחת אצרכם למלרים צלא רשו אשחצבדו צניו צמלרים ד' מלה סנין דהא כתיב וירד אצרכם מלרימה ולא כתיב רד מלרים ואצטער כל ההוא לילי' צגינה דשרה, וא"כ מצואר כאן שה"י חטא צשצבילו נגזר הגלות, ושוב אח"כ צד' פ"צ כחז חר"י ווי לאינו חייצ"ה דעלמא דלא ידעין ולא משגיחין צעצידת"י דקצ"ה ואינון לא מסתכלי דכל מה דהוי צעלמא מעם קצ"ה איכו דאיכו ידע צקדמייחא מה דליכו צסופא מגיד מראשית אחרית ואיכו אסתכי ועציד עצידן צקדמייחא צגין לסלקא לון לצחר יומין, ת"ח אלמלא דנסיצת שרי לגבי פרעה לא חלקי הוא ולקאחותא דא גרים חלקאחותא לצחר בן דילקון מלרים בנגעים גדולים. עוד שם צדף פ"ג ת"ח חא דמלה אי אצרכם לא ייחות למלרים ולא יצטרף חמן צקדמייחא לא יחא חולק עצדי' צקצ"ה יעיי"ש שהאריך צזה שכל עניני ירידת אצרכם למלרים ולקוחת שרה לפרעה הוי מעובדא דקוב"ה שה"י הכרה שיה"י בן צשזיל העתיד לצניו, וא"כ הא"ך אמר שה"י חטא. וצאר חמתה ת"י סתירה זו שאעפ"י שה"י הכרה שיצור למלרים מ"מ ה"י לו להמתין עד שהקצ"ה ילוח לו שילך ולא לילך צלא רשות וזה ה"י החטא מה שקדם לילך צלי רשות, אצל ההליכה עלמה ה"י הכרה. אצל גם ע"ז יש סתירה צדצרי צוה"ק שם דף פ"צ שחר"י ת"ח דבגין כך לא פקיד קצ"ה לנחתא למלרים אלא הוא עצמו מגרמי' נחת צגין דלא יחא פחחון פה לצני עלמא דאמר ל"י בן ולצחר אצטער על אחתיה וא"כ מצואר שגם ע"ז ה"י טעם שלא יה"י פקודה מהקצ"ה שירד למלרים אלא ירד מעלמו, וא"כ ה"י זה רזון הקצ"ה שיה"י צאופן זה, והא"ך אמר שה"י חטא.

יפ

ע"צ ד"ה חלה שהקשו על מה דאמר התם דנזיר עהור נמי נקרא חוטא ותימא דנפ"ק דנזיר חמרו ללא הוי חוטא ואומר ר"ת דהא דקאמר ללא הוי חוטא היינו שמלוה גדולה מן העבירה דמלוה לידור כדאמר הרואה סוטה בקלקולה חזיר עלמו מן היין ומכל מקום קלח יש הטא מידי דהוי אמתענה תענית חלוס בשבת שקורעין לו גזר דינו ונפרעין ממנו תענית של שבת מאי תקתי' ליתבי תענית לתעניתו שהמלוה גדולה מן העבירה. ותזינן צוה שיוכל להיות צמטשה אחד שיש צו זכות שמקבל עליו שטר וגם חטא שמקבל עליו עונש. גם יכול להיות צלדיק גמור שצב חטא על ידו אף שאינו ראוי לכך חלה שהיא עלילה מהקב"ה בשביל שאותו העונש הבא על חטא זה הוכרח להיות גם בלא"ה מטעמים שראחה חכמתו ית"ש חלה אין המדה לעשות ככה בלא עון, לכן מעליל הקב"ה להביא אותו החטא על ידו כדי שילא לפועל אותו העונש שבלא"ה מוכרח שיהי' כן וכמו שמבאר צמד"ת שהבאתי למעלה מהכ' נורא עלילה על בני אדם. וכבר הביא זה גם הרמב"ם ז"ל (פיה"מ סוף צרכות). וככה היו כל החטאים שנאמרו בצבותינו הקדושים וצביותים שהי' אהב לידם בשביל אחה טעם שהיה צורך בצדק, וכבר כתבו כן הראשונים ז"ל.

ובאדר"נ פי' ל"ח שכשנתפס רשע"ג להריגה והי' יושב ותיבה ואומר אוי לנו שאנו נהרגין כמהללי שצחות וכעובדי כו"ם וכו' ואמר לו ר' ישמעאל בן אלישע שמא כשהיית יושב ודורש כבר הבית והיו כל אוכלסי ישראל יושבין לפניך וזה דעתך עליך, אמר לו ישמעאל אחי מוכן אדם שיקבל את פגשו וכתב ע"ז: האור"ח הק' דבדולחי ח"א לומר שכל חטא כזה יש חייב הריגה חלה שטנין של עשרה רבוגי מלכות בלא"ה הוכרח להיות שיש ע"ז טעמים כמוסים מיום שנברא העולם כמו שכתבו חכמי האמת, חלה שאין המדה לעשות זאת בלא חטא, לכן הזמין לו הקב"ה חטא זה שיהי' צמה לתלות. וזהו כדברי המ"ת שהבאתי.

ומעתה יתיישב צוה סתירת כל המאמרים שצמד"ת וצוה"ק בענין ירידת אברהם למצרים שהי' צוה זכות גדול והכרת שיעשה ח"א כן והי' צוה גם חטא

אבל ביאור ענין זה ע"ד שחלנו צמטא מכירת יוסף, שצקראי וצדברי חז"ל בגדילו החטא על מכרם בכסף לדיק ועי' באור"ח הק' פ' ויחי עה"כ לו ישטמנו יוסף שכתב שהרבה התחייבו לבסוף מהגלות והלרות בעד חטא זה כחמס ז"ל גלות מצרים וגם בגלות האחרון לא ולמד מה הי' לעשרה עמודי עולם עכ"ל. חלה מבואר צמד"ת תחומא פ' וישב עה"כ ויוסף הורד מצרימה זש"ה לכו חזו מפעלות חלקים נורא עלילה על בני אדם, אריצ"ק אף הנוראות שאתה מביא עלינו בעלילה את מציאן, חלה וראה כשצד"ה הקב"ה את העולם מיום הראשון צד"ה מלאך המות ואדם נברא בששי ועלילה נחלה צו שהוא הביא המיתה לעולם ואמר אדם לפני הקב"ה רבוש"ע עד שלא צד"ה עולמך קודם שני אלפים שנה היתה תורה חללך וכתיב צה זאת התורה אדם כי ימות באור"ח, חלה צד"ה לתלות העלילה צי הוי נורא עלילה על בני אדם, וכן הי' צמטא וכו' וצווסף דכתיב ויוסף הורד מצרימה אל תקרי הורד חלה הוריד את חציו והשצטים למצרים וכו' כך הקב"ה הי' מצקש לקיים גזירת יודע חדע והביא עלילה לכל אלו הדברים וירדו למצרים. וכן הוא צממה מקומות צדברי חז"ל, וכמו שהוא גם צרשיי ז"ל עה"כ וישלחו מעמק חבורן, וחלה חבורן צד"ה חלה מעלה עמוקה של אותו לדיק הקצור צחצרון לקיים מה שנאמר לאצרכם צין הבתרים כי גר יחי' זרעך. ויותר מזה מבואר צמד"ר פי' נשא פי' י"ג הי' י"ח וז"ל חפ"י שאירע לשצטים שצד לידיהם מכירת יוסף וכו' לדיקים גמורים היו ולא צה לידם חטא מעולם חלה הוא וכו' ולפי שמכירת יוסף זכות הי' לו שהיא גרמה לו למלוך וזכות הי' לאחיו ולכל בית חציו שכלכלם צלחם צשני רעבון, לכן נמכר על ידם שמגלגלין זכות עיי' זכאי עכ"ל ועיי"ש.

ונתבאר לנו צוה שני ענינים האחד שמכירת יוסף הי' זכות שלכן נעשה זה עיי' השצטים לדיקים גמורים בשביל שמגלגלין זכות עיי' זכאי אף שמבואר בכ"מ שהי' חטא ועונש צדבר מ"מ אפשר שיהי' שניכס זכות וגם חטא אף דלכאורה הס תרתי דסתרי אהדדי חלה שהוא עיי' שמבואר בתוס' צד"ה קמא דף ל"א

דינו מכל מקום יש צו גם חטא שעבר על החוב"ק
 בחטיותו בשבת ולריך תיקון אף שהזכות גדול מן
 העבירה. וכמו כן הוא בכיבוש ארס נהרים וארס
 לובה שלא מלניו בשום מקום לחשוב זה צין החטאים
 אלא במקום שדברו מהלכה זו שיש לו דין כיבוש
 יחיד נחמו העטס בשביל אותו החטא שהי' שלא כחורה.
 ואולי הי' זה עלילה מן השמים כדי שיהי' לו דין
 כיבוש יחיד כמו שנתבאר לעיל שהי' הרבה עניינים
 ככה"ג ואנחנו לא נדע דרכי הנביאים והקדמונים שעשו
 הכל בצנזרה וצרוה"ק ואין אהנו יודע עד מה ואין
 לנו שיעור רק החורה הואת שלא לחז זי"ש מהחוב"ק.
 ועכ"פ מה שהניח דוד אז את היבוסים שלא כבשו
 צוודאי הי' כן מן השמים שראו בצנזרה דלז לא
 חסתייע מילתא לכבשו.

ובאזה"ח הקי' פי' ויהי צפסוק ראוין צכורי אהת
 כתב גם על מה שנשא יעקב שתי אחיות
 שדבר זה דומה למ"ש הרמב"ם כי נביא שאמר לעבור
 על איסור מאיסורי החורה לפי שעה שומעין לו
 כאלו' זהר הכרמל גם יאמן יעקב שעשה מעשה
 על פי נבואתו שיכול לישא צ' אחיות לפי שעה לא
 שיעקר איסור צ' אחיות יעו"ש שהאריך. וכן הי'
 צדוד שהי' לו חזון מהי' ועשה מעשה עפ"י נבואתו
 ותו לק"מ ממה שלא שאל בסנהדרין כי הסנהדרין
 מעשיהם לברר הכל עפ"י החורה ולהורות כהלכה
 ולא להגיד דברי נבואות ומה שאירע לפעמים שנתגלה
 לנביא להוראת שעה לעבור על דברי חורה זה לא
 שייך לסנהדרין. גם צאו"ת י"ל שלא ראה הקב"ה
 שהאו"ת יגיד דבר שלא כהלכה. וכעין מה שהבאתי
 לעיל מהחוב"ק שלא ראה הקב"ה להגיד לצרבהם שילך
 למלרים מפני הרעב, אף שהי' ראונו ית"ש שילך
 למלרים שלא לו צמתשתחו שיעשה כן מעלמו צלי הגדת
 דיבור. וכמו כן י"ל דבשביל כבוד האו"ת או כבוד
 החורה לא ראה הקב"ה שהאו"ת יגיד דבר שלא
 כחורה וסגי צמה שהגיע החזון לדעה"ה שכה יעשה
 ולא ישאל כלל צאו"ת.

ומובן צזה לשון המד"ר ויקרא שבעתקתי לעיל
 שדרש מהקרא שטרס שהתחיל לספר משבח
 מלחמותיו של דוד צאומרו שויתי עזר על גבור הקדים

שאהה הקב"ה לידו שיהי' צמה לתלות גלות מלרים.
 וע"ד זה הוא גם דברי הרמב"ן כמובן. ומ"ש בלשון
 צמד"ר פי' לך פי' מי' סי' ו' שאמר לו הקב"ה לא"ה
 לא וכבוש הדרך לפני ציך כבר ציאר היפ"ת שס
 שאין הכוונה שאמר לו הקב"ה כן צפי' אלא שהוא
 ע"ד דכתיב ויאמר ד' לדג, כי הי' נתן צלצו לרדת מלרים
 לעשות את המעשים האלו. והרבה מאמרים תמוהים
 שצדברי חז"ל אפשר ליישבם צדרך זה, אלא שאין
 להאריך פה יותר צזה.

ב

ונלפענ"ד צרוו שזכו הענין צדעה"ה שהניח היבוסים
 סמוך לירושלים ולא כבשו אלא כבש תחלה
 ארס נהרים וארס לובה אף שהי' השכינה עמו,
 שהי' כן מן השמים שיעשה ככה, והלא צבורת
 שעה יוכל הנביא לעבור על דברי חורה מלבד צע"ז
 כמבואר צגמי' סנהדרין דף ל', ומה שלא גילו לנו
 העטס למה הי' צזה ראוין שמים הלא הרבה עניינים
 נשאררו כמוסים שלא נתגלה לנו העטס, וצפרע שאין
 נ"מ עכשו כי מאי דהוב הוב. שוב ראיתי צמור
 וקליטה סי' ש"ו שכתב דמה שכבש דוד סורי' טרס
 שכבש כל גופה של א"י ע"י מעשה נזקק להס מחוך
 שהתגרו עמו מלחמה צטרס הי' לדוד פנאי לכבוש
 כל א"י, יעו"ש. אבל א"ה לומר שהי' צאופן שהי'
 סכנה אס לא הי' הולך לכבוש אותס שא"כ הארך
 אמרו שעשה צזה שלא כחורה ולא הסכימו הסנהדרין
 שהרי אין לך דבר שעומד צפני הסכנה, וחמירה
 סכנתא מאיסורא, וע"כ שהי' אפשרות להגלל מן
 הסכנה ולכבוש קודם כל א"י אלא שהגידיה הנבואה
 שצריך לכבוש תיכף את סורי' וחי' זה הוראת שעה
 עפ"י נביא כח"ל ולא חטא צזה מאומה אלא עשה
 ראונו של המקום ציי"ה וצ"ש. ומה שאמרו צספרי
 שעשה שלא כחורה דבשביל הכי יש לו דין כיבוש
 יחיד גם זה אמת ויציב דסוף כל סוף הוי שלא
 כחורה כיון שהוא נגד המבואר צחוב"ק אף שעשה
 צזה ראוין שמים וחי' לו זכות גדול צדבר אבל הי'
 גם קלת פגס צמה שהוא נגד החורה, וכמו שהבאתי
 מדברי החום' ציי"ק צתי"ת צשבת דאף שהראו לו מן
 השמים ע"י החלוס להשתנות ומועיל לו לקרוע גזר

לומר אז דברת בחזון לחסידים שגדבר עמו דביבור
 ובחזון כמו שנאמר ככל הדברים האלה וככל החזון
 כי בזה מיושב מה שכלל גם אותה המלחמה בשבחיו
 של דוד יטן שזכה לחזון מאת ה' וידוע שאלו השתי
 מדריגות שבנבואה דיבור וחזון דיבור הוא מה שהנביא
 שומע בקול וחזון הוא מה שרואה ומשיג בלי שמועת
 קול והא"כ כי לנביא היום יקרא לפניו הרוחה ויש
 הרבה ענינים שא"ל להנביאם לדיבור אלא ע"י ראי'
 והשגה ע"י ישמה משה פ' חקת ופ' ואתחנן, ואמר על
 דהע"ה שהי' לו שני מדריגות דיבור וחזון כ"א לפי
 הלוך, ואפשר שמה שכתבו באיזה מקומות מהמפרשים
 שהי' מלחמה זו שלא עפ"י הדיבור הכוונה שלא הי'
 ע"י הדיבור כמו שלא הי' ע"י אר"ת אבל חזון
 מאת ה' הי'.

כא

ואו"י אפשר בדרך זה ליישב גם שיטת רש"י ז"ל
 שכתב הטעם שהי' כיבוש יחיד בשביל שלא
 הי' גם כל ישראל ביחד, ומקשי בתוס' ע"ז ד' כ"א
 ד"ה כיבוש דאי הי' מא"י אין זה כיבוש יחיד ואם
 הוא מחו"ל אפילו הי' שם ששים ריבוא מישראל היו
 כיבוש יחיד, וכן הקשה הר"ן ושאר ראשונים, גם
 מקשי דכיון דמבואר בספרי הטעם בשביל שהי' שלא
 כדין לכבוש חו"ל קודם א"י למה הניח דברי הספרי
 וכתב טעם שאינו מוצן, ונראה דלשון הגמ' קשיטא
 מה שקראוהו בלשון כיבוש יחיד דכיון שאין נ"מ
 לדינא אם כבשוהו ששים רבוא מישראל או רק יחידים
 ואין נ"מ אלא אם הי' מא"י או מחו"ל כמ"ש
 בספרי למה העלימו הטעם שהוא לדינא וקראוהו
 בלשון כיבוש יחיד שאינו מוצן הכוונה.

שם וכתב איש מצית לוי וצת לוי באיחכסא בלא
 הודיע את שמש ולהבן צפ' וארא שם כתב צפ"י ויקח
 עמרם את יוכבד דודתו לו לאשה, אלא אפשר דבשביל
 שלקה את דודתו אחות אבוכו וכי' ערו' האמורה
 בתורה ועמרם זקן ויושב בישיבה הי' ולימד תורה
 לישראל כמ"ש רז"ל וידעו מה שכתוב בתוכ"ק שעתידה
 לאסור זה, וקשה ע"ז כמו על צ' אחיות דיעקב, וז"ל
 דכמו שכתב באר"ת הק' אלא יעקב אע"ה שהי'
 בנבואה ללוך שעה כמו כן י"ל בעמרם ויוכבד שהי'
 עפ"י נבואה או צקלה מהאבות כי מזווג זה יא'
 משה ואהרן שאך בזכות שניהם יכלו לזכות לזה, אבל
 לפני המון שאינם יודעים צעמידות ונבואות הוי
 זה גנאי לעשות מה שאסרה התוכ"ק, ונפיק מניי'
 חורבה ודבר זה אין מגלן אלא לננועים ע"כ הלך
 לעיר אחרת כמ"ש האצ"ז שהוא מקום שאין מכירין
 ואינם יודעים מי המה וע"כ העלימה שם התוכ"ק
 את שמש כי זה הי' סיבת הליכתם שיהי' באיחכסא,
 משא"כ אח"כ צפ' וארא אחר שנחגלו משה ואהרן
 ובאו למארים והתחילו להראות האותות והמופתים
 וראו הכל כח נבואתם וגודל קדושתם אז האמינו הכל
 כי מאת ה' היתה זאת ושוב לא יברכוו אחר אותו
 הזיווג הקדוש שאשרי יולדתם ולא יסתפקו שכל מעשיהם
 בקדושה עליונה ובחזון מבי', לכן אז נכתב שמש
 באיגליא, והגם שחז"ל דרשו באופן אחר הלשון
 וילך, שהלך צענת צהו, מכל מקום אין מקרא יולא
 מידי פשוטו, ותרזווייכו איתניכו הדרש והפשט, וברמזין
 צפ"י החורה כתב דלפי דרך הפשט קאי הקרא על
 ליקוחן הראשונים ואז צודאי א"א לומר כדרשת חז"ל
 אבל אם מיירי בליקוחין שניים י"ל דתרזווייכו איתניבו.

ובן אפשר לומר באותה המלחמה שכבש דוד שלא
 כתורה, אלא שהי' לו חזון מהי' ולא הי' ראוי
 לעשותו צפרכסא לפני כל ההמון אלא יחידי סגולה
 לקח אתו עמו שמצנינים כח הנביאות ואת לנועים
 חכמה וזה הי' הסיבה שהי' כיבוש יחיד, ודברו
 חז"ל בלשון נקי' שלא להזכיר הפגם אלא המאורע
 שהי' כיבוש יחיד והיא הנותנת ע"י שהי' שלא
 כתורה לכן הי' כיבוש יחיד וממילא משמע, וגם רש"י
 ז"ל שכתב שלא הי' כל ישראל שם לא צא אלא לפרש
 לשון הש"ס שקראו אותו כיבוש יחיד, אבל כ"ע

וכתב צנח"ק צצ"ר פי ל"ה ס"ו ד' דהסנהדרין לא הסתפקו בדבר שכיוונו את כל ההלכה אלא שאר העם היו מסתפקים ולמעשה הולרכו לעשות כדברי הסנהדרין דכתיב לא תסור וגו' ומ"מ היו דואגים עד שנצטוו ע"י הבת קול שהסנהדרין כיוונו בהלכה עכ"ל יעו"ש. וא"כ כיון שהי"ן כן עפ"י הלכה ועוד מלוא קטבדי לשמוע לסנהדרין שהוא צעשה ול"ת א"כ לא הי' צוה שום עון אלא אדרבה מלוא, ולא שייך לומר שמחל להם העון, ויותר הו"ל למימר שאין צוה עון וא"ל למחילה. ומבואר בגמ' נזיר ד' כ"ג וקידושין י' פ"א אישבה הפרס וכו' יסלח לה צמח הכהוב מדבר, ופי' רש"י ז"ל מאחר שאישה הפרס סליחה זו נגזר והולך לאוקומי' עי"ן צעלא ידעה שהפר לה בעלה דמטיקרא לאיסורא נחכוונה משי"ח לריבך כפרה וסליחה אלמא שא"ל לומר סליחה על מה שאין צו עון כלל.

וצ"ל שהוא ע"ד שהבאתי לעיל מדברי החוספות שלפעמים יש דבר שצריכין לעשות מחמת שהזכות גדול מהעצירה אבל ש"ה אח"כ עדיין צריכין לתקן את העצירה כמו צענית חלום צענה שצריך למיחצ הצנית להעניתו אף שהענה כהלכה, וכמו כן י"ל צוה שאף שהולרכו לאכול ולשתות אז ציוה"כ מחמת שהי' הזכות גדול מהעצירה אבל עדיין היו צריכין לתקן אח"כ למיחצ הצנית למה שלא הצענו ציוה"כ כמו שצריך למיחצ הצנית להעניתו צענת, ועי' בצ"ק נחצצרו שמחל להם הקב"ה אותו העון שנשאר צוה ואינם צריכים עוד לשום חיקון ע"ז.

ובגמ' שם מדמה גם ענינו של דוד לזה כמבואר בקרא לדוד ולישראל עמו שהי' אז אות לעובדי גם על מחילת העון לדוד צמח שלא נפתחו השערים אלא ע"י כחו של דוד, ואף שאינו מוזכר בגמ' שם אלא אותו העון דצ"ש הנה אין צפתיחת השערים סימן על הטא דצ"ש דייקא, וז"ל הפי' בגמ' דכיון שלא הועיל שום ענין שצבולס לפתיחת השערים אלא דוקא כחו של דוד בצבד, לא זולת, זהו סימן שנקי הוא מכל הטא, ויען שפחדו הי' מעון דבת שבע שאה"כ רק בדבר אורי' ועל אותו העון צקס מהקב"ה לעשות עמו אות לעובדי להודיע שנמחל לו העון והצניח לו הקב"ה שיעשה כן צימי שלמה ותקיימה אותה

כדברי הספרי שהעטם הוא צצביל שהי' שלא כחורה ואין חולק בדבר אלא אזלי צתר שמה שכך הי' שם אותה המלחמה כיצוה יחיד צצביל טעמו של הספרי אלא שלשון רש"י ז"ל עדיין אינו מדוקדק כ"כ יעו"ש ודוק.

ומיושב היעב מה שלא חזר צשום מקום אחיך פגם על דוד מאותה המלחמה אף שהי' צוה כמה עצירות חמורות ואמרו חז"ל כי מעיינת צי' צדוד לא משכחת צי' צר מדאורי' דכתיב רק בדבר אורי' כי המלחמה הי' ע"י חזון מה', ואף שגם צבת שבע אמרו ז"ל צסנהדרין ד' ק"ז ראו"י היתה צת שבע לדוד משעה ימי צראשית גם הי' מחורץ עפ"י הלכה כמ"ש צצבת ד' נ"ו, אבל עכ"פ אמרו צוה שאכלה פגה ושצאה צמכאוב כמבואר בגמ' סנהדרין וכו' זה פגם לפי גדלו של דוד וצצביו נשערה מאוד ולכן כל ימיו הי' מתפלל רק על עון זה שאמר מחול לי על אותו עון כמ"ש בגמ' צכ"מ. וינחה ג"כ מה שיאמר לי נאה לצדק.

כב

ואף שגם צצ' אחיות דיעקב דעת האוה"ח הק' שהי' עפ"י צבואה אפשר יש חילוק עפ"י מה שאמרו בגמ' מו"ק ד' ע' צציווך ציוה"ק דבית ראשון שאכלו ושחו ציוה"כ והיו דואגים ילאה צת קול כולכם מזומנים לחיי טוב"צ ואמרו שם מנלן דאחיל לבו דחני תחליפה ציום השמיני וגו' שמחים ועודי לב על כל העובה אשר עשה ד' לדוד עבדו ולישראל עמו וכו'. צשלמא לישראל עמו דאחיל לבו עון יום הכיפורים, אלא לדוד עבדו מאי היא, אמר ר"י א"ר צעשה צצקס שלמה להכניס ארון למקדש דצקו שערים זה לזה, אמר שלמה עשרים וארבעה רנוות ולא נענה וכו' כיון שאמר וכו' זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה צאותה עשה ונפכו פני שונאי דוד כשולי קדירח וידעו הכל שמחל לו הקב"ה על אותו עון.

ודנה מה שאמרו שמחל להם הקב"ה על עון יוה"כ צריך להבין לכאורה דכיון שהי' כן עפ"י הלכה לאכול ולשתות אז ציוה"כ והיו שם הסנהדרין והצניחים

הבצטחה בפתיחת השערים שהראה שהוא נקי מכל, והיו זה אות גם על עון דבת שבע שהי' ההצטחה להודיע שנמחל לו, לכן הזכירו שם אותו העון דאך על אותו העון היו עליו התלווה משונאו ואז נהפכו פניהם כשולי קדירה אבל ממילא היו זה אות על כל עניויו של דוד שהוא נקי מהכל כמו שמדמה זה שם צחד קרא לישראל שהי' צשורה שנמחל להם עון יוה"כ שאינם לריכין עוד לשום חיקון כז"ל.

ומצואר צזכ שגם הרמב"ן ז"ל סובר שהניח דוד מז' אומות והלך לכבוש בחו"ל בלא אר"ת ובלא סנהדרין. ובעיקר הדבר מה שעבר דוד על הרכה חטאים כאלו, כבר כתבתי הנלפענ"ד. ומה שסתם הרמב"ן ז"ל דבריו שעבר דוד על כל אלו העצירות ולא ציאר שהי' מן השמים אין זה קושיא שכן מלינו גם בני אצרכם אצינו ע"ה שכתב הרמב"ן ז"ל צפרשא לך ודע כי אצרכם אצינו חטא חטא גדול צשגב שהציא אשתו הלאקניית צמכשול עון מפני פחדו פן יכרגוהו והי' לו לצטוח צה, גם יליאחו מן הארץ שלטעו עלי' צחחלה מפני הרעב עון אשר חטא כי האלקים צרעב יפדנו מן המות ועל המעשה נגזר על זרעו הבלות צארץ מלרים ציד פרעה צמקום המשפט שמה צרשע והחטא עכ"ל. והרואה בלשון זה יוכל לדמות צצחמת עשה א"ח ע"ה חטאים גדולים ומכשולות וח"ו צסיצות ילא צרשע, והרמב"ן ז"ל עלמו הציא המד"ר שאמר הקצ"ה לאצרכם לא וכבוש הדך לצניך שמצואר שם צמדדש על כל הפרטים שהי' לורך צשציל צניו וכי אמר לו לעשות כן א"כ לא חטא. וכבר הארכתי לעיל מה שמוכרח לתרן סחירה דברי הרמב"ן, אבל הרמב"ן ז"ל קיאר צציאר דבריו שכן דרכם של הראשונים ז"ל לקאר צכה"ג צעניוים כאלו, וכן הוא צזה צעניויו של דוד.

וע"כ אפשר יש חילוק דבעקב אע"ה צשתי אחיות אף שהי' צצצואה והוכרה לעשות כן מ"מ עדיין הי' מתיירא שמא נשאר צזה קלח עון כמו שהצחתי לעיל מדברי החוס' דאף צמה שלריך לעשות מחמת שהצות מרובה מן העצירה מ"מ היו פגם מחמת העצירה, משא"כ צדוד שהראה הקצ"ה אות לעובה שהוא נקי מהכל וגם שונאו הוכרחו להודות ע"ז, ע"כ אמר לי נאה לצרך. ולענין הלכה דעת המ"ד דסובר כיבוש יחיד לאו שמי' כיבוש דאף שלא חטא דוד כלום מ"מ כיון דסוף כל סוף הי' עלם מעשה הכיבוש שלא כחורה אין ליתן לו דין א"י וכיון דמה שנחנה התורה"ק דין ח"י לכל מה שנכבוש אף בחו"ל הוא מהקרא דכל מקום אשר תדרוך קף רגלכם ולמדו מקראי שאין זה אלא אחר שנכבוש כל א"י א"כ הי' זה תנאי מפורש בקרא דמה שאמר ליתן דין א"י למה שנכבוש בחו"ל הוא אף צחנאי זה אם הוא אחר שנכבוש כל א"י, וכיון שלא נתקיים צכיבוש ארם לוצה אותו התנאי הכתוב בחורה אין ליתן לו דין א"י. ועכ"פ הי' צזה הרכה טעמים שהי' שלא כחורה כז"ל ואין לריכין לימר שאך צשציל מ"ע דישיבה צא"י הי' שלא כחורה, ולק"מ על רש"י והרמב"ם וסיועתם דסברי שאין מ"ע צישיבה צא"י.

בב

אב"ל דא קושי' היא דכיון שסובר שעבר על חיובו להוריש צצעה אומות ולא שאל צצאר"ת ולא צסנהדרין האיק הוכיח מה שהי' העצירה מה שעבר על מ"ע דוישצחם צה, והלא צעלמו כתב צסה"מ שאין ללמוד מעשה דהחרם חחרימם על מ"ע דישיבה שלכן החליע למנות מ"ע דישיבה למאזה אחרת שאינו צכלל החרם חחרימם. ועכ"פ אין רא"י מחיובו של החרם חחרימם על חיוב הישוב כאשר הארכתי לעיל. וא"כ שדעתו שעבר דוד צזה על החרם חחרימם ועוד שאר עצירות, האיק יש רא"י מזה על מ"ע דישיבה.

ורע"ר נדחקתי לדעת הרמב"ן דאולי סובר שלא הי' אותו היבוסו מז' אומות, גם סובר שאין עוצרים על הלאוין דלא ישבו צארלך צשאר אומות, אבל אחרי ראותי דבריו הנ"ל צצפי עקב נסחר חירוני שהארכתי לעיל. ואולי חזר צו הרמב"ן ז"ל וצעת

ואחרי כותבי זאת הראה לי ת"ח א' שמצואר דבריו הרמב"ן עלמו צסוף פ' עקב צענין כיבוש יחיד וז"ל והעטם כי דוד צבש אותה צרלון נפשו שלא שאל צצאר"ת ולא נמלך צסנהדרין כי הי' חייב להוריש כל צצעת הגוים צחחלה וכי' ומפני שלא נעשה הכיבוש ההוא צמאזה חחורה אמרו מקלחם לא שמי' כיבוש.

הזה, אלא שצמד"ר לא נזכר צפ"י אלא מואב ואדום ומפרשי הצמד"ר היפ"ת והצב"ק ושא"ר מפרשים כתבו שנכלל בזה גם המלחמה של ארם שהי' בידם הכריתת צרית של יעקב ולכן כמבואר צפ"י בשאר מדרשות שהבאתי

ועכ"פ הנה מבואר צפ"י בכמה מדרשות שאותה המלחמה של ארם שהוא כיבוש סורי' היתה צרשות הסנהדרין שהורו כן להלכה ולמדוכו עפ"י התורה הנקראת עדות. ואף שנתחלה שלה את יואב ולא שאל בסנהדרין מ"מ ערס התחלה המלחמה ילאו לקראתו בעענה והושיבו סנהדרין ודנו עפ"י התורה, וזה נגד כל דברי הראשונים ז"ל שהחליטו ופ"י בדברי הש"ס שאותה המלחמה היתה שלא כתורה ובלא הסכמת הסנהדרין. וכפי הגרסה לבאורה שפירשו כן בש"ס לפי דעת הספרי וסברי שכל אותן המאמרי חז"ל בכמה מדרשות שהי' צהוראת הסנהדרין על פי התורה פליגי ע"ז וכוה מן החימה שלא נזכר בשום מקום בדבריהם שיש חיזו פלוגתא בזה. והיפ"ת שם על המד"ר האריך עוצה לפרש אלו המדרשות ולא הזכיר מאומה שהספרי פליג בזה, וכל הראשונים הכריעו כדעת הספרי להלכה דמשום הכי לא שמי' כיבוש. ונתקשה היפ"ת מעיקרה מאי קסבר ששלח את יואב ולא שאל בסנהדרין ומ"ש צתר הכי שהולך לדון סנהדרין ותי' דודו ידע בעלמו הדין שהי' חכם מכל הסנהדרין ותי' הדבר פשוט בעיניו ולא הולך לשאול, אלא כשחפכו על יואב ולא נתן על לבו להשיב כזאת חשש דוד על הדבר ולא רצה לסמוך על דעתו עד ששאל פי הסנהדרין. וכחצ עוד שאין להקשות ממי"ש צפ"ק דצרכות שכל המלחמות היו נמלקין בסנהדרין תחלה דהתם היינו עעמא שנעלו רשות מהם כדי שיחפלקו עליהם כדפירש"י, לא שהיו מודיעים להם על מי הילכים להלחם. וצנז"ק שם כתב על תי' זה שהוא דחוק מאוד כאשר צלמת הוא דוחק גדול מכמה עעמים ואין להאריך.

ובעיני הוא חידוש שלא דברו מאומה מה נעשה בשאלת או"ת מעיקרה כששלח את יואב למלחמה. וצנז"ק מתמת אותה הקושי' שלא נמלק בסנהדרין חידוש דרך חדש צפירושא וכיבוש יחיד

שכתב סכ"מ לא הי' דעתו כמ"ש בספרו עה"ת צפ"י מסעי צנחוב והורשתם את הארץ וישתחם בה ששמה הוא המקור לדעת הרמב"ן ז"ל שהוא מ"ע, וכחצ שם דעתו בזה והביא ראיות ופליג על רש"י ולא הביא שם אותה הרא"י מכיבוש יהושע ודוד שהביא בסכ"מ, או אולי בשביל שדעת הרמב"ן כן מכה כצרה ושא"ר ראיות שיש לו פי' גם בזה כן לפי דעתו אף שאינו מוכרח כאשר הבאתי לעיל דברי הצ"ח שכתב על הרא"ש ושא"ר פוסקים שלהפוסק שיש לו יסוד קיים ומכרז מלרף עוד סגיפוס אף שאינם כהלכה לרווחא דמילתא. ולע"ג להבין דברי הרמב"ן ז"ל. ותי' יאר עינינו להבין כל דברי הראשונים ז"ל. אבל זה ודאי שלדעת רש"י והרמב"ם וכייעתם שסברי שאין מ"ע ציטיבה צא"י לק"מ מזה.

נד

ובעיקר הדבר שהחליטו כל הראשונים שדוד עשה שלא כתורה וצלי הסכמת הסנהדרין צמלחמת ארם ושה עעם המ"ד צגמ' דלה שמי' כיבוש כדברי הספרי העיר אותי אח"כ ח"א ממה שמבואר צמ"ת פ' דברים סי' ג' וצילקוט תהלים מזמור ס' צפסוק צבלותו את ארם נהרים ואת ארם לוצה והוצה גם צרש"י ז"ל פסוק הני"ל וז"ל: מכתם זה דוד שנעשה מלך וקרא עלמו עני תם שהלך צתמימות עם קונו, ללמד ללמדו הדבר, אימתי צבלותו את ארם נהרים מהו כשהלך יואב להלחם עם ארם נהרים ילאו לקראתו אמרו לו את מצני צניו של יעקב ואנו מצ"צ של לכן והרי התנאי שלהם קיים דכתיב עד הגל הזה כששמע יואב כך חזר אלל דוד אל"ל מה אתה אומר הרי תנאי צבועת יעקב קיים, מיד הושיבו סנהדרין שושן עדות ללמד למדוכו ואמרו לו צלמת כך הי' התנאי אלא שהם עצרו תחלה צלעם הרשע לא כך אמר מן ארם ינחני וגו' וכושן רשתים לא שעצד צני וכו' הם הרשיעו עלינו שתי רשעיות כיון שהורו להם הסנהדרין כך חזר עליהם והרגם שנאמר צבלותו את ארם נהרים ואת ארם לוצה וישצ יואב וגו', עכ"ל. והאריך שם עוד כעין זה גם צמואב וצאדום שפגע צהם צלוחה המלחמה. גם צמד"ר סוף פ' ואלא צפסוק עד הגל הזה האריך עוצה צמאמר

דר"ל שלא הוּיָא חת הרבים למלחמה בזה מלוכה או בזה ב"ד אלא שכן לו לעלמו אנגריא משלו לזרכו ובכה"ג אין צריך לשאול בסנהדרין כי אינו מוּיָא למלחמה בע"כ אלא בשלו יכול לעשות כפי חפלו ורלונו ומה"ע נקרא כיבוש יחיד דלא שמי' כיבוש. וש"כ כחצ דנראה דעת הש"ס דמה שכבש דוד ארס שהיא סורי' ערס שכבש א"י הי' עפ"י התורה דאף לפי דרשת הספרי שאין לכבוש בחו"ל טרם שכבש כל א"י אין זה אלא כיבוש רבים שמוּיָאין למלחמה בע"כ כחוק המלוכה אבל כיבוש יחיד כה"ג שכבש אז דוד באנגרי' משלו זה לא אסרה תורה אף ערס שכובשין כל א"י, ולכן אמרו בש"ס טעם כיבוש יחיד ולא אמרו שטעה שלא כתורה, וסיים דאף אם לא יהי' כן דעת הספרי מ"מ נכון להתנולל כן על דוד לשיטת הגמ' וכדפרי' עתה"ד.

והנה צוודאי שמכרחיו להתנולל על דוד שטעה הכל עפ"י התורה כאשר הארכתי למעלה, אבל א"א לומר נגד כל הראשונים. ומ"ש דש"ס פליג על הספרי וכתב פי' חדש בלשון כיבוש יחיד, הנה מצואר בתום' בשני מקומות בגיטין ובע"ז, וברמב"ם פ"א מה' תרומות, וברמב"ן בשני מקומות בסה"מ ובפיה"ת וכן בר"ן ובריטב"א כולם פירשו דעת הש"ס שהוא כדעת הספרי שטעה שלא כתורה ולכן לא שמי' כיבוש, חזו"ת זה אין חילוק בין אם הי' הכיבוש ביחיד או ברבים. גם בלשון רש"י ז"ל נלפענ"ד דוחק להעמים דברי המה"ק שאין החילוק אלא אם הוא בע"כ או משלו דא"כ עיקר חסר מן הספר שאין יסוד החילוק בין אם הוא יחיד או רבים אלא בין אם הוא בע"כ או ברזון, ולא מזכר מה מאומה בלשון רש"י ז"ל. אלא אף אם נדחק להעמים בלשון רש"י ז"ל אבל בכל הראשונים שהבאתי מצואר צפ"י הכיפוף ולא נוכל להעלות על הדעת לחלוק על כל הראשונים ז"ל. גם שאר קושיות יש בזה עוד ואין להאריך.

דבריהם אמח ונדק אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דוודאי הי' לדוד חזון מה' שילך למלחמה זו ולא הולך לשאול בסנהדרין ובצו"ת כנביא אמח העושה בהוראת שעה ולכן שלא ליואצ בלי שאלת פי הסנהדרין, אמנם כאשר ילאו לקראתו בני ארס בעטנה זו של הכריתות צרות שבין יעקב ללכן הנה מצואר בתום' ב"ק ד' ל"ח סוף ע"א ד"ה נשא דכשלה דוד יואצ אל ארס נהרים וארס לובה ופגע במואבים ועטנו אל תאר את מואצ והשיב להם שהם פרצו גדר תחלה צימי בלעם שאין זה אלא דיחוי בעלמא וקרא דשופטים הי' לו להביא אלא שמן התורה הי' רואה להביא מפני חילול השם יע"ש. והרי דכיון שטענו בעטנה של תורה צריך להשיב להם מד"ת מפני חיה"ש וא"כ לא הי' אפשר להשיב להם שהי' לו חזון מה' על אותה המלחמה דאף בישראל אין מגלין זה אלא ללנועים ומכש"כ לאוב"ע שאין מאמינים בנביאי האמת אלא מה שרואין בעיניהם והולך להשיב ע"ז הלכה מצוררת לכן חזר אלא דוד והשיב בסנהדרין ע"ז לברר הלכה ברורה גלוי לכל העמים. אבל על הזמן של המלחמה אם יהי' קודם כיבוש כל א"י או אח"כ על זה לא שאל בסנהדרין כי צוה לא איכפה להו להאומות ואף אין יודעין מדרשת הספרי כמ"ש בגמ' גיטין ד' ס' עה"כ אכתוב להם רוצי תורתו כמו זר נחשבו ופי' שם התום' ד"ה אהמוהי שהעכו"ם כתבו להם תורה שכבש ולא תורה שבצ"פ, ועכ"פ לא טענו מאומה מזה, אלא כל טענתם הי' על עיקר המלחמה בשביל הכריתות צרות, ולכן הולך ע"ז מעשה צ"י"ד של הסנהדרין לברר ההלכה בשביל חיה"ש של למה יאמרו הגוים והורו להם כהלכה שאין לחוש לכריתות הצרות אבל מהזמן לא דברו כלום כי דוד וגם הסנהדרין ידעו שהוא עפ"י כ' כי ידעו ענינו של דוד. ולכן בכל אותן המדרשות שמצואר שהי' בהוראת הסנהדרין אינו מוזכר שם אלא השאלה של הכריתות צרות ולא הזכירו כלל משאלת הזמן, ובספרי אינו מוזכר כלל השאלה של הכריתות צרות שהי' עפ"י הסנהדרין אלא שאלת הזמן שהקדים זמן מלחמה זו ערס שכבש כל א"י והניח מו' האומות וזה הי' שלא כתורה אלא בהוראת שעה עפ"י נבואה ושפיר פירשו הראשונים דעת הש"ס בזה דלכן לא שמי' כיבוש כאשר הארכתי למעלה בציבור

אמנם לפימ"ש לטיל לבאר ענינו של דהע"ה בזה כי נקי הוא מכל חטא ועון אף לפי דעת הספרי מיושבין כל הקושיות ואין שום פלוגתא בין הש"ס והספרי וכל המדרשות וכל הראשונים ז"ל וכל

הענין ואין שום סתירה בכל המקומות שדברתי חז"ל
ובכל הראשונים והכל על מקומו יבוא בשל. ועכ"פ
בדא קיימין שאין מזה קושי' על שיטת רש"י והרמב"ם
וסייעתם.

כה

אחר כותבי כ"ז התבוננתי כי דברי הרמב"ם ז"ל
שכ' בטה"מ מלוא קפ"ז שז' האומות תמו
ונכרתו בימי דוד ונתפזרו הנשארים ונתערבו באומות
עד שלא נשאר להם שורש תמוהים לכאורה דהלא
מקרא מלא דבר הכחוז במלכים א' ע' כ' כל העם
הנותר מן האמורי החתי והפריזי החוי והיבוסוי וגו'
בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו
בני ישראל להחרימם ויעלם שלמה למס עובד עד
היום הזה, וא"כ מבואר צפ"י שהי' עוד הרבה
מ' האומות גם בימי שלמה כאשר חשב ה' אומות
שנותר מהם והיאך אמר שתמו ונכרתו בימי דוד.
והרמב"ם צט"מו צפ"ו מה' מלכים הביא כך עובדא
דשלמה שנחנס למס וצפ"ה מה' מלכים ה"י ד' כתב
הרמב"ם ז"ל מ"ע להחרים שבעה עממין וכו' וסיים
וכבר אבד זכרם וכתב ע"ז הרד"ז שם לפי שכל
סנחריב ובלבל את העולם, וזה אפשר לפרש שם בדברי
הרמב"ם שכ' סתם אבד זכרם, אבל בטה"מ שכ'
שבימי דוד תמו ונכרתו א"א לפרש שלא נאבד זכרם
עד סנחריב שבלבל כל העולם כולו שהי' זה בא"ק
הרביעי מאות שנים אחר דוד שהי' בא"ק השלישי
כנודע, דא"כ לא תמו ונכרתו בימי דוד.

ואו"י אפשר לומר ע"פ מ"ש החוס' ציבמות דף
ע"ו ע"ב ד"ה מנימין בסוף דבריו דאף
שמואב הי' מעורב בין האומות מ"מ היו קורין להם
מואבים כמו צימי חכמים שהיו קורין ליהודה גר
עמוני יעו"ש. ונראה הכוונה דאף שפ"י דין לא
הי' להם דין עמוני כי בלבם סנחריב וכל דפריש
מבואר פריש מ"מ היו קוראים אותו החכמים גר
עמוני יען שהי' מעורב באותו המקום מהעמונים,
וכמו קן היו נקראים המואבים בשמם אף שהיו
מעורבים בין שאר האומות. ועד"ז אפשר גם צמ"ש
הרמב"ם בהשארים מ' האומות שנתפזרו ונתערבו
בין שאר האומות בימי דוד ולא הי' להם עוד דין
ז' אומות מ"מ עדיין נקראים בשמם באותן המקומות
שהיו מעורבין כמ"ש החוס' על העמונים והמואבים
ושלמה המע"ה נתנם כולם למס עובד.

אמנם הרמב"ן צפ"י שופטים צפסוק כי תקרב אל
עיר להלחם וגו' אחר שביאר שם דעתו ז"ל
דגם צ"ו אומות אם קבלו עליהם ז' מלות ולהיות
למס עובד קוראין להם לשלום ומקיימין אותם ואין
החילוק בין ז' אומות לשאר אומות אלא אם לא
השלימו שבשאר אומות אין הורגין אלא הזכרים ולא
הנשים והטף וצ"ו אומות מהרימין גם הנשים והטף
ולא תחי' כל נשמה, וכן דעת הרמב"ם, אלא שדעת
רש"י אינו כן וסיים שם הרמב"ן שזה הענין ששעה
המלך שלמה שהעלם למס עובד מ' האומות והענין
הזה כחורה עשאו כי קבלו עליהם ז' מלות ודבר
ברור הוא כי כיון שנחנס שלמה עושי מלאכתו גברה
ידו עליהם ויכול הי' להחרימם אלא שהי' מותר
לקיימם כאשר כתבו עכ"ל. ומזה נראה שדעתו ז"ל
שעוד בימי שלמה הי' להם דין ז' אומות ולא נבללו
עדיין בין שאר האומות כי לא מלא היתר אחר צמה
שהי' שלמה מותר לקיימם אלא בשביל שקבלו עליהם
ז' מלות והעבדות כמו שביאר דעתו צ"ה, וא"כ לא
תמו ונכרתו בימי דוד כמ"ש הרמב"ם והרא"ה ז"ל.
ואפשר פליגי גם צ"ה הרמב"ם והרמב"ן ז"ל. ומ"ש
הרמב"ן שדבר ברור הוא שיכול הי' להחרימם אף
שצפסוק שם מבואר אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם
ז"ל הכוונה דצמנים הקודמים לא היו יכולים להחרימם
כמאה"כ בשופטים ג' שהניח אותם הקב"ה לנסות

זכ"ן קשה על מ"ש הרא"ה צ"ה החינוך מלוא תכ"ה
במלוא דהחרם תחרימם שכבר עשינו צ"ה
המחויב ע"י דוד מלכנו שהשחית כולם עד שלא נשאר
מהם רק מתי מספר שנתפזרו ועצבו בין האומות
עד שלא נודע זכרם עכ"ל, ואם נשאר מהם עד ימי
סנחריב ושלמה השימם למס א"כ לא נעשה עדיין
בימי דוד המחויב צ"ה, ואף שלא הי' חייב בדבר כי
הי' מאפס היכולת כמו שהעיד הכחוז אשר לא יכלו
בני ישראל להחרימם, והטעם לזה מבואר בשופטים
ג' שהניח אותם הקב"ה לנסות צ"ה את ישראל ואונם
רחמנא פטרי, אבל עכ"פ לא נעשה אז המחויב צ"ה
וא"א לומר על אותו הזמן שלא נודע זכרם.

בס את ישראל אבל שוב אח"כ ה' ה' בעזרם וגזרם יד ישראל עד שיכולים היו להחרימם, וזפרט צימי שלמה דמזוחר בחרגום שני על המגלה ששנים היו ממלכי ישראל ששלטו מסוף העולם ועד סופו שלמה ואחאב אלמא דעד שלמה לא ה' כ"כ שליטה לישראל כמו צימי שלמה.

בו

ואו"י אפשר לומר עוד צדעה הרמז"ם והרא"ה שאין צוה פלוגתא עם הרמז"ן דהנה בדברי הרא"ה ז"ל ב' החינוך יש קצת שניו בדבריו בשני המקומות דבס"י תכ"ה במלוא עשה דהחרם תחרימם כתב כאשר העתקתי לשונו לעיל שדוד השחיתם כולם והגשארים מהם נטעו צין האומות עד שלא נודע זכרם, אבל במלוא תקב"ח בלי"ח דלא תחי' כל נשמה כתב חז"ל ואעפ"י שהאמת הוא כי דוד המלך הרג מהם עד אשר כמעט כלה אותם ואבד זכרם עדיין נשאר מהם קצת שטעו צין האומות וכל מי שימלא מהם חייב לאדם בכ"מ שהם עכ"ל. ומזה נראה שאין הכוונה ב"מ"ש שצימי דוד נטעו צין האומות עד שלא נודע זכרם בלבול ממש כמו שעשה סנחריב עד שסומכין ע"ז אפילו לקולא להחיר גר עמוני מטעם כל דפריש מרובא פריש שא"ח לידע כלל מאיזה אומה הוא שנמלא דינו כדין תערובת ממש שלא נודע לשום אדם אבל צימי דוד לא ה' תערובת באופן זה אלא שהגשארים אז מ' האומות היו מחזיקין עלמם צין האומות מחמת יראה ולא נתערבו ביניהם אלא העמיני עלמם ציניהם וה' במחשך מעשיהם עד שלא נודע זכרם בישראל ולכן קראו עליהם הרמז"ם והרא"ה ז"ל לשון זה שלא נשאר להם שורש, אבל אם עפ"י סיבה נמלא איזה מהם ונתוודעו לישראל עדיין ה' החיוב עליהם להחרימם כי לא נתערבו ממש כמו צימי סנחריב. ואף שהוא דוחק קצת בלשון מ"מ ע"כ ז"ל כן בכוונתו, דא"כ הא"י אפשר שיה' על המולאם חיוב עשה ולי"ח להחרימם שהרי גם גר עמוני הוא בלאו לאוריותא דלא יבוא בקבל ה' מ"מ מחמת התערובת של בלבול סנחריב בעל הלאו וא"כ אלו ה' צימי דוד בהגשארים מ' האומות תערובת ובלבול כמו בסנחריב ה' בעל העשה ולי"ח מהם וע"כ שהוא כמו שכתבתי.

ובאמת כתב הרא"ה גם צס"י תכ"ה לנסוף ועובר ע"ז וצ"א לידו ה' מהם וכי' ולא הרגו בעל עשה זו מלבד שעבר על לאו יעיי"ש, אלא ששם אפשר לומר שצ"א לפרש פרטי המלוא למוסבר קראי אף שאין ג"מ עתה שהרי כתב מקודם שאין צידינו עתה לרדוף אחריהם ולהורגם אלא שהסביר שאעפ"כ ה' מלוא הקבועה לדורות כיון שאינו תלוי בזמן אלא שהמלוא נעדרת ממנו מחמת שאינה נמלאת לנו שנוכל לעשותה כאשר הסביר זה הרמז"ם ז"ל, אבל צס"י תקב"ח כתב הרא"ה צפ"י שאף אחר שאבד זכרם צימי דוד יש חיוב על כל המולא אותם לאדם, וז"ל כמו שכתבתי לעיל. גם ז"ל דמ"ש במלוא תכ"ה שטעמו נעדרה המלוא מאתנו והולך לבקש טעם דהוי מלוא קבועה לדורות צשצ"ל שאינו תלוי בזמן הוא צשצ"ל בלבול סנחריב שע"ז נעדרה המלוא לגמרי וא"ח לקיימה עוד אבל ממה שנעשה צימי דוד לא נעדרה המלוא לגמרי כי עדיין ה' מלואות לקיימה מי שימלא מהמיעוט שחפצו צין האומות והוי דא"י ע"ז מלוא קבועה וקיימה, וזהו בדברי הרדב"ז שהצאתי שכתב בטעמו של הרמז"ם צשצ"ל בלבול סנחריב ויש צוה קיזור לשון שלא הזכיר כלל מבלבול סנחריב, ואולי סמך על מ"ש אח"כ בלאו דגר עמוני ובשאר מקומות וכמ"ש החו"ס ביצמות ע"ז ע"צ ד"ה מנימין ובמגלה דף י"ב ע"צ ד"ה זיל שחקשו שם על הא דלמר במס' ברכות ובמס' ידים דסנחריב בלבול עמוני וצירמני' כתיב שהחריבן נבוכדנאצר ומשמע שם שצאותה שעה ה' יושבין במקומם וא"כ לא בלבול סנחריב ואם בלבול חזרו קודם שהחריבם נבוכדנאצר ות"י דגבי יהודה גר עמוני אחורבן נבוכדנאצר סמך דנבוכדנאצר נמי בלבול אלא צשצ"ל שסנחריב ה' הראשון שבלבול נקרא הכל על שמו אבל עיקר מילתא אנבוכדנאצר סמך יעיי"ש. והרי שאף בעמון שיקר הבלבול ה' ע"י נבוכדנאצר לא כמו שאר העולם שה' הכל ע"י סנחריב מ"מ לא הזכירו גם בלבול בני עמון אלא סנחריב יפן שסנחריב ה' המתחיל, ועד"ז אפשר להבין צו' האומות שה' בתחלה מעשה דוד וגם העיקר ה' ע"י דוד כי דוד הכריחם כמעט כולם וגם המיעוטא דמיעוטא שנשאר נעמטו צין האומות אף שהבלבול הגמור באותן המיעוטא דמיעוטא ה' אח"כ ע"י סנחריב מ"מ לא הזכירו אלא מעשה דוד שה' כמו שכתבתי.

בנחלה והעיקר, אף שהולך קלה סמך על סנחריב, ואם אפשר עדיין הוא דוחק קלה בלשון הרא"ה מ"מ הענין מוכרח כמו שכתבתי.

ומעתה לה נפלאה היא ולא רחוקה לפרש גם בדברי הרמב"ם בטה"מ ע"ז דאף שבימי דוד נתפזרו הנשארים מז' האומות בין שאר האומות מ"מ לא הי' בלבול גמור ושבו אח"כ בימי שלמה חזרו למקומם כמ"ש התוס' צניני עמון דאחר שבלבלם סנחריב חזרו אח"כ למקומם והיו במקומם בימי נבוכדנאצר וא"כ לק"מ גם לפי דברי הרמב"ם מה שאח"כ ששלמה נהגם למס עובד כדת וכהלכה כמו שביאר הרמב"ן ז"ל ואין פלוגתא צנינים. וי"ל עוד שמ"ש הרמב"ם ז"ל שציינו דוד חמו ונכרתו אין זה לשון מוחלט שנאצדו מן העולם כולם דכתב רש"י ז"ל צפי' אמור עה"כ ונכרתה הנפש ההוא מלפני אני ה' וי"ל יכול מלד זה ללד זה יכרת ממקומו ויתיישב במקום אחר תלמוד לומר אני ה' בכל מקום אני, והרי דלולא שאח"כ אני ה' אף דכתב ונכרתה הנפש ההיא מלפני ה' אפשר לפרשו שאין זה כריחה מן העולם אלא כריחה ממקומו להתיישב במקום אחר וכמו כן י"ל הלאשן נכרתו בימי דוד ששבל שגם המיעוט דמיעוט הנשארים נכרתו ממקומם צמה שנתפזרו בין האומות אף שגמר הבלבול בהם ה' אח"כ ע"י סנחריב כדברי הרדב"ז.

ורכאורה חשבתי שאפשר למנוח צזה קלה ישוב לדברי הרמב"ן ז"ל מה שנתקשיתי לעיל צמה שכתב על מה שאמרו ז"ל שדוד עשה שלא כחורה שהוא ששבל מלכות ישוב א"י דכיון שהניח שם מז' האומות עבר על עשה ולי"ת ואין ראוי כלל ולפי הני"ל חשבתי לכאורה דלולי מה שהניח מז' האומות ה' בדרך היחר כמ"ש הרמב"ן על שלמה שהי' מותר לקיימם ששבל שקבלו עליהם ז' מלכות או אפשר לא ה' היכולת להורישם אז כמו שאח"כ ולא יכלו צני ישראל להורישם, אבל ראיתי אח"כ שא"ל לומר כן צדעת הרמב"ן שהרי צסוף פ' עקב כתב צפי' שהי' חייב להוריש כל שצעת הגוים אח"כ עשה אותו לחייב צדבר צמה שלא הורישם וא"ל לומר כני"ל, וחזן לזה כיון שיש לימוד מקרא שאין לכבוש חו"ל טרם שכובשין

כל א"י אח"כ י"ל שגזירת הכתוב היא שאין לכבוש חו"ל באותו הזמן שלא כבשו כל א"י ואין מזה ראוי על מלכות ישוב א"י ללא דרשין טעמא דקרא וכבר כתבתי שדברי הרמב"ן ז"ל צזה לע"ג ועכ"פ אין צזה פירכה על דעת רש"י והרמב"ם וסייעתם כאשר הארכתי לעיל.

בז

ומ"ש עוד הרמב"ן ואומר אני כי המלכה שחכמים מפליגים צה והיא דירת א"י עד שאמרו כל היולא ממנה ודר בחו"ל יהא צעניך כעובד ע"ז שנאמר כי גרשני היום מהספתה בנחלה ה' לאמור לך עבוד ע"ז וכו' הכל היא ממ"ע שנוטווינו לשבת צה עכ"ל, הנה חזין שהרמב"ן ז"ל צזה שניה לשונו, דעד כאן שהציא ראיות שיש מ"ע צכיבוש הארץ וצישיצחה הציא הראיות צסתמא וכאשר התחיל להציא ראיות שיש מ"ע ליחידים גם צזמן הגלות התחיל לומר צזה ואומר אני, והוא הוראה שלא מלך צאלה הכרח כראיות הקודמות אלא שהוא ז"ל ה' אומר כן לפי שיטתו ודעתו ז"ל, וצאלמת מה שהציא מקרא דדוד דהוי ההולך מא"י לחו"ל כעובד ע"ז כבר נתבאר צמאמר הראשון צארכה צסי' ה' וצסי' ו' שדעת רש"י והתרגומים ועוד הרבה ראשונים שהעטם הוא צשבל שכולך מתחת ממשלת התורה תחת ממשלת עובדי ע"ז, וכמו שהציא רש"י ז"ל ע"ז לשון התי"י אזל דוד צניני עממיה פלחי טעותא, וכן מפורש יולא בדברי רש"י והתרגום צפי' וחתחן שכתב הקרא על הגלות ועצדתם שם אלהים יגוי' שהעטם הוא שששבל ששעובדים לעובדיהם הוי כאלו עבדו להם, וא"כ אין ראוי כלל מדוד שהלך ממלכות קדושה של שאלו המלך אל אחיש מלך גח לזמן הזה שהכל הוא תחת ממשלת ע"ז או מנות שגרע מע"ז, כי אין העטם ששבל מלכות הישוב אלא ששבל הממשלה.

ודר"י והרא"ש והטור והשו"ע השמיטו לגמרי הך מימרא דלעולם ידור אדם צא"י שהדר בחו"ל הוי כעובד ע"ז ולא הציאו מזה כלל, כי אין דרכם להציא מה שאינו נוהג צזה"ל. וכעין זה הוא דעת הרמב"ם צמאמר קה"ש צפי' מימרא זו שכתב חו"ל

וכבר פי' ע"י הכניאים שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם שאמר דהע"ה כי גרשוני היום מהסחפה בנחלת ה' הנה שקל דירתו בין הגוים כאלו עובד ע"ז עכ"ל. והנה מצוהר בדבריו צפי' מימרה זו שאמר דוד כי גרשוני מהסחפה וגו' לאמר לך עבוד ע"ז שהוא בשביל שהולך לילך בין הפלשתים הכופרים בהשי"ת ושאל המלך וכל עם ישראל היו דנקים באמונה ובתורה"ק והדר בין הכופרים כמותם, וא"כ אין הטעם בשביל ההפרש שבין א"י לחו"ל ומה שלמדו חכז"ל מה על כל היולא מא"י לחו"ל שהוא כעובד ע"ז הוא מטעם הנ"ל לא בשביל א"י לחו"ל.

ועד"ז הוא גם לשון הש"ס בעי"ז ד' ח' ע"ה תניא ר"י אומר ישראל שצחז"ל עובדי ע"ז צטרכה הן, כיזד עכו"ם שעשה משה לבנו וזימן כל היהודים שצטערו אעפ"י שאובלין משלכן ושותין משלכן וכו' מעלה עליהם הכתוב כאלו אכלו מזבחי מתים שנאמר וקרא לך משעת קריאה, עכ"ל. ומצוהר דאכיל וכו' וקרא לך משעת קריאה, עכ"ל. ומצוהר צוה הטעם שישראל עובדי ע"ז צטרכה בשביל שנקראים לסעודה עכו"ם והוא מקרא דוקרא לך, וצודאי שגם צא"י אם שם נקראים לסעודה עכו"ם הדין כן מקרא דוקרא לך, ואעפ"י סתמו הדברים לומר כן דוקא צחז"ל, כי סתם א"י מיירי כשישראל שרוין על אדמתם ואינם מניחים שם ע"ז וא"א לבזא שם לידי זה להיות נקראים לסעודה עכו"ם כ"א צחז"ל, וא"כ אין מימרה זו אלא על זמן הבית דלאחר החורבן גם צא"י יש ממשלת עכו"ם ואין נ"מ לפי טעם זה בין א"י לחו"ל. וכמו כן י"ל גם בשאר המימרות שאמרו דזירת חו"ל שהיא כע"ז שהוא כמו מימרה זו דישראל שצחז"ל עובדי ע"ז צטרכה שמופרש שם הטעם שלא שייך אלא צחז"ל, לא אחר החורבן, ואף שגם שם ראיתי מפ' דלכן אמרו ישראל שצחז"ל עובדי ע"ז צטרכה בשביל שחז"ל היא תחת השמים, אבל כיון שצוהר בגמ' צפי' אך טעם זה בשביל שנקראים לסעודה עכו"ם ולא אמרו טעם אחר כלל צודאי שיסודם הוא טעם זה. ואף שאפשר לרמז בדברי חכז"ל עוד הרבה ענינים שלא נתבארו צפי' אבל מה שכתבו צפי' הוא היסוד לזנות עליו ומיני' גמריקן.

ולשון הרמב"ם ז"ל צפה"מ פ"ק דע"ז על המשנה עיר שיש בה עכו"ם צד' י"א ע"כ חז"ל שאסור ליכנס לעיר שיש בה עכו"ם כש"כ לדור בה וכש"כ לסחור בה ותמויות מעוערות תמויות העיר שמיפין אותם צא"ה מין ממניי הגוי שיעשה הוא הכל לע"ז ולפיכך כל מה שיש בה אסור בהנאה, ולפיכך יודע לך שכל עיר של אומה שהיה להם בה בית תיפלה שהוא בית עכו"ם בלא ספק אותה העיר אסור לעבור בה בצוונה וכש"כ לדור בה, אבל אנחנו תחת ידיהם צעונותינו ושוכנים צאלרם אנוסים ונתקיים צנו מה שנאמר ועצדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן עכ"ל. והרי שדעתו ז"ל שצוה נתקיים ועצדתם שם אלהים אחרים צמה שדרים צעירות שיש בהם ע"ז שזה אסור מלד הדין אלא מממת האונם ואין הטעם בשביל שהוא חו"ל וע"כ ציני שאלו שצודאי לא ה"י אז שום סרך ע"ז צא"י שפיר אמר דוד כי גרשוני וגו' לאמר לך עבוד ע"ז, וזה כדעת רש"י והתרגומים. אלא שצחיצורו ספר היד דרכו להציא אף מה שאינו נובג צזמן הזה, וכמו שהציא הרמב"ם כמה הלכות צעניני א"י צסתמא וציארו הפוסקים שאין כוונתו אלא צזמן שישראל שרוין על אדמתם, ויתבאר זה להלן.

כח

אל"א שהרמב"ן ז"ל לשיטתו שכתב צפי' אחרי הטעם דהדר צחז"ל ה"י כאלו עובד ע"ז בשביל השרים שא"י אינו תחת שום שר אלא תחת הקצ"ה צעלמו, וחז"ל הוא תחת השרים, ולפי טעם זה יוכל להיות שאינו חלוי בהממשלה ושייך מימרה זו גם אחר החורבן, אלא שלא הצנתי דכיון שהתרגומים שהמה מיוצ"ע והתרגום אונקלס הוא מפי ר"א ור"י כתבו הטעם בשביל הממשלה, הא"ך כתב הרמב"ן ז"ל טעם אחר, וכי מצי פליג על התנאים. אלא שאפשר לומר שכתב זה לטעם נוסף ולא פליג על התרגומים אלא שחרווייבו איתגבו, וכן נראה מלשון הרמב"ן ז"ל צפי' וחתקן על הכתוב ועצדתם שם אלהים מעשה ידי אדם וגו' שהציא הרמב"ן ז"ל לשון רש"י שהוא בשביל שצודים לעובדיהם וכתב

ע"ז וכבר פירשתי סודו כי היושב בחו"ל לארץ וכו' ומעשה ידי אדם מלמעלה למטה כמו שהזכרתי בסדר אחרי מות, עכ"ל. ומבואר בזה דלא פליג על רש"י ז"ל שכתב ביאורו ע"פ התרגום אלא שהוא ז"ל מפרש עפ"י סודן של דברים כמו שבכל התורה כולה יש פעמים נגלים ופעמים נסתרים עפ"י סוד ואלו ואלו דברי אלקים חיים. ובאמת שלפי פשט הכי שאמר מעשה ידי אדם עין ואזן א"ל"ל לומר זה כלל על השמים שבוודאי אינם מעשה ידי אדם ואין לה פ"י אלא לפי דעת התרגום ורש"י ז"ל שעובדים לעובדי מעשה ידי אדם עין ואזן, אלא שהרמב"ן ז"ל רמז לתקן זה באומרו מעשה ידי אדם מלמעלה למטה כמו שהזכרתי בס' אחרי זה סוד נפלא. וכבר הזכיר אותנו הרמב"ן ז"ל בסוף פתיחת ספרו על התורה וז"ל שלא לחשוב מחשבות בדבר מכל הרמזים שהוא כתב בסתרי התורה ומודיע נאמנה שלא יושגו דבר ולא יודעו כלל בשים שכל ובינה זולת מפי מקובל חכם לאוזן מקובל מדין, והאריך עוד בזה ואמר כי הסברה בהן אולת רבת הנזקין ואל יכרסו אל ה' לראות כי ה' אש אוכלת הוא קל קנאות אבל יחזו בפירושו חידושים בפשטים ובמדרשים יקחו מוסר מפי רבותינו הקדושים בגדול ממך אל תדרוש, בחזק ממך אל תחקור, במפלה ממך כל תדע, במכוסה ממך כל תשא, צמה שהורשית התבונן שאין לך עסק בנסתרות, עכ"ל יעיי"ש שהאריך. וא"כ א"ל להתבונן צמה שכתב עפ"י סוד, אבל מה שנוגע להלכה ע"כ יתן להתבונן, וא"כ אריך להבין האריך אפשר ללמוד מקרא הנאמר בדוד על זמן הזה כיון ששם ה' גם העטם שהלך מהשתעבדות למלכות קדושה למלכות עובדי ע"ז מה שלא שייך זה עכשיו. ואף אם ה' להרמב"ן ז"ל עוד טעם אחר בזה אבל משם אין ראוי.

גרשוני וגו' לא צא לומר שגם משם יש ללמוד כל הענין כולו כמו מפסוק הראשון שהביא אלא צא לדמותו שעכ"פ צזה הם שווים שדירת חו"ל כעובד ע"ז ומהפסוק הראשון למדין שהעטם הוא בשביל השמים. ובתו"כ ס' ברה פ' ה' כתב תחלה עכ"כ לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים מכאן אמרו היושב בא"י מקבל עליו עול מלכות שמים ואח"כ כתב כל היוצא לחו"ל כאלו עובד ע"ז וכן בדוד הוא אומר וכו', וכתב שם הקרבן אהרן דמקרא קמא דכתיב לתת לכם וגו' אין ראוי אלא שהיושב שם מקבל עליו עול מלכות שמים אבל אין ראוי שהיוצא משם הוי כעובד ע"ז להכי אינעריך קרא דכתיב גבי דוד דשם מבואר לאמר לך עבוד אלקים אחרים. אמנם בצרייתא שבגמרא כחובות אינו מוזכר כלל לשון זה ששם מקבל עליו עול מלכות שמים, אלא זה שהיוצא משם הוי כעובד ע"ז, וכן בתוספתא צפ"ה דמס' ע"ז אינו מוזכר כלל הלשון של קבלת עומ"ש, וז"ל דסברי דהקרא דכתיב גבי דוד הוי גילוי מילתא גם על הקרא דלתת לכם וגו' שהכוונה היא דהוי כעובד ע"ז ולכן נקטי החמור יותר, והקרא דלתת לכם הוי גילוי מילתא שאינו תלוי בזמן והני תרי קראי לריכוס זה לזה מה שחסר זה גילה זה. והרמב"ן בזה"מ לא הביא אלא כך לימוד שכתב גבי דוד דכמה פעמים דרך הפוסקים לקאר בהבאת הכתובים והביא רק מה שנאמר גבי דוד כיון דשם מבואר צפ"י דהוי כעובד ע"ז ואף דמשם אין ראוי על זמן הזה והולך גם לקרא קמא דכתיב לתת לכם וגו' מ"מ הרבה פעמים מלינו בן צפוסקים שמציאין רק עיקר הענין ולא הביאו כל הכתובים הנזכרים שסומכין בזה על לשון הש"ס, וכעין זה מלינו הרבה פעמים בדברי הרמב"ם ז"ל כנודע. כן י"ל לדעת הרמב"ן. אבל רש"י והתרגומים שלא הזכירו כלל אלא כך עעמא יען שמתעבדים לעובדי ע"ז נראה דלא סבירא להו טעם הרמב"ן. ואפשר לפרש גם הקרא דלתת לכם לפי טעם הנ"ל אף דכתב סתם מ"מ נתינת הארץ לישראל הוי צעת שנמסר בידם והמה המושלים שאריכין אז לצער כל הע"ז מן הארץ וע"כ אמר לתת לכם את ארץ כנען שצעת שניתן לכם א"י אזי להיות לכם לאלקים שאז היוצא משם הוי כעובד ע"ז וטעמא חדא הוא בשביל רשות הממשלה ואין זה כלל בשביל מלכות ישוב א"י. ועכ"פ לק"מ

ואו"י דעת הרמב"ן ז"ל דכיון שבצרייתא שבש"ס סוף כתובות למד זה בתחלה ממה שנאמר לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים ושם אינו מוזכר שום זמן אלא תלה הדבר בא"י משם נשמע שאין ג"מ בין זמן מן הזמנים אלא בכל עת אם דר בחו"ל הוי כעובד ע"ז שעובד את המקום שהוא תחת הקב"ה בכבודו ובעלמו והולך תחת השמים, ומה שאמרה בצרייתא אח"כ וכן בדוד הוא אומר כי

מזה על שיטת רש"י והרמב"ם וסייעתם דשפיר מלי סברי כנ"ל.

בב

ולשון הזוה"ק בריש פ' צבר ד' ק"ט ע"ב אחר שדיבר שם מסוד הקרבנות כתב ח"ל ונחולה לארץ דשכינתא מרחקא מן בעלה אחמר כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוקי בגין דלית תמן קרבנין בחולה לארץ וכו' אע"ג דתקיפו אצתן ללותין באחר דקרננין האי חיבו לקרבא נפשי וכו' אבל מסערה דכרכיין וכו' לית תמן קרבנא עכ"ל יעו"ש: נחלא לפי"ז מצואר צוה"ק שהעטם הוא מה שהדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוקי הוא בשביל דלית תמן קרבנא ח"כ אין זה אלא בזמן הבית שבא"י יש קרבנות אבל לאחר החורבן גם בא"י אין קרבנות כמו בחו"ל ואין נ"מ לענין זה בין א"י לחו"ל ומה שאמרו בגמרא דהוי כעובד ע"ז זה פירושה למה שאמר בתחלה שדומה לו כמי שאין לו אלוקי כמו שמצואר שם בגמרא שא"א לומר שאין לו אלוקי ממש אלא הפ"י הוא דהוי כעובד ע"ז והוא ענין אחד כמו שמוזן בזה דברי הש"ס. ולפי דעת הזוה"ק שהעטם הוא בשביל הקרבת הקרבנות אין זה ענין כלל למנות ישוב א"י ושפיר מוזן הגירסא שזרש"י ז"ל בכמה ספרי תנ"ך כל היואל מא"י לחו"ל בזמן הבית.

ואת שצוה"ק פ' יתרו דף ע"ט ע"ב שם כתב סתם ולכן כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוקי משום דזרעא קדישא לארעא קדישא סלקא ושכינתא באחרה יתבה ולא הזכיר כלל מענין קרבנות אין זה סתירה למ"ש בפ' צבר שהוא בשביל קרבנות שהרי העטם שאין מקריבין קרבנות אלא בא"י הוא ג"כ בשביל טעם זה בשביל ששמה שכינתא באחרה יתבה והוא מצואר גם שמה במקומו פ' צבר שכתב עילת העלות לא שריא תמן וכאלו לא הוי קב"ה חד צתר דלאו חיבו עם שכינת' ובחולה לארץ דשכינתא מרחקא מן בעלה אחמר כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוקי בגין דלית תמן קרבנין בחו"ל ולזמנא דקב"ה מתקרב עם שכינת' אתקיים צ"י האי קרא ציוס הכוא יחי' ה' אחד ושמו אחד ועילת העלות

שריא עני' וכו' ולכן מתאונן אח"כ באומרו ובגין דא כד שכינתא חיבי לצר מהיכלא דצי מקדשא ולצר מוכרסיין דילה כציכול כאלו לא הוה חד עמי' וכו' יעו"ש. וכל אשר עיניו לו יראה שם שהוא העטם שבשביל דשכינתא באחרה יתבה צבי מקדשא לכן אך תמן אית קרבנות ולא במקום אחר. גם נראה שמה שלאחר החורבן דשכינתא חיבי לצר מהיכלא דצי מקדשא אין להקריב קרבנות אף בא"י. ובס' צנין ליון סי' א' האריך לבאר מהכתובים ומהש"ס שאחר החורבן א"א להקריב קרבנות, ומה שאמרו מקריבין אעפ"י שאין בית הכוונה צעת שהגיע הזמן שורה הקב"ה לצנות את הבית אלא שלא נגמר עדיין אז מותר להקריב בלא בית כמו שהקריבו הרבה שנים בימי עזרא. וכתב עוד תירוולים אחרים על כך מיומרא דמקריבין אעפ"י שאין בית. ולדינא מחליט שמה שאחר החורבן א"א להקריב קרבנות עד שיעלה ר"ון מהשי"ת ויבוא משיח לדקינו ויתקבצו נדחי ישראל אל הר הקודש. והוא ז"ל מצאיר זה צעטמו ונימוקו ע"ד הנגלה וכיוון צזה אל החמת שכן נראה צעליל דעת הזוה"ק פ' צבר.

גם כתב שם צוה"ק שלכן אנו מתפללים שתענינו בשמחה לחרינו ותעטנו בגבולינו ושם נעשה לפניך קרבנות חובותינו, והדברים מצוורים שם בכמה לשונות שהחזרת השכינה הקדושה עם ישראל והקרבת קרבנות הא בזה תליא וא"כ אין זה סתירה כלל למ"ש בפ' יתרו אך העטם בשביל שהשכינה שורה שמה עם ישראל כי זהו גם העטם של הקרבת קרבנות וחדא מילתא היא אלא שקורר בלשוננו ולא ביאר שם ענין הקרבנות, והרבה פעמים מלינו כן גם בדברי הש"ס, וכמ"ש החוס' צמס' כריתות דף י"ד ד"ה אלא על הא דהקשה שם על רפרס ודחאו וציומא הביא הא דרפרס ולא דחאו דרגילות הוא דדברי תורה עניינם במקום אחד ועשירים במקום אחר, ומקורו מירושלמי פ"ג דר"ה הל' ה' דרש כן מקרא דהיתא באניות סותר ממרחק תצוה לחמה. והנה שם הוא ממש צהיפך דציומא שהצוה מיומרא דרפרס צלי שום ערעור היו זה הילכתא ושזו אח"כ צס' קדשיב בצריתות דחאו מתמת קושי' וכותב עליו צדוחא היא ח"כ הוי ממש צהיפך ואעפ"כ כתבו החוס' שאין

היו צגלות תחת ממשלה ע"ז והשרים שלהם, הכי היו כולם ח"ו עובדי ע"ז, אלא שג"ל שהוא צחי' עמוקה באחה מדה ידועה שנקרא כן, וכמה ענינים מלנו כה"ג צש"ס אף צמה שאין צהם מלוה או איסורא לאורייתא, והלא גם צהך איסורא דלאכול ולשתות בצעודת עכו"ס שלמדו צש"ס מקרא מיוחד דוקרא לך שגם משעת קריאה הוי עובד ע"ז, מ"מ כתב הנקב"כ ציו"ד סי' קנ"ב סעיף א' דלא הוי אלא איסור דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, ומשום איבה שרי, וע"כ שאין ראוי ממה שאמרו חכז"ל צזה לשון ע"ז שהוא איסור לאורייתא דאין הכוונה לדמות לשמן ע"ז גמורה ח"ו אלא כז"ל. ואף לכעו"ז שם שהחמיר בצעודת עכו"ס ונראה מדבריו שסובר דהוי לאורייתא מ"מ כתב העטם צשביל הרחקת צנותיהם וצשביל שלמדוהו מקרא מיוחד דוקרא לך ואכלת מזבחו ומג"ל לומר צדירה צלבד צחז"ל שיש צזה איסור לאורייתא, ולדעת הנקב"כ שאף צסעודה עם העכו"ס אין צו איסור לאורייתא ומותר משום איבה, מכל שכן צבדירה צלבד צחז"ל לארץ אינו אסור מדאורייתא אף שכתבו הלשון כאלו עובד ע"ז לא גרע מסעודתם, ואין מזה שום הכרה לשיטת הרמב"ן שיש מ"ע לאורייתא צישיבת א"י. אלא שהרמב"ן ז"ל לשיטתו שסובר צלאו הכי שיש צזה מ"ע לאורייתא מהוכחות שהביא צתחלה מיסתבר לוי' לתלות גם זה באותה המלוה כמו צשפ"י על החורה תלה הכ דמעלין צזה. ולכן התחיל צזה לומר צלשון אומר אני שלא יאמר זה צדרך קושי' על הרמב"ם אלא הוא הוי' אומר כן לפי שיטתו, ומחזק צזה את דבריו. ועכ"פ אין מזה שום קושיא על שיטת הרמב"ם וסייעתם.

לא

זה סתירה דכן היא הרגילות שסומכין על מה שנכתב אח"כ ביתר ביאור ומכש"כ צכה"ג שגם לפימ"ש צפ' צהר לא נדחה העטם שכתב צפ' יתרו אלא אדרבא צריכין לדברי עטם צשפ' יתרו גם לאלה הדברים שכתב צפ' צהר צענין הקרצנות ואין שם צפ' יתרו אלא קילור דברים צעלמא צודאי דאמרינן דברי תורה עניינם צמקומן ועשירים צמקום אחר. ועי' צהצות חכ"ל סי' קמ"ג שכתב שהמשניות והצרייתות סומכות זע"ז פעמים שזו מארכת וזו מקצרת ופעמים איפכא והביא כן מגמ' פסחים דף מ"ח שכתבו אלא שחק לוי' צברייתא ומכדר לוי' צמתני' ה"כ אימר שתיק לוי' צמתני' ומכדר לוי' צמכילתא אחריתא וזה אף צמשניות וצרייתות וש"ס שנעשו ללימוד הנגלה, ומכש"כ צזוה"ק שכתב צכונה צלשון שהענין צחוכו עמיר ועלם כמ"ש הרח"ו ז"ל ולריך להיות מצין דבר מתוך דבר. גם כצ ככתבו הראשונים ז"ל שכל מה שאפשר לתרץ דברי חכז"ל שלא יהי' סתירה צדבריהם צריך למשכוני אנפשין אף אם נלטרך עי"ז ליישבם צדוחק אין לעשות סתירה צדבריהם ז"ל, וא"כ כיון צשפ' צהר מפורש יולא שתלוי צקרצנות אם נפרש צפ' יתרו כונה אחרת הוי סתירה וצודאי שאין להשוב כן אלא להשוות הדברים הקדושים, וצפרט שהדברים מיושבים היטב לפי הנ"ל צלי שום דוחק לפענ"ד. גם צזוה"ק פ' פנחס ד' רכ"ה ע"א כתב חז"ל דלית קרצנין צחולה לארץ וצג"ד אוקמוי רצנן הדר צחז"ל דומה כמי שאין לו אלקי, וא"כ מצואר צזוה"ק צשני מקומות שתלוי צקרצנות, ואף אם צמקום א' יש ספק כצ אמרו חכז"ל צכה"ג סמי חדא מקמי תרחי, אבל האמת הוא שאין צזה סתירה וספק צזוה"ק כאשר נצבאר לעיל. וא"כ נראה גם דעת הצוה"ק שמימרא זו אינה ענין כלל למצות ישוב ארץ ישראל ולא שייך צזמן הזה דליכא קרצנות צעו"ה.

ב

ובשלה"ק צשער האותיות אות ק' צקדושה המקום מציא ראוי דצרייתא זו דכל הדר צחז"ל כאלו עובד ע"ז מיירי אף צחורצנה מדבזכיר צרישא לעולם ידור אדם צא"י אפילו צעיר שרובה גויים וזה וודאי לא הוי' צישיבתה צזכ"ב. ולא זכיתי להבין דברי קדשו צזה. והנה ראשית אכתוב לפענ"ד ראוי צרורה מן המשנה שהי' צא"י גם צזכ"ב עיירות של גויים, צצמשנה פ"ח דמקואות א"י טהורה ומקואותי' טהורות

ואפילו לדעת הרמב"ן ז"ל שהעטם הוא צשביל השרי מעלה ששייך זה גם צזמן הזה מ"מ אין הכרה שיש צזה מ"ע לאורייתא דודאי אין זה עובד ע"ז כמשמעו שהרי כמה דורות הקדמונים קדושי עליונים אף התנאים ואמוראים גם הרבה צביאים

ופסקה הרמזים צפוי דמוקואות הלי' ה' וכתב שם הכ"מ וכן הוא בצ"י סוף סוי ר"א שאין זה אלא בזמן שישראל שריוון על אדמתם אבל האידנה דין א"י שזה לארץ העכו"ם צרה, וכן משמע בחוספתא עכ"ל. וז"ל לפי"ז דאף שבמשנה איתא סתם א"י מ"מ לא מיירי אותה המשנה אלא בא"י בשיבתה ולא אחר החורבן, וכן ז"ל בדברי הרמזים ז"ל. ומצינו כן כ"פ. והנה ברישא דמתני' שאמר א"י טבורה מצואר שם צר"ש דקאי על עיירות של גוים שבתוכה שטבורין דלא גזרו עומאה אלא על ארץ העמים שצחול"ל ולא שצא"י. וכן כתבו הרע"ב והתו"ט ושאר מפרשים, והוא מוכרח דבעיירות של ישראל בא"י למה הולך לומר שהיא טבורה. והשתא אם נימא דקודם החורבן לא הי' בא"י עיירות של גוים ע"כ נלעזר לומר דאותה המשנה דקאי על עיירות של גוים מיירי אחר החורבן וא"כ הא"י סיים ע"ז ומקואותי' טבורין הלא אחר החורבן אין מקואות א"י טבורין יותר מחול"ל כמ"ש הצ"ח, וע"כ דאותה המשנה דעלה קאי ומקואותי' טבורין מיירי קודם החורבן. וכיון דא"א לפרש המשנה אלא בעיירות של גוים כמ"ש הר"ש וכל המפורשים היא ראיה מוכחת שהי' בא"י עיירות של גוים אף קודם החורבן.

וכבר כתבו המפורשים לתרץ המשנה דא"י טבורה שלא יהי' סתירה ממש' אלהות פי"ח משנה ז' דמדורות העכו"ם עמאים אף בא"י דהא דלא גזרו בעיירות העכו"ם בא"י הוא רק בגושה ואוירה דבמדורות שלהם חיישינן שמא קבר שם אחיה מת אבל בחזק כיון שהי' אז יד ישראל תקיפה אין מניחים לקבור שם, וע"כ דאף צעת שהי' יד ישראל תקיפה בא"י היו שם גם עיירות של גוים. וצרמזים פי"א מה' עומאת המת הלי' ח' שתרומה וקדשים שנטמאו מחמת מדור העכו"ם תולין לא אוכלין ולא שורפין, ומצואר שם צה' י"א שאין מדור העכו"ם צחול"ל, והוא מהחוספתא שלא גזרו על מדור העכו"ם שצחול"ל וא"כ מ"ש דין תרומה וקדשים שנטמאו מחמת מדור העכו"ם מיירי בא"י ומדכתב. צרה גם קדשים שלא אוכלין ולא שורפין ע"כ שהוא בזמן הבית דאחר החורבן אין לנו כלל אכילת קדשים, וא"כ מצואר שהי' מדורות העכו"ם בא"י בזמן הבית.

והנה אף צביאה ראשונה שהיו ששים רבוא מישראל אמרה התוכי"ק לא אגרשנו מפניך צנה אחת פן תהי' הארץ שממה ומכש"כ צבית שני שבתחלה לא צאו אלא מ' אלף, ואף שאח"כ נחרבו ישראל מ"מ אפשר לא איסתיע מילתא לגרשם כולם שלא ישארו עיירות מיושבין מגוים, וצפרע שצבית שני הי' קצת שליטה האומות עליהם באיזה ענינים. ובגמ' ע"ז ד' ח' ע"ב דגם צעת שנלחו ישראל את היונים הי' בשותפות עם הרומיים והכי אתני צהדיהו אי מין מלכי מיניכו אפרכי אי מיניכו מלכי מין אפרכי ורק כ"ו שנים קאי לכו צהימנותא צהדי ישראל מאחן ואילך אשחטצדי צבו, וע"כ לא הי' נקרא הגאולה שצבית שני גאולה שלימה אלא פקודה בעלמא כי הי' בכל הזמן יד נכרי באמצע, ואף במקומות שהי' יד ישראל תקיפה צהנהגה שצפנים מ"מ היו ענינים פרטים שהי' ממשלה להאומות ויוכל להיות שהי' עיירות שאף שמשלו שם ישראל צהנהגה שצפנים מ"מ פרט זה לגרשם משם לגמרי לא היו יכולים, ואעפ"כ יוכל להיות שההולך אז מא"י לחול"ל שהיא לגמרי תחת ממשלת העכו"ם הי' כעובד ע"ז כי אינו דומה לא"י שהי' רוצה דרובא של הנכנת כל אדם תחת ממשלת ישראל ממשלת החורה לחול"ל שהוא לגמרי תחת ממשלת האומות ונעשה כאו"א עבד לעובדי ע"ז. גם קודם החורבן נלחו עליהם הרומיים מצואר צגמ' גיעון דף נ"ו דאמרו רבנן להצרינוי ניפוק ונעביד שלמא צהדיהו לא שצקניבו אמרי לכו ניפוק ונעביד קרצא צהדיהו אמרו לכו רבנן לא מיסתיע מילתא, וכבר כתבו שאלו היו עושים אז כדעת החכמים למעבד שלמא צהדיהו והי' להם קצת הנענה ליתן להם באיזה פרטים ממשלה יותר לא הי' נחרצ הבית והיו נשארים ישראל במקומן ועדיין הי' צרוב צהנהגה ממשלת ישראל שהיא ממשלת החורה כמצואר צמדרשים וצשאר ספרים כוודע, אבל הי' ענינים פרטים שהי' להרומיים ממשלה בא"י הרבה שנים קודם החורבן כמצואר צגמ' שבת דף ע"ז ע"א ק"פ שזה עוד שלא חרצ-הבית פשעה מלכות הרשעה על ישראל, וכמו שהצאחי למעלה גם מגמ' ע"ז, ואין שום הוכחה שלא הי' בא"י בזמן בית שני אחיה עיירות של גוים כי לא יכלו לעשות הכל בכל הפרטים כראונם ולא בכל דבר אסתיע מילתא.

איסתייע מילתא. וכבר הבאתי מה שבזאר בקרא שופטים ג' שהניח הקב"ה הרבה מן האומות לנסות בהם את ישראל, ואפשר שמעטם זה הניח הקב"ה הרבה עיירות של עכו"ם ולא איסתייע מילתא לכובשם או עממם אחרים שלא נתגלו לנו מדרכיו ית"ש.

לב

ועב"פ אין שום קושוא אם הי' בזמן הבית עיירות שדרו בהם גוים ולא איסתייע מילתא לגרשם כולם לגמרי מן הארץ, כמו שיותר מזה מלינו בכה"ג שהבאתי למעלה. ועוד שהרי מקרא מפורש כי תקרב אל עיר להלחם עלי' וקראת אלי' לשלום, ומבואר שם ברמב"ן שאף בז' עממין שהחויבו להחרים ולא תחוי' כל נשמה אין זה אלא אם לא קבלו עליהם ז' מצות או אם אינם רגוים להיות נכנעים, אבל אם מקבלים עליהם ז' מצות ולהיות נכנעים בתשלומי מס וכדומה החויבו לקרוא להם לשלום אף אם המה מז' אומות, ומכש"כ צשאריו אומות. וכן הוא ברמב"ם הל' מלכים פ"ו. והחילוק בין ז' אומות לשאריו האומות הוא רק כשלא השלימו דבשאר האומות הורגין רק הזכרים הגדולים אבל מניחין הטף והנשים וצו' האומות אין מחיין כל נשמה. וכפ"פ הי' אופנים שהי' חויבו דאורייתא לעשות שלום עם גוים להניחם שם צאה"ק, והכחוב אומר מצני החושצים הגרים עממם מהם תקנו עבד ואמה ועי' בגמ' קדושין דף ס"ז ע"ב וצ"ש שם, אמנם זה ודאי שאף אותן הגוים שקבלו עליהם ז' מצות מ"מ דין גוים להם ואינם צשמירת התורה שבת וכשרות וכדומה כה"ת כולה מלבד הז' מצות ולישראל הדר צנייהם עדיין יש החשש של ויתעבדו בגוים וילמדו מעשיהם, ובזוודאי שטוב יותר לדור צעיר שרובה ישראל שהמה צשמירת כה"ת כולה וכל מצותיו, וא"כ אף אלו לא הי' צא"י צזכ"ב עיירות של גוים שלא קבלו עליהם ז' מצות אם עכ"פ הי' שם עיירות של גוים שקבלו עליהם ז' מצות שליוחה התורה"ק להשלים עמם ולהניחם שם יש נ"מ צמימרא זו שאמרו לעולם ידור צא"י אף צעיר שרובה עכו"ם כי לולא המימרא הזאת הי' אפשר לומר שטוב יותר לדור צעיר שרובה ישראל אף צאו"ל

ועד"ז נראה צמה שאמרו בגמ' חגיגה ד' ג' ע"ב הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי צבל מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעת"ל והניחום כדי שיסמכו עליהם עניים צשציעות, וכחצו החום צמגילה ד' י' ע"א ד"ה דכו"ע דעטס זה אמרו צגמ' למאן דסצירא לי' קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לצא אצל מאן דס"ל קדשה לעת"ל לא סצירא לי' טעם זה, וא"כ למאן דסצירא לי' קדשה לע"ל אינו מוזכר שום טעם למה הניחו עולי צבל הרבה כרכים שלא כבשום כמבואר צכ"מ שהיו הרבה כרכים שלא כבשום עולי צבל, ונראה צשציל דלא איסתייע מילתא. גם צציוה ראשונה לא כיבש יחושע את כל א"י, גם ממה שצבש יחושע הי' עיירות שניטל אח"כ מהם ע"י מלחמה, וצירושלמי מס' חלה פ"ב ה"א על הא דכתיב צירבעס בן יואש הוא השיב את גבול ישראל וגו' מציא שם פלוגתא חד אמר כל מה שכיבש יחושע כיבש זה וחד אמר יותר ממה שכיבש יחושע כיבש זה ופי' שם הפ"מ כל מה שכיבש יחושע כיבש זה כלומר שלא הוסיף לכבוש יותר אלא כל מה שכיבש יחושע ונטלו הארמים מהם הוא השיב אותן לגבול ישראל ואידך אמר שהוסיף וכיבש יותר ממה שכיבש יחושע.

ובבר הבאתי גם צדוד שהניח היצוסי שהוא מז' אומות סמוך לירושלים והלך לכבוש ארם לוצה צלי רשות מאו"ת וסנהדרין יען שהי' בן מן השמים ולא איסתייע מילתא אז להורית את היצוסי כאשר הארכתי למעלה. ועד"ז נראה מה שהניחו עולי צבל הרבה כרכים שלא כבשו דלמ"ד קדשה לע"ל לא מלינו צזה שום טעם, ונראה דלא איסתייע מילתא וראו הכל צרות קדשם, כאשר גם צשעת חורבן הבית ראו החכמים צרות קדשם דלא איסתייע מילתא ללחום כמבואר צגמ' גיעין ד' ג"ו ע"א אמרו להו ניפוק ונעציד קרבא צבהדיהו אמרו להו רצנן לא מיסתייע מילתא, אף שצדרך הטבע היו חזקים כמו שאה"כ לא האמינו כי יצוא צר ואויב צשערי ירושלים וכן מבואר צמדרש גם צחורבן בית שני שפע"י דרך הטבע לא יכלו הרומיים לכבוש וקראו עליהם המקרא אם לא כי צורם מחרם ובי' הסגורם, והי' זה צסיבת הצריונים שלא יייתו לצברי חכמים שראו צרות קדשם דלא

מלדור צעיר שרובה גויס צא"י, כי אף ששומרינ ז' מלות ומלווין אנו מהתורה"ק להניחם שם מ"מ אין טובה לישראל שמוטל עליו כהת"כ ומלותי לדור ציניחה.

ומה שאמרו בצרייתת הלשון עיר שרובה עכו"ם ולא אמרו עיר שרובה גויס ששומרים ז' מלות זה וודאי לא קשי' שהרי דרכן של חז"ל לדבר בלשון זה בהרבה הלכות אין מספר כמו צריס בצורות שאמר הלוקח עובר חמורו של עובד כוכבים וכי' פטור מן הבכורה שנאמר בישראל ולא באחרים, ופירש"י ז"ל אחרים עכו"ם זה וודאי שאף עובר חמורו של גוי ששומר ז' מלות פטור מן הבכורה שלא נצטוי במלות בכורה, וצוודאי יש לו דין אחרים לענין זה ואין לו דין ישראל וכו' בכלל המיעוט שאה"כ בישראל ולא באחרים וכן צמה שאמרו מירוח העכו"ם פוטר מן המעשר מהקרא דגנן ולא דגן עכו"ם צש"ם גיעין דף מ"ז ובשאר מקומות צש"ם וכן צמה שאמרו צמשנה מס' פיהה הלקט והשכחה והפיאה של עכו"ם חייבין צמעשר אה"כ הפקיר וכדומה הרבה הלכות כאלו שהטעם צכ"ז שפעורין מכל אלה המלות צשציל שאינם בכלל מקראות שמחייבין צזה ואין ג"מ לענין זה אם הוא עובד ע"ז או לאו שאינו חלוי צזה, ואעפ"כ אמרו חז"ל צכ"ז הלשון עכו"ם שכן דרכם של חז"ל לדבר על הרוב ורובא דרובא מהגויס עובדי ע"ז הם אף אם רק מנהג אבותיהם צדיהם מ"מ הוי עובדי ע"ז ולא חשו חכמים לעשות דילמא אתי למיטעי שאין דינים אלו אלא צעובדי ע"ז לא בגויס שאינם עובדי ע"ז וז"ל צשציל דממילא שמעינן דזיל צתר עעמא צשציל שלא צאו לכלל חיוב צאלה המלות ואין מקום לעשות ע"כ לא שניו את לשונם לדבר בלשון עכו"ם כדרכם לקרות כל הגויס, ומכש"כ צזה כיון שלדעתם ז"ל האמת הוא כן לדור צא"י ולא צחז"ל אף אם יאטרך עיי"ז לדור צעיר שרובה גויס כאלו שעובדים ע"ז, אף אם לא הוי ג"מ אז אלא לענין גויס שאינם עובדי ע"ז צשציל המציאות שלא הוי אז שם עובדי ע"ז אבל למה להם לערות לשנות לשונם כיון שהי' לורך להגיד אותה ההלכה אמרוהו בלשון שהוא אמת שכן היא ההלכה אף צעכו"ם, ועכ"פ אין ראי' משם שלא נאמרה הלכה זו צזה"כ.

ובמה שהצאתי לעיל כמה הוכחות שהי' צזה"כ מדורות של עכו"ם צא"י אין לדחוק לחלק לדעת השל"ה צמה שכתב על מה שאמרו צגמרא עיר שרובה עכו"ם שלא הוי זה צזה"כ שאין כוונתו ז"ל אלא שלא הוי עיר שרובה עכו"ם אבל מדורות עכו"ם היו אלא שהיו מיעוטה של העיר לא רובה, הדא דצרי"ש והצרי"צ וכל המפ' על המשנה דא"י טהורה מצוחר צפי' דמייירי צעיירות של גויס ולא אמרו מדורות או מקומות אלא עיירות, אבל גם צלאו הכי חילוק זה לא ניתן להאמר דממ"ז אם כונת השל"ה ז"ל דלכן היא וודאי שלא הוי צשיצתה צזמן הבית עיר שרובה עכו"ם צא"י צשציל שאסור להניח עובדי ע"ז צא"י משום הלאו דלא ישצו צארלך ועוד שאר לאווין שהצאתי לעיל זה וודאי אסור אף צעכו"ם א' ואין חילוק, וע"כ כיון שמוכרח מכמה מקומות שהיו אז מדורות עכו"ם צא"י ההכרח לומר צא' משני פנים או דלא איסתייעא מילתא לכובצו או דמייירי צגוי שאינו עובד ע"ז, ולתרווייהו עעמי אין חילוק בין עכו"ם א' לעיר שכולם גויס דלעטם דלא איסתייע מילתא לכובצו אדרצת יותר מיסתבר דלא איסתייע מילתא ללחוס עם עיר לגרשם מלומר דלא איסתייע מילתא על איזה גויס יחידים צעיר שלא הוי' אפשרות לגרשם, וכבר הצאתי הוכחות צרורות שהיו עיירות שלא איסתייע מילתא לכובצם וא"כ אפשר שהכתבצ שם שהיו דרין צתובה מיעוטה מישראל ורובא מגויס, ואם מייירי מגויס שאינם עובדים ע"ז הנה מקרא מפורש כי תקרב אל עיר וגו' וקראת אלי' לשלו' וזויותה התורה"ק להניחם שם אף עיר כולה כאשר הארכתי לעיל.

ועוד דהלא אף לפי דברי השל"ה"ק שלא הוי צזה"כ כלל עיירות של נכרים צא"י מ"מ אין קושי' מה שאמרה הצרייתת אותה ההלכה להודיע חשיבות הדירה צא"י שאף צעיר שרובה עכו"ם הוא כדאי ומכש"כ צעיירות של ישראל שמה. ובתורה"ק פי' שלא שאה"כ עלה נעלה וירשנו אותה שקשה כפל הלשון עלה נעלה ופירש"י ז"ל צר"ל אפילו צשמים והוא אומר עשו סולמות ועלו שם נלליח צכל צצריו. והנה זה וודאי לא הוי' ולא נצרא שלא אמר משה מעולם לעשות סולמות לעלות לשמים ולא יאמר כן לעולם

ענין ע"ז, ומכש"כ במינות שמלכד שבעלם הדין חמיר מינות הרבה יותר מע"ז כמבואר ברמב"ם בכהמה מקומות, גם לא נחבטל ילרא דמינות כי אדרבה אמרו ז"ל שאני מינות דמשכח, ומחמת רוב התגברות המינות ר"ל חקנו צרכה המינים, וא"כ כמה שאמרו אפילו צעיר שרובה עכו"ם הודיעונו הגבול דצעיר שרובה מינים דגרע מעיר שרובה עכו"ם לא אמרו לדור בא"י וכמו שאין לורך להודיענו שם בגמ' ברכות דפחות ממיל חוזר אלא כמה שאמר הלשון אפילו מיל אינו חוזר בזה שמעינן דפחות ממיל חוזר, כמו כן הוא בכאן דכמה שאמר אפילו צעיר שרובה עכו"ם בזה אשמעינן דצעיר שרובה מינים שגרוע מעכו"ם לא אמרו לדור בא"י ואין לורך להשמיענו יותר.

וא"כ לפי"ז אפילו לפי דברי השלה"ק שלא היה נ"מ אז בזה"כ לדבר מעיר שרובה עכו"ם מ"מ הולרכו להגיד זה כדי לידע הגבול במאמרו ז"ל שזהו השיעור ולא יותר, ונ"מ לידע שאין בכלל זה עיר שרובה מינים שזה וודאי הוי אף בזה"כ כי ברוב הימים שבה"כ הוי להם מלחמות עולמות עם הכדוקים שדינים כמינים כיון שאין מאמינים בחושבנ"פ. ובהו"מ ברכות דף ז' ע"א ד"ה הווא מבואר שהלדוקים מורידין אותם ולא מעלין כדון מינים שגרועים מעכו"ם שלפי הגירסא דגרסין החם עכו"ם נוחא להו מה שלא מעלין ולא מורידין אלא לפי הגירסא לדוקי נחקשו כיון שיש ללדוקי דין מינים שמורידין ולא מעלין ועיי"ש וא"כ נ"מ טובא במימרא זו גם בזה"כ אף לפי דבר השלה"ק. — הגה כחצתי כמה תירולים לתרץ דלק"מ על האומרים שלא נאמרה מימרא זו אלא בזה"כ, וכבר הבאתי שכן הוא גם משמעות דברי הזוה"ק אבל כבר כתבתי שלא צאתי ח"ו להכריע בין הרים גדולים כי מי אנכי ולא צאתי אלא לברר דעת כל הראשונים ז"ל בזה עד מקום שידי יד כהה מגעת, ולדינא יחבאר אי"ה בסוף הקונטרס. (עיין הערה בחוקן העניינים).

לד

ובזה שהביא עוד הרמב"ן מהספרי שזכרו א"י וזכו ואמרו ישבת א"י שקולה כנגד כל המנוחות, הגה בגמ' לא מלינו זה, אלא בשבועות דף כ"ט ובמנחות

אשפי"כ נאמר כן לישראל עד כמה גדול כחו של משה שאפילו ה' אומר דבר רחוק כזה בודאי ה' בו הלכה ללמוד מזה דכש"כ כמה שאומר לעלות לא"י, וא"כ ק"ו שאין קושי כמה שאמרה הברייתא להודיע עד כמה חשיבות הדירה בא"י שהיא אפילו צעיר שרובה עכו"ם ללמוד מזה ק"ו על עיירות של ישראל.

לב

וי"ש להעיר עוד דהנה בגמ' ברכות דף ע"ו ע"א אמרו אצל להפלה מהדר ועד כמה עד פרסה והני"מ לקמ"י אצל לאחורי אפילו מיל אינו חוזר, ומינה מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר, וכן הוא הלשון ברי"ף וש"מ פחות ממיל הוא חוזר וכן הוא להלכה ברמב"ם פ"ד מה' הפלה וצ"ע אר"ח סי' נ"ב, ועכ"פ מבואר בזה בגמ' ובראשונים דכיון שאמר הלשון אפילו מיל הוי הוכחה לדינא דבבא פחות מזה אין הדין כן דלשון אפילו הוי רבותא ואין לך בו אלא אותו הגבול, וא"כ גם כמה שאמרו לעולם ידור בא"י אפילו צעיר שרובה עכו"ם כיון שכתב הלשון אפילו הוי רבותא וגבול דלא יותר, דמקום שהוא גרוע מרובה עכו"ם לא אמרו לדור בא"י.

ודנה מבואר בגמרא ובכל הפוסקים דהמינים והאפיקורסים שבישראל גרועים מעכו"ם שהרי בעכו"ם לא מעלין ולא מורידין ובאפיקורסים מורידין ולא מעלין כמבואר בגמ' ע"ז דף כ"ן, וברמב"ם פ"י מה' ע"ז ופ"ד מה' רולח וצ"פ י"א מה' עדות שהם פחותין מן העכו"ם, וכן הוא צ"ע יו"ד סי' קנ"ה וחז"מ סי' תכ"ה, והרמב"ם פ"י מה' ע"ז כתב הטעם שאפיקורסים גרועים מן העכו"ם שצביל שמשירין את העם מאחרי ה', ונראה הטעם בזה שצביל שעלולים יותר מן העכו"ם להסיר לב העם מאחרי השי"ת וא"כ הדבר פשוט שגרע הרבה יותר לדור צעיר שרובה מינים ואפיקורסים מעיר שרובה עכו"ם, ובפרע בזמן התנאים שכבר בטלוהו ליארע דע"ז כמו שאמרו בגמ' ע"ז דף י"ז ריש ע"ב חיזיל אפתחא דע"ז דנכים יר"י ופירש"י ז"ל נשחט ילרא אנשי כנה"ג בקשו רחמים ונמסר בידם והרגוהו, אלא שאשפי"כ חמיר

דף מ"ג ע"א ועוד, אמרו כן על מלוא לילית ששקולה כנגד כל המלות, וברש"י ז"ל סוף פ' שלח חשב ג' מלות ששקולים ככל המלות, ע"ז ושבת וילית, ומדלא חשב ישיבת א"י נראה לכאורה דאינו סובר כן בישיבת א"י. — שוב העיר אותי ח"א מדברי הגמ' ז"צ דף ע' ע"א שקולה לדקה כנגד כל המלות ולא הובא גם זה ברש"י ז"ל אלא דתנא ושייר או משום דרש"י חושב רק אלו הסמוכין, ואם כן אין רא"י מדברי רש"י. אבל עכ"פ על הרבה מלות מנינו בש"ס שאמרו ששקולה כנגד כל המלות ועל ישוב ארץ ישראל אינו מוזכר כן בש"ס כלל. ובגמרא מנילה דף ע"ז ע"ב איתא גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש שכל זמן שברוך צן נר"י קיים לא הניחו עזרא ועלה, והנה לא הזכיר מאומה שתלמוד תורה גדול מעלי' לא"י שהרי לא עלה, וז"ל שאין זה רבותא כלל אלא הרבותא היא שגדול מבנין ציהמ"ק, ואם ישיבת א"י היא שקולה כנגד כל המלות מה שלא מנינו זה צבנין ציהמ"ק הו"ל למינקט הרבותא מה שגדול מעלי' לא"י או עכ"פ הו"ל להזכיר שיהיה ישיבת א"י וצנין ציהמ"ק, ומדשביק לגמרי ישיבת א"י ולא צא להשמיענו אלא מה שגדול מבנין ציהמ"ק שמע מינה שלא ראו שום רבותא צמה שמורה אחרת דוחה ישיבת א"י, ואם סברי דשקולה כנגד כל המלות הוא דבר תימה מה שלא ראו בדחייתה שום רבותא. הגם שמה ששקול כנגד כל המלות אין נ"מ לענין דחיית מלוא אחרת שהרי מה שעשה דוחה ל"ת ילפינן צגמ' יבמות ד' ג' מכלאים צליית וכחז שם הריעצ"א וז"ל יש מקשים היכי ילפינן מליית לכל התורה דילמא עשה לילית שאני שהוא שקולה כנגד כל המלות, וי"ל דהא לא חשיבא חומרא דהא חזן הוי רץ למלוא קלה כצחמורה שאין אחה יודע מתן שכרן של מלות עכ"ל. ולכאורה אינו מוצן שהרי כמה פירכות צגמ' שם דלא נוכל למילף עדול"ת ממלות שיש להם אחיה מעליותא כמו ממילה שזכרתו עלי' ו"ג צריחות ומחמיד שישנו לפני הדיבור ועוד כמה פירכות שם כה"ג ולא אמרינן דכיון דחזן הוי רץ למלוא קלה כצחמורה אין נ"מ צשום מעליותא למילף מיני' על כל המלות ולמה לא חשיב זה ששקול כנגד כל המלות פירכה לענין דלא למילף מיני' על שאר כל המלות כמו פירכות האחרות שצש"ס צזה.

ובחידושי הרמב"ן שם מצואר קאת יותר שצביא קושי' זו צשם החוס' דהאיך ילפינן מליית דמה לילית שכן שקולה כנגד כל המלות ותי' וז"ל דלא דייקין הכי צשכרן של מלות וכו' דלאוי דשבת לדינא חמירי ועשה לילית לא חמיר אלא למתן שכרו ואי אחיה יודע מתן שכרן של מלות, עכ"ל. ומצואר צזה החילוק שמה שהוא שקול יותר לענין מתן שכר ולא נאמר צו אחיה חומר לענין הדין אין צו יפוי כה יותר לדחות אחיה מלוא אחרת כי לא נמסר לנו לדון אלא צחומרא וקולא שהיא לדינא אבל מה שהוא לענין מתן שכר זה לא נמסר אלא להקצ"ה, וכעין מ"ש הרמב"ם ז"ל צפ"ג מה' תשובה ה' צ' שמה שאמרו שידון צזכיות ועונות ההרי רוצו אין שיקול זה לפי מנין הזכיות והעונות וכו' ואין שוקלין אלא צדעתו של קל דעות והוא היודע האיך עורכין הזכיות כנגד העונות עכ"ל. וע"כ מה שחלוי צענין השכר אין אהנו יודע עד מה ואף דמה שילית שקולה כנגד כל המלות ילפינן מקרא דוראיחס אותו וזכרתם אח כל מלות ה' מ"מ אין לפרש זה אלא כנגד השכר ואין צזה נ"מ לענין דינא לענין דחיית אחיה מלוא. ועדיין צ"צ אלא שאין להאריך צזה כ"כ כי וודאי הוא דע"כ ז"ל כן מדחינן דגמרינן עדול"ת מכלאים צליית אף דילפינן מקרא והיא מיימרא מצוארת צש"ס לילית שקולה כנגד כל המלות, וא"כ אף ממה שנראה לכאורה פשטות דברי הספרי ששקולה ישיבת א"י ככל המלות מ"מ לק"מ מה שלא עשו עי"ז רבותא צש"ס מה שגדחה מפני מלוא אחרת.

אבר' עדיין קשה לדעת הסוצרין שיש צעלי' לא"י מ"ש אף אם אינו לדינא יותר ממלוא אחרת מ"מ זה וודאי שיש צדחיית שחי מלות רבותא יותר מצמלוא אחיה וא"כ למה לא אמר אלא גדול ת"ת מבנין ציהמ"ק שהיא מלוא אחיה הו"ל למימר יותר רבותא שהוא גדול משחי מלות ישיבת א"י וצנין ציהמ"ק, ורליתי אח"כ צעורי אצן שם צמנילה שפקשה צמה שלמדו מעזרא שגדול ת"ת מבנין ציהמ"ק דילמא שקולין כן מש"ה לא הוי מחויב לעלות ותי' שאלו היו שקולין ת"ת וצנין ציהמ"ק ה"י מכריע צזה מלות ישיבת א"י דהוי תרתי עס צנין ציהמ"ק אבל כיון שח"ת גדול מבנין ציהמ"ק לכן אין מכריע צזה גם

סוצרים לכל תוספתה או זרייתה של הוחרה בגמ' משששח היא דמסתמא כיון שרלו חכמי הש"ס לחבר התלמוד חקרו ודרשו בכל הספרים וזיכרו אותם שהם בני סמכה זדוקא כמ"ש הר"ש אלגזי צ"י גופי הלכות ואף מדברי המשנה אין לומדין הלכה אלא מדברי הגמ' כמבואר בש"ס צ"ב דף ק"ל ע"ב ובש"ס נדה דף ז' ע"ב ופירש"י ז"ל שם דאין למדין הלכה מחוץ המשנה מזרייתה ששנוי' זכין הלכה כפלוגי, שהאמוראים האחרונים דקדקו בטעמי התנאים והעמידו הלכה על זרי'. וזירושלמי אמרו אין למדין לא מן הלכות ולא מן האגדות ולא מן התוספות אלא מן הגמ'. וז"ל הא"י הגדול בתשובותיו סי' תשנ"ד והנה התלמוד שלנו שאנו עסוקים בו תמיד כמה גירסות משונות יש בו כ"ש זרייתות וירושלמי שאין לנו עסוקין בו ואפילו תוספתא דר"ח ספרא וספרי אלו רואין שבכמה מקומות מציאין בתלמוד ומחסר זכין ומייתר זכין לפיכך אין לסמוך על שום זרייתה אם היא נגד התלמוד כי התלמוד נכתב להוראה וכו' כי הספרים נשתצו בידי סופרים או היו פלוגתא ואילו הוצאה בתלמוד שמא היו משצין או מעמידין אותה כיחידה לפיכך אין לסמוך כ"א על התלמוד.

ויעי' ברמב"ם פ"ו מה' מעילה ה"י ד' שתמה הראצ"ד על הרמב"ם למה סמך על תוספתא שהיא נגד המשנה והגמ'. ובכ"מ ת"י שאפשר ליישב התוספתא שאינה סותרת המשנה והגמ' לכן הביאה, ובה' מקואות פ"א ה"י י"א הוא צהיפך שהרמב"ם השמיע התוספתא והראצ"ד הביאה וכתב שם צכ"מ העטם שהשמיעו הרמב"ם והרא"ש התוספתא צשציל צמשנה נכתב צסחם, משמע שאין המשנה סוברת כוותי, וז"ל להראצ"ד ושאר פוסקים שהציאו אותה התוספתא שאפשר לתרץ ולהשוות עם דברי המשנה וא"כ אף שרואין לפעמים צראשונים שמציאין ראי' מזרייתה שלא הוצאה צש"ס ז"ל שהצינו שאינו כנגד הש"ס. גם אין קושי' על ראשונים שאינם סוצרין צזרייתה שלא הוצאה צש"ס ד"ל שהצינו שאין כן דעת הש"ס. וא"כ אין קושי' כלל על רש"י והרמב"ם וסויעתם מדברי הספרי צשיצת א"י שלא הוצא צש"ס. וכבר כתצתי דאדרצא יש ראיות מן הש"ס שאינה סוברת כן. ואם הרמב"ן ז"ל הביא דברי הספרי מ"מ צצרא

מלות ישיבת א"י ועי"ש. ונמצא לפי"ז שיעקר הילפותא היא יען שיצנו גם מלות ישיבת א"י. אבל עדיין קשה כיון שישיבת א"י היא לורך לאותו הילפותא היא לו להזכירו עכ"פ ומדוע משמיטו לגמרי ולא יזכר ולא יפקד שמה.

ולכאורה מזה ראי' לדעת רש"י והרמב"ם וסויעתו שאין מ"ע צעלי' לא"י ואעפ"כ י"ל כתירוטו של הטורי אצן שאלו היא שקולין ת"ת וצנין ציהמ"ק היא מכריע ישיבת א"י כיון שעכ"פ כשיושב שמה מקיים מלות התלויות צארץ, גם התורה והעבודה השובה שם יותר, ומה שלא הזכיר מזה צש"ס אין קושי' דכיון צצעת שחי' עדיין צצבל לא היא עדיין חיוב מזה עליו לעלות לא"י לכן א"א לחושבו צין הדחיות אלא היכא שהוא שקול מיסתצרא שמכריע. ובמפורשים יש עוד תירוטים אחרים על קושיית הטורי אצן ואין להצריך אצל זה וודאי שאם נימא שיש חיוב לעלות לא"י נמצא שדחה עזרא אז שחי מלות חויבות שעליו וכו"ל להזכירו שדחה שחי מלות ולא להעלים אחת ולהזכיר רק האחרת.

ולפי מה שהצחתי לעיל שאפשר לפרש גם צדעת הרמב"ן שמעת שנגזר גזירת הגלות אין המלוכה של ישיבת א"י אלא להיושבים שמה שאין ראים לצאת משם אצל לא על היושבים צחול' שיהיו מחויבים לעלות דלפי"ז אפשר שחי' גם צזמן צית שני כן דגם אז לא היא עדיין הפקידה לכל העולם לעלות כמ"ש הרמב"ן צמאמר הגאולה ועדיין היא אז גזירת הגלות, לכן אפשר דהיינו טעמא דש"ס דמגילה שלא הזכירו מזה. ועכ"פ רש"י והרמב"ם דלא נחתי לחילוקים אלו אפשר היא להם ראי' מלשון הש"ס שאין מ"ע מפורשת צחורה צשיצת א"י. ולהלן צסוף הקונטרס יתצאר שיש עוד ראיות יותר מן הש"ס לדעת רש"י והרמב"ם צזה.

לה

ואם כנים הדברים שהצינו כן מדברי הש"ס חו אין מקום להקשות עליהם מדברי הספרי שהרי כללל הוא צצכ"מ דברי הש"ס עיקר, והרבה פוסקים

אגברה קא רמית. וכבר הבאתי פלוגתות הרמב"ם והראש"ד זכה"ג גם בשאר עניינים מצרייחות שלא הוצאו זש"ם.

ובשאג"א סו' י"ג עלה ונסתפק בהצרת י"מ שהיא מה"ת אם סגי בהרכור או לריך דייקא הזכרה צפה, והביא ראיות מן הש"ס שצריך להיות צפה ולא סגי בהרכור, אלא דקשי' לי' מדאמרינן במגלה י"ז גם מצוירת עמלק דמקשי ממאי דהאי זכירה קריאה היא דילמא עיוני בעלמא ומשני לא סלקא דעתך דכתוב זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, ומה אני מקיים זכור צפה, ש"מ עעמא דכתב רחמנא לא תשכח דשכחת הלב אמור גלי לן קרא יתירא דזכור צפה הוא, הא לא הכי הו"א זכור בלב, וא"כ לכאורה צו"מ שאין לנו קרא יתירא אפשר דסגי הזכירה בלב וא"ל צפה. ומסיק דכיון דגלי לן קרא פ"ה מצוירת עמלק דזכירה הוי צפה מיני' ילפינן לכל הזכירות שצריך להיות צפה ולא סגי בלב. ולבסוף קשיא לי' כיון דבספרא יש ג' דרשות כאלו מצוירת שבת ומרים ועמלק ככולן דריש קרא יתירא ללמד על זכור שהוא צפה ואם נימא דמצוירת עמלק ילפינן על כל הזכירות למה הולכנו עוד שתי דרשות וכיון דיש ג' דרשות ע"ז הוי ג' כהוציט הבאים כ אחד ואין מלמדו ומני"ל למילף על י"מ. ואשפי"כ כתב דלענין הלכה כיון דיש ראיות מן הש"ס דאין יולאין הוצת הזכרת יציאת מצרים בהרכור אפילו את"ל דהיה דספרא לא ס"ל הכי נקטינן בגמ' שלנו, ועוד דהא קיי"ל סתם ספרא ר"ש הוא א"ל דס"ל לגמ' דידן דיהידאה היא ופליגי רבנן עלי'. ובחורה תמימה פי' עקב כתב על דברי השאג"א האלו שגיאות מי יצין שאין זה ספרי דסתם ספרי ר"ש ולא קיי"ל כותבי' אלא הוא ספרא וסתם ספרא ר"י. גם הקשה דכיון דדרשה אחת מצרייחה זו לענין זכירת עמלק בזה צסתמא בגמ' וקצבו' להלכה ובקיום מקלחה להלכה הלא קיימת כולה, וסיים ע"ז ואין קץ לפליאה.

ואין ראוי ממנו שדורשין אחת דרשה במקום א' שכן דורשין גם במקומות אחרות אם לא נמלא כן זש"ם וא"כ מה זו ראוי ממנו שדרשו בגמ' בזכירת עמלק שדורשין כן גם במקומות אחרות שלא נמלאו זש"ם. ומה שהספרא הביא כל בג' דרשות זאח"ז אין ראוי על הש"ס שהביא רק דרשה אחת ושציק האחרוני לומר מדקיימא מקלחה קיימא כולה הלא אדרבה מצויר צרא"ש פ"צ דזכרות סו' ט' דמדנקט בגמ' שבת טעמא חדא ושציק טעמי אחרוני דמנחות שמע מינה דאליבא דהלכתא נקט טעמא וכן הוא בתוס' סוכה ד' י"א ד"ה דרצ דמדנקט האי טעמא ושציק טעמא אחרונה דפ' התכלת ש"מ דהוא עיקר. וכן כאן אין סברא לומר מדקיימא דרשה אחת קיימא כולה אלא אדרבה מדבצו זש"ם רק אותה הדרשה ושציק האחרוני ואין זכר לנו זש"ם ש"מ דלא סברי להלכה אלא אותה הדרשה כי מה שהוא להלכה קצבו זש"ם לא זולת. ומה שתפס עליו שאינו ספרי אלא ספרא אין ני"מ שאין הכוונה צשציל שסתם ספרי ר"ש הוא ולא קיי"ל כותבי' דאף אם ר"י הוא איכא למימר דיהידאה אלא שמי"ש סתם ספרא ר"ש נראה דהוא ע"מ דסתם ספרא ר"י אכל לענין המכוון אין ני"מ כמו שהבאתי דברי באו"ז דצין צחוספתא וספרא וספרי מה שלא הוצא מהם בתלמוד איכא למימר דיהידאה הוא, או שמא נשתצט צידי סופרים ואין סומכין להלכה אלא על התלמוד, וכן הן דברי השאג"א, הגם שמלינו כ"פ צראשונים שמציאים ראיות להלכה מצרייחות שלא הוצאו בתלמוד צוודאי שהראשונים ז"ל הבינו היעב לתרץ למה לא הוצא בתלמוד, גם הו' להם הוכחות שלא נצחרו לפנינו ולהם משפט הצחירה, אכל לא נוכל לעשות קושיות על הראשונים מצרייחה שלא הוצאה בתלמוד, וכבר הבאתי שיש מקומות דפליגי הראשונים זכה"ג.

לו

אמנם נלפענ"ד שכאן א"ל לכ"ז כי אפשר להשוות דברי הספרי עם דברי הש"ס ודעה רש"י והרמב"ם ז"ל ושפיר מלי סברי שגם מדברי הספרי אין ראוי כלל שיש מ"ע צשיצת א"י עפ"י מ"ש הרמב"ן ז"ל צעלמו צסוף פי' אחרי עכ"כ ותעמא כארץ

מבחו"ל ואולי יותר מכפלים. ולפי"ז אין ראוי כלל מדברי הספרי שיש מ"ע זישיבת א"י שכרי מדמה הרמב"ן ז"ל בזה גם משפט סדום והכותים ושאר הכוונות שבדודאי לא נלטו על ישיבת א"י, ומ"מ ז' המלות שלהם חמורים הרבה יותר בא"י מבחו"ל וזהו למעלה המקום שהוא נחלת ה' כמו שהאריך בזה הרמב"ן ז"ל.

וא"כ גם בזה שאמרו שקולה ישיבת א"י כנגד כל המלות שהוא ג"כ מעטם הני"ל כמ"ש הרמב"ן ז"ל שהוא צשציל שהתורה והמלוה שמה הוא יותר מבחו"ל צשציל מעלת המקום וקדושתה א"כ אינו תלוי כלל אם יש מ"ע על הישיבה שם או לאו, ואינו דומה למה שאמרו צע"ז ושנת וליניח שקולים כנגד כל המלות דהתם מדברים מעטם המלוה צעלמה שקולה ככל המלות אבל צספרי זישיבת א"י אין ראוי שמדבר כלל אם יש מלוה זישיבה אלא שהמקום גורם לכל התורה והמלות שמרויח שמה כנגד כולם וא"כ אין ע"ז סתירה מדברי הש"ס, גם רש"י והרמב"ם מלי סברי כדברי הספרי כי לא דברו מזה מאומה ולדינא אין נ"מ בזה. ואינו מובן לכאורה מה שהביא הרמב"ן ז"ל ראוי מדברי הספרי הלא הוא צעלמו צפי' החומש כתב אותו העטם שהבאתי למעלה, ואולי אין כוונתו להכריח מדברי הספרי, שקודם לזה סיים שיש מ"ע זישיבת א"י כאשר הכריח זה מראיותיו הקודמים ושוב אח"כ הביא צסתמא דברי הספרי ולא כתב כלל שיש ראוי גם מדברי הספרי ויוכל להיות שהביאו רק לרווחא דמילתא שמלבד שיש ראוי דהוי מ"ע יש בזה עוד ענין חשוב יותר בדברי הספרי. וכבר הבאתי מדברי הב"ח שדרך הפוסקים שעל מה שיש להם יסוד חזק מוספין בראיות אף שאינם עיקר כלל. ובסוף הקונטרס יתבאר יותר דברי הרמב"ן בזה. ועכ"פ זה ודאי שאין מזה קושיא על רש"י והרמב"ם וסיעתם, ומחורגים צעה"י כל הקושיות שהקשו על שי' רש"י והרמב"ם ז"ל.

ובעיקר דברי הספרי שכתב זישיבת א"י שקולה כנגד כל המלות שלפי טעמו של הרמב"ן ז"ל

שהאריך לבאר שאף עריות שאינם ממלות התלויות בארץ מ"מ חמורים הרבה יותר בא"י מבחו"ל כי עיקר המלות המה בא"י ויעקב אבינו לא נזכר בחו"ל באיסור שהו אחיות ובצואו לא"י מתה רחל בדרך יען שנשאת באיסור האחו' וא"א שיהי זה בא"י. והכותים לא היו עושים צארלם בעצדם את אלהיהם ובצואם בארץ ה' ועשו כמעשיהם הראשונים שלה ככם את האריות הממיתים אותם, וכתב שם צאלמע הדברים דצשציל שעיקר המלות להיושבים בארץ ה' לפיכך אמרו צספרי ישיבת א"י שקולה כנגד כל המלות שבתורה. וכן כתב הרמב"ן צפי' וירא צפסוק ונדעה אותם שמשפט סדום ה' למעלה א"י וכו' וראה הקצ"ב שיהי לאות לבני מרי לישראל העתידים ליורשה כאשר התרה בהן גפרית ומלח וגו' כמהפכת סדום וגו' אשר הפך ה' בצפו וצחמחו כי יש צאומות רעים וחטאים מאוד ולא עשה ה' להם ככה אבל למעלה הארץ הואת ה' הכל כי שם היכל ה' יעו"ש. ועכ"פ מפורש יולא דברי הרמב"ן ז"ל שהטעם צמ"ש הספרי זישיבת א"י שקולה כנגד כל המלות הוא צשציל שהתורה והמלות שעושין בא"י הוא יותר מהתורה והמלוה שבחו"ל.

ובספר הספקלריא המאירה שעל הזוכ"ק פי' בבר כתב דלפי מה שכתבו חכמי האמת ששם אלקים שולט בכל העולם ובא"י שולט גם שם הוי' נוסף על שם אלקים לכן היניקה בא"י היא כפולה מצכל העולם דהתם צאה היניקה מצ' השמות, וכתב בזה לפרש מ"ש צכתובות דף ע"ה וחד מינייכו עדיף כתרי מיין שהוא צשציל שהיניקה שם כפולה צצאה משני השמות לכן הוי' כתרי מיין יעו"ש שהאריך. והנה לפי היסוד הזה צצא"י היניקה משניהם גם משם הוי' נוסף על שם אלקים הוי' החשבון יותר מכפל כי השפעת השם הוי' מרובה משם אלקים, והנסחרות לה' אלקינו. ועכ"פ עיקר הרעיון הוא מדברי הרמב"ן ז"ל צצא"י הוי' התורה והמלוה הרבה יותר מבחו"ל, אלא שלא כתב חשבון ואולי הוא יותר מכפלים כמ"ש הרמב"ן שעיקר המלות ליושבים בארץ, ומזון טעמו ונימוקו שכתב דצשציל כך אמרו צספרי שקולה ישיבת א"י כנגד כל המלות שכרי מרויחין זישיבת א"י צקיום כל התורה כולה שהכל הוא יותר

לא מיפטר משום מלוא חובות שעליו א"כ יש מקום לטעות שאפשר הוא מקיים מלוא גם בישיבתו בא"י דאף שמגדיל את העצירות הרבה ע"י ישיבתו שם מ"מ אין עבירה מכבה מלוא כגודע ובמלות נשיאת כפים שנלמד מקראי דכהן שהרג את הנפש וכן עובד ע"ז לא ישא את כפיו ולדעת הרמב"ם פט"ו מה' י"כ ה"י ג' אפילו ה"י בשגגה וגם עשה תשובה אינו מועיל להיות ראשי אח"כ לישא את כפיו, ומ"מ בשאר עצירות שאין לנו לימוד מקראי לנועו מנ"כ הוא נושא את כפיו אפילו לא עשה תשובה, וכחצ הרמב"ם שם בה"י ו' העעס לפי שזה מ"ע על כל כהן וכהן שראוי לני"כ ואין אומרים לאדם רשע הוסיף רשע והמנע מן המלות, וכן הוא לשון זה בעור אר"ם ס"י קכ"ח אבל י"א דווקא בעשה תשובה כמו שהביא המג"א בס"י קכ"ח ס"ק י"ו.

הוא בשביל שכל התורה והמלות חשובים וחמורים יותר בא"י נמלא שאין זה אלא צמי ששומר כל התורה כולה ואינו עובר עבירה, שהוא מרווה בישיבתו בא"י כנגד כל המלות, אלא שקולה א"י כנגד כל המלות שבתורה, אבל מי שהוא ח"י בעל עבירה אלא הוא בהיפך דלגבי שקולה א"י ככל העצירות שבתורה ר"ל דחדא טעמא הוא, דכמו שמרווה ע"י ישיבתו בא"י בכל המלות שעושה כמו כן הוא מפסיד ע"י ישיבתו בא"י בכל העצירות שעושה דחמורים שם יותר כמו שהביא הרמב"ן ממשפט סדום וכדומה, ונמלא שחלוי זה לפי המעשים שעושה שם וא"כ אותן התנאים הקדושים שמצוה בספרי שבכו בזכרם את א"י ששקולה כנגד כל המלות הן ה"מח שקיימו בא"י כל החו"כ ולא עשו שום עבירה מעולם ה"י להם זכות גדול בכל מעשיהם ע"י ישיבת א"י ועל דא קא צכו על האי שופרא דבלי בארעא דחו"ל אבל הכשלים שם בעבירה ר"ל הוא בהיפך כח"ל ואין הישיבה בא"י דבר השוה לכל נפש אלא חלוי בהמעשים הנעשים שמה והוא ע"ד שאמרו בגמ' עירובין דף י"ג ע"ב נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נצרא משנצרא, וכחצ המהרש"א בסוף מס' מכות דף כ"ג שהלשון נמנו וגמרו הוא שמונו את העשין והל"ת שהל"ת מרובין מהעשין ונמלא שהוא קרוב להפסד מלשכר לכן נוח לו שלא נצרא, וכתוס' שם בעירובין דר"ה נוח וצט"ז דף ה' ד"ה שאלמלא כתבו לחלק דמה שאמרו עוב לו שלא נצרא זה בסתם בני אדם אבל לדיק אשריו ואשרי דורו, וככה הוא ממש בישיבת א"י דבסתם בני אדם הוא קרוב להפסד מלשכר, אבל לדיק אשרי חלקו של מי שזוכה לעבוד השי"ת בעיר ה' שמה ואין קץ למתן שכרו.

לח

ורבאוריה יש מקום לטעות גם במלוא זה של ישוב א"י לדעת הרמב"ן שאין למוע טעשיית מלוא אף מי שהוא בעל עבירה, והנה באצני זור בחש"י ס"י תנ"ד כתב קודם מסכתו שאין מלות ישיבת א"י אלא באיש לדיק שאם היו כל ישראל כמותו היו נגאלים או בשעכ"פ ספק לו אם איש לדיק הוא ואם לאו יליאחו מחו"ל לא"י חנם אין כוסף ונחת רוח ביליאחו, והצוואו לכך הקושי' העלומה מה שאמרו בגמ' ברכות דף י"ז ה"ה ה"ה ששורים בחלום סרו עונותיו חמר ר' זירא אגא לא סלקי מצבל לא"י עד דחזאי שערי צהלמא וקשה עוצא שישיבת א"י היא מלוא ואפילו נצוה ורוב"ק אין להם עסק בהלכה כי לא בשמים היא ואין ישיגיה בחלומות, וע"כ העלה מזה שאין המלוא אלא בלדיק גמור שאין צו חטא אלא שח"כ כתב שאין כן משמעות הפוסקים, ובתוך אריכות דבריו כתב ד"ל דבמלוא דאורייתא אין לדקדק אם הוא ראוי או לא כיון שמלות המקום היא בהדי כבשי דרמננא למה לך ולדעה זו ל"ל דמה שלא עלה ר"ז עד שראה שעורים בחלום הוא בשביל דסובר דבזה"ל ליכא מלוא רק דרענן ודרענן קיי"ל בעירובין עבדין עובדא וחדר מותבינן חובתה ועושה מעשה כהוראת רבו אף שנראה להיפך ע"כ לא עבר על דעת ר"י רק כשראה שהוא נקי מהחטא אזי הוא הסביר לדור בא"י מה"ת לכן עלה, והאריך צוה

הנה כל הני"ל וודאי ברור שאין מקום להסתפק צו שכן הוא לדעת רש"י והרמב"ם וההולכים בשיעתם שאין חוב מלוא בעלם הישיבה בא"י אלא שהשיבות הוא בקדושת המקום בקיום התורה והמלות שמה. אמנם לדעת הרמב"ן וההולכים בשיעתו שיש מ"ע דאורייתא בעלם הישיבה בא"י וכיון דאף צמי ששומר עבירות ומצטל כמה מלות שאינו מקיימם מ"מ

בחילוקים למה שנשכח נקי מחטא הוא דאורייתא ואם לאו הוא דרבנן ועי"ש שהאריך וכתבתי התמלית בקינור.

אב"ד דבריו ז"ל בזה אינם מוזנים כלל ראשית מ"ש לתרץ ולכן לא נסע ר"ז לא"י כיון שהוא דרבנן לכן עשה כדעת רבו אף שדעתו בדין יען שקיי"ל בעירובין דרבנן עבדין עובדא והדר מותבין תיובתא וזה חמו' ראשית לא מייירי שם בגמ' כלל לעשות בעלמנו מה שסובר הכיפך ללא איירי אלא אם למחות ברבו העושה וכמו שפירש"י ז"ל שם בעירובין סוף דף ס"ז ע"ב דדרבנן שבקינן לחכם לעשות כהוראתו והדר מותבין לי ללמוד אם יפה הורה וכן הוא הלשון בשו"ע יו"ד סי' רמ"ב סעיף כ"ב ברמ"א שם הרוחא רבו עושה מעשה ויש לו להקשות ע"ז אם הוא איסור דאורייתא יקשה לו קודם המעשה ואם הוא איסור דרבנן יניחו לעשות המעשה ואח"כ יקשה לו הואיל ואינו יודע וודאי שעובר אלא שיש לו להקשות ע"ז עכ"ל. וא"כ לא מייירי כלל אלא להניח רבו לעשות כדעתו.

הדין וכמ"ש והדר מותבין תיובתא לברר בענין דלכן כתבו הרד"ז והרמ"א דמייירי שהוא ספק להחלימין אבל בכאן כבר היה השקלא ועריא צין ר"י לר"ז וכמבואר שם בגמ' כתובות כל הויכות והקשיות והחירושים שיש בדבר ור"ז עמד על דעתו והיו משתמיע מיניו דר"י דבעא לעשות מעשה היפך דבריו והאיך אפשר לדמות זה למה שאמרו דדרבנן הדר מותבין תיובתא, וליכא למימר שגם אלא ר"ז היה הדבר בספק ולכן הקיל דרבנן והחמיר דאורייתא דאם נימא דאלל ר"ז היה ספק ודבריו לא מלינו שום ספיקא שהרי החליע ואמר עובר צעשה וזה כללל הוא בכל הפוסקים דלא שבקינן פשיעותא מקמי' ספיקא והאיך פסקו כר"ז וע"ז אנו סומכין אם גם לדעת ר"ז אינו אלא ספק, אבל ברור הדבר שר"ז סובר כן בהחלט ופליג על ר"י ועשה מעשה היפך דבריו, וכן הוא משמעות דברי הש"ס, וקשה עוצא האיך חלה הענין בחלומות.

גם צעיקר הסברה שכתב האבני נזר לחלק שאם הוא זדיק גמור היא מלוה דאורייתא ואם לאו היא מלוה דרבנן אף שכתב בזה אחי סברה אבל קשה להעמיד הלכה על המלואות סברות חדשות שאין להם זכר בגמ' ובראשונים. אלא שגם לפי סברתי לחלק בכך אינו מתורץ הקושי במ"ש לעיל. ולפענ"ד הוא ענין פלא מה שר"ז מנע עלמנו מליסע לא"י עד שהראו לו מן השמים שהוא נקי מכל חטא ואמרו בגמ' כתובות דף קי"ב ע"א ר"ז כי הוה סליק לא"י לא אשכח מזרעא למעבר נקע במזרעא ועבר אמר לי הוה זדוקי עמא פזחא דקדמיתו פומיכו לאודניוכו אכתי בפזיותיכו קיימיתו ופרש"י ז"ל עודכם צבהלכתם למהר לעשות דבר צלל עתו ואמר ליה דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה אלא מי יימר דכיניא לה, וא"כ היה לו השתוקקות כ"כ לעלות צבהלה יתירה שמה לא חכה לה ונהרות וגשרים לא עבדכו, אבל יראת חטא שהי' מחיירא שמה יש צו אחי עון עי"ז נסוג אחור מלעלות וא"כ מי לא יירא ולא יפחד, והלא עיקר סמיכתינו היא רק על ר"ז דלא מלינו היתר מפורש דלא קאי השצועה על יחידים אלא על העלי' בחומה אלא בדברי ר"ז, ואם גם ר"ז בעלמנו לא עשה מעשה כשמעתתי' עד שהראו לו מן השמים שהוא

ובתשובת הרד"ז ח"ד סי' אלק ל"ג שאל שם השואל על הא דאמרינן דרבנן עבדין עובדא והדר מותבין תיובתא אם יהי' הדין כן אם נסתפקנו צדין מן הדינים בדבר שהוא מדרבנן והרי הספרים מזיין אללנו נלך לבקש הדין או דילמא כיון שיש לנו ספק והוא מדרבנן נעשה ואח"כ נבקש הדין, והשיב עי"ז ח"ל זה עעות גדול צהבנת המאמר שהרי אם הרב צעל המעשה נסתפק צדין אין לו לעשות מעשה עד שיצבר לו הדין אפילו צמילתא דרבנן ואע"ג דספיקא דרבנן לקולא כה"מ דברר שהספק צא מעלמנו אבל בספק שגפ"ל מחסרון ידיעה צהא לא אזלינן לקולא כלל והא דאמרינן דרבנן עבדין והדר מותבין צזמן שהרב יודע וברור לו ועושה מעשה וא' מן התלמידים יש לו ספק או קושי על המעשה אם דרבנן עבדין וצחר מותבין וכן הוא המעשה בעירובין, וזה פשוט מאוד, עכ"ל. וכרי שזה ברור דלא מייירי שם אלא אם למחות ברבו שברור לו הדין והתלמיד אין לו אלא ספק או קושי ע"ז כלשון הרמ"א ז"ל. ועוד הלא לא מייירי חתם אלא ערס שנצטרך להתלמיד

נקי מכל חטא נפל פותח צבירה כי מי יוכל לומר עברתי מחטאי כמו ר"ז צעה שהראו לו בן מן השמים.

ל

עוד קשה לי מגמי פסחים דף מ"ע ע"א אמר רב כהנא אי לא נסיבנא כהנתא לא גלאי אמרו לי והא למקום תורה גלית לא גלאי כדגלי אינשי ופירש"י ז"ל רב כהנא עלה מצבל לא"י כדאמר בהגוזל ומאכיל, לא גלאי כדגלי אינשי שאר תלמידים יולאין מדעתן ואני ילאתי על כרחי מחמת מרדין ואימת מלכות. וקשה עובא דל"מ לפי דעת הרמב"ן שהעולה לא"י מקיים מ"ע דאורייתא האך קרא לזה גלות ועונש על דנסב כהנתא מה שעלה בידו לקיים מ"ע דאורייתא דאף שחלתה ילאתה לא ה"ו מדעת עצמו מ"מ הלך במלוא דאורייתא גם כפאו ואכל מזה ילא אף שלא ה"ו כלל כוונת מלוא, ומכש"כ בכך דרב כהנא שבדודאי אח"כ נחווין למלוא, וזפרט שבה למקום תורה למתיבתא דר"י ור"ל האך השב זה לגלות, וכן כששאלו אותו והלא למקום תורה גלית למה לא שאלו אותו ג"כ והלא לא"י גלית.

צמי שהוא לדיק או אין נ"מ ניתוח אכן כנה צתשו מהר"ם הובא בכלבו סי' קכ"ז בדין ההולך לא"י אחר שהפליג מאד בצבחה ההולך לא"י כתב ח"ל וצ'צד שיהי' פרוש וזכר מכל עון ומקיים כל המלות הנוהגות בצרן שאם יחטא יענש יותר מאם יחטא צח"ל כי ה' דורש אותה תמיד ועיני ה' צה והשגחתו תמיד ואינו דומה מורד במלכות צפלטין למורד חוץ לפלטין והיא צרן אוכלת יושבי' וכו' ואותן ההולכים לשם ורוצים לנהוג קלות ראש צפחזחס ולהתקוטע שמה קורא אני עליהם ותצואו ותעמאו את ארצי מי בקש זאת מידכם רמום חרני, אבל מי שהלך להסתבג בקדושה ועברה אין קץ לשכרו וצ'צד שיוכל להפטרם וכו' עכ"ל ועיי"ש. ומצואר צזה שאף שגדול מאוד ענין ישיבת א"י מ"מ אין זה אלא צמי שנוהג שם בקדושה ובעברה וזכר מכל עון. ולא תימא שאולי רק המהר"ם לשיטתו שאינו סובר צזה כשיטת הרמב"ן דגם צזה"ל יש מ"ע בישיבת א"י כאשר נתצאר במאמר הראשון. ואדבר עוד מזה להלן ולכן כתב בן ואין זה לדעת הרמב"ן, פי הדברים אמורים לכל הדיעות.

ובחרדים בדין מלות התלויות בצרן הציא צפ"א שיטת הרמב"ן שמלות ישיבת א"י היא מ"ע דאורייתא והאריך עוד אח"כ צפ"צ בגדול הציבות מלוא זו וכתב שצכל עת וצכל רגע שהאדם הוא צה"י הוא מקיים מלוא זו ולריך הוישב צה"י להיות שמה חדיר צמלוא החדירה צהצתו אותה ואעפי"כ סיים אח"כ שהצאים לא"י ואין שמים על לצ כי הם צהיכל המלך ומורדים ופושעים ומרצים צמשחאות של סעודת מריעות ומרחים עליהם הכתוב אומר ותצואו ותעמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה, וכתוב כי הצואו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמום חרני ולא יעלה על לצם שאחרי מוחס ישרו צה"י אלא צמותם יגרשום חוזה כצצבים. ח"ל פרדר"א פ' ל"ד וכל המתים מן הרשעים צארן ישראל נפשות נשלות צקלע חוץ לצרן שנאמר ואת נפש אויביך יקלענה צתוך כף הקלע ולעמיד לצוא הקצ"ה אחו צכנפות צרן ישראל ומנער אותה מכל עומאה ומשליך אותן לחוץ שנאמר לחחו צכנפות הצרן וינערו רשעים ממנה עכ"ל. והציא עוד החרדים אח"כ גם מדברי הרמב"ן על חומר העונש לעונות צה"י וסיים לכן כל אדם

מ

והנה צנידון מלות ישוב א"י אשר הצני נזר כתב סצרה לכאן ולכאן אם המלוא היא דווקא

יחד צבואו אל א"י להיות י"ש כפלי הפלים ממה שהוא צה"ל יעיי"ש שהאריך.

והנה לא דבר החרדים ממחללי שבתות או אוכלי עריפות וכדומה מהעבירות החמורות כי לא הזכיר בדבריו אלא אותה העבירה שמרבים במשתאות של סעודת מריעות, ונודע כי לפעמים יש צרה מזה כמצואר צ"ה החיים מהק' אחי המהר"ל ז"ל צה"ג ספר פרנסה וכלכלה פי ג' ח"ל אל חבי סעודת מריעים קל צנייך בזמן שאין שחוק וקלות ראש, ולא לחנם אמרו חז"ל צניין הסעודה שאם התחיל אין מפסיקין אף לתפלה כי גדולה לגימא שמקצת את הכחוקים ומחזקת את האהבה שבין איש לריעו וכן ה"י המנהג אף מימים קדמונים להיות לכל משפחה ומשפחה יום מיוחד בשנה שיהי' להם למשתה ושמחה כמ"ש דוד כי זכר משפחה לנו צעיר, עכ"ל. א"כ אנו רואים שיש בסעודת מריעים גם מזה גדולה אלא דאעפ"כ אם מרבים צה יותר מדאי ויש ציטול חורה או אם הוא בדרך שחוק וקלות ראש הוי עבירה כמ"ש חז"ל במשנה אבות פי"ג שחוק וקלות ראש מרגילין האדם לעבירה, ומדלא פרט החרדים עבירה אחרת אלא זו וחרד עלי' את כל החרדה הזאת שלא יהי' צא"י וקרא עלי' את הקריאה של מורדים ופושעים צביכל המלך מצואר צה שכל מה שהפליג בשבת הישיבה צא"י אין זה אלא ל"ש גמור שאינו עושה שום עבירה ואינו מצטל כלל מלימוד התורה"ק, ואף שמחזיק עוצה בשיטת הרמב"ן שמקיים מצוה בכל רגע שיושב צא"י מ"מ צעוצרי עבירה כהפוך הוא.

אין מצוה לדור צא"י סובב רק על המקיים הכל שנוכל לומר עליו המקרא לדיקים ילכו צם, אבל צמי שאינו מקיים הכל סובב גם הוא ז"ל שא"י הוא לו למשול ואמר עליו הכי ופושעים יכשלו צם. גם המהר"ע צפונגחתו על הר"ח כתב טעם זה שאפשר לקיים הכל אבל לא צעוצר ח"ו. גם צפי' לך כתב השלח"ק לכן נשאר שם כנען להארץ הקדושה אחר שהיחה לישראל כי כנען הוא עבד, גם כנען לשון הכנעני וזהו קיום הארץ שהי' עבדי ה' וכשפרקנו עול ולא היינו עבדים לו אזי עבדים משלו צנו, ועיקר מעלת וקיום הארץ הוא צביותו עבדים ונכנעים לו והאריך עוד צה שצריך להיות צא"י צחי' גר ולא צחי' תושב, וכתב אח"כ וסימך ארץ אוכלת יושבי' היא מכלה הרוצים לישב צה צשלי' וצחוקף לאכול פירותי' ולהיות צה לצד עכ"ל.

מא

ובחרדים סוף פ"צ ממלות החשובה שמדבר שם מעון הצא על אשתו שלא כדרכה שהיא פלוגתא הפוסקים צעו"ש"ע אה"ע סי' כ"ט והוא ז"ל החמיר מאוד צעון זה והביא מעשה שהי' פה לפת שנת הש"ח לליורה שבמעמד הרבנים מוכר"ר יוסף קארו ומוכר"ר יחזק מסעוד ומוכ"ר אברהם שלי' ומורי הרב החסיד ר' יוסף שאגים וכמה רבנים אחרים צאה אשה ואמרה צבעלה הי' צא עלי' שלא כדרכה ויודוהו וחרפוהו וכו' וסוף גרשוהו מא"י, והביא מעשה זה גם צשלה"ק שער האותיות אות ק' קדושה. ומצואר צה המעשה שהי' שכתחיקו שניהם שעל עבירה שעשה צננע"א אלא שגילחה אשתו עלי' גרשוהו מא"י כי לא הניחו לדור צא"י צעלי עבירות ר"ל.

גם השלח"ק צעער האותיות אות ק' גצי קדושה המקום העתיק דברי החרדים האלו גם צתחלה כשחלק על הר"ח שצחום' שאמר שעכשו אין מצוה לדור צא"י כי יש כמה מצות התלויות צארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין לחבר צהם כתב שם השלח"ק דע"ז נאמר לדיקים ילכו צם ופושעים יכשלו צם דוודאי מי שדר צא"י ואינו מקיים מה שמחויב לקיים אז הוא פושע אבל המקדש עלמו ומקיים מה שהוא מחויב אז אשריו עכ"ל. א"כ חזקן צה דעתו צורה גל מחלוקתו על ר"ח צמה שאמר שעכשו

עולם ח"ו כאותן שנאמר עליהם ותצואו ותעמאו את ארצי עכ"ל. ח"כ מצואר שלל דבר אלא צמי שהגיע לידי מדה זו שלא לרדוף אחר הצלי עולם ועל הרדוף שם אחר הצלי עולם קרה עליו המקרה הזה ותצואו ותעמאו את ארצי, ואינו מזכיר שם רשעים או צעלי עבירות וכדומה אלא רדיפה אחר הצלי עולם שזה יכול להיות אף צמי שאינו עובר על מ"ש בחורה אלא שלא זיכך נפשו למנוע מהצלי העולם אמר עליו שמעמא את הארץ ואינו מדבר אלא מישראל קדושים שמדקדקין בכל דקדוקי מצות.

לגדל לגיון א"י משל זחיס בגליל ולא לגדל תינוק א"י בא"י, ופירש"י ז"ל שם לפי שמחפרנסים בצער ובדוחק, והרי שקשה מאוד הגידול צנים שם בא"י יותר מכל העולם וע"כ לא אמר להם ליסע עם הצנים. אולם ציפ"ת פי' צהיפך שהוא רבותא שאפילו בא"י דכתיב צה לא במסכנות תאכל צה לחם לא תחסר כל צה גי"כ קשה הגידול צנים דלפי"ז הוא כש"כ בשאר ארצות. אבל הצ"ח כתב צהאע"ז סי' ע"ה צעעמו של הר"מ שמחלק צהך דינא שהיא תוכל לכוף אותו לעלות לא"י שאין זה אלא צמן הבית לא צה"ז שהוא צעציל דצה"כ לא הי' שם דוחק מצונות וצה"ז איכא שם דוחק מצונות. ומשמע מה דהצעתה הכתוב ארץ אשר לא במסכנות תאכל צה לחם אינו אלא על זמן הבית שישראל שרויין על אדמתם. וקל"ת משמע בחוס' קידושין דף כ"ט ע"ב ד"ה הא שהי' בא"י יותר הרחבה צפרנסה מצצבל שהרי כתב שם על צני צבל שהם עניים ועל צני א"י שהם עשירים.

ויותר מזה אנו רואים לצסוף שהתנצל עצמו שלא יאמרו עליו קשוע עצמך תחלה צמה שלא נסע הוא ז"ל לא"י וצחוף טעמי ההתנלות כתב גם זה שעדיין לא הכינוית מוזן לגוף ולידה לנפש כראוי שלא לצב צהיכל המלך ציאה ריקנית חלילה לרש אף כל להציא חשורה. ומצואר צזה שהי' מפחד גם על עצמו ז"ל שעדיין לא הכין לידה לנפש כראוי שלא לצב צהיכל המלך ציאה ריקנית. ואם הוא ז"ל אחר רוב כח תורתו ועבודתו צמס"י כ"כ צקדושתו העלומה עדיין הי' מפחד שלא תיקן את נפשו שיוכל לצב לא"י צהיכל המלך מה יענו ארצוי קיר, וע"כ שכל מה שערר כ"כ צהרחצת לשונות חריפים על זירח מצורה זו לנסוע לא"י לא ערה אלא צעציל לדיקים גמורים שכבר זיככו את נפשותם צחכית. גם אנו רואים שכתב שם לוואה חמורה על צניו שכשתצכו להשיא י"ח לעוב להם וישאר צידכם צרכה להולאת הדרך ולעשות איה מעמד פרנסה אפילו צצמלסו פנו וסעו לכם וצואו אל ארץ הקדושה וכו', ואינו מוצן דאחר שהאריך שם כ"כ צעצח מצות הארץ שהי' אז צעת ההוא שהי' שם הרצנת תורה יותר מצבל העולם גם צמסחר ומו"מ הארץ רחצת ידים ח"כ למח צלוואתו החמורה על צניו שיסעו לא"י כתב רק אחר שיצכו להשיא את יו"ח לעוב להם, ולמה לא יסעו שמה גם עם צניהם וצנותיהם להשיאם שם צה"כ"ק כיון שיש שם הרצנת תורה גם מו"מ למח ישאירו את כל דורותיהם צח"ל.

אמנם צגמ' יצמות דף מ"ז ע"א שהולך קרה מיוחד שמקבלין גרים בא"י דכד"א משום טיבותא דא"י קמיגיירי והשתא נמי דליכא טיבותא איכא לקט שכחה ופיאה ומעשר עני ופירש"י ז"ל דליכא טיבותא שפסק צבת חלב ודבש, והרי שהצעתה הקרה צטיבותא דא"י פסק אחר החורבן דלא מצא אחר החורבן טיבותא אחריונא בא"י אלא מה שיכולין ללקוט לקט שכחה ופיאה וליקח מעשר עני. ונמצא לפי"ז דלא שייך פירשו של היפ"ת אלא צצה"כ, וזה וודאי דוחק גדול לומר על מימרא דר"א צר"ש שהי' הרצה שנים אחר החורבן שיאמר מימרא צסחמא ואין כונתו אלא על זה"כ וכמ"ש החוס' צציהה דף ה' ע"א ד"ה הא דלא ניחא לי' לפרש מימרא דר' יוסי על קודם החורבן כיון שרי יוסי הי' לאחר החורבן יעיי"ש וז"ל דיש חילוק דצרייתא או משנה העניו סחמא אפשר לומר שהיא מימרא מצותן התנאים שהיו קודם החורבן ומשנה לא וזה ממקומה אבל כשמזכיר שם התנא שחידש מימרא זו וידענו שאותו התנא הי' אחר החורבן קשה לפרשו על קודם החורבן. וצדצרי החוס' דקידושין שהצאתי לעיל שהיו צני א"י עשירים וצני צבל עניים י"ל שאין כונתם לומר כן צדך כלל אלא שאותן התלמידים שהיו אז לפני שמואל היו צצני

ואר"י הוא כמו שמצואר צמד"ר סי' צראשית פי' כ' סוף סי' ו' אר"א צר"ש נוח לו לאדם

שלא אמרו מלכה זו של ישוב א"י אף לדעת הרמב"ן אלא להמקיימים כל החורה כולה, לא לעוברי עבירות ח"ו. ויש עוד ראיות ברורות לה אלא שאין להאריך כי"ב ודי צמח שהבאתי, וכדי שלא ישאל השואל הלא אין אומרים צמח דאורייתא אף לרשע שימנע מן המצות ולמה צמח זה זו אומרים שאינו שייך כלל לעוברי עבירה וכאן הכן שואל מה נשתנה, לכן אצטר צה דברים פשוטים וברורים.

מג

הנה צמ"ב ד"מ דף קע"ו פלוגתא דר"י ור"ש אם דרשינן טעמא דקרא ולר"י לא דרשינן טעמא דקרא והקשו מהך דלא ירצה לו נשים ותירצו לעולם ר"י לא דרש טעמא דקרא ושאיני הכא דמפרש קרא ולא יסור. ומצואר צה דהיכא דהטעם מפורש בקרא אף לר"י דרשינן טעמא דקרא. ובישוב א"י איכא כמה קראי דמפורש בהדיא שחלו רק בקיום החורה כמו שאב"כ ויתן להם ארצות גוים וגו' עשור ישמרו חקיו ותורתיו יגורו. וצמחלתא ס' יתרו מסכתא דוישמע פ"ב שלשה דברים ניתנו על תנאי ארץ ישראל וצמח"ק ומלכות בית דוד, א"י מניין שנאמר לשם פן יפחה לצבכם וגו' ואבדתם וגו' והוצא זה גם בילקוט שמעוני מלכים רמז ק"ט, ובמדרש תנחומא ובתנב"א א"ר פ' י"א איחא כשעשו צני צנימין דברים מכוערין ודברים שאינם ראויין צאוחה שעה ביקש הקב"ה להחריב את כל העולם כולו אמר הקב"ה לא נתתי לאלו א"י אלא כדי שיקראו וישנו ויעסקו בתורה כל ענין צמח וילמדו דרך ארץ. ובגמ' צ"ב דף קי"ז ע"א גבי הלוקת הארץ הביא הרשב"ם שם ד"ה כאלה את לשון הספרי שכתב מה ת"ל לאלה חלק הארץ לפני כשרים וקדושים, כלומר לאפוקי רשעים שבהן שלא ה"י להן חלק צה, והרי שה"י מיעט צפי שרשעים אין להם חלק צארץ. וכן הוא צספרי פ' עקב סוף פסקא ל"ה עב"כ לא כארץ מצרים היא, הפרש בין ביאתה של זו לביאתה של זו, ביאת ארץ מצרים רשות ביאת א"י חובה, ארץ מצרים בין עושים ראונו של מקום בין שאין עושים ראונו של מקום הרי לכם ארץ מצרים, ארץ ישראל אינו כן אם אתם עושים ראונו של מקום הרי לכם ארץ

א"י עשירים וצני צבל עניים דבלח"ה א"א לומר דכלל הוא על צני א"י שהכל עשירים וצני צבל הכל עניים ומסתבר דקאי על אותן התלמידים דאיתרמי כן, וא"כ אין ראוי משם כלל דכלל המקומות אפשר לומר דאיתרמוי איתרמו עשירים או עניים וה' מוריש ומעשיר זה צבל כדור הארץ. ועכ"פ דברי רש"י שם צמד"ר מפורשים דקשה הגידול צנים יותר צא"י.

מב

ובתשובת מעיל דקב"ה ס"י כ"ו אחר שהאריך צשיטתו כדעת הרמב"ן שהיא מ"ע וחיוצ גדול לעלות לא"י מ"מ כתב אח"כ דלריך צתחלה תנאי אחד שיש לו מקום מוכן ומזומן שם להיות מצוי לו שם פרנסה צריו, והציא כן ממה פוסקים שכתבו דכל שאין לו שם פרנסה מוכנה עניית מעצירה על דעתו ועל דעת קונו ח"ו וסיים לצסוף שצבר והגו העם שאינם נוסעים עם צנים קטנים והכל צשציל קושי השגת הפרנסה שם שאינה מצוי צקלות וחוצ הוא לקטנים וח"ו יש לחוש שילאו לתרבות רעה עד לא יחזק שכלם עליהם לצבול חיי צער וכמה נשחקעו צזה עכ"ל. והחתי"ם צאהע"ו ס"י קל"ב כתב על דבריו אלו צצמעיל דקב"ה שהם מתקו לחיך. וחזינן צזה שכן ה"י המנהג מדעת גדולים שלא לצסוע לא"י עם צנים קטנים מחשש שלא ילאו לתרבות רעה ח"ו.

ואפשר דצשציל טעם זה לא ציוה היעצ"ן ז"ל לצניו ליסע לא"י אלא אחר שיטאו את יו"ת דאף שכתב שהארץ רחבת ידיים גם צמו"מ מכל מקום התנה תנאי שלא לרדוף אחר הצני עולם, ונראה שה"י צורך למדת הסתפקות להסתפק צמיעוע וע"כ חשש להצנים שמה לא השלימו נפשם עדיין צמדת הסתפקות כראוי וח"ו חיק להם, גם צשאר מדות אם לא השלימו את נפשם חשש שלא יהיו ח"ו צכלל ותצואו ותטמאו את ארצי כמ"ש היעצ"ן שם על רדיפה אחר הצני העולם, וכבר הצאתי שגם על עצמו חש שעדיין לא הכין צידה לצפשו לעלות לא"י חה פלא, גם הוא פלא שכל צניו של היעצ"ן ז"ל לא קיימו צזה צווחת אציהם ז"ל שלא נסעו לא"י אף שהיו כולם צדיקים וקדושים, ולהלן אדבר מה. ועכ"פ זה וודאי צבור

כנען ואם לאו הרי אתם גולים מעליה, וכן הוא אומר ולא תקיף הארץ אתכם בעמאכם אותה, עכ"ל. וכתוב סוף פ' קדושים עכ"ל ולא תקיף אתכם הארץ וגו' ארץ ישראל אינה כשאר כל הארץ אינה מקיימת עוצרי עצורה, משלו משל למה"ד לכן מלכים שהאכילוהו דבר שאינו עומד במעיו אלא מקיאו, כך א"י אינה מקיימת עוצרי עצורה, לכן נאמר ולא תקיף אתכם הארץ בעמאכם אותה כאשר קאה את הבוי אשר לפניכם עכ"ל. ועי' רמב"ן פ' שופטים צפ' ואם ירחיב וגו' ונתן לך את כל הארץ וגו' כי תשמור את כל המצוה הזאת וגו' ונתקשה שם הרמב"ן במה שהתנה הכ' על נתינת השלש עממין כי תשמור לעשותה שדבר ברור הוא כי השבעה גוים עממם לא ירשו אותם בעצמם על החורה כאשר אמר פעמים רבים למטן אשר תבוא אל הארץ כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת ומה התנאי הזה אשר יתנה בשלשת העממין האלה לבדם ועיי"ש מה שתי' כי לירושא השלשה עמים האלה לרץ זכותים יותר אשר כל ישראל כולם יקיימו כל החורה כולה מאהבה. ובאזה"ח בק' ביאר שזה אם יקיימו כולם מאהבה לא מיראה בלבד. והרמב"ן צפ' ואחחנן בפסוק בכל לבבך כחב בחלמט הדברים ח"ל ואשר אמר להם משה תמיד למטן ייעב לך וגו' ולמטן תחיון ובאתם וירשתם את הארץ יחירם ביראה ע"ד התוכחות לומר שאם יחטאו לא יירשו את הארץ או לא יאריכו ימים עלי' עכ"ל. ועכ"פ מבואר שגם בארץ ז' עממין שהוא א"י של עכשו יש כמה קראי בחורה שתלוי רק בשמירת כל החורה כולה.

וא"כ אין להם פתחון פה כלל דכמה כתובים שהקב"ה נתן לישראל ארץ ז' עממין. ותי' המהרש"א ז"ל דכיון שהי' המעשה הזה בחללת בית שני כי אלכסנדרוס הי' בזמן שמטון הדיק ותמיד מיום חורבן בית הראשון היחה ידם תקיפה עלינו בחללה יד כשדים ואח"כ יד מלכי פרס ומדי ואח"כ יד מלכות יון ומוקדן והי' טענת בני אפריקא על פי דברי החורה דכיון דכבר אתם עשיתם כמונו כחטאת כל הגוים אשר סביבותיכם וקאה אתכם הארץ חורבן בית ראשון ועד היום הזה אתם בחטאתכם ובעונש הזה שיד אזה"ע תקיפה עליכם ולא עובים אתם מאחנן, ועיי"ש שהאר"י. ותמלית הדברים שאף דאיכא כמה קראי בחורה שא"י ניתנה לישראל מ"מ כשיש חטאים בישראל אין להם עונה מכל אלו הקראי כי גם זה מבואר בחורה שאין נתינת הארץ אלא בחנאי של שמירת החורה וכאשר הצאתי לעיל מכמה מקומות.

ובזוה"ק פ' ויקהל דף קצ"ח ע"א כחב ח"ל אמר ר"א כחיב מן היום אשר הולאתי את עמי את ישראל ממלרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל ואבחר בדוד וגו' לבנות בית להיות שמי שם, האי קרא לאו רישיה סיפיה ולאו סיפיה רישיה דכחיב לא בחרתי בעיר ואבחר בדוד מאי האי עם האי ואבחר בירושלים מיבעי' לי' אלא כד קוב"ה אית רעותא קמי' למיבני קרתא אסתכל בקדמייתא דבהוא רישא דנהיג עמא דקרתא ולבחר בני קרתא ואייתי לעמא צי' בה"ד לא בחרתי בעיר עד דאסתכלנא בדוד למיכויו רעיא על ישראל בגין דמתחא וכל בני מתא כולהו קיימין ברעיא דנהיג לעמא, אי רעיא חיבו עבא עב לי' עב למתח עב לעמא, ואי רעיא חיבו בישא ווי לי' ווי למתח ווי לעמא עכ"ל. ומבואר בזה בזוה"ק פירושא דהך קרא שלא בחר ד' בירושלים שישבו ישראל שמה אלא כשיש שם מנהיגים עובים שעל ידם מתנהגים העם בדרך הטוב אבל לא כשיש שם מנהיגים לא עובים דממילא גם העם אחריהם אינם הולכים בדרך הטובה ואזי לא בחר ה' בירושלים לישיבת ישראל שמה.

ובאוה"ח בק' פ' בחקותי עכ"כ והארץ תחב וגו' כחב ע"ד אומרם ז"ל על מה אבדה הארץ

ובגמרא סנהדרין דף נ"א ע"א כשצאו בני אפריקא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכחיב ארץ כנען לגבולותי' וכי' אמר להו גביהא צן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עממם וכי' אמר להם מהיכן אתם מביאים ראוי אמרו לו מן החורה, אמר להם אף אני לא אביא אלא מן החורה שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים יכי' לאחיו עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי, ונתקשה שם במהרש"א דכיון דבני אפריקא היו צאים בראי' מה"ת מדכחיב צב ארץ כנען לגבולותי' ע"כ יאמינו במה שכחוב בחורה

וזמג"א חי' דכיון שבאה הקבלה דמלות שאין תלויות בארץ נוהגין בין בארץ בין בחו"ל לכן ע"כ אין לדרוש כן לפטור אלו בחו"ל. וזמפרשים אחרים כתבו עוד תירוטים שיש ראיות מקראי על כל אלה שהמה חוטבה צעם ולכן מה שאמר הכי' ולא תטמא את הארץ זהו טעם נוסף שבא"י איכה עוד טעמא אחרינא שחמיר יותר יען שמטמא את הארץ, והרבה האריכו בזה המפורשים לא עת האסף פה מה שגלפנטי"ד בזה.

ועכ"פ זה וודאי שיש כמה לאוין שמבואר צפי בחוב"ק שמטמא את הארץ ואין הפלוגתא בין הראשונים אלא אם הוא נמנה בין המלות ללאו אחר או הוא רק תוספת חומרה על הלאו, אבל לכל הדיעות חמיר מאד מי שמטמא את הארץ וגורם לשכינה שהסתלק מישראל. וגם החונף לרשעים הוא בכלל זה שסיים עליו הכי' ולא תטמא את הארץ כמבואר בסי' יראים סי' רמ"ט חה עיכוד הגאולה ר"ל כאשר יתבאר עוד להלן מלבד שכל העצירות שעושה בא"י חמורים הרבה יותר מבחו"ל כמבואר לעיל, וא"כ מובן היטב מה שמבואר בתשו' מהר"ם ובחרדים וצלה"ק ועוד כמה פוסקים שלא ישבו בא"י אלא יראי השם, ופרטי הדברים בזה יתבארו עוד להלן.

מה

והנה לא הבנתי לכאורה מאה"כ בישעי' א' י"ב כי תבואו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמום חרין, ופירשי' ז"ל לרמום את חלרי אחרי שאין לבצכם שלם עמו. והרד"ק כתב ע"ז בשלש רגלים זו הראי' מי בקש זאת מידכם שתבואו לפני ותמרו את דברי חייני חושב לכם זה לכבוד אלא לבזיון שתרמסו חלרי יעו"ש. ואינו מובן לכאורה דכיון דבמלות ראי' אינו מוזכר שום טעם צקרא א"כ הכל חייבין צראי, ואף לדברי הרד"ק שאינו לכבוד אלא לבזיון, וכי מוזכר צקרא שהטעם הוא צשביל כבוד, הלא בטעם שאינו מפורש צקרא לא דרשינן טעמא דקרא ואנחנו לא נדע טעמו של יורר צראשית צ"ה למה לזה כך, וכבר כתב הרמב"ם בזה גשיאת כפים דבמלוה שהיא על כאו"א אין אומרים אף לרשע מנע מן המלוה

על עזם את תורתו ואז"ל דבר זה גשאלה וכי' עד שבא הקצ"ה ופירשה ויאמר ה' על עזם את תורתו פי' השאלה היא שאם ישראל חטאו ארץ מה חטאה שכי"ל לבע"ד לפרע מהם ולא תיחרצ הארץ וחורבנהה היא צינחת בני' מהוכה ויבואו צה ערל וטמא שהיא אבדן הארץ ויאמר ה' על עזם את תורתו וכי' כי לנד שאין תורה אין חשק לארץ צישיבתם צה, עכ"ל.

והכתוב לוח ציחוקאל ל"ג כ"ה על הדם תאכלו וגו' והארץ תירשו ופירשי' ז"ל בתמי' אם נלעוויתם אין אתם שומרים. ולשון הרד"ק בתמי' אין תירשו את הארץ ותעשו אלה המעשים שאינה טבע הארץ. והרי שהכתוב מתמי' האין יעלה על הדעת שיהי' א"י לישראל בלי קיום החוב"ק. ועכ"פ נתבאר מכמה מקומות שהרבה כתובים מפורשים ששיבת א"י הוא צעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינארו, ובלי תורה ומלות אין רעון השי"ת שישבו ישראל בא"י, ובכ"ג וודאי דרשינן טעמא דקרא שלא לזה הקצ"ה מעולם ליטב בא"י אלא צמי ששומר כחוב"ק, אבל הטוברי עצירות ר"ל לא נכנסו כלל בגדר מלוה זו כי לא לזה הקצ"ה מה שהוא נגד רעונו ית"ש ואין צישיבתם של אלו שמה שום סרך מלוה אבל עצירות גדולות צידם ע"י ישיבתם שמה כמו שנתבאר לעיל.

מד

והנה בהרבה לאוין מפורש בחוב"ק ולא תטמא את הארץ ולא תחטאו את הארץ, ודעת הרבה ראשונים שזה נמנה צמנין המלות לשני לאוין שמלבד שעובר על הלאו צעם העצירה עובר עוד בזה המעשה בעלמא על לאו אחר צמה שמטמא בזה את הארץ וגורם לשכינה שהסתלק מישראל כמ"ש בסי' יראים סי' רמ"ט, אלא שהרמב"ם צסה"מ צשורה החמישי פלג על זה שאין זה לאו אחר אלא טעם לאסור מה שקדם כאילו יאמר כי אחה אם תטעה על זה תרצה הפסד בארץ. והרמב"ן שם הקשה על הרמב"ם שאם הוא טעם על מה שקדם א"כ אינו אסור בחו"ל כמה שאמרו בלאו דלא ירבה לו גשים שכוא משום לא יסור כיון דהטעם מפורש צקרא.

ואף שאפשר שאין המצות שלו מקובלות לפני השי"ת אבל הוא נטעו' על ככה ואיך אפשר לומר להשגין מי בקש זאת מידכם צמה שהוא ליווי מפורש צהוב"ק בני שום טעם. וצפרע לדברי רש"י שכתב אחרי שאין לצבכם שלם עמי הלא כל העושה שלא לשמה אין לצבו שלם עמו ית"ש ואעפ"כ אמרו לעולם יסוּק אדם צהורה ומצות אפילו שלא לשמה.

והמלבי"ם כחז צה שזה להם לעלות לעיר הקודש ג"פ צנהה ללמוד שם יראת ה' ודרכיו מפי הכהנים הנביאים כמ"ש למען תלמד ליראה את ה' חלקיך. ולפי דבריו שהקרא דלמען תלמד ליראה קאי גם על מצות ראי' והיו הטעם מפורש בקרא שפיר קאמר דדרשינן טעמא דקרא דאם אין לומדין שמה ליראה לא נטעו כלל על מצות ראי' אבל לא ידעתי מי הגיד לו דהקרא דלמען תלמד ליראה קאי גם על מצות ראי' הלא הקרא דלמען תלמד כתיב צמעשר שני שאריך לבעלותו למקום אשר יבחר ה' לאוכלו שמה ומנא ידעינן דקאי גם על מצות ראי' שהיא מצוה אחרת ולא נכתבה בצמוך למצות מעשר ויש חילוקים הרבה בין אלה המצות ואולי יש צמלות ראי' טעם אחר, ואף שהרא"ה צם' החיווך כחז טעם זה צמלות ראי' אבל כיון שאינו מחבר בקרא אף שאפשר לומר טעמים לא דרשינן טעמא דקרא.

תשובה ולכן דרשינן טעמא דקרא ואומרים לאותן שאינם חוזרים בתשובה מי בקש זאת מידכם. ואף דמצות ראי' היא צהוב"ק וטעם זה הוא צהוב"ק מכל מקום י"ל כמ"ש צגמ' יומא דף ע"א ומו"ק ד"ה דבר זה מתורת משה לא למדנו מדברי יחזקאל למדנו הא מקמי דאתי יחזקאל מאן אמרה, גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכי' אקרא, וצממה עניינים אנו לריכים לומר כן כנודע. וצתוס' מ"ק דף ה' ד"ה הא כתבו הרבה דברים דקים לן דאסורין מה"ת דלא כתיב בקרא אלא צהוב"ק עד דאתא יחזקאל, והאי הכי נמי.

אז אפשר עפ"י מ"ש צברייתא דמכילתא בג"ל ג' דברים ניתנו על תנאי ראי' וציהמ"ק ומלכות צי"ד, ציהמ"ק מנין שנאמר והצית אשר אתה צונה אם תלך צהקותי וגו' והקיומותי את צריתי אהך וגו' ואם לאו והיתה הארץ לשמה, וא"כ מצוה צקרא גם ציהמ"ק שניתן על תנאי של שמירת הצורה כמו שמצוה צקרא צא"י. ומצות ראי' היא מצוה בתלוי צציהמ"ק וא"כ אפשר שכמו צציהמ"ק הוא על תנאי כמו כן מצות ראי' שהוא למקום המקדש תלוי צצותו התנאי של שמירת הצורה והיו כמפורש צצורה.

אז אפשר דכמו דחזינן צצשיאת כפים שהיא מ"ע דאורייתא על כל כהן וכהן ואעפ"כ אמרו צגמ' צרכות דף ל"ב כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו ולמדו זה מקרא דישי' וצפרישכם כפיכם אשלים עיני מכם וגו' ידכם דמים מלאו, וכן כהן שהמיר למדו צגמ' מנחות ק"ע שלא ישא את כפיו מקרא דכתיב צמלכים אך לא יעלו כהני הצמות אל מצח ה' צצירושלים. ולדעת הרמב"ם אפילו עשו תשובה. וז"ל ג"כ כג"ל, דהלא המנוה צבר כתובה צצוב"ק והאיך עקרו לה הנביאים, וע"כ שהוא ג"כ כג"ל דגמרא גמירי להו ואתו הנביאים ואסמכי' אקראי, ואין למדין משם על שאר עבירות דצשאר עבירות נושא את כפיו כמ"ש הרמב"ם והטור אר"ח סי' קכ"ח, וז"ל דהיכא דגלי קרא גלי והיכא דלא גלי לא גלי. כמו כן י"ל גם צמלות ראי', דצצותו קרא דישי' שאמר מי בקש זאת מידכם גלי לן דמי שאינו צה ציראת שמים אינו צכלל מצוה זו ועד דאתא

ואפ"ש עפ"י מה שמצוה צגמ' סוכה דף נ"ה ע"א ועוד הניח צחולו של מועד צצני היו אומרים ולרשע אמר חלקים, ופירש"י ז"ל כל המצומר דברי צבושין הן לנאספים לעזרה למצות החג ושמחים שמחת החג ומוכיחים מה לך לספר חקי, כלומר למה לך לצוה לצית זה עם שאר עמי אם איך חחר צתשובה, וצצותו מצומר כתיב צצה לאלקים תודה ושם לעלוין נדריך על שחג הסוכות זמן צל תאחר הוא לשלש רגלים וסוף המצומר וצצה תודה יכצדני ושם דרך ארצנו וגו' עכ"ל. ומצוה צזה דקים להו צצותו המצומר סובב על הנאספים צצורה צחג להקריב קרצנות ויש הוכחות לזה מהקרא ומצוה צצותו הקרא שאומרים להנאספים צצורה מה לך לספר חקי שאם אינו חחר צתשובה אין לו לצוה לצית הזה, וא"כ הוא מצוה צקרא שטעם הראי' צצורה הוא צצצול לעשות

לפניו וכמ"ש הכי ומשלים לשונאיו אל פניו להאזינו ופירש"י ז"ל בחייו משלם לו שכר מצותיו להאזינו מעוה"ב, ואינו מוצן כ"כ הלשון אל פניו. ועי' באוה"ח הק' שנדחק צוב. ולהג"ל אפשר לומר בלשון אל פניו דר"ל דאף שהמצות נטרפין בפניו מ"מ משלמין לו צעוה"י. וכעין זה גם בהך דאף שנלטוי על המצות מ"מ נטרפין לו בפניו, אבל הלשון מי בקש זאת מידכם לומר קן על כל המצות אינו מוצן.

מז

ובעיקר המימרה שכתב הרמז"ם על המצות שעושין צעודו מלוכלך בעגות כעין זה כתבו הזוה"ק וכל חכמי האמת דהמצות שעושין צעודו מלוכלך בעגות חוטפין הס"א ומוסיפין כח בבעומאה ר"ל והוצא גם בנושאי כליו של השו"ע באוה"ח סי' תקצ"ב בעטרת זקנים ובצאה"ע סי' תקט"א שכל המעשים או תורה שאדם לומד צעודו רשע אל"ל שאינו נותן כח בקדושה אלא אדרבה מוסיף כח בקליפה וכשחזר בהשוכה מוציא אותו הכח מהקליפה ומכניסו בקדושה יטיי"ש. והיע"ד בדרוש הראשון ח"א פי' צוב מה שאומרים לאנך מיד גוזזים דכמו שמאכלין את האלן מלח כדי שיוכלו לגוזזם כמו כן הס"א מביא לפעמים בעל עבירה לעשות מצוה שיהי' להם יניקה מזה והוספת כח ר"ל ומתפללין להגלל מזה. ועי' מ"ש צוב ז' החו"ד בספרו פלגי מים על מגלת איכה בפסוק חטא חטאה ירושלים, וכבר פירשו צוב הכי נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקולוס, ועי' ידו כל הדווים צעוה"ב. וכבר עמד ע"ז בספרי"ק דרך פקודיך בהקדמה והאריך צוב עוצב באומרו שכיון שכל התורה ומצות שעושה צעוד נקרא רשע לא יראה לקרבן אשה להי' אלא אדרבה מוסיף כח ר"ל בקליפות, ולפי"ז יאמר האדם א"כ אפשר נפשי מעסק תורה ומצות ח"ו עד אשר אהקן את אשר עויתי ואעשה כל החיקוני תשובה, אבל ח"ו לומר כן וכי ס"ד שלא יתפלל אדם ולא יקרא ק"ש ולא יניח עליות ותפילין ולא יתן זדקה עד אשר יתענה כל הימים הנקצבים לכל חטא ועון והלא אם לא יניח תפילין באיזה יום נקרא קרקפתא דלא מנח תפילין ואת פושעים הוא נמנה וכן הוא בכל התורה ומצות שאין לו רשות לצעל אף רגע. אבל הענה לזה

ישעי' גמרה גמיר לה ואחא ישעי' ואסמכי' אקרא ואין ראי' משם לשאר מצות כמו שהוא בנ"ב.

מו

אל"א שלשון הרמז"ם ז"ל צה' תשובה פי"ז ה"ז קשים להבין לכאורה שכתב חז"ל כמה מעולה מעלת התשובה אמש הי' זה מוצדל מהי' אלקי ישראל שנאמר עונותיכם היו מצדילים וגוי' ועושה מצות ועורפין אותן בפניו שנאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חלרי וכו' והיום הוא מודצק בשכינה וכו' ועושה מצות ומקבלין אותן נחת ושמחה שנאמר כי כבר ראה האלקים את מעשיך ולא עוד אלא שמתאווים להם שנאמר וטרבה להי' וגוי' ומימרה זו הוצאה גם בחרדים בהקדמה שכתב חז"ל וכל מי שהוא מלוכלך בעגות וחטאים והרי הוא משוקץ ומתועב כש"כ שטרפין לו מצותיו בפניו וכן מצוה"ר בדברי הרמז"ם עכ"ל. אבל לשון הרמז"ם שלמד זה מקרא דמי בקש זאת מידכם רמוס חלרי אינו מוצן דמשמע שלמד מאותו הקרא על כל המצות ולא קאי רק על מצות ראי' שמצוה"ר שם בקרא והלא לשון מי בקש זאת מידכם משמע שלא נלטוי כלל דהאריך אפשר לומר על המצוה ועומד על הדבר מי בקש זאת מידו, והאריך אפשר לומר שהרשע לא נלטוי עוד במצות ופטור מכהת"כ. והרמז"ם ז"ל בעצמו כתב צה' נ"כ שמה שהיא מ"ע על כאו"א אין אומרים אף לרשע מנע מן המצות.

ועיקר המימרה מ"ש שטרפין לו המצות בפניו זה אפשר ליישב אף שנלטוי על המצות ואינו בן חורין להבעל ממנו ע"ד שאמרו בגמ' ע"ז דף צ' ע"ב ראה ויתר גוים ראה ז' מצות שקבלו עליהן צ"ג ולא קיימום כיון שלא קיימום עמד והחיון להם, איחגורי איחגר א"כ מצינו חוטא נשכר, אמר מר צרי' דרבינא לומר שאף שמקיימים אינם מקבלין שכר ומסיק שאין מקבלין שכר כמצוה ועושה אלא כמי שאינו מצוה ועושה והוי' הפי' והחיון כאילו החיון. וחזוין צוב דאף שלא החיר להם הקצ"ב את המצות שלא יכה חוטא נשכר מכל מקום אינם חשודים לפני הקצ"ב והוי' כאילו החיון אלא שכך היא המדה שהקצ"ב משלם שכר אף למצות כאלו שאינם חביבים

הסע"א עכ"ז כך היא דרכה של תשובה מדאורייתא
 צדיעול בעלמא סגי עד אשר יאיר אליו השי"ת
 ברחמים ע"י עסק התורה והיא תלמדו דעת ותשובה
 לתקן מדותיו בזהב רבה, וזה נרמז צפ"י פתי יסור
 הנה היינו כשהפתי רוצה לשוב בתשובה אזי יסור הנה
 ותלמדו התורה דעת עכ"ל. וזה מצוה שאל עכ"פ
 יש לו אחיזה ברכור תשובה אף שעדיין אין לו דעת
 אף להבין מה היא תשובה שלימה וחרטה באמת
 לאמיתו מ"מ יעסוק בתורה ומצות הרכב זה ישפיע
 עליו לעשות תשובה יותר.

ובעין זה אמרתי לפרש מה שאומרים ודרך תשובה
 הורית שלכאורה סגי לומר תשובה הורית כי
 מזה אנו מדברים ומה שהוסף תיבת דרך הוא לכאורה
 מיותר, גם אינו מובן כוונה. אלא נראה שאמר
 שאף שאין זכותו לעשות תשובה שלימה מקולר דעתו
 והשגתו ומצב לבבו הסתום והאעטם מ"מ כורה לנו
 הקצ"ה לילך בדרך תשובה שאם יש לו אחיזה ברכור
 תשובה זהו הדרך שיוכל להביא אח"כ לידי תשובה
 שלימה ובאמת אם זוהי אח"כ לעשות תשובה כראוי
 ואף אם זרע אחרונה קודם מיתתו יצא לידי
 תשובה אמיתית יחזור הכל אל הקדושה.

וק"ו בישמח משה פי' תלך אהת ז' כתב צמה שאמר
 חז"ל מתוך שלא לשמה צא לשמה שבאמת
 מה שנעשה שלא לשמה שובה הסע"א רק אח"כ
 כשצא לשמה הוחזר הכל יעו"ש, ועכ"פ מי שרוצה
 לילך בדרך התורה זה תקנהו שירצה לעסוק בתורה
 ומצות כמ"ש חז"ל צמד"ר פי' אחרי כי בתחבולות
 תעשה לך מלחמה אם עשית חבילות עבירות תעשה
 מצות כנגדם וישים אל לבו לתקן מדותיו ולהטות לבבו
 לתשובה שלימה והשי"ת צרוב רחמיו ית"ש מליל עני
 מחזק ממנו היא הסע"א העלומה והגורלה צע"ה.
 ובספ"ק אור לישירים נתן עצה ע"י אמירת לשם
 יחוד שזה תקנה שלא יחטפו ה"ס"א המצות דקו"ל
 מצות לריכות כוונה, ואף למ"ד אין לריכות כוונה אם
 אומר צפ"י שאינו רוצה ללכת בו אינו יולל כמצוה
 צר"ן ובפוסקים, וז"ש אני עושה מצוה זו רק על
 מנת לשם יחוד קוצ"ה אבל אם ח"ו עונית גרמו לבלי
 לגרום יחוד אינו רוצה ללכת בו כלל ממילא אין להם

שלא יוסיף כה צעומאח בתורתו ומצותיו, והאריך
 לצאר ציסוד זה שאין התעניתים והסיוגופים מעיקרי
 התשובה אלא עיקר התשובה החרטה גמורה על
 החטאים עד שחסמר שערות ראשך ותצוה מפניו
 ית"ש באמת ובקבלה גמורה שאפילו יבזי לי כל
 חללי דעלמא לא ישוב עוד לכסלה עד שייעד עליו
 יודע העלמות שזודאי לא יחטא עוד כמ"ש הרמב"ם
 ז"ל צבי תשובה, ואם ככה היא מחשבתו ולבו ערס
 עסקו בתורה ומצות יקובל הכל לרצון לפני השי"ת
 ואם לאו הוא ח"ו כזרע אל הקוליס, יעו"ש שהאריך
 עוצה והעסקתה המלית דבריו בקיור נמרץ.

והנה סגנון דבריו ז"ל הוא להקל עליו שאין לורך
 לבחמתן על התעניתים וסיוגופים אלא סגי
 בתשובה והקבלה האמיתית עד שייעד עליו יודע
 העלמות, שלדעתו ז"ל יוכל האדם לצוא לידי מדה זו בכל
 עת וכל עת, אבל צע"ה לפי שפלות דורינו היא דרך
 קצרה וארוכה דוודאי מחשבה וקבלה אמיתית כ"כ
 שיהאמת לפני יולרנו מקור האמת ויעיד עלי' סגי
 בזמן קצר ואם באמת מגיעין בדברים לנקודה הפנימית
 שצבז עד שיודע העלמות חדרי לבבו ייעד על אותה
 הנקודה הרי זה לב עבוד שרגע אחת מלב עבוד כזה
 יקר וחשוב מהכל עד אין שיעור וערך, אבל צע"ה
 ארכה לנו השעה ולא בעגנו לידי מדה זו, ובשפלות
 דורינו הלבבות הסתומים והאעטמים ויעירין חינון שיוכלו
 להכניס לצבצם חרטה וקבלה אמיתית שלא ישובו
 עוד לכסלה אף מה שהוא לפי לשון בני אדם, אבל
 האמת הגמור לפני יולר צראשית כמו שאמרנו הראשונים
 כמלאכים צע"ה האמת נעדרת כמשמעו וכמדושו,
 ובמקום אחר הארכתי זה, ועכ"פ אם נימא שח"ו
 ימנע מתורה ומצות עד שהגיע לנקודה האמיתית כזו
 לא מלאנו ידינו ורגלנו צביהמ"ד וח"ו תפוג תורה
 ולא ניתא לי' למריכו דלימרי בני.

אמנם בהקדמת ספרו אגרא דכלה שם כתב דינא
 פיעח ממ"ש בהקדמת ספרו דרך פקודיך ח"ל
 שם והנה לא נעלם מאמר הנביא נירו לכם ניר ואל
 חזרעו אל הקוליס והתורה והמצות שהאדם עוסק
 בעודו בחלואת העוממות החבל יוחשז כזרע אל
 הקוליס וח"ו יוסיף כה צקון ודרדר המה כחות

מובאים גם במדרשים ע"י תלמידיו ותלמידי תלמידיו של רשב"י וזהו מלא הרמזים ז"ל אותן המימרות במדרשים ועכשיו אין זידינו אלו המדרשים ומולאין אותן רק בזוה"ק. וכמו כן נראה צד שזוודאי מלא הרמזים ז"ל באחה מקום אותה המימרה שטורפין לו המלות בפניו. אלא שעדיין מה שהביא ע"ז הקרא דמי בקש זאת מידכם אינו מובן. וגם אין ללמוד כל המלות ממלות רא"י כז"ל.

ואפשר שהוא ע"ד שכתב הלח"מ בריש ה"י מלכים דכבר נודע דרכו של הרמזים דראיות הפסוקים דבר שאינו נוגע לענין הדין לא קפיד אגמרא דין אלא הביא מכל מקום שימלא היותר פשוטה, וכתב זה הלח"מ בכמה מקומות, גם הביא ראיות מפסוקים שאינן אלא אסמכתא בעלמא כמ"ש הלח"מ בפ"ב מה' חגיגה, גם בטעמים כתב המהר"י קורקוס בפ"י מה' תרומות ה"י ח"י שדרכו במקומות רבים להביא אף מה דאידחי בש"ס, וע"י מלאכי בכללי הרמזים מה שאב"ק איש עובר צד, וא"כ ז"ל שהביא הרמזים ז"ל הך קרא דמי בקש זאת מידכם לסמך בעלמא. ואפשר מלא באחה מקום דאסמכי להאי, וכן מוכח מסיפא שהביא להך דהבעל תשובה מעשיו ראויים מהקרא דכבר ראה האלקים את מעשיך ולא מלינו שיחי סובב אותה הקרא על בעל תשובה, ע"י במפורשים מה שפירשו, ואין רא"י משם על בעל תשובה, אלא נראה דאסמכי להסם, ולשון דכבר ראה מיושב שפיר צבעל תשובה דע"י התשובה מרואים אף המעשים שעשה מכבר ערם שעשה תשובה.

או אפשר דז"ל דלכאורה קשה צלשון הפסוק מי בקש זאת מידכם דמ"ש זאת היא מיותר וכי לא סגי למימר מי בקש מידכם, אלא דאם עושין תשובה אח"כ נעשה למפרע ראוי לפני השי"ת אף המלות רא"י שעשו קודם תשובתם וע"כ אמר הכתוב זאת דאך צזאת כמו שהוא עכשיו שלא עשו תשובה אין המלה נתבקש לפני הקב"ה, וז"ל דאין ה"י שמלווין ועומדין גם במלות רא"י כי יכולין לעשות תשובה כמו שהוא בכל המלות ואמר זאת הכתוב כדי להחזירם בתשובה וא"י לכל החירואים שכתבתי לעיל גם במלות רא"י ושוב לק"מ מה שהביא מזה הרמזים ז"ל לכל המלות.

מה לחטוף, והביא זה ק"ז בישמה משה כ"פ, וע"י בתפלה למשה קפיעל מ"ה צפסוק אומר אני מעשיו למך וגו'. ואף שהכוז"י פליג על אמירת לשם יחוד מ"מ אנו רואים שנתן הסכמה חמה על אותן הדרושים שצ"י אור לישירים וכתב עליו שהוא בעלמו שמע מפיו דברים מתוקים ונכנסים בלב השומע להלהיב הלצנות ל"ש ושם באותו הספר בדרוש הראשון כתב העטם הנ"ל על אמירת לשם יחוד, ונראה דאחר שאמר טעם זה קבלה ממנו אלא שעכ"פ אריך לכוין דעתו לידע מה הוא אומר באמירת לשם יחוד.

שוב ראיתי גם בשמחת הרגל על רוח מהחיד"א ז"ל בלימוד צ' שהתמרמר מאוד ע"ז שכל זמן שלא שב התורה שלומד והמלות הולך הכל לס"א, וכתב דע"ז ידו כל הדוים וזו רעה חולה כי לרה שמה וכמעט לא שצקת חיי לרוב המון ישראל אוי ואצוי. והאריך צזה עוצא עד שסיים לצסוף שהעלה היעולה שקודם כל תורה ומצוה יכהרר בתשובה ויגמור בלבו שאינו חפץ להיות רשע ח"ו וכו' יאר עיניו לתקן מעותו וגם רואה לשמור לשונו כדת מה לעשות ובכונה קרה זו ינלא בעצוה"ת שיעלה לימודו לראון, וירגיל עלמו לומר לשם יחוד קוב"ה כי צזה מגלה דעתו צפי' שהוא לשם ה' דוקא ולא יגע זר באותו הלימוד ואותה המלה עכ"ל ועי"ש. וכפי הנראה כיוון גם הוא ז"ל בעלמו לאותו התועלת שיש באמירת לשם יחוד כי אלו ה"י רואה זה באור לישירים ה"י אומר דבר צסם אומר.

מח

נחזור לענינינו שעיקר המימרה מ"ש הרמזים ז"ל על המלות הנעשים צעודו מלוכלך מענות הוא כמ"ש הזוה"ק וחכמי האמת, ואף שזוודאי לא הי לפני הרמזים ז"ל אלו הספרים אבל נמלאים מימרות צדברי הרמזים שלא נמלא להם מקור אלא צוה"ק ולכן יש אומרים שראה ס' הזוכר, אבל אין האמת כן כאשר הוכיחו שהתגלות הזוכר ה"י הרבה שנים אחר פעירתו של הרמזים ז"ל, אבל הנראה צזה כנודע שה"י לפני הרמזים ז"ל הרבה מדרשים שאין זידינו עכשיו (אחו מסיבת המדפיסים) והרבה מימרות שצוה"ק

מט

תעצוב המלצה הזו מדוע באת לעמא את ארצי, בשלמא
 הדרים שם אין עונשם גדול כ"כ ועוד כל הנוסע
 לארץ הקדושה נוסע בשביל לקדש את עצמו ולקיים
 המצוות אשר שמה וכו' עכ"ל יעו"ש. והנה לא הזכיר
 מה ה' הקולא שהקילו צוה דוודאי לא מיירי באופן
 שלא ה' שום היתר דאע"ז צרשיעי עסקינן העוברים
 במזיד על דבר שאין לו שום היתר ומה לו להאריך
 בזה שבה מחויב יותר מהם וכי ס"ד שיהי' מותר
 ח"ו להיות רשע וע"כ דמיירי באופן שהי' דרך היתר
 אלא שהי' היתר דחוק צעינו כאשר כתב שהי' שנויי
 דחיקי ועכ"פ סיים שם על הצא מחו"ל לא"י ומקיל
 שם אומר לו הקצ"ה למה באת ממקום שהיית פטור
 ובאת למקום החיוב ומדוע באת לעמא את ארצי.
 וברי שאין לאלו חיוב לבוא אלא אדרבה הקצ"ה אומר
 לו למה באת. גם סיים אח"כ שכל הנוסע לארץ
 הקדושה נוסע בשביל לקדש את עצמו ולקיים המצוות
 אשר שמה, וברי שכלל הוא צעינו ז"ל שאינו נוסע
 לשם אלא הצא לקדש את עצמו ולקיים המצוות. ואף
 שכתב אח"כ שהוא מ"ע מ"מ אין זה אלא בהצא
 להתקדש וקדוש יאמר לו ולכן סיימו צהרדים וצש"ה
 הק' בסוף המאמר שכל איש יחדר צבואו לא"י להיות
 ירא שמים כפלי כפלים ממה שהי' צהו"ל, והנה לא
 דברו מאותן שלא ה' להם י"ש כלל צהו"ל כי לא
 שייך לומר כפלי כפלים על דבר שאין צו כלל, אבל
 לא דברו אלא מאותן שהיו יראי השם גם צהו"ל
 ועל אלו אמר שבא"י נריך להיות הי"ש כפל כפלים
 וכל מה שהפליגו בשעה יושבי הארץ ובמצוות ישיבתה
 בה לא דברו אלא ציראי השם האמיתים אשר זעירין
 אינן צדורינו צעו"ה. וז"ב לכל הדעות כאשר יתבאר
 עוד להלן צביאור יותר.

ג

ובש"ר"ה הק' צשער האותיות אות קדושה כאשר
 התחיל לדבר במצוות התלויות בארץ כתב וז"ל
 והנה שנה אחת אחר צואי לירושלים תוצב"ה ה'י
 שנת השמיטה ורבים מיושבי אה"ק ראו לפטור עצמם
 מחמת הדוחק הגדול שהי' ערב שביעית רעב צמדינה
 ולא ה'י סיפק זידם לאכול דבר יום ציומו ק"ו
 להכין איזה ענינים צביחם על שנת השביעית ואמרו
 שינויי דחיקי ואני דנתי עם עצמי וחשבתי צלצני אני
 מחויב לקיים יותר מהם ואפילו למכור גלימא דעל
 כתפאי כי יאמר לי הקצ"ה למה באת ממקום שהיית
 פטור מזה ובאת למקום החיוב, ועתה צמקום החיוב

הנה כי כן הוא בכל מצות התורה"ק שמוטל על כל
 איש ישראל לקיימם אין חילוק בין גברא לגברא
 אבל במצוות ישיבת א"י שכבר הבאתי דאף המפליגים
 עוצה בחשיבות מצוה זו מ"מ תנאי התנו שאינו אלא
 בשומרי תורה וחריזין מכל הטא ופשע, ע"ז נחתי טעם
 לשנה שטעמם ונימוקם מפורש צהו"ק ודרשינן טעמא
 דקרא. גם חזינן בגמרא חולין דף ק"מ דא"א לאוקמי'
 צניפורי עיר הגדחה לשילוח דלא אמרה תורה שלא
 לתקלה ופירש"י ז"ל דפשיטא דשל עיר הגדחה לאו
 צר שילוח היא דלא אמרה תורה שלא לתקלה דממון
 עיר הגדחה אסור ואם ישלחה יהיו בני אדם לדין
 אותה לאחר זמן, וכבר ציארנו בזה דאף שוודאי כל
 מה שיהיו לדין אח"כ יהי' היתר גמור עפ"י הלכה
 דכל דפריש מרובא פריש, גם אולי לא יבוא כלל
 אותו הציפור ליד ישראל מ"מ כיון דאין מצטלין איסור
 לכתלה הוא זה המשלה הציפור שאפשר שיבוא ע"ז
 ליד ישראל שלא לתקלה והיו הוכחה שלא אמרה
 התורה"ק מצוה צכה"ג שאפשר לבוא לדי תקלה,
 ומכש"כ צוה שעלול להטוא שזה תקלה גדולה ליושב
 בא"י שהעצירות שם חמורין הרבה יותר, וצפרע צמי
 שטונותיו מרובין מצוינותיו גם הוא מעמא את הארץ
 שמוסקל שכינה מישראל והיו תקלה גדולה לכלל ישראל
 צכה"ג צוודאי לא אמרה התורה"ק שהיא מצוה מה
 שצביא תקלה גדולה לו ולכל ישראל, וגם זה הוכחה
 צרורה דהמצוה היא רק צתנאי של שמירת התורה"ק
 כז"ל.

לקבל נדקה מן העכו"ם משום דכתיב ציונו קאירכ
השצננה ופירש"י ז"ל משתכלה זכות שצידים וייבש
לחלוחית מעשה נדקה שלהם אז ישברו, וביאר שם
השצות יעקב בספרו עיון יעקב דאף שאמר והסד
לאומים העלאת מ"מ אמר ציונו קאירכ השצננה שיש
להם זכות צמטשיבס דהיינו צעוב"ז להצידים צעוב"צ
יעו"ש, ומבוא זה להלכה צעוש"ע יו"ד סי' רנ"ד.
ומבואר בזה דאף שמצותיבס הם העלאת מ"מ יש להם
כה עו"ז צעוב"ז וח"ו יכולין בכח זה להרע ח"ו
לישראל, אלא שמצויה להם אח"כ אצדון יותר צעוב"צ
ולפעמים גם צעוב"ז, וכמו שאמרו חז"ל בסנהדרין
ל"ו על נצובדנאלאר שהקשה מדוע דרך רשעים ללחא
ופירש"י ז"ל מפני מה הללח נצובדנאלאר וכבש ירושלים
ואמרו אח"כ בשכר ד' פסיעות ששלמתי לאותו רשע
שך אחר כבודי ואמרו אח"כ אר"י אלמלא לא בא
גבריאול והעמידו לא ה"י תקנה לשונאיבס של ישראל
ופירש"י ז"ל שה"י שכרו מרובה וה"י לו רשות ח"ו
לאצד שאריתינו, וצוודאי שאותו השכר שקבל שה"י
ביכולתו לכבש ירושלים ולאצד הרבב מישראל היא לו
רעה ומרה גדולה כי הקצ"ה ינקום נקמת עמו מכל
המזירין לישראל וצפרע מן המחריבין כאלו שיביו
עו"ז להרפה ולדראון עולם ולאצדון נורא מ"מ אז
צעוב"ז לפי שעה ה"י לו זה לתשלום גמול וה"י לו
מהמלוא של הדי פסיעות חיזוק גדול לעשות רעות
גדולות ר"ל, וכך היא המדה, וכן הוא במה שאמרו
בגמ' סנהדרין דף ק"ב צעמרי שנצביל שהוסיף עיר
שומרון צב"י ה"י לו השכר שזכה למלוכה ואף שהרע
צמלכותו והחטיא את ישראל וא"כ ה"י לו מלכותו
לרעה גדולה מ"מ לפי שעה ה"י לו צוב קיצול שכר
על המלוא שטעה כמו שה"י צנצובדנאלאר.

נא

ובתנ"ד"א א"ר פ"ע הביא מיימרא זו שלכן זכה
עמרי למלוכה ולהשיב מלך בן מלך צבציל
שהוסיף עיר שומרון בישראל ואמר אח"כ צאחאצ
שרל"צ מלכים צקשו למרוד צו שלח והביא בן של
כאו"א והושיבן תחת ידו צירושלים ובשומרון, ואמרו
חכמים כל אותן רל"צ צני מלכים עובדי ע"ז היו
וכיון שצאו לירושלים ולשומרון היו נעשים יראי ה'

שאין מלוא כלל צעוברי עבירה ליבש צב"י אינו מחורץ
לכאורה הקושי מעשיו גם לא ה"י עשיו כפוף ליחחק
כי לא הלך צדרכיו אלא שה"י ממנה אותו, וצלא"ה
הא"ך אפשר לומר שה"י שייך בעשיו מלוא ישוב א"י
הלא אדרבא נלעווינו לגרשו מן הארץ שנאמר לא ישבו
צארלך ולא חתום לא חתן להם חנ"י והא"ך אפשר
לומר שזה שאסרה החוב"ק יה"י צו מלוא, וממ"מ
קודם מ"מ לא ה"י שום מלוא זולת מלוא צ"נ אלא
שהצבות קיימו כהצ"כ ע"ש שעתידין ישראל להצטוות
בזה אצל גבי עשיו שאחר שצא הצווי החיוב לגרשו
הא"ך ה"י מלוא צביפך. וע"י צמג"א סי' הקל"א
סק"ז דאין לעשיו חלק צארץ דאמר רחמנא ליחחק
לורעך אהן את כל הארצות וגו' ואין עשיו בכלל
זרע יחחק.

אמנם צאמח לפענ"ד לק"מ דלא אמרו צמדרש הלשון
שה"י לעשיו מלוא ישוב א"י אלא ז"ל אמר
כל השנים הללו הוא יושב צב"י תאמר שהוא צא
אלי מכה ישיבת א"י, והענין הוא שזה ה"י קודם מ"מ
וכבר כתב הרמב"ן ז"ל שגם הצבות הקדושים לא
קיימו כהצ"כ עד שלא ניתנה אלא צב"י לא צחוי"ל
ולכן נשא יעקב שחי אחיות כשה"י צחוי"ל כי לא ה"י
מקום לתורה ומלוא אלא צב"י, ואך אחר שניתנה
תורה נתחייבו צמלוא גם צחוי"ל, ועשיו כשה"י צב"י
אלל אציו קיים גם הרבב מלוא שאמרו חז"ל שאמר
אצא הא"ך מעשרין את הכתן ואת המלח וגם צמלוא
שלא לשמה יש עכ"פ אחי קיצול שכר כמו שאמרו
חזוי"ל חיר כ"ג צשכר מ"צ קרצנות שהקריב צלק
הרשע זכה וכו' ולכן אמר שמתירא שמה צא מכה
ישיבת א"י ואין הכוונה מכה אחת המלוא של
ישוב א"י אלא מכה אחת שאר מלוא שעושה ואך
צבציל שקודם מ"מ לא ה"י נחשב שום מלוא צחוי"ל
כ"א צב"י לכן אמר שצא מכה ישיבתו צב"י שטאי
ישיבתו שם יש לו אחי מלוא ומקבל שכר ע"ז וה"י
ל"י מכה חיזוק צעוב"ז ואף שכל מלואיו ומעשיו
של עשיו אינם רלוים לפני הקצ"ה מ"מ כך היא
המדה לשלם שכר על כל מלוא וכמ"ש חזוי"ל צמס'
צ"צ דף י' חסד לאומים העלאת כל נדקה וחסד
שהעכו"ם עושים העלאת היא להם לפי שאין עושין
אלא לחרף אותנו. מ"מ מבואר שם בגמ' אח"כ שאין

לאמיתן, ואינו מוכן לכאורה הלא עמרי ואחאב היו עובדי ע"ז ואמרו שם בגמ' חין לך תלם ותלם בא"י שלא העמיד עליו אחאב ע"ז והשתחו' לו והסית את כל ישראל לע"ז כמבואר בקראי ובגמ' עד שאמרו במס' חולין ד' על פי עבחה דאחאב דהוי שחיתתן שחיתת מומרים לע"ז יען שכל אנשיו היו צחוקת עובדי ע"ז והבאתי במאמר ג' שצעות דברי הרמ"ע שכל אנשי המדינה הדרך הוא שנמשכין אחר המלוכה וכאן הו' צהיפך שהביא אחאב רלי"צ בני מלכים שהיו עובדי ע"ז וכשהוסיפן תחת ידו נעשו יראי ה' לאמיתן, ומה נשתנו אלו שהפכו מע"ז להיות יראי ה' לאמיתן ע"י שבאו תחת יד אחאב, הלא דבר הוא, בשלמא בירושלים שמה היו לדיקים מכבד, גם הלא ירושלים היתה תחת מלכי יהודה אסא ויהושפט שהיו בימים ההם והיו לדיקים גמורים, גם ה' בירושלים עבודת ציהמ"ק כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וכבר כתבו הראשונים שזה מן הטעמים צעלי' לנגל וצבצבת המעשר לירושלים וכדומה שע"י שבא לירושלים יראה שם עבודת הכהנים וזה מכנים י"ש בלב הרוחה העבודה ולכן יוכל להיות שצבצול זה נהפכו ליראי ה' אבל שומרון שהי' תחלת התייסדותו וישיבת אנשי ע"י עמרי שעבד ע"ז והי' תחת ידו וכן אח"כ ביד אחאב בנו שהפכו את ישראל לעובדי ע"ז אינו מוכן הא"ך נעשה באלו הבני מלכים להיפך.

וַיִּרְאֵהָ דידוע שהיו חכמים גדולים וידעו הכל והיו יראים ממאמרי הנביאים אלא שלא יכלו עמוד נגד יצרא דע"ז דחוקף להו עובד, וכמבואר בגמרא במנשה שאף שהי' עובד ע"ז מכל מקום הי' חכים עובד אף צדצר הלכה צענין צרכת המוליא יותר מהתנאים, וא"כ הבינו או אפשר שמעו מהנביאים אחתה המימרא דצבצול שהוסיף כרך שומרון בא"י וזה למלוכה ואלו הי' מושיב באתו הכרך עובדי עצירה ר"ל לא הו' זה שום זכות כי המוסיף כרך של עובדי עצירה המעממים את הארץ הוא מוסיף צוה עומאה על הארץ ואין צוה זכות אלא הוספת פשע על פשע ויען שידעו שקיום ממלכתם הלוי צכות אתו העיר לכן הוכרחו להשתדל על אותן שהושיב שמה שיהיו יראי השם וזה יוכל להיות סיבה שאותן הבני מלכים שישבו שמה נהפכו מע"ז שלהם להיות

יראי השם לאמיתן שלכן הי' להם זכות צרך סוה וע"כ בשכר זאת זכו למלוכה אבל וודאי שטוב ועוד הי' להם הרבה יותר אלו לא הי' זכות זה בידם ולא היו זוכין למלוכה שלא היו מחריצין את העולם כ"כ ולא היו באים לאצדון הנורא כאשר הבאתי לעיל מנבוכדנאצר ר"ל.

נב

וּבַתְּנֻבָּא א"ר פ' כ"ד כתב חז"ל למה נדמה עשוי ואליפז עם בני עמלק וירבעם בן נבט ומרודך עם נבוכדנאצר ואגג עם המן לאחד שמאל כמות צדק סמוכה לעיר תפסה בידו והכניסה לתוך העיר והי' מכרח ואומר של מי אצידה זו נתקצו כל בני העיר וילאו לקראתו ואומרים זה לזה ראיחס פלוני זה כמה הוא לדיק כמה הוא חסיד כמה כשר הוא מיד עמדו בני העיר ועשאוהו ראש וקלין של העיר עליהן, לאחר שחיס ושלש שנים עמד והחריב כל המדינות וכל הארץ וכו', לכך נדמה עשוי ואליפז ועמלק ומרודך וירבעם בן נבט ואגג עם המן, עשוי בשכר שלש דמעות שהוריד נתנו לו הר שיעיר, אליפז בשכר שביד את אציו ילא ממנו עמלק לעולם, ירבעם בשכר שהשיב דבר לפני המלך נתנו בידו עשרת השבטים וכו' שכו של אגג וכו' ילא ממנו המן לעולם, ומה יהא סופו של עמלק וכו' עכ"ל. והנה לכאורה אין המשל דומה לנמשל דצוה שהכרח אצידה צעיר הי' מרמז את בני העיר שאינם יודעין מהשבות ואינם יודעין מה יהא לבסוף ועשו צו שהוא איש לדיק וחסיד לכן נתגוהו לראש עפ"י טעות ודין גרמא אח"כ את החורבן, אבל כל אלו שהשב צהנמשל קצלו שכרן מהקב"ה שנתן להם מלוכה שע"י הי' להם כח להרע כ"כ והקב"ה הוא נופה ומביט עד סוף כל הדורות וידוע הכל וא"כ אינו דומה להמשל הנ"ל. וז"ל שהוא כמו שהבאתי דכך היא המדה שאין הקב"ה מקפת שכר כל צרי ומשלם צעוכ"ז על דבר טוב אי' שטובה אפילו שידוע גדול החורבן שימח מח אח"כ. וצוה המשל דומה להנמשל שע"י איזה דבר טוב שטעה זה הי' הסיבה למה שטעה אח"כ חורבנות נוראות ר"ל. וכעין זה הוא פי הזיקוקן שם ועיי"ש. ואנו רואים זה צחות כ"פ שהס"א מזמין לפעמים למחרכי הדת ומחריבי העולם אחת

דבר טוב שזכה זה יכולין להפוך את העולם כולו וכוה כעין שכתב היע"ד צדוה הראשון על פיוט לאך מיד גזוים שהצאתי לעיל.

22

ובי"ב מנינו גם צמח השלי' לרשעים שאמרו צמס' דרך ארץ זוטא פי' ע' גדול השלי' שאפילו עובדין ע"ז ויש שלי' צניוהם וכו' שנאמר חיבור ענבים אפרים הנח לו, וכן כתב רש"י ז"ל צפי נח צדור הפלגה ע"כ ומשם הפי"ס למד שאין להם חלק לעובדי"ב, וכי אחי קשה של דור המצול או של דור הפלגה אלו לא פשעו יד צעיקר ואלו פשעו יד צעיקר להלחם צו ואלו נשפטו ואלו לא נאצדו מן העולם, אלא שדור המצול היו גזלנים וכו' מריבה צניוהם לכך נאצדו ואלו היו נוהגים אהבה וריעות צניוהם שנאמר שפה אחת ודברים אחדים למדת ששנאו המחלוקת וגדול השלי' עכ"ל. ונראה לכאורה שהיא עוצה לרשעים אם יש להם שלי', וקשה עוצה הלא מצוהר צמשה סנהדרין ד' ע"א ע"ב פחור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם, כינום לרשעים רע להם ורע לעולם, ופירש"י ז"ל שפ"י הפחור שנפרדן זמ"ז אין יכולין להועץ ענה רעה ולסייע זא"ז. עכ"פ מצוהר שרעה גדולה להם ולהעולם אם יש שלי' צניוהם שמיסייעים זא"ז להחריב העולם, ודעה"ה התפלל ע"ז יתפרדו כל פועלי און, וצפרט צפושעים יד צעיקר כמו צדור הפלגה אמרו חז"ל צמס' שבת ד' קע"ז על המינים שמתילין איבה ותחרות בין ישראל לאציהם צצשמים ועליהם אמר דוד הלא משנאך ה' אשנא וצחקוממך אחקועט.

מאוד כי גדול השלי' כנודע, מ"מ למנוע ממחלוקת על המחוייבים על דרך לא עוצ גרע יותר. ועכ"פ זה וודאי שרעה גדולה ומרה הוא שלי' הרשעים אלא שמה שאמר שנילו דור הפלגה ועובדי ע"ז ע"י השלי' שצניוהם הוא צצציל שע"ס השלי' היא מדה עוצה לכן מקבלין גם הרשעים ע"ז גמול צעוה"ז ולצסוף גם אותו הגמול צעלמו שקצלו הוא לרעה גדולה להם כי ע"י אותו הגמול יש להם כח וחיווק יותר לפשות חורבנות, וכוה ע"ד ומשלם לשונאיו אל פניו להצידו מעוה"ב כאשר הצאתי לעיל כמה ענינים כיו"ב.

ובבי"א מדרש פליאה אין שלי' אמר ה' לרשעים מכאן שהקצ"ה אוהב את הרשעים. וצדמש"ה פי' צבעלותך נדחק ליישב זה. ולפענ"ד הדברים צרוים כפשוטן שאם זוכין שהקצ"ה מונע מן הרשעים השלי' צזה מניל אותם ואת כל העולם כולו מהרעות שיכולין ח"ו לצוה ע"י השלי' שצניוהם וכוה זה וודאי אהבה גם לרשעים. שוב ראיתי שכיוונתי צזה לדעת הגדול החיד"ה זלה"ה צספרו כסא רחמים צפירושו למסכת אדר"ג פי' י"ב שכתב כעין זה ח"ל אמרו ח"ל אין שלי' אמר ה' לרשעים מכאן שהקצ"ה אוהב את הרשעים, וכוה חמו', ולפי פשוטו יאמר נא דכשרשעים צאגורה אחת יכולים להחריב העולם ולעשות עצירות גדולות וצרוצ רחמיו לא יהי' שלי' צניוהם וצזה ימעטו העונות, ח"ש מכאן שהקצ"ה אוהב את הרשעים שמתפידים וכוה לעוצ להם שלא יהי' להם כ"כ עונות, עכ"ל. וגם צדור הפלגה שהי' להם הצלחה יען שהיו שפה אחת ודברים אחדים כמו שהצאתי לעיל מפירש"י ז"ל אצל הקצ"ה עשה פירוד צניוהם והפי"ס וציעל מהם אותו המדה עוצה וע"ז חדלו מלהחריב עוד וכוה הפירוד שצניוהם עוצה גדולה להם ולכל העולם כולו.

ובבו"ב צזה מה שאמר מרע"ה צפי' קרה על דתן ואצירים אל תפן אל מנחתם ומציא רש"י ז"ל מהמדרש שאמר יודע אני שיש להם חלק צתמידו ליצור אף חלקם לא יקובל לפינך לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו, וכתב צאוה"ח הק' שכוונה צזה לצד שאין לך אדם שאין צידו מלאת ומע"ע וכבר קדם לנו שאין

הקצ"ח מקפה שבר כל צרי' ואפילו של רשעים ולא
 ולמד מפסיעותיו של אותו רשע אשר ע"כ חש משה
 שחטמווד להם אחיה מלוא שבידם, לזה בקש מה' אל
 הפן אל מנחתם פ"י אפילו זכות שכבר הגיעה מנחה
 לה' לא יפן לה ולא יביע אלהי' וכ"ז הוא מטעם הנ"ל
 שאם יעמוד להם אחיה זכות עדיין יוכלו לעמוד
 ברשעתם שהיא חקלה גדולה להם ולישראל.

נד

ובעתה מובן היטב מה שנתיירא יעקב מעשיו שכיון
 שע"י ישיבתו בא"י יש לו אחיה מלוא כח"ל
 ח"י עי"ז יהי' לו כח להחריב כמו כל אלו שזכרתי
 לעיל שהחריבו והשחיתו זכה אחיה מלוא שעשו. ועכ"פ
 זה וודאי ישיבת רשעים בא"י היא נגד רצונו ית"ש
 ואין להם חלק ונחלה במלוא ישוב א"י. והאפיקורסים
 הוליוו שם רע על ההפלאה שכותב שמי שדר בא"י
 אף אם ח"ו עובר על כל התורה כולה הוא יותר
 ממני שמקיים כהח"כ בחו"ל, זה עלילות שוא ושקר
 כדרכם לחפוס באחיה לשון לחלות צו צוקי סרוקי,
 אלא שבהפלאה נתקשה במה שאמרו הדר בא"י דומה
 שיש לו אלוה שלשון דומה משמע שבאמת אין לו
 אלא דומה כמי שיש לו, והדר אמר כל הדר בחו"ל
 דומה כמי שאין לו משמע דבאמת יש לו וא"כ העלה
 חו"ל יותר מא"י, ומתוך ד"ל דכל הדר בחו"ל אפילו
 מקבל עליו עול תורה ומלוא דבאמת יש לו אלוה אלא
 שנדמה לו יען שדר בחו"ל שהוא כמו שאין לו אלוהי
 והדר בא"י נדמה לו שע"י מלוא זה בלבד יש לו אלוהי,
 כי אף שמקיים שם כהח"כ מ"מ נדמה לו שהסיבה
 למדה זו שיהי' כמי שיש לו אלוהי הוא לצד צבציל
 מלוא זה של דירת א"י יען שלפי הדמיון כל המלוא
 אינם מועילים לזה כמו שדומה לו בחו"ל שהוא
 כמי שאין לו אלוהי אף אם מקיים כל המלוא. אבל
 כ"ז אינו אמת אלא דמיון צעלמא כמו שמבואר
 בהדיא בדבריו. גם לא מייירי כלל בעוברי עבירה
 ח"ו כי קיום התורה והמלוא הוא מוכרח גם בלא"ה
 אלא הכל סובב מה שהוא גורם למדה זו להיות כמי
 שיש לו אלוהי כי כל מלוא ומלוא יש לה מעלה
 מיוחדת לשכר מיוחד, ואמרו חז"ל צמד"ר פ' תלא
 פ' ו' סי' צ' הקצ"ח לא גילה לצריות מהו מתן

שכרן של כל מלוא ומלוא כדי שיעשו כל המלוא צחוס
 מנין שנאמר נעו מעגלותי' לא חדע, ובישיבת א"י
 מחמת מעלה א"י נדמה להם שהיא הגורמת להיות
 כמו שיש לו אלוהי אבל אין האמת כן כמו שכתב
 בהדיא שלשון דומה מורה על כך שאינו אלא דמיון
 ואינו אמת, ולמסקנת הש"ס הדר צ"י לגמרי מלשון
 מימרא זו אלא מסיק דהכי קאמר כל הדר בחו"ל
 כאילו עובד ע"י, וכל הפירושים במימרא הקודמת
 אינן אלא הו"א ולא נשאר לפי המסקנא. ויש לדבר
 עוד בדברי הפלא"ה האלו אלא שאין כדאי להאריך
 בזה כי הדברים פשוטים וברורים לכל מי שיש לו
 מח בקדקדו. וכבר הבאתי מהרבה ראשונים ז"ל
 דברים ברורים ויחבאר עוד להבן באורך. ובספרו של
 מרן הקדוש משינאוואו זל"ה דברי יחזקאל נדפס שם
 מכתב שקלל בקללה נמרצת את האומרים מימרות
 שרונים בזהם להטעות את הצריות שיסעו לא"י וילכו
 בצרירות לבם, זה וודאי אמת וברור לכל הדיעות
 שאין מלוא ישוב א"י אלא למקיימי התורה ומלואי'.

נה

והנה צעיקר ההלכה של דין מלוא ישוב א"י יש
 לפנינו בראשונים ז"ל ד' שיטות, ואחדם
 אחת לאחת בקצת ביאור בעזרה"ת. — השיטה הא'
 היא שיטה הרמב"ן דמלוא ישוב א"י היא מ"ע
 דאורייתא ואף עכשיו בזמן הגלות יש לפנינו מ"ע
 זו. וכבר הבאתי שיש להסתפק בדבריו אם סובר
 שגם עכשיו יש מ"ע לעלות ליחידים אם אינו בחומה,
 או אפשר עכשיו שיש גזירת הגלות חו אין חיוב
 עוד לעלות אף לדעת הרמב"ן אלא שכונתו שהיושבים
 שמה בא"י מצווין ועומדין שלא ללאת, ולזה נוטה גם
 דעת האבני חר צסוף התשובה. וכבר כחבתי שלשונו
 ז"ל אינו מצורר בזה ואדבר מה א"י עוד בסוף
 המאמר.

והנה משמע מלשון הגמ' ב"ב ד' ל"א ע"א אין
 יולאין מא"י לחו"ל ובשלהי כתובות במשנה
 אמרו הכל מעלין לא"י ואין הכל מוליאין ובגמ' שם
 מבקש לריכוחא למה הוצרך לומר תרוויכוו הדיינים
 דמעלין והדיינים דאין מוליאין, וברש"י שם ד"ה איידי

ומצואר זה בכמה פוסקים שהבינו כן מדברי הרמב"ם שסובר שאינו מלוא דאורייתא מדלג מנחה במנין המלות. אף הרשב"ם צ"ח שהחזיק בשיטת אביו הרשב"ץ שסובר כדעת זקינו הרמב"ן דהוי מ"ע דאורייתא מ"מ כחז שם שאף לדברי הרמב"ם שלא מנחה מ"מ אם אינה מלוא נמנית היא מלוא מדרבנן, וברי שפשוט בעיניו דלרמב"ם ז"ל כיון שלא מנחה וודאי דלא הוי מלוא דאורייתא, וכן מציאה בסי' שירי ככה"ג יו"ד סי' רל"ט בהגה"ע אות ל"ג דהנשבע שלא לדור בא"י שצוה חלה עליו כיון שאינה מלוא המפורשת בחורה אלא מלוא דרבנן, והביא שם מממה פוסקים שסברי כן דמדלג מנחה הרמב"ם במנין המלות לא הוי אלא דרבנן, וכל ספק שנסתפק בה לקולא. ותמה על המצ"ע שכתב שאין שצוה חלה עליו הגם שאפשר שסמך על הרמב"ן מ"מ תמה שעזב סברה הרמב"ם יעיי"ש.

והמהר"י אלגזי בספרו ארעא דרבנן העתיק דברי הכה"ג האלו ככתבם וכלשונם ולא העיר מאומה. גם החיד"א בספרו יעיר אוןן אות י' סי' ב' העתיק דברי הכה"ג האלו ולא העיר מאומה על דבריו אלא שהביא דברי הספרי ומפלפל על פירושו של המג"א בדברי הספרי, אבל צמה שכתב הכה"ג ועוד כ"פ שלפי דעת הרמב"ם שלא מנחה במנין המלות אינו מלוא דאורייתא והאומר שהיא מלוא דאורייתא אין סמיכתו אלא על דברי הרמב"ן זה הביאו בסתמא ואין פולה פה ומלפנך נגד זה, וכן הוא עוד בכמה פוסקים אלא שלא ביארו הטעם למה אינו חושבו הרמב"ם ז"ל למלוא. אבל לפי המצואר בדברי רש"י צפי' שאינו מלוא אלא בטעמה, והרמב"ן ז"ל בעלמא כחז שכן הוא דעת רש"י ז"ל כאשר הבאתי לעיל, בזה מובן היטב טעמו של הרמב"ם ז"ל, ותלוי"ת ישבתי דברי רש"י והרמב"ם מכל הקושיות כאשר הארכתי לעיל. גם הבאתי שאף מדברי החוס' והרא"ש נראה כדעת רש"י והרמב"ם.

והר"ן לזה לפי מה שהבאתי מדברי הפוסקים דכיון שלא מנחה הרמב"ם במנין המלות ש"מ דסבירא ל"י שאינו מלוא דאורייתא הנה רוב ראשונים סברי דמנין המלות כדעת הרמב"ם ז"ל וכמ"ש הרא"ה

דכיון דאשמעינן דמעלין כש"כ דאין מוליאין ועכ"פ זה וודאי דמעלין הוי רבותא יותר מאין מוליאין וא"א למילף לומר דמעלין מהך דקתני אין מוליאין וא"כ קשה מה שאמרו בגמ' צ"ב אין יולאין מא"י ולא אמר רבותא יותר שצריך לעלות לא"י מחו"ל, גם לא נמלא בכל הש"ס שיהי חויב לעלות, ואין לומר דסמכי על מה שאמרו בשילבי כחובות דהכל מעלין דכבר הבאתי באורך מה שכתבו שמשם אין ראוי כלל שהרי שם אמרו כמו כן דהכל מעלין לירושלים ובזה וודאי לא מלינו שום חויב לעלות מא"י לירושלים ואף ללאת מירושלים לשאר עיירות בא"י לא מלינו שום איסור כי לא אמרו אלא איסור ללאת מא"י לחו"ל אבל לא מירושלים לשאר עיירות. אבל שם בהכל מעלין אין הדין אלא שאם הוא רוצה לעלות לא תוכל לעכבו, והכפי' היא מה שמפסדת כתובתה ולא אמרו בזה אלא שלא לעשות עיכוב למי שרוצה לעלות, אבל אם שניהם אינם רוצים לעלות לא אמרו בזה שום חויב. וא"כ מדאמרו רק אין יולאין ואינו מחכר בש"ס בשום מקום דעולין נראה מה שאין האזהרה אלא שלא ללאת אבל לא לעלות.

ולדעת הסוברים שאין מ"ע בישיבה אלא הטעם שאמרו שלא ללאת הוא כמו שכתב הרשב"ם שבביל דמפקיע עמנו מן המלות ניחא שאין זה אלא כשכבר יושב שמה ונחתייב באותן המלות, אבל לדעת הרמב"ן צריך להבין לכאורה. ונראה מה דאף הרמב"ן מודה דבזה"ז אין האזהרה אלא שלא ללאת, לא לעלות, ול"ע עוד ויתבאר להלן. ובעיקר הדבר נמשכו אחר דעת הרמב"ן הרשב"ן בספרו זכר הרקיע ובנו הרשב"ם ועוד כמה גדולי אחרונים ז"ל.

השיטה ה' היא דעת רש"י והרמב"ם שאף בזה"כ אין מ"ע בעלמא הישיבה בא"י ואינו נמנה כלל במנין המלות. ומה שכתבתי נזר רוצה להעמיס גם בדברי הרמב"ם שסובר דהוי מ"ע אלא. דלא מנחה במנין המלות יען שכלל במלות החרס חרימים, כבר הבאתי שהרמב"ן עמנו כחז שלא להשבע בזה וכתב דברים ברורים שאין לדחותם כאשר כתבתי לעיל.

ז"ל, גם הסמ"ג וסמ"ק שחלקו באהיה מצות על מנינו של הרמב"ם ומנו מצות אחרות כנגדם לא חשבו ג"כ מצות זו של ישוב א"י, והמשנה למך בדרך מצותך סידר צפרעיות המצות שמנאם הסמ"ג ולא הרמב"ם ועי' במצות השם סידר המצות מסמ"ג וסמ"ק, ועכ"פ רוצה לרובא ממוני המצות הראשונים לא הביאו מצות זו, וא"כ רוב הראשונים הלכו בזה צביעה הרמב"ם ז"ל שאינה מצוה.

ומה שכתבו הרשב"ש והכה"ג ועוד כ"פ שהיה מצוה דרבנן לא הכניחו לכאורה דכיון שלא נמלא בקרא שום מצוה בזה מ"ל שהיה מצוה דרבנן דמ"ש הרשב"ש בסי' א' ראי' שהיה מצוה דרבנן מהא דאמרו הכל מעלין כבר כתבתי שאינו ראי'. גם מרוב הפלגה שהפליגו חכ"ל צחשיבות ישוב א"י י"ל שהוא צבייל חשיבות העבודה שם גם צבייל חשיבות מצות החלויות בארץ כאשר כתבתי מה למעלה שאין מכ"ז ראי' שיש מצוה צעיקר הישיבה. גם במה שאמרו במס' צ"ב אין יולאין מא"י לחון לארץ פ"י הרשב"ם שהוא צבייל שמפקיע עלמו מן המצות וא"כ גם משם אין ראי' שיש מצוה צעלם הישיבה. אך י"ל דהו גופא שלא להפקיע עלמו מן המצות היא מצוה דרבנן, וכבר הבאתי דברי הש"ם דלפעמים ענשין צעידן ריתחא אף מי שאינו מחויב עדיין וען שלא הביא עלמו לידי חיוב, וז"צ צפרעיות מתי אריך לביא עלמו לידי חיוב המצוה גם מתי שאסור להפקיע עלמו מן המצות כי גם בזה יש סתירות בדברי הפוסקים, ואדבר מה להלן, ועכ"פ רואין שהרבה פוסקים פשוט צעניוהם שהרמב"ם וסיעתו שלא מנאו ישוב א"י במנין המצות סברי שהיה מצוה דרבנן. שוב ראיתי צעקרי הד"ט צדיני נדרים סי' כ"ג אות א' שהביא מס' סמא דחיי שאין צעלי' לא"י צוה"ל אפילו מצוה דרבנן, ונראה שמחלק דצוה"ל ה"ו עכ"פ מצוה דרבנן, ועכשיו אפילו מצוה דרבנן אין בזה, ואין הם' סמא דחיי צידי לעיין בו.

והשד"ח בכללים מערכת האלף אות רמ"ג כתב דמדברי הסמ"ג בלאוין סי' רכ"ז וצ"בגמ"י

פ"ה מה' מלכים שכתבו בשם ר"ה ממין דמה שאסרה תורה לשב למלרים אינו אלא בדרך הזה, כלומר מא"י למלרים, אבל משאר ארצות מותר, מהו מתבאר דרך למלרים היא דאסרה תורה ללאת מא"י, אבל ללאת מא"י לשאר ארצות חו"ל מדאורייתא שרי. ולפענ"ד משום הו לא אריא ואין ראי' מהו כלל, חדא די"ל דאף אם נימא דמדאורייתא אסור ללאת מא"י אף לשאר ארצות מ"מ אינו יותר ממ"ע שיש לדעת הרמב"ן בישוב א"י וא"כ הולרך לנימא ציאיאה מא"י למלרים שבה יש גם איסור לאו דל"ת לשב בדרך הזה עוד ועובר בזה על עשה ול"ת, ולשאר ארצות אינו אלא באיסור עשה, ולפי המתבאר לעיל שאין מצוה זו של ישוב א"י שייך אלא במקיימי התוכ"ק ומלתוי' כדמוכח מקראי, והחרדים והשלי"ה הביאו מעשה רב בקיבוץ כמה חכמים עם הצ"י שגרשו מא"י אדם א' עביר עבירה אחת שהי' עובר עלי' אף כי עבירה גדולה הי' מ"מ זה וודאי שמא"י למלרים הי' אסור לגרשו כי אף מי שעשה עבירות גדולות ר"ל מ"מ אסור לכפותו לעבור עוד על לאוין אחרים אשר עומד ומלווה עליהם, וכי מי שאכל שום יחזור ויאכל שום, וע"כ שאך מא"י לחו"ל היו יכולים לגרשו כי צעל עבירה אינו מצוה על ישוב א"י כאשר הארכתי למעלה. וא"כ נ"מ עובא באיסור זה של ישיבה מא"י למלרים אף לדעת הרמב"ן שהדירה בא"י היא מצוה דאורייתא.

נח

ובש"י מעיל לזקה סי' כ"ו שהחזיק עובא במצוה זו של ישוב א"י וכתב שהוא מ"ע דאורייתא גם בזה"ל והוא מ"ע חמורה לדעתו ז"ל כאשר האריך שם ומ"מ כתב אח"כ שאם אין לו שם מקום מוכן וממונן להיות מלוי לו שם פרנסה צריוות לא יסע לא"י, והביא ע"ז מכמה ראשונים דכל שאין לו שם פרנסה מוכנת מעבירו על דעתו ועל דעת קונו וכלא יולאין מא"י לחו"ל ללמוד תורה וסיום לבסוף שעכ"פ אלו הגופעים לשם ולריבין עי"כ להחפרנם מן ה"דקה ואלו הי' צוה"ל היו יכולים להחפרנם מנעשה ידיהם לא עוב עושין כי גדול הכבדה מיגיע כפו אלא שאח"כ כתב שצריבין להתיישב בזה ואין לו צו הכרע ועיי"ש.

שיכולין להפרינס שם מפרקמטיא או מלאכה וכדומה
אבל אם ילערך ע"י ישיבתו שם להפרינס ממחנת
ב"ד מזה לא דברו שם בש"ס שיהי' אוסור ללח
כדברי המעיל דקב ש"ל דלהנות מיגיע כפו השוב
עפי ממלצה זו של ישוב א"י.

והמעיר דקב כחז בתחלה סתם שאם ע"י ישיבתו
בא"י ילערך למחנת ב"ד לא טוב עושה בנסיעתו
לא"י, ואח"כ כחז שרריך להתיישב בדבר ואין לו
הכרע, אמנם החת"ס צאה"ע ח"א סי' קל"ג לא
העתיק מהמעיל דקב אלא לשון זה שכתב שלא טוב
עושה בנסיעתו לא"י אם ילערך ע"י למחנת ב"ד
וע"ז סיים שמתקן דבריו לחיך ולא העתיק כלל מה
שכתב אח"כ שרריך להתיישב ואין לו הכרע ומשמע
מזה שהחת"ס הכריע בן בהחלט. ובמ"ש המעיל דקב
שאם אין לו בא"י פריסה מוכנת ויש השש עניות
אין לו לנסוע לא"י זה הביא המעיל דקב מכמה
ראשונים שמפורש יולא בן בדבריהם אף אותן שהפליגו
מאוד בגודל חשיבות מלאת ישוב א"י ולא נמלא שום
חולק ע"ז לא בראשונים ולא בגדולי האחרונים.

נב

והראיה הענין ממ"ש חוס' והרי"ף והרא"ש ושאר
ראשונים שא"ל לפזר כל ממנוני עבור מ"ע
ומקורו מגמ' צ"ק ד' ע' שאמר אלא מעתה חי מיתרמי
לי תלתא מלאתא ליתבי לכולי' ביתי יעו"ש ובראשונים
וכתב שם בש"מ צ"ס הראצ"ד קשיא לי וכי יש דמים
למלות ואיך יוכל לומר שלא יקנה לולב ואחרוג אלא
כדי כך וכך ומי שם להם דמים והלא מלוא אחת
חשוב מכל ממנוני וי"ל כדי שלא יבוא לידי עוני
וילערך לבריות. ובצ"י אר"ח סוף סי' תרנ"ו הביא
בן מהרש"א שכתב צ"ס הראצ"ד שהטעם הוא כדי
שלא יבוא לידי עוני ויעיל עצמו על הציבור וכי
שהעוני כמיתה, ומ"מ לא כמיתה ממש אמר הרב
שלא אמרו אלא במ"ע אבל צמנות לית אפילו כל
ממנוני עכ"ל. וכן הביא להלכה שם בשו"ע אר"ח
סי' תרנ"ו וביו"ד סי' קנ"ז. ונראה שזהו דאורייתא
שחייב לפזר כל ממנוני שלא לעבור על ל"ת. וכן אנו
רואים בדברי הב"ח שערך ליישב שלא יקשה ע"ז

ומצואר צוה שאף שהחמיר עוצה צמנות ישוב א"י
וחושבו למ"ע חמורה מדאורייתא מ"מ אינו דוחה את
החשיבות של הנהגה מיגיע כפו.

ובכתבי הקודש של מרן הקדוש ר"מ מוויטעבסק
זלה"ה שהי' דר בא"י וכתב במכתביו שנדפסו
בספר ליקוטי אמרים מכתב צ' שהשיב לשאליו
ששאלו אותו אם ליסע לא"י וז"ל אחרתי ראיתי גיה"ק
ומשם ניכר האמת שתשוקתם אל האמת ויודעים
ומכירים חסרונם ומחמת הג"ל רולים לעקור סיכי
ולרבוט ולצוה אל אה"ק ממש הם רולים לכבות האש
בתנן כי צכאן עירדת הפרנסה מערידה עד למאוד
וצפרע צמילתא דתלי' צי' עפלי אם לא שיש זיכולת
צידם להניח כמה מאות אדומים אלא צטוחים גדולים
באחז קהלה צדוי שישלחו להם הריווח מדי שנה
צשנה תמידין כסדרן ולהתפרנס מן הריווח ההוא אזי
צאמת הי' טוב למאוד ואם אין יכולת צידם כג"ל
אזי עלתי לטובתם שיניחו מחשבה זאת ויחליטו צדעתם
לישב במקומם והשי"ת יהי' בעזרם עכ"ל. והרי
שאף אלו שהעיד עליהם הקדוש שהי' תשוקתם ליסע
לאה"ק עבור תשוקתם אל האמת ויהיו מסתופפים שם
צלל רבם הקדוש ישראל ואעפ"י צעבור עירדת
הפרנסה צששם כתב אליהם צנסיעתם לא"י מכבים
האש בתנן והחליט שאין זה לטובה, זולת אם יש להם
סכום רב שהפרנסה צטוחה צכל שנה מהריווח אזי
ראה לטובה שיהיו אחו עמו צאה"ק, לא זולת. וחזינן
לדעתו הגדולה החלטה זו צצדעת הפוסקים שאין ליסע
לא"י אח"כ הפרנסה צטוחה שם. וכן הוא אף בגדולים
ואנשי מעשה שהכירם וידעם הרי"ק ז"ל שכוונתם
ליסע אף צצביל האמת מ"מ אין לסמוך על תשוקה
זו צצביל נסיון הפרנסה וקרא עליהם צנסיעה לא"י
מכבים האש בתנן ומי כמוהו מורה, צפרע צמנוני
צחולשת הדור צכה האמת ושאר ענינים.

ובגמ' צ"ב ד' ז"א גבי אין יולאין מא"י לחו"ל
אח"כ עמדו סאחים צסלע אמרין שם ע"צ
אר"י לא שנו אלא מעות צול ופירות ציוקר אבל
מעות ציוקר אפילו עמדו ארבע סאין צסלע יולאין
ופירש"י ז"ל מעות ציוקר שהפרקמטיא זלה מאוד
יולאין, ומזה משמע דלא מיירי שם בש"ס אלא מאותן

מה שאמרו בגמ' אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך, לפי שיש אדם שחביב עליו ממונו יותר מגופו לכך נאמר ובכל מאודך, ולא אמר דקאי בכל מאודך על שאר מלות ל"ת שיפסיד כל ממונו יעיי"ש מה שערח לחרץ צוה שלא יהי' שום סתירה על אותה ההלכה, ואם אין זה מדאורייתא אלא מדרבנן אין לזה שייכות במקרא. ועכ"פ הדבר צרור צוה שלגבי מלות ל"ת לא חיישין לעוני ולא מצינו חילוק צוה אף צמי שיש לו בנים קטנים דסתמא אמרו שיפזר כל ממונו עבור מלות ל"ת ולא חיישין לומר על עניות שיטערך להטיל עלמו על הציבור שהיא כמיחה אלא לגבי מ"ע. וא"כ מה שאמרו דבשביל חשש עניות יבעל מלות הדירה בא"י ז"ל בשביל שהיא מ"ע דאף הבוררים שהיא מלוא דאורייתא גם צו"כ הוא בשביל שהוא מ"ע וזה א"ל לעשות במקום שנעשה עני עיי"כ אבל ליתן מא"י למארים שהיא ל"ת צוודאי שאף אם נעשה עיי"כ עני מדוכא ר"ל אסור לו לעבור על הל"ת כמו שצריך לפזר כל מה שיש לו שנעשה עיי"כ עני מדוכא ר"ל, וא"כ כ"מ עובא צמה שהי' צורך ליתן ל"ת על הליאה באותו הדרך שמא"י למארים אף לדעת הרמב"ן שגם לשאר ארצות הוי דאורייתא מחמת מ"ע ואין ראוי כלל מזה.

אל"א שמדברי הסמ"ג בלא"ה ראוי שסובר דלא הוי ישוב א"י מלוא דאורייתא מדלא מנאה צמנין המלות כמו שכתבתי למעלה. ובשו"ת תומת ישרים סי' ס"ו כתב גדולה מזו שהסמ"ג דעתו כדעת ר"ח שעכשיו אין מלוא כלל לדור בא"י אף לגבי דין דינא דהכל מעלין, והביא ראוי לזה, ולהלן בציבור שיטת ר"ח אדבר מזה שאין זה הכרח דעת הסמ"ג, אבל זה וודאי נראה שסובר דלא הוי מלוא דאורייתא.

■

ואחשבה לדעת שאפשר שגם החרדים שהעתיק דברי הרמב"ן שישיב א"י היא מ"ע ממנין המלות מ"מ אין ראוי שהכריע כותבי' שהרי אנו רואים דרכו של החרדים שהעתיק כל הדיעות צמנין המלות אף מה שאינו אלא דעה יחידית בלבד, ובמלוא שהיא

צמנין תרי"ג לכל הדיעות כותב צמחם צלי שום מקור ובמלוא שהיא לדיעות יחידות אומר דבר צמחם אומר ויודעין מזה שאינו אלא לדעת אותו המ"ד שהביא, לא לדעת הראשונים האחרים, וגם כאן צ"ל מלוא התלויות בארץ אות ע"ו שהעתיק שמ"ע מה"ת לדור בא"י כתב אח"כ מתרי"ג לרמב"ן ורשב"ן כדרכו צמ"מ שהביא המלות שהם לדיעות יחידות, וגם כאן צמ"ש שהיא לרמב"ן ורשב"ן העיר שאין זה לשאר ראשונים. והנה צמה שהעתיק כל הדיעות א"ל לומר שסובר כדעת כולם דא"כ יהיו הרבה יותר מתרי"ג כי כל מי שמונה אחת מלוא שלא מנה אותה חצירו ע"כ הוא מחסר כנגדה אחת מלוא אחרת דהכל מודים שהוא תרי"ג כמבואר בגמ' אלא שמחולקין אחת מהם שבאו למנין, וז"ל דצמה שהעתיק דעת כולם לא בא להכריע אלא שדעתו ז"ל דיש"ש יוצא ידי כולם וכל מה שאומר אחת גדול מהראשונים שהיא מלוא מהראוי לקבלו בשמחה לעשות רצון קונו בכל אופן ואופן.

ואפשר שסובר כדעת המהרי" אלהנדרוי צמפרו מוצל מאש סי' י"ג שכתב שם דאף שבכל האיפורים אנו מתירים צמ"ס לכתחלה איפור ערו' ואיסור מאלל ובדרבנן צמ' א' לכתחלה מ"מ אין זה דווקא אלא לענין איפור שהוא ל"ת שריין ס"ס אפילו לכתחילה משום דממזר ודאי אסרה תורה אבל ס' ממזר אינו צבל יבוא וכן בכל האיפורין ספיקין לא אסרה תורה אבל לענין קיום מלוא או דרבנן או דאורייתא שהיא עשה כך וכך אין לפוערו מטעם ס"ס שהרי אפילו באלף ספיקות כיון שיש ספק א' מני אלף שהוא חייב א"כ הרי לא קיים העשה והרי החיוב מוטל עליו עכ"ל יעיי"ש. והרבה מגדולי האחרונים נמשכו אחר סברה זו. וכעין זה הם דברי החו"ד צמ"י ק"י שכתב דאף לדעת הרמב"ם שספיקא דאורייתא מה"ת לקולא מ"מ אין זה אלא צל"ת אבל היכא שאמרה תורה קום ועשה צריך להיות וודאי וגם הרמב"ם מודה שצריך להחמיר מה"ת בצפיקא. אלא שלדעת החו"ד אפשר שלא אמר זה אלא צמ' אחד דעשה כיון שצריך להיות וודאי גם הרמב"ם מודה שצריך להחמיר מדאורייתא אבל צרוב או ס"ס שהוא כרוב אפשר דזה הוי מה"ת כוודאי וצכה"ג לא החמירה החו"כ.

מזוין חלל מילה מומחין הם כמו שאמרו בשחיטה וכתבו הראשונים כן גם בניקור ובמקואות ואם נימא דיש חילוק בזה דלזלוין בחר רובא זין מ"ע לל"ת אין לדמות מילה שהיא מ"ע לשאר עניינים שהוא ל"ת. גם המהר"ם שיק בעלמו מפלפל בזה בכמה תשובות ביו"ד בה' מילה ולא העיר במ"ש באו"ח בזה. ואפשר אין כוונת המהר"ם שיק באו"ח שדעתו כן בכל מ"ע ולא אמר זה אלא על מ"ע דשמירה דלשון שמירה לא שייך אלא צוודאי לא בספק דאם הוא ספק אינו נקרא משומר, ואפשר יש לדחוק כן גם בלשון השו"מ אלא שלשונו דחוק ואין להאריך בזה. גם החת"ם ביו"ד סי' רמ"ח מפלפל בזה ולא העיר מאומה והדבר נריך ביאור רחב והוא מצובה גדולה זין הפוסקים.

כא

ועכ"פ אפשר לומר שלדעת החרדים שבמ"ע חייבא רמיא לעשות אף כדעבד יחידית שבין הראשונים כי באמת דברי הראשונים כמלאכים אלו ואלו דברי חלקים חיים כמ"ש חז"ל על פלוגתא האמוראים וא"א לדחות דעת א' מן הראשונים אלא היבא ששאר הראשונים החולקים המה מרובים והו מטעם רוב וא"כ האומר שבמ"ע אינו מועיל לא רוב ולא חלק ספיקות שאף בם' אחד מני חלק עדיין חייבא רמיא לקיים א"כ מחויבין לקיים כל המצות אף מה שהיא לדעה יחידית. ואפשר שבשביל זה אסף איש טבור החרדים זל"ה את כל הדיעות בקיום המצות ובשביל זה הביא מהרמב"ן והרשב"ץ דישב א"י הוא ממנין המצות אף שידע שרוב הראשונים חולקים לא הכריע, כדרכו בכל המצות. ומה שהפליג כ"כ בשבט ישוב א"י זהו העיקר מעטמים אחרים שאף הסוברים שאין חיוז דאורייתא בעלם הישיבה שם מ"מ הכל מודים בקדושת א"י וגודל חשיבות העבודה של עובדי השי"ת באמת שמה, ובפרט קדושי עליונים כהחרדים זל"ה הן המה המרגישים את קדושת א"י ונכספה נפשים גם כלה באהבה, וכמו שהביא שם בפ"ב מאברהם אבינו שבאותן החמש שנים שלא הורשה לחזור לא"י הי' משתוקק מאוד אחר שהי' נפסם הראשונה וראה יקר תפארת קדושתה, ואף שלטוב

אמנם צמולל מאש מצואר דאף חלק ספיקות לא מהני ואף בם' אחד מני חלק כיון דסוף סוף לא עשה מועל עליו החיוז לקיים. ואפשר שזה תלוי אם אמרינן רובא וס"ם הוי ל' דין וודאי או עדיין הוי ספיקא אלא שספק בזה התיירא החוכ"ק, וזהו פלוגתא ישנה זין החוס' ושאר ראשונים כנודע, ואין להאריך פה בזה. והצורך טעם בסוגי' דקנין פירות הביא משם הר"ן במס' חולין לגמרי להיפך דאף דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא זה אינו אלא בספיקא דאיסורא אבל בחיוב מ"ע קי"ל מ"ע ספיקו להקל מדאורייתא שנמצא לפי"ז קיל יותר מ"ע בספיקא ויש אריכות דברים בזה שאין מקומו פה. ועכ"פ היא פלוגתא. והפלתו בסי' ע"ז סוף ס"ק ג' כתב למנוע ממצוה לא אמרינן ס"ם וזה הוא כדעת המהר"י אלפנדרי צמולל מאש.

ואפשר לומר הסברה לחלק דבעשה נריך לקיימה אף בספק א' מני חלק, ובל"ת אין לחוש כשיש ס"ם או רוב, דהפמ"א בח"ש יו"ד סי' מ"א ובח"ג סי' י"ע כתב דמי שאכל עוף ואח"כ מצאו צו א' מ"ה עריפות שא"ל כפרה דלא הוי ל' דין שוגג אלא אונס והביא ע"ז ראי' נגמ' וחוס' יעו"ש. ולפי"ז בל"ת היבא שיש רובא או ס"ם אף אם נחברר אח"כ שהי' מהמיעוט שאסור לא עבר על הל"ת דכיון דיש לו דין אונס כללא הוא דאונסא כמאן דלא עבר ונמצא שלא עשה מאומה, אבל בעשה עי' בש"ך חו"מ סי' כ"א דאונסא כמאן דלא עבר אמרינן אבל לא אמרינן אונסא כמאן דעבר כיון דסו"ם לא נעשה, וא"כ אף אם יש רוב או ס"ם ליפטר מ"מ יוכל להיות לפעמים שהמיעוט אמת ואף שיש לו דין אונס כיון שסמך על הרוב ואין לו טעם אבל העשה לא נתקיימה כי לא אמרינן אונסא כמאן דעבר ולדינא יש פלוגתא בזה.

ובשו"ת ז"ש יו"ד ח"ב סי' קע"ז האריך צדין ס"ם במ"ע ומביא הרבה ראיות דמועיל ס"ם להקל גם במ"ע. אמנם בשו"מ מהדו"ק ח"ג סי' פ"ז החזיק בשיטה זו דאינו מועיל רוב במ"ע וכן הוא דעת המהר"ם שיק באו"ח סי' קכ"ה. וק"ק דהרבה אחרונים מפלפלים במצות מילה לומר רוב

צפי' שלא לחזור מ"מ הי' תאב מאוד לחזור לא"י בעבור שהרגיש גודל הקדושה שבשם, וככה כמה זכר כל הדיקים וקדושים כמו שהאריך שם בחרדים, וכשמאורק לזה עוד שיש עכ"פ יחידים בין הראשונים שסוברים שיש מ"ע דאורייתא בשיבתה וחיובה רמי' עליהו ששים ושמתים זכר לעשות רצון קונס. אבל בפירוש כתב שם החרדים שאין דבריו אלו אלא ליראים וחרדים המלאים יראת שמים כפלי כפלים ורחוים הדברים למי שאמרם ולכל ההולכים בדרכיו לקיים כל הכתוב בספרו הקדוש חרדים שלא יעה ימין ושמאל, אבל מי ומוי ההולכים, וכבר הבאתי מ"ש החרדים על אותן שאינם מקיימים שם תורה ומצוות כראוי.

גם בשל"ה הקדוש אף שהעתיק דברי החרדים שהביא דעת הרמב"ן שיש מצוה דאורייתא בישוב א"י אין ראוי שהכריע כן להלכה כאשר אבאר להלן דעת השל"ה זכר, ויהי' אף שיהי' כבר נחבאר שהרבה ראשונים המה בשיטה זו שמעולם לא אמרה התורה"ק כלל שום מצוה וחיוב על ישוב א"י אלא החשיבות היא לעובדי ה' באמת שחשוב יותר במקום המקודש.

כב

שיטה ג' היא שיטה ממוצעת בין צ' שיטות הנ"ל שסברי שבזכ"ב הוי ישוב א"י מצוה דאורייתא כדעת הרמב"ן אבל אחר שנגזר עלינו גלות וגלונו מארצנו שוב אין מצוה וחיוב לדור בא"י. וגדולה מזה כתב הריטב"א ציומא ד' ל"ה דאף הלאו שלא לשוב למצרים לא נאמר אלא על זמן שישראל שרויין על אדמתם אבל בזכ"ז שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי ארץ בעל גם האיסור שלא לשוב למצרים דכל חובה לארץ אחד הוא יעיי"ש, והגם שבמ"ש שעבור גזירת הגלות בעל גם האיסור שלא לשוב למצרים לא נראה כן מדעת הראשונים האחרים שאינו מצוה צפי' בתורה"ק שגם מצרים בכלל אבל גזירת הגלות להיות גולה מארצנו זה מצוה צכמה קראי.

וגראה זכר דעת הר"מ שהביא הרא"ש ז"ל בסוף כתובות שמתקן כך דיעה דהכל מעלין בין

זמן הבית לזמן הזה והוא מטעם שכתב הריטב"א, והמג"א כתב לתרץ זכר דברי הרמב"ם שלא חשבה במנין המצוות יען שאינו נוהג בזמן הגלות, ונמצא לפי דבריו שגם הרמב"ם סובר כשיטה זו לחלק בין זמן הבית לזמן הזה אבל כבר הבאתי שחלקו עליו האחרונים ונראה דבריהם שכיון שהיא מצוה בכל משך זמן הבית וגם לעתיד אחר ביאת המשיח הוי מצוה קבועה לדורות כמו תרומות ומעשרות וכדומה וראוי לחשובו במנין אלא טעמו של הרמב"ם וכל ההולכים בשיטתו נראה דסוברים כדעת רש"י שאינו מצוה כלל אלא הבעתה כאשר הארכתו למעלה. אבל דעת הר"ם נראה לפרש כדברי הריטב"א דאלו הי' סובר הר"ם שגם בזכ"ז הוי מצוה דאורייתא כדעת הרמב"ן לא הי' מחלק בדין זה בין זמן הבית לזמן הזה דכיון שהיא לעולם מצוה דאורייתא אין מקום לחלק בין זמן לזמן.

וגראה נפלתהי על מה שכתב במעיל דקה דישוץ א"י היא מצוה ואם כן לא נשתנו הזמנים וכל הזמנים שוים לקיום המצוות אפילו בזכ"ז ובכלל רמ"ה מצוה עשה יחשב שאין לה דיכול עולמית חלילה שהמצוות זמניות עכ"ל. ודבריו נפלאו צמ"ש חלילה שהמצוות זמניות שהלא הרבה מצוות אינם נוהגים אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם לא בזכ"ז ולדעת הרמב"ם אף בזמן בית שני לא נחייבו בתרומות ומעשרות שבביל שלא היו כל יושבי' עלי' וכן שביעית למ"ד שבזכ"ז אינו מה"ת ויובל חליבה דכו"ע לא הי' אלא בזמן שכל יושבי' עלי' וא"כ כל אלה הם זמניות אף שהמה מרמ"ה עשין. והלא גדולה מזה מצוה צפי' בריטב"א שאף הלאו שלא לשוב למצרים הוא תלוי בזמן שישראל מושבין בארץ ומכש"כ במצוות הישוב בא"י דודאי י"ל שתלוי בזמן ישיבתה לא בזמן שאנו רואים הכיף שהגלם הקב"ה מארנו, והלא לדעת ר"י יש איסור שלא לעלות בזמן הגלות מצבל לא"י וא"כ ודאי דלא חל עליו אז מצוה ישוב א"י כיון דאדרבא יש איסור, וע"כ שהמצוה זמנית רק בזמן שישראל שרויין על אדמתם וגם ר"ז לא חלק עליו מטעם זה שחלילה לומר שהמצוות זמניות אלא מטעם אחר כמבואר בגמרא. גם הרמב"ן שסובר שישוץ א"י היא מ"ע גם בזכ"ז ערה להביא ע"ז הכוחות

מן הש"ס שהחשיבו את ישוב א"י גם בזמן הגלות, אבל לא אמר סתם מכח סברא שהליכה לומר שהיא זמנית, דוולאי אפשר לומר כן ככה"ג דעממא רבה אית צמילתי שמבואר בתוכה"ק שהקב"ה הגלם מארלו.

סג

והגאון רי"פ ז"ל בספרו יש סדר למשנה הנדפס במשניות עם נ"ח פירושים במס' חלה פ"ד כתב שם באמנע דבריו בכך דינא דמס' גיעין ד' ח' וצ"ק ד' פ' דכותבין אונו בשבת לקנות בית מן העכו"ם בא"י וז"ל והוי יודע דהרי"ף צגיטין וצ"ק לא הזכיר מזה כלום, גם הרא"ש צגיטין לא הביא מזה, אבל צ"ק סו"פ מרובה כתב והלוקח בית בא"י כותבין עליו אונו אפילו בשבת וכו' משום ישוב א"י לא גזרו ודוקא משום ישוב א"י אבל לזורח מלוח אחרת לא שרי' אמירה לעכו"ם. גם העור צסי' ש"ו לא כתב כלום מדינא דהקונה בתים בא"י שכותבין עליו אונו אפילו בשבת. ולכאורה עממס ונימוקס עמס דס"ל להרי"ף והרא"ש והעור דמשום ישוב א"י אונו אלא בזמן שישראל שריין על אדמתם אבל עכשיו בעונותינו שרבו מאי ישוב א"י שייכו. והרא"ש שהעתיק הסוגי' שכותבין עליו אונו אפילו בשבת היינו משום דרואה לזכר דיני דאמירה לעכו"ם במלכה אחרת. לפיכך מדהשמיטו הרי"ף והעור נראה וכו' דצו"ז לא התירו לכתוב אונו אפילו בשבת וכו' איברה דצסי' ש"ו סו"א כתב המחבר מותר לקנות בית בא"י מן העכו"ם בשבת וחוסם ומעלה בערכאות וכו' נראה דגם צו"ז התירו, ולקולר דעתי ל"ע לדינא מכל הני עממי האמורים למעלה עכ"ל.

צפי' שאין היתר אלא בשביל שכתב שלהם הוא דרבנן א"כ ע"כ לא התירו צוה אלא שבות דשבות ומבואר בשו"ע סי' ש"ז סו"ה ששבות דשבות מותר גם בשאר מלוח ודקדקו צוה לומר לשון ערכאות כי בערכאות צוולאי כותבין בלשון המדינה שלהם שאינו אלא דרבנן. והרי"ף והעור שהשמיטו כך מימרא שצ"ס גיעין וצ"ק דכותבין עליו אונו ואפילו בשבת אפשר שסברי דכיון שסתמו הלשון לכתוב אונו שפירש"י ז"ל שהוא שער ולא הזכר צוה רמז של ערכאות אלא סתם שער משמע שאין נ"מ באיזה לשון וגם בלשוננו שהוא איסור דאורייתא מותר, וזה איסור בשאר מלוח כמ"ש החוס' והרא"ש, וז"ל ישוב א"י שאני ע"כ השמיטוהו הרי"ף והעור דזה אונו צו"ז, אלא שסמכו בשו"ע על האו"ז שהתיר היכא שהוא שבות דשבות דיכול להיות שגם הרי"ף והעור מודי ככה"ג ולא נחלקו עם האו"ז אלא צפי' דברי הש"ס, ולדינא היכא שהוא שבות דשבות מותר ככל דבר מלוח וזה הוי עכ"פ מלוח גם צו"ז דאית צי' משום לא ישבו בארץ ולא תחנם, גם הישוב שמתישב שם ישראל אף אם עכשיו אין מלוח בעלם הישוב אית צי' ג"כ מלוח צמה שמקיים שם מלות התלויות בארץ ושאר מלות החשובים שמה אלא שאינו דומה לזכ"צ דאית צי' תרתי גם מלוח בעלם הישוב והתירו אז אף במלאכה דאורייתא ע"י אמירה לנכרי כמו שמחלקין צגמי' ע"ז ד' כ"א צין היכא דאית צי' תרתו. אלא שמקלח מן האחרונים אף שהכריעו כדעת החולקים על האו"ז והשו"ע דגם כתב שלהם איסור מדאורייתא אעפ"כ הביאו דין זה בשו"ע דכותבין אונו אפילו בשבת, ולפענ"ד כיון שסברי שהיא מלאכה דאורייתא אין לסמוך על היתרו של השו"ע שהוא צשיטת האו"ז שכתב צפירוש שאין היתר אלא דרבנן אבל לא בדאורייתא. ומה שנמשכו אחר דברי הש"ס שהתירו, כיון שהרי"ף והעור השמיטוהו ולא זכרו מזה מאומה נראה דסברי דלא שייך צו"ז כדעת הגאון הנ"ל. ומה שהביאו כך דהכל מעלן ולא ינחא לכו לחלק צין זה"צ לזכ"צ כמ"ש העור צסי' ע"ה, אפשר דהתם מסתימת הדברים אין שום משמעות לחלק צין הזמנים כמ"ש העור שם, אבל כך דינא דכותבין עליו אונו למדוכו צגמי' גיעין ד' ח' מהצרייתא דהנכנס לארץ העמים דמייירי כל הצרייתא צדיני עומאה שגזרו על

ולפענ"ד אולי י"ל כיון שדין זה שנמחבר סי' ש"ו הביא בצ"י מקורו מהג"א פ"צ דמו"ק שהביא מהאו"ז וכתב שם הד"מ דכתב האו"ז דלא שרי אלא כשכותבים צנתיבה של עכו"ם דאינו איסור אלא מדרבנן אבל צנתיבה שלנו שהוא דאורייתא איסור וכן הגיה צרמ"א שם על הא דכתב ומעלה בערכאות וז"ל: שלהם שכתב שלהם דאינו איסור רק מדרבנן ומשום ישוב א"י לא גזרו, או"י, עכ"ל. וא"כ כיון שכל מקור דין זה בשו"ע הוא רק מהאו"ז שכתב

ארץ העמים ובאותה הצריחה סיים והקונה שדה צבורי בקונה צפרוארי ירושלים וע"ז אמרו למאי הילכתא לומר שכותבין עליו אונו אפילו בשבת דמשום ישוב א"י לא גזור רבנן, וכיון דדיני עומאה שגזרו על ארץ העמים הי' צוה"צ והרי"ף והרא"ש והטור וש"ע לא הביאו כלל מאלו הדינים שאינם צוה"צ אס' כן כל הצריחה מיירי צוה"צ דסיפא בחר יושא גרידא והך סיומא שלומדין ממנו הדין דכותבין אונו אפילו בשבת מיירי ג"כ צוה"צ, וע"כ סברי שאין ללמוד מזה להחיר גם צוה"צ דליכא מלוא ישוב א"י.

ובאמת אף אס' נימא דשייך גם עכשיו הך דינא דכותבין אונו אפילו בשבת אפילו במלכא דאורייתא אין ראוי משם למלות ישוב א"י כמ"ש הריב"ש שאין ראוי מקנין צתים למלות הישוב והארכתי לעיל דעמא רבה הית צמילתי שבקנין בית שהוא לגרש העכו"ם יש צו ענין מהלאוין דלא ישבו בארץ ולא תחנם, וכן נראה הלשון במג"א ס"י ש"ז ס"ק כ' שכחז הטעם שהחיר צברייתא אף צבורי צשביל שסובר כיבוס יחיד שמ"י כיבוס וא"כ אסור ליתן להם חני' בקרקע מלאו דלא תחנם לכן מותר לעבור איסור דרבנן יעיי"ש, והרי שכחז הטעם צשביל דלא תחנם ואין ראוי מזה שיש עשה כיבוס א"י כאשר הארכתי למעלה אלא מדהשמיטורו הרי"ף והטור נראה דסברי שאינו צוה"צ, ועכ"פ דעת הגאון הנ"ל שהרי"ף והטור סברי לחלק צמלות ישוב א"י בין צוה"צ צוה"צ דלא שייך צמון הגלות כאשר הצאתי עוד שארי ראשונים בשיטה זו.

סד

ובתב היד אפרים ס"י תקס"ח צענין סעודת חינוך הבית אס' הוי סעודת מלוא דצירושלמי סעוב איתא יכול הבונה בית צח"ל יהא חוזר ת"ל ולא חנכו את שמלוא לחנכו יאז זה שאין מלוא לחנכו וכחז בקרבן העדה דמכאן שמעינן דסעודת חינוך בית צח"ל לאו מלוא הוא וכיים ע"ז ביד אפרים ואפשר דדוקא צמון שהיו ישראל שרויין על אדמתן אז אין מלוא צח"ל שהרי אמרו כל הדר צח"ל דומה וכו' משא"כ

צוה הזמן דר"י אמר כל העולה מצבל וכו' ודעת כמה פוסקים דעכ"פ אין מלוא לעלות לא"י שפיר י"ל כמ"ש שם שיש צוה מלוא ועיי"ש. הנה מצוה צדבריו שיעה זו דעת כ"פ דיש לחלק דעכשיו אין מלוא בעלי לא"י כ"א צמון שישראל שרויין על אדמתן שמזה דן שאין ראוי מירושלמי על זמן הזה שאין סעודת חינוך הבית צח"ל מלוא. גם כתב צסחס שמה שאמרו כל הדר צח"ל דומה וכו' אין זה אלא צמון שישראל שרויין על אדמתן לא עכשיו, וכבר הארכתי צוה למעלה שצוה דעת רש"י והרמב"ם והוא דלא כהרמב"ן. ועכ"פ אנו רואים ביד אפרים שצוה יסוד על אותן הפוסקים שסברי לחלק צמלות ישוב א"י בין זמן הבית לזמן הזה. והצ"ש צסי ע"ה הביא שיטת הר"ם שמחלק בין צוה"צ צוה"צ צסתמא, ונראה שסובר כן להלכה. ומה שהקשה עליו צצצני נזר מה' עבדים כבר הארכתי במאמר ג' שצועות דלק"מ ושכן מצוה צקרבן נתחאל דיש חילוק בין אשה לעבד ובעבד גם הר"ם והר"ח מודין. והיוצא לנו מזה שהיא שיעה ג' דצוה"צ סברי כהרמב"ן דיש מלוא דאורייתא כיבוס א"י אצל צוה"צ אין מלוא דאורייתא אצל עדיון יש קצת מלוא או שהיא מדרבנן כמ"ש הרשב"ש והכנה"ג או שהוא צשביל שזריך להדר אחר מלות התלויות בארץ וחשיבות העבודה שצסם מחמת קדושת המקום. ועכ"פ יש צוה מלוא מדחזינן דהכל מעלין לא"י.

שוב ראיתי צשו"ת האלף נך שלמה מהגאון מהרש"ק ז"ל צאהע"ז ס"י ק"ו שהביא דברי הרמב"ן עה"ת שמחמת שיש מ"ע לישב בא"י לכן יכול הבעל לכופ לאשתו והאשה לבעלה ללכת לא"י צשביל מ"ע זו וכחז ע"ז דכיון דמצוה מוהרמב"ן שדוקא מכת מ"ע יכול הבעל לכופ לאשתו והנה מ"ע זו משמע דלא חל רק צעת שישראל שרויין על אדמתם שכך נאמר וירשחם אותה וישצתם צה ולפ"ז צוה"צ ליתא להאי מ"ע כלל וא"כ חו אין הבעל יכול לכופ לאשתו, ומזה מוכה דהרמב"ן ס"ל כדעת המרדכי הוא צאהע"ז ס"י ע"ה יעיי"ש עכ"ל וזה תמו' שהרי צסח"מ כתב הרמב"ן ז"ל צפ"י שלדעתו שייך מלוא זו אף צמון הגלות, ודברי המהרש"ק אפשר להעמיס צדבריו שעה"ת אצל הוא נסחר מדבריו צסח"מ. וצטיקר מ"ש שאינו חל מ"ע זו של ישוב א"י אלא צמון

דחרווייהו איתנהו וכוזר שני הטעמים ואפשר דבהג"מ לא הביא טעם זה דעכשיו אין מלוא לדור צא"י בשביל שרוב הפוסקים חולקים ואינו סובר כותבי צוה לכן לא הביא אלא הטעם בשביל סכנה והתוס' מביאים כל דבריו ז"ל, וכן הוא מבוחר בדרכי משה באהע"ז סי' ע"ה שכתחלה הביא אותה התשובה שהביא המהרי"ט מהג"מ צ"ס רח"כ שהטעם הוא משום סכנה ושוב כתב אה"כ שכן כתבו התוס' בכתובות דאמר רבינו חיים דליכא בזמן הזה מלוא לדור צא"י, והרי שהביא אלו השתי מיימרות מרח"כ בלי שום עירעור וע"כ שאין צוה סתירה.

סה

וביותר תימה שגם אצו של המהרי"ט ז"ל המצ"ט ז"ל הביא ג"כ בח"א סי' רמ"ה אותה התשובה מהמרדכי צ"ס ר"ח שהטעם הוא משום סכנה ושוב אה"כ באותה התשובה כתב ג"כ וז"ל וכ"ש עם מה שכתב ר"ח עלמו דצוה"ז אין מלוא לדור צא"י כמו שהביאו התוס' סוף כתובות עכ"ל. ואף שכתב אה"כ ואנן נקטינן דלא כר"ח בהך מילתא ורמינן אנפשינן למיחיי לא"י לאצטערי בה עפי ולפום גערא אגרא, אבל זה ודאי החליט ששני המיימרות האלו אמרם ר"ח ואין בהם סתירה, ודקדק עוד בלשונו לומר שכתב ר"ח עלמו והרי שלא נסתפק כלל לומר שתלמיד כתבו ולא הוא עלמו ז"ל אף שהביא מקודם את תשובתו שבהג"מ, וז"ל שלא היה אז לפני המהרי"ט ז"ל אותה התשובה של אצו ז"ל כי צ"מ הוא מחבב דברי אצו מאוד ואינו אז מדעתו וכאן אף לא הביאו כלל. ואפילו אם היה בדעתו לחלוק עליו עכ"פ היה מביאו לזכר למה הוא חולק עליו וע"כ שהיה בהעלמה ממנו ז"ל. וחזינן זה גם ממ"ש האיר את עיני שמלאתי בהג"מ ואלו היה אז לנגד עיניו וראה את המליצה שכבר מלא זה אצו ז"ל לא היה כותב האיר עיני שמלאתי וע"כ שהיה בהעלם ממנו באותה שעה, וכתב הרמ"א בחו"מ סי' כ"ה סוף סעיף ב' וכן כתב הש"ך יו"ד סי' רמ"ג בקולור הבהגת הוראות או"ה אות ח' שאם נמלא תשובת גאון ולא עלה זכרונו על הספר ונמלא אחרים חולקים עליו אין צריך לפסוק כהאחרונים שאפשר לא ידעו דברי הגאון ואי הוי שמעי הוי הדרי בהו, וכן צוה שלא היה אז לפני המהרי"ט ז"ל תשובת אצו אמרינן ודאי אלו הוי ידע צ"י לא הוי כותב כן.

שישראל שרוין על אדמתן כבר נחבאר שכן דעת כמה ראשונים וגדולי האחרונים ז"ל אבל אין כן דעת הרמב"ן. גם צ"מ"ש דהך דינא דהכל מעלין תלוי אם יש מ"ע ציטיבה כבר כתבתי שיש סתירה גדולה ע"ז מהך דאמרו גם הכל מעלין לירושלים וכתבתי מזה באורך. אמנם זה ודאי אמת ויניב שהרבה ראשונים וגדולי האחרונים סברי חילוק זה שצוה"ב יש מ"ע צישוב א"י ולא בזמן הגלות כאשר הבאתי דבריהם ויחבאר עוד להלן שיטה זו באורך בטעמו"ד צ"ס"ד.

שיטה כד' היא שיטת ר"ח המוצא בתוס' שלבי כתובות על הך דינא דהכל מעלין דעכשיו אין מלוא לדור צא"י כי יש כמה מלות התלויות בארץ וכמה עושנין דאין אנו יכולין לחבר בהן ולעמוד עליהם. והמהרי"ט צ"ס סוף כתובות הרבה לתמוה עליו דלמה לא יוכל לקיים מלות התלויות בארץ ומסיק דהלכה רווחת דצ"מ שאין סכנה כופין לעלות ולית דחש להא דר"ח ז"ל. אבל בתשובותיו ח"ש סי' כ"ח שם כתב יותר דכתחלה כתב שכל הפוסקים לא ס"ל הך דר"ח שכולם העתיקו אלו הדינים דהכל מעלין, ושוב כתב דמ"ש שיש כמה מלות התלויות בארץ שאין אנו יכולים לחבר בהם דברי תימה הם שמי שירצה לקנות לו קרקע צא"י יוכל לקיים כל מ"ע ומי מעבד על ידו. ולצדק כתב והאיר את עיני שמלאתי בהגהות מרדכי כלשון הזה כתב רח"כ בתשובתו דה"מ צימיהם שהי' שלום דזרכים אבל עכשיו שהדרכים משובשים אינו יכול לכופה וכו' ע"כ. הרי שתשובת רח"כ ז"ל לא באה אלא מטעם סכנת הדרכים, ומ"ש בתו' דאין מלוא לדור צא"י הגהות תלמיד הוא ולא דסמכה הוא כלל, עכ"ל.

וזה פלא שנמלא לפי דבריו אותה תוס' שהוא בכל ספרי הש"ס שצידינו מדור. דורות הוא משובש, שהתוס' כתבו כן בסתמא צ"ס הר"ח ולפי דבריו אין האמת כן, וחילה דידה' הוא ממה שמלא בהג"מ תשובה מר"ח שכתב הטעם בשביל סכנה, ואינו מוזן שיהי' צוה סתירה לדברי התוס' כי יוכל להיות

בהגות הצ"י אות כ"ה הביא הרב פוסקים שפסקו להלכה דעת ר"ח שבזמן הזה אין מצוה לדור צא"י. ובתומת ישרים כתב על כך פלוגתא דר"ח דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא מי יוכל לכופף את מי שאינו רוצה לעלות, וכן הוצא צבא"ט סי' ע"ב. והגו"י סי' ר"ו כתב דלכן לא עלו צבלי חוס' לא"י שצב"י כשיטת הר"ח דאין מצוה בזמן הזה. ועכ"פ הבאתי פוסקים מרובין שאין להסתפק בדבר שזהו דעת ר"ח כמו שכתב צב"י. ויש עוד הרבה פוסקים בזה אלא שאין להאריך.

והר"ן לזה הכה הצ"ח והמהרש"א והמהרש"ל והגר"א ועוד הרבה גדולים עד אין שיעור ערמו הרבה להג"י כל דברי הש"ס ורש"י ותוס', לא הניחו דבר גדול ולא דבר קטן ולא דלגו אף תיבה אחת שלא שמו עינם עלי', וכולם הניחו את דברי התוס' האלו בלי שום הגהה והערה לעשות אחיבה ספק בזה ולומדין כן דור אחר דור חו' אין מקום להסתפק לחשב שיבוש ח"ו. וכתבו גם על הרמב"ם הוצא צב"י הרצ"ד שצב"מ שהרצ"ד ושאר המשיגין לא השיגו צוודאי צב"י כוונתי והרי דכיון שבדקו אחריו לכתוב מה שיש להשיג הוי מה שהניחו בלא השגה הסכמה ומכש"כ בכל אלה הגדולים וקדושים שערחו כ"כ לחקן כל דברי הש"ס והתוס' הוי ודאי מה שהניחו בלי שום הגהה והערה הסכמה מעליא, ודור הולך ודור בא ודברי התוס' האלו לעולם עומדין וקיימים במקומם בכל ספרי הש"ס ואין פורח פה ומלפנך בכל המפרשים שאנו רגילין ללמוד בהם בכל יום. ולדברי המהר"י שזהו משוּבש הוי כל ספרי הש"ס שצידדו ספר שאינו מוגה וח"ו עוברים הכל על לאו דאל תשכן באהלך עולה שאמרו חז"ל כן על המשכה ספר שאינו מוגה בתוך ביתו, ומהחומה על המעיל לזקב שנמשך בזה אחר דברי המהר"י והוסף עוד לומר הלשון תלמיד עושה ושבו נמשכו עוד אחר זה אחיבה אחרונים וכבר נחצאר שדברי המהר"י בזה הוא ממש דעת יחיד נגד כל בני רבוותא שהבאתי. גם אין ספק שאלו ה"י רואה אז תשו' אצ"י ז"ל לא ה"י כותב כן כאשר הבאתי למעלה.

ומ"ש המהר"י ממנהר"ם והרא"ש שלא הביאו דברי הר"ח, הנה וודאי שהר"ם והרא"ש לא סבירא להו בזה כוונתי דר"ח אצל גבירא אגבירא קרמית דאף שפ"י רוב המנהר"ם והרא"ש הולכים בשיטת התוס' אצל כמה פעמים פלוגי על התוס' ולא הביאום כלל כנודע מכללי הפוסקים, וכל הפוסקים שחלקו על ר"ח כתבו מטעם זה שהר"י והר"ם והרא"ש לא סבירא להו כוונתי והוי יחיד כנגד רבים אצל לא עשו מזה הוכחה שאינו מדברי התוס' יטן שהר"ם והרא"ש לא ס"ל כוונתי. וע"י צב"י מהריב"ל ח"ג סי' מ"א שכתב דעת התוס' היא דעכשיו אין מצוה לדור צא"י כמו שהביאו דעת ר"ח אלא שלא פסק כן מחמת שהר"י והרמב"ם ושאר פוסקים שהביאו הך ברייתא צוודאי שחולקים על התוס' בזה, ואח"כ כתב שבהעמק עוד ספק הוא מסתפק לנרף דעת התוס' לס"ס אלא שכתב שיוכל הבעל לומר קים לי יעיי"ש. והרי שהוא מוחלט צעניו שזה דעת התוס' אף שכל הראשונים האחרים לא סבירא להו כן וחשב לנרף דעת התוס' לס"ס.

גם צב"י ק' כשחלק על הר"ח כתב הטעם צב"י שהיא דעת יחיד. ועכ"פ החליט בזה שהוא דעת ר"ח ולא עלה על הדעת לשלוח יד בדברי התוס' לשבש את הספרים. ובתומת ישרים סי' ס"ו האריך לתרץ דברי הר"ח שהוא כעין שיטת הר"ם שגם הוא מחלק בין זמן הבית לזמן הזה לענין לכופף אותו אלא שהר"ח מחלק יותר אף לענין לכופף אותו. ובקרבן נתנאל סוף כתובות העתיק מדברי התוס' על שני הטעמים שם מדברי ר"ח הן הטעם מחמת סכנה והן הטעם שעכשיו אין מצוה לדור צא"י והביא זה לפלוגתא על הר"מ יעיי"ש. גם הצ"ש צב"י סי' ע"ב ס"ק כ' כתב שהיא פלוגתא דהתוס' בשם ר"ח כתבו דאין מצוה צב"י לדור צא"י וצב"ש ואגודה וטור משמע דזו מצוה, וצב"י שם מביא שני המימרות מר"ח הן מ"ש צב"י משום סכנה וגם מ"ש התוס' דאין מצוה, ולא העיר מחומה שיש פלוגתא בזה, ומשמע דסבר כן להלכה. וצב"י אה"ע סי' ע"ב

בסבבה עכ"ל, ומזינן זבה שאף בימי האמוראים היו לפעמים עשות בהלכה שאמרו בשם רבם יען שהי' ע"י שינוי עטמו, וע"כ שפע המהרי"ט ז"ל שכן היו גם כאלן שיטין שזה אמת שר"ח אמר אותה ההלכה שאין נוהג דין זה עכשיו והתלמיד טעה בטעמו של ההלכה ומזה נלמח הטעות. ואין הכוונה שזמה שראה התשובה בהג"מ ראה סתירה לדבר אלא שמחמת אותה התשובה נתיישב לו צמה לתלות הטעות, ולהלן אכתוב עוד באופן אחר, אבל תחלה ראיתי ליישב דברי הר"ח מהחמ"י רבתי שהקשו עליו המהרי"ט והש"ה"ק, והנה לפנינו שהרבה פוסקים עד אין שיעור מציאים את דבריו ולא הקשו עליו מאומה והרבה גם מהחולקים עליו שכתבו הטעם צעבור שרבים לא סבירא לכו כוח"י אבל לא כתבו שום קושי' עליו.

פח

והנה נראה מלשון המהרי"ט והש"ה"ק שלא היו דבר קשה צומנם לקיים מצות התלויות בארץ, אמנם מלשון המהרי"ט שכתב ואין נקטנין דלא כר"ח בהך מילתא ורמינן אנפשינן למיתוי לא"י לאטעורי זה עפי ולפוס לערא אגרא, בלשון זה מצוהר שגם הוא ז"ל ראה בדורו שלא צנקה הוא לעמוד בדבר אלא צלערא עפי, ואולי לאו כל הזמנים שווין, ועכ"פ אם הר"ח ראה בדורו שהוא ענין הבא צלערא עפי וודאי שיש בזה נסיונות ואין זה תימה כ"כ אם דעת הר"ח הוא שלא להביא עצמו לידי נסיון כמו שאנו מתפללין בכל יום ואל תביאנו לידי נסיון.

אבר יותר אפשר לצאר בכונתו העמוקה כי דברי הראשונים כוללים הרבה ענינים צמלות קצרות, והנה ז"ל: והי' אומר ר"ח דעכשיו אינו מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין ליהבר בהם ולעמוד עליהם, ולכאורה אינו מוצן דכיון דתתחיל לומר דיש כמה מצות התלויות בארץ למה האריך עוד לומר וכמה עונשין, הכי לא ידעינן שאם עוברין על המצות יש עונשין, ואם לומר שהעונשין שעל מצות התלויות בארץ חמורין יותר מבשאר עבירות זה אינו שהרי יש צין שאר עבירות שאינם תלויות בארץ שחמורין יותר כמו ע"ז ושבת וחר"ש

ולא דעת המהרי"ט מה ראה על ככה לשבש את הספרים והרבה פעמים מלינו בתום שנחקו מאוד ליישב הגירסות בשביל שקשה לשבש הספרים ומכש"כ אחר שעברו כמה דורות של גדולים וקדושים אשר רוב"ק הופיע צבית מדרשם ולמדו צוה ולא העילו שום ספק בדברי התוס' האלו וממה שמלא עוד בהג"מ תשובה אחרת מר"ח שכתב הטעם משום סכנה לכאורה אין שום רא"י כאשר הצאתי מכמה גדולים וקדושים שהביאו שני הטעמים מר"ח כלי שום הרגש שיכ"י צוה איזה סתירה כאשר באמת לכאורה הסבבה צרורה שאין צוה שום סתירה, ואריך להבין גם סברתו של המהרי"ט ז"ל מה הביאו לידי כך, ולכאורה חשבתי שיעקר טעמו של המהרי"ט הוא בשביל שראה את דברי הר"ח צוה לדברי תימה כאשר הרבה לתמוה עליו הא"ך אפשר לבעל המורה החשובה בשביל שקשה לעמוד צמלות התלויות בארץ דהלא מי שרואה לקיים מצות התלויות בארץ מי ימחה צידו, ובשלהי כתובות הוסיף עוד לצאר שגם בשנת שביעית אפשר ליקח מתצורה הבאה מחו"ל דשכיחא ועוד עלות כתב שם, ובאמת גם הש"ה"ק כתב על דברי הר"ח האלו שאינו מוצן מה אמר דהלא אין מדברים מפושעים אשר יכשלו צם כי פושעים בלא"ה אסורים להיות בא"י ואין המדובר אלא מאנשים כשרים ודאיקים ילכו צם ומה זה ועל מה זה אינם יכולים לקיים מצות התלויות בארץ כמצוהר כ"ז בש"ה"ק וע"כ המהרי"ט ז"ל בשביל שראה בדברי הר"ח האלו דברים מתמיהים לזה נטה לצו להלילו מתמיהות האלה.

אבר ככ"ז לא מלאו לצו לחשוב שהוא כולו מזויף וכתב א' בשמו דברים שלא היו ולא נבראו ושזו הכניסו בדברי התוס' דבר צדוי לגמרי שזה א"א, אבל כאשר ראה שאמר ר"ח אותה ההלכה מטעם אחר בשביל סכנה, ומצוהר ברש"ם מס' צ"צ ד' ק"ל ע"צ גבי הא דאמרו אין למדין הלכה מפי מעשה אם יראה רבו עושה מעשה אל יקבע הלכה בך דשמא טעה בטעם של פסק דין של אותו המעשה דהרבה טועין בדבר הלמוד כדאמרי' והא דפלוני לאו צפי' איתמר אלא מכללא איתמר ועטה

ועושה יען שרובה להכשילו כמו כן בוחר יותר בא"י וצירושלים שהיוויו שם חזק יותר והמכשול יותר גדול, ובוודאי מי שמתגבר שם על יצרו ומזהר מכל חטא ומלטער עוצה להתגבר על יצרו לפום צערא אגרא ושכרו יותר גדול, אמנם צעו"ה סתם בני אדם אף המוחזקים בצערות עלולים לחטוא כמו שאומרים בוידוים אנו מלאי עון, ואמרו חז"ל צ"ב ד' קס"ה ע"א רוב בגזל ומיעוט צערויות והכל באצק לשה"ר וכתב הרמב"ם צפ"י כ"ב מה' איסורי ביאה הלי' י"ע אין אהה מולא קהל בכל זמן וזמן שאין צהן צהן פרולין צערויות, ולכן אמרו חז"ל נוח לו לאדם שלא נצרא משנצרא כמ"ש המהרש"א שהצערות מרובין וקרוב להפסד יותר מלשכר זולת צלדיקים שטוב להם ועוב לעולם כמ"ש התוס'. ועכ"פ אין קושיא על הר"ם צמ"ש שקשה ליחבר.

פג

בניחוי אכן לדינא למ"ד שאין מ"ע דאורייתא לדור בא"י אלא שבא"י יש מלות התלויות בארץ וגם חיובי שאר מלות המה שמה יותר אם יש מלה או חיוב להביא עלמו לידי חיוב המלות כמו שאמרו בגמ' מנחות ד' מ"א ענשינן אעשה דבעידן ריחחא ענשינן על שלא הביא עלמו לידי חיוב אף שעדיין לא בא לידי חיוב כלל, ובשני מקומות מבואר בתוס' שיש עונש ע"ז במנחות ד' מ"א ע"א ד"ה ענשיתו שאמרו כי האי לקנות עלית המחויב אם אין לו זבן כתבו צפסחים ד' קי"ג ע"ב שחשב שם צין הממודין לשמים מי שאין לו לילית צנגדו וכתבו שם בתוס' ד"ה ואין לחד תי' דמייירי אף באין לו עלית שיש לו לחזור ולהביא עלמו לידי חיוב כדאשכחן במשה שהי' אחב ליכנס לארץ כדי לקיים המלות שבה. אמנם התוס' צערכין ד' צ' ע"ב ד"ה הכל שם כתבו דמה שאמרו דבעידן ריחחא ענשינן אעשה אין זה אלא דווקא צימיהם דכל העליות היו צת ארבע כנפות איכא עונש לאותו שמשנה אותו להפטר אבל צזה"ז שרוב העליות פטורין אין עונש למי שאינו קונה ארבע כנפות, וזה סתירה צדברי התוס'. ובמס' שבת ד' ל"ב צתו"י ד"ה צעון עשה פשר שעונש ליכא אם אין לו עלית אלא כשמשנה עליותו

ובדומה. והאמת שצדיקים מתיראין יותר מן העצירות עלמן ממה שמתיראין מהעונש. ואמרו ז"ל הוי זהיר במלוה קלה כבחמורה שאין אהה יודע מתן שכרן ומה לו להזכיר העונשין.

בנראה לפענ"ד שלא על מלות התלויות בארץ בלבד סוצצין דצרוי אלא גם על כל התורה כולה אף על אותן המלות והאיסורין שמתווין בהם גם צתו"ל מכל מקום בא"י העונשין חמורין יותר כמ"ש הרמב"ן דלא נעשו סדום ככה אלא צשציל שהיו בא"י, גם הכותים כשהיו צארנס לא נעשו אלא כשצאו לא"י ועשו כמעשיהם נעשו כ"כ, ולכן הזהיר הקצ"ה אח ישראל טרם צואם לארץ בלשון כמהפכת סדום שצבו לאות לבני ישראל ליחבר בא"י עפי, והאריך צזה הרמב"ן כגודע. וע"כ אמר צזה הר"ם שני ענינים שקשה יותר בא"י, האחד צשציל מלות התלויות בארץ והוסוף עוד לומר וכמה עונשין שצבה כלל כל התו"כ שעל הכל יש כמה עונשין יותר בא"י מצתו"ל. וכתב צתו"ה צ"ק ד' פ"ז על אמרם גדול המלוה ועושה לפי שהיה"ר מתגרה עפי במלוה כדי להכשילו לכך שכרו יותר גדול, וא"כ בא"י ששם עיקר הלוויו כמ"ש הרמב"ן והמכשול יותר גדול אם אינו מקיים מתגרה היה"ר עפי.

בבזה הבנתי מ"ש הרמ"ע מפלגו צספרו עשרה מאמרות מאמר חק"ד חלק צ' פ' ז' וז"ל יוצן לפי הדרך הראשון פשע אחתי נכון וצרו צפסוק יגער ה' כך צבוחר צירושלים אשר כי ראוי ומחויב שיחמה השען מגערה ראשונה צכלל ומגערה אחרונה צפרע על היות השען צבוחר להתגבר כנגד הפכו צירושלים עיר הצדק קרי' גאמנה. ופי' צזה המפרש יד יודעה דכתוב צפסוק ויאמר ה' אל השען יגער ה' כך השען ויגער ה' כך צבוחר צירושלים שלפי צברי המפ' מלת צבוחר מחובר עם ה' כאלו כתוב יגער ה' צבוחר צירושלים כך והוא דוחק שמלצד שהמקרא מסורס יקשה ג"כ מה טעם לחאר צבוחר צירושלים לכאן, וע"כ נראה להרב לחצרו כפשוטו, והכוונה יגער ה' כך השען על היותו צבוחר צירושלים יעיי"ש. וחזוין צזה שהשען הוא צבוחר צירושלים ולפי הג"ל מוצן שכמו צבוחר יותר להתגרות צמלוה

ז"ל דהתם הוי ס"ד משום דכתיב ב' פעמים שלא השלח וא"כ מוכח להיפך דבשאר מצות אין שום הו"א שיצטרך לרדוף אחריו אם אינה לפניו.

ולפענ"ד ביותר תמו' מה שגראה מדבריו שיש צוה חיוב דאורייתא שהרי מתרץ צוה לשון הגמ' שאמרו מדאורייתא צביעול בעלמא סגי ליה, דהנה מה שאמרו במנחות דף מ"א ע"א עגשיתו אעשה מה שלא הביא עצמו לידי חיוב אין זה אלא צדיני שמים כמ"ש שם התוס' שאינו חייב לקנות עלית כמו שהוא בשו"ע ס' י"ז אלא צדיני שמים יוכל להיות עונש ח"ו, ואלו היה עשה גמור אף צי"ד שלמטה היו כופין. גם לא דמי לגמרי למה שאמרו פטור מדיני אדם וחייב צדיני שמים דהתם צדיני שמים יש עונש לעולם אף שלא צעידן ריתחא מדאמר סתם חייב צדיני שמים, אבל כאן לא אמר אלא צעידן ריתחא אבל שלא צעידן ריתחא אף צדיני שמים אין עונש ע"ז.

ובמה שהביא המהרש"א ע"ז מכך דאמרינן בכמה דברים חייב צדיני שמים ופטור צדיני אדם לא צא אלא להביא ראיה משם דדין שמים חמיר טפי מדיני אדם אבל לא דמי לגמרי להתם דחייב לעולם צדיני שמים וכמ"ש המהרש"א תיכף אח"כ ח"ל צעידן ריתחא בעלמא ה"י לדיקים להגין על דורס צתפלתן ובמנחות וע"כ יש להם להרבות במצות כדי לזכות את דורן בכך ולא עלדקי למיפטר נפשי' ממצות וע"כ ראוי לדיקים כמותם ליענש על כך עכ"ל. ומדבריו משמע שאין זה אלא צדיקים.

ובגמרא ברכות ד' ס"ג ע"א המרפה עצמו מדברי תורה אין צו כח לעמוד ביום לרה שנאמר התרפית ביום לרה לר כחך ואמרו אח"כ אפילו במצוה אחת. וברש"י שם במשלי כ"ד על אותו הקרא ביום לרה לר כחך פי' מלאכי השרת לא יהיו מאמנין כחך יעיי"ש כי צעת לרה שניתן רשות למשחית אינו מבחין ולריך אימון כח ממלאכי השרת והמרפה עצמו במצוה אין לו אותו הכח, ופי' המהרש"א שם בברכות המרפה גם שלומד ומקיימה אם הוא צריפו וצדק

ואעפ"כ טוב לקנות עלית אף אם אין לו כמו שמצינו גבי משב, וזה פשר דמורה איכה לקנות עלית אבל עונש ליכה אם אינו קונה אלא כשמפקיע עצמו מן המצוה. וגם זה היה סתירה למ"ש בפסחים ובמנחות דשם מצוה דאיכה עונש.

והאחרונים האריכו צוה הרבה בכמה חילוקים שונים זה צוה חב צוה ורבה מהם סוצרים שלא אמרו זה צמ' שיש עונש על מי שלא הביא עצמו לידי חיוב אלא במצות ציית שיש צו זכירה לכל המצות שנאמר למען תזכרו וכן משמע מלשון הרבנו יונה בשערי תשובה שער השלישי צמדריגה השני' אות כ"ב דז"ל שם ועל מצות ציית ארז"ל בספרי שהציית מוספת קדושה שנאמר למען תזכרו ועשייתם את כל מצותי והיייתם קדושים לאלוקיכם וגם כי אין מצות ציית זולתי על מי שיש לו בגד אשר לו ארבע כנפות ואם אין לו בגד כזה אינו חייב לקנותו אף גם זאת ארז"ל כי ענש יענש לעתות בלרה על דבר אשר לא חמד בלבבו ויפי המצות ושכרה לבעבור סצב פני דבר חיובו עליו ולקחת לו בגד שיש לו ארבע כנפות לעשות צו ציית על כנפיו עכ"ל. ומשמע מלשון זה שכל הענין סוצר רק על מצות ציית שמוספת קדושה אלא שהטעם שכח צבייל שלא חמד בלבבו ויפי המצות זה אפשר דקאי גם על שאר המצות.

ע

ודברי המק"ה צוה לא אוכל להבין שכתב צריש ה' פסח צדיני צדיקה וציעול לתרץ לדעת האומרים שצמחן שא"י אינו עובר על כל יראה ואין חיוב כלל מה"ת לצדוק אחר החמץ למה אמרו בגמ' מדאורייתא צביעול בעלמא סגי ליה משמע דבלא ציעול חייב מדאורייתא צדיקה. ותי' דהם מפרישים דאם ה"י הפי' צתשציתו דקרא שריפה דווקא ה"י הצדיקה חיוב כדי לקיים המ"ע שמחויב לחזור אחר קיום מ"ע כדאמרינן בחולין פי' שנות הקן ד' קל"ע יכול יחזור צהרים וגבעות כדי שימצא קן תלמוד לומר כי יקרא וכו' ומוכה דבסתם מצוה מחויב לחזור אחריהם כדי לקיימה. וכבר העיר הגאון מהרש"ם בהגהותיו לס' ארחות חיים ה' פסח ס' תל"א שהרי מצוה צרישי

צרעות העכו"ם מה שאינו עושה המלות אנוס הוא
 אין בגרמא שגורם לזה איסור דאורייתא יע"ש שהאריך
 ולא הטלה דבר ברור. ועכ"פ זה ודאי מצוה בגמי'
 שם דמה שמפקיעו מן המלות היו איסורא דרבנן. ומה
 שאמרו בצבורות ד' ל"ד דיש סברה דמחמירין צ"י עפי
 מצאויסורא דאורייתא, שם הטעם כיון דכל יומא ויומא
 מפקע ל' ממלות החמירו צ"י עפי לקונסו עבור זה,
 אבל עלם הענין שמכרו להעכו"ם אינו אלא איסורא
 דרבנן.

ארעי קאמר, זה פשוט דאם אינו מקיים המלוה
 נמלא עובר עלי' והוי עברייתא ולא שייך לומר לשון
 המרפה אלא העובר, וכן בזה שאינו מצוה עלמו לידי
 חיוב אף שאינו מחויב בזה כלל ואינו עובר עלי'
 מ"מ בזה שלא הביא עלמו לידי חיוב הוי עכ"פ
 רפיון למלוה ובעידן ריתחא שהוא עת לרה אין
 לו כח ויוכל לבוא ח"ו לידי עונש, אבל לפי דינו של
 צ"י"ד שלמטה כיון שאינו בכלל העשה אינו מחויב
 כלל.

עא

ובאמת שזהו חידוש שהרי אף כשהוא אצל העכו"ם
 לא מיפטר מהמלות אלא שהוא אנוס בדרך
 א"כ המוסרו לעכו"ם הביאו לידי כך לעבור על
 המלות שחייב עליהם. ועי' בשו"ע אור"ח סוף סי'
 ש"ז אם מותר לחלל שבת להגיל את צחו מעצירה
 חמורה ר"ל, ובמג"א שם ס"ק כ"ע הביא מ"ש הבי"ח
 לחלק דהיכא שהעצירה היא בצאונם אין לחלל שבת
 עבור זה לזנום רחמנא פטרי, והמג"א כתב אח"כ
 בהיפך דאדרבא כיון שהוא צאונם אומרים חטא בשביל
 שיזכה חצירך, והביא כן מהתוס' וכתב ע"ז שהוא
 דבר ברור. וא"כ מכש"כ להביאו לידי כך שיעבור
 בצאונם דהוי עצירה חמורה, ובישראל הלמכר לעכו"ם
 אמרה התור"ק צ"י בזה גאולה תהי' לו ופירש"י
 מיד אל הניחוחו שיעמע, וא"כ מכש"כ שאסור למוכרו
 לעכו"ם. ואף שאפשר שיש לחלק בין עבד לישראל
 אבל מ"מ עצירה חמורה הוא שמביאו לידי כך לעבור
 על כל התורה כולה בכל יומא ויומא דמש"ה קסוכו
 רבנן, ואעפ"כ אמרו שאינו אלא איסור דרבנן. ובכל
 הנך איבעיא דפ' השולח ד' מ"ד במכרו על מנת
 שיחזירוהו לו או חוץ ממלאכתו או חוץ משבתות ויו"ע
 וכדומה כתב בעור ציו"ד סוף סי' רס"ז דכל הנך
 הוי איבעיא ללא איפשטא אם ילא לחירות ולקולא
 דאיסורא דרבנן הוא, וכתב שם הבי"ח ה"א בגמרא
 דהכא איסורא דרבנן הוא, פי' דההוא איסורא דעבד
 דמכר עבדו לנכרי איסורא דרבנן הוא דקא עבד
 דאין אסור למוכרו לנכרי מד"ת אלא מדרבנן משום
 דמפקע ל' ממלות וכו' א"כ הכא דמיבעיא לן ולא
 איפשטא הוי ספיקא צמידי דרבנן ולקולא, וברי שזה
 פשיע לכו דאיסור הפקעה ממלות אינו אלא איסור
 דרבנן.

וגדולה מזה שאף אם כבר נחייב בהמלוה ורואה
 לעשות עלדקי להפקיע עלמו מן המלוה שזה
 ודאי אסור מדינא מ"מ אין בזה איסור דאורייתא
 אלא מדרבנן אסור. ועי' בשו"ע ז"ל ליבאוויטש יו"ד
 סי' ז"ב דקשה ל' על פסקו של הריב"ש ועוד הרבה
 פוסקים דמותר ללאת בשעירה ג' ימים קודם השבת
 אף שידוע שיטעך לחלל שבת אח"כ מפני הסכנה
 כשיעת הרו"ח בהך דאין מפליגין בספינה, וחוכן
 סברתם דכיון דבשעה שטושה החילול שבת בהיתר הוא
 עושה מפני פק"נ א"כ אף שמכנים עלמו זידים למדה
 זו שפורש למדבריות שרי כשמכנים עלמו בג' ימים
 הראשונים שבשבע. ונתקשה בזה עובא שהרי אף במ"ע
 ענשינן בעידן ריתחא כשטושה עלדקי למיפטר נפשי'
 מלייתא וא"כ כש"כ במלות ל"ת של חילול שבת שחמיר
 יותר האידן יהי' שרי למעבד עובדא להכנים עלמו
 לדרך זה שיטעך אח"כ לחלל שבת והלא גדול עונו
 יותר מעושה עלדקי למיפטר מעשה. וכתב לחלק דהתם
 שאני שעושה כן בלי דבר המכריתו אבל הכא שמוכרת
 ללאת למדבריות בשביל פרנסתו ו"ל שאין שייך ע"ז
 כ"כ עלדקי וכו', והביא אח"כ שיש חולקין בדיון זה
 וחקר אם לדעת החולקין הוא איסור מדאורייתא או
 רק דרבנן, והביא רא' מגיעין ד' מ"ד סע"א דקאמר
 אבל הכא איסורא דרבנן הוא וברי מפקיעו מן המלות
 שחייב בהן מדאורייתא, וכתוב' שם ע"ז ד"ה נעייבה
 הביאו שבגמ' בכורות יש סברה דחמיר עפי מאיסורא
 דאורייתא מה"ע, וברש"י פ"ב דמו"ק ד"יג ע"א דכל
 זמן שהוא צרעות העכו"ם אינו עוסק במלוה ועכ"ז
 נקרא רק איסורא דרבנן ו"ל הטעם דכיון דכשהוא

וקצת משמע בע"ז ד' כ"א ע"א שאמרו שזה דלית
 זי תרתי חדא חניית קרקע וחדא דמפקע
 ל"י ממלות גזרינן סורי' אטו א"י, בחיס דלית זכו
 תרתי לא גזרינן. ומשמע ק"ת מזה דל"י א"י הפקעה
 ממלות בקרקע א"י הוי א"י א"י דל"י א"י כי א"י
 חניית קרקע הוי ודל"י מדל"י א"י מקרא דלא תחנם
 וגמנה זמנין המלות ולא גזרינן עבדו ולא מיסתבר
 למימר דבשזיל שנתוסף א"י א"י דרצנן גזרינן מה שלא
 גזרו בשזיל א"י א"י דל"י א"י, ומיסתבר דגם א"י
 הפקעה ממלות הוי א"י א"י דל"י א"י וצני א"י א"י
 דל"י א"י גזרו יותר מבא"י א"י א"י, וכבר הארכתי
 בענין זה בקונטרס שלש השבועות. [ולדינא זמנה
 שכתבתי שם בא"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 יש בא"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 בע"ס המכירה בא"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 ההפקעה כמבואר שם בגמ' ואין נ"מ אלא לענין
 הגזירה בסורי' וגם א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 מועלת כלום. והארכתי שם עוד בהרבה טעמים
 צרוי' אשר כל המעיין ב"דק יראה צרור כי כל
 הכיתרים שנכתבו בדורינו זה חדשים מקרוב צאו
 שלא התירו כואח מעולם ואין שום התחלה לדבריהם
 ואין לורך לכתוב עוד זה כי כל מי שישים עיניו
 ולבו לעיין בכל הדברים שכתבתי בקונטרס הנ"ל יראה
 האמת הצרור. ובעוה"ר מטמאים את כל העולם
 בא"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 א"י, גם מציאים יותר עומאה על הארץ כי לריבים
 לעבד שם בא"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 גם בשאר השנים ע"י שמפילים אתרוגי א"י א"י א"י
 אשר רובם ככולם הם מורכבים וא"כ עובדים יותר
 בא"י על א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 לחו"ל ומרבים בעו"ה יותר העומאה בא"י ומעבדים
 את הגאולה ר"ל, ועיקר הא"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 חמור יותר א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 ולחד מ"ד גם נכרי מזוה על א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 והרבה פוסקים חולקים ע"י דאין הנכרי מזוה ולא
 הוי נעבדה צו עבירה ויש זה אריכות גדול לא
 עת האסף פה ועכ"פ אין הא"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 משא"כ בא"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י

ואת שהש"ך שם בס"י רס"ז ס"ק ק"ז כתב הטעם
 דהוי א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 משום מכירה קנסא דרצנן הוא ולא כתב הטעם
 בשזיל א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 צ"כ יו"ד ס"י מ' דלא איבעיא להו בש"ס א"י א"י א"י א"י
 למכרו צנא"ס הללו דפשיעא דזה א"י א"י א"י א"י א"י
 מתנה חוץ משבחות ויו"ט מ"מ מפקיעו ממלות אחרות
 זה ודל"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 לפרש הכוונה מה דהוי עיקר הא"י א"י א"י א"י א"י א"י
 מיירי זה כלל מעיקר הא"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 שמכרו. ולהצ"ח נראה דאעפ"י כ מוסתבר ל"י יותר
 לפרש מה שכל הענין מתחלתו א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 המכירה חינו א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 צ"י הלשון אבל בע"ס הענין שאין במכירה זו שיש
 זה הפקעה המלות א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 פלוגתא שכן הוי מבואר בש"ס.

ואם ככה הוי צ"ח א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 לדי פטור א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 שגם אז נתחייב זהם מהתורה"ק א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 ואעפ"י לא הוי א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 של ק"י היכא שמפקיע מן המלות באופן שאחר
 ההפקעה הוי מיפטר לגמרי שלא ליוותה התורה
 כלל באופן זה דהוי ודל"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 להפקיע עלמו מידי חיוב. וכבר נתבאר שבב"ד של
 מטה א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 לפעמים כשהוא בעידן ריתחא.

ובשנ"ת צ"ח א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 דגם אחר ההפקעה חינו היתר גמור א"י א"י
 דהוי א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 למה שאינו דרך היתר א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 שאחר ההפקעה הוי היתר גמור כמו צפ"ק שהותרה
 אין א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 צכה"ג במלות התלויות בארץ שמעולם אין ליווי כלל
 ע"י בחוץ לארץ ועדיף מהותרה ואי אפשר שיכ"י
 זה א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י א"י
 כלל.

הינן זה ודאי איסור ברור יותר לכל הדיעות. אבל יותר מזה הוא מה שגורמים להרבות באה"ק בהרכבת הינן במחוד ובשאלת נפש בשביל האורך לשלוח אתרוגים לחו"ל והיו זה כחרי עברי דהנרא כי לולא הקונים המרובים בחו"ל בודאי שלא היו מרכיבים כ"כ חילנות בא"י וא"י לו ולגפשו למי שיש לו חלק בזה להרבות טומאה בא"י ולעכז את הגאולה, וכ"כ עח עיניהם מראות באומנם שהוא חשיבות וחיווק לא"י במה שקונים אתרוגי א"י אבל הארץ שר"י צעור נורא במה שמחטיאים אותה וכמ"ש העקידה והאלשיך הק' והארץ אזכור שזה עיקר עעם הגלות. מה שאמר הקצ"ה שא"ה לסבול צער עלבונה של הארץ מה שמחטיאים אותה וכ' ירחם, לא עת להרחיב הדיבור פה בזה ולא כחצתי אלא להעיר שלא לעשות שחלוי בזה אם איסור הפקעה היא מדאורייתא או דרבנן, אבל מיסתבר שהוא דאורייתא כמו שכתבתי למעלה].

אין איסור להפקיע עלמו, וא"כ נראה דאף למ"ד יש קנין לנכרי להפקיע מן המלות אין זה אלא בדרך דחי' שנדחו המלות מחמת רשות הנכרי עליהם, דלמ"ד אין קנין לנכרי בא"י אין בקנינו כח כלל אף לדחות את המלות ולמ"ד שיש כח בקנינו מנ"ל דפליג כ"כ לומר שקנינו עושה היתר גמור ויוכל להיות שצא בדרך דחי' כמו שהוא למ"ד טומאה דחוי' צליבור וא"כ אסור מה"ת להביא לידי כך. ולקמן יתבאר בעניני דחוי' והותרה שאין כל המקומות והענינים שזין ולפעמים אומרים דחוי' ולפעמים הותרה, ויש בזה פלוגתא ומצובה גדולה בין הפוסקים. ועכ"פ זה ודאי שהדר בחו"ל פטור לגמרי ממלות החלויות בארץ וקרקע חו"ל הותרה לגמרי שלא הי' עלי' שום החללה חיוב בזה, וכן הוא בכל המלות היכא שהוא בדרך הותרה ולא דחוי' אין איסור בהפקעה ומכש"כ שאין חיוב דאורייתא להביא עלמו לידי חיוב.

ואין בזה קושי' ממה שהבאתי דברי הש"ס שאיסור הפקעה ממנות אינו אלא מדרבנן כי אין הנושאים דומין להדדי, ראשית מבואר במנחות ל"ט ע"א דמעלין בקודש ולא מורידין ילפינן מקראי דויקם משה את המשכן ומאת מנחת החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים יפיו למצבה כי הקריבום לפני ה' ויקדשו בתחלה חשמישי מצבה ועכשיו גופו של מצבה יעיי"ש וא"כ בקרקע א"י שיש עלי' קדושה זו של מלות החלויות בארץ אם מפקיעין אותה מה ע"י מכירה לנכרי היו לגמרי הורדה מקדושתה וגרע מקלת הורדה דילפינן מקראי כנ"ל והיו זה איסור דאורייתא, וחזון שם בגמ' ע"ז דמקשה דצנחנים איכא נמי הפקעה ממנות מוחזק במה שמוכרין לנכרי ומשני מוחזק חוצה הדר הוא, והרי דבמחזה כיון שאינו מהות קדושת הצית אלא חיובא אלקרפתא לגברי חוצה הדר אין בזה איסור הפקעה שאין בזה הורדה מקדושה אלא בקרקע שמלות החלויות זה היא חוצה בקרקע וקדושתה הוי המכירה לנכרי הפקעה והורדה מקדושתה ואסור מה"ת. גם לפי מה שהבאתי לעיל מתשרי בית אפרים שמתקן דהיכא שגם אחר ההפקעה אינו היתר גמור אלא דחי' אסור להפקיע עלמו מדאורייתא להביא עלמו למה שאינו דרך היתר אלא דחוי', אבל היכא שאחר ההפקעה הוא היתר גמור

וכן מבואר בלשון הר"י יונה שהבאתי שכתב דאין מלות צליות זולתי על מי שיש לו בגד של ד' כנפות ואם אין לו בגד כזה אינו חייב לקנותו וכן הוא מבואר בשו"ע אור"ח סי' י"ז סעיף ב' דצליות אינו חוצה גברא שאינו חייב לקנות לו עליה כדי שיתחייב בצליות וכן הוא בשו"ע סי' י"ט ומ"ש בסו' כ"ד דנכון להיות כל אדם זכיר ללבוש עליה קטן כל היום זהו זכירות כמו שאמרו בגמ' דענשי צעידן ריתחא, והאיך אפשר לומר בזה שהוא חיוב דאורייתא ולהעמיס זה בש"ס שהארך ע"ז קרא דכי יקרא.

וב"ש המק"ח אח"כ שלריך לצער החמץ קודם שיבעל כדי שיקיים המ"ע בחמץ שלו כמו שמחוייב לקנות בגד ד' כנפות להתחייב בצליות, שמה אפשר אין כוונתו שהוא חיוב דאורייתא אלא כיון שבחמץ בידו ונתחייב בצעור אסור לו להפקיע עלמו מן המלוכה מדרבנן. גם מ"ש בצליות שמחוייב לקנות בגד זה ד' כנפות אפשר שאין כוונתו על חיוב גמור דלפעמים אין מודקדקין הפוסקים לקרות גם מכ שיש בו חובה זכירות בלשון חיוב אף שאינו חיוב גמור אלא כיון שזה כל האדם לחמוד את המלות בכל לבו, ואמרינן בגמ' סוכה ד' ל"ב ע"ב וצ"ב

די כ"ז ע"ה אימור דאמרינן לא דק לחומרא לקולא
מי אמרינן אלמא דלחומרא אמרינן לפעמים אף
באמוראים לא דק ומכש"כ צפוסקים האחרונים.

אמנם מ"ש כאן להעמיס בלשון הש"ס מדאורייתא
בציעול בעלמא סגי דבלא ציעול הוי דאורייתא
בשביל שצריך להדר להביא עלמנו לידי חיוב, וכן מפרש
זה בלשון הש"ס בשילוח הקן שהולך קרא דכי יקרא
דנמלא לפי"ז שהוא חיוב גמור מדאורייתא מקראי
זה אינו מובן כאשר נתבאר לעיל. ואולי סובר המק"ח
דיש לחלק דמה שאמרו שאין חיוב לקנות עליה לליציא
זה מיירי כשהעלית אינו ברשותו כלל וחסר עדיין
מעשה הקני' אבל כשהעלית הוא ברשותו ואין לריך
לקנותו יש חיוב יותר לנצשו, וכמו כן הוא היכא
שהחמץ ברשותו ואינו חסר אלא לילך ולצדוק, וכמו
כן בשילוח הקן שהקן הוא שם במקומו אלא שחסר
הליכה בהרים שמה. וזה דוחק מכמה טעמים, ואין
להאריך. וזה ודאי שהמק"ח כתב זה בשביל הקושי'
שעל שיטת החוס' שאינו עובר בחמץ שא"י וקשה
ע"ז מדברי הש"ס שאמרו מדאורייתא בציעול בעלמא
סגי, ומחמת קושי' זו כתב שהם מפרשים דברי הש"ס
באופן זה שחייב לערוח אחר המלוא לקיימה, אבל
לשיטת הרא"ש והטור והמג"ח וסייעתם שעובר אף
בחמץ שא"י, וכתב הפר"ח שכן גם דעה רש"י ז"ל
שכתב ברוב פסחים בזדקין שלא יעבור על צ"י וצ"י
א"ל לדחוק בזה דחל עליו החיוב אף שאינו ידוע,
וא"כ לא קשה מה שהקשו על המק"ח ממ"ש רש"י
ז"ל בחולין פרק שילוח הקן דמקרא דשלה תשלה
הי' הו"א שצריך לחזור בהרים, ואם כן משמע דבעלמא
לא, די"ל דכן הוא האמת לדעת רש"י ז"ל, והמק"ח
לא אמר זה אלא לשיטת החוס' שלא מלא ישוב
לדברי' באופן אחר ואפשר דלא סברי החוס' כדברי
רש"י דהיו למדין זה משלה תשלה צ' פעמים אלא שגם
בכל המלות הוא כן. אלא שגם מל' הש"ס משמע כדברי
רש"י שהתחיל לומר לפי שנאמר שלה תשלה וגו',
ומשמע דאך מקרא דשלה תשלה היו למדין כן. ואפשר
לחנך זה עפ"י דברי החו"י סי' ס"ז שמספק שאפשר
לא חייבה החוב"ק לשלה את האם אלא כשרואה ליקח
בגנים ואז אמרה החוב"ק לא תקח האם על הבגנים
אבל אם אינו רואה ליקח כלל אינו מחוייב לקיים המלוא,

וכתב דמדברי הגמ' משמע דאמר יכול יחזור בהרים
תלמוד לומר כי יקרא במאורע אם כן נהי דממעט
שלא יחזור בהרים מכל מקום במאורע רמי עלי'
ליחקק לה. וזה י"ל דלמדין מקרא דשלה תשלה צ'
פעמים, ולכן התחיל לומר בלשון זה שאם אין לנו
לימוד לחייבו אף אם אינו רואה ליקח הבגנים תו
אין מקום לחשוב לחייבו לחזור בהרים כיון שאף
אם הוא לפניו אינו חייב בכה"ג שאינו רואה ליעול
את הבגנים, ואין להאריך עוד בזה. ובלא"ה כבר
כתבתי במאמר ג' שבועות שאף לולא דברי רש"י
ל"ע להבין דברי המק"ח בזה. גם בעיקר הקושי'
שעל שיטת החוס' ממה שאמרו מדאורייתא בציעול
בעלמא סגי יש גם תירוטים אחרים, ואין נ"מ להאריך
פה בזה.

עב

ובחיי אדם סי' ס"ח אות י"ע ובגש"א שם חקר
אם מחוייב לילך לעיר אחרת אף עבור מלוא
שנתחייב בה כגון שופר ואחריו וכדומה, ומתחלה כתב
בסחם שאינו מחוייב וחילק בין היכא דאזיל ואחי
ביומי' או לאו ולצדוק נשאר צ"ע יעיי"ש, וכ"ז
הוא במלוא שנתחייב אבל אם לא נתחייב עדיין אלא
שיוכל להביא עלמנו לידי חיוב זה ענין אחר. וכבר
הבאתי דברי הראשונים והשו"ע בזה. ובשו"ת מראה
יחזקאל סי' נ"ד החליט שאינו מחוייב לעשות איזה
פעולה להביא עלמנו לידי מלוא, והביא רא"י הג"ל
מדברי רש"י ז"ל בפרק שילוח הקן דמיתורא דקרא
שלה תשלה היו למדין שצריך לחזור בהרים מכלל
דבעלמא אין עליו חיוב, גם הביא מדברי השו"ע סי'
י"ז וסי' י"ט ושם כתב דמ"ש בסי' כ"ד שראוי
להדר שיהי' לו עליה היינו משום דמלות ליציא יש בה
סגולה לזכור כל מלות ה', נמלא לפי דבריו שגם
מה שאמרו בגמ' דבעידן ריתחא ענשינן אעשה שלא
הביא עלמנו לידי חיוב אין זה אלא במלות ליציא
דעלה קאי שם בגמ' מנחות, והעטם הוא בשביל
שיש במלות ליציא זכירה כל המלות.

ולכבוד נראה כן מלשון השו"ע סי' כ"ד שכתב
ונכון להיות כל אדם זהיר לנצוש עליה קטן

כל היום כדי שזכור המלואת בכל רגע, ונראה לכאורה שנחיה ליתן טעם על לבישת העליה בשביל זכירת המלואת ואין זה במלואת אחרות. אמנם אין ראוי מזה דו"ל מ"ש הטעם בשביל זכירת המלואת הוא בשביל שכתב לחבר שיחי' עליו עליה קטן כל היום ובשביל קיום המלואת כפי שפעם אחת ביום מה שלובש עליה גדול בשעת החפלה כמו שיואל גם בחפילין כמה שמניחם פ"א בשעת החפלה ואינו מטופף בהם כל היום וי"ל דבשביל קיום המלואת לא הי' צריך לאותו הטעם בשביל זכירת המלואת אלא כתב טעם זה שבשביל זה יש לחבר שיחי' עליו העליה קטן כל היום בכל רגע.

אמנם המראה יתקאל כתב סתם על לבישת העליה שהוא רק בשביל סגולת זכירת המלואת ולא הזכיר כלל ממה שצריך כל היום. וכן כתב המהר"ם שיק חיו"ד סי' ר"ץ על מלואת שילוח הקן וז"ל והפתחי חשובה סי' רל"ב הביא שם דו"א דבעידן ריתחא מענשיין עלי, ולפענ"ד דווקא צליליה דאיכא מלואת למטן תזכרו נהי דהוי רשות אצל אינו רשות לגמרי אצל בשילוח הקן דהוי רשות לגמרי צוודאי לא מענשיין עלי. ועכ"פ גם דעתו ז"ל שלא אמרו זה בגמ' אלא על מלואת צליליה. וכבר הבאתי שיש פלוגתא בזה והדברים ארוכים בהרבה ראיות לכאן ולכאן ואין להאריך. גם לא נתבאר בפוסקים כמה שאמרו בש"ס להביא עצמו לידי חיוב עד כמה הגבול לערות בזה.

עג

ובשלה"ק בשער האוהיות סוף אות א' כתב בענין ברכת המלואת שאין מברכין אלא על מ"ע שמחויב האדם להדר אחריו ולעשות כגון חפילין מילה סוכה ולולב מלח ומרור וכיוצא בהם, משא"כ במ"ע שאין מחויב להדר אחריו כגון לקט שכחה ופיאה וכי מחויב לקנות שדה להביא עצמו לידי חיוב קיום המלואת החלוין בה. והגם שאפשר לומר דהשלה"ה מייירי שם לענין הברכה וזה הלוי אם יש בו חיוב מלד הדין אצל עדיין י"ל שאף שאין בו חיוב מלד הדין מכל מקום הוא בכלל מה שאמרו בגמרא דענשיין בעידן ריתחא כמו במלואת צליליה, אמנם ממששים

בכל יום לנו רואין שאין מהדרין כלל אף המהדרין מן המהדרין לקנות שדה לקיים המלואת, ומעשים בכל יום ראינו גמורה הוא כמבואר בכתובות דף ס"ח ע"ב ובכמה מקומות בש"ס ובראשונים אין מספר. ובגמ' סנהדרין ד' נ"ח ע"ב אמר ר"א לא ניתנה קרקע אלא לבעלי זרוע שנאמר ואיש זרוע לו הארץ, ופירש"י ז"ל שם כלומר אין ראוי לקנות קרקע אלא לבני זרוע, ואם יש הידור לקנות קרקע בשביל קיום המלואת לא שייך לומר הלשון אין ראוי לקנות קרקע. ואין לומר שאין זה אלא בחו"ל כי המימרא נאמרה בגמרא סתם ואינו גראה שלא יהי' שייך בארץ ישראל. וביבמות דף ס"ג ע"א שאמר רבי אלעזר אין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנאמר וירדו ונתקשו שם החוס' דב"ה שאין דר"א גופי' אמר לעיל כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם, ות"י דל"ל קרקע לבנות עליו שידור בו וגם לצורך מזונותיו. ולא מלאו מעלה אחרת בקניית קרקע אלא כמה שצריך לדיירת ביתו ומזונותיו. ואם לא בעילו חיוב והידור אף על היושבים שמה לקנות קרקע בשביל המלואת מכש"כ שאין להעיל חיוב והידור לנסוע ממדינה למדינה רחוקה בעורה רב והולאות מרובות.

והגאון המהרש"ם ז"ל בנימוקיו לאו"ח צמ' אורחות חיים סי' תל"א העיר שמלא מאמר חז"ל צמד"ר סדר הקת פ' י"ט סי' ע"ז שכתב חז"ל ולא הקפידה התורה לרדוף אחר המלואת אלא כי יקרא קן לפור כי חפגע כי תראה חמור וכו' אם באו לידך את מלואה עליהם ולא לרדוף אחריהם, אצל אחר השלוי בקש שלי' במקומך ורדפהו במקום אחר יעיי"ש. הנה כבר חשבתי על מאמר זה שנראה לכאורה שאין לרדוף כלל אחר שום מלואת אלא שאם באו לידי יעשה אצל שחי חשובות בדבר חדא דו"ל כוונת דברי המדרש לענין ציווי העשה שאינו חיוב מדאורייתא להביא עצמו לידי חיוב דגם במלואת צליליה כבר נתבאר שאינו חייב מעיקר הדין לקנות עליה וכן הוא בחוס' שם דאינו בכלל העשה וכן הוא בשו"ע סי' י"ז אלא שבעידן ריתחא יוכל להיות ח"ו עונש מה שלא חמד בלבבו יופי המלואת כמ"ש הר"י והבאתיו לעיל, אצל אין זה ציווי מדין תורה משא"כ בשל"ה נטווינו על ככה לרדוף אחר השלוי, וזה כוונת המדרש לחלק בין שאר מלואת

לשלו. שנית דמה שאמרו בגמ' וצחו' שיוכל להיות עונש ח"ו על מה שלא קנה לו עליות אין ראוי משם אלא היבא שמחוסר רק הקני' דהיינו שיוכל לקנות במקומו ולא קנה, אבל היבא שא"ל לו לקנות במקומו אלא שצריך ללכת לעיר אחרת כבר הבאתי מהחיי אדם ונש"א שם שהביא ראיות שגם במלות שיש עליהם חיוב כמו שופר ולולב א"ל לילך לעיר אחרת, אלא שלבסוף נשאר בנ"ע כמ"ש טעמו ונימוקו יעיי"ש, אבל במלואו שלא נטעו' עלי' עדיין מנין לנו שיהי' צריך לדג על הערים. וזה שמחלק במדרש בין שאר מלות לשלו' שנאמר בו ורדפיהו ממקום אחר באיזה מקום שהוא צריך לרדוף אחר השלו', משא"כ בשאר מלות. וכבר הבאתי לעיל מ"ש ק"ז כישמה משה ובתפלימי על מאמר זה. ולפי דבריו ז"ל נראה ג"כ החילוק הנ"ל דכשצריך לילך לדרך לעיר אחרת הדרך מצטלו ממלואו ועבודה אחרת שיוכל לעשות במקומו, משא"כ כשיכול לקנות המלואו במקומו.

עד

שוב התבוננתי בלשון השלח"ק בשער האותיות אות ק' קדושה שמדבר שם במלות התלויות בארץ ח"ל כל הנוסע לארץ הקדושה נוסע בשביל לקדש עצמו ולקיים המלות אשר שמה בענין שאמרו רז"ל בפ"ק דסוטה מפני מה נתאוו' מרע"ה ליכנס לא"י וכי לאכול מפרי' הוא צריך אלא לקיים מלות התלויות בארץ, והענין כי ראוי לאדם להביא עצמו לידי חיוב מלואו כדי לקיימנה, ואעפ"י שאינו מחויב יביא עצמו לידי חיוב, ומי שאינו עושה כן לפעמים נענש צעה שהדין שלמעלה מתוח כדאיתא בפ' התכלת וכו' יעיי"ש. ומלשון זה נראה לכאורה שמדמה נסיעה לא"י למה שאמרו בפ' התכלת בקניית עליות וכתב שזהו הטעם של הנוסעים לא"י, וזה חידוש דאף דוודאי הענין בעלמו אמת דהרואים להתקדש משתוקקים לעבוד השי"ת במקום הקודש ולקיים מלות התלויות בארץ שבה לידם, אבל לדמות זה שיוכל להיות לפעמים עונש בזה אם אינו מביא עצמו לידי חיוב כמו שאמרו בפ' התכלת בקניית עליות, זה לא שמענו, חדא דנראה דגם דעה השו"ע כדעה הסוברים שלא אמרו זה אלא במלות לינית מדכתב הטעם בשביל שיש בו זכירת

כל המלות, ואף שכחצתי לעיל שאפשר לדחות שלכן כתב טעם זה בשביל שקאי על מה שאמר שצריך ללבושן כל היום ואין זה בשאר מלות, אבל עכ"פ כיון שכחב שיש בלגישה לינית טעם על מה שצריך ללבושן בשביל שיש בו זכירת כל המלות שאין טעם זה בשאר מלות וא"כ אי אפשר ללמוד שאר מלות ממלות לינית, ומה שאמרו בגמרא דענשין על עשה צעידן ריתחא על מה שלא הביא עצמו לידי חיוב, זה אמרו במלות לינית, ומנ"ל למילף שאר מלות מיני', כיון דעכ"פ יש חילוק. וגם אפילו אי ילפינן שאר מלות מהתם אין ראוי משם לדג על הערים וצפרע דרך ימים ונהרות שהוא מארבעה שצריכין להודות, ור"ז ה"י מסכן בנפשו לעבור דרך ימים בלא מצרע מרוב השתוקקות כמ"ש בזה, אבל וודאי מי שאינו עושה כן א"ל לחשוב שיש בזה איזה עונש ח"ו. וכבר הבאתי דהרבה גדולים וקדושים שנסעו לארץ ישראל בהשתוקקות מרובה ואעפ"י לא קנו קרקע להביא עצמם לידי חיוב לקט שכחה ופיאה. ושאר מלות שיש בעבודת קרקע, וע"כ דכברו שא"ל להדר אחר זה ולהביא עצמו לידי חיוב כמ"ש השלח"ק בעלמו והבאתיו לעיל, ומכש"כ לדג על הערים דרך ימים ונהרות.

והשרה"ק עלמו בסוף אות ק' ששם קצת לדבר מקדושת המקום והצריך עובא בזה ומקצן כל המימרות המדברים משנה עלי' לא"י צעעמים ובנימוקים שם לא הזכיר מאומה שיש לחוש לעונש ח"ו אם אינו מביא עצמו לידי חיוב כמו שאמרו בפ' התכלת אלא כתב שם טעמים אחרים. גם הביא שם דברי הרמב"ן שיש מ"ע דאורייתא להתישב בא"י ואף שיצא לארץ להלכה כדברי הרמב"ן ז"ל אלא הביאו לרווחא דמילתא, אבל עכ"פ הביאו לחוש לדבריו, ובכאן השמיע טעמו של הרמב"ן, גם טעמים אחרים שהצריך בהם, וכתב טעם שאינו מוכרח כמ"ש.

ונראה שאין כוונתו ז"ל לדמותו לגמרי למה שאמרו בפ' התכלת שיש עונש לפעמים, אלא הוא כעין שכחבו התוס' צפסחים ד' ק"ג ע"ב ד"ה ואין, אחד תירוולא דהוי בכלל מנודה לשמים אם אינו קונה עליות להביא עצמו לידי חיוב כדאשכחן במשה שהי' תאב

המלצה לריך לעשות מעשה וטלדקי בשביל הפקעה שזה ודאי חסור, ומכל מקום מלינו צוטושיע יו"ד סי' ש"כ זדיני צבורה שבזמן הזה מלצה לשתף עם הנכרי בלאזו וכיו"צ קודם שיאל לאויר העולם כדי לפטרו מן הצבורה אעפ"י שמפקיע קדושתו הכי עדיף עפי כדי שלא יבא לידי משול ליהנות ממנו בגיחה ועבודה. ובגמרא צבורה ד' ג' שנענש רב מרי וכלו חיותא דרב מרי בשביל שעשה ככה דמפקע להו מקדושתיהו, ונתקשו שם החוס' בד"ה דקא למה לנו נוכחין קן, וא' מן החירוים דבימי רב מרי שהיו בקיאים להטיל מוס בצבור קודם שיאל לאויר חסור לעשות ע"י הפקעה, אבל לנו דלא בקיאיין בכך מוטב לעשות על ידי הפקעה שלא יבוא לידי תקלה. והצ"י כשהעתיק לשון החוס' צזכ כתב והאידנא שאין רובם בקיאים, זה שינוי בלשון החוס' שכתבו סתם שאין לנו בקיאים, ונראה דלא ניחא לי' למימר שאין בקיאים צזכ כלל שהוא נגד החוש, לכן הבין כוונתם שעל הרוצ דברו שכן דרכם לדבר על הרוצ, ואפילו כשאומרים בלשון כל כתב העו"ז בה' ר"ה ד"ל שהכוונה על הרוצ דרובו ככולו, ולכן אומרים בראש השנה מלוך על כל העולם כולו בלשון כפל ולא סגי צזמה שאומרים בהתלהב כל, והנה רואים צזכ שבמקום שיש חשש תקלה להרוצ לריכין הכל לעשות מעשה להפקיע את המלצה אף שמצוה צגמי שרב מרי נענש הרבה על מה שעשה ככה מ"מ אם רואים חשש תקלה מלצה לעשות כן.

וקצת דמיון לזה הוא מה שהזכירו חז"ל כ"כ
 צענין נדרים ואמרו צנדרים ד' כ"ב על הנודר אעפ"י שמקיימו נקרא רשע והטעם הוא דילמא אחי לידי תקלה וכמו שאמרו צנדרים ד' ע' ע"ב מ"ש נודר דלא דילמא אחי לידי תקלה, נדבה נמי לא דילמא אחי לידי תקלה, כהלל הזקן דחניא אמרו על הלל הזקן שלא מעל אדם בעולתו כל ימיו מציאה כשהיא חולין לעזרה ומקדישה וסומך עלי' ושוחטה וכתבו החוס' צחולין ד' צ' ע"ב ד"ה אבל דמ"ד שאסור אף נדבה היינו עעמא דכו"ע לא בקיאי כהלל ועדיין איכא למיחש לתקלה אף כשמציאה לעזרה, ומה שמקיים את הנדר נקרא רשע כ' העו"ז ציו"ד ריש סי' ר"ג הטעם כיון שאינו מצקש להחירו דמלצה

ליכנס לא"י כדי לקיים מצות התלויות צה. והנה זה וודאי צזמשה א"א לומר שהי' חשש עונש חילו לא הי' לו אז אותו הרצון ליכנס לא"י שהרי הקצ"ה אמר לו צפי' שלא יכנס והוי זה רצון הצורה צ"ה, אלא שהוא הפליר בצפלה, והאיך למדו מזה על צ"ה שיש עונש או הוי בכלל מנודין לשמים. וז"ל הכוונה שהחוס' לא כתבו זה אלא על עיקר הרעיון לדמותו למשה להסביר הענין שלא תימא שיש סברה שכיון שהחוק"ק פטרה אותו אין זה מזה עוזה להביא עצמו לידי חיוב כי דייך צזמה שחייבה החוק"ק ואין לנו להתחכם להוסיף חיובים בחוק"ק מה שלא חייבה החוק"ק, ולזה הביא הדמיון ממה שיותר מזה מלינו שם שהי' תאז משה לקיים מצות התלויות צארץ אף היכא שהקצ"ה אמר לו צפי' שלא יקיים מ"מ עדיין הי' מתאמת צדבר מרוב חשקו להביא עצמו לידי חיוב אלמא דמזה עוזה היא לישראל להיות תאבין ומשתוקקין למצות אף היכא שלא נתחייבו, ועי"ז נוכל להבין שבמצות צ"ה שיש עוד טעם אחר וגם יוכל לקנות במקומו חמור יותר שיוכל להיות לפעמים גם עונש ח"ו. ועד"ז י"ל גם צדברי השליה הקי' שאין כוונתו לדמות לגמרי נסיעת א"י לקניית עליה אלא הביא משם ראי' על עיקר הרעיון שראוי לאדם להיות חמדה המצות בלבו אף אם לא נתחייב מדיון חוק"ק, שאם אין לו חמדה זו יוכל לפעמים לבזו לידי עונש כמו צקניית עליה. ואף שאין נסיעה לא"י דומה להחם לענין העונש, אבל כיון שרואין שחמדה המצות להביא עצמו לידי חיוב הוא דבר חביב לכן הרואים להתקדש עצמם לקיים מצות התלויות צארץ גדולה החמדה צבלבצם עד שגם מדלגים על הערים ומקפלים על הגבעות בשביל קדושת המצות אבל אין כוונתו ז"ל להטיל אחי חיוב מעטם זה על תושבי חו"ל וכבר נתבאר דעת השו"ע ורוב הפוסקים שאין חיוב כלל צכה"ג. ודעת השלח"ק צענין א"י יתבאר יותר להלן.

ע"ה

והעיקר צזכ שאף היכא שאין לריך לעשות כלום
 להביא עצמו לידי חיוב אלא אדרבה המלצה צזכ לידו ממילא אלא שאם רוצה להפקיע עצמו מן

כוחי, ומבואר בגמ' עירובין ד' י"ג ע"ב שצ"ה
היו שונים גם דברי צ"ש.

וְנִרְאָה לפענ"ד עוד בענין זה דהנה הכה"ג צא"ע
ס"י ע"ה הגהות הצ"י ס"ק כ"ח כתב מתוך
טעם שנתן ר"ח הכהן ז"ל ה"י נראה דכמו שהדר
בחז"ל בזמן הזה ליכא מלוה לעלות לארץ ישראל,
הוא הדין דמי שדר בארץ ישראל שיכול ללאת משם,
אבל ראיתי להרצ בעל תומת ישרים צס"י ס"ו כתב
דאפילו לדעת רח"כ הדריס שם אינם יכולים ללאת,
עכ"ל. הנה הכה"ג העתיק בסתם מהתומת ישרים
שכתב לחלק לדעת הר"ח בין העולה לארץ ישראל וצין
הדר שם אבל המעיין בפניס צס"י תומת ישרים יראה
שלא כתב חילוק זה אלא בדרך אפשר מחמת קושי
דבתחלה כתב לדעת רח"כ ז"ל דמתני' נישנית בזמן
הבית כמו שחילק זה מהר"ם כי היכי דלא תיקשי
ירושלמי אגמרא, וכתב עוד דכל אותן המאמרים אשר
צאו בגמ' ובספרי הגדה שנראה מהם שמלוה לדור
צא"י ז"ל לדעת רח"כ שהוא בזמן הבית ולא קשה
ל"י אלא מאותו המאמר דשלהי כתובות דהבוא גברא
דנפלה ל"י יבמה צי חוזאה ואתא לקמי' דר' חנינא
וכו' ובשביל קושי' זו כתב שאפשר משום שה"י דר
בארץ ישראל ורואה ללאת קאמר ולא אמר רח"כ על
הדריס שם.

והנה מה דלא קשה ל"י גם משאר מימרות שצ"ס
שנאמרו אחר החורבן כמו הך מימרא שאין
יולאין מארץ ישראל במסכת צבא בתרא ד' ז"א
שהיא מימרא דרשב"י שה"י אחר החורבן, ובפרט
שאח"כ בגמ' יש מימרא דאמוראי צוב דאמר רבה
צב"ה משמ"י דר' יוחנן לחלק בין פירות ציוקר או
מעות ציוקר, ז"ל דסובר דכ"ז אפשר לומר שצאו
ללמוד ולבאר המימרות שנאמרו בזמן הבית כמו
שמבואר בצחים פ' צ"ש ד' מ"ה ע"א דפריך הילכתא
למשיחא ז"ל אצוי אלא מעתה כל שחיטת קדשים
לא ליחני הלכתא למשיחא היא, אלא דרוש וקבל
שכר, הכא נמי דרוש וקבל שכר, הכי קאמינא לך
הילכתא למה לי ופירש"י ז"ל שאין הקושי' אלא
על אומרו לשון הלכה דמשמע קביעת הלכה להורות
למעשה צדכר שאינו נוהג אבל למיגרס סתם ולהביא

לחיתשולי עליו. והנה כל הנודר הל עליו ל"ת ועשה
דאורייתא דלא יתל דברו וככל הולא מפיו ועשה וצוה
ששאל על נדרו מפקיע עלמו מל"ת ועשה ואינו
מקיימם וצ"מ אסור להפקיע עלמו ממלוה דאורייתא
שחלה עליו וכאן אדרבה אם אינו מפקיע עלמו מן
המלוה נקרא עו"ז רשע, ויותר מזה שאף אם מקיים
אח העשה ול"ת ונחזרר שלא צא לידי מכשול מכל
מקום נקרא רשע עבור שקיים אותו העשה ול"ת
שיכולה להביא לידי מכשול, ונמצא דלפעמים נקרא
רשע עבור שקיים המלוה שיכולים להביא לידי מכשול.
הגם שאין לדמות כל הענינים זה לזה, אבל עכ"פ
אין שום חימה על הר"ח ז"ל אם ראה דאיכא למיחש
עוצא לתקלה יטן שרוב צני אדם אינם יכולים לעמוד
בחקק האזהרות והחומרות שצ"י לכן דעתו ז"ל שאין
צוה מלוה להביא עלמו לידי חויב או אפילו להפקיע
עלמו מן החויב שפיר דמי במקום דאיכא למיחש
לתקלה.

ואת המצו"ע שחלק על הר"ח לא חלק עליו בעיקר
הסברא שעלול למכשולות אלא דכתב ואין
רמינ אנפשי' למיחי לא"י לאיטערי צה ולפוס לערא
אגרא, ובוודאי אם אית צ"י לערא טפי הוא עלול
בסתם צני אדם שלא יעמדו בצמיונות למיסבל לערא
טפי והלא גם צצבור אפשר להיות מזהר וכן צנדרים
אלא צצביל שיש צבו נסיונות עוצא עלול למכשולות
והולרכו להפקיע עלמו מהם. וכענין זה סובר הר"ח
ז"ל צישוב ארץ ישראל. ולהלן יתבאר עוד דברי
הר"ח ז"ל גם צפרעי ההלכה שלפי דעתו ז"ל.

עו

והנה חשבתי עוד להצונן צדרי המהרי"ע שמפשטות
דבריו נראה שחשבת ר"ח שנמדכי סותרת
דברי החוס' וא"א שיתקיימו שניהם ואין לזה שום
הצנה כאשר כתבתי למעלה, והגם שחבל צביאים וצחוכס
גם המצו"ע שהוא אצוי ורצו של המהרי"ע לא סברי
כוחי' צוה שהביאו דברי המרדכי והחוס' שניהם
יחד צני שום עירעור ובוודאי דהעיקר כוחייהו שלנגד
המרוצין כ"כ היו דעת המהרי"ע דעת יחיד, מכל
מקום צריך להצין דעת גדולים אף במקום שאין הלכה

דהוי תנאי צי"ד ונחקן במנין בחכמי כל ישראל, אבל בתקנות הקהילות וכו' אז איכא למימר דלא נתקנה אותה תקנה אלא היכא דשייך אותה הטעם לצד, ומכש"כ כזה שלא נעשה שום תקנה אלא הר"ח ז"ל ראה זה מדעת עלמנו בסתם בני אדם, צוודאי דאין לומר כזה לא פלוג בין גברא לגברא.

ובבב"ז או"ח ריש סי' ער"ה ובאהע"ז סי' קי"ט ס"ק י"ב כחצ דלא אמרינן לא פלוג בין אדם לאדם אם אותו האדם אינו ראוי לגזירה זו, וזה אף בגזירת חכמים, ומכש"כ בהך שאינו גזרה אלא דעת תורה של הר"ח ז"ל, ואין כל העניינים דומין זל"ז ואין לדמות הכל לצבור שהנהיגו להפקיע מן המצוה כמוצו, ובגדרים למדין מקרא דטוב אשר לא תדור שמה תדור ולא תשלם כמצואר בגמ' חולין ד' ב' ונדריס ד' ע' וגם מה דהמקיימו נקרא רשע ולפינן מקרא כמצואר בנדריס ד' כ"ב דיליף חדלה חדלה ואעפ"כ לא בכל מילי דנדריס אמרו כן כמצואר ברמב"ם סוף ה' נדרים ובשו"ע יור"ד סי' ר"ג סעיף ז' דמי שנדר נדרים כדי לכוון דעותיו ולתקן מעשיו הרי זה זרז ומשובח, ואף בסתם נדרים מצואר במדרשות במד"ר ובמדינת וזילקוט פ' מטות שהאריכו שם באיסור נדרים ושבוטות אף כשהוא אמת, ולינאי המלך נחרצ ששים כרכים עבור שבוטות אמת, ואעפ"כ סיימו דאם יש לך כל המדות האלה שמצואר בקרא את ה' אלקיך תירא אותו העבוד וכו' תדבק אז ובשמו תשבע, ולא אמרינן לא פלוג בין גברא לגברא, ועכ"פ הר"ח ז"ל שתן לשיטתו טעם וסברא שהוא אמת צרוצ בני אדם אין לדמות זה אינשי דמעלי דלא שייך בהו אותו הטעם.

אמנם מה שהר"ח כחצ סתם שאין מצוה לדור צא"י ולא ציאר החילוק מיתפרש היעב גם לפי דרך הג"ל כי דברי התוס' האלו סובבים על הך דינא דכופין לעלות ומפסידין כתובתה וזוה דעת הר"ח דכיון דעפ"י הרוב צאין לידי מכשול שאין יכולין ליזהר ולא הוי מצוה ככה"ג תו אין להצ"ד לעשות מעשה של כפי' בממון כזה דמי ויכל לידע מעמנותיו של חבירו אם ראוי הוא לאותה איצטלא לדור בארץ ישראל, ודבר המסור ללב לא נמסר לבי"ד

מחלוקת תורה היא ודרוש וקבל שכר, וע"כ י"ל גם בכל אלו המימרות שהוא דרוש וקבל שכר כמו כל סדר זבחים ולמעשה אינו נובח בינינו, ובפרט שאנו מדברים פה מרמ"כ דלשיטתו אין קוש"י אף היכא שאמר הלכתא כמ"ש התוס' בזבחים ד' מ"ה ד"ה הילכתא בשם רמ"כ דלא פריך הילכתא למשיחא אלא היכא דאיכא תרתי שגם עושה איסור יעיי"ש, וא"כ לשיטתו אין קוש"י אף אם אומר קביעת הלכה בדבר שאינו נובח בזמן הזה, ומכש"כ כשנאמרו המימרות בסתמא. אלא מהך מיימרא דהבוא גברא דלחא לקמי' דר"ח ושאל אותו למעשה והשיב לו שזה קאי על אותו הזמן לכן לא מצא על קוש"י זו ת"י אלא שאפשר לחלק שלא אמר רמ"כ על הדריס בארץ ישראל.

עז

אמנם לפענ"ד קוש"י זו לק"מ דהנה כתבו התוס' בשם ר"ח הטעם שאין מצוה לדור צא"י בשביל שאין יכולין לחבר, וטעם זה מספיק לסתם בני אדם שטלולין לחטאים ועונשין, אבל מי שהוא איש זדיק שיוודעין בו שהוא זכיר חרתי בכל התו"כ ובמאות התלויות בארץ ואם ח"ו אירע לו איזה חטא הוא כל ימיו בחשובה אכלו לא שייך טעם זה דר"ח, דאדרבא בשביל שטומד בנסיון שמה ועובד ה' באמת באה"ק הוא מעלה גדולה שאין לשער ושכרו עד אין קץ ואין סברא לומר שגם לאיש אשר אלה לו נחכווין הר"ח לומר שאין לו מצוה בדירתו צא"י, ואם נימא דעת ר"ח דלא פלוג ועל הכל אמר שאין מצוה לדור צא"י יקשה יותר מר"ז שעבר ימים ונהרות בלא מצוה לא"י ואמר דוכתא דמשה ואהרן לה זכו לה מי יימר דזכינא לה וע"כ שהוא זכות גדול ללדיקים עכ"פ ולא אמרינן כזה לא פלוג, וכן בהך ספרי שהביא בסה"מ להרמב"ן מאותן התנאים שצבו צבואם לחו"ל ואמרו שקולה ישיבת א"י ככל המלות וזה ה"ו אחר החורבן, דאף שכתבתי שאין משם רא"י שיש מצוה בענ"ס הישיבה צא"י, אבל עכ"פ הוא זכות גדול לעובדי ה' באמת מחמת חשיבות העבודה שם כאשר הארכתי למעלה, והאיך אפשר לומר דר"ח כללל כיוול שאין כזה זכות ומצוה לשום אדם בעולם, וביד מלאכי סי' שני"ח הביא דלא אמרינן לא פלוג אלא במילתא

סכנה או לאו כמו בכל האיסורין, וכן הוא בזמנה פוסקים שמצידין דברי החוס' ואח"כ מחלקין בין המקומות לדיכא סכנה.

ומה שהצ"י לא הביא דברי החוס' אלא דברי הרשב"ץ, לפי שזכרשב"ץ מפורש יותר גם החילוקי מקומות אם יש בהם סכנה או לאו ולא הולך עוד להביא דברי החוס', וכ"פ מלינו כן, ובפרט כי עיקר הדבר שאין לכפות במקום סכנה הוא דבר פשוט שא"ל להשמיענו כמ"ש בחומת ישרים אלא שדברי הרשב"ץ הולך להביא שיש בו גם ביאור חילוקי מקומות.

ומה שכתב עוד הכנה"ג ד"ל כל הדרכים בחזקת מסוכנים, הנה גם בזמן הש"ס אמרו כל הדרכים בחזקת מסוכנים ועל כן תקנו לומר חפלה הדרך ואעפ"כ לא חשבינן זה לסכנה לענין כפי' לעלות מה שצריך ליסע דרכים, וכמ"ש המצ"ע בח"ב סי' רי"ו דבמקומות שכל הסוחרים אינם נמנעים מללכת באותן הדרכים לא היו זה מקום סכנה גם לענין עלי' לא"י, וז"ל דמה שכתבו החוס' שנשתנה הדין עכשיו מזמן הש"ס בשביל סכנת דרכים שנעשה שם סכנה יותר מהרגיל בסתם דרכים דאל"כ לא היו זה שינוי מזמן הש"ס, וא"כ א"א לומר דכלל הוא שאין שום מליאות שיהי' אפילו במקומות הקרובים איזה מקום שאין משם סכנה לעלות יותר מהרגיל בסתם דרכים שזמן הש"ס. ולריך לומר דמה שכתב הכנה"ג דעת החוספות שכל הדרכים בחזקת סכנה הוא גם כן ענין לא פלוג דבשביל ששכיחא מקומות שיש בהם סכנה יותר מסתם דרכים תו לא פלוג אף באותן הדרכים שאין בהם סכנה יותר מסתם דרכים כיון שעל כל פנים קלה סכנה יש בכל הדרכים, אבל כל הפוסקים חולקים ע"ז כמו שבי' הכנה"ג בעלמו, ואם כן החומת ישרים שכתב שאפשר להשוות כל הפוסקים עם דעת החוס' בלי שום פלוגתא ואין צורך להזכיר שאין כופין במקום סכנה לרוב פשיעותו שאין צוה שום רבותא ע"כ לא ס"ל דעת הכנה"ג צוה, וע"כ שמפרש בדברי החוס' מה שסתמו דבריהם לומר סתם אינו נובח בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים אף דאיכא מקומות שנובח בשביל שאין שם סכנה, מכל מקום אין קושי

שלמטה. ומה שסתם הדברים וכתב סתם שאין מזה וכו' שאין לנו יכולין לחבר וכו' כבר הבאתי דברי הב"י בס"י ש"כ שכתתיק דברי החוס' בצבורות ד' ג' שכתבו על העלת מוס' הלשון לנו דלא בקיאיין והב"י שינה הלשון וכתב שאין רובא בקיאיין, שכן דרכם ז"ל שכיון שהרוב הוא כן כתבו סתם לנו דלא בקיאיין שדרכם לדבר על הרוב.

עח

גם ממקומו הוא מוכרע באותו הדיבור של החוס' שכתחיל לומר על כך דינה דכופין לעלות אינו נובח בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים ואח"כ הביא דברי הר"ח. והנה צמח שכתחיל לומר העטעם בשביל סכנת דרכים כתבו כל הפוסקים דממקומות הקרובים אין סכנה, גם מקומות הרחוקים לאו כללוא הוא נאיכא מקומות שאין בהם סכנה, והגם שהכנה"ג ראה להעמיס בדברי החוס' דכיון שלפעמים היא סכנה תו אינו נובח אפילו במקום שאין סכנה דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין ושאר פוסקים פליגי בזה על החוס' דיש לחלק בין אם הוא מקום סכנה או לאו, וכתב זה מחמת קושייתו שלא הביא הב"י דברי החוס' אלא דברי הרשב"ץ שעשה חילוק בין המקומות, ולכן עשה פלוגתא בזה בין דברי החוס' לשאר פוסקים, אבל החומת ישרים בעלמו שם סי' ס"ו לא ס"ל כן שהרי כתב דאיכא למימר שגם הרא"ש ועוד הרבה פוסקים שלא הזכירו מזה שאין לצי"ד לכפות כשהדרכים מסוכנים לא פליגי על החוס' בזה אלא שלא הולרכו לפרש זה בדבריהם דמסתמא היכא דאיכא סכנה לא יעלה על הדעת לכפות, ואילו הי' סובר שחידשו החוס' לומר בזה לא פלוג אף היכא דליכא סכנה היו זה רבותא גדולה שא"א לומר שידעו זה מסתמא, וחזוין שרוב פוסקים חולקין ע"ז בפ"י, ובאמת אינו סברא כלל ולא הבנתי מה שכתב הכנה"ג שאפשר לומר בזה לא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין שהרי לא נעשה בזה שום תקנה חדשה אלא התקנה שמכבר דכופין לעלות כמצוה צב"מ, ומה שאמרו אח"כ שאינו נובח דדאיכא סכנה הוא מטעם שנכל המלות הוא כן שאין לך דבר עומד בפני פק"ג, א"כ לריך להבחין בין היכא דאיכא

אם סתמו דבריהם על הרוב שכן דרכם, וממילא יובן דויל צהר טעמא. וא"כ מה נשחבה שלא יהי אפשרות לפרש כך גם בהמשך הדיבור של החוס' שהביאו אח"כ דברי הר"ח הלא אדרבה שם צהך שכתב מטעם סכנה ל"ל גם צעיקר הדין דכופין ללאו כלל הוא אלא על הרוב דיבר, אבל צהך דר"ח י"ל דצעיקר הדין דכופין סובר שאינו נוהג כלל אלא הטעם שכתב שצביל שאין מנוח שאין אנו יכולין ליחר עטם זה הוא מחמת הרוב כמו שציארחי למעלה, וזה וודאי מיתפרש היעב צלי דוחק וגמגום, ואנו אומרים צוידויים אנו מלאי עון ואין אומרים זה בלשון יחיד כל אחד על עצמו אלא בלשון רבים, ונמצא דקאי על כלל ישראל, וצוודאי יש צהוך כלל ישראל לדיקים שאינם מלאי עון אלא אדרבה מלאים תורה ועבודה ותשובה שלימה כל ימיהם, ואעפ"כ אומרים סתם אנו מלאי עון שעל הרוב מדצרים, וכמו כן כתבו החוס' שאין אנו יכולים ליחר שכוונתו על הרוב. וכמו שכתבו החוס' בעירוצין ד' י"ג ע"ב ד"ה נוח דאעפ"י שאמרו סתם נמנו וגמרו עוב לו לאדם שלא נצרה משגברת מכל מקום אין זה אלא צסתם צני אדם אבל לדיק אשריו ואשרי דורו, ועל סתם צני אדם שסתמו חכמים את דצריהם שנוח להם שלא נצראו אמר עליהם ר"ח שטוב להם שלא ישבו צא"י דמה שסתמו צנמ' דצריהם ואמרו נוח שלא נצרה צלי שום חילוק צין גברא לגברא ל"ל שצביל שכן הוא רוצה דעלמא. וצנמ' שצת י"ג ע"א שאמרו ופליגא דידי' אדידי' דאמר עולא אפילו שום קורצה אסור וכ' שם התו' ד"ה ופליגא שאין זה פלוגתא אלא הטעם הוא דהוא הי' יודע בעצמו שלא יבוא לידי הרהור, והרי דאף שהוא בעצמו אמר ע"ז שאסור מ"מ עבד עובדא צנפשי' נגד זה יען שידע שלא יבוא לידי הרהור, ול"ל דמה שאמר סתם אסור והוקצב כן צש"ס צלי שום חילוק שצביל שהוא כן צרוצה דעלמא.

וביבמות דף ק"ט ע"ב צחוס' ד"ה רעב כתבו על כך שאמרו אין מקצלין גרים מיד אלא אחר שמתאמלין ועוד תנאים יש צגירות ועל המקצלין גרים מיד דרשו חז"ל מקרא דרעה אחר רעה תבוא למקצלי גרים, מכל מקום מלינו צהלל שגייר אותו

שאמר גיירני על מנת שששימני כהן גדול ואותו דעל מנת שחלמדני כל החורה כולה ולא היו מתאמלין להתגייר כי יודע הי' הלל צהם שפוסם להיות גרים צמורים, ול"ל דאף שכתבו הלכות האלו צגירות סתמא לא נאמרו אלא על הרוב ואותן שידע צהם הלל מה יהי' צפוסם אינם צכלל זה. אלא שגראה שאין לסמוך על ידיעה זו אלא צזמן הש"ס שידעו כ"כ לירד לסוף דעתם של צני אדם, ולא אח"כ, וע"כ לא הביא מזה הרמזים ז"ל כלום, ואף שהצ"י מציאו אבל השמיטו צשו"ע ואינו מוזכר צמחצר וצרמ"א וצטו"ז וש"ך צשום מקום, וגראה שצביל דלא צקיאין עכשיו צזה כמ"ש הרי"ף והרמזים צמה שאמרו צנמ' שיכול הדיין לומר קים לי צגוי', והוצא צטור וצ"י חו"מ סי' ע"ו שאין צקיאין עכשיו צזה. ועכ"פ צזמן הש"ס לא היו הלכות אלו שכתבו צגירות כלל ואעפ"כ סתמו דצריהם לכתוב הלכות האלו צסתמא צלי שום חילוק יען שהרוב הוא כן מה שכתבו טעמו של הענין ויוצנו הדצרים שתלוי צאותו הטעם, ומלינו ענינים כאלו צש"ס ופוסקים אין מספר ואין להאריך צזה כ"כ. ולפענ"ד צרור שכן הוא הפי' צדברי הר"ח.

ותמה אני האריך אפשר להעמיים צדברי ר"ח דצר תמו' כ"כ שאף מי שהוא איש לדיק תמים ונכספה גם כלחה נפשו למחיקת עבודה השי"ת צאה"ק ונשמר מכל חטא גם אללו לא יהי' מנוח כלל לדור צא"י, וזה דצר מופרך מכמה מקומות צדברי חז"ל, ועוד דלפי טעמו של הר"ח שאין יכולין ליחר ונעשין אס דעת ר"ח לומר כן על כל ישראל יהי' מי שיכוי' נמצא ח"ו צעל כל הישוב, וזה וודאי אינו, דגם משעת החורצן ואילך צזמן התנאים והאמוראים והראשונים והאחרונים מעולם התאמלו צישראל להחזיק ישוב צאה"ק, הגם שרוצה דרוצה מהגדולים הצדיקים הקדושים היו צחו"ל יש טעם צדבר כאשר אדצר מזה להלן, אבל הכל התאמלו צכל הדורות להחזיק ישוב צאה"ק, ואותן הצדיקים שצו להיות חלקם צאה"ק לעבוד השי"ת שמה צמקום הקודש אשרי חלקם ולפענ"ד אין ספק שגם דעת הר"ח וכל העומדים צשיטתו הוא כן. ואפשר סובר הר"ח דצזמן הצית הי' גם עיקר הישוב צארץ ישראל

מנוח דאורייתא וכיון שחלה המנוח על כל אחד ואחד א"ח להתחכם בדבר לחלק בין גזר'ה לגזר'ה, אבל בזמן הגלות שאין חיוב דאורייתא בעיקר הישיבה אלא בשביל חשיבות קיום כל המלות שמה וגם מלות התלויות בארץ צוה סובר ר"ח דהכל לפי מה שהוא אדם, כאשר נתבאר לעיל. (עיין הערה בחוכן העניינים).

עם

גם י"ל שהר"ח סובר כדעת רש"י והרמב"ם שאף צוה"כ לא היה מ"ע בישיבה א"י אלא היה מנוח עכ"פ בשביל קיום מלות התלויות בארץ וחשיבות כל המלות שצ"י מקום הקודש וצוה"כ היה שם יותר קרוב לשכר כמ"ש החו"ס' במס' צ"ב ד' כ"א ע"א ד"ה כי מניין תלך תורה לפי שהי' רואה קדושה גדולה ובהגים עוסקים בעבודה ה"י מכוון לצו יותר ליר"ש וללמוד תורה עכ"ל, ומכל א"י היו מזוין יותר צירושלים בשביל שהיו רגילין להקריב קרבנות כמו שהוא צוה"כ. ולדעת החו"ס' פסחים ד' ג' ע"ב ד"ה מחלי' לחד תירוצא אין חיוב לעלות לרגל אלא מא"י לא מחו"ל ולכן ריב"ב לא עלה לרגל ולא עשה פסח יען שהי' בחו"ל, א"כ ה"י השפעת י"ש עוצה צא"י יותר מבחו"ל כמ"ש הראשונים ז"ל בטעם על"י לרגל בשביל ללמוד שם י"ש. ולדעת הרמב"ם פ' י"א מה' מאכלות אסורות ה"י כ"ה אין חזקה כשרות לסתם אדם מישראל אלא צא"י בזמן שהי' כולה לישראל, לא אח"כ. וכן צוה שהעתיק הרמב"ם פ"י דמקואות את המשנה דא"י מקואותי' טהורות כתב שם הכ"מ והצ"י סוף סי' ר"א שאין זה אלא בזמן שהיו ישראל שרוין על אדמתם אבל האידנא דין א"י שזה לארץ העמים יעו"ש. וז"ל דבשביל שצוה"כ ה"י צא"י הכל כהשגחה גדולה חמת הבתי דינים ולא ה"י שכיח כ"כ ממשלות שלכן ה"י אז חזקה כשרות לכל הדר צא"י. וא"כ מעלה גדולה ה"י אז להתיישב צא"י, לא בחו"ל. גם לא ה"י עלול כ"כ לצוא לידי ממשול ולכן ה"י מנוח. משא"כ אחר החורבן שבעלה אותה בהשפעה המרובה של י"ש שכתבו החו"ס' על אומרו כי מניין תלך תורה גם נפסק החזקה כשרות שהי' שם ושהי' צוה א"י לחו"ל, ע"כ סובר הר"ח שלעת כזאת גרע

יותר צא"י מחמת האחריות של מלות התלויות בארץ ושאר עבירות שחמורים שם הרבה יותר וקרוב להפסד יותר מלשכר ע"כ דעתו ז"ל שטכשוו אין מנוח לדור צא"י. והוא ענין שאמרו בגמ' יבמות ד' ל"ט ע"ב בראשונה שהיו מתכווין לשם מנוח מנוח יבום קודמת למנוח חליצה ועכשוו שאין מתכווין לשם מנוח אמרו מנוח חליצה קודמת למנוח יבום, ארצ"ה אר"י חזרו לומר מנוח יבום קודמת א"ל ריב"זי אכשור דרי, מעיקרא סבר לה כהצא שאלו ולבסוף סבר לה כרבנן וכ"י יע"ש. וכן הוא בטוש"ע אהע"ז סי' קס"ה שיש שני דיעות דלהסוברים כרבנן דאף אם אין מתכווין לשם מנוח מ"מ יבמה יצוא עלי' סוברים דיבום קודם, ולהסוברים כהצא שאלו שר"ך לכווין לשם מנוח דייקא חליצה קודמת דלא אכשור דרי אף שבוודאי ה"י לדיקים שכל מעשיהם ה"י לש"ש צרע בזמן הגמ' מ"מ כיון דשכיח עוצה שאינם מתכוונים לשם מנוח יל"ה הבוראה דחליצה קודמת אף שמד"ת יבום קודם כמו שהוא הלשון בגמ' אמרו חליצה קודמת שאין זה מן הדין אלא חכמים אמרו כן יען שאנחנו לא נדע כוונתו של חז"רו כי אין אדם יודע מה שצלב חז"רו.

ובענין זה י"ל שסובר הר"ח ז"ל דבראשונה שהי' השפעה מרובה כ"כ של י"ש צא"י והיו מתכוונים לשם מנוח ולא היו עלולים כ"כ להטוא היו וודאי מנוח, משא"כ עכשוו שאינו כן ואין מתכוונים לשם מנוח (ולהלן יתבאר שדירת א"י נר"ך דוקא שיהי' לש"ש, לא זולת) ועלולים להטוא, אין להצ"ד להורות שהיא מנוח, אף שבוודאי מי שטומד בנסיונו ואינו חוטא שם כלל אלא עובד השי"ת ציראת ה"י כל הימים מרויח שם מלות הרבה ושכרו. אין קץ, מ"מ כיון שצטתם בני אדם גם בני איש אינו כן, אין להצ"ד להורות שהיא מנוח שאנחנו לא נדע מטמתותיו של חז"רו. ומכ"ע סובר הר"ח דבעל גם הדין דהכל מעלין לא"י. אבל אעפ"כ מי שנפשו השקה בחורה ובמלות וכונתו ראו"י לש"ש בכל דרכיו וחמעותותו אשרי חלקו בישיבתו צא"י, גם אין להצ"ד למונעו מישיבתו צא"י אם הוחזק בכך שטומד בנסיון ודר בעיר צא"י ואינו חוטא ומעשו מוכיחין עליו שטובה הכל לש"ש כי לאו כלל הוא, כאשר נתבאר.

ב

ומעתה אחר שנתבאר דלאו כללא כיוול ר"ח שאין מצוה לשום אדם לדור בא"י תו אין התחלת קושי מהאי עובדא דשלהי כחובות ד' קי"ח ע"ח צהאי גברא דאתא לקמי' דר"ח שכרי אין המדובר שם אלא מאדם א' שבא לשאל לר"ח ויכל להיות שראה בו ר' חנינא שעומד בנסיונו ומקיים שם כל התורה כולו ואינו חושב שזה וודאי זכות היא לו, וגם ר"ח שבחוס' סובר כן. ולשון הגמרא צוה ההוא גברא דנפלה לוי יצמה צי חזאה אתא לקמי' דר' חנינא א"ל מכו למיחא ולייבמה, א"ל אחיו נשא כותיה ומת צרוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו עכ"ל. והנה אינו מוזכר בכאן שאסור ללכת ויוכל להיות דההוא גברא בעמנו לא רצה ללכת אלא שחי' לו שאלה שמה מחויב ללכת בשביל מלוא יבום והשיב לו ר"ח שאינו מחויב, ואין זה דומה לכפיית צ"ד שדעת ר"ח שאין לכופ, גם אין צוה הוראה סתמיות אלא גילוי דעת ליחיד שהכיר אותו שראוי הוא לאותה אייטלא שמשלים נפשו בא"י שאינו מחויב לחזור אחר אותה היבמה לחו"ל, וזה סובר גם הר"ח ז"ל. וכמאירי כתב בסוף מס' כחובות ד' קי"ח שצדק לחות אמרו בא' שבא"י נפלה לו יבמתו בחו"ל אחיו נשא גוי' צרוך המקום שהרגו ועכשיו ירד אחריו יעיי"ש, ומדאמר שהוא צדק לחות משמע שאינו הוראה צרורה לכל אדם.

או אפשר סובר שבזמן התוספות לא היה שום מקום שלא היה צו סכנה לעלות, וזה דוחק גדול. ועכ"פ אנו רואים שכוכה מחמת אותה הקושיא לחלק בין העולה וצין הדר שם מכבר, ואף דבאמת גם חילוק זה הוא נגד לשון החוס' שכרי לא כתבו החוס' שאין מצוה לעלות אלא שאין מצוה לדור בא"י ובלשון דירה נכלל גם הדר שם מכבר, גם לפי טעמו של הר"ח נראה דאין חילוק בין העולה וצין הדר שם כמ"ש זה הכוכ"ג, ז"ל לדעת החומת ישרים דכיון דדברי החוס' האלו סובבים על כך מימרה שבש"ס דכופין לעלות אין קושי' על סחימת הדברים שאינו מבוחר שאין כוונתו אלא על בעלי כיון דעלה קאי על מה דאמרו דכופין לעלות, אבל לחלק בין גברא לגברא לא ניהא לי לפרש בסחימת הלשון. ואף שלפענ"ד הארכתי לבאר שיותר מיתפרשין דברי הר"ח דלאו כללא הוא ואף אין צריך לומר צוה אין למדין מן הכללות כי לא אמר שהוא כללא אלא שדבר סתם בלשון שרגילין לדבר צו על הרוב, אבל מה אפשר שהחומת ישרים לא הבין כן מדברי החוס', ונריך לפרשו ע"ד שכתבתי ולע"פ.

סא

ובעיקר הדבר מה שנתקשה בחומת ישרים על הר"ח מהאי עובדא דר' חנינא שהשיב להאי גברא שלא ללכת לכאורה הלא יותר מפורש לאיסור בגמי' קידושין ד' ל"ח ע"ב שבובדא דרב אחי שחי' לו אמא זקניה אתא לקמי' דרבי יוחנן אמר ליה מכו ללכת מא"י לחו"ל א"ל אסור, לקראת אמא מכו א"ל איני יודע וכו' הדר אתא א"ל אחי נהרית, ללכת במקום יחזירך לשל'. עכ"פ הורה לו בתחלה לאיסור עד אח"כ שא"ל לקראת אמא. והנה בהבחי"ט בחידושו לקידושין תמה שם מה נסתפק בלקראת אמא הלא ודאי שאין איסור ללכת לקראת אמא אפילו לקראת אחרים כיון שאינו יולא להשתקט, וצמח שאמרו בגיטין ס"פ מי שאחזו דף ע"ב ע"ב כי הווי מיעטרי רבן מהדדי בעכו הווי מיעטרי משום דאסור ללכת מא"י לחו"ל ז"ל דמחמירין על עגמם היו הדע דהיכי נפקי הכך דאזלי אינכו ללותן אמו בני רבן והני לאו

אמנם צעיקר הדבר מ"ש שמה שהחמירו החכמים שלא ללאת אף בשביל מצות לוי' לרבן חזריהם ולחזור תיכף זה ודאי דבר המיסתבר שאין צוה אלא חומרה בעלמא דא"ה לומר שיש צב"ג איסור מלך הדין, אלא שצריך להצין לשון הגמ' שאמרו צוה לשון איסור. ואולי הכוונה דשצביל שביבא שהולכים לדור ולהשתקע בחו"ל הוי איסורא לכן החמירו על עצמם משום גדר וסויג שלא ללאת כלל מא"י אף לנורך מצות לוי' דשמא יארע להם איזו סיבה שלא יוכלו לחזור, או יהיו נמשכין שם אחר חזריהם שצח"ל וישתקעו שמה, וזה אינו אלא חומרה בעלמא שהחמירו על עצמם. וא"כ אפשר לומר עפ"י מ"ש החיד"א ציעיר חוץ אות א' ס' ק"ג צ"ש כמה ראשונים דמלינו בדברי חז"ל שאמרו לשון איסור אף על מה שאין בו שום איסור לא דאורייתא ולא דרבנן אלא מדה חסידות בלבד. ובפסחים דף ג"ה ע"א גבי הא דקאמר מעיקרא תנא מנהגא ולבסוף תנא איסורא עי"ש צח"ס' וצ"פ' המהרש"א דלפעמים אמרו לשון איסור אף על מה שאינו אלא מנהגא בעלמא. והשד"ח בכללי הפוסקים ס' ע"ז אות י"א האריך צוה מערכה מול מערכה. וא"כ אין קושי' כ"כ גם צ"ד שאמרו לשון איסור אף אם אינו אסור מלך הדין אלא ממדת חסידות נהגו להחמיר בכך.

ובמה שלא התעורר צח"ס ישרים לביבא מהך גמ' שאסור ללאת מא"י לחו"ל פשוט גם בלא"ה שהרי כתב דלדעת הר"ם כל המימרות שנאמרו צ"ש"ם באיסור ויאה מא"י לחו"ל לא נאמרו אלא על זמן הבית וא"כ ינחה ל' לפרש על כל מימרות האמוראים שנאמרו במקומם להלכה שאין כוונתם אלא על זכ"ב כמו ששינוי כל סדר קדשים הרבה מימרות האמוראים אף שאינו נ"מ צב"ג, וא"כ מכשי"ב בהך סוגי' דפ' מי שאחזו דלא עסיק שם כלל בהך דינא של ויאה מא"י לחו"ל אלא שאמר למימרה דעכו צמדינת הים קיימא והא אמר ר"ם כי הווי מיפטרי רבנן צעכו הווי מיפטרי א"כ לא הביא מימרה זו אלא לברר דעכו לא צמדינת הים הוא, ושפיר יוכל להיות דאותו המנהג ה' צמון הבית אלא דראי' משם דעכו לאו מדינת הים הוא, וכן מוכיח הלשון שלא אמר לשון הוי דמפטרין צעכו, אלא אמר לשון עבר הווי מיפטרי

רבנן, והאריך עוד בקושי' עד שסיים לבסוף דרב אסי כהן ה' כדאמרין כהניקין ר' אמי ור' אסי כהני חשיבו דא"י ולא מני למיפק לחו"ל בשביל דגזרו עומאה על ארץ העמים עי"ש. וזה תי' מספיק גם על מה שלא הביא משם התומת ישרים שאין משם ראי' כלל על איסור ויאה מא"י לחו"ל דשאני ר' אסי שה' כהן ואית צי' איסורא מחמת עוממת כהנים כמבואר בצ"מ בגמ' ובראשונים ובעשו"ט יו"ד ס' ס"ט, ולדינא צב"ג יתבאר להלן.

אמנם צ"ש המהרי"ט צב"ג רבנן דמיפטרי צעכו שאינו איסורא אלא מחמירין על עצמם הוי קשה לכאורה שהרי מבואר שם בגמ' הטעם משום שאסור ללאת מא"י לחו"ל א"כ כתבו צוה איסורא ולא חומרה בעלמא. וצויתר קשה מה שהביא ראי' שאינו אלא חומרה בעלמא דא"כ הוי נפקי הוי רבנן דאזלי אטו הוי רבנן וכוני לאו רבנן, וזהו תימיה דבלא"ה ע"כ צריך לחלק בין הוי רבנן וכוני רבנן שהלא הטעם שכתב שאינו אלא חומרה בעלמא הוא בשביל שלא הלכו אלא לנותן לא לדור ולהשתקע בחו"ל אבל הוי רבנן דנפקי חזרו לבתיהם לחו"ל מקום שהיו דרים שם כמ"ש רש"י ז"ל שם שהיו אותן רבנן בני מדינת הים שהיו הולכין ללמוד תורה בא"י כשחזרו לבתיהם הוי חזריהם בני א"י מלווין אותם עד עכו ומשם נפטרים מהם, וברי שהם חזרו לבתיהם והוא מקום דירתם, וכן הוא צח"ס' קידושין דף כ"ט ע"ב ד"ה הא הא שה' ר"י מלמד לתלמידים דינים שאינם אלא צב"ל יען שה' לו תלמידים מצב"ל שבאו ללמוד תורה וחוזרים לצב"ל והולכין לידע הדינים שיתנהגו בצב"ל. ובלא"ה וכי אף עליהם הוי הקושי' הלא רוב האמוראים היו דרים בצב"ל שצב"ל כן נחצה שם תלמוד צב"ל ומשם אלו חיין, וע"כ שיש אזהר טעם דבדר שלא עברו חיין כולם על איסור לדור בחו"ל באיסור ולא אמרו בגמ' איסור זה אלא לאותן רבנן צב"ל, ורש"י ז"ל דקדק בלשונו הוכח צמח שאמרו בגמ' דמיפטרי צעכו בשביל שאסור ללאת מא"י ופי' רש"י ז"ל ח"ל שאסור לבני א"י ללאת מא"י לחו"ל, וברי שדקדק בלשונו לומר שאיסור זה הוא לבני א"י ולא לבני חו"ל שבאו רק לשעב ללמוד תורה בא"י ודעתם לחזור, ויתבאר להלן ענין זה בצרוכה.

שכחתי למעלה שצביל שראה דברי הר"ח שחוס' תמוכים לכן דחאס, דל"כ מנין לנו לדחות דברי החוס' מחמת דברי המרדכי ומאי אולמא דהאי מהאי. ובאמת שלפי הצנח זו בדברי הר"ח הוא דבר תמו' כמו שכחתי אבל חזינן בחומת ישרים שאף שהצין מדברי החוס' דכללא הוא כנ"ל מכל מקום חש לדבריו וכחז שהוא ספק פלוגתא דרבותא וא"א לעשות צוה מעשה של כפוי. והכח"ג שהציו ג"כ דעת החומת ישרים לחלק בין העולה וצין הדר שזה נלמח מחמת הקוש"י הנ"ל וא"כ נראה דסבר כוותי צוה ואעפ"כ הציו כמה פוסקים דפסקו לגמרי כדעת הר"ח, ואולי לא הי' לפניכם דברי המרדכי הנ"ל, או אפשר סברי שאין לדחות דברי החוס' מחמת דברי המרדכי.

פב

בעכו, ואפשר לומר דמספר מה שהי' צעת שהיו מקפידין שלא ללאת לחי"ל והוא כש"כ שאפשר לפרשו כן ממה שמפרשין כן סתם מיימרות הנאמרים סתמא להלכה, וצפרט דדרך הש"ס לקצר במימרה הגישנית שלא במקומה כיון דלא עסיק צי' שמה כמ"ש החוס' בכ"מ וזה פשוט, וע"כ לא קשה לי' להתומת ישרים אלא מהך מיימרה דר"ח דהציב הלכה למעשה בזמנו. ועכ"פ ז"ל שהצין מדעת הר"ח דלא פליג בין גברא לגברא.

ומעתה לפי דעת החומת ישרים שלפי דברי הר"ח אין שום אדם צעולם שיוכל הבי"ד להסכים לו שיש מלצה בעלייתו לא"י קשה להצין דברי המרדכי שהיא תשו' ר"ח שיש לחלק בזמנינו צביל העטם של סכנת דרכים שהרי העטם של סכנת דרכים אינו עטם מוחלט לעולם שהוא תלוי בזמנים ובמקומות אם יש סכנה או לאו אבל העטם שאין מלצה כלל לשום אדם לעלות הוא לעולם לפי הבנתו וא"כ למח לו לכחוצ העטם שצביל סכנה כיון שאין מליאות שיהי' אחי נ"מ צוה, דבשלמא אם דעת ר"ח הוא כמו שכחתי שעדיין נמלאים אינשי דמעלי שלהם צפרטיות ראוי להסכים עכ"פ צאמירה בעלמא דגברא דכותי' מלצה קעבדי בעלייתם לא"י שפיר יש נ"מ צחשו' זו שמועלם לא אמרו יש מלצה לעלות וכופין לעלות אלא בדליכא סכנה דלמדון מזה דבדאיכא סכנה אין לשום אדם להכניס צוה אף כרחויין לכך ורזנים לקיים המלצת צלי כפוי, אבל לדעת החומת ישרים אין שום נ"מ צעטם זה של סכנה אף לא להלכתא למשיחא כי צוה"ז צלאו הכי אין מלצה לעלות לשום אדם צביל מכשול שאין יכולין ליהרר והוי סכנת הנפש ואחר ציאת המשיח לא יחי' סכנה אלא הכל יעלו ויצאו ויגיטו.

ג אפשר שסברי שיש לומר שאין צוה סתירה שהר"ח כתב אותה התשובה לרווחא דמילתא שהרבה ראשונים חלקו על הר"ח צהך טעמא שאין מלצה כלל לדור צא"י וכחצ שאף לדברי החולקים צוה מכל מקום איכא עוד טעמא צביל סכנה דצוה הכל מודים, וכ"פ מלינו מיימרות שאומרים צביל דעת החולקים, ולהמהר"ט אפשר לא ינחא לי' צוה כיון שכחצ סתם ולא הזכיר דעת החולקין. וכע"ז. הוא פלוגתא צגמי' צי"ה דף ג' ע"א תוד"ה ר' יוחנן וצשיטת מאיצר"א חי' דמוחלפת השיטה היא אחת דכלכלה ורי' לדצריהם דרצנן קאמר וכו' וא"ח א"כ אמאי קא מחליף השיטה לימא לדצריהם קאמר ולא מוחלפת השיטה כרצינא, וי"ל דזה נראה לו דוחק לומר לדצריהם קאמר לכו כדלא מוקמינן מוחלפת השיטה דהואיל ועדיין לא דברו חכמים כלל מחלילה קודם ר' יהודה לא שייך למימר לדצריהם ורצינא אינו חושש לזה יעוי"ש. והרי שזה פלוגתא דאמוראי אם שייך לומר לדצריהם קאמר היכא שאינו מוזכר שם עדיין דברי החולקים. וי"ל עוד שאין לדמות לשון הפוסקים ללשון הגמ'.
ועכ"פ דברי המהר"ט שראה סתירה צין בני תרי מיימרות של הר"ח ז"ל אפשר להצינו לפי דרכו של החומת ישרים דלא פליג הר"ח כלל צין גברא לגברא אבל מדחזינן הרבה פוסקים מרובין שהציוו אלו השתי מיימרות דר"ח ציחד צלי שום ערעור וע"כ דסבירי שאין צוה סתירה נראה דמפרשי צעת

ובזה אפשר להצין דעת המהר"ט שיוכל להיות שהצין מדברי הר"ח כהצנח החומת ישרים וע"כ ראה צוה סתירה צאחיה התשובה שהוצא צמרדכי שכחצ הר"ח העטם משום סכנה וא"א לדעתו שיתקיימו שניהם כמו שכחתי, ואלא ע"כ ז"ל כמו

בר"ח כמו שכתבתי ולא אמרתין צזה לא פלוג. וזה דעת כל הגדולים עמודי העולם שערחו להג'י צש"ס ותוס' כל מלה ומלה ולא נמלא שום הערה כ"ש על דברי התוס' האלו שהביאו צש"ס הר"ח ודברי הר"ח לא ימחו מספר החיים הוא ספר התוס' שמפיסהו אנו חיים, ותלי"ת תרינגא דבריו ז"ל בקושטא.

פג

וְלִוְלָא דמוסתפינא הייתי אומר עוד כוונה אחרת בדברי הר"ח והנה הביאו כולם דברי התה"ד בפ"כ סי' פ"ח שכתב בדבר העלוי לא"י ח"ל דע לך שבוודאי שנה גדולה ומעלה יש לו לאדם הדר בא"י וכו', אמנם שמענו כמה פעמים שיש לשם בני צרית מערביים נחשבים לרשעים גמורים מוסרים מפורסמים וחס עורדים ומצלבאים האשכנזים שהם שומרי תורה וגם כי המונות דחוקים ומנומנמים לשם מאוד והרווחים קשים מי יוכל לעמוד באלה מלבד גודל רשעת הישמעאלים אשר צש"ס לכן כל איש ישער בעלמו בהשגת גופו וממונו באיזה דרך יוכל לעמוד ביראת ד' ובשמור מצותיו כי זה כל האדם עכ"ל.

גם השלה"ק במקום שהפליג עוצא בהשיבות הדר בארץ ישראל הביא ראי' מדברי התה"ד האלו והעתיקם ככתבם וכלשונם וכו"ע מודי צזה שיסער האדם בעלמו באיזה מקום יוכל יותר עמוד בשמירת התורה והמצוות. והיעב"ץ זלה"ה בהקדמת הסידור שלו שהתלהב שם מאוד בענין דירת א"י הביא אח"כ דברי התה"ד הנ"ל והוסיף עוד להביא מדברי הירושלמי ברכות פ"ב הל' ח' ששאל רב כהנא לר"י מאן דאמי' מצסר' לי ותינת אצורו מייקרא לי לכן יחול א"ל יחיל לכן דמייקרי לי, וכתב אח"כ שאין לפסוק גם צו צחרי זימני הוי חזקה דר"כ בזמנו ומכרי"א כפי דורו דברו משא"כ עכשוו שכל הארלות עיכב לא"י בהרצנת תורה אמתית, יעיי"ש שהאר"ך צזה.

הגם שלא הכנתי מה שכלל צהדא מחתא בני תרי עיניי שצירושלמי וצתה"ד וכתב עליהם שאין לומר צזה צחרי זימני הוי חזקה שהוא תלוי בזמן

ובמצב הדור דוודאי עעמו של התה"ד צשציל שהי' שם רשעים המצלבאים שומרי תורה ומצוות זה תלוי לפי הדור, אבל עוצדא דר"כ שצירושלמי הי' זה סיבה אך אללו צלצד כמצואר שם צירושלמי שגעשג ע"י ר"י ומת ושוב ח"י צדרך גם וכו' לו אח"כ לער ובושה ולכן חזר לצבל א"כ אין זה תלוי בזמן אלא סיבה פרעית אללו. ואולי סובר הריעב"ץ דצשציל שאסור ללאת מא"י לחו"ל אפילו במקום לערה כמו שאמרו בגמ' צ"ב ד' ל"א ואפילו צשנת רעצון שמתר ללאת כתב הרמב"ם צה' מלכים שאינו מדת חסידות ואמרו אח"כ בגמ' שם ע"ב אמר רבנ"א אמר ריב"ק על אלימלך ומחלון וכליון ח"ו שאפילו מלאו סובין לא ילאו, וא"כ לא הי' לר"כ ללאת מא"י מחמת אותה הבושה, ואין המשל של מאן דאמי' מצסר' לי ותינת אצורו מייקרא לי דומה לנמשל, ולכן אפשר שפט מה היעב"ץ ז"ל שאפשר גם בלא"ה הי' אותו הזמן כעין זמנו של התה"ד שלא הי' מצור לדור בא"י.

אבל לא נראה כן מלשון הירושלמי והמפרשים שלא הזכר שם שום סיבה לתיאחו מן הארץ אלא מה שאירע לו צלצדו שגעשגו אנשים עצורו. ועכ"פ הניח לנו היעב"ץ ז"ל יסוד מוסד שמצות הדירה בא"י תלוי בזמן ומצב הדור אם אין בא"י רשעים המצלבאים שומרי תורה ומצוות, ומה שחדל כל החרדה הזאת ליסע לא"י אמר לפי זמנו שראה בא"י הרצנת תורה אמתית. ולפי הנראה לכאורה מדבריו גם זמנו של ר"י צירושלמי לא הי' מוכשר כ"כ, ועכ"פ זמנו של התה"ד בוודאי לא הי' מוכשר ליסע לא"י צשציל מצב הדור שמה, וא"כ לא נפלת היא ולא רחוקה לפרש כן גם בדברי הר"ח שהוא כמו בהתחלת דברי התוס' שכתבו אינו נוכח צומה"ז דאיכא סכנת דרכים וכתבו כולם שאין הפי' צזה"ו אחר החורבן שהרי גם קודם החורבן היכא שהי' סכנת דרכים אין לך דבר שעומד בפני הסכנה וגם אחר החורבן בזמן ששלו' בדרכים אין סכנה וזה משתנה לפי הזמנים וע"כ מה שכתבו התוס' הלשון צזה"ז כוונתם על זמנם ודורם שראו דאיכא סכנה בדרכים, וא"כ אפשר דגם מה שהביא חיבך אח"כ דברי הר"ח דעכשוו אין מצור לדור בא"י שאין אנו יכולין ליחר כוונתו על זמנו ודורו שראה כן שקשה ליחר שמה, כעין מה

למידת דרשין ומפרשין בלשון כ"י אומר מה שלא אמר סתם אומר כמו צרוב המקומות.

והנה חזין זכאן שכתבו החוס' וכ"י אומר ר"ח ולא עלה על דעת שום פוסק לדייק בזה שחזר לבסוף, אף החולקין עליו וחמכין עליו, וצאמת לבד מה שאסף איש טבור השד"ח חבילות ראיות שכתבו הפוסקים בלשון זה אף שלא כ"י שום חזרה הכה א"א לפרש כאן הכוונה שבי' אומר כן בתחלה ואח"כ חזר דא"כ למאי נ"מ הביא מה שבי' דעתו תחלה אם אח"כ חזר בו ליתא לדבריו, וכמו שנתקשה בד"ח בסי' רמ"ד בזה וניחא לי' החס' כיון שר"ח לא חזר מהוראתו שכתיר בתחלה לאחרים אלא שלעמנו החמיר ולכן נ"מ במה שכתיר בתחלה לסמוך עליו עכ"פ זייעבד. אמנם בסי' רמ"ה שחזר הר"י מהוראתו לגמרי וכוונה לדברי ר"ח שם לא שייך חי' זה ושם לא הקשה בד"ח מאומה.

והנה נראה בשביל שיש נ"מ לידע בטעם שר"ח הר"י להחיר בהגור בשביל שאין חלק הישראל מחטלה לפני טעם זה שמעיין גם מהרמב"ם שאוסר בהגור דהרמב"ם לא כתב אלא מלאכה או סחורה אלא שלפי טעם זה שאין חלק הישראל מחטלה ממלאכה דומה להגור כמבואר שם בעור. ויש עוד נ"מ שם לידע השקלה וערי' ואין להאריך, אבל זכאן אלו כ"י חזר בו הר"ח אח"כ אין נ"מ כלל להודיע מה כ"י דעתו בתחלה ואין לפרש שחזר. אבל לפי הפ"י שכתבתי בדעת הר"ח שכוונתו על זמנו ודורו שראה כן מדויק היטב הבלשון כ"י אומר דר"ל שבי' אומר כן בזמנו ולא אמר כלל מוחלט לכל הדורות אלא יען שבי' אומר כן בזמנו מזה ידעיין שכל עת שרוחץ שם זמנים קשים לקיום התורה והמנות אין מזה לדור בא"י.

אבר' רואה אני שכמעט כל הפוסקים לא הבינו כן מדברי החוס' וסוברים דמה שכתב הר"ח עכשיו כוונתו על אחר החורבן ולא נחתי למח' שכתבתי. ולפי מה שכתבתי למעלה שאין כוונת ר"ח לכל אדם אלא לסתם בני אדם אפשר לומר ג"כ ולכן כתב הבלשון כ"י אומר שלא אמר זה סתם לכל אלא כ"י אומר כן הרבה פעמים לרוב בני אדם, והוא ע"ד

שכתב הבה"ד לפי זמנו ודורו, אלא שלא האריך כ"כ בלשונו כדרכם של הראשונים לקצר, ומה מכריחני לפרש בלשון עכשיו שכתב שכוונתו עכשיו אחר החורבן, הלא כמו שכתב ברש"י הבלשון בזה"ל דע"כ שאין כוונתו על אחר החורבן אלא על זמנו ודורו ולמה לא נזכר לפרש כן גם בלשון עכשיו שאמר אח"כ.

פד

וקצת הוכחה מלשון החוס' לפי זה שכתבו וכ"י אומר ר"ח ממ"ש הב"י בזה"ל סי' רמ"ד על הא שכתיר ר"ח בנין בית בקבלנות בשנת וכתבו החוס' ור"ח אעפ"י שהקל בקיבולת מ"מ החמיר על עמנו וכשכונה ביהו לא הניח עכו"ם לצנות בשנת בקבלנות, וע"ז כתב הב"י דמש"כ לא כתב העור ר"ח מחיר ור"י אוסר אלא כתב כ"י מחיר ר"ח כלומר מתחלה כ"י מחיר ר"ח אבל אח"כ בשבא מעשה לידו לא התיר, וכן הוא בד"י סי' רמ"ה בפלוגתא דר"י ור"ח שנתפוח בתגור בלא התנו שמתחלה התיר הר"י ואח"כ חזר בו וכוונה לדברי ר"ח כמבואר בחוס', וכתב ע"ז הב"י דהכי דייק לשון העור שכתב ר"י כ"י מחיר דמשמע כ"י מחיר בתחלה, אבל לא בסוף שברי הודה לדברי ר"ח.

והנה נראה להאורה מדברי הב"י האלו דכ"י שכתבים הפוסקים הבלשון כ"י אומר משמע שבי' אומר כן בתחלה ולא לבסוף אלא חזר בו, אלא שהשד"ח מערכת ה"א אות ק"ח הרבה להביא חבילות ראיות עד אין שיעור מכל הפוסקים שכמה פעמים כתבו בשם איזה פוסק בלשון שבי' אומר והוא הלכה פסוקה, וכתב אח"כ דכיון שיש ראיות ברורות כ"כ דרכם של הפוסקים לכתוב כ"פ בלשון כ"י אומר אף שלא כ"י שום חזרה אח"כ ע"כ ל"ל דמ"ש הב"י בזה לא על הכלל כולו יאז שלעולם הוא כן אלא החס' בסי' רמ"ד ורמ"ה דבלא"ה ידעיין דחזרו זהו כמבואר בחוס' וברא"ש לכן כל היכא דאיכא למידרש דרשין ולומר דלישנא הכי דייקא במה שכתב כ"י מחיר, אבל אין זה כלל מוכרח ועיי"ש שבהאריך. ועכ"פ חזין בזה בדברי הב"י דכל היכא דאיכא

תלמיד ולאו דמכא היא כמו כן נימא ליחא לפסקי תוס' דהוא הגהות תלמיד. ודבריו אינם מובנים חדא דמה שכתב ששפט המהרי"ע שאינו מהרא"ש והטור יטן שחולקים עליו, הלא זה ודאי שכמה הלכות יש שאין דעת הרא"ש והטור כדעת תוס' והכריעו דלא כותבי' ואעפ"כ כתבו על הפסקי תוס' שהוא מהרא"ש או הטור דשם לא באו להביא כל הפלוגתות והכרעת דעת עלמס אלא לסדר פסקי תוס' בלבד ולא זולת, והר"י הלוי אינו אלא כמסתפק שמה סידרם תוס' בעלמס. גם אם נימא שהוא מהתוס' עלמס עכ"פ א' מצעלי תוס' סידרם והאיך הזדמן לאותו המסדר ג"כ אותו העשות שפ"ל בספרים בהעתקת דברי תוס', הלא כיון שהי' המסדר א' מצעלי תוס' בודאי ידע מה שהוא מדברי תוס' או עמות, ועפ"י שני עדים תוס' וגם הפסקי תוס' יקום דבר.

וב"ש עוד לתרץ דפסקי תוס' לא הביאו העטם שכתב רח"כ בצביל מצות התלויות בארץ ואפשר שעמסם בצביל שהוא סכנה, הנה ראשית כיון שסתם הדברים דר"ח אמר שאין עכשיו מצוה לדור בא"י ולא כתב שום עטם הוי זה הוראה חלוטה לכל הזמנים, ואם העטם הוא בצביל סכנה אין זה כלל אלא לפי הזמנים כמ"ש כל הפוסקים שחשש סכנה תלוי לפי מצב הזמן צוה שהוא משתנה בכל עת, וכן ענינו הרוחות, וא"כ הוי לריך לבאר שהעטם הוא בצביל סכנה שהוא ג"מ גדולה להלכה. ועוד שהרי בדברי תוס' אינו מוזכר כלל בדברי ר"ח אותו העטם של סכנה אלא שהתוס' כתבו כן בתחלה מעלמס ואח"כ הוסיפו לומר שר"ח אמר מעטם שאין יכולין ליזהר, ואך בהגהות מרדכי כתב גם משם ר"ח העטם של סכנה והי' זה מליצה אלא המהרי"ע שכתוס' אין מזה כלום, וא"כ בפסקי תוס' שאינו מביא אלא ממה שמבואר בתוס' לא ממקום אחר האיך אפשר לומר שכיוון על הר"ח עטם הסכנה שאינו כן בדברי תוס', וע"כ כיון שהביא מהתוס' דברי ר"ח כוונתו על אותו העטם שכתבו תוס' בשמו בצביל שאין יכולין ליזהר ואלו הי' רוצה להביא בפסקי תוס' מה שכתבו תוס' בתחלה עטם הסכנה הי' לו להביא ראשית דברי תוס' שכתבו מעלמס ולא מה שכתבו בשם הר"ח, וז"כ מאוד.

שכתבו הצ"ח והצ"ח צבי"ר רמ"ד דכיון שלא עשה כן ר"ח לעלמו לכן כתב בלשון הי' אומר, והוי זה עטם שאין לבי"ד לעשות מעשה כפי' צוה או להורות כן לסתם בני אדם כאשר הארכתי למעלה.

פה

אחר כתבי כ"ז הגיע לידי ס' יוסף אומץ מהחיד"א ז"ל וראיתי שם בתשובותיו סי' ג"ב שכתב לתרץ תמתי' שחמה המהרי"ע על ר"ח דאפשר לומר דגם הר"ח סובר דיש מצוה עוד היום לדור בא"י, אך כוונתו דמכא שאין יכולים לקיים המצות חזר הדבר כאילו לא יש מצוה לדור בא"י דעפי ניחא לי' לדור בא"י ואלא יענה על ציטול מצות א"י עכ"ל. וקשה להבין בלשון כאילו לא יש מצוה דעפי ניחא לי', אבל קרובים דבריו ז"ל למה שכתבתי דגם עכשיו היא מצוה לדיק תמים שאינו עושה שום עבירה, אבל לרובא דעלמא שעלולים לחטוא אינו מצוה, כאשר יתבאר עוד בזה להלן. והקשה שם צבי"ר יוסף אומץ בתשו' הג"ל על מה שכתב המהרי"ע דדברי ר"ח האלו הם הגהות תלמיד ולא דעת הר"ח שהרי בפסקי תוס' כתוב וז"ל הר"ח אמר דאין מצוה עכשיו לדור בא"י, ועל הרוב אחד מהראשונים חיבר פסקי תוס'. גם הביא הרב פוסקים שהביאו סברת הר"ח ז"ל ולא עלה על דעתם לומר שהם דברי תלמיד ח"י, עכ"ל יעו"ש. הנה מה שהביא מפסקי תוס' זה ראוי עולמה שאינו הגהות תלמיד דשם הגדולים אות פ' כתב שיש פלוגתא מי סידר הפסקי תוס' בדברי אמת לר"י כבר דוד כתב שהרא"ש חיברם והיעב"ץ כתב שהטור חיברם והר"י הלוי מסתפק דאפשר תוס' בעלמס חיברם, ועכ"פ א' מהראשונים חיברם והוי הסכמה מוחלטת שהך דברי ר"ח המה מהתוס' וקשה על המהרי"ע.

והגיע לידי ספר נשמת כל חי מהגאון החצ"ץ ז"ל וראיתי שם בסיומן מ"ע שנדחק ליישב דברי המהרי"ע שסובר דאין לומר שהרא"ש או הטור חיברו את פסקי תוספות שהרי חולקים על רח"כ ועל כן הכריע המהרי"ע שהתוס' בעלמס חיברם, ולכן כמו שאמר בתוספות שהוא הגהות

ומ"ש עוד צם' נכ"ח הנ"ל לתרץ מה שהקשה עוד
 ציוסף אומץ על המהר"ט ממה שהרמ"א
 ועוד הרבה פוסקים שחשב לא כחצו כותבי שאין זה
 חימה דהמהר"ט חולק עליהם וגזרם אגבזרם קא
 רמיית, הגה עכ"פ אם הרבה פוסקים כ"כ עמודי
 העולם סברי דלא כותבי הוי המהר"ט צזה דעת
 יחיד, גם תמהני שלא הביאו שגם המצ"ט אצ"ו ורבו
 של המהר"ט כתב דלא כותבי ואין הלכה כתלמיד
 צמקום הרב כמ"ש המהרש"ם שאף צפוסקים אמרינן
 כן, וצפרע היבא שבי' צבעלס מאתו דברי רבו צעת
 שכתב בהיפך אמרינן אלו הי' רואה דבריו לא הי'
 כותב צהיפך כמ"ש המהרי"ק והביאו הרמ"א והש"ך
 כאשר כתבתי למעלה, ואף שהמצ"ט אין דעתו להלכה
 כדעת הר"ח אבל זה וודאי דעתו צרורה שהיא שיעת
 החוס' צשם ר"ח ולא הגהות תלמיד כאשר צאמת
 הדברים צרורים שזכ דעת ר"ח צחוס', וא"א לשבש
 הספרים כאשר הוכחתי צעזכ"תי צראיות צרורות צלי
 ספק, ומסתימת הלשון צצפסקי חוס' נראה ג"כ דלא
 כמו שחשבתי שאפשר יש לפרש דברי הר"ח דקאי רק
 על זמנו ודורו לא סתם על כל הזמנים שאחר החורבן,
 שאין לשון פסקי החוס' סובל זה ודוק, ובלא"כ כבר
 כתבתי שנו"ח אני שכמעט כל הפוסקים לא הבינו
 קן מדברי החוס'.

לאפושגי צברי כי אין איש עכ"ל, ולפענ"ד אפשר לומר
 דאף שכתב שהוא הגהות תלמיד מ"מ הוא תלמיד
 מצעלי החוס' והוא עכ"פ א' מן הראשונים אלא
 שצצביל שאינו מיסוד דברי החוס' גם אינו דעת
 ר"ח שבי' א' מעמודי צעלי החוס' ז"ל לכן לאו
 דסמכא הוא כלל נגד המצואר צשאר ראשונים להיפך,
 אבל מ"מ חזי לאיטרופי לאפושגי טעמי וגברי, וזה
 דלא כמו שהעלה המעיל דקדק המהר"ט שהוא תלמיד
 עושה, וצאמת לא נמצא צמהר"ט לשון זה תלמיד
 עושה, וכפי הנראה הבין כן המעיל דקדק ממ"ש
 המהר"ט דלאו דסמכא הוא, אבל ממה דחזינן שביצא
 שיעה זו צחי"א לאפושגי צברי מיסתבר כמו שכתבתי.
 גם מנין לנו להוסיף לשון חריף יותר ממה שכתב
 המהר"ט, וצמעיל דקדק כתב שגם צם' נתיבות משפט
 כתב כדברי המהר"ט צבך דר"ת, וצאמת המעיין
 צדברי נתיבות משפט אף שביצא דעת רבו המהר"ט
 מ"ש צזה שבי' תלמידו והביאו צין שאר דברי הפוסקים
 שהביאו, ושם לא גילה דעתו כלום אלא הביאו צסתמא
 אבל לצסוף כשמוסיק לענין הלכה כתב העטס דלכן
 אם הוא רוצה לעלות והיא אינה רוצה תלא שלא
 צכתובה, צצביל שהבעל יכול לומר קיס לי כהפוסקים
 שהביאו דין זה וכצרי דגם צצה"ז מלוה לדור צא"י.
 ושצ מפלפל לענין חוספות כתובה דהוי ג"כ פלוגתא
 דרבותא אם אפשר לומר קיס לי והביאו ראי' דשם
 פלוגתא דרבותא חד הוא ויכול לומר תרי קיס לי,
 אלמא דאך מטעס קיס לי צצביל שהבעל מוחזק א"א
 להוליא ממנו צכתובה דהוי ספק פלוגתא דרבותא,
 ולדעת המהר"ט אינו צגדר ספק ואפי' צלא טענת
 קיס לי הדין צרור דלא כר"ח שאינו אלא הגהת
 תלמיד ולאו דסמכא הוא כלל, וא"כ נראה צזה
 שלמסקנת ההלכה אין דעתו מסכמת לדעת רבו
 המהר"ט ז"ל אלא הביאו צין הפוסקים.

והחיד"א צספרו יוסף אומץ סי' הנ"ל הביא צשם
 יד אהרן שמקשה סחירה על המהר"ט שכתב
 צחי"א סי' קל"א על שאלתו שם ז"ל וכ"ח צלא תנאי
 כופין זא"ז לעלות וכו' הי"מ אחר נשואין אבל קודם
 נשואין לא כל הימיינה וכו' ותו דר"מ הוכיח מן
 הירושלמי דאחר חורבן אין האשה כופה את האיש
 וכו' ותו איכא מאן דאמר דצצה"ז אפילו צבעל אינו
 כופה את האשה הואיל ואין אנו יכולים לקיים מצות
 התלויות צארץ ותו דהיבא דאיכא סכנה דרכים אין
 כופין, עכ"ל. א"כ חזינן צזה שחשב לדעת ר"ח ולרפו
 להלכה, וצחי"צ דחאו לגמרי, וכתב ע"ז שם החיד"א
 ז"ל דאין זה קוש"י דבס"י קל"א צחי"א הי"ל טעמים
 נכונים צלא"ה ולאפושגי טעמי וגברי הצכיר דברי ר"ת,
 וצחי"צ גילה סודו כי אין לחוש לצצזר זו, אמנם
 היותר קשה כי צחי"צ כתב דאחיה תלמיד הגיה כך
 ואינה מיסוד חוס', וכפי"ז לא הי' לו להביאו אפי'

וכתב עוד צם' נכ"ח הנ"ל שדעת הבה"ג כדעת
 רח"כ שביצא משנה דג' ארצות לנשואין והשמיע
 משנה שלאחריו והסמוכה לשם דהכל מעלין לא"י
 וצרייתא דתני התם וכמה מאמרי רז"ל שהגדילו צצצח
 א"י, גם צבי' עבדים לא הביא דין דהמוכר עבדו
 לחו"ל, גם לא הביא הדין דעבד צצצח מחו"ל לא"י
 דש"מ מכ"ז דדעת הבה"ג כרח"כ דצצה"ז ליכא מצוה

גגמ' ואין שום גילוי דעת שיש חילוק בזה בין הזמנים כמ"ש הטור צסי ע"ה על שיטת הר"ם דירושלמי איירי בזה"ל ומתני' דקתני שכופין אותו לעלות איירי בזה"ל, ואין תי' זה מספיק דאי איירי בזה"ל למח כופין אותו, אלא נראה שאין חילוק בין זה"ל לזה"ל כסתמא דמתני' עכ"ל. ונראה בזה שאלו הי' מספיק לו תירוץ של הר"ם לא הי' מקשה על מה דמוקי הר"ם המתני' והסוגי' בזה"ל דוקא אלא כיון שצלא"ה אין תירוץ מספיק מייסדצר לי יותר לאוקמי הסוגי' כסתומת דצריהס שכתבו סתמא ולא נמלא בדצריהס שום חילוק בין זה"ל לזה"ל, והסוגי' שצמס' צ"ל ד' ל"א דאין יולאין מא"י לחו"ל והחילוקי דיניס שבשם בזה הביאס הר"ף ז"ל צהלכותיו ח"פ דגס שם הוא בסתמא ואין שם רמז שיכי' חילוק בין זה"ל לזה"ל, ואינו דומה להצרייתא דלעולם ידור אדם צא"י שמסייס שם הלימוד מדוד שהי' בזמן שישראל שרויין על אדמתס ומלכות של תורה שמה.

פ

בישיבת א"י מדהשמיט כל בני דיניס, וברי כל הכרח הפוסקים דהרי"ף והרא"ש והרמב"ם חולקים על רח"כ הוא מדהציאו דין זה דמתני' והצרייתות דסוף כתובות מיהו נשמע לדעת צה"ג שהשמיט ולא הביא מכל בני כלל ש"מ לכתב מלוח בישיבת א"י בזה"ל כרח"כ, יעיי"ש שהאריך בזה. ועכ"פ בשיטת הרח"כ כבר הקדימו גם הצה"ג שכל דבריו דברי קבלה כמ"ש הראשונים, ולאו יחידאה הוא.

ולדינא צעיקר דין מלות ישוב ארץ ישראל צחיוב הדירה שם וצהאיסור ללאת משם, הנה צש"ע אין לנו בזה כלום, והצרייתא דלעולם ידור אדם צארץ ישראל השמיטת הר"ף והרא"ש והטור והצ"ע, וכבר כתבתי דאפשר צשביל צסייס הטעם דצחון לארץ הוי כעוד ע"ז כדכתוב צדוד כי גרשוני היום וגו' לאמור לך עבוד ע"ז, ומצואר צתרגוס יונתן וצרש"י וצרציוני יצעי' וצרד"ק שלכן אמר הכתוב בזה דהוי כעו"ע צשביל דוד למלכי עכו"ם, זה לא שייך אלא צעת שיש צא"י מלכות של תורה לא אחר החורבן שגם צא"י אין שם מלכות של תורה, וא"כ לא נאמרה מיימרה זו אלא צזמן הביית. אבל אלו הדיניס של הכל מעלין ואין מוילאין הביאו הרי"ף והרא"ש והטוש"ע, וכבר נתבאר שזה ענין אחר שעשו חכו"ל תקנה שלא לעבד את הרוצה לעלות, ואין זה תלוי אס יש חיוב לעלות דאף מא"י לירושלים הדין כן וצודאי אין שום חיוב לעלות מא"י לירושלים ואין איסור ללאת מירושלים לא"י, אף לדעת הרמב"ן שיש מלוח לדור צא"י מקרא דויצתתם צה אין חילוק בין א"י לירושלים, וכן צנמות התלויות צארץ אין כ"מ, אלא אף דלא מלינו בזה שום חיוב ומלוח על מי שאינו רוצה לעלות מ"מ עשו תקנה זו שלא לעבד את הרוצה לעלות לירושלים.

אמנם הרא"ש והטוש"ע השמיטו גם סוגי' זו דאין יולאין מא"י לחו"ל וכל החילוקי דיניס שבשם זה אינו מובן לכאורה מדוע השמיטוהו ולא נמלא בדצריהס שום רמז ורמיחא שיכי' מלוח לעלות לא"י או שיכי' אסור ללאת משם, כי ממה שהציאו הדיניס דהכל מעלין ואין מוילאין כבר נתבאר דאין ראי' שהוא כמו מא"י לירושלים, גם ממה שהוצא צש"ע הי' שצח הדין דכותבין אונו אפילו צשצח משום ישוב ארץ ישראל כבר כתבתי לעיל דאין ראי' דזהו צשביל לשלח עכו"ם משם ומצואר צריצ"ש שזה מלוח גדולה יותר מעלי' לא"י, והארכתי לעיל צביאור ענין זה ואין לורך לכפול בדצריס. וליכא למימר שהשמיטוהו צשביל שלא הי' שכית צימיכהס, חדא דכלל ככל משך זמן שנותיכהס הי' ישוב גדול צא"י והי' לורך לידע חדיר הדין כן מעלי' לא"י והן מוילאה מהתס, ועוד שהרי ערחו להציא כל הדיניס של הכל מעלין ואין מוילאין שזה קאי רק על מי שרוצה לעלות או ללאת ונעשה ע"ז פירוד בין איש לאשתו עד צצאין לידי גירושין ע"ז והשאלה היא לענין הכתובה ואין זה שכית כ"כ כי יותר שכית שסתם בני אדם רואים לידע הדין ושניהס איש ואשתו רואים לעשות כהלכה והשאלה היא מה יעשו ישראל, ומח לא כתבו מאומה.

ובמו' כן י"ל צכל אלו הדיניס של הכל מעלין ואין מוילאין מא"י לחו"ל, ובצרי דכל אלו הדיניס הם גם אחר החורבן שכן הוא המשמעות שנשנו סתם

ומלכד שאי אפשר ללמוד איסור הילואה מא"י מהך דינא דהכל מעלין כמו שנתבאר הנה יש גם חילוקי דינים בהלכה זו כגון אם עמדו סאתים בסלע או שאינו מוצא ליקח או החילוק בין פירות ביוקר ומעות ביוקר חכ וודאי לא ידעינן אם השמיטו כל הענין. ובשו"ע חו"מ סי' רל"א סעיף כ"ו הביא הדין דאין מוילאין פירות מא"י לחו"ל וחילוקי דינים שיש בזה, וכל הסוגיא דאין יולאין מא"י וכו' שהיא סמוכה בגמ' לדין הנ"ל לא הביאו כלל אף ברמז והלא דבר הוא.

וממה שהובא בשו"ע חו"מ סי' רמ"ח במפליג בספינה דהטולה לא"י היו דבר מלוא ומותר להפליג בספינה צ"ע אין ראוי כלל שהרי הטור שם פסק כר"ת דלענין מפליג בספינה כל מקום שאדם הולך כגון לסחורה או לראות פני חבירו חשיב הכל דבר מלוא ואין חשובה דבר הרשות אלא כשהולך לטייל וכן פסק הרמ"א שם וכתב המג"א בס"ק י"ט דאפילו יש לו מזונות והולך להרווחה הוי דבר מלוא לענין זה והוא מוכרח בלשון הר"ת והטור ושאר פוסקים שכתבו שאין חשובה דבר הרשות אלא כשהולך לטייל ואם יש חילוק גם כהולך לסחורה בין עני או עשיר דאם יש לו עשירות ואינו נריך עוד לאותו דבר הוי הליכתו לסחורה דבר הרשות לא ה"ו אומרים שאינו חשיב דבר הרשות אלא כשהולך לטייל שהרי רבים הם ההולכים למו"מ אף שהם עשירים מופלגים יותר מההולכים לטייל בעלמא, והמחבר לא הביא שיטת ר"ת מטעם שכתב צ"י דרבים חולקים על ר"ת בזה, וכן הביא מהריב"ש בתשובה שזה שכתב רבינו בשם ר"ת קולא גדולה וסיים דמ"מ כתב דלעילת לא"י הוי שפיר דבר מלוא ולכן לא העתיק במחבר אלא הטולה לא"י.

ודגה באמת לא מצינו זה בשום מקום דהעוסק צמ"מ יש לו דין עוסק במלוא ובפרט אם יש לו פרנסה ועוסק צמ"מ להחטער יותר הכ' צווח ריש ועושר אל תחן לי העריפנו לחם חוקי כי גדול נסיון העושר גם יש עושר שמור לבעליו לרעתו כמאה"כ, ובחובת הלבבות כתב שאם יש לו פרנסה יעסוק בחורב ולא בהצלי עולם לזקש מותרות

והיעצ"ן כתב על העוסקים בהצלי עולם צא"י יתר על פרנסתם שהם בכלל ותצואו ותעמאוו את ארצו. ועכ"פ זה וודאי שאין מחייבין לשום אדם שיש לו פרנסה לעסוק עוד צמ"מ להחטער ואינו אלא רשות. וז"ל דדין מפליגין בספינה הקילו וסגי צמה שיש צמ"מ ענין ישוב העולם גם יש עשירים שצ"י עושרם עושים הרבה מלוא ומע"ט זוכים לנפשם ולחאריס לא החמירו בכה"ג דדין מפליגין בספינה זולת כשהולך באופן שאין בו אורך כלל אלא לתענוג של העויל שאין בו שום סרך מלוא ובהולכים לסחורה לדעת הר"ת והטור והרמ"א הלכה ומורין כן לכל אדם שמותר להפליג בספינה ואף לאנשים שאין עושין מלוא צממוס אלא אדרבא ח"ו, כי לא מצינו חילוק בהלכה זו בין גברא לגברא והרמ"א ז"ל סתמה להלכה בשו"ע צ"י שום חילוק, וז"ל דבשביל שסתם בני אדם שהם בחזקת כשרות יש בו מליאות של דבר מלוא לא החמירו בדבר ולא אמרו לנו להבחין בין גברא לגברא, והפוסקים החולקים שלא נראה צענייכה להקל כ"כ מ"מ הטולה לא"י עדיף יותר ממו"מ כי זוכים שם הרבה מלוא הן במלוא התלויות בארץ והן בשאר מלוא ובפרט צימיהם שרובם ככולם מהעוילים ה"ו כוונתם לשם מלוא, והשלי"ק כתב שכל הטולה לא"י הוא כדי לקיים מלוא התלויות בארץ ולהתקדש בקדושת הארץ, ועכ"פ ראו בזה עדיפות יותר ממו"מ ע"כ לא הרחיבו פלוגתתם על הר"ת גם בזה. וא"כ אין ראוי כלל מדין מפליגין בספינה דשא"ה שהקילו כ"כ כמו שאין ראוי מדברי הרמ"א על מו"מ וסחורה. ואדרבא יש ראוי להיפך שהרי המחבר בתחלת הסיומן כתב שלדבר מלוא מותר להפליג וא"כ למה הולך אח"כ לבסוף לפרט שעלי' לא"י הוי דבר מלוא לענין זה דאם סובר דעלי' לא"י הוי דבר מלוא כשאר מלוא מה נשחנה מלוא זו שריך לפורטת אח"כ בתיאר זו הלא צבתימת דבריו שמתחלה שכתב סתם שמותר לדבר מלוא בכלל בזה כל המלוא אף מלוא דרבנן באין חילוק וכן מורין להלכה, וע"כ דסובר דעלי' לא"י איננה כשאר מלוא ולא נדע הכייתר בזה ממה שמתירין בשאר מלוא והולך להודיע דלענין הפלגה בספינה הוי דבר מלוא כמו שהולך לפרט גם בסחורה. גם מלשון הביי שהביא דעת החולקים דסחורה לא הוי דבר מלוא סיים דמ"מ הטולה לא"י הוי דבר מלוא, ואם סובר

וצירושלמי משמע להיפך דמיירי רק צכהן ומשמע דשאר כל אדם מותר, ובגמ' לא משמע כן ועיי"ש. ולפענ"ד עיקר ראיית הרא"ש הוא מחמת הקושיא דמיסבדר כן ומכירושלמי לא הביא אלא לסניף שאפשר לאוקמי במא"י לחו"ל אף שסתמו בדברים.

ויהיה איך שיהיה הכה לא אמרו דמא"י לחו"ל הוי שלא צרעות אלא כשהוא לשוע בעלמא, וא"א לומר דמיירי כשהוא לשוע לרפואה או לאיזה לורך שהרי רפואה הוי כמזנות והלא אף בעשיר גדול שנוסע להטעשר יותר הוי צרעות כמבואר ברש"י ובגימור"י ושאר פוסקים ואינו נקרא שלא צרעות אלא כשהוא לשוע להטענג צתענוגים צלצד צלי שום לורך, וא"כ אין זה ענין כלל לאותה הסוגי' דצ"צ שאסור ללאת מא"י לחו"ל אף בצביל דוחק מזנות א"כ עמדו סאתים בצלע ועוד חילוקי דונים. גם אפילו לעייל דהוי שלא צרעות אין זה צמשמע איסור גמור, ומקור צרייתא זו דהוי שלא צרעות הוא מהכוספתא פ"ב דמו"ק ושם איתא הלשון שלא נעל רשות ולדעת כמה פוסקים גם צח"ל הוי לשוע שלא צרעות לענין זה שיהי' איסור הגילוח צחוק"מ אף דלא מלינו איסור לשוע אלא שאין רוח חכמים נוחה מזה וסצרי דלא שייך צזה נעילת רשות מהחכמים להטענג צתענוגים צלי שום לורך כלל. וחזוין שגם הרא"ש שהביא ראי' דמיירי מא"י לחו"ל לא הביא ראייתו אלא ממה שהי' ס"ד דאף למזנות קרי שלא צרעות אף דגם לשוע לא מלינו איסור אלא שאין רוח חכמים נוחה מזה כמ"ש, וא"כ גם לפי הוכחת הרא"ש ז"ל דלרצן אף היכא דתרווייהו איתגברו שהוא מא"י לחו"ל וגם הוא לשוע אז הוי שלא צרעות אין ראי' שהוא איסור גמור ללאת מא"י לחו"ל אף כדי לשוע בעלמא כמ"ש ועכ"פ כשיש איזה לורך אף להטעשר עובא ומכש"כ שאר לורך מבואר צפי' שהוא היתר גמור, גם חכמים נותנים רשות לדבר, וזה היפך מהסוגי' דצ"צ שאסור ללאת. הגם שאפשר לדחוק לחלק צין אס נוסע ע"ד לחזור או להשתקע אבל סתימת ההלכה שאין איסור לגלח אלא כשהוא לשוע משמע שאין חילוק דא"כ עדיין יש אופנים צאיסור הגילוח אף צנוסע צצביל איזה לורך אס הוא ע"ד להשתקע. גם מטעמים אחרים הוא דוחק ואין להאריך, כי יחי' איך שיהי'

דעלי' לא"י הוי כשאר מלות הכה ודאי יש חילוק צין סחורה למנות כאשר כתב זה כבר, ומדהולרך לומר דמ"מ העלי' לא"י אינו כמ"מ נראה דסובר שאין עלי' לא"י כשאר מלות. ועכ"פ זה ודאי שא"א לומר שסמכו העור והשו"ע צדין עלי' לא"י על מ"ש צדין מפליגין צספינה וקשה עובא על השמעתם לגמרי את כל הסוגי' וחילוקי דינים של האיסור ללאת מא"י לחו"ל שיש כמה חילוקי דינים צאותה הסוגי'.

פז

והנה מלינו עוד צעוש"ע הל' חוק"מ סי' תקל"א צענין יניאה מא"י לחו"ל צהא דקאמר שם סעיף ד' דצינא מא"י לחו"ל לטייל אסור לגלח צחוק"מ ומקור ההלכה זו הוא נגמ' מ"ק ד' י"ד אמתיתין דאלו מגלחין צמועד הצא ממדינת הים וקאמר מתניתין דלא כר"י דתניא ר"י אומר הצא ממדינת הים לא יגלח מפני שינא שלא צרעות אמר רבא לשוע דצרי הכל אסור למזנות דצרי הכל מותר לא נחלקו אלא להריותא ופירש"י ז"ל שיש לו נכסים הרבה ויונא כדי להריות יותר מר מדמי לי' כלשוע ומר מדמי לי' כלמזנות ושקו"ע שם הרבה צגמרא צפולגתא דר"י ורצן ולמסקנת ההלכה סצרי רצן דלהריותה הוי צרעות כמו למזנות ואך לשוע הוי שלא צרעות, וכתב הרא"ש דקיי"ל כרצן והראצ"ד פי' דמיירי ציונא מא"י לחו"ל והכי מוכח צירושלמי וכו' ומיסבדר כהאי פירושא דלא קרי ר"י שלא צרעות היונא להריותה שכן הוא דרך כל התגרים ועוד גרסינן צגמרא אלא למזנות הו אמרת ד"ה מותר והאיך סליק אדעת' דר"י קרי למזנות שלא צרעות אבל לפי הירושלמי ניחא. וצקינור פסקי הרא"ש העתיק קודם שאינו אסור אלא לשוע ואח"כ כתב ולהראצ"ד אף צלשוע אינו אסור אלא מא"י לחו"ל, ומבואר ממ"ש ולהראצ"ד שאך הראצ"ד חידש זה ואין כל הפוסקים סוצרים כן אלא שהרא"ש ז"ל הסכים כדצרי הראצ"ד, וצעוש"ע פסק כהרא"ש והראצ"ד. וחידוש שלא נראה כן מדצרי הרי"ף והרמב"ם שסתמו דצריכם ולא הזכירו כלל מא"י. וצביאור הגר"א שם הקשה על הרא"ש והשו"ע שראייתם מכירושלמי

עמדה הקושי' שאין לנו רמז ורמיזה מזה, ומדוע השמיטו כל הסוגי' דב"צ וחילוקי דיני', והאנחנו לא נדע מה נעשה בדבר השכיח בכל יום ויום תמיד, וצלי ספק יש טעם בדבר.

פה

ואור"י י"ל דהנה הרמזים צ"ה מה' מלכים הביא כך לאסור ללאת מא"י לחו"ל ואם המעות ציוקר מותר וסיים דאעפ"י שמתיר ללאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני כרה גדולה יאלו ונתחייבו כלי' למקום וכתב הכ"מ שהרמזים לקח זה מסוף הצרייתת שסיים וכן ה"י רשצ"י אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסו הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיאלו מא"י לחו"ל, ומשמע לרבינו דכיון גדולי הדור היו מסתמא לא יאלו אלא כשהזק הרעצ באופן שהיו יכולין ללאת כפי הדין ואפ"ה נענשו וה"י אמרינן בחר הכי אמר ריב"ק ח"ו אפילו מאלו סובין לא יאלו אלא מפני מה נענשו מפני שה"י להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו. ומקשה ע"ז בלחם משנה שהרי לשון הצרייתת וכן ה"י רשצ"י אומר אלימלך מחלון וכליון וכו' ומדמייתי ה"י דרשצ"י עלה דאמר אימתי בזמן שאינו מולא ליקח וכו' משמע דסייעתת היא דמייתי ל"י, וא"כ ודאי דמחלון וכליון מפני שהיו מולאים ליקח ויאלו שלא כדון נענשו דהיינו סייעתת דמייתי דאי לא ליכא סייעתת כלל, ומה שאמר אח"כ בגמ' בשם ריב"ק שלא נתחייבו אלא בשביל שלא בקשו רחמים על דורם וודאי דהאי צרייתת דרשצ"י פליגת ע"ז ועיי"ש מה שדחק לתרן.

לריך לפרש מלת וכן שהוא טעם לדבר הקדום והכי קאמר הדין הוא כך שכך הוא הדין צפ"י ועיי"ש. וחזינן דזה דמלת וכן מיתפרש בשני אופנים לפעמים הוא טעם וסייעתת לחלוקה הראשונה ולפעמים הוא להשמיטנו רבותא יותר ואז לא הוי טעם ורא"י לדלעיל אלא לאשמעינן רבותא בדרך לא זו אף זו. וא"כ י"ל לדעת הרמזים דמה שאמרו בצרייתת וכן על מימרת דרשצ"י באלימלך וכו' אינו להביא טעם ורא"י לדלעיל אלא לאשמעינן רבותא דאף שיאלו כדון מ"מ נענשו, ומה שהביא הכ"מ מהא דקאמר ריב"ק ח"ו שאפילו מאלו סובין לא יאלו אף דוודאי כך פליגת אדרשצ"י שהרי כ"י טעם אחר על מה נענשו לא בשביל יציאתם מא"י מ"מ אפשר לא יתחא ליה לעשות פלוגתת רחוקה כ"כ דהרמזים מיירי שאף שהמעות ציוקר מ"מ ע"י עורח אפשר למלא פירות ע"י ל"מ שם ושאר מפורשים, וצ"ב כתב דהוי מדת חסידות, ולא מיירי הרמזים היכא דאינו נמלא בשו"א אלא סובין דצ"ב נראה דאף מידת חסידות ליכא וריב"ק אמר גם צ"ב עליהם ח"ו שאפי' מאלו סובין לא יאלו ואם נימא לדעת רשצ"י עשו לגמרי שלא כדון דהיינו שה"י מעות צול ופירות פחות מסאתים צלעט הוי זה פלוגתת רחוקה מאוד לחשדם כ"כ בזמקום שריב"ק החליט כ"כ שאין לחשדם ח"ו צ"ב שאפילו אלו היו מולאין סובין לא היו יולאין.

ורפ"י אפשר לומר דלא מיסתבר לכו להרא"ש והעוש"ע דהך סוגי' דאין יולאין מא"י אף צ"כ"ז מדאמר ע"ז וכן ה"י רשצ"י אומר אלימלך וכו' דממ"ג אס הוי זה טעם ורא"י אדלעיל קשה האיד הביא ראי' מזמנו של אלימלך שה"י צעה שישראל שרויין על אדמתם ולא ה"י גזירת גלות, גם ה"י מלכות של תורה צ"י, ואין להביא ראי' משם על זמן החורבן והגלות והכל הוא תחת מלכות זרים, ואם נימא שהוא בדרך לא זו אף זו בודאי א"א לריך שיה"י צו רבותא יותר מצראשונה וכאן הוא צ"ב דהראשונה אס מיירי בזמן הגלות הוי וודאי יותר רבותא מזה שהיא בזמן שישראל שרויין על אדמתם. ולכן מיסתבר לכו דלא מיירי הך סוגי' דאין יולאין מא"י אלא בזמן הצ"ב ולכן הביא שפיר טעם ורא"י לדבר מאלימלך מחלון וכליון.

והנה צעיקר הקושי' שהקשה דכיון דאמרו צ"ה לשון וכן משמע דהוי סייעתת משם הנה הצ"ה כתב בשני מקומות צח"מ ס"י ל' אות ח' וצ"ה ס"י ס"ב דצ"ה שאמרו לשון וכן משמע לא זו אף זו כמו שהוא בגמ' ורש"ם צ"ב דף נ"ב ע"ב מאי וכן מהו דתימא אשה כיון דצ"ה לה מילתת וכו' והאלגזי צקבלת יעקב מענה לשון ח"צ אות ר"ב הביא ג"כ ראי' זו דלשון וכן משמע שהחלוקה הצ"ב של וכן יותר מחודשת מהראשונה וכשימלא דשונין חכמים ז"ל וכן צ"ב שהחלוקה הצ"ב יותר פשוטה

פמ

ומה שכתבתי שאפשר לומר לדעת הרמב"ם דכוי רבותא יותר בשביל שיאלו כדן ואעפ"כ נעשו חדא אפשר דהר"ש והטור לא ס"ל כן דאף במקום שמוחר מלד הדין הוי מידת חסידות שלא ללאת ובשביל כן נעשו בשביל החסידות, שהרי לא נמלא זה אלא בדברי הרמב"ם וגזרתי אגזרתי קרמית, ובמדרשות מצוהר צפי' ההיפך, ובצ"ר פ' כ"ה סוף סי' ג' כתב ח"ל אר"ש אימתי בזמן שאינו מולא ליקח אבל אם הוי מולא ליקח אפי' הוי סאה בסלע לא ילאו ולאו אלימלך ילא לפיכך נעשו, וכן הוא בצ"ר פ' מ' ופ' ס"ד. והרי צפי' שיען שיאל שלא כדן לפיכך נעשו. והרמב"ם אפשר הוי לו ראי' מן הש"ס נגד זה לכן דחה דברי המדרש מהלכה. ובאמת הרמב"ם השמיט לגמרי הכ מימרא דר"ש אף שהוא מצוהר בגמ', עי' נושאי כליו מה שכתבו ליישב, וממילא נדחה גם המד"ר שחלוי בכך מימרא דר"ש ועי"ש ודוק.

ועכ"פ זה ודאי שאין הכרח לומר דהר"ש והטור ס"ל כן ועוד דאפילו אי ס"ל כן אפשר דלא מיסתבר להו שיהי' שייך לומר לשון רבותא יותר על זמן הבית מזמן הגלות. ואף בדברי הרמב"ם אין ראי' שסובר דין זה אף בזמן הגלות כי דרכו להעתיק לשון הגמ' ולסתום אף צמה שאינו אלא בזמן הבית כאשר הצאתי לעיל מ"ש סתם צה' מקואות, א"י מקואותי טהורות, וכתב הכ"מ והצ"י שאין זה אלא בזמן הבית אף שכתב סתם ולא מפרש, וכן מלינו כ"פ, והלא גם צהך דינא דהכל מעלין הביא הרא"ש סוף כתובות סי' י"ז דעת הר"ם שאותה הסוגי' מיירי רק צה"צ ולא הקשה עליו כלום אלא שאח"כ צסי' י"ח הביא הסוגי' בסתמא ונראה דלא ס"ל כוותי', ונראה מהטור צסי' ע"ה, בשביל דצלא"ה לא נראה צעיניו לתרץ צזה הסתירה שבש"ס צבלי וירושלמי לכן מיסתבר לוי יותר לפי סתימת משמעות הסוגיא דמיירי אף צזה"ז והוא בשביל שאין שם שום גילוי דעת לחלק בין צה"צ לצה"ז אבל צכאן שיש ראי' חזקה ממה שהביא ע"ז וכן הוי רצ"י אומר צאלימלך וכי אפשר מיסתבר להו שסוגי' זו מיירי רק צזה"צ ולא קשה מה שהשמיטוכו.

והר"ף ז"ל שהביא הכ מימרא דאין יולאין מא"י צוולאי שסובר דנוהג צזה"ז אפשר שסובר דמה שהביא ע"ז מימרא דרצ"י מאלימלך הוא בשביל שיש צזה רבותא שעשה כדן וסובר צזה כדעת הרמב"ם. ויותר מיסתבר שסובר שאף צלי הראי' מאלימלך הסברה שאסור ללאת מא"י כמ"ש הרצ"ס העטם בשביל שמפקיע עלמו מן המלות דאף היכא שאינו מחויב כלל ענשיין צעידן ריתחא שלא הביא עלמו לידי חיוב וכשכבר נתחייב בהמלות צוולאי חמיר יותר אם מפקיע עלמו, ואף צשאר מלות אסור להפקיע עלמו אם כבר נתחייב צה עכ"פ מדרבנן, ואינו סובר סברת הר"ח שחושש למכשול שלא יוכל ליזהר שמה, ולדעת התומת ישרים אף הר"ח לא אמר על הדריס שמה אלא אף אם נימא דהר"ח אינו מחלק גם צהדריס שמה מ"מ הרבה חולקים על עיקר סברתו וכמ"ש בשלי"ה ע"ז דוולאי דליקים ילכו צם ופושעים יכשלו צם כי אין המדובר צקלי הדעת שאינם רגילים ליזהר צבלא"ה אסורים לישב צא"י אלא מאנשים הרואים ליזהר ולהזהר לא חיישי צהו כמו שחשש הר"ח שלא יוכלו לעמוד צנסיון זולת ציחידי סגולה שגם הר"ח מודה כמו שהארכתו למעלה. ואם כן להפוסקים שאין סוברין סברת הר"ח ז"ל אסור ללאת מא"י בשביל טעם הפקעת המלות ואין לריך ללמוד זה מאלימלך וחזיון צהך דינא דהכל מעלין שאינו סובר הר"ף כסברת הר"ח והביאו להלכה, וא"כ י"ל שסובר לסברה פשוטה שאין ללאת מא"י מטעם הפקעת המלות.

גם י"ל שסובר שיש ראי' מהאי עובדא דשילי כתובות ד' קי"א צבהוא גברא דנפלה לי יצמה ואתא לקמי' דרי חגיגא וכמ"ש התומת ישרים שמשם ראי' שאסור גם צזה"ז, ואף שכתבתי למעלה שאין ראי' משם, צהו רק צנידון סברת הר"ח שכתב הטעם בשביל שאין יכולין ליזהר וע"ז אין להקשות ממשע יחידית שאירע צאדם אי דיחידי סגולה שאני צבידאי צהירין, אבל הר"ף ז"ל לא נחית כלל לסברת הר"ח ואינו סובר כלל טעמו אלא שצריך לדון צעיקר הדין אם מותר להפקיע עלמו מן המלות וצזה אין לחלק בין גברא לגברא דהכל חייבין צמלות ושפיר הוי ראי'

לכאורה מהאי עובדה דשילבי כחוצות. ואם סובר הרי"ף ז"ל שדעת חז"ל שאסור ללכת מא"י גם בלא הלימוד מאלוילמך אפשר שסובר דמה שהביאו צברייתא ע"ז הקרא דלוימלך הוא אף שאינו ראי' דיש לדחות דכתם הי' בזמן שישראל שרוין על אדמתם מ"מ כיון שבלא"י סברי שאסור מטעם הפקעת המלות הביאו הקרא לאסמכתא בעלמא כמו שהוא כ"פ בש"ס.

וכתב הרמב"ם בהקדמתו לפי' המשנה על מה שאמר בגמ' עירובין ד' ז' ע"ב צמה שלמדו שיעורין מקרא ומסיק הילכתא נינהו ואסמכינהו רבן אקראי וביאר שם הרמב"ם ז"ל ח"ל אין להם רמז בכל התורה אבל נסמכה זאת המלה לזה הפסוק לסימן כדי שיהא נודע ומזכר ואינו מענין הכתוב זה ענין מה שאמרו קרא אסמכתא בעלמא בכ"מ שחכרוכו. ואף שהריטב"א ז"ל כתב דרך אחר ואולי אין כל המקומות שווין ויתבאר במקום אחר לא עת האסף פה. ועכ"פ דעת הרמב"ם ז"ל הוא כן שצ"מ שאמרו אסמכתא הכוונה שהוא לסימן כדי שיהא נודע ומזכר.

ובבבב אור"ח סוף סי' ר"ט כתב דזרכה אחרונה מעין ג' דאורייתא היא דמסמיך לה אקרא, וכתב ע"ז הבי' שלשון רבינו אינו מכוון דמאחר שהוא סובר שהוא דאורייתא לא היו לוי' לכתוב דמסמיך לוי' אקרא שנראה שאינו רק אסמכתא בעלמא אלא ח"ל לכתוב דמייתי לה מקרא, וכתב ע"ז הפרישה ליישב הלשון דמה דזרכה אחרונה דז' מנייה דאורייתא הוא לאו מהאי קרא נפקא דא"כ ליברוך עלי' נמי כל ג' זרכות אלא שום דרשה אחרונה או הלכה למשה מסיני וקרא דואכלת ושבעת וזרכת נקט לאסמכתא בעלמא, והרי דמה שסברי שהדין כן או מדרבנן או הללמ"מ או מאיזה דרשה אחרת נקטו לפעמים קרא אחרונה שאין משם ראי' כלל אלא לאסמכתא בעלמא. וכמו כן י"ל לפי דעת הרי"ף דכיון שסברי שאסור ללכת מא"י מטעם הפקעת המלות הביאו לזה קרא דלוימלך לאסמכתא בעלמא.

ובדרדך זה אפשר לתרץ גם דעת הרמב"ם מקושיית הל"מ, גם בדברי הרמב"ן שנתקשיתי לעיל האין למדו על היואל לחז"ל צב"ז דהוי כעובד ע"ז

מקרא שנאמר גבי דוד כי גרשוני וגו' לך עבוד ע"ז הלא צימיו דוד הי' מלכות קדושה צא"י והיו כל ישראל שרוין על אדמתם ובוודאי יש חילוק שאין ראי' משם על זמן בגלות, וכתבתי לעיל דאולי לדעת הרמב"ן עיקר הלימוד מהקרא שהביאו צרישא. וכעת לפי מה שכתבתי פה נראה שדעת הרמב"ן שיעקר הענין מחמת הסברה שכתב בעלמא שם צב"מ שכל מה שאמרו חז"ל בזה הכל הוא ממלות עשה שנלמדו לרשת הארץ לשבת זה ואינו מחמת הלימוד מקרא שנאמר גבי דוד, גם על הדמיון שאמרו דהוי כע"ז יש לו סברה מחמת שצאים תחת השמים, ומה שהביא הקרא שגבי דוד אף שראי' זו יש לדחות מכל מקום הביא זה לאסמכתא בעלמא, ומאלוים הרבה ענינים כאלו בדברי חז"ל כנודע.

2

הגה מובן בזה דעת הרי"ף כמו שכתבתי אבל הרא"ש והעושו"ע שהשמיעו כל הסוגי' שאסור ללכת מא"י והחילוקי דינים שצב אין קושי' עליהם אם סברי שכיון שסתם משמעות לשון הש"ס שלמדו זה מקרא דלוימלך ואין שום גילוי דעת שם שיש בזה עוד עממא. אחרונה מייסחבר לכו כמשמעות סתימת לשון הש"ס שאך מקרא דלוימלך למדו ענין זה והביאו דברי רשב"י לטעם וראי', וא"כ לא דיברו אלא ממנן שישראל שרוין על אדמתם ואינו נוהג צב"ז, ואפשר לא פליגי לגמרי על ה"ח ועיקר הסברה סברי ג"כ דיש לחוש צב"ז עובד שרוב צני אדם אף הרגילים לחזר אינם יכולים לעמוד בצנעויות וא"א להטיל מלוח וחיוב על ישראל מה שעלול למכשולות ר"ל וכמו שהנהיגו הקדמונים להפקיע כל הבכורים מהקדושה והמלוח וכמו שהבאתי גם הדוגמא מנדרים, אלא שצב פליגי על ה"ח צמה שכתב זה גם לענין הדין דהכל מעלין דכיון שסוגי' זו נכתבה בצממא ואין שם שום רמז לחלק צין הזמנים לא מייסחבר לכו לעשות חדשות שאין רמז צש"ס וכמ"ש הטור סי' ע"ה וסברי דיש לחלק דצבך דהכל מעלין לא"י י"ל שעשו חז"ל תקנה שלא לעבד את הרואה לעלות ואפשר דידע איניש צנפשי' שמשחוקק לעלות עבור הקדושה וכמו שעשו תקנה זו ממש גם בעלי' לירושלים

וכדומה, שאין מדמין בתקנת"ה אף היכא דליכא שום טעמא לחלק, וצפרע דאיכא גם טעם לחלק, וכיון שנראה לכו מסתמיות הש"ס דהך דינים שכתובה הם תקנות קצועות וקיימות בלי הפרש אחר החורבן ולא נראה כן בצדרי הש"ס בדון עלי' ויניאה מא"י כנז"ל אין לדמות הענינים זל"ז.

גם י"ל שכל אלו החילוקי דינים שאמרו צוה בכתובה הכל הוא מתקנת"ה ותקנה שנעשה צמנין אין לה ציעול אף אחר שנצטל הטעם לנודע, ולכן לא נהצטלה התקנה אף לאחר החורבן. אבל על עיקר מלות הדירה צא"י והיניאה משם שחל על כאו"ה לעלמו ע"ז לא נעשה שום תקנה וכמו שהוא צוה שאמרו שדירת הו"ל הוא כעובד ע"ז שצודדתי לא נעשה תקנה על ככה שיהי' כן אלא יש טעמים בצדד וכן צאיסור היניאה שכתב הרשב"ם הטעם בשביל שמפקיע עלמו מן המלות לא נעשה תקנה על ככה אלא כן הוא בכל מקום שהמפקיע עלמו מן המלות הוא פורק עול ומזלזל צמנות, וא"כ לעת הכושרין שהטעם שאמרו שדירת הו"ל הוא כע"ז הוא בשביל שצא"י הוא מלכות קדושה וצח"ל מלכי עכו"ם אחר החורבן צטל טעם זה, וכן צטעם הפקעת המלות מנינו גם בשאר מקומות שהיכא שיש חשש מכשול אין לחוש להפקעת המלות כי אינו עושה בשביל זלזול המלות אלא אדרבא בשביל זכירות שלא לצוה לידי מכשול כמו שנכתב לעיל, גם צעיקר מלות ישוב א"י י"ל שסברי שצטל צזמן הגלות, וכיון שהוא ענינים שלא נעשה תקנה צמנין אלא הי' כן מחמת הטעמים שהי' צוה שוב שנצטעלו הטעמים צטלו הדינים והמיימרות שצוה ואין קושי' מה שחילקו בצדד והציאו הדינים דהכל מעלן והשמיטו שארי הדינים שצעיקר א"י.

ולעיר הבאתי דברי הגאון רי"פ זלה"ה שכתב גם צלה"ה שהרי"ף והטור סברי דצזמן הגלות ליכא כלל מלות ישוב א"י ממה שהשמיטו הדין דכותבין אזנו אפילו צשצת, ועל השו"ע שהציאו נשאר צז"ע, וכתבתי לעיל לתרץ קצת אבל אין ראוי משם על מלות ישוב א"י כמו שהבאתי דברי הריב"ש שאין ראוי משם להתיר גם צשביל מלות עלי' לא"י דשא"ה

אף שאין שם מלוא וחובה כלל ולכן פליגי צוה על הר"ת, אבל צהך סוגי' דאין יולאין מא"י כיון שצפוי אמרו ע"ז שהוא מקרא דאלימלך והוי המשמעות צסתמא שאינו נוכח צוה"ז סברי ג"כ צוה כצרת הר"ה שצוה"ז א"ה להעיל מלוא וחובה על ישראל מה שאפשר להציאם לידי מכשול, ואין סתירה לזה מהצודדא דשילחי כחוצות צההוא דאחא לקמי' דרי חנינא דכיון שסברי גם הטעם שכתב הר"ה דאין יכולין לומר אין להציא ראוי וסתירה ממעשה יחידית, וצפרע שאינו מצוהר גם שם שאסור ללאת ואפשר הפשע שאינו מחויב לירד אחר אחיו כמ"ש לעיל אבל אין צוה איסור, ומחורץ צוה מה שהשמיטו כל הענין.

ואין קושי' לפי"ז מה שהעתיקו הדין דהכל מעלן אף דלכתורה הסבירא היא צהיפך דאם סברי שאין להעיל חייב ומלוא לעלות לא"י או איסור ללאת משם כש"כ שאין להצ"ד לעשות מעשה כפי' צוה דיש גם סברא צהך דהכל מעלן שהכפי' שאמרו חז"ל צוה הוא צמה שמפסידין כחוצתה ואם לא היו מפסידין כחוצתה הי' צורך להצ"ד לכפותו לשלם לה כחוצתה ולפעמים ע"י שאין לו לשלם הכתובה הוא מעוכב מלנסוע לא"י ויוכל להיות לפעמים אף צמי שראוי לאותה איצטלה וצריך לנסוע לא"י כעין שמינו צר"ז שהי' מסכן צנפשו ליסע לא"י והצ"ד יעשו מעשה כפי' שלא יסע לא"י ע"י שכופין אותו לשלם הכתובה שאין לו, וכללו של דבר דיש לחלק דאף דצסתם לא אמרו שמלוא לעלות לא"י מ"מ היכא שהוא חב לאחריני שמונע ע"ז אח האחר שנפשו חשקה צאמת ליסע לא"י שלא יוכל לנסוע צוה לא ראו חכמים לצטל התקנה הראשונה דהכל מעלן אף לאחר החורבן, והעיקר צוה שאין מדמין צחקת חז"ל זל"ז כמו שאמרו צמשנה דמס' ידים פ"ג משנה צ' אין דנין ד"ס מד"ס, וכצד כתבו הפוסקים שאף צק"ו אין דנין דברי חכמים זה מזה, ואין לך אלא מה שאמרו עיי' א"ר שם. ולכן כיון דמיסתבר להו מלשון חז"ל שלא אמרו מלוא צעלי' ואיסור ציניאה מא"י אלא קודם החורבן, לא חש"כ, לא ראו ללמוד דינים אלו מהך דהכל מעלן שעשו שם חכמים כמה תקנות צענין הכתובה גם מא"י לירושלים ומנורה הרעה לנוה היפה

דאיכה גם עממא לגרש העכו"ם, והארכתי צזה לעיל. וע"כ צשארתי הדינים שצטנין ישוב א"י השמיטו גם הר"ש והשו"ע ודברי ש"אוינו נוהג צזה"ו. וצדברי הר"ק ל"ל דאף דסובר ג"כ דאין עכשיו מצות ישוב א"י מ"מ צי"איה משם עדיין יש איסור של הפקעת המנות כיון דחייב שם צמנות התלויות צארץ ואינו סובר סברת הר"ח שאדרבה יש מכשול לצל הר"ש והשו"ע לא פליגי על הר"ח אלא צמה שאומר כן גם צהך דהכל מעלין ואינו סובר החילוקים שצחצחי, אצל לענין שארי הדינים גם דעתי צדעת הר"ח ז"ל לכן השמיטו כל הענין של העלי' ואיסור היליאה מא"י. כן אפשר לפרש דעת הראשונים ופלוגתתי צזה.

צא

והמאירי סוף כתובות ד' קי"א כתב וז"ל לעולם ידור אדם צארץ ישראל אפילו צעיר שרובה גויים ולא ידור צחוץ לארץ אף צעיר שרובה ישראל, שחונק לארץ דירת קצע לגויים ולעובדי האלילים, וא"א שלא ללמוד מדרכיהם וכו' וכשם שאסור לצאת מא"י לארץ כך אסור לצאת מצבל לשאר ארצות שכל מקום שצחמה ויראת חטא מצוין שם דינו כא"י, וכמו שאמרנו כל הדר צצבל כאילו דר צא"י שכל מה שאמרנו לא אמרו אלא מפני שסתם חו"ל אין צחמה ויראת חטא מצוין צה לישראל לרוב הצרות ועול הגלות שסובלים שם אצ"כ ע"י עמל גדול וצער גלגול סבל הצרות והצתיאש מהם לעבודת ה' לשרידים אשר ה' קורא וסתם א"י צחמה ויראת חטא מצוין צה עד שמתחכם משיגים כבוד צוראם וזוכים להנות מצויו השכינה וכו' עכ"ל. צלשונו זה מצואר שכל מה שאמרנו חכמים צטנין הדירה צא"י וצאיסור היליאה משם אין כוונתם כלל לחלק דוקא צין א"י לארץ אלא החילוק הוא צין המקום שמצויו יותר צחמה ויראת חטא כדכתב עטם איסור היליאה מא"י לארץ צצביל שצחח"ל אין מצויו צחמה ויראת חטא כמו צא"י ושחס נמצא צחח"ל מקום שמצויו יותר צחמה ויראת חטא דינו שם כא"י לענין זה. ומה שאמרנו צלשונו ז"ל החילוק צין א"י לארץ הוא צצביל שצצרו צהוה שצסתמא צחח"ל מחמת שסובלים שם הצצה גלות וצרות אין מצויו כ"כ צחמה ויראת חטא וזולת זה אין חילוק צין א"י לארץ.

זה חוכן דצרוו כפי המצואר צלשונו כאשר יראה המעיין. והיא לצאורה שיעה מחודשת מה שלא מצונו כעין זה צרששוים אחרים, אצל זה אנו רואים שגם שיעתו היא כדעת רש"י והרמב"ם וסייעתם שסוברים שאין מצוה צעלם הישיבה צא"י, שאלו ה' סובר שיש מ"ע לאורייחא גם צעלם הישיבה צא"י א"כ איכה עוד עממא רצה מדאורייתא לחלק צין א"י לארץ ולא ה' מחליט שלא אמרו אלא צצביל שצחח"ל אין מצויו כ"כ צחמה ויראת חטא צצביל הגלות והצרות שסובלין.

גם ל"ל שסובר כדעת האומרין שאין כל מימרות האלו שצש"ם צטנין דירת א"י וצאיסור היליאה משם אלא צזמן שישראל שרויין על אדמתם שהרי כחצ העטם צצביל שצחח"ל הוא גלות ולאחר החורבן גם צא"י הוא גלות כמו צחח"ל, ואדרבא כיו צמה דורות שצצלו צא"י גלות יותר וצרות לצרות מכעמים שמשלו צמה כנודע. גם מ"מ"ש צתחלת דצרוו שלכן אמרו שלא לדור צחח"ל אף צעיר שרובה ישראל צצביל שחח"ל דירת קצע לגויים ולעובדי אלילים וא"א שלא ללמוד מדרכיהם, ועטם זה ליכא אלא צזמן שיש צא"י מלכות קדושה מישראל ואין שם דירת קצע לגויים כי נכנעים המה תחת מלכות קדושה ואין לומדים כ"כ מדרכיהם, אצל צזמן שהעכו"ם מושלים צא"י כמו צחח"ל אין חילוק לפי עטם זה צין ארץ ישראל לארץ.

ורפ"י דברי המאירי אפשר לומר צמה שהוצא צספרי צצכו אותן התנאים צצואם לארץ ואמרנו שקולה ישיבת א"י ככל הצורה כולה דאף שה' לאחר החורבן מ"מ עדיין ה' אז צא"י רוב התנאים וריב"ז פעל שגשאריו יצנה וחכמי' וששילתא דר"ג ועדיין היו נוהגים שם נשיאותם צרמה צכחו של ריב"ז ושאריו התנאים הקדושים וכו' מצויו שם צחמה ויראת חטא יותר מצבל העולם רצון ותלמידיוהו וכל העם אצריהם ולכן אמרו גם אז ששקולה ישיבת א"י ככל הצורה כולה כי זה שקול כנגד הכל להיות צמקום צחמה ויראת חטא כמ"ש המאירי. ולפי מה שרואין צרמב"ם ה' דעות זה יתד שהכל חלוו צו לדור צמקום תורה ויראת שמים.

אלא על ההליכה שאינו מעיקר המצוה, והרבה פלפלו האחרונים צעטס זה ואין להאריך, אבל העעמיס שכתב המהר"י"ע שהציוו לידו כך לחלוק על דעת רבו שאמר שהרא"ש סמך על דברי ר"ח, הנה ינחזי אן מה שהציוו הרא"ש הדינים דהכל מעלין אף צוה"ז אין ספק שלא נעלם מהמהרש"ם ז"ל רבו של המהר"י"ע דברי הרא"ש במקומו בלוחה הסוגי' ופי"כ ל"ל דמחלק בין אלו הדינים דהכל מעלין שסס אינו סובר כר"ח ז"ל אבל צעיקר המצוה של הדירה והישוב צא"י סיבר סברת ר"ח ז"ל וידים מוכיחות טובא לזה ממה שהציוו הדינים דהכל מעלין והשמיט לגמרי כל הדינים של הדירה והיציאה מא"י כאשר הארכתי לעיל צעעמו וגימיקו לחלק צבך, וא"כ צוודר לעלות לא"י שפיר כתב המהרש"ם ז"ל שסמך על סברת הר"ח ז"ל, אבל עיקר טעמו של המהר"י"ע מה שהלק צוה על דעת רבו הוא בצביל שראה את כל דברי הר"ח צוה לדברים תמוהים מאוד ואינס אלא הגבות תלמיד שא"א לסמוך עליהם. וה"כ לפי מה שנחבאר לעיל כי דברי הר"ח ז"ל חיים המה למואלהים ממקור מוס חיים של תורת הר"ח ז"ל ונתויסבו דבריו ז"ל צעעמו"ד והרבה פוסקים פסקו כותו' כמו שהוצא צבה"ג וצבאר פוסקים ולכן אף דפליג עלו' הרא"ש צבך דהכל מעלין מ"מ צשארי הדינים שהשמיט אותם הרא"ש שפיר אפשר לומר שסובר סברת הר"ח ז"ל, ובלא"ה כיון שנתויסבו תמוהותיו של המהר"י"ע טעבורס דחה דעת רבו ז"ל חו אין הלכה כתלמיד נגד הרב, ועכ"פ אין צידינו להכריע, ואף לפי אותו הפי' שפירשתי צדברי ר"ח שמי שטומד צנסוינו צא"י ואינו חוטא שס כלל ומקיים כל המצות שמה גם הר"ח מודה שכות גדול צידו דאף אס נימא דליכא מצוה צעלס היציבה ומכש"כ צוה"ז מ"מ זוכה שס הרבה הן צמצות התלויות צארץ והן צבאר מצות שחצונים שס יותר, מ"מ כיון דרוב צני אדם אין יכולין ליזהר וזה הצוודר לעלות כיון שאחרו חצו"ל אל תאמין צעלמך ואשרי אדם מפחד תמיד וגם שכל זמן שהוא צחול"ל אינו מחויב להציא עצמו לידו חיוב כאשר הארכתי למעלה לכן לא חצבו הרא"ש ז"ל לגדרי מצוה אלא כאשר נדרי הרשות שמועיל התרה. ומה שהשמיטו הרא"ש והטעו"ע גם הדינים של איסור היציאה מא"י אף ש"א שגם הר"ח ז"ל לא אמר אלא על היוצאים

אמנם גם המאירי צדף שלפני זה שכתב מאמר הנזכר שמה העתיק המשנה דהכל מעלין וכו' לצורתה ופירשה כמו שאמרו בגמ' גם כתב דכמו שהדין שכופין זא"ז מחול"ל לא"י כך הוא הדין שכופין זא"ז מא"י לירושלים, גם הציא אח"כ הדינים מאיזה מעות נותן לה אס ממשות א"י או ממשות קפודקיא, ונראה מזה שצאלו הדינים דהכל מעלין גם הוא ז"ל סובר שכוונתם על א"י וחול"ל דייקא צדעת שאר הפוסקים מדכחז שס סתמא א"י וחול"ל ולא העיר שס מאומה צציאורו, ודוחק לומר שסמך על מה שכתב צסוף המסכתא צדין הדירה צא"י ואיסור היציאה משס שאינו סובר על א"י וחול"ל דייקא אלא על מקיס דמזוי יותר חכמה ויראת העל, ועוד שהרי כתב שס דכשס שהדין הוא מחול"ל לארץ ישראל כך הוא הדין מא"י לירושלים, וא"י וירושלים צוודאי הוא דוקא, וא"כ גם חול"ל וא"י הוא צגוונא חדא כמו א"י וירושלים שמדמה אותם זה לזה, ונראה שמחלק בין אלו הדינים דהכל מעלין לשארי הדינים שאמרו בגמ' צענין הדירה צא"י ואיסור היציאה משס, וכעין שכתבתי צדעת הרא"ש והטעו"ע שהעתיקו הדינים דהכל מעלין והשמיטו כל הדינים שאמרו חצו"ל צדירת א"י וצאיסור היציאה משס וכתבתי העעמיס לחלק, ונראה שגם המאירי מחלק צדינים אלו או מטעמים שכתבתי או מטעמים אחרים שלא נודע לנו וסחה הצדדים.

צב

והנה צתשו' הרא"ש כלל י"צ דמי שנדר לעלות לא"י יש לו התרה כשאר נדרים והוצא דין זה צשו"ע יו"ד סו' ר"ח סעיף ל"ו וכתב ע"ז המהר"י"ע צח"צ סו' כ"ה שמורו הרב מהר"ר שלמה סהגוש ז"ל ה"ו אומר שטעמו של הרא"ש משס דחול"ל לשיעת ר"ח דעבשו אין מצוה לדור צא"י ולפיכך אמר שיש לנדר הזה התרה כשאר נדרים, והמהר"י"ע שס האריך לחלוק על רבו צוה שא"א לומר שסמך הרא"ש על דברי הר"ח כי דבריו תמוהים ואינס מיסוד דברי התוס' ולא מר"ח אלא הגבות תלמיד ולאו דסמכת היא והרא"ש אינו מציוו אלא אדרבא הציא הדינים דהכל מעלין אף צוה"ז ולכן חידש טעם אחר על הרא"ש מ"ש שיש לו התרה בצביל שלא נדר על הדירה

לדחות הירושלמי מפני שלא הוכר טעם זה בגמ', וביציאת דבריו חלו הכה"ג בכללי התלמוד סי' ס"ח ולא כתב שם ערעור ע"י. וכן נראה דעת הכ"ח וי"ד סי' שפ"ז שהציא שם הלכה מן הירושלמי וכתב דאעפ"י דתתלמודא דידן אינו מפורש ילמד סתום מן המפורש. ולשון הרי"ף בשילבי עירובין דכיון דסוגיין דגמרא דידן לביחירא לא איכפת לן במאי דאסרי בגמ' דבני מערבא דעל גמ' דידן סמכינן דתתרא היא ואיננה הוי בקיאי בגמ' דבני מערבא ואי לאו דקיס לכו דהאי מימרא דבני מערבא לאו דסמכא היא לא קא שרי לי' איננה עכ"ל. ומבואר בזה דאך בשביל שהתירו צפי' מה דאסרי הם ע"כ דפליגי עלייהו וכמ"ש הפוסקים בזה שהתלמוד ירושלמי הו' שגור צפיהם ועפ"י רוב אותן האמוראים שבתלמוד בבלי כמה אותן האמוראים עתם שבתלמוד ירושלמי אבל היבא דלא פליגי בפירוש חלא שסתמו ולא פירשו אפשר דסמכי בזה על הירושלמי כמ"ש הכ"ח ילמד סתום מן המפורש וכדלמדין בגמ' פסחים ד' מ"ח ע"א שתיק לי' במתני' ואהדר לי' במכילתא אחריתא והאריך בזה הכה"ל בתשו' סי' קמ"א לבאר שהמשניות והברייתות סומכות זע"י פעמים שזו מארכת וזו מקלרת ופעמים איפכא, ועד"ז י"ל גם בדרך השמטה שהשמיטו בבבלי לפרש שאיש פלוני כהן הו'. והעיקר שהתומת ישרים מדויל ידי' משתלם שהוא בעלמו סובר צפי' כלל זה לעיל וא"כ בחנם הקשה מאותה הוצדא דר"ח שמבואר בירושלמי שכהן הו'. וכבר כתבתי בלאו הכי ביאור מספיק לפעני"ד דלא קשה מידי מזה על הרא"ש והטושי"ע אם סוברין שאין איסור עכשיו ציניחא מא"י לחו"ל, והארכתי במה שאפשר לתרץ דצריכה ז"ל.

גם י"ל שהי' להם קצת הוכחה מר"כ שילא מא"י וחזר לבבל כמבואר בירושלמי צרכות פ"ב הלכה ח' ורש"י צ"ק דף ק"ו ע"ב הראה מקום לדברי הירושלמי האלו ח"ל הירושלמי שם אחא לגבי ר"י א"ל בר גש דאימי' מבסר' לי' ואיתתו' דאבו' מיקרא לי' לכן ייזיל לי', א"ל ייזיל לכן דמוקרין לי', נחית לי' כהנא מן הן דסליק אחון אמרין לי' לר"י הא נחית כהנא לבבל אמר מה הוב מיזל לי' דלא מיסב רשותא אמרין לי' הביא מילתא דאמר

בחז"ל שאין מלכא שילכו לא"י אבל הדריס שם אסורים ללאת, אין זה דבר מוחלט ואדרבא כבר הבאתי שגם הכה"ג והתומת ישרים שהידשו זה כתבו טעפ"י הכבדא מאותו הבעם שכתב ר"ח גם להדריס שם אין איסור ללאת חלא שמחמת איזה קושי' נחית לזה שאפשר לחלק בין יושבי חז"ל ובין הדריס בא"י, וכבר הארכתי ליישב קושי' זו דלק"מ ונודע מ"ש הרא"ש ז"ל במ"ק בשביל קושי' לא יסבור דין ושערי תירוצים לא נעטלו.

צג

שוב התבוננתי כי בעיקר הקושי' שהקשה בתומת ישרים מהך עובדא דר"ח בשילבי כתובות שבשביל קושי' זו נחית לחלק בסדרת הרי"ח בין החיוב לעלות ובין החיוב שלא ללאת הנה עובדא זו דר"ח היא גם בירושלמי מו"ק פ"ג הל' א' שהציא אותה המעשה השאלה והתשובה הכל כלשון הש"ס בבלי בשלבי כתובות חלא שזה נוסף שמה שמבואר שאותו השואל הו' כהן כמו שהתחיל לומר חד כהן אחא לגבי ר"ח ופירשו שם כל מפרשי הירושלמי דלכן לא הניחו ר"ח ללאת בשביל שכהן מחבר על עומאת הכהנים וגזרו עומאת על חויר ארץ העמים, ובאמת כן הוא הדין בגמ' בעירובין ובע"ז וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והשו"ע בסו' שס"ט, וא"כ לפי דברי הירושלמי אין התחלת קושי' על הרי"ח מאותה הוצדא דשאני כהא שכהן הו' ואית צי' טעמא אחרונה מגזירת חכמים על חויר ארץ העמים, ואדרבא מירושלמי יש ראי' להיפך מדאילטריך להשמיטנו שכהן הו' שמע מינה דצשאר כל אדם מותר והוי צרשות חכמים וע"ז הביא אותה הוצדא דר"ח. חלא שלכאורה עדיין י"ל דכיון שבבבלי לא הזכיר מזה שהו' כהן ש"מ דסבר שלא הו' כהן ויש משם ראי' לכל אדם ונמלא שהיא פלוגתא בין הבבלי והירושלמי, ונודע שדעת הבבלי עיקר. אבל הוא דוחק לחדש פלוגתא במילתות בין הבבלי וירושלמי אם הו' כהן או לאו, ובפרט שהתומת ישרים בעלמו סי' ע"ב כתב שאין לדחות הירושלמי חלא היבא דפליג אגמרא דידן צפי' אבל אם בגמ' דידן הוכר טעם אחר וצירושלמי טעם אחר וכפי טעם הירושלמי יולא דין אחר אין

זכה איסור גמור אלא שאין זה זרואן חכמים, והגם שכתבתי שאפשר לדחוק גם בזה, אבל עכ"פ אין קושי על הראש והטור וש"ע שהשמיטו הסוגי' דב"ב ואפשר לפרש טעמם ונימוקם כאשר כתבתי, ויוכל להיות שהי' להם סניף גם מאלה הדברים שכתבתי פה.

צד

ובב"ש שזכרתי אית בי' טעמא אחרינא שאסור ללכת לחו"ל עבור הגזירה שזרזו עומאה על ארץ העמים הכה מזואר בגמ' עירובין דף מ"ז וע"ז דף י"ג שאין היתר אלא לאורך מלכה כגון ללמוד תורה ולישא אשה ובתום' שם צ"ע מחלקין בין דעתו לחזור או דעתו להשתקע ודין זה שזכרתי נראה לכאוי' שהוא גם בר"ף ורא"ש ה"י עומאה כהניס גם צ"ע ש"ע יו"ד סי' שס"ע כ' צפ"י דכל ארץ העמים אסור לכהן ליעמא בהן, אמנם צפרישה ס"ק ג' כתב דהטעם הוא מפני שהעכו"ם קוצרים מיתיהם צ"מ ויש לחוש שמא יגע צרגליו צבשר המח או בעלם, והציא ע"ז צ"ס מ"ו שאך בזמן שהי' א"י צעורה הי' איסור זה לכהן לילך מא"י לחו"ל וכן כתב הב"ח והעו"ם צ"ס"ד' והש"ך צ"ס"ק צ' שאין איסור זה אלא בזמן שהי' א"י צעורה ולא הי' החשש של קצרי עכו"ם אלא צה"ל והפוסקים הביאו גם כן מהמהרש"ל, וצחידושי רעק"א שם כתב דעכשויו לא נהגו ליחבר ולידד להחיר מטעם אחר יעיי"ש צ"ס הריק"ש.

ובש"ו שזכות יעקב ח"א סי' פ"ה הרבה לחמיה על הב"ח והש"ך ועו"ם שכתבו שאין דין עומאה ארץ העמים נוהג אלא בזמן שהי' א"י צעורה דמאין ילא להם להתיר זה נגד כל הראשונים בר"ף והרא"ש והעושו"ע שהעתיקו דינים אלו א"כ משמע ודאי שדעתם שנוהג בזמן הזה דא"כ הי' להם להשמיטם כדרכם שלא לכתוב הילכתא למשיחא, ומה שנוכחים שהרבה כהנים מפזרים ומפורדים צ"ע ארץ העמים הוא בשביל השיעבוד והפרנסה וכדומה שא"כ צענין אחר ע"כ נחפזת הכיתר כמו שמתר לדון ולטערע עממם ולעמא צעומאה דדצריהם משום דהוי כמאיל מידם,

לך הוא הוב נעילת רשות ידו' ע"כ. ובמה דאמר דאומי' מצטרף לי' פירשו המפ' שהוא לשון צושה שהי' צושה צמה ששאלו אותו מה קלא צשמיא ומחמת אותה הצושה הלך לחו"ל, גם ר"י לא שאל כלל על עיקר הליכתו לחו"ל אלא על מה שהלך בלא נעילת רשות ואחר שהשיבו לו שזה הי' נעילת רשות לא שאל יותר ונראה מזה שאין איסור כי לא הי' עובר ר"כ איסור מחמת צושה. ודברי היענין שנראה שהעמים צוה טעם שלא הי' אותו הדור מוכשר לקיום התורה צ"מ כמו דורו של התה"ד אינו מוצן כי הי' צמתותה דר"י ותלמידיו והרבה תלמידים צאו מצבל ללמוד צמתותה דר"י כמ"ש בתום' צ"מ' קידושין דף כ"ע ע"כ ד"ה הא, גם ר"כ צעלמו לא התאונן אלא על מה שצא רק מאומת מלכות, אבל זה ודאי שהי' שם צמקום תורה וקדושה עלומה צמקום הקודש צ"מ ומחמת צושה לא חש לחזור לחו"ל ונראה שאין צוה איסור. גם צ"מ מלינו בגמרא ע"ז דף י"ח ע"כ שמתמת כיסופא ערק ואלו לצבל יעיי"ש בגמ' וברש"י, הגם שאין כ"ז ראיות ברורות כ"כ כי א"כ לידע באתה הצושה עד היכן היו הדברים נגיעים אבל יש קלא סמך לדבר שלא הי' מזדמן להתנאים והאמוראים הקדושים לעשות איסורא. וצפרע לדעת הרמב"ם פ"ה מה' מלכים ה"י ט' שמחלו וכליון מחמת לרה גדולה ילאו צאופן שמתר ללכת מן הדין ואעפ"כ נתחייבו כלי' למקום צעבור שאינו מדת חסידות ללכת אף כשהוא מחמת לרה גדולה, וא"כ צודאי הקדושים האלו לא היו צצקי לחסידותי' מחמת צושה, ונראה מזה שצברי שאין זה אלא צזמן שהיו ישראל צרוין על אדמתם ואין ללמוד משם על זה"ל. גם כיון שסתמו חז"ל הדברים שמתמת צושה עשו ר"מ ור"כ מעשה רב ללכת מא"י לחו"ל, גם בלשון דאמי' מצטרף לי' לא ציארנו השיעור, וא"כ אם צצאו לחלק בין עממא רבה לזעמא נחת דצריך לשיעורין והורת כאו"א צידו, ונראה מזה שאין חילוק בין העעמים ואין איסור צדבר צזמן הגלות. גם מסוגיא דמוע"ק שהצאתי לעיל קאת הוכחה דכל נסיוות מא"י לחו"ל אם יש לו עכ"פ איזה טעם כ"ד היו צרשות חכמים זולת אם אין לו שום טעם אלא לשוע צשביל להשתעטע צצענוגים וחמדה צצושה המעשה שחוצ ארץ חמדה זה ודאי הוי ממאם צארץ חמדה, ואעפ"כ לא אמרו גם

עכשיו אלא שהגזירה שגזרו עומאה על ארץ העמים לא בטלה ואסור לכהן ליסע מא"י לחו"ל מפני גזירת העומאה.

ובעיקר הדין שהחמיר נגד כל גדולי האחרונים אשר אנו נמשכין אחריהם בכל הבוררות וכולם מחנכים בסגנון א' להקל בזה לריך להתבונן דמ"ש שהוא נגד כל הראשונים והשו"ע הנה גם המה ראו את כל דברי הראשונים והעשוש"ע ואין דרכם לדחות כל דברי הראשונים והשו"ע בלי טעם, ואף במקום שחולקים לפעמים על השו"ע או על איזה מהראשונים מצררים טעמים ונימוקים אבל לא לדחות בגילוי דחיעתא בלי שום טעם וראי' וכאן אדרבה הנה אנו רואים שהצ"ח והפרישה העמידו דבריהם על דברי הטור שכתב שכל ארץ העמים אסור לכהן לעמאות בהן וע"ז כתבו פ"י בזמן שהי' עהרה בא"י, אם כן לא באו לחלוק אלא לפרש דבריהם. גם א"א לומר בטוה"ס ז"ל שפירשו דברי הטור והשו"ע שכתבו דינים אלו רק על הזמן שהי' קודם החורבן או הלבנתא למשיחא שהלא ידוע לכל שאין כותבין הלבנתא למשיחא, ואם נמלא לפעמים ברי"ף או ברא"ש איזה דין שאין יודעין לכאורה איזה י"מ ממנו בזמן הזה גשחברו כמה קולמוסין לבקש איזה י"מ כי זה ברור צפי כל שאין מציאין הלבנתא למשיחא וצפרע בטוה"ע שצודאי און מציאים אלא הלבנות השכיחים וא"א להעמים בטוה"ס כל אלו הגדולים שמפרשים דברי הטוה"ע על הלבנתא למשיחא. ומה שהעתיק השצו"י מהצ"ח והפרישה שכתבו שזה דוקא בזמן שהי' א"י צעהרה וישראל יושבין על אדמתם, הנה חיבות אלו וישראל יושבין על אדמתם הוסיף השצו"י מדינ' ואינם לא צצ"ח ולא צפרישה ולא בטו"ז ולא בש"ך אלא שלפי הצנתו שהצו"י צדבריהם שכוונתם על הזמן שקודם החורבן שפיר הוסיף צמלות אלו לצאר הכוונה, אבל לפענ"ד הדברים תמוהים לפרש ככה.

צח

ונלפענ"ד והנה השצו"י הביא צעמנו דברי הרמב"ם במקום שכתבו צו כותים בא"י הרי זה ממעמא כארץ העמים עד שיצדוק שמא קצרו צו נפלים אלא

משא"כ בהן הדר בא"י ואינו מן האורך לדברים אלו לילך לארץ העמים אסור לילך מפני עומאה של צדריהם. וכתב עוד דע"ג דאי נימא דצוה"ז בטלה קדושת הארץ כיון שאינו ציד ישראל מ"מ אין צדינו לעשות גזירה חדשה לגזור עליו עומאה כארץ עכו"ם וצפרע לפימ"ש התוס' צנזור דף נ"ד ע"ב ד"ה ארץ העמים דלכך גזרו עומאה על ארץ העמים כדי שלא ללאת מא"י לחוץ לארץ או מפני מתי מבל עיי"ש, ואף דהרמב"ם פ"א מה' עומאת המת כתב צדו"ן ז' וז"ל: מקום שכתבו צו כותים בא"י הרי זה ממעמא כארץ העמים עד שיצדוק שמא קצרו צו נפלים עכ"ל, מ"מ צדיקה מהני, משא"כ בארץ העמים דהיא גזירה שזה בכל מי יצטל גזירה זו צזמן הזה, וע"כ סיים שהוא פשוט שהאחרונים שגנו צזה ואין שומעין להם להקל בזה ואסור לכהן לילך מא"י לחו"ל מפני העומאה.

ובשבות יעקב ח"צ סו' ל"ח העתיק תשובת חכם א' מחכמי פראג שהתוכח עמו צמה שאוסר צזה נגד כל האחרונים שמימיהם אנו שותים ה"ה המהרש"ל והצ"ח והטו"ז והש"ך, וכתב עוד צפרע לפי טעם התוס' דגזרו על ארץ העמים צצביל יצו ארץ ישראל צזמן הזה ליכא מלוה לדור בא"י כמ"ש תוס' סוף כתובות דעכשיו און מלוה לדור בא"י, והוא ז"ל השיצ לו תוכף צאותה תצוה צמה שכתב שהחמיר נגד כל האחרונים אשר מימיהם אנו שותים אינו יודע למה שקול צעינו כ"כ דעת גדולי האחרונים מיתר דברי ראשונים ברי"ף והרא"ש והטור והשו"ע שהעתיקו דינים אלו וא"כ צברי דוהב צזמן הזה. וצמ"ש דלפי הטעם שצתום' שגזרו צצביל יצו א"י עכשיו צטל הטעם שאין עכשיו מלוה צישו צא"י ע"ז כתב דהרי דצר שנאסר צזמין אפילו נצצטל הטעם הגזירה צמקומה עומדת, וע"כ סיים שהוא ברור דדין ארץ העמים נוהב צזמן הזה עיי"ש. ורואים אצנתו צדברים אלו שצזה שניהם שווים שצברי כדעת ר"ח שצתום' שעכשיו און מלוה לדור בא"י כי לא השיצ לו השצו"י כלל שאין הלבנה כר"ח ולא נצצטל הטעם של יצו א"י אלא השיצ לו שאף שצצטל הטעם לא בטלה הגזירה צצביל שנאסרה צזמין, א"כ מודה גם הוא שהטעם של מלות יצו הארץ צטל

שנתנו שם אמר גוזר אני על העליונים שירדו ועל החתונות שיעלו וכן הויה לי, ר"ל שהמת קף מן הקרקע ועלה למעלה והערל מת וירד למטה. והרי שע"י נסי ניסים ורו"ק אמיתי עיבר רשצ"י את המקום שהי' צו ספק עומאה. ומה שסמכו צזה על רו"ק ונסים ציאתי צמק"א דעת הפוסקים דמה דכללא הוא שאין סומכין בהלכה על נצואה זה אינו אלא צמה שהספק הוא בהלכה וחורה לא צשמים היא אלא לצרר עפ"י שכל אנושי, אבל מה שאינו ספק בהלכה אלא ספק צמניאות אפשר לסמוך על צעל רו"ק אמיתי כרשצ"י ודכותי, וגם זה אינו ספק בהלכה אלא צמניאות אם יש שם מת או לא.

ועב"פ הכה גם רשצ"י הי' אחר החורצן וחי' כל העיר מוחזק צעברה או צקבלה איש מפי איש או ע"י צדיקה, רק מקום א' הי' צעיר שהי' צו ספק עומאה וערחו הכהנים לאקופי שלא ליכנס צמקום שיש צו ספק עומאה וגם אותו המקום עיבר רשצ"י, ועכ"פ הי' עדין מקומות מוצדקין ועומדין צחצקת עברה והיו מזכרים הכהנים שלא לילך צמקום אחר. גם הארז"ל הי' צימו כצ"י וידע מה צחצוקא כמו צנהורה ויכול הי' לעבר את המקומות ע"ד שעשה רשצ"י. ועכ"פ זה ודאי כי זמן רב אחר החורצן נמשך עברה זו צא"י שהי' מקומות ידועים שאין צהם שום ספק עומאה, והיו מזכרים הכהנים שלא לדרוך כף רגלם על מקומות שיש צהם ספק עומאה, ואז צודאי הי' אסור לכהן ללאת לחו"ל וצדורות האחרונים אנו רואים צרור שצכל המקומות הנקחים מן הערלים אין דורש ואין מצקש לצדוקם מספק עומאה וגשחכחה צדיקה זו לגמרי מנייעט החכמה שנתמעטו צדורות ואין יכולים לצדוק צצדיקה קשה כזו, והערלים מלאו את כל הארץ צתועצותיהם ואין שום מקום מוחזק צעברה כמו שהי' צדורות הראשונים וממילא פסקה העברה צענין זה צא"י ודינו לענין זה כמו ארץ העמים כמו שהציא השצו"י צעלמו צברי הרמב"ם וקלקלתינו תקמתינו שעכשיו אין איסור לכהן ליסע מא"י לחו"ל כי אין נ"מ צעברת המקום לענין זה צין א"י לחו"ל ואין לנו גילוי דעת צפוסקים מתי פסקה העברה הזאת צארץ ישראל שהי' להם צדורות הראשונים וכיון שזמן רב אחר החורצן הי' עברה

שדחה זה דמ"מ צדיקה מהני, ומלא דקודם צדיקה אין נ"מ צמקומות שעכנו צו ערלים צין א"י לחו"ל. והנה כמעט כל המקומות שצא"י שכנו צו ערלים אלא שהרבה מקומות קנו ישראל מיד הערלים, ועכ"פ היו לריבים צדיקה שלא יחי' להם דין עומאה כמו ארץ העמים ולא שמענו זה כמה דורות שהיו צודקין הקרקעות צא"י אם שכנו צו אחזק פעם ערלים וגם כהנים דרים צקרקעות כאלו, ולצברי השצו"י יש חיוב צדיקה צכל אלו הקרקעות וצלא צדיקה אסור ליכנס לשם כמו שאסור לילך לחו"ל. אמנם צאמת נראה שצכל דבר שצריך צדיקה מדינה אין אנו צקיאים צצדיקה ועי' צעור וי"ד סי' נ"ז שהציא צברי הצב"ג שצנ"מ שהזכר שם צדיקה צד"א צדורות הראשונים דצנן קמאי היו חכימי וצקיאוי צצדיקה אבל השתא ליכא למיקם אצדיקה, וכצ"י הציא צשם רש"י ז"ל דפלגי וכתב ולי"ג שאין לדין אלא מה שענינו רואות ומותר לסמוך עליו דכתיב אל השופט אשר יהיה צימים ההם. וצד"מ שם ס"ק ו"א הציא צברי האו"י שכתב דמ"ש רש"י ז"ל אין לדין אלא מה שענינו רואות לדורו הוא דכתב ולכיוולא צדורו שהיתה צהם תורה גדולה וצדורה וחכמה יתירה והם ראוים להורות וצני דורם היו יכולים לסמוך עליהם, אבל עכשיו צימינו צצענוותינו נתמעטה התורה ואצדה החכמה משצח אני את הערלים שלא יסמכו על חכמתם לצדוק וכו' עכ"ל יעו"ש. וא"כ צדורות שלאחריהם שנתמעטה יותר התורה והחכמה וצדיקה זו של קצורת המת היא צדיקה קשה כמו שרואין צמשנה פע"ז דהלכות וצשאר מקומות, וצשנה דף ל"ג ע"ב כשיאל רשצ"י מן המערה אמר איכא מילתא דצבי לתקוני אמרו לי' איכא דוכתא דזית צי' ספק עומאה ואית להו נערא לכהנים לאקופי, אמר איכא איניש יודע דאיתחזק הכה עברה, ופירש"י ז"ל צהאי שוק מימיו שלא הי' בית הקצרות גמור ולא ניתן לפנותו, א"ל הווא סצא עאן קי"ץ צן וצאי תורמוסי תרומה, עבד איכו נמי הכי כל היכא דהוי קשי עברה וכל היכא דהוי רפי צייניה ופירש"י ז"ל הי' מק"ץ תורמוסין ומשליכן שם ונעשה נס ולף המת צמקום שהוא שם וליינו למקום הקצרה. וצירושלמי פ"ע דצביעית הל' א' הציא שצחר שעיבר רשצ"י את העיר העמין שם נכרי א' מת ולפס רשצ"י צרו"ק

זו צא"י והי' נוהג דינים אלו ככהנים ע"כ לא נמנעו הראשונים להציא דינים אלו כי אינם משמיעים אלא מה שאינו נובע כלל אחר החורבן אבל זה אינו תלוי דוקא בזמן החורבן אלא בזמן שהי' להם עברה זו או הי' להם מציאות לעסוק בעברה זו, ואולי הי' כן עדיין גם בימיכה ז"ל, ולזה כתבו הגדולים ז"ל בפירושה שזה קאי על הזמן שהי' עברה צא"י ואין כוונתם על קודם החורבן אלא על הזמן שהי' צא"י מקומות בעוה"מ מספק עומאה וכמ"ש השבוי"ם בעלמו מדברי הרמב"ם דמהני בדיקה וא"כ כ"ז שהיו עוסקים צא"י בדיקה זו הי' שם מקומות בעוה"מ מספק עומאה אבל בדורות האחרונים שפסקה בדיקה זו לגמרי כאשר עינינו הרואות שאין דורש ואין מבקש וכל המקומות היו דרים שם ערלים ועכשיו דרים שם אף כהנים ולא זכר ולא יפקד ולא יעלה על לב לעשות אף בדיקה כל דבר זה כמה דורות וע"כ שדורות האחרונים פסקה בקיאות בדיקה זו ונכונים דברי האחרונים ז"ל שעכשיו פסקה עברה זו צא"י ואין שום פלוגתא בין גדולי האחרונים והראשונים ז"ל וה"ה וכאמ"ל על מקומו יבוא בשלום, ומהתימה על השבוי"ם הא"ך שם כל גדולי האחרונים ז"ל שמפיהם אנו היים כמתמיהין או כחולקים על כל הראשונים בלי שום טעם וראי', ולפענ"ד הדברים צרורים כמו שכתבתו, ולדינא כיון שהמהרש"ל והב"ח והפרישה והש"ך והעו"ז כולם מתנבאים בסגנון א' וכתבו לדבר פשוט שעכשיו מותר כדאי הם לסמוך עליהם בפרט במילתא דרבנן אף שלא צעפת הדחק.

צד

אחרי כתבתי כ"ז ראיתי בשו"ת חת"ם יו"ד סי' של"ז באמלע התשובה הביא דרך אגב עיני זה וז"ל והנה בשו"ע יו"ד סי' שס"ח כל ארץ העמים אסור לכהן לטמא בהן וכתב הש"ך והעו"ז דצו"ז ליתא להאי דינא, והגאון בשבוי"ם השיג עליהם דמ"ש דנהי דכהנים שבגולה חנוסים הם בעומאה דרבנן דארץ עמים מ"מ כהן הדר צא"י ויולא לחו"ל עובר איסור דרבנן ומש"ה הורה דכהני חו"ל מותרים לטמאות עלמם בעומאה דרבנן דאין מוסיפין עומאה

על עומאתם בחיבורים בארץ עמים עיי"ש ולפענ"ד מ"ש להשיג על הג"ל לפי מ"ש תוס' נזיר כ"ד ע"ב אחד שינוי דמש"ה גזרו עומאה על ארץ עמים משום מחי מצול והרוגי גולה א"כ ס"ל הא דאמרינן בצנח"ס קי"ג דצא"י פינהו משם היינו שעשו כן צנוה כדי לעבר א"י משא"כ בחו"ל וא"כ י"ל זה הי' בימיכה דהרוגי נ"ג שחורבן א' פינהו עושי עהרות שבצית שני אבל אחר חורבן בית שני בעו"ה שהרבו חללים בארץ ומי פינו מאז וע"ע וא"כ מה לי א"י ומה לי חו"ל ואין איסור לכהן ללאת משם לחו"ל דמ"ש, אבל לאידך טעמים א"כ י"ל דלענין פינוי עלמות אין חילוק בין א"י לחו"ל דלעולם תלינן שפינו העלמות ולא נשאר להם שארית בארץ וכמ"ש לעיל דמ"ש ר"ל עילה מלאו יעיברו א"י לאו דוקא א"י אלא כל המקומות ורק עומאה גזרו על ארץ עמים משום טעמים אחרים א"כ עדיין הגזירה במקומה עומדת ואסור לכהן ללאת מא"י לחו"ל עכ"ל.

והנה לשוני ז"ל לעי"ג כמו שאכתוב ודבריו סתומים וקולר בלשונו ולא ביאר כוונתו מה צעו בזה אם לפרש שיש פלוגתא בזה בין גדולי האחרונים עם הראשונים ז"ל ע"ד שכתב השבוי"ם אלא שהוסף לבאר שורש פלוגתתם, או לא נחית בזה אלא להשיג על השבוי"ם כמו שהוא בתחלת דבריו שהביא מ"ש השבוי"ם עיי"ז להתיר לכהן שהוא בחו"ל לטמאות עלמו בעומאה דרבנן דאין מוסיפין עומאה על עומאתם בחיבורים בארץ עמים ועיי"ז הביא אח"כ מ"ש להשיג על הג"ל ור"ל דכיון דאף האוסרים לכהן ללאת עכשיו מן הארץ אינו מטעם חשש עלמות המתים דתלינן שפינוהו אלא מטעמים אחרים לכן אף לדברי השבוי"ם שאסור לכהן ללאת לחו"ל מ"מ כיון דאין הטעם בשביל חשש עומאת מת אין זה עומאה בחיבורין ואסור להוסיף עומאת מת וכדומה שהוא עומאה אחרת וגם השבוי"ם לא כתב טעם הקולא אלא בשביל שהוא עומאה בחיבורין כמו שהוא בנייר דף מ"ב ובשאר מקומות וכן נראה משמעות דברי החת"ם אלא שקולר פה בלשונו.

והנה צמה שהקיל השבוי"ם בכהן בחו"ל בעומאה דרבנן חלקו עליו הפוסקים גם מטעמים אחרים

והרא"ש נגד דעת הרמב"ם אלא שאינו מובן למה לא הביא צ"י שום מקור לדין זה.

צז

אבל צעיקר הדבר שכתבתי למעלה שדעת הרי"ף והרא"ש הוא לאיסור צוה"א כיון שהעתיקו דינים אלו נמשכתי צוה אחר לשון השצ"י שכחז כן, אבל שוב אח"כ התבוננתי דאין ראוי מדברי הרי"ף והרא"ש כי לא נמצא בדברי הרי"ף והרא"ש אלא בה"ל קטנות סוף ה"ל עומאה וכן במס' ע"ז שם במקומו העתיקו הצרייחא שצגמ' ע"ז דף י"ג הולכין ליריד של גוים ולוקחין מהם וכו' וכוחצ ומעלה בערכאות שלהם שהוא כמליל מידם ואם היה כהן מיטמא צוה"ל לדון ולערער עמהם וכשם שמיטמא צוה"ל כך מיטמא צביה"ק, צביה"ק ס"ד אלא צבית הפרס דרבנן ומיטמא ללמוד תורה ולישא אשה ועיי"ש, ואין מזה ראוי דסברי דנוכח צומנס האיסור לכהן לילך מא"י לחו"ל דמה שהעתיקו הדין דמוחר לכהן לילך לדבר מצוה אין זה אלא העתקת לשון הצרייחא שממנו למדו דכשם שמיטמא צוה"ל כך מיטמא צבית הקצרות ולא חשו להשמיט מלשון הצרייחא מה שהזכירו באמצע מדין כהן צוה"ל אף אלו היו סובדים שאין צוה נ"מ צוה"ז יען שממנו נלמד לדין עומאה צבית הקצרות כמו שאמרו צוה כשם וכו' שני"מ צוה"ז, וגדולה מזה כחצ צבנה"ג צס"ו כ"ח הגה"ע ס"ק ג' צמה שהעתיקו הרי"ף והרא"ש במסנה דכיסוי הדם נוכח צארן וצוה"ל צפני הבית ושלא צפני הבית צחולין אבל לא צמוקדשין דאף שאין דרכם להביא אלא מה שנהוג צוה"ז אין צכך כלום דכיון דמילתא אגב ארחא הוא דכתצובו לא חשו וכתצובו אע"ג דלא נ"מ האידנא וכיו"צ כחצ שם הכנה"ג צמה שהעתיקו הך דהוי נצילה ומטמא צמשא יע"ש, וא"כ ק"ו צזה שלמדו ממנו דין שהוא נ"מ גם צוה"ז צודאי דאפשר לומר דכתצובו אגב ארחא ולא חשו להשמיטו, וקא"ת ראוי לזה שצקיור פסקי הרא"ש סוף ה"ל עומאה הביא הדין שאסור לכהן ליכנס לבית הקצרות אפילו לבית הפרס והשמיט לגמרי האיסור לילך לחו"ל אלא שצפ"ק דע"ז הביא גם צקיור פסקי הרא"ש כלשון הצרייחא שמוחר לכהן

שבי החת"ם, וצאמת השצ"י צעלמו לא סמך על הוראתו צוה דשם צאומה הצשובה צח"א סי' פ"ה אחר שציאר דעתו להקל צוה סיים אף ורק שלא מלאני לבי להקל צדצר שחפצע איסורו ולא נמצא צאחד מן האחרונים שמקיל צוה ולא הקיל צדצר אלא צמקום שגדול כצוד הצריות דצכה"ג אמרו שדוחה עומאה דרבנן וצ"ס אונס וכדומה כחצ לקולא זו לאיטרופי לשאר עעמי לא זולת יעיי"ש, והחולקין חולקין עליו לגמרי ואין להאריך פה צוה, אמנס מ"ש צחת"ם דהלכה זו אם מותר לכהן לצאת מא"י לחו"ל צוה"ז חלוי צשני העעמים שצחוס' חזיר דף כ"ד על מה שגזרו עומאה על ארץ העמים אם צשציל שלא ילא מא"י לחו"ל או צשציל מתי מצול והרוגי גולה, דלפי אותו העעס שהוא צשציל עלמות מחיס אין נ"מ אחר חורבן צית שני צין ארץ ישראל לחו"ל ומותר לכהן לילך מא"י לחו"ל זה לא הצנתי מכמה עעמים ראשית דאם הרי"ף והרא"ש והעשוש"ע הכריעו דאסור לכהן לילך מא"י לחו"ל צ"ל לפי"ז שהכריעו דאין העעס צשציל עלמות מחיס והאריך פליגי כל אלה הפוסקים אחר השו"ע עליהם וכחצו העעס צשציל שהעכו"ם קוצרים מיתיהם צכ"מ ופסקו שמוחר הן אמת שהרמב"ם ז"ל סובר עעס זה כמ"ש המל"מ פי"א מה' עומאה מת ה"ל ג' באמצע ד"ה עוד וא"כ לכאורה אפשר ה"י מקום לומר שהכריעו כדעת הרמב"ם נגד העשוש"ע ונמצא גם צשאר ראשוניס כדברי הרמב"ם וצדברי החוס' אין הכרע כ"כ, אבל האריך אפשר לומר שצאו צוה לחלוק על העשוש"ע דהלא צבדיח מצואר כצדיהם שלא כחצו צדכך פלוגתא אלא צדכך ציארור על העשוש"ע וע"י צדרישה וצב"ת, גם צש"ך ס"ק צ' כחצ על המחצר צוה"ל פי' צזמן שה"י א"י צעברה אסור וכו' לחו"ל שהיו העכו"ם קוצרים מיתיהם צכ"מ וכן העו"ז צס"ק ד' כחצ על השו"ע זה קאי צזמן שה"י א"י צעברה ועד"ז הוא גם לשון דדרישה וצב"ת ואין להסתפק צלשון זה שצאו לפרש דצרי השו"ע ולא לחלוק, גם לריך להצין דעת השו"ע כיון דלדעת הרמב"ם העעס צשציל קצורת מחיס שמוחר לפי"ז אחר החורבן למה הכריע צשו"ע נגד דעת הרמב"ם שדרכו לפסוק לעולם כהרמב"ם, הן אמת שאם דעת הרי"ף והרא"ש הוא לאיסור אפשר יש מקום לומר שהכריע כדעת הרי"ף

לעמא לחו"ל ולבית הפרס לנורך חלה המלות שאמרו חכו"ל צוה, ויש לחלק דבכל עומאה כתב קודם האיסור לכן השמיט חו"ל אבל בע"ז כתב רק אופני ההיתר כלשון הברייתא לכן הביא כל המבואר בברייתא אגב ארחא, ול"ע צוה שהרי זה ודאי שבטוש"ע מבואר בהדיא שכל ארץ העכו"ם אסור לכתן לעמאות צו. ואולי בשביל זה כלל השצ"י גם הרי"ף והרא"ש בין האוסרים שסובר דכיון שהחליטו כן בטוש"ע מסתמא בצינו כן מדברי הרי"ף והרא"ש צמה שהעתיקו דין זה אבל טעמא צעו דלפמ"ש עכ"פ אין הכרח מדברי הרי"ף והרא"ש, ובפרט לפי דרכו של החת"ם שחלוי בשני הטעמים דנמלא שלפי דעת הרמב"ם אין צוה איסור, ולפסוק נגד דעת הרמב"ם לריך שיהי ראוי ברורה מדברי הרי"ף והרא"ש צהיפך וזה אין לנו, והצ"י שתק לגמרי ולא כתב שום טעם ומקור או אחו הערה מה זה ועל מה זה שדוחה דעת הרמב"ם אלא שכן פסק צשו"ע, ואין זה דרכו צשום מקום.

צה

והנה ביותר לא אוכל להצין מ"ש החת"ם ז"ל לחלק בין אחר חורבן בית ראשון לאחר חורבן בית שני דאחר חורבן א' הרוגים שהיו אז פיווהו עושי עהרות שצבית שני אבל אחר חורבן בית שני צעו"ה שהרבו חללים צארך מי פינו מאז וע"ע ותו אין נ"מ בין א"י לחו"ל. ותמה אני הלא כמו שטרוחו עושי עהרות שצבית שני לפנות מא"י הטומאה כמו כן מבואר בגמ' צכ"מ אחר חורבן בית שני שטרוחו התנאים והאמוראים לפנות מא"י כל עומאה שלא יהי ממשול לכהנים, גם היו נוהגין אז צטעהרות בכל אופן ואופן וכבר הבאחי דברי הגמ' שבת דף ל"ג ע"צ שאמרו לרשצ"י אחר שילא מן המערה איכא דוכתא דאית צי ספק עומאה ואית להו צערא לכהנים לאקופי אמר איכא איניש דידע דאיתחזק הכא טברה ופירש"י ז"ל צהאי שוק מימיו שלא היי בית הקצרות גמור ולא ניתן לפנותו ושצ טיבר אח המקום ופיוה ממנו כל טלמות המת שהיו שם צדרך נס ישי"ש וצירושלמי. ומבואר צוה שכל העיר היי עהורה זולת אחו המקום צלצד שהיו לריכים הכהנים לאקופי והיי להם צער צוה ורשצ"י טיבר

גם אחו המקום ופיוה ממנו הכל, וצגמרא צ"מ דף קי"ד ע"צ שאמר צארצעה, לא מלינא צשיתא מלינא ופירש"י ז"ל זרעים צינו נוהג צחו"ל וכן טעהרות, ולא אמר שאינו נוהג טעהרות אחר החורבן אלא צחו"ל לא צא"י דצא"י היי צזמן התנאים והאמוראים גם אפר פרה כמ"ש האר"י ז"ל, ועיי ק"ג סוף מס' ראש השנה וסוף יומא שהביא שחי להם אפר פרה, וא"כ היי אז עושי טעהרות כמו אחר חורבן צית ראשון.

ומבואר צגמרא צ"צ דף נ"ח ע"א רצי צנאה היי קא מליין מערתא כי מטא למערתא דאצרהס ופירש"י ז"ל ר' צנאה אדם גדול וחשוב היי לפיכך ניתן לו רשות ליכנס צקברי לדיקים אבל אחר לא כדאמרינן גדולים לדיקים צמיתחן יותר מצחיייהס והיי נכנס צמערות ומודד מדת אורבן מצפנים ואח"כ מודד מצחון כנגדם ועשה שם ציין סיד כדי להכיר מקום העומאה ולא יציאו טעהרות דרך כאן שלא יאהיל על הקבר, והרי שטרוחו אז גם עצור קצרות הקדמונים האצות הקדושים ואדה"ר לניין המקומות צדיוק צאופן שלא יהיי שום ספק עצור עושי טעהרות שלא יאהילו צמקום ספק עומאה אף שלא היי מליאות ליכנס לשם אלא לאדם גדול ומליין צדורו, ומכש"כ שאר מקומות שהיו יכולין הכל לעשות ולהשתדל שמה פשיטא שהיו משתדלין צטעהרה. וע"כ לא אוכל להצין מ"ש החת"ם ז"ל על אחר חורבן בית שני מי פינו מאז הלא היי אז התנאים והאמוראים הקדושים צכה צי"ד יפה שלהם אשר כל רו לא איניס להם ומבואר בהדיא בגמ' צכ"מ שטרוחו הרבה להשתדל צטעהרת הארץ.

ובגמ' צ"מ דף פ"ה ע"צ ר"ל היי מליין מערתא דרבנן כי מטא למערתא דר"ח איעלמא מיניי חלש דעתא וכו' ופירש"י ז"ל מליין מערתא דרבנן שלא יכשלו כהנים לעצור עליהם ולהאחיל שלא חארע תקלה ע"י לדיקים. ומן הגה"ק זלה"ה משינאווח צספרו דברי יזחאל צתשובה א' שגדפסה שם אודות עומאה כהנים צקברי לדיקים הקשה צוה צמה דתלה רש"י ז"ל כוונת ר"ל שלא חארע תקלה ע"י לדיקים למה לא כפשוטו להסיר הממשול מכהנים כמו צבי

לברר מכל ספק עומאה, ושם אין המדובר מקצרות לדיקים אלא מחסום מתים כמו שאמר שהוא צשציל ספק עומאה ותו לא ורש"י ז"ל כתב שם שהכניס לא היו יכולין ליכנס לאותו שוק מפני העומאה, ועוד דגם בלא"ה עדיין אינו מתורץ החילוק למה צ"צ גבי ר' זנאה כתב העטם צשציל העהרות שלא יאהילו דה ודאי שייך בכל הקצרים ולא הזכיר כלל מכבוד הדיקים שלא תארע תקלה על ידן וצ"מ גבי ר"ל שינה את טעמו לומר צשציל כבוד הדיקים.

וב"ש צדברי יחזקאל שרש"י ז"ל הוכרח לפרש כן צשציל שאמר ר"ל הו מליין מערתא דרבנן ואם העטם צשציל מכשול כהנים הו ל"י לליין מערות של כל מתים לפענ"ד י"ל כמ"ש רש"י ז"ל צ"צ גבי ר' זנאה דלפי שהי' אדם גדול וחשוב ניתן לו רשות ליכנס למערת לדיקים ולמודם אבל אחר לא כדאמרין גדולים לדיקים צמיתתן יותר מצחייבם וכמו כן י"ל גם כאן דלמערת שאר מתים היו יכולים גם אחרים ליכנס לתוכם ולליינס אבל למערתא דרבנן לא הניחו את אחרים ליכנס אלא לר"ל וע"כ אמר ר"ל הו מליין מערתא דרבנן ואטפיי"כ למערתא דר"ח גם ר"ל לא הו יכול ליכנס. אלא שלכאורה יש ראוי אחרת מן הש"ס שאין העטם צשציל מכשול שהרי אמרו אח"כ כי מעא למערתא דר"ח איעלמא מיניי חלש דעתיה אמר רבנש"ע לא פלפתי תורה כמותו יתה צת קול ואמרה לו תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא ריבנת, וצ"צ גבי ר' זנאה כי מעא למערתא דאדם הראשון יתה צת קול ואמרה נסתכלת צדמות דיוקני צדיקני עלמה אל הסתכלת הא צעינא לליויני מערתא כמות החילוניה כך מדה הפנימית, והנה מה דיש חילוק צמערת ר"ח עבור שלא הו רשות לר"ל ליכנס לתוכו איעלמא מיניי ופירש"י לא יכול למנוח מקומה וברי' זנאה צמערת אדה"ר לא נעלמה מיניי המקום אלא שהצת קול מונעו מליכנס זה אפשר לומר שלא רצו צשמים להעלים מישראל מקום מערת המכפלה קצרות האצות הקדושים כמו שנקברה רחל אמנו צדרך למען יתפללו שם בני הגולה, אבל גם חילוק אחר אנו רואים, ששם אלא ר' זנאה אחר שמנעו הצ"ק מליכנס למערת אדה"ר עדיין הו שאל כהלכה והא צעינא לליויני מערתא עד

ר' זנאה צ"צ דפי' משום נושאי עהרות שלא יאהילו ושוב כתב דעל רש"י ז"ל לק"מ כי הוכרח לפרש דברי הגמרא דאמר ר"ל הו מליין מערתא דרבנן ואם העטם משום מכשול כהנים הו ל"י לליין כל מערות של מתים לאת הכרות רש"י לפרש דמשום כבוד הדיקים עשה שלא תצוא תקלה על ידן אבל לריך להצין צאמת כוונת ר"ל דלא חשש על מערות אחרים, ונדחק לתרץ צשציל דאיחא צפוסקים עומאה שאין הנזיר מגלה עלי' אין הכהן מוזכר עלי' וא"כ אם לא היתה העומאה ידועה לא הו"ל לר"ל למיחש על הכהנים רק אטפיי"כ תקלה מיקרי ולדיקים לא ניחא להו צהכי לאת לייין ר"ל מערתא דרבנן דוקא עכ"ד.

והנה עיקר תירוטו ז"ל שכתב לדמות לעומאה שאין הנזיר מגלה עלי' נע"ג שאין הענינים דומין זל"י ואין מקומו פה לצאר הלכה זו שצריך אריכות, אבל גם אם הו כעומאה שאין הנזיר מגלה עלי' ואין צו איסור תורה אבל איסור דרבנן ודאי הו אף שאין הנזיר מגלה עלי', והרמב"ם פ"ג מה' עומאת מה הל' ג' כתב לפיכך אני אומר שכל עומאה מן המת שאין הנזיר מגלה עלי' אינה דין תורה, וצפ"ה מה' נזירות הל' ט"ו כתב הרמב"ם נזיר שפעמא למת צין צעומאות שהוא מגלה עליהם צין צעומאות שאינו מגלה עליהם הרי זה לוקה וכתב שם המל"מ מכאן אני חמה על מ"ש רבינו צה' עומאת מת שכל עומאה שאין הנזיר מגלה עלי' אינה דין תורה והם דברים סותרים זה לזה שהרי הכא פסק דלוקה על עומאה שאין הנזיר מגלה עלי' משמע שהיא מן התורה וסיים צ"ע. אמנם זה ודאי דמדרבנן אסור לכל הדעות וא"כ גם צהמערות שאין מדהן ידוע אף אם נימא צשציל שאינו אלא ספק אין צו איסור דאורייתא אבל עכ"פ איסורא דרבנן אית צי' וגם זה לריך חיקון שלא יכשלו הכהנים צעומאה דרבנן, וחזינן צמס' צצת שהצחתי לעיל צעוצוד דרש"י שגם שם לא הו אלא ספק עומאה כמו שאמרו הלשון צגמי איכא דוכתא דאית צי' ספק עומאה ואטפיי"כ הולרכו הכהנים להקיפו אף שהי' צצערא ונעשה נסי נסים להצביי' להביל אותו המקום מן הספק, וקוצ"ה לא עביד ניסא למגנא חלמא לורך ותיקון גדול יש צדבר

שהשיבו לו כמדת החינוכה כך מדה הפנימית. וחזוין
 צה דאף שאמרו לו הטעם שאין רשות ליכנס למערה
 אדכ"ר שלא להסתכל בדיוקנה עלמה של הקב"ה מ"מ
 לא הספיק לו טעם זה על שאלתו והא צעינא לניין
 מערתא וכאן צר"ל אחר שהשיבו לו ע"י הצ"ק
 שמש"ה אין לו רשות ליכנס למערת ר"ח יען שהי'
 גדול ממנו בהרצנת תורה תו לא שאל מידיי והא צעינא
 לניוגא מערתא ולא נעשה שום חיקוין, ונראה מזה
 שבכאן אין הטעם בשביל מכשול ולכן אין לחוש כי
 אין הטעם אלא בשביל כבוד הדיקים והיכא דלא
 אפשר לא קפדי אבל עומא צעי למה הוי התם יותר
 החשש בשביל מכשול מצדאן.

בב

ואורי אפשר לומר עפ"י מה שאמרו בגמרא צרכות
 דף י"ט ע"ב ע"ב מדלגין היינו ע"ג ארונות של
 מחוס לקראת מלכים ומסוק הטעם דאמר רבא דבר
 חורה אהל כל שיש בו חלל עפה חוץ צפני עומאה
 ושאין בו חלל עפה אינו חוץ צפני עומאה ורוב
 ארונות יש בהן חלל עפה וגזרו על שיש בהם משום
 שאין בהם ומשום כבוד מלכים לא גזרו רבנן וא"כ
 כיון דאף אם ידעינן זודאי מקום הארון אינו אלא
 גזירה דרבנן דהולכין אחר הרוב לכן כשהוא ספק
 ואינו ידוע הוי ספק דרבנן להקל ואין צה מכשול
 בעלם אלא שקמי שמיא גליא והלדיקים בעלמם יודעים
 אם יש בארונם חלל עפה הוי זה קפידא אללם אם
 יארע מכשול על ידם לכן כתב רש"י ז"ל טעם זה,
 והיכא דלא אפשר לא חיישינן כיון דמעיקר ההלכה
 אין לחוש. אמנם צ"ב כתבו התוס' מניין מערתא
 משום דקצר סתום עומאה צוקעת ועולה משמע דמיירי
 התם בעומאה דאורייתא דעומאה דרבנן יש בכל
 הארונות לכל הדיעות, ואולי בשביל שראוין שהחמיר
 כ"כ אף בספק שאמר צעינא לניין מערתא לכן מיסתבר
 לאוקמי' עומאה דאורייתא לא עומאה דרבנן. ובתוס'
 צ"ב ד' ק' ע"ב ד"ה ורומן כתבו שהכווין שלהם
 היו פתוחים מן הצד דאלו היו סתומין היחה צוקעת
 עומאה ועולה ואדכ"ר יותר יש עומאה כשהוא פתוח
 עפה יעו"ש, וכעין זה הוא בתוס' צרכות דף י"ט
 ע"ב ד"ה רוב, ומלשון התוס' שכתבו שהכווין שלהם

היו פתוחים משמע דלאו בכל הדורות היו עושין
 כן אלא צדור שלהם ר"ל בזמן התנאים והאמוראים
 היו הכוון והארונות נעשים כן וא"כ מה שאמרו
 בגמרא צרכות רוב ארונות יש בהם חלל עפה ואינו
 אסור אלא מדרבנן משום גזירה זה קאי על זמניהם
 שהיו עושין את הארונות פתוחים ואין ראוי משם
 על דורות הקודמים בזמן האבות הקדושים ואדכ"ר.
 וצפרט לפי המבואר צ"ב דף ק' ע"ב צמשה דהמוכר
 מקום וכו' ורומן שצעה דכתבו שם הרשב"ם והתוס'
 דמש"ה היו עושין הארון צפותא עפה כדי שלא
 תהא העומאה צוקעת ועולה שלא לעמא העוצרים
 על המערה וא"כ מה שאמרו רוב ארונות יש בהם
 חלל עפה הוא ג"כ מטעם זה שהי' המנהג לעשות
 כן להציל עכ"פ מעומאה דאורייתא את העובר על
 גביו ולא שייך זה אלא אחר מ"ת שיש דיני עומאה
 וטברה בישראל אבל קודם מ"ת שלא היו עדיין דיני
 עומאה ועברה לא הי' המנהג לעשות הארונות צפותא
 עפה וממילא לא היו רוב ארונות צפותא עפה והוי
 העברה על גבי הארונות עומאה דאורייתא שצוקעת
 ועולה. ובזה מובן החילוק שצ"מ שאמר ר"ל הוי
 מניין מערתא דרבנן ולשון זה קאי על התנאים
 והאמוראים שקראום חכמים רבנן ובזמניהם היו
 עושין הארונות צפותא עפה ולא הי' אלא איסור
 דרבנן לא החמיר כ"כ לחוש לספיאק היכא דלא
 אפשר לוי ליכנס לתוך המערה שאין הטעם בשביל
 מכשול אלא בשביל כבוד הלדיקים כנז"ל משא"כ צ"ב
 דר' צנאה הוי מניין המערות שמדורות הקודמים
 כמו שאמר. כי מעא למערתא דאצרכם ולמערתא
 דאדכ"ר ובמערות שקודם מ"ת לא אמרו שרובן נעשו
 צפותא עפה והוי איסור דאורייתא לכן החמיר כ"כ
 אף במקום ספק ואמר צעינא למניינא מערתא וכתב
 רש"י ז"ל הטעם בשביל תקלת העברות כנז"ל.

עו"י צה דכנה צדברי יחזקאל שם כתב לצרר
 שהוא איסור דאורייתא לכהנים לעמאות עלמם
 אף בקצרי לדיקים וראיותיו עלומות ממערתא דאצרכם
 ומנושאי ארונו של יוסף ועוד כמה ראיות צרות
 יש צדד וצודאי דהלכה כמותו צאיסור הכהנים
 בקצרי לדיקים, אבל לעומת זה מבואר צכמה מקומות
 שאין קדושים האמיתיים שום עומאה. וצדברי יחזקאל

הוראת התורה, וזוה מיושגין כל הסחירות דוק ותשכח.

ולפ"ן אפשר לומר במערת ר"ה ה' יודע האמת שאין שם שום עומאה אלא כיון שהצ"ד לריכין להורות זוה איסור ממילא הוי תקלה וגנאי ללדיקים אם נכשלים על ידן והולך לזיינו, אבל כיון שנעלמה אח"כ כפי רש"י ז"ל שלא ידע מקומה וצכה"ג שא"ה לצוה לידי ידיעה להכיר את המקום ומאין תמלא והיא נעלמה מעיני כל חי תו ליכא איסור עפ"י הוראת צ"ד כמ"ש הר"ש מקינן על הקוש"י מנחל איתן האיד מותר לרוע דכיון דאין המקום ניכר אין לו דין קבוע ומותר לרוע בכל העולם כולו, ע"י פ"ח ס"ו ק"י ס"ק י"ג וצשאר פוסקים, וא"כ גם צוה כיון שעפ"י הוראת צ"ד אין איסור צכה"ג שאינו ניכר מקום הקבועות אלא שקמי שמיא גליא מקום הקצר והוא היודע שאין שם עומאה תו אין תקלה להעובר דרך שם ולא הולך לזיינו עוד, משא"כ בר' צנאה במערת המכפילה כיון שלא ה' רצון הצורה ית' להעלימו והולכו הצ"ד להורות איסור אף בצספיקו ויוכל להיות מזה תקלה עפ"י הלכה שיעטו צו ההולכין שמה ולכן הקשה לשאלו צעינא למזיינא מערתא, ויש עוד דברים צוה אלא שאין להאריך כ"כ.

ק

וגרזורר לענייניו דכיון שאנו רואין צפי' מכל הכ"ל שהתנאים והאמוראים ערמו הרבה לעהר א"י כמו עושי עהרות שצבית שני והיו זהירים הכהנים מלהניג כף רגל על מקום שיש צו ספק עומאה הוי ודאי איסורא לכהנים לילך למקום ספק עומאה דכשאין העומאה צחיצורין צודאי דאסור להוסיף להם עומאה וא"כ הדבר פשוט וצורו שאסורין לילך לחי"ל כי מי ציעל הבזירה שגזרו עומאה על ארץ העמים וצא"י יש מקומות מוחזקין בטברה, ולכן פסקו כן צעושוע"ע לא מחמת דברי הר"י והר"ש שאין ראי' מדבריהם כמ"ש, גם הצ"י לא הביא שום מקור לדבר כי הוא פשוט וצורר כאשר כתבתי ואין לירך לראי' וא"כ דקפו גדולי הפוסקים אח"כ שפירשו דברי

נדחק לתרץ איזה מקומות, ועדיין אינו מיושב שפיר. גם מצוהר כן צשאר מקומות שלא הוצאו צדברי יחזקאל. ואין להאריך צוה כי דברים צרורים כתב צוה ק"ז הישמה משה פי' שמיני שצוה מיושב הכל דתקשה שם צדבר מיתח נדב ואציהוא האיד עשה ה' ככה להמיתם צמקדש ה' ולעצור על לאו דעומאה מקדש והקצ"ה שומר תורתו, ודחה כל הציוראים שנאמרו צוה, גם מ"ש הל"ה דאז אכתי לא נלעווינו צפי' עמאים כתב שאין זה מספיק אלא לדין אבל לא על השי"ת איד עבר על לאו דהא ואהי' אללו אמון וגו' כתיב, ומסיק דצחמת לדיקים אין להם עומאה וחי' ראוי להיות שצדיקים לא יעמאו אף לא ניתנה לנו להתנהג צדון זה כי הכרעה זו אין דעתנו דעת האנושי מקפת אותה כי אינו ה' חוקר לצ וצותן כליות כתיב והאדם יראה לעינים ולכך אין לנו להתנהג צוה כלל אף אם נודע לנו שהוא לדיק כדי שלא לחלק צין לדיק לדיק דאין כה המצחין צידינו, וא"כ השיב אלי' האמת דקברי לדיקים אין מעמאים אלא שעפ"י הלכה אין להתנהג כן, ולכן צמיתת נדב ואציהוא שלא נאמרה עדיין פי' עמאים ולא ה' איסור מלד צי"ד שלמטה אלא שהקצ"ה ידע מתורתו הקדושה ולפניו ית"ש נללו כל תעלומות שלא ה' צקדושים האלה שום עומאה יעיו"ש שהאריך. והם דברים צרורים, דהלא גם צמיתת צי"ד אמרו שאין מועיל תשובה אף דודאי אין לך דבר שעומד צפני התשובה ואם עשה תשובה שלימה צחמת אין ספק שנחכפר עונו וא"כ אין צו עוד חיוב מיתח ואעפ"י סוקלין ושורפין את המחויב צצ"ד ואינו מועיל תשובה, יען שעיקר התשובה תלוי צנקודה שצלב שיעיד עליו יודע תעלומות, ומה שתלוי צנקודה הלצ זה לא נמסר לצ"ד של מטה אלא ה' הוא הצותן כליות ולצ וככה ניתנה התורה"ק לפי מה ששכל האנושי מקיף ותורה לא צשמים היא. וכבר הצחתי צוה דברי הנוצ"י והחיד"א. ומכש"כ להצחין מי שהוא קדוש צחמת עד כדי מדה זו שלא ישלטו צו שום עומאה זה ודאי לא נמסר לצ"ד של מטה ולריכין להורות איסור צוה אף צקדושים אמיתיים וממילא שהכין עובר על איסור דאורייתא אף אם קמי שמיא גליא שאין צו עומאה כי ככה ניתנה התורה"ק לפי הוראת הצ"ד ומתנהגים למעלה לפי

הטושו"ע שלא אמרו זה אלא צעת שבי' מקומות צדוקין ומוחזקין צטברה צא"י משא"כ עכשיו שפסקה הצדיקה והחזקה טברה שמה והערלים מלאו את הארץ ואין דורש ואין מבקש אחריהם בכל מקומות מושבותיהם שמה שוכנים כהנים ולוים וישראלים הו אין כ"מ לענין זה בין א"י וחול' ואין מקום לאסור לכהנים ליגך לחול'. ולדינא הנה החת"ס ז"ל לא כתב הכרעה דעתו בהלכה זו אם מותר לכהנים ליגך לחול' כי לא הביא כל הענין אלא בדרך אגב לפלפול בדרך כותבי תשובות והוא ז"ל סובב בתשובתו רק על השאלה שנשאל שם שאין לו כ"מ לגידון דידי' בהלכה זו. אמנם יחי' איך שיהי' צפי' הדברים ובפלפולים כיון שעכ"פ מפורש ויאל להקל עלי ספק ומחנצבים בסגנון אחד כל אלה הפוסקים המהרש"ל והצ"ח והדרישה והעו"ז והש"ך אשר בתורתם נהגה יומם ולילה ונמשכין אחריהם בכל מיני הוראות אין ספק שכדאי המה לסמוך עליהם צפרע צמילתא דרבנן ועי' מל"מ פ"א מה' עומאת מה ה' ג' שכתב דין גזירה דארץ העמים דמה שהוא צעין דלא איפשטא פשוטא דאזלינן לקולא דהא ספיקא דרבנן הוא יעיי"ש, וא"כ אף לו יחא אלא ספיקא פשוט צעינו להקל ומכש"כ כשכל אלה הפוסקים שהצאתי אין עושין שום ספק בצדריהם, וכבר כתבתי שלפענ"ד מיושצין צדריהם באופן שאין שום מחלוקת בין הפוסקים הראשונים וגדולי האחרונים אלו ואלו דברי אלקים חיים יחדיו מלומדים. והנה צהנים שהחשש הוא צצביל עומאת כהנים הביאו הדינים הרא"ש והעור והשו"ע אבל צשאר כל אדם שהשאלה היא צצביל ישוב א"י וצצביל הפקעת המנות זה השמיעו לגמרי הרא"ש והעור והשו"ע, ונראה דסברי שאינו נוהג כלל צצב"ז כאשר הארכתי למעלה.

קא

וידחי' איך שיהי' כיון שצרא"ש ועשו"ע אין זכר מזה, גם בצדרי הראשונים ז"ל היא מצובה גדולה ואין לנו דבר צרו, ורוב החולקים על הרי"ח הוא צמה שכתב גם צהך דינא דהכל מעלין שאינו נוהג צצב"ז. גם המהרי"ע שהרבה צמחלקותו עליו יוחר מהכל עד שחשב שאינו כלל מדברי הרי"ח תמך

צראשונה יסודו על המהר"ם והרא"ש שכן כתב אחר שהביא דברי הרא"ש והמהר"ם שמכאן למד שצדרי הרי"ח אינן מיוסוד התוס' כי מי לנו צקי צדרי התוס' ממהר"ם והרא"ש והלא הרא"ש לא הביא אלא הך דינא דהכל מעלין וזולת זה מלות העלי' ואיסור התייחסה מא"י לא הביא כלל והמהר"ם כתב צפי' שיש חילוק בין זמן הביית לזמן הזה לענין אם היא תוכל לבקף אותה, אלא לענין שהוא יכול לבקף אותה כתב שאין חילוק בין זמן הביית לזמן הזה. ועכ"פ גם הוא ז"ל סובר שצזמן הזה אין המלצה גדולה כמו צצב"ז ואלו הי' סובר כדעת הרמב"ן שגם עכשיו היא מלצה דאורייתא אין מקום לחלק.

גם כתב המהר"ם שהסוגי' שצש"ס צצלי אף צהך דהכל מעלין מיירי רק צצב"ז שלכן כתבו שאף היא תוכל לבקף אותה ואם מוקי אותה בסוגי' צצב"ז אף שאין שם רמז מצב"ז נראה דמכש"כ צהסוגיות והמימרות שצש"ס שלמדו מקרא דדוד ומקרא דאלימלך שהיו צזמן שישראל שרוין על אדמתן דמיסחצרי יותר לאוקמי צצב"ז לא צזמן הגלות, כאשר הארכתי למעלה, וכן כתב התומת ישרים שצזה דעת הרי"ם והרי"ח שיון דסוגית ה"ש"ם צזה מיירי רק צצב"ז, אלא ממה שכתב המהר"ם שגם עכשיו יש מלצה עכ"פ לענין אם הוא יוכל לבקף אותה מזה הביא נגד רי"ח שכתב שאינו נוהג כלל.

גם השלח"ק שכתב על דברי רי"ח שהם צדרי יחיד כתב העטם צצביל שהביאו כל הפוסקים הך דינא דהכל מעלין נמלח שעיקר הפלוגתא סובבת ע"ז ומה שהביאו גם דעת הרמב"ן הוא כדך הפוסקים שצציתין הכל לרווחא דמילתא שהרמב"ן ז"ל כתב עוד יוחר, אבל לא אמרו משם רוב הפוסקים אלא נגד הרי"ח שאינו סובר גם הך דינא דהכל מעלין. וכבר כתבתי שגם מדברי החרדים אף שהעתיק דברי הרמב"ן אין ראי' שהכריע כותי' להלכה אלא שדרכו להביא הכל צחיוצ המלות אף דיעות יחידות שא"א שיהיו כולם להלכה דא"כ יהי' יוחר ממנין תרי"ג. וכבר הארכתי לעיל צעטמו ונימוקו. גם השלח"ק העתיק מהס' חרדים שלדעת הרמב"ן הוא ממנין תרי"ג לדור צא"י שנאמר וירשחה וישבת צה, וחזינן

לו מקום ד' אמות של הלכה, והאריך עוד שם אח"כ מעגין קדושת המקום שנתקדש ע"י תורה ותפלה.

קב

ובשו"ת בית שלמה יו"ד ח"צ סי' ל"ד נשאל בא' שהו' מתומכי דאורייתא ומחזיקי את חתנו ככדי שיוכל לשקוד על החורב וקעת עלה בלבו לנסוע לא"י ועי"ז ינטרף חתנו לבעל מלימודו להמליא ערף לביחו, והשיב באריכות ומבאר מש"ס ופוסקים דמלכות ת"ת דוחה ישיבת א"י, גם שאר מצוה שנתחייב בה בחו"ל ובא"י לא יוכל לקיים אותה מצוה לא יעלה מחו"ל לא"י לקיים מצוה התלויה בארץ כיון שע"ז לא יוכל לקיים מצוה שנתחייב בה מכבר ובמצוה התלויה בארץ עדיין לא נתחייב. גם כתב דהחזקת ידי לומדי תורה יש לו דין ת"ת כדכתב קרא שמה זבולון בלאהך ויששכר באהלהך וכן הוא צש"ע דמי שא"ל לו ללמוד וכו' יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו לומד בעלמו וע"כ סיים דהמחזיק ידי לומדי תורה בחו"ל וע"י נסיעתו לא"י לא יוכל להחזיק חלילה לו לבעל מצוה רבה הלזו ליכנס בספיקות ליסע לאר"ק.

עוד חידש שם דאף שמבואר צש"ס דת"ת עלמס עדיפי מהמחזיק ת"ת כמו שאמרו כל הנביאים לא נתנבאו וכו' ולמהכח ת"ת מנכסיו אבל ת"ת עלמס עין לא ראתה מ"מ מחזיקי ת"ת יותר שכן בעוה מת"ת עלמס דת"ת עלמס אין עבודתן שלימה אלא בלומדים לשמה ואם לאו ח"ו יוכל להיות סס וכו' ומי יודע באיזה אופן הוא, אבל המחזיק ת"ת ועושה בשלימות כי אסור להרהר אחר ת"ת וצודאי עושה לשמה וא"כ המחזיק נותן על חזקתו של לומד תורה לשמה ושכרו בעוה ועי"ז שכתב.

והנה ממש"ש שלא יניח מצוה שהיא לפניו לעלות לא"י בשביל מצוה התלויה בארץ יען שבמצוה שהיא לפניו נתחייב ובמצוה התלויה עדיין לא נתחייב צוה מבואר שסובר ג"כ בפשיטות שבגוף העלוי לא"י אין חיוב מצוה אלא בשביל מצוה התלויה בארץ, שאם יש מצוה גם בעלמס העלוי כבר נתחייב צוה גם בהיותו בחו"ל, אלא שגם השיבות העבודה בא"י ומצוה התלויה

שהוא בעלמו לא מנה ישוב א"י במנין תרי"ג, וכל החשבון שכתב במנין המצוה הוא כדעת הרמב"ם, ועי"ז צפ' מסעי ששם הכחוב וירשעה וישבת צה שמשם הוליא הרמב"ן למנות ישוב א"י במנין המצוה והשלה"ק חשב צפ' מסעי כל המצוה שבאוחו הפ' כדרכו בכל הפרשיות ולא חשב כלל ישוב א"י, וע"כ שאינו סובר כדעת הרמב"ן במנין המצוה, ואעפ"כ כשמדבר מקדושת המקום בא"י הציא שהרמב"ן מנאו במנין תרי"ג וע"כ שלא הציאו אלא לרווחא דמילתא כדרך הפוסקים.

וא"ל דאף דפליג על הרמב"ן במנין המצוה מ"מ לדינא סבר כוותי' דהוי דאורייתא, שהלא הציא דברי הרמב"ן שכתב טעמו ונימוקו שהוא דאורייתא אך בשביל אותו הקרא דירשעה אותה וישבתה צה שהוא מ"ע ממנין המצוה, ואם השלה"ק לא סבר כוותי' צוה במנין המצוה ל"ל שסובר כדעת רש"י והרמב"ם שאינו מ"ע אלא הכעשה ומנין לו לאמר שהיא דאורייתא. ואין לדחוק ולומר שיש לו איזה דרך אחר שאף שאינו במנין המצוה מ"מ הוא דאורייתא דנמצא לפי"ז שגם הרמב"ם ז"ל מלי סבר שהיא דאורייתא, דא"כ למה חלה הדבר רק בשעת הרמב"ן שאומר שהיא מ"ע ממנין המצוה ולא רמז כלל לאותו הדרך שהוא סובר שאף לדעת הרמב"ם י"ל שהיא דאורייתא וע"כ שאינו כן. ואף הרש"ש שהעלה להלכה כדעת אביו החשב"ן שהיא כשיטת זקינו הרמב"ן ז"ל שהיא דאורייתא מ"מ כתב שאתן הפוסקים שאין הושבים ישוב א"י במנין המצוה סוברים דלאו דאורייתא היא. ולעיל הבאתי עוד הרבה פוסקים שכותבין כן. וא"כ גם השלה"ק בתוך אותן הפוסקים שאין סוברים להלכה כדעת הרמב"ן שלא הציאו כדרך שכתבתי למעלה. וכן נראה ג"כ מלשון שהעתיקתי למעלה מהשלה"ק שכתב במק"א הטעם של העולין לא"י שהוא בשביל להביא עלמס לידי חיוב מצוה כמו שמענישין לפעמים מי שאינו מביא עלמו לידי חיוב ולא רמז כלל לדברי הרמב"ן שהיא דאורייתא ממש. ועיקר דברי השל"ה בק' סוברים על השיבות החורה והעבודה שבארץ ישראל מחמת קדושת המקום. וכתב אח"כ שמי שלא זכה לקבוע דירתו בארמת הקודש יש לו תקנה מדוגמת מקום קדוש להיות

בארץ הוא דבר גדול, ומ"מ לא ינית עי"ז מלוא שהיא לפניו וכבר נתחייב בה כאשר הוכיח צראיות.

וק"ו הישמה משה זלכה"ה שבכ"מ בספריו מחשיב מאד ישיבת א"י וכשראה חתנו הקדוש הר"י דבי עילאה זלכה"ה ליסע לא"י כתב לו מכתב בתוקף שלא יסע, ונדפס מכתב זה בישמה משה הנדפס מחדש בליקוטים וכתב שם על הכניעה לא"י באמת מי לא ידע מגודל ערכה של מלוא זו ובוודאי גם אני השקפה נפשי לדבר זה אך כבר אמרו החז"ל הוי מחשב הפסד מלוא כנגד שכרה וכו' והוי ערום ביראה שבחתי דרכי וכו' וברור אלני כשמש שאם חסע ולא שכרי בהפסדי שאשליך מלוא נאמנים רבים ונכבדים בוודאי מספק אולי אוכל לעבוד את ה' שם יותר מכאן, ואין ספק מוליא מידי וודאי וכו' ובפירוש שמעתי מצו"ק מהררי"ז ז"ל מלוצלין זצ"וק לברכה שהי' מדבר מענין נסיעה לא"י ואמר הכנסת אורחים שלי אך אפסיד אם חסע לשם, הרי שקל הפסד של מלוא ומשום זה לא נסע לאה"ק, עכלה"ק, והנה העיד בשם מרן קוב"ק מלוצלין זלכה"ה ששמע צפי' מפיו הקדוש שלא ראה להפסיד מלוא הכנסת אורחים בשביל נסיעה לא"י.

ובב"ש הכ"ש שלחזיק ת"ח בחו"ל דוחה מלוא ישיבת א"י שהחזקת ת"ח יש לו דין ת"ח שיש לו חלק בחורחה, הנה לפי"ז כש"כ המחזיק ת"ח בא"י דאית צ"י תרחי שיש לו חלק בחורה ובמע"ט שעושים שם, וגם יש לו חלק במלוא ישוב א"י כי עיקר מלוא ישוב א"י הוא לעסוק שם בחורה ומלוא שעל חנאי זה ניתנה הארץ כאשר הארכתי לעיל, וא"כ נוכל כולנו לקיים מלוא ישוב א"י בהתאמנות לשלוח להם החזקה בכל מה דאפשר, ובפרע לתשב"ר, וכבר הבאתי כן דעת גדולים וקדושים הקודמים שכתבו ככה.

גם צמ"ש הכ"ש ששכר המחזיק את הח"ח בעוה יותר משכר הח"ח עלמו כמו שהבאתי עעמו וגימוןו כזה, כש"כ דשייך כן בח"ח שבא"י כי הדר בא"י אף אם הוא ירא וחרד ואינו הולך ח"י בעלת רשעים ובדרך חטאים, מ"מ היא אחריות גדול שלא

יהי' נחפס ח"ו בלחה חטאים שחמור הוא שם מאד וח"ו יוכל להיות שיאל שכרו בהפסדו, אבל השולח המעות למי שהוא בחזקת כשרות שאין לו חלק ונחלה עם הרשעים וכיון שעל חזקה זו שולח המעות אין לי חלק בחטאים שלו אלא בחורה ומלוא שלו. והחיד"א בספרו יוסף אומץ סי' י"ע שהאריך שם בגודל הזכות לשלוח החזקה לעניי א"י כתב שם באמצע הדברים ובמה יתראה עבד ה' להיות לו חלק בישיבת א"י ובחורת א"י אם לא בחזוקת ציד יושבי' וגמירי גדול המעשה ויהי בשלם סוכו ומעונתו עכ"ל, והאריך שם עוצא עוד בלשונות כאלו, ונראה מלשונו זה דלפי הכלל של גדול המעשה יותר מן העושה כן גדלה חלקם במלוא ישיבת א"י. ובחורה א"י של השולחים החזקה לח"ה שבא"י יותר מן העושים, וזהו מלמד העעמים שכתבתי למעלה. אבל כמו שהשולחים מעות לא"י עבור החזקת תורה ומלוא יש לו חלק חשוב ביישוב ארץ ישראל ובחורה א"י כמו כן רע ומר ר"ל הנותנים מעות למונים ואפיקורסים המעמאים את הארץ ויש לו חלק בעוונות הנוראים של המעמאים את הארץ ר"ל, וכבר הבאתי במאמר ג' שצויות את דברי המד"ר פ' ויקרא שחמור יותר עונש המחזיקים את צעלי העצירות מעונש העושים העצירות בעלמם, וככה הוא צנותנים מעות להמתחצרים עם המינים והמחזיקים אותם ר"ל, השי"ת ילילנו מהם וממהומם.

קג

ובעיקר הלכה של מלוא ישוב א"י אף צהך דינא דהכל מעלין שזה מוצאך כמעט בכל הראשונים זולת הר"ח בחוס' ופסקו כן להלכה בשו"ע בלי שום חולק ואעפ"כ הביא שם בצאה"ט סי' ע"ה ס"ק י"ע דברי הכה"ג שביא הרבה חולקים בדבר וסברי כר"ח וסוים כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא מי יוכל לכפות מי שאינו רוצה לעלות וחייב ליתן לה כתובתה, וק"ו בחיוב הדירה בא"י ובאיסור הליאה משם שהרא"ש והעו"ש"ע השמיטוהו לגמרי וגם בדברי הראשונים רבו המחלוקת והספיקות כאשר נתבאר מכל דברי השקו"ט שהבאתי, ויתבאר עוד צפרעיות בסוף הקונט', ומי יוכל לומר עפ"י הלכה שיש חיוב דירות א"י ואיסור ביניאה משם.

ות"ח שכבוד מנוחתם בחו"ל והמב ככל דור-דור מרובים מצניו א"י כהם וכהם מאה פעמים חלילה שילדו לריק ויגעו לזבלה. והיעצ"ן כתב עוד יותר שאין א' מני אלף מתעורר להחזיק בה לדור בא"י, וכתב אח"כ שבאמת היא תמי קיימת על ישראל קדושים בכל מקום החמירו על עצמם בכמה דקדוקי מלוח מדקדקים בהם ביותר מפזרין ממון רב ועורחים בהם ביותר לקיימם בשלימות האפשרי, ומדוע מזלזלין ומתעללין במצוה החציבה הזאת, יתד שכל התורה חלוי' בה יעיי"ש.

וז"ה באמת תמי קיימת על כל הדורות. וכל הדורות הקודמים לא היו ציונות ומלכות המינות המסיתה ומדיחה ר"ל, כי אדרבה כלל הדורות היו א"י מלאה קדושה וטברה וא"ל להבין למה לא נסעו אז לא"י. גם היעצ"ן בעצמו שהרעיש כ"כ באותו התמי גם הוא ז"ל בעצמו לא נסע לא"י והאריך ימים אח"כ בחו"ל ושם מג"כ, ומ"ש התגלות על עצמו הם דברים בלתי מובנים דא"כ נפל פותח צבירה שאם הוא ז"ל צרוב קדושתו היו מפחד שלא הכין דבר לנפש כראוי שלא לצוא בהיכל המלך ביאה ריקנית מי לא יירא ולא יפחד. גם בניו הקדושים ז"ל שכח להם יעקב אביהם בצוואה חמורה ליסע לא"י שום א' מהם לא קיים אותה הצוואה ונשארו כולם בחו"ל אף שהיו כולם לדיקים וקדושים.

גם המהרי"ט שהחמיר כ"כ במלות ישוב א"י עד שחשב עי"ז לדחות דברי הר"ח שכתבם שלא ממנו ילאו הדברים גם הוא בעצמו היו בתחלה בלפת ואח"כ נסע מא"י וקבע דירתו בחו"ל בקונסטנטינא ושם מג"כ. כהנה וכהנה תמוהות רבות ועלומות בכל הדורות כולם. הן אמת כי הערה זה כבר נפתח בגדולים ועוד בכלבו סי' קכ"ז הביא תשובת הר"ם שכתב בסוף התשובה וששאלת למה לא הלכו גדולי ישראל לא"י, אשיבך דלח הוי מוותר להו וחיו לריבין להצטעל מלימודם ולשוע אחר מזונתם וכו' יעיי"ש. ואינו מובן כי זה ה' ה' ח' ה' המדובר מאיזה גדולי ישראל קאחס שלא הלכו, אבל אם היו בכל הדורות מאה פעמים או אלף פעמים יותר בחו"ל מבא"י הכי אירע לכולם כן בכל הדורות שלא יכלו להתפרנס בא"י.

גם אפשר דצומן ששכיחי פריאותה טובא ורובא דרובא נכשלין כו"ע מודי לדברי הר"ח שהרוב אינם יכולין לחבר כאשר אכתוב בזה עוד. גם כמה שהאריכו החרדים והשלה"ק בגדול המעלה והחשיבות של העובד השי"ת באה"ק זה וודאי אמת ויציב אבל חלוי' וקון זה כי התנו תנאי כפול שצריך כל איש צבואו לא"י להיות ירא שמים כפלי כפלים, ובעו"ה צדור השפל הזה עדיין לא טעמנו טעם י"ש, והאריך ווכל להגיע לכפלי כפלים. וכבר הבאתי שכל אותן שהתלבשו כ"כ בחשיבות ישוב א"י החרדים והשלי"ח והיעצ"ן מפורש יולא בדבריכם שלא אמרו זאת אלא להבאים לא"י להתקדש ולהיות זכיר וזכר מציבול תורה ומכל עבירה קלה ושלא לרדוף שמה אחרי הצלי העולם ח"ו, שאם לאו אומר לו הקב"ה מדוע צאת לעמא אח ארצי כאשר העתקתי לעיל באריכות יותר.

קד

ומ"ם שאצוא אל המכוון בהלכה זו ראיחי לעורר עוד כמה שצריך שימת לב דוודאי אף שמטיקור הדין אין חיוב ליסע לא"י מ"מ זה וודאי שכל היושבין בחו"ל מפסידין הרבה כל מלות התלויות בארץ. גם כמה מעלות טובות נשגבות שיש להעובדים השי"ת בא"י וזכרים שם מכל חטא, וצוודאי שנתאוו כל גדולי ישראל וקדושים לקיום התורה והמלות בא"י כמו שהתאר' מרע"ה אף שהשי"ת אמר לו צפי' שלא יבוא לא"י ופערו הקב"ה צפי', מ"מ לא נח דעתו מלהתאוות לקיום מלות התלויות בארץ והפציר בתפלה עד שאמר לו הקב"ה אל תוסף דבר אלי וגו' שמה למדו בתוס' שצריך להתאוות למלות אף שאינו מחויב. ובלי ספק שכל הגדולים וקדושים שהיו כל מגמת נפשם אף לקיום התורה והמלות שהיו מתאוים לא"י בכליון עינים ודאבון נפש, ואוכב מלות לא ישבע מלות ח"כ.

וא"כ קשה להבין מה זה ועל מה זה שצכל הדורות ממון התנאים והאמוראים עד עתה לא נסעו לא"י כל גדולי ישראל וקדושי עמודי העולם כ"א מיעוטא דמיעוטא בתכלית המיעוט שהיו בא"י. וכתב בתשו' חו"י סי' ר"י כמה אלפי אלפים גדולים וחסידיים

ואין ספק שהיו גם הרבה אין מספר שהיו נכחם לפזר ולא היו נשארים גם בא"י בני מזומות.

והרץ לה הלא היו מוסרים נפשם ומאודם רוחם ונשמתם עבור קיום המלכות וכלל גדול הוא לזון ירחיו יעשה ואמרו חז"ל עה"כ לא יגרע מזדיק עיניו שאין הקב"ה מונע מן הזדיק מה שמחלוק הלא כשיש טעם בדבר, והאיך אירע כזאת לכל גדולי ישראל וקדושי, זולת מיטעא דמיטעא. ומבואר בסי' הישר לר"ת בשער השמיעי שכאשר יראה האדם לעשות דבר מלוב ותזדמן ותקרב לידו ולא נזדמן לו דבר מעכב לו ידע כי מלא חן בעיני אלוקו ואם יראה בעשותו דבר מלוב חזמן לו דברים מעכבין ומטרידין ידע כי הצורה מואם זו ואינו אוהב מעשיו שנאמר וצפרשכס כפיכם אעלים עיני מכם עכ"ל יעיי"ש. והוא כעין שאמרו בגמ' משל לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון של מים על פניו, ואין לך אהובים למקום יותר מהתנאים והאמוראים והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ובעלי התוס' וכל לדיקים וקדושים שהיו מושפעים אך מהשי"ת בכל תנועה ותנועה שדרכיהם וה"א לומר שצחם הזדמן לכולם דברים מעכבין ומטרידין מהעבודה החביבה שבא"י, והלא הקב"ה הוא המכין מזון ומסבב כל הסיבות והאיך הסתבב כן לכל עובדי השי"ת, באמת הלא דבר הוא. ובמרע"ה אמרו חז"ל כמה טעמים צמה שלא הניחו הקב"ה לבוא לא"י, ובוודאי יש גם לכל הני"ל טעם מספיק ולרץ להבינו.

ובסי' האלף לך שלמה מהגאון מהרש"ק ז"ל באהע"ז סי' קי"ח כתב שם דעתו דצוה"ז אין מלוב ליסע לא"י ואי מן הראיות כתב ממה שרואין לדיקים שבוודאי צחם לעלות לא"י ואעפ"כ אינם עולין, ובע"כ סוגי' דעלמא הוי כדעת הסוברים דצוה"ז אין מלוב יעיי"ש. ולפענ"ד אף לדעת הסוברים שאין מלוב מ"מ אינו מובן עיכוב נסיעתם של כל הזדיקים וקדושים כמו שכתבתי לעיל. וחלילה להעלות על הדעת שכ"ז הוא ממקרה וסיבות טבעיות. גם היעב"ץ ערח לתרץ על מה שחכמי הש"ס צבלי לא נסעו לא"י, ובתחלה ראה לומר שלא היו בא"י הרבצת תורה כ"כ אולי מסיבות מלכות הרשעה והא"כ כשהביא שכמה אמוראים נסעו לא"י לא מלא ח"י על הנשארים

צבלי הלא שבוודאי אנוסים היו אם מחמת חולי ויסורין או עוני או תלוי צהו עפלי. וקשה להבין על כל חכמי הש"ס צבלי שהיו מרובין כ"כ שכולם היו אנוסים. ובחסום' קידושין ד' כ"ט ע"ב ד"ה הא מבואר שהיו הרבה תלמידים שבאו מצבלי לא"י ללמוד וחזרו לצבלי שלכן הוצרך לומר להם בהלכה כמו שהיא בצבלי.

ובברך הבאתי במאמר ג' שצעות סי' י"ב שהרבה מהתנאים הקדושים לא נסעו לא"י, גם הלל הזקן שהלכה כמותו בכ"מ ה"י דר צבלי אף בזמן שביבמ"ק ה"י קיים וה"י שם תורה ועבודה כהנים בעבודתם ונשיאי ישראל וסנהדרין בלשכת הגזית ואעפ"כ לא עלה הלל לא"י הלא צבלי בגי' שאלות צהלכה כמבואר בירושלמי פסחים פ"ו ה"א ובחור"כ פ' תזריע שצבלי הלכות האלו עלה מצבלי, ויש שני פירושים שם צראצ"ד או שהוצרך הוא לשאל שאלות אלו בא"י או בהיפך שבני א"י הוצרכו ללמוד אלו הלכות האלו ושלחו אחריו וצא, וא"כ לא היו אנוס ומוכרח ליב צבלי כי צבלי הלכות האלו עלה, אלמא שלולא צורך הלימוד בגי' הלכות האלו לא היו עולה לא"י צבלי ישוב א"י. גם בעובדא דפסחים דף ג' ע"ב ששלחו חכמי א"י לריב"צ שלם לך דאת בליצין ומלודתך פרוסה בירושלים, ונתקשו שם צתוס' ד"ה מאל"י למה לא עלה ריב"צ לרגל, ואי מן התירוטים הוא שהיו זקן שאינו יכול להלך צרגליו, ושוב כתבו החוס' תי' אחר דליצין חו"ל הוא נמלא דלפי תי' הא' היו אנוס ולפי תי' השני שהיו צח"ל א"ל לומר כלל שהיו אנוס, ואף שאפשר לדחוק צפי' דברי החוס' דתרו מיני אנוס היו אבל חזינן שעל ישיבתו צח"ל לא עשה שום קושי' שיהי' צורך לומר אנוס ה"י. והאיך אפשר לומר על כל הדורות שאחר חכמי הש"ס הראשונים והאחרונים שכולם אנוסים היו. ועל דורו הוא עצמו מחמת על הגדולים תמי' קיימת, אבל אותה תמי' קיימת בכל דור ודור על הראשונים ועל האחרונים.

קה

ובסדר' היום הביא על השבחה אמת וליבי שהוא מאנשי עוללילא ששלח עזרא אחריהם לעלות

לנסוע צאלה מסעי. גם מר"כ צמס' פסחים שהשב
ישיבתו צא"י לגלות אף שהי' במקום תורה א"ל להבין
כאשר כתבתי לעיל ונר"ך התבוננת בכ"ז.

קו

והנה באצני חר סי' תנ"ד אחר שהביא שיש חיוב
לעלות העיר צבז דא"כ ח"ו עוברין כל ישראל
צמ"ע גדולה כזאת השקולה ככל המלות וחלילה לנו
לעשות גדולי ישראל עושין או מזידין ח"ו, וע"כ צא
לעשות חדשות צמ"ע זו שאין המלצה בישיבת א"י
אלא אם מתפרנס מהכנסה שבשם לא מהנשלה מחו"ל
ויסוד דבריו המה מחמת הקושי' דבין עבד שצרה
לא"י שצריך רבו לשחררו, ואף למוכרו שם צא"י או
להשתעבד בו שם אינו ראוי, ועממא צבי דרחמנא
אמר לא חסגיר עבד אל אדוניו לחו"ל אבל אם רוצה
לשעבד בו צא"י למה לא, וע"כ המליץ דבין דכל
זמן שהעבד צרשות רבו לריך רבו לפרנסו וכשתפרנס
מרבז הנשלה לו מחו"ל אינו מקיים מצות ישוב א"י
כי עיקר מצות ישוב א"י הוא צבזיל שאינו תחת
שום שר כמו צחו"ל אלף תחת הקב"ה צעמנו, וא"כ
אם מתפרנס ממה שנשלה לו מחו"ל עדיין הוא מתפרנס
ממה שצא מתחת השר ולא הוי זה ישיבת א"י, וא"כ
אם אינו משחרר העבד ומשעבד בו הוא מתפרנס
מהבא מרבז מחו"ל, ולכן אף אם הוא צא"י אינו
מקיים ישוב א"י. וכתב צבז דאף שהפירות שאוכל
שמה הוא אינו מהשפעות השר מ"מ לריך שגם המעות
הקונה בהם את הפירות לא יהיו מהשפעת השר ואינו
מקיים מצות ישוב א"י צאופן אחר. וצוה רצה לתרץ
עמס כל הגדולים שלא נסעו לא"י צבזיל שהיו לריכים
להמעות הבא מחו"ל ואינם מקיימים המלצה אף
בהיותם צא"י. ושוב חזר בו שיש קצת מלצה אף במקבל
המעות מחו"ל אלף שאינו עיקר המלצה.

והנה עיקר יסודו מהקושי' הנ"ל צעבד וכן כתב
אחר כך באצני חר סי' תנ"ז שחילא דידי'
מהך קושי' שהיא פלא למה לא יהי' ראוי להשתעבד
עמו צא"י וזה תימה שהרי קושי' זו תירלו הרא"ש
צפ' השולח והעור סי' רס"ז והוא גם צחוס' גיעין
ד' מ"ד שהעמס הוא דחיישין שמה יסדלנו צדצרים

לא"י ולא רצו לעלות צאמרס שכיון שהיו עתידים
להגלות פעם אחרת וציהמ"ק עתיד ליהרב למה לנו
להכפיל יגונינו, טוב לנו לעמוד צמקומינו ולעבד
את ה', וכדי שלא יחזיקו אותם צאנשי רשע ומחוסרי
אמנה ח"ו כתבו להם זה השבז הגדול שמרומז בו
הגלות והגאולות. וצודאי שהיו אלו אנשים גדולים
מאוד כי קבל מהם עזרה ואנשי כנה"ג זה השבז
וקצבו אותו צתפלה שיאמרו אותו כל ישראל כולם
והחשיבו שבז זה יותר מהק"ש שהרי אמרו צגמ'
צרכות ד' כ"א ע"א ספק קרא ק"ש אינו חוזר
וקורא ספק אמר אמנת ויניב חוזר ואומר אמנת ויניב,
ואף שהעמס הוא שחוזר צספק אמר אמנת ויניב
צבזיל שיש בו הצכרת ינ"מ שהוא חיוב לאורייתא
יותר מק"ש, אבל הא גופא מה שהניחו אותו החיוב
של ינ"מ שהוא יותר מק"ש צתוך אותו השבז של
עולטילא לחייב צאמירתו את כל הכלל ישראל הוא
הסכמה חלוטה שנכתב צצרה"ק וכיוונו אל האמנת.
וצל"ה כל מה שנתייסד ע"י אנשי כנה"ג לחייב
את כל ישראל הכל הוי צצרה"ק אמיתי, ואם כן
דצריהם של אנשי עולטילא תורה היא. והם צודאי
לא היו אנוסים שאילו היו אנוסים לא הוי עזרה
שולה אחריהם ולא היו לריכים להשיב העמס שאינם
רולים צבזיל שעתיד בית המקדש ליהרב אלף היו
אומרים אנוסים אנהנו או סיבה אחרת שמונעת אותנו,
וע"כ צבזיל שום סיבה יהי' דעמס שלא לעלות, והאיך
לא נתחוו גדולים וקדושים כאלו לחשיבות העבודה
צצרה"ק ולקיום מצות התלויות צצרה"ק, והאיך נתקבלו
דצריהם לפני עזרה ואנשי כנסת הגדולה. וכבר
הצאתי הקושי' גם מר"ז שלעיו סומכין צמה שחלק
על ר"י ומסר נפשו ליסע לא"י דרך ימים ונהרות,
ואעפ"כ לא נסע עד שהראו לו מן השמים שהוא
נקי מכל חטא, וכבר הארכתו צוה שהיא פליאה
עלזמה. והתשצ"ץ עם כל הפוסקים שסוצרים שיש
מצוה לעלות לא"י הביאו ראוי מר"ז שמסר נפשו
כ"כ לעבור דרך ימים ונהרות צלי מצרא. ולענ"ד
הלא אדרבא משם ראוי להיפך דאף שמסר נפשו כ"כ
לצוה לא"י מ"מ נמנע מליסע עד שהראו לו מן
השמים שהוא נקי מכל חטא וא"כ מי הוא זה ואחזי
הוא שיוכל ליסע כי מי יזכה להוראה מן השמים
שנקי מכל חטא כמו ר"ז ונמלא שאין לשום אדם

קז

ומה שכביא עוד מקור ממנו שאמר יעא"ש ח"ו נכסי חו"ל כדאי לו, הנה ח"ו שום רמז ורמחה שהוא בשביל ישוב א"י אלא יעא"ש ח"ו על עצמו וזחינתו שאינו כדאי לו ומי יוכל לידע שורשו וזחינתו וטעמו וזא"ח ע"ה מלינו שאה"כ ולאברם היטיב בעצורה והי' לו עושר גדול במצרים ולקח עמו הכל והביאו לא"י ולא מלינו בשום מקום לומר שאינו כדאי לו, גם הכטיח הקצ"כ לא"ח ע"ה ואחרי כן יאלו ברכוש גדול והי' בשביל זה מכת חשך וניסי ניסים נעשו שיגיעו לזיחת מצרים וזיחת הים שלא יאמר אותו לדיק וכו' ואלו לא היו חוטאים אח"כ היו צאים לא"י תיכף כשעלה פרסת רגליהם מן הים כמו שאמרו חז"ל, וגם שבמדבר לא היו לריכים למאומה וע"כ הי' כל הרכוש הזה כדי להביאו לא"י. ולדברי האבני חר ח"ו זכר זכות אלא פסידא שמפסידין המצוה הגדולה של ישוב א"י ולא עבד קוצ"ה ניסא למגנא, ואין זה הכטחה טובה לאותו לדיק אם הי' טוב יותר שלא יביאו עמם כלום מחו"ל אלא יהי' להם השפעה מא"י, וכיון שגם במצרים לא בא הרכוש אלא ע"י ניסים, הלא ניסים אפשר להיות גם צא"י.

והנה כל הגדולים שדורות הקודמים עוד מהרבה מאות שנים לוחו ככרכוי להחזיק עניו א"י וכחצו כולם שגם המחזיקים מחו"ל את העוסקים צתורה צא"י מקיימים צה מצות ישוב א"י שיש להם חלק בעסק החורה צא"י. וצ"י מעשי אבות הנדפס צירושלים שנאספו שמה כל העדרים כמה מאמרים וכחצים שנכתבו ונחתמו בדבר לימוד הלשון הוצא שם צמדור השלישי אות הי' מכתב הנעשה צאסיפה מן רבנים גאוניים מפורסמים ונחתם עליו כ"כ גדולים ולדיקים וצאמצע הדברים שם כתוב לאמור ח"ל: העיר הקדושה היא תקות הצבל לב הארץ מקודשת לשמים לכל אשר יקדיש ימיו לתורה ולתעודה וכה הי' מתנהג מיום הוסדה דור אחר דור מצבותינו ורבותינו זיע"ל ואחינו שצבולה הם מחזיקים צדי אחיהם יושבי הקודש להמליח להם מחייתם ופרנסתם וצ"ה כל ישראל יש להם חלק במצות ישוב הארץ, עכ"ל. והי' זה דבר צרור בכל הדורות שצמה ששולחים

שלא אחרי לחו"ל א"כ כיון שצבואר צדברי הראשונים ח"י אחר על קושי' זו א"כ נסחר היסוד ונפל הצנין, והאריך אפשר להמליח דינים חדשים מח"י אחר נגד צדרי הראשונים ז"ל, ומדערתו הרבה ראשונים צקושי' זו וכולם מתנצחים בצנגון הי' שהטעם הוא שמה ישלדנו שהוא כעין גזירה ולא כתבו הטעם שצמה שמשעצדו ולריך לפרנסו מצטלו ממצות ישוב א"י אף כשיושב שם ואינו משלדו כלום ש"מ דלא ס"ל הכי ואין הדין כן. ואף שלפלפול אפשר לומר כמה חירושים אף שאין זכר למו צדברי הראשונים אבל לדינא ח"ו לנו אלא צדרי הראשונים ז"ל.

והו"ו לזה אף חלו הי' זה קושי' חדשה שלא נמצא עלי' שום חירוף לא נוכל להמליח מחמת קושי' דינים חדשים צמצורה דאורייתא מה שאין זכר למו צש"ס וצראשונים כמ"ש הרא"ש צמו"ק בשביל קושי' לא יסחר דין דשערי חירושים לא נעטלו ולא דרשינן טעמא דקרא לחדש דין ע"י הטעם אף צטעמים המצוארים צגמ' ומכש"כ צטעמים שחדשין מעצמינו, ומי יוכל לידע טעמו של יוצר צראשית להגיד שטעם המצוה של ישוב הארץ תלוי רק בצכילת המצוות שמה.

וזה וודאי מלינו כ"פ צקראי וצדברי חז"ל שטעם מצות ישוב הארץ הוא צעצור ישמרו חקיו ותורותיו ילוצרו כמו שהארכתי לעיל, והכל תלוי צקיום הצורה והמצות שמה, אבל שיכ"י תלוי מצות ישוב הארץ אם אצלגן מפרי' זה לא מלינו צשום מקום. והעור אור"ח סי' ר"ג כתב על מה שאומרים צצרכת על המח"י ונאלל מפרי' ונשצב מטובה שאין לאומרו שאין לחמוד הארץ בשביל פרי' וטובה אלא לקיים מצות התלויה צארץ. וכבר הצאחי מ"ש הצ"ח ליישב זה. ואם נימא דעיקר המצוה של ישוב א"י תלוי צזה אם אוכלין רק מפירות א"י ולא מחו"ל ח"ו צזה שום קושי' צמה שאומרין ונאלל מפרי' ונשצב מטובה כי עיקר המצוה תלוי צזה, אבל וודאי שזה אינו, אלא המצוה הוא לקיים שם מצותי' ולעסוק צתורה ועבודת הש"י"ת צמקום הקודש ואותן שעוסקין שם צצמסחר וצצעודה גשמית הוא רק בשביל-הכרח הפרנסה, לא מטעם אחר.

מעוה לא"י שיעסקו שמה בתורה מקיימים כולם מלות ישוב הארץ. וכן האריך צוה המכר"ם חאג"ה בספרו שפת אמת והחיד"א בספרו יוסף אומץ סי' י"ט שזה דברים צרורים שהשולחים מעוה להחזקת לומדי תורה בא"י מקיימים מלות ישוב א"י כמו היושבים שמה. ולפי דברי האבני נזר אדרב"ה צוה מצטלים המלוה כי ע"י שיושבי הארץ מקבלים מעוה מחו"ל ואינם עוסקים שמה במלאכה או מסחר להרוויח גם המה אינם מקיימים המלוה ח"ו. אבל אין לזה שום מקור, ומלות ישוב א"י הוא לעסוק שם בתורה על עהרה הקודש, והמחזיקים מחו"ל ציד העוסקים בתורה שמה וצפרע להשג"ר אשרי חלקם שמקיימים ע"ז כולם מלות ישוב א"י כמו יששכר וזבולון, ח"ב.

והגה"צ ר' עקיבא יוסף צעהמ"ה סי' לב העברי ז"ל כתב צפחיתת ספרו שמרו משפט ח"ל: ויהי בשנת תר"ל וכו' לקחתי את דרכי לא"י וכו' עד אשר באתי לסיגוע אל הגאון הדיק וכו' בעל ייעב לב ז"ל והוא הרעיש עולם כנגדו ודבר אלי גם בעוה יתירה כאילו אני הייתי רב והוא התלמיד ואמר לי וכו' מה עושה לנו מה חסר לנו, אם רואה רבנות אני אהן לו כראונו והזכיר לפני ג' או ד' מקומות וכאשר אבחר מהם להיות רב שם והוא יגמור הדבר, והתחלתי לומר תירושים וכו' אך לא יכולתי להוציא כל לבי, ואולי כעין דח"ל ראה ראיתי אני ראיתי רא"י אחת והוא ראה שתי ראיות ונפח למרחוק ז"ל כלל גדול כאשר שמע כי לא אשמע לקולו נתן פקודה במקומו וכל גבולו מי אשר מחזיק אותי ליסע לא"י כאילו מחזיק לע"ע ועד הייתי מוכרה לצרות מן כל הגבול ולרכוב צהרים על סוסים ולצרות בגבול זיצענצערעגן עכ"ל.

הגה הדפים בעלמו מה שאירע לו אלל ק"ז הייעב לב זל"ה ונדע אשר ק"ז זל"ה"ה ה"י חובב הארץ מאוד וכ"ק חמיו הגב"ק האבדק"ק טאלטשווא ז"ל שבי אח"כ אב"ד דק"ק אפת נסע לא"י בעלמו. גם הוא ז"ל ה"י בדעתו ליסע אלל שאמר אח"כ שרואה שזריכים לו צמדינתו וא"ה לו לנסוע. ונראה מה שהתאמץ כ"כ בעוה הקורה אלל הגב"ז הני"ל שלל יסע לא"י, בשביל שהלך צאוהו הרעיון לעשות קאלאניעסם אף שהיתה כוונתו לש"ש, אבל ה"י טעות גדול ומרע. וכבר הצאחי שמצוואר גם צמכתהיבס של אותן שהלכו צרעיון הזה כי גדולי ישראל והדיקים היותר גדולים המה מתנגדים לזה, וצא' מן המכתבים שצ"י חיבת הארץ הנדפס לחזק רעיון הקאלאניסטן וה"י זה עוד

מעוה לא"י שיעסקו שמה בתורה מקיימים כולם מלות ישוב הארץ. וכן האריך צוה המכר"ם חאג"ה בספרו שפת אמת והחיד"א בספרו יוסף אומץ סי' י"ט שזה דברים צרורים שהשולחים מעוה להחזקת לומדי תורה בא"י מקיימים מלות ישוב א"י כמו היושבים שמה. ולפי דברי האבני נזר אדרב"ה צוה מצטלים המלוה כי ע"י שיושבי הארץ מקבלים מעוה מחו"ל ואינם עוסקים שמה במלאכה או מסחר להרוויח גם המה אינם מקיימים המלוה ח"ו. אבל אין לזה שום מקור, ומלות ישוב א"י הוא לעסוק שם בתורה על עהרה הקודש, והמחזיקים מחו"ל ציד העוסקים בתורה שמה וצפרע להשג"ר אשרי חלקם שמקיימים ע"ז כולם מלות ישוב א"י כמו יששכר וזבולון, ח"ב.

קח

והנה עוד ערס שהתחיל הלוונות ה"י התעוררות להרבות בעובדי אדמה בא"י וה"י קאת גדולים שהלכו צרעיון הזה וכו' כוונתם לש"ש, אבל רוב גדולים וקדושים לווחו ככרוכי נגד הרעיון הזה והשתדלו רק לשלוח מעוה מחו"ל שיעסקו שמה בא"י בתורה צעברה. חכ כבר הדפיסו המשתדלים להחזיק רעיון הקאלאניסטן סי' חצת הארץ והאריכו בעטנות להחזקת הרעיון הזה, וכאבו בעלמם שגדולי ישראל מתנגדים לזה, אלל שהתוכחו עמם בדברים שאין בהם ממש, כאשר יראה הרוואה שמה.

ובשו"ת נפש ח"י נדפס מכתבו של הר"ה מגריידין וכחז הטעם שזריכה להיות שמה עובדי אדמה כדי לקיים המלות שמיטה ושאר מלות התלויות בארץ ימן שכתבו האלשיך והעקיבה צמאח"כ והארץ הזכור שלל ה"י בגלות אלל בשביל זכירת הארץ העלכות שעשו לארץ צשמיטות וכו' בלי מציאות למחול ולכן צריך פיתוי הארץ לקיים שמה השמיטות ושאר המלות. והעיד הנסיון כי נהפוך הוא שצט"ה ע"י שנתרבו שמה בעובדי אדמה נתרבו העלכות ר"ל לארץ צחללם את השמיטות וצערם על שאר מלות התלויות בארץ ומאריכים את הגלות צע"ה, ואלו ה"י רואה מה שנעשה עכשיו מפעולות עובדי האדמה אין ספק שבי צטק ככרוכי נגד הרעיון הזה. וצ"י סוכת שלם הנדפס

עד שאפי' אחר ביאת המשיח יפחדו שמה לא היו בכל המקומות ולא נתקיימה השבועה וא"ל שיהי' הגאולה, עד שישב להם ע"ז המלך המשיח תשובה נלחח, וא"כ הוא הכרח גמור משבועתו של הקב"ה שיביו ישראל בגולה בכל העולם וא"ל שיהי' הגאולה מצלעדי זה ולא יהי' קיצוץ גליות עד אחר ביאת המשיח וכל ישראל יעשו תשובה כמצוה דרמב"ם פ"ז מה' תשובה שאין ישראל נגאלין אלא בתשובה ולמדוכו מהך קרא דכתיב ושנת עד ה' אלקיך ושכ ה' אלקיך וגו' ושכ וקבלך וגו', וכך קרא מצוה קיצוץ גליות שיהי' אחר התשובה שיעשו ישראל אחר ביאת המשיח. והתשובה תהי' צעודם בגלות בין העמים כמצוה בקרא והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה.

קודם שגולד רעיון הליוני ושם כחוצ לאמור שאי' מן העמים שמתנגדים לזה גדולי ישראל הוא בשביל שמתחדים שלא ימח מזה שיראו לעשות מדינה ומלוכה לעמם קודם הזמן. ואז הכתישו זה לגמרי וכחוצ שמה כי בעלילות שוא חושדים אותם כי גם המה יודעים שזה אסור מחמת השבועה לדחוק את הקץ ושוב אח"כ כאשר נולד צפרהסיא הרעיון לעשות המדינה ע"י העמא הידוע בשנת תרנ"ו איגלאי מילחא למפרע כי ירדו הדיקים לסוף דעתם שיראו לעשות מדינה והי' כ"ז מעשה שטן שכי' להם לחזק רב להענין כמה שנתרבו עובדי אדמה, גם נתרבו ע"י קלי הדעת ורשעים גמורים בא"י. והרבה יש לדבר בזה אלא שאין נ"מ להאריך פה בענין זה. ועכ"פ עיקר ישוב א"י הוא להרבות שמה בתורה ומלת.

ומבואר צמד"ר סי' נשא פי' ז' סי' י' לו את בניי רבנן פתרון קרי' בגלות, אין וישלחו אלא לשון גלות כמה דתימא שלח מעל פני ויאלו, מן המחנה זה א"י וכו' כיון שחטאו גלו, כאשר דבר ה' אל משה כן עשו בניי, מה דבר הקב"ה למשה שאם יעשו תשובה במלכות שיהיו שם הקב"ה מקב"ם. והרי שהתשובה מוכרחת להיות צעודם במלכות שיהיו שם ושוב הקב"ה מקב"ם ומציאם לא"י כמו שהוא בקרא. ומ"ש באהבת יונתן בהפטרע פ' בלק שהקב"ה יליל את ישראל ממלחמת גוג ומגוג כאשר יעברו עליהם כמה לרות ואפי"ה לא יעזבו את ה' ואת נחלתם אה"ק זה מיירי במלחמת גוג ומגוג שהוא וודאי אחר ביאת המשיח כמו שאמרו חז"ל בכמה מקומות כנאמר בקרא יתייצבו על ה' ועל משיחו שזה קאי על מלחמת גוג ומגוג שילחם עם מלך המשיח אחר ביאתו, אף שחילולתיו של גוג ומגוג המה בעולם אף קודם ביאת המשיח וסובלין מהם, אבל מה שקראו חז"ל מלחמת גוג ומגוג זה קאי על המלחמה שאחר ביאת המשיח שתייצבו כולם על משיח ה' בגדול והגורא, ומח מיירי באהבת יונתן שם שכיון שהוא אחר ביאת המשיח יהיו אז כל ישראל בא"י, אבל קודם ביאת המשיח תבא באהבת יונתן בעלמא בהפטרע ואתחנן שאף אם כל האומות יסכימו שיהי' קיצוץ ישראל לילך לירושלים חלילה שתלך שמה כי הקץ סתום ואולי אין עתה הזמן האמיתי וכו' עד שתחפץ ר"ל עד

והנה נדחק עוד שם באצני נזר ליישב מה שלא עלו בגדולים לא"י בשביל שאין חיוב לעלות אלא מי שישב שמה מקיים המצוה, ושוב העיר בעלמא דבעידן ריתחא ענשינן מה שלא הביא עלמא לידי חיוב, והאריך עוד שם בצבא שאפשר גם הרמב"ן לא אמר אלא על היושבים שמה ולא שיהי' חיוב לעלות. ויש לפלפל בכל דבריו והבאתי קצת למעלה, אבל כ"ז אינו מעלה ארוכה לאותו החמ"ל הכ"ל. וכבר הארכתי שאף לדעת רוב הפוסקים שאין מניח כלל בעולם הישיבה בא"י אינו מובן מה שכל עמודי הדורות ויסודי העולם היו בחו"ל.

קפ

אבר האמת הצרור שבענין זה, הנה לא יסתפק שום אדם שהגלות היא גזירה מאתו ית"ש כמצוה דכמה קראי ובכ"מ בגמ' ובמדרשות אין מספר. וגדולה מזה כבר הבאתי מה שמצוה צמד"ר שה"ש פ"ב אות ה' עה"כ קול רודי הנה זה בא דקאי על מלך המשיח שבעה שהוא אומר לישראל בחדש הזה אחס נגאלים אומרים לו האריך אנו נגאלים ולא כבר נשבע הקב"ה שהוא משעבדנו צע' אומות והוא משיבן שתי תשובות ואומר להם אחד מכס גולה לצרברי' וא' מכס גולה למטערי' דומה כמי שגליחם כולגם. והרי שזה שבועה מהקב"ה שיהיו גולים בכל ע' אומות

וכיו ישראל כפויי עובד עד שהגלה אותם מא"י והסליכס מעל פניו ואח"כ חזרו בתשובה ושבו אל הטי"ת בתוך הגלות ואמר להם הקב"ה בני הסבו שעה אחת עד שיגיע שעת הסעודה וכ"כ למה כדי למרק עונותיהם של ישראל שיהיו כוון עהורים ויבואו לחיי העוה"ב עכ"ל. ומבואר בזה שהתשובה לריבה להיות בתוך הגלות וגם אח"כ לריך להמתין עד שעת הסעודה.

קי

ובטעם הגלויות מבואר בגמ' פסחים ד' פ"ז ע"ב לא בגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיחוספו עליהם גרים שנאמר וזרעתי לי בארץ, כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורין. ובמהרש"א פי' צמה שאמר כדי שיחוספו עליהם גרים דהיינו לפרסם האמונה גם בשאר עובדי כוכבים. ולכאורה נראה זה ק"ת כוונה אחרת שאין הכוונה גרים ממש אלא לפרסם האמונה בתוך העכו"ם אף אותן שלא נהגיירו. אך אולי כוונתו ז"ל שע"י שיתפרסם האמונה בין העכו"ם יש מליאות שיחפוררו הגרים שראויים להתגייר, כי אם אין צניעות ודיעה כלל מהאמונה מנא ידעו אותן שצריכים להתגייר.

ובגמ' תענית ד' ג' ע"ב הוא ק"ת בלשון אחר שאמרו ז"ל כי כחצבע רוחות השמים פרשתי אחכס נאום ה' מאי קאמר לכו אילימא הכי קאמר לכו הקב"ה לישראל דצדדתיכו בצרבע רוחי דעלמא אי הכי צרבע צרבע מיבעי לוי אלא הכי קאמר כסם שא"ל לעולם בלא רוחות כך א"ל לעולם בלא ישראל ופירש"י ז"ל שאין העולם מתקיים אלא בצביל ישראל והכי אמר קרא בי כדי רוחות השמים פרשתי אחכס לרוחות העולם כדי שיתקיים שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. ופי' בזה המהרש"א בע"ז ד' י' ע"ב שהכוונה הוא שע"י שפירז את ישראל כדי רוחות העולם התפרסם בכל העולם אמונתו ותורתו והוא קיומו של עולם שלא יחרב. ומשמע שזה גופה קיומו של עולם מה שרואין בכל רוחות העולם אלא כל האומות שיש תורה ואמונה בהטי"ת, וזה א"ל אלא אם ישנם ישראל בכל המקומות.

שיגיע הזמן שימלא כל הארץ דעה וכו' וזה הזמן האמיתי, וא"ל שיהי' התחלת קיבוץ גלויות בלי תשובה ודעת שישובו כולם לתורתו הקדושה שנכתב ושע"פ.

ובמש"כ בישמח משה פרשת לך שיעשו תשובה אחר שיבואו לארץ ישראל, זה אמר על תשובה עילאה כמבואר שם שזה הוא למעלה מהשגחתיו שנעשים עי"ז גוי גדול שמתהפך הכל לזכויות אבל סתם תשובה לחזור למועב זה בהכרח שיהי' קודם הגאולה כמבואר ברמב"ם והארכתי בזה למעלה. וכמו שדרשו חז"ל בונה ירושלים ה' ואח"כ נדחי ישראל יכנס. והקיבוץ הראשון ערס שיהי' נבנה ירושלים יהי' ג"כ ע"י מלך המשיח להמדבר כמו שכתב הראב"ד במס' עדיות. ונחצאר כ"ז באורך במאמר ג' שבועות והבאתי שמה בס"י י"ז לשון ה"פיה קול שכתב דכיון דקיי"ל דמלך המשיח יקבץ נדחינו ממכה קראי א"כ אין צידעו להתקבץ מעלמינו יחד וכמו שהוא במד"ר פ' לך עה"כ ידוע חדע ידוע שאני מפזרן חדע שאני מכנסן וכו'. ודבר זה מבואר בכ"מ שא"ל להיות קיבוץ גלויות אלא ע"י הקב"ה בכבודו ובעלמו בלבד, הוא ולא אחר להחערב בזה ח"ו.

וכתב רש"י ז"ל צפ' לנבים עה"כ ושז ה' וגו' ח"ל ה"י לו לכחוב והשיב את שבותך, רבותינו למדו מכאן שהשכינה שרוי' עם ישראל בלרת גלותם וכשנגאלים הכתיב גאולה לעלמו שהוא ישוב עממם, ועוד י"ל שגדול יום קיבוץ גלויות ובקושי באילו הוא עלמו לריך להיות אוחז בידו ממש איש איש ממקומו וכו'. וע"כ אמר צהנדב"א א"ר פ"י המשל על פזרון של ישראל צעה"ב יודע באיזה מקום יפקיד את כליו וכשיבוא צעה"ב לתוך ביתו יבוא כליו עמו לתוך הבית, שהקב"ה שהוא הצעה"ב יודע באיזה מקומות לפזר את ישראל והוא כציכול ית"ש עממם בגולה וכשיחזיר הקב"ה שכינתו לליון ויבוא אל תוך ביתו יבוא אתו עמו ית"ש את ישראל מהמקומות שהפקידם. ומבואר במד"ר ס' שמות פ' א' ס' כ"ו דאף מלך המשיח שעתיד ליפרע מאדום יושב עממם צמדינה שנאמר שם ירעה עגל ושם ירצן וכו'.

ובתנב"א א"ר פ' י"ד כתב ח"ל כיון שטברו על התורה ומלתי' שבזכותם ניתן להם א"י

שיכיו שומרי תורה ומצוות ועובדי השי"ת מפחרין בגולה כדי שיחפרסם תורתו ואמונתו ית"ש בכל המקומות זה א"א אלא ע"י עובדי השי"ת בתורה ומצוות כי אם אין תורה ועבודה הא"ך יחפרסם התורה והאמונה. וכן ממ"ש האר"י ז"ל להעלות הנשמות מכל המקומות מבואר בדברי האר"י ז"ל שזה נעשה ע"י עבודת השי"ת בתורה ומצוות במקום הכוא וא"כ גזירת הגלות הוא גם על הלדקים ואדרבא על ידם נעשה יותר חיקוק ההכרחי.

ובן מבואר במה שאמרו חז"ל צה"ש שאף כשיבוא מלך המשיח לגאלם מן הגלות יפחדו ישראל ויאמרו שלא נתקיים עדיין השבועה מהקב"ה שיכיו בכל ע' אומות וא"א שחבי הגאולה עד שיאמר להם מלך המשיח החשבון שהיו בכל ע' האומות, והלא בלא"ה א"א שחבי הגאולה עד שיחזירם כולם בתשובה וישמרו כל ישראל את התורה כולה כמבואר ברמב"ם וא"כ צעת הגאולה כולם לדיקים, ואעפ"כ יבואו בעטענה שלא היו עדיין בתוך כל הע' אומות, ומבואר בזה שאותה השבועה של הקב"ה שיכיו ישראל בגולה בין כל הע' אומות הוא אף אם כולם לדיקים א"א שיכיו החיקוק צאופן אחר מהמת חטאים הקודמים כמו שיבאר עוד.

ובבר הבאתי מ"ש בלבו"ה הק' פ' צהר עב"כ כי יומך אחיך לתרץ שלא יקשה אם לא היו גולים מי יהי מצרר המתצברים עתה בתפלות ישראל, שאם לא היו ישראל חוטאים הי' להם כח לצרר נילוצות הקדושות במקום שהם מכל המקומות אשר באו שם, משא"כ אחר חטאם חלש הכח ולואי שהשיג ידו במקום עלמו אשר שם הנילוצות. ותי' זה הוא גם על מה שאמרו בגמ' שזורך הגלות בשביל פירסום האמונה, וכן שאר הרבה טעמים שיש בגלות לולא עון הדור הי' כח השפעת הקדושה חזק כ"כ שכלל הי' נשפע ממקומם אבל אחר החטא א"א צענין אחר כ"א ע"י הגלות, וא"א שחבי הגאולה בלא הגלות, וכמבואר במד"ר שה"ש שהבאתי שאף ע"י מלך המשיח א"א שחבי הגאולה אלא אחר שיכיו כל הגלויות כשזעתו של הקב"ה.

ובפסיקתא הוצא בילקוט ראיבני פ' שלח עב"כ ואולם הי' אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ אלו ישראל שנקראו כבוד ה' כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו, מכאן שנגזרה גזירה על ישראל שיכיו גולים בין האומות, והיינו שעל ידי שישראל גולים בין האומות נתמלא כבוד ה' את כל הארץ שחפרסם בכל העולם אמונתו ותורתו כמבואר לעיל.

ושם בגמ' ע"ז ד' י' ע"ב מבואר עוד שע"י שמפחרין ישראל בכל ד' רוחות העולם נילאים מכלי ח"ו שאין כל האומות הורגים אותם ח"ו, וכן הוא מבואר בגמ' פסחים ד' פ"ז ע"ב מאי דכתיב לזקה פרונו בישראל לזקה עשה הקב"ה בישראל שפיון לבין האומות כמבואר שם אח"כ שע"יז אין יכולין לבלותם ח"ו. וכן הוא בתנוד"א. ונראה בזה בגמ' ג' טעמים מלבד שיש עוד טעמים הרבה עד אין חקר כאשר אכתוב להלן.

ובבר הבאתי מ"ש האר"י ז"ל צשער המצות פ' ראה במצוות זכירת יציאת מצרים שיש חילוק בין גאולה מצרים לשאר הגאולות בכל מדי וכו' שבמצרים נתבררו בגאולתם כל הנשמות כמ"ש וינללו את מצרים לכן לא הי' רצון להיות שם עוד, אבל בשאר הגאולות לא נגאלו לגמרי ושארן נשמות שלא נתבררו לכן נשארן ישראל תחת יד צבל ומדי ולא עלו צבנין בית שני כדי לצרר הנשאר שם. ובד' גלויות, צבל מדי ויון ואדום שם הוא גלות מרובה מכלל ישראל כיון שהם השרשים אבל בשאר ע' אומות סגו בגלות א' מישראל כי המה רק פרטים וענפים ואין כל ישראל לריכין לילך בגלות לשם זולת אותם בני אדם אשר נפלו נילוצות נשמותיהם באומה ההיא, הם לריכין לגלות שם כדי לצרר ולבליא משם נילוצותיהם שנפלו שם, יעיי"ש שהאר"ך עוצא. ומוזן בזה דברי המד"ר שה"ש שיש מדינות רסגי צא'.

ולדעת חכמי האמת מה שאמרו בגמ' כדי שיתוספו עליהם גרים הכוונה גם על הנשמות הנעמטין כמ"ש האר"י ז"ל שגם אלו נקראים גרים וגם נשמות הגרים המה מהנשמות שנדחו מישראל ונעמטין בהם כנודע והכל א' הוא. ועכ"פ אנו רואים בזה שההכרח

נחלש כח הקדושה אין מליצות לעברה זו אח"כ יש עובדי ה' בכל המקומות ממש כאשר הבאחי מהאזה"ח הק' צענין ללויות שכחצו חכמי האמת.

קיא

גם השלח"ק אף שצטער האותיות אות ק' האריך הרבה בגודל השבט ומעלה של הדר צא"י אפי' צחורצנה ודחה את דברי ר"ח שכחצ שאין מלוא צה"י וכחצ עליו שהם דברי יחיד ואין להשיגה דבריו והעתיק כל דברי החרדים שהפליג בישוב א"י וכחצ שאריך כל איש ישראל לחצב את א"י ולבוא אליו מאפסי ארץ בשוקה גדולה כבן אל חיק אמו, וברייתא דהדר צה"ל בעוד ע"ז הוא אפי' צחורצנה כאשר העתקתי למעלה ופלפלתי בראיותיו, ואעפ"כ כחצ צפי מסעי ח"ל: ודע אלו המסעות שגזרו על האדם וזרעו שיהיו משולחים ומתפזרים בכל העולם היא לעובר כי מתחלה נצרה האדם להיות צ"ע לעבדה ולשמרה דהיינו קיום החורה ברוחניות, אח"כ כשחטא וגורש מג"ע והגירוש ה' הפיזור בכל מקומות מושבות אף שהי' מלד העונש מ"מ הפיזור ה' לעובה כדי שיחפשע הקדושה בכל העולם לדעת לעבוד את ה' וכו' אח"כ חלה מסעי למוציאים למסעייהם ולמסעייהם למוציאים כי גלו מא"י להו"ל כדי שיחזרו מחו"ל לא"י ואז ארץ הנשמה תהי' כג"ע כי הגלויות גורמים גאולה גדולה לעתיד וכו', גם גלות ישראל שפירסם הקצ"ה בעולם הזה ה' לעובה עוב לדידי' להקצ"ה ועוב לישראל וכו' יעו"ש שהאריך עובא והביא גם דברי הש"ס מ"ש על הגלויות, וכפל זה כ"פ בחיבורו שהגלות הוא מוכרח עבור הגאולה, וא"כ ע"כ אף שהאריך כ"כ בחיבור ביאת הארץ אין כוונתו שיבואו הכל לא"י כיון שצטלמו האריך ג"כ בהכרח פיזור ישראל צגולה צה"ל שיחפשע הקדושה בכל העולם והקצ"ה עשה כן לעובת הקצ"ה ולעובת ישראל ולתועלת הגאולה, ועוד שאר תועלות שהשב. ולהלן יתבאר כיצד יתקיימו שניהם אלו המימרות שצטלמו.

ובאזה"ח הק' פ' צבר כחצ שצירור הנילוות הוא א' מהטעמים של הגלות, וצפ' בחקותי כחצ עוד טעמים שצביל שחכבש מדה"ד וכחצ עוד טעמים אחרים, וכחצ שרשע שואל טעם על הגלות, גם פוי' הכחצ ואחכס אזרה צגויס והריקותי אחרים חרצ שאס לא יקיימו גזירת זירוי צגויס ח"ו חרצ מרועה. ועכ"פ הגלות הוא הכרח להלנת ישראל ולחיקון העולם.

ובגוזה"ק פ' ויחי פ' ל"ח צאמצע סי' צ' הביא מהרמ"ע ז"ל דתכלית הגלויות אינו אלא לעבר אויר ארץ העמים ח"ל הרמ"ע צעשרה מאמרות מאח"ד ח"ד פ' י"ג למחי' שלחם חלקים לעבר המקומות אשר נפולו שמה וכו' וזהו סיבה ענמיות לכל הגלויות שהי' ראשון לכולם ויגרש את האדם כי אז נתחדש לו מגרש חוץ לג"ע למען יתקן אויר החילון צבבל פוי' ויכין כסא כבוד להשראת השכינה צכ"מ וכו' הדרן לגלויות ישראל לפי שגלות שומרון לא היו בני תורה די להם לקדש פאה אחת מן העולם וכו' חבל גלות ירושלים משם נפולו לארצע רוחות העולם למען יפולו מעיינותם להועיל אל הכלל וכו' עכ"ל יעו"ש צאריכות יותר, ותמליות הדברים מצוארים צדבריו צאר היעצ שהגלות צכל ארצות העמים הוא הכרח צצביל שיהי' תורה ועצדות ה' צכל הארצות לעבר אויר העולם כולו שיהי' מוכן להשראת השכינה, וגראה שהוא לפי מה שמצואר צקראי שהמלך המשיח יצבש אח"כ את כל העולם כולו וממילא יהי' צכל העולם קדושה א"י שכן היא ההלכה שמה שכובשין קדין יש לו דין א"י צכל הפרטים, כי מה שיש פלוגתא צצורתי' אס הוא שוב לגמרי לא"י הוא צצביל שלא הי' הכיבוש קדין חבל המלך המשיח שיכבוש הכל כדת וההלכה יהי' צכ"מ דין א"י. וק"ו צתפלה למשה על תהלים מחזור פ"צ פוי' צדרך זה הקרא קומה חלקים שפעה הארץ כי אחת תנחל צכל הויס ח"ל כי ע' קעדראות הם ע' שרי מעלה חבל לעתיד הכל תחת יד הקצ"ה לצדו וכל העולם צצחינה א"י והיינו קומה חלקים דייקא כי אחת תנחל ר"ל כי כל העולם יהי' צצחי' נחלה זו ירושלים עכ"ל ולזה אריך הכנה לעבר אויר כל העולם כולו שיהי' מליצות שחחפשע שמה קדושה א"י וע"כ שיהי' צכל הארצות לריקים עובדי ה' המעכהין את האויר, ויען שע"י עון הדור

ועכ"פ א"א להכתיש מה שמצואר צכחצים וצכ"מ צדברי חכ"ל שישיבתן של ישראל צחוי"ל עד זמן הגאולה היא גזירת המקום צ"ה עד שיבוא

אחר בהיותו בג"ע משא"כ אחר החטא הי' מוכרח עזר שליחות זה להיות צעורה"ז.

וא"כ הי' שני ענינים באדוק, דמלמד שנעשה לו גירושין מג"ע מחמת החטא, גם צא לעוב"ז בשליחות נכבדה לעבוד הש"ת בעולם הגשמי, וזה תיקונו. וכמו כן ממש הוא בישראל אחר החורבן שמחמת החטא גלינו מארצנו אבל אהנו גם שליחים מהקב"ה לכל מקום בואינו לחו"ל לחקן שם לפי דעתו של יולר בראשית אלא שלולא החטא הי' מליחות לגמור השליחות הזאת שם ממקום הקודש שהיינו שרוין על אדמתנו אבל אחר החטא אנו מוכרחין להיות בגולה בחו"ל כדי רוחות העולם לעשות שליחותו של הקב"ה עד זמן הגאולה שהמלך המשיח יקבץ נדחי ישראל, הוא ולא אחר.

קיג

עוד אמרו חכמ"ל בענין הגלות חז"ל המד"ר סדר לך פי' מ"ד סי' כ"א ויהי השמש צאה ועלמה הי', ד' דברים הראה לו גיהנם ומלכויות מ"ת וביהמ"ק ח"ל כ"ז שבנין עסוקים בשמים הם ניילים משמים, פירשו משמים הם נידונים בשמים, ח"ל צמה אחת רוצה שירדו בנין בגיהנם או במלכויות רחצ"פ אמר אצרכם צרר לו את המלכויות ר"י ור"א ורחצ"ה אמרו אצרכם צרר גיהנם והקב"ה צרר לו את המלכויות הה"ד אם לא כי לורם מכרם זה אצרכם וכו' הסגירם מלמד שהסכים הקב"ה לדבריו. והקשה היפ"ת שם על השאלה בגיהנם או במלכויות מה זו שאלה היתכן שיצור עולם הנפשי במקום הגופני ותי' ללא בנעשים בגיהנם לדורי דורות קמיירי כי מי שהמרה כשיעור הזה פשיעא שלא יתכפר בגלות אלא בנעשים מדת זמן י"צ חודש או פחות, וככה"ג אפשר שיצור בגיהנם שהוא זמן מועט עם היותו בנפש במקום מלכויות שהוא בכל חיי האדם כצמח דורות.

והקשה עוד וכי אהנו העומדים בגלות נפטרו מעונש גיהנם זו אינה תורה דא"כ הותרה הרעובה, ותי' דל"ק אלא שלא יהי' העונש גמור בגיהנם אבל יתכפרו מקאתם צעורה"ז. ונתקשה עוד מ"ע שאלה זו לאצרכם כי הי' הוא היודע ועד מהו

מלך המשיח ויעשה קיבוץ גלויות. וכבר הכאתי דברי הרמב"ן עלמו שכתב שמה שישראל בארצות אויביהם זה המנילם מכלי ר"ל ועי' ברמב"ן בסי' המלחמות פ"ק דבינה בהפלוגתה שדעת הר"י ז"ל דבני א"י לריכין לעשות שני ימים טובים של ר"ה, ובעה"מ ורבינו אפרים פליגי, והביאו ראיות, גם הביאו שככה נהגו כל הדורות שם בא"י שלא שמרו אלא יום א' עד עתה חדשים מקרוב צאו שהביגו לעשות שני ימים עפ"י הי' הר"י ז"ל, והרמב"ן שם במלחמות האריך לברר כשיטת הר"י וכתב שמה שלא עשו כן בני א"י אינה ענינה לפי שגלינו גלות שלימה וצעונותינו לא נאשאר בא"י צימים בהם אלא מעטים ואינם בני תורה ועי"ש. והרי שדחה מנהג א"י שמכמה דורות מחמת שהיו מעטים והבני תורה הי' בחו"ל מסיבת הגלות שנגזר צעונותיו ובודאי לא עברו כל בני תורה שצמחה דורות הראשונים על מזה לדורייתא שהוא לדעת הרמב"ן ז"ל, אלא שגזירה היא מאתו ית"ש כחז"ל.

קיב

וכבר אמרתי בזה לפרש לשון חכמ"ל צמד"ר בפתיחתה דאיכה סי' ד' ר"א פתח והמה כאדם עברו צרית, אמר הקב"ה אדם הראשון הכנסתי אותי לג"ע וליויתיו ועבר על לווי ודנתי אותו בגירושין ובשילוחין וכו' אף בניו הכנסתי אותם לא"י וכו' ולויתים ועברו על לווי וכו' ודנתי אותם בגירושין שנאמר מציתי אגרשם ודנתי אותם בשלוחין שנאמר שלא מעל פני וכו'. ונתקשו המפוי' למה כפל הדבר דין גירושין ודין שילוחין ומאי נ"מ בין גירושין לשילוחין. וצ"ע"ד נדחק בזה. ולפענ"ד פשוט דהנה גירושין הוא עונש דמחמת החטא מגרשין אותו ממקום הקודש אף אם אין נותנין לו שום שליחות לאותו המקום שהולך לשם, משא"כ שילוחין הוא כשנותנים לו איזה שליחות לחקן במקום שצא והוא נוסע וצא בשליחות מאתו ית"ש. וכמו כן הי' אלו השתי בחינות באדוק"ר כמ"ש השלה"ק שמחמת החטא גרשוהו מג"ע אבל גם צא לעוב"ז בשליחות מאתו ית"ש לעשות ולחקן בעולם מה שהוא רצון הבורא צ"ה לחקון בעולם, אלא שלולא החטא הי' מליחות לגמור זה השליחות באופן

ואולי י"ל עפ"י מ"ש ק"ז צפירושו חפלה למשה על תהלים מזמור קמ"ג עה"פ למדני לעשות רלונך וגו' חלח"ק: הנה אמרו החכמים שעיקר עבודת השי"ת הוא שיכו"י על צחי" שגם אם עונש יענש צגיבהס על קיוס המלות מ"מ יעשה צחשקות גדול להשלים רלונך, והנה זה דבר קשה מאוד שיכו"י כיון שהוא א' מיי"ג עיקרים שהקצ"ה משלס שבר עוב לעושי רלונך רק שלר"ך לחשוב ולכווין שאני עושה דבר זה גם על מנת שאסבול צגיבהס עכ"ל הק'. וח"כ א"א צוודלי ה"י צצחניה זו שה"י מוכן אף לסבול הצגיבהס עבור מלותיו ית"ש ולכן צגולה שהוא צחול"ל שמפסידין הרבה מלות התלויות צארץ גם שאר מלות עיקרן צא"י ע"כ צחר צגיבהס שלא יה"י הפסד צמלות שך ה"י מדתו צעבודת השי"ת צקיוס תורה ומלות, חבל הקצ"ה חמר לו חח"כ שאינו כן חלל שמשלס שבר עוב לעושי רלונך ית"ש ורואה הוא צחקתן של ישראל שיכו"י צגולה ליפטר מעונש הצגיבהס הקשה, וחחר שמע ח"א ע"ה שזכו רלון הצורה ית"ש גם הוא ה"י דעתו כן כי לא ה"י כוונתו חלל להשלים רלון הצורה ית"ש. ומה שמחלה של חל הקצ"ה חת חצרהס וחוצרן חח"כ להחזירו חחור ולא חמר לו מעיקר ח לברר חת המלכות, י"ל שהוא ע"ד שה"י צנסיון העקידה שחמר לו הקצ"ה לשחוע חת צנו ושוב חמר לו חח"כ חל תשלח ידך חל הנער וה"י זה כדי לגלות נדקתו של ח"א ע"ה שמוסר הכל ולא נחשב חללו מחומה נגד לוויי הצורה צ"ה ושוב חחר צחגלה זה חמר לו חחמת, כמו כן י"ל צברך דע"י ששאל הקצ"ה לחצרהס נחברר נדקתו שאף צגיבהס חינו חללו מחומה נגד הפסד חוזה מלות חבל חח"כ חמר לו חחמת כי רואה הקצ"ה צעובת ישראל להכילס מציבהס ע"י שיכו"י צחול"ל מפוזר צמלכות. ומה שהגליות הוא נגד צגיבהס אף שצחזה מקומן צמפורשים כחצו קלת הסצר חבל זה דרכס של המפו' לצקס קלת לשצר חת החזון והעיקר הוא שחגתנו לא נדע דרכיו של השי"ת צשכר ועונש צחחה חופן הוא מדה כנגד מדה כאמור לא מחשבתי מחשבתיכס ולא דרכיכס דרכי.

ובזה אפשר להבין דברי המד"ר פ' מסעי סי' ה' עה"כ כי חחס צאים חל חארץ כנען חת חארץ אשר חפול לכס צחחלה מלמד שהראה לו הקצ"ה

העוב לישראל והוא יצטר לנו העוב וכש"כ למ"ד שצצרהס צירר לו צגיבהס וכו' השיצו חחור מעיקר ח נמי למה שאל חת פיו מחחר שלא יתקיים צירורו חס לא יצטר צעוב, ונדחק צזה ליישב. חמנס צנוה"ק חלך צדרך חחרת ולא ניחא ל"י דרכו של היפ"ת והחריך עובח, וחמלית דבריו צקינור דוודחי גם עכשו יס עונש צגיבהס לחחר מיחה שהוא עונש חנפס כמצחר צכ"מ חבל חכא מיירי צעונש חגוף צגיבהס לחחר חחח"מ ציוס הדון שזה לא יה"י חלל לרשעי עכו"ס או אף פושעי ישראל שהס רשעים גמורים כאפיקורסים וכדומה אשר לא יכונה צסם ישראל, חבל רוב המון ישראל נפעים חו מעונש צגיבהס צעבור שסצלו עונש המלכות צעוה"ו. ומה שהוצרך לשחול חת חצרהס חחריך עובח לצחר שכבר נתון הקצ"ה לחצרהס חת חארץ צלי שוס חנחי ולכן חו כשרחה חח"כ לברר לו מלכות שחמח ע"י ש שחנית חארץ הוא על חנחי שישמרו חקיו וחורותיו יללרו כי חס יחטאו יהיו צגולה צחול"ל חחת המלכות ויחצטל מחנת חארץ וחינו מחרחיו לחזור מדיבורו הרשון שנתן לו חת חארץ סחס לכן ה"י צורך לשחלת חצרהס שהוא צעלמו יחחול על חחמתה חרשונה וישחר רק חחנה זו שהוא חלוי צחנחי של שמירת חחורה כדי שינללו ע"י חגלות מעונש הצגיבהס, וע"י ש שהחריך מאוד וחצחתי רק חחמלית צקינור נמך.

ו'א הצנתי חחך נחייב צדבריו הקושי' למה ה"י צורך לשחול חת חצרהס ולהשיצו חחור מדבריו דמה שח"י שה"י צורך לשחול כדי שיחחול על חחמה חרשונה ע"י ה"י סגו חס צחחלה ה"י חומר לו הקצ"ה שזה עובתן של ישראל שיחחול על חחמה חרשונה, חבל חס חחר השחלה צחר לו חצרהס חת הצגיבהס ולא מחל על חחנת חארץ, חלל שהקצ"ה חחזירו מדבריו והודיע לו שזה לעובה שיברור המלכות ויחחול על חחמה והסכים חזה מחמת דבריו של הקצ"ה, וזה ה"י יכול להיות אף מחחלה צלי שחלה. גם חינו מיישב כ"כ למ"ד שחצרהס צירר לו צגיבהס חחך אפשר ליצטר צגיבהס הקשה שלחחר חחיית חחמים שאינו חלל לרשעים גמורים כאפיקורסיט ודומיין שדגויס לדורי דורות. גם שחר דקדוקיס יס צדבריו וחין להחריך.

שיכוי מלוח בהיפך לישב צא"י, ולעיל כחצתי לתרץ שיש חילוק בין עליי בחומה ובין עליי ביחיד כמו שהוא בדברי הריב"ש והרשב"ש וכן הוא בגמ' בדברי ר"י אבל זה מועיל רק לתרץ שלא יקשה מאיסור השבועה דקאי רק על עליי בחומה ואפ"ל דביחיד יש מלוח אבל כיון שנצטרך שהגזירה היא שיכוי בגולה ואחז"ל בזה כמה עעמים כמו שהבאתי וגם הרמב"ן עצמו כתב דהבעה דלא מאסתים לכוותם חלוי בהיותם בארץ אויביכם וזה אינו מתורץ אף אם נימא שאין לעלות אלא ביחידות דמ"מ אם עולים הרבה אף שהי' ביחידות באופן שאין צו איסור השבועה של עליי בחומה אבל כיון שאינם בחז"ל מפוזר בין כל האומות גם זה הוא נגד שבועתו של הקב"ה שיכוי מפוזרים בכל רוחות העולם, ותזינן דאף אחר ביאת המשיח שאז אין עוד שבועה על עליי בחומה כמ"ש עד שחפץ זהו זמן הגאולה ע"י מלך המשיח כמו שדרשו חז"ל ואלו ה' שבועות אינם אלא שלא לדחוק ולמהר עשות ככה ערם זמן הגאולה אף רגע אחת אבל אחר ביאת המשיח שהוא זמן הקץ ויעשו ישראל תשובה בעלו אלו השבועות, ואעפ"י לורך גם אז לאותו החשבון שיאמר להם מלך המשיח שנתקיים גם שבועתו של הקב"ה שיכוי בין כל ע' האומות וא"כ אף אם אין עוזרין על השבועה של עליי בחומה מ"מ הכרח שיכוי בגולה מפוזר בין האומות, וכן הוא לפי העעמים שאמרו חז"ל על הגלות. והגם שנראה שהגזירה היא רק על רוב ישראל שיכוי בגולה וצוה יולאין ידי חובתם אבל במלוח דאורייתא המועלת על כאו"א מישראל אין מספיק חילוק זה ואי' שוקל ואי' סופר לכוין המספר שאם מועטין כמה שמה עושים מלוח בעליי ואם מתרצין הוי עזירה שהוא נגד גזירתו של הקב"ה והלא אף אם נוסעים רק ביחידות לאט לאט מ"מ צרבות השנים יש מליאות שיכוי שמה רוב ישראל.

למשה כל מה שהי' ועתיד להיות וכו' ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי וגו' לזרעך אתננה הראיתוך בעיניך מלמד שהראהו גיהנם וכו' התחיל משה מחיירה מן הגיהנם אמר לו הראיתוך בעיניך ושמה לא תעבור. ואינו מובן כיון דכל אותו קרא קאי על מה שהראה לו א"י וא"כ מה שייטות לגיהנם אלא אותה המראה של א"י. ולהב"ל מובן דכיון שכחב שהראה לו צא"י כל מה שהי' ועתיד להיות וא"כ ראה כל אותן שני הגלות שיכוי ישראל מפוזרין בחז"ל תחת המלכויות ולא יכוי צא"י וזה לער גדול ולכן הוכרח להראות לו גם את הגיהנם ככדי שיראה ממה שניללים ע"י שלא יהיו צא"י ויחפיים דעתו בזה, אבל כאשר ראה את הגיהנם התחיל להתיירא ממנו עד שאמר לו הקב"ה הראיתוך בעיניך ושמה לא תעבור.

ו'ישון המדרש הנחומא פ' פקודי סי' ח' אחר שהביא אותה המימרה שצירר אצרהם את הגלות ואמר מוטב שישתעבדו בני בגלות ולא ירד אחד מזני לגיהנם והככים הקב"ה עמו סיים לבסוף אמר הקב"ה צעוב"י אתם משועבדים בידי גלות ולעתיד לבוא אני מעביר את הגלות מכס שנמשלו כמים ואילול אחכם מגיהנם וכו'. ומצואר בזה שאך לעתיד לבוא יעביר הקב"ה את הגלות אבל עד ביאת המשיח הגלות הוא הכרח להלכה מגיהנם, מלבד שארי העעמים שהבאתי לעיל מדברי חז"ל, וצבל דרכי השי"ת יש עעמים עד אין שיטור והחקר אלקי תמלא ובמה שלא הורשה מרע"ה לבוא לא"י אמרו חז"ל אחי עעמים והמגלה עמוקות הוסיף עוד עעמים למאות, וכללו של דבר שזה ודאי שהגלות הוא מאתו ית"ש לעוצת ישראל ולעוצת העולם וא"כ אין התחלת קושי מה שהסתבצ מהמסבצ כל הסיבות צרובא דרובא מגדולי ישראל וקדושו שיכוי בחז"ל כי כן הוא ההכרח להיות בגולה עד זמן הגאולה כז"ל.

קיד

וכתב בישמח משה פ' בשלח עה"כ תביאמו ותטעמו וגו' דבגאולות הראשונות שהיו מקובצין יחד אמר עד יעבור שלא היו מחוסרין אלא העברה ממקום למקום ובשלישית שכן מפוזרין צד' קלוות ואין ידיעה כלל מה לזה ויש מקומות ומדינות שאין יודעין מהם והם אין יודעין מאתנו אמר לשון הבאה שהשי"ת

אבל קשה האך סברי הרמב"ן וסויעתו שיש מלוח בישוב א"י אף בזמן הגלות כיון שהוא גזירה מן העמים להיות מפוזרין בין העמים האך אפשר

שכתב קודם בגזירת הגלות דמי שהגלם לא היו מניחם לשוב ש"מ דסובר דזה היו ג"כ מטעמי השבועה דמי שהגלם אינו מניחם לשוב והכרח הוא שיהיו בגולה עד זמן הגאולה. א"כ האיך אפשר שיהיו מלוה לעלות לא"י כיון שאפשר שעי"ז יצואו כולם או רובם לא"י והוא נגד הגזירה של הקב"ה כנ"ל.

קטו

אבל הענין הוא דהנה דזור המדבר שהי' הגזירה שישאלו במדבר אמר הכתוב על המעפילים לעלות למח זה אחס עוזרים את פי ה' אף שהיו לדיקים גדולים כמו שהבאתי במאמר ג' שבועות שלא היו דור זכאי כמו דור המדבר והגזירה הי' עבור אותו החטא שלא אבו לעלות ועשו ע"ז חשובה גמורה שהתודו ואמרו הנו ועלינו וגו' כי חטאנו ועלו במס"ג ממש שידעו שהעמלקי והכנעני בדרך כמ"ש החת"ם שזה הי' חשובה במס"ג ממש, ואטע"כ לא הועיל אחר החטא והגזירה ובוודאי חלקים חשבה לעובה שראתה חכמתו יח"ש שאחר החטא א"א שיהי' התיקון באופן אחר, ועכ"פ כיון שעלו אחר הגזירה שישאלו במדבר אף שעלו לש"ש היו בזה עוזרים את פי ה' וא"כ הי' סביר לכאורה שגם בגלות הזו כיון שגזירה היא מאתו יח"ש להיותינו גולה מארצנו היו העולה לא"י עובר את פי ה' שגזר על הגלות אבל ע"כ שאינו כן דל"מ לדעת הרמב"ם בספ"מ מלוה קני"ג יש הכרח שיהי' לעולם מישאלו בא"י עבור קידוש החודש דאל"כ בעלו המועדות והוא ח"ו מחיית אותות האומה כמ"ש שם ח"ל חלו הנחנו דרך משל שבני א"י יעדרו מא"י חלילה לקל מעשות זאת כי הוא הצטיה שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, אלא אפי' לדעת הרמב"ן דפליג ע"ז וסגי לדעתו בקביעת המועדים החשבוני שטעשה מכבר בימי הלל הנשיא אבל גם בל"ה הרי חזונו שהרבה תנאים נשאלו בארץ ישראל גם אחר החורבן וגזירת הגלות וריב"ז בקש על יבנה וחכמי' שישאלו שם אחר הגלות, וכן אח"כ בימי האמוראים ובכל הדורות היו הרבה עולין לא"י, ובוודאי שאלון הקב"ה שגם בימי הגלות אף שגזרה גזירה על רוב ישראל שיהיו מפוזרין בדי רוחות השמים גם א"י הוא בכלל די רוחות השמים

יציאם מארבע הפיחות ומכל המקומות שהם שם יעיו"ש. וא"כ כיון שהפיזור הוא באופן שאין ידיעה מזה לזה א"א לידע מה הוא מספר הרוב והגם שלא צא לידו ספק זה בכל משך זמן גלותו דבכל הדורות אף ממה שהוא זידיעתו הי' ממה פעמים יותר בחו"ל כמ"ש החו"י אבל כיון שהקב"ה גזר ואמר שיפזרו ישראל בכל די רוחות העולם וזהו קיומו של עולם שחטפשו החורה והאמונה בכל העולם כמבואר בגמ' ורש"י במס' ע"ז ועוד פעמים רבים שהבאתי, וכן כתב השלח"ק בענינו שהגלות הוא הכרח לעובה הקב"ה ולעובת ישראל שיחטפשו הקדושה בכל העולם וא"כ מוטל על ישראל לקיים גזירה זו, וא"כ האיך אפשר לומר שיש מלוה בהיפך להיות בא"י.

והגם ש"ל שאפשר לקיים שניהם שיהי' חלק מישאלו בא"י והשאר יתפזרו בחו"ל בדי כנפות הארץ אבל כיון שאנחנו לא נוכל לידע מי ומי הבולטים מי יעלה בזה ה' לא"י ומי יתפזר בחו"ל האיך אפשר לומר שיש חיוב מלוה מה שאנחנו לא נדע את מי לחייבו באותה המלוה ואת מי לפעור. ולדעת האר"י ז"ל הוא חלוי בשורש נשמה כמ"ש שכו"א לריך להיות במקום ששמה הנילוות הק' ששייכים לשורש נשמה, אבל מי הוא היודע שורש נשמתו, זולת השרידים אשר הי' קורא, אלא שבוודאי המכין מלעדי גזר מסבב סיבות שיצוא ככו"א למקום שאריך להיות, ודברי האר"י ז"ל בוודאי אמיתים אבל בדרך הלכה שיהי' חיוב מלוה מה שלא נוכל לידע בשכל אנושי כזה מה לעשות זה א"א, וחורה לא בשמים היא, וא"כ לריך להבין דעת הרמב"ן ז"ל שיש חיוב מלוה בישוב א"י אף בזמן הגלות, והשלח"ק הביא אלו השני ענינים באריכות כן דעת הרמב"ן במלות ישוב א"י וגזירת הגלות שהוא הכרח וכי"ד יתקיימו שניהם.

גם לשון הריב"ש בסי' ק"א אינו מובן לכאורה שאחר שכתב שם דהעלי' לא"י היו מלוה סיים ומה שהי' אומר הנביא לבני הגלות בנו בתים זה הי' מפני הגלות שנגזר עליהם ומי שהגלם לא הי' מניחם לשוב עד שעלו ברשות כורש וגם עתה אחת משלש שבועות שהשבועה הקב"ה לישראל שלא יעלו בחומה, ומדמהשך בדברים לומר וגם עתה אחת מג' שבועות על מה

דברי הקב"ה, ולכן יפחדו ישראל גם אחר הגאולה שאם לא נתקיים עדיין השבועה להיות בין כל העמים א"ל שחבי הגאולה כמבואר בדברי חז"ל שהבאתי. אבל עדיין נריך להבין לפי"ז דעת הרמב"ן וסייעתו שיש מלצה בישוב א"י אף בזמן הגלות וכתב שנתחייב כאו"ל והאיך נוכל לחייב בזמן שהקב"ה גזר גלות ואנחנו לא נדע על מי נגזר להיות בחו"ל בין העמים.

קפז

והנלפע"ד דברים צרורים כבונתם ז"ל בעזר החונן לאדם דעת צרו"ת ית"ש דהנה בכל מלצה ואיסור שנדחה בחו"כ"ק יש פלוגתא, כגון בקרבן ליבור בעומאה שהתירה התו"כ"ק פלוגתא בגמ' יומא ד' ו' ע"ב אם עומאה הותרה בליבור בהיתר גמור או רק דחוי בליבור, ופירש"י ז"ל שם ד"ה דחוי אעפ"י שהקרבן ליבור דוחה אותה בקושי הותרה ולא הותר גמור, ובשבת אלל פק"י כתב הכ"מ צפ"ב מה"ש שזה תלוי ג"כ בפלוגתא דדחוי או הותרה, והקשו עליו מגמ' יומא ד' מ"ו דשבת הותרה עומאה דחוי ועי' ענ"ח או"ח סי' ד' שמתקן, והרא"ש צמ"ט יומא פ' יוה"כ סי' י"ד כתב בשם הר"מ לחלק דשבת הותרה אלל חולה והוי כמו חול ונבילה ושאר מאלכות אסורות אינם אלל דחוי. גם בעשה דוחה ל"ת כתב המהרי"ק בחשוכה שלא אמרו אלל דוחה ולא הותרה, וכן נראה ממה שאמרו דהיכא דאפשר לקיים שניהם אינו דוחה הלל תעשה. ואמנם ממה שכתבו החוספות פסחים דף פ"ה ע"א ד"ה כשהוא דכיון דאסור בגומרתא משום הפסד קדשים לא הוי אפשר לקיים שניהם ודחי הלל תעשה והלל החשש של הפסד קדשים אינו אלל איסור דרבנן והאיך אפשר לדחות ל"ת דאורייתא אם הוי מה"ת אפשר לקיים שניהם בשביל שמדרבנן א"ל לקיים שניהם ועי"כ שמה"ת אף באפשר לקיים שניהם נדחה הל"ת אלל שמדרבנן החמירו צוה ולא החמירו כשיש איסור דרבנן עי' מלה"ר צבוגי דעשה דוחה ל"ת שביאר צוה ואם מדאורייתא אמרינן שנדחה הל"ת אף באפשר לקיים שניהם עי"כ שסברי דחוי היתר גמור והל"ת כמאן דליחא ולא דוחה בלבד כמ"ש המהרי"ק, ובכלאים צבגדי כהונה דעת הרמב"ם צפ"י מה' כלאים ה' ל"ב

ולריך שיהיו גם צא"י עובדי השי"ת ומקיימים מצוות התלויות בארץ ושאר מצוות במקום הקודש, ואין זה דומה לגזירת דור המדבר שהי' הגזירה צפי' שישארו כולם במדבר עד תום כל הדור כמבואר בקרא, גם אחר המ' שנה מבואר בקרא צפי' שלא יבואו לא"י אלל כלב ויהושע והפחותים מצן כ' והיתרים מצן כ' לא זולת, ונאסר עליהם צפי' באומרו לא תעלו ולא תלחמו, וגם כי המעפילים הלכו בדרך עלי' בחומה וזה וודאי אסור ובוודאי היו נקראים צוה עוברים את פי ה' אלל בזמן הגלות האחרון שהי' הגזירה שיהיו ישראל מפוזרים בכל המדינות וגם א"י בכלל כל המדינות וא"ל לפרע מי ומי יהיו ההולכים לא"י בכל הדורות ובע"כ שגזירת הגלות היא כמו שדעת רש"י והרמב"ם וסייעתם הוא צענון ישוב א"י שאף שמבואר בקרא וירשעם אותה וישבתם בה ועוד כמה קראי ענין זה גם יש שבועה על נתינת א"י לישראל כאמור אשר נשבעתי לאבותם לתת להם מ"מ סברי דכ"ז אינו מלצה כי לא נצטוונו על ככה אלל היא הבעתה מהשי"ת שכן יהי' בוודאי שנתיישב כולנו בא"י בזמן הגאולה. והרמב"ן מחמת הראיות שיש לו, גם מכה סברה פליג התם וסובר שהוא גם ליווי, אלל בגזירת הגלות כו"ע מודי דאף שיש כמה קראי שהקב"ה גזר עי"ז וגם נשבע על ככה מ"מ אינו ליווי אלל גזירה והבעתה מהקב"ה שבוודאי יהי' כן שיהיו ישראל מפוזר ומפורד בין כל העמים עד זמן הגאולה שיתקבצו ישראל ע"י מלך המשיח, ואין הליווי על ישראל בחומר איסור שבועה אלל שלא יעלו בחומה, אלל על העלי' לא"י ביחידות שלא בדרך חירות און שום ליווי דמאחר שרצון הקב"ה שיהי' חלק מישראל הן בארץ והן בכל המדינות וא"ל לפרע על כל הדורות של הגלות כמה הם ומי ומי המה שיעלו לא"י או לא יעלו לא"י שיהי' צוה אחת ליווי כי און המלות והאיסורין אלל צוה שאפשר לזכר עפ"י התו"כ"ק בשכל אנושי כדת מה לעשות וחרה לא בשמים היא, וכיון שאין צוה לא ליווי ולא איסור ולא חיוב גשאר הענין על ההשגחה העליונה כאשר אבאר להלן, וא"ל לחשוב שאף אם יעלו ישראל ביחידות בדרך היתר מ"מ צרבות השנים לאט לאט יבואו לשם רוב ישראל או כולם, דכיון שהקב"ה גזר והבעתה שלא יהי' כן אלל יהיו מפוזרים בכל רוחות העולם עד זמן הגאולה און ספק שיתקיימו

דלא הוי כפורק עלמנו מן המלוכה כיון שכבר נתבאר דהפקעה מן המלוכה להביא עלמנו לידו פטור אינו אלא איסור דרבנן כמבואר בגמ' א"כ למה הולך קרא דלא הוי כפורק עלמנו מן המלוכה כשפורקה מעליו מחמת דבר מלוכה, הלא אף כשאינו מחמת דבר מלוכה אין איסור פריקה מן המלוכה מה"ת אלא מדרבנן.

ואור"י בת"י השני זה לתרן דאף אם נימא דהסברא הוא דהיפך שאינו אלא דחוי' וזכה"ג אפשר דאסור מה"ת להביא עלמנו לידו כך ואפשר דמה שאינו אסור מה"ת להפקיע עלמנו מן המלוכה אינו אלא אם אח"כ יהי' היתר גמור, אבל לא היכא שגם אח"כ אינו היתר גמור ובקושי הותרה אפשר דאסור מה"ת להביא עלמנו לידו כך. ואולי הכוונה דדברי הרשב"א ז"ל דאף שהפקעה מן המלוכה אינו אלא דרבנן מ"מ יש נ"מ צמה שחזינן בקרא דמוחר להפקיע מן המלוכה כשהוא צעזיל דבר מלוכה הצאה לידו וראשונה קודמת דזכה"ג אף חכמים לא יוכלו לגזור שלא להפקיע את המלוכה כסדרת העו"ז צ"מ דמה שרואין בקרא צפי' שמוחר אין לחכמים לגזור ע"ז, וכן נראה מדברי החוס' צ"מ ד' ס"ד ע"צ ד"ה ולא לפי ר"ת דמה שהתורה התירה צדיק לא ראו חכמים להעמיד דצריכה. וא"כ נ"מ עובא צמה דחזינן בקרא דתו אין לגזור דזכה"ג אפילו מדרבנן ולע"ע.

ובעיקר הדבר גבי העוסק במלוכה פטור מן המלוכה אם אמרינן דהופקע המלוכה לגמרי והוי הותרה או אינו אלא דחוי' נראה שהיא פלוגתא גדולה האחרונים ז"ל דהעו"ז צ"מ ס' ק"ח וצו"ד ס' שמ"א פליג עס הדרישה צמה שהלקו צשו"ע דזשכח או נאנס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים אבל אם לא התפלל מחמת שבי' אונן אינו מתפלל תפלה הסמוכה שחיס כיון שצשעת חיוב התפלה הוי' פטור מן הדין אינו דומה להיכא שבי' חייב מן הדין אלא שנאנס ולא התפלל, וכתב הדרישה דגם היכא שלא התפלל מחמת שבי' עוסק במלוכה דפטור מן המלוכה הוא ג"כ פטור מן הדין צשעת חיוב התפלה ואינו דומה לנאנס להתפלל תפלה הסמוכה שחיס ופליג עליו העו"ז דהך העוסק במלוכה פטור מן המלוכה אינו פטור מן הדין אלא מחמת אונס שעוסק במלוכה

וצפ"ח מה' כלי המקדש ה' י"צ שאינו מותר אלא צשעת עבודה אבל שלא צשעת עבודה לוקה, והראב"ד פליג עס דמוחר כל היום אף שלא צשעת עבודה דלגמרי הותר וזה ג"כ כעין הפלוגתא דחוי' או הותרה, ובכלאים צליית דעת הראב"ד צפ"ג מה' ציית דלא שרי אלא במקום מלוכה ומשמע שמתקן דכלאים צבגדי כהונה הותרה וצליית אינו אלא דחוי'. והחוס' מנחות ד' מ' ע"צ ד"ה תכלת כתבו דהיפך דכלאים צליית אף צליה שאינה מלוכה מותר דלגמרי הותר הכי כלאים של ציית, וצבגדי כהונה לא הותרה הכלאים אלא צשעת עבודה ואינו אלא דחוי', אלא שאח"כ כתב צשם ר"ת ללדד דגם צבגדי כהונה הותרה, ועי' שאג"א ס' כ"ע ו' שהאריך צכ"ז והוא מצובה גדולה צפוסקים צממה ענינים שאינם דומין ז"ל, פעמים הותרה ופעמים הודחה, והוא לריך ציאור רחצ לא עת האסף פה.

וברין העוסק במלוכה פטור מן המלוכה כתב הרשב"א צחידושו צמס' סוכה ד' כ"ה על המשנה דשלוהי מלוכה וכו' ח"ל כיון דלא מיפטר אלא בעודו עוסק במלוכה או [דאל"ה לא הוי עוסק במלוכה] ל"ל קרא פשיטא למה יניח מלוכה זו צעזיל מלוכה אחרת, וי"ל דהא קמ"ל דאפי' אי צעי להניח מלוכה זו לעשות מלוכה אחרת גדולה הימנה אין הרשות צידו סד"א חיפטורי הוא דמיפטר מינה אבל אי צעי למישבק הא ולמישבד האידך הרשות צידו, קמ"ל דכיון דפטור מן האחרת הרי הוא אללו עכשיו כדבר של רשות ואסור להניח מלוכה מפני דבר שהוא של רשות, ועוד למדנו הכי דלע"ג דאיכא עלי' מלוכה קצועה לזמן ודאי כגון ק"ש ושחיעת הפסח וקודם לכן צאת לו מלוכה אחרת שצבעלנו מן האחרת אם יתחיל צב רשאי הוא להתחיל צזו שצאה לידו עכשיו ואם יבעל מן האחרת יבעל ואינו חשבו פורק עלמו ממנה כשפורקה מעליו מחמת דבר מלוכה וכו' ועיי"ש.

במצא לפי תי' הראשון של הרשב"א כיון שגמרינן מקרא דעוסק במלוכה פטור מן המלוכה הוי המלוכה דמיפטר ממנה לגמרי כדבר הרשות והוא כדעת האומר גם צאיסורין היכא שגדחה מה"ת הוי הותרה לגמרי, ותי' השני של הרשב"א צ"ע מ"ש דקמ"ל מקרא

ואינו אלא אונס שרחמנא פטרי' וכמו שאמרו דחוי' ופירש"י ז"ל דלא הוי היתר גמור, וזהו דעת הרמב"ן בענין הגלות, דאף שבוודאי מחמת גזירת הגלות א"א שיהי' חיוב לעלות לא"י אבל לא הופקע המלצה ואינו פטור מלד' הדין ועדיין חיובא רמי' על כאו"א מישראל אלא אנוסים אנהנו שלא לעשות חובותינו מחמת גזירת הגלות.

והג"מ הוא דלעת הסוברין שהופקע המלצה לגמרי אף הזוכין לדור בא"י אינם מקיימין מלות וירשחם אותה וישבחים בה כי בזמן הגלות הופקע המלצה וכמו בכלאים הוה, וכן בכלאים זניית למ"ד שלא בשעת עבודה הוה, וכן בכלאים זניית למ"ד שמוחר אף היבא שאינו מקיים מלות זלית וכמה ענינים כה"ג דאמרינן כיון שהחירה החוה"ק לגמרי הוהרה אלא שהזוכים לדור בא"י זוכים במלצה התלויות בארץ ובשאר תורה ומלות שחשובים יותר במקום הקודש אבל מלות הישוב ליתא דעתם בזמן הגלות. אמנם דעת הרמב"ן שלא נפקע המלצה ועדיין חיובא רמי' אלא שדחוי' היא מחמת אונס של גזירת הגלות א"כ אותן הזוכין לדור בא"י שפיר מקיימין המלצה כי לא נפקע המלצה וכמו שהוא דעת הסוברין בכלאים צבגדי כהונה וזניית שבשעה שאינו מקיים המלצה לא נפקע איסור כלאים, ובאמת בכל דברי הרמב"ן אינו מוזכר שהייב לעלות לא"י אלא שכל דבריו סובבים שאינו מלצה לשעה ולר"ך למנותו צמנין חרי"ג ואמר קודם דבשביל שהי' צממה דורות גם צמי דוד ואינו מלצה לשעה, ושוב הוסיף עוד דגם בזמן הגלות שייך מלצה זו דכיון דלא נפקע המלצה ועכ"פ הדריס בא"י מקיימים מלצה זו הוי ודאי מלצה קצועה לדורות.

גם האבני נזר נוטה לומר דלא קאי הרמב"ן אלא על הדריס בא"י אלא שעומד לנגדו הלשון מתחייב כאו"א וכבר כתבתי בזה. גם אינו מובן לפי דבריו עיקר החילוק דאם יש לתק' במלצה זו בין זמן הגלות לזמן שישראל שרויין על אדמתם לענין אם יש חיוב לעלות ז"ל דצומן הגלות בטל המלצה דוירשחם אותה וישבחים בה וא"כ האיך חלה מלצה זו על היושבים בא"י. ובדברי הריעב"א אין קושי' דאף שבעל מלצה זו מ"מ בהיושבים שמה יש איסור שמפקיע

האחרת ודמי לנאנס ולא התפלל, והנקה"כ צו"ד סי' שס"א הסכים להדרישה דהעוסק במלצה דפטור מן המלצה אינו חייב כלל מן הדין, וכן מבואר במג"א סי' ל"ב ס"ק ה' דזה בשעת חובתו ה' פטור מן הדין, דלא כטו"ז יעו"ש. והדברים ברורים שזה שורש פלוגתתם דלעת הטו"ז העוסק במלצה פטור מן המלצה אין הפי' שפטור מן הדין אלא שבוודאי חיובא רמי' עליו לקיים המלצה אלא שא"ל לעשותה מחמת האונס שעוסק במלצה אחרת והוי רק דחוי' ודמי לשכח או נאנס ולא התפלל, אבל הדרישה והנקה"כ והמג"א סבדי דכיון דהעוסק במלצה פטור מן המלצה הוא פטור לגמרי מן הדין כסדרת הרשב"א דהוי אללו המלצה כדבר הרשות והותרה לגמרי.

קז

והנה כי כן יש לחקור דעת הרמב"ן וסייעתו שיש מלצה לאורייתא בישוב א"י אמנם זה ודאי שבזמן גלותינו יש גזירת הגלות מאתו כמבואר בכמה קראי וצדברי חז"ל שגזר הקב"ה להיות ישראל מפחרין בכל רוחות העולם וע"כ שבזמן הגלות נדחה מלות הישוב בארץ ישראל לקיים שיהם כמו שהארכתי למעלה אבל י"ל בשני פנים או דכיון שהגלה הקב"ה את ישראל ובעל מלות הישוב בא"י נפקע לגמרי אותה המלצה של ישוב א"י כמ"ש הרשב"א בעוסק במלצה פטור מן המלצה דהוי לגמרי כרשות וכדעת הסוברין דהוי פטור לגמרי מן הדין ולא דמי לנאנס, זה דעת הריעב"א שכחצ דמחמת גזירת הגלות הוהרה אף הלאו שלא לשב' למנרים ומותר אף לכתחילה לילך לדור במנרים ומכש"כ שהופקע עי"ז המ"ע של ישוב הארץ. ואף מהפוסקים דלא סבדי כותי' דהריעב"א בלאו דלא תשוב למנרים, יש מהם שסבדי דעשה דישוב הארץ בטל מכה גזירת הגלות.

אב"י י"ל ג"כ דאף שבוודאי שעי' הגזירה שיהי' צבולה נדחה המלצה דישוב א"י מ"מ לא הופקע המלצה ועדיין חיובא רמי' על כאו"א מישראל אלא שנדחה המלצה מחמת אונס של גזירת הגלות וכדעת הטו"ז בעוסק במלצה פטור מן המלצה דאף שאמרו לשון פטור אינו פטור מלד' הדין כי חיובא רמי' עלי'

עלמו מן המלוא, גם טעמים אחרים שיש לומר צבה, אבל לדעת הרמב"ן שכתב צפוי שצב בשביל המלוא דוישבתם צב אינו מובן לכאורה, ולדרכינו עכשיו מיושב שפיר הכוונה שלא הופקע המלוא וחיובא רמי' על כאו"א אלא שדחוי' הוא כנ"ל, ודוק צבה.

והריב"ש שכתב דעלי' לא"י הוי מלוא כתב צפוי שאין הכוונה דהוי עמם ההליכה מלוא אלא שכיון שאם נחיישב צא"י מקיים מלוא הוי ההליכה ג"כ עוסק במלוא והביא שם ראיות גם מחמה עניינים אחרים שהוא כן שאין ההליכה עיקר המלוא אלא כיון שאח"כ ע"י הליכה זו צא לדי מלוא לכן נקרא גם ההליכה עוסק במלוא, וסייט שכן הוא צבולך לעלות לא"י, וכתב זה לענין מפליגין בצפינה תוך ג' ימים לשבת דהוי דבר מלוא והביא עוד מ"ש בשם הר"ת ז"ל דאף הכולך לסחורה הוי דבר מלוא לענין זה וזלתי צבולך לעייל, ומוצן שפיר דכיון דאחר שתישב צא"י מקיים המלוא שאינה אלא דחוי' ולא הותרה ועדיין חיובא רמי' עלי' לכן הוי גם ההליכה עוסק במלוא עכ"פ אף שלא נלעו' על ככה.

ק"ח

ומעתה לפי"ז כיון שצמנן בגלות אין לנו שום ציווי צענין נסיעה לא"י כי בן גזרה חכמתו ית"ש להיות צחור"ל בכל מקומות מושבותיהם של ישראל וגם צא"י יהי' ישוב חשוב של עובדי השי"ת צחורה וצמנות והזוכים לעבוד השי"ת צא"י צעיר ה' שמה אשרי חלקם, אמנם גם היושבים צחור"ל צלוחותו של המקום צ"ה מחמת הרצה טעמים כמו שכתבתי למעלה, ולדעת הרמב"ן המה מליים ישיבתם צחור"ל את כלל ישראל מכלי' ר"ל כמו שהבאתי דבריו, א"כ מקיימים צבה רצון הצורה צ"ה, והאדם לא נצרא אלא לעשות רצון הצורה צ"ה ולקיים את שלוחותו אשר שלחו ה'. ומ"ש הראשונים טעמים על מה שלא נסעו הגדולים לא"י שהי' צבה סיבות ומקרים, כ"ן הוא לשבר את האוזן שלא לזלזל במלוא ישוב א"י, כי צמנת אשרי חלקו למי שזוכה לעבוד השי"ת צמנת צעיר ה' שמה כאשר אכתוב עוד צבה, ולכן כתבו שהי' טעמים וסיבות

ומקרים על מניעתם מליסע לאה"ק, וכמ"ש צחוצת הוצבות פ"ג משער הצטחון שלכל הגזירות הקודמות צידיעת הצורה סיבות ולסיבות סיבות, והאריך שם צעניני הסיבות שהוא גצו' מעל גצו' וכאשר אמר הכתוב כי גצבו שמים מארץ כן גצבו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם יעו"ש. אבל עיקר הדבר מה שנסתצב כן מהמסצב כל הסיבות הוא מחמת שכן הוא רצונו ית"ש כאשר הארכתי לעיל.

וביון שמתיקר הלכה אין צבה שום ציווי, לא חיוב ולא איסור, חלוי הכל בהשגחה העליונה כאשר כן הוא בכל הנסיעות וכלל מדרך קפ רגל שהאדם עושה, שאנו מצרכין בכל יום המכין מלעדי גצר ונודע מה שפי' הצע"ש זי"ע ועכ"י משאה"כ מה' מלעדי גצר כווננו ודרכו יחפץ שהאדם סובר שהולך לדרכו שהוא חפץ בשביל אחי מו"מ או שאר תועלת אבל צמנת הוא שמה' מלעדי גצר כווננו שצריך לתקן שם ע"י חורה או חפלה או צרכה שיאמר שם כמ"ש האר"י ז"ל. והוספתי נוסף שרמז עוד הכי' צמה שאמר ודרכו יחפץ כי אם ח"ו האדם הולך לדבר עבירה או צמחצבת עבירה ר"ל צודלתי שיש לו צחירה לילך נגד רצון הצורה צ"ה כי הקצ"ה אינו נוטל הצחירה משום אדם, וז"ל החוצת הוצבות צשער הצחינה צמלעט פ"ה כל חנועותיך נקשרות צחפץ הצורה יתעלה והנהגתו ורצונו הקטנה והגדולה שבהם והגלו' והנסתרת חוץ ממנה ששם צרשותך מצחירת העוב והרע ע"כ. וכן לדבר מלוא שצריך לילך נוחן צידו הצחירה דאלי"כ אין שכר ועונש ולא שייך לומר צבה מה' מלעדי גצר כווננו כי הצחירה צידו, וכן כמו שאמרו צגמ' שילחי ר"ה ד' ל"ד ע"צ שתי עיירות צאחת חוקעין וצאחת מצרכין הולך למקום שחוקעין ואינו הולך למקום שמצרכין ולא שייך לומר צבה מה' מלעדי גצר כווננו כי צמה שאפשר לצרר עפ"י הלכה לאיזה מקום ילך צריך לידע את ההלכה, והצחירה צידו לעשות כדון, אלא שאם רואה לעשות חפץ הצורה צ"ה ואין מחשבתו לעצירה ח"ו אלא שאינו יודע איזה דרך ישכון אור ואזה ילך ע"ז אנו מצרכין המכין מלעדי גצר. וזה שסיים הכי' ודרכו יחפץ דר"ל כשחפצו רק צדרכו ית"ש אזי מה' מלעדי גצר כווננו אבל לא כשאינו צוחר צטוב שצבה יש לו צחירה.

וחשיבותה של ישיבת א"י בקדושה ובעברה כאשר כן הוא האמת וכו' באותן הדורות התגברות הילכה"ר עוצבא שלא יסע שום אדם לא"י כאשר יתבאר זה להלן, ע"כ ה"י אז נזרך גדול להודיע כמה מעלתה של א"י וזיון דורש אין לה מכלל דצעי דרישה לדרוש ולבאר תפארתה שישתוקקו ישראל לתורה ומלות שבא"י וכו' וזה חיזוק לאותן הלרבי"ן להיות בא"י שיבואו לא"י בחשוקה וע"י הרצון האמיתי זוכין לסייעתא דשמיא לילך בדרך האמת. ולהלן יתבאר ענין זה יותר בארוכה.

וכבר הבאתי מ"ש השלח"ק צענר האותיות אות ק' דיניס הנוכגיס בא"י ח"ל כל הנוסע לארץ הקדושה נוסע בצביל לקדש עמנו ולקיים המצות אשר שמה, והרי שאינו מדבר אלא מהנוסעים לש"ש אך בצביל הקדושה ואעפ"י כשכתב שם לבניו דיניס הנוכגיס בא"י כתב הטעם ע"ז שאם תזכו כמוני לבוא לארץ הקדושה לדור דעו מה לעשות ולא כתב להם סתם שיעשו כמו שעשה הוא ז"ל לבוא לא"י אלא בלשון ספק שאם יזכו לכך, דאף שהיו בניו ז"ל לדיקים וקדושים מ"מ לאו הכל זוכים לדור בא"י כי אותן הלרבי"ן להיות בחו"ל מקיימין זאת רצון הבורא ב"ה. וכן שם במקומו אחר שהאריך להלביב הלצנות לא"י סיים דמי שאינו זוכה לקבוע דירתו בארמת קודש או שהוא אנוס יש לו חקנה מדוגמת ארמת קודש להיות לו מקום ד' אמות של הלכה התבודדות להתבודד עם אלוקיו ועי"ש, ומדכתב שני גוויי שאינו זוכה או שהוא אנוס מצויר דאף בניו שאינו אנוס יש שאינו זוכה לכך ויש לו חקנה ע"י מקום התבודדות, וזה מיירי בלדיקים כי מי שאינו לדיק אינו יודע מה הוא התבודדות עם אלוקיו.

וגם החרדים הזכיר עוצבא באומרו כל איש יחרד בצבואו אל א"י להיות י"ש כפלי כפלים ממה שה"י בחו"ל, ואם באמת ביאתו בחרדה כ"כ להיות י"ש כפלי כפלים הנה עין ה' אל יראויו להדריכו בדרך אשר ילך בה למקום אשר יהיה, אבל זה פשוט שלא עלה על דעת שום אדם מעולם לכפור בגזירת הגלות שכלל יהיו בא"י קודם ביאת המשיח, שזה מינות וכפירה גמורה ר"ל נגד המצויר בכמה קראי

ובגמ' מכות ד' י' ע"ב אמר ר"ה וכו' מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רואה לילך מוליכין אותו, מה"ת דכתיב לא תלך עמכם וכתוב קום לך אחס, מן הנביאים דכתיב אני ה' אלוקיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך חלק, מן הכתובים דכתיב אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן וכתיב שם המהרש"א ח"ל דלא קאמר שמוליק אותו הקב"ה אלא מוליכין אותו והוא עפ"י מה שכתבנו בכמה מקומות שכל מהשגה ודיבור ומעשה האדם הנה הוא בורה לו מלאך לפי ענינו אם לעובד אם לרע וע"כ אמר בדרך שאדם רואה לילך שפרשות ציד האדם ממנו ית' שהכל בידי שמים חוץ מ"ש אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותן המלאכים הנצראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו ומייתי רא"י מה"ת וכו' שרצונו ודעתו הרעה לילך אחס הביא בשלח לו הקב"ה מלאך כרצונו ומחשבתו שאמר לו קום לך אחס וכו' ועי"ש.

ומבואר וזה כמה שאמרו בדרך שאדם רואה לילך מוליכין אותו דהכל תלוי בדעתו ורצונו של האדם, שאם דעתו ורצונו לש"ש נצרה מאותה המחשבה מלאך עובד שעל ידו הקב"ה מוליכו בדרך האמת, אבל אם אין דעתו לש"ש נצרה מאותה המחשבה מלאך רע שמוליכו למה שהוא נגד רצונו ית"ש ואיכו דאפסיד אנפשי ר"ל. והשתא לפי"ז בענין א"י וח"ל אשר הנחנו לא נדע מי הוא הלריך להיות בא"י ומי הוא הלריך להיות בחו"ל אין לנו להשטן אלא על אצונו שבשמים שיהי' דעתנו לש"ש ואזי השי"ת יכין מלעדיו בדרך האמת לעשות שליחותינו המועיל עלינו.

ק"ב

ובזה מוצן דברי השלח"ק שאף שכתב בכ"מ שהגלות בחו"ל הוא הכרח מאתו ית"ש לעוצבת הקב"ה ולעוצבת ישראל ולנזרך הגאולה כאשר העתקתי לעיל דבריו ואעפ"י כמקום אחר הפליג במלות ישוב א"י בכשתוקקות מרובה ואין צוה סתירה דתרווייכו איתגיי' דאף שצוודאי הגלות הוא הכרח לעוצבת הקב"ה וישראל כמו שהאריך וזה השלח"ק, אבל כיון שזריך שיהי' ישראל גם בא"י הראוין לכך להתקדש שמה בקדושה יחירה ה"י נזרך להלביב הלצנות להודיע גדול ערכה

ההלכה לריך לזרר הכל עפ"י החורה, ותורה לא בשמים היא. אבל מה שאינו מעיקר הדין וההלכה הנה נודע שכל לדיק ולדיק יש לו דרך אחר בעבודת השי"ת, אלא שאין יתמי דיתמי הגענו צערו להם שאה"כ והיית ממשש צהרים כאשר ימשש העור צהפילה. ועכ"פ לק"מ צר"ז שחלק על ר"י צמה שאוסר אף ליחיד לעלות אלא סובר דיחידים מותרים לעלות, אבל כיון שמחמת גזירת הגלות א"א שיהי' צזה אחת ליווי וחיוצ ושום אדם לא יוכל לידע את אשר נגזר עליו לכן המתין על גילוי דעת מן השמים, והוא ע"ד שהצאתי מק"ז זלכ"ה שהיו לדיקים שהלכו בדרך זה שלא לעשות שום תנועה אלא מה שנאמר להם מן השמים.

ובאמת שמי שהוא מלוכלך בחטאים ר"ל הוא פחד גדול ליטב צא"י כי עזירה גוררת עזירה וזה חמור מאוד צא"י כאשר כתבו כולם, ור"ז לגדול ענותותו גם הוא צההוא פחדא יתיב שלא לצוא לא"י עם כחמי העונות ח"ו אבל כיון שהראו לו שערי צחלמא שסרו ענותיו הצין היטב שלא הראו לו זה אלא כדי ליטע לא"י צלי פחד.

ובכה לנו רואים אחד קדוש מדבר הר"פ מקארין זלכ"ה צמאמריו הנדפסים ממנו שרצונו מאוד לקצוע דירתו צא"י רק צר"ון השי"ת, והרי שאף האדם הגדול צענקים צזמן הגלות לריך רשון מהשי"ת ליטב צא"י לא זולת אף שהסתוקקותו ענוס לא"י. והרי זה כמצואר צגמ' אלא ר"ז. ומה שהציאו הפוסקים ראוי מר"ז ליטע לא"י אף דשאני ר"ז שהיו לו גילוי דעת מן השמים ולא נסע ערס שהיו לו התגלות זה ל"ל שאין ראייתם אלא שעכ"פ הוי דבר גדול ענין ישיבת א"י מדחזינן שנסע ר"ז צמס"ג וצחצוון כ"כ צלא מצרה וכיון צצלכ"ה ידעינן שגם צזמן הגלות לריך להיות ישוב צא"י מישראל עוצדי ה' ואין לנו זוכים למדריגה זו של ר"ז לגלות לנו מן השמים מי ומי ההולכים וע"כ שהסמיכה הוא על צעחונם צו צהשי"ת שאם דעתו לש"ש להקדש צקדושת א"י הנה עין ה' אל יראוי להכין מצעדי נגליהם למקום שהם לריכין, והראוי מר"ז אינו אלא הנא דמסייע לידועה זו לידע גדול החשיבות של ישוב א"י אשר הוי לורך לידועה זו צימים ההם כאשר אכתוב עוד מזה.

וצדברי חז"ל צמה מקומות שאך מלך המשיח יציא את כל ישראל לא"י ואין שום התחלת קושי' צמה שראוין צשלה"ק שמתלבצ מאוד צמאות ישוב א"י ומעתיק כל דברי החרדים והתלצבות כל דבריו הקדושים צזה וצמקומות אחרים מאריך צגדול ההכרח והתועלת צמה שישראל מפחר ומפורד צחול"ל צין העמים, כי הדברים צרורים כמ"ש וכל דבריהם אמת ולדק וצרורים למצין.

קב

ומיושב לפי"ז ענינו של ר"ז שלא נסע לא"י עד שראה שערי צחלמא דאף שהיו לו השתוקקות ענומה לא"י ומסר נפשו ליטע דרך ימים ונהרות צלא מצרה מ"מ כיון שמעיקר הדין אין לנו ליווי וחיוצ צזה מחמת גזירת הגלות שאין צידינו לידע מי ומי ההולכים ואף הרמצי"ן ז"ל ע"כ מודה לזה כאשר הארכתי למעלה ואין לנו על מי להשען אלא על אצינו שצשמים שאם דעתו לש"ש המכין מצעדי צצר מדריכו בדרך האמת, אבל יחידי סגולה שדרכם למעלה מהשגתנו ואין סומכין צשום ספק שאפשר לעשות עד שיש להם גילוי דעת מן השמים ממתניין גם צזה על גילוי דעת מן השמים.

ובתב ק"ז הישמה משה זלכ"ה צהפערה לפי ראה עה"כ וכל צניך למודי ה' וזלכ"ק צחלמע דבריו כי אם אמנם מעלת האדם הוא שהוא צעל צחירה צוחר צמה שירצה אבל המעלה הגדולה שיציא את עצמו צבחירתו לגדר שילא כמעט מן הצחירה ולא ירצה כ"א רלונו ית"ש ומה יגיע למדריגה יותר גדולה דהיינו שיהי' דבוק כ"כ צחלוקים עד שיוורנו השי"ת בדרך יצחר ולא ידבר כ"א צר"ון השי"ת מה שישים חלוקים צפיו ולא יתנוטע כ"א צר"ון השי"ת, ודבר זה עמוק מאוד עכ"ל הק". ומקובלני מצית אצותי שק"ז זלכ"ה אמר זה על עצמו שלא עשה שום תנועה עד שנאמר לו מן השמים לעשותו, וידענו כמה מעשיות מענינים שהיו משתוקק לעשותם אלא שלא עשאים עבור שלא נתגלה לו מן השמים לעשותם, ואיני רוצה להאריך פה צחיבור זה צסיפורי מעשיות ולא הצאתי זה אלא להעיר לורך הענין. וצוודאי מה שהוא מעיקר

קבא

מלילי השבוע. גם אנחנו מחדשים ההסכמה הקדומה בכל חוקף ששום צחור שלא נשא אשה לא יורשה ללכת לשו"י, וילדה"י" (ר"ל ליל לימוד) בעולם, ואפילו ליל חג השבועות ולילי הו"ר. כ"ז הסכמנו בחוקף בכל חוקף ההסכמות ולראיית אמת ולדק ח"ש פשיה"ק ירושלים ת"ו היום ה' לה' אייר צמ' וכפר על מקדש הקדש מש' התק"ט, וחי' זה שלי' ר"ל שהצחורים יוכלו ללכת עם אביו שלא תזוז ידו מתוך יד בנז, ומי שאין לו אב ויש לו אח גדול במקום אב יוכל ללכת עם אחיו הגדול דוקא ולא תזוז ידו מתוך יד אחיו כלל וחי' זה שלי'. וחתמי עלי' רוי"צ ורו"מ רבני וגאוני ארץ תקיפי ארעה דירשאל ז"י. עכ"ל אות באות.

והנה רואים בזה חוקף החומרות שעשו גאוני וקדושי הראשונים ז"ל על היושבים בא"י שהרי עפ"י הלכה אף שודאי החיוב להתאמץ שלא יעבור עליו כי ולא ישא אשה, מ"מ כחצ ברמב"ם ז"ל בפט"ו מה' אישות הל' ב' שאם הו' עוסק בתורה וטרוד בה וחי' מתיירא מליקה אשה כדי שלא יעדר במזונות בעבור אשתו ויבעל מן החורה מותר להתאחר, והבוא זה גם בשו"ע אהע"ז סי' א' סעיף ג', ואף שכחצו אח"כ ברמב"ם וש"ע שאין זה אלא כשאין יארו מתגבר עליו שלא יבוא לידי הרכור ח"י, אבל עכ"פ אין זה דבר מוחלט שיבופו הבי"ד על כך. וזפרע צה"ז כחצ ברמ"א ז"ל שם שנהגו שלא לכופ כלל ע"ז וע"ש צב"ש סי"ק ו' צשם המרדכי והאגודה שיש חילוק בזה בין א"י לחו"ל אלא שגם בא"י אין כופין.

ועכ"פ אין זה מלד ההלכה אלא צבציל שחששו להרווקים שעלולים להתגרות היצר ולצוא לידי חטא ח"י גזרו אומר ששום רווק מן עשרים שנה ומעלה ועד בן ששים שנה לא יהי' בא"י, ואף אם אין כח צידו כי לא מלא מנוח לישא אשה ח"כ אנוס הוא בדבר מ"מ חייבוכו ללכת מא"י לחו"ל, והנה לא חילקו בדבר ויוכל להיות גם מי שהוא לדיק ונקי ואינו חוטא מאומה וגם כבר קיים מלות פו"ר ול"ל דמשום לא פלוג שא"א לידע מלבו של חצירו והאדם יראה לעינים ולא ללבב לכן העילו

ולמען הראותי גדול הזהירות והקפידה שהקפידו הקדמונים שלא להיות בא"י מי שעלול לחטוא ראיתי להעתיק מס' שערי אדק שנדפס צירושלים עיב"ק צשנת תרכ"צ שהוא קרוב למאה שנה והביא צבי' רל"ט חד מתקנת הראשונים שגדרו כמה גדרים וסייגים צאה"ק והעתיק מ"ש צבי' התקנות תקנה כ"צ ח"ל: צשצטו ישראל הודענו נאמנה כי יש הסכמה עשו"י בכל חוקף ההסכמות מזמן קדמון לקדושים אשר צארץ המה על ענין הרווקים מן עשרים שנה ומעלה לא יוכל לדור בעיב"ק ירושלים ת"ו שרוי צלא אשה. הנה צעהה ראה ראינו צעו"ה שנתרבו הרווקים והפגוים פעיב"ק ירושלים תו"צ מן עשרים שנה ומעלה שרוים צלא אשה וחולין הענין צצוקי סרוקי כי אין ידם משגת לאורכי החופה ולזון ולפרנס את אשתו, ומידי יום ציומו צאים מחו"ל, ומסורת צידינו כי אין אפוערופוס לעריות, ואי אפ"ל חקה, לכן נתוועדנו יחד אגב אסיפה חכמי ופקידי ומנהיגי ומשגיחי וממוגי ועוצי עיב"ק רוב צנין ורוב מנין ומחדשים ההסכמה הקדומה וכלנו פה אחד בהסכמה עלינו על ענין הרווקים מן עשרים שנה ולמעלה ומן ששים שנה ולמעלה לא יורשה שום צו ישראל רווק לדור פעיב"ק ירושלים תו"צ צלא ח' יחזמן קרוב נתנו להם להרווקים היושבים פעיב"ק מהיום ה' לה' אייר עד ח' אלול, ראה יראה וישים כל מגמת פניו צחוק הזמן כנז' לישא אשה ואז יוכל לדור פעיב"ק כרלונו. ואם אין כח צידו כי לא מלא מנוח לישא אשה מחויב הוא תיכף ומיד ללכת מפעיב"ק לצקש את חייו צחו"ל, והרשות נתונה לעיני העדה פקידי ירושלים ת"ו לכל העובר על דצרינו אלה לגרשו מן הארץ ולדרוף אותו עד חרמה צכל מאמני כחם כפי ראות עיניהם עד מקום צידם מגעת. עוד מהודעין אנחנו כי יש הסכמה קדומה צכל חוקף שלא יורשה שום צר ישראל ללכת לצית אצו הבן צשום לילה משמונת ימי המילה כלל ועיקר ולא צצית אצו הבת, כי אם דוקא הקרואים צליל שמוני הת"ח הקרואים כמנהג לא זולת כלל כ"א דוקא קרובי אצו הבן ואצו הבת והשכנים הדרים צאותו החל. וצכלל ההסכמה דמכש"כ וק"ו לעשות, ליליא"ס" הרשות צשום לילה

בחזקת סומיין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם מן הכא ויפקח אלקים את עיני' ותלך ותמלא את החמת ופירשו המפורשים מדלא כתיב שנצרה צרר אלא שראתה אותו ועי"כ שהי' לפני' אלא שלא ראתה אותו עד שהאיר ה' עיני'. וז"ל לפי"ז דמה שאהי"כ האדם יראה לעינים גם זה אינו אלא אחר שמאיר הקב"ה את העינים וגם אז אינו רואה ללב, ובחשכת העתים צהי"ז צעו"ה הכל בחזקת סומיין ואין רואין כלל מה שלפניהם אלא שלפעמים צרוב סייעתא דשמיא מאיר השי"ת את העינים לראות מה שאפשר לראות בעיניו ולאו כל אדם זוכה לזה. וא"כ כיון שדעת רז"ב ורז"מ רבני וגאונים ארץ תקיפי דארעא דישאל שלפני צ' מאות שנה שגזרו אומר שמי שהוא עלול לחטוא מחוייב ללכת מן א"י, אף שאפשר לא נתקבלה התקנה, ובדואי שאנחנו לא נוכל לחייב צה"ג ללכת מן הארץ, אבל לומר שיש איסור ללכת צה"ג שזכו ממש מהיפך להיפך מדעתם בגדולת ז"ל זה ודאי אין בידנו. וא"כ כיון שאנחנו צעיינים סגורות לידע מי ומי שהוא עלול לחטוא לא נוכל להגיד לשום שואל שיש איסור ללכת מן הארץ מלבד מה שכחתי שכן נראה דעת הראש"ש והטושו"ע שאינו נוהג צה"ג.

חייב עלום צלי שום חילוק אף למי שהוא דר שם מכבר שמהויב לילך לחו"ל, ואם אינו שומע לזה גזרו לרודפו עד חרמה בכל אופן ואופן למען יהי' מוכרח ללכת לחו"ל, ורואים צרה גדולת הקפידא צה"י שהי' להגאונים והקדושים הראשונים ז"ל שבמצב שעלול לבוא ח"ו לידי חטא אין איסור ללכת מא"י לחו"ל אלא אדרבה חייב ללכת מא"י לחו"ל עבור גדול החומר שיש אם חועטין ח"ו צה"י.

גם רואין כן משאר הנאי התקנה שבשם שלא ילך שום רווק בלבדו צלי שמירה אף ללימוד התוכ"ק וכ"ז נעשה ונשמע רק צה"י ולא צה"ל. והגם שהלכה אפשר לא נתקבלה אותה התקנה ולא נעשה צה"ר ואנו רואים שנשחכא, והוא בעלמו צם' הג"ל מתאונן גם על דורו שכמעט אבד זכר ההסכמה הגז'. ובחמת הגזירה שגזרו על כל הרווקים מנן עשרים שנה עד ששים שנה הוא צלוק העתים גזירה שאין רוב הליבור יכולים לעמוד צה אף הרבה יראים וחרדים לדבר ה' וקשה לעשות גירושין מא"י צה"ג, ולא הבאתי זה אלא ללמוד ממנו דעת גדולים וקדושים כמה החמירו שלא יראה ולא ימלא בגבול א"י מי שעלול לחטוא ח"ו וכלה גרש יתגרשו מאה"ק.

ובס' הג"ל צסומן הג"ל הביא שם מאמר הכז"ל צמדרש על תהלים צפסוק מי יגור צאהלך וז"ל מי יגור כתיב נאם ה' אשר אור לו צלין ותגור לו צירושלים אמר דוד אם אור לו צלין ותגור לו צירושלים ה' מי יגור צאהליך כתיב ואני אהי' לה נאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהי' צהוכה, אמר דוד אם חומת אש מצחוץ וכבוד מצפנים מי יכול לשרות צהוכה ה' מי יגור צאהליך. ד"א יגור צאהליך אין כתיב כאן אלא מי יגור מאן יכול לאיתוחצא גבך ומאן יכול למהוי תותבך אריצ"ל ומה נדב ואציהוא נכנסו להקריב ויאלו שרופים מכאן ואילך ה' מי יגור צאהליך ואר"ש כתיב צעוזא וישלח עוזא את ידו לאחח את הארון וכו' ויחר אף ה' צעוזא מכאן ואילך ה' מי יגור צאהליך, משל לעירוני שנכנס למדינה וראה אותם מוכרים מיני כתיחין (פי' מיני הענוג) וכל דבר אמר מי יוכל לשבוע מאלו, א"ל חציריו מי שיש לו מעות הרבה, כך אמר דוד לפני הקב"ה ה' מי יגור צאהלך א"ל הקב"ה מי שיש צידו מלות ופרישות הולך תמים

ובעו"ה עכשיו בחשכות הזמן רובא דרובא מצני אדם גם צני איש עלולים לחטוא יותר מהרווקים הכשרים הפחותים מנן ששים שנה שהיו לפני צ' מאות שנים שעבור שלא מצאו מנוח להצדווג חייבים ללכת מן הארץ. וכתב החיד"א צם' יוסף אומן סי' ע"ט על זמנו שלא ה' אז צעל עצירה צה"י כ"א אדרבה היחה חורה וקדושה יעיי"ש צאריכות, וא"כ לא ה' אז עלול לחטוא. אבל לא כימים הראשונים הימים האלה ואנחנו לא נדע ולא נוכל להבחין צשום אדם מי שהוא עלול לחטוא או לא, והכתוב אומר האדם יראה לעינים והי' יראה ללב, שבדואי א"א לשום אדם לידע מה בלב חצירו ומצבו הפנימי שזכו דבר שאינו נראה לעינים, אבל מה שאפשר לראות בעינים ה' רואה האדם. אבל עכשיו צעו"ה סמיות עינים צעולם ואין רואים ואין מציינים אף דבר הנראה לעינים וע"ד שאמרו צמד"ר ס' וירא פ' נ"ג סי' י"ד עה"כ ויפקח אלקים את עיני' א"ר צנימין הכל

ופועל זקק עכ"ל. וכחז ע"ז צם' המזכר והחי יתן אל לצד דברים היוצאים מהמאמר הנשגב הזה כי פשוטו מצהיל הרעיונות אם המלך החסיד אדונינו דוד קרי צהיל מי יגור בזהלך, אכן יחמי דיתמי מה נענה אצתרי', הי תורה וחי מלוה מהחיוצים המועלים בחקנת הראשונים שגדרו כמה גדרים וסיוגים לישוב העיר יעיי"ש שהאר"ק.

מקרה או מפני שהוא מקום מולדתו או מפני שזה פירותיו וכיו"ב ומכש"כ צמי שהוא מצטע ומזלזל בקדושת הארץ לילך אחר יצרו הרע לא דברה תורה צמתים, אדרבה עליו נאמר ותצואו ותעמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה. ומפני כך מלינו כשגברו עוונות גלינו מארצנו ושם מקדשינו וכו' יעיי"ש. ועד"ז הם דברי השל"ק ושאר ספרי קודש כאשר הארכתי למעלה.

ואנן מה נענין אצתרי' אשר צע"ה מידי יום ויום השכם וחטוא ומי יאמר זכיתי לבי עהרתי מחטאי לעמוד צנסינות הקשים אשר שמה שעלולים ח"ו לכל דרכי הילך עד קצה. ולפלא מה שנחתם התקנה הנ"ל מרו"מ ורו"צ רבני וגאוני ארץ תקיפי דארעא דישראל זה יותר משני מאות שנה ציוס ה' חייר הוא היום המר והגמרה אשר התהייצבו הכופרים ומנאצי ה' על ה' ועל משיחו להשחלט על ישראל והוא השובר ומשכית כל כח הקדושה צע"ה והיא המעצרת על דתוכ"ק בצופן נורא ואיוס, דייקא צלותו היום התעוררו הקדושים אשר בארץ תקיפי דארעא דישראל להתייצב בחקנות תקיפות עבור קדושת הארץ שלא תתחלל ח"ו וכחות העומאה לא ירעו ולא ישחיתו את גבול הקדושה שבאה"ק. ורוב"ק הופיעה צבית מדרשם צכמה מאות שנים מלפנים שאחות היום לריך להתגברות יחירה. זכותם יגן עלינו ועכ"י להצילינו ממים הזדונים ברוב רחמינו וחסדיו ית"ש.

והגאון מהרש"ק צספרו האלף לך שלמה צהע"ז סי' ק"כ כתב גם אהך דינא דהכל מעלין לא"י שיכול לכופה שזה אינו אלא אם מכווין לשם מלוה לצד אצל אם מכווין לשם כוונה אחרת לא לשם מלוה וודאי דא"י לכופה. וכחז שם לפי"ז צעובדא דידי' שלא הי' לו שם פרנסה והיו אומדנא דמוכה שנוסע צשביל פרנסה לא לשם מלוה צלכד חו אין יכול לכופה, דנמלא לפי דבריו שכל דין זה שלא תוכל לעכב עליו שלא לנסוע לא"י אינו אלא אם אין לנו אומדנא דמוכה שיש לו גם כוונה אחרת לא לשם מלוה צלכד יעיי"ש. אמנם צאצני נר כתב דמשמע מחשו' הר"ן סי' ל"ח ומחשו' מהרי"ע ח"א סי' מ"ז דאפי' אם אינו רואה לעלות צכוונת מלוה מחויבת לעלות עמו.

קכב

ובבר הבאתי מדברי כולם שאין מלות ישיבת א"י אלא כשדעתו לש"ש וחיירות מרובה של י"ש צאמת. וח"ל הפנ"י שלהי כתובות ד' קי"א על כך מיומרא דכל הדר צא"י שריו צלא עון, נראה דהיינו דווקא צמי שדר שם לשם מלות ישיבת א"י שהוא מקום קדושה וכדי שחגין עליו זכות א"י שלא יצוא לידי חטא ואז אף אם לפעמים חטא צא לידו או אפי' עון שהוא מזיד ע"י שחקק עליו יצרו מ"מ מסחמא גורם לו זכות א"י שלא לן ועבירה צידו דלאחר שחטא ומלא עלמו עומד צמקום קדוש ודאי תובה על הראשונות ושצ ורפא לו, משא"כ מי שדר שם דרך

והנה צחשו' הר"ן הי' המעשה שרצה מתחלה לילך גם למקום אחר כמו לא"י, וכן צחשובת המהרי"ע הי' המעשה שנסחצב הנסיעה עבור שלא הי' לו פרנסה וחי' נראין הדברים שהי' לו כוונה אחרת לא לשם מלוה צלכד והגם צצלא"ה פסקו שניהם צעובדא דידהו שאינו יכול לכופה אצל האריכו שם צעעמים אחרים ולא הזכירו כלל מטעם זה שאינו צכוונת מלוה וש"מ דלא צצירא להו. אצל אעפי"כ עדיין י"ל דהיכא שידעין צודאי שאינו צכוונת מלוה אינו יכול לכופה אלא לא הזכירו טעם זה כיון שיכול לעשון שעכשיו יש לו כוונת מלוה אף שלא הי' תחלה כן מ"מ מתוך שלא לשמה צא לשמה, והלא המקדש את האשה ע"מ שהוא צדיק גמור אעפי" שהוא רשע גמור חוששין לקידושין שמתא הרהר תשובה צלבו, ומכש"כ צזה שיכול לעשון עכשיו כוונתי לשמים, וע"כ לא כתבו טעם זה אלא טעמים אחרים שאין עליהם שום טענה.

שכבין שאין מלווה כלל בישוב א"י אלא אם דעתו לש"ש לכוונת מלווה, לא כשיש לו כוונה אחרת, דאלו ה"ו סובר שגם בכוונה אחרת מקיים עכ"פ חיוב מלווה מנ"ל לחלק גם לענין הכל מעלין שאינו אלא אם הוא בכוונת מלווה בלבד בלא כוונה אחרת.

ר"ד למה שאמרו בשאר מלות מחוך שלא לשמה בא לשמה דהתם אין בהמלווה סרך עבירה דאף אם עושה שאר עבירות מ"מ המלווה אין זה עבירה אלא שהסר הכוונה לכן התירו לעשות שלא לשמה על ספק שמא מחוך שלא לשמה בא לשמה כי רבים הם שאינם באים לשמה לעולם, ועכ"פ מידי ספיקא לא נפקא, אבל במלות ישוב א"י אחריות גדול שאם עושה עבירות הוי גם ישיבתו שם עבירה גדולה שע"י ישיבתו שם העבירות חמורין יותר, וגם יוכל להיות בכלל המעמאין אח הארץ ולא נאמרה המלווה כלל אלא על תנאי של קיום כל התורה כולה, כאשר הארכתה למעלה. ולזה כתב הפני"ו דאף כשדר שם לשמה לשם קדושה מגין עליו איכות המלווה שלא יחטא, אבל לא כשהוא שלא לשמה דרך מקרה או בשביל שבה פירותיו וכיו"ב.

והר"ן בנדרים דף ע"ו ע"א על המשנה כנדרי רשעים וכו' נתקשה דבשלמא בנדרים יש חילוק בין נדר או נדבה בנדר הוי כשאומר הרי עלי ונדבה הוי כשאומר הרי זו, אבל בנדרות מאי נדר ומאי נדבה שייך ב"י הרי אינו אלא בענין א'. ות"י דהחילוק הוא שאם אין כוונתו רצו"ו לגמרי הוי נדרי רשעים והכשרים מחוך שכוונתם שלימה ורצו"ו ואין בנדרותם שום נדנד עבירה קרי נדרותם נדבה, ומה שאמרו בנדר או נדבה שהחילוק הוא בין אם אומר הרי עלי או הרי זו הוא בשביל שזה ראי' על כוונתו ומחשבתו אם רצו"ו היא לגמרי יעיי"ש. והטעם שהנודר נקרא רשע הוא בשביל דילמא אתי לידי תקלה כמבואר שם בגמ', משא"כ בנדבה. ונ"ל לפי"ז בנדרות שאין חילוק בין נדר לנדבה אלא כוונתו ומחשבתו, שאם כוונתו ומחשבתו רצו"ו לגמרי לא חיישינן ב"י דילמא אתי למייתי לידי תקלה ואין בנדרותו עבירה אבל אם אין כוונתו רצו"ו לגמרי אתי ב"י חשש תקלה וכו' בנדרותו עבירה שנקרא עיי"ז רשע.

א"א שמי"ש המהרש"ק דאף באומדנה דמוכה אינו יכול לכופה זה לא נראה מחשבו' הר"ן ומהרי"ט הבי"ל שלא דנו בזה מלד אומדנה דמוכה, אבל באמת י"ל שצריך שיהי' רק לשם שמים להגן עליו מן החטא כלשון הפני"ו והש"ה ה'ק' שכתב שהנוסע לארץ ישראל נוסע בשביל לקדש עצמו ולקיים המצות אשר שמה ומבואר בלשון זה שאין לנסוע בכוונה אחרת וכן נראה מלשון החרדים ושאר ספרי קודש, ועי' מג"א אר"ח סי' ל"ח סק"ח דגם בשאר מצות אם עושה כדי להשתכר לא מיקרי עוסק במצוה ומחלק בין מה דעיקר כוונתו שתלוי אם עיקר כוונתו למלווה או עיקר כוונתו להשתכר וענין של א"י חמיר יותר שצריך להיות אף לש"ש שלא יכשל בו.

ובבר הבאתי מה שאה"כ בראיית פנים בעזרה כי תבואו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חלרי ופירש"י ז"ל שם לרמוס את חלרי אחרי שאין לבצבס שלם עמו. ומבואר בזה שאין המלווה של ראיית פנים בעזרה נחשבת כלום אם אין לבצו שלם עם ה', וכבר הארכתה בזה למעלה במה שנראה מן הכתובים שחכמית המלווה הוא בשביל להגיע ל"ש ואין המלווה נחשבה כלל בלא התכלית של י"ש ושלימות הלב, ונחשאר מכמה כתובים שא"י הוא בשביל קיום התורה והמצוות ויראת ה' ע"כ סברי שאינו נחשב כלום בלא שלימות הלב של קיום תורה ומצוות לשמו ית'. [והק"ט רמז עפ"י מ"ש הפמ"ג ה' ע"ב סי' תקס"א אשל אצרכם סק"א שרי' גרשון קיעבר ז"ל כשבא לירושלים וראה בשלוחה בכה ואמר שזה שאומרים בראותי כל עיר ירושלים של מעלה על תלה בניו ועיר ה' מושפלת ירושלים של מעלה שם ניכר החורבן. וא"כ צריך להיות מקושר א"י למעלה עם א"י דלמעלה שהוא מעל לשמים זה א"א אלא אם הוא לשמה כמ"ש ק"ז הישמה משה פ' קרח דמש"ה הכרח בדיהמ"ק שיהי' דווקא לשמה בדיהמ"ק של מעלה מכון נגד בדיהמ"ק שלמעלה זה א"א אם היא שלא לשמה שאינו מגיע אלא עד שמים ולא יותר כמבואר בגמ' פסחים דף ג' ע"ב]. והמהרש"ק כתב זה לדבר פשוט שבדודאי אין הדין דהכל מעלין אלא אם הוא בכוונת מלווה לבד בלא שום כוונה זדדית ולא כתב שום מקור, וכפי הנראה הבין כן מלשון ספרי הקדמונים כאשר העתקתי בדריהם. ונראה

ובעין זה הוא ישוב א"י שזוהי אית צ"י חשש
 תקלה דמטעם זה כתב הר"ח שאינו מלוח
 כלל וזדעת החולקים על הר"ח דהוי מלוח אנו רואים
 צרוז המקומות שדצדריהם דמיירי בנוסע לא"י לשם
 מלוח וקדושה כאשר העתקתי דברי השלח"ק והחרדים
 והפנ"י עד כמה החמירו בזה. גם בתשו' מהר"ם
 שצנלכו סי' קכ"ז שהפליג מאד בשבח הדירה בא"י
 כתב הלשון דקאי על מי שח"ך להתנהג בקדושה
 וצטורה. גם המצוי"ט במחלוקתו על הר"ח אחר שהביא
 דבריו שאין מלוח צביל שקשה לחזר כתב עליו
 ואין רמינן אפשיין למיחי לא"י לאיטעורי זה טפי
 ולפוס לערא אגרא, וברי דמיירי מהבאים לתוכה
 להטעור ולא צביל אחיח תועלת אחר של הגאה
 גופנית שלא לשמה, ואין להאריך בזה כי הדבר מבואר
 צרוז המקומות להמשיין בזה דמיירי בהנוסעים בצוונה
 ראו' לגמרי לשם קדושה ועברה וצנחן דא לא חיישי
 לתקלה. אבל בהנוסעים שלא לשמה לשם אחיח תועלת
 אחר באיח אופן שהוא שאינו בצוונה ראו' לגמרי
 לשם קדושה ועברה מ"ל דעדיפי מנדרים שצביל
 שאין כוונתו ראו' לגמרי אין להכניס עלמו צמה
 דאפשר למיחי לידי תקלה, ואף שהנודר מקיים צנדרו
 עשה ול"ח מ"מ אין להכניס עלמו למלוח כאלו שיוכלו
 להביאו לידי תקלה.

צלשאר שלא נשתמש אלא צביל קודש שנעשו כלי
 חול נעקר מן העולם המשתמש בצחורה של חורה
 עכבו"כ. וצרייתא זו היא מהספרי פי' עקב פסקא
 מ"ח. וקשה לכחורה ממה שאמרו לעולם יעסוק אדם
 צתו"מ אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה צה
 לשמה. ופי' שם צורע אצרכהם על הספרי דמה שאמרו
 יעסוק צחורה ומלות שלא לשמה קאי על שלא לשמה
 שצא ע"מ לק"פ מאהצת השכר ויראת העונש מהקצ"ה,
 דאף שגם זה נקרא שלא לשמה שאינו צביל ראו' ית"ש
 צלצד אלא לתועלת עלמו, אבל מ"מ לא גרע
 כ"כ כמו שלא לשמה גמור, אל תעשם עטרה או קורדס
 צביל פרנסתו וכדומה שהוא תועלת עזבי וגשמי
 ע"י צני אדם שעליהם נאמר המשתמש בצחורה של
 חורה נעקר מן העולם. וע"ז אמר הק"ו מצלשאר
 זת"ד צקלת ציאור.

הנה כי כן יש לפרש לדעת האומרים שמה שאמרו
 בגמ' לעולם יעסוק אדם צתו"מ שלא לשמה
 קאי רק על אהצת השכר ויראת העונש מהקצ"ה לא
 זולת. וכן נראה באמת דעת הרמב"ם צפ"י מה' תשובה
 שצביל ד' שם הביא הדין שמה תאמר הריני לומד
 חורה צביל שאחי עשיר וכו' צביל שכר צעוה"צ
 וכו' תלמוד לומר לאהצת וכו'. ושוב צביל ה' כתב
 כל העוסק צחורה כדי לקבל שכר או כדי שלא
 תגיע עליו פורעניות הרי זה עוסק שלא לשמה וכל
 העוסק צה לא ליראה ולא לקבל שכר אלא מפני
 אהצת אדון כל הארץ שורה צה הרי זה עוסק צה
 לשמה, וא' חכמים לעולם יעסוק אדם צתו"מ
 אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה צה, וברי
 דצמה שהתחיל לצאר מה הוא שלא לשמה שסיים ע"ז
 מה שאמרו חכמים לעולם יעסוק אדם צחורה שלא
 לשמה לא הביא אלא אחת הצצה שהוא עוסק מאהצת
 השכר ויראת העונש מהקצ"ה והשמיט שם אחת
 הצצה של הלומד צביל שיהי עשיר וכדומה שאין זה
 צכלל שלא לשמה שאמרו חכמים כמו שכתב צפ"ג
 מה' ת"ת הלי' י' כל הנהנה מדברי חורה גועל חייו
 מן העולם והאריך צזה. ובעין זה הם דברי הרמב"ן
 פי' אחרי ודברי הריעצ"א ציומא ד' ע"ג, ולפי דצריהם
 יחנן שפיר תירושו של הזרע אצרכהם על הספרי, גם
 לפי דברי החוס' פסחים ד' ג' וסוטה ד' כ"ב עדיין

ובפרט שהביתר שאנו סומכין לעסוק צחורה ומלות
 אף שלא לשמה היא מאותה המימרה שאמרו
 צש"ם לעולם יעסוק אדם צתו"מ אף שלא לשמה,
 ויש סחירות רבות צזה צש"ם, ואריך לחלק צחילוקים
 שונים ולאו כללל היא כמ"ש צזה הצצה גדולי הראשונים
 ז"ל, ומ"ל ללמוד משם למלות ישוב א"י שהחילוק הוא
 צרוז ועולם כמו שכתבתי למעלה דאית צ"י חשש תקלה
 מרובה אס היא שלא לשמה.

קב

ובגמרא נדרים ד' ס"ב ע"א תניא לאהצת
 ה' וגו' שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם
 וכו' אלא למד מאהצת וכו' ראצ"ל אומר עשה דצרים
 לשם פעלם ודצר צהם לשמה אל תעשם עטרה להצדל
 צם ואל תעשם קורדס להיות עודר צו וק"ו ומה

אם לומד לתועלת אחר כגון צשזיל שיכדוכו וכדומה הוא בכלל מ"ש שילמוד אפילו שלא לשמה שמחוק שלא לשמה צא לשמה, הן אמת שצחוס' כועב דף כ"ב ע"ב ד"ה לעולם כחצו שלא אמרו לעולם יעסוק צחורה אפילו שלא לשמה אלא כשכלימוד הוא מיראת העונש ומאכזבת השכר כמו שאמרו צמלוחיו חפץ מאוד ולא צשכר מלוחיו, ומלאל לפי דצריהם שם אם הלימוד והמלות המב עבזר תועלת מצני אדם כגון על מנת שיכדוכו או עושב קרדוס לחפור צב שזו ודאי גרע הרצה יותר הוא בכלל מה שאמרו נוח לו שלא נצרא כמ"ש המהרש"א צנדרים לחלק צזה. וצחמת חילוק גדול צדצר שהיכא שהוא מיראת העונש או צשזיל קבלת פרס מן השמים הוי עכ"פ צזה אמונה צהשי"ת שהוא אחד מייג עיקרים להאמין שהקצ"ה מעניש ומשלם שכר והתחוק"ק האריכה צזה הרצה להודיע עונשין וחשלוס שכר על העצירות והמלות, משא"כ כשעושב עבזר תועלת מצני אדם שזו ודאי מגובה מאוד, וא"כ מ"ש המהרש"א כן צשס החוס' י"ל שכיוון לדצרי החוס' צסועב. גם צפסחים דף ג' אין לשון החוס' מצזרר כ"כ ואפשר לפרשו צתרי גווני יעיי"ש ודו"ק. אמנס אינו מוצן מה שסתם המהרש"א כן מדעת החוס' ולא העיר מלומה צצרוצ המקומות אין כן דעת החוס' כמו שהצחתי לעיל מג' מקומות דגם על מנת שיכדוכו וכדומה אינו בכלל מה שאמרו נוח לו שלא נצרא. ועכ"פ היא סחירה צדצרי החוס' ול"ע ליישצס. והמהרש"ל ציש"ש צהקדמתו על מס' צ"ק כחצ דלכן מולאים כ"פ צדצרי החוס' שדצריהם סחרו זו אחת זו צסיצה שבמקום אחד הוא דצרי ר"ת וצמקוס השני הוא דצרי ר"י וריצ"א ויתר החולקים כי היו הרצה צעלי החוס' שאלו"ה הגיע להוראה יעיי"ש. ועכ"פ אין לנו צזה הלכה צרורה מדצרי החוס'.

ובזוה"ק פרשת צראשית דף כ"ה חצצ צין ה' מיינס דערצ רצ אותן העושין מלות דצונין צחי כנסיות וצחי מדרשות וצויין צהון ס"ת ועערה על רישו' ולא לשמא דה' אלא למעצד לון שם הב"ד ונעשה לנו שס. וברחיו ז"ל צהקדמתו על שער ההקדמות אחר שהעתיק דצרי הזוה"ק האלו סייס שעל הכת צחאח אמרו צגמ' כל העוסק צחורה שלא לשמה

יש לתרן הצרייתא יעיי"ש ודוק. אכל לפי דצרי החוס' צרכות ד' י"ז ותענית ד' ז' שכתצו גם על הלומד כדי שיכדוכו שהוא בכלל אותה המימרא דיעסוק אדם צחורה אפילו שלא לשמה וכו' זכו לכאורה סחירה מהצרייתא צשספרי וצגמ' נדרים ואינו מחורץ צחירוולו של הזרע אצרהס. שוב ראיחי צפ"י החיד"א על מס' חסידים ס"י רפ"ע דפוס הישן שהצין גם מדעת הרמז"ס כדעת אותן המקומות צחוס' דצשזיל שיכדוכו אינו בכלל מ"ש נוח לו שלא נצרא, וכן נראה גם מדצרי הלח"מ פ"ג מה' ת"ת, ול"ע דלכאורה לא נראה כן צפ"י מה' חצוצה כאשר כתצתי לעיל.

ובגמרא כתצות ד' ס"ז ע"א צנקדימון צן גוריין שאמרו איצעי"א לכצודו הוא דעצד כחצ שס המהרש"א להאי חירוולא משמע לחפילו הוי עניד כדצתי למיעצד כיון שלא עשה כן משוס מלוח אלא לכצודו הוי ל"י שלא לשמה ונענש עלי', ואין להקשות הא אמריין גצי דקב אפילו שלא לשמה וכו' דו"ל האי שלא לשמה לכצוד הוא גרע עפי כמו שמתלקין החוס' צפסחים אהא דאמריין לעולם יעסוק אדם צחורה אפילו שלא לשמה ובעלמא אמריין עוב לו שלא נצרא יעיי"ש. הנה המהרש"א הראה מקוס לחוס' פסחים שדצריהם שם אפשר לתרן הגמ' דכתצות ד' ס"ז גם הצרייתא צגמ' נדרים ד' ס"ב, אכל לפי דצרי החוס' צצרכות וצחעניות אינו מחורץ לא הגמ' דכתצות ולא הגמ' דנדרים יעיי"ש ודו"ק.

גם צנדרים דף ס"ב כחצ המהרש"א דשלא לשמה הגמורים שאמרו אל תעשס עערה וכו' ואל תעשס קורדוס וכו' אשר עליהם נאמר צשמעתין המשחמש צכתרה של חורה נעקר מן העולם ובעלמא אמריין צבו נוח לו שלא נצרא משנצרא כמ"ש החו' שס. הנה החליע צזה המהרש"א שדעת החוס' שאס לומד להנאחו כמו קורדוס לחפור צו הוא בכלל מה שאמרו נוח לו שלא נצרא וכן הוא פשעות דצרי הש"ס צנדרים שאמרו ע"ז נעקר מן העולם. אמנס צג' מקומות צרכות דף י"ז ע"א ד"ה העושב וצחעניות דף ז' ע"א ד"ה וכל וצחזיר דף כ"ג ע"ב ד"ה שמתוך כחצו החוס' צפ"י דמה שאמרו נוח לו שלא נצרא לא אמרו אלא על הלומד לקנטר שלימודו בעצירה אכל

תקני"ח שלא יהי' עיבוד ומניעה בין איש לאשתו לעבד את מי שכלתה נפשו בחשוקה לש"ש וזריך הוא לאותו דבר להיות צא"י ועשו ע"י תקנות צניעות בענין הכתובה ולא נמסר זה אלא לבי"ד לדון צניעות לפי תקני"ח וא"א למסור לבי"ד של מעה דבר התלוי במחשבה כמו שהצאתי בקוני' ג' שבוטות, ולכן לא פלוג רבנן בתקנתם והשאו מדותיהם שכך ידונו הבי"ד לעולם בענין הכתובה ולא חילקו בדבר שא"א בענין אחר.

נוח לו שהפכה שלייתו על פניו ולא יאל לאויר העולם יעיי"ש. ומצואר צוה דעת הרמ"ז ז"ל שלא דוקא על הלימוד לקנטר אמרו כן בגמרא אלא גם על הלימוד כדי לקנות שם שיכבדוהו וכדומה, וזה אינו כדעת התוס' בג' מקומות שהצאתי אלא כדעת התוס' במס' סוטה. וזס' חסידים יש צוה דברים מופלאים אלא לפי שיש שינוי גדול בין הנוסחאות שבדפוס הישן לדפוס החדש ממש מהיפך אל ההיפך ואינו יודע איתו נוסחא אמיתית, ע"כ לא אוכל לדבר מזה. ויש עוד אריכות דברים שונים בענין זה, גם יש הרבה סתירות בש"ס צוה.

ובגיטין ד' ל"ד ע"ב במשנה נמנעו מלהשביעה התקינו שחבא נודרת ליחומים כל מה שיראו ופירש"י ז"ל יבחרו להם דבר הקשה להדירה בו כגון מיני מזונות עלי', ובגמ' שם דנמנעו מלהשביעה בשביל שראו גודל העונש של שבעת שקר ר"ל. והנה גם נדרים חמור מאוד שלכן הנודר נקרא רשע, ורשע"כ התקינו שחבא נודרת בכל דבר הקשה בשביל שהוא לתקן כן לעוצה היתומים ואין למדין משם למק"א להקל בנדרים. וכן כיון שראו החכמים לתקן צדק דהכל מעלין אף שבעיקר המצוה של הדירה צא"י שהוא בכא"א מצוה שבין אדם למקום תלוי הדבר אם כוונתו לשמה ככוונה רז"י כי ה' הוא היודע מחשבות וידע איניש בנפשו' ולא נמסר זה כלל לבי"ד שלמענה. אבל צדק שראו החכמים לתקן תקנה בין איש לאשתו שע"כ ההכרח למוסרו להבי"ד שא"א להם לדון עפ"י המחשבה ע"כ לא פלוג רבנן בתקנתם ואין לדמות הענינים ז"ל, ומינוי כמה ענינים כה"ג בתקני"ח.

קבד

ובספיה"ק יסוד העבודה הפליא לעשות ציבור הרבה מאמרים ושיטות וענינים חלוקים צוה, ועדין נשאר הרבה מאמרים וענינים שלא נתבאר. גם יש לפלפל בדבריו כמה ענינים לא עת האסף פה כי הדברים ארוכים. ולפענ"ד אמרתי צוה דרך נכון שאפשר ליישב בו כל הסתירות שבדברי חז"ל צוה אלא שלא ראיתי להאריך פה בענין זה. אבל לכל הדברות ולכל האמירות אין לדמות מלות ישוב א"י כז"ל. ול"מ לדעת הסוברין דגם צשאר תורה ומלות שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה אין הכוונה אלא בשכר ועונש מהקב"ה, אבל להשתמש בהמצוה הוא ק"ו מבלשאלר, דודאי כן הוא צא"י שחלילה להשתמש בקדושתה כמו שהשתמש בלשאלר ככלי הקודש. אלא אפילו לדעת האומרים שגם שלא לשמה הגרוע הוא בכלל מה שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה וכו' אין להביא רא"י משם למלות ישוב א"י שהחילוק רב ועוים כאשר כתבתי למעלה. וכבר העתקתי דברי גדולים וקדושים שנסיעת א"י צריך להיות דווקא לשמה ככוונה רז"י, לא זולת.

אמנם המהרש"ק שהחליט דאף צדק דהכל מעלין אם הוא שלא לשמה צעלו כל אלו הדינים ואף אם אין יודעין צבירור אלא שיש אומדנה דמוכח שהוא שלא לשמה הדין כן, ז"ל לפי דבריו שכך היתה התקנה שאם אין אומדנה שהוא שלא לשמה אוקמי' אחזקתי' שהוא צוודאי לש"ש ודין הבי"ד צדק זה בעניניו ממון ומה שלא הזכירו בשו"ע כלל מזה ז"ל שסובר שהוא לרוב פשיטתו שאין עלי' לא"י מצוה אלא"כ הוא לשמה. ולפענ"ד ל"ע דרכו צוה, ויותר נראה לפענ"ד מה שכתבתי. אבל בעיקר המצוה שבדירה א"י בכא"א שאין נ"מ אלא בין אדם למקום דבריו אודקים שצריך להיות דייקא לשמה כאשר הוכחת.

הן אמת שמה שהחליט הגאון מהרש"ק ז"ל שגם צאלו הדינים דהכל מעלין אם רואים לנסוע שלא לשמה צעלו כל אלו הדינים ל"ע לפענ"ד כי מסחימת דברי השו"ע והפוסקים שפלגו הרבה דינים אלו ולא זכרו כלל מהך חלוקה נראה שאין דעתם לחלק צדק ואולי העטם דבהך דינא דהכל מעלין הי'

שהעמידו שומרי השדות זכוונה גופנית ולא לשם החזקת תורה ועברה לשם ה' וזה אסור בא"י ואינו לרצון לפני השי"ת וממילא מביא חורבנות וביטול תורה ויראה וכדומה. וכבר הבאתי מ"ש הרמ"ע בע"מ על ה' דאמרו מושל מקשיב וגו' כל משרתיו רשעים שהוא בשביל שהכל נגררין אחר הממשלה כעוצ כחוטא נעשין כמותם וא"כ אם המנהיגים העמידו שומרי השדות והעיר על דעת כן נגררין אחריהם זכוונה זו ולכן זה שמש אשר קראו להם תרובי קרתא. ותמלית העולה מכל הכ"ל שא"י צריך להיות דייקא לשמה לא זולת.

ועושה. ואף שבודאי אחר שצא ר"כ לא"י אין ספק שמתוך שלא לשמה צא לשמה במתיבתא דר"י מ"מ כיון שנשכחצו שבי סיבת ביאתו לא"י מחמת זריחה מאימת מלכות ולא התעורר בלבו לילך לא"י בשביל התורה והמלצה והקדושה אשר בה ולא זו הדרך ליסע לארץ ישראל אם אין כוונתו לשם תורה וקדושה על סמך שאחר כך מתוך שלא לשמה צא לשמה כמו שנתבאר, אלא אנוס ה' בדבר מחמת אימת מלכות, לכן שפט מה שאין מקומו בא"י אלא גלות ועושה.

קבו

ובדרך זה אפשר להבין קלת מיימרא דר"כ פסחים מ"ט שאמר על שיבתו בא"י שהוא גלות ועושה על דגסב בהנחה דמריש הו"א דלולי כיון שרואין שנשכחצו אח"כ שיאל מא"י לזור לבבל כמבואר בירושלמי זרכות פ"ב הל' ח' והוצא ברש"י ז"ל ב"ק ד' קי"ז ע"כ שאמר בר נש דאימי מבסרל לי ואינתחי דאבו מיקרל לי ועיי"ש וא"כ נתברר שלא הולך להיות בא"י וכבר כתב הרמ"ע ז"ל שזה תלוי בשורש נשמה שבזמן הגלות צריך כאו"א להיות במקום ששייך לשורש נשמתו ולכן י"ל שהרגיש בזה אותו לדיק שאין מקומו להיות בא"י ולכן הוי גלות שצא שלא במקומו אבל לא הוגח דעתי לפרש בזה דברי הש"ס שצריך להבין גם לפי פשוטו ושם בפסחים ד' מ"ט אינו מוכר כלל אלא אותו הטעם בלבד דלא גלאי כדגלי אינשי ומשמע דאותו הטעם בלבד מספיק דהוי עי"ז גלות ועושה, ואינו מוצן.

גם שארי האמוראים לא אמרו לו אלא למקום תורה גלית, ומבואר בזה שלולא זאת שצא למקום תורה למתיבתא דר"י הוי כולבו מודי שהוא גלות ועושה, אבל רב כהנא לא הסתפק גם בזה שצא למקום תורה יען שלא ה' תחלת הליכתו לא"י במשכבה זו לשם תורה, וכן ה' האמת שלא ה' מקומו בא"י מדהסחצו שהולך לחזור לבבל. ויהי אף שיבי' מדלא אמרו בגמ' אלא טעם זה דלא גלאי כדגלי אינשי חזיין בזה יסוד מוסד עד היכן הדברים מגיעים בישיבת א"י שצריך להיות אף זכוונה צרורה לשם תורה וקדושה, לא זולת.

קבו

ומי'רתא דתמו' עובא בספכה"ק חסד לאצרכה ראיחי להעתיקו פה ולבארו, שכתב צמעיון שלישי עין הארץ באמצע נבר י"ב ח"ל: כל הדר בא"י נקרא לדיק הגם שהוא אינו לדיק כפי הנראה לעינים כי אם לא ה' לדיק היתה הארץ מקיאו כמ"ש ותקיא הארץ את יושבי', וכיון שהארץ אינו מקיאו בהכרח הוא שנקרא לדיק, עכ"ל. וזה פלא עולם וכי הפי' הוא צמ"ש ככ' ותקיא הארץ את יושבי' שהארץ הקיאה אותם תיכף ומיד שעשו בעצירות, בלא כמה דורות שיטבו בז' אומות בא"י בתועבותם וטומאתם ולא הקיאה אותם הארץ עד שהגיע הזמן שנתקיים מקרא זה, וכי בכל אלו הדורות שהקצי"ה הארץ אפו וישבו בשלו' בא"י לדיקים היו, בלא כך היא המדה הקצי"ה מאריך רוחו' וגני דילי', והכתוב לוח כי תוליד בניס וצני בניס וגו' שנתם צארן, ומבואר

ורפי הכ"ל אפשר ליישב קלת דכיון דבזמן הגלות צריכין רוב ישראל להיות בחו"ל וא"א לידע מי שצריך להיות בא"י וצריכין הנוסעין לא"י שיבי' דעמם אף לשי"ש לשם תורה וקדושה, וכיון שחלת הליכתו ה' מחמת אימת מלכות, לא בשביל כוונת המלצה, כדלכת רש"י ז"ל הלשון ב"ק ד' קי"ז לא גלאי כדגלי אינשי שהרי לא בעבור מקום תורה גליתו אלא מאימת מלכות צרחת, וכיון שלא ה' תחלת הליכתו לא"י לשם מלצה אלא זריחה מאימת מלכות הוי גלות

שצטעס הענוות היו שווין לסדום אלא שהי' חשבון הענוות פחותים לפי ערך אותה השנה שנתאחרה בישיבתה וע"כ יכלה להקיים צארץ ולא הקיאה אותם.

והתה"ד צפוי"כ סי' פ"ח כתב בזמנו דאף ששנה גדול ומעלה להדר בא"י מי"מ כיון שיש שם בני צרות מערביים נחשבים לרשעים גמורים וכו' והם עורדים ומבלבלים האשכנזים שהם שומרי תורה וכו' מלבד גדול רשעה הישמעאלים מי יוכל לעמוד בכל זה לכן כל איש ישער צעמו בהשגת גופו וכו'. ומציאים כולם דברי התה"ד האלו. ועכ"פ אנו רואים שאז צומן הבויא מחמת הרשעים שהיו דרים אז בא"י לא יכלו השומרי תורה לדור בא"י ולא הקיאה הארץ את הרשעים אלא אדרבה השומרי תורה לא יכלו להיות צארץ עבור הרשעים שיצדו שמה, ואנו לוחין בסליחות ג' דעשיית אידך כל עוצי עברה שכנו צליון וכו' והמה עשירים נשיאי עליון ואני עני ואביון, עיי"ש.

ובמה שלא נתקיים תיכף מאמר הכתוב על צעלי העבירות כעין זה הקשה אחאב כמבואר בגמ' סנהדרין דף קי"ג ע"א שאמר אחאב לאל"י ליועחא דמשה לא קא מקיימא דכתיב וסרתם ועבדתם וגו' וכתיב וחרה אף ה' בכם ועלר את השמים ולא יהי' מער ובהוא גברא אוקים לי' ע"ז על כל חלם ותלם ולא שציק ליה מיטרא למיזל וכו' מיד ויאמר אל"י וגו' חי ה' אלקי ישראל אם יהי' עול ומער וגו' צעו רחמי וכו' לי' אקלידא דמיטרא פירש"י ז"ל מפתח של מער. והרי שלולא שציעחו של אל"י וכה בקשחו למסור לו מפתח של מער עדיין הי' הולך המער אף שמבואר בקרא ולא יהי' מער מי"מ כך היא המדה, ואין הכוונה צפירות הכתובים שכל עניני שבר ועונש שכן יהי' תיכף אלא שסוף הענין לבוא צעתו וצומנו לפי דעתו וחכמתו של עילת כל העילות ית"ש. ובקבלת ח' פסוק י"א אשר אין נעשה פתגם הרעה מברה על כן מלא לב בני האדם לעשות רע, ופירש"י ז"ל שאין הקב"ה ממחר להפרע מעושי הרעה וע"כ הם סוברים אין דין ומלא לבם בקרובם לעשות רע, עכ"ל. ואמר הכי ישע"י כ"ח ע"ז המאמין

בגמ' סנהדרין דף ל"ח וגיטין דף פ"ח שהכתוב אמר שיהיו צארץ כמנין ונושנחם אלא לזקה עשה עמכם הקב"ה שהקדים שחי שנים כדי שלא יתקיים ח"ו כי אבדו תאבדון ולולא עטם זה היו יושבין עוד שחי שנים בא"י. ובגמרא סנהדרין שם אמר ראב"י שמע מינה מברה דמארי עלמא תמני מאה וחמשין ותרתין הון, ופירש"י ז"ל דהוא גימטריא דנושנחם וקרי לי' אבדו תאבדון מהר והקדמה דשחי שנים לזקה היחה. והרי דאף היכא שהכתוב לוח ואומר מהר יוכל להתמהמה כהשבון הזה של הרבה מאות שנים, ומכש"כ היכא שכ' סתם ולא תקיף אחכם הארץ שיוכל להתמהמה עד שמגיע הזמן לפי חכמתו ית"ש שיתקיים הקרא ואנחנו לא נדע דרכו של יולר בראשית, וככה המה כל עניני השכר ועונש הכתובין בקראי.

ובגמרא גיטין דף פ"ח ע"א אמר ריב"ל לא חרבה א"י עד שצדו צה ז' צחי דינים ע"ז, אמר ר"א מאי קראה כי תוליד בנים ובני צנים, ופירש"י ז"ל שם המלך וצנו וצן וכל מלכים שקמו מזרעו אחריו קרי חד צי"ד. ובתוס' שם ד"ה מאי קראה כי תוליד חד דור, צנים תרי דור, ובני תרי דור, צנים תרי דור הכי ז', והרי שכמה דורות צמשך הרבה מאות שנים עבדו ע"ז והיו יושבים צארץ מלכים ושליטים באה"ק בעושר וגדולה ולא הקיאה אותם הארץ וכי נימא ח"ו שעבדו ע"ז לדיקים ולא רשעים מדלל הקיאה אותם הארץ אז צומן ההוא, וכל הקראי שצביאים מכחיטין את זה שלוחו מרה על גדול רשעם והיו מחנכאים על מה שיהי' באחרית הימים. ובגמרא חולין דף ד' ע"ב קראו על כל המשמשים אלא אחאב אף בצביחה בעלמא אותו הקרא דמושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים ושחיתתן פסולה כדון מומר לכל החורה כולה, והארץ לא הקיאה אותם אף שהעידו עליהם חכ"ל שהיו כולם רשעים, ואדרבה נביאי ה' היו מתחבאין צמטמוניות ולא יכלו להיות צארץ בגלוי מפני הרשעים. וגם בסדום שנהפכה עליהם הארץ שצביל מעלת א"י שאינה סובלת עוצרי עזירה כמ"ש הרמב"ן, ואעפ"כ היו בא"י צב"ל כמה שנים כמבואר בגמ' שבת דף י' ע"ב, ולוער שנתקיימה גם אח"כ בא"י שצביל שהיו עונותי' מוזהרין לפי ערך אותה השנה, והרי

לא יחיש, ופירש"י ז"ל המאמין דבר זה לא ימהרנה לא יאמר אם אמת הוא ימהר לבוא יעו"ש, כי אך האינס מאמינים אומרים שאם דברי הנביא אינו ממחר לבוא הוא ח"ו אינו אמת, אבל המאמין אינו מביא ראוי כלל מה שאינו ממחר לבוא. ובפרקי דר"א הוצא גם צהרדים בסוף מלות התלויות בארץ דכל המתים מן הרשעים צ"ל נפשותם נשלכות בקלע לעתיד לבוא הקב"ה אוהב צנפנות א"י ומנער אותה כאדם שמנער את הבגד, ומבואר בזה שאך לעתיד לבוא ינער הקב"ה כל הרשעים מא"י. וצהרדים כתב הלשון ולא יעלה על לבם שאחרי מותם ישארו צ"ל אלא יגרשום חוזה כלכלים, ור"ל שאחרי מותם יהיו נשלכים מא"י כמו שהוא בצדק"א, אבל כל עוד צם נשמח אין הקב"ה נועל מהם הצחורה ויכולין להרשיע ולטמא את הארץ עד לעתיד שיחצטרו הרשעים משם.

ואמר הכחוצ מלאכי ג' א' הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני ופירש"י ז"ל הנני שולח מלאכי לבער את הרשעים, וביאר במאורות שם שמוסב למעלה להשיב על תלונתם שאמרו אי' אלקי המשפט ויאמר הנה בזמן הגאולה העתידה אשלח אני מלאך מן השמים והוא יפנה הדרך לפני ר"ל הוא יבער מן העולם הפושעים והמורדים לעבר את הארץ לפני בואו להשרות שכונתו בארץ עכ"ל. וכן הוא בגמ' מגילה י"ז ע"ב בסדרן של צרכות ש"ע שאחר תקע בשופר שהוא שופר של משיח יתקבלו הגלויות וישונו השופטים כצדקא שנהגה ואח"כ יכלו הפושעים ויחרומום קנן הדיקים צירושלים. ועכ"פ זה ודאי שביעור הרשעים מן הארץ באופן שלא יהי' מליאות שיהי' נמלא רשע צ"ל זה יהי' אך לעתיד אחר ביאת המשיח אבל לא קודם לזה אף בזמן הבית, וכש"כ בזמן הגלות שהאומות הרשעים יושבים בה ואין הארץ מקיאה אותם וא"כ דברי החסד לאצרכם בזה נפלאים המה. הגם שאפשר שזמנו היו כל הדרים צ"ל דיקים וכמו דחזקן שכתב החיד"א בספרו יוסף אומץ סי' י"ט וז"ל דצ"ל אינס נמלאים ממיני החטאים בגון גילוחי זקן ופיאות וסחם יינם ועריות ושחוק אינהו ואצחרייהו ורובם ככולם מתפללים צניבור וקורין ושונין דבר בעתו מלבד רבני קדישי בעלי ישיבות שם יתנו לדקות ה' גופי הלכות בפלפול וסדרה ופסקו אנשי אמת דין אמת לאמתו,

עכ"ל. ולעת כזאת נוכל לומר שם אז בעת ההוא ועמך כולם לדיקים, ואף אם רואין לפעמים א' עובר עבירה שנקרא עי"ז רשע כמ"ש צם' התיבא פ"א שאפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים מקרי רשע כדאיתא בפ"ב דיבמות ובפ"ק גדהו ואפילו מי שיש צידו למחות ולא מוחה נקרא רשע צפ"ו דשבעות וכ"ש וק"ו צמבעל איזה מ"ע שאפשר לו לקיימה כמו כל שאפשר לו לעסוק צחורה ואינו עוסק שעליו דרשו רז"ל כי דבר ה' צזה וגו' הכרת חכרת וגו' ופשיטא דמקרי רשע עפי מעובר איסור דרבנן, עכ"ל, מ"מ אם מהרהר אח"כ בתישבה צאמת שוב הוי לדיק כמ"ש חז"ל אם ראת ת"ח שעבר עבירה אל תהרהר אחריו שודאי יעשה תשובה, וא"כ יש מליאות שיהי' בימיו ז"ל כל תושבי א"י לדיקים, גם השלה"ק כתב שכל הנוסע לא"י נוסע ע"מ להתקדש, וכו', אמנם מה שתמך יסודו שע"כ כל הדר צ"ל הוא לדיק מכה ראוי זו שלא הקיאה אותו הארץ זה דבר תמו' מאוד. ואם נתפוס הדברים כפשוטן יתן יד לפושעים וכופרים בכל החורה כולה ומסיתים ומדיחים לעקור את כל החורה כולה שיאמרו לדיקים אהנו מדלא הקיאה אותנו הארץ. וע"כ שזה אינו כמו שהארכתי לעיל שהוא מוכחש מכל דברי הנביאים ודברי חז"ל ומהמליאות. ויש עוד הרבה ראיות עד אין שיעור אלא שאין לורך להאריך כ"כ בזה ודי צמה שכתבתי, ותמה תמה הקרא הפלא ופלא צמה שכמה מחצבים העתיקו דברי החסד לאצרכם האלו אות צאות ואין איש שם על לב להזכיר שהדברים תמוהים ולריכים ציאור.

קב

ונהירגא שזה כמה שנים עוד צימי חורפי שמתי אל לבי להצין דברי החס"א האלו ולא מלאחי לבם פתרון לפי פשוטן של דברים עד שצטביל זה חשבתי שהוא הדבר אשר דברו נכדו הק' החיד"א זלה"ה צסם הגדולים מערכת ספרים אות ח' סי' צ"ה וז"ל: חסד לאצרכם חיבר מצי"ה מהר"א זלה"ה ונדפס בצמ"ד ובעיר ריגיון ראיתי וכו' חס"א מוגה מכ"י מר זקנו הרה"ח מהר"ב וכו' ונסתכלתי צו שהכחות הם מעשיות והשמעות שגפלו בהעמקה

שלו, אבל הענין הוא כמו שכתבו שא"י שייך לישראל לפי שורש נשמתם וכל אחד ואחד החלק שגפלו לו בגורל שמה הוא המקום ששייך לשורש נשמתו כי החלוקה ה'י' צרו"ק עפ"י ה' וצח"ו"ה ולכן ערס שמכיר את חלקו הוא במקום שאינו שלו ולא זה אל המקום הראוי לו ולנשמתו ועדיין אינו מוכשר בשלימות להשראת השכינה הראוי' לו לפי שורש נשמתו ולכן לא נקרא ביאה שעדיין לא זה אל המקום שצריך לבוא ומכ"ע לא נקרא גם דירה שאינו אלא גירות במקום שאינו שלו ושייך יותר לשון דר בא"י אם הוא מדבר צעתיד לאחר כיבוש וחלוקה שבאוי"א יבוא על מקומו בשלו' כמקדם. אמנם לפרש דברי החסל"א שאין שם שום כוונה על זמנו אלא על העתיד הלשון דחוק מאוד כמוצק, ועכ"פ חסרים איזה תיבות.

קבט

ובעת האיר ה' את עיני שאפשר לפרש דבריו גם עפ"י פשוטן בכל עת וזכר זמן עפ"י מ"ש בספרי"ק למח ה' ללצי פ' ראה עכ"כ אחד תאבדון וגו' וז"ל הק' עדי"ש צם' ש"ך על החורה צעם ר' צחי וז"ל: וזוה תבין איך מקום השכינה וכו' שכו' כהן גדול ונכנס פעם אחת בשנה אחר כמה עבילות וקידושין ואחר כמה תפלות שכו' ישראל מתפללין עליו איך עתה היא בית חורפה של ישמעאלים בית ע"ז שלהם אלא שנתקפלה ירושלים וגברה עלי' קליפה של שאר ארצות ואפשר שבקיפול ארצות צאה שם רצועה מארס עד שצנו שם בית הע"ז והם חושבים שצנו צירושלים והם מכזבים וכו' וידוע מה שדרשו רז"ל הנותן מער על פני הארץ זה ארץ ישראל ושולח מים על פני חולות זו שאר ארצות היו"א מה ארץ נקרא א"י וחולות נקרא חו"ל וזה פי' הפסוק שכצו לארץ חולות ר"ל שהחולות שוכבים על א"י וזהו צודאי אחר שיתרחצ ירושלים וכו' צודאי הרצועה מארס והחולות השוכבים על א"י יאבדו ממקומם כי אין זה מקומם רק שהגויים העובדים שם ע"ז המשיכו לשם רצועה מארץ העמים העממ' וארץ ישראל מתקפלת תחתיו, ולכן ארז"ל אלהיכם על ההרים ולא ההרים אלהיכם כי ההרים שהם צאמה א"י אין מקבלין על עצמם שום ע"ז כי הם קדושים ואין ההרים' אלי

וצדפוס וחסר כמעט בכל דף כמה שורות וכמה טעיות וחילופי תיבות ואותיות וכו' וצחזורתו זה לידי ס' חסל"א כלו כ"י שכו' של הרמ"ז ומלאחי זו כפלי כפלים מהגהות הגז', והענין הוא כי ס' זה הועתק כ"פ צכמה עיירות וסופרים שונים עד שמרוב ההעתקות מסופרים צורים ופוזמים החליפו שינו השמיטו השחיתו והכתעבו ועד אחרון זה לידי הכ"ר אצרהם צרך והדפיסו כמו שהוא והנה עלה כולו קמטונים כסו פניו חרולי הטעיות וכבר שאלו לי איזה לשון צדפוס שאינו מוצן וצוה של כתיבת יד הכל מתחוק, עכ"ל. וע"כ חשבתי שבמקום שאנו רואין צו דבר תמו' כ"כ הוא צעח מאותן המקומות שע"י סיבת המעתיקים כסו פניו חרולי הטעיות צחסר ויתיר וחלוף כמו שהעיד ע"ז החיד"א זל"ה"ה ואילו היינו יכולין לראות צככ"י של הספר צודאי היינו מולאין צו דבר מתחוק, וכבר כתב האו"י שצמה צרייתות נשחצשו צסיבת המעתיקין ולכן לא הוצאו צש"ס, ואף שצמה מרגליות יקרות ונשצבות יש צם' חסל"א כי מקור מקומו קדוש ונשגב הוא אבל במקום שהשחיתו המעתיקים אין הדברים מוצנים.

והנה יש מקום לדברי החסל"א האלו אם נימא דקאי' על העתיד אחר ביאת המשיח שאז צודאי מו שלא יהי' לדיק ולא יעשה תשובה כראוי לא ישראל צארץ ואז יגיע הזמן שהארץ מקיאה כל מה שאינה סובלת אותה כמו שהוא צכמה פסוקים וצפדרי"א, וקלת מהם הצחתי לעיל. גם לשון הדר בא"י שייך יותר על זמן העתיד כאשר כבר אמרתי הסבר צמה שאמרנו צגמ' כל מקום שנאמר ציאה אינו אלא לאחר ירושה וישיבה שלכאורה אינו מוצן דאף אם הוא קודם ירושה וישיבה מ"מ כיון שכבר זה לארץ למה אינו נקרא ציאה, וחשבתי לפרש עפ"י מ"ש הרמב"ן פ' תזריע אלל נגעו בגדים שאין זה צדרך הטבע וכן נגעו צתים שאינו נובג אלא צארץ שהיא נחלת ה' וכו' צארץ הנצחרת אשר השם הנכבד שוכן צחוכה, וצחוי"כ דרשו עוד שאין הבית מעממ' אלא אחר כיבוש וחילוק שיבא כל אחד ואחד מכיר את שלו, והטעם כי אז נתיישבה דעתם עליהם לדעת את ה' והשרה שכינה צחוכס עכ"ל. ולכאורה מאי נ"מ להשראת השכינה צארץ אם הוא מכיר חלק הקרקע שהיא

אלהיהם שזודאי נתקפלו צעת נעשו שם אשירה וע"ז רק ע"ז על ארץ חוליות שהמשיכו לשם, וזהו אצד האצדון ר"ל מה שכבר נאצד דהיינו הרצועה ציטא הנ"ל שנאצדת מארנס העמא וצאתה לכאן תאצדון אותה לגמרי מכאן ומכל מקום, ומפרש את כל המקומות וגו' ר"ל המקומות האלו שצאו לכאן ע"י שעצדו הגויס את אלהיהם צכאן וקדושת א"י לא רתה לסבול בעומאה וצאו המקומות מארנס העמא לכאן וכו' שנתקפלה הארץ תחתיהם ורצועה ציטא מארץ העמים נמשך עליו וכו' עכ"ל הכ' יעיי"ש שהארץ עוד. וצבג"ה שם הביא עוד מדברי רש"י ורמ"ד' ד' צפסוק ראיתי בהרים והנה רועשים וכל הגצעות התקלקלו ופירש"י ז"ל וז"ל: התקלקלו נתקו ונזרקו ממקומם כמו קלקל צחנים.

שאמרו בגמרא שכיון דכתיב עפ"י ה' יחנו ועפ"י ה' יסעו הוי כסותר על מנת לצנות צמקומו דאף שנסעו למקום אחר מ"מ כיון שהלך עמם א"י ה' הכל צמקום אחד והארץ שם צענין המרגלים שהיו לריבים להצין שלא ה' אז צא"י קדושת הארץ כי ה' הכל צמדבר מקום חנייתן של ישראל. וצב"ה הכ' פרשת ויחי כחז העטם שהציוו את יעקב אצינו ע"ה אחר הסתלקותו לארץ ישראל אף שעפ"י הזוה"ק אסור להביא לא"י מי שנסתלק צח"ל אלא שהמקום שנסתלק יעקב אצינו ה' א"י שצא אליו למגרים, והרבה ענינים כאלו מצוינו צדברי חז"ל וצספרי קדושים, וצודאי שסתם צני אדם אין מכירים זה אלא השרידים אשר ה' קורא.

ובפסוק צס' ויהושע י"ח ע"ז חשב שם ארץ גשן
 צין ערי א"י וכתב שם הרד"ק ח"ל אין זה גשן של מגרים, וצדרש אומר כי ה' גשן של ארץ מגרים והיא נצלתה צתוך ערי ישראל כמו שאומר ויעל לקראת אציו גשנה מלמד שהוא צעלי כלפי א"י וצוכות שהלך יהודה צשליחות אציו להורות לפניו זכה שיבי' חלקו ארץ גשן שהיא טובה, עכ"ל. וכתב ע"ז צש"ך עה"ת פ' ויגש עה"כ ואת יהודה שלא וגו' שנשתלחה רצועה מא"י לגשן ואתה רצועה היתה נעלמת שלא היתה נודעת אלא ליעקב ולצניו ויעקב אצינו ע"ה לא נכנס צאזיר ח"ל אלא היתה הרצועה של א"י מתקפלת והולכת לפניו והוא צחובה, וכן כשהולכיכוהו לאחר מיתה היתה מתקפלת והולכת עמו עכ"ד יעיי"ש שהארץ והעתקתי צק"רה, ולריך להצין הא"ץ אפשר המליחות שיתחלפו המקומות מא"י לחו"ל ומחו"ל לא"י, ואין רואה זה שום אדם אלא הצדיקים הקדושים היודעים ומצניים.

אבר' הענין הוא ע"ד שכתב השל"ה"ק צעשרה מאמרות
 מאמר השני ד' מ"ד על תמיחה הצעל עקודה צצצועת מ"ת דהא"ך יכלו להוריש צצועה לצניכס שאף שאמרו חז"ל שהנשמות של כל הדורות הוי שם וגשצבו צעלמס מ"מ כיון שלא ה' הגופים שם והנמות הם חוצת הגוף הא"ך הלה השצועה עליהם, ואף צגר קטן אמרו ז"ל אם הגדיל יכול למחות, ומכל שכן כשלא ה' שם כלל. והשיב ע"ז השל"ה"ק דכמו

והנה צודאי שאין הפי' צצעת שצאו לעמא את
 הארץ נקטע האדמה לעיניהם ונזרק העפר מתחתם וראו הכל את האדמה ועפר ארץ העמים שצא לשם, שאלו ה' כן ה' צעל הצחירה כי מי לא יירא ויפחד לחטוא שמה צראותו את כל אלה, וכענין זה מה שאמרו חז"ל צחולין דף ל"א והוצא צרש"י ז"ל פ' וילא עה"כ הארץ אשר אתה שוכב עלי' מלמד שקפלה הקצ"ה מכל א"י והניחה תחת יעקב אצינו שחכה נוחה ליכצב לצניו, וצמד"ר שם הלשון קפלה כפנקס ונתנה תחת ראשו כאזניו דאמר מן תחות רישך דידך, ופי' שם צמתנת כהונה כלומר שיפור מה שתחת ראשך ומה שמונה תחתיו וצודאי שאין הפי' שהקצ"ה נעל כל אדמת א"י עפרה וגושה של ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה והניח כ"ץ תחת ראשו של יעקב אצינו, גם לא ראו כל ה' אומות תושבי א"י שניזוז כל עפר הארץ ממקומו וצא עפר אחר תחתיו ולא מצניו נס כזה צסום מקום. וכן צמ"ש רש"י ז"ל ריש פ' וילא שמה שאמרו צגמ' שה' אז ליעקב אצינו קפילת הדרך הפי' שנעקר הר המורי' וצא אליו וצודאי לא ראו התושבים צענייס הגשמיים את עקירת הר המורי'. וכן מה שהוא צזוה"ק וצכתצו האר"י צמה שהקריבו ישראל קרצנות צמדבר ואף דאסור שחיעת קדשים צחון והוא איסור כרת, אלא שא"י ומקום המקדש ה' אז צמקום שחנו ישראל צמדבר. וצערצו נתל' פ' שלא פ' צזה מה

צענייהם שנצקת האדמה תחת העמאים שמעמאים
 אח הארץ עינים להם ולא יראו והמבין יבין וישים
 לבו לדבר אמת. ומיושב צזה קושיה הרמז"ס צס'
 המורה על הקרה דיראה כל זכורך וגו' במקום אשר
 יבחר ה' לכיון שהמקום ה' יודע שהוא בר המורי
 ומקום המקדש למה לא אמר צפי' שהוא המקום אלא
 אמר בלשון נסתר במקום אשר יבחר כאילו לא
 יודע עדיין איזה הוא המקום, ונדחק לתרץ, ולפי
 הג"ל מיושב דכיון שאז צשעת קבלת התורה היו
 שוכנים צא"י הכנענים העמאים, וא"י ומקום המקדש
 היחה מתקפלת והולכת עם ישראל צמדבר נע ונד
 לכל מקום שה' נסיעת ישראל א"כ לא ה' קביעות
 להמקום ולא נודע א"י מקום כבודו, ע"כ קראו בלשון
 נסתר. ובחידושי תורה הארכתי וישבתי צזה כמה
 וכמה ענינים, גם כמה מאמרי חכז"ל מיושצין צזה
 צבוטו"ד לא עת האסף פה.

ותמצית הדברים צצא"י יש שני חופני הקאה
 צעוצרי עצירה, האחד הוא אז צשעת מעשה
 כשנפנה לדבר עצירה המעמא אח הארץ יען שקדושת
 הארץ אינה סובלת אותם נחרוקן ממנה אל כח
 אדמה עמאה מארץ העמים כמו שפ' צלמח הקרה
 דשכבו לארץ חולות אלא שהוא צדרך נסתר שהארץ
 מתקפלת תחתיו ומציאה תחתיו כח אדמה עמאה,
 ועכ"פ הוי גם זה הקאה מן הארץ שיטן שאינה
 סובלת אותו עושה הפעולה שיסתלק ממנה אלא
 שעדיין הוא צחוך המקום שהוא צגבולי א"י וראוי
 לקדושת הארץ, וכשמגיע הזמן להתודע ולהגלות כי
 הוא מלך על כל הארץ אזי כלה מתגרשים מכל המקומות
 שהם צגבולי הארץ בכל אופן ואופן, וא"כ צמה
 שאה"כ ותקיא הארץ אח יושבי' וכן ולא תקיא אחכס
 הארץ צעמאכס אותה כאשר קאה אח הגוי אשר
 לפניכם וכלל צזה הכל הן הקאה הראשונה הנעשה
 צהסתר מפשעיהם לכל חטאתם והן ההקאה האחרונה
 הנעשית גלוי לכל. וא"כ הרשעים צאמת אינם דרים
 צא"י מעולם כי בכל מדרך קף רגלם נסתלק כח
 קדושת הארץ, אלא שהוא דבר נעלם מסתם צני
 אדם, אבל הקדושים אשר צארץ כמה השרידים אשר
 ה' קורא מרגישים צקדושת הארץ צלי ספק ויודעים
 מי הוא זה ואי זה הוא שדר צא"י או לאו זרעו

שהיו שם הנשמות של כל הדורות קך ה' שם המרכז
 והפנימיות של כל הגופים, והאריך לצאר ענין זה
 יעו"ש, ותמנית הדברים שאף שלא היו שמה הגופים
 צעלמס אבל כיון שה' שם המרכז והפנימיות שזכו
 השורש והעיקר של כל קיום הגוף דינו כאלו ה' ה'
 הגופים צעלמס שם וחלה השצועה ע"י שה' רוחניות
 הגופים שמה יעו"ש צצאריכות דבריו. וכעין זה כל
 אלו המימרות שנתקפלה א"י וצאה צמקומה אדמה
 עמאה הכל סוצצ על מרכז הפנימי של האדמה שזכו
 יסודו שורשו ועיקרו של האדמה. אבל אין זה דבר
 הנראה לפתס צני אדם אלא חלקים הצין דרכה והוא
 ידע אח מקומה והלדיקים האמיתיים המרגישים
 צין עומאה לעברה מרגישים צאחה מקום הם עומדים,
 אבל שאר צני אדם עח עניניהם מראות אח כל
 אלה.

קל

שוב ראיתי צצוה"ק פ' קדושים דף פ"ד ע"א שכתב
 וז"ל הן מלמד שנתקפלה לו א"י, וכי א"י
 דאיכי ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה האין
 אחעקרת מאתרה ויתצב תחותיו, אלא ארץ אחרה
 עלאה קדישא אית לקצ"ה וא"י איקרי והיא תחות
 דרגא דיעקב דקאים עלה ואחסין לה קצ"ה לישראל,
 עכ"ל. ואינו מוצן לכאורה שהרי כתבו העטס שקפל
 הקצ"ה כל הארץ תחתיו כדי שחבא נוחה ליכבש
 לצניו והנה ישראל אריכין לכבוש ארץ ישראל דלמטה
 אשר האומות שוכנים צחוכה צעת שראון הקצ"ה
 להעשות קן, ולפי דברי הצו"ק שהארץ שקפל תחתיו
 היא ארץ אחרה עילאה קדישא א"כ איינה אותה
 הארץ שצריכין צניו לכבוש מידי האומות. אבל הוא
 הדבר אשר דברנו כי הארעה קדישא עילאה היא
 המרכז הפנימי של א"י דלמטה שורשו וקיומו והא
 צהא תליו וכאשר קפל כל אותו הכח תחת יעקב
 צצניו וכלל צזה גם א"י דלמטה והכל א' הוא, וכל
 הענינים שצדברי חכמים צפרע זה מיתפרטים צדרך
 הג"ל, ויש לדבר עוד צזה הרבה אלא שאין להאריך
 כ"כ צדברים הנעלמים, ואין לנו עסק צנסתרות,
 ולא כתבתי אלא להעיר לשצר אח האוזן קלת כי
 האפיקורסים אינם אמתינים צכ"ז עבור שאין רואין

עבדיך את אבני' ואת עפרה יחוננו ומרגישים היעב
 באצק ועפר הארץ שתחת בני אדם גם בני אדם
 אם הוא מכה קדושת הארץ או לאו זמני שהמה
 מרגישים שדר בא"י זודלתי הוא לדיק, ואף אם רואהו
 עובר עבירה שנעשה עי"ז בחזקת רשע מ"מ ע"כ
 שעשה תשובה ונעשה לדיק, כי לולא זאת הייתה הארץ
 מסתלקת תחתיו ולא ה' דר בא"י.

והנה רוב דברי הס' חסד לאברהם מיוסד על
 דברים ועלמים שאינם מוציאים אלא לידועי
 בינה ולכן גם כאן דבר בענין שאינו ניכר אלא
 ליודעים ומשיגים דכוותי' בני גילוי קדושים וטהורים
 כבני חבריה אשר אחו עמו המרגישים בקדושת הארץ.
 והרבה פעמים מלינו ענין זה בספרי חכמי האמת.
 ובכתב ישר דברי אמת מהקדוש מהר"פ מצאנו
 הביא שם בסו' י"ח ממורו המגיד הקדוש מהרד"ב
 זוקלה"ה ממעוריעש הפי' במשנה הבנים יולאים
 בקשרים וכו' אלא שדברו חכמים צבור ופי' שם
 המשנה על מדריגות גבוהות ועי"ן סיים אלא שדברו
 חכמים צהו' ור"ל כפי מה שהם היו כך היו מדברים
 על עצמם לא על זולתם יעיי"ש. וככה הוא בענין זה
 שהחס"ל"ה מדבר מבני גילוי היודעים ומצוינים מי
 שהוא בארץ ישראל או לאו. ועל כל פנים יש מקום
 לפרש דברי החסד לאברהם האלו אף ככתבם ולשונם
 גם לפי זמנו. ולדינא אין גי' כ"ז אלא ראייתי
 לכותבו על הספר למען גודל התמי' שיש בדבר ורבים
 הם החושים ומתעים צעו"ה ע"כ ראייתי להעיר
 ולדיקים ילכו צם ופושעים יכשלו צם.

קלא

והנה המהר"ם חגיז בספרו שפת אמת והוא קונטרס
 שחבר על השאלה שנשאל כמה שה' אז כת
 שדברו סרה על כל יושבי א"י כי יושבי א"י היו
 אז באמת לדיקים שמסרו נפשם על התורה"ק ועסקו
 שם בתורה"ק בדחקות ובעניות עד אין לשער והיו
 נשואות עיניהם אך אל השליחי דרבנן שנסעו לחו"ל
 לקבץ אל יד להחיות נפשם של אלה העניים העוסקים
 בחורה ועבודת ה' במס"ג במקום הקודש, והכת
 הני"ל מנעו בדבריהם הנכבדים ליתן אותה הלדקה

הגדולה לעניי א"י ליד השליחי דרבנן משם באומנם
 שהדברים בא"י בזמן הגלות עוברים ליווי השי"ת אשר
 גור היות אותה הארץ שממה מבלי יושב מבני ישראל
 ובהיות כן רלון השכינה נראה היות הדברים צה
 סוררים ואלדברא ראוים למיסר העונש במקום עזר
 שתמיד נעשה להם עם כמה שלוחים, כהנה וכהנה
 דברו דברים שלא כדת כמבואר שם בלשון השאלה
 וגם בפנים הספר, והביא בתוך הדברים שם שהתרעמו
 גם על מה שמכריחים שם לישא אשה [וכפי הגרסה
 היא אותה התקנה שהבאתי למעלה שעשו אז גדר
 וסביג שלא יהי' רווק בא"י למען שמירת הקדושה
 שמה ולא יראה ולא ימלא שמה מי שעלול לבוא לידו
 חיזה חטא כמו שהעתקתי למעלה], והוליאו כמה
 עלילות שוא ושקר על אנשים יראים ועניים אומללים
 המוסרים נפשם על התורה"ק בא"י וירדו לחייהם של
 אלו אשר עיניהם נשואות אך אל השליחי דרבנן המחיים
 את נפשם צעת דוחקם המרובה והלדיקים שצבל אלו
 הדורות מסרו נפשם על הלדקה הגדולה הזו שעבור
 עניי א"י כנודע, וכבר נתבאר שגם בזמן הגלות
 שהגזירה להיות ישראל מפוזר ומפורד בכל ד' כנפות
 הארץ מ"מ צלי ספק שרלונו ית"ש שגם בא"י יהי'
 חלק מישראל לעסוק שם בחורה ועבודת ה' ולקיים
 מצות התלויות בארץ. ואף שאנחנו לא נדע שורש
 נפשו של כאו"א והמקום הראוי אליו אבל אותן
 שזכו להיות חלקם בארץ החיים לעסוק שמה בחורה
 ומצות כרלון הבורא צ"ה וצ"ש אשרי חלקם וחיוב
 עולם מאוד על בני חו"ל להחזיקם בכל האפשרי
 וצרה גם אנחנו מקיימים מצות התלויות בארץ ויש
 לנו חלק בחורה ומצות חזירות מן החטא הנעשה
 על ידם בארץ"ק, וכבר הארכתי בזה למעלה ואין לורך
 לכפול הדברים. ומה שהכניסו בתוך איסור השבועה
 גם מה שדרים חיזה אנשים מישראל בא"י זה ודאי
 אינו אמת כלל כמו שנתבאר למעלה חו"פ, ומובן מה
 שהיעב חרה לו להמהר"ם חגיז ז"ל על דברות קשות
 של האנשים הני"ל נגד עניי א"י וצדין ובמשפט אמת
 שפך מרורות כ"כ על מוציאיו דבה האלה שירדו לחייהם
 של העוסקים בחורה ובמצות מתוך הדחק בארץ"ק,
 ובפרט צימיו שהי' הרבה קדושה ועברה ושמירת
 גדרי וסייגי התורה"ק בא"י ולזה קצן שם כל המאמרים
 הנאמרים בשבח א"י ויושביו כי הי' לורך השעה כאשר

צני ענק וכמ"ש הרמב"ן שם ע"כ וגם זאת חלצ ודגש היא שצבה ה' להם להשיב אמרי אמת לשולחם החזק הוא וגו', אבל רשעים צמלת אפס שהיא מורה על דבר אפס וגמנע מן האדם שאי אפשר צשום ענין כלשון האפס לנחח חסדו ואין עוד אפס אלקים וזה ה' מרידה צה' שהצטיה אותם שירישם מפניהם ע"כ. וכתב זה הרמב"ן צכמה פסוקים צפ' שלח יעו"ש.

כתב צעלמו צהקדמה כי כל דברים הקשים אשר ידבר משה ועוד שנים רבות אם יגזור ה' עליו צחיים דבר ידבר צכתב וצע"פ כפי לורך השעה והמקום והגדון אשר למראה עיניו יראה ע"כ. והרי שהעיד צעלמו שהרבה דברים דבר אך לפי לורך השעה שהי' אז. ולהלן יתבאר צארוכה גם מדברי הש"ס ששינו אח לשונם צדצריהם לפי לורך השעה הנלרך אז צזמן ההוא.

ובאמת שצמה שאמרו שהם עזים וחזקים אין זה לה"ר ואין זה גנאי גם לא ה' איסור לדבר לה"ר על הגוים הכנענים שישבו צארץ דאדוצה התוה"ק אמרה כמעשה ארץ כנען אשר אני מציא אחכם שמה לא תעשו ולמד מזה צתו"כ והוצה צרש"י ז"ל מגיד שהיו מקולקלן יותר מהכל, א"כ ערחה התוה"ק להודיע לנו גודל רעתם וקלקולם כדי לידע ולהזכר שלא ללמוד מעשיהם ומעטם זה ליותר התוה"ק החרס חחרימם למען אשר לא ילמדו אחכם חועצותם כמצוחר צקרה וכו' זה דרך התוה"ק לדבר עליהם רעה. וצאמת יהושע וכלב אמרו סר ללם מעליהם ופירשו חכ"ל והוצה שם צרש"י ז"ל דר"ל מגינם וחזקם כשרים שבהם מתו, נשמע מזה שהי' נראה מדברי המרגלים שעדיין יש צבה כשרים המגין עליהם מדאיצערכו יהושע וכלב להכחיש זה, והחטא העלום שהי' צזה הוא צשצול שהי' נגד האמונה צדצרי הקצ"ה שאמר עלה רש אל תירח ואל תחת וגם מה שהוליוו דצה על הארץ צאומרם ארץ אוכלת יושבי' וא"כ אין זה שום דמיון כלל לענינו של המכר"ם חגיז, וכפי הברחה אין כוונתו לדמות מילתא למילתא צכל הענין אלא צאותו הפרט שמתחלה סיפרו צשצבה הארץ שאמרו וגם זאת חלצ ודגש היא ואח"כ סבצו לרעה וכמ"ש הלשון דומה צדומה שצפרט אחד הוא דומה לא צשאר הענין, וכבר הציח דצריו שכתב שמפליג צדצרים לפי לורך השעה והמנצ, ויתבאר זה עוד להלן.

אלא שצפרט אחד אין דצריו מוצנים שכתב שם צשפת אמת דף ל"ג ע"צ שגם המרגלים כל מה שדברו רעה לא ה' אלא על הגוים יושבי' שכן צתחלה פתחו צשצבה הארץ ואמרו צאלו אל הארץ וגו' זאת חלצ ודגש הוא וכו' אך נגד הגוים שצה אמרו אפס כי עז העם היושב צארץ לא נוכל לעלות כי חזק הוא ממנו שהוא ממש דומה צדומה למה שמדצרים כהיום קלת מהאנשים החטאים צנפשותם דזה לשונם הארץ עוצה היא אך היא קערת זהב מלאה עקרצים והכצצים היושבים צה יעו"ש שהציא השקרים והכצצים שהוליוו דצה על חכמי א"י שהיו אז לדיקים. הנה מ"ש נגד מה שהוליוו דצה על חכמי א"י זה ודאי אמת שהיו ראויים לנזיפה על ככה אמנם מ"ש שגם המרגלים לא דצרו על הארץ אלא על יושבי' זה תמוה וכמו שציחר הרמב"ן צפ' שלא ע"כ ארץ אוכלת יושבי' היא שהי' דתם רעה על הארץ לאמור כי הארץ היא חזקה האויר כצידת העצב וימיו' ופירותיו' עזים וכצדים ויגדלו גידול רב מאוד ולא יסבלו אותם מצי בני אדם הציונוים זולתי הענקים ואנשי מדות שהם צעלי כח החזקים צעצעם אשר הם עלומים צגצבהם וקומתם ולכן תגדל אנשים גדולים מאוד ותמית אשר בני אדם כולם כמנהג צמאכלים הגסום. וכן כתב עוד הרמב"ן ע"כ מוליוו דצת הארץ רעה וז"ל כבר פירשתי כי ענשה הגדול הי' צעצור הדצה שהוליוו כי ארץ אוכלת יושבי' היא וכו' שקר גמור שהיא היתה מלאה עמים רבים וכו' יעו"ש. וגם צמה שאמרו אפס כי עז העם וגו' והערים צצורות לא הי' שום חטא צמה שהגידו שהמה עזים וחזקים כי נשלחו על ככה להודיע החזק הוא וגו' הצמחנים אה צמצצרים וגם מרע"ה הודיע על גודל עוזם ותקפם צאומרו מי יתיווצ לפני

קלב

ובעיקר החטא העלום של המרגלים שאמרו ארץ אוכלת יושבי' היא הנה צתשובת המכר"ם

קנז

וזאת תורת העולה מכל המקובץ סיומא דפסקא בקצרה סדרתי על שלש עשרה עיקרים כעיקרי האמונה והמדות שניתנו לישראל, והקורא הנעים אשר שם לבו לדבר ה' להכיר האמת ולקבלו ממי שאמרו יוכל להבין עוד בזה דבר מתוך דבר, הן לחכם ויחכם עוד :

(א) מי שהוא לדיק תמים ומקיים כל התורה כולה ואינו עובר על שום דבר ח"ו, הוא לו לזכות גדול אם יושב בא"י עד אין לשער, אף לדעת הפוסקים שאין מלוה בעיקר הישוב בא"י אבל כל התורה ומצוות שעושה בא"י חשובין הרבה יותר כפלים ע"י שהוא במקום הקודש בא"י, ולכן חשובה ישיבת א"י ככל התור"כ אף להסוברין שאין מלוה בעיקר הישוב יען שכל התורה ומצוות שעושה שם חשובין הרבה יותר אף בזכ"ז, וכבר ביארתי דלפענ"ד כו"ע מודי בזה אף הר"ח ז"ל ואין חולק בזה אלא לדעת הר"ח כיון דרובא דרובא נכשלין אין זה מלוה לסתם בני אדם ואין לצי"ד לעשות מעשה כפי אף בהך דינא דהכל מעלין, אבל העומדין שם בנסיגות ואין עושין שם עבירה כש"כ דחשיבי עפי ואין קץ למתן שכרן ויהא חלקי עם עובדי השמי"ח באמת בא"י.

(ב) במזו שגדלה מעלת המקיימין כהת"כ בא"י כמו כן לעומת זה גדלה האסון רע ומר ר"ל לעוברי עבירות ח"ו בא"י דכמו שהמצוות חשובין יותר בא"י כמו כן העבירות חמורין שם יותר, וכמו שאלל המקיימין כהת"כ שקולה ישיבת א"י ככל התור"כ מאותו הטעם אלל העוברי עבירה ר"ל שקולה ישיבת א"י ככל העבירות שבחורה, וגם בזה אין שום פלוגתא, שגם החרדים והשלה"ק שהפליגו מאוד בחשיבות ישיבת א"י והביאו שיטת הרמב"ן מ"מ כתבו שטל העוברי עבירה שם עליהם נאמר וחבואו ותטמאו את ארצי ויושלוו מא"י ככלבים ולעתיד ינערם הקב"ה מן הארץ, והביאו חומר הענין של עוברי עבירה בא"י גם מהרמב"ן בעצמו ואין חולק בדבר זה, ובפנים ביארתי שכלבד חומר הענין שמטמאין את הארץ ומעכבים את הגאולה.

שכלבדו כהצ על החוטא בא"י שנענש יותר מאס חטא בחו"ל וכו' ואינו דומה מורד במלכות בפלטין למורד חוץ לפלטין והיא ארץ אוכלת יושבי' וכתיב ע"ז בפאת השולחן ה' א' ס' א' צבת ישראל ס"ק ע"ז דמ"ש המהר"ם והיא ארץ אוכלת יושבי' קשיא עובא דזה דברי המרגלים וכתיב אח"כ וי"ל דשיטת המהר"ם ז"ל דודאי המרגלים לא דיברו כזו וכמ"ש בסוטה ל"ה וכו' וה"ז בגוף יסוד הנהגתו בא"י דודאי בפלטין של מלך השוכן שם וממרה עיני המלך במעשיו מסוכן בעשנו וכו' רק דהמרגלים חשבו זה לרעה וגינובו וכו' וכשהשיב המהר"ם ז"ל בתשובתו להזהיר הנוסעים לא"י הודיעו אמתת הנהגתו ועיי"ש שהאריך. ובאמת כל דברי פאת השולחן הם מצווארים בקצרה בלשון השלה"ק פ' לך לך שהאריך שם להזהיר עובא את הדרים בא"י להיות שם תמיד אך בדרך הכנעה וגירות יותר ממשאר ארצות ולא להיות שם בדרך החיישנות באיתן מושבו וכתיב אח"כ ע"ז וי"ל וסימך ארץ אוכלת יושבי' היא מכלה הרואים לישב בה בשלו' ובחוקף לאכול פירותי' ולהנות בה בלבד ואף שהמרגלים דברו זה הפסוק הם דברו לרעה והולילו דברי קדושה לחולין חולין הוא להם עכ"ל יעיי"ש. ומצוהר בזה שאך בשביל כך הו' חטא המרגלים גדול כ"כ בעבור שאמרו אלה הדברים בכונה רעה והולילו דברי קדושה לחולין. ובאמת דכיון שסבבו אז אלה הדברים נגד דור המדבר שאמר עליהם הקב"ה ע"י מרע"ה שיעלו ויליחו בא"י א"כ אין האמת כדבריהם והיו הולאת דבה של שקר וחמיר עפי, אבל לגבי המתנבגים בא"י שלא כשורה מצוהר דעת המהר"ם והשלה"ק דהיו אלו הדיבורים של ארץ אוכלת יושבי' דברי אמת וקדושה. והפחד נורא הוא שהרי לא אמר זאת השל"ה ה' על מומרים גמורים כמו מחללי שבתות או עובדים שאר עבירות וכדומה ולא דבר אלא מאותן שלא קנו בנפשם מדה זו להיות בא"י אך בדרך הכנעה וגירות וזה מנאי אף במקיימי כל התורה כולה שעדיין חסר להם תיקון באחת מן המדות וכתיב על אותן שלא הגיעו לידי מדה זו אמר עליהם שהיא ארץ אוכלת יושבי' ומי לא יירא ויפחד על שלימות תיקון נפשו במדות. ולדינא כבר כתבתי לפי קנז שלי שיטת הראשונים ז"ל וביאורם.

ג) במקום רשעים צודדי אין לדור צא"י כמ"ש הרמב"ם ז"ל דיעות שעלול להיות נמשך אחרי האנשים שדר ציונים וכמ"ש החב"ד סי' פ"ח שאם יש צא"י רשעים המבצלים מתורה ומצוות יש למנוע מלישב שמה והכל מציאים דברי החב"ד האלו להלכה אף המפליגים מאוד במצוות ישוב א"י ואין שום חולק עליו בזה, ובפרט במקום שיש מינים שאני מינות דמשכי. וצירחי צפנים דממה שאמרו בגמ' לעולם ידור אדם צא"י אפילו צעיר שרובה גויס, מלשון אפי' מבואר שזה דווקא ברובה גויס אבל ברובה מיינים צודדי אין לדור צא"י, ואין הספק שכתבתי לעיל בענין ישוב א"י אלא אם יש לו מקום דירה בין אנשים כשרים ויראי ה' שומרי התורה והמצוות, לא זולת.

ד) אם אין לו פרנסה מוכנה צא"י אין לו ליסע לשם דעניות מעצרת על דעתו ועל דעת קונו וזה כתב גם המעיל דקה שהפליג בחיוב לעלות לא"י יותר מכל הפוסקים כאשר הבאתי לעיל ואעפ"כ כתב שצריך תחלה תנאי א' שיהי' לו שם מקום מוכן ומזומן לפרנסה בריוח והביא בן מדברי הראשונים ז"ל וכתב עוד אח"כ שאלו הנוסעים לא"י ולירכים עיי"כ להפירנס מן הדרך ואילו היו בחו"ל היו יכולים להפירנס ממשערי ידיהם לא עוב עושיין כי גדול הנהנה מייגיע כפו, והסכים עמו החת"ם. גם הבאתי לעיל העתק ממכתב קדשו של הרה"ק רמ"מ מווייעצבסק זל"ה שזהו עובא לכל יבואו לא"י אם אין להם פרנסה צעומה כך וכך לשנה, ומי כמוהו מורה.

ה) בדין אם יש חיוב לעלות לא"י לכאורה תלוי בפלוגתא של הרמב"ן ושאר ראשונים לדעת הרמב"ן שיש חיוב מ"ע דאורייתא להתיישב צא"י מקרא דוישבחתם בה יש חיוב לעלות לא"י דקרא נאמר לכל ישראל אולם שארי הראשונים דסברי שאין מ"ע בישיבת א"י אלא שאם הוא שמה נתחייב במצוות התלויות בארץ אבל כשהוא בחו"ל לא נתחייב עדיין כלל ומאד הדין צב"ד של מטב א"ל בשום מצוה להביא עצמו לידי חיוב ערס שנתחייב אלא גם מה שאמרו בגמ' דבעידן ריתחא ענשינן צידי שמים על מה שלא הביא עצמו לידי חיוב יש הרבה פוסקים

ועונשם קשה ר"ל גם אין מקיימין מצוות ישוב א"י דבכה"ג דרשינן טעמא דקרא דאף לדעת הרמב"ן לא אמרה התורה"ק לישב צא"י אלא המקיימין כהתורה"כ אבל הפחד גדול הוא שלא הזכירו בזה התנאים והשלה"ק עוצרי עבירות החמורות ר"ל כמו חילול שבת או אכילת נוי"ע וכדומה כי לא דברה תורה במתים כמ"ש הפני"י אלא הזכירו מהיושבים בסעודה מרעים ואינם שמים ללבוש כי המה צהיכל ד' וכדומה עבירות שאדם דש בעקביו ועליהם קראו את המקרא הזה ותצואו ותטמאו את ארצי שיושלו מן הארץ. וכן הוא בחש"י מהר"ם שצלבנו וביע"ץ שמדברים מעבירות האלו ששכיחים גם בשומרי תורה ומצוות והרבה יש מעבירות שאדם דש בעקביו וחמורים הם לפני הקב"ה וקשה לידע בסתם בני אדם מי שזכותיו מרובין על עונותיו. ובפנים הבאתי מדברי הראשונים שהמחניף לרשעים מטמא את הארץ שכן הוא בקרא. ובתשובת מהר"ם שצלבנו כתב בן על המחוקטע צא"י במקום שאין צריך להקוטע. גם הבאתי מדברי האו"ח ה' ה' שאף המקיימים כהתורה"כ צא"י מ"מ אם אינם מוחים שם בעוצרי עבירה כדן, הארץ מקיאה אותם. ולשון החרדים במל"ת פ' ד' סי' מ"ג מי שאינו מחזיק במחלוקת על המחייבים על דרך לא טוב ומושגי העון, הוא נענש מפשעיהם לכל העתהם ועובר בלאו שנאמר ולא תשא עליו חטא. ושם ראיתי שכבר מבואר לשון זה בשערי תשובה לר"י שער שלישי סי' נ"ט. ובחש"י מהר"ם שצלבנו ובשלה"ק כתבו שלהחובתין צא"י היא ארץ אוכלת יושבי. וכבר העתקתי לעיל מס' שערי דק גודל החומרה שהחמירו על חושגי הארץ. כללו של דבר הענין חמור מאוד, ולא מלינו קצוב בפוסקים עד כמה יגיע הזכירות והי"ש שיהי' ראוי לדור בצה"ק אלא הזכירו בזכירות וי"ש מרובה, ובאמת א"א ליתן בזה גבול קצוב כי האדם יראה לעינים והי' יראה ללבב וקשה בזה לייעץ וליתן עצה לשום אדם, בפרט בדור הזה וא"א לידע מעמנותיו של חזירו מלבד בחי' נפשו צי"ש ויראת חטא, ובפרט שבזמן הגלות אנהנו לא נדע מי שצריך להיות צא"י ומי שצריך להיות בחו"ל כאשר הארכתי למעלה, ואין בידינו אלא להשיב לכל שואל בזה שדעת הפוסקים הוא שהכל לפי מה שהוא אדם, וידע אינם בנפשי, ואם כוונתו לשמים הי' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

שמה כי הקב"ה הפיץ את ישראל בכל העמים עד אחר התשובה שיהי' בזמן ציאת המשיח ואך מלך המשיח יעשה קבוץ גלויות הוא ולא אחר, וכבר הארכתי בזה בדברים צרורים, והמאמין בהשי"ת ובתורה"ק ובדברי חז"ל א"ח שיאמר נגד זה, גם יש בדיבורים כאלו ענין השתדלות שיבואו כל ישראל לא"י והיו בכלל עלי' בחומה שמושבעין עלי' בשבעה חמורה ואין היתר אלא ליחידים לעלות ולהשתוקק להיות מן הזוכים לבוא לא"י אבל חלילה לנו לעקור האמונה זו מן הלב שהקב"ה עם א"ח ציררו את הגלויות לעוצת ישראל ולטובת העולם עד עת קץ וזה קיומו של עולם וחלילה לנו להרבה אחר מדותיו ית"ש, וכבר הארכתי בזה בפנים, והמצין יבין.

ז) **בענין** האיסור המצוהר בגמ' שלא ללאת מא"י לחו"ל היא מצוה גדולה, שהרי"ף העתיק מימרות אלו אבל הרא"ש והעושו"ע השמיטו כל אלו המימרות ואין זכר לנו וכבר הארכתי דנראה מזה שסבירה לכו שאין זה אלא בזמן שישראל שרוין על אדמתם כמו שלמדו מקרא דאלימלך ולשיטת ר"ח בלא"ה נראה כן כמו שהארכתי למעלה, והרבה פוסקים שמחמת שיטת ר"ח הוי גם הך דינא דהכל מעלין ספיקא דדינא ובדינים אלו שהשמיטוהו גם הרא"ש והעושו"ע שבדודאי דעכ"פ מידי ספיקא לא נפקא וגוף האיסור אינו אלא מדרבנן כמ"ש הרשב"ם הטעם בשביל שמפקיע א"ע מן המלות כי בחו"ל הוא פטור, וכבר נחבאר דאיסור הפקעה מן המלות להביא עלמו לידי פטור אינו אלא איסור דרבנן, וא"כ אף אם נסתפק בדבר אינו אלא ספיקא דרבנן ואין צדינו להחמיר. ואולי גם לדעת הרמב"ן אין להורות איסור ללאח בזמן הגלות כיון שמצוהר בקראי שהגלות הוא גזירה עד ציאת המשיח שיקבץ הגלויות אלא שלדעת הרמב"ן היושבים שמה מקיימין מלוא, ורוב הראשונים אינם סוברים בזה כדעת הרמב"ן ז"ל כמו שנחבאר כ"ז למעלה בארוכה, ובכה"ג אמרו חז"ל היבא דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, ובפרט דנראהו הדברים שזה טעם השמעת הרא"ש והעושו"ע בזה בשביל דסבירה לכו שאינו בזה"ל, ובלא"ה צעיקר ענין השיבה בא"י כבר נחבאר שהכל הוא בזה לפי מה שהוא אדם, ואנחנו לא נדע תכונה

שסוברים שאין זה אלא במלות ליית בשביל שיש בו זכירת כל המלות גם אפי' הסוברים שגם בכל המלות הוא כן מ"מ י"ל שאין זה אלא אם יוכל במקומו ובעירו להביא עלמו לידי חיוב אבל לא כשצריך ליסע למרחקים דרך ימים ונהרות, והנש"א מסתפק אף במלות שנתחייב בה כגון שופר ולולב אם צריך ליסע עבור המלות מעיר לעיר ורלה לחלק בין היבא דחז"ל ואחי ציומי' או לאו ומכש"כ במלות שלא נתחייב עדיין ליסע למרחקים עוד יש לדדים בזה ועכ"פ הוא לכאורה פלוגתא בין הרמב"ן לשאר הראשונים, אמנם אחר העיון א"ח לומר גם לדעת הרמב"ן שיהי' בזמן הגלות חיוב לעלות לא"י שהרי א"ח להכחיש גזירת הגלות המצוהר בקרא ובדברי חז"ל בכ"מ שהכרח שיהיו ישראל מפוזרין בדי' כנפות הארץ עד ציאת המשיח ואך מלך המשיח יגיד להם שיאלו ידי חוצת הגלות והארכתי בביאור דבר זה בפנים. גם בדברי הרמב"ן עלמו מצוהר בכ"מ שהגלות הוא הכרח מאתו ית"ש וא"כ א"ח שיהי' בזמן הגלות חיוב לעלות לא"י דכיון שרוב ישראל צריכין להיות מפוזר ומפורד בכל רוחות הארץ א"ח לידע על מי להטיל החיוב לעלות לא"י וביארתו בפנים דברי הרמב"ן ז"ל בעזה"י בדברים נכונים וברורים שאין כוונתו ז"ל במ"ש ששיבת א"י היא מלוא קצועה לדורות אף בזמן הגלות אלא שהזוכים לישב שמה בא"י מקיימים המלות אבל אין חיוב לעלות לא"י מחמת גזירת הגלות ונחבאר זה בפנים באריכות ומנאל שהכל מודים שבעור שגזרה חכמתו ית"ש להיות ישראל בכל העולם עד זמן הגאולה ע"כ בטל החיוב לעלות לא"י במשך זמן הגלות אלא שהזוכים לישב שמה בא"י יש להם זכי' גדולה אבל גם היושבים בגולה מקיימין בזה רצון הבורא צ"ה מחמת טעמים ותיקונים גדולים שאמרו בזה חז"ל ושאר ספרי קודש וכולם עושים רצון קונם אלא אלו ואלו צריכים שיהי' דעתם לש"ש לקיים שליחותם שנשלחו מהשגחה העליונה.

ו) **האומרים** שכל ישראל יסעו לא"י בזמן הגלות טרם ציאת המשיח זהו דברי מינות ואפיקורסות ר"ל שכופרים בגזירת הגלות שבכמה קראי ובכל דברי חז"ל והכי' אומר ושבת עד ה' אלווקיך שזה קאי על החשובה שיהי' בזמן המשיח כמ"ש הרמב"ם ואחריו תחיב ושצ וקבץ מכל העמים אשר הפיץ ה' אלווקיך

נפשו של השואל והכי' אומר עוצה הארץ מאוד מאוד אך צה' אל תמרדו ור"ל שזה וודאי שטובה הארץ מאוד אך תנאי יש בדבר אם צה' אל תמרדו כי להחיותא שמה חינו כן, כעין לשון הרשב"ם צפ' עקב עכ"כ כי הארץ אשר אתה צה שמה לרשתה וגו' חז"ל שם כי הארץ הזאת עוצה מכל הארצות לשומרי מצותיו ורעה מכל הארצות ללא שומרי אשר ע"כ לא נוכל לידע מעמנותיו של חזירו הטובה היא אם רעה ח"ו. וכבר הבאתי דעת גדולים וקדושים שחיבו ללאת מן הארץ מי שעלול לחטוא ח"ו. והעיקר הוא שגם מזד הכלכה אין צדינו להחמיר בצה"ג.

שפשו של השואל והכי' אומר עוצה הארץ מאוד מאוד אך צה' אל תמרדו ור"ל שזה וודאי שטובה הארץ מאוד אך תנאי יש בדבר אם צה' אל תמרדו כי להחיותא שמה חינו כן, כעין לשון הרשב"ם צפ' עקב עכ"כ כי הארץ אשר אתה צה שמה לרשתה וגו' חז"ל שם כי הארץ הזאת עוצה מכל הארצות לשומרי מצותיו ורעה מכל הארצות ללא שומרי אשר ע"כ לא נוכל לידע מעמנותיו של חזירו הטובה היא אם רעה ח"ו. וכבר הבאתי דעת גדולים וקדושים שחיבו ללאת מן הארץ מי שעלול לחטוא ח"ו. והעיקר הוא שגם מזד הכלכה אין צדינו להחמיר בצה"ג.

ח) מי שעוסק במצוה חשובה צה"ל והוא צאופן שאם יעלה לא"י יתבטל ממנוה זו אין לו ניסע לא"י להתבטל ממנוה שעוסק וכבר נתחייב צה עבור מצות החלויות צה"ל שלא נתחייב צהם עדיין. גם אין ספק מוליא מידי ודאי כמו שהאריך צה בשו"ת בית שלמה. גם כבר הורה זקן ק"ז זלה"ה במכתבו והעיד ששמע כן צפ"י ממרן קוה"ק מלובלין זוק"ל.

ט) נסיעה לא"י לריך להיות דוקא לשמה לשם קדושה וטברה חבל אם היא שלא לשמה צשביל תועלת ממון או כבוד ושאר ענינים טבעיים כיו"צ זה משתמש בקדושת הארץ ללרכו והוי כחותו שאמרו חז"ל לדמות לבלשאר שהשתמש בכלי קודש ללרכו, ועוד גרוע מהחם שצה מלכד שאין מהראוי להשתמש עם הקודש צשביל לרכיו עוד ימשוך צה הרבה עבירות שנעשים במקום הקודש שחמור מאוד, והארכתו צפנים צביאור דבר זה.

י) השולחים מעות לעניי א"י הלומדים שם תורה מתוך הדחק ויוזעים צהם שיראים וחרדים הם לדבר כי לעשות הכל כחורה וכלכה ואינם מתחברים כלל לרשעים שאין להם חלק ונחלה עמהם לא מיני' ולא מקלחת, צה וודאי מקיימין מצות ישוב א"י כתיקונו כי יש לו עי"ז חלק בחורה ומצות הנעשים שמה כיששכר חזבון, וזהו מצות ישוב א"י החורה והמצות שנעשים שמה. וכבר כתבו כן הגדולים וקדושים צבזרות הקודמים. וצפרע לעשות צלרה

יא) גם כהן מותר עכשיו ללאת מא"י לחז"ל אך שגזרו חז"ל עומלח על ארץ העמים מ"מ המהרש"ל והצ"ח והפרישה והש"ך והטו"ז המה כולם צדעה אחת לדבר פשוט דלא שייך איסור זה צזמנינו שאין מקום מוחזק צטברה גם צא"י, ואין י"מ עכשיו לענין זה צין א"י לחז"ל, ודאי המה לסמוך עליהם ק"י צמילתא דרבנן אך שלא צשעת הדחק. ולפי מה שנתבאר צפנים אין צזה פלוגתא, וקושיית הצצו"י לא קשה מידי לפענ"י. כאלה הארכתו צפנים.

יב) לקנות בית או שדה מעכו"ם צא"י היא מצוה גדולה יותר מן העלי' לא"י אך לדעת הסוצרין שיש גם עכשיו מצוה צעלי' לא"י וכמ"ש הריב"ש שאין להציא ראוי' משם להחיר שצות צשביל העלי' וכמו שהבאתי צפנים צטעמו ונימוקו ונתבאר עוד שהלאוין דלא ישצו צארך ולא תחנם שלא ליתן להם חני' אלו הלאוין המה צודאי לאוין גמורים לכל הדיעות אך צזמן הגלות דהטעם שכתב צקרא פן יחטאו אותך לי זה שייך לעולם דאף לדעת הסוצרין שאין שום מצוה וחויב צעיקר הדירה צא"י צפרע צזמן הגלות חבל מ"מ כיון שעכ"פ דרים שם חלק מישראל והחטאים חמורים מאוד צא"י הרבה יותר מצה"ל ולכן שייך הטעם המצואר צקרא דפן יחטאו אותך לי דמעטא זה דעת הרמב"ם וסיעתו ששייך לאו זה אך צשאר

אומות כיון דאיכא טעמא דפן יחטאו וכמ"ש צ"ל יראים שכלל בלאו זה כל המחטאים, ונתבאר בפנים דלפ"ז כש"כ הוא ששייך לאו זה באפיקורסים ומחטאי הרבים שמישראל שעלולים יותר להטות את ישראל מהמחטאים שבהגויים כמש"כ הרמב"ם ז"ל. וכל המסייעים לזה שיחשבו צ"י אפיקורסים ומחטאים את הרבים עוזרים על לאוין דאורייתא מלבד מה שגורמים רעות רבות ונרות נוראות כמה שמוסיפין כח העומאה צ"י, אוי לנו צעו"ה שככה הגיע צימיו שכ"כ התיישבו צ"י האפיקורסים ומחטאי הרבים המחטאים את כל העולם כולו והיא המעכבת את גאולתינו ופדות נפשינו, השי"ת ירחם עלינו צמברה ויוציאנו מאפלה לאורה צ"א.

מעמאים צוה את הארץ, אלא שצו"ה אין ידיו תקיפה ומאומה אין צידו, אבל כל מי שיש לו קלף יכולת או השפעה צאחה דרך הן על יחיד או על רבים מהחוטאים החיוז להתאמן בכל אופן ואופן להגיל את ארצנו הקדושה מהחטאים צנפשות המעמאים את הארץ והוא היח נורה לכל ישראל הן בארץ ובחו"ל ומעכבים את הגאולה ר"ל, ואז"ל העושים צהיפך שמייעים להתישב צ"י צעלי עצירות ר"ל גדול עונם מנשוא, והן כמה המחריבי עולם ורעם רבה עד לצ השמים. השי"ת יגללו מהם ומהמום ויקרצנו לחורו ועבודתו ית"ש וישמח את לבציו בין עובדי השי"ת צאמת עדי נזכה צמברה לקבל פני משיח לדקינו בקדושה וצמברה צמחה וצטוב לצב אכ"ר.

קלד

עתה צאתי להעיר חון שומעת לדברי אמת ולצ נשבר ונדכה דצאבון נפש על חורבן החורה והאמונה אשר הגיע אלינו צעו"ה צדור האחרון עיקצא דמשיחא עד דיועא התחווה אשר לא היח כזאת מיום שצברא העולם ולא כימים הראשונים הימים האלה וכל פרטי ההלכות שסדרתי צעזכ"י צענין ישוב א"י לקחתי מגמי ופוסקים ראשונים ואחרונים אשר כל דבריהם הי' ערם התפשטות נגע הלימות העמאה ומעמאה הצלחת מעשה שטן כ"כ צמלכות המינות צ"י שצטום אופן אין לדמות זמנינו זה צ"י חתה מלכות המינות צנסינות קשים ומרים כ"כ לדורות הקודמים שהי' א"י מלאה קדושה וצמרה אשר מהם דברו כל הפוסקים שהצאתי ולא עלה גל לצ מעולם למצב כזה שהגיע אלינו צעו"ה צ"י. ואפשר דצכ"ג כו"ע מודי לדברי ר"ח כאשר יראה. הרואה דצברי החולקים על ר"ח שאמרו מילתא צעמא צצלים אישחני טעמייהו צמצב גרוע כזה צצמנינו ר"ל כאשר כתב גם היעצ"ן שהתה"ד כתב כן לפי זמנו ודורו שהי' כן, וכעין זה הוא גם צירושלמי פ' הי' קורא, ועכ"פ יש חילוק צוה בין מצב הזמן והדור. וכבר הצאתי מהחדרים והשלי"ה שכתבו מעשה רב שגרשו החכמים מא"י איש א' צצביל עבירה אחת שהי' עובר, וא"כ חזין שהי' אז הכה ציד החכמים שלא להניח שום צעל עבירה צ"י ולעת כזאת צודאי יפה דברו

(ג) **בי** שרואים צו שאינו מתנהג כשורה מלה גדולה להשתדל שיעזב את א"י וילך לחו"ל כי בהמתנהגים כשורה וצדקיים ועובדי השי"ת צאמת לא נוכל לידע מי שצריך להיות צ"י ומי שצריך להיות צח"ל כאשר הצאתי כמה טעמים המצווארים דצברי חכ"ל וצכל ספקן של צדיקים צעמני גזירת הגלות ועוד כמה טעמים כמוסים לפני יולר צראשית למעלה מהשגחתי כידוע מפי סופרים וספרים אשר מחמת אלה הטעמים היו רוב גדולי התורה וצדיקים וקדושים צח"ל וכח"א א' צ במקום שצריך להיות שמה הוא משלים את נפשו ועושה רצון קונו צשלימות ואך האלקים הוא היודע דרכם ומצין את מקומם ואנחנו לא נדע. אמנם זה ודאי שמי שאינו נוכח כשורה אסור לי לדור צ"י וצוה אין שום ספק ומצוקים נצבון מעשה רב שהוצא צחדים וצשלה"ק שגרשו א' מא"י מחמת עבירה שעשה צינעה והי' זמן שהי' חקנה צאסיפת כל גדולי ישראל שצ"י לגרש מא"י צכל מיני רדיפות כל מי שהוא רווק אס הוא פחות מששים שנה, ולא פלוג אף אס לא נשמע עליו שום שמן דופי אלא מהחשש שיש על רווק הדר צעיר אס אינו חוטא. והנה אותה התקנה לא נתקיימה ואין להתמיר כ"כ צכ"ג אבל צמי שיודעין צו שאינו מתנהג כשורה אין ספק שצריך להשתדל בכל אופן ואופן שילך מא"י וכבר נתבאר שאין זה דוקא צעצירות היודעים כמו חילול צבת וכו"ע וכדומה אלא אף עצירות שאדם דש צעקציו וחמורים מאוד לפני השי"ת כאשר נתבאר לעיל

ולא ברה מחצרת פריזים וישב בחוך עם טמא שפחים ולא גמל חסד לנפשו כי רעה גדולה היא לו היותו בין רגש פועלי און בהתחברך לרשע פרך ה' מעשיך, אבל צבא אליו זרה ולוקה הנוגע אל הגוף כי צא רעב צארך מיד ויקן כישן וילך לו מצית לחס יהודה עכ"ד יעו"ש.

ומבואר צוה שיעקר חטאו ה' מה שלא ברה ממקום ששפטו את שופטיהם ואף שחזו"ל אמרו עעמים אחרים שה' חטא בעיקר הליכתו י"ל דהא והא גרמו ואלו ה' יולא מא"י טרם צא הרעב אך בשביל הטעם ששפטו את שופטיהם הוי שפיר עביד כז"ל לפי דבריו צפי' זה. ויש להעיר עוד בדבריו ואין להאריך כי לא הבאתי אלא להערה בעלמא לידע דעת גדולים עד כמה שזריך לברות ממקום ששופטים את שופטיהם. וכבר הבאתי רא'י שמה שאמרו לעולם ידור צא"י אפי' בעיר שרובה עכו"ם אין זה אלא ברובה עכו"ם לא ברובה מינים. ועכ"פ זה וודאי שהנסיונות עזומות שמה ורואים בחוש שגם הרבה מיושבי ציהמ"ד נחפסים בדיעות כחצות של מינות ואפיקורסות ר"ל תחלתו באונס מחמת השפעת מנהיגי המדינה והמפלגות שנלרך להם וסופו בריון, ובתחלה הוא שלא לשמה מחמת שזריך להם בעניני הפרנסה ובשאר זרכים ומתוך שלא לשמה צא לשמה.

קלו

וכבר הבאתי לעיל צס"י מ"ד דברי הר"א ממין צס' יראים ס"י רמ"ט בקרא דלא תחניפו וגו' ולא תעמא את הארץ שהמחניף לרשעים צא"י מעמא את הארץ וגורם לשכינה שתחלק מישראל, וחשב זה לשני לאוין צמנין המלות דמלכד הלאו דלא תחניפו יש ע"ז עוד לאו אחר צמה שמעמא את הארץ אלא שצוה יש חולקין עליו שאינו נחשב ללאו אחר כמ"ש הרמב"ם צס' המלות שורש החמישי כי אין זה אלא לטעם נוסף על האיסור מה שמשחית הארץ אבל כו"ע מודי לגוף הענין שמעמא את הארץ כמבואר בקרא. ובעו"ה עכשו המלצ שם כי זעירין אינון הניזולים מעון זה להחניף את הרשעים צאמתללות שונות ודין גרמא שיש להם חחוק כ"כ.

וצומם דברו להחאמץ כ"כ לישב צא"י, ומוצן צוה דצריכס הקדושים הנאמרים צאמת.

אבל אין להביא רא'י מדצריכס על זמן שצעו"ה מלמא הארץ ככל העצירות החמורות ר"ל בתכלית עם ע"ז ומינות וכפירה ר"ל וגרוע הרבה יותר מזמנו של החכ"ד וכו"ע מודי לדברי החכ"ד ואין חולק עליו. ואז"ל כשיש שמה מלכות המינות המחכונות להעביר על הד"ת והעבירו על הד"ת צזון ובשאלט נפש מלות אלפים מילדי ישראל. וכבר הארכתי במאמר ג' שצעות צמה שאמרו צגמ' מושל מקשיב וגו' כל משרחיו רשעים וכחצ הרמ"ע מפאנו ע"ז הטעם בשביל שהכל נגררין אחר המלוכה כעוב כחוטא שאף העובים נעשים רשעים. ובפרע צזמן שדוחק הפרנסה מציה אותם להיות פקידים ומשרתים למלכות המינות. וכבר העתקתי לעיל צס"י מ"ג לשון הזוה"ק פ' ויקהל ד' קל"ח ע"א שמפורש יולא דצבריו שלא צחר ה' צירושלים שישבו ישראל שמה אלא כשיש שם מנהיגים עובים שעל ידם מתנהגים העם בדרך העוב אבל לא כשיש שם מנהיגים לא עובים. ומי יוכל לחלוק על המבואר צפי' צזוה"ק, צפרע שגם דצברי הפוסקים דצברים מפורשים כעין זה כמו שהצאתי.

קלה

וכתב צאגרת שמואל על רות (והוא מצעל מדרש שמואל תלמיד האר"י ז"ל) צא' מן הפירושים צמה שאמרו ויהי צימי שפוט השופטים אוי לדור ששפטו את שופטיהם שצוה הודיע לנו חטאתו כי כצדה מאוד כי לכצוד השי"ת לא הלך לו מחוך ההפוכה האנשים החטאים ההם צנפשותם ששפטו את שופטיהם וגם ששפטו זריכין להשפט ולכצוד עמנו ישש כצבור לרוץ אורה חלף הלך לו מפני זלעפות רעב וכמו שה' ענין פילגש צצטעה כי אף שהיו כל בני ישראל הולכין על דבר אמת כי נצלה עשו בני צנימין ואולם בעצור זאת כי לכצוד צו"ד מיתו ולכצוד המקום לא מיתו ולא עשו ככל התרדה הזאת צענין פסל מיכה על כן לא נתנס ה' צידם עד הפעם השלישית ואל זה כיוון צאמרו ויהי וי ה' דצריכס עד כי ששפטו זריכין להשפט ואליתלך לא סר מעל האנשים ההמה

וכתב באו"מ הק' פי' קדושים עב"כ ושמתחם וגו' ולא תקיף אתכם הארץ וגו' ח"ל טעם שהורץ לומר פעם אחרת פסוק זה הגם שכבר אמר כן צ"י אחרי נחכוון לומר שזריכוך לשמור המצות לבל יתבטלו בין מהם בין מזולתם וזוה לא תקיף הארץ הא למדת שאם לא יהיו נשמרים המצות תקיף הארץ גם השומרים על שלא מיחו בשלא שמרו עב"ל. וזה פחד עולם שאף השומרי תורה ומצות צא"י אם אינם מוחים כדון צלותן שאינם שומרים שם תורה ומצות ח"ו תקיף הארץ אותם.

ואו"י גם ע"ז כוון הר"ח שאף השומרי תורה ומצות שם קשה להם ליחזר כראוי במצות מחאה כמו שנכשלו בזה בזמן בית ראשון אף הדיקים שקיימו את כל התורה כולה מא' עד ת'. ואמרו חז"ל בשבת דף קי"ט לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זא"ז וכו' ישראל שצלותו הדור כשנו פניהם בקרקע וכו' יעו"ש. אבל עוד הרבה גרוע מה שאין כושנין פניהם בקרקע אלא עוד מעיזין פניהם לחפות על המינים והאפיקורסים ר"ל, כמבואר בס' מנות הלוי ממנהר"ש אלקבץ על מגילת אסתר כמה שאמרו חז"ל עב"כ ישנו עם אחד אמר לי' ישנו מן המצות אמר לי' אית רבין בגווייכו דמיבצו עלייכו רחמי אמר לי' עם אחד הוא וכתב ע"ז במנות הלוי צ"י הכי חז"ל מאמרם בגמ' שבעות פ"ד ושמתה אני את פני באיש הבוא ובמשפחתו תיח אר"ש אם הוא העל משפחתו מה חטאו, לומר לך אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולה מוכסים מפני שמחפים עליו ופקה עיניך וראה כי על הכלתי מוחים אמר וכשלו איש בלתי כדלמריין בגמ' והוא משול לזד על שאינם מוחים וגם אינם מחפים ועל המחפים אמר שהם כעוברי עבירה אחר שלא די שלא מיחו אלא שחיפו עב"ל. והמכשלה הזאת רבה וגם כבדה עכשיו צעו"ה שכולם מחפים על המינים ונמשכין אחר דעותיהם הכוזבות ר"ל, צפרט צא"י שהיא תחת מלכותם והכל מתאווים לקבל תועלת מהם ומכל המפלגות הנגררים אחריהם וכלולים בצחוקם והנסיונות עלומות.

גם הלא אמר הכתוב משלי ד' ע"ו על דרך רשעים פרעכו אל תעצר בו שטח מעליו ועצור, כי

לא ישנו אם לא ירעו ונגזלה שנתם אם לא יכשילו, והעיד החכם מכל אדם על הרשעים שכל מגמתם להכשיל עד שנגזלה שנתם עצור זה, ומכש"כ אלה הרשעים אשר כבר אחמתי גברא למלכה זו אשר עוד ערם שהי' צידם המלוכה הפכו רוב העולם למינות ר"ל אשר לא היתה כזאת מעולם, וצפרט אחר שהלחית מעשה שטן שהשיגו שצט המושל ומלוכה השחיתו החעיבו ועקרו מצות אלפים מהאמונה ציד רמה אלא שיראים קצת לעשות כל מגמתם צפ"ח מחמת שיש עדיין קצת שומרי תורה ומצות בחו"ל שאין להם שצט המושל עליהם, אבל לאט לאט עושים עבודתם להכשיל ולעקור עיקרי יסודי הדת. והשי"ת ירחם וישלח לנו משיחו הולך תמים ערם שיצטו זממם אלה הרשעים. ועב"פ לא כימים הראשונים הימים האלה עכשיו שמה.

קלז

והנה כבר הבאתי דעת ר"ח שבשביל שיש צא"י חומר יותר במצות התלויות בארץ קשה ליחזר והארכתי בביאורי. ובאלו המאה שנים האחרונים נחוסף עוד חומר צא"י מה שאינה בכל העולם כולו שזה יותר ממאה שנה שהחאספו כל גדולים וקדושים וכל ת"ח שהיו אז צא"י וכו' זה בימי הגאון בעל פאת השולחן ועוד גאו"ק שהיו שמה וחממו כולם על חרם חמור ונורא בכל מיני ארורים ושמתות נוראות על כל הלומד צא"י אחי לשון אפילו לשון המדינה אם יהיו ג' ביחד אפילו מה שמתר מזד הדין, ונשנה איסור זה כ"פ בכמה דורות גם בימי הגאון מהרי"ל דיסקין ורש"י מלובלין בעל תורת חסד ועוד בכמה דורות שחדשו לחתום כולם על החרמות והשמתות הנוראות וכתבו צפ"י שזה חל על כל יושבי אר"ק ועל כל הבאים לא"י עד ביאת הגואל, וכתבו כי כל הבאים לא"י רוצם ככולם באים ללימוד תורה ותפלה. ומבואר שם שהגזירות והחרמות נאמרו בין על הזכרים בין על הנקבות תינוק ותיווקת גדול וקטן שם הוא, וחממו על אותן החרמות כמה מצות ת"ח וצחוקם גדולים עלומים מאוד כל מי שהי' צא"י צלותן הזמנים ונדפס כ"ז בס' מעשי אבות שמה יוכל לראות כאו"ח צאורך עד כמה החמירו בקללות נוראות ר"ל ע"ז.

קודש חומש ורש"י וגמ' לומדין עברית בעברית, ובמדינתנו שלא הי' שום איסור על לשון המדינה אעפ"כ לימודי קודש למדו בלשון שדברו זו אבותינו. ובא"י שרובן על הלשון איסור נורא כזה מעמאין אף הלימודי קודש בלשון העמא, וכ"ז אינו אלא כדי למנוח חן צעיני המסיתים ומדיחים שמהם בזה התמיכה, ובהרבה מקומות לומדים שם גם שאר לשונות עכו"ם. ועכ"פ רובן על אותו החינוך הח"ח שעשו כל גדולי א"י.

ובא' מהגוססות של החרמות הנעשה בשנת תרל"ג בחתימת כמה מאות ת"ח וגאור"ל שהיו אז בא"י והאריכו שם בחומר האיסור על לימוד אחר לשון בא"י כנדפס בס' מעשי אבות שם כתוב לאמור באמצע הדברים ח"ל וצפי' נאמר אשר גם אם יהיו המייסדים אח צית הלימוד מפורסמים לגאונים ולדיקים וכדומה וגם אם יאמרו המייסדים אשר רק לש"ש ולשם חיזוק האמונה וחיזוק לימוד התורה וכדומה כל ישעם וכל חפצם לא יאצו ולא ישמעו להם, וסיים שע"ז רובן האיסור הנורא הנעשה מכבר ונתחדש כעת מכל החתומים מטה ובהכנס כל יראי ד' יעיי"ש שהאר"ך.

ולבאורה אינו מוצן למה הולרכו לפרע זה, וכי יש מליאות שמפורסמים לגאונים ולדיקים שכונתם לש"ש יהי' ידם בהתייסדות אחי חינוך שהוא נגד החרם הנורא שמכמה דורות. ונראה מזה שהבינו שדור האחרון צעיקצא דמשיחא מהשפעת הדור והכמיות עינים שירדה לעולם באופן נורא יש מליאות גם לזה, ולא נשאר נקי מאותו האיסור אלא בתי הח"ח לילדים וילדות שאינם בשום מפלגה. ואיני יודע אם זה מגיע לערך אחוז א' ממאה האחרים ילדי המדינה. ומוצן שהכסיונות קשים שם יותר מכל העולם. ועוד יש ענינים הרבה ואין להאר"ך כ"כ. ובדורות שחלפו ועברו הי' א"י מלאה קדושה וטהרה וחינוך קודש, ומעת שהתגברו הלווינים כ"כ ויש להם חיזוק רב ובה גדול באמצעות הדחיים המתחברים עמם, עלה בידם צעו"ה לעמא אח כל המקורות ולא עלתה על דעת הדורות הקודמים שיהי' מנצ כזה בא"י.

ולא אוכל להעתיק כ"כ. ואיסור כזה אינו בכל העולם כולו כ"א בא"י עשו זאת כל חכמי א"י באותן הזמנים לגדול הקדושה והאזהרה שלריך להיות בא"י.

ועתה צעו"ה כמעט השעים ותשעה אחחים מתושבי אה"ק עובדים ע"ז החרם ר"ל שלומדים שאר לשונות בתי החינוך ולשון העמא שצדו להם המינים וקראו אותו עברית, ואינו לשון הספרדים, אלא שחדשו וצדו להם מלבס הרבה מלות זרות, גם עיקמו ושינו הרבה מלות מלה"ק ונתנו להם תכונה חדשה, וכבר כתבתי ע"ז תשובה באריכות שאין ספק שהוא גרוע יותר בכמה דרגין משאר לשונות האומות שנעשו צדור הפלגה ע"י מלאכי השרת כמצואר צפרקי דר"א. ובתשובה הנ"ל כתבתי כזה דברים צרוים בלי ספק. ובעתי א"י"ה להעתיק אותה התשובה בספרי זה ושמה יתצאר כי הוא גרוע הרבה יותר מס"ת שכתבו מין, והוא איסור חמור ללמוד אותו הלשון גם בשאר מקומות שלא נעשה איסור על שאר לשונות, ומכש"כ במקום שנעשה איסור חמור ונורא על כל הלשונות שהוא ק"ו צ"ב של ק"ו שכלל באותו האיסור הלשון העמא שנתחבר ע"י המינים. ואף לו יהא אלא ספק מצואר שם צנוסח החרם שעשו שך החנו מחלה שכל ספק שיסתפק אם הוא נכלל בכלל החרם הוי לחומרא. אבל באמת אין כזה ספק כאשר כתבתי באריכות בתשובה הנ"ל ואין ספק שאין לנו צדורינו צ"ד גדול שחכמה ובמינין מאלו הדורות שלפני מאה שנה עד עתה שעשו אח הח' הנורא הזה כי אדרבא א' מהם מכריע אח כל דורינו צפרע כשהם מרויני כ"כ יותר גם צמנין ואין צדורינו לבעל דבריהם צעו"ה, צפרע מה שעשו למיגדר מילתא כזה וודאי א"א לבעל.

והנה החינוך עממאי הוא לערך חמשה אחחים מילדי המדינה כמו שרואין צמספר המאוסר מאת הממשלה בתשצון הכסף שמשלמין צעד כל ילד ועל כל בתי החינוך שצשאר המפלגות חוץ מחינוך העממאי לועקים גם האגודה שהמה מלא מינות וכפירה ר"ל, וזה אמת. אמנם גם החינוך העממאי מלכד שיש צו קלקולים עמומים ר"ל שאיני רואה להאר"ך בהם כעת, ולריך קונטי' מיוחד לצר זה, אבל זה גלוי לכל שלומדים בכל בכל המקומות רק בלשון העמא עברית אף לימודי

קלח

ובגמרא ז"מ ד' ל"ג ע"א הא גופה קשי' אמרת בגמ' אין לך מדה גדולה מזו והדר אמרת ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן הגמ', אמר ר"י זימני רבי גשנית משנה זו שבקי כו"ע מחנ"י ואזלי בתר גמרא הדר דרש להו ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן הגמ'. וצוודאי ששתי המימרות אמת, כי לא אמרו דבר שאינו אמת, אף שנראה לכאורה סתימת המאמרים כסתיורה כמו שהקשו ע"ז בגמ' הא גופה קשי' אלא כיון שאמר שלא גשנו אלו המימרות דדור א' תו אין כאן קושי' דבאותו הדור שהי' צורך להגיד להם רק מעלת הגמ' סתם דבריו ולא הזכיר ממעלת המשנה אלא מן הגמ' ואח"כ כשראה דדור אחר שינוי המצב דשבקי מחנ"י ראה צורך לדבר רק ממעלת המשנה.

הציונים זה להם לכסות עינים שמדברים מישוב הארץ. והחיוז להשגיח צעינא פקוחא לראות דרך האמת בכלכלה זו.

וב"פ אמרתי בדרך לחות צמה שאמרו חז"ל סנהדרין ד' ע"ה מיום שחרב ציבה"ק ניטל טעם ציאה וניתן לעוברי עבירה, שרמז גדול רמזו לנו צזה שמבואר בקידושין ד' ל"ח כל מקום שנאמר ציאה וישוב אינו אלא לאחר ירושה וישיבה וסחם לשון ציאה שבדברי חז"ל קאי על ציאה לא"י דכתוב צי' כ"פ בקרא כי תבוא וכי תבואו, ובזמן שציבה"ק הוי קיים הוי טעם ציאה לא"י טעם נפלא צמתיקות עד כלות הכפש, ומשחרב ציבה"ק ניטל אותו הטעם הנפלא, אבל עדיין נשאר בו מהצמתיקות. וראו חז"ל ברוח קדשם שיבוא לידי כך אשר אותו הטעם שבציאת הארץ יהי' ניתן לעוברי עבירה שהס"מ ימסור זה לעוברי עבירה להשתמש בו להסיות ולהדיות.

קלט

והנה עשו ממלות ישוב ארץ ישראל חק לע"ז ומינות ר"ל שכל התחזקות הציונות תלוי צזה להמשיך עם רב לא"י תחת ממשלתם וצרוצא דרובא מהעולים שמה עושים כל מה שלצם חפץ להפכם למינות ר"ל. גם מעיקרא הוי זה עבודתם להשתדל ישראל יעלו בחומה וצזה ישיגו מערת חפלאם להשחלע על ישראל ולהפכם לדעתם ח"ו ועשו פעולות נוראות לזה כי צעת שהמליא העמא הידוע אח רעיון הציונות של מדינה ומלוכה הלכו צמלשינות ומסירות עלומות ר"ל להלשין על ישראל לפני האומות להרבות צשנאת האומות על ישראל לגרשם מארצם, והדפיסו ע"ז כמה מאמרים גם צמכתוי העתים והכל הוי כדי שיהיו מוכרחים לינק הכל לא"י שצזה ישיגו מערת חפלאם. והעמא הידוע כחצ צעלמו צחיצורו העמא היומן שלו כי הרבות שנאת האומות יסייע לרעיונו. ונהירנא עוד מקדמת דנא כי גדולי ישראל רעדה אחזתם מהמלשינות הנוראות שלהם שלא יגרום השנאה המתרבה ע"י מלשינות שלהם למה שגרם צעו"ה. ואמרו גדולי ישראל מקדמת דנא צענו שהתחילו הציונים צמלשינותיהם המרים על ישראל לפני האומות כי נלערך לנם עלום שלא יכלו ח"ו האומות אח ישראל מחמת המלשינות הנוראות

וככה הוא צזה שבדורות של החרדים והשלה"ק ושאריו הדורות הקודמים לא הוי שכוח כ"כ שיבואו רשעים לאה"ק כי כל העולם הוי נצנה יותר בכל עוב מא"י וכמ"ש רש"י עה"כ והשימותי אני את הארץ זו מדה עוצה לישראל שלא ימלאו האויבים צה נחת רוח, ועכשיו מוצן מה היא העוצה שאם האויבים אינם מולאים צה נחת רוח אינם צאים הרשעים לשם ויכולים שם ישראל לישב צשלו' לעסוק צתורה וצמלואת כראון, וע"כ צזמנם וצדורם הוי צורך יותר לדבר מצבא ישוב הארץ ליתן התחזקות לראויים לכך ליסע לא"י ולא הוי צורך אז לצאר כל דיעות החולקים צזה, כי להראויים לכך גם צלא"ה צוודאי היא מעלה גדולה ויתירה לישב צא"י, וקלי הדעת צלא"ה לא הוי רוצים ליסע, ואעפ"כ הוי זהירים לכתיב גם זה שאין כוונתם אלא ליראים וחרדים צאמת, אבל לא הולרכו להאריך ולצאר צזה כל הפרטים שהי' צדורם מילתא דלא שכיחא שיתאוו קלי הדעת לא"י ולא הוי יאה"ר ע"ז. משא"כ עכשיו נהפוך הוא שטעו האפיקורסים כלי זין מישוב א"י כדי ללודד שם נפשות צרשת זו עמנו להם רוצים חללים הפילו ועלומים כל הרוגי' שהפכו למינות וכפירה ר"ל ע"י לצוה הזה שלצשו אינעלא ירושלמית ועשו מישוב הארץ חק לע"ז וציונות, וכל הצצועים המצקשים שכר כפנתם שמה שמתיפין את הרשעים ומחזקין ידי

קמ

ובהכרות הכנסי' הגדולה הרביעית של האגודה
 שהתקיימה בארץ ישראל, שם כתוב לאמר
 ונדפס בכל מכתבי העתים אשר הכנסי' הגדולה
 פונה אל היהודים בכל תפוזות ישראל לעלות לארץ
 הקודש ולהתיישב בה כי כאן הוא פלטין של מלך.
 ותמה אני היאך פלטה קולמסס דיבורים כאלו דמלכד
 שכבר נתבאר שהדיבורים האלו צעמס שהיהודים מכל
 תפוזות ישראל יתיישבו בא"י הם דברי מינות
 ואפיקורסות שהוא נגד גזירת הגלות מהקב"ה עד זמן
 הגאולה שמצוהו בקראי ודברי חז"ל בכמה מקומות
 זה קיומו של עולם ומליל מן הכלי' ומהגויס ועוד
 עעמים נשגבים כאשר הארכתי למעלה, וזה לשון
 האפיקורסים שאינם מאמינים צמה שמצוהו בקראי
 ובכל דברי חז"ל שהגלות והגאולה הוא ציד הקב"ה.

גם האריך כתבו סתם קריאה גלוי' לכל תפוזות ישראל
 שהכל יבואו לא"י בלי שום תנאי והפרש בין
 גברא לגברא הלא אך שומרי תורה ומצות מותרים
 לבוא לא"י, וכבר כתבו העקידה והאלישיך עה"כ והארץ
 אזכור שאך זה הו' סיבת הגלות שלא הו' אפשרות
 לוותר על עלבון הארץ עבור העצירות שנעשו בארץ,
 וא"כ בהבחת צעלי עצירות לא"י מעכצין את הגאולה
 ח"ו. גם החרדים והשלה"ק שצאו להפליג במצות ישוב
 הארץ לא כתבו שמכל העולם יתיישבו בא"י שזהו
 נגד רצון הבורא צ"ה כז"ל, אלא כתבו להפליג במעלת
 הזוכה לעבוד השי"ת בא"י ולהרבות החשוקה בלצות
 צנ"י לא"י והו' אז רוב ישראל כשרים כמ"ש הפנ"י
 ושאר פוסקים. גם לא הו' אז אוחו יח"ר של עומאת
 הציונות להרבות קלי הדעת בא"י, ואעפ"כ היו
 זהרים לכתוב תנאי זה שאין לישב בא"י אלא יראי
 ה' באמת וקלי הדעת שאין בהם י"ש יהיו מושלכים
 מן הארץ שמעמאים את הארץ, וק"ו צומנינו זה
 שמיטעא דמיטעא המה השומרי תורה ומצות בכל
 תפוזות ישראל ורובא דרובא צעו"ה נבערין באש הציונות
 האיק אפשר לכתוב קריאה גלוי' לכל תפוזות ישראל
 בלי שום תנאי שהכל יבואו לארץ ממש ככתבם וכלשונם
 של הציונים. וא"א לומר שסמכו דממילא משמע שאין
 כוונתם אלא ליראי ה', הלא גם בזמן החרדים והשלה"ק
 לא סמכו דממילא משמע כן ומכש"כ דצומנינו אין

של הציונים הדוקרים כמדקרות חרב, וצעו"ה לא זכינו
 לנם הזה ומלשונותיהם עשו פרי והו' מה שהו' צעו"ה
 ועדיין לא שצנו מטעותינו, ה' ירחם. והדברים ידועים
 וברורים ולא ראיתי להאריך בענין זה פה שאריך ע"ז
 חיבור מיוחד, ולא הזכרתי זה פה אלא להעיר עד
 היכן הדברים מגיעים שהפקירו הכל ר"ל עבור אוחו
 הרעיון להביא כל ישראל לא"י.

גם זהו להם לכלי זין לסמות העינים ולבלבל המוחות
 שמקיימן בזה מצות ישוב א"י ואף כי המה
 אפיקורסים ומפירי הדת מ"מ אומרים על כל פשעים
 חכסה אהבת א"י וכמ"ש הנועם מגדים פ' מטות
 כל הרע אויב צקודש שעל כל מה שהרע אומר שהוא
 צקודש, זהו קשה מן החטא יעו"ש. וככה הוא בזה
 שכל הרעות הנוראות שעושים לישראל בגו"ר מלצושים
 צקודש של קדושת הארץ. והרבה מדינות כמו תימן
 ומארוקו ובבל ועוד ממנה מדינות הספרדים, גם
 הרבה מהאשכנזים עד אין מספר שהיו יראים וחרדים
 לדבר ה', וע"י שנמשכו אחר הציונים לבוא לא"י
 בנה סמיות העינים הזה דסברי שעושין בזה מצוה
 הגדולה שבגדולות התיישבות בא"י ששקול כנגד כל
 התו"כ שמוצן שלרובא דרובא דעלמא אין אפשרות
 הביאה לא"י כ"א ע"י הציונים שצידם הכסף והממשלה
 והפרנסות ובתי דירה, וכמצוהו צמד"ר משפעים פ'
 ל"א סי' ה' שצעו"ה הרשעים עשירים ונחונים בשלי'
 והשקעו והלדיקים עניים אבל לעתיד לבוא כשיפתח
 הקב"ה ללדיקים אולרות ג"ע וכו' יעו"ש. וא"כ צוה"ז
 שעדיין לא נפתחו אולרות בג"ע ללדיקים צעו"ה הכח
 והממשלה ציד הרשעים ושענא נלח, צפרע עכשיו שרובא
 דרובא דעלמא עם המנהיגים מסייעים להציונים
 באופנים שונים והעולים האומללים אף אחר שמתחילין
 לראות שרע ומר גורלם שגופלים צרעת הציונים ואין
 מושיע להם, מ"מ לא האמינו כי לר ואויב צשערי
 ירושלים והסמיות עינים של מצות ישוב הארץ עדיין
 מסמא את עיניהם עד שנעשים כופרים בכל ר"ל.
 ומפלגות הדחיות הנגררים אחר הציונים הן המה
 צעוכרינו שמגדילים מצות ישוב א"י צעיני העולם אף
 צמה שהוא שלא כדת וכהלכה כדי להחניף לציונים,
 ובזה נותנים כח להס"מ יחד לתלות צו להמשך לצ
 העם אחר הציונות.

זה סמיכה וח"י כלל, הלא רוצה דרוצה אינם בגדר מצות ישוב א"י כלל.

ההולאות והפרנסות והדירות, והאיך הפקירו את עצמם ליטול עליהם אחריות נפשות כ"כ ולא חשו למכשול גדול כזה.

ומ"ש הטעם שהכל יצאו לא"י בשביל שהוא פלטין של מלך זה מעשה לסתור, דאדרבא בשביל שהוא פלטין של מלך אין לבוא אל שער המלך בלבד שק ואפר בגדים הלוואים מהעוונות המכשעים את המלך מלכו של עולם צ"ה, ובתשו' מהר"ם שבכלבו וכן החרדים והשלי"ה הקדוש כתבו אותו הטעם שהוא צהיכל המלך שבשביל זה לריך להיות ירא וחרד מאוד כל הבא לארץ ישראל, לא צהיפק. וכדי בזיון וקלף אם פלטין של מלך הפקר וא"ל צדיקה מי ומו הראוי לבוא בפלטין של מלך. וכעין זה אמרו חכז"ל צמ"ע דשמירה במקדש צמחק לשונם אינו דומה פלטין של מלך שיש עליו שומרים לפלטין שאין לו שומרים, והוצא לשון זה צרמז"ם פ"ח מה' בית הצהירה ה"א וצרמז"ן בהקדמתו לס' צמדבר וצס' החינוך לרש"ה מצוה שפ"ח. אבל צעו"ה מציאים את העולים שמה לפלטין של מלך אציון המה האפיקורסים העניים מכל חורה ומצות וכופרים הכל ומסלקין את השכינה הקדושה מרשותם.

ובמד"ך קבלת פ' א' סי' כ"ב ז"ל חנינא בן אחי ר"י אזל להדין כפר נחום ועבדין ל"י מינאי מלה ועלון יתי' רביז חמרא צשבחא אזל לגבי' ר' יבושע חביבי' ויהב עלוי משה ואיתסי, א"ל כיון דאיתער בך חמרא דהבוא רשיעא לית את יכיל שרי צארעא דישראל נחית ל"י מן חמן לצבל ודמך חמן צשלמי' עכ"ל. ומצוהר בזה כיון דאיתער צ"י חמורו של הרשע אף שצא אח"כ לגבי' דר"י חביבי' שהי' צכתו להבן עליו צרוחיות וצגשמות מ"מ לא הועיל כיון שצא לא"י צחמורו של אותו רשע ולא מצא לו תקנה אלא לצאת מן הארץ וככה עשה ונפטר צצבל צשלו', וק"ו לאותן שצאים לא"י צנהגלת הציונים ונפלים צרשחם ר"ל ועוקרין מהם כל הצמונה וצתוה"ק או להם ולנפשותם של כל אלו המסייעים לזה להחניף את הציונים, גדול עונם מנשוא עד לצ' השמים. והש"י"ת ירחם על עמו ועל ארצו צצ"א.

ויודע אני שהי' צתוך אותה הכנס' גם רבנים ת"ח ויראי ה' שכווצ להם ענין זה, גם יש מהרבנים שהיו שמה ואומרים ע"ז שהוא מינות, אבל הרבנים הנאספים אינם יכולים לעשות מאומה כי הכל הוא ציד המנהלים כחומר ציד היוצר. וכבר הצאתי צמאמר שלש צצועות סי' קמ"ג מכתבו של הגאון רח"ע מוויילנא זלה"ה שכתב וז"ל והעיקר כאשר למדתי מפי הנסיון צמדינתינו המרובה צאכולוסי ישראל ורבנים גדולים ויראים, שכל הפעולות צאגודת הרבנים נעשית ע"י חיזה מזכיר ופקיד ואינם מתחשבים כלל עם ראשי המועצות וכמה פעמים עושים גם צניגוד לדעתם והשפעתם ועושים רק מה שלצם חפץ יעו"ש"ם מה שהצנגד עי"ז לייסד מוסד עולמי. ועד"ז המה עניני הצאגודה, ואין רצוני לפרט על הנייר פרעוי תהלוכות הענינים.

והאחרון הכניד שהלא הכל יודעין שרצוי צצבות נפשות עהורות נשרפו צמוקד הציונות ע"י עענה זו שהכל צריכין לבוא לא"י ואילו היו נמנעין לבוא עם הציונים לא"י היו נשארים צשמירה הצורה והמצות וציראת ה', אלא שהעולים האומללים אינם מציונים ואינם יודעים לשיח עצות צנפסם ונמשכין אחר הקולות של א"י ועי"ז נופלים לצורות נצצרות של רשת המינות שציד הציונים, וא"כ צצכרזה גלו"י כזו נותנים יד לפושעים להראות אף להנמנעים לילך עם הציונים שזה פסק צרור ומפורש מאסופת כל גדולי עולם לילך לא"י, ונצצבללו המוחות ומחגבר כח הס"מ ר"ל. ואיך לא הצכירו עכ"פ צרמז שלא לילך אלא אם יש לו עכ"פ דירה בין היראים, וחלילה לילך עם הציונים שנופל צרשחם. ואם היו יראים לכחוד זאת מאומה הציונים צצריהם שלוקחים מהם כבוד וממון וכפופים תחת ידם, עכ"פ ה' להם לצחוק ולא לכחוד מזה מאומה. והלא רוצה דרוצה מהנוסעים אין להם אפשרות ליסע כ"א ע"י הציונים שהכל צידם

קמא

והנה כבר הצאתי מדצרי חכז"ל ומספרי הקדמונים מ"ש עעמים נשגבים על ההכרח שמוכרח

שיהי' בזמן הגלות ישראל שומרי תורה ומצוות בחו"ל, והרמזין כתב שצדק תלוי בהצטחה של לא מאסתים לכלותם, ועכשיו יש טעם נוסף צעו"ה כי המלוכה שמה צא"י מעצירים על הדת רבי רצבות נפשות בכל חופן ואופן עד קצה האחרון, אלא שצעיירות מקומות הגלויים לעין כל עדיין נסוגים אחר מלצצז זממם זה מחמת המורא מאימת העולם, כי נלרכים המה לתמיכת העולם כמנה ענינים, וצוודאי שאלו לא היו שומרי תורה ומצוות צעולם אלא צא"י בלצד לא היו להם שום פחד כי הדרים צא"י המה תחת ממשלתם וצידם המשערה וצצא ההגנה וכל הכוחות לעשות עממם כחפץ לצצם אבל מתייראים שלא יהי' לעקה צחו"ל וציוק להם, ואלו היו הרבה שומרי תורה ומצוות צחו"ל צוודאי היו מועיל הרבה יותר שהיו נמנעים מלהעביר על הדת כ"כ אבל גם זה המעט שיש תלוי"ת עדיין שומרי תורה ומצוות צחו"ל יש להם מזה אימה שלא לעשות הכל צמהירות ח"צ, ואם ח"ו היו נוסעים כל שומרי תורה ומצוות שצעולם לא"י ולא היו צחו"ל כלל מי שילטער על חורבן הדת ולהודיע לערן של יראי ה' שצא"י צרצום, ממני היו להם ליפחד, כי אף אם יתאכפכו כל יראי ה' מהעולם לא"י עדיין יהיו מיעוטא דמיעוטא צתכלית המיעוט נגד החופשים המרובין, ועדיין יהי' שמה צידם לעשות הכל בכל חוקק ועוז והכרח גדול שיהיו לעת כזאת שומרי תורה ומצוות גם צחו"ל יותר מצשנים קדמוניות.

גם הכה אמרו חכז"ל צגמ' פסחים דף פ"ז ע"ב אמר ההוא מינח לר' חנינא חנן מעלין מינייכו כתיב צכו כי ששת חדשים ישצ שם וגו' ואלו חנן איתנייכו צבן כמה שני ולא קא עבדין לבו מיד, אמר לי רבונך יעפל לך תלמיד א', נטפל לי ר"א א"ל משום דלא ידעיתו היכי תעבדו, תכליין כולוהו ליאתנייכו צבייכו נואי דאיכא צבייכו קרי לבו מלכות קטיעא א"ל גפא דרומאי צבה נחתין ובהא סלקיין ופירש"י ז"ל צמהשבה זו אנו עסוקין תמיד. וכעין זה הוא גם צלשון הגמרא ע"ז דף י' דלא וכלת להו לכולוהו. ומצוואר צזה שהעידו חכז"ל שאלו היו ישראל כולם תחת מלכות אחת ח"ו היו אותה הממשלה מכלה אותם תלילה, אלא מחמת שיש מישראל גם צמדינות אחרות שאינו יכול להם הוא לו לצושה וחרפה אם

אין צמדינתם מה שיש צמדינות אחרות דקרי לי' מלכות קטיעא, ומחמת אותה הצושה מונעת א"ע מלעשות חפץ הלצ.

וא"ל תחמה על זה שכן מצוואר צדברי הרמז"ם צפי' המשנה פי' חלק ח"ל הרבה צני אדם מתרחקים מן הגדול שצחעוגיו הגוף מיראחו שחשיגוהו מזה חרפה וצושה מצני אדם או לפי שמצקש שיהי' לו שם עוב, וכתיב החוצה הלצבות צשער הצחינה צצאלע פי' ה' על מדת הצושה שצרכה הועלתה ותקנתה ולולא היא לא היו מאכנסים אכנסאי ולא מקיימים דבר ולא ממלאים משאל ולא גומלים חסד ומתרחקים מן הרע צשום דבר וכו' רוב צני אדם לא היו מצבדים אצותם לולא הצושה כ"ש זולתם ולא היו משיצין אצידה ולא היו נמנעין מעצירה וכו' יעיי"ש שהאר"ך וככה העידו חכז"ל על שנחת האומות לישראל שאך צצביל צושה זו שיהי' מישראל צמדינה אחרת מה שאין צמדינתם נמנעים לעשות תאות לצם. ושר של רומי הודה צזה צצבעה שצמהשבה זו עוסקים חמיד. וא"כ ק"ו צ"צ של ק"ו הוא שצכו למושלי ישראל לצושה וחרפה גדולה אם יש צמדינות אחרות שומרי תורה ומצוות צלי שום מפריע ושמה צא"י שמכונה המלוכה צשם ישראל ח"ו יעצירו על הדת כולו צכל מקומות מושצותיהם. וצפרעו שמלצד הצושה יש גם יראה שציוק להם אותה הצושה צכל הענינים כי נלרכים המה למדינות חו"ל צכל הענינים כוודע, לא כשאר האומות. אבל אם ח"ו יהיו כל ישראל כיום תחת ידיהם אין ספק שיש ליפחד ממה שאמרו צגמ' אלו היו כל ישראל תחת ממשלה אחת.

ומצוואר צגמ' פסחים ד' מ"ע גדולה השנאה שצונאים עמי הארץ לתלמידי חכמים יותר מהשנאה שצונאים עכו"ם לישראל, ותניא עוד שם אמר ר"א חלמלא אנו צריכים להם למו"מ היו הורגין אותנו ומצוואר צגמ"א חו"ה ה"ל צבהמ"ז ס"י קל"ע סק"ב לענין מה שאמרו דאין מומנין על ע"ה דפשוט דמי שהוא רשע צפרהכסיה ועובר עצירות דאין מומנין עליו דלא גרע מע"ה צזמן התלמוד, ומכש"כ צאלה שמוחזקין להעביר על הדת ושנאו אללם דתוה"ק צתכלית השנאה וכמו שהעיד א' מהגדולים והמיוחסים צצבם צחיצורו

הלא משנאריך ה' אשנא ובחוקומיך אחקוטע, ומי שמע כזאת שלחמים יתנו חזוק וחוספות כח להרבות הלוחמים כנגדם, ומי פתי יאמין לדברים כאלה. אבל הדבר ברור שצדק לבס זריא להם כאלום שאם יצואו כל יראי ה' תחת ממשלתם ורשותם לא יפחדו מאומה כי מלבד שצעו"ה עכשיו צעיקא דמשיחא כח החפשים מרובה זמנין וזכה ובמזון בכל אופן ואופן בתכלית הריצוי נגד כל יראי ה' שצעולם, גם יש להם תחבולות שונות ואופנים שונים בזמנים קשות ומרים לתפוס ברשעם את כל מי שהוא תחת ממשלתם ורשותם, ואז יגלו כל פרלופיהם הטמא ר"ל כי מורא הוא.

והבאתי במאמר ג' שבועות דברי האלשיך הק' שהאריך צפ"י בפסוקי משלי שאמר אם יפתוך חטאים אל תאצה שאז"ל אם יפתוך חטאים לעשות עצירה שלא יעשה דהלא כבר מלאוה ועומד ע"ז מהחובה"ק אלא הכוונה שאם יפתוך חטאים אף לדבר מלאוה לש"ש כיון שהפיתוי הוא מהחטאים אל תאצה ואל תשמע להם כי אף פורשים רשע לרגלי השומע להם, והאריך צדק בכמה פסוקים כאשר העתקתי במאמר הנ"ל.

וזדון מלבד שכבר נעשה צעם חק לזיונות להמשיך כל לצבות בני ישראל אחריהם צענה זו שהכל זריכים לבוא לא"י, וזה כל מגמתם וחילם כל הימים האלה מעת שהתחילו צעו"ה להתפשט בישראל רבים חללים הפילו ועלומים כל הרוגי צענה זו המסמית את העינים, והדתיים הצבועים הנגררים אחר הזיונים ממלאים רעונם של הזיונים בשלימות ליתן קריאות גלויות במכתבי העתים כאילו ה' זה דעת תורה ממש ככתבם וכלשונם של הזיונים שהכל זריכים לבוא לא"י ואין עושים שום הפרש ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה כדברי הזיונים.

קמז

ובבר הבאתי במאמר שלש שבועות סי' קע"ו הרבה מאמרי חז"ל צענין משה ובלעם וז"ל אהבנו של אדם אומר לו השמר בצעמך, אבל שונאו אומר לו לא תחייירא כדי להפילו, משה אמר השמרנו לכם פן

הטמא זה כבר שאם ישיגו מדינה ומלוכה ח"ו יאבדו את הדת עד מהרה, ונודע כי הראש והראשון האבני אבות העומאח שהמליא את רעיון הזיוני בשנת תרנ"ו כתב צעלמו בחיבורו הטמא כי ראונו ה' להמיר ח"ו את כל ישראל ולא יזכר שם ישראל עוד, אבל אף זה הלאה האבני שצא"י מה שיש גם בחו"ל שומרי תורה ומצות לכן כסיפא להו מילתא לכלות שם הכל צפ"א, גם מורא עולה על ראשם כמוזן, ואין ספק שצמחצבה זו עוסקים תמיד כמו שהבאתי לעיל מדברי הגמ'. וגם זה א' מהעעמים מה שאותה מלכות הרשעה היא מלכות המינות שצא"י הלוחמים עם החובה"ק והאמונה בהשי"ת עושים כל מיני השתדלות בכל אופן ואופן שיצאו כל ישראל לא"י ולא יהי' כלום בחו"ל כי חושבים שאז יהי' כל ישראל תחת ידם ויעשו כל מה שלבם חפץ ח"ו בעקירת דתוה"ק והאמונה.

והגם שגם עכשיו העבירו על הדת אלפי אלפים נפשות מישראל ואין לך יום שאינו מרובה מחבירו בגזירות ופעולות הנוגעים לעקירת דתוה"ק, מ"מ עדיין יש מליאות באיחורו מקומן צעירות לשמור את הדת אם עומדין בזמנים הקשים כי נמנעין לעשות הכל בכל המקומות כהפך לצדם צפ"א עד גמירא ח"ו, אבל א"א לידע מה יולד יום והרשעים כים נגרש לא יוכלו השקט אלא שיש להם קלת מחינות באיחור מקומות מטעם הנ"ל.

קמב

והצבועים אומרים שאם כל ישראל שומרי תורה ומצות יהיו צא"י יוכלו יותר ללחום נגד הזיונים והכל יפלה פיהם ומאויביו תחכמי שאנחנו רואים שהזיונים זה לעקחם כל היום שיצאו הכל לא"י ועושים כל מיני תחבולות וכפיות בכל מקום שידם מגעת להמשיך הכל לא"י וחשוב צעיהם כעל כל הון מי שצועק בלבוש של תורה וי"ש שכל היראים יצואו לא"י לש"ש ללחום עם הזיונים, והיעצ חרה להם על אותן שאינם אומרים קן, והיעלה על הדעת שהלוחמים נגד השי"ת ותוה"ק יתאוו כ"כ ויעשו פעולות נמרצות להביא להם עוד לוחמים אחרים כנגדם שיחוספו גם המה על שונאיהם כמ"ש דהע"ה

יפתח לנצטם וחרה אף ה' צכס דיון הוא אינו נושא פנים ולא יקח שוחד, אבל בלעם הרשע אומר וחרועת מלך צו יהוא אמר ולא יעשה, וכששמעו מיד נפלו וישב ישראל בשטים. ומאמר זה הוא צכמה מקומות צדכרי חז"ל צשינוי לשון קאת, אבל הכל צסגנון א' כאשר העתקתי שמה. ונחצאר שהגס צצרכותיו של בלעם ה' נצואה מאת ה' שנאמר וישס ה' דבר צפי בלעם וגו' וכה חדכר וגס נכצכו הצרכות צתוה"ק שכתבה משה מפי הגצורה ואנו קוראים ולומדים זה צתוה"ק לעולם, וגס מרע"ה קרא לפניכס את התורה הזאת אבל ה' נחר שלא לומר הצרכות והצצחים בלצד אלא גס האזכרות של השמרו לכס וגו' ואצדחם מהרה מעל הארץ וגו', אבל בלעם אמר רק הצרכות והצצחים בלצד ולכן אף שה' אמירתו צאלה הצרכות והצצחים לצווי מאת השי"ת מ"מ כיון שלא ה' נחר לומר גס האזכרה של השמרו לכס וגו' צאו ישראל לידי עטות ונפלו בשטים וה' מה שה' ר"ל, וזה ה' ענת בלעם הרשע מגודל שנחתו לישראל.

מצניס את כל הצצחים הגאמרים צדירת א"י ומעלימין הצנאי העיקרי שצמרו צתוקף האזכרה עד כמה לריך להיות ירא וחרד לדבר ה' כל הצא להיכל המלך לא"י שלא יהי ח"ו ככלל המעמאין פלטין של מלך, וגס עצירות שאדם דש צעקצו צמורין שס מאוד לפני השי"ת כאשר העתקתי לעיל. גס מעלימין מה שמצואר צתוה"ק וצדכרי חז"ל צכ"מ שהקצ"ה גזר גלות ופיזור ישראל בכל כנפות הארץ עד זמן הגאולה כמו שאנו אומרים צתפלה ג' פעמים בכל יום תקע צשופר גדול לחירותינו ואח"כ ושא נס לקצץ גליותינו לא קודם, וכאשר הצחתי מהשי"ת שכתב שמצואר צכמה קראי שאך מלך המשיח יקצץ את ישראל, הוא ולא אחר, וכבר נחצאר זה צאורך והמה אומרים צפי' הדיכף. וצבלעם הצרכות והצצחים שאמר ה' בלשון שנצטו' מהקצ"ה אלא שהרע להס צמה שהעלים האזכרות והמה יותר מזה שהדיצורים והלשונות שלהס אינסי כלל צציווי מהקצ"ה אלא מהציונים ומעלימים האמת.

קמד

ובגמ' צרכות ד' י"ב ע"א שהיו קורין צמקדש עשרת הדצרות קודם ק"ש אלא שכבר בעלום מפני חרעומת המינין, ופירש"י ז"ל שלא יאמרו לע"ה אין שאר הורה אמת וחדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקצ"ה ושמעו מפיו צסיני, והוא מהירושלמי פ"ק דצרכות. וצוודאי שה' מהראוי לומר העשרת הדצרות בכל יום כמ"ס הרמב"ם צפה"מ פ"ה דמס' תמיד משנה א' שקראו עשרת הדצרות בכל יום לפי שהס עיקר הדת וראשיתו אלא מפני חרעומת המינים בעלום. וכתב צירושלמי פ"ק דצרכות שאלו הג' פרשיות שאנו אומרים הוא צצביל שמרומזין צהס עשרת הדצרות. אבל העשרת הדצרות בעצמם מצואר גס צשו"ע אר"ח סי' א' סעיף ד' שאסור לאומרם צציצור. וכתב שס צמג"א סק"ע שלכן אין כותצין אותס על קונטרס המיוחד לציצור, גס כתב שס המג"א על איסור זה צפרע צזמנינו יעי"ש ואנו רואים שהחמיר יותר לפי הזמן, ומצואר צזה שאף העשרת הדצרות שהמה צאמת עיקרי הדת וראשיתו ומפי הגצורה שמענוס ואעפ"כ צזמן שיש חרעומת המינים להקל ע"ז לפני ע"ה צשאר דכרי תורה בעלום ואסרוס לקרות צציצור

ובזה פירשתי מאמר נפלא צת"י שס צאוחה המעשה דשטים דכתבו והמה צוכיס פחה אוכל מועד ולשון הת"י שס ואינון צכיון וקריין שמע, וחמהו כולם מה שייכות לק"ש אלא אותה הצכ"י, וכמה קולמסין נשתצרו לפרש זה. ולפי הג"ל הוא מיושב היעב לפי פשוטו דלפי מה שאמרו חז"ל שהסוכה מה שצאו לידי אותה המעשה המגונה ר"ל ה' צצביל שנאמר להס הצרכות והצצחים בלצד צלי האזכרה של השמרו לכס וגו' אבל אותה האזכרה היא פרשה צק"ש שקורין פעמים בכל יום והסס לצ כראוי למה שאומר צק"ש פעמים צכוונת הלצ מעומקא דלצא אינו זו מנגד עיניו אותה האזכרה שצק"ש השמרו לכס וגו' ואצדחם מהרה מעל הארץ וגו' וא"כ נלמח זה ממה שלא ה' שלימות צכוונה הרצווי שצק"ש, ולכן צאוחה הצכ"י קראו ק"ש להכניס בלצצות להיות מקושר עם הדיצורים שאומרים צק"ש פעמים בכל יום.

ועכ"פ זה ה' ענת בלעם הרשע להגיד לישראל רק הצרכות והצצחים ולהעלים את האזכרות וזה הזיק להס כ"כ. וככה עושים הצצועים צזמנינו שמגידין ומפרסמין לישראל לפני כל ההמון שאינסי

לחזק הלצבות למען יוכלו עמוד להתגבר נגד יצרא
 צישא השולטת בעולם, ולכן דברו בכל הדורות נגד
 אותו יצר הרע השולט אז בדורם. ובדורות הקודמים
 ערס שהתחדש הס"מ בטומאת הצינות ר"ל לא הי'
 שום יצה"ר ליסע לא"י אלא אדרבא הי' אז דרכו
 של היצה"ר למנוע אף היחידים שצריכים ליסע לא"י
 להכביד עליהם צמניעות קשות כמ"ש החרדים צפ"צ
 ממלכות ל"ת התלויים צא"י וז"ל שם צאמלע דבריו
 וזהו טעם סמיכת פרשת עמלק וציאת א"י צפ'
 כי חבא וכו' וכי היכי דציאה ראשונה צא עמלק
 ה"ג בקיבוץ גלויות כשרוצים לבוא לא"י עמלק מזדמן
 להם בדרך, וכאשר עינינו רואות היום תמיד ירא' הי'
 וישפוע עכ"ל. הנה מ"ש צימיו שעינינו רואות שעמלק
 מזדמן להרוצים לבוא לא"י הנה צימיו כבר היו האומות
 מעורבצים ולא נודע מי המה זרע עמלק אלא שהע"ר
 שבישראל מצואר צוה"ק פ' בראשית ד' כ"ב ע"א
 שיש בהם עמלקים וכמ"ש צזה יען שגשמתם הוא
 מזרע עמלק ולכן אמר שעמלק מזדמן להם המה רשעי
 הדור שליחי הס"מ ר"ל, והי' אז זה דרכו של היצה"ר
 למנוע הכל מא"י, ולכן ראו הלדיקים הלוחמים עם
 היצה"ר לדבר היפך דבריו ולהלביב הלצבות לא"י,
 ואעפ"כ היו זהירים להביא קצת גם מה שצריך
 לדורינו כאשר העתקתי דבריהם למעלה, אבל עיקר
 דבריהם הי' אז נגד היצה"ר ששלט בדורם.

אבר עכשו צעו"ה נהפוך הוא כי העמלקים החיישבו
 צא"י וחקן שחוט לשונם לסמות עיני כל ישראל
 להיות נגררים אחריהם בנה מלות ישוב א"י והצערה
 ללהב יצאה בהתגברות היצה"ר ליסע לא"י ליפול ברשעם
 ואין ספק שאלו היו הלדיקים הקודמים צמנינו היו
 מדברים בצופן אחר ממה שדברו בדורם, וכמו שהבאתי
 ע"ז מאמר הש"ס צ"מ ד' ל"ג שהקשה סחירה בשני
 מימרות צענון לימוד משנה וגמרא והתירוץ הוא
 שמחמת שינוי הדור הוצרכו לדבר בלשון אחר. ולפי
 מלצ דורינו מובן עוד סמיכת פ' עמלק וציאת א"י
 דליכא מידי דלא רמיזא בצורייתא עד סוף כל הדורות
 ורמז לנו שעוד יהי' זמן אשר עמלק ישחמש צציאת
 א"י, וגם כי צאמת אחר החבלי המשיח הנוראות
 שסבלו ישראל עכשו צעו"ה, הגיע עת דודים והיינו
 זוכים לציאת משיח והיינו עולים עם כל ישראל צימד

ולכתוב על עבלא אף צביהכנ"ם ומכש"כ בצמורה אחת
 של ישוב א"י שאף אלו הי' כתוב צעשרת הדברות
 והיינו שומעין זה מפי הקב"ה צעלמו מ"מ כיון
 שנטעש מזה חרעומת המינים בצופן מורא, שאין לפרסם
 זאת ברבים.

וכבר התמרמר ע"ז מרן הקדוש משינאווא זללה"ה
 צמכתבו שנת תרנ"ז הכדפס צדברי יחזקאל
 שהביא מה שראה בצפריהם שמי שדר צא"י אעפ"י
 שאינו מקיים התורה אין צו עון, וקללם ע"ז בקללות
 נמרלות והביא רא"י מזה על חברה האנשים השולחים
 לעבוד שדות צא"י שהם תועבות ה', ולא דבר מליגנות
 כי לא נתפשט עדיין צימיו, ומכתב זה נכתב בשנה
 ראשונה שהמליא אותו העמא רעיון הליגנות, ולא
 הגיע אז כלל לאותן המקומות שדרין שם יראי הי'
 עד אחר שנתייסד המרחי שהתחיל להמשיך את העולם
 אל הטומאה העמוקה הזו, ולא דבר מרן ז"ל צמכתבו
 הנ"ל אלא מרעיון הקאלאניזאציה לעבוד שדות שהי'
 כמה שנים ערס התחלת הליגנות, ונתפסו אז צזה אחה
 גדולים כאשר יראה הרואה צמכתב הנ"ל, והתחיל גם
 מואו אותו חרעומת של המינים שישיבת א"י הוא
 כל התורה כולה והשאר ח"ו עפל, ומכש"כ צמנינו
 זה שהליגנות הפכו רוצ בהמון למינות הזה שכל
 התורה כולה לא נחשבת צעיניהם למאומה אלא ישיבת
 א"י הוא ק"ו צ"צ של ק"ו שאף מה שהאמת הוא
 צדבר חשיבות א"י וכתב על ס' בצפרים הקודמים
 אין להגיד צזה ברבים או לכותבו על קונטרס אף
 צביהכנ"ם צלצד דלא עדיף מעשרת הדברות, ומכש"כ
 שאין לכתוב צזה צמכתבו העתים לפני ע"ה וקלי
 הדעת ומינים ואפיקורסים שיש בכל העולם רוצא
 לרובא הקוראים צמכתבי העתים, וצפרע לפרסם עוד
 צזה הפלגת דברים שאינם אמיתיים כלל והמה כולם
 מוקשים נגד האמת וההלכה, כאשר נתבאר לעיל
 בצורך, ואין לשער גדול העון והפירצה צזה.

קמה

וכבר כתבתי צזה שידוע שכל דברי חכמים שהאריכו
 צדבריהם הקדושים לזר את בני ישראל ולהלביב
 את הלצבות לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר שרצו

ואפשר לבאר כ"ז עפ"י המצואר בגמ' יצמות ד' ו' אח שצתותי תשמורו ומקדשי חיראו למח לי לבדתניא יכול יתיירא אדם מן המקדש ת"ל אח שצתותי תשמורו ומקדשי חיראו, נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורה במקדש מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אהה מתיירא אלא ממני שלוח על השבת אף מורה האמורה במקדש לא ממקדש אהה מתיירא אלא ממני שהזכיר על המקדש, וצחוס' שם ד"ה יכול גבי אביו לא הולך לומר כן דפשיטא שלא ישחוו לו לשם חלקות אבל גבי מקדש אינעריך משום דהוי דבר שבקדושה, ואינו מוצן לכאורה דהלא המורה שריך להיות מאביו מצואר בגמ' קידושין ד' ל"א ובש"ע יו"ד ס' ר"מ איזה מורה שלא יעמוד במקומו המיוחד לי ולא סותר ומכריע את דבריו ואין לכ"ז שום דמיון נמשחחו' לשם חלקות ח"ו, ובמפרשי בע"י הרי"ף והעיין יעקב נדחקו בפירושה דהך דברי החוס' וכתבו דרכים רחוקים.

בשמחה לארלינו, אבל בעו"ה עמלק הזדמן לחטוף מלכות המינות ר"ל ודין גרמא ההעבדות הגאולה עד יסקוף ה' וירא בעניינו ולחלינו, וא"כ ציאתם לא"י הוא המעבדת את ציאתם של כל ישראל לא"י עם מלך המשיח, וזה סמיכת הפרשיות של עמלק לציאת הארץ, והשו"ת ירחם ויילינו חיש מהר מסערה ציאת של הס"מ וחילותיו.

ובמדרש פ' שמיני עה"כ זה הדבר אשר לוח ה' תעשו אמרו אותו ית"ר תעבירו מלצבכם, ונתקשו כולם על הלשון אותו ית"ר כמראה עליו באלצב ולא סגי לי' למימר סתם ית"ר תעבירו מלצבכם אבל האמת הוא שריך לראות בכל דור ודור איזה ית"ר השולט אז ודייקא אותו הית"ר ריך להעביר מן הלבבות, כי זה עיקר לורך ההתגברות נגד הית"ר המתגבר ומתחדש בעתו ובזמנו, והרחמן הוא ית"ש ילילינו עדכ"ש ית'.

ורפענ"ד ע"כ ז"ל שכונת התוספות דכל מורה וכבוד שנותנין לאחר חוץ מהקצ"ה הוי ענין ע"ז ודמי למשחחור לשם חלקות, כי הכתר והכבוד רק לחי עולמים, והוא ע"ד שאמרו בגמ' שבת ד' נ"ו דאורי' נתחייב מיתה דהיה מורה במלכות בשביל שאמר לי וגדוני יואב ופירש"י ז"ל שם ד"ה וגדוני יואב לאו אורח ארעה לקבל עליו מרות אחרים בפני המלך, ואף שהחוס' שם פליג דאין זה מורה שלא ה' בלבו להמליך ולקרותו מלך, אבל ביומא ד' ס"ו ע"כ ד"ה מהו להגיל שם הביאו החוס' דעת רש"י דהוי אורי' מורה במלכות בשביל שאמר וגדוני יואב, ולא פליג עלי' אלא מסיק שזה תלוי בפלוגתא שבצ"ב ד' קי"ט אס חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב או לא, ושם צמס' צ"ב מסיק להלכתא דיש חילוק אס פליג לי' רב' יקרא או לא פליג לי' יקרא, וחזינן דזה דנשביל שקבל עליו אורי' מרות אחרים בפני המלך אף שלא ה' בלבו להמליך אחר ולקרותו מלך מ"מ הוי מרידה במלכות אס אומר כן בפניו של המלך וחייב מיתה, ומכש"כ לפני ממ"ה הקצ"ה שכל הנצרך לכבודו צרא ואין יהדות כמוהו בשום פנים דהוי המקבל מרות אחרים בפניו מרידה במלכות שמים, וזהו ענין של ע"ז, וע"כ כתבו החוס' דפשיטא שלא ישחוו

קמו

ואמרת עוד בזה במאה"כ זה הדבר אשר לוח ה' תעשו וגו' שנתקשו כולם בסמיכת הכ' מה הוא הדבר אשר לוח ה' צוה, דאס כוונתו על הקרבנות שזו לעיל כבר מצואר זה בכתוב שזו לעשותם וא"כ כל הקרא הזה מיותר, ואס כוונת הכ' עוד על ענין אחר שלא זכר לעיל הדברים סתומים ולא הודיע מה הוא, גם מ"ש במדרש ילק"ש ע"ז הכ' אמר משה לישראל אותו ית"ר תעבירו מלצבכם וזהו כולכם ציראה אחת ובענה אחת לשרת לפני המקום כשם שהוא יחידי בעולם כך תהי' עבודתכם מיוחדת לפניו שנאמר ומלתם את ערלת לצבכם וגו' מפני מה כי ה' חלוקים הוא חלקי האלקים וגו' עכ"ל, ואינו מוצן בלכאורה אין לכ"ז רמז באותו המקרא, ומה שייכות לכל הדרש הזה לכאן, גם מה שפירשתי בלשון אותו ית"ר עדיין אינו מוצן למח אמר זה דוקא כאן גם אינו מוצן הכוונה במה שאמר שיהי' עבודתם מיוחדת לפניו, גם מה שסיים מפני מה כי ה' חלוקים אינו מוצן מה עשה בזה שאלה מפני מה, הלא ודאי שהכל הוא בשביל שה' הוא האלקים.

משכן איקרי מקדש ומקדש איקרי משכן וחדא הוא ע"כ ה"י מקום לטעות להתיירא וליתן כבוד זה למשכן עלמו והולך הכי להזכיר זה הדבר אשר לזה ה' תעשו שלא יעשו זה אלא בשביל שזה ה' לא זולת. וע"כ אמרו במדרש ע"ז אוחו היא"ה"ר תעבירו מלצבכם דהיינו אוחו היא"ה"ר הגולג ע"י שניתן להם המקום המקודש כי ערס שניתן להם המקום המקודש לא ה"י אופן ליאה"ר להסית ולהדיח בדרך זה לע"ז כז"ל ואמר עוד אח"כ ותהיו כולכם ציראה אחת כשם שהוא יחיד בעולמו כך תהי' עבודתכם מיוחדת לפניו דהיינו שלא יהי' לכם אלא יראה אחת ועבודה מיוחדת אך בשביל זיווי הצורה צ"ה כי יחיד הוא בעולמו ואין ליתן כבודו לאחר אף למקום קדוש. וסיים עוד מפני מה כי ה' אלוקיכם וגו' כי כל תנועה לריך לעשות אך מטעם זה שבי' הוא האלקים, לא מטעם אחר ח"ו. ומעשה לפי"ז אם גם צביהמ"ק עלמו אם נותנים מורא וכבוד לציבהמ"ק בשביל קדושתו ואין להם מורא שמים יממי שזה על המקדש הוי זה ע"ז, מכש"כ צא"י אם בלי מורא שמים עושים רעש על קדושת הארץ כלשון המינים והאפיקורסים שהלבישו הסתחם בלבוש קדושת הארץ דהוי זה ע"ז ר"ל. ובי' ירחם על עלבון הארץ ויוליאונו מאפילה לאורה.

קמו

אחר כותבי זאת התבוננתי בלשון הרמב"ם ז"ל צביהמ"ק צמ"ע מלוא ז' בהמלוא דבשמו תשבע וז"ל שם צמלע הדברים ועל זה הלך תשבע אמתינו בשם משה רבינו מה נכדד שמו כאליו הנשבע נשבע בחדון או במי ששלחו וכל עת שלא יכוון הנשבע זה ונשבע באחד הנצראים להאמינו שיש לאוחו הדבר אמחת עלם עד שישבע צו כבר עבר ושחק דבר אחר עם שם שמים אשר צא הפי' כל המשחק עם שמים עם דבר אחר נעקר מן העולם וכו' יעיי"ש. ומצואר צה שאף צמשה רבינו אם נותנים לו אמיתות עלם לא צכוונה זו שהשי"ת שלחו הוי בכלל משחק עם שמים ודבר אחר שנתקר מן העולם והוי זה ע"ז ר"ל, והיא ראי' גדולה להג"ל צביהמ"ק וא"י אם אינם צכוונה זו בשביל שהקב"ה לזה עליהם אם נותנים להם עלמאות מצלפדי השי"ת הוי זה ע"ז

לאציו לשם חלקות וגם המורא בכלל זה וע"כ שאינו אלא בשביל שזה השי"ת על המורא וא"ל לטעות בזה אבל במקדש שהוא דבר שבקדושה ה"י מקום לטעות שאין המורא בכלל ע"ז לכן הולך הכי להזכיר שלא יתיירא מן המקדש אלא ממי שזה על המורא, וממילא אחר שמיטע הכי שלא יתיירא מן המקדש הוי המתיירא מן המקדש עלמו בשביל קדושתו, לא בשביל זיווי הצורה ית', עובד ע"ז, כמו שכתבו החוס' באציו, והקב"ה הוא יחיד ומיוחד בתכלית היחוד צמורא וכבוד, הוא ואין בלחו ית"ש, אלא באלו שהקב"ה לזה לירא מהם ולכבדם לריך לקיים זה בשביל זיווי הצורה צ"ה, לא צכוונה אחרת ח"ו. וכעין זה כתב צם' מחולת המחנים על אותן שאין להם מורא שמים ואינם שומרים תורה ומצוות אלא הולכים לציבהמ"ק ומנשקים הפרוכת דזה הוי ע"ז, והביא הרבה ראיות לדבר ובתוך ראיותיו הראה מקום גם לדברי החוס' והיו הג"ל אבל לא ביאר כלל הפי' בדברי החוס' ואינו מוצן ראיותיו משם. ולפי מה שביארתי מוצן היטב הראי' כמו שכתבתי.

ובם' מחולת המחנים מאריך טובא צה צראיות וצבהצב, וסיום דבריו שאתן שאינם שומרים תורה ומצוות ואשפיי"כ עומדים לפני הס"ת צאימה וציראה הוי זה כמו כל בעלי המשמים שעומדים לפני המונחם צאימה יתיירה, וא"כ ס"ת שלו אסור צבהצב, וציבהמ"ק שלו הוא ללם צסתר הלצ ועליו הכחוד אומר ושם צסתר. וכתב שם שזהו הענין שאמרו חכז"ל צמנשה שהעמיד ללם צהיכל. גם כתב שאלו גדול חטא מורא מקדש יותר מחילול שבת כי הוא טעות מחשבת ע"ז גמורה ומורא מקדש שלו הוא עבירה גדולה והיא ע"ז צסתר הלצ ח"ו, יעוי"ש באריכות דבריו. (והוא ה"י א' מגדולי תלמידי החת"ם זלה"ה).

ולפי"ז יובן כי עד שלא הוקם המשכן לא ה"י מעולם מקום קדוש כמו צביהמ"ק ולא ה"י מקום לטעות ליתן מורא. וכבוד לאחר צפני הקב"ה כמ"ש החוס' שא"ל לטעות כן באציו דהוי ע"ז, אבל אחר שהוקם המשכן ונתקדש המקום בצרכנותיהם וצשאר עניני החינוך, ואמרו צגמ' עירוצין ד' צ' ע"א

וה' ירחם על עמו ועל ארצו ויילינו מגלות המד והגממה ר"ל.

קמח

ובבר' הבאחי מ"ש הרמ"ע מפאנו בע"מ לפרש הכתוב יגער ה' בך השטן וכו' הצוחר בירושלים, שהכוונה הוא שה' יגער בהשטן יען שצחר בירושלים להחגבר שמה יותר. ובימיו נחגלה הפי' שהשטן צחר בירושלים להחגבר שמה יותר על הדרים בירושלים, ועכשיו צעו"ה נחגלה יותר, שצחר בירושלים בשביל להסית ולהדיח את כל העולם כולו באיטעלל הירושלמית ומה נורא קפידת ירושלים עי"הק ע"ז.

ובגמ' חולין דף י"ג ע"ב אין מינין באומות עכו"ם וכו' סבר לה נכרים שצחוי"ל לאו עובדי עכו"ם כן אלא מנהג אצותיהם בידיהם, וצחוס' שם ד"ה נכרים דכיון שצחוי"ל לאו עובדי עכו"ם הם הלכך בארץ ישראל נמי אין אדוקים כ"כ שיהי' מעשיהם לשם ע"ז ועי"הש. ומצוחר צוה צגמ' וחוס' שאף צעת שנתקרב ירא' דע"ז גם אלל האומות עכו"ם שאין אדוקין בע"ז מ"מ אין זה אלא צחוי"ל אלל בא"י עדיין מרקד ירא' דע"ז אלא שצביל שצחוי"ל אינו כן זה משפיע גם על הדרים בא"י שלא יהיו אדוקין כ"כ גם שמה. ואינו מוצן לכאורה מה זה ועל מה זה למה יגרע א"י מחוי"ל שכלוך העו"ם של הע"ז ר"ל הלא דבר הוא.

אבר' הוא הדבר אשר דברו הקדוש הרמ"ע מפאנו ז"ל כז"ל שהשטן צחר בירושלים להחגבר שמה יותר והרע אויב בקודש בארץ המקודשת, ואוי לעינים שכך רואות שככה הגיע אלינו צעו"ה בישראל כי לא נשמע בכל כדור הארץ מסוף העולם ועד סופו מיום הוסדה הארץ עד עתה שיעלה על דעת אחת צריחה בעולם להדפיס חמשה חומשי תורה במחייית שמו ית' מכל החורה כולה מהחל ועד כלה, זולת באה"ק בעיר ה' שמה אשר באו זה פריזים וחללה בממשלת המינוח ר"ל נעשה מציאות לפעולה איומה ונוראה כזו, ונאמר באסיפתם כנכנס שצא"י אין צוה חיסור. גם הכפי' הנוראה שאלפי אלפים ורבי

ר"ל. וככה הוא עכשיו שכל כחות הליונים כופרים לגמרי בהשי"ת ובתוכ"ק ואין להם אלא א"י א"כ נותנים עצמאות לא"י בלי מורא מהשי"ת עושין צוה ע"ז כי כל עצמאות שהוא מצלעדי השי"ת הוי ע"ז ר"ל כז"ל. והדחיים הנגררים אחר הליונים למלאות את דצריהם צענון א"י נותנים להם רב חזוק ואומץ צמה שמעמידים אלם צהיכל ה', הוי לאותה צושט והוי לאותה כלימה. והכי קראו שם היום המד והגממה שקרה האסון הנורא לישראל שהוקמה מלכות המינוח בא"י זה שמו אשר קראו ליום אידם יום העצמאות כי כל ענין העצמאות הוא מינוח ר"ל, שאין שום עצמאות בעולם אלא השי"ת לבדו הוא ולא אחר.

קמח

ובבב"י יקר ע' צהר צפ' ושצחה הארץ וגו' נתקשה למה יתחייבו ישראל גלות בשביל השמיטה, גם הקשה על מה שאמר אז תרצה הארץ את שצחותי מה תרוויה צוה שיגלו ממנה ישראל וישבו עלי' הגוים אשר לעולם צוה יעבדו, ואין תצעות הארץ בהשמה מהם, והאריך צוה. ותמליח דצריו צקלרה כי טעם השמיטה הוא להשריש את ישראל צמדת האמונה והצבחון צה' ולפיכך דין הוא שיתחייבו גלות צעון השמיטה מלד חסרון האמונה שצבם כי לא האמינו צה' ולא צעחו צישועחו, גם הארץ עצמה תקפיד ע"ז מאוד כי רצונה שיתגלגל זכות זה על ידה לחזק האמונה צה' על ידה, אלל על האומות לא תקפיד אם ינהיו צה מנהג הטבעי כי צלצ"ה כל הנהגתם עפ"י הטבע ואין צבם אמונה, לכך נאמר אז תרצה הארץ את שצחותי יע"ש בצריכות יותר.

ומבואר צוה עולם קפידת הארץ שיתגלגל על ידה כח האמונה בישראל, וצבעד זה אינה מתפייסת אלא בגלות ישראל ממנה, כי על האומות אינה מקפדת ולא איכפת לה בהנהגתם. וא"כ מכש"כ אם ע"י הארץ מתגלגל מינוח ואפיקורסות בישראל שממשיכין כלצבות לרשעם של מקור המינוח ר"ל צכח הטענה של ישוב הארץ, מה נורא היא קפידת הארץ ע"ז.

על דין תורה שהכוונה שכל דצריהם ר"ל העצירות שעשו אמרו עליהם שהוא ד"ת, וזה קשה יותר מן החטא מה שאומרים עליו שהוא צקודש יעיי"ש, ולכן בעת שהלליה מעשי שטן הצוחר צירושלים להתגבר שמה כ"כ ציסודות המינות והכפירה ר"ל באופן נורא הוא משפיע משם על כל העולם כולו וכצור מלאה ידו החזקה של השטן שם צמקוס הקודש. ומה שהי אפשרות שהי עכ"פ איזה השפעה משומרי תורה ומלוא שצחור"ל כעין מ"ש החוס' כנז"ל הכל נסתר מחמתם ואפס של האפיקורסים שזעקין שהכל צריכין לצוא לא"י, והדתיים הנגררים אחריהם מדברים כמותם ככחם וכלשונם, וצעו"ה נלקחה קדושת הארץ לכלי זין של המינים והאפיקורסים צסוע הדתיים הנגררים אחריהם. ה' ירחם וישמחניו כימות עניתנו, ותחזינה עינינו צצובו לציון צרחמים צצ"א.

ק

והנה כבר נחצאר שנסיעת א"י צריך להיות לשמה לא לשם צרכיו אצל אצ"ל מי שנכנס צלצו התלכדות לא"י ע"י חלקלקות לשונם של הציונים אשר חץ שחוט לשונם צתחצלות שונות להלביצו הוצבות ללשון חיבת הארץ למען חיזוק שיטת הציונים לחפוס צרשחם את הכלל ישראל ולאיש אשר אלה לו שנכנסו אלה הדברים לתוך חדרי צלצו אף שהוא צלי ידיעה ומצינות מ"מ נכנס ארם המינות צלצו והוא לא ידע ואשם, ואם צאוחו רעיון הוא נוסע הוא צודאי רע ומר ר"ל כי צא לא"י צשורש המינות צסתרי הלב ונתפס צכל עת יותר ויותר.

והנה אנו רואים הרבה צני אדם גם צני איש אף מהכשרים שצשראל שיש להם החפעלות יחירה צענין נסיעה לא"י ולא ידעו ולא יציו כי צא להם אותה החפעלות מהשפעת דיעות כחצות צעטומאח הציונות כי הרבה יש שאף שמתנגדים להציונים צעלמם מ"מ הדיעות כחצות שלהם שהוא מקור העומאח ר"ל מושפע צלצם ואוחו הילה"ר של עומאח הציונית מסמא עיניהם שמתקור הקדושה צא להם אותה החפעלות לא"י לש"ש צצביל מלוא ישוב הארץ וכדומה, והשם

רצות מילדי צנ"י הכשרים הוצאו ציד חזקה לחינוך של מינות וכפירה עד שנעשו לכופרים גמורים ר"ל לא נעשה החועצה הזאת כ"א צאה"ק וכ"כ הרבה חוקים של מינות וכפירה הנעשים צנכנסת שמה וכמה מעשיות ודרכים שונים ומשונים הנעשים שמה להשפיע מינות וכפירה צלצבות צני ישראל, ולפרע כל פרעי מעשיהם צזה קצר היריעה מהכיל וצריך חיבור מיוחד, אצל ילאה לצ נצטר ונדכה להצוא המעשים האלו על הגליון, גם הקולמם לא תוכל לכחצם כי מרצבים הם אצל כל מצקש האמת צעניו יראה וצלצבו ציון. והרשעים צצשאר ארלות אינם מיוסדים כ"כ על מינות וכפירה אלא שמשוקעים צבבלי עולם ותאוחיו ועדיין היו חצובים צענייהם השומרי תורה ומלוא כי האמינו שיש תורה צשראל אלא שהם אינם יכולים לעמוד נגד יארם, אצל מההשפעה הצאה מא"י ששמה נכנסת המינים והאפיקורסים וצתי החינוך המלמדים עיקרי ושרשי דרכי המינות והכפירה ושחני מינות דמשכח את רוצה דרוצח של הנמלאים צסציבותיהם עד ששדי חיכלה צכולא צאופנים שונים ומשונים, ומשם יולאח ההוראה לכל ישראל צצכל המדינות שורשי המינות הנוקצים ויורדן עד החסום צצנקודת הלב. גם צאים לידי שגאח גמורה ומוחלעת על שומרי תורה ומלוא שאינם ציונים, וצמלוא מוצן המלה נחקים מה שאמרו חכז"ל יראי חטא ימאחו צתכלית השגאח וצאופן חזק שלא הי מציאות לציירו, ואין רואים צענייהם אלא מדינה ועם ולשון לא זולת, ושמיירת החו"ק צעו"ה מושפלת עד שאול חחתי.

וכבר הצאחי מה שצצואר צגמ' וחוס' שאף צאומות גרוע עומאחם היא עומאח העצ" צא"י מצחור"ל שעיקר הנקודה שנכצה צצערת אש העצ" אצלם הוא צחור"ל דוקא כמו שסתמו חכז"ל צלשונם עכו"ם צצחור"ל ומה צצא אצלם ההשפעה מחור"ל על א"י מוצן העטם כי חור"ל הוא הרבה יותר שכל העולם כולו הוא צכלל חור"ל, גם א"א להם להתפוס שקריהם צקרא דמליון תלא תורה ודבר ה' מירושלים שאין זה צנימוסיהם. אצל צשראל שאומרים לנו ניתנה הארץ אף אם הוא שלא כדת מ"מ הכל תלוי רק צא"י, וכבר פ"י צנועם מגדים פ' מעות מה שאמרו חכז"ל לא חרבה ירושלים אלא צצביל שהעמידו דצריהם

נצו לדבר ה' נריך לשית לב בכל השפעה הבאה אליו מאיזה מקור היא.

ובסה"ק אגרא דלנה כחצ צריש פי' קרה עה"כ ויקה קרה וזלה"ק דונה הילה"ר זה דרכו כל היום לפתוח האדם לעשות עבירות באומרו שזה מצוה והמשכיל יתבונן ע"י שהוא מתרמית הילה"ר ותחבולותיו. והנה המחלוקה הזו ה' כפי הגרסה למצוה שהי' מתאוה קרה ועדוהו לעבוד עבודה כהונה בקרבנות. והנה הסימן ע"ז אם הוא באמת מצוה או אם הוא מתרמית הילה"ר הוא כשיבחין האדם בעלמו אם גדלה חשוקתו כ"כ לשאר המצוה ג"כ לאותן העניינים שהם צוודאי מצוה כגון ליצית ותפילין ותורה אזי הוא טוב, אך אם רואה שאינו משתוקק כ"כ לשאר המצוה יבין לאשורו שהחשוקה הזאת שמדמה בדעתו לאותו הענין הגרסה לו למצוה הוא מפיתוי הילה"ר להפילו במחמורת ותחתי' תעמוד הבהרת. כך קבלנו. וכשיבחין זה האדם באמת האמת אהוב יותר ויתרחק אפילו מהמצוה שנידמית בדעתו, עכלה"ק.

ובך אלו רואים עכשיו שיש הרבה אף שהם שומרי תורה ומצוה, מ"מ עושים הכל הנחת חפילין וליצית ושאר כל המצוה החשובות שחלום בהם כהתו"כ כמצוה אנשים מלומדה בני שום התנהבות, וראשם ולבם כל עמם גם בצעת עשיית המצוה. ובמצוה ישוב א"י מתלהבים באש להצד והרהר אפש על מי שאינו עמם בשיטה זו. ומאין בא ההתלהבות העולם כ"כ דייקה צמורה זו ולא באחרת. אבל הוא הסימן המקובל ציד הקדוש המהר"א ז"ל שהוא מפיתוי הילה"ר להפילו במחמורת ותחתי' תעמוד הבהרת. ונפרט באותו הדור שהילה"ר מתגבר הרבה בדרכי המינות ר"ל אין אנו בעוהים צמים אדם, וכשם שהשצוי את הבה"ג צמן בית בני יען שהי' אז התגברות הלדוקי אף שהיו פורשים וצובים על שהשדוהו שלא ראו בו שום סימן של מינות ח"ו מ"מ הולרכו להשדו ולהשצוי על ככה שמא יש בו גר מינות שלא נודע ונעלם מעיני כל רואיו.

ובר'יקוטי מהר"ן מזרחסוב צמשים שלו סי' ד' האריך בזה מה שיהי' בעיקבא דמשיחא,

ותמליה דצרוי בקיור עפ"י משל צמך שהלך בדרך ופתאום ירד מער גדול מנוש מצול מים וכל שרי המלוכה נתפזרו א' לא' והמלך הי' בסכנה גדולה ונילא רק ע"י אש כפרי. כמו כן יהי' בעיקבא דמשיחא שיהי' מצול לא של מים אלא של אפיקורסות ויכנס בלב הכשרים שבשראל ולא יוכלו ליתן עליה, וכל שרי המלוכה נתפזרו ולא יתחזק מלכות שמים אלא עם פשוטי עם שאומרים תהלים בפשיעות. עוד כתב בשימות הר"ן סי' ל"ה שהלך ונמשך אפיקורסות גדול צעו"כ בעולם אשרי מי שיחזקו עלמו באמונה בעתים הללו, ואמר אעפ"י שאינו מועיל כלל מה שהוא מספר זאת וכו' כי אעפ"י שהוא אומר אעפ"י מתגברת האפיקורסות והבלבולים כי הלא גם דיאל וכוונא הודיעו מקודם שקודם שיצא משה יתצרו ויתלצו וילרפו רעים והרשעו רשעים והמשכילים יצו וז"ל מאחר שהודיע מקודם שזה יהי' הנסיון קודם ביאת משיח וכו' הי' ראוי שכ"א ישכיל ויחוס על עלמו ליבאר קיים חזק באמונתו ולא יהי' עוד שום נסיון ולירוף כלל מאחר שכבר הודיע זאת מקודם, ובאמת אעפ"י יהי' נסיון גדול ורעים ירשיעו. אך אעפ"י אני מודיע זאת מקודם בצביל אותן המעט הכשרים שיחזקו עצמם באמונתן וצוודאי יהי' להם מלחמות גדולות בדעתם למען יהי' להם למיצי נפש והתחזקות והתאמנות יותר כשיראו שכבר דיברו מזה מקודם, יעיי"ב. וכתב עוד בשימות הר"ן סי' ר"ב שיהי' אפיקורסות גדול בעולם כי מלמעלה יצוה אפיקורסות בעולם בצביל נסיון והי' מהאגה מאוד ע"ז ואמר אזי איך יוכלו לעמוד אנשים מוטעים נגד כל העולם. וזה ענין של רוס"ק שראה מה הגיע אליו בעיקבא דמשיחא.

קמא

והנה יודע דרכי חז"ל לעשות הכל בדיפך עד קלה ממה שאומרים המינים כדי שלא ליגר אצתרי' והיו מעמאים את הכהן העוסק צפרה אדומה להוליא מלב הלדוקים אף שהולרכו ע"ז להרצות בגזירות עובד צענין עברת פרק אדומה שלא יזלזלו בה מחמת שהיו מעמאין את הכהן העוסק בה, כמבואר במס' פרה פ"ג משנה ז'.

ובגמ' ברכות ד' ס"ג ע"א כשירד חנינא בן אחי ר"י לגולה הו' מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל, שגרו אחריו שני ת"ח וכו' התחיל הוא מעמא והם מעבירים הוא אוסר והם מתירים, אמר להם מפני מה אני מעמא ואחס מעבירים אני אוסר ואחס מתירים, אמרו לו מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל, אמר להם והלא ר"ע הו' מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל, אמרו לו הנה ר"ע שלא הניח כמותו בא"י, א"ל אף אני לא הכחתי כמותי בא"י, אמרו לו גדיים שהנחת נעשו תישיש צעלי קרנים וכו'. והקשו אח"כ בגמ' בשלמא הוא מעבר והם מעמאין לחומרא, אלא הוא מעמא והם מעבירין ביכי הוי, והא תניא חכם שטמא אין חצירו רשאי לטבר, אוסר אין חצירו רשאי להחיר, קסברי כי ביכי דלא נגררו אצחרי'.

וחזינן כזה דאף בגדול הדור כמותו שבעת שהלך לגולה לא הניח כמותו בא"י והי' מותר אז לעבר שנים ולקבוע חדשים אף בחו"ל אלא בשביל שח"כ גדיים נעשו תישיש נאסר לו לעשות כן בשביל שהי' בחו"ל אצל אלו הי' בא"י עדיין הי' ראוי לעבר שנים ולקבוע חדשים, א"כ הי' מגדולי חכמי התנאים, ואעפ"י כן בשביל שעשה כזה שלא כחורה וחשו דלא ליגררו אצחרי' אמרו גם ככל שאר דבריו הכל בהיפך אף להחיר את האסור ולטבר את העמא שאסור לעשות כן, מכל מקום הקילו כ"כ בשביל החשש דלא ליגררו אצחרי'.

ולכאוריה קשה לי עובא שהרי מבוחר בר"ן פ"ק דע"ז 97 ז' בשם ראב"ד ורשב"א דיינא דחכם שאסר אין חצירו רשאי להחיר לאו משום כבודו של חכם נגעו זה אלא משום דכיון שאסרה ראשון שוי' חתיכה דאיסורא ושוב אין לה היתר. וכתב הרדב"ז בחשוכה סי' שס"ג שכן דעת רוב הפוסקים. וכן כתב הש"ך צו"ד סי' רמ"ג ס"ק נ"ע דהטעם הוא בשביל דשוי' חתיכה דאיסורא, ולא משום כבודו של ראשון. וכתב הפמ"ג צו"ד סי' א' שפתי דעת ס"ק ל"ע דדין שוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא הוא איסור דאורייתא לא דרבנן, והביא ראיה ממה שנתחבב הר"ן ושאר מפו' כהא דסוף נדרים האומרת עמאה אני לך אינה לאמנת, והקשו וכו' איסור שבה להיכן הלך, עד שהי'

הר"ן ז"ל דחז' לבעלה ואין בכחה לאסור, ואי הוי דרבנן הם אמרו והם אמרו, אלא וודאי ד"ת הוי. ואיני יודע למה הולך ללמוד זה מדיוק לשון הר"ן שלא תי' הם אמרו והם אמרו הלא צפי' כתב שם הר"ן דמבעלי כזה מילתא דאורייתא והקשה שאין צ"ד מחנין לעקור דבר מה"ת אלא בשוא"ת או בקו"ע להוראת שעה בלבד כאלו' כבר הכרמל אצל לדורות לא והוכרח לתרץ בשביל הטעם דאפקעינהו או בשביל שהיא משועבדת לבעלה אין בכחה לאסור מה"ת אלא תק"ה היא במשנה ראשונה יעו"ש. ועכ"פ זה ודאי דאיסור דשוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא הוא איסור דאורייתא, ואם כן האריך החירו איסורי דאורייתא בקום ועשה. ואין לומר שהי' באופן שנשאלה שאלה זו צפניכם שאין איסור, דא"כ לא הי' מקשה כלום ממה שאמרו חכם שאוסר אין חצירו רשאי להחיר, וע"כ שהי' באופן שאמרו שאין רשאי להחיר. ודוחק לומר בשביל דלהוראת שעה יכלו לעקור איסור דאורייתא בקו"ע היכא שהוא למיגדר מילתא כמו שהוא בגמ' יבמות ד' ז' וסנהדרין ד' פ"ט, ולשון הרמב"ם צפ"ט מה' יסו"ת ה"ג' שביא שם כך דינא דנביא יכול לעקור דבר מה"ת להוראת שעה דקדק אח"כ בלשונו הזכר לומר מפני שהוא נביא מנוב לשמוע לו כזה, והרי שדעתו שאך נביא יכול לעשות זאת. ובמקו"א ב"ארתוי פי' דברי החוס' שיכול להיות שגם דעת החוס' כן אלא שהעיים הוא שצריך נביא כדי שידע ברור שיסתיע מילתא ויהי' כזה מיגדר מילתא וכבוד שמים, וכן נראה מלשון הש"ס, ואין להאריך פה כזה. ועכ"פ קשה לפרש כן בדברי הש"ס שהחירו איסורי דאורייתא.

ואור"י אף שכתבו הראשונים טעם האיסור בשביל דשוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא מ"מ אין זה דומה לגמרי לכל מקום שאמרו צש"ס שוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא דמייירי שאומר בעלמא שהוא אסור דבין אס הטעם הוא דהוי כמו נדר או משום הודאה כאשר האריכו הפוסקים כזה, מ"מ אינו דומה לכאן שאינו אומר בעלמא שהוא אסור, אלא שהטעם שנתנו ע"ז דין שוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא הוא כמ"ש הריב"ש בחשו' סי' שע"ט שהרי קבלו דעתו, וכן הוא לשון הרדב"ז בחשו' סי' שס"ג שכתב וז"ל דכיון

והביא דעת רוב הפוסקים דסברי דדוקא להחיר מה שאסר חזירו אינו יכול אבל יכול לאסור מה שהחיר חזירו אף שכבר חלה הוראתו. וראיתי מקשים מהך גמ' דמבואר צפי' בשלמא הוא מעבר והן מממאין לחומרא אלא הוא מעמא והן מעברין היכי הוי א"כ מבואר צהדיא דלחומרא אין חשש ולא קשי' להו כלל אלא על מה שהחירו, וקשה צין על הסוברין דאף לחומרא אסור וצין על החולקים למה לא הביאו ראיה מגמ' מפורשת.

ורפעינך לק"מ דזה וודאי דלדעת הסוברין דאף לחומרא אסור שמה אין הטעם אלא בשביל כבודו של חכם וא"כ י"ל דגם המקשן אסר דאף לחומרא אסור, אבל כיון שבזה אין הטעם אלא בשביל כבודו של חכם שפיר ידע גם המקשן דכיון שיש חשש דלא לגרור אצתרי' אין צריך לחוש לכבודו. אבל בלקולא להחיר מה שאסור שרובץ ע"ז איסור מדינא דשו"י אנפשי' חתיכה דאיסורא ואף אם הוא מדרבנן מ"מ הוא איסור מדינא לא בשביל כבודו של חכם בלבד כמו שכתבו הראשונים ז"ל צהדי' צזה קשי' ל"י האיך חתירו איסור מדינא, ומשני בגמ' קסברי דלא ליגררי אצתרי'. וי"ל הכוונה דקסברי דבמקום שיש חשש דלא ליגרר אצתרי' מותר להחיר אף האסור מדינא. ובשו"ת הרמ"ע מפאנו צפי' ק"ח צסוף התשובה הביא דברי הגמ' האלו שהי' מעברין מה שהוא מעמא אף דבעלמא חכם שאסר אין חזירו רשאי להחיר וסיים ע"ז לא ולמד כמה ראוי לגדור במקום צקעה שאפי' להקל באיסורין צשעת מעשה דצכגון זו חתירו יעיו"ש.

ורחויבן צזה שאף צהדס גדול אם רק צדבר א' עושה שלא כחורה ויש חששא דלא ליגרר אצתרי' צזה גדרו גדר שלא להסכים לדבריו צשום ענין אף צשאר ענינים שאינם נוגעים לזה כלל, וגם להחיר שלא כדין, ולא סגי להו צמה שיחלקו עליו צזה שעושה שלא כחורה ותו לא מיד, כי אם יסכימו לדבריו אף באיזה ענין אחר זה גורם שיגררו אחריו אף צמה שעושה שלא כחורה ולא יועיל מה שיחלקו עליו צזה שעושה שלא כדין בלבד. ומכש"כ צאותו הענין בעלמא שאומר שלא כדין שהחייב להכחישו צכל אופן ואופן אף אם הוא רק פרע א' מעניני החובה"ק.

דסמך מעיקרא לחכם הראשון שוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא ושוב אין חכם שני יכול להחירה, וא"כ הוי הטעם דכיון שבזה לחכם לשאל קבל עליו הוראתו הוי כאומר בעלמא דקבל עליו.

ויש לפקפק צזה דכתבו החוס' בע"ז ד' ז' ע"א ד"ה הנשאל שהקשו וכי לא ישאל לכל החכמים וידונו זה עם זה אולי ישיצבו מדבריו, וי"ל דאינו אסור אלא לשאל אם לא יודיע לו צבר שאלתי פלוני ואסר לי, אבל אם אומר לו צבר שאלתי פלוני חכם מותר אבל וודאי החכם יזכר שלא יחיר א"כ יוכל להחזירו כגון שטעה צדבר משנה וכדומה יעיו"ש. וכן הוא צשו"ע וי"ד סי' רמ"צ סעיף ל"א צרמ"א שמותר לשאל לחכם אחר אלא שיודיע אותו שכבר הורה הראשון לאסור. ועכ"פ לא ניחא להו להחוס' לומר שהשואל לחכם לא יוכל לשאל עוד לחכמים אחרים, ועשו מזה קושי', וא"כ לאו כללוא הוא שהשואל לחכם קבל עליו הוראתו צבהלג, דיוכל להיות גם שדעתו לשאל עוד לחכמים אחרים וידונו זה עם זה ואולי ישיצבו מדבריו כמ"ש החוס', וא"כ אין זה מוכרח שדמי לגמרי להיכא שאומר בעלמא שהוא אסור דשו"י אנפשי' חתיכה דאיסורא מעטס גדר או הודאה.

אלא ש"ל דבשביל שאינו שכיח כ"כ שחכם שהגיע להוראה יעשה כ"כ צאופן שהשני יוכל להחזירו וסחמא דמילתא כשבזה לחכם לשאל קבל עליו הוראתו ע"כ נתנו לו חכמים דין שוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא מדרבנן ואינו דומה לשאר מקומות שאמרו שוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא שהוא מדאורייתא מחמת שאומר בעלמא. ומה שאמרו הראשונים ז"ל צזה הלשון שוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא הכוונה שחכמים נתנו לזה דין שוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא שרובץ על החתיכה דאיסורא ממש עכ"פ מדרבנן ואינו בשביל כבודו של החכם בלבד.

קנב

ובזה יש ליישב מה שהביא הרמ"א צסי' רמ"צ סעיף ל"א דגם לאסור אינו רשאי מה שהחיר חכם חזירו והוא כן ממשמעות הרא"ש, והש"ך שם פליג

ומזה נוכל ללמוד ק"ו ז"צ של ק"ו דרדרי האיונים שעל הכלל כולו יאלו לכפור בכל התורה כולה ופשיחה המספחה שגררו כמעט כל העולם כולו אצתי"ו כמו שהי' צע"ז בזמן בית ראשון ערם שביעלו ילרא דע"ז דרדכו כו"ע אצתרה והסכנה עמומה ונוראה שירד לחדרי צען אף בין החרדים שבישראל ונוקב עד התכום, והכלי זין שלהם הוא מה שלצשו לבוש א"י שהכל ריכין לבוא לא"י, ואף חלו הי' מניאות לדבריהם מעיקר הדין הי' ההכרח להגיד שלא כדבריהם ללא ליגררו כו"ע אצתרי, ומכש"כ שהאמת צרור בלי שום פקפוק שכל דבריהם צוה הוא שלא כתורה ושלא כהלכה כאשר נחבאר למעלה, ואין מקום להסתפק צוה, כמה גדול עונם מנשוא של חלו המהפכין דברי חלקים חיים ואומרים כדברי האיונים צענין א"י. ואף אם יאמרו שאינם מסכימים צמה שמעצירים שם על הדת אין זה אלא אחיחה עינים ועוד גרע יותר צמה שאומרים כן כי כל העם נגררים עי"ז אחר האיונים צאמרים שאף הדתיים הרולים צקיום התוכ"ק מודים רבנן להאיונים צענין מלות ישוב א"י וממילא נגררים כולו אצתרי צביצת הדתיים האלו המחניפים לרשעים ואומרים שלא כתורה ושלא כהלכה. ובי' ירחם.

קנב

והנה אחריות וחשש גדול עפ"י הלכה לדור תחת מלכות המינוח מכמה טעמים שא"א להעלותם על הכתב, אך אכתוב אחי פרעים מה שאפשר לכותבם. מלבד שיש שם מלכות המינוח המכוונת להעציר על הדת והיא סכנה עמומה צענין הד"ת לכל היושבים שמה כאשר הארכתי לעיל וא"א לפרע הכל והמצין יצין, אבל גם עמם הדירה תחת ממשלתם ורשותם של מלכות של מינות ר"ל הוא ענין כבוד המכחיב לב כל ירא וחרד לדבר הי', שהרי כיון שכל התייסדות אחת המלוכה הוא ממקור המינוח ר"ל הן צשציל התייסדותה קודם ציאת המשיה שהוא ציהרג ואל יעבור, כאשר הארכתי צמאמר ג' שצופות, ונוסף לזה שנתייסד צמינות וכפירה גמורה ר"ל בלי תורה ואמונה כלל ועיקר, אלא אדרבא צדךך של עקירת כהתו"כ ח"ו, ואין ספק שאחת המלוכה גרע הרבה יותר

מע"ז כמו שהוא צגמ' וצרמב"ם וצכל הפוסקים דמינות גרוע הרבה יותר מע"ז, וכבר העתקתי קלת מדבריהם צוה. וא"כ אין ספק שהנותן אחי חיווק כ"ש לשורש המינוח הן צממון או צבוד או צדברים צאחה אופן שהוא גרע מנותן צבוד או ממון או אחי חיווק לע"ז, והודאה צמקלת לשורש המינוח גרוע ממודה צע"ז, והדרים שם קשה להם מאוד לחבר צוה כמזון והכסיונות עמומים, גם הרבה הצדמות נזדמן לכל אחד ואחד יען שצרך לעוצתם כי הכל צידי המלוכה ונותנים להם חיווק ושצח צאופנים שונים פעם צאונם ופעם צרלון וקשה לעמוד צענינים אשר כמעט צכל יום ולפעמים צכל רגע יש ספיקות של יהרג ואל יעבור, ומי הוא המורה דרך צדורינו צספיקות חמורות כאלו, כי צכל חשש של חיווק למינוח או מודי להו הוא צספק של יהרג ואל יעבור ק"ו מע"ז.

והרמב"ם ז"ל צפי' המשנה פ"ק דע"ז ד' י"א כתב שאסור לדור צעיר שיש צוה ע"ז אלא שאנוסים אנחנו ששוכנים צארלס צעונינו ונתקיים צנו ועצדתם שם וגו' מעשה ידי אדם וגו'. והנה צאיסור זה לדור צעיר שיש צוה ע"ז שהוא כן צכל העולם מסוף העולם ועד סופו ודאי דאנוסים אנחנו והקצ"ה גזר כן לפזר ישראל צדי' כנפות הארץ צגולה תחת האומות שהם עובדי ע"ז אבל איסור זה לדור צעיר שיש צוה ע"ז אינו אלא מדרבנן מחשש שמה ימשך אצתרי' והי' מבראיו לחוש לזה צחשש ע"ז החמורה להרחיק מעיר שיש צוה ע"ז לולא הגזירה שגזר הקצ"ה הפחור, אבל לא הותר לנו ליתן ח"ו חיווק משהו להע"ז צעלמה וזוה ציהרג ואל יעבור, אלא שעלם מלכות האומות אינה ע"ז ואך אינה לגרמייהו הוא דעבדי ע"ז, אבל עמם הקמת ממלכתם הוא מאת הקצ"ה כמאמר הכתוב יצב גבולות עמים, ומצוחר צפרקי דרבי אליעזר שהקצ"ה צרה ע' שרים על ע' האומות והקצ"ה הוא הממליך מלכים, ולכן אין איסור ליתן להם צבוד וחיווק צזמן הגלות, ולצטוינו עליהם שלא למרוד ולהתפלל צשלומה של מלכות, אבל צנוגע לע"ז עלמה אסרו אף לישא וליתן עמהם לפני אידויים צשציל שהגוי אילז ומודי לע"ז, אבל שהישראל צעלמו והי' ח"ו אילז ומודי לע"ז זה אינו עולה על

קנד

ובתב המהר"ם שיק יו"ד סי' של"ה באמלע החשובה
לענינו וז"ל דהרי קו"ל אפילו במידי דשייך
לגוף אמרינן דאסור לילך תחת גשר רעוע וקיר נעוי
א"כ ק"ו דאין אנו רשאין לילך במקום סכנה לנפש
והתורה אמרה השמר לך ושומר נפשו מאד, וכיון
דהדין שאסור לילך במקום סכנה הגוף וגם אנו מלויים
שלא להניח אללינו דבר שיש בו סכנה והוא לאו מפורש
בתורה לא חשים דמים צניח, וא"כ קו"ח דאין
לילך ואין לעמוד ואין להניח דבר שיש בו סכנה
לנפש עכ"ל. והם דברים צרורים. ואף אם עמד הכותל
רעוע והבית בלא מעקה והצור או שאר דבר שיש
בו סכנה ימים ושנים עוצב ועצרו שם רצוא רצות
בני אדם ולא חיזוק שום אדם מ"מ עדיין באיסורו
עומד שמא ח"ו עכשיו יפול הנופל ועובר בכל יום
על עשה ול"ת דלא חשים דמים, ומכש"כ בעול
מלכות המינות אשר גם עד עכשיו הנפילים היו בארץ
הרבה מאוד עד אין מספר שנפלו ברשת על ידי
תחבולותיהם וכחם. ויותר מזה הסכנה עלומה שא"א
לידע מה יולד יום ומה יעשו עוד באזהר דרך להפק
זממם ח"ו וסכנה של מלכות המעצרת על הדת גרוע
מהכל כי אין מנוס ואי אפשר לעמוד במלחמתה.
ואמרו חכז"ל במס' צבא בתרא ד' ג' ע"ג אי אמר
מלכותא עקרנא עורא עקר טורא ולא הדר צי'.
ואמרו בגמרא שבת דף י"א ע"א אם יהיו כל
הימים דיו ואגמים קולמסים ושמים יריעות וכל בני
אדם לצלרין אין מספיקין לכתוב חללה של רשות,
מאי קראה אמר רב משרשיא שמים לרום וארץ לעומק
ולב מלכים אין חקר, ופירש"י ז"ל חללה של רשות
עומק לבם שהוא רריך להיות לו לב לכמה מדינות
למס הקצוב ולכמה מלחמות ולכמה משפטים והכל
ציוס א', ולא הצנתי שהרי סוף כל סוף כל אלו
המעשים נעשים ע"י בני אדם המשתתפים כשרי
ומשמשי המלוכה ונוצעים מדעת אחיה בני אדם המוגבל
בגבול קצר ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל
הבל, והאיך אפשר לומר על דעת אחיה בני אדם שכל
הימים ואגמים ושמים וכל בני אדם צידו אין מספיקין
לכתוב עומק לבם, ושמים לרום הפי' מה שבשמים
ממעל וארץ לעומק מה שחת לארץ כמו שכתב הגר"א

הדעת, שהוא ציכרג ואל יעצור. וא"כ באוחה המלוכה
שעלם התייסדותה היא מינות וכפירה גמורה ר"ל
שהוא גרוע הרבה מע"ז ושאינו מינות דמשכח וכל
קיומה הוא צשציל שהקב"ה מניח לבצלי בחירה
לעשות הכל ככה הס"מ כמו שמניח הקב"ה את הע"ז
עלמה חף לעשות אותות ומופתים נוראים צשציל
שהבא לעמא פוחחין לו כמצואר בגמ' ע"ז ד' נ"ה
ע"א. ובעונותינו המרובים והמרים ר"ל הלליח מעשה
שטן ויאל העגל הזה, וא"כ מי יודע אם מותר ליכנס
ברצון תחת ממשלתם ורשותם, שגורם להיות בעלמו
אזיל ומודי להו וליתן להם חיזוק רב שגרוע הרבה
מלהיות מודה בע"ז. ואף שגדלה מעלת וקדושת א"י
אצל היא הנותנת שצשציל שגדול כ"כ קדושת הארץ
חמור מאוד אם שם במקום הקודש נותנין אחיה חיזוק
ח"ו לדרך המינות, ואין הארץ סובלת ומחלת על
עלצונה שעל ידה ובמקומה נותנין ח"ו חיזוק למינות.

וירמ"י הנביא אמר מי יחנני צמדבר מלון אורחים
שממקרא זה למד הרמב"ם ז"ל צפ"ו מה'
דעות ה' א' שצריך לילך למערות ולחוחים ולמדבריות
שלא להתערב עם אנשים רעים וחטאים. ומקרא זה
אמר ירמ"י הנביא על א"י. ואף המעיל דקב שהחמיר
יותר במלות ישוב א"י מכל הפוסקים והחליט שהיה
מלוא דאורייתא גם צה"ז לעבור לא"י אף עם צנים
קטנים בספינות דרך ימים ונהרות, אפטי"כ צשציל
עניות שיש חשש שמעצרת על דעת קונו כתב גם הוא
שלא ליסע לא"י, וכתב שם שאף מי שדעתו חזק
לעמוד בנסיון העוני מ"מ לריך לחוש לבניו דשמא
ערס שיהי דעתם חזק כ"כ לא יעמדו בנסיון העוני
וח"ו יאלו לתרבות רעה, ומכש"כ בצנסיונות של עול
מלכות המינות שאף העומדים בצנסיונם ולוחמים קשה
מ"מ עדיין לא יוכלו לידע מה יהי בצניהם שלא
יתפשו ח"ו כמו שכתב הרמ"ע מפלנו שטפ"י רוב
נמשך כל אנשי המדינה אחר הממשלה אף הכשרים
כמו שהעתיקתי לעיל. גם בעלמו אינו בטוח שום אדם
כי א"א לו לידע באיזה חופן יתחדשו עוד הגזירות
ומי יוכל לכוין דעתם של אותן החושבים יום ולילה
באיזה חופן לעקור הדת ח"ו כאשר העיד עליהם
החכם מכל אדם צמשלי ד' ע"ז כי לא ישנו אם לא
ירעו ונגזלה שנתם אם לא יכשילו.

בפירושו למשלי, והאיך אפשר לדמות לזה חללה של רשות שהוא דעת בני אדם.

והמלבי"ם בפירושו למשלי אחרי שפי' בפירושו של רש"י ז"ל הוסיף עוד לומר וכן יש בהנהגה דברים עמוקים וסתרי המלוכה וסודותי אשר א"א לחקור אותה עד תכונתה. וזה אפשר להבין דבאמת אין אדם יודע מה שבלב חזירו כמו שאמרו חז"ל אלא לפעמים חכמים ונבונים יוכלו להבין דבר מתוך דבר מה שבלב חזירו ע"י שמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו והוראתו שחר עניונו שיכולין לפעמים ע"י לירד לסוף דעתו, אבל הנהגת מלוכה מתנהג דרכים עמוקים צפוד ובסתר שא"א לחקור אותה עד תכונתה וא"א לידע מה מחשבתה לעשות כמו שא"א לידע מה שבשמים לרום ובארץ לעומק ויחא' צה פירוש הכתוב. גם דברי הש"ס אפשר לפרש בדרך זה, אך מלשון רש"י ז"ל אינו נראה כן. ואולי גם כיוונתו ז"ל שכיון שיש להם הרבה ענינים כ"כ לכן הכל הוא בסתר והוא דוחק בלשונו ז"ל.

ידיה איך שיהי' אף אם רש"י"ל כיוון גם לפי' אחר, אבל גם זה אמת שכל העולם כולו אין יכולין לידע חללה של רשות מה דעתה לעשות כמוכן. וכי רצונו יונה במס' אבות על המשנה הו' זכירין ברשות אינו דבר שלטון אף הם לחקור צ"א ואין חקר למחשבותיו ומי ירד לסוף דעתו. וק"ו במלוכה שרואין צבירור שכך מעשיהם להעביר על הדת בתשוקה גדולה כ"כ אלא שטושין הכל לאט לאט שלא להרגיז עליהם העולם צפ"א, אין סומכין על הנס שלא יגמרו ח"ו כל חפץ לבדם.

הגם כי מקוים אוננו להשי"ת שלא יעוש ה' את עמו ולא יכבה נר ישראל צה"י, אבל לא הותר לנו לסמוך על דברים נסתרים אף צספק סכנת הגוף, ועוצרים צה על לאו דלא חשים דמים כמבואר לעיל, מכש"כ צמה שנוגט לנפש ולקוים כל התורה כולה. ובתש"ו רח"כ שבהגהות מרדכי והוצא צד"מ אהע"ז סי' ע"ה ס"ק ו' שלהשוכה זו הסכים גם המהרי"ט וכל הפוסקים שכחז שם שאין ליסט לא"י כשיש סכנת דרכים, כתב אח"כ בלשונו שאפילו אם

יעמיד ערבות מספיק מגוף וממון ערצך ערצא לריך, עכ"ל. ומכש"כ צה שמי שאומר שהוא ערצ צעד מלכות המינות מה ילמח ממעשיהם, ערצך ערצא לריך. ומי יוכל לקבל עליו אחריות כזה ליעטן ליכנס תחת אותה החללה של רשות שהוא עכ"פ חשש סכנה עלומה לדתוה"ק.

קנה

וממה שלא צרחו הלדקים והיראים מא"י צימי אחאב ומנשה אין שום ראי' משם מכמה טעמים, חדא דאפשר לא ה' מליאות לדבר כמו שרואין שירמ"ו הנציא אמר מי יתנני צמדבר, אלמא שהי' משתוקק לילך מא"י אף למדבר אלא שלא הי' מליאות. גם אין לדמות הענינים שלא הי' אז עקירת כהתו"כ, דאף צאחאב שהי' הגרוע מכולם כמבואר בקרא מלכים א' כ"א רק לא הי' כאחאב אשר התמכר לעשות הרע צעניו ה' ואעפ"כ הי' שומר כל התורה כולה לולא אותו העון, כמבואר בגמ' חולין שהי' ציתו צחזקת כשרות והי' מותר אף ליהושפט לאכול אללו, לולא העטם דשחיתת מומר לע"ז אסורה.

וכבר הצאחי דברי הש"ס צסנהדרין ק"ב שהי' לו מס"ג נפלאה עבור התוה"ק שרלה ליתן למלך ארם כל כספו ונצבו ונשיו וצניו העוצים שלא יצוא למלחמה, כ"כ הי' מתירא מאותה המלחמה, ואעפ"כ את הס"ת לא ראה למסור, ועצור הס"ת הלך למלחמה זו והפקיר חייו וכל אשר לו הכל אשר לכל עבור הס"ת. והרבה גדולי זמנינו יוכלו ללמוד מוסר מאחאב ללחוס עבור התוה"ק צמס"ג כ"כ להפקיר עלמו וכל אשר לו עבור התוה"ק.

אבל גם מצלעדי זאת הלל הי' אז צזמן המקדש והי' עצודת יוה"כ ועצודת הקרצנות צכל השנה צחמידן כסדרן ומוספין כהלכתם שט"ז העולם עומד. ואמרו חז"ל צתענית דף כ"ו ע"ב אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, ופירש"י ז"ל עיסקי קרצנות שישראל עושין הן היו כלים צחטאם ומשכן כלין שמים וארץ העומדים צזכותם אין מתקיימין וכי. ומעולם לא לן אדם צירושלים ועצירה צידו שהי'

ועוד שהלא גם בימי אחאז ומנשה היו נביאים בא"י מה שא"ל בחו"ל, כמבואר במכילתא פ' בא סי' א' וזילקוט שמעוני יחזקאל רמז שליז עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות משנבחרה א"י יאלו כל הארצות. ועי' גמ' מו"ק כ"ה ע"א. ולא נחנם זכו אותו הדור לנבואה מה שלא זכו בכל משך זמן בית שני מחמת עון הדור כמבואר בגמ' סוטה ד' מ"ח על הלל הזקן ועל שמואל הקטן שהיו ראויים שתשרה עליהם השכינה כמרע"ה אלא שאין דורם ראוי לכך. וכן אמרו בגמ' סוכה כ"ח וז"ל קל"ד על תלמידי הלל שהיו בנייהם שהיו ראויים שתשרה עליהם השכינה כמרע"ה אלמא שבעון הדור אין השכינה שורה אף על הראויים לכך כמרע"ה. וא"כ דורו של אחאז ומנשה שזכו הנביאים לנבואה אף שהיו באותו הדור הטעות הנורא של ע"ז עבור שהשבו שאין כבודו ית"ש להשיגה בתחתונים, מ"מ ה' עדיין בנייהם מדריגות גבוהות בעבודת השי"ת מה שלא ה' אף בזמן בית שני. ועכ"פ כיון שה' אז נבואה בא"י האך יעזבו את א"י לילך לחו"ל שא"ל שחב' שם נבואה, שהפסק הנבואה הוא גרוע מכל הקללות שבעולם ר"ל כמ"ש באוה"ח הק' פ' עקב על הכתוב אבדו אבדון כגויים יעוי"ש מה שהרעיש ע"ז.

מכפר תמיד של שחר ושל ערב ולא מלינו שה' איזה פגם בעבודה זיהמ"ק ובקרבתותיו אלא פ"א צבית שני שה' כה"ג לזוקי ונעש חיקף כמבואר בגמ' יומא ד' י"ט ע"ב, ואין ספק כי אף ע"י שה' שם לזיקים ויראי ה' ה' מתחבה עבודה זיהמ"ק כתיקונו ואלו היו עוזים את הדיכמ"ק והעבודה ה' מצחה בטל. ובגמרא סוף סוטה דף מ"ט ע"ב כשזרו מלכי בית השמונאי וכו' אמר להן כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין צידכם, וקיומם של כל ישראל ה' תלוי בעבודה זיהמ"ק, ואף לאוה"ע הוא אבדון גדול צביטול המצח כמבואר בגמ' סוכה ד' נ"ה ע"ב אמר ר"י א"ו להם לעכו"ם שאבדו ואין יודעין מה שאבדו, בזמן שזיהמ"ק קיים מצחה מכפר עליהם, ועכשיו מי מכפר עליהם, אלא שעל ישראל שהקב"ה גזר עליהם גזירת הגלות מרחם עליהם הקב"ה וממליא להם חקיה שיחקיימו בגלות ע"י שמלפין לעבודה, אבל מעלמם פשיעא שלא היו ראין לעזוב את זיהמ"ק ומצחה והעבודה. וכבר הבאתי מה שמבואר בזוה"ק פ' צהר שלכן ה'ו היונא מא"י לחו"ל כעובד ע"ז בשביל שאין שם קרבתות. גם ה' אז מלות עלי' לרגל וקרבן פסח ושאר מלות התלויות בזיהמ"ק שא"ל לנטל כ"ז מדעת עלמם ערם שה' הגזירה.

קנ

והעיקר עוד שיטן שהיו אז נביאי ה' נעשה הכל עפ"י נבואה, וגם אחאז לא הלך למלחמה בלי שאלה פי הנביאים שמבואר בקרא מלכים א' כ"ג ובגמ' סנהדרין ד' ק"ב ע"ב שלא ה' אפשר לפתות את אחאז אלא ע"י שה' רוחו של נבות רוח שקר צפי כל הנביאים, אלא שבאותו העון לא ה' יכול להתגבר על יצרו לשמוע לקול הנביאים. וכל אותן המלכים שעבדו ע"ז ולא שמעו לקול הנביאים נעשו בעגלה ובזמן קריב בהחגלות יתירה כאשר התנצאו הנביאים, והיראים את דבר ה' הסחופפו בלל הנביאים בא"י אשר הגידו להם הדרך ילכו צה והמעשה אשר יעשון בכל תנועה ותנועה.

גם צעיקר מלות הישוב בא"י יש חילוק, דלא מיבעיא לדעת הסוצרין שאחר גזירת הגלות בטל מלות הישוב בזולאי יש חילוק בזמן שה' זיהמ"ק קיים ה' גזירת הכתוב לישב בא"י, לא אח"כ, אלא אפילו לדעת הרמב"ן דגם עכשיו יש מלצה זישוב א"י אבל מ"מ דחוי' היא מחמת גזירת הגלות ואין לדמות לאותו הזמן שה' חיוב בהחלט והחוכ"ק אמרה ונושנתם בארץ ומבואר בגמ' גיטין ד' פ"ח ע"ב שהפ"י צה שיכיו בארץ כמנין ונושנתם אלא שצדקה עשה הקב"ה עממם למחר שתי שנים שלא יתקיים כי אבדו האבדון, אבל מעלמם לא היו ראים להקדים לעזוב א"י ערם שהגיע מספר השנים שהודיע לנו בקרא. וגם צבית שני ידעו ערם שצנכו כמה יעמוד ומתי יחרב כמבואר בגמ' חזיר ד' ל"ב ע"ב שלמדו זכ מקרא יעוי"ש.

צעדינו, אין מי יגדור גדר ומי יעמוד צפרן, ואין הדור רואה כלל מה שלפניו ממש כמו שאה"כ והיית ממשש צנהרים כאשר ימשש העור באפילה. ובגמי מגילה ד' כ"ד ע"ב תניא אר"י כל ימי הייתי מלעטר על מקרא זה וכי מה איכפת לי לעור בין אפילה לאורה עד שבא מעשה לידי פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפילה וראיתי סומא שהי' מהלך ואבוקה צידו, אמרתי לו בני אבוקה זו למה לך, אמר לי כל זמן שאבוקה צידי בני אדם רואין אותי ומגילין אותי מן הפחחין ומן הקולין ומן הברקין. וכתב המהרש"א דיש לדקדק כיון דבאפילה אין בני אדם רואין אותה אכתי תיקשי אמאי נקע קרא עור, וכי מה איכפת באפילה בין עור לפקח, וי"ל דמ"מ הפקח כיון שידוע לו מצואי העיר ושצילי' גם באפילה יודע קלח לכווין בהם להביל עצמו מן הפחחים וכי'.

יקר צענין הבצרות וכתב לבסוף וז"ל ועוד שמלינו בצית שני שמחמת המחלוקת יאלו שלימים וכן רבים מן הארץ מרעת יושבי בה על כן אמר שבזמן מליאת השלום ופרינו בארץ כי לא נלעך ללאת מתוכה עכ"ל. ומצואר מזה שמרעת יושבי בה אף בזמן הצית יאלו שלימים וכן רבים מן הארץ ולא הי' צוה איסור שיאלו מן הארץ לחז"ל כי חזינן שנקראים שלימים. גם מסוים דבריו ופרינו בארץ כי לא ילערכו ללאת מתוכה מצואר שאז הי' לורך ללאת מתוכה. ומה שלא יאלו הרבה מהתנאים הקדושים ורבים וכן שלימים אחס כבר כתבתי כמה טעמים שלא הי' אפשרות בזמן הצית לעצוב את הארץ, אבל גם אלו שיאלו מתוכה הסכים עמכם בכלי יקר שעשו קדין ואין להאריך בזה שלא ביארו לנו חכז"ל מה הגיע אליהם באותו הזמן כאשר סתמו הרבה ענינים שלא הביאום צש"ס וכבוד אלקים הסתר דבר ודצריהם ז"ל עמוקים כמים לים מכסים והבצתי דצרי הכלי יקר בזה עכ"פ לגילוי דעת.

קנו

וא"כ מצואר בקרא זה שהמשיל לעור באפילה שני ענינים, האחד שאין מי שרואה את העור להצילו כאשר הוא באפילה, והשני שאף באפילה שאין רואין כלל מכל מקום אם יש ידיעה בהמצאות והשבצילין עדיין אפשר לכווין קלח להציל עצמו אבל אם גם ידעה זו נעדרת אין אופן להגלל. ובעו"ה ככה הגיע אלינו דבור השפל הזה שירדה סמיכות עינים לעולם אין רואה ואין מגיל, ואף הידיעה בהמצאות ושצילין לכווין קלח אחיה דרך ישכון אור גם ידיעה זו נעדרת ממש ככל החזיון הנכתב בקרא, ואין לנו שיעור רק התורה הזאת ולהשען על אצינו שבשמים. והוא ברהמיו ית"ש ילילינו ויוליאינו מהחושך העמוק. ילעת כזאת האף נוכל לידע לקבל אחריות ליעץ בני ישראל לילך תחת ממשלת המינות המוחזקת להעצור על הדת בתחבולות שונות, מי הוא היודע האף יפול דבר תחת אותה מלכות הרשעה. וכל הגדולים שהיו ערם הוקס עול של מלכות המינות בא"י והי' צנייהם אחיה מהם שהי' דעתם נוטה שיסעו יותר מישראל לא"י אין שום ראוי מדצריהם ליסע תחת מלכות המעצרת על הד"ת וכל המלוכה הוא לגמרי נגד לאין הצורה צ"ה וצ"ש.

ומצואר צמד"ר מגלת אסתר פ' א' סי' י"ג כתיב כי להי' המלוכה ומושל בגוים וחימר על כסא מלכותו אלא לשעבר היתה מלוכה בישראל כיון שחטאו ניטלה המלכות מהם וניתנה לאהו"ע בה"ד ומכרחי את הארץ ציד רעים אר"י ציד אפוערופסין רעים למחר כשישראל עושין תשובה הקצ"ה נוטלה מעכו"ם ומחזירה להם לישראל אימתי ועלו מושיעים צהר ליון. ומצואר בזה שאותה המלוכה שהי' לישראל צה"י שהקצ"ה נוטלה מהם וניתנה לעכו"ם לא יחזיר הקצ"ה לישראל אלא כשעושין תשובה. וכתב עוד אח"כ צפי' אימתי ועלו מושיעים צהר ליון שזה יהי' אחר ביאת המשיח, לידע צהר שלא יחזיר הקצ"ה המלוכה לישראל צה"י אלא באותו הזמן של ועלו מושיעים צהר ליון, וכל הנעשה עתה צעו"ה אין זה אלא מעשה ס"מ ר"ל כמו הע"ז עממה. ומי יוכל לידע אלו היו הראשונים ז"ל עכשיו ציינו אם לא היו מוחים ליכ"ו תחת ממשלתם ורשותם של שליחי הס"מ האלו, אבל אכן יתמי דיתמי אין כבחינו לדון צענין נשגב בזה, וצפרע שלדעת הרמב"ם ההכרח שיהי'

ובפ' תולדות צפ' הבצרות שכתב לבסוף כי עתה רחיצו ה' לנו ופרינו בארץ האריך שם הכלי

שלא די שלא עבדת את ה' אלקיך אבל ה' העדר
עבודתך את ה' גם בשמחה ובעצב לבב, וע"כ העושה
הרבה יותר. וכעין זה השמחים ציוס חידס יוס המר
והנמכה. הרחמן הוא ילילינו מהס וממהונס ויחזק
את לבבנו להאר עינינו בתורתו ועבודתו ית"ש.

קנה

והנה זה ודאי שמוטל עלינו לחזק את היראים וחרדים
הדרים צא"י בצרה ובצוקה ר"ל ועוסקים שמה
בתורה ומלות בנסיונות קשות וזריכים חזוק רב
בפרנסה ודירה ובחינוך הבנים והבנות, ובמה שנותנים
להם חזוק הוי עכ"פ הלה פירחא שלא יעמנו ברשת
המינים, מלכד זכות הלקה הגדולה שיש צוה, אף כי
הלא מלצר הוא כי זעירין המה אותן שלא כרעו
לבעל וזריכין לעמוד על נפשותם בכל מקומות מושבותם
עכ"ז מוטל עלינו להתחמץ לשלוח להם כל מה דאפשר
איש כמתנת ידו, ובזה ודאי אהנו מקיימין מלות
ישוה א"י ששולחין המעות אך עבור תורה ומלות
שמה, ולהמוחזקין ועומדין לילך בדרך התורה והאמת.
והנותנים מעות להאפיקורסים שצוה מנהלים את כח
האפיקורסות שלהם הן המה המחריבים את ישוה
א"י ומעמאים את הארץ ואת כל העולם כולו במינות
ואפיקורסות ר"ל, וזה מעשה הס"מ ר"ל שכמעט
כל שפעת המעות המרובה שבעולם הולך לה"א ולמינות
ואפיקורסות ר"ל וגרוע מקללת ירמיה הנביא שאמר
הכשילים בעניים שאינם מהוגנים, ולא אמר למחטיאי
הרבים המהפכים כל העולם כולו למינות, אבל עון
הדור צעו"ה גרס ככה יותר מצמי ירמיה הנביא.
וכבר הצאתי דברי חז"ל שגדול עונש המחזיק את
העובדי עבירה מעונש העובדי עבירה בעלמס ומדה
עובה מרובה ממדת פורעניות, שהשולחים מעותיהם
לתורה ומלות צא"י ונותנים שם חזוק ליראים וחרדים
שכרם עד אין קץ. והוא ברחמינו ית"ש ישמחינו כימות
עניתנו ומאשפות דלותינו יקימינו וירוממינו לראות
בשמחת ליון וירושלים צב"א.

בר המעיין בלדק בפסקי דינים שסדרתי בהלכה זו
יראה כי לא חדשתי דבר מדעתי במה שנוגע
לדינא כ"א מה שלקטתי בעזר החונן לאדם דעת מש"ס

ישראל צא"י לעולם, שכלל זה אין קידוש החודש ואין
מועדים בישראל וח"ו בעל כל אותות האומה.

ג להרמב"ן ז"ל שאינו סובר כן אבל מ"מ מוכיח
מתוכו גם מדברי הש"ס והראשונים וגדולי
האחרונים ז"ל שהוא רצון הבורא צ"ה שאף בזמן
הגלות והפיזור יהי גם צא"י עובדי ה' ומקיימים
מלות התלויות בארץ, ובכלל הפיזור שכל כנפות הארץ
גם א"י בכלל, ומי בדורינו יוכל להתערב להוגה דעות
בדיון קשה כזה ובענינים נעלמים כאלו ושלינו ק"ר
מאוד מקולר המשיג ועומק המושג. אבל הפסקי דינים
שסדרתי לעיל לקטתי הכל מש"ס ופוסקים ראשונים
וגדולי האחרונים ז"ל שהיו כולם ערס התפשטות נגע
הלרעת הזאת של הליניות העמאה ר"ל, ועכ"פ
הבו דלא להוסיף עלה כי בודאי גרוע מעת אשר
קרה האסון הנורא לישראל ועת לרה היא ליעקב
אשר כמוה לא נהיתה שהוקס עול של מלכות המינות
במקום הקודש שזהו סיבת כל הירדה שבישראל
בגשמינות ויותר מזה ברוחניות, והיא שהביאה לידי
איבוד נפשות מרובות כ"כ מישראל ומעצבת את
גאולתינו ופדות נפשינו שאנו מנפים אלי' בכליון עינים
ובדלצון נפש, ומי יוכל לשער הארס הנורא המונח
בעומאת הליניות ומלכות המינות שלה, אוי לנו כי
הטלנו בעונותינו ואשמותינו המרובים אשר רבו וגדלו
עד שמי רוס וכוכביהם שכ"כ גרמו.

ואין לשער חומר העון פלילי של השמחים אלי גיל
או מראים שמחה וחג ציוס הניחוך הנורא
שקראו אותו יוס העלמאות שהתייסדו מנאלי ה'
והתייצבו על ה' ועל משיחו להעמיד מלכות של מינות
על ישראל בעקירה התוכ"ק והאמונה, ושמאז החליל
מחדש השפית דמים של רבוא רבבות מישראל, וזה
גרוע הרבה יותר ממודה צע"ז, שאינו מודה בלבד
אלא גם שש ושמת בהמירדה הנוראה שנעשה על
הקצ"ה ועל תורתו הקדושה, וכמו שפירשו בכתוב
תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובעצב
לבב כי הרבה עובדי עבירה גם כופרים יש שעדיין
לכס כואב עליהם על מה שאינם עובדים השי"ת
אלא שלא יוכלו לעמוד נגד יארס הקשה ונגד הדיעות
הכוזבות המבלבלים אותו, אבל אותן השמחים עוד
בעבירה זה ניחוך הרבה יותר. ובזה פירשו הכי הג"ל

לצביו הנשבר והנדכה ויחכינו לעשות תשובה שלימה
לידבק בדרך האמת לאמיתו, ובגודל רחמיו וחסדיו
ית"ש מכה במהרה לומר שיר חדש על גאולתינו ופדות
נפשינו, מגלות המר והנמהר בתשכות הנורא אשר
לפנינו, וצנהורא נפישא יאר עינינו, צב"א.

גבורתי הקונטרס הזה עש"ק לס' זכרון לפני ישראל
כתש"כ לפ"ג, פה ברוקלין י"ו.

ופוסקים דברים ברורים אחר הביאור צמים לצ להבין
אמיתיות דבריהם ז"ל. וכבר כתבתי שאינני מתחשב כלל
עם החלשים ובלים עראות שוירו המורים הדתיים הנגררים
אחרי היונים לסמות עיני העולם בדברי שוא והבל.
ואקוה להשי"ת שמבקשו האמת יודו על האמת ויראו
את אשר לפניהם, אף כי זעירין אינון והאמת נעדרת,
אבל תנועה אחת של אמת חגיגה צעיני השי"ת יוחר
מהכל. והשי"ת יעזרנו עדכ"ש ית' ויחעלה וישמח

תוכן הענינים

סימן א. לשון הרמב"ן ז"ל במנחת המעלות שהשמיט הרמב"ם ז"ל בספר המצות, מצוה ד' שלטונו לרשת הארץ וכו' והיא מצוה עשה לדורות מתחייב כל אחד ממנו, ואפילו בזמן הגלות.

סימן ב. במג"א על סה"מ כתב הטעם למה השמיט הרמב"ם מצוה ישוב א"י לפי שאינה מצוה לדורות דבזמן הגלות לא שייך מצוה כיבוש הארץ, ולדרכה אסור לעלות בחומה. בדברי הרמב"ן אנו רואין שנחית צפי' לרחות תי' זה מצ' טעמים, חדא דחזינן שגם בימי דוד היה מצוה בכיבוש. וכגון זה הוי מצוה לדורות אף לדעת הרמב"ם. — ועוד דהרמב"ן דייק לומר מתחייב כל אחד כלומר החייב הוא על היחיד, וזה אינו באיסור עליה בחומה.

סימן ג. האבני נזר רצה להחדש דכיון שכל ישראל יחד אסורים לעלות שוב אין חיוב גם על יחיד. — יצוהר דחילוק זה בין יחיד העולה לעלי' בחומה מצוה צפוסקים, וזה דעת ר' זירא. — בדרכיהם מצוהר גם לעלי' שבחומה אף ברשות אסור. — וטענת האבני נזר מיושב היטב. — ומה שהביא ראוה מעשיית פסח אין דמיונו עולה יפה.

סימן ד. היצוה דחילוק זה הולכנו לדעת הרמב"ן דס"ל דמצוה ישוב א"י נובג צוה"א. אבל לדעת הריטב"א דבזמן הגלות אין איסור אלא שלא ללאת מא"י מלי סבר דעכשו ל"ש מצוה זו אף ליחידים. — גם האב"ג הביא דברי הריטב"א וכו' דלפי"ז אפ"ל דגם הרמב"ן מדבר רק מיושבי א"י. אולם זה ל"ב דאם בשביל גזירת הגלות בעלה מצוה זו מנלן לחייב בזה את חושבי ארץ ישראל.

סימן ה. עדיין יש להבין אמאי לא מנה הרמב"ם מצוה ישוב א"י בין המצות כיון שהיא מצוה בזמן שישראל יושבין על אדמתם וגם צוה ציאת המשיח א"כ הוי מצוה קבועה לדורות. — תמיהה על האבני נזר שבי' הטעם בשביל שנכללה בכלל החרם תחרימם, דהלא הרמב"ן מדייק ואומר אל תשחשש שמצוה ישוב א"י נכללה במצוה החרם תחרימם. ועוד סתירות לתירומו של האבני נזר. — ודעת הרמב"ם אפשר לתרץ ברווחא דס"ל כרש"י שבי' צפי' מסעי דוהורשתם את הארץ וישבתם בה היא הצטחה ולא מצוה, והרמב"ן שם מביא דברי רש"י וחולק עליו, והאור"ח הק' שם הכריע כדעת רש"י, וא"כ י"ל בפשיעות דרש"י והרמב"ם ס"ל דלא הוי מצוה אלא הצטחה ושפיר לא מנה הרמב"ם מצוה ישוב א"י.

סימן ו. מה שרצה הרמב"ן להוכיח בדבריו דהוי מ"ע מהא דכתב עליה רש, לא קשה מזה על רש"י והרמב"ם דאפ"ל דכונת הכתוב שלא עכב ע"י, כמו שפרש"י ז"ל גבי מרגלים עפ"י ה' ברשותו שלא עכב על ידו, ומה שאמרה"כ אח"כ וחמרו את פי ה' הכונה שעברו על דברי משה.

סימן ז. דעת החשב"ן דמ"ש הכל מעלין לא"י הוא בשביל קיום המצוות התלויות בארץ ולא משום מצוה ישוב א"י. והמהרי"ט ס"ל דהטעם בשביל מצוה הישוב. והרשב"ם צ"ב כתב הטעם דאין יולאין מא"י לחו"ל בשביל שמפקיע עצמו מן המצוות וכו' כדעת רש"י. — דיהוי לדיוק המהרי"ט שכתב דעכ"ל הטעם דהכל מעלין משום מצוה ישוב ארץ ישראל, דאי משום קיום המצוות התלויות בארץ אשה אין סיפוק בידה לעשות ועבד לא שייך במצוה התלויות בארץ, דהלא שפיר איתנהו גם הם במצוות התלויות בארץ כגון עבל ותרו"מ ושביעית וכו', וסתירה לדבריו מדברי עצמו שבי' במקום אחרי הטעם דהכל מעלין בשביל מצוה

החכמה דהרמב"ן סובר כהראב"ד, ולפי"ז שפיר דייק הרמב"ן מכיבוש דוד דישב א"י הוי מלוא דאי משום לסלק ז' האומות מא"י הלא בימי דוד כבר תמו ונכרתו, הלא דלמי דשביב מ"ע דישב א"י. ועיקר ראייתו הוא מכיבוש דוד הלא לפי שבירא לוי שיטתו נקט גם כיבוש יהושע. — אבל רש"י והרמב"ם דס"ל דהלוא דלא ישבו צארנך קאי על כל העכו"ם תו אין ראי' משם למנות ישב א"י.

סימן יא. להבין מדוע חפש הריב"ש טעם החילוק בין המסלק עכו"ם מא"י לבין מלוא העלי', הלא בודאי יש חילוק, דלסלק עכו"ם היא לאו דלא ישבו צארנך, ועלי' לא"י אף לדעת הרמב"ן אין זו אלא עשה ולא חמיר מעשה. — ואולי רצה לדייק דאף לדעת הראב"ד שהלאו דלא ישבו צארנך קאי על ז' האומות וזה לא שייך עכשיו, אעפ"כ אין ללמוד מזה להתיר איסור דרבנן בעלי' לא"י, כי אין דומים זה לזה.

סימן יב. אולם הרמב"ם ז"ל צ"ה תרומות כתב שדוד השאיר שם מז' האומות א"כ הדרג קושי' לדוכתא האיך דייק הרמב"ן ממה שאמרו בכיבוש דוד שעשה שלא כחורה דקאי על זה שכבש חו"ל טרם שכבש א"י אולי אמרו זאת על שעבר על מ"ע דהחרם חתומים ועל לאו דלא תחי' כל נשמה וגם לא ישבו צארנך ולא תחנם. — ואפ"ל דמשו"ה כתב הרמב"ם שדוד השאיר מז' האומות לפי שראה לשון הספרי דאת היבוסו לא הוריש, לכן שפע דיבוסו הוא מז' אומות. אבל באמת דעת רש"י ורד"ק דיבוסו זה אינו מז' האומות, ולפי"ז אפ"ל דהרמב"ן ס"ל כרש"י והרד"ק, ועוד כיון שהרמב"ם לא כתב מקור לדבריו א"כ אין לעשות מזה קושיא דגברא אגברא קרמית.

סימן יג. תמיכה עלומה איך עשה דוד שלא כחורה הלא כל מלחמותיו עשה עפ"י הסנהדרין ושאל צאורים ותומים והאיך יש מליאות שהאו"ת יעשה ח"ו.

סימן יד. מצוה דלכל מלחמת רשות לריבין לשאלו צאו"ת. — קושי' מהא דכתב ולפני אלעזר

התלויות צארנך. — וממה שהביא הרמב"ן ראי' לדבריו צפ"י מסעי' שישב א"י היא מלוא מהך דהכל מעלין אף שבעטם הוא בשביל קיום המלכות התלויות צארנך לא בשביל ישב א"י לק"מ דכיון דצירא ליה דהיא מלוא הביא גם זה לסמך בעלמא לרווחא דמילחא. — פליאה נשגבה על הרשב"ש שפסק כהרמב"ן והביא סמך לדבריו מדברי אביו שהשב"ץ דל"כ למה בופין לעלות, וזה תמוה שהשב"ץ כתב להדיא. הטעם דכופין לעלות הוא בשביל מלכות התלויות צארנך ולא משום ישב א"י.

סימן ח. גם מדברי התוס' והרא"ש דלריך לחזור ולהביא עלמנו לדי חיוז קיום המלכות כדאשכחן במשה שהי' חתב ליכנס לארץ לקיים המלכות התלויות צה ג"כ ראי' דסבירא לכו לדעת רש"י והרמב"ם דאין חיוז לעלות לא"י, דאי לא תימא הכי אלא שנתחייבו בעלי' לא"י היאך מדמה לזה לקנות עליה שאין חיוז כלל במלכות ליזית אם אין לו עליה. — ישב לשיעור רש"י והרמב"ם דאע"ג דסבירא לכו דאין חיוז בעלי' לא"י מ"מ לא קשה מהפסוק דותמרו את פי ה' כאשר לא אבו לעלות, דכיון שהי' להם הצעחה מפי הגבורה שיעלו ויילוחו בקיום המלכות בשלימות היו לריבים להביא עלמם לדי חיוז, לכן הי' צוה המרת פי ה'.

סימן ט. מה שהביא הרמב"ן ראי' לשיטתו מכיבוש יהושע ודוד ג"כ לא קשה על דעת רש"י והרמב"ם דזה הוא בכלל החיוז לסלק עכו"ם מן הארץ מלאו מפורש דלא ישבו צארנך, ואדרבא יש לתמוה על הרמב"ן ז"ל איך הביא ראי' לדבריו מכיבוש יהושע ודוד ומלשון הספרי צכות שחירש תשב, הלא אפ"ל שכל זה הוא מכה החיוז לסלק העכו"ם מן הארץ, ועדיין אין ראי' דוישצתם צה הוי מלוא.

סימן י. ישב לזה על פי הפלוגתא שבין הראב"ד והרמב"ם צהלואו דלא ישבו צארנך, דהראב"ד סובר דלאו זה קאי רק על ז' אומות ודעת הרמב"ם דאף שאר העכו"ם הם בכלל לאו זה. וכתב במעייני

דוד חטא אינו אלא עוטה, ולהגיל גם דוד לא היה נקי מחטא. — ובמדרש חושב המלחמות שעשה דוד כולן שוין לעובד ודרש עליו הפסוק שיתחי עזר על גבור.

סימן יח. יצואר עפי"ד הרמזין צפ' לך לאזכרהם אצינו חטא חטא גדול צמה שהציא את אשתו במכשול וע"כ נגזרה על זרעו הגלות בארץ מצרים. אולם הרמזין עלמו מציא דברי המדרש שאמר הקב"ה לאזכרהם לא וכבוש את הדרך לפני בניך, הרי שהלך עפי"י לויי ה'. ועוד דזה הו' ה' מעשרה נסיונות שנחנסה צו ואיך הו' צוה חטא. — גם צוה"ק יש סתירה מפורשת בענין זה.

סימן יט. ציבור הענין עפי"י המד"ת והמד"ר, ועוד, דהקב"ה מזמין לפעמים אחיח חטא לנדיק אעפי"י שאינו ראוי לכך, בשביל שאותו עונש הבא על חטא זה הוכרח להיות גם בלא"ה מעטמים שראחה חכמתו ית"ש. וככה היה בצאד"ר, ציוסף הלדיק, בשצטיים הקדושים ובמרע"ה וכן הרבה. ומצואר עוד שיתכן להבאגד באיזה מעשה זכות וחובה כאחד. וזהכי יחישבו כל הסתירות בענין ירידת אצרכהם למצרים שהיה צוה זכות גדול והכרתה, ומלד שני חטא אחקרי.

סימן כ. ואותו הענין הו' גם בדכע"ה שהגיה את היצוים לפי שנסצב כן מן השמים, אלא שלא גילו לנו העטם. ואפי"ה אמרו שעשה שלא כחורה דסוכ"ס הוא נגד המצואר בקרא, ואעפי"י שעשה צוה רלון הצו"ת מ"מ נחשב לו גם לפגם, כהא דאמרין גבי המחענה חגיית חלוס בשצת דלריך למיחב חגיית לתעניתו. ואפי"ל דלכן לא שאל דוד בסנהדרין לפי שעשה עפי"י נבואה שהי' לו חזון מה', ומהאי טעמא נמי נסצב לו משמים שלא ישאל צאו"ת כדי שלא ילערך האו"ת להגיד דבר שהוא נגד ההלכה. ומיושב דברי המדרש אז דברת צחזון לחסידיק, שעשה כ"ז לפי שהי' לו חזון מאת ה'.

סימן כא. ואפשר ליישב צוה מה שהק' החוס' בע"ז על מ"ש רש"י ז"ל דלכן הו' כיבוש יחיד לפי שלא היו שם כל ישראל, הלא מלד הדן אין נפ"מ

הכחן יעמוד שהצטיה הקב"ה למשה שאף יהושע ילערך לאלעזר לשאלו צאו"ת, ובצירובין אמרין דנענש אלעזר ולא אצטרדיק ל"י יהושע, ואיך נחצטלה הצטתה השי"ת למרע"ה. וי"ל דיהושע לא עשה שום מלחמת רשות ושאר ענינים נחגלו לו בצנזואה ולכן לא הולרך לאו"ת ונשארה ההצטתה לדורות שבכל מלחמת הרשות ישאלו צאו"ת. — ולכן דייק רש"י עה"ת לכחצו כשילערך ללאת למלחמה, ומדוייק נמי דברי רש"י בצירובין שהי' עתיד יהושע לשאלו דבר הלכה, אלא שמחמת העונש לאלעזר לא הי' לריך לו יהושע.

סימן צו. ציבור הענין איך אפשר לשאלו דבר הלכה צאו"ת הלא תורה לא צשמים היא. דאין הכוונה ששואלים פסק ההלכה אלא שהאו"ת מצרר ענינים שעל ידם צאים לידי קיום ההלכה. ועכ"פ קשה איך אפשר שיגיד האו"ת מה שהוא נגד ההלכה.

סימן צז. עוד קשה מהא דאמרין כל האומר דוד חטא אינו אלא עוטה וטרח בגמ' ליישב כל הענינים של דוד שלא הו' צהם חטא, וענין זה שהגיה מו' האומות לא השבו כלל אף שיש צהם הרבה לאוין חמורין דלא חתי' כל נשמה, לא ישבו בארץ, לא תחנס ומ"ע דהחרם תחרימים. — עוד תמוה איך הלגיה דוד צמלחמותיו אם היו שלא כחורה. ומה גם דסכנה היא לכלל ישראל להכניס אותם צמלחמה שלא כדת. ואין לומר שחשב להורישם אח"כ דככל יום שמינתם שם עוברין על כמה עבירות. וקשה עובא האיך עשו צוה דוד והסנהדרין והנציאים והאו"ת.

סימן צח. אמנם לדעת החוס' בע"ז לא הו' צמלחמה זו שאלה צאו"ת, והיה גופה תמוה איך עשה דוד שלא כחורה שלא לשאלו צאו"ת. ועוד תמוה מדוע לא מיחו צו הסנהדרין והנציאים. ומה גם דעיקר הלכה שצריכין לשאלו צאו"ת אם ללאת למלחמה ילפיין מדוד, וא"כ יפלא איפוא האיך לא קיים דוד בעלמו אותה ההלכה. — ותו דצממרא פסחים צסעודה שעתיד הקב"ה לעשות יצרך דוד המע"ה שלא חטא דכל האומר

האומות, ולפי"ז נסתר התירוץ דלעיל שאולי סובר הרמב"ן דלוחו היבוסו אינו מ' האומות. והא לא קשה מדוע כ' הרמב"ן ז"ל סתם שעבר דוד על חנו הבעירות ולא כתב שבה' בן מן השמים שדרך הראשונים לקרר בענינים אלו. אבל דא ודאי קשה על הרמב"ן ז"ל לדבריו אם עבר דוד על מ"ע דהחרס תחרימס ועוד בעירות הא"ך הביא ראוי על מ"ע דישבז א"י. ואולי חזר בו הרמב"ן, ולע"ג.

סימן כד. בעיקר הדבר שהחליטו הראשונים שדוד עשה שלא כחורה במלחמת ארס לובה וצלי הסכמת הסנהדרין קשה לכאורה למבואר במד"ת ובשאר מדרשים שביבוס סורי' היתה נרשות הסנהדרין, ותימה שלא מוזכר בשום מקום שיש פלוגתא בין אלו המדרשות והספרי, והראשונים הכריעו שביבוס סורי' ה' שלא כחורה כדעת הספרי. ומפרשי המדרש היפ"ת וזוה"ק נתקשו למה לא נמלך דוד בתחלה בסנהדרין ותיירו שס זה צכה חס וכלכו שינויי דחיקי נינהו. אולם יותר מזה יש להקשות מדוע לא שאל דוד באו"ת תחילה. אמנם לפי המבואר לעיל דדוד עשה מעשה עפ"י חזון מה' חו לק"מ ולא הולך לשאל בסנהדרין ובאו"ת, אלא יען שבאו אח"כ בני ארס בעטנה של חורה לכן הולך להשיב להם הלכה ברורה עפ"י החורה. וחו מ"ש המד"ת שנמלך בסנהדרין והורו שאין לחוש לכריתות הצדיות. אבל על שאלת הזמן אם להקדים כיבוס סורי' ערס שיבבוס א"י לא שאל את הסנהדרין כי ע"ז ה' לו חזון מלח ה', וע"ז קאמר הספרי שלא שאל את הסנהדרין ועשה שלא כחורה, לפי שעשה זאת עפ"י הוראה שעה.

סימן כה. פליאה עלומה על דברי הרמב"ם בסה"מ שז' האומות תמו ונכרתו זימי דוד, הלא מקרא מלא דבר הכתוב כל העם הנותר מן האמורי וגו' אשר לא יכלו בניי להחרימס וגו', הרי שגם זימי שלמה נשאר מהם. וכן קשה גם על ס' החינוך. — ישבז לזה עפ"י דהוס' ביבבוס דאף שמואב ה' מעורב בין האומות מ"מ נקראו מואבים, וכמו"כ אפ"ל דאף שהנשארס מהז' אומות נתערבו בין שאר האומות אפ"ה נקראו בשמס. — אמנם הרמב"ן צפ' שופטים כ' דאף ה' אומות אם קבלו עליהם

אם היו שס כל ישראל חו לא, וחו מדוע שביק רש"י עטמו של הספרי לפי שכבש חו"ל ערס שכבש א"י. ולפי הג"ל אפ"ל דגם רש"י ס"ל כהספרי, אלא שרש"י פירושו קח מפרס, דלפי שבה' שלא כחורה אלא שדוד עשה מעשה עפ"י חזון משמים בודאי עשה זאת בלעטא, כמו שמלנו שהעלימה התורה"ק שס עמרס ואמר הכתוב וילך איש מבית לוי צלי לפרע בשמו, לפי שהלך לקחת את דודתו שהיא ערוה האמורה בחורה, ועשה זאת עפ"י הוראה משמים, לכן הלך לעיר אחרת שיהי' הדבר באחכסיה, וכמו"כ בודאי גם דוד לקח עמו רק יחידי סגולה הנהו דמטמרין גליין להו, וחו כוונת רש"י ז"ל דלפי שעשה שלא כחורה לכן לא היו שס כל ישראל. — וחו לא קשה מדוע לא חשבו חו"ל דבר זה לפגם לדוד המע"ה דאליבא דאמת לא חטא. וניחא מה שיאמר דוד לי נאה לצרך.

סימן כו. ואין להקשות מיעקב אע"ה שיאמר אינו מנרך שנשאתי שתי אחיות אף שגם זה ה' עפ"י נבואה כמ"ש האוהבה"ק, דשאני דוד שהראה לו הקב"ה אות לעובה ע"י פתיחת השערים שנמחל לו הכל, אבל יעקב אע"ה צהאי פחדא הוב יתיב דילמא נשאר עוד איכה פגס קתא לכן לא ירבה לצרך, אף שה' צנבואה וה' לריך לעשותו מחמת שהזכות גדול מהעצירה, אבל גם העצירה לריך לתקן, כי ה' דאמרינן צהמחטנה חענית חלוס צשבת דלריך למיתב חענית לחעניתו. משא"כ גבי דוד גלי לן קרא על כל העובה אשר עשה ד' לדוד עבדו ולישראל עמו דנמחל לו גם אותו הפגס כמו שנמחל לישראל מה שאכלו ושחו ציוהכ"פ, אף שעשו ע"פ הלכה וע"פ הוראה הסנהדרין ולא שייך לשון מחל, דאם אין כאן עון אין כאן מחילה וסליחה, אלא ע"כ הכונה דנמחל להם לגמרי ואין לריכים שום כפרה אף לא כהמחטנה חענית חלוס צשבת, ומדמה גם ענינו של דוד לזה דנמחל לו הכל ולכן לו נאה לצרך. — אולם למ"ד דכיבוס יחיד לאו שמי' כיבוס כיון שעכ"פ לא נתקיים ככיבוס ארס לובה החנאי המפורש בחורה דלריך מתחלה לכבוס א"י, לכן לאו שמי' כיבוס.

סימן כז. איברה דהרמב"ן עלמו צסו"פ עקב כתב שדוד לא שאל באו"ת וסנהדרין ושהניח מ'

והרמז"ן עלמו מצוה דברי רש"י עה"פ הנ"ל ועבדחם וגו' בשביל שצודים לעובדיהם וסיים וכבר פירשתי סודו וכו', וכבר הזכירנו בהקדמתו שלא להצטונן צנסחרות. ולפי"ז יש להבין איך יליף הרמז"ן מדוד מלות ישוב ח"י הלל דוד הלך ממלכות קדושה למלכות עכו"ם. — ואולי דעת הרמז"ן דילפינן מקרא ללחח לכס את ארץ כנען להיות לכס לאלקים, ולא חזר שום זמן, והרמז"ן לא הביא אלא כך דודו שכן דרך הפוסקים לקרר בהבאת הפסוקים. — אצל רש"י והתרגומים שהזכירו רק הטעם בשביל שהולך מממשלת תורה לממשלת עכו"ם ע"כ דלא סבירא לכו בהרמז"ן. ולי"ק על שיטת רש"י והרמז"ם וסייעתם.

סימן כ"ב. צוה"ק פ' בהר מצוהר הטעם דכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו חלוקי לפי שאין שם קרבות. ולפי"ז בזמן החורבן אין נ"מ לענין זה בין ח"י לחו"ל ואף שצוה"ק פ' יתרו איתא טעם אחר בשביל שבח"י שכינתא באתרה יחבא, אין זה סותר להג"ל אלא הא בהא תליא, ולפי ששם שכינתא באתרה יחבא לכן ישנם שם קרבות, ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

סימן 5. גם אם נימא כדעת הרמז"ן דהטעם הוא בשביל שחו"ל הוא תחת שרי מעלה ע"כ שאין הכוונה שהדר בחו"ל הוי ממש עובד ע"ז, דהרי כמה קדושי עליון היו בגלות תחת ממשלות עכו"ם, אלא שהיא בחינה עמוקה בחיזו מדה ידועה, דהרי אין צוה איסור דאורייתא ולא גרע מלאכול בסעודתם שהחליטו הפוסקים דמשום איבה שרי, ואין מזה הכרח דישוב ח"י הוי מ"ע דאורייתא, והרמז"ן לא הביא זאת אלא לחזק שיטתו ולכן אמר בלשון ואומר חני.

סימן 7. תמיכה על השל"ק שכי דזרייתא זו כל הדר וכו' מיירי אף בחורבנה מדהזכיר צרישא לעולם ידור אדם בח"י אפילו צעיר שרובה עכו"ם וצוה"צ לא היו שם גוים, וזה תמוה דממשניות מקואות מוכה שהיו בח"י גוים גם צוה"צ. גם משאר מקומות משמע קן. ואמר הכתוב לא אגרשנו מפניך בשנה אחת וגו' ומכש"כ צבית שני. ומצוהר בכמה מקומות צש"ם

ז' מלות מקיימין אותם ומצוה ראי מהפסוק הנ"ל שהטעם שלמה למם עובד, הרי שדעתו שלא נכרתו צימי דוד. ואולי פליגי הרמז"ם והרמז"ן גם צוה.

סימן כו. עוד אפ"ל דאין הכונה צימי דוד נכרתו כולם עד שלא נודע זכרם, אלא שהחציאו עצמם בין האומות. ועכ"ל כן דלח"ה האין אפשר שיבי חיוב עשה ולי"ת להחרימם. עוי"ל דלפי שטיקר איבוד חז' אומות הוי ע"י דוד לכן אמרו הלאשן שנכרתו כולם צימי דוד אף שהמיעוט הנשארים בלבנם סנחריב, אלא שהלשון דחוק קלת. — עוי"ל דבלשון תמו ונכרתו לאו דוקא שנאצדו כולם מן העולם, אלא שנתדלדלו ונכרתו ממקומם כמו שפרש"י עה"כ ונכרתה הנפש ההוא וגו' צפי אמור יכול מלד זה ללד זה יכרת ממקומו ויחייש צ במקום אחר.

סימן כז. הרמז"ן ז"ל צסה"מ שינה בלשונו, דכאשר התחיל לדבר מחויב עלי' לח"י ליחידים אף בזמן הגלות אמר בלשון ואומר חני, דמשמע שאומר כן לפי שיטתו ודעתו. ומדוד הע"ה שאמר כי גרשוני וגו' לך עבוד אין ראי' לזמן הזה, דכבר נתבאר שהטעם הוא בשביל שהלך מממשלת החורב לממשלת עכו"ם, כמו שפרש"י והתרגום, ואין משם ראי' למלות ישוב ח"י. — וחזינן דהרי"ף והרא"ש והטור והשו"ע שאינם מביאים הדינים שאינם נוהגים צוה"צ השמיטו גם מימרא זו שהדר בחו"ל הוי כעו"ע. — גם דעת הרמז"ם הוא דכל היולא מח"י לחו"ל הוי כעובד ע"ז מטעם הנ"ל. — וכן משמע גם צש"ם דישאל שצחו"ל עובדי ע"ז צטברה הן, ומצוהר שם הטעם משום שנקראים לסעודת עכו"ם, ופשיטא דגם בח"י אם נקראים לסעודת עכו"ם הדין כן, אלא לפי שחתם ח"י מיירי צממשלת החורב לכן סתמו בגמרא ואמרו דישאל שצחו"ל עובדי ע"ז צטברה הן. גם הרמז"ם כתב צפיה"מ דאסור לדור צעיר שיש צוה ע"ז אלא דלנוסים אחתו ונחקיים בנו ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם, הרי שאין הטעם בשביל חו"ל אלא בשביל ע"ז.

סימן כח. לשיטת הרמז"ן דהטעם הוא בשביל שחו"ל הוא תחת השמים קשה איך פליג על התנא וינתן צן עזיאל. ואולי כ' זאת לטעם נוסף על התרגום.

ומדרשים שלא כצדו כמה עיירות עכו"ם בשביל שלא
איסתיעא מילתא.

סימן ב. ועוד שהרי מקרא מפורש כתיב כי תקרב
אל עיר וגו' וקראת אלי' לשלום, וכי הרמזין
דאף צו' האומות אם קבלו עליהם שבע מלות החיוב
לקרוא להם לשלום, הרי שינסם אופנים שמחוייבין עפ"י
התורה להשלים עם הגוים ולהניחם שם. וקמ"ל
הברייתא דלעולם ידור אדם בא"י אף בעיר שרובה
גוים שקבלו עליהם שבע מלות מלדור בעיר שרובה
ישראל בחו"ל. ולשון עכו"ם דנקט ולא אמר גוים
ששומרים ז' מלות לפי שכן דרך הש"ס כדמלנו בכ"מ.
ולפי"ז קשה איך הוליא מזה השלח"ק דמיירי אף
בזמן החורבן.

סימן ג. גם מלשון הברייתא דלעולם ידור אדם
אפילו וכי' משמע דרך בעיר שרובה עכו"ם
אבל עיר שרובה מינים וכופרים זה גרוע מעיר
שרובה עכו"ם ואסור לדור בתוכה. — הוכחה מהא
דאמרינן בברכות להפלה אפילו מיל אינו חוזר וקוי"ל
דפחות ממיל חוזר לפי שאמרו הלשון אפילו מיל.
והכא נמי כן. — ולפי"ז אף לדעת השלח"ק שצוה"ב
לא היו שם עכו"ם, מ"מ הולרכו לומר השיעור הזה
כדי לדעת דבעיר שרובה מינים אסור לדור, דצוה"ב
היו זדוקים שדינס כמינים ונ"מ טובא צמימרא זו
גם צוה"ב אף לדברי השלח"ק. — ובכל אופן לק"מ
על שיעוט הסוברים דלא נאמרה ברייתא זו אלא צוה"ב.
[הערה: שצו ראיתי שכתב הקדוש הרמ"ע מפאנו
ז"ל בספרו כנפי יונה חלק רביעי סי' י"ב ח"ל שם
בסוף הסימן ודע כי הדר בא"י בחורבנה דומה כמו
שאין לו אלוקי אבל בצנינה דומה שיש לו אלוקי וכי'
ובחז"ל דומה כמו שאין לו אלוקי בכל זמן וכו' ועיי"ש.
וא"כ מבואר גם בדבריו ז"ל שהיסוד המוזכר בברייתא
זו שכל הדר בא"י דומה שיש לו אלוקי ואינו כמו
בחז"ל אין זה אלא בצנינה לא בחורבנה שאז אין
חילוק בין א"י לחז"ל וע"ז סובבת כל לשון הברייתא
כולה, וא"כ צדור שסובר ג"כ כשיעוט הסוברים דלא
נאמרה ברייתא זו אלא בזמן הבית]. — ולדינא
יתבאר להלן.

סימן ד. עוד הביא הרמזין רא"י מלשון הספרי
שאמרו שקולה ישיבת א"י כנגד כל המלות. הנה
ש"ס חשיב כמה מלות ששקולים כנגד כל המלות
ולא חשיב הכ' דישב א"י. ובמגילה איתא גדול ת"ת
יותר מבנין ציהמ"ק שכל זמן שצדוך בן נרי' קיים
לא הניחו עזרא ועלה, ולא נקט שגדול ת"ת מישב
א"י, הרי שאין צדק רבוחא. הגם שמה ששקול כנגד
כל המלות אין נ"מ לענין דחיית מלכה אחרת, אבל
אם נימא דיש מ"ע צעלי' לא"י הו"ל רבוחא יותר
דשקול ת"ת כנגד שתי מלות בנין ציהמ"ק ועלי' לא"י.
— עכ"פ רש"י והרמז"ס הבינו מלשון הש"ס שאין
מ"ע בשיבת א"י.

סימן ה. לא קשה כלל על רש"י והרמז"ס שלא
הביאו דברי הספרי, כי לא הוצא ש"ס
ואפ"ל שהבינו מן הש"ס דאין מ"ע בשיבת א"י
וקוי"ל דצ"מ דברי הש"ס עיקר. — גם בשאג"א
לענין הזכרה יל"מ שהוא מה"ת דלא סגי בהרהור,
ומסוק דאף אח"ל דהספרא לא ס"ל הכי נקעינן
כגנ"י שלנו. — דיחוי לתמיכה בעל תורה תמימה על
השאג"א, כי אליבא דאמת לא קשה מידי.

סימן ו. ובאמת אפשר להשוות דברי הספרי עם
הש"ס, ורש"י והרמז"ס שפיר מלי סברי דגם
מהספרי אין רא"י דישב א"י היא מ"ע, עפ"י דברי
הרמז"ן ז"ל דהמלות שמושין בא"י, אף מלות שאינם
תלוין בארץ, חשובים יותר מבחז"ל. וכן איתא גם
בספרי חכמי האמת. ולפי"ז אפ"ל דמ"ש שקולה ישיבת
א"י כנגד כל המלות הוא בשביל שהמלות שמקיימין
בא"י חשובים יותר בשביל קדושת המקום, ואין הכרח
מדברי הספרי לומר דשיבת א"י עומה היא מ"ע.
וא"כ גם רש"י והרמז"ס מלי סברי כהספרי.

סימן ז. לדברי הרמז"ן דהמלות שמקיימים בא"י
חשובים יותר בשביל קדושת המקום, וכן להיפך
אם ח"ו עוברים שם עבירות חמור הרבה יותר מבחז"ל,
כאשר העלה הוא ז"ל בעלמו, נמצא לפי"ז לשיעוטו
דישיבת א"י היא מ"ע ושקולה כנגד כל המלות, ניחא
מה שזכו החנאים הקדושים כשילאו מן הארץ, אבל

לעומת זאת החוטאים במקום הקודש שהעבירות חמורות שם יותר, אללם שקולה ישיבת א"י כנגד כל העבירות.

סימן ל"ח. אולם אף שברור הדבר דבעל עבירה לא מופטר מלקיים המצוות המועלות עליו, וא"כ ה"י מקום לומר דאף בעל עבירה היושב בא"י מקיים מצוות ישוב א"י לדעת הרמב"ן, אין הדבר כן. — ובאבני נזר העלה דמצוות ישוב א"י אינה אלא צדדיק, והביא רא"י מר' זירא, וש"כ דהה דברי עלמו וכחז לחלק בצדדיק גמור היא מצוה דאורייתא ואם לאו הוא דרבנן. — דיחוי לספרתו. — ותו הלא כל עיקר סמיכותו הוא רק על ר' זירא, ואם הוא ירא ולא עשה מעשה עד שהראו לו משמים אפן מה נענה אצחרי'.

סימן ל"ט. עוד קשה על הרמב"ן מגמ' פסחים דאמר רב כהנא אי לא נסיבנא כהנתא לא גלאי, הרי שחשב עלייתו לא"י לגלות, ואם ישוב א"י הוי מצוה איך חשב זאת לגלות ועונש. ואף שה"י באונם הא צמ"ע קו"ל כפאו ואכל מלה ילא. — גם לדעת הראשונים שאין ישוב א"י מ"ע מ"מ התורה והמצוות שמקיימים בא"י השובים יותר, ולמה קרא רב כהנא לזה גלות, ולהלן יתבאר מה שיש ליישב בזה.

סימן מ. צידודן סברת האבני נזר אם מצוות ישוב א"י היא דוקא באדם לדיק כבר הביא הכלבו תשובת מהר"ם דרק מי שהוא פרוש ונזהר מכל עון ומקיים כל המצוות הנוהגות בארץ ילך שמה, אבל אותם המתנהגים שמה בקלות ראש עליהם נאמר ותבואו ותעמאו את ארצו, ואינו דומה מורד בפלעין וכו'. ודין זה הוא אף לשו"ת הרמב"ן. גם החרדים שמציא דעת הרמב"ן כ' דבבאים לא"י ואינם שמים על לב כי הם צהיכל המלך אחרי מותם יגרשו משם ככלבים. ובעתיק דברי הפרקי דר"א דהמתים הרשעים בא"י יעירו משם. גם השלח"ק ש"י על דברי ר"ח שאין לנו יכולין לחבר צמנות החלויות בארץ דע"ז נאמר לדיקים ילכו צם וגו' כחז דהמקדש עלמו ומקיים מה שמחוייב אשרי לו, אבל החוטאים שמה עליהם נאמר ופושעים יבשלו צם. ובמק"א כתב דא"י היא ארץ אוכלת יושבי' ואינה מקיימת הרולים לאכול פירותיו לבד.

סימן מא. ובחרדים הביא מעשה שה"י שגרשו מא"י אדם שעבר עבירה צלינעא. ומוצא זה גם בשלח"ק. גם היעב"ץ צסידורו מפליג צמעלא ישוב א"י והזכיר שלא לחפון לרדוף שם אחרי ההבל שע"ז מעמאים את הארץ. והחנלל עלמו על שלא עלה לא"י כי לא הכין לידה לנפש כראוי שלא לצוה צהיכל המלך ציאה ריקנית. — גם צלוואתו לצניו כתב שישעו לא"י רק אחר שהשיאו את יו"ת, ויש להצין מדוע לא צייה ליסע עם צניהם וצנוחיהם ולחנכס ולהשיאם שמה. — ואולי צצביל שקשה מאוד הגידול צנים בא"י כמבואר צצרחשית רצה וצפ"י רש"י שם.

סימן מב. גם צחשוצת מעיל לדיקה שהעלה כדעת הרמב"ן התנה חנאי ציה"י לו פרנסה מוכנת שמה דעניות מעבירה על דעתו ועל דעת קונו ח"ו, וסיים שכך נהגו שלא ליסע לא"י עם צנים קטנים. ואולי צצביל כך צייה היעב"ץ שישעו שמה רק לאחר שהשיאו את צניהם. אולם יפלא שלא נסעו אף אח"כ. — ופשיעא דאף לדעת הרמב"ן שיש צישיבת א"י מצוה דאורייתא מ"מ לא נאמרה מצוה זו לייצרי עבירה, אף שצשאר מצוות גם העוברי עבירות אינם פטורים מהם, כי שונה היא מצוה זו כמו שיתבאר.

סימן מג. כתוב צחורה ושנוי צצביאים ומשולש צכתובים דא"י לא ניתנה אלא צחנאי של שמירת החורה. כתוב צחורה השמרו לכם פן יפתה וגו' ואצדתם. ושנוי צצביאים ציחזקאל על הדם חאכלו וגו' והארץ תירשו ופ"י הרד"ק איך תירשו את הארץ ותעשו אלה המעשים שאינה עבד הארץ. ומשולש צכתובים צתהלים ויתן להם ארלות גוים וגו' צצבור ישמרו חקיו ותורתיו ילאורו. וצכה"ג שהעטם מפורש בקרא צודאי דרשינן טעמא דקרא אליצא דכל המ"ד. — ומבואר עוד צמכילתא שא"י ניתנה על חנאי. — וצספרי איתא לאלה חחלק הארץ לפני אנשים כשרים וקדושים. ומלינו צהרבה מקומות צחז"ל שניתנת הארץ חלוי צקיום החורה, וכן הוא צזוכ"ק וצספריים הקדושים. — נמלא לפי"ז דעוברי עבירה לא נכנסו צגדר קיום מצוה זו, שזכו נגד חלון הצבוי"ב.

סימן מד. מלבד זאת הלא איתא לאו מפורש דלא תעמא את הארץ ולא תחטיא, ולדעת כמה

ראשונים הם שני לאוין, ומוזן היעצ מה שהחליטו הפוסקים הנ"ל שלא ישבו בא"י רק יראי ה'.

סימן מה. ויש להחזוין צמלות ראי' בשלש רגלים שלא מחזר שום טעם בפסוק והכל חייבין בראי' ואפי"ה אמה"כ וכי תצאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חרי. ולרש"י שפי' אחרי שאין לבצכם שלם עמי קשה דהא אמרינן לעולם יעסוק אדם בתומ"ל אפילו שלא לשמה. ואף לפי הרד"ק שבי' הטעם לפי שאינו לכבוד אלא לציון, הלא אם לא מפורש בקרא מנלן דטעם מצות ראי' הוא משום כבוד. והמלצו"ם סובר דהטעם מצואר בקרא דלמען תלמד ליראה, ומנ"ל הא הלא פסוק זה כתיב צמעשר שני. ואף שצ"ס החינוך כי ג"כ טעם זה, אבל אם אינו מפורש בקרא לא דרשינן טעמא דקרא. — ואפ"ל דמפורש הטעם בזהלים מזמור י' דכ' זכה לאלקים תודה וגו' ודרשו חז"ל בסוכה דקאי על מצות ראי' וסמיק ל"י ולרשע אמר אלקים וגו'. — עוד אפ"ל דביבמ"ק היא מג' דברים שניתנו על הנאי של שמירת התורה כדאיתא במכילתא, ומצות ראי' תלויה בביבמ"ק והוי כמפורש הטעם בתורה. — עוי"ל כמו דקיי"ל בנשיאת כפים דכהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו, ולדעת הרמב"ם אפילו עשה תשובה, וילפי לה מקרא דישעי' אף שמצוה זו כתובה בתורה עקרו לה הנביאים, הי"ג צמלות ראי' דהפסוק בישעי' מי בקש זאת מידכם גלי לן שמי שאינו יר"ש אינו בכלל מצוה זו, והיכא דלא גלי קרא לא גלי.

סימן מז. חולס קשה דהרמב"ם צ"ה תשובה דייק מהך קרא דמי בקש זאת מידכם מעלה התשובה דאמש הי' זה מוצדל מה' ועושה מצות ועורפין אותן צפניו וכשעשה תשובה נראה לו לכפר עליו. הרי שדייק מפסוק זה על כל המצות, וקשה איך אפשר לומר על כל המצות מי בקש זאת, הלא הרמב"ם עצמו כתב צ"ה נשיאת כפים דאף לרשע אין אומרים מנע מן המצות. ולשון עורפין אותן צפניו אפשר ליישב שהוא כמש"כ ומשלים לשונאיו אל פניו דפירש"י משלם לו בחייו, אבל הלשון מי בקש זאת אינו מוזן.

סימן מו. ובעיקר הדבר שהמצות שעושה צעודו מולבך צמטאים נערפין צפניו כעיי"ז הוא

צוה"ק. וצנור"כ השו"ע איתא דהתורה שאדם לומד צעודו רשע מוסיף כח בקליפה. והסב"ק כבר האריכו למעניות צ"ה. והמהר"ל זל"ה צדק פקודיך הפליג והחמיר מאד בצדק אלא שבהקדמת ספרו אגרא דכלה הסיק דךך היא דרכה של תשובה מדאורייתא צביעול בעלמא סגן. — ויוזן צ"ה מה שאומרים ודרך תשובה כורית דל' דרך נראה כמוותר, אלא להשמיענו דבשגם לבנו סחוס ואעפ"ס הורה לנו הצו"ת עכ"פ להרהר בתשובה ולהתחרע בצנו, כי בהרהור תשובה הוא הדרך שמצוה לתשובה גמורה. — והיש"מ פי' מאז"ל מתוך שלא לשמה צ"ה לשמה, דכשעסק לשמה מחזיר הכל אל הקדושה מה שהי' בשבי' אלל הסע"א. — ובאור לישירים נתן ענה לזה לומר לשם יחוד. וכ"כ גם החיד"א בהגדה שמחת הרגל.

סימן מח. הדין להנ"ל דמ"ש הרמב"ם שערפין המצות צפניו מתאים עם דברי הוזה"ק וחכמי האמת. חולס קשה מה שהביא ע"ז הפסוק דמי בקש זאת מידכם. ואולי הביא זה רק לסמך בעלמא, או אולי מלא באיזהו מקומן דאסמכוהו להאי קרא. — או אפ"ל דתיבת „זאת" קשיתיה, ודייק מזה דאך ב זאת ובמצ"ב כזה צלי תשובה אין המצוה ראויה, אבל בתשובה נחבקש לפני הקב"ה. — ולפי"ז הוא הדין בכל שאר המצות ואין חילוק ביניהם לצין מצות ראי'.

סימן מח. מכל מקום שונה היא מצות ישו"ב אי"י דאף המפליגין בשצחכה החנו הנאי שכ"ז אינו אלא בשומרי תומ"ל. ועוד דאמרינן בגמרא לא אמרה תורה שלא לתקלה, ואין לך תקלה יותר מזו שמטמא את הארץ בצמטאיו החמורים שמה מאוד. — והשלה"ק כתב שהחמיר על עצמו מאוד צפירות שביעית אף שבי' דרך היתר לפי שכל הצ"ה מחו"ל לא"י ומקיל שם אומר לו הקב"ה למה באת ממקום פטור למקום חיוב, וסיים שם דכל הנוסע לא"י נוסע צשציל לקדש עצמו ולקיים המצות אשר שמה. הרי שרק יראי השם לריכין ליסע לא"י ואף הם יחזרו להיות שם יר"ש כפלי כפלים.

סימן נ. האצני נזר הקשה על הסדרה דאין מצות ישו"ב אי"י אלא בצדיקים מהמדרש שנתירא יעקב מעשו שמה תעמוד לו זכות כיבוד אב וישיבת

א"י. — דיחוי לזה מכמה טעמים, חדא דלא שייך בעשו מלות ישוב א"י דאדרבא מחוייבין אהנו לגרשו. וטוד דקודם מ"ח לא היו רק ז' מלות ורק האבות קיימו כהתחייב מה שעתידין להטעות, אבל על עשו עתידין היו להטעות לגרשו ואיך יעלה על הדעת לומר שמקיים מלזה בשיבתו שמה. וכי המג"ח דאין לעשו חלק בדרך. — אמנם לשון המדרש ניחא שפיר דלא אמר שהי' לעשו זכות מלות ישיבת א"י אלא תאמר שהוא בא אלי מכה ישיבת א"י, וזה מתפרש היטב דכבר מבואר לעיל בשם הרמב"ן שהמלות שעושים בא"י חשובים יותר, וגם עשו שמר איזה מלות, ואין הקב"ה מקפח שכר כל צרי. ואף שמעשיהם אינם ראוים לפני ה' וחסד לאומים חטאת, מ"מ יש להם כח בשביל זה ויכולים ח"ו להרע, וכן אמרו בסנהדרין גבי נבוכדנצר, ולכן נתיירא יעקב מעשו, שמה בשביל המלות שעשה בא"י יהי' לו כח להרע לו ח"ו.

ה' אשנא. אלא ע"כ כמבואר, דהשלוט בעלם היא מדה טובה וכשיש שלום ברשעים מקבלים ע"ז שכר, אלא שאותו השכר עלמנו נעשה להם אח"כ לרועץ. — ויוצן מזה המדרש פליאה אין שלום אמר ה' לרשעים מכאן שהקב"ה אוהב את הרשעים, דע"י מניעת השלום מהרשעים טובה היא להם. וכ"כ גם החיד"ח צפ"י כסא רחמים על אדר"י. — וזהו שהתפלל משה רצ"ה אל תפן אל מנחם, כדי שלא יהי' להם שום זכות למען לא יוכלו להרע יותר ולהכשיל את ישראל.

סימן נד. ומה"ע נמו נתיירא יעקב מעשו שמה ע"י המלות שעשה בשיבתו בא"י ע"י יהי' לו כח להחריב יותר. אבל ודאי דישיבת הרשעים בא"י אינו לרצון לפני ה'. — האפיקורסים סילפו את דברי ההפלאה כאלו כ' שהדר בא"י אף אם הוא בעל עבירה, גדול מהמקיים כהתחייב בחו"ל, וזה שקר גמור כמבואר למטיין בדבריו. וצפרט דלא דיבר כלל מעוברי עבירה. — ובסה"ק דברי יחזקאל קלל בקללה נמרצת המטעים את הבריות ליסע לא"י לילך בשרירות לבם. — עכ"פ צ"ח סלקינן דלכל הדיעות אין מלות ישוב א"י אלא לשומרי תורה ומצוות.

סימן נה. צירור השיטות בדין מלות ישוב א"י, והן ארבע: א) שיטת הרמב"ן דהיא מ"ע מה"ח אף בזמן הגלות. ויש להסתפק לדעתו אם לא נדחה מלזה זו מפני גזירת הגלות, וחיוצא רמיא רק על היושבים שמה שלא לאח, וכן נוטה דעת האבני מזר. — גם מלשון הגמ' צבצא בחרח אין יולאין מא"י לחו"ל ג"כ משמע כן. — וגמטו אחר שיטת הרמב"ן הרשב"ץ וצנו הרשב"ש וכמה גדולי האחרונים.

סימן נו. שיטה צ' היא דעת רש"י והרמב"ם דאף צוה"ב אין מ"ע בשיבת א"י. וכבר ביארו כמה פוסקים דממה שלא מנחה הרמב"ם בזמין המלות משמע דס"ל שאינה מ"ע. — וכבר נתבאר לעיל דהרמב"ם ס"ל כרש"י דכחצוב וירשחם אותה וגו' אינו מלזה אלא הבטחה. — גם רובם ככולם ממוני המלות לא מנו מלזה זו. — ול"ע על מ"ש הרשב"ש והכה"ג דלדעת הרמב"ם היא מלזה דרבנן, ומנ"ל הא. וממה דאמרו צ"ב אין יולאין מא"י לחו"ל אין רא"י, דשם

סימן נא. גם בעמרי שאמרו חז"ל שע"י שהוסיף עיר ישראל זכה למלכות, איחא בתנדב"ח שאחאצ בנו הביא רל"ב בני מלכים עובדי ע"ז והושיבן תחת ידו ונעשו כולם יראי ה', וזה פלא הלא עמרי ואחאצ היו עוטי"ז ואיך נעשו בני מלכים אלו יראי ה'. — ואפשר דלפי שידעו שכל קיום ממלכתם הוא בשביל שהוסיפו עיר בא"י, וזכות זה הוא רק אם תושבי"הם יראי ה', דעוברי עבירה המטמאים את הארץ אין זה זכות אלא חוב הוא לו, ולכן השתדלו שיהיו אותן בני מלכים יראי ה'. אולם מוטב ה' להם אלמלא לא ה' להם זכות זה, כי ע"י החריבו את העולם ונענשו אח"כ בצבדון נורא ר"ל.

סימן נב. ועפ"י מוזן המשל בתנדב"ח שמדמה את עשו וירבעם ועוד, לאחד שמלא אבידה וכי' שלפום ריהבא אין המשל דומה לנמשל. אלא שהקב"ה משלם שכר כל צרי' אף שינחמ ע"י רעה יותר.

סימן נג. ובמס' ד"ח איחא גדול השלום שאפילו עוטי"ז ויש שלוי צנייהם וכי', אף כי מבואר להדיא במשנה סנהדרין כיגום לרשעים רע להם ורע לעולם וכן צ"מ בחז"ל שהשלום אלל הרשעים רעה היא, ואמר הכחוב יתפרדו כל פועלי און, ומשנאיך

לרמזין ורשזין, א"כ אפ"ל שהביא אף דעת יחיד כדרכו ולי' לא סבירא לי'. — ואולי סובר כדעת האחרונים דבעשה לריך לקיימה אפילו אם יש ספק ח' מני אלק, משא"כ ספק איסור לא אסרה תורה. — ואפ"ל הסבירא לחלק דבס' איסור אף שיתברר שחי' אסור מ"מ אונסא כמאן דלא עביד, אבל ספק קיום עשה אם יחברר שזריך לקיימה ודאי דלא שייך למימר אונסא כמאן דעביד. והאחרונים פלפלו הרבה בדבר.

סימן סא. ולפי"ז אפשר דסובר החרדים שיש לקיים מצוה זו אף אם היא לדעת יחיד, ואולי בשביל כך אסף כל הדיעות אף שרוב הראשונים חולקין בזה. — ומה שהפליג כ"כ בשבח ישוב ח"י הוא בשביל גדול קדושת ומעלת המקום, ואף גם זאת הזכיר שאין הדברים אמורים אלא באיש ירא וחרד לדבר ה'.

סימן סב. שיטה הג' היא שיטה ממוצעת דזכ"צ הוי ישוב ח"י מצוה, אבל בזמן הגלות שזב אין מצוה לדור בא"י. — דעת הריעב"א דאף הלאו שלא לשב למזרים אינו בזמן הגלות דכל חו"ל אחד הוא, אמנם לא נראה כן דעת הראשונים. אבל גזירת הגלות הרי מצוה צקרא. — גם דעת ה"ר"ם נראה לחלק בין זה"צ לזה"י. — ובמגילת אסתר כ' דגם הרמב"ם סובר כשיטה זו, אך נדחו דבריו. — פליאה על המשיל דקה שכתב דחילול לחשב שהמנות זמניות, הלא כמה וכמה מנות ישנם שאינם נוהגים אלא בזה"ב.

סימן סג. והגרי"פ צפי יסל"מ על משניות העלה דעת הרי"ף והרא"ש והעור דמנות ישוב ח"י לא שייך בזה"י מדלא התירו בזה"י לכתוב אונו בשבת. — פלפול בדיון זה דכותבין עליו אונו אפילו בשבת. — אמנם אף אם נימא דאף בזה"י שייך הכ דינא דכותבין עליו אונו מ"מ אין ראוי משם למנות ישוב ח"י דבקנין בית שמגיש העכו"ם מא"י מקיים הלאו דלא ישוב בצל"ך ולא תחנס.

סימן סד. גם ה"ד אפרים כתב לענין סעודת חינוך הבית בחו"ל שדעת כמה פוסקים הוא דזכ"י אין מצוה לעלות לא"י, הרי שמצוה מדבריו שדעת כמה פוסקים היא כשיטה זו. — עוד כתב שם ה"ד

הטעם הוא משום שמפקיע עלמנו מן המנות כדפי' הרשב"ם. — מ"מ כמה פוסקים סברי דהרמב"ם וסויעתו שלא מנאו ישוב ח"י בזמני המנות סברי עכ"פ שהיא מצוה דרבנן.

סימן נז. דיחוי לסדרה השד"ח שדייק דדעת הסמ"ג דאין איסור ללאת מא"י לחו"ל מהא דאסרה התורה לשב למזרים וסובר דרק בדרך הזה אסור, כלומר מא"י למזרים, א"כ משמע דמא"י לשאר ארלות מותר ללאת מה"ח. — אמנם אין ראוי משם דאף אם נימא דאסור ללאת אף לשאר ארלות שפיר אינטריך קרא לאשמעינן למזרים יש עוד איסור נוסף דלא תשוב. — וגם דבעל עבירה שאינו במנות ישוב ח"י שהדיון הוא דלריכין לגרשו מ"מ למזרים אסור לגרשו שלא יעבור עוד בלאו דלא תשוב.

סימן נח. גם בחשו' מעיל דקה שהחמיר במנות ישוב ח"י מ"מ כתב דאם מהפרנס מוגיע כפו ובא"י ינטרך להפרנס מן הדיקה לא יסע לא"י. — גם הרה"ק הרמ"מ מוויטעבסק זל"ה הזכיר הנוסעים שיכינו להם מקור פרנסה ערס בואם שמה. — גם מלשון הש"ס ב"צ משמע דמי שזריך להפרנס ע"י אחרים אין איסור ביציאתו מא"י. — והחח"ס הביא דברי המשיל דקה וכתב ע"ז שמתקו דבריו לחיד, אלא שלא הביא סיוס דברי המשיל דקה מה דמוסיק שאין לו הכרע בזה, ומשמע דהחח"ס החליט כן להלכה.

סימן נט. לפמ"ש הפוסקים דעל מנות ל"ח זריך לפזר כל ממונו משא"כ צמ"ע א"ל לפזר כל ממונו א"כ י"מ עוד צמח שיש ל"ח לשב למזרים. ואף לדעת הרמב"ן שהיולא מא"י לחו"ל עובר בעשה מ"מ מחמת עוני מותר ללאת, משא"כ למזרים אסור ללאת אפילו אם יבוא לידו עניות. ונדחה סברת השד"ח. — אלא הסמ"ג בל"ה"ה לא ס"ל דישב ח"י הוי מ"ע מדלא מנאה בזמני המנות. ובחומת ישרים כתב דדעת הסמ"ג כשיטת רבינו חיים כהן, שיבואר להלן.

סימן ס. איבירא דו"ל דאף החרדים שהעתיק שיטה הרמב"ן מ"מ אין ראוי שסובר כות"י, שהרי כתב בלשונו שמי"ע מה"ח לדור בא"י הוא מתרי"ג

— אלא שחמיכה המכרייט והשלהי"ק על רח"כ דאין אפשר לצעל מלוא חשוכה בשביל שקשה לקיים מצות התלויות בצרף אפשר לתרץ ברווחת, וסרה תמיכה.

סימן סח. ראשית נראה ללוא כל הזמנים שוין, וצמי רח"כ ורף צמי המצייט קשה הי לקיים מצות התלויות בצרף, כמפורש ואלא מדבריכם. וצמי מהכרייט והשלהי"ק לא הי זה דבר קשה, וכבר רח"כ דאין להביא עלמו לידי נסיון. — אולם יותר מזה חש ר"ח על כל המצות והאיסורין שהם חמורים צא"י יותר מצחול, ומדוייק זה בלשונו שכי וכמה עונשין שאין אלו יכולין ליזהר בהם ולעמוד עליהם, ועטם זה הוא נוסף על הטעם שקשה לקיים המצות התלויות בצרף. וכבר נתבאר לעיל דהעונשין צא"י הם חמורין הרבה יותר מצחול, וגם דהיב"ר מתגרה שם עפי. — ביאור דברי הרמ"ע מפאנו בעש"מ על הפסוק יגער כי כך השטן הצוחר בירושלים.

סימן סט. והנה להשיבה דאין ישו צא"י מ"ע מה"ח אלא שהמצות חשובים שם יותר יש לחקור אם מחוייב להביא עלמו לידי חיוב. וכבר האריכו האחרונים בזה, ודעת הרבה מהם שלא עונשין על מה שלא הביא עלמו לידי חיוב קיום המצוה רק במצות ליאת.

סימן ע. תמיכה על המקו"ה שכי לענין ציטיל חמן שאינו ידוע דאי לאו דמדאורייתא ציטיל בעלמא סגי הוי אמרינן דלריך לחזור לקיים המצוה כדאמרינן בשלוח הקן. וכבר העיר ע"ז המהרש"ם דשאני שגוה הקן דכתיב ב"ש שלח תשלח. וביותר תמוה דאלו הי' צוה חיוב דאורייתא אף ב"ד של מצה כופין ע"ז, ומה גם דאפילו צדיני שמים לא עונשין על שלא הביא עלמו לידי חיוב קיום המצות אלא בעידן ריתחא.

סימן עא. וחו דאף להפקיע עלמו מן המצוה דאסור מדינא ואפ"ה אין צוה איסור דאורייתא, — כמה ראיות דאיסור הפקעה מן המצות אינו אלא דרבנן, ומכש"כ היכא שלא עשה מעשה להפקיע עלמו מידי חיוב. ובכגון זה גם בצי"ד של מעלה לא ענשי אלא בעידנא דריתחא. — אמנם במס' ע"ז משמע דבקרקה א"י הוי הפקעה מן המצות איסור דאורייתא.

אפרים דמ"ש כל הדר בחול וכי' אינו אלא צוה"ב. — גם המהרש"ק צו"ח האלף לך שלמה הביא מש"כ הרמז"ן עה"ח דמחמת מצות ישו צא"י יכול הבעל לכופ אח אשתו, וכחצ ע"ז דנראה שמ"ע זו לא חל רק צוה"ב דכתיב וירשתם אותה וגו'. אמנם זה תמוה דבסה"מ כתב הרמז"ן להדיא דהוי מ"ע אף צוה"ב. — מ"מ הראנו לדעת דהרבה ראשונים וגדולי אחרונים סברי לחלק במצוה זו בין זה"ב לזה"ז.

סימן סה. שיטה ד' היא שיטה רבינו חיים כהן דעכשוו אין מלוא לדור צא"י משום דאין אלו יכולין ליזהר במצות התלויות בצרף. — המהר"י"ע במס' כתובות כתב דלית דחש להא דר"ח. אולם בתשובותיו כ' שמלא בהגהת מרדכי דמעטם סכנת דרכים אין לכופה ומסיק דלפי"ז מ"ש בתום דעכשוו אין מלוא לדור צא"י הגהות תלמיד הוא. וזה פלא דא"כ כל ספרי הש"ס שבידנו משוכשין הן. — ומה שהביא רא"י מהג"מ דהטעם הוא משום סכנה אינו סותר למ"ש בתום ואפ"ל דתרווייכו איתנהו. — גם המצייט אצו של המהר"י"ע הביא תשובת רח"כ מהמרדכי וגם דבריו שבתום ולא נסתפק ששניהם ממקום אחד ילאו מרח"כ. — ועל"ל שלא הי' אז לפני המהר"י"ע תשובת אצו המצייט ז"ל, דאלו הוה ידע צי' לא הי' כותב קן.

סימן סו. ומה שה"ר המהר"י"ע מהר"ם והרא"ש שלא הביאו דברי הר"ח ודייק מזה דלא אמרם רח"כ זה תמוה, כי הר"ם והרא"ש לא הביאו דבריו משום דלא ס"ל כוונתו כאשר נתבאר. — ובתשובת מהריצ"ל מביא דברי רח"כ והוחלט צעניו שזה דעת התום. גם השלהי"ק והרבה אחרונים הביאו כך דר"ח ולא נסתפקו מעולם שהן הן הדברים של רח"כ. — וחו דכמה גדולים וקדושים הגיבו כל הש"ס ולא העירו כלום ע"ז. ותימה על המעיל לזקה ועוד אחרונים שנמשכו בזה אחר המהר"י"ע.

סימן סז. להבין מאי דוחקי' למהר"י"ע לשבש הספרים אפ"ל דדברי הר"ח היו צעניו תמוהים לכן כאשר מלא חשו רח"כ בהגה"מ תלה דבריו בתום דאזכר תלמיד, וכונתו דתלמיד עשה בעעמו של דבר.

ימנצואר כ"ז באריכות בקונטרס שלש השבועות. — ולדינא באיסור אחרוני שביעית אין נ"מ אם איסור ההפקעה הוא מדאורייתא או מדרבנן. גם איסור אחרונ המורכב מא"י הוא חמור יותר מאחרונים מורכבים של חו"ל. — ואיסור הפקעה ממנות בקרקע א"י הוא דאורייתא מכמה עממים, אף דבשאר מנות אין איסורו אלא מדרבנן. — ופשיטא דהדר בחו"ל פטור ממנות התלויות בארץ, ולא שייך ב"י איסור הפקעה ממנות, ופשיטא נמי דאין עליו חיוב מה"ט להביא עלמו לידי חיוב. — ועכ"פ קשה על המקו"ח שכתב דלריך להדר להביא עלמו לידי חיוב. והגם שיש ליישב בדוחק מ"מ נראה דהמקו"ח כתב זאת רק לתרץ קושית החוס'. אבל לשיטת הרא"ש והעורר וסייעתא שכן הוא גם דעת רש"י דעובר אף בחמץ שא"י חו ל"ז לדחוק בהמקו"ח. — ולפי"ז ל"ק נמי קו' המהרש"ם דשאני שלוח הקן דכתוב ב"י שלח חשלה ב"פ, דזה הוא דעת רש"י, ואולי לא סברי החוס' כן ומאי סברי דכן הדין גם בכל שאר המנות.

סימן עב. עוד כמה ראיות דמה שאמרו שזריך לחזור לקיים המנחה ועגשנין בעידן ריתחא הוא רק במנות ליטות. — ודעת כמה אחרונים שגם בשאר מנות הדין כן, ויש פנים לכאן ולכאן. — ועיין עוד לעיל סימן ח.

סימן עג. גם בשלה"ק צענין ברכת המנחה מצואר דאין חיוב לקנות שדה לקיים המנות התלויות בה. — גם אמרו חז"ל לא ניתנה קרקע אלא לבעלי זרוע ופרש"י אין ראוי לקנות קרקע, והלמלי הי' החיוב להדר אחר קיום המנות לא שייך לומר לשון זה. ואם אין מוטל חיוב זה על היושבים בא"י פשיטא שאין לחייב זהה היושבים בחו"ל. — המהרש"ם מביא מאמר המדרש דמשמע שאין חיוב לחזור אחר שום מנחה זולת השלום. אלא שאפ"ל דנשחנה השלום בזה דבשאר מנות נריך לקיימם רק אם באו לידו, אבל אחר השלום נריך לרדוף. או אפשר לחלק דבשאר מנות אינו מחויב לילך למקום אחר לקנות המנחה, אבל בשלום נחייב לערוח על כך דכ' בקש שלום ורדפהו אפי' ממקום אחר.

סימן עד. אמנם במק"א בשלה"ק צענין קדושת הארץ מדמה נסיעה לא"י לחיוב לקנות עלית, והוא

חידוש, דכבר נחצאר שדעת הפוסקים דהא דעגשנין בעידן ריתחא הוא רק במנחה ליטות ומנ"ל למילף שאר מנות מיני. וצפרע לחייב דלג על הערים דרך ימים ונהרות. — ונראה דאין כונתו לדמות ממש נסיעה לא"י ליטות דעגשנין בעידן ריתחא, שהרי הוא עלמו לא כתב זאת בכל שאר המקומות כשמשפליג בישיבת א"י, אלא שהביא רא"י ממנחה ליטות עד כמה לריך האדם להדר במנות אף אם לא נחייב בה מדין תוכ"ק.

סימן עה. רא"י ממוס צכור דהיכא שיכול לצוא לידי תקלה מותר להפקיע מן המנחה. — דמיון לזה מה שאמרו כל הנודר נקרא רשע, אף דהנודר חל עליו ל"ח ועשה מ"מ נקרא רשע, משום שלפעמים יוכל לצוא לידי תקלה, מנחה להפקיע עלמו. — וא"כ אין תימה על הר"ח שפסק דאין מנחה בישיבת א"י או אפילו אם יש חיוב בדבר מותר להפקיע לפי שיש לחוש עובדא לתקלה.

סימן עו. יצואר באריכות דאין סתירה בדברי ר"ח שבחוס' וצין תשובתו שהובאה בכהנות מרדכי. — הכה"ג כתב בשם התומת ישרים דגם לדעת ר"ח חושבי א"י אינם רשאים לנאח משם, אולם בפנים התומת ישרים כתב זאת רק בלשון אפשר, משום דקא קשיא לי מגמ' כתובות בההיא גברא דנפלה לי יצמה צי חוצאה, שזה הי' אחר החורבן.

סימן עז. אבל באמת לא קשה מגמ' הכ"ל, דעכ"ל שרמ"כ מחלק בין איש זדיק וישר לסתם בני אדם שעלולין לחטוא, ופשיטא שאלל זדיק לא שייך כך חששא דרמ"כ ופסיר הוי מנחה בישיבתו בא"י. — כמה ראיות דלא אמרינן בכה"ג לא פלוג. — ומה שסתם רמ"כ דצריו וכתב בחוס' שעכשיו אין מנחה לדור בא"י, לפי דשם מיירי דדין אם צ"ד יכולין לכופה ולהפסיד כחובתה. ודבר המסור ללז לא נמסר לצ"ד שלמטה.

סימן עח. גם מדברי החוס' מוכרע כן, שהרי בחחילת דצריהם שסתמו שמשום סכנת דרכים אין כופין ע"כ אין כל המקומות בכלל, וכוונתם על

מלשכר, ולכן ס"ל דעכשוו אין מלוא לדור שס. — וכע"ז אמרו במלות יבוס עכשוו שאין מתכוין לשם מלוא וכו'. — ולפי שהאדם יראה רק לעיניו לכן אין לצי"ד להורות שהיא מלוא. אבל מי שכונתו ראו"י לש"ש מקיים מלוא בישיבתו בא"י.

סימן פ. ולפי"ז אין קושי" על רח"כ מהבוא גברא דנפלה לי יצמה, דאפשר שהכיר בו ר' חנינא שאדם כשר הוא ומקיים מלוא בישיבתו בא"י. — והתומת ישרים הבין מדברי רח"כ דלא מחלק בין גברא לגברא ולהכי קשיא לי מעובדא דהבוא גברא, ודחק ליישב דאפשר מחלק רח"כ בין עליי לאיי להיולא משם, אולם חילוק זה הוא נגד לשון החוס'.

סימן פא. אמנם בעיקר הקושי" של התומת ישרים על רח"כ לכאורה עוצא הוב מלי למיקשי מעובדא דר' אסי בקידושין שפסק לו ר' יוחנן דאסור ללאח. — המהרי"ט בחידושיו לקידושין פלפל בדבר והעלה דרב אסי אסור הי' לו ללאח משום שהי' כהן, דאל"ה מדוע לא יהי' מותר לו ללאח הלא לא הלך אלא לקראת אמו ולא להשתקע. ומה שאמרו בגיטין דרבנן הוו מופטרי בעכו, הוא מפני שהחמירו על עצמם. ותיורו'ו אינו עולה יפה דמבואר שם להדיא איסורא בלשון משום דאסרו ללאח מא"י לחו"ל. — ויותר תמוה דהנהו רבנן שיאלו לחו"ל האך עברו על איסור זה. ועב"ל שבהם היו בני חו"ל. — והנהו חכמים שהלכו ללוחס אף שזה אינו אסור מ"מ כיון שליאה מא"י לחו"ל אסור לכן החמירו על עצמם. — יבואר דלא קשה מה שאמרו הלשון אסור, דמלינו לשון איסור אף במה שאינו אלא ממדת חסידות.

סימן פב. ולפי מה שנתבאר דעת התומת ישרים הוא שרח"כ החליט בחוס' דאין מלוא לדור בא"י ולא חילק בין גברא לגברא קשה להבין מדוע בחשבתו בבהב"מ נחן עעס דעכשוו הדרכים בסכנה, ומה נפ"מ בסכנה או לא. והכי תרי עטמי מחזוי כי סתרי להדדי. — מעשה י"ל דגם המהרי"ט הבין כן בדברי רח"כ וכיון שבלא"ה נראו צעיניו דברי הר"ח בחוס' כתמוהים לכן דחה דבריו שבתוס' מפני דבריו שבהג"מ, וכחצ דהגהת תלמיד הוא. — וכ"ז הוא רק לתרן אמאי

הרוצ — והגם שהכנה"ג ס"ל בדברי החוס' לא פלוג, אבל התומת ישרים בעלמו לא ס"ל כן, גם לא מסתבר כוחו"י וראיותיו אית להו פירכא — וא"כ למה לא נוכל לפרש גם בדברי הר"ח שכוונתו על הרוצ, ובפרט ש"ל דבעיקר הדין דכופין סובר שאינו נוהג כלל מפני שהוא דבר המסור לנצ שלא נאמר לצי"ד, ורק הטעם שכתב בשביל שאין יכולין ליזהר אין מלוא, זה קאי על הרוצ. והרצה מלינו צ"ש"ס ופוסקים שסתמו דבריהם אעפ"י שכוונתם על הרוצ. — ובכלל להעמיס בדברי הר"ח שאף בלדיק תמים ליכא מלוא כלל בישיבתו בא"י, היא מילתא דחמי' ומופרך ממנה מקומות, ואין ספק דעתו שהכל לפי מה שהוא אדם. [הערה: והלא אף בנדירים ושבויות שאיסור חמור הוא אף בשבויות אמת ולמדו זה חו"ל מקרא כמבואר למעלה (סי' ע"ה) מ"מ מבואר במד"ר ובמ"מ ובשאר מדרשות פ' מעות חו"ל ח"ל הקב"ה לישראל לא תהיו סבורים שהותר לכם להשבע בשמי אפילו באמת אין אהה רשאי להשבע אלא"כ יש כך כל המדות האלו את ה' אלקיך חירא שאתה כחותן שנקראו יראי אלקים אצרהם איוב ויוסף וכו' ואותן תעבוד אס אתה מפנה עצמך לתורה ולעסוק במלות ואין לך עבודה אחרת לךך נאמר ואותו תעבוד וכו' תדבק וכו' אס יש כך כל המדות האלו אתה רשאי להשבע, ואס לאו אין אתה רשאי להשבע. מעשה צינאי המך שהיו לו שני אלפים עיירות וכולם נחרבו בשביל שבוית אמת וכו' יעיי"ש.

והרי שאף בנדירים ושבויות שאסור אף אס הוא אמת שג"כ הטעם בשביל שלא יבוא ח"ו לידי מכשול כמבואר בגמ' וחששו כן בכל סתם בני אדם מ"מ מי שהוא ירא שמים כ"כ כמו אותן שהעיד עליהם הכתוב וגם מפנה עצמו לתורה ועבודה בצופין שאין לו עבודה אחרת תו לא חיישין אלו למכשול בנדירים ושבויות ומכש"כ שאפשר לומר לדעת ר"ח שחשש למכשול בסתם בני אדם ישיבתם בא"י, מ"מ יחידו סגולה ועובדי ה' באמת כז"ל שאני].

סימן עט. גם יש סברה לומר שהר"ח סובר שיעט רש"י והרמב"ם דאף בזה"ב אין מ"ע בישיבת א"י אלא שהמלות חשובין שם יותר. ולפי"ז בזה"ב שהיתה השפעת הקדושה בא"י הי' מעלה גדולה בישיבת א"י, אולם אחר החורבן קרוב יותר להפסד

אלה החוס' עצמם כתבו טעם זה צריש דבריכם, וא"כ הו"ל להפסקי חוס' להביא את דברי החוס' בתחלה. — עוד שקו"ט צדברי הנשמת כל חי מה שאלה להביל את המהר"י"ט מקושיותיו של החיד"א זיוסף אומץ. וכ' הנכ"ח גם דעת הצב"ג שכל דבריו צדרי קבלה הוא כדעת הר"ח, וא"כ הר"ח לאו יחידאה הוא.

דוחקי' למהר"י"ט לחוקמי דהגהת תלמוד הוא, אבל הרבה פוסקים מציאין השתי מימרות דרמ"כ ולא ראו בזה שום סתירה. — גם אפשר דסברי שרק לרווחא דמילתא כתב הטעם דסכנת דרכים, כלומר אף לדעת החולקים בזה שאמר שאין מלוא לדור צא"י מ"מ טעמא דא ודאי איתא אף לדעת החולקים.

סימן פו. בגוף הדין דמלוא ישב צ"י צשו"ע לא מוזכר כלום, לא מחיוב הדירה ואף לא מאיסור הילואה. גם הר"י"ף והרא"ש השמיטו הצרייתא דלעולם ידור אדם צא"י, אבל הדינים דהכל מעלין ואין מוציאין הביאור, ונראה דאעפ"י שאין בזה חיוב מ"מ עשו חקנה שלא לעכב הרואה לעלות. — אולם יש להבין מדוע השמיטו הסוגיא דאין יוצאין מא"י לחו"ל דנ"מ עובא דדין זה לכמה ענינים. — ואין ראוי ממה שפסק צשו"ע דמותר להפליג בצפינה צע"ש לעלות לא"י דהוי דבר מלוא, דהא אפילו למו"מ הקילו להפליג בצפינה. — ועוד מלשון הצ"י שכי' דמכל מקום העולה לא"י חשיב מלוא לענין להפליג בצפינה, מהא גופא משמע דאין עלי' לא"י מלוא כשאר מלות, דאל"כ למה לי' לפרע עלי' לא"י, הא פשיטא דלדבר מלוא מותר להפליג. — ול"ע למה השמיטו הכ' דינא דאין יוצאין מא"י לחו"ל.

סימן פג. ואפשר עוד להעמיס כונה אחרת צדברי הר"ח עפ"י"ד התה"ד שהפליג מאד צמעלת ישב צ"י ומ"מ כתב דזה תלוי צמצב הזמן אם אפשר לקיים שם תורה ומלות צלי שום מפריע. וכע"י"ז הם גם צדרי השלה"ק והיעב"ץ ז"ל. וחזינן מזה שחלוי צמצב הזמן והדור. — ולפ"י"ז אפ"ל דמ"ש רח"כ דצו"ז אין מלוא לדור צא"י אין כונתו על הזמן אחר החורבן אלא על זמנו ודורו שהי' קשה אז ליחבר שמה צמלות התלויות צארץ והעונשין. — ראוי לדבר מלשון החוס' שם לעיל מיני' דצו"ז אין כופין משום סכנת דרכים, וככתבו בולס דצו"ז לאו דוקא אחר החורבן, כי אפילו צזמן הביא לא היו כופין היכא דהי' סכנה.

סימן פז. גם צעושי"ע הלי' חובה"מ צענין יליאה מא"י לחו"ל פסק דלעילל אסור מפני שאלה שלא צרשות, ומקורו בגמרא מו"ק דלשוע הוי שלא צרשות ואף לפי הוכחת הרא"ש שם משמע דכשיש אחי' לורך ציילואתו אין איסור צדבר, וזהו לכאורה היפך הסוגיא דצ"צ אין יוצאין מא"י לחו"ל, ומדוע השמיטו דין זה.

סימן פד. קלת הוכחה לסברא זו מלשון החוס' שכי' והי' אומר ר"ח וכו', וכי' הצ"י דלשון הי' אומר המוזכר צפוסקים משמע שחזר צו אח"כ, והשד"ח הביא חצילות ראיות להיפך והעלה שאין זה צהחלט, וכאן א"א לומר שחזר צו רח"כ דא"כ מה נפ"מ להודיענו מה שהי' אומר. אבל לפי הנ"ל יתכן הלשון הי' אומר, שרק על דורו חזמו אמר כן. — אולם כל הפוסקים לא הבינו כן צפוי' צדרי הר"ח וס"ל דמ"ש צו"ז קאי על אחר החורבן.

סימן פח. וי"ל דהנה הרמז"ם כי' דאף שמותר לצאת מא"י לחו"ל אם המעות ציוקר מ"מ אינה מדת חסידות והביא ראוי' מאליםלך מחלון וכליון שנענשו. ומקורו צברייתא שם. והקשה הלח"מ דלשון הצרייתא וכן הי' רשצ"י אומר וכו' משמע שמיציא ראיה דלעילל דלכתי נענשו מפני שאלאו ליקח וילאו שלא דקין. — אמנם לפי מה שכתבו הפוסקים דלשון וכן לפעמים משמע סייעתא ולפעמים רצותא, ניחא, גם כאן מוסיק אדלעיל. — ולפ"י"ז אפ"ל דהרא"ש

סימן פה. גם החיד"א צספרו יוסף אומץ עמד על תמיכת המהר"י"ט, וגם דעתו נוטה ליעבד דעת הר"ח הוא דלגצי לדיק מלוא היא. — וציוסף אומץ שם תמה על המהר"י"ט שכי' דהגהות תלמיד הם, הלא נכפלו צדברים צפסקי החוס' שחיברם אי' מהראשונים. — תמי' על הם' נשמת כל חי דנימא שגם פסקי החוס' הם הגהות תלמיד, וזה א"א להבין כלל. — דיחוי' לסברת צעל נשמת כל חי דאף צפסקי החוס' הביאו צדרי רח"כ מ"מ אפשר מטעם סכנת דרכים, דצ"א שכרי צחוס' לא מוזכר טעם דסכנה גצי ר"ח,

והטור לשון וכן קשיתייכו דאי מיירי זכ"ז האך מייתי ראיב מאלומלך שכיב בזמן שלא היב גלות, ולומר דמשמענו מדה חסידות בהרמב"ם לא סבירא לכו, ואפילו ס"ל לא משמע לכו לשון רבואה על זמן הבית יותר מזמן הגלות. ובאמת גם הרמב"ם אף שהעתיק הך דאסור ללאת מא"י אין ראיב שסובר דין זה אף בזמן הגלות.

סימן פט. אמנם הרי"ף הביא מימרה זו וס"ל לנוכח אף זכ"ז. — ומיסתבר דסובר דאף בלי הרא"י מאלומלך אסור ללאת מא"י מטעם דמפקיע מן המלות. — או י"ל דמהאי עובדא דשליב כתובות דר' חנינא אמר להבוא גברא דנפלה לי יבמה שאסור ללאת לחו"ל, משם דייק הרי"ף דאף זכ"ז אסור ללאת. אבל לסברת הר"ח אין ראי' משם, דביחידי סגולה גם הוא מודה שלא ללאת. — ואין להקשות למה הביאו צברייתא הרא"י מאלומלך, דדרך הש"ס להביא פסוקים לאסמכתא בעלמא, כמבואר בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ ובפרישה על העוה"ר"ח. — ובדרך זה אפשר ליישב דברי הרמב"ן שהביא ראי' מדוד שאמר כי גרשוני וגו' אף שהי' אז מלכות קדושה ויש חילוק בדבר, אלא דהרמב"ן צריח לי הך דינא דהיא מ"ע דכתיב וירשם אותה וגו', וגם דהדר בחו"ל הוא כעו"מ משום שח"ל הוא תחת השמים, והקרא דדוד הביא רק לאסמכתא בעלמא.

סימן צ. נמצא דהרא"ש והטור השמיטו דין דאין יולאין מא"י משום דס"ל דדין זה אינו נובח זכ"ז. — ואולי סברי סברת הר"ח לחלק דזכ"ז יש לחוש עובא שקשה לעמוד בנסיונות וממילא שאין להטיל חייב זה על ישראל. ואפ"ה העתיקו הדין דהכל מעלין כדי שלא יהי' מניעה למי שראוי לאותה אינעלא לעלות לא"י, דלא ר"ו חכמים לבעל התקנה הראשונה דהכל מעלין אף לאחר החורבן. — ועוד דתקנה שנעשה בזמנין און לה ציטול, משא"כ צעיקר מלות ישוב א"י לא נעשה שום תקנה. — ומלורק לזכ דעת הגאון רי"פ דהרי"ף והטור סברי דזכ"ז ליכא מלות ישוב א"י כמבואר לעיל סימן סג.

סימן צא. המאירי בסוף כתובות כתב אהך צרייתא לעולם ידור אדם בא"י דלא אמרו כל הדר

בחז"ל וכו' אלא מפני שסתם חו"ל אין חכמה ויראת חטא מזוין בה, הרי דלא מחלק בין א"י לחו"ל אלא אם המקום הוא מקום של תורה ויראת חטא דינו כא"י. ואף כי שיטה חדשה היא מ"מ נראה דסובר כדעת רש"י והרמב"ם דאין בישוב א"י מ"ע, דלח"כ איכא עעמא בישיבה בא"י משום מ"ע דאורייתא. — וכן משמע גם מדבריו שדעתו כשיטת הסוברין דכל המימרות שצ"ס צענין דירת א"י נאמרו על זה"כ. — ולפי דבריו אפ"ל דמה"ע זכו התנאים כשצאו לחו"ל, דאף שהי' אחר החורבן מ"מ בא"י הי' אז מלוי' התורה וחכמה ויראת חטא, ושקולה הישיבה במקום קוב ככל התורה כולה. — איצרא דגם המאירי העתיק הדין דהכל מעלין, ונראה דמחלק בין שאר הדינים להכל מעלין כהרא"ש והטור כמו שנתבאר לעיל.

סימן צב. וכחז המהרי"ט צ"ס רבו מהר"ר שלמה סאגוש ז"ל דהרא"ש אזיל כשיטת הרח"כ ולכן סבר דמי שגדר לעלות לא"י יש לו התרה. ודחה דברי רבו דדברי הר"ח צתום' הם הגהות תלמוד. — אולם כל העעמים שנעצרום חלק המהרי"ט על רבו המהרש"ם אפשר ליישבם ברווחא, א"כ אין הליכה כתלמוד במקום הרב שדעתו דהרא"ש סובר כשיטת רח"כ.

סימן צג. יבואר דהך עובדא דשליב כתובות מהבוא גברא דנפלה לי יבמה בחו"ל הובאה גם צירושלמי מו"ק ושם מבואר דהבוא גברא הי' כהן ומה"ע לא הניחו ר' חנינא ללאת לפי שגזרו עומאה על ארץ העמים, ולפי"ז סרה סברת החומת ישרים שילא לחלק בשביל זה דעת הר"ח בין החייב לעלות ובין האיסור ללאת. ואדרבה משם ראי' דבשאר כל אדם אין איסור ללאת. — ואף כי בצבלי לא מוזכר שהי' כהן מ"מ דוחק לחדש פלוגתא במציאות. — ואפשר שהרא"ש והטור הוכיחו גם מעובדא דרז כהנא צירושלמי צרכות דאין איסור ציניאה מא"י. — דיחוי לסברת היעב"ץ דלכן ילא משום שלא הי' דורו מוכשר לקיום התורה בא"י, דא"א לומר הכי מכמה עעמים. ועכ"ל דאין איסור ציניאה מא"י.

סימן צד. יבואר הדין דגזרו עומאה על ארץ העמים ואיסור הצינא לכהנים מא"י לחו"ל. צרי"ף

ורא"ש וטושו"ע הדין דארץ העמים אסור לכהן ליטמא
 בהן, וכי הפרישה דרך בזמן שא"י צטברה אסור לכהן
 ללאת לחו"ל, וכן הכריעו הפוסקים וגדולי האחרונים.
 — והשבו"י תמה ע"ז איך הכריע נגד הרי"ף והרא"ש
 והעור, וסיים שהאחרונים שגגו בדין זה ואין להקל.
 — גם בהשקו"ט שה"י לו להשבו"י עם חכמי דורו
 הסתמכו על דברי הר"ח שכתוס' דעכשוו אין מלצה
 לדור צא"י ונראה דסברי כותבי. — אמנם צעיקר הדין
 שהחמיר השבו"י על הכהנים ששזיל עומאת ארץ
 העמים אין כן דעת כל גדולי האחרונים.

סימן צד. ולהסיר תמיכת השבו"י על כל גדולי
 האחרונים שכתבו שאין דין עומאת ארץ העמים
 נוגע אלא בזמן שה"י א"י צטברה שהוא נגד דעת
 הראשונים הרי"ף והרא"ש והעור, והנה הרמב"ם
 פסק דכל המקומות צא"י ששכנו שם עכו"ם מעמא
 כארץ העמים עד שיבדוק. ובדיקה זו קשה מאוד
 כדומכה בכ"מ צש"ס, לכן בדורות הראשונים שהיו
 בקיאות בבדיקה היו צא"י מקומות צחוקת טברה ואז
 שפיר אסור ה"י לכהן ללאת לחו"ל. אולם בדורות
 האחרונים שפסקה בדיקה זו גם צא"י אין חילוק
 בין א"י לחו"ל לענין זה, ונכונים דברי האחרונים.

סימן צו. גם החת"ם שקיל וטרי בדברי השבו"י
 ומסיק דדין זה אם נותר לכהן ללאת מא"י
 תלוי בשני העמים של חוס' נזיר אם הגזירה על
 עומאת ארץ העמים הוא שלא ילא מא"י לחו"ל או
 ששזיל המתים. — מה שיש לפלפל בדבריו דאי נימא
 שטעם הרי"ף והרא"ש והעור הוא משום דאסור לכהן
 ללאת לחו"ל איך כתבו כל נו"כ השו"ע הטעם משום
 עומאת העמים.

סימן צז. אמנם הא דהרי"ף והרא"ש ס"ל דאסור
 לכהן ללאת לחו"ל השבו"י הוא דכתב כן, אבל
 בדברי הרי"ף והרא"ש לא מצוהר כן להדיא. — ובאמת
 אין הכרח לומר דסברי כן, ואפ"ל שהעתיקו דין זה
 אגב אורחא משום דלא חשו להשמיטו מלשון הברייתא.
 — גם בקיטור פסקי הרא"ש נשמע דין זה.

סימן צח. וביותר צריך להבין מה שמחלק החת"ם
 בין אחר חורבן בית ראשון לשני, הלא גם אחר

חורבן בית שני ערחו התנאים והאמוראים לפנות
 העומאת מא"י כמצוהר בחז"ל. — ביאור ארוך בדין
 אם קברי לדיקים מעמאים. והגה"ק בדברי יחזקאל
 כתב ליישב דברי רש"י בגמ' צ"מ דר"ל הוב מזיין
 מערתא דרבנן שלא תארע תקלה ע"י לדיקים, ולמה לא
 זיין כל המערות, ותי' דלפי שיש עומאות שאינם יודעין
 ואין הכהן מזהר עלי, אבל לדיקים לא ניחא שצוה
 תקלה ע"י. — אמנם קושיא דא בלא"ה אפשר ליישב
 ברווחא עפ"ד רש"י צב"ז דר' בנאה לפי שה"י אדם גדול
 ניתן לו רשות ליכנס לקברי לדיקים, אבל לא לאחרים.
 ולפי"ז היינו טעמא דר"ל הוב מזיין מערתא דרבנן,
 דלשאר מערות גם אחרים היו יכולים ליכנס, ולמערתא
 דרבנן לא ה"י רשות רק לר"ל. — אולם מהא דמערת
 ר"ח איעלמא מיני' דר"ל משמע דאין הטעם משום
 מכשול, וצ"י בנאה דלא ניתן לו רשות ליכנס צמערת
 אדכ"ר השיב לו הצ"ק כמדת החילונה כך מדת
 הפנימית, הרי דחיישי למכשול, ולמה חשו בזה יותר.

סימן צט. ויבאר דיש לחלק בין קברי האבות הקדושים
 לקברי התנאים והאמוראים עפ"י הגמ' צרכות
 מדלגין היינו ע"ג ארונות של מתים, והארונות של זמן
 התנאים ה"י בהם חלל עפח דאין צוה אלא איסור
 דרבנן לכן לא החמירו בצפק היבא דלא אפשר לזיין
 המערה, אבל בקברי האבות הקדושים דאין בהם
 פותח עפח ה"י עומאת דאורייתא ולכן החמירו. —
 קברי לדיקים אם מעמאין החליטו בדברי יחזקאל
 בראיות ברורות דאסור לעמאות מדאורייתא. אולם
 בכמה מקומות מצוהר דאין שום עומאת בלדיקים
 וקדושים. — ובאמת שפתי היש"מ זלה"ה צרו מלגו
 דודאי לדיקים אין בהם עומאת אבל עפ"י ההלכה
 אין להחנהג כן דאין כח המצחין בידינו להכריע מי
 הוא לדיק גמור. — ולפי"ז אפ"ל דלכן נעלמה ממנו
 מערת ר"ח כי עפ"י דין היו לריבין לזיין וה"י יודע
 שאין שם עומאת, לכן נעלמה ממנו. אבל מערת אדכ"ר
 ואבות הקדושים לא ראו להעלים, למען ויכלו בני
 להחפול שם לכן השיבו לו כמדת החילונה מדת הפנימית.

סימן ק. עכ"פ נחצהר שצא"י היו מקומות המוחזקין
 צטברה, לכן אסור ה"י לכהן ללאת לחו"ל,
 משא"כ אחר שפסקה בבדיקה והחזקת טברה צא"י

— ובפרט היבט דשכיחא הויקא מחמת המלצ השפל כו"ע מודי דאין לחייב צוה.

סימן קד. אמנם צרור הדבר אף שאין חייב ליסע לא"י מ"מ היושב שם בקדושה וצטערה מרויח הרבה. — תמי' קיימת על כל גדולי וקדושי ישראל מכל הדורות למה לא נסעו לא"י רק מעט מזער ראיתי בני עלי' והם מועטים. — גם היעב"ץ שהפליג בשבת א"י נשאר בחו"ל ושם מני"כ וכן גם בניו הק' לא קיימו לואת יעקב אביהם. — גם המהר"י"ע שהחמיר במלות ישוב א"י נסע צסוף ימיו מלפת לחו"ל ושם מני"כ. — וכבר נשאל ע"ז המהר"ם והוצאה השו"תו בלכבו, לפי שהיו אריבין לבעל מלימודם ולחזור אחר פרנסה. אולם תי' זה אינו מספיק לכל הדייקים וקדושים שצכל הדורות, שצודאי היו צנייהם שהי' סיפק צידם לחיות צא"י צלי ערדות. — גם צריך להצין מדוע לא נזדמן להם משמים להצדיקים הקדושים שיוכלו להשיג מאויים לעצוד את הי' במקום הקודש, ואמרו חז"ל שאין הקב"ה מונע מן הצדיק מה שמחאוה. — והגאון מהרש"ק שפע מה דצו"צ אין מלוה ליסע לא"י. — והיעב"ץ ערה להסביר על חכמי הש"ס דאנוסים היו, וזה דוחק. — וכבר נתצאר צמאמר ג' שצועות שגם הלא הזקן דר צצבל אף צו"צ ורק אח"כ עלה צצביל הג' שאלות ואין לומר שכולם אנוסים היו.

סימן קה. גם עזרא הסופר שלא אחרי אנשי עולעילא ולא רצו לעלות לפי שידעו שעתיד ציהמ"ק ליחרצ והצרו השצח אמת וליצ שצומרים אותו אחר הק"ש, וצודאי שלא היו אנוסים דאילולי כן לא הי' עזרא שולח אחריהם. גם ר"ז לא עלה עד ששראו לו מן השמים שהוא נקי מכל חטא.

סימן קי. מכה תמי' זו חידש הצצני נזר דאין מלות ישוב א"י אלא אם פרנסתו הוא מא"י, אבל אם מחפרנס מחו"ל שהוא תחת השרים אז אין מלוה צישיבתו צא"י. — ותימה איך המליא חידוש זה שלא נמלא צראשונים. ועוד דמה שצנה יסודו על קושייתו צדין עמד שצרה מרצו, כבר נפצרה הקושיא ההוא צראשונים ולפי"ז נסתר כל צנינו. — גם אלו

אין חילוק צין א"י לחו"ל לענין זה, ולצקו האחרונים. — ולדינא קיי"ל לקולא כדעת הפוסקים האחרונים, דגם החת"ם לא הכריע כהצצו"י אלא הביא דצרו לפלפולא. — וצהא סלקינן דצכהנים הביאו הרש"ש והטור דין זה דאסור ללאת מחמת עומאת העמים, אבל צשאר כל אדם שהטעם הוא צצביל ישוב א"י והפקעת המלות השמיטו הרש"ש והטור והשו"ע דין זה לגמרי, ונראה דצצרו דאינו נוהג צו"צ.

סימן קא. העולה מכל הני"ל דמלות ישוב א"י לא נזכר צהרש"ש ועוש"ע. גם צין הראשונים יש צזה מצוכה. ורוב החולקים על הר"ח חלקו צעיקר עמ"ש דדין דהכל מעלין אינו נוהג צו"צ. גם השלה"ק והחרדים אף שהביאו דעת הרמצ"ן מ"מ נראה דלא ס"ל כוחו"י. גם הרשצ"ש כ' דכפוסקים שלא מנו מלוה זו סצרי דלאו מ"ע דאורייתא היא, וכמה מוני המלות לא מנו אותה, וגם השלה"ק צתוכס, א"כ ס"ל דלא כהרמצ"ן.

סימן קב. צשו"ת צ"ש פסק דאין להניח מלות החזקת ת"ח כדי לעלות לא"י לקיום מלות החלויות צארץ. הרי שגם דעתו דאין מלוה צעלי' לא"י, דאי יש מלוה צעלם העלי' הרי כבר נתחייב צזה צעודו צחו"ל. — גם היש"מ זל"ה כתצ לחתנו הקדוש ז"ל שלא יסע לא"י והטיד צשם הרה"ק מלוצבלין זצוק"ל ששקל הפסד מלוה כנגד שצרה ולא רצה להפסיד מלות הכנסת אורחים צצביל נסיעה לא"י. — לדעת הצ"ש דהחזקת ת"ח יש לו דין ת"ח לפי"ז המחזיק ת"ח צא"י אית לי' תרתי מלות ת"ח ומלות ישוב א"י שמקיים הח"ת. — גדול מעלת המחזיקים ת"ח צא"י מצוצר צס' יוסף אומצן להחיד"א ז"ל, וכן להיפך המחזיקים ידי עוצרי עצירה צא"י יש לו חלק צעון המעמאים את הארץ ר"ל. וכבר נתצאר צמד"ר דחמור עונש מחזיקי צעלי העצירה מצעלי העצירה עלמם.

סימן קג. גם דינא דהכל מעלין שדעת כל הראשונים חוץ הר"ח דנוהג צו"צ, אפי"ה כ' הצאה"ט כיון דאיכא פלוגתא דרצותתא אין לכפות. וקי"ו צחייב העלי' וצאיסור היליאה מא"י שצצו כ"כ המחלוקות.

לא היה תי' מספיק על קושייתו, וכי נוכל בשביל קושיא
 לחדש דינים חדשים במ"ע דאורייתא. — ועוד דאי
 נימא שפיקר מלוא ישוב א"י הוא אם אוכלין פירותיו
 מדוע איפוא כ' העור שאין לומר בצרכת על המתי'
 ונאכל מפריה ונשבע מעוצה, שאין לחמוד הארץ
 בשביל פריה ועוצה אלא לקיים מלוא התלויות בארץ.

סימן קנ. גם ראייתו מיע"א שאמר אין נכסי חו"ל
 כדאי לו אין ראי' שהוא בשביל ישוב א"י,
 דברי גם א"א הביא לא"י מה שנחששו במלרים, וגם
 צנ"י לקחו עמהם ציח מלרים וציח הים. — והנה
 כל גדולי ישראל מדור דור עוררו להחזיק את העוסקים
 בתורה בא"י שעי"ז יש להם חלק בעסק התורה בא"י.
 — וצמכתב קודש המוצא צס' מעשי אבות נחתימת
 גלוים ולדיקים מפורסמים שמקדמת דנא כתוב לחמור
 דאחינו שבגולה מחזיקים בידי אחיהם באה"ק וכי'
 וצזה כל ישראל יש להם חלק במלוא ישוב הארץ.
 — גם המהר"ם חאגיז בשפת אמת, וההיד"א ביוסף
 אומן כתבו שהמחזיקים ידי לומדי תורה בא"י מקיימים
 מלוא ישוב א"י כמו היושבים שמה. — ואי נימא
 כדעת האבני נזר א"כ אדרבה נחתימתם מצעלים את
 הושבי א"י ממלוא ישוב א"י, אע"כ דמלוא ישוב א"י
 הוא לעסוק שם בתורה על עהרת הקודש.

סימן קח. כשהתעורר הרעיון ליישב עובדי אדמה
 בא"י התנגדו לה רוב גדולי וקדושי ישראל,
 גם הר"א מגרידין שחמך צרעיון זה לפי שזריכין
 להיות בא"י עובדי אדמה המקיימן מלוא התלויות
 בארץ גם הוא ז"ל כתב בצמכתו שנחטבל הרעיון
 הזה מחמת ההתנגדות של הצדיקים היותר גדולים,
 ובצמכתו שז' אה"כ ונדפס צס' סוכה שלם עורר לשלוח
 מעות לא"י להחזיק שם ביהמ"ד שיעסקו בתורה. —
 גם הגה"ל בעל לב העברי ז"ל העיד על עצמו בצפרו
 שמו משפט שכאשר לקח את דרכו לא"י צא אל
 הגה"ק בעל יעבז לב ז"ל והוא הרעיש עולם כנגדו
 עד שהכריז כי כל המחזיק צו ליסע לא"י כאילו מחזיק
 לעו"ע. הרי שהתנגדו לרעיון הזה אף צמי שכוונתו
 לש"ש. — ובעלי הרעיון עצמם העידו שהתנגדות של
 הגדולי ישראל הוא בשביל שיראים שלא ילמח מה
 שיראו לעשות מדונה ומלוכה לפני הזמן, והכחישו זאת

וטענו שחשדו אותם בעלילות שוא, ואח"כ איגלאי
 מילתא למפרע שצדקו הצדיקים המתנגדים. — עוד
 נדחק באבני נזר לומר דהיושב בא"י שפיר מקיים מלוא,
 אבל אין חיוב לעלות, ולכן לא עלו גדולי ישראל לא"י,
 אולם כ"ז אינו מעלה ארוכה מדוע לא עלו לא"י
 כל גדולי הדורות אף אם אין מלוא בעלי גופה.

סימן קצ. יצואר על נכון צדצרים צרורים ואמיתיים
 דהנה גזירת הגלות מפורש בצפוסקים וצמאמרי
 חז"ל אין מספר. ולפני הגאולה ההכרח שיכיו ישראל
 בכל קצוי חבל כמבואר צמדוש, אלא שהקב"ה יעשה
 עמהם אית לעוצה שאם אחד גולה למקום דומה כמי
 שגלו כולם. גם הגאולה והקיצון גלויות יהיו רק אחר
 שיעשו ישראל תשובה כמבואר צרמצ"ס מקרא דושבת
 עד ה"א וגו' וצז וקצ"ך וגו'. והתשובה תהי' צעודם
 בגלות צין העמים. — מ"ש באהבת יונתן צצנ"י יהיו
 בא"י צעת מלחמת גוג ומגוג, לפי שמלחמת גוג ומגוג
 יהי' אחר ציאת המשיח כמבואר צחז"ל, אף שחילוליו
 של גוג ומגוג הם צעולם אף לפני ציאת המשיח
 וסובלין מהם. אבל קודם ציאת המשיח כ' האהבת
 יונתן שאף אם כל האומות יסכימו שיכיו קיצון ישראל
 לילך לירושלים חלילה שתלך שמה וכי'. — ומ"ש
 ציש"מ שיעשו תשובה אחר צואם לא"י הכונה לתשובה
 עילאה, כמבואר כ"ז צמאמר ג' צצועות. — גם
 צתנדב"א מבואר שהתשובה לריכה להיות צעודם בגלות.

סימן קר. ומבואר צש"ס ג' עעמים לגזירת הגלות :
 צגמרא פסחים איתא לא גלו ישראל אלא כדי
 שיתוספו עליהם גרים. — וצמס' תענית איתא כשם
 שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל,
 ופירש"י שאין העולם מתקיים אלא בשביל ישראל,
 והמהרש"א צע"ז פי' צזה דע"י שישראל מפרסמן
 בכל העולם חורחו ואמונתו וכו' קיומו של עולם. וכע"ז
 הוא גם צפסיקתא. — צגמ' ע"ז איתא צדקה עשה
 הקב"ה שפזרן לבין האומות דע"ז נילאים מכלי, וכ"כ
 גם צתנדב"א. ומלבד ג' עעמים הללו ישנם עוד עעמים
 הרבה. — והארז"ל כתב העעם כדי לצרר ולהוציא
 משם הנילוות. — מכל הלין מפורש יולא שההכרח
 הוא שיכיו ישראל בכל קצוי חבל. ולפי העעמים הג"ל
 גזירת הגלות הוא אף על הצדיקים, ואדרבה הם

גם הגיבנם להפסיד דעתו שצטבור הגלות נילוו מגיבנם. — כללו של דבר צרור הוא שהגלות הוא גזירת הבו"ת לעובת ישראל ולטובת העולם. וא"כ אין פלא שנסחבזבז כן משמים שרוב גדולי ישראל התגוררו בחו"ל.

סימן קיד. ולפי"ז קשה לדעת הרמב"ן וסייעתו שיש מלוא בישוב א"י אך יתקיימו שניהם, גזירת הגלות ומלאת ישוב א"י. הן אמנם יש חילוק בין עליית יחיד לעליית רבים בחומה, דביחיד אין איסור השבועה של עלי' בחומה, אבל מטעם גזירת הגלות אין מותר ליחידים לעלות אם הוא נגד גזירת הגלות. — ועוד דאפילו אחר ביאת המשיח שאז בטלו השבועות מ"מ עדיין גזירת הגלות קיים ורק הקב"ה יקבץ גלויותיו. — הן אמר דמטעם פיזור בין האומות סגי בזה, אבל אי שוקל ואי סופר לכיון המספר, ואם יעלו ביחידות צרוב השנים יהיו שמה רוב ישראל. — גם אין לומר דאפשר לקיים שניהם שיהי' חלק מישראל בא"י והשאר בכל העולם, דמי ומי ההולכים לחו"ל ומי יעלה בבה"ב. ולדעת הארז"ל זה תלוי בשורש נשמתו של כל"ה. — גם הריב"ש דסובר דעלי' לא"י הוי מלוא מ"מ כחצ' דמפני הגלות שנגזר עליהם מי שהגלם אינו מניחם לשוב. ולפי"ז אין אפשר שיתקיימו שניהם העלי' לא"י וגזירת הגלות.

סימן קמז. לכאורה ה"י סברה לומר דכיון שנגזר על ישראל להיות מפוזר ומפורד בין העמים א"כ העולה לא"י עובר את פי ה', כדמצינו גבי מרגלים שהעפילו לעלות אחר שנגזרה הגזירה אמר עליהם הכי' למה זה אתם עוזרים את פי ה', אבל אין הדבר כן, שהרי הרבה תנאים נשארו בא"י אף אחר החורבן וגזירת הגלות, ולדעת הרמב"ם מוכרח שיהיו תמיד בני' בא"י עבור קידוש החודש, וצדאי רצון הבו"ת שיהי' בני' בא"י אף בזמן הגלות. דגם א"י בכלל ארבע רוחות השמים. ואין זה דומה לגזירת דור המדברה. — יבואר דגזירת הגלות אין בה לא לזוי ולא איסור ולא חיוב אלא הכל תלוי בהשגחה העליונה, וליחידים אין איסור לעלות מחמת גזירת הגלות, דאין לחוש שבמשך הזמן יעלו כל ישראל לא"י, כי הקב"ה גזר שיהיו ישראל מפוזרים עד עת הגאולה, ודבר אלקינו יקום לעולם, והוא ית' מנהיג עולמו כרצונו. — אלא

מסוגלים לתקן יותר ולפרסם תורתו ואמונתו בעולם. — גם האזה"ח הק' כתב הטעם שבביל צירור הנילוותו ובמקום אחר כ' הטעם שבביל שכתבוש מדת הדין ואם לא יקיימו גזירת זירוי בניו ח"ו חרב מרובה. — ובמה"ק הביא שם הרמ"ע מפלנו דחלית הגלות הוא לעבר אויר העולם, ולכן אריכו להיות לדיקים ועובדי ה' בכל המקומות.

סימן קיא. גם השל"ק שמפליג במלאת ישוב א"י כתב דהגלות הוא לעובת כי הגלויות גורמים גאולה גדולה לעתיד. עכ"פ מפורש יולא בפסוקים ובדחז"ל דהגלות הוא גזירת המקום ב"ה עד שיבא מלך המשיח ויקבץ גלויותיו. — גם הרמב"ן ז"ל כ' דהגלות מליל מכלי ח"ו.

סימן קיב. ביאור המד"ר צפתיחתא דאיכ"ר דאדה"ר יידון בגירושין ושלוחין אף בניו הכנים אותם לא"י ודן אותם בגירושין ושלוחין, דקשה מדוע כפל הלשון גירושין ושלוחין. ולפי הני"ל הכונה שכמו שדה"ר גורש מן עזן ושולח לעוב"י לחיקון העולם, כמו כן ישראל גלו מארצם ונעשו שליחים לתקן איש איש כפי מדתו בכל מקום צואו.

סימן קיג. גם איתא צמד"ר שאברהם צרר גיבנם והקב"ה צרר לו את המלכות. ונתחבצו צמאמר זה מפרשי המד"ר היפ"ת ומה"ק, והמה"ק דחה פי' היפ"ת אבל גם צפירושיו ישנם הרבה דקדוקים. — ויתיישב עפ"ד היש"מ זלה"ה בצפלי"מ מזמור קמ"ג דעיקר עבודה הדיקים לריך להיות שלא עמלק"פ אלא ארצה יש לעשות רצונו גם על מנת שיסבול צגיבנם. ואפשר לכן צחר א"א צגיבנם כדי שלא יפסיד מלוא התלויות צארן, מועב לו לסבול צגיבנם מלהפסיד מלוא. אולם הקב"ה אמר לו שמשלם שכר לעושי רצונו, ושהגלות הוא לעובת ישראל להפטר מעונש הגיבנם, ושוב הסכימה דעת א"א לדעת צוראו ית'. — ויוצן צזה המד"ר פ' מסעי שהראה הקב"ה למשה כל מה שהי' ועחוד להיות ואף הגיבנם, וכשנחייירא א"ל הראיחיק צענין ושמה לא תצבור, דלפי שהראה לו כל צער הגלות שיהיו גולים מא"י לכן הראה לו

שעדיין יש להבין איך כתב הרמב"ן ז"ל לשון מחוייב כאו"א, אם גזירת הגלות במקומה עומדת.

סימן קמ"ז. יבואר בדברים ברורים ונכונים, דהנה ישנם מלות ואיסורין שאמרינן לפעמים דהוי' ולפעמים הותרה, ויש בזה מחלוקת ומצדקה גדולה בין הפוסקים. — וכתב הרשב"א בדין העוסק במלוה פטור מן המלוה למה לי קרא פשיעא למה יניח מלוה זו בשביל האחרת, וחיי' שם שני תירושים. ולחיי' האחד הא קמ"ל דהעוסק במלוה פטור מן המלוה האחרת דהוי' אללו בהותרה, ולחיי' השני אינה אלא דחוי'. — והאחרונים פליגי בזה, יש סוברין דהוי' הותרה ופטור לגמרי מלעשותה, ויש סוברין דאינה אלא דחוי' וחייבא רמיא עלי' לקיימא אלא שמיפטור מחמת שעוסק במלוה אחרת.

אי"כ אלו ואלו מקיימים שליחותו של הבו"מ, והכל תלוי בהשגחה העליונה ומה' מלעדי גבר כווננו כפי' הבעש"ע הקי' זי"ע ולפעמים האדם חושב שהולך לדרכו בשביל מו"מ אבל באמת מה' מלעדי גבר כווננו שצריך לתקן שם בצורתו ותפלתו. — ויוצן עוד סיוס הכתוב ודרכו יחפץ, דרק כשהולך לדבר מלוה לעשות חפץ הבו"מ אז מה' מלעדי גבר כווננו, אבל כשאינו בוחר בדרך הטוב, אף כי מניחים אותו מן השמים כי לא נוטלים הבחירה, אין שייך לומר בזה מה' מלעדי גבר כווננו. — ואיחא בגמרא בדרך שאדם רואה לילך מוליכין אותו, דאם דעתו ורצונו לש"ש אז המלאך הטוב הנבדל מאותה מחשבה עובד מוליכו בדרך אמת, ואם לאו מלאך רע מוליכו למה שהוא נגד רצון הבו"מ. ולפי"ז אנחנו שלא נדע מי צריך להיות בא"י ומי בחו"ל אין לנו להשטן אלא על אצונו שבשמים, והוא יבין מלעדיו.

סימן קי"ח. ולפי"ז אין שום סתירה בדברי השלה"ק שכי' דהגלות הוא הכרחי ואעפ"י"כ הפליג מאד במלות ישב א"י דחרייכוו איתנבו, דודאי צריכין להיות ישראל גם בא"י. וצימיו הוי' התגברות הילכה"ר שלא ליסע לא"י לכן ראה לנחון להלביב הלצבות ולהודיע מעלת א"י לחזק את אותן הצריכין להיות בא"י. — וגם החרדים הזכיר להיות י"ש כפלי מנחומ"ל ואנשים כאלו בודאי מוליכין אותם מן השמים למקום אשר צריכין להיות שמה.

סימן קכ. ומהאי עממא לא נסע ר"ז לא"י עד שראה שעורים בחלום, לפי שלא רצה לעשות מעשה עד שגילו לו מן השמים. — וכי"כ הישי"מ זלבי"ה דהמעלה הכי גדולה היא להיות דבוק בבי' עד שלא יעשה שום תנועה כ"א בראון השי"ת. וראוים הדברים למי שאומרים כי הוא התנהג ככה. ולהכי המחין ר"ז אף שהי' לו השתוקקות גדול לא"י עד שגילו לו משמים. — ומכא גופא שר"ז לא נסע לא"י עד שראה בחלום שסרו עוונותיו מזה אפשר להתבונן עד כמה צריך האדם לירא ולפחד שלא ליסב בא"י בעודו מלוכלך בחטאים. — גם הרה"ק הר"פ מקארין זלבי"ה כתב במאמריו שרצונו וחפצו לקבוע דירתו בא"י אבל אף בראון השי"ת.

סימן קי"ז. ולפי"ז אפי"ל דהוא הדבר גם במלות ישב א"י דמפאת גזירת הגלות נדחה מלוה זו, אלא שיש לחקור אם אמרינן דהופקע לגמרי ובטלה מלות ישב א"י, או דנדחה מחמת גזירת הגלות אבל עכ"פ חייבא רמיא עלי'. — והנה דעת הריטב"א שכי' בני האלו שלא לשב למארים דמחמת גזירת הגלות הותר, ומכש"כ שלדעתו הופקעה גם מלות ישב א"י בשביל גזירת הגלות. — אבל דעת הרמב"ן דלא הותרה לגמרי אלא דחוי' ועדיין חייבא רמיא על כ"א מישראל אלא שאנוסים אנחנו מחמת גזירת הגלות. — והנ"מ היא לדעת הסוברין שהופקע לגמרי גם הדריס בא"י אינם מקיימים מלות וישבתם בה, זולת מה שהתורה והמלות חשבים שמה יותר במקום הקודש. — ולדעת הסוברין נדחה אי"כ הזוכה לדור בא"י שפיר מקיים המלוה. — גם האבני נזר נוטה לומר דעת הרמב"ן שהמלוה מופלת רק על הדריס בא"י. — גם הריב"ש דסובר דעלי' לא"י הוי מלוה כתב דאין צעלם ההליכה מלוה אלא לפי שישוב א"י הוי מלוה לכן הוי ההליכה ג"כ עוסק במלוה. ולהג"ל דיוון דבישיבה בא"י מקיים מלוה לכן הוי גם ההליכה עוסק במלוה.

סימן קי"ח. עכ"פ בזמן שאין הוי' לעלות לא"י ואריכים להיות בני ישראל בכל ארצות פזורהם,

כונתו רצוי' הוי בזמירותו עזירה כיון דאית צ"י חשש תקלה וקרא עייז רשע — וכ"ה גם בישוב א"י דכיון דאית צ"י חשש תקלה צריך להיות דיקא בכונה רצוי' — מה גם דיש סתירות רבות בש"ס אמירתא דלעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה, ואין ללמוד משם על מלות ישוב א"י דאית צ"י חשש תקלה מרובה אם עושה שלא לשמה.

סימן קכג. זיאר אומרס ז"ל לעולם יעסוק אדם צחוי"מ אפילו שלא לשמה. — סתירה מהספרי המובא בצרייתא בנדרים אל תעשם עטרה להתגדר בם וכו'. והזרע אצרכם פ"י דהגמ' דלעולם יעסוק אדם מיירי כשעושה מאהבא השכר ויראת העונש, והצרייתא האל תעשם עטרה או קרדוס מיירי כשעושה בשביל תועלת עבדי וגשמי כגון פרנסה. — תי' זה נישא לדברי הרמב"ם והרמב"ן והריב"ז דרק לאהבא שכר ויראת העונש מותר שלא לשמה. — אצל לדעת החוס' בצרכות דגם בשביל שיכבדוהו מותר לעסוק אפילו שלא לשמה נמצא לפי"ז סתירה מהספרי ומגמ' נדרים. — אולם מצינו שהחוס' עצמם סותרים דצריכס במקום אחר. ואולי י"ל כמ"ש המהרש"ל דלפי שהיו צעלי חוס' הרבה לכן מוצאים לפעמים סתירה בדצריכס. — צוה"ק חושב בין הע"ר אותן הצוים צחי כנסיות שלא לשמה, וכ' שם הרח"ו דהוא בכלל נוח לו שנהפכה וכו', הרי דלאו דוקא הלומד לקנטר הוא בכלל זה.

סימן קכד. איך שיהי' ההכרעה צדין דלעולם יעסוק אדם בתומ"ל אפילו שלא לשמה, מכל מקום לא נאמר זאת על מלות ישוב א"י דלריך שיהי' דוקא לשמה כאשר נתבאר. — ואף שצדינא דהכל מעלין לא מצינו צו"ע וצפוסקים כהכרעה המהרש"ק דכשנוסע שלא לשמה אינו יכול לכופה, אפשר משום שלא רצו לבטל תקנ"ח צענין הכתובה דח"א למסור לבי"ד דבר החלוי במחשבה. — וכן מצינו דאף שנמנעו מלהשביע את האשה מ"מ תקנו שתהא נודרת ליחומים. — ולדעת המהרש"ק ז"ל דאם אין אומדנא להיפך אוקמינן אחזקתי' שנוסע לש"ש. — גם האלשיך הק' כ' דאין אדם זוכה לדירת א"י אלא בהולך שמה בשביל קדושתה.

סימן קכה. גם האוה"ח הק' הזכיר שלא תהי' כונה ישוב הארץ להנאת הגוף אלא לשם ה'. —

סימן קכא. ועל גודל הזכירות שלא להיות צא"י מי שעלול לחטוא תעיד התקנה שתקנו הראשונים צירושלים עיה"ק שלא ידורו שמה רוקים מנן עשרים שנה ומעלה אף שמ"ד בהלכה מותר להתאחר, ואפי"ה בשביל שחששו למכשול גזרו אומר על כל רוק מנן עשרים עד ששים שנה שמחוייב תיקף ומיד לנ"ח מירושלים לחו"ל והרשות לגרשו מן הארץ ולרדוף אותו עד חרמה. ואנחנו לא נוכל לגרש צכה"ג מן הארץ, אבל ודאי דאין צדינו לאסור לנ"ח צכה"ג. — ואיחא במדרש תהלים מי יגור צהאליך וכו' מאן יכול לאיתובא גנך. ואם המלך דוד החסיד קרי בחיל מי יגור צהאליך אן יתמי דיתמי מה נענה אצתרי'. — וראה זה פלא שהתקנה הג"ל נחתמה מרו"מ ורו"צ גאוני ארץ ציוס ה' אייר לפני יותר משתי מאות שנה, צאותו יום המר שמשנאי ה' גשאו ראש והשתלטו על א"י במלכות זדון, צאותו היום התעוררו תקיפי דארעא דישאל לגדור גדר ולעמוד בפרץ למנן קדושת ארץ ישראל, ורוה"ק הופיעה צבית מדרשם.

סימן קכב. וכחצ הפני"י בשלהי כחוצות על המאמר הדר צא"י שריו בלא עון, דרק מי שדר צא"י לשם מלות ישוב א"י אז אף אם תקף עליו יצרו ונכשל בצעירה ודאי תובה על הראשונות ושצ ורפא לו. אבל מי שדר צא"י דרך מקרה וכל שכן מי שהולך אחר יצרו הרע עליו נאמר ותצואו ותעמאו את ארצי וגו'. — גם המהרש"ק כ' דדין דיכול לכופה לעלות לא"י הוא רק אם עולה לשם מלוא אבל אם נוסע לשם כונה אחרת אין יכול לכופה. והעלה שם דאף באומדנא דמוכח שנוסע לשם כונה אחרת תוכל לעכצו. ואף שצא"י נר הביא דמחשו' הר"ן ומהרי"ט משמע דגם צלי כונה מלוא מחוייב לעלות עמו, אולם נראה דהיכא שידוע בודאי שאינו נוסע לכונה מלוא אינו יכול לכופה. — וכבר נתבאר לעיל דמלות ראי' אינה נחשבת למלוא אם אין לצבו שלם עם ה', וכן גם מלות ישיבה א"י צריכה להיות בכונה לקיום התורה ומלות. — ולי"ד למה דאמרין בשאר מלות מחוץ שלא לשמה צא לשמה, דמלוא זו לא נאמרה אלא על תנאי של קיום התורה והמלות, ואם הוא צעל עזירה אז הוי ישיבתו צא"י עזירה גדולה, וגם מעמא את הארץ. — וכן מצינו גבי מירות שכ' הר"ן בנדרים דאם אין

כן מצוה גם צפרדרא, דלעחיד יעטרו רשעים מא"י, אמנם זה דחוק מאוד.

סימן קכב. חולם יוצרו דבריו הק' על נכון עפמ"ש
בס' נחמ' ה' לנצי דמקום הקודש מקום השכינה
נחקפלה ותחתייה בזה רעועה מארץ העמים ועל רעועה
זאת בנו שם העכו"ם בית ע"ז שלהם, כי אדמת הקודש
אינה מקבלת כל עומאה. — וע"כ אין הפירוש שנצטעה
הארץ ונעטקה האדמה ממקומה, אלא הכונה על
מרכז הפנימי של האדמה ושוורשה. — וכע"ז היא
ציעקב שדחז"ל ע"כ"פ הארץ אשר אתה שוכב עליה
מלמד שקפלה והניחה תחת יע"א. — וכ"כ צוה"ק
ויצבהארז"ל דלפי שא"י ומקום המקדש היא עם ישראל
צמדבר לכן הותר להם להקריב קרבנות שמה. —
ובדרך זה פ"י הערבי נחל הא דילפיין סותר על מנת
לצנות צמקומו מהכחוד דעפ"י ה' יחנו וגו', דכיון
שכלך עממם א"י חשיב הכל למיזם אחד. — גם
השלה"ק כ' דלכן הותר להביא את יעקב אבי"ה אחר
הסתלקותו לא"י לפי שגם בצמרים יש על אדמת א"י.
— ובש"ך עכ"ה כ' שנשתלחה רעועה מא"י לגושן
ומתקפלת והולכת לפניו ויעקב צתוכה. — וכ"ז הוא
סובב רק על פנימיות הארץ שהוא השורש כל דבר,
היא נעלמה מסתם בני אדם ולא נתגלה אלא ללדיקים
אמיתיים המרגישים צין עומאה לעברה.

סימן קכג. גם צוה"ק מסביר אומרים ז"ל מלמד
שנחקפלה לו א"י, דהכונה על ארץ עילאה,
והיינו שארעה קדישא עילאה הוא המרכז הפנימי
וכשורש של א"י דלמטה. — ישוץ על ק"י הרמזים
בס' המורה מדוע אמרה החורה צמקום אשר יבחר
ולא פרע מקום המקדש בר המורי' שהי' ידוע אז,
לפי דאז צשעת קבלת החורה היא מקום הקודש נע
וגד עממם צמדבר ולא נודע אי מקומו לכן קראו
בלשון נסתר. — ולפי"ז יש שני אופני הקאה מא"י
לעוברי עזירה, הא' שמתקפלת האדמה תחתיו ובה
שמה רעועה של אדמה עמאה, והב' שנחגרש לגמרי
מן הארץ בגלוי. — נמאל דהרשעים אינם דרים לעולם
בא"י. ורוב דברי החסל"א מיוסדים על דברים נעלמים
ולא דיבר אלא מצני גילו שצאו צסוד ה' ויודעים מי
הוא היושב בא"י ומי יושב על רעועה ארץ העמים.

יבאור המדרש צפתיחה לאיכ"ר דרבי הוי משלה למייתי
נעורי קרתא, דקשה למה קרא לרש מערתא וסנערא
מחריבי קרתא. ולהג"ל יובן דלפי שמנהיגי העיר חשבו
ששומרי השדות הם שומרי העיר ולא העוסקים בחורה
לכן קרא אותם מחריבי קרתא, דעיקר הישוץ ארץ
להיות צכונה לשם ה'.

סימן קכו. ויובן צזה מ"ש רב כהנא על ישיבתו
בא"י שצא לו כעונש על דנסב כהנחא, דלפי
מה שנתבאר ארץ הנסיעה לא"י להיות רק לש"ש, וכיון
שתחלת נסיעתו של ר"ב היא מפני אימת המלכות, לכן
היא זה צעיניו גלות ועונש. ושפיר ניחא מה שהפיסו
דעמו אשר האמוראים שאמרו לו למקום חורה גלית,
דסוכ"ם הרי עסק בחורה אח"כ בא"י ומתוך שלא
לשמה צא אח"כ לשמה.

סימן קכז. מילתא דתמוכ צסכ"ק חסד לאצרכם
דכל הדר בא"י נקרא לדיק דאם לא היא לדיק
היתה הארץ מקיאו. וזה פליאה נשגבה דהלא כמה
עוברי עזירה ישבו בא"י ולא הקיאה אותם הארץ
עד שנתמלא סאחס. גם ה"ז אומות ישבו שמה כמה
דורות. — ובגמרא סנהדרין אמר רבא"י עכ"כ כי
אבוד תצדון מבר, שמע מינה דמברה דמארי עלמא
תמני מאה וחמשין ותרתי הוו. וכן צגמ' גיעין לא
חרכה א"י עד שעצדו צה ז' צתי דינים ע"ז, ואפ"ה
לא הקיאה אותם הארץ. וכן צסדום וצמשמשי אחאב
לא הקיאה אותם הארץ עד שצא קילס. — גם צימי
התכ"ד ישבו בא"י ערביים רשעים, ולא הקיאה אותם
הארץ. — ועטם הדבר לפי שאין הקצ"ה ממחר להפרע
מעושי הרעה, כמו שדרשו מהפסוק אשר אין נעשה
פחגם הרעה מברה וגו'. — וכן אפשר להביא כמה
ראיות מהפסוקים ומדחז"ל דאפשר לישב בא"י ולהרשיע
כי אין הקצ"ה נועל הצחירה מן האדם, וע"כ שאין
דברי החסל"א כפשוטן דמדלא הקיאה אותם הארץ
לדיקים הם.

סימן קכח. איצרא דנכדו רבז חיד"א ז"ל כתב
צשה"ג שהי' למראה עיניו כתי"ק זקנו צעל
חסל"א וראה שנפלו שבושים צדפוסים ועלה כולו
קמשויים, ולפי"ז היא מקום לומר דעעות נפל צדפוס.
— או דאפ"ל דדברי החסל"א קאי על העתיד, כאשר

ידור אדם בא"י אפילו צעיר שרובה גויים, ולא צעיר שרובה מינים. ד) מי שאין לו פרנסה אין לו ליסע לא"י דעניות מעבירה על דעתו ועל דעת קונו. ה) אף שיש פלוגתא בין הרמב"ן ושאר הראשונים אם יש חיוב לעלות לא"י, מ"מ מחמת גזירת הגלות ע"כ שאף לדעת הרמב"ן אין החיוב לעלות אלא שהזוכים לישב שמה מקיימים מצות ישוב א"י, אבל גם היושבים בגולה מקיימים צוה רצון הבו"ה ואלו ואלו זריכים שיהיו דעתם לש"ש לקיים שליחות ההשגחה העליונה. ו) אלו האומרים שכל ישראל יסעו לא"י ערם ביאת המשיח דברי מניות ואפיקורסות צפיהם, שזה נגד המבואר בפסוקים ודברי חז"ל. והמאמין האמתי א"א שיחיה זאת. ז) צענין האיכור ללאת מא"י היא מצוה גדולה בין הראשונים, והרבה פוסקים השמיטו דין זה, ובכה"ג היבא דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, ומלך ההלכה אין צדיקו להחמיר בכה"ג. ח) העוסק במצוה חשוב בחז"ל אין לו לבעל ממנה לעלות לא"י. ט) נסיעה לא"י צריך להיות דוקא לשמה לשם קיום החורה והמצוה. י) כל השולח מעות לעניי א"י העוסקים בחורה ומקיימים מצוה"י מקיימין צוה מצות ישוב א"י כתיובה. יא) גם לכהן מותר עכשיו ללאת מא"י לחז"ל, דעכשיו גם בא"י אין מקום מוחזק צטברה. יב) לקנות בית או שדה מעכו"ם בא"י הוא מצוה יותר מעלי' לא"י. ולעומת זאת המסייע לזה שיתיישב שמה אפיקורסים ומחטיאי הרבים עוצרין על לאזין דאורייתא. יג) מי שאינו מתנהג כשורה בא"י מצוה להשתדל שיעוצר את הארץ ויילך לו לחז"ל, וכ"ז הוא אף בעצרות שאדם דש צעקביו, ולריך להתאמץ להביל ארסיק מעומאת המחטיאים את הארץ.

סימן קל"ד. דברים כדרכונות להעיר אחון שומעת דברי אמת שלא כימים הראשונים הימים האלה וכל פרטי ההלכות שנתאצרו סוצצים הולכים על שנים כחוקים כאשר לא נחפשטע עדיין נגע הניונות צעולם, וצחקופה חשכה וגוראח כוז אפשר דכו"ע מודי לשיעת הר"ח. — ומכש"כ כאשר יש בא"י שלטון של מינים המעצרים על הדת מאות אלפים ורצות מבני"י, וצפרט שאה"כ מושל מקשיב וגוי כל משרתיו רשעים והרמ"ע מפאנו כתב העטם לפי שכולם נגררין אחר הממשלה.

סימן קל"א. והמהר"ם הגיז בספרו שפת אמת הפליג בגודל המצוה להחזיק עניי א"י ושפר מררות על אלו שאמרו שהיושבים בא"י עוצרים על גזירת ה' שתהי' הארץ שממה, וכבר נתבאר דלפון הבו"ה שגם בא"י יהי' חלק מישאל אף בזמן הגלות, ואדרבה מצוה גדולה לתומכם וצוה יש לנו חלק במצות החלויות בארץ שהם מקיימים. — ואינו מובן מש"כ דהמרגלים לא דברו סרה על הארץ אלא על יושבי' ולכן נעשו, וצוה הוכיח צעצט תוכחתו את האנשים החטאים צימיו אשר גם הם דברו סרה על תושביה. — וזה תמוה שכרי המרגלים נשלחו בשביל כך להודיע החזק הוא וגוי, וכ"כ הרמב"ן ז"ל בכ"מ שטענש ה' צעבור שהוליאו דנת הארץ דיקא ולא על אנשי'. — ועוד דאין איסור לדבר לה"ר על הכנענים, וגם הכתוב מעיד כמעשה ארץ מזרים וגוי' שהיו מקולקלין מכל האומות, כרי שפרט קלקלתם כדי לידע להזהר מהם. — ולכן עכ"ל דאין כונת המהר"ם הגיז לדמות ממש האנשים שצימיו להמרגלים, שהמרגלים לא דברו על הארץ, אלא שר"ל כמו שהמרגלים פתחו תחלה בשבת הארץ ואח"כ סבבו לרעה, ככה עשו צימיו עד שדברו סרה גם על תושבי' הכפרים.

סימן קל"ב. וצטיקר חטא המרגלים שאמרו ארץ אוכלת יושבי', כלשון הזה כתב צתשי' מהר"ם שכלצבו, והקשה צפאת השולחן הלא לשון זה אמרו המרגלים. ותי' דעלם הדברים אמת הם דהחוטא צפלעין של מלך מסוכן בענשו, אלא שהמרגלים גינו דבר זה. — ודברי פאת השולחן מבוארים צקלרש צשלה"ק פי' לך דאף שהמרגלים דברו זה הפסוק הם דברו לרעה והוליאו דברי קדושה לחולין חולין הוא להם. — חזינן דעל עוצרי עבירה צמקום הקודש צאמת נאמרו הדברים דארץ אוכלת יושבי' היא, וא"כ מי לא יירא לנפשו.

סימן קל"ג. יבוארו שלש עשרה עיקרים צדין ישוב א"י : א) לדיק חמים היושב בא"י זכות גדול הוא לו לדעת כל הפוסקים. ב) עוצר עבירה היושב בא"י מעמא את הארץ וגדול עונו מנשו, וכמו ששקולה ישיבת א"י ככל החורה כולה באיש' לדיק, כן שקולה א"י ככל העצירות שנתורה באדם רשע וחוטא. ג) אין לדור בא"י צמקום רשעים, ולא אמרו אלא לעולם

סימן קל"ה. וכתב באגרת שמואל על רות דחטאו של אלימלך ה'י על שלא הלך לו ממקום הרשע ששפטו את שופטיהם, אבל מפני הרעב לכבוד עלמו הלך לו. — וזימניו הנסיונות עלומות בא"י והרבה כשרים נחפסים צדיעות כוזבות של מינות ואפיקורסות מחמת השפעת המדינה והמפלגות, החילתו באונם בשביל פרנסה וכדומה, וסופו בראון.

סימן קל"ו. מבואר בסי' יראים דהמחניף לרשעים בא"י מעמא את הארץ וגורם לשכינה שחסתלק מישאל ועובר על שני לאוין. — ובי' האור"ח הק' עה"פ ולא תקיף וגו' דאם לא ישמרו המלות תקיף הארץ אף השומרים על שלא מיחו בשלא שמרו, ודברים אלו נוקבים ויורדים להדרי בען. — אמנם בעוב"ר לא די שאינם מוחין אלא מחפין על מעשי המינים ונמשכן אחרי דעותיהם. — וזפרט שכל מגמחם להכשיל ולהפוך העולם למינות.

סימן קל"ז. ומלבד שקשה ליזכר מחמת חומר המלות החלויות בארץ, נחוסף בדורות האחרונים עוד האיסור החמור ללמוד לשונות נכרים, וחתמו כל גאוני וקדושי ישראל בעת ההוא על החרם הנורא הזה, ונתחזק האיסור אח"כ כמ"פ ע"י גדולי הדורות. ואיסור זה נעשה רק על א"י. ועכשיו בעוב"ר רובם ככולם עוברים שם על החרם החמור הזה, ולא עוד אלא שלומדים שם לשונם העמא עברית שצדו מלבם, ויחבאר חומר האיסור של העברית במאמר השלישי. — באי' מנוסחתי החרם על לימוד לשונות זרים נאמר דאף אם יהיו המייסדים מפורסמים ללדיקים ויאמרו שכונתם לש"ש ולחזוק האמונה לא יצאו ולא ישמעו להם. הרי שהבינו שבעיקבה דמשיחא יש מלאות שגם מפורסמים לגאונים ולדיקים יתנו ידם לייסד בית חינוך כזה.

סימן קל"ח. ומצינו בגמ' צ"מ שנשנו כמה מימרות לפי מלך הדור. וכ"כ אפי"ל בדמנינים הקודמים של החרדים והשלה"ק ה'י גורך יותר להפליג בשבח ישב א"י כדי לעורר הראוים לכך, דקלי הדעת בלא"ה לא ראו ליסע לא"י. — ועכשיו נהפוך הוא שהמינים הדורסים צרגל גאוה כל מלות ה' תפסו לכלי זינם צמלות ישב א"י כדי ללודד נפשות נקיות. — וצדך

נחות אפשר להעמים רמז צמ"ש חז"ל משהרב ציהמ"ק ניטל טעם ציאה וניתן לעוברי עזירה, שחז"ל ראו ברות קדשם שיצא זמן אשר הם"מ ימסור טעם זה של ציאת הארץ לעוברי עזירה להסית ולהדית.

סימן קל"ט. עוד זאת שהליונים עשו ממלות ישוב א"י חק לע"י הליונית שלהם, ואח"כ עושים עם העולים שחת ממשתלם ככל העולה על רוחם להפכם למינות ר"ל. — וזה דרכם כסל למו מאז התנוצץ רעיון הליוני להתגרות באומות ולהלשין על ישראל, כאשר יעידו ויגידו גדולי ישראל מקדמת דנא כי לטעך לגם עלום להגלל ממלשנותיחה, ובעוב"ר לא זכינו לגם, וגרמו מה שגרמו ועדיין לא שבנו מעשותינו. — ומלות ישוב א"י משמשת להם לסמא העינים ועל כל פשעיהם תכסה אהבת א"י. — וגרוריהם הדתיים נותנים להם יד וחזוק בזה שמגדילים מלות ישוב א"י צעיני העולם כדי להחניף להם.

סימן קמ. המיכה עלומה על האגודה שפרסמו כרח בכנסיה גדולה הרביעית שלהם שכל היבודים בכל תפלות ישראל יעלו לא"י כי הוא פלטין של מלך, ואיך פלטה קולמסם דיבורים כאלה נגד גזירת בגלות המבואר בפסוקים ודחז"ל, ושזה קיומו של עולם ומליל מן הכללי ומגיבנם. — עוד זאת יפלא שלא חילקו בין גברא לגברא, בין שומרי תורה לקלי דעת האסורים לישב בא"י ובישיבתם שמה מעבדין את הגאולה. — גם טעמם ונימוקם בשביל שא"י הוא פלטין של מלך לכן יצואו כולם שמה הוא טעמא לסתור, דאדרבה בשביל שהוא פלטין של מלך אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק, והראשונים כמלאכים פחדו וייראו לנפשמ לבוא לפלטין של מלך. — והאחרון הכביד שרובי רבבות נפשות עכורות נשרפו באש הכפירה הליונית, כי רובם ככולם אין להם אפשרות ליסע לא"י רק ע"י הליונים, הפורשים רשת לרגלם ונלבדים תחת ידיהם, ואיך זה נחנו יד לפושעים בזהכחתם זאת, ולקחו על עצמם אחריות גדולה ועלומה להפקיר נפשות ישראל. — ומבואר בקבלת רבה דר"י אור לר"ח לחזור לחז"ל כיון שבא לא"י על חמרא דהבוא רשיעא, וקי"ו לאוחס שבאים באמלעות הליונים העוקרים כל זיק של תורה ואמונה מנפשות ישראל. — ויותר תמוה שהיו בתוך

אותה הכנסו רבנים יראי ה' שאינם מסכימים בלצט
לכ"ז, אמנם דא עקא שהכל הוא ציד המנהלים בחומר
ציד היוצא.

סימן קמא. ומלבד שיגנס עעמים ושגבים שאריכים
להיות בחו"ל בזמן הגלות בני שומרי תומ"ל,
יש צימיוו אלה עעם נוסף לכך, כדי שידועו לערם
של היראים הגאנקים תחת שבע המושלים האפיקורסים
לרצים, ולהכריחם שיסוגו אחר מלצט זממם הרע.
— וא"ו בגמ' פסחים דהודה לו הווא מינא לר"א
שמה"ע לא מכלים את ישראל דלא ליקרי להו מלכות
קטיעא. הרי שאלמלי היו כל ישראל תחת ממשלה אחת
היו ח"ו מכלים אותם, ורק מחמת הצושה שיטארו
ישראל בשאר מדינות ומנעים מזה. — וגדולה מזה
הצושה כמ"ש הרמב"ם בפיה"מ פ' חלק והחוב"ל בשער
הצחינה שגמנעים מהרבה דברים מגונים בשביל הצושה.
— וק"ו שיהי להם לצושה למושלי ישראל אם יטארו
בשאר המדינות בני שומרי תומ"ל ובממשלתם שגסם
ישראל מכונה יעצרו את כולם על הדת ח"ו.
ואמרו חז"ל גדולה השנאה ששונאים עמי הארץ
לח"ה יותר משנאת עובדי כוכבים לישראל,
ותניא עוד שם אלמלא אנו לריכים להם למו"מ היו
הורגין אותנו. והמג"א הלכות בהמ"ז פסק דרשע
בפרהסיא לא גרע מע"ה בזמן התלמוד. — וכש"כ
אלה המוחזקין להעביר על הדת, והתפארו בפרהסיא
לאמר שרגנס לעקור את דת תורה"ק ח"ו. ורק מחמת
שנמלאים בחו"ל שומרי תומ"ל כסיפא להו מילתא
להוליא מחשבתם לפועל, אשר על כן מתאמלים להביא
תחת ידיהם כל בניי כדי שיוכלו לעשות כל מה שלצט
חפץ.

סימן קמב. הבל יפלה פיהם של הצושים שאם כל
שומרי תומ"ל יהיו צא"י ויכלו להלחם יותר נגד
המיינים, כי הציונים הכופרים עלמם מכרחים השכם
והערב שיצואו כולם לח"י, אין זה אלא שלצט
סמוך ובעוה שבמשך הזמן יתפסו לרשתם את כל
העולים אף היראים.

סימן קמג. וכבר הוצאו מדרשי חז"ל דמשה הוכיח
את ישראל והזהירם שיעששו על החטאים, אבל
בלעם הרשע אמר להם אל תחירארו כדי להפילם

ולהכשילם. — האף אמנם שצרכותיו של בלעם היו
בצושה מאת ה' ונכתבו בזה"ק, אבל מרע"ה אמר
להם הצרכות והשצחים וגם את התוכחות, ובלעם הרשע
אמר רק הצרכות ולא האזהרות, וצאו ישראל לעשות
ונפלו בשעים ר"ל. — ויוצן צוה מאמר פליאה צחרגוס
יונתן ואינון צכין וקריין שמע, דלפי ששמעו לעלת
בלעם שאמר להם רק הצרכות והשצחים ולא אמר להם
האזהרה הכחוצה צק"ש השמרו לכם וגו' לכן נכשלו
ונפלו בשעים, וכאשר התחרטו ועשו תשובה צכו וקראו
ק"ש להתצוקן צמה שכתוב צק"ש. — והלצושים צימיוו
חפסו דרכו של בלעם הרשע לפרסם מעלת ח"י ולהעלים
האזהרות והתנאים שנאמרו צישוב ח"י. גם מעלימים
מה שמצאר בזה"ק ובחז"ל שגזר על ישראל גזירת
הגלות ורק הקצ"ה יקצן גליותינו, הוא ולא אחר.

סימן קמד. ואיחא בגמ' צרכות שצטלו מלומר עשרת
הצברות מפני חרעומת המינין, שלא יאמרו
אין שאר תורה אמת. הרי שאפילו עשרת הדברות שהם
עיקרי הדת ומפי הגבורה שמענום צעלוס ואסרום
לקרות צצבור ואף לכחצו צעצלא צצוהכנ"ם כדי שלא
יאמרו אין שאר תורה אמת, ומכש"כ צמארה אחת
של ישוב ח"י שאף אלו ה"ו כחוצה צעשרת הדברות
לא ה"ו לפרסם זאת צרצים. — וצסה"ק דצרי יחזקאל
קלא צקללות נמרזות אותם שאמרו שהדר צא"י אף
שאינו מקיים התורה אין צו עון, אף שלא נחפשע עדיין
רעיון הציונות צימיו, ומכש"כ צזמנינו זה שכהפך כל
העולם למינות, וק"ו לפרסם הפלגת דברים נגד האמת.

סימן קמה. כבר נתצאר שכל דברות קודש של
החכמים שצכל הדורות מכוונים נגד אותו
יה"ר והמכשלה השולטת צדורם. — צדורות הקודמים
התצבר היה"ר למנוע אף היחודים הצריכים ליסע
לא"י לצוה שמה, לכן הלהיבו הלצבות לעוררם ולחזקם.
כאשר כתצו התהדים צימיו שעיניהם רואות שעמלק
מזדמן להם צדרך למנוע ציאתם לא"י. — וצימיוו
נהפוך הוא שעמלקים התייצבו צא"י וחץ שחוע לשונם
לסמות עיני כל ישראל צכח מצות ישוב ח"י. הכי
נשמכה פרשת עמלק לציהת ח"י, דצימיוו הע"ר שהמה
זרע עמלק משחמשים צמאות ציאת ח"י לעכב גאולתם
של ישראל וציאתם לא"י עם מלך המשיח. — ואולוי

אם על ידה מתגלגל מינות וכפירה בישראל מה נורא
היא קפידת הארץ.

סימן קמז. ואיחא בגמי' חולין אין מינין צעכו"ם,
דנכרים שצחו"ל מנהג אבותיהם צידיהם. ופי'
שם החוס' לזקן גם נכרים שצא"י אין אדוקים כ"כ
לשם ע"ז. ולכאורה למה יגרע א"י מחו"ל — יבואר
עפמ"ש הרמ"ע מפלגו עכ"פ יגרע ה' כך השטן וגו'
הבואר צירושלים, שהשטן צחר צירושלים להתגבר
שמה יותר. וצעכו"ר הגיעה התגברות השטן צאה"ק
עד לשיאה, שלא נשמע בכל כדור הארץ כחושבות
שעשו צארה"ק. — והנה הנכרים שצחו"ל משיפיעים
על הנכרים שצא"י כי רוצם צחו"ל. אצל בישראל
שמשחמשים בלשון מדצרת גדולות וצפוסק כי מניין
חלל חורה, ממילא השפעת המינות וכפירה שלהם
הולכת ומחפשעת על כל העולם, וצעכו"ר שטנא
נח ורבים חללים הפילו.

סימן קנ. כבר נחצאר שנסיעת א"י צריך להיות אך
לשמה לכן מי שנחטורר בלבו חשק לא"י ישקול
צנפשו אם לא צא לו אותו החשק ע"י חלקקות לשונם של
הציונים. — וכחצ צסה"ק אגרא דכלה דהיא"ר מסמא
עיני האדם לפתוחו לעבירה צאמרו שהיא מלוא, והסימן
להצחין אם היא צחמת מלוא הוא כשיתצוק צנפשו
ויראה אם גדלה חשוקתו גם לשאר מלואות, ואם לאו
יצין לאשורו שהחשוקה הזאת היא מפיתוי היא"ר,
להפילו צמכמות ותחתי' חעמוד הצהרת, וסיים שכך
היא הקבלה צידו. — וצליקועי מהר"ן כ' דציעקבא
דמשיחא יכו' מצול של אפיקורסות ויכנס אף בלצ
הכשרים, וראה צרוח קדשו המלצ ציעקבא דמשיחא.

סימן קנא. חז"ל הורונו לעשות היפך ממה שאומרים
המינים כדי שלא ליגרור אצחרייהו, ועמאו
את הכהן העוסק צפרה חדומה כדי להוליא מלצן של
לדוקים. — ומצינו צגמ' צרכות שבתנאים אמרו בהיפך
ממה שאמר חנינא צן אחי ר"י אף שהי' מגדולי חכמי
התנאים ולא הניח כמותו צא"י, צשציל שהי' מעבר
שנים צחו"ל שהוא נגד ההלכה וחששו שלא יבואו לגרור
אצחתי'. — ולכאורה יש להצין הלא חכם שאסר אין
חצירו רשאי להחיר דשוי' חסיכה דאיסורא, שהוא
איסור דאורייתא, ואיך החירו החכמים מה שאסר הוא.

זה נרמז צצברי המדרש פי' שמיני זה הדבר אשר
זכר ה' חטשו, אותו יה"ר חצצירו מלצצכס, דהכונה
שצריך להצציר אותו היא"ר השולט צאותו הדור.

סימן קמז. עוד יש לדקוק עוצא צמאמר המדרש
הנ"ל ולהצין סיוס המאמר כשם שהוא יחידו
צעולם כך חכו' עצודתכס מיוחדת לפניו וכו' דלכאורה
אין לזה רמז צקרה הנ"ל. — יבואר עפמ"ש צגמי
יצמות יכול יתיירא אדם מן המקדש וכו' לא ממקדש
אחה מחיירא אלא ממי שהצכיר על המקדש. וכחצו
החוס' דצבי אציו שאין צו קדושה לא הוצרך לומר כן,
אצל גבי מקדש אלצריך משום דהוי דבר שצקדושה.
— הסצר לדבר לפי שמורה אציו חיוו אלא צשציל
ציוו ה' ואין צו צעלם שום קדושה לכן א"א לעעות.
אצל צמקדש שהוא דבר שצקדושה יש מקום לעעות
לכן הצכיר שלא מן המקדש אחה מחיירא אלא ממי
שהצכיר על המקדש. — כע"ז כחצ צס' מחולת
המחנים והצריך שם צרלויות ומסוק דלוחם שאינם
שומרים חומ"ל ועומדים צאימה וציראה לפני הס"ת,
הס"ת שלו חסור צנהגה, וציהכנ"ם שלו הוא אלם
צסחר הלב. — וצזה יוצן כונת מאחז"ל דציון שהוקם
המשכן והי' מקום לעעות לירא ממשכן משום שיש
צו קדושה, לכן הצכיר הכחצו זה הדבר אשר זכר ה'
חטשו, כלומר רק צשציל שזכר ה', ח"ש כשם שהוא
יחיד צעולמו כך חכו' עצודתכס מיוחדת לפניו. —
ודון מינה למעשה הצפיקורסים שמשחמשים צקדושה
הארץ צלי המורה ממי שזכר על קדושת הארץ, דזה
הוא ע"ז ר"ל.

סימן קמז. כע"ז העלה גם הרמצ"ם ז"ל צסה"מ
דאף צמשה רצע"ה אם נותנים לו אמיתות עלם,
לא צכונה שהש"ת שלחו הוי בכלל משחק ש"ש ודבר
אחר. — מצואר שכל עצמאות מצבעדי הש"ת הוי
ע"ז ר"ל. והכי קראו ליום אידם יום העצמאות, שזה
מראה צעליל על מינות ר"ל.

סימן קמח. וכחצ הכלי יקר דעטם השמיטה הוא
להשריש האמונה והצעתון צבי', והארץ חקפיד
ע"ז שיתגלגל על ידה כח האמונה בישראל וצבעוד
זאת חיינה מתפייסת אלא צגלות ישראל ממנה. וכש"כ

מחשבתם מתוך מעשיכם. משא"כ הכהנת המלוכה יש בה סודות וא"ל לחקור תכונתה כמו שא"ל לידע מה שבשמים לרום ובארץ לעומק. ובפרט במלוכה אשר כל מגמתה להעביר על הדת, לרריך לשמור עמנו שלא ליכנס בסכנה.

סימן קנה. ואין לתמוה למה לא ברחו הדיקים בימי אחאז ומנשה, דאולי לא הי' מליאות לדבר. ועוד שלא הי' אז עקירת כה"ת, ואחאז הי' לו מס"נ עבור התוכ"ק, זולת ירלח דע"ז דחקיף לוי. — ועוד דהי' ציבמ"ק קיים ועבודה הקרבנות ומלות עלי' לרגל וק"פ שא"ל לבעל מלות אלו עד שלא נגזרה גזירת הגלות.

סימן קנו. גם כבר נתבאר דאף לדעת הרמב"ן דסובר דישו"ב ארץ ישראל מלות עשה הוא מכל מקום דחוייה מחמת גזירת הגלות. אצל אז לא היו רשאים לעזוב הארץ ערם שהשלים מספר השנים של ונושח"ס. — ועוד דבימי אחאז ומנשה היו נציחים צא"י, משא"כ בשאר הארלות, וכתב האוה"ת הק' דהפסק הנצואה גרוע מכל הקללות שבטולם. ולכן אין ללמוד משם על דורינו השפל הזה. — ביאור מאמר הגמ' במגילה כל ימי הייתי מטער על מקרא זה והיית ממשש בזהרים כאשר ימשש העור בצפילה וכו' עד שצא מעשה לידי וכו' כל זמן שאבוקה צידי צנ"א רואין אותי ומגילין אותי מן הפחתין. ודייק המהרש"א דבצפילה מה נ"מ בן עור לפקת, ותי' דהפקת ידוע לו מצואי העיר וידוע גם בצפילה לבוין קלת. — אולם דורינו זה החושך והאפל לא רק שירדה חשכות לעולם, אלא שגם הידיעה במצואות ושבילין נעדרת, ואין על מי להשען אלא על אבינו שבשמים. — וכי הכלי יקר דצומן. בית שני ילאו רבים וכו' שלמים מן הארץ מחמת המחלוקת ומרעה יושבי צה.

סימן קנו. ואיתא בצמח"ר דלשעבר היחב מלוכה בישראל וכשעתאו ניתנה לאוה"ע, וכשעושין תשובה הקצ"ה מחזירה לישראל, חב יהי' כשיקויים ועלו מושיעים בזה ליון. וכל מעשה המלוכה עכשיו צא"י הוא מעשה הס"מ. ומי יודע אלו היו הראשונים אחנו היום אם לא היו מוחים להתיישב תחת ממשלתם.

— ואולי י"ל דאין זה דומה לגמרי למ"ש צש"ס שוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא שאסור מדאורייתא, אלא הכונה שרובץ על החתיכה איסור עכ"פ מדרבנן.

סימן קנב. ישו"ב לקושיה האחרונים על מ"ש הרמ"א דחכם שהחיר אין חזירו רשאי לאסור מגמרא הג"ל דמצואר דרק להחיר אסור מה שאסר חכם חזירו. וחו הפוסקים דמותר לאסור למה לא מציחים ראי' מגמ' הג"ל. — מ"מ יולא דהיכא דאיכא חשש דלא ליגררי אצתרי' מותר להחיר האסור. וכ"כ הרמ"ע מפאנו לא ולמד כמה ראי' לגדור גדר במקום צקטה. — אתה הראית לדעת דאף אדם גדול שעשה דבר אי' שלא כחורה גדרו גדר שלא להסכים לדבריו בשום ענין, כדי שלא לגרור אצתרי', ומכש"כ שיש להכחישו בצאותו ענין שאומר שלא כדיון. — וק"ו צ"ב של ק"ו בדרכי ה"יונים הכופרים שכל דבריהם הם נגד החורה, שהחיו"ב להגיד שלא כדבריהם אף אלו הי' מליאות לדבריהם מעיקר הדיון.

סימן קנג. עוד זאת דאחריות גדול הוא לדור תחת מלכות המינוח. וכתב הרמב"ם דאסור לדור בעיר שיש בה ע"ז אלא שאנוסים אחנונו. אלא שמלכות האומות אינה ע"ז דאינהו לגרמייכוו עבדי, ונלעויוו שלא למרוד בהם ולהתפלל לשלומם. — לא כן בצאוחה מלכות המינוח שקמה צא"י אשר בכפירה יסודה וגרוע מע"ז דשאני מינות דמשכא. וא"כ מי יודע אם מותר להכניס עמנו צנסיון שלא יפול לרשעם ח"ו, וגם שלא יתן אחיב חיזוק לדרך המינוח.

סימן קנד. וכתב המהר"ם שיק דכיון שאסור לילך במקום סכנת הגוף ק"ו דאסור לילך למקום שיש בו סכנה לנפש. — גם א"ל לדעת עד כמה יעלה צידם לצבא תחבולותיהם בהעברה על הדת. — ואמרו חז"ל אי אמר מלכותא עקרנא עורא עקר עורא וכו'. ועוד אמרו אם יהיו כל הימים דיו וכו' אין מספיקין לכתוב הללה של רשות. ויליף לה מקרא שמים לרום וארץ לעומק וגו', ולבאורה איך אפשר לדמות מעשה צנ"א לעינוי שמים וארץ. — והכונה דאף שאין אדם יודע מחשבת חזירו, מ"מ החכמים יודעים להכיר

האפשר שלא יפלו לרשת המינים. וזכר לנו מקיימין
 מלות ישוב א"י. — ולעומת זאת המחזיקים המינים
 והאפיקורסים המה בכלל מחריצים את ישוב א"י
 ומטמאים את הארץ ואת כל העולם במינות. וגדול
 עונש המחזיק ידי עוצרי עבירה מהעוצרי עבירה עצמם,
 ומדה עושה מרובה, שהמחזיקים את היראים והחרדים
 בא"י שכרם עד אין קץ ויזכו לראות בשמחת ליון
 וירושלים.

אבל אין צכחינו להכריע בזה, בפרט דכבר נתבאר
 שצריכים להיות ישראל גם בא"י. מ"מ הבו דלא להוסיף
 עלה, כי נשתנה המלצ הרבה לגריעותא. — וגדול
 עונם של אותם השמחים ביום אידם ביום העצמאות
 שלהם, שבדאי הם בכלל מנאצי ה' ותוה"ק.

סימן קנה. וברור הדבר שמועל עלינו לחזק את
 תושבי ארץ ישראל היראים לחזקם ולחומכם ככל

מאמר לשון הקודש

מאמר לשון הקודש

אבל שיהיה הסדר שצספרי כתב לימוד לה"ק בתחלה ובחוספתא כתבו לבסוף.

והנה מה שהשמיע צספרי ק"ש י"ל בפשיטות צספרי לא מיירי אלא מחיוב דאורייתא שהרי למדו מקרא דולמדתם אתם את צניכם, ובזית רענן מהמג"א על הילקוט פי' צמה שאמר מכאן אמרו דה"א שילמוד לבנו ק"ש, אבל אחר שכתב צניכם ולא צנותיכם קשה ל"ל מיעוטא הא מלוא עשה שהזמן גרמא הוא ונשים פעורות, אלא קאי אצורה, ולכן אמר מכאן אמרו ללמדו תורה, והרי דמדכתב צניכם ולא צנותיכם ע"כ דלא קאי על ק"ש אלא על תורה ואין לימוד מקרא ללמד את בנו אלא על תורה, אבל ק"ש היא כמו שאר מלוא שהחיוב צחינוך הוא רק מדצריהם, וצספרי לא חשב שם שום מלוא שחייב צחינוך אלא תורה דמיירי רק מלימוד הקרא, אבל צצרייתא שצגמי' חשב גם לולב ושאר מלוא שחייב צחינוך ופירש"י ז"ל שם שחייב לחנוכו מדצריהם לכן חשב גם ק"ש.

ובקידושין דף כ"ט גבי מלוא הבן על האב שחייב למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וכו' שם לא חשב לא ק"ש ולא שום מלוא שחייב צחינוך כי לא חשב שם אלא מה שלמוד מקראי כמבואר שם צגמי'. ומה שחשב צספרי לימוד לה"ק אף שלימוד הלשון אינו מוכח מקרא ז"ל לשיטתו דסיבר דכיון שדיעת הלשון היא חועלת ללימוד התורה דע"י שמצין הלשון מצין יותר תורה מה כתיב צה לכן חשבו בכלל לימוד התורה. ובחומש תורה תמימה כתב דלמוד מקרא דמלשון לדבר צם דרש שגם הדיבור צלה"ק היא מלוא, אבל צצרי"ס וצגמי' פי' עקב וצפמי' קידושין ד' כ"ט מבואר דמלשון לדבר צם דרשו לשיעורא דמשעב שידוע הבן לדבר חל החיוב ללמדו, וא"כ כל הקרא לא קאי רק על התורה, וז"ל שלימוד הלשון הוא רק מסצרה צכלל הלימוד, כ"ל.

היות כי צמאמרים האלה מתצארים כמה ענינים גלות פני הלוע שמתלצשים הליונים והצבועים הנגררים אחריהם להסית ולהדיח צמלצושי קדושה כמו חיוב ארץ ישראל ואהבת ישראל ואחלתא דגאולה כהנה וכהנה שמוח נרדפים לסמוח העינים, ואחד מיסודותיהם הוא שמגדילים החיוב לדבר צלה"ק ורשח זו עמנו להם לחפוש לצבות צניי' ללשונם העמא שקראוהו עברית, ולא ראייתו להעתיק פה גם השוצה אחת שכתצתי להרב הגאון המפורסם מוה"ר פנחס הירשפרונג שליט"א צמאנערעאל, אודות ענין של לה"ק כל המתצאר צזה צש"ס ופוסקים דבר דבור על אופניו, והוספתו קלח הוספות נחלות צאיה מקומן צחוק התשובה אשר העלתה מלודתי כעת צשעה שמסרתיו לצית הדפוס. והשי"ת יהי צעזרינו לכיון אל האמת ויתקדש ש"ש על ידינו.

*

הנה צעיקר הלימוד של לה"ק אף לצנים ולא צצנות כתי"ה נ"י הראה מקום לפיה"מ להרמצי"ס שחשבו למלוא קלה וכן הראה מקום לירושלמי וספרי, וראיתי לצאר קלח הענין. הנה ז"ל הספרי פי' עקב ולמדתם אתם את צניכם לדבר צם, צניכם ולא צנותיכם דברי ריב"ע, מיכן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר צציו מדבר עמו לה"ק ומלמדו תורה, וצגמי' סוכה מ"צ כתבו יודע לדבר צציו מלמדו תורה וק"ש, תורה מאי הוא תורה לוב לנו משה וגו' ק"ש מאי הוא פסוק ראשון. ובחוספתא חגיגה פ"א כתבו יודע לדבר צציו מלמדו שמע תורה ולשון קודש, נמלא שמימרא זו היא צג' מקומות צצברי חכז"ל צשנינים, צספרי השמיע ק"ש ולא כתב אלא לה"ק ותורה, וצצרייתא שצגמי' השמיע לה"ק ולא כתב אלא תורה וק"ש, ובחוספתא כתב הכל ק"ש ותורה ולה"ק

בעלמות יוסף שם שצירר בטעם. ומכ"ע נראה דמה שאמרו בקידושין דף כ"ע האב חייב צנוו ללמדו תורה ולהשיליו אשה וללמדו אומנות שלימוד אומנות הוא דוקא אחר הנשואין כסידור לשון הגמרא שכתבו אחר נשואי אשה, ועד הנשואין לריך רק ללמוד תורה ואף שאחר הנשואין הביע לשנת י"ח מ"מ עדיין מוטל על האב מצות חינוך כמו שאמרו שם בקידושין דף ל' אדידך על נאראי דצריך עד פשרים ותרחי, ואמרי לה עד פשרים וארבעה, ולמדו זה מקרא דחנך לנער על פי דרכו.

ואל השיבני ממ"ש הרמזים ז"ל ה"י דעות דרך בעלי דיעה שיקבע לו מלאכה המפרנסת אותו תהלה ואח"כ יקנה בית דירה ואח"כ ישא אשה שנאמר מי האיש אשר נטע כרם וגו' והוא מגמי סוטה מ"ד למדך תורה דרך ארץ, שזה ענין אחר שהרי למדו זה מעורכי המלחמה ולא הלכו למלחמה אלא אחר כ"י שנה וא"א לומר שלא נשאו אשה עדיין דהרי כל שעבירה בידו מחר עלי' מעורכי המלחמה, ואמרו חז"ל אפילו איסור דרבנן כגון שח צין תפלה לתפלה, ועבר כ' ולא נשא בעל מצות עשה דאורייתא כמצואר ברמזים פע"ו מה' אישות וצ"ע אה"ע סי' א' שצ"ד כופין אותו שלא לעבור על כך, ומה שהובא שם שטכשו י"ח מקילין שלא לכופ ע"ז אחר חורבן ביהמ"ק זה לא הו' שייך אז, ועכ"פ עבירה דאורייתא בידו ולא הו' מעורכי המלחמה, וצפרע שאמרו חז"ל קידושין דף כ"ע ע"ב דעבר כ' ולא נשא כל ימיו בהרכור עבירה, ואמרו ז"ל הרכורי עבירה קשין מעבירה, ובעורכי המלחמה כתיב וגשמרת מכל דבר רע ודרשו מהו להיות נשמר מהרכור עבירה, וכ"כ החמירו שם בגמ' על עבר כ' ולא נשא שאמרו שהקב"ה אומר תיפח עלמותיו ר"ל, וא"כ ע"כ מה שאמר הכי' על עורכי המלחמה ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה זה ודאי מיירי באשה שני, אבל כבר נשא אשה כהלכה בשנת י"ח, וא"כ מה שלמדך תורה ד"א שיהי' לו בית וכרם ולדעת הרמזים הו' כרם פירושו פרנסה קבועה קודם הנשואין כמ"ש שם המפרשים כל הכתוב הזה מיירי בנשואי אשה שני, וא"כ ודאי שאין להביא מזה ראוי' על אשה ראשונה שהיא חובת עליו מדאורייתא בכל אופן ואופן.

ועכ"פ מה שהשמיע. בספרי ק"ש זה מוזן היעב כמו שכתבתי, אבל מה שהשמיע בש"ס לה"ק ולא זכרו מאומה ל"ע לכאורה במאי פליגי עם הספרי והחוספתא. ומ"ש כ"ח נ"י ליישב שחלו בפלוגתא דרבי ורבנן אם ק"ש בל"ק או בכל לשון, הנה אדרבה והפוך הוא שספרי שכתב לה"ק השמיע ק"ש לגמרי, ובגמ' שחשב ק"ש השמיע לה"ק אלמא דלה"ק אינו בשביל ק"ש אלא בשביל תורה, דיותר נלך הכנה הלשון בשביל כל החורב כולה שצריכה הכנה מנשביל ק"ש שמא דין אם לא כוון אלא בפסוק ראשון בלבד י"א.

ב

גם בהשניו שיש בתוספתא שכתב לשון הקודש בסוף דלא כמ"ש בספרי בתהלה ל"ע כי אין נראה לומר צוה אין מוקדם ומאוחר ואין סדר למשנה בכה"ג, שהרי מצואר בברייתא בש"ס שלמדו הלכות מסידור הלשון, ע"י צרכות דף ד' ע"ב אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ל"י לר"י דאמר וכו' זה הסומך גאולה לתפלה, ופרש"י ז"ל מדאמר ערבית נמי ק"ש ואח"כ תפלה כתי' שסומך גאולה לתפלה דלא כריב"ל דאמר תפלה ואח"כ ק"ש אלמא דסידור הלשון דוקא הוא ללמוד ממנו הלכה, וע"י עוד יומא ד' י"ד ע"ב על המשנה ומקטיר את הקטורה ומטיב את הנרות דקאמר אלמא קטורת ברישא והדר נרות ורמינהו מי שזכה במנורה ומי שזכה בקטורת הרי שהקשה סחירה עבור סידור הלשון שמקדים במשנה קטורת לנרות, וצ"ש שם האריך עוד עוצה בסחירות כאלה מסידור הלשון, ומצואר צוה דמה שמקדים בלשון הו' הוראה צורה שמוקדם למעשה וכמו שצקראי דרשו בש"ס כ"פ ממה שמוקדם בקרא כמו כן דעתם בלשון חכמים במשנה ובצרייתא, וע"כ דמה שאמרו צ"ק דף ק"ב וע"י דף ז' דנחורא מסכתא אין סדר למשנה זה רק צבא שלימה דלפעמים נשנית בציהמ"ד מוקדם ואח"כ סידרן אחר משנה אחרת וכו' בשני מימרות אבל במימרא אחת ודאי סידור הלשון הוא דוקא. וענין זה כתבו התוס' בקידושין ר"פ האיש מקדש ד"ה האיש דאין שייך לתקן ככה לאו דוקא ולא זו אף זו דלא שייך לשנויי הכי אלא בשתי צבות אבל לא בשתי תיבות, וע"י

ועבצ"ל כן שכרי לאו כל אדם זוכה לבית וכרם ופרנסה קצובה וציד האדם הוא רק ללמוד אומנות אבל אמרו ז"ל שאין העניות והעשירות מן האומנות. ובגמרא תענית דף כ"ה שאמר ליה הקב"ה לר"א בן פדת ניהא לך דאפכי לעלמא מרישא אפשר דמתילדת בשעתא דמוני, אמרי לקמי' כולי האי ואפשר, ופירשי' ז"ל אחתי הכן ספיקא דילמא לא מיתרמינא בשעתא דמוני, וא"כ אלו שלא נולדו בשעתא דמוני הכי פטורין מלישא אשה כל ימיהם. ובגמ' מגילה דף כ"ז שאף אם אין לו מה יאכל לא ימכור ס"ת, אבל לישא אשה מוכרין ס"ת, וברמב"ם פ"י מהלכות ס"ת וצטווי"ד וש"ע ס"י ר"ע דמיירי כשאין לי דבר אחר למכור, ומבואר בזה דאף צעני מדוכא ר"ל שאין לו שום דבר אלא הס"ת ומתפרנס מן ה'אדקא מ"מ מוטל עליו החיוב לישא אשה עד שצטביל חיוב זה מותר לו למכור הס"ת אף שצטביל שום צורך אחר אינו ראוי למכרו. ועיי"ש צב"י בשם ר' מנוח ובש"ך שם, וע"ע בש"ע אר"ח ס"י קנ"ג ובאכ"ע ס"י א'. ובגמרא יבמות דף ס"ה אמר רבא נושא אדם כמה נשים והוא דמלי למיקם בצמוניכו, והבאה מימרא זו ברמב"ם פ"י"ד מה' אישות ובש"ע אכ"ע ס"י א', וא"כ מדהתנה תנאי זה דמלי למיקם בצמוניכו על נשואי כמה נשים ש"מ דנשואי אשה אחת ליתא להך תנאה דבכל אופן ואופן אינו בן חורין להצטל מחיוב נשואי אשה וממלות פ"ו, ובש"ע אכ"ע ס"י א' שצטום ענין לא יעבור עליו כי בלא נשואין אם לא צטביל הענינים שכתב שם לא זולת.

ומה שסתמו בש"ם וברמב"ם ולא פירשו דמיירי בנשואי אשה שני מנינו כה"ג צמ"ס צב"א צהר"א דף ס' פ"ב צבי דין הוא שגזור על עצמינו שלא לישא אשה ולהוליד בנים ונמלא זרעו של הצרכס כלה מאליו, וכתבו שם צתום' ד"כ דין תימא הכתיב פרו ורבו, ושמא על אותן שכבר קיימו פ"ו קאמר והיינו זרעו של הצרכס כלה שלא יוליד אלא בן וצת, הרי שסתמו הדברים לכתוב סתם שלא לישא אשה אף דמיירי רק צאותן שכבר קיימו מלות פ"ו, ואף אותן שאין סוברין שם פ"י זה הוא צטביל שסיים ונמלא זרעו של הצרכס כלה, ובא"ת לכו בן וצת אין זרעו כלה עכ"פ, לכן לא ניהא לכו לפרש שם

כפ"י תתום'. אבל בלשון לישא אשה בלבד מלי סברי כו"ע כפ"י תתום' שיוכל להיות דקאי רק על נשואי אשה שלא לשם פ"ו וצפרט צכאן שמותיה מתוכו שמבואר בש"ם וברמב"ם שלמדו זה מעורכי המלחמה ששם בודאי מיירי מאותן שכבר קיימו מלות פ"ו. וכבר כתבו כל הפוסקים שדרכו של הרמב"ם שאינו משנה מלשון הש"ס, וכתב הצ"י צס"י של"ד ד"ה נידוכו לפניו, כך דרכו של הרמב"ם להעתיק לשון הגמ' ומה שפרש בלשון הגמרא אנו יכולין לפרש בדרכיו. ויותר מזה כתב הצ"י ציו"ד ס"י קל"ב ח"ל: דיותר נכון לומר דהרמב"ם סירכא לישינא דגמרא נקט וחתא ולידחק צפירושו כשם שאנו נדחקים צפירושא לישינא דגמ' וכן הוא עוד צב"י צכמה מקומות, גם בשאר פוסקים ראשונים ואחרונים ואין זה דוחק.

גם בלשון מורה כן צמ"ש הרמב"ם ז"ל דרך צעלי דעב לקצוע לו וכו' ואח"כ ישא אשה והלא ינשואי אשה הראשונה הדרך הוא שאצ"ו משיאו שמחויב לעשות כן מדאורייתא כמבואר בש"ם שלמדו זה מקראי, וכן הוא הדרך בכל העולם שהאב משיא את צניו (זולת ח"ו ציתומים שצבל הדורות אין זה מלוי כ"כ) ולמה שינה הרמב"ם ז"ל הדרך ולא כתב דרך צעלי דיעב להשיא את צנו אלא כתב ישא אשה שנשאה צעלמו. ונראה גם מזה דמיירי בנשואי אשה שני שכבר יאל מרשות אצ"ו ועושה צעלמו. וברמב"ם ז"ל ה"י מהספרדים שלא נתקבל אללם חדר"ג שלא לישא ב' נשים, אבל נישואי אשה הראשונה שאצ"ו משיאו זה קודם ללימוד אומנות כסידור לשון הצרייתא שאין לצטל מהתורה ערם הנישואין שעדיין אין רחיים על צוארו לצקש פרנסה. ובאמת כי הרמב"ם והעושי"ע השמיטו לגמרי מה שמבואר בצרייתא שבש"ם שהחיוב על האב ללמדו אומנות, וכבר הארכתי לצאר העעם מה שלא פסקו הרמב"ם והעושי"ע בזה כאותה הצרייתא ואין להאריך פה בזה שאינו כ"מ לעניינינו ולא כתבתי צכאן אלא לצאר שסידור הבלשון צכ"ג"ג הוא מדויק להלכה, ואין סתירה לזה מדברי הרמב"ם.

אבר שוב תמכתו מדברי הגמ' סנהדרין דף מ"ע אמר רבא וכו' כל מקום ששנו חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר ופירשי' ז"ל לא דקדקו

שחוספתא שכתב לימוד הלשון לצסוף דלא כמ"ש
בספרי.

2

והנראה בזה דהנה גם צפ"ק דקידושין דף כ"ט
שחשב שם בצרייתא כל מלות האב על הבן
למולו וכו' וללמדו תורה וכו' וללמדו אומנות לא
חשב כלל לימוד לה"ק וזה נוחא דהש"ס לשיעתי
אזיל שגס במס' סוכה שחשב יותר כל עניני חינוך
שצריך האב לעשות לבנו לא חשב ג"כ לימוד הלשון.
אמנם גם בחוספתא שם צפ"ק דקידושין כתב בלשון
הש"ס שלא חשב כלל לימוד הלשון, וזה קשה לכאורה
שהרי החוספתא לשיעתי שכתב צפ"א דהגיגה שצריך
האב ללמד את בנו לה"ק שזה לכאורה כדעת הספרי
ה"כ למה לא חשב זה גם צפ"ק דקידושין גבי
מלות האב על הבן וכמו שלמד הספרי מהקרא
דולמדתא את בניכס דקאי גם על לימוד הלשון.
ויל' דאין דעת החוספתא כהספרי, דהספרי אף שלא
חשב שם שום מילה של חינוך שהוא מדרבנן דמה"ט
השמיט גם ק"ש דלא חשב אלא מה שנלמד מקרא
ואעפ"כ חשב לימוד הלשון נמצא שסובר שלימוד
הלשון הוא ג"כ חיוב דאורייתא, ואפשר שסובר מסביר
שהוא בכלל לימוד התורה שחייבו הקרא יפן שנרדף
להבנת הלימוד, או אפשר יש לו אחיז סמך בקרא
ע"י, אבל החוספתא מדלג חשב צפ"ק דקידושין גבי
כל מלות האב על הבן גם לימוד הלשון כמו שחשב
שם כל המלות שלמדו מקרא, ש"מ דסובר שאין
לימוד הלשון בכלל המורה דולמדתא אחת את בניכס
ואין צו חיוב דאורייתא עכ"פ.

ומה שחשבו צפ"ק דהגיגה ז"ל שסובר דאף שאינו
בכלל ולמדתא את בניכס אבל עכ"פ מורה
חית צי' חדא דיש כמה מלות שצריכין להיות דוקא
בלב"ק כמבואר במס' סוטה פ' אלו נאמרים, וחפלה
בעת צרה הוא דאורייתא לכל הדעות אף לשיעתי
הרמב"ן, ולדעת הרי"ף והר"י צריש פרק הי' קורא
אין להחפלה על לרכיו אלא בלב"ק ואך לדעת הרא"ש
מוחר להחפלה בשאר לשונות זולת לשון ארמי, אבל
גדולה מזו מבואר בגמ' חולין דף ע' ע"א ת"ח צריך
שילמוד כתב שחיעה ומילה, ופירש"י ז"ל כתב לכתוב

להקדים במשנתו את המוקדם ולאחר את המאוחר
שיש מקום שהשנוי מאוחר במשנה צריך להקדימו
במשנה בגון סדר ח' בגדים של בגדי כהונה כדמפרש
לקמ"י דמכנסים קודמין בלבישה, ויש מקום שהסדר
שנוי כמשפטו לכתחלה אבל אי אפיק לית לן זה,
בגון דברי סדר חליצה כדלקמ"י, וא"כ קשה עובא
לכאורה ממה שלמדו בצרכות מסידור הלשון דהלכה
היא דלא כריב"ל, וציומא שקו"ט עובא במה דגשמע
מסידור הלשון, הלא צפ"י אמרו בסנהדרין אין מוקדם
ומאוחר וא"כ ליכא למישמע מיני' מידו, ולא ראינו
בשום א' מהמפורשים מי שיתעורר בזה שהוא לכאורה
סתירה גדולה בסוגי' הש"ס. ונראה בזה כיון דבמה
שמקדים מכנסים ללבישה מקשה באמת בגמ' מאי
עממא אקדמי' במחני' לכהונה וחי' משום דאקדמי'
קרא, גם על הקרא מבקש אח"כ טעם למה אקדמי'
ולא אמר אין מוקדם ומאוחר כשאין טעם בדבר
ובסדר חליצה באמת היא מורה שיהי' בסדרן אלא
שדועבד חיוב מעכב, וציומא דף ק"כ הי' מעיקרא
פשוט צעיוני שמעכב אף דועבד שהקשה סתם והא
צעיון בסדרן ואף אח"כ כשחי' לו שאינו מעכב הי'
סבור דדחוי' קא מדחי' לי' עד שמלא בצרייתא שאינו
מעכב, ובאמת אף לפי מה דקאמר שאינו מעכב כיון
שיש עכ"פ מורה להקדימו הוא טעם מספיק למה
שהקדימו במשנה או בצרייתא שצביל קיום המורה.
ויל' דבמה שאמר אין מוקדם ומאוחר כהונה שאין
זה כללם שלפעמים מקדים את המאוחר שצביל אחיז
טעם, כמו בלבישה בגדי כהונה שנחקקה שם בגמ'
לצקש העטם בשנוי הלשון, וגם בסדר חליצה חיוב
מעכב דועבד עכ"פ ע"י' היא סיוס המימרא חוץ
משצעה סימנים ששם אף דועבד מעכב הסדר, ונמצא
שגם מאותה הסוגי' דסנהדרין נראה שצביל טעם מספיק
אין לומר שלא דקדקו בלשונם. ועכ"פ לק"מ מה
שצש"ס צרכות ויומא למדו הלכות מסידור הלשון
ולא אמרו אין מוקדם ומאוחר כי לא מלאו טעם
אחר בזה ואין לומר אין מוקדם ומאוחר אלא היכא
שיש טעם בדבר כמו בסוגי' דסנהדרין. ועי' ר"ן צריש
מס' קידושין שטרח למלאו טעם למה הקדים במשנה
כסף לשטר וכן למה הקדים גט למיתח הצעל ולא
אמר אין מוקדם ומאוחר וכן מלינו בכמה מקומות
ואין להאריך. ולפ"י גם הכא עממא צעי השינוי

יש חובלת לת"ח מידיעת הלשון ואית צי קדושה כמו שנתאר.

ד

וְלִהְיֶה לְכֹהֵן כִּיּוֹן שֶׁהַרְיֹף וְהַרְמֵשׁ וְהַרְמַצִּים צִהְלוֹתָיו וְהַטּוֹשׁ"ע וְכָל נוֹשְׂאֵי כְלִיכָם כּוֹלֵם כְּחֻצוֹ רַק כְּלֶשֶׁן הַשֵּׁם שֶׁהִשְׁמִיעוּ אֶת לִימוּד הַלְשׁוֹן וְלֹא הִזְכִּירוּ מִזֶּה כֵּלל אֶף צִרְמוֹ צוּדָאֵי שֶׁהִכְרִיעוּ כֵּן לִהְלַכֵּה שְׁאִין שׁוֹם חַיּוּב וּמְלֹאָה צְלִימוּד הַלְשׁוֹן וְאִין קוֹשֵׁי עֲלִיכָם מִה שֶׁהוּא נֶגַד הַסְּפְרֵי וְהַתּוֹסְפָתָא שֶׁהִרְיָ כְּחַצ צִירוֹשְׁלָמִי וְהוֹבָא צִרְשָׁצִים מִס' ב"צ דף ק"ל ע"ב אִין לַמְדִין לֹא מִן הַהִלְכוֹת וְלֹא מִן הַתּוֹסְפָתוֹת אֲלֵא מִן הַגְּמָרָא, וְכ' צְשׂוּת אֹר זָרֹע סִי תִשְׁנִי"ד שְׁאִפְּלִי חוֹסְפָתָא דְרִי חַיִּיא וְסַפְרָא וְסַפְרֵי אֲנוּ רוֹאִין שְׁצַמְמָה מִקּוֹמוֹת מִצִּיּוֹן צַחְלָמוּד וּמִשְׁנֵה גִרְסָתוֹ וּמִחֶסֶר וּמִיִּיתָר לְפִיכָךְ אִין לְסַמוּךְ עַל שׁוֹם צְרִייתָא, דְּאִילוּ הוֹבָאָה צַחְלָמוּד שְׁמַא הִיוּ מִשְׁנַשְׁקִין אֹו מַעֲמִידִין אֹותָהּ כִּיחִידָאֵי, וְלִכֵּן אִין לְסַמוּךְ כִּי אִם עַל הַחֲלָמוּד. וְעִי חוֹס' שְׁצַח פֶּרַק שׁוֹאֵל דָּף ק"ב ע"ב ד"ה עַד שֶׁהִצִּיאוּ כַּעֲיִן זֶה צַסֵּס רִי"ת וְצַחְסוֹ' שְׁצַח רִישׁ דָּף ג"ע דְּכַמְהָ צְרִייתוֹת יֵשׁ צַחְסוֹסְפָתָא דְּפִלְגִי עַל הַשֵּׁם אֲבָל קִי"ל כְּדַבְרֵי הַשֵּׁם וְכַמ"ש הַמַּהְרֵ"שׁ אֲלַגְזֵי צַס' גּוֹפֵי הִלְכוֹת דְּמַסְתַּמָּא כִּיּוֹן שָׂרְטוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל לַחֲבֵר הַחֲלָמוּד חֲקָרוּ וְדַרְשׁוּ צַכֵּל הַסְּפְרִים וְצִירוֹרֵי אֹותָם שֶׁהֵם צַנִי סַמְכָא צְדוּוּקָא וּמֵה שֶׁלֹא הִזְכֵּר צַגְמָרָא מִשְׁבַּשְׁתָּא הוּא. וְצַמְנֹה דִּלְנַכְרֵי חֲשִׁיךְ שְׁפַסַּק הַרְמַצִּים ז"ל כְּהַסְּפְרֵי כּוֹלֵם חֲפָסוֹ עֲלִיו הַאִיךְ הֵינִי דֶּרֶךְ הַחֲלָמוּד וְפַסַּק כְּהַסְּפְרֵי, וְהַרְצָה קוּלְמָסִין נִשְׁתַּצְרוּ ע"ז לְפַרֵשׁ דְּבָרֵי הַחֲלָמוּד שִׁיכִי מִיּוֹשֵׁב לְדַעַת הַרְמַצִּים. וְצִישׁ"ש יִצְמוֹת פ"ד סִי ג"א כְּחַצ דּוּדָאֵי הַצְרִייתָא שֶׁהוּא צַחְלָמוּד הוּא עֵיקַר נֶגַד הַסְּפְרֵי וְחַמֵּה עַל הַפּוֹסַק כְּהַסְּפְרֵי נֶגַד הַחֲלָמוּד, וְכֵן הוּא צַכ"מ צִרְאֲשׁוּנִים ז"ל וְרִיךְ לְצַחַר עוֹד צַזֵּה צַכְמָה מִקּוֹמוֹת לֹא עַת הַאֲסַף פֶּה. אֲבָל עַכ"פ זֶה וְדָאֵי שְׁאִין קוֹשֵׂיָא עַל הַרְמַצִּים וְשֶׁאֵר פּוֹסַקִים שֶׁהִתְחַיְקוּ כְּדַבְרֵי הַשֵּׁם שֶׁהִשְׁמִיעוּ לְגַמְרֵי אֶת לִימוּד הַלְשׁוֹן כִּי דְבָרֵי הַשֵּׁם עֵיקַר לִהְלַכֵּה נֶגַד הַסְּפְרֵי וְהַתּוֹסְפָתָא. וְאֶף שְׁצַפִּי הַמִּשְׁנֵה חֲשַׁב הַרְמַצִּים ז"ל לִימוּד הַלְשׁוֹן צִין הַמְלֹאָת שֶׁרִיךְ לְהַזְכֵּר, אֲבָל כְּבַר כְּחַצ צַבִּי סִי רַנ"ד לַעֲנִין עֲרֵלָה צַשֵּׁל עַכּוֹ"ס דָּאֶף שְׁצַפִּי הַמִּשְׁנֵה כְּחַצ צַע"א מִ"מ אִין לְסַמוּךְ אֲלֵא עַל מִ"ש צַחֲצִיבֹר

שִׁדַע לַחְחוֹס שִׁמּוֹ אֹוּלֵי יֵשׁב צְדִין, וְת"ח שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה לְרִיךְ לְהַבִּין דְּבַר מַחוּךְ דְּבַר, צַפְרַע אִם לְרִיךְ לְכַחוּב פַּסְקִים אֹו חִידוּשִׁים לְרִיךְ לְהַבִּין הַלְשׁוֹן. וְהַרְמַצִּים צַאֲגַרְתָּ הַחֲחַרְטַע עַל הַחִיבּוּרִים שֶׁכַּחַצ צַלְשׁוֹן עַרְצֵי כִי הַבְּנַת עֲנִינֵי הַתּוֹב"ק אֲפַסַּר יוֹתֵר צַלֵּה"ק, וְהַרְצָה גְדוּלֵי מַחְצָרִים שְׁדַצְרִיבֵם מוֹבַנִים צַקוּשֵׁי מַחְמַת הַלְשׁוֹן שֶׁהוּא מִגּוֹמָגַם. גַּם יֵשׁ קְדוּשָׁה צַלְשׁוֹן כְּמַצְוָרָא צִירוֹשְׁלָמִי פ"ק דְּשַׁבַּת כֵּל הַקְּבוּעַ צַא"י וְאוֹכֵל חוֹלִין צַטְהַרָה וּמַדְרַב צַלֵּה"ק מוֹבַעַת לֹו שֶׁהוּא צֵן עוֹלָם הַבָּא, וְע"כ סְבָרֵי צַחְסוֹסְפָתָא דָּאֶף שְׁאִין לִימוּד הַלְשׁוֹן צַכֵּלָל וְלַמְדָּחַם אֶת צַנִיכָם מִ"מ יֵשׁ צוּ מְלֹאָה דְּרַבֵּן עַכ"פ לְחַנּוּכוֹ צַלִּימוּד הַלְשׁוֹן כְּמוֹ שִׁישׁ מְלֹאָה צַחֲיוּךְ שֶׁאֵר הַמְלֹאָת, וְלִכֵּן צַפ"ק דְּהַגִּיבָה שֶׁחֲשַׁב כֵּל עֲנִינֵי חֲיוּךְ שֶׁמַּחֲוִיב מַדְרַבֵּן לַחֲנֵךְ אֶת הַבֵּן, חֲשַׁב גַּם לִימוּד הַלְשׁוֹן צַכֵּלָל זֶה, וְאִין זֶה סְחִירָה לְפ"ק דְּקִירוּשִׁין שֶׁסֵּס לֹא חֲשַׁב שׁוֹם חֲיוּךְ דְּרַבֵּן אֲלֵא מֵה שֶׁנִּלְמַד מִקְרָאֵי.

וְרַפִּי זֶה מוֹבַן הַיַּעַב הַחִילוּךְ צַצִּין הַסְּפְרֵי לְהַתּוֹסְפָתָא שְׁצַסְפְרֵי מַקְדִּים לְה"ק לְשִׁיעַתוֹ שֶׁהוּא דְּאוֹרִייתָא כְּמוֹ לִימוּד הַתּוֹב"ק וְז"ל לְדַעַתוֹ שְׁחִיבּוֹ הַתּוֹב"ק לְלַמּוּד הַלְשׁוֹן צַצַּבִּיל הַבְּנַת הַתּוֹרָה לִכֵּן כְּחַצ לְהַקְדִּימוֹ כְּדִי שְׁתַּחַלַּת לִימוּדוֹ יִבִּין יוֹתֵר מִה שֶׁהוּא לומֵד, אֲבָל לְדַעַת הַתּוֹסְפָתָא שְׁמַדִּין תּוֹרָה אִינוּ צַכֵּלָל מְלֹאָת הַאֲב עַל הַבֵּן וְלֹא חִיבּוֹתוֹ הַתּוֹב"ק אֲלֵא לְלַמְדוֹ תּוֹרָה צוּדָאֵי שֶׁרִיךְ לְהַקְדִּים לִימוּד הַתּוֹרָה וּמֵה שְׁמְנוֹה מַד"ס לְחַנּוּכוֹ גַּם צַלִּימוּד הַלְשׁוֹן זֶהוּ אַחַר שְׁמִילָא כְּרַסוֹ צַתּוֹרָה, וְלִכֵּן כְּחַצוֹ לְבַסּוֹף וְא"ש. וְצַס' חֲסִדֵי דוּד שְׁעַל הַתּוֹסְפָתָא נֶדַחַק לְהַעֲמִים דְּבָרֵי הַתּוֹסְפָתָא צַמ"ש הַרְמַצִּים שֶׁנִּלְמְדוּ אַחַר כֵּךְ מַעַט פַּסּוּקִים, וְלַפְעַנִּי"ד הוּא דוּחַק וְאִינוּ נִרְאֵה כֵּלל צַלְשׁוֹן כְּמַצְוָרָא לְהַמְשִׁיין. וּמֵה שֶׁמִּשְׁנֵה כְּדַבְרֵי הַתּוֹסְפָתָא מַדְבְּרֵי הַשֵּׁם לְהַקְדִּים ק"ש גַּם זֶה יֵשׁ לִיּוֹשֵׁב אֲלֵא שֶׁלֹּא רִאִיתִי לְהַאֲרִיךְ צַזֵּה פֶּה שֶׁאִינוּ גִּי"מ כֵּלל לַעֲנִינוּ. וְנַמְלָא לְפִי"ז שְׁצַסִּים שֶׁהִשְׁמִיעוּ לְגַמְרֵי לִימוּד הַלְשׁוֹן וְלֹא הִזְכִּירוּ מִזֶּה כֵּלל אֶף לְבַסּוֹף כְּכִדִין גְּרַמְחָא הַבָּאָה צַחֲחֲרוּבָה עַכ"פ כְּמוֹ שֶׁהוּא צַחְסוֹסְפָתָא נִרְאֵה שְׁסַבְרֵי שְׁאִין צַזֵּה שׁוֹם חַיּוּב וּמְלֹאָה כֵּלל אֲפִילוּ מַדְרַבֵּן, וְא"כ יֵשׁ ג' שִׁיעוֹת כְּדַבְרֵי וְרִיךְ לְהַבִּין שׁוֹרֵשׁ פְּלוּגְחָתִיבָה. גַּם עַמְמַא צַעִי לְמַה שֶׁהִשְׁמִיעוּ לְגַמְרֵי וְפִלְגִיָּא עַל הַתּוֹסְפָתָא, אֲלֵא צַחְמַת

וכן הוא בכמה פוסקים והוא פשוט דלהלן סי' ה' יד
 עשאו אחר פי' המשנה ועשאו לפסק הלכה, והרמ"ע
 צ"ח ק"יז כתב על פי' המשנה להר"ם ז"ל דקטנותא
 הוא ולא מקשינן ל' מינייהו.

והגה זה ודאי דחינוך בנינים בדרכי הלימוד והנהגה
 בראוי' הוא דבר הנוכח הדיר בכל יום ויום
 בכל מקומות שבישראל ואמרו ז"ל עיר שאין בה השצ"ר
 מחרימין אותה, וכולם ערחו בתמידות לדעת מה יעשו
 ישראל אודות חינוך בנינים, וא"כ אילו ה"י דעתם
 כדעת הספרי או כהתוספתא שגריך ללמדם כלשון
 א"ן ספק דלא כוי שחקי מלהודיענו זה, וע"כ שסמכו
 כולם על התלמוד שהשמיטוהו ולא הזכירו שום מלוא
 בזה. אך ברש"י ז"ל עכ"ל פי' עקב הביא דורשה
 כמו שהיה בספרי, אבל כבר כתב הב"ש דף ב' ע"ב
 מדפי הספר שזה דרכו של רש"י ז"ל אף בגמ' שמביא
 הפי' היותר פשוט אף דלית הלכתא הכי וכביא כמה
 ראיות לדבר וכן כ' הרדב"ז שכלל גדול הוא בידיו דרש"י
 פרשן הוא ולא פסקן, וכן כתבו כמה פוסקים כגודע,
 וזפרע ברש"י על התורה שנחית יותר לפשוטו של
 מקרא ולא להלכה, ועכ"פ כיון שהרי"ף והרמב"ם
 והרא"ש והטושי"ע כולם שוין שלא כתבו כן בודאי
 הוא עיקר להלכה.

ה

וברומש תורה חמימה עשה מה פליאה עומה
 והרבה לתמוה על הפוסקים ועל הרמב"ם למד
 השמיטו הא דספרי ותוספתא בחיוב לימוד לה"ק,
 אבל באמת אין שום מקום לתמוה כמה שפעו כדברי
 התלמוד, ומ"ש שם בתורה חמימה שגם בגמרא ז"ל
 כן, זה דבר שאסור לאומרו, וכי ח"ו נוכל אנחנו
 להג"י בדברי הגמ' מדעתנו, ובהקדמה ספר הישר
 לר"ת ז"ל מביא מהרגמ"ה לטותא חמורה על כל
 המשגשג תלמודא, וכתב אח"כ ועוד אני מודיע לרבים
 ומשמיט שלא להגיב ספרים מחוץ תוספתא ומחזק
 הברייתות ומסיים שבכמה מקומות תבי' לתכם סברת
 התלמוד חמו' וסופו תבי' ישרה צעינו צע"כ מחזק
 ראיות אחרות יעיי"ש, וכן כתב צימיו, אבל אל"ל
 עכשיו אחר שכל הראשונים והגדולים שלפינו ערחו

הרבה לזרר הנוסחאות שבש"ס דבר דבור על אופניו
 בכל אות ואות וכולם ביניהו כן הגירסא בכל ספרי
 התלמוד שבידנו ואין יתמי דיתמי שאין להעמיד על
 סברתינו כלל ועיקר הא"ך יעלה על הדעת אף להסתפק
 צ"ח לשלוח יד בלחם שינוי בדברי התלמוד מה שלא
 שיערו אף אחד מן הראשונים ז"ל, וח"ו בדרך זה יוכלו
 להפוך דברי חלקים חיים ולגנות כמה לעלמם. וזפרע
 שמח עלמנו שאנו רואים שכל הפוסקים הראשונים
 והש"ע אחריהם שמפיהם אנו חיים בעתיקו כולם
 כלשון הש"ס שבידנו זה עלמנו ראי' מוחלטת שדעתם
 ז"ל ברור שנוסחא זו שבש"ס אמתית שלא הזכירו
 מלימוד כלשון.

וברתו"ת שם אחר שהרבה לתמוה על הפוסקים
 ולא מלא מענה חיים שאפשר שהוא מטעם
 לוואת ר"א לתלמידיו שימנעו צניעה מן הכניון, אבל
 לפי דבריו שאין בש"ס כלום נגד הספרי והתוספתא
 לא ה"י מאומה מלוואת ר"א שאפילו ללשון ראשון
 שברש"י שפי' שלא תרגילום במקרא יותר מדאי משום
 דמשכא א"א לומר דפליג על חיוב לימוד מקרא שזה
 עיקר מלוא האב על הבן ללמדו מקרא כמבואר
 בש"ס בלי שום חולק, וע"כ שכוונתו רק שלא לברכות
 במקרא יותר מדי כלשון רש"י ז"ל, וא"כ אף אם
 נימא דגם לימוד כלשון הוא בכלל זה מ"מ אין ראי'
 מדבריו אלא שלא ללמוד יותר מדי, אבל מני"ל לעשות
 מדבריו פלוגתא על הספרי והתוספתא שלא ללמוד
 כלל, גם הלא הרי"ף והרא"ש השמיטו לגמרי כן
 לוואת דר"א, גם הרמב"ם לא בעתיקה והא"ך אפשר
 לומר שסמכו על זה לדחות דברי הספרי והתוספתא,
 אבל הדבר ברור שבשניל הברייתא שבוואת בש"ס
 שהשמיטו לגמרי לימוד לה"ק שזכו דלא כהספרי
 והתוספתא ע"ז סמכו להלכה יען שגשנית בש"ס
 בלי חולק.

ובשו"ע אר"ה סי' ש"ז סעיף ע"ז כתב הרמ"א
 ז"ל לחלק בל"סור קריאת סיפורי מלחמות
 בין הכתובים כלשון לע"ז ובין הכתובים כלשון קודש
 ולמד כן מלשון החוס' פרק כל כתבי וצט"ז שם
 ס"ק י"ז פליג וכתב שאין ראי' מדברי החוס' שלא
 נקטו כן אלא למראש מקום ותמו בזה סימן שכתובים

היו חייב בלימוד הלשון כשציל לימוד התורה שא"א בענין אחר, אבל בש"ס מיירי אחר התקנה מושיבין מלמדים לכן לא הזכירו מלימוד הלשון שאין לורך עוד.

ואף שהקנת יחושע בן גמלא ה"י עוד בזמן הבית כמבואר ברש"י וחס"י ב"ב דף כ"א ע"א שהוא אוחו יחושע בן גמלא שה"י אחד מן הכהנים הגדולים שעמדו בבית שני וא"כ א"א לומר שהספרי נשנה קודם התקנה, שהרי חס"ס ספרי הוא רש"י שה"י הרבה אחר החורבן, אך בריעב"א יומא מצ"א שיטה שאין זה אוחו רבי יחושע בן גמלא שה"י בזמן הבית אלא אחר ששמו בן, וא"כ אפשר שה"י בזמן מאוחר, וכן משמע ק"ת לשון הש"ס ב"ב"ש שם שכתבו סיפא אחתן לתשב"ר ומתקנת יחושע בן גמלא ואילך, ואם הוא זה שה"י כה"ג בבית שני למה הולך לבאר דמיירי מתקנת יחושע בן גמלא ואילך הלא כל המשניות נשנו אחר התקנה שה"י בזמן מוקדם מאוד עוד בזמן הבית, וסידור המשניות ה"י מאה שנים אחר החורבן, אבל מה נעשה שרש"י וחס"י לא פירשו בן וסברי שהוא אוחו שה"י בזמן הבית.

אמנם מ"מ עדיין י"ל דהנה בגמרא שם מבואר על מה שכתחלה לא היו מושיבין מלמדים אלא האב למד בעצמו עם בנו מאי דרש ולמדחם אוחם ולמדחם אחם, ופירש"י ז"ל דהאב עצמו מלמד האב בעצמו ה"י לומד עם בנו חכ ודאי שחדך הוא שבאב ערוד בפרנסה ביתו ואמרו חכ"ל בעירובין דף נ"ב לא מעבר לים היא, לא תמנא לא בסחרניס ולא בחגרים, והאב אין לו אפשרות אלא למנא מעט מעתהויו ללמד עם בנו ושאר כל היום ה"י לריך בנן בעצמו לעסוק בלימודו, והאב הראה לו דרך הלימוד, וא"כ אם לא ה"י מצ"ן הלשון שבמקרה ובמשנה לא היב לו מתיאות לצוא לידי ידיעת התורה במעט הזמן שאפשר לאצ"ו ללמוד עמו, וע"כ היב הכרח ללמוד לב"ק כשציל לימודו, משא"כ אחר התקנה מושיבין מלמדי חינוקות ונותנין להם שכר בעילה שיחפסקו עם החינוקות בכל היום ומלמד עמכם ככל ומסביר להם כל מה שצריכין בן במקרה בן במשנה, חו אין לורך ללימוד הלשון. וא"כ אפשר שהספרי מיירי מעיקר הדין קודם התקנה שבאב מלמדו בעצמו ואז

בלשון לע"ז אבל אין חילוק דגם לב"ק בעצמו אין צו קדושה שה"י מלינו בפ"ק דשבת דבמרחץ דברים של חול יכול לספר אפילו בל"ק. ובערוך השלחן שם כתב דאף שאין שום קדושה בלשון מ"מ יש לחלק בענין זה בין לשון לע"ז לל"ק כיון שבעצם הוא כשציל גזירה משום שטרי הדיוטות ובל"ק לא שייך לגזור גזירה זו דשטרי הדיוטות אין נכחדים בל"ק, אמנם לדעת מהג"א שם ס"ק כ"ד בעצם הוא כשציל שיש קדושה בל"ק ולומד ממנו ד"ת, וכן בעתיקו זה כמה אחרונים אבל לא כתבו זה רק לענין שאין איסור בקריאתו בשבת אבל שיה"י חייב או מלמד על האב ללמד את בנו לב"ק בלשון הספרי זה לא חקר בשום מקום ואדרבא השמיטו כולם את לימוד לב"ק לגמרי בלשון הש"ס ש"ז סמכו להלכה כמו שכתבתי למעלה.

ו

הנה כי בן אנו רואים דעת הש"ס וכפוסקים, אבל מהראוי להתבונן להבין דעת קדושים כאשר כתבתי לעיל, גם למעט בפלוגתא בין התנאים עדיף. גם ראוי להתאמץ בכל מה דאפשר שלא יה"י סתירה בדברי הרמב"ם ז"ל מהלכותיו לפי המשנה. והנה מריש הוב אמינא דאולי יש להעיר להלך בזה דקודם תקנת יחושע בן גמלא לא היו מושיבין מלמדים אלא האב בעצמו ה"י לומד עם בנו חכ ודאי שחדך הוא שבאב ערוד בפרנסה ביתו ואמרו חכ"ל בעירובין דף נ"ב לא מעבר לים היא, לא תמנא לא בסחרניס ולא בחגרים, והאב אין לו אפשרות אלא למנא מעט מעתהויו ללמד עם בנו ושאר כל היום ה"י לריך בנן בעצמו לעסוק בלימודו, והאב הראה לו דרך הלימוד, וא"כ אם לא ה"י מצ"ן הלשון שבמקרה ובמשנה לא היב לו מתיאות לצוא לידי ידיעת התורה במעט הזמן שאפשר לאצ"ו ללמוד עמו, וע"כ היב הכרח ללמוד לב"ק כשציל לימודו, משא"כ אחר התקנה מושיבין מלמדי חינוקות ונותנין להם שכר בעילה שיחפסקו עם החינוקות בכל היום ומלמד עמכם ככל ומסביר להם כל מה שצריכין בן במקרה בן במשנה, חו אין לורך ללימוד הלשון. וא"כ אפשר שהספרי מיירי מעיקר הדין קודם התקנה שבאב מלמדו בעצמו ואז

מלמדים שלא יסמוך האב על המלמד ויתבעל החיוב דאורייתא שמחויב ללמוד בעלמו. והנה לא נמלא גם אח"כ צ"ש שם דוחיו על אותה הדרשה, וז"ל דבשניל שראו אח"כ שלולא אותה התקנה היה משתכח תורה מישראל כמבואר שם בגמ' לכן לא השגיחו על עקירת אותו החיוב שיש על האב ללמד בעלמו שהוא צווא"ת כדי שיכיו המלמדים מלוים ולא תשתכח תורה מישראל.

וְלִפְיֵי אִפְשָׁר לומר כיון שהספרי זה למוסר קראי האריך ללמד משם החיוב על האב ללמד את בנו תורה וכיון דאקרא קאי ששם הפי' שזריך האב ללמד בעלמו דלפי"ז יש הכרח ללימוד הלי' לכן כתבו שם, אבל צ"ש שם שלא צאו לפרש המקראות אלא לסדר ההלכות למעשה וכן צדרייתא שהוציאה צ"ש מציא כל עניני חינוך שאינם כלל מקראי ומעשה כבר הוקצטה התקנה להוסיף מלמדים ע"כ לא ראו צורך להזכיר עוד לימוד הלשון. ולפי"ז אפשר לא פליגי כלל הש"ס עם הספרי אלא הא כדאיתא והא כדאיתא.

2

שוב הצוננתי שלדעת הרמב"ם שצפ"א מה' ת"ת הביא את החיוב דאורייתא שחייב האב ללמד את בנו תורה ושחייב האב לשכור מלמד לבנו ללמוד אבל על בן חזירו אינו חייב אלא ללמוד בתוס', ובצ"ב הביא את התקנה שמוסיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, גם הביא שבעיר שאין מוסיבין בה מלמדי תינוקות מחרימין ומחריבין אותה יעו"ש. ולפי"ז לדעת הרמב"ם ברור שהאבות לבנים היו מחויבין מדאורייתא לשכור מלמד לבניהם אף קודם התקנה אלא שלאחר התקנה הועיל חיוב להוסיף מלמדים עבור כל בני ישראל עשיר ועני ומי שאין לו אב כל ילד וילד אשר מבני ישראל הוא יחי' עבורו מלמד בעירו שיוכל להגיע אליו אף מי שאין לו מי שידאג עבורו, כמבואר זה בגמרא בנא בתרא כ"א, וא"כ ז"ל לפי דעתו ז"ל שמה שאמרו בגמרא על קודם התקנה מאי דרוש ולמדתם אותם ולמדתם אתם אין הכוונה שדרשו בזה אותה דרשה אלא שכן הבינו ממשמעות הקרא שאין החיוב

אלא על האב עלמנו לא על אחרים ומה שיש חיוב מהתורה"ק ללמוד עם אחרים בתוס' הוא מקרא אחרונה דושנתתם לבניך שלמדו מפי השמועה בניך אלו תלמידים שהתלמידים קרויין בני, ומשם אין ראוי אלא על חיוב ללמוד עם התלמידים בתוס' אבל אין ראוי משם שיחי' חיוב לפזר ממון לשכור מלמדים עבורם אלא בקרא דולמדתם אותם וכלל כל אופני הלימוד דהיינו שצריכים גם לשכור עבורם מלמדים בשכר וזה לא קאי אלא על האב לא על אחרים, כן צריך לפרש להמעין בדבריו. ועיי' לחם משנה שם ובחצ"ס צחיודשו לז"ב ומלשון רש"י ז"ל לכאורה לא נראה כן אלא שלפי דברי השמ"ק אולי יש להעמיס גם בלשון רש"י ז"ל בדרך זה יעו"ש ודוק.

ובדברי המהרש"א צ"א שכתב על הא דאמרו שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל דר"ש דאמר פי' תולין ח"ו ששתכחה תורה מישראל ז"ל הכא ששתכחה תורה ממני שאין לו אב, מזה נראה לכאורה שסובר דקודם התקנה גם האב לא הי' מחויב לשכור מלמד לבניו דלא כדעת הרמב"ם ז"ל לדעת הרמב"ם ז"ל שהאב הי' מחויב לשכור מלמדים גם קודם התקנה כמו לאחר התקנה א"כ צמי שיש לו אב אין נ"מ בין קודם התקנה לאחר התקנה וע"כ מה שאמר שלולא אותה התקנה הי' משתכחת תורה מישראל קאי על מי שאין לו אב. וז"ל שהבין כן מלשון רש"י ז"ל שקודם התקנה דרשו גם על האב שאין עליו חיוב אלא ללמוד בעלמו עם בניו לא לשכור מלמד, ולכן לדעת האומרים עתידה תורה ששתכחה מישראל אפשר לפרש מה שאמרו שהיתה משתכחת התורה מישראל דקאי על הכלל כולו אף על אותן שיש להם אב כיון שאין שוכרין מלמדים אלא לדעת ר"ש אין זה צמיאות מחמת הבעשה דלא תשכח מפי זרעו ולכן אליב"י ז"ל דקאי רק על מי שאין לו אב שהי' משתכחת התורה מהם כיון שאין לו כלל מי שילמדו ויודיע לערו לרבים, ואף שצדברי המהרש"א צחיודשו הלכות בד"ה ולמדתם נראה שהבין צדברי התוס' בדרך אחר אפשר דשם כתב לפי דברי התוס' וגירסתם אבל מלשון רש"י ז"ל וגירסתו שהוא דלא כדברי התוס' הבין בדרך אחר יעו"ש ודוק ואין להאריך בזה.

נריבין לחלק צב"ג כי צל"ה לק"מ כמו שכתבתי לעיל.

ח

ומ"ש לעיל לכאורה לדעת הרמב"ם צאחון שיש להם אז אין חילוק בין קודם התקנה לאחר התקנה וז"ל אליב"י דמה שאמרו ז"ל שאלמלא הוא נשחכחה תורה מישראל קאי רק על מי שאין לו אז ז"ה נראה לכאורה קצת דוחק דקאי רק על מיעוט מישראל, אבל אחר ההתבוננות ראיתי שאינו כן, ראשית שבכלל מי שאין לו אז לשכור עבורו מלמד הוא גם אם יש לו אז אלא שהוא עני ואין לו לשלם עבור המלמד הוא לענין זה כמו מי שאין לו אז, ואמרו חז"ל נדרים דף פ"א הזכרו צבני עניים שמהם תלם תורה שנאמר וזל מים מדליו [ר"ל מדליו מדלים שמהן תלם תורה], ופי' הר"ן הזכרו צבני עניים להשדל ללמדם חורה שמהם תלם תורה שאין להם עסק אחר ועוד שדעתם שפלה עליהן יעו"ש א"כ רוב החורה היו מהם וצפרע צבנל שרובן עניים כמבואר בגמ' שנה דף קמ"ה ע"ב מפני מה מועדים שבצבנל שמתים מפני שהם עניים, וצקידושין דף מ"ט ע"ב עשרה קבין עניות יודה לעולם השעה נעלה צבנל ואחד כל העולם כולו. וחזן לזה קודם שהי' תקנה להושיב מלמדים צעיר אלא היחידים שבכחם לשלם עבור המלמד שכרו להם מלמד, מלבד שהעניים שאין להם לשלם ומי שאין לו אז נשאר צבני מלמד גם בין העשירים הרבה עשירים מקמלין או אינם שמים לב לגדל את צניהם לחורה כראוי ואין צדינו להעמיד הדת על תלה. ובגמרא פסחים דף ל' ע"ב דאין שוחטין חורקין על טמא שרץ אטפ"י שאינו אלא מחוסר עזילה וצידו לצבול מ"מ חיישין דילמא פשע ולא עבד, אבל במחוסר כיפורים אף שחסר מעשה ההקדש לא חיישין דכיון שנמסר לצ"ד חזקה על הצ"ד שלא יפשעו יעו"ש. וצב"ה דף ה' ע"ב דגזרינן צב"ה ולא גזרינן בעדות החודש שבצבנל החילוק דעות מסורה לצ"ד צ"ה לכל מסורה, והרבה ענינים כאלו בש"ס. ולכן גם צ"ה לולא התקנה שהצ"ד והצ"ב יושיבו מלמדי חינוקות בכל מקום ומקום כי זה נמסר רק ליחידים שיש להם יכולת וגם רצון לגידול צנים

אמנם צעיקר הדבר מה שנתקשה המהרש"א לר"ש שיש הצטעה מקרא דלא תשכח וגו' שלא תשכח החורה הא"ך אפשר לאוקמי מה שאמרו בגמ' שאלמלא הוא נשחכחה תורה מישראל והוצרך לאוקמי ע"ז דקאי רק על מי שאין לו אז לא הציעו דלפענ"ד לק"מ שהרי אף לר"ש אפשר לומר דשביל אותה ההצטעה שצקרא דלא תשכח וגו' לכן העיר ה' את לבנם העהור לחקן להושיב מלמדים שלא תשכח וולא אותה התקנה ח"ו היחה משתכחה, דצל"ה צריך לפרש ההצטעה צאחון זה דא"א לומר שאף אם לא ילמדו כלל לא ישכחו, אלא שהוא צבנל ההצטעה שלא יפסק מלהיות לומדי חורה. ובגיטין דף ס' ע"א גבי חורה שבצ"פ שלא ניתן לכתוב אלא כיון דלא אפשר עת לעשות לה' הפרו חורתיך ופירש"י ז"ל דלא אפשר מלכתוב שנתמטע הל"ב והחורה משתכחה וכרי שלא סמכו על אותה ההצטעה דלא תשכח אלא החירו איסורא דאורייתא לכתוב דברים שבצ"פ שלמדו מקראי שם דף ס' ע"ב שאין לכתוב ופירש"י ז"ל שם ד"ה ודברים מכאן אהה למד שהלמוד לא ניתן לכתוב אלא מפני שהחורה משתכחה, וצכחוצות דף ק"ג ע"ב אמר ר"ח אלא עבדי דלא תשכח תורה מישראל וא"ר ע"ז כמה גדולים מעשה חייא וברי שהוצרכו החכמים צכמה דורות לעשות פעולות נמרות שלא תשכח החורה מישראל וולא הם כי ח"ו שכחה החורה לגמרי אלא שהוא צבנל ההצטעה שיהיו חכמי דורות שיילבו את ישראל משכחה החורה ומגלגלן זכות על ידי זכאי שבהשדלותם ילילו ויתקיים על ידם אותה ההצטעה דלא תשכח מפי זרעו, וככה הוא צכחקה להושיב מלמדים שאמרו ז"ל ע"ז צרם זכור אותו האיש לעוב, ולפי מה שהארכתי לצאר צמאמר ג' שצעות מס' קס"ג והלאה כמה סימנים שהצרייתא שאמרה עתידה חורה שתשכחה מישראל ורצ שלמד זה מקרא דהכפלה ה' וגו' אינם חולקין עם רשצ"י שאמר ח"ו שתשכחה וגם רשצ"י צענ"ו צספרי אמר זה הלשון שהוא צצרייתא עתידה חורה שתשכחה אלא שיש שני צחיות צענין שכחה החורה ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי יעו"ש שהארכתי צצברים צרורים ולא אכפול הדברים, לפי"ז אפשר לומר שכיוון על אותה צחיה של שכחה החורה דכ"ע מודי צ"י אצל לפענ"ד צכאן אין

א"כ מה כושינו חכמים בתקנתם בתקנה הראשונה להושיב מלמדים בירושלים, הלא מי שאין לו אב אין לו מי שיעלכו גם לירושלים וכמו שראו אח"כ באמת דמי שאין לו אב לא היה עולה ולמד וחזרו מהתקנה הראשונה להושיב מלמדים בכל עיר ואינו מוכן משיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר, ודוחק לומר דמשיקרא השבו שאף מי שאין לו אב כלל ואין לו שום ידיעת התורה מעלמו יתעורר ובלבדו יצין ושב לערות פירחא זו לבוא לירושלים, ונראה יותר לפי מה שכתבתי שכלל מי שאין לו אב הוא גם בני עניים שאין אביהם יכולים לשלם עבורם או עניות הדעת וכדומה ובשביל אלו השבו תועלת מרובה בתקנתם כי הרבה מהם שמחמת עניות א"א להם לפזר כממון בשביל המלמד אבל פירחא דגופי לערות לכביאו לירושלים זה לא ימנעו עבור גידול בנים לתורה ומכאן הלא תורה כמו שאמרו החז"ל הזכרו בני עניים. ואף שעדיין ישארו יתומים מועטים שאין להם אב כלל ולא יעלו לירושלים, מ"מ ראו צדק חיקון יותר כי ברוב שיעלו לירושלים יריוחו יותר בתורה ויראה שמים ע"י שיראו עסק בעבודה ומלאכת שמים בקדושה גדולה כמ"ש החוסי ויתרבה יותר תורה וקדושה בישראל ומזה יביי אח"כ השפעה גם על המועטים שנשארו חוץ לירושלים, אבל מחמת שחמשתו הדורות בתורה ובקדושה ראו אח"כ שמי שאין לו אב מבין הדעת ויכולת לגדל בניו כראוי אינו ממריח גם בעירחא זו להעלותו לירושלים וראו לורך הזמן להושיב מלמדים בכל עיר ועיר. ועדיין ל"ע לשון הש"ס ולא כתבתי אלא להעיר ואין להאריך בזה.

אבל יביי א"כ שיהיי הכי זה ודאי שאחר שנעשה התקנה להושיב מלמדים בכל עיר ועיר החמירו הרבה בתקנה זו יותר מבתקנות אחרות. וברמב"ם פ"ג מכי ת"ת אחר שהביאו התקנה להושיב מלמדים בכל עיר ועיר סיים שמחרימין אנשי בעיר עד שמושיבין מלמדי חינוקות ואם לא בושיבו מחריבין אותה, וכחז שם ברמב"ם קיים שחי בלשונות דברי שאר מחרימין אותה וכדר מחרימין אותה כלומר מחריבין

לתורה כראוי ומנצב כזה חזקה ומלדלה ומביא לידי שכתה התורה עכ"פ ברוב ישראל, ובלא"ה אמרו החז"ל א"כ נכנסין לביהמ"ד ואחד מהם יונא להוראה וכשרוב בני ישראל אינם נכנסין כלל לביהמ"ד יוכל להיות שאותו האחד שראוי ללכת להוראה ברובה איתא בחוץ אותן הרוב שלא נכנסו כלל לביהמ"ד, ואין ספק דא"כ שסתמו דברייהם ואמרו מי שאין לו אב מ"מ מי שאין אביו מגדלו לתורה כראוי בין אם הוא מחמת עניות של ממון או מחמת עניות הדעת נקרא אין לו אב לענין זה אף שהוא חי וקיים, דמאי נ"מ, וכחוד ל"ח יתומים היינו ואין אב.

ב

ועפ"יזו נוכל להבין במשך דברי הש"ס צ"כ כ"א שכתבו שכתלה מי שיש לו אב מלמדו תורה מי שאין לו אב לא היה לומד תורה מאי דרוש וכו' התקינו שיהיו מושיבין מלמדי חינוקות בירושלים מאי דרוש כי מליון הלא תורה, ועדיין מי שיש לו אב היה מעלו ומלמדו מי שאין לו אב לא היה עולה ולמד התקינו שיהיו מושיבין בכל פלך ופלך וכו' ומה שהיתה התקנה הראשונה להושיב מלמדים א"כ בירושלים אמרו שדרשו זה מקרא כי מליון הלא תורה וביארו שם בחוסי ד"ה כי לפי שהי רואה קדושה גדולה וכבדים עוסקים בעבודה ה"י מכוין לבו יותר ליראה שמים וללמוד תורה כדדרישין בספרי למטן תלמד ליראה וגו' גדול מעשר שני שמביא לידי ת"ת לפי שהי עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו והי רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה ה"י גם הוא מכוין ליראה שמים ועוסק בתורה עכ"ל, ושמעין מזה דא"כ שלמדו בגמרא מקרא דמליון הלא תורה מ"מ ערחו החוסי לבאר הכיבד והעעם למח משם הלא תורה שהוא בשביל שרואים שם כבדים עוסקים בעבודה וכולם עוסקים במלאכת שמים, דמנא לפ"ז שצדק שאין שם כבדים עוסקים בעבודה ואין כולם עוסקים במלאכת שמים בעל זה כי ה"י אותה התקנה בזה"כ כמבואר בחוסי שהי כבדים עוסקים בעבודה.

אבל לרך להבין כיון דכל התקנה לא נעשית אלא בשביל מי שאין לו אב כמבואר שם בגמרא

אותה ורש"י ז"ל פי' גם צהלה הלשון מחרימין אותה שהוא לשון חרבה ושוממה. וכלשון הרמב"ם ז"ל הוא גם צעוש"ע סי' רמ"ה בגם צגממח שנת דף קי"ט ששם נאמרה מימרה זו אינו מוזכר שם כלל מהתקנה להושיב תלמידים בכל עיר ועיר אלא אמרו שם צגממח סתם עיר שאין בה תשצ"ר, ואפשר לפרש בגמ' דמירייה אם אין בה תשצ"ר כלל דהיינו שגם האבות שהיכולת צידם ללמד את בניהם אין מגדלין את בניהם לחורב ולא נמלא שם כלל תשצ"ר שזה ודאי חייב דאורייתא אף קודם התקנה, אבל משלשן הרמב"ם והטוש"ע שהעתיקו מימרה זו אחר שהביארו התקנה להושיב תלמידים גם אמרו הלשון שאם אין מושיבין תלמידי תינוקות מחריבין אותה נראה ודאי דמפרשי דאחר שגעשה התקנה להושיב תלמידים בכל עיר הוי ציעול אותה התקנה ציעול תשצ"ר דהא בהא תליא דכיון שראו חכמ"ל אחר שנתמעטו הדורות דאלמלא אותה התקנה נשחכחה תורה מישאל הוי ודאי ציעול אותה התקנה ציעול תשצ"ר ולא דורות הראשונים דורות האחרונים.

ובס' תמכין דאורייתא האריך לכוותה דאחר שגעשה התקנה להושיב תלמידים בכל עיר עזר הכלל אם לא קיימו אותה התקנה לא ילאו ידי חובתם אף החוב דאורייתא שיש על האבות ללמד את הבנים, ויסודו על מה שכתבו כמה פוסקים דכל מלכה דאורייתא שגעשו חכמים תקנות צאיזה אופן לעשותה אם לא קיים כתקון חכמ"ל לא ילא ידי חובת המלכה אף מדאורייתא. והנה צוה יש לפלל הרבה לא עת האסף פה, אבל לפעני"ד גם צלא"ה כיון שאמרו חכמ"ל על אותה התקנה שאלמלא הוא משחכחה תורה מישאל א"כ הוא מוכרח לקיים התורה וא"א בלעדה כאשר אנו רואים גם צחוש, והכחוב נוח ארור אשר לא יקיים את דברי התורה האת, והביא שם הרמב"ן צשם הירושלמי וכי יש תורה נופלת, אלא ה"י ספק צידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור ואפילו ה"י הוא לדיק גמור צמעשו וה"י יכול להחזיק התורה ציד הרשעים המצטלים אותה הרי זה ארור יעי"ש, ואם ככה הוא אם לא החזיק ציד הרשעים ומכש"כ צתשצ"ר הכל פיהם שאין צבם חטא ותלוי קיומם שיוכלו לזכות לאור התורה צבושנת תלמידים כראוי שאין ספק שמי שאינו מחזיק צוה שיוכלו עמוד הוא בכלל אשר לא יקום.

ובמד"ך פ' קדושים פ' כ"ה סי' א' כתב עוד יוסר חכ"ל למד אדם ולימד ושמר ועשה והיתה ספק צידו למחות ולא מיחה, להחזיק ולא החזיק, הרי זה בכלל ארור בה"ד ארור אשר לא יקום, לא למד ולא עשה ולא שמר ולא לימד לאחרים ולא היתה ספק צידו להחזיק והחזיק ולא למחות ומיחה הרי זה בכלל צרוך, ופי' היפ"ח צמה שאמר לא היתה ספק צידו דהכוונה אף אם לא ה"י ספק צידו להחזיק ולמחות כראוי מ"מ מחויב לעשות כל מה שצידו וצ"ע להצין הכוונה צוה. אבל זה ודאי צרוך ומפורש צדצריהם ז"ל כי המחזיק ענין שחלוי צו קיום התורה הוא בכלל צרוך אשר יקום, וח"ו בהיפך צביפור. והם פוסקים המפורשים צתורה. ואמרו חכמ"ל כל הארורים שכתבו צוה צתורה"ק פתחו קודם צצרוך ונאמרו פוסקים אלו צוהר גריחים וצוהר עכל צשעה שקבלו עליהם כל החוב"ק צצרות וצשנועה א"כ הרי חייבא דאורייתא צלי ספק להחזיק ענין שחלוי

ודנה לא מלינו צשום עצירה דאורייתא אף החמורה מאוד שיהי' משפע חרון אלל הצי"ד להחריס את העיר וגם לעשותה חרבה ושוממה כשידינו תקיפה זולה צע"ז היכה שיש שם דין עיר הנדחת, ולעת רי"א צסנהדרין דף קי"ג כל עיר שיש בה אפילו מחנה אחת אינה נעשית עיר הנדחת, גם לדעת החולקים על ר"א יש הרבה חילוקים היכה שנותנים לה דין עיר הנדחת כמצוה צגמ' סוף פ' חלק צסנהדרין, והיכה שאין לה דין עיר הנדחת דנין כאו"א צעדים והתראה וסנהדרין אבל אין מחריבין את העיר וכאן הוא מימרה פשוטה צש"ם צלי שום חולק שאך צשציל עון זה שאין בה תלמידי תינוקות אפילו אם כל העיר מלאה תורה ומצוה עושין אותה חרבה ושוממה, כי לא חילקו צצבר ולא הצכירו אלא עון זה, ואף שאין זה בכל הפרטים כפרטי הדינים צשעיר הנדחת אבל זה צצבד לעשות כל העיר חרבה ושוממה לא מלינו צשום עצירה צשפולם, וז"ל שראו חכמ"ל צתלמידי תינוקות ותשצ"ר קיום כל התורה וכל העולם כולו, וציעול ענין זה הוא חורבן העולם ואין להניח עיר כאת צישאל.

בו קיום כל התורה כולה, ומי הוא זה שאינו רואה להיות בכלל צורך שצחוק"ק אלא ח"ו הכיפך וא"ל להאריך צוה.

יא

בחוזה לענינו שיש ליישב צוה החילוק שנספרי הכוזב חיוז ללמד את צנו לה"ק וצ"ש השמיטו דהספרי הקרא קאי שלא היה התקנה להושיב מלמדים בכל עיר ועיר עבור כל ילדי בני ישראל אלא האב שביכולת בידו הוא היה לומד עם צנו או היה שוכר מלמד עבורו לרעה הרמב"ם, וא"כ צעת שמתחיל התינוק לדבר כל אב אינו צעות בעצמו אם יהיה מי שילמוד עם צנו צעת שגיגע להצנת הלימוד ראשית דלמן מרובה חיישין למיחה וכתבו הפוסקים דיותר מלי יום הוי זמן מרובה לענין זה וכש"כ משך אחי שנים, גם עניות שכיחא או שאר עיכובים, ומבואר בגמרא קידושין דף כ"ט ע"ב דהובא דלא אגמרי' אצו מחייב איבו למיגמר נפשי' דכתיב ולמדתם ופירש"י ז"ל קרא אחרינא היא ולמדתם אחס ושמתם לעשותם, ומי שצריך ללמוד מעצמו בלי מלמד אם אינו מכיר הלשון האך יש מליאות שילמוד בעצמו שברי מקרא ומשנה הכל הוא בלתי"ק, וע"כ היה חיוז על האב ללמדו לה"ק חוקך כשהתחיל לדבר שיוכל להיות שלא יהיה לו מליאות ללמוד תורה באופן אחר, משא"כ אחר התקנה להושיב מלמדים בכל עיר ועיר ומחריבין את העיר שאין בה מלמדים, ועכ"פ חזקה על הצ"ד שלא יפשו וצבור לא מיעני ואין להחזיק ריעותא שלא יהיה מלמדים, חו אין לורך עוד בלימוד לה"ק כי המלמד שילמוד עמו יפרש לו המקרא והמשנה כל מה שצריך להבין ולכן סידור הש"ס שהיה אחר שכבר נתפשטה התקנה של הושנת מלמדים והביאו את התקנה וגודל החומר שהתמירו עליה לא ראו עוד לורך להביא את לימוד לה"ק, אבל עדיין אינו מיושב הכל, גם אפילו אם אין בו חיוז כ"כ כמו קודם התקנה, אבל עכ"פ עדיין יש בו חופלת הרבה ולמה לא הזכירוהו כלל ועיקר.

נראה שהוא חיוז דאורייתא ועוד קדימו ללימוד התורה אבל התוספתא שלא נשבו בקידושין במלות האב על הבן וגם בחגיגה כתבו לנסוף ז"ל שהוא מדרבנן דהנה לריך להבין שורש הדברים מאין למד הספרי שיש צוה חיוז דאורייתא דמ"ש בתו"ס שהוא מלשון הקרא לדבר גם כבר הכחתי שאין כן דעת גדולי המפורשים שפירשו לדבר גם בא להורות שיעור התחלת החיוז, ושוב ראיתי שמבואר בגמרא ברכות דף י"ג ע"ב אחר שלמד מלוא קריאה מהלשון של ודברה גם מקשה החס נמי כתיב על לבבכם לדבר גם, והוא בדברי תורה כתיב, וה"ק רחמנא אגמירו בנייכו תורה כי היכי דליגראי צוה, ופירש"י ז"ל כדמוכה קרא ולמדתם אחס את בניכם, א"כ מבואר בגמרא דהבוא קרא לדבר גם דכתיב אלל לימוד הבנים קאי על דברי תורה להרגילם לגרום בהם ושייך שפיר בלימוד תורה הלשון לדבר גם שכן מבואר בעירובין דף נ"ד שאמרו על דברי תורה פתח פומיך כי היכי דתחקיים בך ותוריק חיי שנאמר כי תיים הם למולאיבם אל תקרי למולאיבם אלא למולאיבם צפה, עוד אמרו שם ואימתי תשמרם בצעקן בזמן שיכונן יחדיו על שפתיה, ואימתי שמתה לאיש בזמן שמענה צפיו. ובשו"ע א"ח סי' מ"ז המהרהר דמ"ה א"ל לדרך ברכה"ת ואף דודאי הוא מלוא גדולה הרהורי תורה אבל עיקר החיוז הוא בדיבור פה. ובש"ע התניא ה' ת"ת פ"ב סעיף י"ב כי שאינו יולא ידי חובת מלוא ולמדתם אחס בהרהור כי אם בדיבור פה כמו בכל המלות החליות בדיבור שאינו יולא ידי חובתו בהרהור וכן כתב היעב"ץ, וכבר הארכתי לתרץ קושית הגר"א ע"ז והכחתי ראיות לבאר הענין לא עת האסף פה. ועכ"פ מבואר בגמ' דהבוא קרא לדבר גם קאי על לימוד התורה ולא על לימוד לה"ק. ומה שכתבו המפורשים ללמוד מהלשון לדבר גם על שיעור התחלת החיוז אפשר דממילא משמע דכיון שאמר הכתוב צוה להרגיל הבן ללמוד בדיבור פה ממילא משמע דזה התחלה חיוזו משיחית לדבר, ואם נימא דהספרי למד חיוז לימוד לה"ק מהקרא לדבר גם שפיר אפשר לומר דלכן פליג בש"ס ע"ז דלשיטתיכו דקרא לדבר גם קאי על דברי תורה לא מוכח משם מידי על לה"ק אבל לפי"ז עוד מרבים בפלוגתא דנמלא דגם על כך דרשה שלמדו בש"ס

אמנם דברי הספרי והתוספתא אפשר להשוותן היעב"ץ צדק זה, דכבר נבאר בדעת הספרי

מזה אגמירו בנייכו תורה כי כיכי לדיגרסי צבו פליג בספרי, ובלא"ה כבר הבאתי לזה נראה כן דפעה גדולי המפורשים.

יב

ויותר נראה שהספרי סובר כן מסביר שהוא צכלל לימוד התורה ומלינו שסביר דאורייתא הוא שאמרו בכ"מ צש"ס למה לי קרא סביר הוא. אמנם צברכות ריש פרק כ"ד מצרכין שאמרו סביר הוא אסור לאדם שיכונה מעוה"ז צלא צרכה וכחצ שס הפני"י דיש לחמוה מה דמשמע מכל הפוסקים דלפוס כך מסקנא כל צרכת הנהנין הם מדרצן והלא צכל הש"ס משמע דסביר הוא דאורייתא ומקשה למה לי קרא סביר היא, וסיים לצסוק דאף אם הוא דאורייתא מ"מ אתי שפיר דספק צרכות להקל יעו"ש. אבל צאמת מצואר צתום וצרמנ"ס וצכל הפוסקים צצרכת הנהנין שלפניהם דרצן והציוו ראי מהמשנה וקשה לכאורה קושיא הפני"י, אמנם הלל"ח שס חידש דמה שאמרו שסביר הוא דאורייתא אין זה אלא צדין מן הדינים, אבל לומר על דבר שהוא מסביר שהוא חשוב מזה דאורייתא זה לא, שאם הדבר כן לחנם נכתבו כל המצות שהם שכליות, אלא הכוונה הוא שבין שהוא סביר לכך תיקנו חכמים צצרכת הנהנין. ולכאורה יש להציוו ראי לדברי הלל"ח מדברי התום פסחים דף ס"ח ע"ב ד"ה הכל צבי הא שאמרו הכל מודים צצצצצ דבעינן נמו לכס שהקשו דא"כ מאי קאמר ר"א מה ראי רשות למצוה דנימא עצרת חוכיה שהיא מצוה, וי"ל דהא דבעי ר"א צצצצצ לכס לאו דוקא מקרא אלא מסביר, והרי דמה שהוא סביר ואין לו קרא אין דינו נכתב צצצצצ ולא אמרין למה לי קרא סביר היא, ונראה לכאורה שהוא מטעם שכתב הלל"ח לעשות חיוב מצוה דאורייתא א"א מסביר, וא"כ אם לא הי' להספרי אמה לימוד מקרא על חיוב לימוד לה"ק אלא מסביר האין עשה מזה חיוב מצוה דאורייתא.

שאמרו צגמ' שהוא סביר, הלא כבר מצואר צתום' מס' שצעות דף כ"צ ע"ב ד"ה איצע"א צמה שאמר שס סביר דמ"מ ל"ק למה לי קרא דיש לחלק דיש צצצצצ שאין הסביר פשוטה כ"כ, וא"כ מצואר צצצצצ ז"ל שאין לנו לעשות צזה קושיא דלאו כלל הוא אלא צצצצצ דעת חכז"ל שהיא סביר פשוטה הקשו למה לי קרא, ולפעמים אף שאמרו סביר צקשו עוד קרא דלאו כל הסצרות שוות, ואין סצרתיו מצרעת אלא צצצצצ שאמרו חכז"ל, ואם כן אין הצחלת קושיא על מה שפסקו דצצצצ הנהנין הוא דרצנן כיון שיש ראיות ע"ז מן הש"ס אף שאמרו שהוא סביר דלאו כלל הוא ואין לריבין עוד למה שחידש הלל"ח לחלק בין דין מן הדינים וצין חיוב מצוה.

ומה שכתב עוד הלל"ח דא"כ לחנם נכתבו צתורה כל המצות שכליות, לפענ"ד לק"מ שהרי גדול המצוה ועושה, ולא מצעוה צצצצצ שכליות שבין אדם לחצירו שהשכל מחייבן לעשות מחמת האנושיות שזה אף צצ"ע כתב הרמנ"ס ז"ל צצ"ח מה' מלכים ה"י י"א כל המקבל עליו שצע מצוה ומהר לעשותן הרי זה מחסידי אוב"ע ויש לו חלק לעוה"ב והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שזוה צהן הקצ"ה צתורה והודיענו ע"י מרע"ה שצ"י מקודם נלעוו צהן, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר חושב ואינו מחסידי אוב"ע ולא מחכמים, עכ"ל. והרי שאם עושין מחמת הסביר והדעת אינו מצוה כלל אלא דוקא אם עושין מחמת שכתובין צתוב"ק, אלא אפילו צצצצצ שצין אדם למקום שהשכל מחייבן לעשות מחמת הכרת עיבותיו ית"ש והיראה והכניעה לפניו ית"ש שזה ודאי עבודה חשובה כאשר האריך צזה החוצת הלצצצצ צשער עבודת אלקים, מ"מ הולרנו להיות נכתבין צתוב"ק שאך ע"י שמקיימין מה שכתוב צתוב"ק אפשר לצווא לדידי הכרה והסביר צזה לא זולת, וגם כי צודאי יש חשיבות יותר למצוה הנכתבה צתוב"ק שהרי חכז"ל דרשו מיתורא דואלה המשפטים שמוסיף על הראשונים דמה הראשונים מסינו אף אלו מסינו וכן צפי צהר הציו רש"י ז"ל דרשת חכז"ל מיתורא דצהר סיני אלא שמיטה שהוא ללמד על כל המצות שנאמרו כלליתיהן ופרטותיהן מהר סיני אלא שחזרו

אמנם צאמת חמתה על רצותיו הפני"י והלל"ח צמה שערחו צקושיא זו למה היו דרצנן מה

יעשה לפעמים לומר לה' קרבן ויוכל לצוא לידו הולאת ש"ש לצעלה, וק"ו דאיכא למיחש לזה בצרכה הנהנין דמחוסר מעשה שמא לא יאכל או ח"ו שמא יארע קלקלה בצעודה דמלינו שחשו לזה חז"ל והוי צרכתו צרכה לצעלה, ואם כן יש סברא גם להיפך שמחמת צבד ה' ופחד שמתיו יח"ש ימנע מלצרך, אלא שחז"ל אמרו כאן לצרך מחמת אותה הסברא ואין לך אלא מה שאמרו חז"ל, ועכ"פ הוי מדרבנן.

נמצא לפי"ז דשפיר אפשר לפרש דברי הספרי אף לפי דברי הש"ס דלדבר צם קאי על דברי תורה ואין סמך במקרא על לימוד לה"ק, מ"מ מני סברי דמיתחייב מדאורייתא על לימוד לה"ק מכה סברה. וי"ל עוד דגם הל"ח מודה צ"ח, כי הל"ח לא אמר אלא שא"ל להתחייב מלוח חדשה מחמת סברה, אבל בכאן אין כוונתם שלימוד הלשון הוא מלוח חדשה אלא שסברי דכיון שא"ל לצוא לידו הצנת החוב"ק כי אם ע"י הצנת הלשון, לכן מכה אותה הסברה הוי לימוד הלשון בכלל מלוח תלמוד תורה ואינה מלוח חדשה, וצ"ח"ג לא מייירי הל"ח אלא שלוחתא דמילתא כדחתי מה שנלפע"ד גם בעיקר דברי הל"ח, ומיתפרש דברי הספרי היעב כמו שכתבתי למעלה דלפי דברי הקרא שהאב לומד צעמנו עם הבן הוי ודאי סברא פשוטה להצריך לימוד הלשון בכלל מלוח ח"ת, אבל התוספתא שמציא כל עניני החינוך אף מה שהוא דרבנן ומדרבנן כבר נעשה התקנה להושיב מלמדי חינוקות ותו אין הסברה פשוטה כ"כ לחייבו בלימוד הלשון בכלל מלוח ח"ת, אלא שמ"מ כיון שיש צו עכ"פ תועלת חשבו בכלל מלוח דרבנן ולא פליגי הספרי עם התוספתא.

יג

וכדי להבין מה שצ"ח לא הזכירו מלימוד הלשון כלל אף צ"ח, הנה ראשית ראיתי להעתיק דברי הל"ח שכתב על מימרא דר"א מנשו צניכס מן ההגיון [ולא נמלא זה בצפרי הל"ח המאוס צדיקו אלא בצפרי הל"ח הראשונים שהדפוס הוא ז"ל, וכפי הנראה שלטו ידי זרים באיזה דפוס וכשמעו אלה הדברים שהמה נגד האפיקורסים ושזו

וגשו בצרכות מואב, א"כ חזינן שאף מלוח שידועין צודאי שנאמרו מפי הקב"ה וגם נכתבו בחוב"ק אין להם השיבות כ"כ כמו מה שנאמר צ"ח, כי לא בחנם ערה הכתוב לכתוב יתורא להודיענו זה שנאמרו צ"ח, וע"כ שיש צו עדיפות. גם מלינו צ"ח צבלי וירושלמי שיש חילוק בין מלוח שלפני הדיבור ובין מלוח שלאחר הדיבור לענין עשה דוחה ל"ח אלא שהוא פלוגתא אחת מהם חשוב יותר. ועכ"פ חזינן דגם זמן הליווי גורם השיבות להמלוח, וא"כ כש"כ שמלוח שלא נכתבה כלל בחוב"ק גם לא ה"ו שום ליווי עלי מהקב"ה אלא שידועין מסברה אין צה אותה החשיבות כמלוח שנכתבה בחוב"ק וגם נאמרה צ"ח.

ומה שאמרו למה לי קרא סברה היא זה אינו אלא צדין מן הדינים שאין צו תוספות של חיוב אחת מלוח אלא נפקא מינה לענין ידיעת המלח כמו אם להאמין לזה מחמת סברת הפה שאמר הוא הפה שהתיר או אם אמרין המולח מחזירו עליו הראי' וכדומה כיון שאינו נ"מ אלא לענין ידיעת הענין שפיר הקשו למה לי קרא סברה היא וכמ"ש הל"ח צעמנו שלא אמרו כן אלא צ"ח"ג, אבל היבא דמייורי מקיום אחת מלוח שהיא מסברה אף שמחייב מה"ח מחמת הסברה מ"מ א"ל להקשות למה לי קרא שצודאי המלוח נחשבת וחיוצית יותר אם נכתבה בקרא, ואם כן אין צ"ח הוכחה כלל למ"ש הל"ח שא"ל להתחייב במלוח מחמת סברה מדנכתבו קראי במלוח שכליות, וצחוצח הלצבות מצוואר שמחייבין במלוח ע"י השכל אף מה שלא נכתב, ויש עוד ראיות לזה מדברי חז"ל אלא שאין להצריך עוד צ"ח.

ומה שצרכה הנהנין היא דרבנן אף שהיא סברה כבר כתבתי דלא קשה מידי, וצ"ח אין הסברה פשוטה כל כך לצרך צרכה שלא נעוה עלי, כי לעומת זה יש סברה דהמבדך צרכה שאינה צריכה עובר צ"ח אף שמחכוין לצרך את ה', גם אמרו חז"ל צנדרים דף י' שלא יאמר לה' קרבן דילמא יאמר לה' ולא יאמר קרבן וקא מפיק שם שמים לצעלה, והתמירו צ"ח כל כך שתיקוה שלא יאמר כלל קרבן אלא קונס קונס קונס שאם יאמר קרבן לה'

אחי למיכלי יעו"ש, וכעין זה הוא בגמרא חולין לא אמרה תורה שנה לתקלה אף שהוא חשש רחוק דכל דפריש מרובח פריש מכל מקום אין לנשות מצור ממה שאפשר עכ"פ שיבוא לידי תקלה, ומכא"כ צ"ב שראו חשש קלוקל הדורות ודעות נפסדות ר"ל שהוא גרוע מכולם. וכעין זה כתב החת"ם פ' בשלה שלא למדו אף פשוטי המקראות ערס שהשלימו נפסס בלימוד המדרשות ותורה שבע"פ כמ"ש במס' שבת אמר רב כהנא הוינא בר תמני סרי שנין והו"י גמירנא ל"י לכולי ש"ס ולא הו"י ידענא דאין מקרא יולא מידי פשוטו עד השתא, כי אם ילמדו בתחלת גדולם פשוטי המקראות אזי ערס יגדלו ויגיעו לחלק הדרושים ותורה שבע"פ שהוא העיקר כבר נחרו בהפקירה וכפרו בה' ובתורתו וע"כ הפכו הסדר בלימוד יעו"ש שהאר"י בנוסח דברי קדשו זל"ה.

ואר"י בשביל זה הפכו הסדר בתוספתא לימוד הלשון אחר לימוד התורה דלא כמ"ש בספרי כי לימוד הלשון מקורו מפשוטי המקראות, גם יותר יש לחוש בלימוד הלשון מבלתימוד פשוטי המקראות כמ"ש למעלה ואם איתרו לימוד פשוטי המקראות עד אחר שמשלים נפש בתורה שבע"פ ראו ק"ו לאחר לימוד הלשון. ומה שצ"פ בקדמו, י"ל שבי' זה בדורות הראשונים ע"ד שכתבו בגמ' יצמות דף ל"ט ע"ב מצות יצום קודמת למצות חליצה, בראשונה שבין מתכוונים לשם מצוה, עכשיו שאין מתכוונים לשם מצוה אמרו מצוה חליצה קודמת. ועד"ז י"ל גם כאן בראשונה שהיו לומדים הלשון לשם מצוה הקדימו אותה שמצין יותר הלימוד בתחלת לימודו, אבל אח"כ שהיו לומדים את הלשון לשם נוי כמו שאר לשונות ואיכא למיחש לדעות נפסדות ר"ל, לא ראו להקדימו ערס שהוקבע בנפשו התורה והאמונה. וכעין זה הוא בגמרא בבבא מציעא דף ל"ג בעוסקין במקרא מדה ואינה מדה, במשנה מדה וכו', גמרא אין לך מדה גדולה מזו, ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד ומקשה הא גופה קשיא אמרה בגמרא אין לך מדה גדולה מזו וכדר אמרת ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן הגמרא, אמר ר"י בימי רבי נשנית משנה זו וכו' יעו"ש, והרי ששינו מאמרם בשביל מצב הדור. וי"ל עוד דכיון שהדורות מתמעטין והולכין והפירות מתרצין לכן שוב אח"כ בש"ס לא הזכירו כלל מלימוד הלשון. וגדולה מה

נדפס כן בדפוסים שלאחריו שלא היה בידם הדפוס הראשון, ובפ"י ע"ן יוסף הנדפס בספרי עין יעקב העתיק מדברי הל"ה כמו שהוא בדפוס הראשון] חז"ל שם: צמה שפירשי ז"ל לא חרגילום במקרא יותר מדאי משום שלימוד המקרא גם אפילו אותם שיש להם דעות נפסדות לומדים בשביל הלשון כמו שלומדים שאר לשונות ואם לא חשגיה על בך בילדותו רק על לימוד המקרא יכול להיות שתקח לו מלמד אחד משלהם כי גם הם יודעים ללמדו ומתוך כך בנך נמשך אחריהם גם בדעות נפסדות, אבל מתוך לגער על פי דרכי התורה והשיבוץ בין דרכי ת"ח גם בילדותם בלמדם מקרא קח לו מלמד ת"ח וירגילו חוכך גם במשנה וגמרא, עכ"ל.

הנה מה שחשש יותר בלימוד מקרא שמא יקח מלמד שיש לו דעות נפסדות אף שבדל"ה גם בלימוד גמרא ופוסקים לרין לרקוק על זה שלא ילמוד מרצ שאינו בגון כמו שאמרו חז"ל במועד קטן דף י"ז א"ס הרב דומה למלאך ה' לנאות תורה יבקשו מפיכו, ואם לאו אל יבקשו מפיכו, והוא בשו"ע סי' רמ"ו שלא ללמוד מרצ שאינו בגון, ואם כן אם מדקדקין שיבי' מרצ בגון הו אין חשש לפי דבריו גם במקרא. וי"ל כוונתו לכיון שאי אפשר להבחין על צור"י מחשבות לב האדם ודיעותיו כי האדם יראה לעינים וכו' יראה ללבב ואף בכהן גדול חשדו והשזיעוהו אף שהיו פורשין וזוכין שחשדו למי שמעשיו סחומין, ולכן במקרא שמצוי יותר אותן שלומדין אותו בשביל הלשון חוששין למצוי דילמא יכי' לפעמים אחי תקלה ח"ו ולאו אדעת'.

ועכ"פ ה"י החשש בלומדי מקרא בשביל שיש צניעות לומדי הלשון, וא"כ כש"כ בלומדי הלשון עלמא שמצוי יותר צניעות אותן שיש להם דעות נפסדות. גם אין לימוד הלשון חיונית כל כך כמו לימוד מקרא שהוא בודאי בכלל ת"ח דאורייתא, וי"ל דמש"ה לא אמרו בש"ס להטיל חיוב על לימוד לה"ק אף דלא פליגי על התוספתא שבי' מהראוי לחייב על לימוד הלשון מדרבנן עכ"פ שיש בו תועלת, אבל מתחת שיוכל להיות גם תקלה ח"ו מבואר בתוס' יצמות דף פ"ו ע"ב ד"כ מר דמילתא דאתי לידי תקלה לא הו"י מתקני רבנן דאיכא למיחש דילמא

מלינו שבעלו חז"ל הרבה מלות חמורות מדאורייתא מחשש שמה יארע א' שיפזיר ד' אמות ברשות הרבים אף שלא יבא זכא לידי דעות ופסדות אלא שיטעם עבירה אחת בשוגג מחמת עירדת המלוא דהוי רק טעה בדבר מלוא.

יד

וכדי להבין הענין יותר צמה שנוגע ללה"ק מהר"ח לשים לב למח נעצב כ"כ לשונינו לה"ק עוד מקדמת דנא אף אלל החכמים גדולים והעלומים. ונחזי אנו, הנה התלמוד חיברו בלשון ארמי מעורב עם שאר לשונות כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהקדמתו הטעם לפי שאותה הלשון היחה צרורה לכל אנשי שנער בעת שחוצרה הגמרא, וכן הוא בספר חסידים שבינו יותר בלשון ארמי מבלשון הקודש, וזה ודאי שלא עשו התלמוד בלשון שיהא מובן להמון העם כי לולא דברי רש"י והתוס' ושארי הראשונים ז"ל לא היו כל הדורות שלאחריהם מבינים כלל בדברי התלמוד, ולולא הפוסקים הראשונים הר"ף והרמב"ם והרא"ש ושארי הראשונים ז"ל לא היו צמלאות לפנינו לצרר שום הלכה מהתלמוד וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בהקדמה שדרך עמוקה דרכו עד למאה, ואף אחר שאנו מולאין הלכות הערוכות בר"ף ורמב"ם ורא"ש בעתם ונימוקם עדיין אנו מחייגטין להבין היאך הוליאו ההלכה מהגמרא, ואלפים קישיות מתגוללים בצתי מדרשות בלי תירוח מספיק, וכבר כתב המהר"ב"ח שדין שאינו מצואר צראשונים אי אפשר להאיא מהתלמוד אלא הרשב"א וחבריו, ועכ"פ לא נעשה התלמוד אלא לפני חכמים גדולים ועלומים עכ"פ כמו הראשונים ז"ל, ואעפ"כ לא הבינו כ"כ את לה"ק כמו לשון ארמי וזה חידוש. בפרט לפי דעת הספרי שיש חיוב דאורייתא לתלמוד לה"ק משיתחיל לדבר ובודאי כן עשו החכמים, ולמה לא הורגלו גם אח"כ לדבר עם בניהם בלה"ק כמו בילדותם גירסא דינקותא, ובפרט לפי דברי הירושלמי שהמדבר בלה"ק מוצטח לו שהוא בן עוב"ב, ואעפ"כ גם חכמי הירושלמי דברו יותר בלשון ארמי כמו שחיברו את התלמוד באותה הלשון, הלא דבר הוא.

ובבמ' ראש השנה דף כ"ז דלא ידעי רבין כמה דברים מלה"ק עד ששמעו מאמחי' דרבי. ובבמ' שקלים פ"ג מ"ב בשלש קופות וכו' וכתוב בזה א' ב' ג', ר"י אומר יונית כתוב בזה אלפא ביתא גמלא, ופי' הרע"ב בשביל שכוו רגילין ציונית, וכתב שם בתפארת ישראל דצית שני היו רגילין ציונית יותר מצעברית וקמ"ל דיש טעם מה אין חוששין לקדושת הכתב צית הקדוש. ועכ"פ חזון צזה דגם הכהנים בעבודתם צית המקדש היו רגילין יותר ציונית מצעברית, ואף דלה"ק היו כותבין א' ב' בלה"ק אין סברא לומר דפליגי צמלאות באיזה לשון היו רגילין אלא דלה"ק כיון דכהנים זרזין הם ועכ"פ ידעו את הא"ב שהוא לשון מקרא ומשנה וכל סדר התפלות לא חיישין כ"כ לטעות לכתוב במקום הקודש בלשון אחר, ועי' בגמרא צבא קמא דף פ"ג וסועה דף מ"ט וברש"י ז"ל שם.

הגם שצ"ה דמס' שקלים משנה ג' גבי ארבע חותמות היו במקדש בן עזאי אומר ארמית היא כתוב עליהם כתב שם התו"ט ז"ל לפי שהחותמות היו נוחטין לכל הצא מן העם הנריך צ"ע שיהא כתוב עליהם ארמית שרוב דיבורן בלשון ארמית היא כמ"ש הר"ב וכדי שהלוקח החותם ידע מה לוקח וכו' אולי בעטות יתן כך ועל ידי שיכול הלוקח לקרות החותם לא יבוא לכלל טעות, אבל צמשנה ב' פ"ג לא פליג בן עזאי משום דסימני הקופות לא נמסר אלא לממונים על כך והם היו מגדולי וחשובי העם והיו מכירין בלה"ק ואף ר"י דס"ל יונית היא כתוב עליהם לא מפני שכולם מגדולם ועד קטנם היו מורגלין בכך אלא שהיו רגילין בו כמו בלה"ק, והר"ב כתב לעיל היו רגילין ציונית ולא כתב שרוב דיבורם וכו' כמו שכתב כאן עכ"ל. ואינו מובן לכאורה מה שמתקן אף לדעת ר"י בין קופות לחותמות דהקופות יען שלא נמסר אלא לגדולי וחשובי העם שהיו מכירין בלה"ק לא אמר שרוב דיבורם ציונית אלא שהיו רגילין ציונית כמו בלה"ק דא"כ לדעת ר"י למה לא כתבו בלה"ק צית המקדש במקום שלא נמסר אלא לגדולי וחשובי העם הלא התו"ט עצמו כתב גם בחותמות שנכתבו בארמית שהטעם הוא בשביל שלא יבוא לידי טעות וא"כ הקופות שלא נמסרו

מדמיינו כמה דברים שלא הבינו רבני הלשון וגם רבו של יואב טעה, ולכאורה נראה דאדרבה אם היו מספרים בלש"ק וגם מלמדיו לבניהם מקטנותם לא שכיח כ"כ טעותא דלא ידעי רבני פי' כמה מקראות ואם לא היו מספרים בלש"ק ולא היו להם אלא ידיעת בית רבם שלמדס מקרא כיון שאין מורגלים בלשון שכיח יותר טעותא כי השכחה והטעות מלוי יותר בדבר שאין צו הרגל כ"כ, ועכ"פ להביא מה ראוי מכתחש שהיו מספרים בלש"ק לא הבנתי לפענ"ד.

וגם מה שהראה מקום לגמ' סופה דף ל"ג דלאשמעי עבירה נראה שלא היו מדברים בלש"ק כי לאו כל אדם זוכה לשמוע צח קול ולא יאלו הבי"ק מצית קודש הקדשים אלא להשמיע להראוין לשמוע וכמו שאמרנו שם בגמרא יוחנן כ"ג שמע שמעון הלדיק שמע ולא הזכירו שם מאדם אחר. ועי' תוי"ט פ' ט"ז דיבמות משנה ו' דצח קול הוא ממודש מהצורה יתצרך להודיע סודו ליראיו. ובהגהות מהר"ץ חיות צמס' סנהדרין דף י"א הביא צמס' הרא"ש דלכן מיקרי צח קול מפני שיואל צמדה ואין כל אדם שומעו אלא הראוי לשמועו. וכחז הבינו צחי פ' ברכה ע"כ וללוי אמר שיש ד' מדריגות בצבואה וא' ממדריגות הצבואה היא צח קול, והאריך שם בענין הצח קול וז"ל שהקול הזה המגיע לאזני השומע הוא נמשך מאותו הקול שכתוב בו והי' אם שמוע חשמע לקול ה' אלקיך וכן עוד וישמע את הקול מדבר אליו וכו' וצח קול זה הי' נשמע תמיד לחכמי התלמוד וחסידיו הדורות בזמן בית שני שהיו משתמשין בצח קול וכו' יעו"ש, והרי שהוא מדריגה כעין נבואה שלא נשמע אלא לחכמי התלמוד וחסידיו הדורות. וכן בזה"ק הפליג שהזכיר לשמוע קול מן השמים המה מגבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו. וא"כ לא צא להשמיע אלא לקדושי עליונים. ואעפ"כ אמרו שם שהי' הבי"ק בלשון ארמי לא בלש"ק בשביל דלאשמעי עבירה, ונראה מה דללו דוקא ע"ה היו מספרים בלשון ארמי. וכבר הבאתי ראוי מסידור הש"ס שכתב הרמז"ס שהוא בלשון ארמי מעורב עם שאר לשונות לפי שאותה הלשון היתה צרורה צעת שחוצרה בגמרא, ושזו כתב הרמז"ס ז"ל בהקדמה דבזמן הזה אצדח חכמת חכמינו ובינת נבוינו שאף

אלא לגדולי ישראל שהיו רגילין בלש"ק כמו ציונית א"כ מה חשש טעות יש בלש"ק יותר מציונית כיון שהרגילות הוא צדק כמו צדק. גם צפי' הריבצ"ן שם במשנה על מה שאמר ר"י יונת כתוב צדק כתב העטם שכתבו צדקותו בלשון שלא יעשו בקופות חיזה ראשונה יעו"ש, והוא צדמת דבר המוכרח שלולא העטם בשביל חשש טעות לא היו כותבין בקופות שצדיהמ"ק לשונות אחרות מלש"ק שניתנה צד החוכ"ק וע"כ גם בגדולי ישראל היו הרגילות יותר ציונית. ואולי אפשר לומר דלעת החו"ט דגדולי ישראל הממונים שהי' תורתם אומנתם ועסקו תמיד במקרא ובמשנה ובתפלות שהכל נכתב בלש"ק א"א לומר עליהם שהי' כולם רוב דיבורם ציונית אלא יען ששאר העם הי' רוב דיבורם ציונית הי' גם צין הגדולים הממונים לפעמים שהולרכו לדבר הרבה עם שאר העם הצאים בקרבנותיהם ושאר עניינים והורגלו לפעמים יותר ציונית ואפשר לבוא לידי טעות ואין להאריך בזה. ועכ"פ זה ודאי אף לדעת החו"ט היו גם הגדולים והחשובים שצ"שאל בזמן הצית רגילין ציונית כמו בלש"ק ושאר העם הי' רוב דיבורם ציונית לא בלש"ק.

פז

ורשון התיא בשו"ע שלו ה' ת"ח פ"ה סעיף א' קשה להבין שכתב צימיהם שהיו מספרים הרוב בלש"ק וגם התינוק משתחיל לדבר הי' אציו מספר עמו בלש"ק וע"כ לא היו לריכין ללמד התינוקות פי' המלות רק הקריאה נקודות ועטמים וכחז שם בקו"א מקור דבריו וז"ל עי' רפ"ג דר"ה ורפ"ב דמגילה לא היו ידעי רבני מאי וטאטאחתי צמטאטא השמד וכו' ולא היו ידעי מאי סלסלה ועי' חולין דף ו' פטעא דקרא צמאי קסוד וכו' וגם רבו של יואב אלו הי' מלמדו פי' המלות ודאי לא הי' עושה צין זכר לזכר וכו' ומ"ש העושו"ט להבינם הוא לפי מנהג שלנו שאין מספרים בלש"ק כמו צימיהם כדאיתא בספרי וכו' אלא כל ימי בית שני היו ע"ה מספרים ארמית כמ"ש בחו"ט עי' סופה דף ל"ג דלשמעיין וכו' וכדמוכח מנוסח הכתובה וכו' רק ת"ח לצדס היו מספרים בלש"ק ומלמדים לבניהם עכ"ל הנה כל ראייתו שהיו מספרים אז בלש"ק

ומה נשתנה אללניו שגם צימיו נזרח ומלכות ישראל
 בא"י לא ה"י אפשרות שיבינו הלשון, ונפרט שלדעת
 הספרי והחוספספח יש חיוב דבדר ללמד עם כל הילדים
 את הלשון, וטעמא צפי להבין כ"ז.

ובבבזרי מאמר שני אות ס"ח כתב על אצרכס
 אצניו פ"ה שדבר בשתי לשונות, העצריה לשון
 מיוחדת לשון הקודש, והארמית לשון חול, והביא זה
 היעצ"ן במגדול פח. ונריך טעם למה לא דבר ארמית
 כל דבריו בלש"ק, הלא קודם דור הפלגה דברו כל
 העולם רק בלש"ק כמ"ש רש"י ז"ל ויהי כל הארץ
 שפה אחת בלש"ק, הלא אשח"כ נחצבל לשונם, אצל
 ארמית נשאר בלשון לה"ק, ולמה הולך לדבר גם
 בלשון אחר, ובודאי מטעם גדולה לקדוש שכמיהו לדבר
 רק בלש"ק, ואין לומר שהולך ללשון ארמית לדבר
 עם שאר האומות שהרי בשביל האומות ה"י נלך
 לכל שבטים לשון שכל מלכי מרח ומערב היו משכימין
 לפתחו כמצואר בגמרא ז"צ דף ע"ז, וברש"י ז"ל פ'
 לך עב"כ הוא עמק המלך שהשווה שם כל האומות
 והמליכו את אצרכס עליהם. וצירושלמי פ"ק דמגלה
 הלכה ע' אות מ"ד שקודם דור הפלגה היו כל
 העולם כולו מדברים בשבטים לשון והבינו, וכחך שם
 בפ"מ שהיו מקודם המבול ולמדו מנה וצניו ויש
 שם פלוגתא צזה, אצל ארמית בודאי ידע וכל ר'
 לא אכנס ל"י. אצל ממה שאמר שה"י לו הארמית
 לשון חול נראה שגם עניני חול שבציתו דיבר בלשון
 ארמית. ויותר מזה הוא דעת המהר"ש יפה דיפ"ח
 על הב"ר פ' מ"ב ס"י י"ג בפסוק ויגד לאצרכס
 העברי, ורצן אמרי שהוא מעבר הנהר ומשיח בלשון
 עברי, וכחך שם היפ"ח בלשון עברי לאו היינו לה"ק
 הלא לשון של בני עבר הנהר דומי' דכחך עברי
 דהיינו של בני עבר הנהר כמשמע בסנהדרין פרק
 כהן גדול, וכונתו פשוטה דכיון דכחך נקרא עברי
 על שם האומה הדרה שם צעבר הנהר משמע דגם
 הלשון נקרא עברי על שם האומה שבשם, והאומות
 כולם בודאי לא דברו בלש"ק כי צדור הפלגה נחפלו
 כל השבטים אומות לשבטים לשון. ומח"ט לא יכולתי
 להבין גם דברי הרמב"ן ש"י צפ' ויגש שהכנענים דברו
 בלש"ק. נמלא לדעת היפ"ח קראו הכ"י אצרכס העברי
 ש"ש אותו הלשון שאינו לה"ק. אמנם הרע"ב והחתי"ט

אותם הפירושים והכלכות שחצרו בגלגלים וראו שם
 דברים מצוארים נחקשו צימיו ואין מדין עניניהם
 כראוי, וא"ל בגמרא עממה שלריכה דעת רחבה ונפש
 חכמה חמן ארוך ואח"כ יודע ממנו הדך הנכונה
 בדברים האסורים והמותרים ושאר דיני ההורח היאך
 הוא יעו"ש, וא"כ אין ספק שלא נחצרכה בגמרא
 עבור ע"ה הלא לת"ח הגדולים שיש להם דעת רחבה
 ונפש חכמה עכ"פ כמו הראשונים ז"ל, ואעפ"כ ה"י
 צדור להם יותר לשון ארמית מלש"ק, ואולי סובר החניא
 שיש חילוק גם בחמן המשנה לחמן בגמרא כמו שמחלק
 בין זמנם של העושר"ע ועכ"פ על העושר"ע כחך
 גם הוא ז"ל צפי שלא היו מדברים אז בלש"ק אף
 הח"ח כי ע"ה גם צמן המשנה לא היו מדברים
 בלש"ק אף לדעתו ז"ל כמ"ש צפי וע"כ כחכו שלריך
 להבינם ואלו ה"י צרה אחר חיוב או מלכ לדבר
 בלש"ק לא היו שחקי העושר"ע לסתום הדברים כ"כ
 שלא להודיענו שמוכך זה הוא שלא כהוגן.

פז

גם מלשון הספרי שכחב משיחיל לדבר אציו מלמדו
 לה"ק וברש"י ז"ל הווסה אציו משיח עמו
 בלש"ק, ואילו היו אציו ואמו מדברים צביתם בלש"ק
 לא ה"י מליאות שיתחיל התינוק לדבר כי אם בלש"ק
 כמו שאמרו ז"ל שותח דיוקא או דאצ"י או דאמ"י,
 ומאין יודע התינוק להתחיל לדבר אם לא מה ששומע
 מאציו ומאמו, ולמה לא אמר שידברו כולם בלש"ק
 וממילא ידעו הכל הלשון, אצל לא אמרו מלכ לדבר
 בלש"ק הלא ללמד את הכן שידע צו עכ"פ. וברמב"ם
 פ"ב מה' תפלה ה"י י' כחך מימות נזרח נכחו
 שיכח חורגמן מתרגם לעם מה שחקורח קורח צחורה
 כדי שיבינו ענין הדברים, וע"י צר"ש מגילה פרק
 הקורח עומד וצטור א"ח ס"י קמ"ה הטעם מה
 שאין מתרגמין עכשיו, ועכ"פ ה"י זה מתקנת נזרח,
 והלא נזרח עם אנשי כנע"ג שהיו עמו החזירו
 העטרה ליושנה ויותר מארבע מלכות שנה עד
 החורבן שה"י נמשך אז מלכות ישראל ושרון על
 אדמתם והולכרו בכל הזמן למתורגמן ולמה לא חיקן
 נזרח שילמדו הכל הלשון וממילא יבינו הכל כמו
 שהוא בכל מדינה ומדינה ככחכה ועם ועם כלשונ,

אינו מיושג מה שגם בזמן הבית לא היו רגילים לדבר בלשון כהן כאשר ביארתי למעלה, ועזרה בסופר צודאי עקר כל העכו"ם מאה"ק כי אסור לכבוש א"י עם העכו"ם שצחוכה כמבואר בגמרא ע"ז דף מ"ה ע"ב גידוע עכו"ם קודמין לכיבוש ארץ ישראל, ובמקום אחר ביארתי שזה הוא ע"ז ממש ר"ל, ובכל זמן בית שני לא היו שם ע"ז כי בעלו יראת דע"ז.

גם עיקר הדבר אינו מובן כ"כ דלמה לא ידברו בלשון עכו"פ צביהמ"ד ובצתי ישראל המלאים תורה, וכי חמור הלשון יותר מדברי תורה ותפלות בהזכרת שמותיו ית"ש בעלמם, הגם שאפשר לחלק דברי תורה וקדושה שאני שיודעים להזכיר שלא להזכירם במקום גילולים, אבל הלשון שמדברים גם בדברי מול רגילין לדבר בכל מקום ולכן חששו צ"י יותר, אמנם כיון שמדינה מותר כמ"ש צש"ע ואינו אלא מדה חסידות למה יגזרו כ"כ גזירה לגזירה לבעל הלשון לגמרי אף מכל צדי ישראל המלאים קדושה, גם חידוש שאין רמז לסברא זו בשום מקום בראשונים וכבר כתבתי שכן הוא מיומם ארבעה ועדיין אין לנו טעם מספיק בדבר.

וזה ודאי שנשכח מאתנו הלשון לגמרי כמו שהבאתי מהבית"ם. ובס' המכלול מהר"ק עשה על חכמת הדקדוק כתב שם בהקדמה שנשכח לשון הקודש ולא נמלא בידיו רק מה שנשאר כתוב אללנו כ"ד ספרי חניך ומילים מועטים בדברי המשנה. והרא"ם צפ"י תבוא עה"כ ארמי אובד אבי מביאו וכתיב עוד שנפסדו ממנו כמה וכמה ספרים אחרים חוץ מהכ"ד ספרים שבידיו ודברי המשנה שאללנו היום הם בדברי המקרא בעלמם מפני שחכמי המשנה קבלו הלשון מפי רואה הספרים הראשונים אשר היו ערס גלוטיו ונפסדו ממנו עכ"ל. וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל צביהמ"ד ריש מס' תרומות כמה שיש מקשין על לשון המשנה שאין זה קושי כי הם שמעו הלשון יעיי"ש. וכן נראה צ"י הכוזרי. ומשמע מה שטוד צימי התנאים נשכח הלשון אלא שהתנאים היו להם קבלה מפי רואה בספרים הראשונים ערס שנפסדו. ואינו מובן הטעם למה עזבו והניחו לזו לידו שכה כ"כ מהדור.

במס' ידים פ"ד מ"ה כתב דלשון עברי היא לביק וזכו כדעת הכוזרי. אמנם מה שבציה התו"ע ראי' מדברי רש"י שבי' צפ"י לך אצרם העברי שצא מעבר הנהר זה חמור דמה ראי' מדברי רש"י ז"ל שהרי אפילו כמה שהוסיף שם צמדרש שהי' משיח בלשון עברי כתב ג"כ היפ"ת שאינו לה"ק ומכש"כ רש"י ז"ל שלא כתב כלל מבלשון אלא מהמקום שצא מעבר הנהר צודאי שאין שום ראי' על לה"ק, ובדברי הרמב"ם שם צפיהמ"ש אין הכרע כלל, ובקול יודא רואה להעמיס גם בדברי הרמב"ם ז"ל שסובר דלשון עברי הוא לה"ק, אבל צאמת בלשון הרמב"ם ז"ל אין רואין שום הכרע כמבואר להמעיון. ויהי' א"י שיהי' אף לדעת הכוזרי שסובר שלשון עברי הוא לשון הקודש מכל מקום סובר שעניני חול דבר צארמית.

יז

וההח"ת"ם כתב צאהע"ז ח"ב סי' י"א שגם הקדמונים היו צקיאס ללועזים בלע"ז אך צכוונה שצשו הלשונות מפני גזירת י"ה דבר שצירושלמי פ"ק דשבת ועל לשונם. ואינו מובן לכאורה שאם לא ראו לדבר בלשון עכו"ם הי' להם לדבר בלשון ולא היו צריכין לשצש הלשונות לדבר דוקא בלשון משוצב. אמנם החת"ם ז"ל לשיטתו אזיל שכתב צהגבותיו על השו"ע אר"ה סי' פ"ה צבא דדברים של חול מותר לאומרם צמקום הטיופות בלשון שכתב המג"א ומדה חסידות הוא להחמיר, וכתב ע"ז החת"ם שם ונראה לי דמש"ה הנהיגו אצותיו את צניהם שלא לדבר בלשון ונשכח מאתנו לגמרי צעו"ה משום שגלו לצבל שהיתה מלאה גילולים, ומבואר צזה שגם הוא ז"ל שם לצו לדעת מה זה ועל מה זה שלא הנהיגו דורות הראשונים את צניהם לדבר בלשון הקודש עד שנשכח הלשון מאתנו לגמרי, וינחא לי' צצביל שהארץ מלאה גילולים, ובצאמת גם צארץ ישראל אחר החורבן שצבה לשם ממשלת עכו"ם הרצו גילולים, ומובן מ"ש שצצשו הלשונות לפי שבלשון לא ראו לדבר לא הי' להם צרירה אחרת אלא לשצש איהל לשון, ומתיישב קצת מה שצשעת חתימנו החלמוד לא צצו כ"כ בלשון, גם מה שלא כתבו צש"ם כלל מחויב לימוד לה"ק, כי יען שהי' אחר החורבן הי' לה"ק הילכתא למשיחא שאז ועציר גילולים מן הארץ. אבל עדיין

יה

בו בפסק ממה שכתב בפירושו המשניות, והלא ראש המפוי רש"י ז"ל מפרש במשנה אוקימתא דלא קיימא והטעם כי מה שהוא נאות בלשון המשנה מפרש בה אע"ג דלא קיימא הכי עכ"ל. ומבואר בזה דמפרש המשנה אף באוקימתא דלא קיימא אף בדאוקימתא דלא קיימא אמרין לפי המסקנה שלא הי' כן כוונת המשנה מעולם מ"מ מפרש בה יטן שלא בא שם לפסוק הלכה אלא לפרש המשנה, מכש"כ בכה"ג שבזמן המשנה הי' האמת כן שבדור מתוקן כבימי חכמי המשנה הוא באמת חויב ללמד את הלשון בדואי שאין שום קושיא אם כותב בפירושו למשנה כשיעטן וכן היד כשיעט הש"ס.

ואשר אנכי אחזה בזה לפענ"ד דהנה כתב הרמב"ם ז"ל בפיה"מ למס' אבות פ"א משנה י"ז כשיביו שני פיוטים ולשניהם ענין א' וכו' מחלק הדיבור הנמאם מפני שהוא מזרז ומערר על מדה פחותה ויהי' א' משני הפיוטים עברי והא' ערבי או לשו' יהי' שמיטה העברי והדיבור בו יותר נמאם אצל החורה למעלה הלשון שאין לריק שיסתמשו בו אלא במעלות ויעי"ש, ומבואר בזה שמעלת הלשון גדולה עד מאוד לאותן שכל לשונם בקדושה ולעומת זה להחוטאים בלשון הוא נמאם יותר אצל החור"ק אם הוא בלשון הקודש. ובה מיושבין כל הקושיות שבדואי מזה גדולה ליראי' הי' האמתים ידעת הלשון. אבל להרגיל את העם לדבר בלש"ק זה א"א כי גם בלש"ה עונות הלשון עומים וגוראים שקר ולה"ר וניבול פה ומניות ר"ל כהנה וכהנה העונות מלוויים בעוה"ר, ואמרו חכז"ל עה"כ בקהלת כל עמל אדם לפיכו, כל מה שיטמול אדם ויסגל מלות ומעש"ע בעולם הזה אינו מספיק להכל היוצא מתוך פיו, ואם כן אם מרגילים אותה לספר בלש"ק עוד מגדילים את עונותיו עד לשמים ר"ל, ולכן בדורות הראשונים חשבו למורה ללמד את הלשון אף שלא ראו להרגילם לדבר כן בתמידות מכל מקום חשבו למורה שידעי אותה וישתמשו בו עכ"פ כמה שיודעין בטע שהוא דברי קדושה, אבל אח"כ שנתמטתה היראה כמ"ש חז"ל בסוף סוטה משמת רבי בעלה ענה ויראה חטא וראו שהדורות מתמעטין והולכין חו לא ראו לחשוב למורה מה שיוכל להיות שרצים יכשלו בו ולא יתנהגו עם הלשון כמורה עליהם ולא אמרה תורה שלא לתקלה.

ומינישב בזה ג"כ מה שא"א ע"ה לא דיבר כל דבריו בלש"ק כי כל הכפש אשר עשו בחקן וכל הגרים שגייירם אף שהתנהגו אחריו במנהגיו מ"מ לא היו נפשתיים מתוקנים כראוי והא' ראי' שלא נשאר מהם מאומה ונעמטו אח"כ כולם בין האומות ולא נשאר בקדושה אלא זרע האבות שקבלו התורה"ק כנודע כל זה בדברי חכז"ל וכן אנו רואים, ואם הוא הי' מדבר כל דבריו רק בלשון הקודש גם המה היו עושין כן וראה זה למכשול, לכן דבר דברי חול בארמית שממנו יראו וכן יעשו ולא יכשלו בלשונם.

יב

ולתהבין יותר הענין ראיתי להעתיק מ"ש בזוה"ק פ' נח דף ע"ה סוף ע"ב על ענין דור הפלגה וזלה"ק: ואי תימא ליטנהון אמאי אכתבבל אלא בגין דלהון ממלקין בלשון הקודש הווא ליטנא קא עביד לון סיועא בגין דבעובדא ובמלולא דפומא תליין מילין אלני ודא עבדי סיועא להבוא אתר דבעו לאוקמא ועל דא אכתבבל ליטנהון דלא יכלו לאסתקפא רעותהון בלש"ק כיון דאיתחלף ליטנהון לא אללחו בעובדא בגין דחילא דלעילא לא ידעי ולא אישתמודעי בר בלש"ק וכד אכתבבל ליטנא דילהון איתחלש חיליהון ואחבר תוקפא דילהון, ת"ח דהא מלה דאמרי תתאי בלש"ק כלבו חילי שמיא ידעי צ"י ואסתקפי צ"י וליטן אחרא לא ידעין ולא אישתמודעי צ"י ועל דא חילין כיון דאיתבבל ליטנא דלהון מיד ויחדלו לבנות

וא"כ אין קושיא כמה שהרמב"ם צפי המשנה מפרש בדבריהם שלימוד הלשון הוא מזה שכן הי' האמת בזמן המשנה כמבואר בספרי ותוספתא, אבל צ"י היד שהביא הלכה למעשה כל מה שהוא במסקנת הש"ס הלך בשיטת הש"ס שלא חשבו מזה זו. ועי' בתשובת הרדב"ז לנשנות הרמב"ם סי' רפ"ט כמה שהקשה על הרמב"ם שחותר עלמו מפני המשנה וכתב אין זו השגה על הרב ז"ל דמלינו בכמה מקומות שחזר

אחריו כל הסניבה לדבר בלשון זה, וכבר ראה גודל החורבן מה שנעשה ע"י הלשון צדור הפלגה. וצירושלמי ברכות כתב על מנחת הפלין מפני מה לא החזיקו בה, מפני הרמאין, והבית עובדא חדא מהד צר נש שכינה תפילין כל היום כדי לרמות, והב"י צ"ל הביא הפ"י ע"י צ"ס ר"י שלא החזיקו בהם להניחם כל היום מפני הרמאין, אבל צ"ע מה הוא מפושעי ישראל אם אינו מניחם, ובחמת שמנחת תפילין הוא ללשון כל היום כמבואר ברמב"ם פ"ד מה' תפילין, ולדעת הלבוש הוא מדאורייתא שיהיו עליו כל היום, ובגמ' אמרו על רב ועל ריב"ז שמעולם לא ראו אותם בלא תפילין ואעפ"כ צ"ע שיהיו לפעמים שעשו כן אחי רמאין נמנעו אח"כ הכשרים מלעשות כן, וא"כ כש"כ בלה"ק שהיו ממנו אסון גורא צדור הפלגה שלכן אף שבדאי לגדול קדושתו של א"א ע"ה ה"י מנחה שידבר כל היום רק בלה"ק, מ"מ ה"י נמנע מזה דילמא אחי למיסרך לאינשי דלא מעלי.

העיר דהא איתבר חילויכו ולא ידעי למיעבד מידו צרעותא דילהון, עכ"ל. וכן כתב עוד צדק ע"י ע"ב חמי מאי כתיב הן עם אחד ושפה אחת לכולם בגין דאינון בלבה חד ורעותא חד וממללי בלה"ק ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות ולית מאן דימנע עובדא דילהון אבל מאי אעביד אצלבל לון דרגין דלעילא ולישן דלהון לתחא וכדין איתמנע עובדא דלהון.

ובזה נפתח לנו שערי אורה להבין למה ה"י זורק לנו נפלא כזה שכל העולם כולו צ"ע אחת ישכחו פתע פתאום את לשונם וישתנו ללשון אחר, הלא הרבה דרכים למקום לבעלם מזנין העיר והמגדל, ובלא"ה אמרינן בגמרא סנהדרין דף ק"ע מגדל שליש נשרף ושליש נבלע וחלק מן העולם נעשו אז קופין ורחות וכו' גם חלק מן העולם ה"י היום כמבואר במד"ר שם, ולהנשארים נכנסו כל הארלות בראשי הכרים והיתה כאו"א בולעת אנשי מקומה, וביאר שם במד"ר באריכות שקפלו כל הארלות וצאו בדרך גם ונכנסו בראשי הכרים שהיו שם דור הפלגה וכל אחת בלעה אנשי מקומה וחזרה למקומה, א"כ אחר כל הנסים האלו בלא"ה נחפרדה כל החבילה ולא יכלו לבנות עוד ומאי ג"מ עוד צ"ע הלשון. גם כיון שנעשה עמם נסים כ"כ ועושים קשים ומרים כ"כ מדוע לא הזכיר הכתוב אלא פרע זה שאמר הקב"ה הבה נרדה ונבלה שם שפתם. אבל לפי דברי הזוה"ק מובן כי אך צ"ע ה"י תלוי הכל באותו הכנס שניטל מהם לשון הקודש וכל זמן שדברו בלה"ק ה"י אדרבה נעשה נסים להללחם כמבואר במד"ר עה"כ וימלאו בקעה ר"ג אמר וימלאו את הללים הוא ילין, ופי' בפי"ה שנעשה להם גם באופן שיהיו מקום לרעתם ועיי"ש באריכות, ועכ"פ כל עין הרואה צדרי הזוה"ק האלו יוכל לידע ולהבין כי האסון היותר גורא שבעולם הוא אם רשעים מדברים בלה"ק, כי אך ע"י הללויה צדור הפלגה להמריד את כל העולם כולו על הקב"ה וגרמו אח"כ עושים קשים ומרים ר"ל, ואף שה"י צדורו של א"א ע"ה ונה ושם ועבר מ"מ לא ה"י מנחות לבעלם מרעתם והללחם במרידה זולת ע"י הכנס שניטל מהם לשון הקודש.

גם מובן מה שלא הנהיגו- אחר כך בכל הדורות שיהי' הלשון תמידי בלה"ק אף בזמן הבית שלא ה"י שם גילולים משום מעשה שה"י צדור הפלגה אלא ראו חיוב צ"ע ללמדו עכ"פ שידעו צו כי הוא זורק לת"ח שיודע איך להתנהג צו בקדושה, אבל כשראו אח"כ קילקול הדורות וחז"ל בגמרא הגידו ברוח קדשם אף מה שיהי' צ"עקצא דמשיחא וכאשר ראו חז"ל פירחת הדור וכה העומאח המתגברת ר"ל לא ראו עוד להטיל חיוב ללמוד הלשון עם כל אדם למען לא יהי' מזה אחיזה להם"א להחפשט, אלא כל ת"ח שיודע צ"עשו שעושה לשם שמים יוכל ללמדו אבל לא ללמדו עם כל אדם. ועד"ז הוא מה שאמרו צירושלמי כל הקצוע צ"י ואוכל חולין צ"ערה ומדבר בלה"ק מוצטח לו שהוא צן עולם הבא, דודאי איש קדוש שעושה כן הוא צן עה"כ, אבל מפני הרמאין אין להחזיק צ"ע כמו בהנחת תפילין כל היום.

ב

וראה זה פלא צירושלמי סנהדרין פ' שביעי ה"י י"ב מסית מדבר בלשון גבוה, מדיח מדבר

ורפ"ז אין שום קושיא מה שא"א ע"ה לא דיבר אח"כ כל דבריו בלה"ק כי לא ראה שימשכו

בלשון נמוך, מסית מדבר בלביק, מדיח מדבר בלשון הדיוט, מסית שאמר בלשון הדיוט נעשה מדיח, מדיח שאמר בלביק נעשה מסית. ובפ"מ שם כתב שדרש כן מלישנא דקראי, ובמראה הפנים כתב שם בתחלה דנ"מ לדינא, ושז נעס יוחר שאין נ"מ לדינא אלא לישנא בעלמא מפרש לתרן לשון הכחוז דכשהוא מסית ליחיד אומר בלביק וכשהוא מדיח לרבים אומר בכל לשון שכולם יבינו אותו ועיו"ש. וזה פלא עולם מאי נ"מ להאריך בזה באהבה לשון הוא מסית ומדיח ומה משמיענו בזה, ואם מקרא הוא דורש גם הקרא גופי' רריך להבין אהב נפקא מינה בדבר ומה מתרן בזה. והתפורשים לא ביארו בזה כלל. גם עיקל היסוד שכתב במראה הפנים שהמדיח לרבים מדבר בלשון הדיוט כדי שכולם יבינו אותו, כיון שמקראי לומדו נמלא שהחלטה התוכי"ק כי שרבים מישראל לא יבינו לה"ק זולתי יחידים, כי לא איירי דדיני מסית ומדיח אלא בישראל, לא במסית ומדיח לגוי כמבואר בגמ' ובדמ"צ"ם, ואינו מובן לכאורה דל"מ לדעת הספרי שהוא חייב דאורייתא, אלא אפילו לאידך מאן דאמר עכ"פ מזה אית צי' וכמבואר בירושלמי גודל השכר ואדעתא דהכי ילאו ממזרים שלא ישנו את לשונם, ואף שנתבאר ששז אח"כ אף בזמן הבית נשתנה הלשון אבל בעת שניתנה התוכי"ק במעמד הר סיני ונתבז זה דיני מסית ומדיח היאך נכתב גם אז בתורה שכתב בלשון זה שמראה החלטה שרבים מישראל לא יבינו הלשון זולתי יחידים, וטעמא צעי מה זה ועל מה זה. אמנם לפי מה שנתבאר מובן הדבר שצביל מעשה שהי' צדור הפלגה אסון מורה להמריד כל העולם כולו נגד הקב"ה בזה זה שדברו בלביק עד שהי' הכרה לגם נפלא כזה ליעול מהם בלשון צפ"א שז לא הי' ראהו הכורה צ"כ שידברו רבים בלביק, גם א"א ע"ה לא דבר בלביק אלא דברי קדושה לא בכל עניונו, וכן הי' אח"כ בשעת מתן תורה וממילא אם הרבים אינם מדברים בלביק אלא דברי קדושה, ושאריו עניניהם מדברים באהבה לשון אחר משזש משאריו כלשונוה כמ"ש החת"ם צהשי' שהצאתי ממילא באים לידי שכתב הלשון.

מסית והמסית לרבים נקרא מדיח, וחמור הרבה יותר המסית ליחיד מהמדיח את הרבים, שהמסית ליחיד אעפ"י שלא עבד לא המסית ולא המוסת ע"ז אלא צביל דיבורו לנד שהסית לעבוד נסקל, אבל המדיח לרבים אינו נסקל עד שיעבדו רובם ע"ז אבל צביל דיבורו לנד אינו חייב כלום, עוד שאר חומרות יש במסית ליחיד מהמדיח לרבים כמבואר כ"ז בדמ"צ"ם פ"ה מה' עכו"ם, וכו' לכאורה לגמרי נגד הסבא. והלח"מ שם צב"ל הי' כתב שיש טעם לשבח שהמסית לאחד לצדו הוא מפחד אותו וגדול עונשו אבל המסית לרבים אינו יכול לפחוחם כ"כ מהרה שהם רבים לא יתפתו בדברי היחיד ולכן אין עונשו חמור כ"כ ועיו"ש. ועדיין אינו מובן כי לפי הסבא אם מסית לרבים אף שלא יתפתו הרבים לדבריו אבל בין הרבים ימלא עכ"פ אחד שיתפתה לדבריו וזה עלול יותר משאינו מסית אלא ליחיד בלבד. ואולי י"ל שצמסית לרבים שכיה ג"כ שהי' בין הרבים אהב לוחם נגד דברי הסתה שלו ויקיים צו לא תחמול ולא תכסה עליו. אבל עכ"ז אינו מובן כי חזק מאוד כח המסית כמו שאמרו חז"ל במס' תמיד שנגא נלה, ואנו רואים בכתובים ובדברי חז"ל שכל הפירוט שהיו בכל הדורות רבים מישראל הי' ע"י אנשים פרטים שהסיתו והדיחו לרבים, ואין להאריך בזה שכן הוא צעוק"ר מעשים בכל יום, ולפי הסבא צודאי שהמסית לרבים גרע ממי שאינו מסית אלא ליחיד בלבד. והמנ"ח במלכו הס"ב שכתב שם חומר המסית ליחיד מהמסית לרבים כתב ואפשר הטעם דרבים לא מימשכי וגזירה הכתוב היא, והרי שנחת לאותה הסבא שצמ"מ דרבים לא מימשכי ואעפ"כ סיים שהוא גזירה הכתוב, וי"ל שלא הוגה דעתו באותה הסבא עד שהוכרח לומר גזיה"ב.

אמנם לפי דברי הירושלמי טעמא רבה אית צי' צמילתי דהמסית לרבים אינו שכיה שידבר בלביק כמ"ש גם צמ"פ יפן שרריך שיבינו כולם, משא"כ ביחידים שכיה יותר שידבר בלביק ולכן עונשו חמור כ"כ שאף שצמ"ס הענין של הסתה גרע המסית לרבים, אבל כח הלשון מכריע הרבה יותר כמו שהעיד הכסיון צדור הפלגה שהלחנת המסיתים תלוי בלביק, ואולי גם צמ"כ שכתב בירושלמי בתחלה שהמסית מדבר

ובזה נוכל להבין ענין החמו' מאוד לכאורה דהנה מבואר בגמ' ובדמ"צ"ם דהמסית ליחיד נקרא

רש"י ז"ל שם הטעם של כ' שנים יען שאמרו כל תלמיד שאינו רואה סימן יפה במשנתו כ' שנים שוב אינו רואה לעולם וא"כ כתבו אותו הזמן עבור תלמיד הגרוע יותר עד הקאה שאם גם בלוחו הזמן אינו רואה סימן יפה אין כדאי ללמדו עוד, אבל זה מיעוטא הוא כי סתם תלמידים ציטונים וק"ו הכריפים אין להם שום דמיון כלל להגרועים בחלית, וא"ל לדמותם כלל בצרכים זמני הלימודים, ולא כתבו במשנה אותו הזמן אלא שלכל היותר הוא כן אף בתלמידים הגרועים מאוד, אבל לאו כלל הוא שאין כל החיובות שווין. אמנם עכ"פ מה שמשנים בעיקר הסדר שאין מקדימין לימוד כל המקרא וכל המשניות הוא לכאורה נגד המשנה וטעמא צע.

ובפ"י הנראה הכריעו כדעת הר"ש ז"ל שהצ"ח כתב צסי' רמ"ה דשלא כדן נוהגין בעולם שלא ללמד את צנייחס תנ"ך וכחצ פ"ז הר"ש צסי' בג"ל סק"ה ואני אומר מנהגן של ישראל תורכ היא שכרי כתבו התוס' ספ"ק דקידושין והסמ"ג צסס ר"ח והגמ"י והר"ף שאין סומכין אתה דלמרינן בסנהדרין ש"ס צבלי שבלול במקרא ובמשנה ובש"ס, אלמא דמש"ה אינו חייב לשלש שנותיו במקרא ואינו חייב ללמד את צנו מקרא כיון שלמדו ש"ס, עכ"ל יעו"ש. וכנה אף שבתוס' צסס ר"ח לא כתבו זה אלא על הא דאמרו דלריך לשלש שליש במקרא ושלש במשנה, לדעת רב עמרם גאון שכוכה שם בתוס' יולאין זה צמה שאומרים קודם פסוקי חזמרה פסוקים ומשנת אחבו וצרייתא דרבי ישמעאל, ול"ל דסובר כדעת הר"ן צפ"ק דע"ז דף י"ט שאין הכוונה צמה שאמרו לשלש שרריך שליש מלוממס אלא הכוונה שיכי' שלשה לימודים ויולאין אף צקאת מקרא ולא כדעת הרמב"ם וסויעתו שרריך שליש מלוממס, וכן פי' המהרי"ט צחידושיו צדצרי הרי' עמרם גאון, וכן נראה גם דעת הר"ח צמה שסובר שיולאין צש"ס צבלי דודאי אין המקרא הכוכה צש"ס שליש בתלמוד אלא מיעוטא דמיעוטא וא"כ אין ראי' מדצרי הר"ח שא"ל ללמדו מקרא כלל דאפשר מיירי הר"ח אחר שלמד המקרא ויודעו אלא שרריך ללחא החיוב לחיוב לשלש לוח סגני הלימוד צש"ס צבלי, אבל לא ערס שלמד המקראות ורובס מהס אינסי מוצאים צש"ס.

בלשון צבוח מרומז ג"כ דצרי הכוכ"ק וד"ל, ומה שאמר אח"כ שמדצרי צלה"ק פירשני קא מפרש למח דקאמר צרישא. ועכ"פ צמה שכתבו שהמסית מדצרי צלה"ק אנו רואים צצירור שיש צוח ענין נפלה צחומר לה"ק כי לא לחנס ערחו לכחוב זה, אבל הודיעו לנו הכחוב והירושלמי לתרץ עעס החומרמ כ"כ צמסית ליחיד ודיני מסית ומדית לא נהגו אלא צסנהדרין של ע"א צזמן כצית לא עכשיו, אבל עכ"פ למדן מה גם עכשיו הענין שיש צלה"ק.

בא

וי"ש להעיר עוד דכנה צמשנה סוף פ"ה דלצבות צן חמשה למקרא, צן עשר למשנה, צן ע"ו לתלמוד, והמהר"ל מפראג ז"ל צוח ככרוכי' למח אין עושין כסדר הוח ללמוד קודם כל המקרא כולו ואח"כ כל המשניות כולו ואח"כ ללמוד גמרא, והרצה עוד להצית רחיות לדצרי, וכן כתבו עוד אחי גדולים. והמעדני יו"ט צבקדמה פי' גם מה שחיתא צמס' סופרים פי' ע"ו וצמדדש הכוכה צר"א"ש סוף פרק אלו מציאות שלא ידלג ממקרא לתלמוד דע"ז שילמוד כל המקרא והמשניות ערס שילמוד התלמוד, הגס צצמפוי' מס' סופרים יש גם פירושים אחרים שאין הכוונה אלא על אותה ההלכה שלומד יצין היעצ דצרי המשנה ערס שלומד התלמוד ולא ילמוד המשנה צדילוג צלי הצנה, וצאמת שצדצרי המעדני יו"ט צזה יש הרצה מקושי ההצנה ואין להאריך צזה כי דצצרי המשנה צודאי הסדר הוא כן והוא סתם משנה, אבל צצרי נחפשע המנהג זה כמה מלות שנים צכל צתי חתי' שחחת כל גדולי ישראל שאין עושין כסדר הוח, אלא לימודים גמרא חיבף אחר אחי זמנים שלמדו חומש ורש"י. גם המהר"ל מפראג כתב שכן עושין הוח אלא שהחמרמ עליהם מאוד, אבל מלז וע"ע כמה מלות שנים שעושין כן צכל המקומות, וא"ל לומר שכולס עעו צכל הדורות שהרי הוכנת חתי' ה"י חחת גדולי הדור וצודאי עעמס וגימוקס עמס.

ובמזה שנתנו צמשנה זמן כ' שנים למקרא וחי' שנים למשנה, מה לא קשיא שכרי כתב

וצ"ל כוונת הש"ך דכמו שחזקו דבריו ר"ת שנשתנה הדין אחר סידור התלמוד שסידרו אותו בלול מהכל ואינו חל עוד החיוב שאמרו ערס סידור התלמוד לשלש, כמו כן י"ל בעיקר לימוד מקרא שנשתנה הדין אחר סידור התלמוד שסידרו וביארו שם כל התורה כולה מה שצריך לידיעת התורה המביא לידי מעשה שזה עיקר מלות ת"ת שלמדו מהפסוקים ולמדתם אותם ושמתתם לעשותם, וכמו שאמרו ז"ל גדול תלמוד שמביא לידי מעשה. או אפשר שובר הש"ך שגם אח"כ צריך ללמוד בעצמו מעט מקרא אלא שא"ל להקדימו כי עכ"פ אין להביא ראיה ממימרות שנאמרו קודם סידור התלמוד, ולכן כתב דכיון שמהגן של ישראל חורה היא אי אפשר לחלוק על מנהגן מכח מימרות שנאמרו ערס סידור התלמוד, וא"כ לא קשה כלל על מנהגינו מהך מחגי' דמס' אבות, ולפי מ"ש הש"ך דנשתנה הדין אחר סידור התלמוד בחיוב לימוד מקרא כש"כ דנשתנה בלימוד משניות וכל המשניות מתבארין רק בדברי התלמוד ויולאין שפיר בלימוד גמרא.

בלבו וישוּב דעתו, ונמנח שזכו נגד דברי המשנה, דלשיעתם דמה שאמרו לשלש הוא בתחלת לימודו, ולפי דברי המשנה בתחלת לימודו ערס שלמד כל המקרא והמשנה אין ללמוד כלל גמרא, אלא שבלא"ה כיון שלא הזכירו כלל מדברי המשנה נראה דסברי ג"כ בזה כדעת הש"ך דאחר סידור התלמוד כיון שסידרו הכל דבר דבור על אופניו ביאורי המקראות והמשניות וההלכות יולאין בזה הכל, אלא שבהחייב לשלש כיון שלדעתם הבינו מה שחזק שיש מלומד אין זה בגמרא, אבל לפי דברי הרמ"א שפסק כשיעת ר"ת שאין השליש מלומד יולאין גם זה בלימוד גמרא, והארכתי בביאור דבריהם ובכל מה שיש לפלפל בזה, לא עת האסף פה. אבל עכ"פ ממנהג ישראל תורה נראה כדעת הש"ך שאחר סידור התלמוד נשתנה הדין ממה ששנוי במשנה ערס סידור התלמוד.

ולפ"י אפשר לתרץ גם כן השינוי שבספרי ותוספתא כתבו חיוב ללמוד לה"ק ובתלמוד השמיני זה לגמרי כי אז צימי התנאים שהי' הלימוד במקרא ובמשנה שזה הכל בלשון הקודש לכן הי' חיוב בלימוד הלשון לצורך הלימוד, משא"כ בעת סידור התלמוד שנשתנה ונעשה עיקר הלימוד רק בגמרא שלא נכתבה בלה"ק כ"א בלשון ארמית לכן לא ראו עוד חיוב ללימוד לה"ק שגם התלמוד לא סידרו כן והי' כל לימודם בלשון ארמית.

בב

הנה כתבתי למעלה כמה טעמים שראו חשש מכשולות גדולות בלימוד לה"ק, וכל זה הי' צדורות הקודמים שהי' ענין דור הפלגה רק מעשה שהי' אבל כבר בעל צדורו של א"א ע"ה שזכר לנס גדול כזה שפחאום ניטל מהם הלשון, אבל אכן יתמי דיתמי צדור הזה השפל והאפל ימי עיקבא דמשיחא שנחמלא כל העולם כולו צמינות ר"ל ותפשו אומנות אצותם שצדור הפלגה להשתמש בכל כחות העומאה בלה"ק, וצדורו של הירושלמי הי' עדיין חלוק בין מסית למדיית שלא הי' בלה"ק כמו שהבאתי למעלה, אבל צדורינו צעו"ה מסיתים וגם מדיחים הכל בלה"ק, ואף שלשונם הטמא מעורב צרוב דברים של מלות

ובפרט כי לפי האמת ביאורי המשנה בפירושיהן ובטעמיהם בכל פרטיהן הכל הוא בכלל לימוד המשנה ולא הי' נקרא אז גמרא אלא מה שהידשו הלכות להבין דבר מהוך דבר ולדמות מילתא למילתא כמ"ש הרמב"ם ז"ל ושאר מפו', ואחר שסידרו התלמוד אין לנו מולאין ביאורי המשנה ופירושיהן כ"א בחלק התלמוד א"כ בכלל לימוד התלמוד הוא לימוד המשנה, וכן במקראות שאמר רב כהנא דלא ידע שאין מקרא יולא מירי פשוטו עד אחר שגמר כל הש"ס וא"כ כל מה שלמדו קודם מקרא הי' רק עפ"י דרשת חז"ל, ועכשיו א"א לידע הדרשות שדרשו חז"ל במקראות כ"א ע"י לימוד הגמרא ומוכן דברי הש"ך שעכשיו יולאין הכל בלימוד גמרא לפי שיטת ר"ת. ובמקום אחר הארכתי בזה שכן נראה דעת הרמב"ם והעור והשו"ע שהשמיטו לגמרי ולא זכרו כלל מהסדר שאמרו במשנה אלא הביאו מה שאמרו בגמרא שחייב לשלש שליש במקרא ושליש במשנה ושליש בגמרא וכתבו שזה אינו אלא בתחלת לימודו אבל כשיגדל בחכמה וכבר למד יקרא בהם רק בעתים מזומנים שלא ישכח ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש

אחת עברית, אשר דין גרמא בזמקין כמו שכתבתי קצת למעלה, והלא מבלעדי כ"ז היאך לא יתבוננו, וכי עדיף מס"ת שכתבו מין שרריך לשרפו עם האזכרות שבו כמבואר בשבת דף קע"ז וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות יסודי תורה ה' ח' העטס שמ"ה לשרפו כדי שלא להניח שם לאפיקורסים ולא למעשיהם, והלא מיירי בס"ת שכתב כדן ולא חידש בו המין שום אות או תנועה אלא העתיקו מהס"ת שכתבו הקב"ה בסיוני עם האזכרות שבו ואעפ"כ אך בשביל שהוא כתבו לריך לשרפו שלא להניח שם לפעולתו כלל, ומכש"כ צה הלשון שנחצה ונחדש ע"י המינים ומקורו מספריהם המלאים מינות וכפירה ר"ל שאין ספק שהחיוצ לשרפו ולאבדו מן העולם, וצפרע שממשיך גם לספריהם כמ"ש בתנוד"ה שכתבאלו ישראל ממלכים קבלו עליהם שלא ילמדו לשון מלרים כדי שלא יציעו עיניו בספריהם שיש בהם גם דרכי ע"ז, אבל ילרא דע"ז כבר בטלוהו אנשי כנסת הגדולה ושאני מינות דמשכא.

ובפרט שיש בתוך הלשון עלמו כמה דברי מינות. ובהיותי בארץ ישראל הראיתי להם כמה מלות שאין להם פירוש כי אם בזוונה לשם מינות ר"ל, וסתם מחשבת מין למינות. ואין להסתפק כי העושאלו והמחצרו שהי' מושרש כ"כ במינות שהעמיק בו רעיונותיו העמאיים לערב בתוך הלשון דברי מינות. ועלובה עיפה שנחתומה מעיד עליה שהפראפעסאר הגדול שבהם שעשה תולדות הספרות העברית כתב בטלמו שנעשה זה הלשון לנגח בו האדוקים [כי אדוקים נקרא בלשונם שומרי תורה], וגם כתב שהליונים הזקנים אף שלא היו אדוקים מ"מ לא הסכימו לשנות את לה"ק שהיא מסורה ישנה, אלא הליערים שבהם אמרו שכמו שעושין שינוים בשאר לשונות כמו כן אפשר לעשות צה הלשון, וכן הוי שעכשיו צעוה"ר יש גם שומרי תורה ומלות שאין להם אפילו אותו המורא שהי' להליונים הראשונים אף שהיו ג"כ אפיקורסים, אלא מקבלים צההבה הלשון צשינוים שעושין שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים ומציאים הנגח לציתם המועד לנגח רובי רבנות מישראל להסיתם ולהדיחם מאמונת השי"ת ותורתו הקדושה באופן נורא.

זרות וצדיות מלב המינים שאינם כלל לה"ק, אבל הס"מ וחילותיו המנהיגים יודע עד כמה להשאיר בלשונם מלה"ק באופן שיהי' להם אחיזה בכחות העומאה כמו צדור הפלגה ועוד יותר מהם.

וכתב המהרש"ה צחידושי אגדות מס' מלקות דף י' על ה"א דאמר שם צדרך שאדם רואה לילך מוליכין אותו דכתיב אני ה' אלקיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך חלק, וכתיב אם לללים הוא ילין, ודכוונה הוא שידוע שכל מחשבה ודיבור ומעשה האדם הנה הוא צורה לו מלאך לפי ענינו, אם לעוב אם לרע, ולכן כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותן המלאכים הנצרכים מאותו רצון ומחשבה אשר בו יעיי"ש שהאר"ך, והעצבי עצירה אינם יודעים מה שמהלכים הנצרכים מדעתם ורצונם שהמה כחות הס"מ וחילותיו מוליכין אותם ומשפיעים להם עלה לגמור רשעתם, וכמו שאמרו גם צגמרא צרכות דף י"ז צתפלת רצ ספרא יה"ר שחשים שלום צפמליא של מעלה, ופי' רש"י ז"ל צחצורת שרי האומות שכשהשרים של מעלה יש חגר ציניהם תיכף יש קטטה צין האומות כדכתיב ועתה אשוב להלחם עם שר פרס, ושרי האומות דלמטה חושצים שכל עשייתם היא מתכסימו מלוכה ותכסימו מלחמה מתכמתם ודעתם ואינם יודעים כי מושפעים המה לזה מהשרים של מעלה, וכמו כן כל רשעי ארץ שהעיד עליהם הכ' צמשלי ד' ט"ז כי לא ישנו אם לא ירעו ונגזלה שנתם אם לא יכשילו חכמים המה להרע להסית ולהדיח ולגמור רשעתם ואינם יודעים מהיכן צה כח השפעתם, כמו שאמרו צמד"ר אלל דור הפלגה, וצעו"ה שטנא נחא כמ"ש צגמי' מס' תמיד דף ל"ב, אבל כאשר התגברו ר"ל צדור הזה כמוכו לא נהייתה לכבוש את כל העולם כולו לדרך המינות ר"ל, ואין לנו על מי להשען אלא על אצינו שצשמים.

בג

וחם לצי צקרצי בהגיגי מגודל התמי' העומה אשר גם שומרי תורה ומלות בישראל ותלמידי חכמים אינם מרגישים את חומר העון כי נורא הוא שמניחים ללמוד צצתי ספר לנערים את לשונם העמא שקוראין

גשחנה הכיבד עי"ז לכוונה אחרת שיש בה כפירה
גמורה ר"ל.

וא"כ המינים והאפיקורסים שעשו כ"כ שינויים
במצטע האותיות והנקודות להוסיף ולגרוע
דמלכד השינויים שבין מצטע האשכנזית למצטע
הספרדית הוסיפו הרבה שינויים חדשים אשר לא
שערום אבותינו ואבות אבותינו והוסיפו מלות חדשות
הרבה מורכבים בהלשון אשר לורך לה להשנות עיקר
הנקודה המנהגת את האותיות וצאים בה לידי כפירה
גמורה בקדושת הלשון, וכל אות ונקודה שבלב"ק המה
דברים העומדים ברומו של עולם והעושים בה שינויים
עושים שינויים בדברים העומדים ברומו של עולם,
ובפרט שכיון שאותן המחברים היו מינים גמורים
ר"ל וסתם מחשבת מין למינות, הנה בדרך שאלם
הוא לורך מוליכין אותו כמו שהבאתי לעיל הכיבור
ממכרש"א, ואין ספק שהוליכו אותם לידי שינויים
כאלה שיש בהם חירוף וגידוף ר"ל.

כה

וברא"ש צברות פרק ה' קורא ה' ז' שהציה
הא שאמרו אל ישאל אדם לרכיו בלשון ארמי
שאין מלאכי השרת חקקין לו כתב שם לבסוף דזוקא
על לשון ארמי קאמר לא על שאר לשונות דאפילו
מהשבות שבלב יודעין אלא לשון זה מגובה צעיניהם
להזקק לו, וכתב שם המעדי יו"ע וז"ל ואריך טעם למה
שהרי מצואר שלשון זה קרוב ללשון הקודש ולמה יהי
הוא מגובה צעיניהם יותר משאר לשונות וז"ל שמה
הטעם שהוא קרוב ללב"ק משום כך הוא מגובה
צעיניהם לפי שהוא כמו לשון שנשחש דומה למ"ש
רבינו דעפי עדיף בלא כוונה ממה שעוקר הכוונה
עכ"ל. ואם אמר כן על לשון ארמי שהוא צרוכ"ק
ומסיני, מכל מקום כיון שמערב בו לב"ק צעיניים
הוא מגובה צעיניהם, וא"כ אין לריך לומר כמה
שמערבין מינים ואפיקורסים בחוך לב"ק צעיניים
שונים ומשונים שהוא צווי ומשוקן ועמא עמא יקראו
לו והוא גרוע הרבה יותר בצלפים ורצבות דרגות
משאר לשונות העמים שעשאן הקצ"ב ע"י מלאכי
השרת כמצואר צברקי דר"א. ומצטעדי כ"ז כיון

ובענין השינויים שעושין בלשון מצואר צברנו צמיי
פ' וירא דמלניו שהמחליף פתח בקמץ לא
ימלט מלחמה משחים או יהרום הכוונה או יבוא
לידי כפירה, יעיי"ש שהאריך צאחה אופן מציה
לידי כפירה, וכתב שזה מחמת חורחיו האלוקית
ולשונו הקדושה והנקודות מניעות האותיות כמו
שהגשמה מניעה בגוף יעיי"ש, והגם שמסיבת רוב
הגלויות ובלבול המדינות בשפות שונות נקצבש בלשון
ואין אלו בקיאים בו, ע"ז נאמר ודגלו עלי אהבה,
כמו שהציה החום' צע"ז דף כ"ב ע"ב ד"ה רגלא
דצבי המדרש מנין לקורא צהורה שקרא לאהרן הכן
שיולא, פי' שאעפ"י שלא יקרא הא"ף, שנאמר ודגלו
עלי אהבה, ובש"ע אר"ח סי' קכ"ח סעי' ל"ג מי
שאינו יודע לחתוך האותיות כגון שאומר לאלפין
עיינין וכי' וכיוצא בזה לא ישא את כפיו, וכתב שם
במג"א סי"ק כ"ו כ"כ מי שקורא לחתין הכין אר"כ
כל בני עירו קורין כך, והיא מהרדב"ז ומכרי"ע
הכיחא שכל בני עירו קורין כן מותר לישא את כפיו.

ודברי הפלאה שהציה כ"ח שכתב צברות דלכן
אין נוכיין צברת כהנים בכל יום הואיל
ונהמרה בלב"ק דוקא ואין ידוע לנו קריאת האותיות
על מגובם כ"ח צרגלים לאחזוקי נפשייכו צככוונה,
תמוכה לי דאם נימא דיען שאין בקיאים בלשון אין
לו דין לה"ק לענין נשיאת פנים א"כ גם צרגלים
אסור שהרי מצואר צמג"א סי' קכ"ח סי"ק כ"ח
דאף צדיענד לא ילא אס לא ה' בלכ"ק וא"כ הוי
צרכה לצטלה והיאך מצרכין צרגלים, אלא ז"ל כמו
שהבאתי מהמג"א הני"ל דאף שהלשון משובש מ"מ
אם כל בני המדינה קורין כן מותר לישא את כפיו
בלשון זה, וז"ל שאין זה דומה למ"ש הרבינו צמיי
שהשינוי אף בנקודות יוכל להציה לידי כפירה כי
אינו דומה מה שנשחש צסיבת הגלויות וטירוף המדינות
שזה למדו מקרא ודגלו שהיא כמו דילוג, וע"ז נאמר
כל הלבבות דורש ה' ואונם רחמנא פטרי' כמה שנלמח
מאוהבי ה' ושומרי מלותיו כמו שגדרש ע"ז הקרא
ודילוגו עלי אהבה, והרצנו צמיי מיירי בהמשנה צמיד
ובש"ע נפש נקודות המנהיגות את האותיות שלפעמים

נעים, אמנם כיון שנעשה מנהג זה ע"י אדם רשע ומשיח השקר שעליו נאמר לא תגורו ממנו ולא תמנע מללמד עליו חוצה וג"כ נידון למסית ומדיח שעליו נאמר לא תחמול ולא תכסה עליו ומכמינים לו עדים אחורי הגדר לחייבו, ואף אם המנהג הראשון אינו מתוקן כ"כ הלא היותר טוב שבשני אינו כלום לגבי הלאו דלא תגורו ממנו ולא תחמול ולא תכסה עליו. והאריך שם כמה שכתב אף אם היה בו דגוד עבירה הייתי מסכים לבעלה כעת הזה להשצית מאנוש זכר החטאים צנפשותם מכשילי הרבים מחטויי אדם והאריך שם הרבה צסי' ע' וצסי' ע"א שפלטו העגום להוכיח מדברי הש"ס שמנהג טוב שנתקן על ידי אדם רשע אין לנהוג בו אף אם כוון ההלכה יעיי"ש באריכות דבריו ז"ל. ובגליון מהרש"א ציו"ד סי' רמ"ו על הש"ך סי"ק ח' הביאו בקצרה דמנהג טוב שנתקן ע"י רשע אין לנהוג בו, והמעין צפנים הם יראה עד היכן החמיר בזה.

ומעתה אם בצרכת כהנים שלדעתו ז"ל שמקיימין בזה מ"ע דאורייתא בכל עת שמצרכין, וגם תקנתו מרובה להציל מקללה ר"ל, ואעפ"כ נדחה כ"ז יען שנתקן ע"י מסית ומדיח שהחיוז יותר שלא להניח שם למסית ומדיח ר"ל ואף שצ"י יען שכן היה שם המנהג מקדמת דנא הוא טוב מאוד מ"מ באותן המקומות שלא היה כן המנהג אלא ע"י אותו רשע המסית ומדיח ר"ל נדחה הכל מהמת הומר האיסור של זכרון למסיתים ומדיחים ר"ל, וא"כ ק"ו צ"ב של ק"ו שגיגוי הלשון מאשכנזים לספרדים שאין בזה דבר טוב, ואולי גם בלא"ה אין לשנות כמ"ש על ניסח התפלה שאין לשנות משצט לבעט שאף מה שהוא אצל אותו הבעט קדוש ועבור מ"מ שצט אחר אינו כן וע"כ כתבו שכ"ו"א יחזיק במנהגו כגודע, ועכ"פ זה ודאי שגיגוי הלשון מאשכנזים לספרדים שנקבע ע"י המסיתים המדיחים הניונים העמאים ומעמאים באופן נורא ר"ל וקבעו לשון זה להרחיב גבול הציונות ועומאהם ר"ל שאין ספק שאיסור חמור מאוד להחזיק במנהגיהם. ואף מה שהוא אצל הספרדים קדוש ועבור מ"מ אצל האשכנזים שנקבע כן ע"י מקורות העומאה ר"ל החיוז להרחיק מזה כמעטו קשה ובחוקיהם לא חלבו.

שעושין בזה הלשון שם לאפיקורסים יותר ממ"ש הרמז"ס צ"ח שכתבו מין וגם הוא מושך לספרי מינות וא"א כלל לידע היטב פרעי הלשון כ"א ע"י ספריהם המלאים מינות וכפירה ר"ל א"כ לריך למסור נפשו למנוע מזה ק"ו מאצחרא דע"ז כמ"ש הרמז"ס ז"ל צ"ח שמינות חמור הרבה מע"ז.

בו

ואף אלו לא היו עושים הדעות בהלשון כמו שעירבו עפ"י רוב לשונות זרות ודברי מינות בלה"ק אלא היו מדברים בלה"ק ממש כמו שה"י מקדמת דנא אלא שהיו מהפכים אצל האשכנזים לדבר במצטא הספרדית אשר באתה ניסח הספרדים אצלם הוא קודש קדשים כי מנהגי האשכנזים והספרדים המקובלים אצלם מאבות אבותיהם אלו ואלו דברי אלקים חיים, אבל אם האשכנזים משנים לשונם ללשון הספרדים בלי ספק לריך לידע מצטן מי ילאו הדברים. והנה ראינו אחד קדוש מדבר המכרי"י ששפורע צספרו הבהיר אהל יעקב סי' ע' שנשאל מאמשטרדם בדבר שה"י שם המנהג שלא לישא כפים בצרכת כהנים כי אם צרגלים כמנהג שלנו במדינות אלו, ואח"כ הנהיג הש"ץ ימ"ש לצרף שם צרכת כהנים בכל שבת ושבת והביא מנהג זה מאח"ק שצ"י נובהין כן וצירושלים נושאין כפים בכל יום ויום ושוב כשצאו על הטעות של אותו משיח שקר היה דעת ק"ח המנהיגים לבעל אותו המנהג שהנהיג אותו רשע ולעשות במקום שלא לישא כפים אלא צרגלים, וק"ח אמרו שבין שכבר נעשה המנהג לישא כפים בכל שבת שוב אין לבעלו כי הוא מנהג טוב עכ"פ וכן עושיין צ"י, וה"י זה אז פלוגתא בין החכמים ו"א שהוא דבר טוב לישא כפים בכל שבת ולכן אין לבעלו במקום שנעשה המנהג, וי"א שאין זה דבר טוב כמבואר כ"ז צפוסקים צטעמם ונימוקם ואין להאריך בזה. אמנם דעת המכרי"י ששפורע זאק"ל צספרו ה"ל דבדואי דבר גדול הוא לישא כפים בכל שבת כמאמרם ז"ל אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו ותקנתו בצרכת כהנים, וניסח ע"ז היותו מלות עשה דאמור להם וכל שאפשר לעשותה בכל יום מה טוב ומה

וב"ז הוא אף אלו לא היו עושין שום שינוי אחר בהלשון אלא מאשכנזית לספרדית, אבל האמת אינו כן שאין לשונם העממא כלל כלשון הספרדית אלא צמצמה בצד, ובעיקר הלשון רוב הדברים הם לשונות זרות כעוב צעיניהם, ומה שיש בחוכו מלות מלה"ק עיקמו הדברים בשינויים מיוחדות הלשון שנמסרה מאבותינו הקדושים זלה"ה. וכבר הבאתי מרבינו בחיי שזה בעלמו הוא כפירה ר"ל, מלבד מה שיש בחוך הלשון מלות שרואין צרור בלי ספק שכיוון מחברו למינות כאשר הוכחתי למצינים, לא עת לעפל פה צזה. ועכ"פ הוא ממש לשון חדש גם אצל הספרדים אלא שנעשה צורך דמיון וקרוב ללה"ק לנודד צזה נפשות נקיות וקלקלו הלשון בקלקלה מרובה להוליאו מהקדושה אל עומק דעת עומאתם ר"ל וכבר הבאתי שזה גרע הרבה מס"ת שכתבו מין כיוון שכל עמם הלשון התייסדותו והתחברותו ויורתו באחה אופן לעקם את לה"ק נתייסד לגמרי מדעתם ורוחם של המינים והכופרים המסיתים ומדיחים ר"ל, ואין מקום להסתפק שבדאי לשון זה גרע הרבה באלפים ורצבות דרגות עד אין שיעור וערך משאר לשונות האומות שנעשו עכ"פ ע"י מלאכי השרת שרים העליונים המאמינים בהש"ת ומפחדים ממנו ית"ש צפחד ורעדה כמבואר בפרקי דר"א, ולשון זה נעשה ע"י המינים הכופרים הכל ר"ל הגרועים הרבה מעובדי ע"ז כמו שפשוט צ"שם וברמז"ם וצכל הפוסקים.

כז

וע"י בתשובת הרשב"א מהדו"ק סי' תי"ד שכתב על מי שאמר דברי מינות והוליא את דברי החוכ"ק מפשטות דברי הכתובים באמרו שאברהם ושרה חומר וזורה וכדומה והאר"ך לקללו שם בקללות נמרזות וגוראות עם כל המינים ר"ל וכתב שם באמצע דבריו ח"ל האיך הכוח העיד ונאמן על עלמו יותר ממאה עדים שאינו מחרשו של אברהם ותפלתו לא ישמע כי שאינו אפילו מחרשו של עשו וישמעאל רק מאותן שדין וליין שגולדו מחוכ ואדם הראשון על כן תקללם צכל לשון וכל ישראל נקיים עכ"ל. יעו"ש שהאר"ך. והנה מ"ש הרשב"א ז"ל שאינם גם מחרע עכו"ם אלא שדין ורוחין וליין אינו מונן לכאורה שהלא

אנו רואים שגולדו מחרע אנשים ולפעמים גם מצות הכשרים שביראל ונחפסו אח"כ למינות והמה דמות וללם של שאר אנשים, ומבואר בגמ' עירובין דף י"ח ע"כ כל אותן השנים שהי' אדה"ר בנידוי הוליד רוחין ושדין וליין שנאמר ויחי אדם שלשים ומאה שנה ויולד בדמותו כללמו מכלל דעד האידנא לא צללמו אוליד ומסיק שהוא מש"ז דחזא לאונסי' ופירשי ז"ל שמה נעשה שדין רוחין וליין מיני מזיקים. עכ"פ מבואר צזה שאין אלו בדמותם וללמם של בני אדם והיאך אפשר לומר כן על אלו שגולדו מאנשים מיראל והמה צללמם ובדמותם של שאר אנשים מיראל. וז"ל כוונתו ע"ד שכתבו הרמ"ק והאר"י זלה"ה דמה שמצרכין צכל יום צרכת שלא עשני גוי דקאי על מה שלא נחלף לו צלילה נשמת גוי או עבד ואשה, והציה זה המג"א צא"ח סי' מ"ו סעיף ד' ס"ק י' צבי פלוגתת הפוסקים אם גר יכול לצרך שלא עשני גוי כיון שצתחלת לידתו הי' גוי וסיים שם המג"א דלפי מ"ש המקובלים שהצרכות הללו מצרכין על יציאת נשמתו צלילה שלא נדבק צו נשמת עכו"ם או עבד אח"כ גם גר יכול לצרך כן יעו"ש. וע"י צסידור הרמ"ק צבי צרכת שלא עשני גוי מ"ש צאורך. ועד"ז י"ל כוונת הרשב"א ז"ל שנשמת המינים נחלף להם צשדין ורוחין וליין אף שנשאר צגופם צללמם ודמותם. וכן נראה מזוה"ק צראשית דף כ"ה שחשב שם הי' כחות צעבד רצ ולא חשב צחוכם המינים והאפיקורסים כי הע"ר הוא מנשמתם של אומות שנחערבו ציראל ע"ד שאה"כ וגם ערב רצ עלה אחס, אבל המינים והאפיקורסים אינם גם מהאומות שנחערבו אלא משדין וכו' כנ"ל. ועכ"פ העיד הרשב"א ז"ל על גודל שפלותם ופחיתותם יותר מן האומות, והמתחבר עמהם או לומד לשונם העממא מתדבק צכת עומאתם.

כח

וההרת"ם עה"ת שדפסם כעת מחדש צירושלים כתב צסוף פ' נח עה"כ שפה אחת ודברים אחדים זה לה"ק, וז"ל אין לתמוה שלה"ק אינו ממולא ורחב כשאר לשונות וקשה יציבא צארעא וגיוורא צשמי שמיא לק"מ כי כל בעל לשון אשר המליא לשונו לפי עת

שנאמרו בנבואה מהקב"ה הם לה"ק ולקטו הלשונות ההם וכתבום בספרים אלא שנאבדו אחר חורבן בית ראשון, וחכמי המשנה ידעו לשון ממה שקבלום מפי רואה הספרים הנז"ל. ומ"ש החת"ם ואם אפילו בעלי לה"ק יקראו להם שמות המשנה אינו לשון הקודש לא כתב שעשו כן וקראו שמות אלא כתב בלשון אס אפילו יקראו להם שמות המשנה ור"ל הכוונה שאפי' אלו היו עושין כן חכמי המשנה להוסיף שמות בלשון מה שאינו מפי נביאיו אינו לה"ק. וכתב זה לרווחא דמילתא שהוא יסוד מוסד שמה שאינו מפי נביאיו ית"ש אינו לה"ק. אבל באמת לא עשו כן חכמי המשנה להוסיף על הלשון אלא מה שקבלה היחה צידם כמ"ש הרא"ם.

ור"א' לדברי החת"ם שאינו נקרא לה"ק אלא מה שנחגלה בנבואה מדברי השל"ה הק' במאמר זיהמ"ק שעמד על המחקר למה נקרא לה"ק והביא דברי הרמב"ן וכתב אח"כ ואינו מצין דברי הרמב"ן כי הוא לא תירץ רק למה אנו קורין לשונינו לה"ק ואמר מפני שכל דברי קדושה נאמרו בלשון זה, אבל עדין הקושי במקומה עומדת למה באמת בחר השי"ת בלשון זה וקודש אותו. והאריך אח"כ לבאר באמצע המאמר בית אחרון שאותיות הקדושות והתיבות הקדושות כולם הם צשרשם רוחניות והעתיק באריות דברי הפרדס, ותמלית הדברים שאין אותיות התורה הסכמיות אמנם הם ראשונות מתייחסות בצורת אל פנימיות נשמתה שהם רומזים אל רוחניות ידוע וספירות עליונות וכל אות ואות יש לה צורה רוחנית ומאוד נכבד אליל מעטם הספי' משתלשל ממדריגה למדריגה כדרך השתלשלות הספירות והנה האות היכל ומכון לרוחניות ההיא ובהיות האדם מזכיר אות מהאותיות בהכרח יתעורר הרוחניות ההיא והכל הפה ממנו יתחבר צורות קדושות יתעלו ויתקשרו צשורשם שהם שורש האלילות וסוים הכלל העולה לשונינו הוא לה"ק רצונו לומר אלו הענינים שקורין כ"א בשמו זה אינו שמו בעלם רק מושאל ועלם השם הוא דוקא למעלה בקדושה והם משתלשלים מהמרכבה העליונה יעיי"ש שהאריך מאוד בציאור הענין ע"ד חכמי האמת, ולא העתקתי אלא אינו שורות בקיאור נמרץ להבין קצת ענין לה"ק כי נורא ואיום הוא להוסיף או לערב

חמן ההוא בשעת הפלגה ושוב בכל דור ודור מתחדשים מלאכות וסחורות ופעולות ואפילו פירות ובהמות ע"י הרכבה ובעלי אותה הלשון ממליאים להם שמות וגזירות וצינינים לפי העת והזמן והכל יקרא על שם הלשון ההוא ע"ד משל אשכנז הוא ראש לאומה וללשון אשכנז וכל מה שימליאו בני אומתו עד סוף הדור יקרא לשון אשכנז כי מה לי אשכנז הראשון שהמליאו הלשון בתחלה או אשכנז האחרון הזה שמוסיף אלו המלות הכל בשם אשכנז יקרא. אך לשון הקודש יקרא על שם הממליאו הראשון קדוש עליון ית"ש כמ"ש הרמב"ן פרשת תשא וכל מה שהי' בראשית הבריאה והקב"ה דיבר בו או אפי' מה שנתוספו פעולות ומלאכות אח"כ והקב"ה דבר מהם עם נביאיו הוא קרא שמש והוא לה"ק אבל מה שלא דבר הקב"ה וקרא שמו ונתוספו פעולות ומלאכות ואם אפי' בעלי לה"ק דהיינו ישראל יקראו להם שמות המשנה וגמרא אינו לה"ק מהקדוש ית"ש אלא לשון שצדו חכמים עכ"ל. ומצוהר צוה שדעתו ז"ל שאין נקרא לה"ק אלא מה שהוא בתנ"ך הנאמר מהקב"ה ע"י נביאיו אבל זולת זה אף מה שנתוסף במשנה אינו בכלל לה"ק. ובדברי הרד"ק והרא"ם צ"ל תבוא שהבאתי לעיל מצוהר שהי' עוד כמה וכמה ספרים בלה"ק חוץ מהכ"ד ספרים שצדינו אלא שנפסדו אחר חורבן בית ראשון והלשונות שצדדרי המשנה הם כדברי המקרא בעלמם מפני שחכמי המשנה קבלו הלשון מפי רואה הספרים הראשונים אשר היו ערס גלותינו ונפסדו, וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל כאשר כתבתי לעיל. וזה לכאורה נגד דברי החת"ם האלו.

אך אפשר לומר עפ"י מה שצוהר בגמ' מגלה דף י"ד ע"א גבי מ"ח נביאים עמדו לישראל ואח"כ מקשה ותו ליכא וכו' עובא הוו כדתניא הרבה נביאים עמדו להם לישראל כפלים כיוצאי מצרים, אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה ושלא הוצרכה לדורות לא נכתבה. ולפי"ז אפשר לומר שאף שגוף הנבואה לא נכתבה יען שלא הי' בו צורך אלא לאותו הדור אבל המלות הנוספים בלשון שבתוך דברי הנביאות ההם כתבו על הספרים צביל לימוד הלשון, כי אף שגוף דברי הנבואה לא הוצרכה אח"כ ולא ניתנה לכתוב בין ספרי תנ"ך שצדינו, אבל הלשונות הנוספים

המותר מלד הדין, ומכש"כ לשון העמא הוה שבלא"ה הוה איסור חמור וגורא מחמת שהוא לשון המינים כמ"ל והוה איסור צהחלע חף צחול"ל שלא נעשה איסור וחרס על שאר הלשונות, אבל שאני אותו הלשון העמא של המינים שהוא מינות ואיסור מלד הדין גם צלא"ה, ומטעם אי גרע צחול"ל ע"ד שאמרו בגמ' מנחות דף מ"ג ע"ב גדול עונשו של לזן מעונשו של חבלת משל למה"ד למלך בשר ודם שאמר לשני עבדיו לאחד אמר הבא לי חותם של עיט ולאחד אמר הבא לי חותם של זהב ופשעו שניהם ולא הביאו, איזה מהם עונשו מרובה, הוי אומר זה שאמר לו הבא לי חותם של עיט ולא הביא יעו"ש, ובע"ז אמר הכתוב ותרצו את שקוליהם ואת גילוליהם עץ ואבן כסף זהב וערצ הכתוב לפרע ע"ז של עץ ואבן וע"ז של כסף זהב וכמו כן הוה צא"י שאותו הלשון העמא הוה לשון המדינה ומושבים שללך להם שם לכל לרכיבה והוה שמה ע"ז של כסף זהב, אבל צחול"ל שא"א להשתמש בו כלל ועיקר והוה צלי שום חועלת בעולם אינו אלא ע"ז של עץ ואבן וחותם של עיט שאמרו בגמ' שעונשו יותר גדול, וכיון שאין בו שום חועלת אינו אלא הודאה ונתינת כבוד וגדולה לדרכי המינות ולהלשון שצדו להם להרחיב גבול המינות והציונות העמאה אשר כל יסודות הכפירה נכללים בהציונות, וזה גרע מעבוד ע"ז, והמודה בע"ז או מכבדה דינו כעבוד ע"ז והמכבד את יסודי המינות וחלקקות לשונם המושך למינות גרע הרבה יותר מעובדי ע"ז כי מינות חמור עובד מע"ז כמבואר בש"ס וצ"מ צ"מ, וכבר הבאתי מזה במאמרים הקודמים, וק"ו הלומדים לשונם שמרחיבים צוה גבול המינות בכל המדינות איום וגורא הוה איך התפשטה העומאה הארורה הזאת בעו"ה ואין איש שם על לב, השי"ת ירחם ויאמר לנרותינו די ויאיר עיניהם ולבם של ישראל להכיר האמת.

ומעתה נחזור לעניינינו בלימוד הלשון חף אם אינו על דרך הרשעים והכופרים מכל מקום כיון שענין הלשון נעשה חק למינות והרבה כשרים נתפסים בו וסוברים שהוא לשון הקודש צודאי שיש לחוש בו עובד בכל אופן ואופן ושאני מינות דמשכח מענין לענין, ועוד כיון שהמינים אומרים עכשו שאין חיוב

אי לשנות אחר נקודה כמה שמשתלשל מהמרכבה העליונה וחלילה לנגוע בקצבו כאשר הבאתי לעיל מדברי הרבניו צחיי, ומוזן גם דברי הרמב"ם ז"ל שבבאתי לעיל שהמדברים דברי איסור צלה"ק הוה גרוע יותר כי משתמשים בקדושה עליונה המשתלשל ממרכבה העליונה צשציל עומאה ר"ל, ואין לך פגם וניוול יותר מזה. ועכ"פ כיון של"ק הוה חף מה שששתלשל ממרכבה העליונה לרקו מאוד דברי החת"ם ז"ל שאין זה אלא מה שבא צנבואה כי מי יוכל לידע על צור"י מה שהוא צמרכבה העליונה אשר עין לא ראתה חלקים זולתיך, אלא שגילה סודו אל עבדיו הנביאים והנביא קוראו הכי הרואה, לא זולת.

וידה' איך שיהי' הפי' דצברים האלו זה ודאי שאף אלו הוכיפו חכמי המשנה והגמרא איזה מלות צלשון חף שאינו לה"ק ממש אלא לשון שצדו להם חכמים מ"מ כיון שחכמים צדו אחס ים צהם קדושה כי ממקום קדוש יחלבו וכל דיבורם הוי צדעת וצחצורה ורוב"ק הופיע צבית מדרש. אבל מה שצדו המינים והאפיקורסים להוסיף צלשון עמא עמא יקרא וחלילה לערב עומאה צקודש, וזה ודאי צרור צלי ספק כי מה שצדו המינים מלות חדשות ויסודם צזה נשאר להם שם הרבה יותר מס"ת שכתבו מין שלא חידשו שם חף נקודה אחת, ולא יסתפק צזה אלא מי שרואה להכחיש האמת.

בב

והנה צארץ ישראל שעשו חרס חמור נורא ואיום בכל א"י על כל הלומדים שם לשונות אחרות חף לשון המדינה וכתבו צפי' שאף מה שמותר מלד הדין הכניסו הכל צאיסור החרס החמור ר"ל וחחמו ע"ז כל גדולי א"י מזמנם של הב"ה"ק רי"ל דיסקין זל"ה"ה והב"ה"ק מלוצבן צעל חורח חסד ז"ל ועוד הרבה גדולים וקדושים אין מספר, וכתבו צפי' ששום צי"ד לא יוכל לצעל זה עד ציאת המשיה וחזרו ונשו כ"ז צכמה דורות כמבואר כ"ז צלורך צס' מעשי אבות והעתקתיו קלת במאמר ישוב א"י, וא"כ נורא ואיום שם לימוד כל הלשונות מחמת החרס חף

של שבעים זקנים במקדש, ואף בזמן הבית צימיו ריב"ז בעלו השקאה סוטה כמבואר במשנה סוטה דף מ"ז משרבו המנאפים פסקו המים המרים שנאמר לא אפקוד על גזותיכם, וכן הוא ברמב"ם פ"ג מה' סוטה, א"כ בזמן הזה שאין לנו השקאה סוטה ובעל הטעם של בן עזאי לא מלינו דפליג בן עזאי אף בכ"ג, וכלל הוא בכל הפוסקים שבמה שאין מולאין פלוגתא בהדיא אמרין דבכ"ג כ"י"ע מודי שאין לנו לעשות פלוגתא מלבינו מה שאינו מפורש בהדיא. ועי' רש"ם ב"ב דף ס"ד סוף ע"ב ד"ה אלא לאו שכי' בהך סברא נמי מודי רבנן דהא לא פליגי בכל הני צבי אדר"ע, ובר"ן נדרים ד' כ"ג ע"א כ' דמדריי נשמע לרבנן דבהאי לא פליגי, וברש"י כתובות פ"א דשמעינן מר"מ אף דלא קיי"ל כותאי' כיון דבהא ליכא פלוגתא, והוא כן בכ"מ צש"ס ופוסקים אין ספורות לנו. וכתב החכ"ל צ"ח קל"ד באמנע התשובה ח"ל דבר ברור הוא לרגיל ובקי דרכי התלמוד שאין לנו לחדש ולבדות מלבינו מחלוקת בין תנאים ואמוראים כ"א במקום ובענין שהם חולקים בודאי, לא זולת, זה אחד משיקוי ויסודי התלמוד עכ"ל. וא"כ הדבר ברור שכיון שב"ע כתב בהדיא הטעם בשביל השקאה סוטה אין לבדות מן הלכך דפליג אף בזמן דליכא השקאה סוטה, וא"כ בזמן הזה כ"י"ע מודי שאין ללמד את צחו תורה, והעור לא הביא אלא הלכות הנוהגות בזמן הזה.

וי"ל עוד דלכאורה קשה כמה שאמר בן עזאי חייב אדם ללמד את צחו תורה לפי מ"ש בעו"ז ביו"ד סי' קנ"ז ובחו"מ סי' ז' שאין כח ביד חכמים לגזור אלא כמה שאינו מפורש בתורה, אבל מה שמפורש בתורה אין כחם לומר בהיפך, וא"כ זה דאמרין בקידושין דף ל' ע"א בני בניכם מנין ת"ל והודעתם לבניך ולבני בניך, אם כן מה ת"ל בניכם, בניכם ולא בנותיכם, ונמצא דקרא דבניכם הוא מיותר למעט הבנות מללמד. זה ודאי הוא לימוד גמור למעט הבנות כמ"ש התוס' בקידושין דף ל"ד ע"א ד"ה גברי דיש חילוק בין מוחה לת"ת דבמחה אף דליכא היקושא לפטור הנשים מ"מ כיון דליכא מיעוטא בקרא אלא היקושא אחיה הך סברא דאעו גברי בעי חיי וגשי לא בעי חיי ומפקא מהיקושא

לקיום כל התורה כולה כמו לדבר עברית, אמרו בדברות דף י"ב שאף קריאת עשרת הדברות בעלו מפני חרעומת המינין, ופי' רש"י ז"ל שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת כמו עשרת הדברות והיו מעמאין את הכהן גדול להוציא מלב המינים, ובפרט אחרי שכבר נחבאר שגם בדורות הקודמים לא ראו לעשות חק ללמוד הלשון על כל אדם מחשש המכשולות, ק"ו ב"ב של ק"ו צימיו אלה שבענין זה נפרק במלואו כ"כ.

ל

הנה עוד כאן דברתי מלימוד לה"ק עם בני זכרים, אבל ללמוד לה"ק עם בנות נקבות בודאי שאין שום מקום שיהי אף בספרי החז"ל לומר בלשונו בניכם ולא בנותיכם, מכאן אמרו כשהתינוק מחזיל לדבר אצו מדבר עמו לה"ק, א"כ חזין בפירוש שמיטע הבנות. מלימוד הלשון ובפרט שלדברי התוספתא לימוד הלשון הוא אחר לימוד תורה ואין הבנות בכלל לימוד התורה כלל, ובפרט לדעת ר"א דהילכתא כותאי' ברמב"ם ועור וש"ע שהמלמד את צחו תורה כאילו מלמד תפלות, א"כ לכל הדיעות אינה בכלל לימוד הלשון אבל החששות והמכשולות שיוכלו להיות ע"י לימוד הלשון בודאי אינתיכוו בהו.

ובעיקר הדבר כמה שפסקו הרמב"ם והטעם שלא ילמד את צחו תורה והיו כאילו מלמד תפלות כתב שם הכ"מ על הרמב"ם וכן צ"י על העור שהיא פלוגתא דבן עזאי ור"א ופסק כר"א, ובצרכי נחקקה למה פסקו כר"א דשמותי הוא ולא פסקו כב"ע, והאר"ך שם לבוכיט שגם שאר תנאי סברי כר"א לכן פסקו כותאי'. ולפענ"ד איני יודע למה הוררכו לומר שהוא כר"א בפלוגתא נגד בן עזאי הלא גם בן עזאי כתב הטעם שחייב ללמד את צחו תורה שאם תשחה הדע שהכותב חולה, א"כ אינו אלא בשביל השקאה סוטה שלא תחיש הכתוב בשביל שלא צדקו המים, ואם כן בזמן הזה שאין משקין את הסועות כמבואר בגמרא סוטה דף ז' וברמב"ם פ"ג מה' סוטה שאין משקין את הסוטה אלא בבית דין הגדול

ומיחייבי נשים במזוזה, אבל בח"ת כיון דאיכא מיעוטא בקרא ח"א לחייבם גם מהך סברה דאטו גברא צעי חי' ונשי לא צעי חיי' אלמא לימוד גמור הוא שא"א לצעלו בשביל שום סברה, וא"כ האיך אמר צ"ע שחייב ללמוד היפך הקרא. אך לפי מ"ש העו"ז עלמו באו"ח סי' תקפ"ח סק"ח להלך מה דגזרין בתקיעת שופר בשבת שמא יעצורנו ובמילה לא גזרין, דבתקיעת שופר בשבת שאין חוקעין לא מתעקרי הקרא לגמרי כיון שתוקעין ביו"ט, משא"כ במילה כיון דבקרא דביום השמיני רצתה התורה בפירוש מיתורא דביום למו' אף בשבת לא יכלו לעקור דבר תורה בפירוש. וא"כ י"ל גם כאלו דהקרא דבניכס ולא בנותיכס קאי על לימוד כל התורה, ומה שאמר צ"ע ללמוד תורה שחדע שזכות תולה בסוטה זה קאי רק על אותו חלק תורה שצפרשת: סוטה דלא מיסתבר לחייבה בלימוד כל התורה כולה בשביל פרשה אחת, וא"כ לא מיתעקר צוה הקרא דבניכס ולא בנותיכס דקאי על ידיעת כה"ת כולה והוי דומיא דתק"ש.

ובזה מובן גם מה שאמר שם בגמרא מ"ע דר"א דכתיב אני הכמה שכנתי ערמה דודאי אפשר לומר שסובר גם מסברה שכיון שנכנסה חכמה נכנס ערמומית ואין לריך לזה קרא אלא דנפקא מינה כיון שפעם זה שנכנס צו ערמומית שייך גם בלימוד פרשת סוטה בלבד וא"כ אם לומדין פעם זה מקרא תו אי אפשר לחייבה ללמוד אף צפרשת סוטה, ולכן אמר ח"כ דרצון לא דרשי להך קרא הכי ולכן אפשר לחייבה בלימוד תורה עכ"פ צפ' סוטה, נמלא שבשאר לימודים אף צוה"צ כו"ע מודי שלא ללמוד, וצוה"ז שאין דיני סוטה נוהג אף ללמוד כלל לכו"ע. אלא שכל דברי הרמב"ם ז"ל נוחא מ"ש הכ"מ דפסק כר"א דכיון שהרמב"ם דרכו להביא הכל אף מה שאינו נוהג צוה"ז הו"ל להביא גם דברי צ"ע וי"ל שפסק כר"א אבל מ"ש הכ"מ כן על דברי העור אינו מוכרח ואולי בשביל שלדעת הרמב"ם ז"ל כן כתב זה גם בדעת העור אף שאליב"א אינו מוכרח.

לא

אחר כותבי זאת החזונתי כי מה דקשי לי לכאורה על בן עזאי לפי דעת העו"ז שאין כח ביד

חכמים לגזור נגד המפורש בתורה"ק לא קשה מידי ראשית הנה כתב החת"ם צהשו' חלק ששי סי' נ"ב דלא קשה אהכו"ז ממה שחז"ל אסרו רצית גוי שלא ללמוד ממשעיו אף דקרא כתיב לנכרי תשיך והוי גזירה זו נגד המבואר בקרא מ"מ לא קשה צוה דאי הוי חז"ל אסורים רצית נכרי גזירה משום רצית ישראל זה הוא נגד התורה דכתיב לנכרי תשיך, אבל הם לא צאו לגדור גדר על רצית אלא על לאו אחר דכתיב לא תלמד לעשות כהעושות הגוים בהם וראו חז"ל כי הלוואות רצית מביא ללמוד ממשעיו אסרו לגדור הלאו ההוא לא לעשות גדר לרציות וזה מותר ולק"מ. ודרך זה כתב שאפשר לומר גם על איסור שחי נשים אף דמבואר בקרא כי תהיין לאיש שחי נשים כי לא אסרו שחי נשים בשביל שלא ירצה במשגל ותאזהר אלא בשביל גדר ללאו שארה וכסוטה ועונתה לא יגרע ועי"ש מ"ש עוד צוה. וא"כ גם צהך דצ"ע שלדעתו חייב אדם ללמד את בתו תורה אינו כלל בשביל מצות תלמוד תורה אלא בשביל גדר עריות שלא יקל בעיניו השקאת סוטה אם לא תדע שזכות תולה ואין זה נגד מה שפטרה אותה התורה"ק ממלות ת"ת כי אין זה אלא בשביל גדר עריות שריך לעשות כל עלדקי לשמירת הבנות בתכלית וכמ"ש החת"ם על איסור רצית לעכו"ם.

ובתחלת דבריו צהשו' הנ"ל כתב החת"ם לתרץ החדר"ג של שחי נשים דאש"ג דאין חכמים יכולין לאסור בתקנה מה שמותר בפירוש בתורה מ"מ אדם האוסר על עצמו בשבועה או בהרס בידאי אסור אפילו מה שהותר צפי' בתורה, ואדם המחריס עצמו אם ישא צ' נשים הרי חרמו חל בני ספק. והנה יש לכל נשיא ישראל וגדול הדור להתרים ולאסור כמו שאדם נשבע לעצמו ועי"ש. וקל"ח צ"ע דזה ודאי שלא אמר העו"ז אלא בגזירה שגזרין החכמים על כלל ישראל אבל אדם האוסר על עצמו בודאי יש לו רשות לאסור על עצמו דבר המותר צפי' ואמרו חז"ל קדש עלמך במותר לך וכו"ב בחדר"ג שנעשה איסור על אחרים אינו דומה לענין זה למה שאדם אוסר רק על עצמו לא על אחרים, ולמה אינו דומה דר"ג לשאר גזירות שגזרין החכמים על אחרים שא"א צוה שהחריב התורה"ק צפי'. ואולי דעת

שמצין לורך העבודה חייב לעבוד להשי"ת יעיי"ש שהאריך והרבה לדבר בלשון חיוז על הערת השכל אף שאינו הערת התורה, וכעין זה הוא צמה שאמר ב"ע חייב אדם ללמד את בנו תורה דאף שממלות ת"ת פטרה אותה התורה"ק מ"מ השכל מחייב דכיון שיש צוה גדר ערוה שלא לעשות בהשקאה סוטה מחוייב האב להנכה צוה כיון שאינו סובר כר"א וסייעתו שלמדו מקרא דהוי כמלמדה תפלות וא"כ אין החללת קושי מדברי הטו"ז כי לא אמר הטו"ז אלא שאין לחכמים לגזור גזירה, אבל אין זה גזירת חכמים אלא הודעה מה שהשכל מחייב כי זה כל האדם לעשות כל עלדקי עבור גור הקדושה וכאמור ועדיף זה ממה שמחלק החת"ם בחדר"ג ח"פ.

לב

ומערתה אין לורך למה שנדחקתי לכאורה בישוץ קושי' זו שאין כוונת בן עזאי אלא ללמד את בנו צפ' סוטה כי אחר ההצטונות אין זה נראה כלל, מלבד שמסתיימת הבלשון ללמד את בנו תורה משמע דסתמא קאמר על כל עיניו התורה גם יש לפקפק מדברי הירושלמי שהוצא בחוס' סוטה דף כ"א ע"ב שכתבו דבן עזאי דלא כראב"ע דדריש הקבל את העם האנשים והנשים אנשים באו ללמוד והנשים לשמוע ואם אין כוונת ב"ע אלא על פ' סוטה אין הכרח דהך דרשא דראב"ע הוא דלא כותבי דאיכא למימר דמשו"ה אמר הנשים לשמוע בשביל דמיירי משאר גופי תורה, ובפרט דשם צפ' הקבל הו' קורא המלך צם' דברים ופ' סוטה אינה צם' דברים. הגם שבמקום אחר כתבתי לתרץ זה, אבל גם בלא"ה אינו מוצן לכאורה דברי ב"ע שמחייבה ללמוד תורה עבור ידיעה אחת שנריכה לידע בשוטה שיש זכות תולה כמו שאמר על אותה מימרא דיש זכות תולה מכאן אמר ב"ע ומשמע דאך מן אותה המימרא הוכיח ב"ע את שיעתו, והלא אף לדין דאיפקא הילכתא ברמז"ם ושו"ע כר"א וסייעתו שאסור ללמד את בנו תורה מ"מ מזוהר בשו"ע יו"ד סי רמ"ו סעיף ו' ברמ"א דמ"מ האשה חייבת ללמוד דינים השייכים לאשה, וא"כ מה שנריכה לידע בהלכותי' כדת מה לעשות לכו"ע החיוז ללמוד עמה.

החת"ם לחלק בין גזירה שנעשה בזמניו על כל ישראל ובין מה שלא נעשה בזמניו ואינו אסור אלא ממחמת החרם ונ"ע.

אמנם עכ"פ צדק דבן עזאי נראה ודאי דאף לדעת ב"ע אינו חיוז שנעשה בזמניו כי אלו הו' זה דבר שבזמניו הו' נודע זה לכל והלא רוב התנאים חולקים צוה על ב"ע וסוברים שאסור ללמד את בנו תורה כמו שביאר הברכ"י, ובודאי לא היו חולקים על דבר שנעשה בזמניו. ורחוק לומר שצוה גופא חולקים אם נעשה ככה בזמניו, כי הו' זה כעין פלוגתא במציאות. ונראה דמה שאמר ב"ע חייב אדם ללמד את בנו תורה לגרמ"י הוא דאמר בן מסברא יען שראה צוה לפעמים גדר שמירה מן העריות וחייב אדם לחנך את בנו ולשמרה מכל ספק עבירה. ובגמרא סוכה דף ל"ג ע"א גבי הבע"י אם יש דיחוי אלא מלות ומקשה ותפשוט ל' מהא דתנן כסבו ונחגלה וכו' ומשני דרז פפא גופא מיבע"י ל' מיפשט פשיע ל' וכו' או דילמא ספוקי מספקא ל' לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן ופירש"י ז"ל מספקא ל' לחנא ומספיקא לחומרא הוא דמחייב ל' בכיסויי שמה אין דיחוי, והרי שכתב בסתם משנה לשון חייב בסתמא אף שאינו ודאי חייב אלא ספק, ומלניו כעין זה גם בשאר מקומות בש"ס.

ובתב הרמז"ן צפ' קדושים דמה שהזכירה התורה"ק קדושים תהיו הכוונה שהתורה הזכירה צעירות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילה בצער והיין, א"כ ימלא בעל התורה להיות נבל ברשות התורה, ע"כ זהיר שנהי' נקיים ועבורים ופרושים מהמון בני אדם שמלכלכים עצמם צמותות ובכיעורים יעיי"ש. א"כ יש לווי מהתורה"ק להתקדש בכל מה שרואין בו קדושה אף צמה שהתירה התורה"ק, וברש"י ז"ל שם צפ' קדושים כל מקום שאתה מולא גדר ערוה אתה מולא קדושה, וכחצ צמותה הלצות בשער עבודת האלקים פ' א' שהאדם חייב בעבודת השי"ת גם מלד הערת השכל מלבד הערת התורה, וכחצ שם צפ"ג כי מלות התורה יש חלית למספקן והן מגיעות עד סך ידוע והוא תרי"ג מלות, אך מלות השכל כמעט שאין להם חלית כי כל מה

ומבואר בס' חסידים סי' שו"ג ח"ל חייב אדם ללמוד
 לצנותיו המלות כגון פסקי הלכות ומה שאמרו שהמלמד
 לאשה תורה כאילו מלמדה תיפלות זהו עומק תלמוד
 עממי המלות וסדרי התורה אותן אין מלמדין לאשה
 אבל הלכות ומצוות ילמד לה שאם לא תדע הלכות
 שבת איך תשמור שבת וכן כל מצוות כדי לעשות
 להזכר במצוות שכרי צימי חוקי' מלך יהודה אנשים
 ונשים גדולים וקטנים ידעו אפילו טהרות וקדושים
 זה הקהל את העם האנשים והנשים והטף וזהו
 אחס נלצים היום כולכם וגוי כל איש ישראל עפעם
 נשיכם וגוי מחועב עליך עד שואב מימך כדי שידעו
 עבדים ושפחות מפסקי המצוות מה לעשות ומה שלא
 לעשות עכ"ל. וכ"ז נכלל בדברי הסמ"ג תלמידו
 המובהק צרמ"א שמתחייבות ללמוד דינים השייכים
 לאשה כי צוה נכלל כל האיסורים וחייבי מצוות
 דאורייתא ודרבנן מלבד מצוות שהזמן גרמא זה נכלל
 גם בלשון התוס' סוטה דף כ"ח ע"ב דהוה שאמר
 נשים באים לשמוע כדי שידעו לקיים מצוה.

לג

הבנה והתחכמות אף בלשון סדרי התורה בחושב"כ
 אסור לכתחלה לאלה שאינו כמלמדה תיפלות, ובתורה
 שבע"פ כגון דרשות חכז"ל ומקורם זה היו כמלמדה
 תיפלות והוא איסור חמור מאוד כאשר אציא להלן
 וגם פירש"י ז"ל עה"ת הוא בכלל זה כי הוא מלא
 דרשות חכז"ל העמוקים ומכש"כ משנה או גמרא,
 ופסקי דינים שכל התורה כולה אותן שהנשים לריכות
 לחבר ולקיים מתחייבות ללמוד אותן הדינים. ונראה
 שגם דברי מוסר ותיקון המדות היוצאין מדברי חכז"ל
 הוא בכלל זה כי תיקון המדות הוא יסוד ושורש
 של קיום כל התורה כולה וזה תלוי בזה, וכנה נהגו
 מעולם הנשים להקנות שהיו קורין בלילית וראינה
 ובנחלת נבי וציתורת המאור ממרה"א ז"ל שמחורגם
 שם בלשון אשכנז המדות מדברי חכז"ל ומ"ש בס'
 חסידים על סדרי התורה שהוא בכלל האיסור ז"ל
 שהוא באופן שכתבתי לעיל שהוא אסור. שוב ראיתי
 בס' חסידים דפוס בזלוניא ששם הרבה נוסחאות
 בשינויים מרובים מספרי חסידים שבידיו ושם בס'
 חת"י כחצ ג"כ כמו שהעסקתי לעיל מס' חסידים
 שבידיו אלא שהאריך יותר ובמקום שכתוב בס' חסידים
 הני"ל סדרי התורה כתוב שם סודי התורה, זה ודאי
 אסור, ואולי ע"ס הוא בס' חסידים שבידיו.

עוד כתוב שם בס' חסידים דפוס בזלוניא סי' הני"ל
 שהנשים במצוות שנלעוו לריבין ללמוד באחה
 לבין שידעו זו אבל ה"איש מצוה ללמוד בלשון הקודש
 ומוצן החילוק כי פסקי הלכות ומקורם שכתבו הפוסקים
 נכתבו בלש"ק והאנשים שמתחייבין ללמוד בהצנה מקורי
 ההלכות ודרשות חכז"ל ופולגום צריך ללמוד בלשון
 הפוסקים כי לשון חכמים מרפא ומצוה את ההצנה
 ואינו כן כשמתנין מלשון ללשון, והייב אדם לומר
 בלשון רבו, משא"כ הנשים שאסור להם ללמוד מקורי
 ההלכות ופולגום אין להם ללמוד בלש"ק שלא יוכלו
 עי"ז ללמוד בעצמם בתורה שבע"פ צמה שאסור להם
 ללמוד אלא בשאר לשון שמצויים לריבין ללמוד פסקי
 ההלכות שריבין יודע. ואולי גם זה טעם שלא דברו
 בלש"ק עד שנשכח הלשון כי אלו היו רגילים לדבר
 בלש"ק בין איש לרעהו וממילא שהיו מדברים כן
 גם צדיחם יהיו יכילי' גם הנשים היעב את הלשון
 וממילא היו יכולין ללמוד בעצמם מה שאסרו חכז"ל

ומ"ש בס' חסידים שאין מלמדין אותם סדרי התורה
 הנה סדרי התורה הוא תורה שכתב ועי"ז
 לא אמרו שהוא כמלמדה תיפלות אלא שלכתחלה
 אסור כמבואר בשו"ע סי' רמ"ו סעיף ו' אלא
 שהעו"ז שם סק"ד כתב שהיתר תורה שכתב נכון
 בעשמו דמלינו צפי המלך הקהל את העם האנשים
 והנשים והמלך היו לימד סי' משנה תורה, והקשה
 אח"כ דא"כ אפילו לכתחלה שרי כמו התם, ות"י
 וז"ל דהתם לא דרש המלך כי אם פשוטי הדברים
 וזה באמת מותר אף לידן לכתחלה כמו שהוא המנהג
 בכל יום משא"כ צלימוד פירוש דברי תורה דרך
 התחכמות והצנה אסרו לכתחלה, וזה מוצן בלשון
 התלמוד אנשים ללמוד והנשים לשמוע דהיינו שהנשים
 לא ישימו לב רק בפשוטי הדברים לשמוע אותן
 אבל לא בחלק הלימוד כמו שזכרנו עכ"ל.

ונמצא לפי"ז ד' חילוקים, שבתורה שכתב דרך
 קריאה בפשוטי הדברים שיהי' לה ידיעה
 בעיני התורה זה שרי אפילו לכתחלה, וללמוד דרך

לקיימם ולא על ידיעה שזכות חולה ומאי נפקא מינה
בין ידיעה זו לזו.

לח

והנראה כזה בדעת צ"ע דכנה ודאי כמה שאמר
שכחיוצ ללמד עם הצנות כל פסקי ההלכות
של כל המאות בלי לימוד דרשות חכ"ל ומקורם אף
אחר שלמדה כל פסקי ההלכות אין לה ידיעה צרורה
דמי לנו גדול מהרמב"ם ז"ל אשר כתב הלכותיו
בלשונו הכבד לשון נח ונעים מיעוט המחזיק את
המרוכב מילתא בעטמא אשר אין כמוהו ואטפי"כ
כתב הרא"ש ז"ל בחשוכה כלל לי סי' ע"י דכל
המורים הוראות מדברי הרמב"ם ז"ל ואינם בקיאים
בגמ' לידע מהיכן הוליא דבריו עושין להחיר האסור
ולאסור את המותר שאם אינו בקי בגמרא אינו מבין
דבר לאשורו ולאמיתו ויכשל דבין ובהוראה, וכביא
עוד ששמע מפי אדם גדול בצרלנוא שבי' בקי בחלחא
סדרי ואמר תמכהי על בני אדם שלא למדו גמרא
וקורין בספרי הרמב"ם ז"ל ומורים ודנים מתוך ספריו
וסבורין שיכירו בהם כי אמר אני מכיר בעלמי כי
בג' סדרים שלמדתי אני מבין כשאלני קורא בספריו
אבל בספריו כהלי קדשים זרעים אינו מבין בהם
כלום וידעתי שכך הוא להם בכל ספריו עכ"ל ועיי"ש
שהאר"י. ובשמלה חדשה סי' א' אות ו' כתב בענין
תחיית רשות לשו"צ לשחוט שערס שבדקין אותה אם
יודע ההלכות לריך לראות ראשית חכמה אם דרכיו
מחוקקים ויראת ה' על פניו וגם לריך שיבי' יודע
ספר דכיינו לקרות מעלמו ולהבין בקלף גמ' עם
פירש"י ז"ל שאז יש לו לב מבין ועיי"ש.

ובגמ' סוטה דף כ"ב ע"א התנאים מבלי עולם
ס"ד אמר רבינא שמורין הלכה מתוך משנתן
חגי"ה אמר ר"י וכי מבלי עולם הן והלא מיישבי
העולם הן שנאמר הליכות עולם לו הלא שמורין
הלכה מתוך משנתן וע"ז דרשו שם בגמ' ועם שונים
אל תתערב אלו ששונים הלכות וכחז שם המהרש"א
ע"ז ח"ל ובדורות הללו אותן שמורין הלכה מתוך
שו"ע וכרי הם אין יודעין עעם בענין של כל דבר
אם לא יקדקו מתחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא

ובהחמירו בו מאוד כמלמדה תפלות והוא מכשול לישראל
כאשר יתבאר עוד להלן לכן עזבו את הלשון. אבל
כבר כתבתי בלא"ה כמה טעמים חזקים על עזיבת
ושכחת הלשון עוד משנים קדמוניות מימי התנאים.

לד

ובל"ו של דבר כיון דלכו"ע צריכה ללמוד ההלכות
ששייכים לאשה בכל החורה כולה א"כ גם
אוחה הידיעה שצ"פ סוטה שאם יש זכות חולה הוא
בכלל כל הידיעות ששייכים לאשה שצריכה לידע וכמו
שלומדים עמה שארי ההלכות בלשון שמצינה אף לדעת
ר"א כמו כן הוא בהלכה בגי'ל והיאך הוכיח בן
עזאי מזה שהייב אדם ללמד את בתו חורה אף
מה שאסר ר"א דכיינו הדרשות ומקורם. ורש"י ז"ל
פ"י בדברי בן עזאי שאמר חדע שזכות חולה לה
תראה ותלמד צ"פ סוטה שזכות חולה דילפיין
מונקתה וזרעה זרע ונקתה ע"י זכות כדי זריעת
זרע ע' חדשים וי"א יותר כדמפרש בגמרא, ונראה
שצ"ה רש"י ז"ל לפרש כמה פליגי צ"ע ור"א דלצ"ע
לריך ללמוד עמה מקור הדרשות היאך למדין משם
שיש זכות חולה שזה ודאי אסור לדעת ר"א, אבל
הא גופה קשיא מנין למד צ"ע מכאן דלא סגי
ללמוד עמה ידיעה זו בסתם שזכות חולה בלי לימוד
הדרשות ומקורם, גם מה שכביא רש"י ז"ל ללמוד
עמה אוחה הדרשה שלומדין ממנה על ע' חדשים
אינו מובן שהרי לא קיי"ל כאוחה הדרשה אלא
בסתם משנה שאמרה שהולה שנה אחת או שתי שנים
או שלש שנים ואינו מכיר כלל ע' חדשים, ומה
שאמרו במתני' ג' זמנים ע"ז סיים הרמב"ם לפי
זכותה דכיינו כל מה שזכותה יותר חכ ענין שאנחנו
לא נדע לשקול הזכויות, אבל למד נקט רש"י ז"ל על
המשנה הדרשה דע' חדשים שאינה במשנה וגם אינה
הלכה. גם לשון החוס' בסוטה דף כ"א ע"ב שכתב
על דברי הירושלמי דצ"ע דלא כרצ"ב דדריש אנשים
באו ללמוד נשים לשמוע הנראה דפ"י דמלוא לשמוע
הנשים כדי שידעו לקיים מצוה ולא משום שידעו
שזכות חולה. ואינו מובן לכאורה מה רא"י מביא
ממה שמחלק בין אנשים לנשים שאמר בהם לשמוע
ולא ללמוד דקאי רק על ידיעת מצוה בלתי אופן

ועשיהם, למען ילמדון וכו', והרי שמלות ח"ת הוא ללמוד באופן שיבוא לידי ידיעה הלכה למעשה שדעת החובה"ק, וצו"ע י"ד סי' רמ"ב ה"י כבוד רבו סעיף ל' שכתב שם המחבר כל אלו הדברים שאמרנו שצריך לכבד בהם את רבו לא אמרו אלא ברבו מובהק וכו' וכתב ע"ז הרמ"א וציונים אלו עיקר הרצונות אינו תלוי צמי שלמדו הפלפול והחילוקים שנוכחים בהם צו"ע רק צמי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר והוא מחשבת מהרי"ק ועי' צמחרי"ק סי' קט"ז באריכות. והרי שגם רב לחלמיד אינו נקרא אלא מי שלמדו דרך המצוא לידי פסק הלכה כי זו היא ידיעת התורה ההלכה הברורה.

וא"כ אותן המצלים ימיהם בספרות כרסיות וצדויות מן הלב באופן שא"א לצוא צדך הלימוד הזה לידי צירור הוראה הלכה למעשה אין זה ידיעת התורה. ועוד גרע מזה שכשנעשים אח"כ מורי הוראות עפ"י דרכם מחריצין העולם בהוראותיהם הצנויות על קורי עכביש בדרך לימודם ומהפכין דברי אלקים חיים אף בדברים פשוטים וגלויים בספרות שאין בהם ממש וא"כ אין ספק שכל מי שלמד כמה מסכתות גמ' וחוס' וראשונים צריך ללמוד גם שו"ע עם הנושאי כלים צעיון לידע דרכי ההלכה, ובפרט האצרכים הממשיכים בתורתם גם אחר הנושאים צודאי מחויצין ללמוד שו"ע הרבה ביגיעה עם הנושאי כלים כז"ל, ואך הדי' חלקי שו"ע עם הנושאי כלים המה המאירים עינים בהלכה לא זולת, כי הלא אין לנו רשות לפסוק שום הלכה בלא השו"ע וממילא שערס שלמד דברי השו"ע אין לו ידיעה מה הוא הלכה למעשה ואין זה ידיעת התורה כמו שנבאר לעיל.

וכתב הראשית חכמה בהקדמה שלכן נקרא תורה לשמה כי שם התורה העלמי היא המעשה שהרי היא נקרא תורה לשון הוראה להורות לאדם כיצד יעשה המלות, ואם אינו עושה נמלה שם תורה זו לצעלה יעו"ש. והרי שה"תורה" הזאת נקראת ככה בשביל שיש בה הוראה, א"כ הוי לימוד ההוראה תורה לשמה שזה שמה של תורה. הגם שיש הרבה בחינות צענין תורה לשמה כבוד, אבל גם זה אמת

שימוש ח"ת וטעות נפל בהוראתם והרי הן בכלל מבלי עולם ויש לגעור בהן עכ"ל. ונראה שהמהרש"א ז"ל החליט זה בזמנו שלא ה"י אז עדיין הביאורים שעל השו"ע הטו"ז והש"ך ושאר נושאי כליו כי לא ה"י בזמנו צו"ע אלא המחבר והרמ"א קיורוי דינים בלבד ובזה ודאי שהמורים מתוך קיורוי דינים מבלי עולם, וכמ"ש הרא"ש על המורים מתוך דברי הרמב"ם. אבל אחר שנבארו דברי השו"ע צו"ז וש"ך ופרמ"ג וחוו"ד שהם קיורין לעינים הולמד דברי השו"ע עם הרבבה מטובי לכת הזכרים וכל לצוא לידי הבנה בהלכה, וכן בכל ד' חלקי שו"ע האירו נושאי כליהם הידועים בשערי ההוראה לפקוח עינים עיוורות בהלכה את כל הלומדים חלקי השו"ע ביגיעה. וצודאי שעדיף יותר הולמד ממקור דברי התלמוד והראשונים עם הטור וצ"י אבל גם הולמד השו"ע עם נושאי כלים הוצ"ל אינו דומה למ"ש המהרש"א על השו"ע בזמנו. ובהוראה באמת אף הולמד מש"ס וראשונים עם השו"ע צריך לראות גם דעת גדולי האחרונים שבדורות שלפנינו כי דעתנו קלה וכולי האי ואולי לא יבוא לידי טעות ומכשול.

לו

והנה עיקר מלות ח"ת הוא לידע ההלכות על צורין והאריך צו"ע התניא הלכות ח"ת פ"ג בקו"א באריכות דשני מלות יש בח"ת מלות וכהגית זו יומם ולינה שזה יולאין אף בק"ש שהרית וערבית, אבל מלבד זה יש מלות ידיעת התורה ללמוד עד שידע כהח"כ וצוה החמירו כ"כ צעון ציטול תורה ות"ת כנגד כולם, ומלות והגית זו יומם ולינה נדחית מפני מ"ע שא"א לעשותה ע"י אחרים ולא מלות ידיעת התורה דעדיפא מני"י יעו"ש שהאריך. ומלות ידיעת התורה היא לידע כל ההלכות על צורין כמ"ש הרמב"ם צפ"ד מה' יסו"ת ה"י י"ג שזה נקרא הוויות דאב"י ורצ"א לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המלות. והרא"ה צ"ס החינוך מלה תי"ע כתב חז"ל מלות עשה ללמוד חכמת התורה וללמדה כלומר כיצד נעשה המלות ושומר ממה שמנענו הקל ממני ולדעת ג"כ משפעי התורה על כיון האמת וכו' ונכפלה מלה זו במקומות רבים שנאמר ולמדחם,

שהוא א' מן התנאים שכשמו כן הוא הוראה והלכה למעשה. ועכ"פ זה ודאי כי המורים מתוך הקולוריס הן מבלי עולם כאשר הבאתי מדברי הר"ש והמהרש"א והצ"י כחצ בהקדמתו לספרו צ"י באמנע דבריו בזכות בספרי הקולוריס זו דרך קלרה וארוכה כי מעולם לא יוכל לדעת שום דין כהלכות.

לז

ואם כן הנשים שאסור ללמוד עמהם גמרא אף שלומדין כל הדינים אין להם הבנה כראוי. וכתב במסלת ישירים בהקדמה שאף אותן הענינים הידועים לאדם אם אינו עוסק בהם אין לו בהם הרגשה. אלא שאף על פי כן אמרו ז"ל שהחיוז ללמוד עמהם כל פסקי ההלכות כי אם אין לומדין כל הדינים אין להם שום ידיעה בקיום המצות, אבל ע"י לימוד ההלכות המחויבות יש להם עכ"פ אחיזה ידיעה, גם יודעין לשאול שאלה וכדומה, דכיון דלדעת ר"א הוא איסור חמור ללמוד עמהם גמי וציאור מקורי ההלכות אין צריכה באופן אחר אלא ללמוד עמהם עכ"פ פסקי ההלכות, וזה שמוחר ללמוד עמהם יש חיוז ללמוד כמו שהבאתי לעיל מדברי השו"ע והס' חסידים.

ורפ"ז נראה שסדרת בן עזאי היא דכיון דצבדיקת המים שצטועה הקפידה החוב"ק שיתבדר האמת חיבק ואינו כמו בכל התו"כ אף בהעצירות החמורים ביותר הרבה פעמים הקב"ה מאריך אף אפילו לכמה דורות או שאינו מענישן אלא לעוב"ב כמ"ש הכי משלם לשונאיו אל פניו להאצידו ואמר הכי צקבלת חי' י"א אשר אין נעשה פתגם הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רעה ופירש"י ז"ל שאין הקב"ה ממחר להפרע מעושי רשעה וע"כ הם סוברים אין דין ומלא לבם בקרבם לפשות רע, אבל צדיקת המים שצטועה צע"כ מציא ידיעה צרורה חייב. וצמשה סועה דף כ"ב ע"ב דר"ש פליג ואמר אין זכות תולה צמים המרים ואם אהה אומר הזכות תולה צמים המאחרים מדהה אהה אה המים צפני כל הנשים השותות ומוליא אהה שם רע על הטעורות ששהו שאומרים עמאות הן אלא

שתלחה להן זכות וחי' זה מעלה זכות לישראל צעת שהי' הדור מוכשר לזכות לזה ולא דבור שאינו מוכשר כמצואר צמשה סועה דף מ"ז משצבו המנאפים פסקו מים המרים וריצ"ז הפסיקן שנאמר לא אפקוד על צנותיכם כי תזננה ועל כלותיכם כי תנאפנה, וצעת שהיו עושין צדיקת המים מצואר בגמרא סועה דף חי' ע"ב דנשים חייבות לראותה שנאמר ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמחנה. ועכ"פ לדעת ר"ש א"א לומר כלל שזכות תולה ואין לסמוך על הידיעה שמודיעים שזכות תולה דשמא לא יתנו לב לאותה ידיעה וצמשהצב לצבם יחלש כח צדיקת המים וצירור ענינו. ודעת צ"ע שזה באמת חשש גדול ואף הסוברים שזכות תולה לא פליגי לגמרי על חשש זה שאמר ר"ש שהוא חשש צרור אלא שצברי שחייב אדם ללמד אה צתו תורה דהיינו לימוד גמור עם הדרשות ומקורס וע"ז סמכו שיהי' לה ידיעה צרורה שזכות תולה ולא יחלש כח צדיקת המים, כמו דלדעת ר"א אף שצובר שלימוד תורה הוא אאלה כמלמדה תיפלות מ"מ סובר מסבחה שפסקי הלכות חיוז ללמוד עמה לא צעציל מצות ת"ת אלא צעציל שדעת המצות כמו כן צברי הם מסבחה שהחיוז ללמוד עמה לימוד גמור צדרשות חכז"ל שיהי' לה הבנת הלצ כראוי באופן שלא יהי' שום ספק צידיעה זו שדעת צרור שזכות תולה דאל"כ לא הוי סמכי לומר שזכות תולה שהוא מחליש כח צדיקת המים חכז"ל ולא צברי דהוי כמלמדה תיפלות ואוקממי' הך קרא דאני חכמה שכנתי ערמה לענין אחר כמצואר שם בגמרא זה דעת צ"ע אבל אין כן דעת ר"א שדרש הך קרא דאני חכמה שכנתי ערמה דהוי כמלמדה תיפלות.

ורבן דייק רש"י ז"ל צכוונה מכוונת לפרש דברי בן עזאי שלדעתו צריכה ללמוד הדרשות שמעם למדו חכז"ל שזכות תולה וזהו השקו"ע ופלוגתא התנאים שבצרייתא המוצאה בגמרא אף שאינו מחזק מזה צמשה וכמ"ש בגמ' סועה דף כ"ב המורין הלכה מתוך משנתן מבלי עולם הן שצ"ז סובצת הפלוגתא דצ"ע שלדעתו צריכה ללמוד בהצנת המקור ועומק דברי התלמוד צפלוגתות התנאים שאך צדרך זה צאים לידי הבנת הלצ כראוי ולכן לא קפיד רש"י להביא על דברי צ"ע הלימוד של ע' חדשים שאינו

שזה שיטת ר"א, אבל ודאי דלענין חיוב גם צ"ע מודה עכשיו.

לח

אמנם גם מטעם אחר עכשיו אין ללמד את זה תורה לכו"פ, דהנה לדעת ר"ג ברכות כ"ח שבי מכרח ואומר כל תלמיד שאין תוכו כבדו אל יכנס לביכמ"ד וצימיו הי' שומר הפתח ע"ז, אלא שאח"כ נדחה שיטתו וסלקוכו לשומר הפתח, ופלוגתתם היא בהם שאין יודעין אם הוא טוב או רע, אבל בני שידעין בו שאינו הגון כו"ע מודי שאסור ללמדו כד"ז בחולין קל"ג כל הלומד לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקולים כמבואר ברמב"ם פ"ד מה' ת"ח ובעור סי' רמ"ו, ופי' בכ"מ ובצ"י שם דבתם שאין יודעין בו מה הוא, היו פלוגתת ר"ג ומחלוקתו. ולכאורה יש להבין לדעת ר"ג למה לא סמך על סתם אדם שהוא חס על חזקת כשרות ללמדו תורה, הלא בכל האיסורין שנתורה סמכין על חזקת כשרות אף בדבר הרשות ואין פלוגתא בזה ולמה יגרע לימוד התורה שהוא חיוב דאורייתא ללמד את בני תורה כמו שדרשו בספרי ושנתם לצינך אלו החלמידים שנקראים בניי ולמה לא סמך גם בזה על חזקת כשרות ונחסרו צימיו הרבה מאות ספסלי בביכמ"ד כמבואר בגמ' ולדעת הרמב"ם שאין חזקת כשרות אלא בא"י כמבואר ברמב"ם פ"ג ופי"א מה' מ"א וכחצו שם הכ"מ והכ"מ צ"ע הרשב"א שטעמו דהא דאמרו בגמ' אין לוקחין בסוריא לא אמרו סוריא אלא להאיא איי אבל ודאי כשי"כ היא בח"ל, ואף איי צומן הזכ הכי היא כח"ל כמו שביאר שם בכ"מ והכ"מ מדברי הרמב"ם, ואח"כ אפשר שצימיו ר"ג וראב"ע שביי אחר החורבן לא היו עוד יודס תקיפה כ"כ ושוב לא הי' שם חזקת כשרות אף שהיו צא"י כמ"ש הרמב"ם והכ"מ והכ"מ צא"י שצ"ח"ו. אבל לדעת הראב"ד דיש חזקת כשרות בכל מקום ולא אמרו בגמ' אלא סוריא דווקא שכיו השודין אינו מיושב כלל.

גם לדעת הרמב"ם אינו ברור אם צימיו ר"ג שהי' נשיא צ' או ג' נשים אחר החורבן כמבואר בחוס' שבת ד' נ"ד ע"ב ד"ה הי' שהי' אז עדין כל

במשנה דכיון דלדעת צ"ע אריכה ללמוד כל השקלא ועריא והפלוגתתא שצברייחא לכן הביא את הדרשה שצברייחא שהוא על ע' חדשים ושיש פלוגתת ע"ז להעיר שצריכה ללמוד הכל וע"י לימוד כל הפלוגתת ומחלוקתם בעטמם ונימוקם צעומק פלפולס ומקורם צאים לידי הצנה צידיעה צרורה ולא ימוף מן הלג זה כוונת דברי החוס' צפי' דברי הירושלמי דמדרשה ראב"ע שעשה חילוק דאנשים ללמוד ונשים לשמוע שמת מינה שאין ללמוד לנשים כדעת ר"א אלא שמיטה בלבד בשביל ידיעה המצוה זה דלא כדברי צ"ע שצביל הידיעה של זכות חולה צריכה לימוד גמור, כן נראה ביאור פלוגתת צ"ע ור"א בזה.

ורפ"י"ז ברור מ"ש דעכשיו אין חיוב ללמד את זה תורה אף לדעת בן עזאי דאף שנתקנת חכמים אף שנתבטל העטם צריך לקיים התקנה אין זה אלא בגזירה ותקנה שנעשה צמנין דכל דבר שצמנין צריך צמנין אחר להחירו אפילו שנתבטל העטם, אבל מה שאמר צ"ע חיוב אדם ללמוד את זה תורה לא אמר שנעשה ע"ז תקנה צמנין אלא שאמר דעמו וסברתו בזה כאשר נתבאר לעיל ואמר זה צפי' מחמת העטם של פ' סוטה שחדע שזכות חולה וא"כ עכשיו שאין השקאת סוטה נובה בטל העטם ובעל החיוב אף לדעת צ"ע. ומ"מ לק"מ מה שנתקשיתי לעיל למה הוצרך הצ"י לומר על העור דפסק כר"א הלא עכשיו גם צ"ע מודה, דאף דלענין החיוב ללמדה תורה עכשיו מודה גם צ"ע שאין בו חיוב אבל צמה שאמר ר"א דהוי כמלמדה תיפלות והוא איסור חמור כאשר הביא להלן זה נראה דלא סבר לי' צ"ע שהרי ר"א למד זה מקרא דאני חכמה שכתי ערמה כמבואר בגמ' סוטה ד' כ"א ע"ב ומבואר שם בגמ' דבחולקים על ר"א דרשי האי קרא לענין אחר, ומדעתינו בגמ' ליישב אליבא דצ"ע וסייעתו מאי עבדי צבאי קרא ז"ל שאלו הי' סובר צ"ע דהוי כמלמדה תיפלות לא הי' אומר שהחיוב ללמדה תורה צביל פ' סוטה כיון שזה גרע, ועכ"פ כיון דאוקמי' לקרא למילתא אחתינו אינו סובר דהוי כמלמדה תיפלות וא"כ אף שבעל העטם של החיוב ללמדה אצל עכ"פ אינו כמלמדה תיפלות, ולכן הוצרך הצ"י לומר שהכריעו להלכה כר"א צביל שכתבו דהוי כמלמדה תיפלות

זה חשבון של אלפים אנשים ולא הי' הלכה שלא פירשו בלוחות היום, ופירש"י ז"ל מתוך שרצו התלמידים רב החידוד והפלפול, והיאך אפשר שיבי' צפ"א רוב תלמידים כ"כ שלא ידעו כלום מהתכונותם, הלא לכל אדם יש לו אחת מכירים שיכולו למישאל עלי'. וצגמ' ר"ה רפ"צ גבי עדות החודש אמרו אם אין מכירין אותו משלחין עמו אחר להעידו, ופירש"י ז"ל ואם אין צי"ד מכירין את העד אם נאמן וכשר הוא משלחין צי"ד שבעירו אחר עמו להעיד עליו לפני צי"ד הגדול שמקדשין את החודש, וברי שפ"י צי"ד שבעיר יש עצה להעיד על כל אדם אם כשר הוא והאריך נשאר שם אלפים ת"ח גדולים שהי' נכוחם להרבות החידוד והפלפול עד שעל ידם לא נשאר שום ספק שלא פירשו ולא הי' להם עצה להעיד על חזקת כשרותם. וע"כ דלא סגי לר"ג מה שרואין מצחון שיש לו חזקת כשרות חלה שהולך לשיטתו בחינה על דעותיו ושיטותיו שמצפנים ולזה נשאר הרבה תלמידים כ"כ שלא ירדו לסוף דעתם עדיין. וכן נראה ממה שצמטת פ"א דאבות הם אמרו ג' דברים וכו' והעמידו תלמידים הרבה, פי' הרע"צ שם לאפוקי מר"ג דאמר כל תלמיד שאין תוכו כצרו אל יכנס לביהמ"ד קמ"ל שמלמדין תורה לכל אדם וא"ל לבדוק אחריו ובלבד שלא יהי' ידוע מעניו שמעשיו מקולקלין. ואם נימא שטעמו של ר"ג הוא בשביל שהי' אחר החורבן והפסקה חזקה כשרות כמו שהוא לדעת הרמב"ם א"כ אין ראוי כלל מאותה המימרא שאמרו אנשי כנה"ג והעמידו תלמידים הרבה שהוא לאפוקי מר"ג הלא אנשי כנה"ג היו בזמן הבית בשעת שלטון עזרא וכו' חזקה כשרות ואין ראוי כלל לדורו של ר"ג, וע"כ שגם ר"ג מיירי אף צדאית לכו חזקה כשרות לכל האיסורין שנתורה חלה שללימוד התורה הולך בחינה גם על הפנימיות שהי' תוכו כצרו ולזה הי' לורך גם צימיו אנשי כנה"ג וע"כ דפליגי.

לפ

וכדי להבין טעמו של ר"ג למה החמיר כ"כ צלימוד התורה למוע תורה הרבה מישראל ז"ל שהוא כמו שכתמירו כ"כ צלימוד התורה לגשים שאמרו

הדור ההוא שהי' בזמן הבית אם גם אז פסקה חזקה כשרות צל"י כמו צח"ל ולשון הרמב"ם אינו מזכיר שצפ"א מהי' מ"א כתב בזמן שכולה לישראל, וצפ"ג כתב בזמן שרובן ישראל, ואינו מוזן שינוי הלשון, גם לא ציאר המפורשים מאי ג"מ צרובן או כולן, הלא הג"מ הוא רק אם יד ישראל תקיפה שם להשיגה שיבי' הכל ככשרות עפ"י צי"ד, וכן כתבו המפ"י שצמטת דפ"ח דמקואות גבי הא דא"י מקואותי עבורות וכתב צכ"מ על הרמב"ם צפ"י דמקואות וצב"י סוף סי' ר"א דאין זה חלה בזמן שישראל שרוין על אדמתם, אבל האידנא דין א"י שוב לארץ העמים צרה יעיי"ש, והטעם הוא ג"כ דבזמן שישראל היו שרוין על אדמתם היו משגיחין על כל המקואות ולא הניחו שום מקוב פסולת שם לכן היו אז כל המקואות בחזקת כשרות משא"כ אח"כ, וטעם זה הוא בכל ענינים שצריכין חזקה כשרות.

גם הלשון שאמרו תלמיד שאין תוכו כצרו אינו נראה כ"כ שיבי' חלוי בחזקה כשרות, לחזקה כשרות צודאי סגי אם רואין הנהגותיו צחון שמתנהג כהלכה, אבל מהלשון תוכו כצרו משמע שצמטת גם את הפנימיות שבו ולא מלינו בשום מקום שחולרנו חזקה כשרות שיאמרו הלשון תוכו כצרו. והמברש"א צח"א שם צצרכות כתב על הא דאמרו שאין תוכו כצרו דהיינו דמדמו לי' הצלמא לחצוי דמלין קיעמא דמצחון ככד הוא מלוזן ושלם וצחוכו אין צו רק אפר שהי' דבר שפל ואינו ראוי. וצגמ"א יומא ד' ע"צ אמר רבא כל ת"ח שאין תוכו כצרו אינו ת"ח ונקרא נתעב שנאמר אף כי נתעב ונאלה איש שוחה כמים עולה, וכתב המברש"א שם מפירש"י דקאי אלעגיל מיני' דכתיב בן צקודשיו לא יאמת, וצרי"ף שם צעין יעקב כתב דמש"כ מדמי לי' לשוחה מים דשוחה יין ניכר צו מצחון אבל שוחה מים אינו ניכר מצחון מה שצחוכו, וכן מי שיש לו עולה מצפנים ואינו ניכר מצחון ולא הי' תוכו כצרו דומה לשוחה מים, וכן כתב שם צעין יעקב שהוא ע"ד שאמרו צגמ' חגיגה דף ע"ז עינא היתה צלצם, וברי שפירשו ענין תוכו כצרו היכא שצמטת מתנהג כראוי חלה שצמטתים לצ' את. וכן משמע מדאמרו צגמ"א שאותו היום שג' לקו לשומר הפתח אחוספו שצמטת מאות ספסלי צבית המדרש

ירחם, ועיקר גרמא צניחין המה התלמידים שאינם הגונים כמ"ש הרמב"ם ז"ל וצ"ר פ' כ"ו סי' ה' חני רשבי" כל פירלה שאינה מן הגדולים אינה פירלה, וצדצרים רבה פ' ב' סי' ג"ע אמר רשבי"ג כרוכס כן חטאו כל מה שהגדולים עושין כן הדור עושה, כיצד הגשיא מחיר ואצ צי"ד אומר הגשיא מחיר ואני אוכר, והדיינים אומרים אצ צי"ד מחיר ואנו אוסרים, ושאר הדור אומרים הדיינים מחירין ואנו אוסרים, מי גרם לכל הדור לחטוא, הגשיא שחטא החלה, וצבצב דף קל"ע ע"א מצואר שכל פורעניות שבאה לעולם לא באה אלא בצביל דיני ישראל שנאמר שמעו נא וגו' צונה ליון צדמים וירושלים צעולה ואין הקצ"ה משרה שכינתו על ישראל עד שיכלו שופטים ושוערים רעים מישראל, וצחוס' יומא דף ב' ע"א ד"ה וחכ"א שבכ"ג שפפרת כל ישראל תלוי צו ריך להחמיר יותר, אף דמיירי הכס צחשש מיחה שהוא נגד החזקה, וגם צזה הגורל של כלל ישראל תלוי צזה שלא יהיו תלמידים שאינם הגונים המכבין נרה של תורה.

ובפרט דבענין תוכו כצרו ליכא למימר חזקה כשרות כי חזקה כשרות אינו אלא שלא להכשיל לישראל צאיסורין צמזוד וצשאט נפש דצזה לא חשידי ישראל, ומכ"ע אמרו צגמי' ע"ז דף ל"ע דצסוריא דהחננין חשודין ליכא חזקה כשרות כמו שפי' רש"י שם, והצחתי לעיל מחלוקת הרמב"ם והראב"ד צזה. אצל ענין תוכו כצרו שהוא תלוי צשלימות המדות וחובת הלצצות לא רצים מניעים לידו מדה ז. ואמר ריב"ז לתלמידיו הלאו יחי מורא שמים עליכם כמורא צשר ודס. וכצח החובת הלצצות צשער הפרישות חמלע פרק ב' צענין הגצרת החלוקה על השכל וז"ל צקילור נמרץ חצצו דרכו הרעה כי היא העוצה ותעותו כי היא הישרה ושמוהו לחק ולמוסר וכו' ותועים צמלולת הסכלות וכו' עמוסים צמעמסות החלוח ומצקשים גמול העוצדים צמעשה העוצרים ומדריגות הדיקים צמנהגי הרשעים כמו שאחז"ל עושים מעשה זמרי ומצקשים שצר כפנחס וכאשר הגיע הילר צרוצ אגשי התורה אל מה שספרנו ללערכנו לעמוד נגדו צפרישות המיוחדת וכו' והי' צדין צצבור זה שיהיו צאגשי התורה אנשים יחידים

צירושלמי ומוצח צחוס' סועה ישרפו ד"ת ואל ימסרו לנשים אף צצודאי חיה לכו חזקה כשרות ומאמינין להם צאיסורי כריתות ושאר איסורין חמורין, אצל לימוד התורה שאני כמ"ש העור סי' רמ"ז שרוצ נשים אין דעתם מחכוונת להתלמד ומוליאין דברי תורה לדברי הצחי לפי עניות דעתם, והרי שיוכל להיות אף צמי שיש לו חזקה כשרות שאין דעתו חזקה כ"כ שיהי' רלוי למסור לו ד"ת עד שיוחר רלוי לשרוף ד"ת מלמסרם לו, ולזה הי' דעת ר"ג שגם צאגשים אין הכל רלויים למסור להם ד"ת אלא שריך לעמוד על צחינתם לירד לסוף דעתם כי צחמה המכשול הוא רצ מתלמידים שאינם רלויים.

וה"ל הרמב"ם צפ"ה מה' ת"ת הלי' ד': וכל תלמיד שלא הגיע להוראה וכו' עליו נאמר רבים תללים הפילה וכו' אלו התלמידים הקטנים שלא הרצו תורה כרלוי והם מצקשים להתגדל צפני עמי הררן וצין אגשי עירס וקופלין ויושצין צרהש לדון ולהורות צישראל הם המרצים המחלוקת והם המחריצין את העולם והמכבין נרה של תורה והמחצלים כרס הי' צצאות, עליהם אמר שלמה צחכמתו לחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחצלים כרמים, עכ"ל. וכן אנו רלויים צעו"ה שהתלמידים שאינם הגונים החריצו את כל העולם כולו שגם צזמן הש"ס היו הרצה עמי הררן שלא יכלו אפילו להתפלל ואעפ"כ הי' חיימת צבת עליהם לא רק על חילול צבת צלבד אלא אף צשאר דברים כמצואר צמשנה שצצבת ירלוי לשקר, וכן צכל עניינים זולת צדברים פרעים שפפרלו הי' צהם הרצה ירלח שמים צצביל ששאלו הכל לח"ח והתלמידו חכמים היו כולם קדושים גודרי גדר ועומדים צפרץ וידעו הכל שדעת תורה הוא נגד דעת עמי הררן, אצל צעו"ה עכשיו דשרו חכימיה וכו' כעמא דארעא להחזיק דעתם ושיעחס, ואדרצה עוד ממליאים להם דרכים שונים ומשונים לישא חן צעיניהם יותר ממה שהם מצקשים עד שצמעע נשחכה דעת התורה מהעולם, וא"א להאריך צזה צכתב, אצל ע"ז ידוו כל הדוים חוי לדור שך עלתה צימיו.

ואמר חכז"ל צסועה דף מ"ז משרצו האומרים לרע עוצ ולעוצ רע רצו חוי היו צעולם וכו'

גם כן אופנים דלה חיישינן לאיערומי קא מערים, וצנחצבות דק פ"ה דאמר רב פפא ידענא ב' דשטרא פריעא הוא, א"ל אע"ג דאיכא מר עד אחד לאו כלום הוא, א"ל ולא יבא רב פפא כבת רב חסדא, א"ל בת רב חסדא קים לי בגובה, מר לא קים לי בגווי, והרי אף בגדולים וקדושים כמו רב פפא יש חילוק בין קים לי בגווי או לא קים לי, ואפשר היה דעת ר"ג שרריך להיות קים לי בגווי טרם שמלמדו תורב.

וּבְרַמְב"ם פ"ז מה' יסודי התורה ה' ז' כתב שאף להאמין לנביא אלא אם יודעין בו מהחלתו שהוא ראוי לנבואה צחכמתו וצמעשיו שנחטלה בהן על כל בני גילו וה' מכלך דדרכי הנבואה בקדושתה ובפרישותה, וסומכין פ"ז אף שבדברים האלו וכיוצא בהם נאמר הגשפחות לה' אלקינו והאדם יראה לעינים וה' יראה ללבב, יעו"ש. הרי שהלריך לירד לסוף דעתו אם נחטלה על בני גילו בקדושה ובפרישות, אף שזה דבר שא"א לעמוד על צו"ר מ"מ מאי דאפשר צעי למיעבד. ועד"ז י"ל שיטת ר"ג שהלריך לבחון אם תוכו כצרו אף שזה דבר שא"א לעמוד על צו"ר בשלימות מ"מ מאי דאפשר צעי למיעבד. אבל פליגי עליו בזה וקצתו ההלכה ללמוד תורה עם כל אדם שיש לו חזקה כשרות אם עכ"פ אין יודעין בו שאינו הגון ואין למנוע מגדל החיוב של מצות ח"ת שהוא כנגד כולם מחמת ספק הזה שלעומת זה גם ההפסד רב שהלא אלק נכנסין לביהמ"ד ואחד מהם יולא ולפעמים האחד הוא זה שאין יודעין בו מה הוא, וכמ"ש הרבינו יונה על המשנה דבעמידו תלמידים הרבה שהוא כדברי צ"ה ששינוי צ"ש אומרים אין מלמדין אלא לתלמיד הגון ולנוע וכשר וירא שמים, וצ"ה אומרים מלמדין לכל אדם וכו' לפי שאינכם יודעין אחי מהם יוכשר, וכה ה' מעשה של הלל שכנס לכל תלמידיו ואמר להם תלמידי יש כאן כולכם, אמרו לו הן, א"ל אחד מתלמידיו כולם כאן חוץ מקטן שבהם, אמר להם יבוא קטן שעתיד הדור להתנהג על ידו ויבואו לו לריב"ז, הרי שאין לדחות הקטנים וכו' יעו"ש, א"כ מצואר בזה הטעם שרריך ללמד עם כל אדם צעיל צמני שמעשיו סחומים א"א לידע מה יב' צו, ובאמת שאף צמי שאינו

נושאים הפרישות המיוחדת ומקבלים תנאי' להועיל זה אנשי התורה עם פנות נפשוחם ונעות מדותם וכו' וכס דומים בעולם לשמש שפושטת אורה בעולם עליונו ותחתונו וכו' וכן אלה היחידים שספרתי לך צעו"ז כמ"ש ונשאחי לכל המקום צעבורם ואמר לולי משה בחירו וצעו"ז וכו' יעו"ש באריכות דבריו ז"ל הקדושים והנוראים המצואר בדבריו ז"ל שגם ברוב אנשי התורה, מתגבר ירם עליהם להכות לצדם מדרך האמת והישרה ואך יחידים שצדור המאירים לצבות אנשי התורה ואותן שלא תקו מדותיהם ונקודת לצדם שחושצים דרכם הרעה כי היא העובב ותעוהם כי היא הישרה כמ"ל לא שייך בזה חזקה כשרות, כי לפי סמיות עיניו דרכו דרך הישרה ועוד מבקש ע"ז שבר כפנחס כדברי הקדוש צחצבה הלבבות, והח"ח אשר עיני ישראל נופיות עליו ועל מדותיו הוא החק נורא להדור והירום הדת אם אין מדותיו מחוקקים ואין תוכו כצרו ואינו רואה דרך האמת צתו"ק וכל העם נכשלין על ידו, וכמ"ש הרמז"ם ז"ל על התלמידים שלא למדו כראוי שהן כמה המתריבין את העולם ומצדין נרה של תורה ומחבלים כרם ה' לצבות.

וא"כ מובן שלא צנחס החמיר רבן גמליאל כ"כ למנוע הרבה תורה מישאל אף שאין לשער ולהעריך את גדול המצוה והחיוב ללמוד תורה עם ישראל עכ"ז ראה למנוע אף מחובה ענומה כזאת במקום שיש לחוש לתלמידים שאינם בגונים שזה דוחה הכל. וחכו"ל החמירו צהמלמד תורה לתלמיד שאינו הגון שהוא כעובד ע"ז כאשר אמרו בזה שהוא כזורק אבן למרקולים, ומה שכתבו דוקא אוחה ע"ז של זורק אבן למרקולים פי' הפרישה צס' רמ"ו דהכוונה היא דכמו הזורק אבן למרקולים אף שמכוין בדעתו לעשות מצוה דכיינו לצבות הע"ז צריקה אצנים מכל מקום עושה עבירה, אף זה שמדמה לעשות מצוה ללמוד תורה אבל עבירה היא.

ב

וענין תוכו כצרו אף שזהו דבר שא"א לעמוד עליו כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב מכל מקום יש צחינות שעפ"י רוב יש בהם הוראה על הפנימויות. וצטנחודין פרק זה צורר דף כ"ה אמרו

התחנכות מכש"כ שלא בינת אדם לנו לידע ענין חוכו כברו. ואפשר שבשכל זה השמיטו בשעת סידור הש"ס את חיוז לימוד הלשון אף שמאוב היא מ"מ כיון שראו מיעוט הדורות ואך שאפטרי"כ מלימוד התורה א"א להפסיק כי הם חיינו אצל און לחייבם עוד גם בלשון שעלול עוד למכשולות יתירות ומכש"כ בנשים שאסור ללמדם גם תורה פשיטא שאין ללמדם לה"ק.

מא

ומ"ב מהראוי לעשות עכשיו בדורינו איזה בית חינוך לננות ללמדם מה שמוחר ללמדם עפ"י השו"ע ראשית הנה מבואר בשו"ע שמחוייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה והוא ברמ"א בלי שום חולק, ורבים הם אלו הדינים השייכים באשה כמו באיש כגון שבת וזכרות ושאר כל המצוות והאיסורים מלבד מצוות שבזמן גרמא כמבואר בס' חסידים כגו"ל והביא שבימי חזק"י ידעו הגש"ם אף כל דיני קדשים ועבדות כי ה"י אז נורך לדיני קדשים ועבדות שה"י נוכח בזמנם ועכשיו אינו נוכח דיני קדשים ועבדות אצל שארי הדינים הכהוגים המה מרובין וציוחר לריך להודיעם קצת מדברי מוסר ומדות המבוארים בתורה"ק ובדברי חזו"ל שזה יסוד ושורש קיום כל התורה ולהכלל מחרם העולם הבא מהשפעת הדור בחינות הרעות ומרות ר"ל הכנסתן בחדרי הלבנות ומטמאת הנפשות בכל מיני אצות חיקין הצאים משטף מים רבים של הדור השפל והאפל שבטיקבא דמשיחא אשר האורך לעשות כל עזדקי כולי האי ואולי נזכה לשמירה מעולה להעמיד דורות ראויים לפני הקב"ה והשי"ת ברוב רחמיו יחי בצנורנו.

ואבאר קצת דעת הפוסקים בזה הנה לכאורה מלשון השו"ע המבר"י"ל סי' קצ"ט משמע שאין ללמד לנשים כלל דאחר שהביא שם החומר שהחמירו חזו"ל שאין ללמד לנשים דהוי כמלמדה תפלות כתב אח"כ ואי משום שידעו לקיים המצוות אפשר שילמדו עפ"י הקבלה השרשים והכללות וכשיסתפקו ישאלו למורה וכו' וצ"מ חזק"י שה"י עומאח ועברה נוכח והוא בכל יום ה"י בקיאות צו ומייתי רא"י שה"י מרובין תורה בישראל כי לולא שהיתה הרבנות תורה באנשים מנ"ל לנשים

הגון ויכל להיות לפעמים שע"י לימוד התורה המאור שבו מחזירו למוטב כעין שאמרו מתוך שלא לשמה בא לשמה, אלא שאם רואין צו שאינו הגון לא נוכל לסמוך ע"ז, אצל נשים לו חזקה כשרות אלא שאין יודעין אם תוכו כברו סברי שאין לחוש.

ועב"פ פלוגתא ר"ג וחכמים היא בתלמידים שיש עליהם חיוז גדול של מצות ת"ח וראויים להיות גדולי הדור, וא"כ נשים שהתורה פוערתם מה"ת אין לדמות זה למה דפליגי על ר"ג בתלמידים, וכבר נתבאר שא"א לעשות מחלוקה בין התנאים אלא במה שמבואר צו שהדין דפליגי, וא"כ נשים שצדו לא מלינו הפלוגתא ודאי דמדרי"ג נשמע לרבנן והחשש של תלמיד שאינו הגון ודאי דשייך גם נשים ואדרבה לפי מה שהבאתי מדברי הטור יש לחוש יותר נשים שוולאו דברי תורה לדברי הבאי, וא"כ לכו"ע אסור ללמדה אם אין תוכה כברה, ומה שהוס"ק ר"א שאין ללמוד עם בתו תורה זה אף בקים ל"י צגו' שתוכה כברה וע"ז חלק בן עזאי, אצל אם לא קים ל"י צגוה אם תוכה כברה, צדו אין חולק על ר"ג שאסור ללמדה.

ונמצא לפי זה שבזמן הזה שדעתינו קארה להבין דעת הצירו אם הוא תוכו כברו בלאו הכי אסור ללמוד עם הנשים תורה, והנפקא מינה בדברי בן עזאי הוא רק במליחות רחוק אי איתרמי דקים ל"י צגו' אצל רובא דרובא אין נ"מ צכך. וצרי"ף צמס' כתובות פרק הכותב על הא דאמר צה רב חסדא קים ל"י צגו' כתב וחזיין לגאון דקאמר דהאידינא לא אפשר ל"י לדיון למימר קים ל"י צגו', דלא צרי לן קים ל"י צגו' היכי הוי, וכן כתב הרמב"ם צפי כ"ד מה' סנהדרין והוצא גם בעור חו"מ סי' ע"ו משרצו צתי דינים שאינם הגונים צמעשיבם ואם הגונים צמעשיבם אינם חכמים כראוי הסכימו רוב צתי דיני ישראל שלא יתפכו שבועה אלא צרא"י גמורה וכו' וכן צשאר הדיין לא ידון הדיין צמטיכת דעתו שלא יאמר כל הדיוט לבו מאמין לדבר זה ודעתו נסמכת עליו ועי"ש, הרי שאף צימיהם עוד מימי הגאונים לא סמכו על הצקיאות לידע על מי ראוי לסמוך וא"כ און יתמי דיתמי צשפל המצב וצדיועא

היאך אפשר שתינוק ותינוקת למדו הכל וזקיאין בו
 צמה שכתב לחלק דאיש ואשה היו הכל זקיאים
 אף באיסור והיתר כמו שהוא צפירש"י בס' ישע"י
 אבל שתינוק ותינוקת אמר שלא היו זקיאים באיסור
 והיתר אלא בעומאה וטערה שהוא דבר הכוב חמיד
 שהיו אוכלין חלויבן צטערה. והנה מה שהרמב"ם מקום
 לדברי רש"י ז"ל זה לא קאי אלא על מה שכתב
 בתחלה שהיו איש ואשה הכל זקיאין גם באיסור
 והיתר. דכן הוא ברש"י ז"ל שם אבל צמה שכתב
 לחלק דתינוק ותינוקת לא ידעו אלא בעברות מה
 לא מוזכר כלל ברש"י ז"ל ואין שם שום רמז לאותו
 החילוק, וז"ל שהוסף זה מדעתו בעבור הקושי
 שקשה להבין היאך ה' צמלאות שיהי' כל תינוק
 ותינוקת זקיאין צהכל, ולפענ"ד קשה להעמיס זה
 בלשון הש"ס שכללו הכל בלשון אי צמה שכתבו ולא
 מלאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו זקיאין
 בה' עומאה וטערה ולא רמזו שום חילוק אלא אדרבא
 הקדימו תיעק ותינוקת לאיש ואשה ועל כולם סיימו
 בלשון אחד ה' עומאה וטערה, ולדעת המהרש"א שאין
 ראוי מעומאה וטערה על שאר הלכות שאך בעומאה
 וטערה היו זקיאין תינוק ותינוקת צשציל שהוא
 מצוי יותר א"כ אין ראוי גם על הגדולים איש ואשה
 שהיו זקיאין צהכל כיון שאינו מוזכר בגמרא אלא
 עומאה וטערה צצצד אלא רש"י ז"ל כתב שהיו
 זקיאין באיסור והיתר, אבל היאך מוכח זה מהש"ס,
 וע"כ דגם רש"י ז"ל סובר כדעת הספר חסידים
 שכתב אפילו עברות דעברות היו רצוחא יותר
 דשארי הלכות מצוין יותר מדיני עומאה וטערה
 ומדכתב שהיו זקיאין צעברות כש"כ שהיו זקיאין
 בהלכות אחרות כמש"ס צס"ח בלשון אפילו עברות
 והוסף גם קדשים, ולדברי המהרש"א דאך צעברות
 שהי' אז מצוי כ"כ צשציל שהיו אוכלין חלויבן צטערה
 א"כ אין קדשים צהכל, אלא לדעת הס"ח דסובר דאין
 דיני עומאה וטערה מצוין כ"כ סובר שהיא חד
 גווי עס קדשים ולמד משם על שאר הלכות דהוי
 כש"כ וא"כ מדבין רש"י ז"ל מאותה הגמרא שהיו
 זקיאין צהכל איסור והיתר ש"מ דסובר ג"כ כדעת
 הס"ח דהוי כש"כ מעברות, גם המהר"ל ע"כ אינו
 סובר חילוקו של המהרש"א שהרי מחמת אותה
 הקושי דתינוק ותינוקת הוכיח שאין הכוונה גם

ולתינוקות לידע כל זה, וכן ז"ל דקאמר תינוק
 ותינוקת וכי ס"ד. שלמדו כל זה, אלא עפ"י קבלת
 אציהם שהיו זקיאין וגדולים צחורה עכ"ל יש"י"ש
 שהאריך עוד. אבל בס' חסידים מצוהר צבדיא שהחיוצ
 ללמד כל הדינים השייכים לה כאשר העתקתי לעיל
 לשונו ומחלק צפ"י דמה שאמרו חז"ל המלמד את
 צחו חורה כאילו מלמד תיפלות אין זה אלא בעומק
 תלמוד וטעמי מלות, לא צפסקי הלכות וכדומה, כאשר
 הארכתי לעיל צביאור החילוק. גם הביא ראוי ממה
 שאמרו צגמ' צצימי חזקי' היו זקיאין צכל הדינים
 אפילו צעברות וקדשים וגם מפ' הקבל ומפ' נצבים
 צצאו גם הנשים והשפחות שהכל לריכין לידע הדינים
 שאם לא תדע היאך השמור.

ומ"ש המהר"ל על תינוק ותינוקת וכי ס"ד שלמדו
 כ"ו, אלא עפ"י קבלת אציהם שהיו זקיאין
 וגדולים צחורה, הנה קושייתו ז"ל מובן היטב דלא
 מיסתבר לומר על תינוק ותינוקת שהיו זקיאין צהכל
 אף ע"י לימוד כי עדיין לא הי' להם זמן ללמוד הכל,
 גם שכלם ומוחס קצר מלקלוה הכל, אבל התי' אינו
 מובן מ"ש שהיו זקיאין צהכל מקבלת אצותיהם דאם
 לא הספיק הזמן וגם שכלם ומוחס לקלוה הכל אף
 אם מלמדין אותם ממש"כ שלא יוכלו לצוה לידי
 מדה זו לקלוה הכל אף בלי לימוד אלא מהקבלה לצד.
 ואולי סובר שהקבלה היא יותר צעבור שהיא צתמידות
 ציום וציליה צשכחה וצקומה תמיד ריאות ושומעות
 הנהגות העוצות ואלו לאו ממלות צסיפורי ההלכות
 ומדות ההגונות לפני השי"ת תמיד לא יתשו מלדבר
 מה ועי"כ נחקק הכל צלצצות התינוק והתינוקת
 כאשר כן הי' צשנים קדמוניות צפרט צימי חזקי' שהי'
 הרצתה החורה כ"כ כאשר אציה להבן, ואין לדמות
 דורינו להם שום דמיון צעולם, ואם הראשונים כמלאכים
 אנו אף לא כחמוריט. וצאמת לא נוכל לידע אם
 לא הי' צימי חזקי' התצברות השכל כ"כ ומוחות
 גדולות שאף תינוק ותינוקת יכלו לקלוה הכל כמו
 שמצינו צגמ' כמה משניות מתינוק ותינוקת שאנחנו
 לא נוכל להבין היאך הי' צמלאות.

והמהרש"א ז"ל צח"א סנהדרין דף ל"ד ע"ב נראה
 שצא לחקן אותו החומר שנתקשה בו המהר"ל

שחסרו חז"ל כמו שנתבאר לעיל החילוק, אבל ידיעות פסקי ההלכות בלבד ומוסר ומדות שלריות לידע הי סגי בדורו של המהרי"ל מקבלת האבות. ומ"ש המהרי"ל דנשבל שידעו לקיים המצות אפשר שילמדו עפ"י הקבלה השרשים והכללות וכשיסחפקו ישאלו למורה, הנה אף אם מלמדין אותה פסקין הלכות בלי הבנת המקורות אין זה לימוד גמור כאשר נתבאר לעיל שאסור להורות מלימוד כזה דמשה"ה לא סגי לי לכן עזאי לימוד כזה להודיע לה שזכות תולה אלא שלריכה לדעתו ללמוד גם הדרשות אבל בלימוד ההלכות כז"ל אין זה ידיעה והבנה בהלכות כראוי אלא שעכ"פ גשאר צידה מה ידיעת השרשים והכללות ושדעע צמה להסתפק לשאלו שאלה למורה כמ"ש המהרי"ל אלא שלדעת המהרי"ל סגי לזה קבלת האבות ובודאי שזה תלוי במצב הדורות.

ובאמת בדורו של חזקי' שאמרו שם צגמ' סנהדרין דף 57 ע"ב חובל עול של סנהריב מפני שמנו של חזקי' שהי' דולק בצ"כ ובתי מדרשות מה עשה נען חרב על פתח ציבמ"ד ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב, ודרשו אח"כ מקרא דואסף שלכם וגו' וכתב המהרש"א שם דלפי שעי' שהיו עוסקין בתורה בעלו ממלאכתן ולא הי' להם מזונותיהם בריות אל' הניבא שימלא להם הקצ"ה מזונות ע"י שלל של סנהריב יעיי"ש, ולעת אמת שכל הדור כולו מגדול ועד קטן הכל עוסקין כ"כ בתורה במס"ג ממש א"כ כל תנועותיהם הוא תורה והלכה, וכשכל הדור הוא כן גם השפעות שמצחון הוא תורה והלכה וסגי אז להבנות קבלת האבות ואין ללמוד משם לשאר דורות. לא ולמד החילוק בין הדורות אף בזמן התנאים ממה שאמרו צגמ' צ"ב כ"א על תקנת יבושע בן גמלא שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל והלא בכל הדורות מיום שניתנה תורה לישראל עד יבושע בן גמלא לא הי' תקנה זו והתורה לא נשתכחה אלא אדרבא מבואר צגמ' עירובין ד' נ"ג ע"א בצמה דרגין עד אין שיעור הי' גדול כה תורתן של ראשונים מתורתן של אחרונים. וכן צמה שהתירו צימי רבי איסורא דאורייתא לכתוב תורה שבע"פ כמבואר בגיעין דף ס' צגמ' וצרש"י משום דלא אפשר מלכתוב שנתמעע לבד והתורה משתכחת, ומיום שניתנה תורה לישראל

בגשים אלא על הקבלה מהשפעת התורה המרובה שהי' באגשים ולא עלה על דעתו לחלק בין תינוק ותינוקה לנשים. ודברי המהרש"א צפי' דברי הש"ס אפשר ליישנם בדוחק ולי"ע ואין להאריך.

מב

אמנם בין המהרי"ל והס' חסידים לכאורה נראה מלשונם ז"ל שהוא כעין פלוגתא אבל לפענ"ד אפשר לומר דלמעשה לא פליגי כלל דהנה מה שאמרו המלמד את בחו תורה כאילו מלמדה תיפלות אין הכוונה על עצם הלימוד שמלמדה תיפלות ח"ו אלא על הידיעה שנגמם בלבה מהתוכ"ק מויק לה כמו שהעתיק גם המהרי"ל בלשון זה דהוי כמלמדה תיפלות ויליף לי מאחי חכמה שנגתי ערמה כיון שנגמם חכמה בלבו של אדם נכנס בו ערמומית וכן פי' רש"י ז"ל מתוך כך תעשה דברים צלנע וא"כ חיישינן שמא תבוא לידי קלקול לפי שדעתן קלות עכ"ל. וכעין זה הוא לשון הרמב"ם והשו"ע סי' רמ"ו שכתבו מפני שרוב הנשים אין דעתן מתכוונת להתלמד ומולאות דברי תורה לדברי הצאי לפי עניות דעתן עכ"ל. וא"כ כיון שההיסק הוא מחמת הידיעה שנגמם בלבה מאי נ"מ אם צא לה אותה הידיעה ע"י לימוד שמלמדין עמה או צא לה מקבלת האבות דממ"ג אם צקיאות בכל פסקי הלכות אין מויק לה ע"כ דלא הוי כמלמדה תיפלות ומותר ללמדה ואותו הלימוד שאמרו חז"ל שמויק לה כגון מקורי ההלכות והדרשות אין נ"מ אף אם לא למדו עמה אלא שמעב מאצ"י וקבלה כי אך הידיעה והסתחכמות שצא לה גורם ההיסק ואין נ"מ צאחה אופן צא הוא לה, וא"כ דברי הס"ח יתכנו שפיר אף לפי דברי המהרי"ל שצימי חזקי' ידעו הכל מקבלת האבות דמ"מ כיון דחז"ל אשתצחי דקמשצחה לכו לדרי' דחזקי' שהיו כל הגשים והתינוקות צקיאות בכל ההלכות אף עברות וקדשים א"כ שצח הוא לה וע"כ שאינו כמלמדה תיפלות, וכי ס"ד דאישתצחי קא משצחה צמילתא דאיסורא היא לה, והוי זה ראי' ברורה שצמקום שאין לה ידיעות אלו מקבלת האבות מכראוי ללמדה שדעע האסור והמותר כדת מה לעשות. ועיקר קפידת המהרי"ל הוא על אותו הלימוד של הבנת המקורים

מג

ובלשון השו"ת המהרי"ל עצמו מצוה שחלו
 במלך הדורות, שהרי כתב צמח דמייחי ראי
 על דורו של חזקוני שהי" כ"כ מצדן חורה בישראל
 כי לולא שהיחה הרצנת חורה באנשים מני"ל לנשים
 ולחינוקות לידע כ"ז, א"כ העיד עצמו שאך דודו
 של חזקוני שהי" כ"כ הרצנת חורה באנשים הי'
 מציאות לנשים ולחינוקות לידע כל מה שצריכין לידע
 מכה הקבלה, לא זולת. ואף שכתב המהרי"ל בסתמא
 גם על דורו שאין ללמד מחמת חומר הענין שהחמירו
 חכמי"ל צוה וכתב דאף שיש צוה קלת מלוב ילא
 שורה בהפסידה, אבל מ"מ כתב שצריכות לידע האסור
 והמותר בלי"ת ועשה שלא הזמן גרמא שמחויבות
 בהם, אלא שכתב שאפשר לה לידע כ"ז מקבלת האצות.
 וכבר הוכחתי מדבריו שהי' אפשר שדע יותר ע"י
 קבלת האצות יען שהי' תמידית יותר ממה שחובל
 לידע ע"י הלימוד שאינו תמיד כ"כ, ואפשר שיש
 המהרי"ל ללימוד הצנות אף צמח שמוחר לה ולריכה
 לאותו דבר שלא תמשך מזה ללימוד גם האסור שהחמירו
 בו חכמי"ל כ"כ ע"ד שאמרו חכמי"ל סחור סחור אמרינן
 לזיזתא לכרמא לא תקרב, וע"כ ראה יותר טוב קבלת
 האצות לידועה זו שלא יומשך מזה דרך הלימוד גם
 למה שאסור. אבל עכ"פ כיון שלכל הדיעות הידיעה
 מוכרחת שדע האסור והמותר והדרך אשר תלך בה
 בכל ל"ת והרבה עשין שמחויבת ולא סגי בלאו הכי
 ובהעלה היעולה של קבלת האצות פשיטא שאין לדמות
 לדורות הראשונים שהי' השפעה של תורה וי"ש מרובה
 בתכלית אלא האצות והאמרות צימים וצילות כאשר
 נראין הדברים גם בדברי המהרי"ל, וק"ו בדורינו
 השפל שא"א לשער ולהעריך עד היכן הגיע שכתח
 החורה ודרך האמת והתורה"ק. מונחת בקרן זוית,
 וגם האצות וק"ו האמרות צריכין לאותו דבר שהי'
 להם אחיה חינוך וערכך ערבה לך, אלא שא"א כמו
 שאמרו בגמ' קידושין דף ל' אדיך על לוארי דצריך,
 א"כ צריכין הצנות עכ"פ לאחיה חינוך.

לא היו כותבין חורה שבע"פ והתורה"ק לא נשתכחה
 אלא אדרבא בראשונים היחה החורה מחגורת והולכת
 ממה שלמדו בעצמם ומקבלין דין מן דין ומשפיעים
 על חצריהם ועל כל העולם כולו שהתלבו ללימוד
 התורה"ק, וגם אפילו בע"ה שאינו יודע בין ימינו
 לשמאלו הי' ירא לשקר בשנה שהי' אימת שנת עליו
 מה שאין זה שכיח בדורינו אפילו בכמה ת"ח, ומהיכן
 ידע אז בע"ה מגודל קדושת השנה שיעיל עליו אימה
 כ"כ, וע"כ שבחמת הת"ח שדור השפיעו גם על
 בע"ה. ועכ"פ בלי מלמדים וכלי כתיבת החורה היחה
 החורה משתכחה אף באמצע זמן התנאים אף שלא
 הי' כן בדורות הראשונים וע"כ. ששינוי מצב הדורות
 הוא דבר גדול ואינם דומין לז"ז בשום דמיון שבעולם
 ומכש"כ בדורות האחרונים שהרחק מחמת שינוי מצב
 הדורות הוא בתכלית הריחוק עד אין שיפור וערך
 מה שאין הפה יכול לדבר והקולמס אין יכולה לכתוב.

אמנם לימוד הצנות כיון שאין ראין ללימוד אלא
 ידיעת המלות והאיסורין והמדות לזה הי'
 סגי בדורות שלפנינו קבלת האצות והאמרות אף שלא
 הי' סגי זה להצנים כמ"ש המהרי"ל אבל דור
 האחרון נשתנה מצב הדור יותר לגריעותא ולא סגי
 אף להצנות מה שמקבלת מאצ"ו ואמה ועפ"י רוב
 גם האצות והאמרות בעצמם אינם בקיאים אף בהדינים
 והמדות שצריכות הנשים לידע. והעיקר שהרבה שיבושים
 נשתבשו בדבר חינוך הצנות אף בצחי יראים ושלמים
 מחמת חסרון הצנה ובפרט בהאמרות המהנכות את
 הצנות והשפעת זרם העולם מידיעות לא עובות עלום
 ונורא ומשפיע על הכל, ודור המצול השפיעו גם על
 בהמות וחיות להשחית דרכם אף שאין להם דעת
 ויאה"ר ומכש"כ בני אדם גם בני איש שהי"ה"ר עמון
 בקרבם ויאר לב האדם רע מנעוריו וחזי לאיטרופי
 צמח גדושה להשפעת הדור באופן נורא. ואף צמח
 הי' רבוחא שנשאר בצדקו באותו הדור כמ"ש חכמי"ל.
 וא"כ לעת כזאת צריכות הצנות לאחיה חינוך שהוא
 תחת השגחת בקיאים ויודעים דעת חורה בענין חינוך
 הצנות אזי אם גם האצות והאמרות יסייעו לחינוך
 כראוי בכל הפרטים כולי האי ואולי נזכה לדורות
 בגונים ולא ימושו מפי זרעך ומפי זרע זרעך ויהי'
 הי' אלקינו עמנו.

והנה מלשון החוס' בסוטה דף כ"א דכתבו על
 הא דאמרו נשים צאות לשמוע דהפי' הוא
 דמלוא לשמוע הנשים כדי שידעו לקיים מצוה משמע

סוצרים כן ואין חולק עליהם, וכחז שס הפמ"ג
 בשפתי דעת דאף דלפעמים כוחז המחבר יש מי
 שאומר באין חולק משום דלא נזכר כ"א בחד משא"כ
 כאן דמרשב"א וטור ומש"ס מוכח כן יעו"ש, וא"כ
 מה שלא נזכר בשאר פוסקים כ"א בחד הדרך לתלות
 בו אף באין חולק וכמו כן י"ל שהאגור תלה הדבר
 בסמ"ג וכן שאין לזה הכרח בשאר פוסקים כאשר
 אכתוב בזה להלן.

והנה מדברי הר"י שכתובים ר"ה דף ל"ג ע"א ד"ה
 ה"א וברא"ש פ"ק דקידושין סי' מ"ט שכביא
 רא"י דנשים מצרכות על כל מצות עשה שהזמן גרמא
 אף שפטורות מדאמרינן במגלה דף כ"ג הכל עולין
 למנין שבעה ואפילו אשה ואע"ג דאשה אינה מצויה
 לעסוק בתורה כדמעטינהו בקרא צפ"ק דקידושין
 צניכס ולא נזכרים יעו"ש ולדברי הפוסקים דמחויבין
 הנשים ללמוד הדינים ששייכין להם א"כ יש חלק
 בתורה שמחויבין ללמוד ואינו דומה לשאר מצוה שהזמן
 גרמא שאינה מחויבת בשום חלק מהמצוה, והלא טעם
 האומרים שאין נשים מצרכות על מצוה עשה שהזמן ג'
 הוא כמ"ש הרא"ש צפ"ק דקידושין שהוא חימה
 הא"ך תאמר ואינו צמיתא דלא מיתייבא לא מדאורייתא
 ולא מדרבנן, וא"כ שאני מצוה ת"ת שיש חלק בתורה
 שגם היא מיתחייבה ללמוד, והא"ך מיתתי רא"י מת"ת
 לשאר מצוה, ונראה לכאורה מזה דלא סבר הר"י
 כדעת הסמ"ג וסיעתו, גם הר"ת שדחה ראיות הר"י
 כחזו בתוס' וברא"ש מטעם דצרכת התורה שצקריאה
 לאו משום מצוה ת"ת שהרי אפילו אם כבר צי"ך
 צרכה"ת חזר ומצ"ך לזר"ך קריאת התורה, וגם
 כהן הקורא צמקוס לוי חזר ומצ"ך, וגם י"ל דאשה
 העולה למנין ז' מיירי בצמלע שאינו מצ"ך יעו"ש,
 ולא אמר גם טעם זה שיש חלק בתורה שמחויבין
 נראה לכאורה מזה דלא ס"ל הכי, א"ך אפשר שצביל
 שצמח דעת הר"ת היא להלכה כדעת הר"י שגשים
 מצרכות על כל מצוה עשה שהזמן ג' מחמת הרב
 ראיות כמ"ש התוס' וברא"ש והר"ן צממה מקומות
 ולא דחה ראיות הר"י אלא לומר שמשם אין רא"י,
 אבל לפי האמת צלא"ה סובר כדבריו ולא חש להצריך
 לפרע כל הדחיות שיש על ראיותו, חדע שכרי הרא"ש
 צמס' צרכות פרק שלשה שאכלו דף מ"ז צס"י כי

ג"כ שצרכה לשמוע מפי המלמד שצביל שידעו לקיים
 מצוה ולא סגי להו בצבלה מאצ"י, ולדינא הנה מצואר
 בשו"ע סי' רמ"ו סעיף ו' צרמ"א דחייבת האשה
 ללמוד דינים השייכים לאשה וזה כדברי הס' חסידים
 ומקור דברי הרמ"א הוא מהסמ"ג שה"י תלמידו של
 הריב"ח צעל ס' חסידים, ואף לו יבא אם אין דעת
 המהרי"ל כן אם הכריע הרמ"א כדעת הסמ"ג ורבו
 הס' חסידים ולא הזכיר כלום מדברי המהרי"ל כבר
 קבלנו עלינו פסקי הרמ"א, וכחז התומים דיני קים
 ל"י כי דעה שלא הוצאה בשו"ע אף המוחזק לא
 יוכל לעטון קים ל"י כות"י. אבל לפענ"ד אין בזה
 שום פלוגתא צעיקר הענין ואלו ואלו דברי חלקים
 חיים כאשר ציארתי לעיל ודוק, ומה שלא עשו בדורות
 שלפנינו אחז חינוך לצנות יש בזה כמה טעמים
 שאין לפורעם על הכחז אשר עתה לא שייכים אלו
 הטעמים. וצט"ה עכשו דזורינו אכני הרוחה צעניינו
 ושפלות דורינו כי לריכים לאותו דבר שיהי אחז
 חינוך להצנות, וא"א לפרע הכל ולהעלות בזה יותר
 צכת.

מד

והב"י צאור"ה סוף סי' מ"ז כתב צסם האגור
 דנשים מצרכות צרכת התורה אעפ"י שאינם
 חייבות ולא עוד אלא שהמלמד צחו תורה כאלו
 מלמדה תפלות וזה צתורה שצצ"פ אבל לא תורה
 שצכת, ואעפ"י שלשון צרכת לעסוק כדברי תורה
 משמע תורה שצצ"פ, מ"מ אין לשנות מטעם הצרכות
 ועוד כי הן מצרכות על קריאת הקרצנות ותפלה וכו'
 וכש"כ לדברי סמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד
 הדינים השייכין להם ע"כ. הנה ממה שכתב וכש"כ
 לדברי הסמ"ג נראה לכאורה שאין זה אלא דברי
 הסמ"ג ולא כל הפוסקים סוצרין כן שמחויבין הנשים
 ללמוד הדינים השייכים להם, ומה שמצרכות צכה"ת
 לדידהו הוא מטעמים הראשונים שהביא, א"ך אפשר
 לומר שצצביל שלא מצא הדבר מפורש כ"א צסמ"ג
 לכן תלה הדבר בו אף שלא ראה פלוגתא בזה.
 וצט"ע יו"ד סי' ק"צ סעיף ב' שכתב יש מי שאומר
 והקשה שס צצ"ך ס"ק ז' לא ידעתי למה כתב המחבר
 דין זה צסם יש מי שאומר שהרי הרשב"א והעור

דשייכי להם דא"כ מאי פריך בשבת דף ל"ג על ר"ש דאמר דאסכרה בעון ציטול תורה נשים ויכיתו אימא מפני שמצטלות ללמוד דת הנשים מדינים דשייכי להב. ומתחלה התחיל לומר בשביל כך קושי שאינו חיוז גמור אלא דעוב יושר להם אותן הדינים ואח"כ כתב אבל היותר נכון דחויצם אינו מזל מלות ת"ת דודאי פטורות הם אמנם חייבות מיבא למשן דעת הדינים שלהם ואי בקיאי בהם תו ליכא עלייהו שום סרך חיוז ללמוד יעיי"ש. והנה מ"ש דאי בקיאי אין עליהם שום חיוז עוד זה אינו מכפיק דכיון דערס שיודעות הדינים מחויבות ללמוד עדיין יש מליחות להיות להם שון ציטול תורה צארתו בזמן. ונראה שכיון למה שכתבתי דכיון שאין חיוז בלימוד אלא ערס שיודעות הדינים ותו לא מידי לכן אף בעת שנתחייבה אין לה שייכות למלות ת"ת כ"א בשביל לורך מלות אחרות וא"א לומר בזה שון ציטול תורה וכוזר הרי סברא זו גם לענין צרכה"ת כח"ל.

אמנם בענין צרכה"ת ל"ל דלאו כו"ע מודי לסברא זו שהרי האגור המוצא צב"י כתב לדברי הסמ"ג שמחויבות ללמוד הדינים הוא כש"כ שזריכות לנרך צרכה"ת ולסברא כ"ל אין בזה שייכות לצרכה"ת כיון שאינו כלל ממלות ת"ת ולא הוי כש"כ דמהאי טעמא למד הריי שאר מלות מצרכה"ת דלא עדיף צרכה"ת משאר מלות, וע"כ שאין דעת האגור כן. וחזין דהצ"י צבי י"ז הכריע כדעת רש"י והרמב"ם שגשים אין מצרכות על מלות שבזמ"ג דלא כר"ת וריי וסייעתם שסברי כסברת הר"ן הח"ל שחובל לומר ולונו גם על מה שפטורות, וכמ"ש שם צב"אור הגר"א בעטמו של הרמב"ם דבמה שפטורה לגמרי אף מדרבנן א"א לומר ולונו, ואעפ"כ צרכת התורה העתיק הצ"י דברי האגור וקצו צשו"ע להלכה דגשים מצרכות צרכה"ת, וע"כ שהכריע הצ"י דלא דמי זה לזה, דבתורה כיון שיש חלק שמחויבות בה הנשים אינו דומה לשאר מלות דפטורות לגמרי.

כיוצ בשם ר"ת עוד דחי' על ראיית הריי כ"ל מקה"ת דצרכה אינה לבעלה דלא מצרכין אשר קדשו במלותיו ולונו על דברי תורה, אלא אשר צתר צו ונתן לנו וזה אינו מוזכר כלל בשאר מקומות בתוס' וצרא"ש ושם בצרכות משמיע הדחי' שכתב במקומות אחרות ד"ל דאשה עולה באמצע שאינה מצרכת, אלמא דתני ושייד דחיות, ואין ראי' מהשמעת אחי דחי' אבל מדברי הריי שמציא משם ראי' אליבא דאמת לריך ליישב.

ואפשר לומר דעת הריי שסובר דכיון דמה שמחויבין הנשים ללמוד הדינים השייכים להם אינו כלל בשביל מלות ת"ת שהתו"ק פטרה ואין זה אלא בשביל ידיעת המלות שהדע לקיים כמו למשל אם לא תדע ה"ל שבת לא תוכל לשמור את השבת כראוי מחסרון ידיעה וכן בשאר כל האזכרות והמלות שמחויבות א"כ כל לימודה בזה הוא אך בשביל קיום המלות והאזכרות האלו ואין לזה שום שייכות למלות ת"ת ולכן לא מייסחר לי להריי לומר שבשביל חיוז זה תוכל לנרך אותן הצרכות שאינם אלא על מלות ת"ת בלבד ולא על מלות אחרות, וניחא לי להריי יותר לומר בשביל זה שיכולות לנרך על כל מלות עשה שבזמ"ג אף שפטורות כמו שהסביר הר"ן צפ"ד דר"ה ומוצא צב"י וצמג"א סי' י"ז דכיון דאף במלות שפטורות לגמרי מ"מ אם עושה המלות מקבלין שכר כאינו מלוזה ועושה שייך לומר ולונו על מה שהאנשים נלטו שעי' אותה הלוי גס הם מקבלים שכר עכ"פ כאינו מלוזה ועושה, אבל החיוז שמחויבות ללמוד הדינים סובר דלא מעלה ולא מוריד כלל במלות ת"ת כח"ל. והוא כעין מה שכתבתי לעיל מהכת"ם צמה שאסרו כח"ל ליקח ריבית מהעכו"ם שאין זה היפך התורה מה שאמרה לנכרי תשיך אף לפי סברת העו"ז כיון שאינו מטעם איסור ריבית אלא הרחקה מאיסור אחר, והארכתי לעיל בסברא זו.

והנה בתחלה כתב האגור הטעם שמצרכות צרכה"ת אף שפטורות ולא עוד אלא שכל המלמד בתו תורה כאילו מלמד תיפלות מ"מ אין זה אלא בתורה שצפ"פ ולא בתושב"ב. הנה מ"ש שבתושב"ב אינו

שוב ראייתו צרכי יוסף סי' מ"ז אות ז' שהקשה על דין זה דחייבות הנשים ללמוד הדינים

שכר אף שחיובם אינו מלד מלוח ת"ח אבל עכ"ז
 הלשון ולונו תו לא מיתזי כשקרא כיון שיש עליהם
 אחיה חיוב עכ"פ מאחיה עעס שהוא, ומלרפים גם
 המה סברת הר"ן בצרכה"ת צירוף זה שיש עליהם
 עכ"פ איזה חיוב מאחיה עעס שהוא, ואינו דומה
 לשאר מלות שפטורות לגמרי מכל וכל. והר"י סובר
 שאין לחלק צוה כיון שאין החיוב מחמת ת"ח ואין
 לו אלא אותה הסברה שכתב הר"ן ואין חילוק. כן נראה
 לפרש פלוגתת הראשונים צוה. וגמלא לפי"ז שאין
 הכרע בדברי הר"ח והר"י שצחוס' והר"ש א"ס סברי
 כדברי הסמ"ג שמחויבות ללמוד הדינים דאפשר לפרש
 נכאן ולכאן כמ"ש ולכן תלה האגור זה בדברי הסמ"ג
 ששם הוא מפורש צהדיא ובשאר פוסקים אין הכרע.

טו

ודברי הגר"א ז"ל צוה לא יכולתי להצין שכתב
 ציבור הגר"א סי' מ"ז על כך דינא דנשים
 מצרכות צרכה"ת ח"ל עי' מ"א צ"ס אגור ודבריהם
 דחויין ממכה פנים וקרא טוח ולמדתם את בניכם
 ולא את בנותיכם הא"ך תאמר ולונו וקמן לנו, אלא
 העיקר עפ"י מ"ש תוספות ושי"פ דנשים מצרכות על
 כל מ"ע שהז"ג וכמ"ש לעיל סי' י"ז ואף דקוי"ל
 כאילו מלמדה תיפלות דוקא בתושבתי"פ עכ"ל, ולא
 הצנתי לכיון דדחה צנתי ידים דברי המג"א צ"ס
 האגור וסובר דאף דמחויבות ללמוד הדינים מ"מ
 א"א לומר ולונו צמה שפטרה הקרא א"כ הא"ך הונח
 דעתו לפי דעת החוס' שכלל מלוח עשה אף שפטורות
 לגמרי יכולות לומר ולונו דכש"כ דקשה עפי, והגר"א
 צלמני כתב ציבורו סי' י"ז דזה עעמו של הרמב"ם
 שסובר שאין מצרכות על מ"ע שהז"ג דלא כדעת
 החוס' שצביל שא"א לומר ולונו צמה שפטורות לגמרי,
 ולדברי החוס' ע"כ ז"ל כסברת הר"ן שצבאתי, ולפי
 סברת הר"ן כש"כ דמיושב דעת המג"א צ"ס האגור,
 ובאמת שגם האגור צעמנו צתחלת דבריו ז"ל שהוא
 לפי שיטת החוס' שמצרכות על כל מ"ע שהזמ"ג
 מה יענה לדברי הב"י שכלל מ"ע שהזמ"ג הכרע
 כדעת הרמב"ם דלא כשיטת החוס', ואך בצרכה"ת
 פסק בהחלט שמצרכות ולא הביא שום חילוק, וע"כ
 שסובר דצרכה"ת עעמא אחרניא אית צ"י שחברך

כמלמדה תיפלות אף א"ס נימא יותר מזה שגם לכחלה
 מותר בתושבתי"כ אבל זה ודאי שאין צוה שום חיוב
 ופטורות לגמרי, והא"ך תאמר ולונו, וע"כ שהאגור
 סובר כדעת הר"ח והר"י והר"צ"ד וסייעתם שחולל
 לומר ולונו גם על מה שפטורות, אלא שהולך לתרץ
 מה שאמרו חז"ל דהוי כמלמדה תיפלות דא"ס אית
 צ"י איסורא ודאי דלא הוי מלוח כלל וא"א לומר
 ולונו, וע"כ צמה שאמר דתושבתי"כ לית צ"י איסורא
 שוב הוי בשאר מלות שהזמ"ג שיכולות לצרך לפי-שיטה
 זו, אלא שאח"כ הוסיף האגור שצחורה יש להם
 גם התחייבות. והב"י העתיק כל דברי האגור ככתבו
 וכלשונו שכתב לפי שיטתו דרכו להעתיק כל שיטת
 הראשונים. ולהלכה מה שקבע צשו"ע דעת האגור
 ז"ל שהוא צבביל עעס האחרון לא צבביל עעס הראשון
 שאינו אלא לפי שיטת ר"ח דלא סבר לה כותי'. גם
 המג"א צסי' מ"ז ס"ק י"ד לא העתיק מהאגור אלא מה
 שכתב אח"כ שיש עליהם חיוב או צבביל הדינין או
 צבביל הקרבנות שהוא לורך תפלה, והשמיט העעס
 הראשון שכתב האגור צתחלת דבריו אף לדידן דקוי"ל
 כהרמ"א שפסק צסי' י"ז כשיטת הר"ח וא"כ מספיק
 גם מ"ש האגור צתחלת דבריו, וז"ל דצבביל שהעמיד
 המג"א שם דבריו על דברי המחבר לכן לא העתיק
 מה שאינו כן לדעת המחבר אלא ציאר עעס הכרעת
 המחבר צוה. ועכ"פ פליגי הראשונים בצברא זו.

ונראה הסבר הענין אף ודאי הסברה אמיתית
 דהחייב שעל הנשים ללמוד הדינים אינו כלל
 צבביל מלות ת"ח וכן חיוב הקרבנות אינו צבביל
 תורה אלא צבביל תפלה, אבל מ"מ י"ל דכבר הצאתי
 סברת הר"ן צעעס הסוברין דאפשר לומר ולונו גם
 על מה דפטורות צבביל שיש לווי על האנשים וגם
 הנשים יש להם שכר צבביל זה, והחולקים ע"ז
 סברי לכיון שעכ"פ אין עליהם שום לווי וחייב כלל
 באותו ענין אפילו מדרבנן א"א להם לכלול עצמם
 בלשון ולונו עבור שיש לווי על האנשים כיון שהמה
 מושללים לגמרי משום לווי וחייב באותו ענין, משא"כ
 בצרכה"ת שמתחייבים גם המה ללמוד הדינים אף
 שחיוב זה אינו בכלל מלות ת"ח אבל הצרכה סובבת
 על התירה הזאת הנחונה להאנשים ומכה נתינת התורה
 באים גם המה לידי חיוב ללמוד הדינים ומקבלים

משא"כ בשאר מ"ע שהמ"ג כמבואר לעיל בצורך. וז"ל שהג"ר"א ז"ל פליג בזה על האגור והב"י והש"ע והמג"א לכן לא נחית לפרשם, אבל לדעתם ז"ל צריך לפרש כמו שכתבתי, וכבר נבאר שם שצ"ח זה הוא פלוגתא הראשונים.

מז

שוב הראוני בהגהות היעב"ץ בעירובין דף ל"ו על דברי החוס' שדחו הרא"י מהך דאשה עולה למנוח ז' שכתב ח"ל לע"ד אין צריך לדחוק אצ"א האי דאשה עולה לדינא דמחני' איתנייא דהפוחת והחוחם מנכך ואשה אינה פוחתת ולא חותמת אצ"א אפי"ג דלא מייחייבא בתי"ת לגמרי כאיש מיהא במלות דמיפקדה בכו מי לא שייכא בגוויהו וכתיב נמי בכלה תורה הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו' הא ודאי איתנייחו וכ"כ הר"ם דאשה יש לה שר ת"ת ולא מיפטרר אלא מתורה שבע"פ אבל בתורה שכתב אינה כמלמדה תיפלות וחייבא נמי מתייבא זה כולעיל דהא ודאי לא סגי לה בלא"ה במלות ידיה עכ"ל. הנה מה שחידש בתחלה דמייורי כך דאשה עולה צאלמע שאינה פוחתת ולא חותמת זה כתבו החוס' בעלמם צ"ה דף ל"ג ד"ה הא ובשאר מקומות ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. ומ"ש הטעם שצביל שחייבות ללמוד הדינים דשייכו בגוויהו זה דברי האגור שבב"י ובמג"א ומכתימא שלא הזכיר אותם. וכבר נבאר דעת הר"י והר"ת בזה. ומ"ש דלא מיפטרר אלא מתורה שבע"פ דמשמע שבתושב"כ מתחייבא זה אינו מובן, דאף שבתושב"כ אינה כמלמדה תיפלות ולית צ"י איסורא אבל חייבא לא מתחייבא שבתושב"ק פטרה. ואולי מ"ש דחייבא נמי מתייבא לא קאי אלא על לימוד הדינים דשייכו בכו כמו שמשיים ע"ז דהא ודאי לא סגי בלא"ה במלות ידיה ולא קאי בזה כלל על תורה שכתב אלא שלשונו אינו מדוקדק. ובאמת שצפסקי הדינים שצ"כין לידע יש הרבה איסורי וחייבי דרבנן שאינם מתושב"כ. ועכ"פ אנו רואים שזה החליע גם הוא דלא סגי בלא"ה שלא ילמדו הדינים דשייכו בגוויהו זה בדברי חס' חסידים והסמ"ג והש"ע, ומכתימא שלא הזכיר מכ"ז.

אמנם זה ודאי שצריך זכירות יתירה שלא ללמוד עם הבנות מה שאסרו חז"ל ואיפסק להלכה צרמב"ם ועשוש"ע בלי חולק, ויכול לראות חומר בענין מדברי הירושלמי שבוטא בתוס' שם בסוטה דף כ"א ע"ב ד"ה צ"ע מטרונה שאלה את ר"א מפני מה חטא אחת במעשה העגל והן מתין בה ג' מיתות אמר לה אין אשה חכמה אלא צפלק, אמר לו הורקנום צנו צביל שלא להשיבה דבר אחד מן התורה אצות ממני ג' מאות כור מעשר בכל שנה, ח"ל ישראל ד"ת ולא ימסרו דברי תורה לנשים. והבטא פירושו שם בהגהות מהר"ב רנשבורג ח"ל שהאשה חשובה האת נחנה מעשרותיה שהי' ג' מאות כור בכל שנה להורקנום צנו של ר"א ועתה אחרי שדחאה ר"א פסקה מליתן לו, וחזין בזה שא"א להקל בשום אופן אף במימרא אחת ללמוד עמה מה שאסרו חז"ל ור"א מלמד מה שהפסיד הון רב לצנו עבור זה עוד השיב בתשובה חריפה ישראל דברי תורה, וכ"ז עבור מימרא אחת שלא למסור לה וא"א להתחכם על דברי חז"ל, ובדאי ראו גדול התיק ומי יודע יותר מהם, והמתחכמים נגד דברי חז"ל כמה מהלדוקים וצייטוסים שלא באמינו לדברי חכמים וצריך ע"ז השגחה יתירה. ומה שאסרו חז"ל צהלע הוא כן בכל הדורות כי אין לנו רק התורה האת שהכריעו הראשונים מדברי הש"ס בכל ההלכות והן קבועות וקיימות לעד ולעולמי עולמים ואפילו אלין אין צכחו לצעל מדבריכם ז"ל אפילו זה כל שהוא קולו של יוד.

מח

וי"ש עפשים התולים בדברי החפץ חיים ז"ל שכתב צמ' ליקוטו הלכות שלו צמס' סוטה בהלכות האלו שאסור ללמד תורה לנשים והב"א פרעי הדינים וכתב צלדו ונראה דכ"ז צמנים שלפניו וכו' שקבלת האצות הי' חזק מאוד וכו' היינו יכולים לומר שלא תלמוד תורה ותסמוך בהנהגה על אצותי' הישרים אבל כעת צמ"ה שקבלת האצות נתרופף מאוד מאוד וכו' מלוח רצה ללמדס חומש וגם נציאים וכתובים ומסרי חז"ל וכו' כדי שיתאמת אללם ענין אמונתנו הקדושה וכו'. והנה תלו צוקי סרוקי והולאת שם רע על אצות

לדיק כאילו ח"ו אמר על הלכה פסוקה שהוא מן הש"ס והראשונים והש"ע שאינו נובג בזמנינו וח"ו לעקור הלכה פסוקה, אבל עינים להם ולא יראו מ"ש ללמדם חומש ונו"כ ומוסרי חז"ל וכל אלה שחשב אין זהם איסור מזד הדין כמו שנבאר לעיל, אלא שבכמה דורות נהגו סילסול שלא ללמד לנשים כלל והי' בזה טעמים או חששו שלא יומשך עו"ז ללמדם את האסור להם ולכן סמכו בכל מה שזריכות לידע על קבלת האבות כמו שנראה מדברי המהרי"ל, וע"ז כתב שלפי מצד הדור שנחרופה הקבלה וא"א לסמוך על קבלת האבות מצוה ללמדם את המותר ללמוד עמכם מזד הדין אלא שהיו נמנעים לכתילה דורות שלפנינו, אבל לא להחיר ח"ו את האסור מדינא ובמה שאמרו חז"ל דהוי כמלמדה תיפלות ק"ו ז"צ של ק"ו דזורינו החלש שמיק יותר יען שנחרופה דרך האבות.

הגר ומליחה וכה"ג שלא להאכיל דצר אסור. ומדפרע כ"ז נראה שהבין מלשון הרמ"א צמה שכח דוינס השייכים לאשה שבנתו רק על עניני כשרות וכדומה שהוא מהנהלת הבית הרגילות יותר להיות ציד האשה מבאיש, ונמצא לפי"ז שאין לה ללמוד שארי הדינים שבעשין ולי"ח אף צמה שמחויבות צהם הנשים כאנשים, ואין משמעות לשון הרמ"א כדבריו. והעיקר כי המשין במקור הדברים צם' חסידים שבעתקתי לעיל יראה מצוהר צהדיא שכחצ צס' שיי"ג שחייב אדם ללמד לבנותיו פסקי הלכות וכי' שאם לא חדע הלכות שנת איך תשמור שנת וכן כל המצוות. ומציא ראוי ממה שאמרו בימי חזק'י שלא נמצא אף צנשים וטף שלא חדע כל הדינים אף דיני עומאה וטהרה. וצש"ע התניא סי' מ"ז סעיף ו' כתב חז"ל נשים מצרכות צרכה"ת שהרי חייבות ללמוד מצוות שלהן לידע האך לעשותן והאיך ליזהר מכל מצוות ל"ת שמחברות צכן כאנשים. וא"כ מצוהר צהדיא שהבין כן צהלכה זו צבאגור. צשס סמ"ג המוצא צצ"ו ומג"א צאו"ח סי' מ"ז וצרמ"א ציו"ד סי' רע"ו שמחויבות האשה ללמוד דינים השייכים לאשה שכהונה היא על כל הדינים שמחויבות הנשים כאנשים שזה כל הל"ת והמ"ע שלא הזמ"ג שכל מה שמחויבות ומחברות עליהם הוא צכלל הדינים השייכים לאשה שזריכות לידע, ופסק כן להלכה צרמ"א ז"ל וכמצוהר צס' חסידים והוא פשוט וצרוור צלי שום ספק, וכן נראה מדברי התוס' סוטה כ"א שכתבו שידעו לקיים מצוה ח"צ.

3

והנה כתב ללמדם חומש אבל לא כתב עם פירש"י ז"ל שזה ודאי איסור גמור ללמדם, כי דברי רש"י ז"ל הן הן גופי תורה ועומק דרשת חז"ל דהוי ודאי צכלל מה שאמרו חז"ל שהוא כמלמדה תיפלות. ומה שהיו נוהגים לקרות צלאינה וראינה ומנורת המזור וכדומה אף שמוצאים שמה לפעמים דרשות חז"ל, אבל זה ודאי שהקורא צספרים הג"ל צלשון אשכנז אינו מציין שום דרשה, כאשר ראינו צחוש שכל הנשים צדקניות שקראו צספרים הג"ל צלשון אשכנז לא הבינו שום דרשה אלא נקלע צלבצם מהמוסר והמדות שאמרו רז"ל זה עוב כי תיקון המדות הוא יסוד כל האדם צאנשים וצנשים, ואמרו חז"ל קשה טונשן של מדות יותר מעונשן של עריות. אמנם מה שנחפשע ללמוד עם הבנות גם מה שאסרו חז"ל ללמוד עמכם ואמרו דהוי כמלמדה תיפלות זה מכשול גדול לישראל, וכל מי שבנתו לתקן מחוייב לעשות כל עלדקי.

כח

ובד"ק יקו"י הלכות הג"ל על כך דינא שצרמ"א שמחויבת האשה ללמוד הדינים השייכים לה זין שס צע"מ שלו כגון עניני נדה וחלה והדלקת

ובענין חינוך הבנות מאוד מאוד ההכרח להשגחה יחירה צענין הרע ומר ר"ל קריאת ספרים החיצונים שקורין ציכליך הניקחין מעקד הספרים המלאים חרות רעות וזמינות וכפירה ר"ל כל מוס רע וכל שורשי האבות נזיקין הן ותולדותיהם מונחים צבהם, ומטילין ארם צעומק הלצ ונפש לכל הקוראים צבהם מקטן ועד גדול. וצשו"ה פשתה המספחת צזה אף צהרצה צתי ישראל הכשרים צתכלית ואין מונשין את צניהם וצנותיהם מהגיון צספרים עמאים כאלו, ואין שמים על לצ כי צנפשים הוא, וצפרע צהבנות הקוראה צספרים כאלו בימי נעור'י שדי צה תיכלא

חובל ללמוד בלה"ק תלמוד בעלמה מה שאסרו חז"ל ואסור להציאה לידי קך. וכן נראה מנוסח הס"ח שבדפוסם בולגוניה כאשר הצאתי לעיל והוא דבר המסתבר מעצמו. ומה שאמרו צפ"ה הקהל נשים צאות לשמוע כדי שידעו לקיים מצוה אף שבדלתי קריאת המלך שקרא אז במשנה תורה ה"י בלשון התורה"ק לה"ק מ"מ כבר נודע כי ה"י מעמידין מחורגמן בכל קה"ת שבניצור לתרגם לפני ע"ה שאין יודעין בלה"ק וככה ה"י בודלתי בקריאת המלך שבפ"ה הקהל שהיו שם כל ישראל ביחד עם הנשים והטף שהעמידו מחורגמן עבור אותן שאינם מבינים הלשון, או אפשר שהמלך בעצמו ה"י מתרגם אח"כ שיגיע לאזני כל ישראל מגדול ועד קטן. ועכ"פ אין קושי ממה שאמרו נשים צאות לשמוע אף שלא ידעו בלה"ק.

הנה כבר הארכתי בעצמים מספיקים להבין הענין והמסתעף, אבל הרבה יש עוד בזה שלא כתבתיים ישמע חכם ויוסף לקח. וה"י יאיר עינינו בתורתו ית"ש האמיתית.

על כל ימי ח"י. ושכיח יותר קריאת ספרים עמאים כאלו צננות יען שאינם עוסקים בחורב, ע"כ כל האצות והאמהות ביחד עם מנהלי מוסדות החינוך מחויבין להתאמן בזה בכל תוקף ועוז למנוע צניטה וצנתיים מקריאת ספרים חילוניים כאלו. ואמרו חז"ל בפרק חלק הקורא בספרים חילוניים אין לו חלק לעולם הבא. ולא יראה ולא ימלא בחיק ילדי בני ישראל הכשרים ספרים כאלו אשר ה"ו מכריתים חיי העוה"ב ומטילים ארס ופגם מרה בנפש. וכבר אמרו דורשי רשימות ביכ"ל ר"ת כל ב"אי' ל"א י"שזבון. והמנהלים עם האצות והאמהות יתנו אל לבם להעמיד זרע צרכי ה' ודור דורות ישרים ומצורכים בדרכי אבותינו זלה"ה בקדושה ובעברה ויחיו חיי נחת בעוה"ז ובעוה"ב וזכות הרבים יהי תלוי בהם והשי"ת יהי בעזרתם למען כבוד שמו ית'.

וכבר הצאתי ד' חילוקי דינים ומקורן המתבאר מדברי הפוסקים בענין לימוד הנשים ומזה נוכל להבחין את אשר לפנינו. ובודלתי שאין ללמוד בלה"ק כי אם

תוכן הענינים

שמיטתו לה"ק. — וזריך לומר סובר ללימוד הלשון הוא דאורייתא, ודעת החוספתא דאין צו חיוב דאורייתא לכן השמיטו בקידושין דשם חשב כל המלות שלמדו מפסוקים, אבל עכ"פ מזה דרבנן אית צ"י ולכן חשבו בחגיגה דשם חושב כל עניני חינוך שמחויב מדרבנן לחנך את בנו. והיינו טעמא נמי דמקדים בספרי לשון הקודש לשיטתו דלימוד הלשון הוא דאורייתא להבנת התורה לריך להקדימו. ולדעת החוספתא אין צו חיוב דאורייתא ואין להקדים לימוד הלשון ללימוד התורה. — וממה שלא הזכירו בגמרא כלל לימוד הלשון משמע דס"ל דאין צו מזה מזה כלל.

סימן ד. הרי לפנינו ג' שיטות בדבר. וכיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטו"ש"ע לא הזכירו דין זה ע"כ שהכריעו להלכה כהש"ס דאין שום חיוב ומזהו דלימוד הלשון. — ואף דרש"י ז"ל עב"ה מציא דרשת הספרי, כבר כתבו הפוסקים דרך דרכו של רש"י ז"ל שנחית יותר לפשוטו של מקרא ולא להלכה.

סימן ה. ובעל תורה חמימה הרבה לתמוה על הפוסקים הראשונים למה השמיטו דין הספרי בחיוב לימוד לה"ק, ואין כאן שום תימה דנקטינן כהש"ס. ומה שראה גם בגמרא להגיה ככה, ישחקו הדבר, דכי יכולים אנחנו ח"ו להגיה הגמ' מדעתנו. ומה שנדחק עוד שם ליישב בדוחק תירוטו אינו עולה יפה. — וע"כ דלכך השמיטו הפוסקים לימוד הלשון לפי שנשמע גם כה"ס.

סימן ו. ולהבין שרש פלוגתתם הי' לכאורה מקום לומר דהספרי מייירי קודם תקנת יהושע בן גמלא, שהאב הי' רריך ללמד עם בנו תורה, ועפ"י רוב מחמת ערדותו לא הי' יכול לעסוק עמו כל היום, ולכן הי' רריך ללמד לה"ק כדי שידע לעסוק בתורה כל היום אחר שבראה לו דרך הלימוד, וכש"ס מייירי אחר תקנת יהושע בן גמלא. אולם לדעת הריטב"א דאין זה אותו יהושע בן גמלא שבזמן הבית אי"כ

סימן א. איתא בספרי פ' עקב כשהתנוק מחיל לדבר אצ"ו מדבר עמו בלה"ק ומלמדו תורה. ובגמ' סוכה אמרינן יודע לדבר אצ"ו מלמדו תורה וק"ש. ובחוספתא דחגיגה כ' יודע לדבר אצ"ו מלמדו שמת וחורה ולה"ק. הרי לפנינו ג' מיתרות שונות, בספרי כ' לה"ק ותורה והשמיט ק"ש, ובגמרא השמיט לה"ק ולא כתב אלא תורה וק"ש, ובחוספתא שנה כולה. — ויש להבין למה השמיט בספרי ק"ש וגם למה השמיטו בגמ' לה"ק. — ואפ"ל דהספרי לא חשב רק המלות שחיוב החינוך בהם הוא מדאורייתא, אבל בגמ' חשב כל המלות שחיוב לחנכו מדבריכם לכן חשב גם ק"ש. ולכן חשב בספרי לימוד הלשון לפי שידעית הלשון נחוץ ללימוד התורה. — ועד"ן יש להבין למה השמיטו בגמרא לימוד לה"ק.

סימן ב. עוד יש להבין למה כ' בחוספתא לה"ק בסוף ושינה הסדר ממ"ש בספרי לה"ק בתחלה. ואין לומר כזה אין מוקדם ומאוחר ואין סדר למשנה, דהו' רק צבא שלימה אבל צמימרא אחת ודאי דסידור הלשון הוא דוקא, כדמלינו בהרבה מקומות כש"ס. — ומכ"ט נראה ג"כ שהחיוב שעל האב ללמדו אומנות הוא אחר שהשיאו אשה דכן הוא לשון הגמרא להשיאו אשה וללמדו אומנות. ומ"ש הרמב"ם ז"ל דרך בעלי דיעה שיקבע לו מלאכה וכו' ואח"כ ישא אשה עכ"ל דמייירי באשה שניה כמבואר באריכות. — וליק למה לא פירש כש"ס וברמב"ם דמייירי באשה שני' דמלינו כה"ג במס' צ"צ שסחמו הדברים לכתוב סתם אף דמייירי באשה שני'. אמנם מלינו בגמ' סוכה דין כל מקום ששנו חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר, וא"כ איך למדו הלכות צשאר מקומות כש"ס מסידור הלשון. — וז"ל דאם יש אחיח עם צדבר אז אמרינן אין מוקדם ומאוחר, אבל בלי טעם מספיק לא אמרינן אין מוקדם ומאוחר, ולפי"ז גם הכא טעמא צ"י, למה שינה החוספתא דלא כמ"ש הספרי.

סימן ג. עוד קשה על החוספתא דבחגיגה חשב לה"ק כהספרי ובקידושין כתב כלשון כה"ס

זה מלמדי חינוכות מחריצין אותה, ולא מלינו משפט חרוץ כזה זולת צעיר הנדחת, וע"כ שראו כזה קיום כל התורה וכל העולם. — ויש לפלפל בדברי המהרש"א זל"ה מש"כ צ"ח תמכין דאורייתא דלאחר התקנה להושיב מלמדים בכל עיר א"ס לא קיימו התקנה אז גם האצות לא יאלו יד"ח המלוה של ולמדתם א"ס את בניכם, דכל מלוה דאורייתא א"ס לא קיים כתקון חז"ל לא יאלו אף ידי חובת דאורייתא. — אולם צרור שהחיוב הוא להחזיק ענין שחלוי צו קיום כל התורה.

סימן יא. ולפי הני"ל אפ"ל דהספרי אקרא קאי בזמן שהי' האב זימד עם בנו, או הי' שוכר מלמד עבורו לדעת הרמב"ם, ולכן הולרך ללמדו לשון הקודש חויב משיתחיל נדבר, פן לא יהי' יכולת צידו ללמדי חורה וע"י ידיעת הלשון יוכל עכ"פ ללמוד מעצמו. — אצל בגמ' מיירי אחר התקנה להושיב מלמדים בכל עיר וחזקה על הצי"ד שלא יפגעו, ותו אין לורך ללמדו לה"ק כי המלמד יפרש לו הכל. — ועדיין לריך להבין מדוע השמיטו בגמרא לגמרי לימוד הלשון, הלא יש צו עכ"פ חובלת. גם יש להבין החילוק שבין הספרי והתוספתא, דלדעת הספרי הוא חויב דאורייתא ולדעת התוספתא הוא מדרבנן. — דיחוי לסדרת התו"ת דהספרי יליף חויב לימוד הלשון מקרא דלדבר צ"ס.

סימן יב. נראה דהספרי סובר כן מכה סברה ומלינו שסברה דאורייתא היא. — פלפול בדברי הפני"י והל"ה צענין למה לי קרא סברה היא. — ויוצן שפיר החילוק שבין הספרי להתוספתא, דלדעת הספרי שהאב למד בעצמו עם בנו הוי לימוד הלשון דאורייתא והוא בכלל מנות ת"ת. והתוספתא מיירי אחר שנגעשה התקנה דאז אין לימוד הלשון בכלל מנות ת"ת, אלא שיש צו עכ"פ חובלת ולכן הוי מלוה דרבנן.

סימן יג. ציבור הענין למה נשמע לגמרי לימוד הלשון מן הש"ס. — כי הל"ה על המימרא מנעו בניכם מן ההגיון שלא להרגיל במקרא יותר מדי משום שלימוד המקרא גם איתן שיש להם דעות נפסדות לומדים בשביל הלשון, ואפשר שחקק מלמד משלהם ומתוך כך בנך נמשך אחריהם דעות נפסדות. ולפי"ז אפ"ל דבשביל שראו שיכול ללמוד מזה תקלה לכן לא ראו

אין לחלק כך. — וי"ל עוד דמתחלה הי' החיוב על האב ללמוד הוא עצמו ולמדו זה מהפסוק ולמדתם אותם ולמדתם אתם, לכן כתב הספרי דלריך ללמוד הלשון. — ובגמ' מיירי אחר התקנה להושיב מלמדים לכן לא הי' לורך להזכיר עוד לימוד הלשון.

סימן ז. מלשון הרמב"ם צ"ח ת"ת נראה שסובר דהאצות לבנים היו מחוייבין לשכור מלמדים צין לפני התקנה וצין אחר התקנה. ומדברי המהרש"א שכי' אהא דאמר ר"ש ח"ו שהשכחה תורה מישאל שלדבריו מה שאמרו שאלמלא הוא הייתה משתכחה תורה מישאל משמע דלפני התקנה גם האב לא הי' מחויב להשכיר מלמד לבניו וזה שלא כדעת הרמב"ם. — אמנם מה שהקי' המהרש"א על ר"ש דאמר ח"ו שהשכחה וכו' ממ"ש שאלמלא ריב"ג נשכחה תורה מישאל לכאורה לק"מ דכוונתו לומר דלפי שיש הכעמה בתורה כי לא תשכח וגו' לכן העיר כי' את רוח חכמי הדורות לעשות פעולות שלא תשכחה התורה מישאל.

סימן ח. עכ"פ לדעת הרמב"ם ז"ל דמ"ש שהיתה משתכחה תורה מישאל קאי על מי שאין לו אב, ובכלל זה הוא גם מי שיש לו אב אלא שאין לו יכולת לשכור מלמד, או מי שאין לו לב מצין לגדל את בנו לתורה אף שיש סיפק צידו, דמה לי עניית ממון או עניית דעת, וא"כ לולא אותה התקנה שפיר הייתה משתכחה ח"ו תורה מישאל, דבכלל מי שאין לו אב וכללו גם אותם שיש להם אב אלא שאין שמים לב לגדל בנייהם לתורה, ונפישן אינון.

סימן ט. ראי' לדבר דבכלל מי שאין לו אב הם גם בני עניים, דמתחלה הייתה התקנה להושיב מלמדים רק צירושלים לפי ששם הקדושה גדולה וכו' מכיון לבו יותר ליר"ש ולת"ת, ואי נימא דמי שאין לו אב היינו דוקא יתום א"כ מה הועילו חכמים בתקנתם, דאם אין לו אב מי יעלהו לירושלים, אע"כ דגם בני עניים בכלל שמחמת עוני אינם יכולים לשכור מלמד, אצל עיריחא דגופא להביא בנייהם לירושלים מזה ודאי לא ימנעו עצמם ומהם תלא תורה.

סימן י. עכ"פ חזינן שהחמירו חז"ל הרבה מאוד במנות ת"ת עד שאמרו דכל עיר שאין מושיבין

לחייב ללמוד הלשון. — גם החת"ם כ' הטעם למח הפכו הסדר ללמוד קודם המדרשות טרם שלמדו פשוטי המקראות, כי אם ילמדו בתחלה פשוטי המקראות אזי כשיגיעו לחלק המדרשים תושפעו שבוטא העיקר כבר נחרו בהפקירא ח"ו. — ואפשר דהיינו טעמא שחשב בתוספתא לימוד הלשון בסוף אחר לימוד התורה היפך הספרי. — ומה שהקדים בספרי לימוד הלשון הוא בעין מ"ש במלות יבום בראשונה שהיו מתכוונים לשם מלוה וכו', והספרי מיירי בזרות הראשונים שהיו למדים את הלשון לשם מלוה, אבל אח"כ נחמטעו להצבות ולמדו הלשון לשם נוי ואיכה למיחש לדעות נפסדות, לכן לא הזכירו כלל לימוד הלשון בגמרא.

סימן יד. וראוי לשים לב מדוע נמצא לה"ק עוד מקדמת דנא, שהרי גם בתלמוד נחצה בלשון ארמי מעורב עם שאר לשונות. ואין לומר שנתחבר בלשון זה כדי שיהא מובן להמון העם, שהרי לולא פירושי מפרשי הש"ס והפוסקים הראשונים לא מלאנו ידיו ורגליו בים התלמוד. וע"כ שלשון ארמי ה"י שגור אלל חכמי התלמוד. גם הירושלמי נחצה בלשון ארמי. ויש להצדיק למח לא הרגילו לדבר בלשון, שלדעת הספרי משיחתיל התינוק לדבר לריך ללמדו לה"ק. וגם אמרו בירושלמי המדבר בלשון מובטח לו שהוא בן עוב"ב. — ומתבאר במס' שקלים חזיקן דגם בזמן בית שני היו רגילין יותר ביונית מצעברית.

סימן טו. קושי על שו"ע הרב צעל התניא שכתב שצמיחהם היו מספרים הרוב בלשון, ואדרבה מהכרחיות שהביא משמע לכאורה שלא היו מורגלים בלשון. ובגמ' סוטה איתא שילאה בת קול בלשון ארמי אף כי בה"ק הוא מדריגה של נבואה ולא נשמע אלא לחכמי התלמוד וחסידיו הדורות, הרי שגם גדולי הדורות היו מספרים בלשון ארמי. — ואפשר שמתלק התניא בין זמן המשנה לזמן הגמרא. אבל על זמן העושה"ע כתב התניא שאף הח"ח לא היו מדברים בלשון, ואמלי ה"י חיוז או מלוה לדבר בלשון ה"י להעושה"ע להודיענו.

סימן טז. גם ממ"ש בספרי משיחתיל לדבר אביו ללמדו לה"ק משמע שלא היו רגילים בלשון, דאל"כ למח לו ללמדו הלא שותא דינוקא דאביו או

דאימי וממילא ידע לדבר בלשון, אלא ודאי שלא היו מדברים בלשון. — ועוד שהרמב"ם כ' דמיומת עזרא נהגו לתרגם לעם מה שהקורא קורא בתורה, הרי שהרבה זמן עוד לפני החורבן הולכו לתורגמן, ולמה לא תיקן עזרא שילמדו כולם הלשון ויציו מעלמם. — וכ' הכוזרי דאשע"ה דיבר בשתי לשונות, העברית לה"ק והארמית לשון חול, ולכאורה מדוע לא דיבר אשע"ה תמיד בלשון אף עניני חול.

סימן יז. וכתב החת"ם דהקדמונים היו בקיאים בלשונות לע"ז אלא בזונה שצטו בלשונות מפני גזירות י"ח דבר שגזרו על לשונם, ולכאורה מדוע דברו בלשונות לע"ז משוצשים וכו' היו יכולים לדבר בלשון, הן אמח דהחת"ם כתב בהגבותיו על השו"ע שנהגו שלא לדבר בלשון משום שגלו לצבל שהיתה מלאה גילולים, ומתיישב לפי"ז שפיר מדוע לא הזכירו חיוז לימוד לה"ק אחר החורבן, אבל עדיין לא העלה ארוכה מדוע לא הורגלו בלשון בזמן הבית ואף בימי עזרא. שאז ודאי עקרו כל ע"ז מא"י כדמחוייבנא מדאורייתא. — ועוד מדוע לא נהגו עכ"פ לדבר בלשון בנתי מדרשות, וכי חמור הוא מתורה ותפלה. — גם הרד"ק כ' בהקדמתו לס' המכליל שנשכח לה"ק ולא נמלא אללנו רק מה שנשאח בתנ"ך. והרא"ם כ' שנפסדו מאתנו כמה וכמה ספרים אחרים, וחכמי המשנה קבלו הלשון מפי רואה הספרים טרם שנפסדו, ולריך להבין מדוע באמת ניהו שיבוא לידי שכחה.

סימן יח. ציבור הענין עפ"ד הרמב"ם בפירושו על אבות הלשון העברי אס משתמשים צו למדח פחותה היא נמאס יותר משאר לשונות. ובודאי מלוה גדולה לראי ה"י ידיעת לה"ק, אבל כיון שבמכשולות בלשון וצדיבור פה רבים המה וקרוז להפסד הרבה יותר מלשכר לכן לא ראו לחשוב לימוד לה"ק למלוה כי רבים עלולים להכשל צרה ולא אמרה תורה שלא לתקלה. — והיינו טעמא נמי שהרמב"ם מפרש צפי המשנה שלימוד הלשון הוא מלוה, שלא צא שמה לפסוק הלכה אלא לפרש המשנה, ולהלכה פסק צם' היד כהש"ס. — ולכן לא דיבר אשע"ה כל דבריו בלשון כדי שלא ילמדו ממנו כל אלו הגרים שנעמטו אח"כ בין האומות.

שזה לכאורה נגד המשנה. — אולם נראה שהכריעו כדעת הש"ך דכתב אהא דלא נוהגין ללמד את בנייהם חני"ך דאין סומכין אהא דאמרינן ש"ס צבלי צבול במקרא ומשנה וש"ס, ומנהגן של ישראל תורה היא. — וכמו כן אפ"ל על מנהגנו דכמו שנשנתה הדין אחר סידור התלמוד שאין חיוב ללמוד מקרא, כש"כ דיוולאין חיוב לימוד משניות בלימוד גמרא. — ולפי"ז אפ"ל דהיינו טעמא נמי שבספרי חשב החיוב ללמוד לה"ק כי אז ה"י החיוב ללמוד מקרא ומשנה שהוא בלה"ק, אבל בעת סידור הגמ' שנעשה עיקר הלימוד רק בגמרא שהיא בלשון ארמי שוב אין חיוב ללמוד לה"ק.

סימן כב. וכל אלו הטעמים היו בדורות הקודמים, אבל בדור השפל הזה כאשר מסיתים ומדיחים משתמשים בלה"ק, ק"ו שאין ללמוד לה"ק. — ואף כי הם עירבו מלות ובידיות שאינם לה"ק, מ"מ עדיין נשאר זו קאת מלה"ק כמה שצריך להס"מ להכניס עי"ז בדרך שרואין לילך, וע"י הלשון מלליתים ברשעתם לכבוש את כל העולם למינות ר"ל.

סימן כג. וכל הבא אל תוכו יתמה איך לא שמים לב על חומר העון הזה, וכי עדיף הוא מס"ת שכתבו מין שצריך לשרפו עם האזכרות כדי שלא להכניח שם לאפיקורסים אף שנכתב כדון ולא חידש בו המין אות אחד, ומכש"כ לשונם הטמא שחברו מינים וסתם מחשבת מין למינות, ואעפ"כ ישנם שומרי תומ"ל המשתמשים באותו הלשון.

סימן כד. וכתב הרבנו צחי על השינויים שעושין בלשון שלא ימלט או יהרום הבונה או יבוא לידי כפירה כי הנקודות מניעות האותיות כמו שהנשמה מניעה את הגוף. — ומ"ש ההפלאה בענין ברכת כהנים דאף שהלשון משובש מותר לישא את כפיו, אינו דומה למ"ש הרבנו צחוי, וע"ז נאמר ודגלו עלי אהבה ואונם רחמנא פטרי, אבל המשנה צמודי יש זכר כפירה גמורה ר"ל. — וכן עשו האפיקורסים שבימינו ששינו את מצעא האותיות מאשכנזית לספרדית לשנות הנקודות המנהיגות האותיות שזה הוא כפירה.

סימן כה. ואיתא בגמרא צרכות אל ישאל אדם לרכיו בלשון ארמי וכ' הרא"ש דדוקא בלי ארמי קאמר

סימן יט. ואיתא בזוה"ק גבי דור הפלגה שכל הלחנת אנשי דור הפלגה ה"י צבול שדיברו בלה"ק, וכיון שנתבלבל לשונם לא הלליתו במעשיהם. ולכאורה הרבה נסים נעשו שמה כדאיתא בחז"ל שנכנסו כל הארצות בראש הכרים וכאז"ל בולעת אנשי מקומה, ולמה הוצרך עוד לנס זה. ועוד דכתיב פרע רק ענין זה הבה נרבה ונבלה שם שפתם יותר מכל הנסים. — ולהב"ל יוצן שכל עיקר הבלתתם ה"י ע"י הלשון, וכל זמן שהיו מחזיקים לדבר עוד בלה"ק היו מלליתים ברשעתם, כי הבא לטמא פותחין לו לכן בלבל שפתם. וא"ל אחר שראה גודל האסון בסיבת הלשון לא דיבר בלה"ק כדי שלא ימשכו אחריו בני"א, ולא דיבר בלה"ק רק דברים שבקדושה. כי ה"א דאמרינן בחפילין דאף שמנהו ללוצשן כל היום מ"מ לא החזיקו בה מפני הרמאות. — ומכ"ט נמי לא הנהיגו לדבר בלה"ק בכל הדורות לפי שראו צרות קדשם קלקול הדורות, ולכן לא ראו עוד לנכון להטיל חיוב ללמוד לה"ק.

סימן כ. ולישנא דתמוה איתא בירושלמי סנהדרין גבי דיני מסית ומדיח, מסית מדבר בלה"ק, מדיח מדבר בלשון הדיוט. ומה נפ"מ להשמיטנו זאת. ובמה"פ כ' שהמדיח לרבים מדבר בלשון הדיוט כדי שכולם יבינו, ולמד זה מקרא. ולכאורה למד נכתב בתורה דבר המורה שרבים מישאל לא יבינו לה"ק. ולהב"ל יחא, דלפי שראו קלקול העלול ללמנו ע"י לה"ק לכן לא ה"י רצון הכוב"ה שידברו כולם בלה"ק. — ומיושב נמי מה שחמנו לכאורה למד חמור המסית ליחיד מהמסית לרבים. והלח"מ כתב הטעם שהרבים אינם מתפתים מהרב, אולם עדיין ל"ע דבין הרבים ימלא עכ"פ אחד שיפתח מדבריו. ואפשר משום דברבים שכית יותר שיכ"י איזה לוחם ביניהם נגד דברי ההסתה. — חמנס להב"ל מוכן שפיר הטעם, דכיון שהמסית ליחיד מדבר בלה"ק לכן חטאו חמור יותר, כי צבת הלשון מללית יותר להסית ולהדיח.

סימן כא. עוד יש להעיר דכנה צימיי הש"ס ה"י המנהג ללמוד קודם כל המקרא ואח"כ כל המשניות ואח"כ גמרא. והמהר"ל מפרשג התמרמר מאוד למד אין עושין כסדר הזה. וכבר נחפשת המנהג ללמוד גמרא אף ערם שלמדו כל המקרא, ועטמא צעי

שמגונה הוא אלל מלאה"ש, והמעדני יו"ע כ' העעם לפי שהוא קרוב ללה"ק לכן הוא מגונה צעניוהס. — הרי שגם לשון ארמי אף שהוא צרוכה"ק כיון שמעורב בו לה"ק צעניוים הרי הוא מגונה צעניוהס, וא"כ כש"כ מה שערצו המיניים והאפיקורסים בלה"ק שהוא גרוע באלפים דרגות מלשונות העמים.

סימן כו. ואף צלי שינויים בהלשון אלל שהנהיגו מצטא הספרדית להאשכנזים כיון שנקבע ע"י מיניים וכופרים אסור ופיגול הוא. כאשר ראינו צו"ת אלל יעקב למהר"י ששפרטע שהציב לשאליו אם להחזיק צמנהג הש"ץ לצרך ברכת כהנים בכל שנת, והאר"י לאף שחועלת רבה יש בצדד אף כיון שנטעשה מנהג זה ע"י אדם רשע לר"ך לבעלו כדי להשצות מאגוש זכר החטאים נפשותם מכשילי הרצים. — וק"ו צ"ב של ק"ו צעניו הברכה מאשכנזית לספרדית דודאי שאסור להחזיק צמנהגיהם ולהרחיק מזה כמעטווי קשה. — וזה גרוע הרבה מס"ת שכתבו מ"ן, ובודאי שגרוע באלפים דרגות מלשונות העמים שנטעשו עכ"פ ע"י מלאכים שרי מעלה כדאיחא צפרקי דר"א.

סימן כז. והמיניים והאפיקורסים גרועים המה עוד מן הע"ר, שהרי כתב הרשב"א על מי שאמר דברי מינות, שאינו אפילו מזרעו של עשו וישמעאל רק מאחותו שדין וליגין שגולדו מחוה ואדכ"ר, וקללו בקללות נמרזות. — ואינו מוצן לכאורה שהרי אנו רואים שגולדו אלל צנ"ח. וז"ל כוונתו עפ"מ"ש המקובלים דאפשר שתחלף הגשמה צגשמת עכו"ם או עזר, וכמו כן אפ"ל צגשמת המיניים מתחלפים צגדין ורוחין אף שגשארן צגופס וצגלמס. מזה אפשר לראות גודל שפלוחס ופחיתוחס, וכל המתחבר עמהס או לומד לשונס העמא מתדבק צעומאחס.

סימן כח. וצחח"ס עה"ת שגדפס לאחרונה העלה שאין נקרא לה"ק אלל מה שכתוב צחח"ך שנאמר מהקצ"ה ע"י נביאיו, ולכאורה צדברי הרד"ק והרא"ס מצואר שגס לשונות המשנה הס בלשון המקרא עלמס לפי שהס ראו הספרים הראשונים ערס שגפסדו. — ואפ"ל עפ"מ דאיחא צגמ' מגילה דנצואה שהולכה לצורות נכתבה ושלא הולכה לא נכתבה, ולפי"ז אפ"ל

לאף שהנצואה לא נכתבה אלל בלשונות נכתבו צספרים וחכמי המשנה קצלו בלשונות הללו מפי רואה אותן הספרים. והחח"ס כתב רק בלשון אס אפילו צעלי לה"ק יקראו להן שמות איננו לה"ק, אלל צאמת לא עשו כן אלל כתבו מה שהיחא קבלה צידס. — וכע"ז כ' השלה"ק צאריכות דבאותיות של לה"ק משתלשלים מהמרכבה העליונה וכאשר מזכיר אות מן האותיות יתהוו נורות קדושות ויתקשרו צשורש האלילות וכיון שמשתלשל ממרכבה העליונה ע"כ הוא כדברי החח"ס שרק מה שהקצ"ה דיבר בו הוא לה"ק, כי מי יוכל לידע מהנטעשה צמרכבה העליונה זולת השי"ת לצדו. — אלל מ"מ גם בלשון צדו חכמים יש בו קדושה כי ממקום קדוש יתלכו ורוכה"ק הופיע צצית מדרשס, אלל לשונות צדו המיניים פיגול הוא לא יראה עמא עמא יקרא ואסור לערב קודש צחול.

סימן כט. נוסף על כל הג"ל הנה גזרו תקיפי דארעא ישראל חרס חמור על כל הלומדים שס לשונות אחרות אף לשון המדינה, וגזרו אומר שאין כח ציד שום צי"ד שצעולם עד ציאח המשיח לבעל החרס הזה, ומכש"כ לשונס העמא הזה שאסור צהחלט אף צחז"ל. — אולם צפרט אחד גרוע לשון זה צחז"ל מצא"י, כי צא"י חושבים שר"ך להס לפרנסתס ולכל לרכיהס והוי אללס כעין ע"ז של כסף וזהב שיש צה שזה כסף, אלל צחז"ל שלא נר"ך כלל לשונס ואין צה חועלת הוי כעין ע"ז של עץ ואבן שאין לך צה הנאה כלום רק נתינת כבוד וגדולה לדרכי המינות, ולכן צענין זה עונשו חמור, כדאיחא צמנחות משל למלך וכ"ו איחא מהס עונשו מרובה, זה שלא הביא אף חותם של ע"ט. — וכבר נתבאר לאף קריאת עשרת הדברות צעלו מפני תרעומת המינין וק"ו ענין זה שגפרך צמלואו צודאי יש לחוש עוצה ושאיני מינות דמשכח.

סימן ל. וכל הג"ל הוא צענין לימוד לה"ק לבנים, אלל הצנות נחמטעו גם לדעת הספרי, וצפרט לדעת החוספתא דלימוד הלשון הוא צבביל תורה דאין הצנות צכלל לימוד התורה. — וצגמ' פליגי צן עזאי ור"א, דצ"ע סצר חייצ אדם ללמד צחו תורה ור"א סצר כל המלמד צחו תורה כאילו מלמדה חיפלות,

מוחר לכתחילה ; דרך הבנה והתחכמות אסור לכתחילה
 אלא שאינו כמלמדה תיפלות ; חושבנ"פ אסור לגמרי ;
 ופסקי דינים השייכים לה מחוייבות הנשים ללמוד.
 ובכלל זה הוא גם דברי מוסר ותיקון המדות. —
 גם מחלק שם בס' חסידים דהאיש מנייה ללמוד
 בלה"ק והנשים בכל לשון, ומוצן החילוק לפי שהנשים
 נריכים ללמוד מקורי הדינים לכן נריכים ללמוד בלה"ק.
 — ואולי גם מטעם זה לא הורגלו לדבר בלה"ק כי
 אז גם הנשים היו יודעות לה"ק והיו יכולין ללמוד
 מה שאסרו חז"ל.

סימן 17. ולפי הנ"ל דלריכה ללמוד הדינים השייכים
 לה אי"כ יש לה ללמוד גם זאת לדעת שזכות
 תולה וא"כ איך הוכיח מהו ד"ע דחייבת ללמוד תורה
 הלא ידיעה זו שזכות תולה תלמוד עם הדינים השייכים
 לה. — ולדעת רש"י סובר ד"ע שזריכה ללמוד מקור
 הדין למה זכות תולה, ומניין לו לד"ע זאת, ואולי די
 ללמוד עמה ידיעה זו בסתמא.

סימן 18. יבואר דעת ד"ע דהנה בלימוד פסקי
 הלכות גרידא בלי לימוד מקור הדרשות ע"י
 אין עדיין ידיעה ברורה כמו שהעלו הפוסקים. ואמרו
 חז"ל התנאים מצלי עולם שמורין הלכה מתוך משנתן.
 וכי המהרש"א דהמורין מתוך השו"ע בלי ידיעת מקור
 הדין בתלמוד הן בכלל מצלי עולם. וכ"ז ה"י בימיו,
 אבל אחר שנבאר השו"ע ע"י נוסאי כליו אפשר לבין
 אל ההלכה ע"י לימוד השו"ע וכו"כ, אמנם עדין
 ללמוד עם מקור דברי התלמוד.

סימן 19. ובשו"ע הרב ה' ת"ת העלה דמאות ת"ת
 חרתי אית בה, מלות והגות ומאות ידיעת התורה
 לידע כל ההלכות על צוריו. — ולא כאותן המבטלים כל
 ימיכם בספרות כרסות באופן שא"א לצוה צוה לדי
 ברור הוראה, ומבפנין אח"כ דברי אלקים חיים. אבל
 צריך ללמוד השו"ע עם הנו"כ המאירים עינים.

סימן 20. וא"כ הנשים שלומדין רק פסקי ההלכות
 אין להם הבנה בראוי, חס מותר אף לדעת
 ר"א. וגבי השקאה סוטה ס"ל לד"ע, כיון שהקפידה
 התורה שיתבאר האמת תיכף לכן הולך ללמדה לימוד
 גמור עם הדרשות ומקורם. וזה ש"י רש"י ז"ל דלצ"ע

והרמב"ם פסק כר"א. ובצרכ"י נחק לנישז למע
 פסק כר"א. — אמנם באמת אי"ל לומר שהכריע כר"א
 נגד ד"ע, דצ"ע רחב הטעם בשביל השקאה סוטה
 שאם תשנה דעת שכזות תולה, וא"כ עשוי שצטלו
 השקאה סוטה שפיר מלי סבר ד"ע כר"א. — עו"ל
 דלכאורה קשה על ד"ע האך פסק ד"ע דחייב ללמד
 את בתו תורה הלא אין כח ביד חכמים לגזור נגד
 המפורש בתורה, ובתורה כ' בניכם ולא בנותיכם, ועכ"ל
 דכונה ד"ע ללמדה רק פרשת סוטה דבזה לא מיעקר
 הקרא דבניכם ולא בנותיכם, נמלא לפי"ז דבשאר
 לימודים גם ד"ע מודה שאין ללמדה, אבל בזכ"י
 שאין השקאה סוטה אין ללמדה כלל.

סימן 21. אלא דבאמת הא לא קשיא האך פסק
 ד"ע דחייב ללמדה תורה היפך המבואר בתורה
 בניכם ולא בנותיכם, דברי כ' החת"ם לענין ריבית
 גוי שאסרו חז"ל אף שכתוב להדיא לנכרי חשיך,
 דלא אסרו ריבית עכו"ם אטו ריבית ישראל אלא משום
 הלאו דלא תלמד לעשות כותענות הגוים, וא"כ גם
 מה שאמר ד"ע שחייב ללמד את בתו תורה לאו בשביל
 מלות ת"ת הוא דחייבת אלא משום גדר עריצת שלא
 תקל בהשקאה סוטה. — ונראה דכונה ד"ע הוא לומר
 שהשכל מחייב ללמוד את בתו תורה אף שפסורה ממלות
 ת"ת מ"מ השכל מחייב ללמדה תורה משום גדר
 הקדושה, אבל אין כוונתו שחייבת מלד גזירת חכמים.

סימן 22. ולפי"ז הו אין לורך נמי לדחוק דצ"ע
 אמר רק על פ' סוטה, דמלבד שלשונו לא
 מוכח כן שהרי כתב סתם ללמדה תורה גם מדברי
 כירושלמי מוכח דכונה ד"ע ללמדה כל תורה. ועוד
 דאף לדין דלא קיי"ל בצ"ע מ"מ פסקין דחייבת
 ללמוד הדינים השייכים לשה, כמבואר בס' חסידים
 שאם לא תדע במלות איך תוכל להצטר במלות, וא"כ
 אי"א לומר דכונה ד"ע הוא רק על פרשת סוטה.

סימן 23. מלשון הס' חסידים נראה דתורה שכתב
 אסור לכתחילה ללמדה. וכוט"ו מחלק דפשוטי
 הדברים מותר אפילו לכתחילה, אבל לימוד פירושי
 התורה דרך הבנה אסור לכתחילה. — ולפי"ז ישנם
 ד' חילוקים : חושב"כ בדרך קריאה ופשוטי הדברים

יראה רק לעינים מ"מ מאי דאפשר צני למעבד, וע"ז סמך ר"ג. וחבריו פליגי עליו וסברי דיש ללמוד תורה עם כל אדם שיש לו חזקה כשרות, חוץ ממי שידוע צו שאינו הגון. — אבל כל פלוגתא הוא צניס שמוטל עליהם מנות ח"ת, אבל צנות שהתורה פוערת ממת"ת ויש לחוש יותר שיוציאו דברי תורה לדברי הבאי אסור לכו"ע אם אין תוכה כברה. — והפלוגתא צין ר"א וצ"ע היא צקים לי בגוה, לדעת ר"א אף צקים לי בגוה שתוכה כברה אסור, וצ"ע חולק עליו. — ולפ"ז בזמנינו דלא קיי"ל קיס לי בגוי, פשיעא דאסור ללמוד תורה לנשים.

סימן מא. ביאור הדינים מה שצריך והחויב ללמוד עם הנשים לדעת המלות שאיזה"ג והאיסורין. — בתשובת מהרי"ל העלה דאסור ללמוד לנשים והוי כמלמדה תיפלות, ודיני המלות ילמדו עפ"י הקבלה. אבל צסי חסידים מוצא שחייב ללמדה כל הדינים השייכים לה, דמ"ש המלמד את צחו תורה כאילו מלמדה תיפלות וזה רק בלימוד עומק תלמוד ועעמי המלות. — מה שיש לפלפל בדברי המהרי"ל שכתב דצימי חזקי ידעו תינוק ותינוקות בעומאה וטברה עפ"י קבלת האבות. דבאמת מנין לנו שלא כ"י אז התגברות השכל כ"כ שאף תינוק ותינוקת יכלו לקלוע דיני עומאה וטברה, דברו אף לחי' של המהרי"ל עדיין יפלא איך יכלו תינוק ותינוקות לקלוע צמוחם דיני עומאה וטברה אף עפ"י הקבלה. — גם המהרש"א נתחבט צוה וכו' לחלק דאיש ואשה היו צקיאין בכל ההלכות ותינוק ותינוקות רק צדיני עומאה וטברה שזה ה"י בתמידות, אולם מלשון הגמ' לא מוכח לחלק.

סימן מב. יבואר דאפ"ל שאין שום פלוגתא למעשה צין המהרי"ל והס' חסידים, דהנה עיקר האיסור ללמד צחו תורה הוא על הידיעה שנכנס בלבה שזה מזיק לה כמ"ש כיון שנכנס חכמה בלבו נכנס צו ערמומית, ולפ"ז אין נפ"מ מאיזה ד' צל לה הידיעה אם ע"י לימוד או מקבלת אבי, והמהרי"ל הביא רא"י מדורו של חזקי' דקבלת האבות מותר, ולא אסור אלא לימוד הצנת המקורות. — ודורו של חזקי' שה"י מלא תורה סגי בקבלת האבות, אבל צדור האחרון נשתנה במלצ לגרעיותא ולא סגי בקבלת האבות והאמרות

לריב ללמוד הדרשות ומקורס צידיעה צרורה. — ולפ"ז עכשיו דאין צדיקת סוטה אף לדעת צ"ע אין חויב ללמד את צחו תורה. — ולפי מה שנתבאר דגם לדעת צ"ע אין החויב ללמדה תורה אין להקשות לפ"ז דא"כ למה כתב הב"י דהטור פסק כר"א אם גם צ"ע מודה דאין חויב עכשיו ללמדה תורה, דשפיר פסק הטור כר"א בזה דאמר דהוי כמלמדה תיפלות, משא"כ צ"ע לא ס"ל דהוי כמלמדה תיפלות.

סימן נא. עוד מטעם אחר אין ללמד את צחו תורה, דהרי אסור ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון. וגם צמי שאין תוכו כצרו אסור, והפלוגתא הוא צתם שאין יודעין צו מה הוא. — ואף כי בשאר איסורין שצחורה סמכין לחזקה כשרות, מ"מ גצי לימוד הצורה החמיר ר"ג ואמר כל תלמיד שאין תוכו כצרו אל יכנס לציה"מ והצריך צחינה גם על פנימיות לבו של התלמיד.

סימן נב. להצין טעמו של ר"ג שהחמיר כ"כ צוה נראה משום דמדה לי ללימוד הצורה לנשים שאמרו צירושלמי ישרפו ד"ת ואל ימסרו לנשים אף שיש לכן חזקה כשרות, דיותר צריך להחמיר בלימוד הצורה ולירד לסוף דעתם כי המכשול של תלמידים שאינם מהגונים גדול הוא, כמו שהצריך הרמב"ם ז"ל וכתב שהם המחרצין את העולם והמכצין נרה של תורה. — וכן איחא צצ"ר כל פירצה שאינה מן הגדולים אינה פירצה וכו'. — ולא מחזקין צחזקה כשרות אלא צענין שלא להכשול אחרים צאיסור צמיד וצשאלע נפש, אבל ענין תוכו כצרו זה תלוי צשלימות המדות. — והצוה לצבנות האריך צשער הפרישות דגם צרוצ אנשי הצורה מתגבר ירם להטות לצבס מדך האמת, וחי"ה שאין מדותיו מתוקנים ואין תוכו כצרו הוא מזיק מאוד לדורו. ולכן החמיר מאוד ר"ג שאל יכנס רק מי שהוא תוכו כצרו. — ואחז"ל הוומד תורה לתלמיד שאינו הגון כזרק אצן למרקולים, וכי הפרישה העטם דכמו הזורק אצן למרקולים אף שמכין לצות הע"ז מ"מ עצירה היא צידו, כן גם צלומד לתלמוד שאינו הגון אף שכונתו למזה עצירה היא צידו.

סימן נג. גם יש הרבה צחינות צענין תוכו כצרו דמנינו לפעמים שסמכו על דעתם אף שהאדם

חיוב, והאיך תאמר ולונו, וע"כ שהאגור סובר שתוכל לומר ולונו גם על מה שפטורות, אלא שאין צדק איסור.

סימן בן. הגר"א ז"ל הכריע בדעת החוס' דנשים מצרכות על מ"ע שהז"ג, ודחה דברי המג"א שגם האגור דהאיך תאמר ולונו כיון שמיטע הקרא צניכס ולא צנותיכס. — וצריך להבין לפי"ז איך פסק בהתוס' דמצרכות על כל מ"ע שהז"ג, דאיך תוכל לומר ולונו דהא פטורות לגמרי.

סימן בן. וצנכות היעצ"ן ז"ל כ' ליישב למה אין להביא ראיה מהך דאשכ עולה למנין ז', ולדבריו לא צריכין לדחוק כישוב החוס'. אלא שאין צחירותו שום חידוש. — אולם אינו מוכן מש"כ דנשים חייבין בחושבנ"פ, דהינה שאין צדק איסורא אצל גם חיובא לית צד. ואולי כונתו על הדינים השייכין צכו שזה מחויבין לדעת. — וחומר האיסור ללמוד עם נשים מה שאסרו חז"ל נוכל ללמוד ממה שאמר ר"א ישרפו ד"ת ואל ימסרו לנשים, וע"כ שראו צדק היקף גדול, ואין צדק שום אדם לצטל דיבור מדצריהם.

סימן מה. ויש תולים צוקי סרוקי צהפץ חיים ז"ל כאילו התיר ללמוד צמנינו עם הנשים מה שאסרו חז"ל, וזהו הולאה שם רע על אותו צדיק, כי לא התיר מעולם מה שאסור מדינא, אלא מה שנהגו שלא ללמוד עם הנשים כלל רק סמכו על קבלת האצות, וע"ז כתב דצמנינו שנתרופף הקבלה מותר ללמוד דזה אינו אסור מצד הדין, וגם דייק לכתוב ללמדס חומש, ולא פירש"י ודרשות חז"ל שזה אסור.

סימן צמ. מלשון הח"ח צליקוטי הלכות שנו משמע דאין לאשה ללמוד רק הדינים השייכים לה, אולם ממשמעות הפוסקים משמע דחייבות ללמוד כל הדינים שמחויבות הנשים להנשים, וכן הוא משמעות לשון הרמ"א.

סימן ג. צריך להשיג צעין פקוחה על חינוך הצנות וצפרע להרחיקס מספרים חילוניים שהוא שורש כל אצות חיקין ומעיל ארם צנפס וכל צדאי לא ישובין. — ומעיל על האצות ומנהלי צחי הספר להשיגה צהשגחה מעולה להעמיד זרע צרוטי כ"י.

שעפ"י רוב גם הם אינם צקיאום צבהלכות, ולכן לעת כואת יש צורך לחנך הצנות צאחה חינוך כשר.

סימן מג. גם מהשוצה מהר"ל עלמו משמע שחלו צמנצ הדור, וכתב על דורו שצריכות לידע עכ"פ האסור והמותר אלא שגני לה צקבלת האצות. — ואולי חשש המהר"ל ללמד לצנות אף המותר מחשש שלא תמשוך ללמוד האסור. — מ"מ זה צרור שמוכרחות לידע האסור והמותר וצדורינו לא סגי צקבלת האצות כאשר נתצאר, שהרי גם הם צריכין לאותו דבר. — ולדינא פסק הרמ"א דחייבת האשה ללמוד דינים השייכים לה, וזהו כדברי הס"ח וצני ישראל יולאין ציד רמ"א.

סימן מד. והצ"י צא"ח כ' צגס האגור דנשים מצרכות צרכה"ת, דלא אמרו דמלמדס חיפלות אלא צחושצנ"פ, ותמך יסודתו על הסמ"ג, אולם גם פוסקים אחרים ס"ל כן. — ולדעת הר"י צחוס' ר"ה דנשים מצרכות על מ"ע שהז"ג מדטולין למנין שצעה לכאורה משמע דס"ל שהנשים אין חייבות ללמוד הדינים השייכים להן ודלא כהסמ"ג. — ואולי י"ל צדעת הר"י דסובר דמה שמחויבין ללמוד הדינים שלהן אינו צשביל ת"ת אלא צשביל קיום המלות, כמו שנתצאר לעיל צענין סצרת החת"ם אצל ריבית, ולכן דייק לה"י דמצרכות על מ"ע שהז"ג.

סימן מה. גם הצרכי יוסף הקשה לפי מה דאמרין לצריכות הנשים ללמוד הדינים השייכים צכו א"כ מאי פריך הגמ' צגי אסכרה נשים יוכיחו הלא גם הם חייבים צדינים דידכו. — ורצה לתרץ דאי צקיאוי צכס חו אין חיוב עליהם ללמוד. — ולא הרווחנו צזה כלום דעדיון צריכה ללמוד עד שחדע ועל זמן זה יש מליאות אלאס עון ציעול חורה. — ונראה דכונתו שאין החיוב עליהם מצד ת"ת אלא מצד קיום המלות. — ואף שהצ"י הכריע דנשים אין מצרכות על מלות שהז"ג מ"מ העתיק דברי האגור דמצרכות צרכה"ת, וע"כ דס"ל דצחורה יש חלק שמחויבות צה הנשים ואינו דומה לשאר מ"ע שהז"ג שפטורות לגמרי. — ומ"ש האגור דצחושצנ"כ לא הוי כמלמדס חיפלות אף אם נימא דמותר לכחילה, אצל פשיעא דאין צדק

מפתח

תורה

בראשית

ה, ג, ויולד בדמותו כצלמו, מאמר ג.
סימן כז, עמוד תל.
נח

ו, ית, והקימותי את בריתי אתך, מאמר
ב, סימן מה, עמוד רמו.
ט, כה, ויאמר ארור כנען, מאמר ב,
סימן מג, עמוד רמד.
ט, כז, יפת אלקים ליפת, מאמר א,
סימן יב, עמוד לב.
יא, א, שפה אחת ודברים אחדים, מאמר
ב, סימן נג, עמוד רנג.
יא, ז, הבה גרדה ונבלה שם שפתם,
מאמר ג, סימן יט, עמוד תכג.

לך

יב, י, וירד אברם מצרימה, מאמר ב,
סימן יח, עמוד רטו.
יב, ה, ויצאו ללכת ארצה כנען, מאמר
ב, סימן קכד, עמוד שלה.
יב, טו, ולאברם היטיב בעבורה, מאמר
ב, סימן קו, עמוד שיב.
יד, יג, ויגד לאברם העברי, מאמר ג,
סימן טז, עמוד תכ.
טו, יא, וישב אותם אברם, הקדמה
עמוד יח.
טו, יג, ידוע תדע כי גר יהיה זרעך,
מאמר א, סימן עט, עמוד זה.
טו, יד, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול,
מאמר ב, סימן קו, עמוד שיב.
טו, יז, ויהי השמש באה ועלטה, מאמר
ב, סימן קיג, עמוד שיה.

וירא

יח, כו, אם אמצא בסדום וגר ונשאתי
לכל המקום בעבורם, הקדמה עמוד טו.
יט, ה, ונדעה אותם, מאמר ב, סימן
לו, עמוד רלז.
כא, יט, ויפקח אלקים את עיניו, מאמר
ב, סימן קכא, עמוד שכט.

כב, יב, אל תשלח ירך אל הנער, מאמר
ב, סימן קיג, עמוד שיט.

תולדות

כו, כב, כי עתה הרחיב ה' לנו ופריונו
בארץ, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שע.

וישלח

לב, ט, והיה המחנה הנשאר לפליטה,
מאמר א, סימן קיא, עמוד ככג.
לה, כב, וישכב את בלהה, מאמר א,
סימן קלא, עמוד קלו.

ויגש

מו, ד, אנכי ארד עמך מצרימה, מאמר
א, סימן סד, עמוד ט.
מו, לט, ויעל לקראת אביו גושונה, מאמר
ב, סימן קכט, עמוד שמ.

ויחי

מט, יא, אוסרי לגפן עירה, הקדמה
עמוד יח.

שמות

ב, א, וילך איש מבית לוי, מאמר ב,
סימן כא, עמוד ריח.
ב, כא, ויואל משה לשבת את האיש,
הקדמה עמוד יז.
ב, כג, ויאנחו בני ישראל מן העבודה,
מאמר א, סימן עט, עמוד צח.
ו, א, כי ביד חזקה ישלחם, מאמר א,
סימן טז, עמוד לה.

וירא

ו, כ, ויקח עמרם את יוכבד ודדתו,
מאמר ב, סימן כא, עמוד ריח.
יא, ה, וירדו כל עבדיך אלה אלי, מאמר
א, סימן טז, עמוד לה.

בא

יב, ו, והי לכם למשמרת, הקדמה ע' ת.
יב, לו, ויגצלו את מצרים, מאמר א,
סימן יט, ע' לו. מאמר ב, סי' קי, ע' שטז.
יב, לח, וגם ערב רב עלה אתם, מאמר
ג, סימן כז, עמוד תל.

יב, לט, ולא יכלו להתמהמה, הקדמה
עמוד יח.

בשלח

טו, כו, אם שמוע תשמע בקול ה'א,
מאמר ג, סימן טו, עמוד תיט.

יתרו

יח, כא, אנשי חיל, ורש"י שם, מאמר
א, סימן קנט, עמוד קנו.
כ, ב, אנכי ה'א אשר הוצאתיך, מאמר
א, סימן מה, עמוד נט.
כ, ז, לא תשא, הקדמה עמוד ה.

משפטים

כא, לג, ולא יכסנו, מאמר ב, סימן ה,
עמוד רב.
כב, כז, ונשיא בעמך לא תאור, מאמר
א, סימן קלב, עמוד קלח.
כג, ב, אחרי רבים להטות, מאמר א,
סימן קנד, עמוד קנד.
כג, דה, כי תפגע, כי תראה, מאמר
ב, סימן עג, עמוד רעב.
כג, ז, ונקי וצדיק אל תהרוג כי לא
אצדיק רשע, מאמר א, סימן מ, עמוד נב.
כג, ח, ושוחד לא תקח כי השוחד יעור
עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים, הקדמה
עמוד טז. מאמר א, סימן קמה, עמוד קמח.
סימן קעג, עמוד קסו.
כג, כט, לא אגרשנו מפניך שנה אחת,
מאמר ב, סימן לא, עמוד רל.
כג, לג, לא ישבו בארץ פן יחטיאו
אותך לך, מאמר ב, סימן ט, עמוד רח.
סימן נ, עמוד רנא.

כי תשא

לא, יג, אך את שבתותי תשמרו, מאמר
א, סימן סד, עמוד עט.
לב, א, כי זה משה האיש, מאמר א,
סימן מז, עמוד סא.
לב, יא, למה ה' יחרה אפך בעמך,
מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט.

לב, יז, קול מלחמה במתנה, הקדמה
עמוד טו.

לב, כז, שימו איש חרבו, מאמר א,
סימן קעו, עמוד קסט.

לב, ל, אתם חטאתם חטאה גדולה, מאמר
א, סימן קעו, עמוד קסט.

לב, לה, ויגוף ד' את העם על אשר עשו
את העגל, הקדמה עמוד ו.

לו, טו, וקרא לך ואכלת מזבח, מאמר
ב, סימן כז, עמוד רכו.

פקודי

מ, יח, ויקם משה את המשכן, מאמר
ב, סימן עא, עמוד ער.

ויקרא

א, יז, לא יבדיל, מאמר ב, ס"ה, ע"ר.
ד, כב, אשר נשיא יחטא, מאמר א,

סימן קג, עמוד קנב. סימן קנב, עמוד קנד.
ה, א, ושמעה קול אלה, מאמר א, סימן

קטו, עמוד קכז.
שמיני

ט, ו, זה הדבר אשר צוה ה' תעשו,
מאמר ב, סימן קמה, עמוד שנט.

תזריע

יב, ג, ביום השמיני ימול, מאמר ג,
סימן ל, עמוד תלד.

יג, כולו הפך לבן טהור הוא,
מאמר א, סימן קסט, עמוד קסג.

אחרי

יח, ג, כמעשה ארץ מצרים אשר אני
מביא אתכם שמה, מאמר ב, סימן קלא,

עמוד שמג.
יח, כה, ותקיא הארץ את יושבי, מאמר

ב, ס"י, ככז, עמוד שלו, ס"י קל, עמוד שמא.
יח, כח, ולא תקיא הארץ אתכם, מאמר

א, סימן קב, עמוד קיג. מאמר ב, סימן
מג, עמוד רמד. סימן קל עמוד שמא.

קדושים

יט, יב, ולא תשבעו בשמי לשקר,
הקדמה עמוד ה.

יט, יז, ולפני עור לא תתן מכשול,
מאמר א, סימן קכט, עמוד קלה.

יט, יז, הוכח תוכיח, מאמר א, סימן
קעה, עמוד קעא.

יט, יז, ולא תשא עליו חטא, מאמר
א, סימן נג, עמוד רנג.

יט, כה, וכי תבואו אל הארץ, מאמר
ב, סימן קכה, עמוד שלה.

כ, ה, ושמתי אני את פני באיש ההוא
ובמשפחתו, מאמר א, סימן קמ, עמוד

קמד. מאמר ב, סימן קלו, עמוד שנ.
אמור

כב, ג, ונכרתה הנפש ההיא, מאמר ב,
סימן כז, עמוד רכה.

בהר

כה, כה, כי ימוך אחיך, מאמר א, סימן
יט, עמוד לז. מאמר ב, ס"י קי, עמוד שטז.

כה, לא, גאולה תהי' לו, מאמר ב,
סימן עא, עמוד רסח.

כה, לח, להיות לכם לאלקים, מאמר ב,
סימן כה, עמוד רכז.

כה, מה, מבני החוששים הגרים עמכם
מהם תקנו עבד ואמה, מאמר ב, סימן

לב, עמוד רלא.
כו, ב, את שבתותי תשמורו ומקדשי

תיראו, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שנט.
בחקותי

כו, לב, והשימותי אני את הארץ, מאמר
ב, סימן קלח, עמוד שנב.

כו, לג, ואתכם אזרה בגוים, מאמר א,
סימן יז, עמוד לו. מאמר ב, סימן קי,

עמוד שיז.
כו, לה, אז תרצה הארץ את שבתותי,

מאמר ב, סימן קמח, עמוד שסא.
כו, לו, וכשלו איש באחיו, מאמר ב,

סימן קלו, עמוד שנ.
כו, מב, והארץ אזכור, מאמר ב, סימן

עא, עמוד ער.
כו, מג, והארץ תעזב, מאמר ב, סימן

מג, עמוד רמד.
נשא

ה, ב, צו את בניי וישלחו מן המחנה,
מאמר ב, סימן קט, עמוד שיד.

ז, א, ויהי ביום כלת משה, מאמר א,
סימן סד, עמוד עח.

ז, פט, וישמע את הקול מדבר אליו,
מאמר ג, סימן טו, עמוד תיט.

בהעלותך

ט, טו, וביום הקים את המשכן, מאמר
א, סימן סד, עמוד עח.

ט, כג, על פי ה' יחנו ועל פי ה' יטעו,
מאמר ב, סימן קכט, עמוד שמ.

יא, טז, והתייצבו שם עמך, מאמר א,
סימן קג, עמוד קנא.

שלח

יג, ג, וישלח אותם משה, מאמר א,
סימן ו, עמוד רב.

יג, כג, ואשכול ענבים אחד, מאמר א,
סימן טו, עמוד פכ.

יג, כח, אפס כי עז העם היושב בארץ,
מאמר ב, סימן קלא, עמוד שמג.

יג, ק, עלה וצלה, מאמר ב, סימן ו,
עמוד רב.

יג, לב, ארץ אוכלת יושבי, מאמר ב,
סימן מ, עמוד רמא.

יד, דט, טובה הארץ מאוד מאוד וגרי
אך בה' אל תמרודו, מאמר ב, סימן קלג,

עמוד שמו.
יד, ט, סר צלם מעליהם, מאמר ב,

סימן קלא, עמוד שמג.
יד, כא, חי אני וימלא כבודי את כל

הארץ, מאמר ב, סימן קי, עמוד שטז.
יד, כג, וכל מנאצי לא יראוה, מאמר ב,

סימן ו, עמוד רג.
יד, מא, למה זה אתם עוברים את פי ה',

מאמר ב, סימן קיז, עמוד שכא.
טו, כד, והיה אם מעיני העדה נעשתה

לשגגה, מאמר א, סימן קמט, עמוד קנ.
טו, לא, כי דבר ה' בזה, מאמר ב,

סימן קכז, עמוד שלה.
טו, לט, וראיתם אותו וזכרתם את כל

מצות ד', מאמר ב, סימן לד, עמוד רלד.
טו, מ, והייתם קדושים לאלקיכם, מאמר

ב, סימן סט, עמוד רסז.
קרח

טו, טו, אל תפן אל מנחתם, מאמר ב,
סימן נג, עמוד רנג.

יז, ג, כי הקריבוים לפני ה' ויקדשו,
מאמר ב, סימן עא, עמוד ער.

יז, ה, ולא יהי' כקרח וכעדתו, מאמר
ב, סימן נג, עמוד רנג.

חקת

יט, כז, זאת החורה אדם כי ימות באהל, מאמר ב, סימן יט, עמוד רטז.

בלק

כב, כ, קום לך אתם, מאמר ב, סימן קיה, עמוד שכו.

כג, ה, וישם ה' דבר בפי בלעם, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט.

כד, כט, לא איש אל ויכזב, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט.

כה, ה, מה טובו אהליך יעקב, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט.

כז, ו, יול מימ מדליו, מאמר ג, סימן ה, עמוד תיא.

כח, א, וישב ישראל בסיים, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט.

כח, ו, והמה בוכים פתח האהל, מאמר ב, סימן קמג, עמוד שנו.

פנחס

כז, כא, ולפני אלעזר הכהן יעמוד וישאל לו במשפט האורים, מאמר ב, סימן יג, עמוד ריא.

מטות

ל, ג, לא יחל דברו, מאמר ב, סי עה, עמוד רעד.

ל, יג, אישה הפרם וה' יסלח לה, מאמר ב, סימן כב, עמוד ריט.

מסעי

לג, נב, והורשתם את הארץ, מאמר ב, סימן א, עמוד קצז.

לג, נה, ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם והי' אשר תותירו מהם לשיכם בעיניכם, מאמר א, סימן קכט, עמוד קלה.

לג, נו, כאשר דמיתו לעשות להם אעשה לכם, מאמר ב, סימן ה, עמוד ראו.

לד, ב, כי אתם באים אל הארץ כנען, מאמר א, סימן קכז, עמוד קלב, מאמר ב, סימן קיג, עמוד שיט.

לד, ב, זאת הארץ אשר תפול לכם לנחלה, מאמר ב, סימן ה, עמוד ראו.

לד, ב, ארץ כנען לגבולותיה, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמד.

לה, לד, ולא תטמא את הארץ, מאמר ב, סימן קלו, עמוד שמש.

לה, לו, ולא תטמא את הארץ, מאמר ב, סימן מד, עמוד רמה.

דברים

א, ז, ובואו הר האמורי, מאמר ב, סימן א, עמוד קצז.

א, יו, לא תגורו מפני איש, מאמר א, סימן קיב, עמוד קכה.

א, כא, עלה רש, מאמר ב, סימן א, עמוד קצז. סימן ה, עמוד רב.

א, כה, ויאמרו טובה הארץ, ורש"י שם, מאמר א, סימן קעז, עמוד קסו.

זאתחנן

ג, כז, אל תוסף דבר אלי, מאמר ב, סימן קד, עמוד שט.

ד, ט, השמר לך ושמרו נפשך מאור, מאמר ב, סימן קנד, עמוד שסז.

ה, ט, והודעתם לבניך ולבני בניך, מאמר ג, סימן ל, עמוד הלג.

ה, יד, ואותי צוה ה', מאמר א, סימן קסה, עמוד קנט.

ה, כה, כי תוליד בנים וגוי ונורשתם, מאמר א, סימן צו, עמוד קי. סימן קנג, עמוד קנד. מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלו.

ה, כז, עמוד שסט.

ה, כח, ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם, מאמר א, סימן ה, עמוד כה. סימן קו, עמוד קיה. סימן קיט, עמוד קל.

ה, מאמר ב, סימן קנג, עמוד שסו.

ה, לד, ובמלחמה וביד חזקה, מאמר א, סימן טז, עמוד לה. סימן עט, עמוד צה.

ה, מד, וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, הקדמה עמוד ט.

ה, א, ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, מאמר ג, סימן יא, עמוד תיד. סימן כא, עמוד תכו.

ה, כז, שובו לכם לאהליכם, מאמר ב, סימן ה, עמוד רב.

ו, ה, בכל נפשך ובכל מאורך, מאמר ב, סימן נט, עמוד רנח.

ז, ב, לא תחנם, מאמר ב, סימן ט, עמוד רח.

ז, י, ומשלם לשונאיו אל פניו להאבירו, מאמר ב, סימן מו, עמוד רמו. סימן נג, עמוד רנג. מאמר ג, סימן לו, עמוד תלט.

עקב

ה, א, למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמד.

ה, ט, ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, מאמר ב, סימן מא, עמוד רמב.

ה, י, ואכלת ושבעת וברכת, מאמר ב, סימן פט, עמוד רצב.

ט, ו, ממרים הייתם עם ד', מאמר א, סימן קסט, עמוד קסג.

ט, כב, וזאת חטאתכם אשר עשיתם את העגל, מאמר א, סימן צב, עמוד קח.

ט, כג, עלו ורשו את הארץ, מאמר ב, סימן א, עמוד קצז. סימן ה, עמוד רב.

ט, כז, ותמרו את פי ה', מאמר ב, סימן א, עמוד קצז. סימן ה, עמוד רב.

י, יא, אשר נשבעתי לאבותם לחת להם, מאמר ב, סימן קטו, עמוד שכב.

י, יב, מה ה"א שואל מעמך, מאמר א, סימן מ, עמוד כד.

י, טז, ומלתם את ערלת לבבכם, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שנט.

י, יז, כי ה"א הוא אלוקי האלקים, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שנט.

י, כ, את ה"א תירא וגוי ובשמו תשבע, מאמר ב, סימן עז, עמוד רעו. תוכן העניינים עמוד שפה.

יא, יב, ארץ אשר ה"א דורש אותה תמיד, מאמר ב, סימן ה, עמוד ראו.

יא, יג, יהיה אם שמוע וגוי ואספת דגנך, מאמר ב, סימן קכה, עמוד שלה.

יא, טז, השמרו לכם פן יפתח לבבכם, מאמר א, סימן קד, עמוד קטו. סימן קעו, עמוד קסט. מאמר ב, סימן מג, עמוד רמב.

יא, טז, וסרתם ועבדתם וגוי וחרה אף ה' בככם, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלו.

יא, יט, ולמדתם אתם את בניכם, מאמר ג, סימן א, עמוד תג. סימן ג, עמוד תו.

יא, יט, לדבר בם, מאמר ג, סימן יא, עמוד תיד.

יא, כג, וירשתם גוים גדולים ועצומים מככם, מאמר ב, סימן א, עמוד קצז.

יא, כד, כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם, מאמר ב, סימן כב, עמוד רכ.

ראח

יא, לא, וירשתם אותה וישבתם בה, מאמר ב, סימן א, עמוד קצה. סימן סד, עמוד רטב. סימן קא, עמוד שו. סימן קיו, עמוד שכד.

יב, ב, אבד תאבדון את כל המקומות, מאמר א, סימן צ, עמוד קו. מאמר ב, סימן קכט, עמוד שמ.

יג, ב, אשר אתם יורשים אותם, מאמר א, סימן צג, עמוד קח.

יד, ה, כי מנסה היא אתכם, הקדמה עמוד ה. מאמר א, סימן פח, עמוד קה. סימן קנא, עמוד קנג.

יז, ה, כי דבר סרה, הקדמה עמוד יד.

יח, ט, לא תחמול ולא תכסה עליו, מאמר א, סימן קיב, עמוד קכה. סימן קפה, עמוד קעה. מאמר ג, סימן ג, עמוד תכד. סימן כו, עמוד תכט.

יט, יח, ולא ידבק בידך מאומה, מאמר ב, סימן קלג, עמוד שמו.

יז, כג, למען תלמד ליראה, מאמר ב, סימן מה, עמוד רלו. מאמר ג, סימן ט, עמוד תיב.

יז, כט, למען יברכך היא בכל מעשה ידך אשר תעשה, מאמר א, סימן מה, עמוד נח. סימן עו, עמוד צב.

טז, ג, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, למי יחיד, מאמר א, סימן יט, עמוד לו.

טז, טז, יראה כל זכורך במקום אשר יבחר, מאמר ב, סימן קל, עמוד שמא.

שופטים

טז, יט, כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים, מאמר א, סימן קכט, עמוד קה.

יז, ה, על מי שנים עדים, מאמר א, סימן ק, עמוד קיב.

יז, ט, אל השופט אשר יהיה בימים ההם, מאמר א, סימן קסא, עמוד קנו. מאמר ב, סימן צה, עמוד רצט.

יז, יא, לא תסור, מאמר ב, סימן ו, עמוד רב.

יז, טו, לא תוכל לתת עליך איש גכרי, מאמר א, סימן פט, עמוד קו.

יז, יז, ולא ירבה לו נשים ולא יסור

לכבו, מאמר א, סימן קכט, עמוד קלה. מאמר ב, סימן מג, עמוד רמג.

יח, ט, לא תלמוד לעשות כתועבות הגוים ההם, מאמר ג, סימן לא, עמוד חלד. יח, טו, אליו תשמעון, מאמר א, סימן קכג, עמוד קלב.

יח, כב, לא תגור ממנו, מאמר ג, סימן כו, עמוד תכט.

יט, יט, כאשר זמם לעשות, מאמר א, סימן קג, עמוד קגב.

כ, ה, ולא תנכו, מאמר ב, סימן סה, עמוד רטב.

כ, ו, מי האיש אשר נטע כרם, מאמר ג, סימן ב, עמוד תז.

כ, ז, ומי האיש אשר ארש אשה, מאמר ג, סימן ב, עמוד תז.

כ, י, כי תקרב אל עיר, מאמר ב, סימן כה, עמוד רכב.

כ, טז, לא תחיה כל נשמה, מאמר ב, סימן יב, עמוד רי.

כ, יז, החרם תחרימם, מאמר ב, סימן א, עמוד קצז.

כ, יח, למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם, מאמר ב, סימן ה, עמוד רא.

תצא

כא, טו, כי תהיין לאיש שתי נשים, מאמר ג, סימן לא, עמוד חלד.

כב, ה, לא יהי כלי גבר על אשה, מאמר א, סימן קלה, עמוד קמ.

כב, ו, כי יקרא קן צפור, מאמר א, סימן צא, עמוד קו. מאמר ב, סימן ח, עמוד רו. סימן ע, עמוד רטז.

כב, ח, כי תבנה בית חדש, הקדמה עמוד י.

כב, ח, לא תשים דמים בביתך, מאמר ב, סימן קנד, עמוד שסז.

כג, י, ונשמרת מכל דבר רע, מאמר ג, סימן ב, עמוד תד.

כג, טו, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, מאמר א, סימן קלה, עמוד קמ. מאמר ב, סימן טז, עמוד ריג.

כג, טז, לא תסגיר עבד אל אדוניו, מאמר ב, סימן ז, עמוד רד. סימן קו, עמוד שיא.

תבא

כג, כא, לנכרי תשיך, מאמר ג, סימן לא, עמוד חלד.

כד, ד, ולא תחטיא את הארץ, מאמר ב, סימן מד, עמוד רמה.

כה, יד, זכור, לא תשכח, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלו.

תבא

כה, כו, ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת, הקדמה עמוד יא. מאמר ג, סימן י, עמוד תיג.

כה, כט, והיית ממשש בצהרים, מאמר ב, סימן קכ, עמוד שכז. סימן קנו ע' שע.

כה, מז, תחת אשר לא עבדת את היא בשמחה וטובטו לבב, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שעא.

כה, נט, והפלא ה' את מכותך, הקדמה עמוד ה. מאמר א, סימן קסג, עמוד קנת.

כה, נט, חללים רעים ונאמנים, מאמר א, סימן קלו, עמוד קמא.

נצבים

כט, ט, אתם נצבים היום, מאמר ג, סימן לב, עמוד תלו.

כט, יז, כי את אשר ישנו פה וגו' ואת אשר איננו פה, הקדמה עמוד יז. מאמר א, סימן לד, עמוד מה.

כט, טז, ותראו את שקוציהם עץ ואבן, מאמר ג, סימן כט, עמוד תלב.

כט, כב, גפרית ומלח שריפה כל ארצה, מאמר ב, סימן ה, עמוד רא.

כט, כב, כמהפכת סדום ועמורה, מאמר ב, סימן לו, עמוד רלו.

כט, כה, הנסתרות להי אליקינו, מאמר ג, סימן מ, עמוד חמג.

ל, ב, ושבת עד ה' אלקיך, מאמר א, סימן מא, עמוד נה. מאמר ב, סימן קט, עמוד שיד.

ל, ב, ושבת עד ה' אלקיך, מאמר א, סימן מ, עמוד נא. סימן פ, עמוד קא.

מאמר ב, סימן קט, עמוד שיד. סימן קלג, עמוד שמו.

ל, יג, לא מעבר לים היא, מאמר ג, סימן ו, עמוד תט.

ל, כ, לאהבה את היא לשמוע בקולו ולדבקה בו, מאמר ב, סימן קכג, ע' שלב

וילך

לא, יב, הקהל את העם האנשים והנשים והסוף, מאמר ג, סימן לב, עמוד חלו. סימן מז, עמוד תנא.
לא, יח, ואנכי הסתר אסתיר פני, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שסט.
לא, יט, ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, מאמר א, סימן קסד, עמוד קנח. לא, כא, כי לא תשכח מפי זרעו, מאמר א, סימן קסג, עמוד קנח. סימן קסח, עמוד קסא. מאמר ג, סימן ז, עמוד תי.

האזינו

לב, ת, יצב גבולות עמים, מאמר ב, סימן קנג, עמוד שסו.
לב, טו, וינבל צור ישועתו, מאמר א, סימן ק, עמוד קיא.
לב, ל, אם לא כי צורם מכרם והי הסגרים, מאמר ב, סימן לא, עמוד רלא.

ברכה

לג, ה, ולווי אמר, מאמר ג, סימן טו, עמוד תיט.
לג, יח, שמח וזבולן בצאתך ויששכר באהלך, מאמר ב, סימן קב, עמוד שז. לה, ד, וזאת הארץ וגו' לזרעך אתננה הראיתך בעיניך, מאמר ב, סימן קיג, עמוד שכ.
לה, י, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, מאמר א, סימן לו, עמוד מת.

תרגום אונקלוס

וישב — ואת כל אשר עושים שם הוא הי עושה, במימרי' הוה מתעביד, מאמר א, סימן נג, עמוד סח. סימן סה, ע' פא. בשלח — ביד רמה, בריש גלי, מאמר א, סימן טו, עמוד לה. סימן עט, עמוד צו. חשא — על העגל אשר עשו, על דאשתעבדו לעגלא, הקדמה עמוד ו.

תרגום יונתן בן עוזיאל

בלק — והמה בוכים, ואינון בכין וקרין שמע, מאמר ב, סימן קמג, עמוד שנו. פנחס — הנני גותן לו את בריתי שלום, ויחיי בחיי עלמא למבשרא באולתא בסוף יומיא, מאמר א, סימן ג, עמוד סב.

רשמי על התורה

נח — שפה אחת, לשון הקדוש, מאמר ג, סימן טו, עמוד תכ. סימן כח, עמוד תל. ומשם הפיצם, למד שאין להם חלק לעוה"ב, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג. לך — ואנשי סדום רעים, ואעפ"כ לא נמנע לוט מלשכון עמהם, הקדמה ע' טו. עמק המלך, שהמליכו את אברהם עליהם, מאמר ג, סימן טו, עמוד תכ. וירד העיט, רמו שיבא דוד בן ישי לכלותם וכו', מאמר א, סימן כה, עמוד מ.

ויצא — שוכב עלי, קיסל הקביה כל איי תחתיו, מאמר ב, סימן קט, עמוד שמ. כי אם בית האלקים, שנעקר הר המורד ובא לכאן, מאמר ב, סימן קט, ע' שמ. וישב — מעמק חברון, מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, מאמר ב, סימן יט, עמוד רטז.

מקץ — למה תתראו, למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים, מאמר א, סימן ס, עמוד עד. ויחי — ואגידה לכם, בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, מאמר א, סימן קסו, עמוד קנט. שמות — כי ביד חזקה ישלחם, מפני ידי החזקה, ומזרחי וגויא שם, מאמר א, סימן טז, עמוד לה. משפטים — לפניהם, שהמביא דיני ישראל בפני עכו"ם וכו' מייקר שם האלילים, מאמר א, סימן קא, עמוד קיג.

חשא — אך את שבתותי תשמורו, אע"פ שתהיו רדופין ווריוין וכו' שבת אל תדחה מפני, מאמר א, סימן סד, עמוד עט. כי זה משה האיש, כמין דמות משה הראה להם השטן, מאמר א, סימן מז, עמוד סא.

פקודי — המשכן משכן, ב"פ רמו למקדש שנתמשכן בשני חורבניו, מאמר א, סימן נח, עמוד עא. הוקם המשכן הוקם מאליו, מאמר א, סימן סד, עמוד עח.

ויקרא — אשר נשיא יחטא, אשרי הדור שהנשיא שלו גותן לב להביא כפרה על שגגתו, מאמר א, סימן קג, עמוד קנד. שמיני — ויצאו ויברכו, ע"י קרבנותיו

ועבודתו חשרה שכינה בכס, מאמר א, סימן סד, עמוד עח.

אחרי — כמעשה ארץ מצרים, שמעשיהם מקולקלים מכל האומות, מאמר ב, סימן קלא, עמוד שמג.

קדושים — קדושים תהיו, כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, מאמר ג, סימן לא, עמוד תלה. ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי וכו', מאמר א, סימן קג, עמוד קיד.

אמור — ונכרתה, יכול מצד זה לצד אחר, מאמר ב, סימן כו, עמוד רכה.

בהר — בהר סיני, מה שמיטה נאמרו כללותיהן ופרטותיהן, מאמר ג, סימן יב, עמוד תטו. באולה תהי לו, מיד, מאמר ב, סימן עא, עמוד רסח.

בחוקתי — והשימותי אני את הארץ, שלא ימצאו האויבים בה גת רות, מאמר ב, סימן קלת, עמוד שנב.

נשא — ויברך ה' וישמרך, הקביה הוא הגותן הוא השומר להצילם מהתגרות המלכויות, מאמר א, סימן ס, עמוד עג.

שלח — על פי ה', שלא עכב על ידו, ומזרחי וגויא שם, מאמר ב, סימן ו, עמוד רב. כולם אנשים, לשון חשיבות, מאמר א, סימן קמו, עמוד קמט. עלה צעלה, אפילו בשמים והוא אומר עשו סולמות ועלו שם, מאמר ב, סימן ו, עמוד רב. סר צלם מעליהם, מגינם וחוקם כשרים שבהם מתו, מאמר ב, סימן קלא, עמוד שמג. שקולה מצות ציצית כנגד כל המצות, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלד.

קרח — אל תפן אל מנחתם, אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג.

בלק — וקרקר כל בני שת, שכולם יצאו מן שת, מאמר א, סימן ע, עמוד פה. פנחס — ושאל לו, כשיצטרך לצאת למלחמה, מאמר ב, סימן יד, עמוד ריב.

מסעי — כי אתם עוברים וגו' והורשתם, על מנת כן תעברו, מאמר א, סימן צה, עמוד קט. והורשתם את הארץ מיושבי וזו וישבתם בה תוכלו להתקיים בה,

מאמר ב, סימן ה, עמוד רא. זאת הארץ, הוצרך לכתוב מצדני גבולי רוחותי, מאמר ב, סימן ה, עמוד רא. ואתחנן — ועבדתם שם אלהים, כתרגומו משאתם עובדים לאלהיהם וכו' כאלו אתם עובדים להם, מאמר א, סימן ה, עמוד כה, סימן קיט, עמוד קל. סימן קכה, עמוד קלב.

עקב — ובשמו תשבע, אם יש בך כל המדות הללו אתה ראשי להשבע בשמו, מאמר א, סימן כז, עמוד מא. — לדבר בם, מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו משיח עמו בלה"ק, מאמר ג, סימן ד, עמוד תח. סימן טו, עמוד תכ. שופטים — אל השופט אשר יהי בימים ההם, אין לך אלא שופט שבימך, מאמר א, סימן קסא, עמוד קנז. שופטים — תמים תהי, התהלך עמו בתמימות, מאמר א, סימן קג, עמוד קיד. תבוא — אשר יהי בימים ההם, אין לך אלא כהן שבימך כמו שהוא, מאמר א, סימן קסא, עמוד קנז. נצבים — ושב שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם, ועוד שגדול יום קבוץ גלויות, מאמר ב, סימן קט, עמוד שטו.

נביאים

יהושע

א, ת, והגית בו יומם ולילה, מאמר ג, סימן לו, עמוד תלח. יא, טו, ואת כל ארץ הגושן, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שם. טו, סג, ואת היבوسی וישבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם, מאמר ב, סימן יב, עמוד רי.

שופטים

א, כא, ואת היבوسی וישב ירושלים, מאמר ב, סימן יב, עמוד רי. ג, א, ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל, מאמר ב, סימן לא, עמוד רלא. ה, יא, צדקת פרונו בישראל, מאמר א, סימן יח, עמוד לו. מאמר ב, סימן קי, עמוד שטו.

שמואל א

א, כו, אל הנער הזה התפללתי, מאמר א, סימן קסה, עמוד קסא. ב, כב, אשר ישכבון את הנשים, מאמר א, סימן קלא, עמוד קלז. ט, ט, כי לגביא היום יקרא לפנים הרואה, מאמר ב, סימן כ, עמוד ריח. יד, כד, ויואל שאול את העם, הקדמה עמוד יז.

טו, טו, אשר חמל העם, מאמר א, סימן קמו, עמוד קמט. טו, כד, כי יראתי את העם ואשמע בקולם, סימן קמו, עמוד קמט. טו, ז, כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב, מאמר ב, סימן קכא, עמוד שכט. יח, יד, ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו, מאמר ב, סימן טו, עמוד ריב. כ, כט, כי זבח מפשחה לנו בעיר, מאמר ב, סימן מ, עמוד רמא.

כה, כט, ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע, מאמר ב, סימן מ, עמוד רמ. כו, יט, כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמור לך עבוד אלהים אחרים, מאמר א, סימן ד, עמוד כד. סימן ה, עמוד כה. מאמר ב, סימן א, עמוד קצו. סימן פו, עמוד רפו. סימן פט, עמוד רצב.

שמואל ב

ו, ו, וישלח עוזה אל ארון האלקים, מאמר ב, סימן קכא, עמוד שכט. יא, יא, וארוני יואב, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שנט. כא, א, ויהי רעב בימי דוד שלש שנים, הקדמה עמוד ו.

כא, א, אל שאול ואל בית הדמים, הקדמה עמוד ו. מאמר ב, סימן ט, ע' ריב.

מלכים א

ו, יב, והבית אשר אתה בונה, מאמר ב, סימן ה, עמוד רמו. ה, יג, בנה בניתי בית זבול לך, הקדמה עמוד ט. ה, טו, שמחים וטובי לב, מאמר ב, סימן כב, עמוד ריט. ט, כ, כל העם הותר מן האמורי החתי והפריזי החוי והיבוסים, מאמר ב, סימן כה, עמוד רכב.

יא, טו, כי ששת חדשים ישב שם, מאמר ב, סימן קמא, עמוד שנה. יא, כט, וימצא אותו אחי השילני בדרך, וגו' ושניהם לבדם בשדה, מאמר א, סימן קלד, עמוד קלט.

יח, מו, וישנס מתניו וירץ לפני אחאב, מאמר א, סימן קלב, עמוד קלת. כא, כה, רק לא ה' כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה', מאמר ב, סימן קנה, עמוד שסח.

כב, כ, מי יפתה את אחאב, ורלביג שם, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שסט.

מלכים ב

י, לו, בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל, מאמר ב, סימן קלח, עמוד קמב. יד, כה, הוא השיב את גבול ישראל, מאמר ב, סימן לא, עמוד רלא.

יד, כו, ויושיעם ביד ירבעם בן יהואש, מאמר א, סימן קלח, עמוד קמג. כב, ט, אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה', מאמר ב, סימן מה, עמוד רמו.

ישעיה

א, יב, כי תבואו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, ורשיי שם, מאמר א, סימן קג, עמוד קיד. מאמר ב, סימן מ, עמוד רמ. סימן מה, עמוד רמה. סימן מה, עמוד רמו. עמוד רמו. עמוד רמו. עמוד רמו. עמוד רמו.

א, טו, ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם, מאמר ב, סימן מה, עמוד רמו. עמוד רמו. עמוד שי.

ב, ג, כי מציון תצא תורה, מאמר ב, סימן ז, עמוד רה. סימן קמט, עמוד שסב. מאמר ג, סימן ט, עמוד תיב.

ה, כ, הוי האומרים לרע טוב, מאמר א, סימן קעו, עמוד קע.

ה, כג, מצדיקי רשע, מאמר ב, סימן קעת, עמוד קעב.

ו, ה, בחוך עם טמא שפחים אנכי יושב, מאמר א, סימן קסא, עמוד קעג.

ו, ז, וסר עונך וחסאתך תכופר, מאמר ב, סימן לח, עמוד רלח.

ח, יב, לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר, מאמר א, סימן קנז, עמוד קנד.

יא, ג, והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט, מאמר א, סימן לו, עמוד מז. כו, י, שם ירעה עגל ושם ירבץ, מאמר ב, סימן קט, עמוד שטו. כז, יא, ביבוש קצירה תשברנה, מאמר ב, סימן נ, עמוד רנא. כח, טז, המאמין לא יתוש, מאמר ב, סימן קכז, עמוד שלח. כט, יד, לכן הנני יוסף להפליא וגוי ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר, הקדמה עמוד ה. מאמר א, סי' קסג, ע' קנח. לא, ט, נאום ה' אשר אור לו בציון ותגור לו בירושלים, מאמר ב, סימן קכא, עמוד ששט. לג, ז, ואסף שללכם, מאמר ג, סימן מב, עמוד תמו. לה, י, ופדויי ה' ישובון, מאמר א, סימן מה, עמוד סב. מה, יג, וכל בניך למודי ה', מאמר ב, סימן קכ, עמוד שכז. מח, יא, למעני למעני אעשה, מאמר א, סימן נג, עמוד נג. מח, יז, אני היא מלמדך להועיל מדריךך בדרך תלך, מאמר ב, סימן קיה, עמוד שכו. מאמר ג, סימן כב, עמוד תכו. מח, כב, אין שלום אמר ה' לרשעים, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג. נב, יג, הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאוד, מאמר א, סימן לו, עמוד מה. נה, ז, יעזוב רשע דרכו, מאמר א, סימן מא, עמוד נד. ג, ו, גוי נתתי למכים, הקדמה עמוד יב. נט, טו, ותחי האמת נעדרת, מאמר א, סימן קעה, עמוד קסה. נט, טז, וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע, מאמר א, סימן מ, עמוד נב. ס, כא, ועמך כולם צדיקים, מאמר א, סימן מ, עמוד נג. ס, כב, אני ה' בעתה אחישנה, מאמר א, סימן מה, עמוד סב. סו, כ, והביאו את כל אחיכם מכל הגוים, מאמר א, סימן סח, עמוד פד. **ירמיה** ב, ז, ותבואו ותטמאו את ארצי, מאמר א, סימן קג, עמוד קטו. מאמר ב, סימן

מ, עמוד רמ. סימן קכב, עמוד של. סימן קלג, עמוד דשמ. ה, כד, ראיתי ההרים והנה רועשים וכל הנבעות התקלקלו, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שמ. ה, א, שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותי אם תמצאו איש, הקדמה עמוד טו. ח, טו, לעת מרפא והנה בעתה, הקדמה עמוד ה. ט, א, מי יתנני במדבר מלון אורחים, מאמר א, סימן קג, עמוד קיד. מאמר ב, סימן קנג, עמוד ששז. ט, יא, על מה אבדה ארץ, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמד. יד, יג, הנה הנביאים אומרים להם לא תיראו חרב ורעב לא יהי לכם, הקדמה עמוד יד. טו, א, שלא מעל פני ויצאו, מאמר ב, סימן קט, עמוד שיד. כה, יא, והיתה הארץ לשמה, מאמר ב, סימן ה, עמוד רמו. כז, כב, בבלה יבואו ושמה יהיו, מאמר א, סימן א, עמוד כא. כט, ה, בנו בתים ושבו, מאמר ב, סימן ג, עמוד קצט. סימן קיד, עמוד שכא. לג, כה, אם לא ברייתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת, מאמר ב, סימן קי, עמוד שטו. מד, יח, ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים, חסרנו כל, הקדמה עמוד ח. מח, יא, שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמדיו, מאמר ב, סימן כו, עמוד רכד. **יחזקאל** יא, יט, והסירותי לב האבן מבשרכם, מאמר א, סימן פ, עמוד ק. יח, ב, אבות יאכלו בוסר ושיני הבנים תקחינה, מאמר א, סימן לה, עמוד מו. כג, מח, וגושרו פל הנשים ולא תעשינה כמחכנה, מאמר ג, סימן לו, עמוד תלט. לג, כה, על הדם תאכלו וגוי והארץ

תירשו, ורשעי שם, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמה. לג, כו, עמותם על תרבעם וגוי והארץ תירשו, מאמר א, סימן קא, עמוד קיג. לה, ב, הוי רועי ישראל וגוי, מאמר א, סימן קנג, עמוד קנד. לו, ה, ואחם הרי ישראל ענטכם תתנו, מאמר א, סימן טו, עמוד פב. לו, יו, בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה, מאמר א, סי' קג, ע' קיד. לו, ז, ויהי קול בהנבאי והנה רעש, מאמר א, סימן ג, עמוד סד. **חושע** ב, כה, וזרעתי לי בארץ, מאמר ב, סימן קי, עמוד שטו. ה, ז, כרובם כן חטאו, מאמר א, סימן קנג, עמוד קנד. מאמר ג, סימן לט, ע' תמב. ה, יד, לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה, מאמר ג, סימן ל, עמוד תלג. סימן לו, עמוד תלט. ה, יז, חיבור עצבים אפרים הנח לו, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג. ו, ז, והמה כאדם עברו ברית, מאמר ב, סימן קיב, עמוד שיח. ח, יב, אכתב לו רבי תורתו כמו זר נחשבו, מאמר ב, סימן כד, עמוד רכב. י, יב, נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמו. יד, י, וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, מאמר ב, סימן מ, עמוד רמא. **עמוד** ב, ו, על מכרם בכסף צדיק, מאמר ב, סימן יט, עמוד רטז. ח, יאיב, הנה ימים באים וגוי ישוטט לבקש את דבר ה', מאמר א, סימן קסג, עמוד קנח. ח, יא, לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה', מאמר א, סימן קסט, עמוד קסג. **עזריה** א, כא, ועלו מושיעים בהר ציון, מאמר א, סימן צח, עמוד קי. **יזנח** ב, יא, ויאמר ד' לדג, מאמר ב, סימן יט, עמוד ריז.

קו, כג, לולי משה בחירו, מאמר ג, סימן לט, עמוד תמג.

קה, יב, לא תצא אלקים בצבאותינו, מאמר א, סימן לח, עמוד ג.

קטז, יג, כוס ישועות אשא, מאמר ב, סימן יז, עמוד ריד.

קיס, צב, לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי, הקדמה עמוד ט.

קיס, קבו, עת לעשות להי הפרו תורתך, מאמר ג, סימן ז, עמוד תיא.

קכו, א, אם הי לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו, מאמר ב, סי קכה, עי שלה.

קל, ד, כי עמך הסליחה למען תורא, מאמר א, סימן קג, עמוד קיד.

קלט, כא, הלא משנאיך הי אשנא ובתקוממך אתקוטט, מאמר א, סימן קעה, עמוד קעא.

מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג.

סימן קמב, עמוד שנו.

קלט, כב, תכלית שנאה שנאתים, מאמר א, סימן קעה, עמוד קעא.

קמב, י, למדני לעשות רצונך, מאמר ב, סימן קיג, עמוד שיט.

קמו, טו, אשרי העם שככה לו, מאמר א, סימן קג, עמוד קיד.

קמו, ב, בונה ירושלים הי נדחי ישראל יכנס, מאמר ב, סימן קט, עמוד שטו.

משל

א, י, אם יפתוך חטאים אל תאבה, הקדמה עמוד יב. מאמר א, סימן קיו, עמוד קכת.

מאמר ב, סימן קמב, עי שנו.

א, טו, אל תלך בדרך אתם מנע רגלך מנתיבתם, מאמר א, סימן קיו, עמוד קכת.

ב, יט, כל באי לא ישובוך, מאמר א, סימן קעו, עמוד קע.

מאמר ג, סימן ג, עמוד תנג.

ג, יד, אם ללצים הוא יליך, מאמר ב, סימן קיה, עמוד שכו.

מאמר ג, סימן יט, עמוד תכג.

סימן כב, עמוד תכו.

ד, טז, כי לא ישנו אם לא ירעו וגגולה שנתם אם לא ישלילו, מאמר א, סימן קיג, עמוד קכה.

סימן קנה, עמוד קנה.

מאמר ב, סימן קלו, עמוד שנ.

סימן קנג, עמוד שסז.

מאמר ג, סימן כב, עמוד תכו.

ד, כב, כי חיים הם למוצאיהם, מאמר ג, סימן יא, עמוד תיד.

ב, ב, יתיצבו עלי ועל משיחו, מאמר ב, סימן קט, עמוד שיד.

טו, א, מי יגור באהלך, מאמר ב, סימן קכא, עמוד שכט.

כט, יא, הי יברך את עמו בשלום, מאמר ב, סימן ה, עמוד רו.

לז, טו, סוד מרע ועשה טוב, מאמר ב, סימן ה, עמוד רו.

לז, טו, בקש שלום ורדפהו, מאמר ב, סימן עג, עמוד רעב.

לו, כד, מה מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ, מאמר ב, סימן קיה, עמוד שכה.

מט, טו, צורם לבלות שאול מזכול לו, הקדמה עמוד ט.

ג, יז, זובח לאלקים תודה, מאמר ב, סימן מה, עמוד רמו.

ג, טז, ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי, מאמר ב, סימן מה, עמוד רמו.

ט, ב, בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה, מאמר ב, סימן כז, עמוד רכא.

סו, ה, לכו וראו מפעלות אלקים גורא עלילה על בני אדם, מאמר ב, סימן יט, עמוד רטו.

עג, ט, שתו בשמים פיהם, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט.

עז, ג, כל הרע אייב בקדוש, מאמר ב, סימן קלט, עמוד שנג.

עז, ט, האפס לנצח חסדו, מאמר ב, סימן קלא, עמוד שמג.

עז, י, לא שמרו ברית אלקים, מאמר א, סימן כה, עמוד מ.

עב, ה, כי אתה תגחל בכל הגוים, מאמר ב, סימן קי, עמוד שיט.

פו, ב, שמרה נפשי כי חסיד אני, מאמר ב, סימן יז, עמוד רטו.

פס, ב, אז דברת בחזון לחסידך, מאמר ב, סימן יז, עמוד רטו.

צב, י, יתפרדו כל פועלי און, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג.

קב, כט, כי להי המלוכה ומושל בגוים, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שע.

קה, מד, ויתן להם ארצות גוים וגוי בעבור ישמרו חקיו ותורותיו יצורו, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמג.

סימן קו, עמוד שיב.

מרכה

ג, א, בונה ציון בדמים ירושלים בעולה, מאמר ג, סימן לט, עמוד תמב.

ז, ה, אל תאמינו ברע ואל תבטחו באלוף, מאמר א, סימן קעו, עמוד קע.

חבקות

ג, ו, ראה ויתר גוים, מאמר ב, סימן מו, עמוד רמו.

ג, ו, הליכות עולם לו, מאמר ג, סימן לה, עמוד תלו.

זכריה

ב, ט, ואני אהי לה גאום די חומת אש סביב, מאמר ב, סימן קכא, עמוד שכט.

ב, י, כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם, מאמר א, סימן יח, עמוד לו.

מאמר ב, סימן קי, עמוד שטו.

ג, ב, יגדע הי בך השטן וגוי הבוחר בירושלים, מאמר ב, סימן סח, עמוד רטו.

סימן קמט, עמוד שסא.

מלאכי

ב, יז, כל עושי רע טוב בעיני הי, מאמר א, סימן קלו, עמוד קמא.

ג, א, פתאום יבוא אל היכלו, מאמר א, סימן קלו, עמוד קמא.

ג, א, הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלה.

ג, ז, שובו אלי ואשובה אליכם, מאמר א, סימן מא, עמוד נד.

ג, יד, אמרתם שוא עבד אלקים, מאמר א, סימן קי, עמוד קכב.

ג, טו, מאשרים וזים וגוי בתנו אלקים וימלטו, מאמר א, סימן פח, עמוד קה.

ג, כג, הנה אנכי שולח לכם את אלי הנביא, מאמר א, סימן מא, עמוד נד.

סימן ג, עמוד סד.

סימן נג, עמוד סח.

סימן ע, עמוד פה.

כתובים

תהלים

א, א, אשרי האיש אשר לא הלך בצעפת רשעים וברוך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב, הקדמה עמוד טו. מאמר א, סימן קב, עמוד קלא.

ה, ו, נצו מעגלותי לא תדע, מאמר ב, סימן גז, עמוד רנד.
 ה, ת, הרחוק מעלי דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה, מאמר א, סימן קה, עמוד קסנ. סימן קיב, עמוד קכז.
 ז, כו, רבים חללים הפילה, מאמר ג, סימן לט, עמוד תמב.
 ח, יב, אני חכמה שכנתי ערמה, מאמר ג, סימן ל, עמוד תלז. סימן לו, עמוד תלט. סימן לז, עמוד תמ. סימן מב, עמוד תמו.
 ט, ד, מי פתי יסוד הגה, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמת.
 ט, ה, אל תוכח לץ פן ישנאך, הקדמה עמוד יב.
 יד, לד, חסד לאומים חסאה, מאמר ב, סימן ג, עמוד רנא.
 יז, טו, מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם, מאמר ב, סימן קעו, עמוד קע. סימן קעז, עמוד קעב.
 יח, ב, לא יחפץ הכסיל בתבונה, הקדמה עמוד טז.
 כב, ו, חנוך נגער על פי דרכו, מאמר ג, סימן ב, עמוד תו.
 כד, ו, כי בתחבולות תעשה לך מלחמה, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמת.
 כז, י, התרפית ביום צרה צר כחכה, מאמר ב, סימן ע, עמוד רסו.
 כז, כא, ועם שונים אל תתערב, מאמר ג, סימן לה, עמוד תלז.
 כז, כד, אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט.
 כז, כה, והמוכיחים יונעם ועליהם תבוא ברכת טוב, מאמר א, סימן קעו, ע' קסט.
 כז, ג, שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר, מאמר ב, סימן קנד, עמוד שסז.
 כז, ד, עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בו, מאמר א, סימן פט, עמוד קה. סימן קעו, עמוד קע. סימן קעה, עמוד קעא. סימן קעה, עמוד קעב. סימן קעב, עמוד קעד.
 כז, כג, מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון, מאמר א, סי' קעו, ע' קסט.
 כז, יב, מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים, מאמר א, סימן קכה,

עמוד קלג. סימן קל, עמוד קלו. סימן קנד, עמוד קנה. מאמר ב, סימן קכה, עמוד שלז. סימן קלז, עמוד שמש.
 כט, כז, חולק עם גנב שונא נפשו אלה ישמע ולא יגיד, מאמר א, סימן קטו, עמוד קכז.
 ל, ח, ריש ועושר אל תחן לי, מאמר ב, סימן פו, עמוד רפת.
 לא, יד, היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה, מאמר ב, סימן כט, ע' רכח.
איוב
 יא, יד, אל תשכן באהליך עולה, מאמר ב, סימן סו, עמוד רסד.
 טו, טו, הן בקדושי לא יאמין, מאמר ג, סימן לה, עמוד תמא.
 טו, טז, אף כי נתעב נאלח איש שותה כמים עולה, מאמר ג, סימן לה, עמוד תמא.
 טו, כג, יום חושך, מאמר א, סימן קנט, עמוד קנו.
 כב, ח, ואיש זרוע לו הארץ, מאמר ב, סימן עג, עמוד רעב.
 לה, יא, מלפנו מבהמת הארץ ומעוף השמים יחכמו, מאמר א, סי' קכד, ע' קלב.
 לו, ז, לא יגרע מצדיק עינו, מאמר ב, סימן קד, עמוד שי.
 לת, יג, לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה, מאמר ב, סימן מ, ע' רמ.
דניאל
 ז, יג, וארו עם ענני שמיא, מאמר א, סימן מ, עמוד נג.
 י, כ, ועתה אשוב להלחם עם שר פרס, מאמר ג, סימן כב, עמוד תכו.
 יב, ד, תתום הדברים ותתום, מאמר א, סימן קסו, עמוד קנט.
 יב, ז, כי למועד מועדים, מאמר א, סימן מ, עמוד נג.
 יב, ז, וככלות נפץ יד עם קודש תכלינה, מאמר א, סימן מא, עמוד נה.
עזרא
 א, ב, כה אמר כורש וגו' והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים, מאמר א, סימן טט, עמוד פד.
נחמיה
 ז, סה, עד עמוד הכהן לאורים ותומים, מאמר א, סימן לח, עמוד מט.

דברי הימים א

כח, ט, כי כל לבבות דורש ה', מאמר ג, סימן כז, עמוד תכח.
 כח, יט, הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, מאמר א, סימן נח, עמוד עא.

דברי הימים ב

ו, ה, לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל ואבחר כדוד, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמד.
 ו, מב, זכרה לחסדי דוד עבדך, מאמר ב, סימן כב, עמוד ריט.
 יג, ה, עגלי הזהב אשר עשה לכם ידבעם לאלהים, מאמר א, סימן קלז, עמוד קלט.

רות

א, א, ויהי בימי שפוט השופטים, מאמר ב, סימן קלז, עמוד שמש.

שיר השירים

ב, ד, ודגלו עלי אהבה, מאמר ג, סימן כד, עמוד תכח.
 ב, ז, השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ, מאמר א, סימן א, עמוד כא.
 סימן ע, עמוד פו. מאמר ב, סימן קיד, עמוד שכ.
 ב, ח, קול דורי הגה זה בא, מאמר א, סימן יט, עמוד לו. מאמר ב, סימן קט, עמוד שיד.
 ב, טו, אחוזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים, מאמר ג, סימן לט, עמוד תמב.
 ח, ד, מה תעירו ומה תעוררו, מאמר א, סימן כד, עמוד מ.
 ח, ט, אם חומה היא, מאמר א, סימן י, עמוד ל.

קהלת

ה, ז, טוב אשר לא תדור, מאמר ב, סימן עז, עמוד רעו.
 ה, יב, יש עושר שמור לבעליו לרעתו, מאמר ב, סימן פו, עמוד רפח.
 ו, ז, כל עמל אדם לפיהו, מאמר ג, סימן יח, עמוד תכב.
 ח, יא, אשר אין נעשה פתגם הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם לעשות

רש"י על נ"ך

יהושע טו, טג, — ואת היבוסי, לא על שם אומה הי' אלא מגדל דוד שהי' בירושלים, מאמר ב, סימן יב, עמוד רי. שופטים א, כא — ואת היבוסי יושב ירושלים, אחוז הי' בירושלים ששמו יבוסי, מאמר ב, סימן יב, עמוד רי. ישעי' א, יב, — רמוס חזרי, אחרי שאין לבבכם שלם עמי, מאמר א, סימן קג, עמוד קיד. מאמר ב, סימן מה, עמוד רמה. סימן קכב, עמוד שלא. — כח, טו, המאמין לא יחיש, לא יאמר אם אמת הוא ימהר לבוא, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלה.

מלאכי ג, א — הגני שולח מלאכי, לבער את הרשעים, ומצודות שם, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלה.

שיר השירים א, ח — צאי לך בעקבי הצאן, הסתכלי בפסיעות דרך שהלכו הצאן והעקבים יזכרים, מאמר א, סימן קט, עמוד קנו. סימן קסה, עמוד קסא. — ה, ט, אם חומה היא, אם תחוק באמונתה וביראתה, מא' א, סי' י, ע' ל. קהלת ז, יא — אשר אין נעשה פתגם הרעה מהרה, שאין הקב"ה מהמר להפרע מעושי הרעה וע"כ הם סוברים אין דין, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלו. מאמר ג, סימן לו, עמוד תלט.

תלמוד בבלי

ברכות

ג: יועצין באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באר"ת, מאמר ב, סימן יג, עמוד ריא. סימן כד, עמוד רכא. ד: ראויים היו ישראל בימי עזרא ליעשות להם נס כבימי יהושע בי"ג אלא שגרם החטא, מאמר א, סי' יב, עמוד לב. ד: קורא ק"ש ומתפלל, ורש"י שם, מאמר ג, סימן ב, עמוד תו. ה: אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד, מאמר א, סימן קסו, עמוד קט. ט: מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב, מאמר א, סימן מא, עמוד נה.

יב: בטלו קריאת עשרת הדברות מפני תרעומת המינין, מאמר ב, סימן קמג,

רע, מאמר ב, סימן כפו, עמוד שלו. מאמר ג, סימן לו, עמוד תלט. ט, ז, כי כבר רצה אלקים את מעשיך, מאמר ב, סימן מו, עמוד רמו. י, כ, גם במדעך מלך אל תקלל, מאמר א, סימן קלב, עמוד קלה.

איכה

א, ה, חטא חטאה ירושלים, מאמר ב, סימן נו, עמוד רמו. א, יג, נתנני שוממה כל היום דוה, מאמר א, סימן עא, עמוד פו. ב, יד, נביאיך חזו לך שוא, מאמר א, סימן קעו, עמוד קע. ב, כא, שכבו לארץ חרצות, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שלט. ג, ו, במחשכים הושיבני, מאמר א, סימן קג, עמוד קנב. ג, כ, זכור תזכור ותשוח עלי נפשי, מאמר א, סימן קג, עמוד קיד. ג, כא, זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל, הקדמה עמוד ט. ה, כא, השיבנו ה' אליך ונשובה, מאמר א, סימן מא, עמוד גז.

אסתר

ג, ה, ישנו עם אחד, מאמר ב, סימן קלו, עמוד שג.

תרגום יונתן על נ"ך

שמואל א' כו, יט — אויל דוד ביני עממיא פלחי טעותא, מאמר א, סימן ה, עמוד כה, מאמר ב, סימן כז, עמוד רכה. סימן פו, עמוד רפו. שיר השירים ב, ז — השבעתי אתכם, כחך כן אתאמר למשה בכנבואה, הקדמה עמוד יח. — ב, ז, לא תזידון למיסק לארעא וכנען עד דיהא רעוא מן קדם ה', מאמר א, סימן כד, עמוד לח. — ה, ד, מה תעירו, מה דין אתון מתגרין בעמי ארעא למיפק מן גלותא וכר' אתעכיבו פון זעיר, מאמר א, סימן כד, עמוד מ. סימן ע, עמוד פו.

תרגום שני מגילת אסתר — ארבע היגון דשליטו מסוף עלמא ועד סופיה וכר' שלמה ואחאב מן ישראל, מאמר ב, סימן כה, עמוד רכז.

עמוד שנו. מאמר ג, סימן כט, עמוד תלג. יג: אגמירו בנייכו תורה כי היכי דליגרטו בהו, מאמר ג, סימן יא, עמוד חיד. טו. אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה, מאמר ב, סימן לג, עמוד רלג. יז. גלוי וידוע שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכות, מאמר א, סימן קיט, עמוד קל.

יז. העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא, וחוס' שם, מאמר א, סימן קפא, עמוד קעג.

יז. יה"ר שתשים שלום בפמליא של מעלה, ורש"י שם, מאמר ג, סימן כב, עמוד תכז.

יט. אם ראית ת"ח שעבר עבירה אל תהרהר אחריו, מאמר ב, סי' קכו, ע' שלה. יט: מה לכם אצל ר' אליעזר שהלכה כמותו, ורבינו נסים גאון שם, מאמר א, סימן קנא, עמוד קנג.

יט: מדלגין היינו ע"ג ארונות של מתים, מאמר ב, סימן צט, עמוד דש.

כא. ספק אמר אמת ויציב חזור, מאמר ב, סימן קה, עמוד שיא.

כד: כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה, מאמר א, סימן א, עמוד כא.

כה. עלה סנחריב ולבלל כל האומות, מאמר ב, סימן כז, עמוד רכז.

כה. כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לביהמ"ד, מאמר ג, סי' לח, ע' תמ. כח. אתוספו ד' מאות ספסלי, ורש"י שם, מאמר ג, סימן לה, עמוד תמא.

כח: פגו כלים מפני הטמאה והכיניו כסא לחזקי' מאמר א, סימן עב, עמוד פח.

כח: מנעו בניכם מן ההגיגין, מאמר ג, סימן ה, עמוד תח. סימן יג, עמוד תסז.

כח: יה"ר שתהא מורא שמים עליכם כמורא בו"ד, מאמר ג, סי' לט, עמוד תמב. כט. טעה בברכת הצדוקים מעלין אותו, מאמר א, סימן קפד, עמוד קעז.

לב. כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, מאמר ב, סימן מה, עמוד רמו.

לב: אטו יראה מילתא זוטרתא היא, מאמר א, סימן כד, עמוד מ.

לד: כל הנביאים לא נתגבאו אלא למהנה ת"ח וכר', מאמר ב, סימן קב, עמוד שז.

לד: אין בין עוה"ז לימות המשיח
אלא שעבוד גליות בלבד, מאמר א, סימן
ק"ט, עמוד קל.
לה: אסור לאדם שיהנה מעוה"ז בלא
ברכה, ופניי וצליתי שם, מאמר ג, סימן
יב, עמוד תטו.
לה: הנהג בהן מנהג דרך ארץ, מאמר
ב, סימן ככה, עמוד שלה.
לה: הרבה עשו כרשביי ולא עלתה
בידם, מאמר ב, סימן ככה, עמוד שלה.
נו: הרואה שעורים בחלום סרו עונותיו,
מאמר ב, סימן לה, עמוד רלח.
נו: אנא לא סלקי מבבל לאיי עד דחזאי
שערי בחלמא, מאמר ב, סי' כק, ע' שכו.
סא: יש לך אדם שממונו חביב עליו
מגופו, מאמר ב, סימן נט, עמוד רנח.
סג: חכם שטימא אין חבדו רשאי לטהר,
מאמר ב, סימן קנא, עמוד ססד.
סג: המרפה עצמו מדינת אין בו כח
לעמוד ביום צרה, מא' ב, סי' ע, עמוד רסו.

משניות זרעים

ס"א: פ"ד מ"ט — הלקט ושכחה ופ"א
של עכרים חייב במעשר א"כ הפקיר,
מאמר ב, סימן לב, עמוד רלב.
ת"רומות פ"י מ"ח — דג טמא שכבשו
עם דג טהור, ור"ש שם, מאמר א, סימן
קט, עמוד קכט.
מ"ע: שני פ"ה מ"ב — משתבח ביהמ"ק
ה"י התנאי הנה וכו' יחזור הדבר לכמות
שהי, מאמר א, סימן נט, עמוד עב.

שבת

ט: אם התחיל בסעודה אין מסיק
לתפלה, מאמר ב, סימן מ, עמוד רמא.
י: במרחץ אסור בלה"ק, מאמר ג, סימן
ה, עמוד תט.
יא: אם יהיו כל הימים דיו וכו' אין
מסיקין לכתוב חללה של רשות, ור"ש
שם, מאמר ב, סימן קנד, עמוד שטו.
יב: אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי,
מאמר ב, סימן כה, עמוד תחח.
יג: ופליגא זידי אוריג, מאמר ב, סימן
עזח, עמוד רעזח.
יג: סחור סחור אמריגן לגוריא, מאמר
ג, סימן מג, עמוד תמו.

טו: ק"ט שנה עד שלא חרב הבית נשטה
מלכות הרשעה על ישראל, מאמר ב,
סימן לא, עמוד רל.
טו: הלל נהג ושיאוהו לפני הבית מאה
שנה, מאמר א, סימן קסט, עמוד קסב.
כג: היכן צונו מלא חסור, מאמר ב,
סימן ו, עמוד רב.
כג: אמרה תורה להניח ס"א מפני
הרמאין, ור"ש שם, מאמר א, סימן סו,
עמוד פ.
כט: אי שתיקי לך וכו' נסיק מיני
חורבא, מאמר א, סימן מ, עמוד נב.
ל: עתידין אילנות שמוציאין פירות
בכל יום, מאמר א, סימן טו, עמוד פכ.
לא: גיירני על מנת שתשימני כהן גדול,
מאמר ב, סימן עזח, עמוד רעח.
לא: כיון דכתבי עפ"י ה' יחנו כמקומו
דמי ל', מאמר א, סימן סו, עמוד עח.
לג: אסכרה בעון ביטול תורה נשים
יזכיהו, מאמר ג, סימן מה, עמוד תמט.
לג: איכא דוכתא דאית ב"י ספק טומאה,
ור"ש שם, מאמר ב, סימן צה, עמוד רצט.
סימן צח, עמוד שב.
לד: ג' דברים חייב אדם לומר בתוך
ביתו, מאמר ב, סימן ז, עמוד רד.
מא: כל העולה מבבל לאיי עובר בעשה,
מאמר א, סימן א, עמוד כא.
נה: מעולם לא יצאה מדה טובה מפי
הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה,
הקדמה עמוד יא.
נה: כל האומר ראובן חסא אינו אלא
טועה, מאמר א, סימן קלא, עמוד קלו.
נו: כל האומר דוד חסא אינו אלא טועה,
מאמר ב, סימן טו, עמוד רב.
נו: אורי מודת במלכות הוה, ור"ש
שם, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שנט.
נו: כד מעיינת ב"י בדוד לא משכחת בר
מדאורי, מאמר ב, סימן טו, עמוד רג.
סג: הויגא בר תמני סרי שני ולא ידענא
דאין מקרא יוצא מידי טשוטו, מאמר ג,
סימן יג, עמוד חיז. סימן כא, עמוד תכו.
סו: הבנים יוצאים בקשרים, מאמר ב,
סימן קל, עמוד שמב.
סו: גדול מכלל דאיכא קטן, מאמר א,
סימן מא, עמוד נד.

קטו: אם יבואו לידי אני אשרפם עם
האזכרות שבהם, ור"ש שם, מאמר א,
סימן קו, עמוד קיז. מאמר ג, סימן כג,
עמוד תכו.
קטו: אשילו אדם רודף אחריו להורגו
וכו' אינו נכנס לבתיקן של אלו, מאמר
א, סימן קה, עמוד קטו.
קטו: שמשילין קטנה ואיבה ותחריח
בין ישראל לאביהם שבשמים, מאמר ב,
סימן נג, עמוד רנג.
ק"ח: אלי בא להציל מחבלו של משיח,
מאמר א, סימן ג, עמוד סב.
ק"ח: הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף
ומדוך, מאמר א, סימן קלו, עמוד קמא.
ק"ט: לא חרבה ירושלים אלא בשביל
שלא הוכיחו זא"ו, מאמר א, סימן קלו,
עמוד שנ.
ק"ט: עיר שאין בה תשביר מחרמיך
אותה, מאמר ג, סימן ד, עמוד תח.
קכא: קטן העושה לדעת אביו מצוין
להפרישו, מאמר א, סימן סו, עמוד עט.
קלח: עתידה תורה תשתכח מישראל,
מאמר א, סימן קסג, עמוד קנת. מאמר ג,
סימן ז, עמוד תי.
קלח: דבר ה' זה הקץ, מאמר א, סימן
קסג, עמוד קנת. סימן קע, עמוד קסד.
קלט: כל פורענות שבאה לעולם לא באה
אלא בשביל דייני ישראל, מאמר ג, סימן
לט, עמוד תמב.
קלט: אין הקב"ה משרה שכינתו על
ישראל עד שיכלו שופטים ושוטרים רעים
מישראל, מאמר ג, סימן לט, עמוד תמב.
קמח: מפני מה מועדים שבבבל שמחים
מפני שהם עניים, מאמר ג, סי' ה, ע' תיא.
עירובין
ב: משכן איקרו מקדש, מאמר ב,
סימן קמו, עמוד שט.
ז: הילכתא ניגהו ואסמכיהו רבנן
אקריא, מאמר ב, סימן פט, עמוד רצב.
יג: בית הלל שונין דבריהן ודברי ב"ש,
מאמר ב, סימן עו, עמוד ערה.
יג: נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא
משנברא, מאמר ב, סימן לו, עמוד רלח.
סימן סו, עמוד רסו.
יח: כל אותן השנים וכו' הוליד רוחין

ורשין וליקין, ורשׂי שם, מאמר ג, סימן כז, עמוד תל.

מג. הריני נזיר ביום שבן דוד בא, מאמר א, סי ג, עמוד טג. סי גא, עמוד סד. מז. הולכין ליריד של עכרים, מאמר ב, סימן צג, עמוד רצו.

מז. ומיטמא ללמוד תורה ולישא אשה, מאמר ב, סימן צד, עמוד רצו.

נג. לכן של ראשונים כפתוח של היכל, מאמר ג, סימן מב, עמוד תמו.

נד. פתח פומיך כי היכי דחתיקים בך, מאמר ג, סימן יא, עמוד תיד.

נה. התורה לא תמצא לא בסוחרים ולא בתגרים, מאמר ג, סימן ו, עמוד תט.

סג. נענש אלעזר ולא איצטרך ליה יהושע, מאמר ג, סימן יד, עמוד ריא.

סז. בדרבנן עבדינן מעשה והדר מוחבינן תיובתא, מאמר ב, סימן לח, עמוד רלט.

פסחים

ד. מדאורייתא בבטול בעלמא סגי, מאמר ב, סימן ע, עמוד רסז.

ג: את בניצבין ומצודתך פרוסה בירושלם, מאמר ב, סימן קד, עמוד שי.

ו: אין מוקדם ומאוחר בתורה אלא בתרי עיני, מאמר א, סימן מא, עמוד נה.

ח. האומר סלע זו לצדקה ע"מ שיהי בני הז' זדיק גמור, מאמר א, סימן עב, עמוד פח.

יג. כבר מובטח להם לישראל שאין אליי בא בע"ש, מאמר א, סימן גא, עמוד סה.

מת. שתיק ליי בברייתא ומהדר ליי במתני, מאמר ב, סימן כט, עמוד רכט.

סימן צג, עמוד רצו. מט. אי לא נוציבי כהנתא לא גלאי, ורשׂי שם, מאמר ב, סימן לט, עמוד רב.

סימן קב, עמוד שלו. מט: גדולה שגאה ששונאים ע"ה לחיה, מאמר ב, סימן קמב, עמוד שנה.

ג: כאן בעושיין לשמה, מאמר ב, סימן קכב, עמוד שלא.

ג: לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה, מאמר א, סימן קפא, עמוד קעג.

מאמר ב, סימן מז, עמוד רמח. סימן קכג, עמוד שלב.

נה. מעיקרא תנא מנהגא ולבסוף תנא

איסורא. מאמר ב, סימן פא, עמוד רפא. סד: לא סמכינן אניסא, מאמר א, סימן מה. עמוד נח.

סו. אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו, מאמר א, סימן יב, עמוד לב.

סט: מילתא דליתא בציבור ליתא ביחוד, ורשׂי שם, מאמר ב, סימן ג, עמוד קצח.

פז: לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, ומהרש"א שם, מאמר ב, סימן קי, עמוד שטו.

פז: צדקה עשה הקב"ה בישראל שפורן לבין האומות, מאמר א, סימן יח, עמוד לו.

סימן קיא, עמוד קכג. מאמר ב, סימן קי, עמוד שטו.

פז: בהא נחתינן ובהא סלקינן, ורשׂי שם, מאמר ב, סימן קמא, עמוד שנה.

צ: חזקה על ב"ד שלא יפסעו, מאמר ג, סימן ה, עמוד תיא.

קיג: מי שאין לו ציצית בבגדו מנודה לשמים, מאמר ב, סימן ה, עמוד רה.

סימן סט, עמוד רטו. קיט: דוד אומר אני אברך, מאמר ב, סימן יו, עמוד ריד.

שקלים

פ"ג מ"ב, יוגינת כתוב בהן, ורע"ב ותפא"י שם, מאמר ג, סימן יד, עמוד תיח.

פ"ה מ"ג, ארמית הי כתוב עליהם, ותווי"ט שם, מאמר ג, סימן יד, עמוד תיח.

יומא

ה: כיצד הלבישן מה דהוה הוה, אלא כיצד מלבישן לעתיד לבוא, מאמר א, סימן נה, עמוד ע.

סימן עט, עמוד צו. ו: סומאה הותרה בציבור או דחוייה, ורשׂי שם, מאמר ב, סימן קטז, ע' שכב.

ט: אם עשייתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא, מאמר א, סימן י, עמוד כט, ועמוד ל.

סימן יב, עמוד ל. יד: אלמא קטורת ברישא והדר גרות, מאמר ג, סימן ב, עמוד תד.

יט: מעשה בצדוקי אחד וכו', מאמר ב, סימן קנה, עמוד שסט.

כב: דוד בשתיים ולא עלתה לו, מאמר ב, סימן טז, עמוד ריג.

כט. הרהורי עבירה קשין מעבירה, מאמר ג, סימן ב, עמוד תד.

מו: שבת הותרה בציבור, סומאה דחוי היא, מאמר ב, סימן קטז, עמוד שכב.

ס. אם הקדים מעשה לחבירו לא עשה ולא כלום, מאמר ג, סימן ג, עמוד תו.

עא: גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא, מאמר ב, סי מה, ע' רמו.

עב: כל ת"ח שאין תוכו כבדו אינו ת"ח, מאמר ג, סימן לח, עמוד תמא.

עג: גזירת אורים ותומים אינה חוזרת, מאמר ב, סימן יג, עמוד ריא.

עה. המן מגיד להם מה שבחורין וכו' לבוקר משפט, מאמר א, סימן לו, עמוד מה.

מאמר ב, סימן טו, עמוד ריב. פג. מי שאתנו בולמוס מאכלין אותו אפילו דברים טמאים, מאמר א, סימן קכב, עמוד קלב.

פד. אם הולכין בפקוח נפש אחר הרוב, הקדמה עמוד יג.

פה: האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, מאמר א, סימן קעו, עמוד קע.

סוכה

כ. כשנשתכחה תורה מישראל עלה הלל הבבלי ויסדה, מאמר א, סי קסט, ע' קסב.

כה. שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה, מאמר ב, סימן קטז, עמוד שכג.

כה: ר' יצחק אומר, מאמר א, סימן קסה, עמוד קסא.

כת. שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שסט.

כח. אמרו עליו על ריב"ז שמעולם לא ראו אותו בלא תפילין, מאמר ג, סימן יט, עמוד חכג.

כח: משל לעבד שבא למוזג כוס לרבו, מאמר ב, סימן קד, עמוד שי.

לב: אימר דאמרינן לא דק לחומרא, מאמר ב, סימן עא, עמוד רעא.

לג. דילמא ספוקי מספקא ליי לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן, ורשׂי שם, מאמר ג, סימן לא, עמוד תלה.

מא. מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש, ורשׂי ותוסי שם, מאמר א, סימן סא, עמוד עד.

מב. יודע לדבר אביו מלמדו תורה וק"ש, מאמר ג, סימן א, עמוד תג.
 מה: כל המשתף ש"ש וד"א נעקר מן העולם, מאמר ב, סימן קמז, עמוד שס.
 גא. היכי עבדי וכו' קרא אשכחו ודרוש, מאמר א, סימן נח, עמוד עא.
 נה. בשני מה היו אומרים ולרשע אמר אלקים, ורש"י שם, מאמר ב, סימן מה, עמוד רמו.
 נה: אוי להם לעכורים שאבדו ואינם יודעין מה שאבדו, מאמר ב, סימן קנה, עמוד שסט.
 נו: שותא דינוקא בשוקא או דאבוי או דאמ"י, מאמר ג, סימן טו, עמוד תכ.

ראש השנה

יז. המינין והאפקודסין וכו' יורדין לגיהנם וכו', הקדמה עמוד ט.
 כב. אם אין מכירין אותו משלחין עמו אחר להעידו, ורש"י שם, מאמר ג, סימן לח, עמוד תמא.
 כז: לא הו' ידעי רבנן וכו', מאמר ג, סימן יד, עמוד תיח.
 כח. כפאו ואכל מצה יצא, מאמר ב, סימן לט, עמוד רמ.
 לד: שתי עיירות מאמר ב, סימן קיח, עמוד שכה.

ביצה

ה: עדות מסורה לבי"ד ביצה לכל מסורה, מאמר ג, סימן ה, עמוד תיא.
 יח. גזירה שמא יעביר ד"א ברשות הרבים, מאמר ג, סימן יג, עמוד תיז.
 כה: ג' עזין הן, ומהרש"א שם, מאמר א, סימן קלו, עמוד קמא.
 לב: המצפה לשלחן אחרים עולם חשך בעדו, מאמר א, סימן קנט, עמוד קנו.

תענית

ג: כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך אי"א לעולם בלא ישראל, ורש"י שם, מאמר ב, סימן קי, עמוד שטו.
 י. הנותן מים על פני הארץ, זה אי"י, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שלט.
 כה. ניתא לך דאסכי לעלמא, ורש"י שם, מאמר ג, סימן ב, עמוד תה.
 כז: אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, מאמר ב, סימן קנה, עמוד שסה.

מגילה

יג: ישנו מן המצות וכו' עם אחד הן, מאמר א, סימן קמ, עמוד קמד.
 יד. מיח נביאים עמדו להם לישראל, מאמר ג, סימן כת, עמוד תלא.
 טז: גדול ת"ת יותר מבנין ביהמ"ק, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלד.

יז: תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר, מאמר א, סימן כב, עמוד לח.
 יז: כיון שנתקבצו גלויות נעשה דין ברשעים וכו' כלו הפושעים וכו', וכיון שנבנית ירושלים בא דור, הקדמה עמוד ט. מאמר א, סימן נז, עמוד עא. מאמר ב, סימן קט, עמוד שטו. סימן קכו, עמוד שלח.

יח. ממאי דהאי זכירה קריאה היא, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלו.
 כג. הכל עולין למנין שבעה, מאמר ג, סימן מד, עמוד תמח.
 כד: וכי מה איכפת לי לעור בין אפילה לאורה, ומהרש"א שם, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שע.
 כז. אין מוכרין ס"ח אפילו אם אין לו מה יאכל, מאמר ג, סימן ב, עמוד תה.

מועד קטן

ה. גמרא גמירי לה, מאמר ב, סימן מה, עמוד רמו.
 ט. לא עשו ישראל את יום הכיפורים והיו דואגים, מאמר א, סימן סד, עמוד עח.
 ט. מנלן דאחיל להו, מאמר ב, סימן כב, עמוד ריט.
 יב. מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור, מאמר א, סימן קיז, עמוד קכו.
 יד. אלו מגלחין במועד הבא ממדינת הים, מאמר ב, סימן סו, עמוד רפט.

כה. ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שסט.
חגיגה

ג: הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, מאמר ב, סימן לא, עמוד רלא.
 ג: בעלי אסופות אלו ת"ח וכו', מאמר א, סימן קסו, עמוד קנט.
 יב: ז' רקיעים הן וכו' זבול שבו

ירושלים וביהמ"ק ומזבח בנוי, הקדמה עמוד י.

טו: אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיחו וכו', מאמר א, סימן קמג, עמוד קמו. סימן קע, עמוד קסד.
 מאמר ג, סימן יג, עמוד תיז.
 טו: סינא היתה בלבם, מאמר ג, סימן לח, עמוד תמא.

טז. אם יאמר לך יצה"ר חטוא והקב"ה מוחל לך, ומהרש"א שם, מאמר א, סימן קעו, עמוד קעז.

יבמות

ג: אתי עשה ודחי לא תעשה, מאמר ב, סימן לז, עמוד רלד.
 ו. יכול יתיירא אדם מן המקדש, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שנט.
 ז. כל שאינו מקיים דברי חכמים, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלח.
 ז. קדש עצמן במותר לך, מאמר ג, סימן לא, עמוד תלד.

כב: מצעות לא יוכל לתקון זה הבא על הערה והוליד ממנה ממזר, מאמר א, סימן עב, עמוד פח.
 לט: בראשונה שהיו מתכוננין לשם מצוה, מאמר ב, סימן עט, עמוד רעט.
 מאמר ג, סימן יג, עמוד תיז.

מז. מקבלין גרים בא"י השתא גמי דליכא סיבותא, מאמר ב, סי מא, ע' רמב.
 טג. אין לך אומנות פחותה מן הקרקע, מאמר ב, סימן עג, עמוד רעב.

טה. נושא אדם כמה נשים, מאמר ג, סימן ב, עמוד תה.
 טה: כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, הקדמה עמוד יב.
 עז: והי רעב בימי דוד שלש שנים וכו' שמא עוי"כ יש בכבם וכו' בדיקן ולא מצאו וכו' ושאל באורים ותומים, הקדמה עמוד ו. מאמר ב, סימן יג, עמוד ריא. סימן טו, עמוד ריב.

צ: למיגרד מילתא שאני, מאמר א, סימן קכא, עמוד קלא. מאמר ב, סימן קגא, עמוד ססו.
 קב. אפילו אם יבוא אלי וכו' אין שומעין לו, מאמר א, סימן קגא, עמוד קנג.

קה. והא בעינן כסדרן בחליצה, מאמר ג.
סימן ג, עמוד תו.
קט: קשים גרים לישראל כספחת, מאמר
ב, סימן עה, עמוד רעה.

כתובות

יא. גר קטן מטבילין אותו ע"ד ביד,
מאמר א, סימן לה, עמוד מו.
יא. גר קטן אם הגדיל יכול למחות,
מאמר ב, סימן קכט, עמוד שמ.
טו. כל דפריש מרובא פריש, מאמר ג,
סימן יג, עמוד תיו.
יז. אנריפט המלך עבר מלפני הכלה,
מאמר א, סימן פט, עמוד קה.
יט: ספר שאינו מוגה אסור להשהותו,
מאמר ב, סימן סו, עמוד רסד.
כב: למה לי קרא סברא היא, מאמר ג,
סימן יב, עמוד תטו.
סו. אי בעית אימא לכבודו הוא דעבר,
מאמר ב, סימן קכג, עמוד שלג.
סח: הא מעשים בכל יום, מאמר ב,
סימן עג, עמוד רעב.
עה. ותו מצייהו עדיף כתרי מינן,
מאמר ב, סימן לו, עמוד רלו.
פה. עד אחד לאו כלום הוא, מאמר ג,
סימן מ, עמוד תמג.
פח. קים לי בגוי מילתא היא, מאמר
ב, סימן עה, עמוד רעה.

קג: אגא עבדי ולא תשתבח תורה
מישראל, מאמר א, סימן קסט, עמוד קסב.
מאמר ג, סימן ז, עמוד תיא.
קה: מאי שוחז שהוא חז, ורש"י שם,
מאמר א, סימן קטו, עמוד קכו. סימן קמב.
עמוד קמה.
קה: אפילו שוחז דבריו נמי אסור,
הקדמה עמוד סו. מאמר א, סימן קמוה,
עמוד קמה.
קי: הכל מעלין לא"י, ורש"י שם, מאמר
ב, סימן ז, עמוד רג. סימן נה, עמוד רנד.
קי: עבר שברח מחז"ל לא"י, מאמר ב,
סימן קה, עמוד שיא.

קי: לעולם ידור אדם בא"י אפילו בעיר
שרובה עכו"ם, מאמר ב, סי' קלה, ע' שפט.
קי: כל הדר בחז"ל כאלו עובד עכו"ם,
מאמר א, סימן ה, עמוד כד. סימן ה,
עמוד כה. סימן ט, עמוד כט. מאמר ב,

סימן ג, עמוד קצט. סימן נד, עמוד רנד.
סימן סד, עמוד רסד.

קי: כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה,
הקדמה עמוד יא. מאמר א, סימן א,
עמוד כא. סימן עט, עמוד צט. מאמר ב,
סימן סד, עמוד רסב.

קיא. ג' שבועות וכו' שלא יעלו ישראל
בחומה, ורש"י שם, מאמר א, סימן י,
עמוד ל.

קיא. שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר
מדאי, מאמר א, סימן לה, עמוד מו. סימן
עב, עמוד פח.

קיא. שלא ידחקו את הקץ, ורש"י שם,
מאמר א, סימן כד, עמוד לט. סימן כה,
עמוד מ. מאמר ב, סימן ג, עמוד קצט.
קיא. כל הדר בא"י שרוי בלא עון,
מאמר ב, סימן קכב, עמוד של.

קיא. ההוא גברא דגפלה לי יבמה וכו',
מאמר עו, עמוד ערה. סימן פ, עמוד רפ.
סימן פט, עמוד רצא.

קיא. כל הדר בבבל כאלו דר בא"י,
מאמר ב, סימן צא, עמוד רצד.

קיב. חזינהו להנהו קטופי דהו קיימי
כי עיגלי, מאמר א, סימן סו, עמוד פב.
קיב. ר"ז כי הוה סליק לא"י לא אשכח
מברא למעבר, מאמר ב, סימן לה, עמוד
רלט. סימן עז, עמוד רעו.

נדריים

ט. כנדרי רשעים, ור"ן שם, מאמר ב,
סימן קכב, עמוד שלא.

ט. טוב מזה ומזה שאינו נודר כל
עיקר, מאמר ב, סימן עז, עמוד רעו.
ט: דילמא אתי בה לידי תקלה, מאמר
ב, סימן עה, עמוד רעד.

י. לא יאמר קרבן לה, מאמר א, סימן
סד, עמוד עט, מאמר ג, סי' יב, ע' תטז.
כב. הנודר אעפ"י שמקיימו נקרא רשע,
מאמר ב, סימן עה, עמוד רעד. סי' עז,
עמוד רעו.

לה. לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו,
מאמר א, סימן קסה, עמוד קנט.

סב. לא יאמר אדם אקרא שיקראוני
חכם, מאמר ב, סימן קכג, עמוד שלב.
סה. אין ויואל אלא לשון שבועה,
הקדמה עמוד יז.

סה. במדין נדרת לך והתר נדרך במדין,
הקדמה עמוד יח.

פא. הוהרו בבני עניים שמהם תצא
תורה, מאמר ג, סימן ח, עמוד תיא.
פא: דבר זה נשאל לחכמים וכו', מאמר
ב, סימן מג, עמוד רמה.

צ: בראשונה היו אומרים שלש נשים,
ור"ן שם, מאמר א, סימן ז, עמוד כו.

נזיר

כג. אשה שהפר לה בעלה והיא לא
ידעה צריכה כפרה, מאמר ב, סימן כב,
עמוד ריט.

כג: בשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק
רשע, מאמר ב, סימן ג, עמוד רנא.

לב: נהי דידעין להון דיתרוב מי יודעין
לאימת, מאמר א, סימן ט, עמוד עג.
מאמר ב, סימן קנו, עמוד שסט.

סוטה

ז: משקין את הסוטה בשבעים ואחד,
מאמר ג, סימן ל, עמוד תלג.

ח: נושים חייבות לראותה, מאמר ג,
סימן לו, עמוד תלט.

יז. מפני מה נתאוה משרע"ה ליכנס
לא"י, מאמר ב, סימן עד, עמוד רעג.

כ. יש זכות תולה שנה אחת, מאמר ג,
סימן לה, עמוד תלז.

כ: חייב אדם ללמד בתו תורה, מאמר
ג, סימן ל, עמוד תלג.

כ: כל המלמד את בתו תורה מלמדה
חיפלות, מאמר ג, סימן ל, עמוד תלג.
סימן מא, עמוד תמה.

כא: כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה
בו ערמומיה, מאמר ג, סימן ל, עמוד
תלד. סימן מא, עמוד תמו.

כב. התנאים מבלי עולם וכו' שמורין
הלכה מתוך משנתן, מאמר ג, סימן לה,
עמוד תלו. סימן לו, עמוד תלט.

כב: שמעשיתן כמעשה זמרי ומבקשים
שכר כפנחס, מאמר ג, סימן לט, ע' תמב.

כב: אם אתה אומר הזכות תולה אתה
מדהה את המים בפני כל הנשים, מאמר
ג, סימן לו, עמוד תלט.

לב. כל הארורים פתחו קודם בברוך,
מאמר ג, סימן י, עמוד תיג.

לב. ואלו נאמרין בלשון הקודש, מאמר
 ג. סימן ג. עמוד תו.
 לג. יוחנן כהן גדול שמע, מאמר ג.
 סימן טו, עמוד תיט.
 לה. אם אתם עושין כן מוטב וא"ל
 באין מים ושופטין אותיכם, מאמר א,
 סימן צה, עמוד קט.
 לו. וישאוהו במוט בשנים וכו' שמונה
 נשאו אשכול אחד, מאמר א, סימן טו,
 עמוד פב.
 לז. אלפים בריתות ואלות קבלו עליהם
 ישראל, הקדמה עמוד יא, ויב. מאמר א,
 סימן ק, עמוד קיב.
 לז. ארור האיש וגו' זה הבא על העררה
 וכו', ורש"י שם, מאמר א, סימן עט,
 עמוד צד.
 מא. באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל
 כלי שהתניפו לו לאגריפס, ורש"י ותוסי
 שם, מאמר א, סימן פט, עמוד קה.
 מא. כל אדם שיש בו חנופה אפילו
 עוברין שבמעו אמן מקללין אותו, מאמר
 א, סימן קעו, עמוד קע.
 מד. לימדה תורה דרך ארץ, מאמר ג.
 סימן ב, עמוד תד.
 מד. מלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו
 חתן מחודר, מאמר א, סימן קלה, ע' קמ.
 מד. שח בין תפילה לתפילה עבירה
 היא בידו וחזור עלי מעורבי המלחמה,
 מאמר ב, סימן טו, עמוד ריג. מאמר ג.
 סימן ב, עמוד תד.
 מד. מלחמת יהושע לכבש, מאמר ב,
 סימן א, עמוד קצו.
 מז. משרבו המנאפים פסקו מים המרים,
 מאמר ג, סימן ל, ע' תלג. סי' לו, ע' תלט.
 מז. משרבו האומרים לרע טוב, ורש"י
 שם, מאמר א, סימן קעו, עמוד קע. מאמר
 ג, סימן לט, עמוד תמב.
 מה. לבטולי הא מקמי הא, ורש"י שם,
 מאמר א, סימן קט, עמוד קכ.
 מה. עד עמוד הכהן לאורים ותומים
 כאדם שאומר לחבירו עד שתינו מתים וכו'
 מאמר א, סימן ג, עמוד סד.
 מה. יש בכב א' שראוי שתשרה שכינה
 עליו, מאמר א, סימן קפד, עמוד קעה.
 מאמר ב, סימן קנו, עמוד שסט.

מט. מיום שחרב ביהמ"ק כל יום ויום
 קללתו מרובה משל חבירו, מאמר א,
 סימן קיב, עמוד קכה. מאמר ג, סימן כו,
 עמוד תכט.
 מט: בעיקבא דמשיחא חוצפה יסגי,
 מאמר א, סימן קמת, עמוד קנ.
 מט: יראי חטא ימאסו, מאמר א, סימן
 קנט, עמוד קנו.
 מט: על מה יש להשען על אבינו
 שבשמים, מאמר א, סי' קסה, עמוד קעה.
 מט: כל זמן שעוסקין בעבודה אין
 גמסרין ביזכם, מאמר ב, סימן קנה,
 עמוד שסט.
 מט: או לשון הקודש או לשון יונית,
 ורש"י שם, מאמר ג, סימן יד, עמוד תית.
 מט: משמת רבי בטלה ענוה ויראת
 חטא, מאמר ג, סימן יח, עמוד תכב.
גיפורין
 ח: הקונה שדה בא"י כותבין עליו אונו
 אפילו בשבת, מאמר ב, סימן ט, עמוד רז.
 סימן סג, עמוד רסא.
 יא: אם ירצה שלא לזון את עבדו רשאי,
 מאמר א, סימן ג, עמוד כד.
 לד: נמנעו מלהשביעה התקין ר"ג שתתא
 גודרת ליתומים כל מה שירצו, ורש"י
 שם, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלה.
 לה. מה מי שנשבע על אמת כך על
 שקר זאכו"כ, מאמר א, סימן לב, ע' מד.
 מז. מכרו חוץ ממלאכתו, מאמר ב,
 סימן עא, עמוד רסח.
 מז. אבל הבא איסורא ורבנן הוא,
 מאמר ב, סימן עא, עמוד רסח.
 מז. דבגן ולא דגן עכו"ם, מאמר ב,
 סימן לב, עמוד רלב.
 מז. כיבוש יחיד לאו שמייה כיבוש,
 מאמר ב, סימן כב, עמוד רכ.
 נו. ניפוק ונעביד שלמא בהדיהו לא
 שבקינהו, מאמר ב, סימן לא, עמוד רל.
 נט. מימות משה ועד רבי לא מצינו
 תורה וגדולה במקום אחד, ורש"י שם,
 מאמר א, סימן קנד, עמוד קנה. סימן קסט,
 עמוד קסב.
 נט: ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דא"י,
 מאמר ב, סימן סא, עמוד רסא.
 ס. כיון דלא אפשר עת לעשות להי

הפרו תורתך, ורש"י שם, מאמר א, סימן
 קסט, עמוד קסב. מאמר ג, סימן ז, עמוד
 תיא. סימן מב, עמוד תמו.
 סא. מחזיקין יד נכרים בשביעית וכו',
 מאמר א, סימן קיד, עמוד קכו.
 עו: כי הו מפטרו רבנן מהדדי בעכו
 הו מיפטרי, מאמר ב, סי' פא, עמוד רפ.
 פח. צדקה עשה עמהם שהקדים שחי
 שנים לנושנתם, מאמר א, סימן קלא, עמוד
 קלו. מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלו.
 סימן קנו, עמוד שסט.
 פח. לא חרבה איי עד שעבדו בה ז'
 בתי דינים ע"י, מאמר ב, סימן קכו,
 עמוד שלו.
קידושין
 כט. האב חייב בבגו וכו' ללמדו תורה
 ולהשיאו אשה וללמדו אומנות, מאמר ג,
 סימן ב, עמוד תו.
 כט. כל מצות הבן על האב, מאמר ג,
 סימן א, עמוד תג.
 כט: היכא דלא אנמר אבר מיתייב איהו
 למיגמר נפשי דכתיב ולמדתם, ורש"י שם,
 מאמר ג, סימן יא, עמוד תיד.
 כט: הא לן והא להו, מאמר א, סימן
 קסא, עמוד קעב.
 כט: עבר כי ולא נשא כל ימיו בהרהור
 עבירה, מאמר ג, סימן ב, עמוד תד.
 ל. אוידיך על צוארי דבריק, מאמר ג,
 סימן ב, עמוד תז. סימן מג, עמוד תמו.
 ל. בני בניכם מניין ח"ל והודעתם לבני
 בניך, סימן ל, עמוד תלב.
 ל: אשה אין סיפק בידה לעשות, מאמר
 ב, סימן ז, עמוד רג.
 לא: מאי לצאת מאי לחז"ל, מאמר ב,
 סימן שא, עמוד רפ.
 לא: איזה מורא לא עומד במקומו, מאמר
 ב, סימן קמו, עמוד שנט.
 לו. יכול כל המצות לא יהו נוהגין אלא
 בארץ, מאמר א, סימן צב, עמוד קו.
 לז: כל מקום שנאמר ביאה אינו אלא
 לאחור ירושה וישיבה, מאמר ב, סימן עא,
 עמוד שלט.
 לט: מחשבה רעה בע"א מצרפה למעשה,
 מאמר א, סימן צה, עמוד קט.
 מ: לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו

זכאי וחציו חייב, מאמר א, סימן מ, ע' גג.
 מ: גדול תלמוד שמביא לידי מעשה,
 מאמר ג, סימן כא, עמוד תכו.
 מט: עשרה קבין עניות ירדו לעולם,
 מאמר ג, סימן ה, עמוד תיא.
 מט: על מנת שאני צדיק גמור וכו'
 שמא הרהר תשובה בלבו, מאמר ב, סימן
 קכב, עמוד של.

סט: לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה
 כסולת נקיה, מאמר א, סימן יב, עמוד לב.
 עא: בימי רבי בקשו לעשות בכל עיטה
 לא"י, מאמר א, סימן יב, עמוד לג.
 פא: אשה שנדרה בניור והיא לא ידעה
 שהפר לה בעלה צריכה כפרה, מאמר ב,
 סימן כב, עמוד ריט.

בבא קמא

ט: אלא מעתה אי מתרמי לי' תלתא
 מצותא ליתבי לכלול' ביתא, מאמר ב,
 סימן נט, עמוד רנו.

טז: הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים,
 מאמר ב, סימן קנח, עמוד שעא.

זב: כך רגזו רעיא על ענא, ורש"י שם,
 מאמר א, סימן קנ, עמוד קגב.

פ: כותבין עליו אונו אפילו בשבת,
 מאמר ב, סימן סג, עמוד רסא.

פג: לשון הקודש, מאמר ג, סימן יד,
 עמוד תיה.

פז: גדול המצוה ועושה, מאמר ב,
 סימן סח, עמוד רסו. מאמר ג, סימן יב,
 עמוד תסו.

קב: בחזא מסכתא אין סדר למשנה,
 מאמר ג, סימן ב, עמוד תד.

בבא מציעא

ל: לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו
 דבריהם על דין תורה, מאמר ב, סימן
 קמט, עמוד שסב.

לג: בימי רבי נשנית משנה זו, מאמר
 ב, סימן קלח, עמוד שנב. סימן קמה,
 עמוד שנת. מאמר ג, סימן יג, עמוד תיו.
 נט: תורה לא בשמים היא, מאמר א,
 סימן קנא, עמוד קנג.

נט: אמר הקב"ה צחוני, מאמר א,
 סימן קנד, עמוד קנד.

פה: אנא עבינא שלא תשתכח תורה
 מישראל, מאמר א, סימן קסט, עמוד קסב.

פה: כי מטא למערתא דר"ח איעלמא
 מיני, ורש"י שם, מאמר ב, סימן צח,
 עמוד שב.

פה: גזר רבי תעניתא אחתינהו לרבי
 חייא ובגויה, מאמר א, סימן כט, עמוד מב.
 סימן ג, עמוד סד.

קיד: בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא,
 ורש"י שם, הקדמה עמוד י. מאמר ב,
 סימן צח, עמוד שב.

קטו: פלוגתא דר"י ור"ש אי דרשינן
 טעמא דקרא, מאמר ב, סימן מג, ע' רמג.

בבא בתרא

ג: אי אמר מלכותא עקרנא טורא עקר
 טורא, מאמר א, סימן קמה, עמוד קמט.
 מאמר ב, סימן קנד, עמוד שסו.

ד: נלטייה מר וכו', מאמר א, סימן קלב,
 עמוד קלח.

ה: אני חומה זו כנסת ישראל, ורש"י
 שם, מאמר א, סימן י, עמוד ל.

ט: שקולה צדקה כנגד כל המצות, מאמר
 ב, סימן לה, עמוד רלד.

ט: גדול המעשה יותר מן העושה, מאמר
 ב, סימן קב, עמוד שח.

י: כל צדקה וחסד שעכו"ם עושים חטא
 הוא להם, ורש"י שם, מאמר ב, סימן ג,
 עמוד רנא.

טז: קשה צערו של שטן יותר משל
 איוב, מאמר א, סימן מו, עמוד פא.

טז: כל מלכי מזרח ומערב משכימין
 לפתחו של א"א, מאמר ג, סימן טז, ע' תכ.

כא: ברם זכור אותו האיש לטוב וכו'
 שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל
 שבתחלה מי שיש לו אב מלמדו וכו',
 מאמר ג, סימן ו' ז' ח' ט', עמוד תט"ח.
 סימן מב, עמוד תמו.

כז: אימור דאמרינן לא דק לחומרא,
 מאמר ב, סימן עב, עמוד רעא.

מג: ספר תורה אין דנין בדייני אותה
 העיר, מאמר א, סימן קעב, עמוד קסה.

נב: מהו וכו', ורש"י שם, מאמר ב,
 סימן פח, עמוד רצ.

נח: רבי בנאה היה קא מציין מערתא,
 מאמר ב, סימן צח, עמוד שב.

ס: דין הוא שנגזור על עצמינו שלא
 לישא נשים, מאמר ג, סימן ב, עמוד תה.

עד. אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי
 מי מיפר לי, מאמר א, סימן מג, ע' גז.
 צא: אין יוצאין מא"י לחו"ל, מאמר א,
 סימן ד, עמוד כד. מאמר ב, סימן ז,
 עמוד רג. סימן נה, עמוד רנה. סימן עו,
 עמוד ערה. סימן פג, עמוד רפג. סימן פו,
 עמד רפו.

צא: אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור
 היו, מאמר ב, סימן פח, עמוד רצ.

צא: לא שנו אלא מצות בזול ופירות
 ביוקר, ורש"י שם, מאמר ב, סימן נח,
 עמוד רנו.

ק: המוכר מקום וכו' ורומן, מאמר ב,
 סימן צט, עמוד דש.

קיט: אם חולקין כבוד לתלמיד במקום
 הרב, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שנט.
 קל: אין למדין הלכה לא מפי למוד וכו',
 ורש"י שם, מאמר א, סימן נב, עמוד סו.

מאמר ב, סימן לה, עמוד רלד. סימן סז,
 עמוד רסה.

קלד: שמונים תלמידים היו לו להלל
 הזקן שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם
 שכינה, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שסט.
 קסה: רובן בגול וכו' והכל בלשון הרע,
 מאמר ב, סימן סח, עמוד רסו.

בבא בתרא

ב: אין מוציאין למלחמת הרשות אלא
 עפ"י ביד של ע"א, מאמר ב, סימן יג,
 עמוד ריא. סימן יז, עמוד ריד.

ט: הנטפל לעושי מצוה כעושה מצוה,
 מאמר ב, סימן ז, עמוד רד.

טז: יועצין באחיתופל וגמלמין בסנהדרין
 ושואלין באו"ת, מאמר ב, סימן יג, ע' ריא.
 סימן יז, עמוד ריד.

יז: אין מושיבין בסנהדרין אלא. מי
 שידוע לטהר וכו', מאמר א, סימן קג,
 עמוד קנא.

ית: מלך לא דן ולא דנין אותו, מאמר
 א, סימן קעא, עמוד קסה.

יט: כבשו פניהם בקרקע, מאמר א,
 סימן קעא, עמוד קסה.

כא: אני ארבה ולא אסיר, מאמר א,
 סימן קסט, עמוד קלה.

כב: מה אעשה שתקנתם קלקלתם, ורש"י
 שם, מאמר א, סימן נג, עמוד סח.

כד. ש"ס בבלי בלול במקרא ובמשנה ובש"ס, מאמר ג, סימן כא, עמוד תכה.
 כה. ודילמא אינרומי קא מערים, מאמר ג, סימן מ, עמוד תנג.
 כו. קשר רשעים אינו מן המנין, ורש"י שם, מאמר א, סימן קנג, עמוד קנד. סימן קעג, עמוד קסו.
 כז. חוקי' ושבוא, ומהרש"א שם, מאמר א, סימן קנו, עמוד קנה.
 לג: וחילופא למסית, מאמר א, סימן קפה, עמוד קעה.
 לג: מנין ליוצא מבית דין זכאי וכו', מאמר א, סימן מ, עמוד גכ"ג.
 לה. שמע מינה מהרה דמארי עלמא תמני מאה וחמשין וחרתי הו, ורש"י שם, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלו.
 לח: אפיקורס ישראל כל שכן דפקר ספי, הקדמה עמוד טז.
 מט: כל מקוב ששנו חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר, ורש"י שם, מאמר ג, סימן ג, עמוד תה.
 נח: לא ניתנה קרקע אלא לבעלי זרוע, ורש"י שם, מאמר ב, סי' עג, עמוד רעב.
 נט. עכ"ם שפוסק בתורה חייב מיתה, מאמר א, סימן קא, עמוד קיג.
 נט: כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להחטיו, מאמר ב, סימן ה, עמוד רב.
 סד. תפסי ליה ליצרא דע"ז, מאמר ג, סימן יז, עמוד תכא.
 סו. מסית ליחיד נקרא מסית, לרבים נקרא מדיו, מאמר ג, סימן כ, עומד תכד.
 עא: פיזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם, ורש"י שם, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג.
 עה. מיום שחרב ביהמ"ק ניטל טעם ביאה וניתן לעובדי עבירה, מאמר ב, סימן קלה, עמוד שנב.
 פו. סתם ספרא ר"ש הוא, מאמר ב, סימן עה, עמוד רלו.
 צ. עשה בע"ז היכא משכחת לה, ונתצתם, מאמר א, סימן צד, עמוד קט.
 פט: אלי' בהר הכרמל היכי סמכי עלי' ועבדי שחוטי חוץ, מאמר א, סימן קיה, עמוד קכט.
 צ. אם יאמר לך נביא עבור על ד"ה

שמע לו חוץ מע"א. מאמר ב, סימן כ, עמוד ריו.
 צא. כשבאו בני אפריקא לדון עם ישראל, ומהרש"א שם, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמד.
 צג: וה' עמו שהלכה כמותו, מאמר א, סימן קנו, עמוד קנו.
 צג: כיון דחזיהו דלא מורח ודאין קטלוהו, מאמר א, סימן לה, עמוד ג.
 סימן נב, עמוד סו. סימן נג, עמוד סו.
 צד: כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב, ומהרש"א שם, מאמר ג, סימן מב, עמוד תמו.
 צו. מדוע דרך רשעים צלחה בשכר ד' פסיעות, ורש"י שם, מאמר ב, סימן ג, עמוד רגא.
 צו. דור שבן דוד בא בו וכו' יראי חטא ימאסו ופגי הדוד כפני הכלב והאמת נעדרת וכו', ומהרש"א שם, מאמר א, סימן מ, עמוד נג. סימן קעה, עמוד קסה.
 מאמר ב, סימן מז, עמוד רמח. סימן קמט, עמוד שסב.
 צו. דור שבן דוד בא בו העזות תרבה והיקר יעות וכו' ויתמעטו התלמידים, ורש"י שם, מאמר א, סימן פ, עמוד קי.
 סימן קסט, עמוד קסג.
 צו. אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות, מאמר א, סימן קסט, עמוד קסג.
 צו: כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, מאמר א, סימן מ, עמוד נא.
 סימן מב, עמוד נו. סימן עג, עמוד פט.
 צו: דיו לאבל שיעמוד באבלו, ורש"י שם, מאמר א, סימן מ, עמוד נא.
 צו: אם ישראל עושין תשובה גבאלין וא"ל וכו', מאמר א, סימן מ, עמוד נא.
 צח. שתיק ר' אליעזר, מאמר א, סימן מ, עמוד נא.
 צח. אין לך קץ מגולה מזה וכו', מאמר א, סימן סו, עמוד פב.
 צח. אין ב"ד בא עד שתכלה מלכות הולה מישדאל, ורש"י שם, הקדמה ע' ה.
 צח. אין ב"ד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב, מאמר א, סימן מ, עמוד נב.

צח. זכו אחישנה לא זכו בעתה, מאמר א, סימן מ, עמוד נג.
 צח. זכו עם עוגני שמיא לא זכו עני ורוכב על התמורה, מאמר א, סימן מ, עמוד נג.
 צח. אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, מאמר א, סימן מב, עמוד נו.
 צח. אימת אחי משיח היום אם בקולו תשמעו, מאמר א, סימן מב, עמוד נו.
 סימן עג, עמוד פט.
 צח: ייתי ולא אחמיני', מאמר א, סימן קיא, עמוד קד.
 צט. כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלח.
 קא: אחי' השלוני טעה, מאמר א, סימן קס, עמוד קנו.
 קב. יהוא צדיקא רבה הוה, מאמר א, סימן קלה, עמוד קמב.
 קב. תורתו של ירבעם לא ה"י בה שום דופי וכו', מאמר א, סימן קלה, עמוד קלמ.
 קב. חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, מאמר א, סימן קלה, עמוד קלס.
 קב: מאחר דחכימת כולי האי וכו' אי הות החם הות נקיטנא בשיפולי דגלימאי ורהטת אבתראי, מאמר א, סימן קמד, עמוד קמה. מאמר ב, סימן נא, עמוד רנב.
 קב: קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם, מאמר א, סי' קלה, ע' קמב.
 קב: מפני מה זכה עמרי למלכות, מאמר ב, סימן ג, עמוד רנא.
 קב: אין לך תלם ותלם בא"י שלא העמיד עליו אחאב ע"ז, מאמר ב, סימן נא, עמוד רנב.
 קב: מפני מה זכה אחאב למלכות וכו' מפני שכיבד את התורה, מאמר א, סימן קלא, עמוד קלו. מאמר ב, סימן קנה, עמוד שסח.
 קב: אי אפשר דלא הוה בהון צדיקא, מאמר א, סימן קכה, עמוד קלג.
 קג. בכבודי לא מחיתם על כבודי של בודי מחיתם, מאמר ב, סימן יג, ע' ריא.
 קג: גדולה לגימה שמקרכת את הרחוקים מאמר ב, סימן מ, עמוד רמא.

קה. חוצפא מלכותא בלא תגא, ורש"י שם, מאמר א, סימן קמה, עמוד קב.
 קו. אמר דוד וכו' אי בעיא למכפ"י ליצרי, מאמר ב, סימן טז, עמוד ריב.
 קו. ראויה היתה בת שבע לדוד מששת ימי בראשית, מאמר ב, סי' כא, ע' ריט.
 קט. מגדל שליש נשרף וכו', מאמר ג, סימן יט, עמוד תכג.
 קיג. לחטאת דמשה לא קא מקיימא וכו', מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלו.
 קיג. כל עיר שיש בה אפילו מזווה אחת אינה נעשית עיר הנדחת, מאמר ג, סימן י, עמוד חיג.

שבועות

טו: אין בנין מקדש דוחה יו"ט, מאמר א, סימן סג, עמוד עז.
 טו: אין בונין ביהמ"ק כלילה, מאמר א, סימן טד, עמוד עח.
 כג: אין שבועה חלה על דבר איסור שמושבע ועומד מהר סיני, מאמר א, סימן עא, עמוד צג. סימן עט, עמוד צה.
 כט. שקולה מצות ציצית כנגד כל המצוות, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלב.
 לו. ארור בו גידוי וכו' ומהרש"א שם, מאמר א, סימן עט, עמוד צד.
 לט. זורות הבאים וגרים העתידים להתגייר עמדו על הר סיני, מאמר א, סימן לה, עמוד מה.
 לט. כל מצות העתידין להתחדש קבלו בסיני, מאמר א, סימן לה, עמוד מה.
 לט. דעו שלא על דעתם אני משביע אתכם וכו', מאמר א, סימן לה, עמוד מו.
 לט. בשבועה נפרעין ממנו וממשפחתו ומכל העולם כולו, הקדמה עמוד ו. מאמר א, סימן לב, עמוד מד. סימן עח, עמוד צג.
 לט. אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולה מוכסין מפני משפחין עליו, מאמר א, סימן קמ, עמוד קמד. מאמר ב, סימן קלו, עמוד שנ.
 לט. וכשלו איש באחיו, איש בעון אחיו, מאמר ב, סימן קלו, עמוד שנ.

מכות

ה: ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה, מאמר א, סימן ק, עמוד קיב.

ה: הרגו אין נהרגין, מאמר א, סימן קנ, עמוד קנא.
 י: בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, ומהרש"א שם, מאמר ב, סימן קיה, עמוד שכו.
 יג: חייבי מיתות בי"ד אין בי"ד של מטה מוחלין להם, מאמר א, סימן עב, עמוד פז.
 כג: תרי"ג מצות נאמרו לו למשה, מאמר ב, סימן ט, עמוד רנח.

ערוות

פ"ב מ"ט, ובמספר הדורות לפניו הוא הקץ, ובראב"ד שם, מאמר א, סימן כא, עמוד לה.

עבודה זרה

ד: לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה, מאמר א, סימן קג, עמוד קנב.
 ה. לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מה"מ שולט בהם, מאמר א, סימן קג, עמוד קטו.
 ה: ראה ז' מצות שקבלו עליהן בי"ד ולא קיימום, מאמר ב, סימן מו, עמוד רמו.
 ז. בחדא מסכתא אין סדר למשנה, מאמר ג, סימן ב, עמוד תד.
 ח. ישראל שבתו"ל עובדי ע"ז בטהרה הן, מאמר ב, סימן כו, עמוד רכו.
 ט. יצאו מהן מה שיצאו, מאמר א, סימן נז, עמוד טט.
 ט: ארבע מאות לחורבן הבית אם יאמר לך אדם וכו', מאמר א, סימן עא, ע' פו.
 י: כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל, מאמר א, סימן יח, עמוד לו. מאמר ב, סימן קי, ע' שטז.
 י: דלא יכלת להו לכולהו, מאמר ב, סימן קמא, עמוד שנה.
 יב. מעיין המושך מים לפני ע"ז לא ישחה וישתה, מאמר א, סימן קו, ע' קיה.
 יג. הולכין ליריד של עכו"ם, מאמר ב, סימן צג, עמוד רצו. סימן צז, עמוד שא.
 יג. ומותר ליטמא ללמוד תורה ולישא אשה, מאמר ב, סימן צד, עמוד רצז.
 יז. הרחק מעלי דרכך זו מינות, מאמר א, סימן קה, עמוד קטז.
 יז. ניול אפיתחא דעכו"ם, ותוסי שם,

מאמר א, סימן קו, עמוד קית. סימן קח, עמוד קיט. מאמר לג, עמוד רלב.
 יח. ר"מ קם ערק אתא לבבל, ורש"י שם, מאמר א, סימן צג, עמוד רצז.
 יט. אשרי האיש זה אברהם שלא הלך בעצת דור הפלגה, הקדמה עמוד טו.
 כ. וגשמת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה, מאמר ג, סימן ב, עמוד תד.
 כא. שדות אית ב"י תרתי איסור חגי והפקעה ממצות, מאמר ב, סימן ט, עמוד רח. סימן יא, עמוד רט. סימן סג, עמוד רסא. סימן עא, עמוד רסט.
 כו: המינין מורדין ולא מעלין, מאמר ב, סימן רג, עמוד רלב.
 כז: שאני מינות דמשכא, מאמר א, סימן פז, עמוד קד. סימן קמד, עמוד קמה. סימן קנג, עמוד שסז.
 מג: ע"ז שוחק וזורה לרוח וכו', מאמר א, סימן צב, עמוד קח.
 מה. אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שלט.
 מה: כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וכו' בידוע שעברו שם ע"ז, מאמר א, סימן קכו, עמוד קלד.
 מה: גידוע עכו"ם קודמין לכיבוש א"י, מאמר א, סימן צ, עמוד קו. מאמר ג, סימן יו, עמוד תכא.
 נד: עולם כמנהגו נוהג ושטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין, ורש"י שם, מאמר א, סימן טו, עמוד פג.
 נד: והלא יש בה ממש בע"ז, מאמר א, סימן מו, עמוד ס.
 נה. והא חזינן גברי דאולי כי מתברי וכו', מאמר א, סימן פז, עמוד קד. סימן קלו, עמוד קמא.
 נה: הבא לטמא פותחין לו, מאמר א, סימן מה, עמוד נח. סימן קלו, עמוד קמא. מאמר ב, סימן קנג, עמוד שסז.

אבות

פ"א מ"א, והעמידו תלמידים הרבה, ורע"ב שם, מאמר ג, סימן לט, עמוד תמא.
 פ"א מ"י, ואל תתוודע לרשות, מאמר א, סימן עה, עמוד צ.
 פ"ב מ"א, הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, מאמר ב, סימן קב, עמוד שת.

פי"ב מי"ד, ודע מה שתשיב לאפיקורס, הקדמה עמוד טז.

פי"ג מי"ה, שחוק וקלות ראש מרגילין האדם לעבירה, מאמר ב, סי' מ, עמוד רמא. פי"ד מי"ב, הוי רץ למצוה קלה כבחמורה, מאמר ב, סימן ל"ה, עמוד רלד.

פי"ד מכ"ט, על כרחך אתה מת, מאמר א, סימן קג, עמוד קטז.

פי"ה מי"ה, עשרה נסים וכו' שלא אירע קרי לכה"ג ביוה"כ, ותוסי' יו"ט שם, הקדמה עמוד ט.

פי"ה מי"כ, כל מחלוקת שהוא לשם שמים סופה להתקיים, מאמר א, סימן קמב, עמוד קמח.

פי"ה מכ"ו, בן חמש למקרא, מאמר ג, סימן כא, עמוד תכה.

אבות דר' נתן

ל, ה, כל המתדבק בעוברי עבירה אפ"י שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל מורעניות כיוצא בהן, מאמר א, סימן ק, עמוד קיג. סימן קמ, עמוד קמד. לח, ג, שמה כשהיית יושב ודורש בהר הבית וכו' וזהו דעתך עליך, מאמר ב, סימן יט, עמוד רסז.

חזריות

ד: כולן ראויין להוראה, ורש"י שם, מאמר א, סימן קג, עמוד קנא.

י: אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגגותו, מאמר א, סימן קנב, ע' קנד.

מסכת סופרים

פס"ו הי"ט, לא יהיה דולג במקרא ובמשנה ויבא להשי"ט, מאמר ג, סימן כא, עמוד תכה.

מסכת דרך ארץ זוטא

פ"ט, גדול השלום שאפילו עושי' ושלום ביניהם כביכול אין שכינה יכולה לנגוע בהן, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג.

זבחים

מה. דרוש וקבל שכר, ורש"י שם, מאמר ב, סימן עז, עמוד ערה.

טב. קרא אשכחו ודרוש, מאמר א, סימן נח, עמוד עא.

סו. לא יבדיל אין צורך להבדיל, מאמר ב, סימן ה, עמוד רב.

קב. לעולם תהא אימת מלכות עליך, מאמר א, סימן טז, עמוד לה.

קיג. בקשו לגזור טומאה וכו' הו ופנינהו, מאמר ב, סימן צו, עמוד ש.

מנחות

לב. אם יבוא אלי ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו, מאמר א, סימן קנא, עמוד קנג.

מא. בזמן דאיכא ריתחא ענשינן אעשה, מאמר א, סימן צא, עמוד קז.

מג: שקולה מצות ציצית-כנגד כל מצות, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלג.

מג: גדול עונשו של לבן מעונשו של תכלת, מאמר ג, סימן כט, עמוד תלב.

נב. הי מינייהו אחרייתא, מאמר א, סימן לא, עמוד מג.

צט. מעלין בקודש ולא מורדין, מאמר ב, סימן עא, עמוד צר.

קט. כהן שהמיר דתו לא ישא כפיו, מאמר ב, סימן מה, עמוד רמו.

חולין

ב. טוב שלא תדור משתדור ולא תשלם, מאמר ב, סימן עז, עמוד רעו.

ד: מומר לע"ז מותר לאכול משחיטתו, מאמר א, סימן ככא, עמוד קלא.

ד: יהושפט מלך יהודה נהנה מסעודת אחאב, מאמר ב, סימן נא, עמוד רנב.

סימן קנה, עמוד שסח. ד: מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים וכו', מאמר א, סימן קנד, עמוד קנה. מאמר ב, סימן קנו, עמוד שלו. סימן קלד, עמוד שמט.

ו. פשטא דקרא במה כתיב, מאמר ג, סימן טו, עמוד תיט.

ז. אין הקב"ה מביא תקלה על ידי צדיקים, מאמר א, סימן קנא, עמוד קנב.

ז: גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייתן, מאמר ב, סימן צח, עמוד שב.

ט. ת"ח צריך שילמוד, כתב שחיטה ומילה, ורש"י שם, מאמר ג, סימן ג, עמוד תו.

י. תמירא סנתא מאיסורא, מאמר ב, סימן כ, עמוד ריז.

יג. שחיטת עכו"ם נבילה, מאמר א, סימן קכת, עמוד קלה.

יג: נכרים שבחול"ל לאו עובדי עכו"ם הן אלא מנהג אבותיהם בידיהם, מאמר א, סימן קכת, עמוד קלה. מאמר ב, סימן קמט, עמוד שסא.

יג: אין מינין בעכו"ם, ורש"י ותוסי' שם, מאמר א, סימן קה, עמוד קסז.

כד. כל תלמיד שאינו רואה סימן יפה במשנתו ה' שנים וכו' מאמר ג, סימן כא, עמוד תכה.

מג. אין מזכירין מעשה נסים, מאמר א, סימן מה, עמוד סא.

פג: כיסוי הדם נוהג בארץ ובחול"ל, מאמר ב, סימן צו, עמוד שא.

צא: מלמד שקפלה הקב"ה כל א"י והניחה תחת יעקב אבינו, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שמ.

קלג. כל הלומד לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקוליס, מאמר ג, סימן לח, עמוד תמ.

קלט: יכול יחזור בהרים כדי שימצא קו, מאמר א, סימן צא, עמוד קז. מאמר ב, סימן ע, עמוד רסז.

קמ. לא אמרה תורה שלח לתקלה, ורש"י שם, מאמר א, סימן מט, עמוד רנ.

מאמר ג, סימן יג, עמוד תיז. קמא. מאי אולמי' דהאי עשה מהאי עשה, מאמר א, סימן ה, עמוד כז.

בבורות

ב. הלוקח עובר חמורו של עכו"ם פטור מן הבכורה, מאמר ב, סימן לב, עמוד רלב.

ג: כלו חיותא דרב מרי, מאמר ב, סימן עה, עמוד רעד.

לד: כל יומא ויומא מפקע לי ממצות, מאמר ב, סימן עא, עמוד רסח.

ערכין

טז: מצות תוכחה עד כדי הכאה, הקדמה עמוד יב.

לב: משה לא בעיא רחמי לבטל יצרא דע"ז, מאמר א, סימן יב, עמוד לב.

תמורה

ג: לא תיתני ומימר, מאמר א, סימן סה, עמוד פב.

טו. בימי אבלו של משה נשתכחו ג' מאות הלכות, מאמר ב, סי טו, ע' ריב.

תמיד

לב. שטנא נצח, ופי רבינו גרשום שם, מאמר א, סימן מה, עמוד סב. מאמר ג, סימן כ, עמוד תכד. סימן כב, עמוד תכו.

משניות סהרות

אהלות פט"ו מ"ד, הבודק בודק אמה על אמה, מאמר ב, סימן צה, עמוד רצט. אהלות פי"ח מ"י, מדורות העכ"ם טמא אף בא"י, מאמר ב, סימן לא, עמוד רל. פרה פי"ג מ"ו, מטמאין היו את כהן, מאמר ב, סימן קנא, עמוד שסג. מקואות פי"ח מ"א, איי מקואותיה סהורות, מאמר ב, סימן לא, עמוד רצט. מאמר ג, סימן לת, עמוד תמא. ידים פי"ג מ"ב, אין דנין דברי סופרים מד"ס, מאמר א, סימן ז, עמוד כז. מאמר ב, סימן צ, עמוד רצג.

ידים פי"ג מ"ה, מיום שניתנה תורה לישראל לא היה העולם כדאי כאותו היום שניתן בו שיר השירים, מאמר א, סימן קלא, עמוד קלו. ידים פי"ד מ"ד, כבר עלה סנחריב ובלבל את כל האומות, מאמר ב, סימן כז, עמוד רכז.

רש"י על ש"ס

ברכות כ. שב ואל תעשה שאני, אין ללמוד דחיית מצוה מלטמא למת מצוה, מאמר ב, סימן ה, עמוד רו. — כח: מן ההגיון, לא תרגילום במקרא יותר מדי, מאמר ג, סימן ה, עמוד תח. סימן יג, עמוד תיז.

שבת נו. ואדוני יואב, לאו אורת ארעא לקבל עליו מרות אחרים בפני המלך, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שנט. — קיט: מתרימין לשון חרבה ושממה, מאמר ג, סימן י, עמוד תיג.

עירובין מה. הרי, מידי דאיסור והיתר לא משייל באו"ת, מאמר ב, סימן טו, עמוד ריב. — סג. ולא אשכחן לאחר מיתת משה דאצטריך ל"י יהושע לאלעזר מאמר ב, סימן יד, עמוד ריב.

פסחים סו. בני בתירה, נשיאים היו, מאמר א, סימן קסט, ע' קסב. — סו. אם פסח ווחה שבה, התמימים שבכל השנה הם יותר ממאתים, מאמר א, סי טז, ע' עט. סוכה מב. חייב בלולב, לחנכו מדבריהם, מאמר ג, סימן א, עמוד תג.

ראש השנה יז. שפשטו ידיהם בזבול, שהחריבו ביה"מ"ק בעצונם, הקדמה ע' ט. מועד קטן יג. דכל יומא מפקע ל"י ממצות, דכל זמן שהוא ברשות נכרי אינו עוסק במצות, מאמר ב, סימן עא, עמוד רסח. יבמות מז. דליכא טיבואא, שפסק זבח חלב ודבש, מאמר ב, סימן מא, עמוד רמב. כתובות קיא. שלא ידחקו, בעונם, ליא שלא ידחקו וכר שלא ירבו בתחוננים יותר מדאי, מאמר א, סימן כז, עמוד מא. סימן עט, עמוד צד. סימן פד, ע' קג. — קיא. בחומה, ביד חזקה, מאמר א, סימן פו, עמוד קב.

נזיר כג. אשה הפרם, סליחה זו למה, מאמר ב, סימן כב, עמוד ריט. סוטה כא. שזכות תולה, תראה ותלמד בפי סוטה שהזכות תולה, מאמר ג, סימן לד, עמוד תלו. — מט: בעקבות המשיח, בסוף הגלות לפני ביאת המשיח, מאמר א, סימן מ, עמוד צג.

גיטין ב. המביא גט ממדינת הים, בר מבבל, מאמר א, סימן א, עמוד כא. — עו: מפטרו רבנו, בני מדה"י היו שאסור לצאת מא"י לחו"ל, מאמר ב, סימן פא, עמוד רפא.

בבא בתרא כא. יהושע בן נמלא, אחד מן הכהנים הגדולים שעמדו בבית שני, מאמר ג, סימן ו, עמוד תט. — נח. ר' כנאה, לפי שאדם גדול וחשוב ה"י, מאמר ב, סימן צח, עמוד שב.

סנהדרין מט: אין מוקדם ומאוחר, לא דידקדקו להקדים במשנתן את המוקדם, מאמר ג, סימן ג, עמוד חו. — נט: לכל דבר שבמנין, אשמעינן קרא דכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, מאמר א, סימן ע, עמוד פו. — צא: כאן לימות המשיח, כשיכלה השעבוד, מאמר א, סימן מב, עמוד נז. צז. היוקר יעות, מכובד שבהן יהי עתהן ורמאי,

מאמר א, סימן קסט, ע' קסג. — צז: אין הדבר תלוי אלא בתשובה, אם כל ישראל חורין בתשובה יבא, מאמר א, סימן מ, עמוד נב. סימן מא, עמוד נה. — צח. מלכות הולה, שלא תהא להם שום שולטנות לישראל אפילו שולטנות קלה ודלה, הקדמה עמוד ת. מאמר א, סימן סט, עמוד פד.

עבודה זרה יז: דנכסי יצרי, גשחט יצרא דע"ז, אנשי כנה"ג בקשו רחמים ונמסר בידם והרגוהו, מאמר א, סימן קח, עמוד קיט. מאמר ב, סימן לג, עמוד רלג. — לט: אין לוקחין, שהתנויין שבסוררי חשודין, מאמר ג, סימן לט, עמוד תמב. חולין ט. כתב, שיעד לחתום שמו, מאמר ג, סימן ג, עמוד תו. גדה ז: הא קמ"ל, דאין למדין הלכה מפי הש"ס, מאמר א, סימן נב, עמוד סו. מאמר ב, סימן לה, עמוד רלה.

תוספות

ברכות ז. ד"ה היא, מאמר א, סימן לג, עמוד רלג. — יז. ד"ה העושה, מאמר א, סימן קכב, עמוד שלג. — יט: ד"ה רוב, מאמר ב, סימן צט, עמוד דש.

שבת יג. ד"ה ופליגא, מאמר א, סימן עח, עמוד רעח. — לב: ד"ה בעון (תוספות ישנים), מאמר ב, סימן ה, עמוד רו. סימן סט, עמוד רסו. — נד: ד"ה הוי, מאמר ג, סימן לת, עמוד תמ. — נו. ד"ה ואע"ג, הקדמה עמוד יב. — נז. ד"ה רק, מאמר ב, סימן טז, עמוד ריג. — סג. ד"ה אין, מאמר א, סימן קיט, עמוד קל. — צה. ד"ה והרודה, מאמר א, סימן סא, עמוד עה. סימן סה, עמוד פא. — קטו. ד"ה לא, מאמר ג, סימן ה, עמוד תח. — קנב: ד"ה עי, מאמר ג, סימן ד, עמוד תז.

עירובין יג: ד"ה גוח, מאמר ב, סימן לו, ב, סימן קטז, עמוד שכב. — קיג: ד"ה ואין, מאמר ב, סימן ה, עמוד רה. סימן סט, עמוד רסו. סימן עד, עמוד רעג. — קיד: ד"ה אחו, מאמר א, סימן נה, עמוד ע.

יומא ב. ד"ה וחכ"א, מאמר ג. סימן לט, עמוד תמב. — לט. (תוספות ישנים) ד"ה ואומר, מאמר א. סימן סד, עמוד עט. — סו: ד"ה מהו, מאמר ב. סימן קמו, עמוד שנט.

סוכה יא. ד"ה דרב, מאמר ב. סימן לה, עמוד רלו. — כ. ד"ה עלה, מאמר א. סימן קסט, עמוד קסב. — כז. ד"ה ר"י, מאמר א. סימן גב, עמוד סו.

ראש השנה טז: ד"ה כדי, הקדמה עמוד ט. — לג. ד"ה הא, מאמר ג. סימן מד, עמוד תמת. סימן מז, עמוד תנא.

ביצה ג. ד"ה ר' יוחנן, מאמר ב. סימן פב, עמוד רפב. — ה. ד"ה הא, מאמר ב. סימן מא, עמוד רמב.

תענית ז. ד"ה וכל, מאמר ב. סימן קכב, עמוד שלג.

מגילה י. ד"ה זכר"ע, מאמר ב. סימן לא, עמוד רלא. — יב: ד"ה זיל, מאמר ב. סימן כו, עמוד רכו. — כא. ד"ה אלמלא, מאמר א. סימן קלו, עמוד קמא. מועד קטן ה. ד"ה הא, מאמר ב. סימן מה, עמוד רמו.

יבמות ו: ד"ה יכול, מאמר ב. סימן קמו, עמוד שנט. — כב: ד"ה כשעשה, מאמר א. סימן עב, עמוד פח. — מה: ד"ה כיון, מאמר א. סימן פט, עמוד קה. — סג. ד"ה שאין, מאמר ב. סימן עג, עמוד רעב. — עו: ד"ה מנימין, מאמר ב. סימן כה, עמוד רכג. — פו: ד"ה מר, מאמר ג. סימן יג, עמוד תינו. — קט: ד"ה רעה, מאמר ב. סימן עה, עמוד רעה.

כתובות קי: ד"ה הכי, מאמר א. סימן ז, עמוד כו. — קי: ד"ה הוא, מאמר ב. סימן סה, עמוד רסה. סימן עו, עמוד רעו. סימן עה, עמוד רעו.

גזיר כג: ד"ה שמתוך, מאמר ב. סימן קכג, עמוד שלג. — נד: ד"ה ארץ, מאמר ב. סימן צד, עמוד רצח. סימן צו, ע"ש. סוטה יג. ד"ה סרה, מאמר א. סימן סב, עמוד סא. — כא: ד"ה בן עזאי, מאמר ג. סימן לב, עמוד תלה ותלו. סימן לט, עמוד תמב. סימן מג, עמוד תמו. סימן מז, עמוד תנא. — כב: ד"ה לעולם,

מאמר ב. סימן קכג, עמוד שלב. — לז: ד"ה אמר, מאמר א. סימן ק, ע"ק. גיטין ב. ד"ה ממדינת הים, מאמר א. סימן א, עמוד כא. — ב. ד"ה אשקלון, מאמר א. סימן ה, עמוד כה. — ת. ד"ה כיבוש, מאמר ב. סימן יג, עמוד רי. — לה. ד"ה לא, מאמר א. סימן לב, עמוד מד. — מד: ד"ה נטיבה, מאמר עמוד רלח, סימן עה, עמוד רעה. — מג: ד"ה דלא, מאמר א. סימן ג, עמוד סג. — מג: ד"ה ואסור, מאמר א. סימן זד, עמוד סט.

פסחים ג: ד"ה מאל"י, מאמר א. סימן יב, עמוד לג. מאמר ב. סימן עט, עמוד רעט. סימן קד, עמוד שי. — נ: ד"ה וכאן, מאמר ב. סימן קכג, עמוד שלב. — סח: ד"ה הכל, מאמר ג. סימן יב, עמוד תטו. — פה. ד"ה כשהוא, מאמר ב. סי' עא, ע"רסח. — מד: ד"ה לחו"ל, מאמר ב. סימן קו, עמוד שיא. — ס: ד"ה אתמוהי, מאמר ב. סי' כד, ע"רכב. — פח. ד"ה מאי קראה, מאמר ב. סימן קכו, עמוד שלו.

קידושין כט: ד"ה הא לו, מאמר א. סימן יג, עמוד לג. סימן קפא, עמוד קעב. מאמר ב. סימן מא, עמוד רמב. סימן פא, עמוד רפא. סימן צג, עמוד רצו. סימן קד, עמוד שי. — ל. ד"ה לא, מאמר ג. סימן כא, עמוד תכה. — לו. ד"ה גברא, מאמר ג. סימן ל, עמוד תלה. — לו: ד"ה כל, מאמר א. סימן צד, עמוד קט. — לו. ד"ה הכי גרסינן, מאמר א. סימן צו, עמוד קט. — מא. ד"ה האישי, מאמר ג. סימן ב, עמוד תד. בבא קמא לח. ד"ה ושא, מאמר ב. סימן כו, עמוד רכו. — צא: ד"ה אלא, מאמר ב. סימן יט, עמוד רטו.

בבא מציעא סד: ד"ה ולא, מאמר ב. סימן קטו, עמוד שכג. — קיד: ד"ה מהו, מאמר א. סימן ג, עמוד סב.

בבא בתרא כא. ד"ה ולמדתם, מאמר ג. סימן ו, עמוד תט. — כא. ד"ה כי מציון, מאמר ב. סימן ז, עמוד רה. סימן עט, עמוד רעט. מאמר ג. סימן ט, עמוד תיב. — ס: ד"ה דין, מאמר ג.

סימן ב, עמוד תה. — סב. ד"ה ומודה, סימן מ, עמוד נא. — ק: ד"ה ורומן, מאמר ב. סימן צט, עמוד דש. סנהדרין יט. ד"ה ינאי, מאמר א. סימן קלג, עמוד קלח.

שבועות כב: ד"ה איבע"א, מאמר ג. סימן יב, עמוד תטו. — כט. ד"ה כשהשביע, מאמר א. סימן עה, עמוד צג.

עבודה זרה ה. ד"ה שאלמלא, מאמר ב. סימן לו, עמוד רלח. — ז. ד"ה הנשאל, מאמר ב. סימן קנא, עמוד שסה. — יו. ד"ה הרחק, מאמר א. סימן קה, עמוד קטו. — כא. ד"ה כיבוש, מאמר ב. סימן יג, עמוד רי. סימן יו, עמוד ריד. סימן כא, עמוד ריח. — כב: ד"ה רגלא, מאמר ג. סימן כו, עמוד תכה.

זבחים מה. ד"ה הילכתא, מאמר ב. סימן עו, עמוד רעו. מנחות מ: ד"ה תכלת, מאמר ב. סימן קטו, עמוד שכג. — מא. ד"ה ענשיתו, מאמר ב. סימן ה, עמוד רה. סימן סט, עמוד רטו.

חולין ב: ד"ה אבל, מאמר ב. סימן עה, עמוד רעד. — ה. ד"ה עפ"י הדיבור, מאמר א. סימן קכא, עמוד קלא. — ה: ד"ה צדיקים, מאמר א. סימן קנא, עמוד קנב. — יג: ד"ה נכריים, מאמר ב. סימן קמט, עמוד שסא. — פו. ד"ה ור"י, מאמר ב. סימן לה, עמוד רלו. בכורות ג: ד"ה דקא, מאמר ב. סימן עה, עמוד רעד. ערכין ב: ד"ה הכל, מאמר ב. סימן סט, עמוד רטו.

תלמוד ירושלמי

ברכות פ"א ה"ג, מפני מה לא החזיקו במצות תפלין כל היום מפני הרמאין, מאמר ג. סימן יט, עמוד תכג. ברכות פ"א ה"ח, מפני מה אין קורין עשרת הדברות, מפני טענת המינין שלא יהו אומריין אלו לבדם ניתנו לו למשה, מאמר ב. סימן קמד, עמוד שנו. ברכות פ"ב ה"ח, בר נש דאימי מבטרא לי וכזי להן ייזיל לי, מאמר ב. סימן צג, עמוד רצו. סימן קכו, עמוד שלו.

שביעית פ"ט ה"א, גזר אני על העלונים שירדו ועל התחתונים שיעלו, מאמר ב, סימן צה, עמוד רצט.

חלה פ"ב ה"א, כל מה שכיבש יהושע כיבש זה, מאמר ב, סימן לא, עמוד רלא. שבת פ"א ה"ד, תחיית המתים מביאה לידי אלי זליט, מאמר א, סימן ג, עמוד סג.

שבת פ"א ה"ד, כל מי שהוא קבוע בא"י ואוכל חולין בטהרה ומדבר בלשון הקודש וכו' מובטח לו שהוא בן עוה"ב, מאמר ג, סימן ג, עמוד תו, סימן יט, עמוד חכג.

שבת פ"א ה"ה, בו ביום גזרו על לשונן, מאמר ג, סימן יז, תכא.

שבת פ"ג ה"ב, בנין המשכן לשעה או לעולם ה', מאמר א, סימן סג, ע' עג.

פסחים פ"ו ה"א, על ג' דברים עלה הלל לא"י, מאמר ב, סימן קד, עמוד שי. יומא פ"א ה"א, כל דור שאינו נבנה ביהמ"ק בימיו מעלין עליו כאילו התריבו, הקדמה עמוד ט.

סוכה פ"א ה"א, באותה השעה נגדעה קרן ישראל ועוד אינה עתידה לחזור עד שיבוא בן דוד, הקדמה עמוד ו. מאמר א, סימן נג, עמוד סז.

ראש השנה פ"ג ה"ה, דברי תורה עניים במקומן ובעשירים במקום אחר, מאמר ב, סימן כט, עמוד רכה.

תענית פ"א ה"א, אם אין ישראל עושין תשובה הקב"ה מעמיד עליהם מלך קשה כהמן, מאמר א, סימן מ, עמוד נא. תענית פ"ד ה"ה, לא תסעוד ולא תכסוף, מאמר א, סימן לח, עמוד נ.

תענית פ"ד ה"ט, אילולי אלקי דקטלי לבן כוויבא מאן הוה יכיל לקטליה, מאמר א, סימן נג, עמוד סח.

מגילה פ"א ה"א, שהיו מדברים בלשון יחידו של עולם בלשון הקודש, ופי"מ שם, מאמר ג, סימן טו, עמוד חכ.

מגילה פ"א ה"ג, לכשיתעוררו הגלילות שהן נחלונות בצפון ויבואו ויבנו בית המקדש הנתון בדרום, מאמר א, סימן טב, עמוד עז.

מועד קטן פ"ג ה"א, חד פהן אתא לגבי

ר' חנינה, מאמר ב, סימן צג, ע' רצב. יבמות פ"טז ה"ג, אבי נענש על שחישד את ירבעם ברבים, מאמר א, סימן קלד, עמוד קלט.

סוטה פ"ג ה"ד, בן עזאי ולא כראב"ע, מאמר ג, סימן לב, עמוד תלה.

סוטה פ"ב ה"ד, מטרונה אחת שאלה וכו' ישרפו ד"ת ואל ימסרו לנשים, מאמר ג, סימן לט, עמוד חמב.

סוטה פ"ח ה"ד, יכול הבונה בית בחו"ל יהא חזור ת"ל ולא חכנו, ובקה"ע שם, מאמר ב, סימן סד, עמוד רטב.

קידושין פ"א ה"ז, בשעה שישראל עושין רצונו של מקום קרואין בנים, מאמר א, סימן קעו, עמוד קעא.

סנהדרין פ"ד ה"ב, אלו ניתנה התורה חתוכה לא היתה לרגל עמידה, ופי"מ שם, מאמר א, סימן קסו, עמוד קנט.

סנהדרין פ"ז ה"ז, מסית אומר בלשון הקודש, ופי"מ ומה"פ שם, מאמר ג, סימן כ, עמוד חכג.

הוריות פ"ג ה"ב, מכאן ואילך בליסטיא היו נוטלין אותה, ופי"מ שם, מאמר א, סימן קלג, עמוד קלת.

תוספתא

חגיגה פ"א ה"א, יודע לדבר אביו למדו שמע ותורה ולשון הקודש, ופי"מ חסדי דוד שם, מאמר ג, סימן א, עמוד תג. סימן ג, עמוד תו.

קידושין פ"א ה"ה, מצות אב על הבן למולו ולפרותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה, מאמר ג, סימן ג, עמוד תו.

עבודה זרה פ"ה ה"ב, כל המניח את ארץ ישראל בשעת שלום ויוצא כאלו עובד ע"ז, מאמר א, סימן יג, עמוד לג.

מאמר ב, סימן כח, עמוד רכז. עבודה זרה פ"ז ה"ו, כל המכבד רשע הרי זה כעובד ע"ז, מאמר א, סימן קלג, עמוד קלת.

מכילתא

בא — עד שלא נבחרה א"י היו כל הארצות כשרות לדברות, מאמר ב, סימן קנו, עמוד ססט.

בשלה — הגיע פרוימא שלכם לחזור למצרים, מאמר א, סימן טו, עמוד לה. — בני אפרים לא שמרו ברית אלקים ובתורתו מאנו ללכת, מאמר א, סימן כה, עמוד מ. סימן לב, עמוד מד.

יתרו — שלשה דברים ניתנו על תנאי א"י וכו', מאמר ב, סימן מג, עמוד רמג. סימן מה, עמוד רמו. — לא תשא למה נאמר לפי שהוא נאמר ולא תשבנו וכו', ומרכבת המשנה שם, הקדמה ע' ה. משפטים — ואלה המשפטים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני, מאמר ג, סימן יב, עמוד תטו. — אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנד.

תורת כתנים

חז"ק — אין הבית מטמא אלא אחר כיבוש וחילוק, מאמר ב, סימן קכה, עמוד שלט.

חז"ק — בשביל ג' הלכות עלה הלל מבבל לא"י, ופי"מ הראב"ד שם, מאמר ב, סימן קד, עמוד שי.

אחרי — כמעשה ארץ מצרים, שהיו מקולקלין מכל האומות, מאמר ב, סימן קלא, עמוד שמג.

קדושים — ארץ ישראל אינה מקיימת עובדי צבירה, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמג.

בהר — מכאן אמרו כל היושב בא"י מקבל עליו עול מלכות שמים, מאמר ב, סימן כח, עמוד רכז.

בהר — כל היוצא לחו"ל כאלו עובד ע"ז, מאמר א' סימן ה, עמוד כה. סימן יז, עמוד לג. מאמר ב, סימן א, עמוד קצו. סימן פו, עמוד רפו. סימן פט, ע' רצב.

ספרי

נשא — והיה ביום כלת משה, שכל שבעת ימי המלואים היו משה מעמיד את המשכן, מאמר א, סימן סד, עמוד עח.

שלח — והייתם קדושים לאלקיכם, מכאן שהציצית מוספת קדושה לישראל, מאמר ב, סימן סט, עמוד רסז.

מדרש רבה

בראשית רבה

כ, ה, נוח לו לאדם לגדל לגיון א' משל זתים בגליל ולא לגדל תיגוק אחד בא"י, ויפית שם, מאמר ב, סימן מא, עמוד רמב.

כה, ג, לא יצא אדם לחו"ל וכו' אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח, מאמר ב, סימן פח, עמוד רצא.

כו, ה, כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה, מאמר א, סימן קג, עמוד קד, מאמר ג, סימן לט, עמוד תמב.

לה, ד, אין לך ז' לפני החג שאין בהם שבת ויום הכיפורים וכו', מאמר א, סימן סד, עמוד עט, מאמר ב, סימן כב, עמוד ריט.

לה, ה, וימצאו בקעה, אם ללצים הוא יליץ, ויפית שם, מאמר א, סימן מו, עמוד סא, מאמר ג, סימן יט, עמוד חכב. לה, טו, נתכנסו כל הארצות בראשי ההרים והיתה כל אחת בולעת אנשי מקומה ונהי"ק שם, מאמר ג, סימן יט, עמוד חכב. לה, טז, אין לך צרה באה לעולם שאין לאחריה ריוח בה, מאמר א, סימן קיא, עמוד קכד.

מ, ה, צא וכבוש את הדרך לפני בניך, מאמר ב, סימן יח, עמוד רטו.

מב, יג, אכרם העברי שהוא מעבר הגהר, ויפית שם, מאמר ג, סימן טז, עמוד חכ.

מד, כא, ידוע תדע, ידוע שאני מפורן תדע שאני מכנסן וכו', מאמר א, סימן מה, עמוד נח, סימן עט, עמוד צה, מאמר ב, סימן קט, עמוד שסו.

מד, כא, ד' דברים הראה לו, גיהנם ומלכיות מתן תורה וביהמ"ק, מאמר ב, סימן קיג, עמוד שיח.

נג, יד, הכל בחוקת סומין עד שהקבי"ה מאיר את עיניהם, מאמר ב, סימן קכא, עמוד שכט.

נו, ב, וירא את המקום מרחוק, חתי המקום לירחק מבעליו, ולעולם ת"ל זאת מנוחתו, מאמר א, סימן מב, עמוד נג, ס, יא, אם קדמאי כמלאכין, ויפית שם, מאמר א, סימן קנא, עמוד קנב.

שופט שהוא כשר ומוחזק באותן הימים, מאמר א, סימן קס, עמוד קנו. אוינו (בילק"ש רמו תתס"ה) — כשברא הקב"ה את עולמו לא בראו אלא במאמר ולא בשבועה, ומי גרם לו לישבע מחוסרי אמונה, מאמר א, סימן מג, עמוד נז.

מדרש תנחומא

חולדות — אבא המלח מהו שתהא חייבת במעשר, מאמר ב, סימן נ, עמוד רנא. חולדות — הנה ישכיל עבדי וגוי ירום מאברהם וגשא ממשא וכו', מאמר א, סימן לו, עמוד מה.

וישב — ויוסף הורד מצרימה, אף הגוראות שאתה מביא עלינו בעלילה את מביאן, מאמר ב, סימן יט, עמוד רטז.

כא — חלק משה כבוד למלכות, מאמר א, סימן טז, עמוד לה.

תצוה — כל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים, מאמר א, סימן לה, עמוד מה.

תשא — מעולם לא לך אדם בירושלים ובידו עון, כיצד תמיד של שחר מכפר וכו', מאמר ב, סימן קנה, עמוד שסח. פקודי — לעתיד לבוא אני אעביר את הגלות מכם, מאמר א, סימן קיד, ע' שכ. תוריע — אמרה מדת הדין מה נשתנו אלו מאלו, הקדמה עמוד יב.

אחרי — ישראל גושע בה' תשועת עולמים לשעבר לא היתה גאולה שלימה, מאמר א, סימן מח, עמוד סב.

בחקותי — אם אין עושי תשובה אינם נגאלין, מאמר א, סימן מא, עמוד נד. חקת — לא פקדה תורה לדרוך אחר המצות, והשלום רודפהו, מאמר ב, סימן ה, עמוד רז.

כטות — אין הקב"ה מונע מן הצדיק מה ערוצה, מאמר ב, סימן קד, עמוד שי. מסעי — אמר להם הקב"ה לישראל למדו מפרו של אלי שלא רצה לילך לע"ז, מאמר א, סימן קכד, עמוד קלב.

דברים — מכתם זה דוד שנעשה מלך וקרא עצמו עני, תם שהלך בתמימות עם קונו, מאמר ב, סימן כד, ע' רכא.

פנחס — לאלה תחלק הארץ מפני כשרים וצדיקים, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמב. דברים — מי אמר טובתה יהושע וכלב אעפ"כ ולא אביהם לעלות, מאמר א, סימן קעד, עמוד קסו.

ואתחנן — ושנתם לבניך אלו תלמידין, שהתלמידים קרויים בנים, מאמר ג, סימן לת, עמוד תמ.

עקב — ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם, מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו בלשון הקודש, מאמר ג, סימן א, עמוד תג, סימן טז, עמוד תכ, סימן ל, עמוד תלג.

עקב — כל המקום אשר תדרוך וגוי, כל מקום שתכבשו חוץ ממקומות האלו הרי הוא שלכם, מאמר ב, סימן א, עמוד קצו.

עקב — שלא תהא ארץ ישראל מיטמא בגילוליהם ואתם תוורין ומכבשין חו"ל, מאמר ב, סימן טז, עמוד ריז.

עקב — דוד עשה שלא כתורה וכו', מאמר ב, סימן יב, עמוד רי.

עקב — אם אתם עושיין רצונו של מקום הרי לכם ארץ כנען, ואם לאו אתם גולין מעלי, מאמר א, סימן קב, עמוד קיג. מאמר ב, סימן מג, עמוד רמב. עקב — רשביי אומר עתידה תורה שתשתכח מישראל, מאמר א, סימן קסח, עמוד קסא.

ראה — וירשתם אותה וישבתם בה, בשכר שתירש תשב, מאמר ב, סימן א, עמוד קצו.

ראה — מעשה וכו' וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהן וולגו דמעותיהן וקרעו בגדיהן וקראו את המקרא וירשת וישבת בה ושמתם לעשות, אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה, מאמר ב, סימן א, עמוד קצה, סימן עז, עמוד רעו.

ראה — אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם, שלא תעשו כמעשיהם ויבואו אחריהם ויירשו אתכם, מאמר א, סימן צג, עמוד קח.

שופטים — אל השופט אשר יהי בימים ההם, וכי תעלה על דעתך וכו' אלא

סד, י, בימי ריבי"ח גורה מלכות הרשעה שיכנה ביהמ"ק וכו', מאמר א, סימן נט, עמוד עב.

סט, ג, הארץ אשר אתה שוכב עלי וגו' קפלה כפינקס ונתנה תחת ראשו, ומח"כ שם, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שמ.

עז, יג, בשעה ששלח דוד את יואב לארם נהרים ולארם צובה וכו', ויפ"ת ונוה"ק שם, מאמר ב, סימן כד, ע"י רכא. עז, ב, תאמר שהוא בא עלי מכה ישיבת ארץ ישראל, מאמר ב, סימן ג, עמוד רנ. עז, ג, אם יבואו עשו אל המתנה האחת והכהו אלו אחינו שבדרום, מאמר א, סימן קיא, עמוד קגג.

צב, ג, ואני כאשר שכולתי בחורבן ראשון וכו' ובשני לא אשכל עוד, ויפ"ת שם, מאמר א, סימן נח, עמוד עא.

שמורת רבה

א, לא, מלך המשיח עתיד ליפרע מאדום, מאמר ב, סימן קט, עמוד שטו.

ג, ו, אנכי שלחתיך, אנכי הוא סימן לבאולה, מאמר א, סימן ג, עמוד סג. כת, ד, כל מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני, הקדמה עמוד יז.

כת, ה, כל הנביאים קבלו נביאותן מהר סיני, מאמר א, סימן לו, עמוד מה.

לא, ה, בעולם הזה הרשעים עשירים ונתונים כשלוה והשקט, מאמר ב, סימן קלט, עמוד שנג.

ויקרא רבה

א, ד, י"ב מלחמות עשה דוד וכו', ויפ"ת שם, מאמר ב, סימן יז, עמוד רטו.

ד, ב, כל עמל אדם לפיהו, כל מה שסיגל אדם מצות ומעש"ט אינו מספיק להבל היוצא מפיו, מאמר ג, סימן יח, עמוד חכב.

ו, ב, מעשה בשלטון אחד וכו', מאמר א, סימן קטו, עמוד קכו.

ט, ו, מלך המשיח שנתון בצפון יבא ויבנה ביהמ"ק הנתון בדרום, מאמר א, סימן סב, עמוד עז.

יט, ה, אמרו לנמהרי לב, כגון אלו שדוחקין את הקץ, מאמר א, סימן עט, עמוד צח.

כא, ד, אם עשית חבילות עבירות תעשה חבילות מצות כנגדם, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמח.

כה, א, למד אדם ולימד ושמר ועשה והיתה סיפק בידו למחות ולא מיחה וכו' הרי זה בכלל ארור אשר לא יקים, מאמר ג, סימן י, עמוד תיג.

במדבר רבה

ז, י, רבנן פתרון קריא בגלות, מאמר ב, סימן קט, עמוד שיד.

יב, יא, כל ד' ימי המלואים היה משה מעמיד המשכן ומפרקו בכל יום ב' פעמים, מאמר א, סימן סד, עמוד עח.

יג, יח, אעפ"י שאירע לשבטים שבא לידיהם מכירת יוסף וכו' צדיקים גמורים היו, מאמר ב, סימן יט, עמוד רסז.

טו, ה, על פי ה', המרגלים כולם צדיקים היו, מאמר א, סימן קעז, עמוד קסז.

טז, ו, משל למלך שזימן לבנו אשה נאה, מאמר ב, סימן ו, עמוד רג.

יט, טז, אם באו לידך את מצויה עליהם, מאמר ב, סימן עג, עמוד רעב.

כב, א, לא תהיו סבורים שהותר לכם להשביע בשמי, אפילו באמת אין אתה רשאי להשבע בשמי אלא אם כן יש בך

כל המדות הללו וכו', מאמר ב, סימן עז, עמוד רעו. תוכן הענינים עמוד שפה.

כג, ה, זאת הארץ וגו' מלמד שהראה הקב"ה למשל כל מה שהי' ועתיד להיות, מאמר ב, סימן קיג, עמוד שכ.

דברים רבה

א, ב, אלה הדברים ושה' מוכיח אדם אחרי חן, מוכיח זה משה וכו', מאמר א, סימן קעז, עמוד קסט. מאמר ב, סימן קמג, עמוד שנו.

א, יט, פנו לכם צפונה וכו' המתינו עד עכשיו מלך המשיח לבוא, מאמר א, סימן מב, עמוד נג. סימן צח, עמוד קי.

א, יט, עד מתי משועבדים אנו בידו, א"ל עד שיבוא אותו היום שכתוב בו דרך כוכב מיעקב, מאמר א, סימן מב, עמוד נג.

ב, ה, אם אתה נקבר אצלם במדבר הן באים בזכותך ותאהו בא בראשם, מאמר א, סימן ג, עמוד סד.

ב, יב, כל מה שהגדולים עושין עושה הדור וכו' מי גרם לכל הדור לחטוא הנשיא שחטא תחלה, מאמר א, סימן קנג, עמוד קנד. מאמר ג, סימן לט, עמוד תמב.

ג, ו, אין שבחה של מטרונגיתא בזמן שהיא מתקלסת מקרובותיה אלא בזמן שהיא מתקלסת מרחוקותי, מאמר א, סימן סח, עמוד פד.

ג, טו, אמר הקב"ה למשה חייך וכו' כשאביא להם את אליהו שניכם באין כאחת, מאמר א, סימן ג, עמוד סד.

ו, ב, הקב"ה לא גילה לבריות מהו מתן שכרה של כל מצוה, מאמר ב, סימן נד, עמוד רנד.

שיר השירים רבה

ב, יג, מנין לתינוק שקורא בתורה למשה משה ולאחר ה' וכו', מאמר ג, סימן כד, עמוד תחח.

ב, יח, השבעתי אתכם וגו' שלא יקשו עול על ישראל, מאמר א, סימן עט, עמוד צו.

ב, יח, שלא יעלו חומה מן הגולה, אי"כ למה מלך המשיח בא. לקבץ גלויותיהן של ישראל, ויפה קול שם, מאמר א, סימן יז, עמוד לו.

ב, יח, ד' שבועות השביעין כנגד ד' דורות שדחקו את הקץ וכו' אחד בימי כוויבא, ואחד בימי שותלח בן אפרים וכו' שלא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו,

על שעברו על הקץ ועברו על השבועה, הקדמה עמוד ו. מאמר א, סימן כד, עמוד לט. סימן כה, עמוד מ. סימן לב, עמוד מד.

ב, יח, עד שתחפץ, לכשתחפץ מדת הדין מאליה אני מביאה, בקולי קולות, מאמר א, סימן כד, עמוד לח. סימן ע, עמוד פו.

ב, יט, קול דודי הגה זה בא וכו' זה מלך המשיח בשעה שהוא אומר לישראל בחורש הזה אתם נגאלין וכו', מאמר א, סימן יט, עמוד לו. מאמר ב, סימן קט, עמוד שיד. סימן קי, עמוד שטו.

ה, ט, אם חומה היא, אם מעמיד דברים כחומה, ומח"כ שם, מאמר א, סימן י, עמוד ל.

אסתר רבה

א. יג. לשעבר היתה מלכות בישראל כיון שחטאו גיטלה המלכות מהם וכו', מאמר ב, סימן קנז, עמוד ש. ז, ישנו עם אחד, אית רבנן בגוייהו, מאמר ב, סימן קלו, עמוד שנ.

רות רבה

א. א. אוי לדור ששפטו את שופטיהם, מאמר א, סימן קסז, עמוד קס. מאמר ב, קלה, עמוד שפט.

איכה רבה

פתיחה ב, אייתו לן נטורי קרתא והוון מייתו להון ריש מטרתא וסנטרא וכו', מאמר ב, סימן קכה, עמוד שלה.

פתיחה ד, אדם הראשון וכו' ודנתי אותו בגירושין ושילוחין וכו', מאמר ב, סימן קיב, עמוד שיה.

פתיחה לה, כמה הצופה היא א"י שעדיין עושה פירות, מאמר א, סימן סו, ע' פנ. א, לב, עד דלית את מליף עלן סניגורא וכו', מאמר א, סימן ס, עמוד עג.

ב, ד, עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין משיח לא בא, מאמר א, סימן נב, ע' סו. ב, ד, אלו לא קטלי אלקי לדין מאן הוי יכיל ליה, מאמר א, סימן נג, ע' סו. ג, יט, למחר כשיבוא הגאולה א"ל הקב"ה לישראל בני אני תמה מכם האיר המננתם לי כל אותן השנים, הקדמה ע' ט.

קהלת רבה

א, ד, כיון דאיתער בך חמרא דההוא רשיעא לית את יכיל שרי בארעא דישראל, מאמר ב, סימן קמ, עמוד שנד. ז, מט, אלף נכנסין לתלמוד ואחד מהם יוצא להוראה, מאמר ג, סימן ת, עמוד תיב.

ילקוט שמעוני

בא רמו קצא, מי פרע לכם ממלכות רביעית נטרונא, וז"ר שם, הקדמה עמוד ת. מאמר א, סימן מג, עמוד נו. סימן פד, עמוד קג. בא רמו רח, קומו צאו, מלמד שהי פרעה דופק על פתחיהן של משה ואהרן, מאמר א, סימן סז, עמוד לה.

משפטים רמו שנא, ונשיא בעמן לא תאור, אי נשיא כאחאב, ת"ל בעמן, מאמר א, סימן קלג, עמוד קלח.

שמייני רמו תקא, זה הדבר אשר צוה ה' תעשו אותו יצה"ר העבירו מלבבכם וכו' כשם שהוא יחידי בעולמו כך תהי עבודתכם מיוחדת לפניו, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שנט.

דברים רמו תשצג, כל מי שיודע שחברו רשע ומחניף לו וכו' ראוי שיבואו עליו כל הקללות שבתורה, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט.

דברים רמו תשצג. אוהבו של אדם אומר לו השמר בעצמך, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט.

דברים רמו תשצט, אלו זכו ישראל כיון שעלו פרות רגליהם מן הים היו נכנסין לא"י, מאמר ב, סימן ה, ע' רב. דברים רמו תתג, עלה רש, מיד עלה רש, מאמר ב, סימן ה, עמוד רב.

מלכים רמו קע, שלשה דברים נהגו על תנאי, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמג. ישעיה רמו תצז, ותהי האמת נעדרת הולכת ויושבת ערדים במדבר, מאמר א, סימן קעה, עמוד קסה.

יחזקאל רמו שלו, עד שלא נבחרה א"י היו כל הארצות כשרות לדברות, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שסט. תהלים רמו תשעז, מכתם זה דוד וכו', מאמר ב, סימן כד, עמוד רכא.

איכה רמו תתרתל, הלאי יהיו בני עמי בא"י אעפ"י שמטמאין אותה, מאמר א, סימן קג, עמוד קיד.

כדרש פליאה: אין שלום אמר ה' לרשעים מכאן שהקב"ה אוהב את הרשעים, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג.

זוהר הקדוש

בראשית כה. חמש מינין אינון בערב רב, מאמר א, סימן קמה, עמוד קנ. מאמר ב, סימן קכג, עמוד שלג. סימן קמה, עמוד שנח. מאמר ג, סימן כו, עמוד תל.

גז עז: כיון דאיתחליף לישנהון לא אצליחי בעובדא, מאמר ג, סימן יט, עמוד תכב.

— עז: בנין דאינון בלבא חד ורעותא חד וממללי בלה"ק וכו' ולית מאן דימנע עובדא דילהון, מאמר ג, סימן יט, עמוד תכג.

לך פא: כיון דנחת אברהם למצרים בלא רשו אשתעבדו בניו במצרים ת' שנה, ואור החמה שם, מאמר ב, סימן יח, עמוד רטו.

וירא קיו. דאיהו יומא חד גלותא דכנסת ישראל ולא יתיר, מאמר א, סימן עא, עמוד פו.

תולדות קלט. ביהמ"ק קודם לקבוץ גלויות ותחיית המתים אחרון שבכולם, מאמר א, סימן גז, עמוד ע.

וישב קפה. אמר ראובן טב למנפל ליי לנו גובא דנחשין ועקרביין ולא יתמסר בידוי דשנאוי דלא מרחמי עלי וכו' ועירין אינון דילכיל אשתזבא, מאמר א, סימן קיא, עמוד קיג.

שמות יז. לית שלטנו לאומין עלייהו דישראל אלא יומא חדא לחוד דהוא יומו של הקב"ה והוא אלף שנים וכו' אי יתיר ישתעבדון לא על פום גזירת מלכא הוא אלא על דלא בעיין למיהדר לקבליה, מאמר א, סימן עא, עמוד פו.

יתרו עט: זרעא קדישא לארעא קדישא סלקא ושכינתא באתרה יתבא, מאמר ב, סימן כט, עמוד רכח.

ויקהל קצח. אי רעיא איהו טב טב ליי טב למתא טב לעלמא, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמד. סימן קלו, עמוד שמש.

פקודי רמ. לא תוסיף קום מגרמה אלא קב"ה יוקים לה, מאמר א, סי' עה, ע' צא. ויקרא ו. בכלהו גלותא וגלו ישראל לכלהו שוי זמנא וכו' ואור החמה שם, מאמר א, סימן עה, עמוד צא.

תזריע מד. אין צור בכלהו כאלקינו דלי שלטנו, מאמר א, סימן ק, עמוד קיא. קדושים פד. ארץ עלאה אחרא אית ליי לקב"ה, מאמר ב, סי' קל, עמוד שמא. בהר קט: כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלקי בנין דלית תמן קרבנין, מאמר ב, סימן כט, עמוד רכת. סימן קגה, עמוד שסט. שלח קסג. זכאה דרא דא מכל דרין ועלמא,

מאמר א, סימן קג, עמוד קטו. מאמר ב, סימן ה, עמוד רו. בלק קפו. בריחא דלבושיכו ידענא, מאמר א, סימן לו, עמוד מח. פנחס רכ: אתא לקמי' חד חכים גוי א"ל סבא תלת בעינין בעינא למתבע מיניך, מאמר א, סימן סב, עמוד עו. — רכה. לית קרבנין בחז"ל ובג"ד אוקמהו רבנן הדר בחז"ל וכו', מאמר ב, סימן כט, עמוד רכט. — רמ: והכי מתערב שילה רעי' מהימנא עם משיח, מאמר א, סימן לו, עמוד מח.

זו"ח מדרש הנעלם

יג. באותה שעה בכה ר"ע, א"ל על מאי קא בכית וכו', מאמר א, סימן קסה, עמוד קסא. לד. סילק את חנוך קודם זמנו קודם שיבאיש ריחו, מאמר א, סימן קסב, עמוד קנת.

לד. ושניהם לבדם בשדה, מלמד ששקולים הם, מאמר א, סימן קלד, עמוד קלט. מ. אי יחזרו בתשובה רישי כנישתא או כנישתא חדא בזכותא אתכניש כל גלותא, מאמר א, סימן עד, עמוד פט.

תיקונים

תיקון יג. מאן מושב לצים ערב רב, מאמר א, סימן קכ, עמוד קלא. תיקון ל. עד שתחפץ שתהי' העבודה מחפץ ורצון הלב, מאמר א, סימן עב, עמוד פו.

פרקי דר' אליעזר

פרק כד, ירד הקב"ה וע' מלאכים הסובבים כסא כבודו ובלבל את לשונם לשבעים גוים ולשבעים לשון כל אחד ואחד גוי ככתבו ולשונו ומנה מלאך על כל אומה ואומה, מאמר ב, סימן קלו, עמוד שנא. סימן קנג, עמוד שסו.

פרק לד, לעתיד לבוא הקב"ה אוחו בכנסות הארץ ישראל ומונעו רשעים ממנה, מאמר ב, סימן מ, עמוד רמ. פרק מ, המטה שנברא בין השמשות נמטר לאדם הראשון בגן עדן, הקדמה ע' יז. פרק מא, כל אותו הדור ששמעו קולו של הקב"ה בהר סיני וכו' להיות כמלאכי

השרת, מאמר א, סימן קג, עמוד קיד. פרק מג, אין ישראל עושין תשובה גדולה עד שיבא אליהו, מאמר א, סימן מא, עמוד נד.

פרק מה, הלכו זקני ישראל אצל זקנתם סרח בת אשר וכו' כך שמעתי מאבא פקוד פקדתי אתכם וכו', מאמר א, סימן מח, עמוד סא.

פסיקתא

קודם ביאת המשיח בא אלי ועומד על הרי ישראל, מאמר א, סימן ג, ע' סג. הואיל ואתם מתעסקים בו כאילו אתם בונים בו, מאמר א, סימן ס, עמוד עג. וימלא כבוד ה', מכאן שנגזרה גזירה על ישראל שיהיו גולים בין האומות, מאמר ב, סימן קי, עמוד שטז.

תנא דבי אליהו

פרק ה, לא נתתי לאלו א"י אלא כדי שיקראו וישנו ויעסקו בתורה, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמג.

פרק ט, רל"ב מלכים בקשו למרוד באחאב וכו' הביא רל"ב בני מלכים לירושלים ונעשו יראי ה', מאמר ב, סימן נא, עמוד רנא.

פרק ט, במה הקב"ה מושיע את ישראל וכו' בבגים שהם משכימין ומעריבין לביהכ"ג, מאמר א, סימן קלח, ע' קמא.

פרק י, בודאי בעל הבית יודע באיזה מקום יפקיד את כליו, מאמר ב, סימן קט, עמוד שטו.

פרק יד, בני הסבו שעה אחת עד שייגע שעת הסעודה וכו' וכ"כ למה כדי למרק עונותיהן של ישראל, מאמר ב, סימן קט, עמוד שטו.

פרק יז, מה נשתנה ירבעם וכו' שבא על ידו ישועה לישראל, מאמר א, סימן קלה, עמוד קמג.

פרק כד, עשו כולם אגודה אחת וכתרו ברית לגמול חסד זה עם זה שלא ילכו וילמדו לשון מצרים, מאמר ג, סימן כג, עמוד תכו.

פרק כד, למה נדמה עשו וכו' וירבעם

לאחד שמצא כסות בדרך, ופי' זיקוקין דנורא שם, מאמר ב, סימן נב, ע' רנב. פרק ל, אין ביהמ"ק נבנה ביד אדם אלא בידו של הקב"ה, ופי' זוקוקין דנורא שם, מאמר א, סימן סה, עמוד פא. פרק ז', אלי' זוטא, מכאן אמרו מגלגלין זכות על ידי זכאי, מאמר א, סימן קלח, עמוד קמג.

רמב"ם

הירד החזקה

בהקדמה: דרך עמוקה הוא דרך הגמרא, מאמר ג, סימן יד, עמוד תיה. — לשון ארמי היתה ברורה לכל אנשי שנער בעת שחזרה הגמרא, מאמר ג, סימן יד, עמוד תיה. — בזמן הזה אבדה חכמת חכמינו ובינת נבונינו נסתרה, מאמר ג, סימן טו, עמוד תיט.

הלכות יסודי התורה: פי"ד הי"ג, לידע האסור והמותר דבר קטן הויתו דאבי ורבא, מאמר ג, סימן לו, עמוד תלה. — פי"ה הי"ב, בכסף משנה שם, אף לדעת הרמב"ם אדם גדול מותר למסור נפשו, מאמר א, סימן קו, עמוד קיג. —

פי"ה ה"ד, אין מלקין ואין ממיתין אלא לעובר ברצונו וכו' לא אנוס וכו', מאמר א, סימן לב, עמוד מג. סימן עו, עמוד צב. — פי"ו ה"ח, אפיקורס ישראל שכתב

ס"ח וכו' מצוה לשרופו כדי שלא להניח שם לאפיקורסים ולא למעשיהם, מאמר ג, סימן כג, עמוד תכו. — פי"ו ה"א, אין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה וכו', מאמר א, סימן לח, עמוד מט. — לא כל העושה אות ומופת מאמינים לו

שהוא נביא אלא אדם שהיינו יודעין בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה, מאמר א, סימן מו, עמוד נט. מאמר ג, סימן מ, עמוד תמג. — פי"ח ה"ג, מופתים אפשר

שהיו בלש ובכשוף, מאמר א, סימן מה, עמוד ס. — פי"ט ה"ה, אם יאמר לנו הנביא לעבור על א' מכל מצות האמורות בתורה לפי שעה מצוה לשמוע לו, מאמר א, סימן קיה, עמוד קכט. מאמר ב, סימן כז, עמוד ריו. — פי"ז ה"א, אפילו נפל דבר קטן בידוע שהוא נביא שקר, מאמר א, סימן לח, עמוד מט.

הלכות דעות : פ"ה הי"א, דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם פרנסה המפרנסת אותו תחילה וכו', מאמר ג, סימן ב, עמוד תד. — פ"ו ה"א, צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים, מאמר ב, סימן צא, עמוד רצד. — פ"ו ה"א, אם היו כל המדינות וכו' נוהגין בדרך לא טובה וכו' ילך למערות ולחוזים ולמדבריות שלא להתערב עם אנשים רעים וחטאים, הקדמה עמוד ט. מאמר א, סימן פ, עמוד ק. מאמר ב, סימן קלב, עמוד שמה. סימן קנג, עמוד שסז. — פ"ו ה"ו, חייב אדם להוכיח עד שיכרה החוטא, הקדמה ע' יב.

הלכות תלמוד תורה : פ"א ה"א, קטן אביו חייב ללמדו תורה, מאמר ג, סימן ז, עמוד חי. — פ"א ה"ב, לא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מתכוונת להתלמד, וכ"מ שם, מאמר ג, סימן ל, עמוד תלג. סימן מב, עמוד תמו. — פ"ב ה"א, מושבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר וכו' וא"ל מחרימין אותה, ולח"מ וכ"מ שם, מאמר ג, סימן ז, עמוד תי. סימן י, עמוד תיב. — פ"ג ה"י, כל הנהגה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם, מאמר ב, סימן קכג, עמוד שלב. — פ"ד ה"א, הלומד תורה לתלמיד שאינו הגון כאלו זרק אבן למרקוליס, וכ"מ שם, מאמר ג, סימן לה, עמוד תמ. — פ"ה ה"ד, כל תלמיד שלא הגיע להוראה וכו' עליו נאמר רבים חללים הפילה, מאמר ג, סימן לט, עמוד תמב.

הלכות עבודה זרה : פ"ה ה"ב, המסית לרוב אנשי העיר הרי זה מדיח ולא נקרא מסית, ולח"מ ה"א, מאמר ג, סימן כ, עמוד תכד. — פ"ו ה"א, מצות עשה לאבד עכו"ם וכו', מאמר א, סימן צ, עמוד קו. — פ"י ה"א, האפיקורסין מישראל הי' דין לאבדן ביד וכו' שמסירין העם מאחרי ה', מאמר א, סימן קה, עמוד קיט. מאמר ב, סימן י, עמוד רח. סימן לג, עמוד רלב. — פ"י ה"ל, בזמן שיד ישראל תקיפה אסור להניח עכו"ם בניגוני, מאמר ב, סימן ט, עמוד רח. — שם, שנאמר לא ישבו בארצך, והשגת הראב"ד שם, מאמר ב, סימן י, עמוד רח.

הלכות תשובה : פ"ב ה"ב, ומה היא התשובה וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמח. — פ"ג ה"ב, אין שוקלין אלא בדעתו של א"ל דעות, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלד. — פ"ג ה"ו, אלו שאין להם חלק לעוה"ב אלא נכרתים וכו' המינין והאפיקורסין והכופרים בתורה ובתח"מ ובביאת הגואל, הקדמה עמוד ט. — פ"ו ה"ה, אין ישראל נגאלין אלא בתשובה, מאמר א, סימן מ, עמוד נא. סימן פ, עמוד צט, עמוד קא. מאמר ב, סימן קט, עמוד שיד. — פ"ז ה"ז, כמה מעולה מעלת התשובה, אמש הי' זה מובדל וכו' ועושה מצות וטרפין אותן בפניו, מאמר ב, סימן מו, עמוד רמו. — פ"ט ה"ב, מלך המשיח יהי' בעל חכמה יותר ממשלה ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו, מאמר א, סימן לה, עמוד מט. — פ"ט ה"ב, מלך המשיח ילמוד כל העם ויורה אותם דרך ה', מאמר א, סימן פ, עמוד ק. — פ"ס ה"ב, יבואו כל הגוים לשמעו של משיח, מאמר א, סימן סח, עמוד פד. סימן פו, עמוד קד. — פ"י ה"ד, שמה תאמר אני לומד תורה בשביל שאהי' עשיר וכו', מאמר ב, סימן קכג, עמוד שלב.

הלכות תפלה : פ"ב ה"א, בימי ר"ג רבו האפיקורסין בישראל וכו' עמד ר"ג ובית דינו והתקין ברכה אחת וכו' לאבד האפיקורסין, מאמר א, סימן קפו, עמוד קעד. — פ"ד ה"ג, אין מחייבין אותן לחזור לאחוריו אלא עד מיל, מאמר ב, סימן לג, עמוד רלב. — פ"ה ה"י, מימות עזרא נהגו שיהא שם תורגמן מתרגם לעם, מאמר ג, סימן טו, עמוד תכ.

הלכות נשיאת כפים : פ"ו ה"ג, כהן שרג את הנפש או המיר דתו אעפ"י שעשה תשובה לא ישא כפיו, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלח. סימן מה, עמוד רמו. — פ"ט ה"ו, אין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמצע זין המצות, מאמר ב, סימן לח, עמוד רלח. סימן מה, עמוד רמה. סימן מו, עמוד רמו.

הלכות תפילין : פ"ד הכ"ו, מצות תפילין

ללבושן כל היום, מאמר ג, סימן יט, עמוד תכב.

הלכות ספר תורה : פ"ו ה"א, מ"ע לכתוב וכו' ס"ח, מאמר א, סימן קסד, עמוד קנח. — פ"י ה"ב, אין מוכרין ס"ח וכו' אפילו אין לו מה יאכל, מאמר ג, סימן ב, עמוד תה.

הלכות מילה : פ"א ה"ב : כל יום שלא מל כשהגדיל מבטל מ"ע ואינו חייב כרת, והשגות הראב"ד שם, מאמר ב, סימן טז, עמוד ריג.

הלכות שבת : פ"ב ה"א, דחוי' היא אצל סכ"ג, וכ"מ שם, מאמר ב, סימן קטו, עמוד שכב. — פ"ח ה"ו, החולב, ומגיד משנה שם, מאמר א, סימן סא, עמוד עה. — פ"י ה"ג, מגבן את הגבינה הוא תולדה דבונה, מאמר א, סימן סא, ע' עה.

הלכות אישות : פ"ד ה"ג, נושא אדם כמה נשים וכו' והוא שיהי' יכול ליתן וכו', מאמר ג, סימן ב, עמוד תה. — פ"ט ה"ב, עבר כי ולא נשא הרי זה עובר ומבטל מ"ע, מאמר ג, סימן ז, עמוד תד. — פ"טו ה"ב, אם מתירא מליקח אשה כדי שלא יטרח במזונות וכו' ויבטל מן התורה מותר להתאחר, מאמר ב, סימן קכא, עמוד שכח.

הלכות סוטה : פ"ג ה"א, אין משקיף את הסוטה אלא בבי"ד הגדול, מאמר ג, סימן ל, עמוד תלג. — פ"ג ה"ט, בבית שני בטלו הסנהדרין את מי המרים, שם.

הלכות איסורי ביאה : פ"ב ה"ט, אין אהה מוצא קהל בכל זמן וזמן שאין בהן פרוצין בעריות, מאמר ב, ס"ח עה, י' רטו. הלכות מאכלות אסורות : פ"ג הכ"א, חזקת כשרות הוא בזמן שאי' כולה לישראל, מאמר ב, סימן עט, עמוד רעט. מאמר ג, סימן לה, עמוד תמ.

הלכות נדרים : פ"ג הכ"ג, מי שנדר נדרים כדי לכונן דעותיו הרי זה זרין ומשובח, מאמר ב, סימן עז, עמוד רעו. הלכות נזירות : פ"ד ה"יא, האומר הריני נזיר ביום שבי"ד בא מותר בשבת ויו"ט, וכ"מ ולח"מ שם, מאמר א, סימן נא, עמוד סד. — פ"ה ה"טו, נזיר שנשמא לוקה, מאמר ב, סימן צח, עמוד שג.

הלכות כלאים : פ"י ה"ב, כלאים בבגדי כהונה לא הותרו אלא בשעת עבודה, מאמר ב, סימן קטו, עמוד שכב.

הלכות תרומות : פ"א ה"ג, ארצות חו"ל שכבש דוד אינן כא"י לכל דבר מפני שכבש אותן לפני שכבש כל א"י, מאמר ב, סימן יב, עמוד רי.

הלכות בית הבחירה : אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרים לפלטרין שאין עליו שומרים, מאמר ב, סימן קמ, עמוד שנד. הלכות מעילה : פ"ו ה"ד, אין מועל אחר מועל במוקדשים, וראב"ד וכ"מ שם, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלה.

הלכות טומאת מת : פ"ג ה"ג, טומאה שאין הגויר מגלה עליה אינה דין תורה, מאמר ב, סימן צח, עמוד שג. — פ"א ה"ו, מקום ששכנו בו כותים בא"י הרי זה מטמא כארץ העמים עד שיבדוק, מאמר ב, סימן צד, עמוד רצד. — פ"א ה"ח, תרומה וקדשים שנטמאו מחמת מדור העכרים חולין לא אוכלין ולא שורפין, מאמר ב, סימן לא, עמוד רל.

הלכות מקואות : פ"י ה"ה, כל המקואות הנמצאים בא"י בחזקת טהרה, וכ"מ שם, מאמר ב, סימן לא, עמוד רל. סימן עט, עמוד רעט. מאמר ג, סימן לה, עמוד תמא. הלכות סנהדרין : פ"ב ה"ה, מלכי ישראל אין דנין ואין דנין אותם לפי שאין נכניעין לדין שמה תבא מהן תקלה, מאמר א, סימן קעא, עמוד קסה. — פ"ב ה"ו, בית דין של ג' וכ"י צריך שיהא בכל אחד מהן ז' דברים, חכמה, ענוה וכ"י, מאמר א, סימן קנ, עמוד קנא. — פ"א ה"ה, מסית שיצא מבידו זכאי ואמר אהו יש לי ללמוד עליו חובה מחזירין אותו, מאמר א, סימן קפה, עמוד קעה. — פ"ה ה"ב, משרבו בתי דינים שאינם הגונים וכ"י ואפילו הגונים אינם חכמים כראוי הסכימו וכ"י כדי שלא יאמר כל הדיוט לבי מאמין לדבר זה, מאמר א, סימן קכו, עמוד קלה. מאמר ג, סימן מ, עמוד תמד. — פ"ו ה"ו, כל הדין בדיני עכרים ובערכאות שלהן הרי זה רשע וכלו חרף וגדף והרים יד בתורת משה רבינו, מאמר א, סימן קא, עמוד קיג.

הלכות מלכים : פ"ה ה"ד, מ"ע להתרים שבטע עממין וכ"י וכבר אבד זכרם, מאמר ב, סימן כה, עמוד רכג. — פ"ה ה"ט, אסור לצאת מא"י וכ"י ואם המעות ביוקר מותר, וכ"מ ולח"מ שם, מאמר ב, סימן פח, עמוד רצ. — פ"ה ה"ט, ואעפ"י שמתר לצאת מא"י וכ"י אינה מדת חסידות, מאמר ב, סימן פג, עמוד רפג. — פ"ה ה"ט, מחלון וכליון מחמת צרה גדולה יצאו ואעפ"י נתחייבו כלי למקום, מאמר ב, סימן צג, עמוד רצו. — פ"ה ה"ב, כשם שאסור לצאת מא"י לחו"ל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, וכ"מ שם, מאמר א, סימן ט, עמוד כט. — פ"ו ה"א, אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום וכ"י, מאמר ב, סימן לב, עמוד רלא. — פ"ו ה"א, כל העם הותר מן האמורי ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה, מאמר ב, סימן כה, עמוד רכג. — פ"ו ה"ד, במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, ורדב"ז שם, מאמר א, סימן קלה, עמוד קמ. — פ"ח ה"ט, עיר שהשלימה אין כורתין לה ברית עד שיכפרו בע"ה, מאמר א, סימן צד, עמוד קט. — פ"ח ה"א, כל המקבל עליו ז' מצות הרי זה מחסידי אוה"ע אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ולא מחמיהם, מאמר ג, סימן יב, עמוד תטו. — פ"א ה"א, כל מי שאינו מאמין בביאת המשיח וכ"י הוי כופר בתורה ובמשה רב"ע, מאמר א, סימן מב, עמוד נה. — פ"א ה"ג, אל יעלה בדעתך שמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים וכ"י, מאמר א, סימן לו, עמוד מט. סימן לט, עמוד נ. — פ"א ה"ג, ר"ע וכל חכמי דורו דימו על בן כוויבא שהוא משיח, מאמר א, סימן נב, עמוד סו. — פ"א ה"ג, בן כוויבא נהרג, וראב"ד וכ"מ ולח"מ שם, מאמר א, סימן נה, עמוד סו. — פ"א ה"ד, אם יעמוד מלך מבית דוד וכ"י, מאמר א, סימן נה, עמוד סט. — פ"ב ה"ג, בימי מלך המשיח ישראל וכ"י, מאמר א, סימן לה, עמוד

מט. — פ"ב ה"ב, קודם מלחמה גוג ומגוג יעמוד נביא ליישר ישראל ולהכין לבם, מאמר א, סימן מא, עמוד נד. — פ"ב ה"ב, יש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת משיח יבא אלי וכל אלו הדברים וכיוצא בהם לא ידע אדם איך שיהיו עד שיהיו, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו, מאמר א, סימן מט, עמוד סב. סימן נא, עמוד סד. סימן סא, עמוד עה. סימן סח, עמוד פד. — פ"ב ה"ד, מלך המשיח יכופ כל ישראל לילך בחקה ולחזק בדקה, מאמר א, סימן מא, עמוד נה. סימן פ, עמוד קא. — פ"ב ה"ה, בימות המשיח יהיו כל המעודנים מצויין כעפר, מאמר א, סימן סו, ע' פב.

ספר המצות

בהקדמה, ספר היד כולל כל דיני התורה, מאמר א, סימן א, עמוד מג. — שורש א', הוהירגו ית' מעבור מכל מה שתקנו אותו או גזרו ואמר לא תסור מן הדבר, מאמר ב, סימן ו, עמוד רב. — שורש ג', שאין ראוי למנות מצות שאין נוהגין לדורות, מאמר ב, סימן ב, עמוד קצח. — שורש ה', לא תטמא את הארץ אינו לאו בפ"ע, מאמר ב, סימן מד, עמוד רמה. — שורש י"ד, ידוע שהמלחמות וכיבוש הארצות לא יהיו אלא במלך ובעצת סנהדרין גדולה וכה"ג, מאמר ב, סימן יג, עמוד ריא. — מ"ע ז', הנשבע ירצה לומר באלקי משה או במי ששלח משה, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שס. — מ"ע ט', ואעפ"י שבא עלינו מכריח וכ"י נמסור עצמנו למיתה ולא נתעור לחשוב שכפרנו ואעפ"י שלבנו מאמין בו יתעלה, מאמר א, סימן עו, עמוד צב. סימן פח, עמוד קד. — מ"ע קנ"ג, אילו אפשר דרך משל שבני א"י יעדרו מא"י הלילה שלא למעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה, מאמר א, סימן מ, עמוד גב. מאמר ב, סימן קטו, עמוד שכא. — מ"ע קפ"ה, לאבד ע"ז מ"ע דונתצתם, מאמר א, סימן צד, עמוד חט. — מ"ע קפ"ז, טעם החרם תחריטם שלא נלמד מכפירתם, מאמר ב, סימן טו, עמוד ריג. — שם, היא מצוה לדורות כל זמן שימצא שיהי אפשר בו

הצוי ההוא, מאמר ב, סימן ה, עמוד רא. — שם, וכן עשינו עד אשר תמו ונכרתו בימי דוד ונתפזרו הנשארים ונתערבו באומות, מאמר ב, סימן י, עמוד רט. סימן כה, עמוד רכב.

פירוש המשוניות

הקדמה לסדר זרעים, כגון מה שאמר במאמר הכתוב פרי עץ הדר אולי יהיו רמונים וכו' שהאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה אבל חקרו על הרמז, מאמר א, סימן קסט, עמוד קסג. מאמר ב, סימן פט, עמוד רצב. — שם, ר' יהודה הנשיא רבץ תורה בישראל, מאמר א, סימן קסט, עמוד קסב. — ברכות פ"ד מ"ד, ר' נתוניא בן הקנה התפלל שלא יבא ממשול על ידו, וזה חובה על כל מי שיכנס לביה"מ לקרות, מאמר א, סימן קו, עמוד קיז. — תרומות פ"א מ"א, זו המלה מלשונות העבריים שהם שמעו הלשון, מאמר ג, סימן יז, עמוד תכא. — סוטה פ"ג מ"ה, כשיש מחלוקת בין החכמים בסברת אמונה אין תכליתו מעשה מן המעשים שאין אומרים שום הלכה כפלוני, מאמר א, סימן מ, עמוד נד. — פרק חלק יסוד י"ג, כשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר, מאמר א, סימן עז, עמוד צב. — ימות המשיח הוא זמן שתשוב המלכות לישראל וכו' וישימו אתו כל האומות ויעבדוהו כל הארצות, מאמר א, סימן לה, עמוד ג. סימן מא, עמוד נה. סימן פ, עמוד ק. סימן קיט, עמוד קל. — כל מחלוקת בין החכמים שהוא אמונת דבר בלבד אין צד לפסוק הלכה כאי מהם, מאמר א, סימן מ, עמוד נד. — השתלשלות לידת שלמה ומשיח, מאמר ב, סימן טו, עמוד ריג. — הרבה בניא מתרחקים מן הגדול שבתענוגי הגוף מיראתו שתשיגהו מזה חרפה ובושה מבניא, מאמר ב, סימן קמא, עמוד שנה. — ע"ז פ"א מ"ד, אסור לדור בעיר שיש בה ע"ז אבל אנהני תחת ידיהם בעונותינו ושוכנים בארצם אנוסים, מאמר א, סימן קו, עמוד קיח. מאמר ב, סימן כז, עמוד רכו. סימן קג, עמוד שסו. — ע"ז פ"א מ"ט, אסור לעבוד ע"ז נכרי

בשבת במרחץ מפני חילול השם, מאמר א, סימן קיד, עמוד ככו. — עדיות פ"ה מ"ז, אלי יקדים ליישר הארץ, מאמר א, סימן נ, עמוד סג. — אבות פ"א מ"יז, בשני פיוטים גרועים העברי נמאס יותר, מאמר ג, סימן יח, עמוד תכב. — תמיד פ"ה מ"א, בדין הי שקורין עשרת הדברות בכל יום ויום אלא וכו' מפני המינין שלא יהיו אומרים אלו לבדם נתנו למשה בסיני, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שנו.

מורה נבוכים

בפתיחה, לא יהרוס ויקפוץ להשיב על דברי, מאמר א, סימן לא, עמוד מג. — ח"א פט"ז, צור שם משתתף הוא שם ההר וכו', מאמר א, סימן ק, עמוד קיא. — ח"ג פכ"ט, אברהם אבינו כאשר חלק על דעת בניא כולם היו מקללים ומגנים ומבזים אותו התועים ההם, הקדמה עמוד מבואר מאוד וכו' אפשר שיקרה לאיש אחד שתצליח סחורתו וכו' ויחשבו לסבה, מאמר א, סימן קיב, עמוד ככה. מאמר ב, סימן קלג, עמוד שמו. — ח"ג פמ"ה, לא התבאר בתורה ולא נזכר בפרט אבל רמז אליו ואמר אל המקום אשר יבחר, מאמר ב, סימן קל, עמוד שמא.

אגרת תימן

ומה שזכר מדבר הפושע שהכניס בלבות העם שמלת במאד מאד הוא נאמר על המשגע דברים אלו כבר נדחו, הקדמה עמוד יז. — הקץ על דרך האמת לא יתכן לשום אדם לדעת אותו לעולם, מאמר א, סימן מב, עמוד נז. — אסור לעבור על השבועה אף כשמענים ביסורים, מאמר א, סימן עה, עמוד צ. — יעמוד איש שלא גודע קודם הראותו, מאמר א, סימן ע, עמוד פה. — כשיחשבו העכו"ם שאומה זו לא יהי לה ממשלה לעולם וכו' או יגלה המשיח, מאמר א, סימן סט, עמוד פד. — המכזב כמו שהוא מכזב בלשונו מכזב בקולמוסו, מאמר א, סימן קפה, עמוד קעה. — אם תלכו עמי קרי אם תחשבו שאינם באים עליכם אלא דרך מקרה, מאמר א, סימן מה, עמוד נח. — מעלתו תהי מעולה יותר ממעלת הנביאים

זולת משה רבינו, מאמר א, סימן לו, עמוד מז. — והריחו ביראת ה' וגו', מאמר א, סימן עז, עמוד צג. — בשעה שיתגלה יבנה כל מלכי ארץ משמעו וכו' ויאמינו בגדולתו, מאמר א, סימן לו, עמוד מט. סימן פו, עמוד קד. — טרם ביאת המשיח תחזור הנבואה, מאמר א, סימן ג, עמוד סד. — קרוב לדעתי והוא האמת שהאיש ההוא השתטה ונפסד ציורו ורעיונו, מאמר א, סימן מו, עמוד נט. — עמד איש בעבר הנהר ואמר שהוא משיח ונתחדשו עליהם בגללו צרות, הקדמה עמוד ה. — לפי שידע שלמה ברוה"ק שהאומה הוואת בארץ זמן גלותה תפצר להתנועע בלא עתה וכו' ויבואו עליהם צרות והזהיר מלעשות זאת, והשיע האומה על דרך משל, מאמר א, סימן כז, עמוד לט. סימן לא, עמוד מג. סימן לג, עמוד מה. סימן לו, עמוד מד. סימן ע, עמוד פו. סימן עה, עמוד צד. — כשיתודע למלכות יהי מזה צרות ולא גאולה ואפ"ה אסור לעבור על השבועה, מאמר א, סימן פג, עמוד קב. — התחרט על חיבוריו שכי בלי ערבית, מאמר ג, סימן ג, עמוד תז. — מאמר קידוש השם, הדר בין הכופרים הוא כמותם, מאמר ב, סימן כז, ע' רכו. — שם, קיום התורה לא תלוי בביאת המשיח, מאמר א, סימן מ, עמוד גב. — תשוי לקהל מרסייל, על האיש שאמר ע"ע שהוא משיח, מאמר א, סימן לא, עמוד מג.

רמב"ן

בפתיחה על התורה, כל מסתכל בספר זה וכו' במכוסה ממך בל תשאל, מאמר ב, סימן כה, עמוד רכז. — לך, ויהי רעב בארץ, רמז אליו שיהי כן בבניו, מאמר ב, סימן יח, עמוד רטו. — שם, ודע כי אי"א חסא חסא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול וכו' ועל המעשה נגזר על זרעו הגלות באר"מ, מאמר ב, סימן יח, עמוד רטו. סימן כג, עמוד רכ. — וירא, ונדעה אותם, ודע כי משפט סדום הי למעלת אי"י, מאמר ב, סימן ה, עמוד רא. סימן לו, עמוד רלו. סימן סח, עמוד רטו. — תולדות, ויבו בעיניו, אין חפץ

בכסילים רק שיאכלו וישתו וכי, מאמר א. סימן קלה, עמוד קמ. — וישלת, המתנה הנשאר לפליטה, רמו שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו, מאמר א. סימן קיא, עמוד קכג. — וישלה, האבות לא קיימו כה"ת רק בא"י, מאמר ב, סימן ג, עמוד רגא. — ויגש, הכנענים דברו בלשון הקודש, מאמר ג, סימן טו, עמוד תכ. — בא, אין לאדם חלק בתורת משה עד שנאמין בכל דבריו ומקרינו שכלם נסים, מאמר א, סימן מה, עמוד נח. סימן עו, עמוד צב. — תשא, מועטים היו במעשה העגל ורוב במחשבה, הקדמה עמוד ו. — תשא, בשקל הקודש, לשון הקודש הוא הלשון שהקב"ה יתעלה שמו מדבר בו עם נביאיו, מאמר ג, סימן כח, עמוד תלא. — פקודי, תקים את משכן, ויתכן שכל זה רגילות, מאמר א, סימן סד, עמוד פ. — תזריע, נגעי בגדים אינם דרך הטבע, מאמר ב, סימן קכה, עמוד שלט. — אחרי, ותקיא הארץ, ארץ ישראל שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז, מאמר ב, סימן ה, עמוד רו. סימן כח, עמוד רכו. — וחי בהם, העושה מצות שלא לשמן וכי, מאמר ב, סימן קכג, עמוד שלב. — קדושים תהיו, אל יהי נבל ברשות התורה, מאמר ג, סימן לא, עמוד תלה. — הקדמה לסי' במדבר, אינו דומה לפטרוי של מלך שיש עליו שומריי וכי, מאמר ב, סימן קמ, עמוד שנד. — תפקדו אותם, רחוק הוא אצלי שלא יוהר דוד במה שאהיכ ולא יהי בהם גנף בפקוד אותם, מאמר ב, סימן יו, עמוד ריד. — שלח, ולמה ה', והעם מרו את פי ה' כשלא ירצו לעלות, מאמר ב, סימן ו, עמוד רג. — שם, למה ישמעו לשנים ולא יאמינו לעשרה, מאמר א, סימן קעד, עמוד קסו. — ארץ אוכלת יושבי, שהי דבתם רעה על הארץ, מאמר ב, סימן קלא, עמוד שמג. — מסעי, והורשתם, על דעתי זו מ"ע היא, מאמר ב, סימן ה, עמוד רא. סימן ז, עמוד רה. — לשכים בעיניכם, כי ינקרו עיניכם להסעות אתכם, מאמר א, סימן קכט, עמוד קלה. — תיחזה לסי' דברים, לא יאמר אדם לא נוכל לרשת את הארץ וכי, מאמר א,

סימן קג, עמוד קיד. — ואתחנן, ועבדתם שם אלהים, כבר פי' סודו כי היושב בחו"ל וכי, מאמר ב, סימן כח, עמוד רכז. — בכל לבבך, אם יחטאו לא יירשו את הארץ, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמד. — עקב, ולדבקה בו, הנסים לא יעשה לטובה או לרעה רק לצדיקים גמורים או לרשעים גמורים, מאמר א, סימן מה, עמוד נח. — כלי המקום, דוד כיבש סוריא ברצון נפשו, מאמר ב, סימן כג, עמוד רכ. — שופטים, כאשר זמם, ולא כאשר עשה, מאמר א, סימן קג, עמוד קנא. — ואם ירחיב, התנה בזה כי תשמרו את כל המצוה, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמד. — כי הקרב אל עיר, אף ז' עמים שקבלו ז' מצות החיוב לקרוא לשלום, מאמר ב, סימן כה, עמוד רכז. סי' לב, ע' רלא. — תצא, לא תסגיר עבו, יצול מעבוד היושבים על אדמה סמאה, מאמר ב, סימן ז, עמוד רד. — תבוא ארור אשר לא יקום, ביד המבטלים אותה, הקדמה עמוד יא. מאמר א, סימן ק, עמוד קיב. מאמר ג, סימן י, עמוד חיג. — ישיבתנו בגלות הוא ההבטחה שאמר לנו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם ולא מאסתים וגו', מאמר א, סימן יד, עמוד לה. מאמר ב, סימן ב, עמוד קצה. סימן קיד, עמוד שכ. סימן קמא, עמוד שנה. — שיר השירים, ברשיון מלכי האומות ובעזרתם ילכו לא"י, מאמר א, סימן סה, עמוד פד.

השגות לספר המצות

שורש חמישי, פליג על הרמב"ם, ומג"א שם, מאמר ב, סימן מד, עמוד רמה. — גם בלי ישראל בא"י לא בטלו המועדים והחדשים, מאמר א, סימן מ, עמוד נב. — סוף סה"מ מצוה י"א בעבירה בשעת מלחמה גורמים סילוק השכינה מן המתנה, מאמר ב, סימן טז, עמוד ריג. — מל"ת י"ז ששכח הרמב"ם, ולפני אלעזר הכהן יעמוד זה מ"ע, ומג"א שם, מאמר יג, עמוד ריא. — מצוה ד' נצטוונו לרשת הארץ, מאמר ב, סימן א, עמוד קצז. — זכרו א"י ובכו ואמרו ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצות, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלג. — שקולה ישיבת א"י כנגד כל מצות בשביל שהתורה והמצות שמה הם יותר

מבחו"ל, מאמר ב, סימן לו, עמוד רלו. מאמר הגאולה, סוף עשר ראשון, בימי כורש לא עלו כולם, מאמר א, סימן יב, עמוד לא. מאמר ב, סימן ב, עמוד קצה. — שם, עלי' בחומה הוא ענין דחיקת הקץ, מאמר א, סימן פ, עמוד קא. — שער הגמול, הקב"ה פוסק שלוח לרשעים לגטות בהם אנשי רשע, מאמר א, סימן קי, עמוד קכב. — משפט החרם, בענין שבועה על גולדים, מאמר א, סימן לה, עמוד מה. — חיודושי רמב"ן ב"ב טב, בענין שתיקה אי הוי כהודאה, ובמלחמות פ"א דסוכה, מאמר א, סימן מ, עמוד גא ונב. — מלחמות ביצה פ"א, בענין ב' ימים ר"ה לבני א"י, מאמר ב, סימן קיא, עמוד שיח.

טור שולחן ערוך ונו"כ

אורח חיים

ב"י בהקדמה, הבחור בספרי הקיצורים זו דרך קצרה וארוכה, מאמר ג, סימן לו, עמוד תלט. — סי' א' ס"ה, מחבר, אסור לומר עשרת הדברות בצבור, ומג"א שם סקיט, מאמר ב, סימן קמד, עמוד שנו. — סי' י"ז ס"ב, מחבר, ציצית אינו חובת גברא, מאמר ב, סימן ע, עמוד רסו. — סי' כ"ד ס"א, מחבר, טוב וגבול להיות כ"א זהיר ללבוש טלית קטן, מאמר ב, סימן עב, עמוד רעא. — סי' ל"ז, ב"י, לא החזיקו להניח תפלין כל היום מפני הרמאין, מאמר ג, סימן יט, עמוד תכב. — סי' ל"ח מג"א סקיח, עושה להשתחרר לא מקרי פוסק במצוה, מאמר ב, סימן קכא, עמוד תלא. — סי' מ"ו, מג"א סקיט, לפמ"ש המקובלים שמברכין על ציצית נשמח בלילה שלא נדבק בה נשמח עכרים או עבד גם גר יכול לברך, מאמר ג, סימן כז, עמוד תל. — סי' מ"ז ס"ד, מחבר, המהרהר בדי"ת א"צ לברך ברכה"ת, מאמר ג, סימן יא, עמוד תיד. — סי' מ"ז ס"ד, מחבר, נשים מברכות ברכה"ת, ומג"א שם, מאמר ג, סימן מד, עמוד תמה. סי' פ"ה ס"ב, מחבר, דברים של חול מותר לומר במקום הטינופת בלה"ק, ומ"א שם, מאמר ג, סימן יז, עמוד תכא. — סי' צ"ב ס"ד, יותר ממיל אינו חוזר, מאמר

ב, סימן לג, עמוד רלב. — סי קיה, שכן או נאנס ולא התמלל שחרית, וטויו שם, מאמר ב, סימן קטנ, עמוד שכב. — סי קכיה, טור, כל כהן שאין בו אי מן הדברים המעכבים צריך לישא כפיו, ומגיא סקניו, מאמר ב, סימן לת, עמוד רלת. — שם במחבר, אם אינו עולה לדוכן וכו', מאמר ב, סימן מה, עמוד רמו. — שם מגיא סקכיא, אם נשא כפיו שלא בלהיק אף בדיעבד לא יצא, ושם סקכיו, היה מי שקורא לחתין ההין לא ישא כפיו, מאמר ג, סימן כד, עמוד תכה. — סי קמיה, טור, מכאן טעד למנהג שלנו שאין אנו רגילים לתרגם, מאמר ג, סימן טו, עמוד תכ. — סי קניש, ביי, כדאשכחנא בפסקי גאון במירוש דחינן הוכחה אחרת להיפך, מאמר א, סימן ט, עמוד לו. — שם, כיון דאיכא פלוגתא דרבחמא וקטינן לקולא, מאמר א, סימן פא, עמוד קב. — סי קקט מגיא סקיב, מאמר ב, סימן גרוע מעייה בומן, התלמוד, ראש בפרהסיא קמב, עמוד שנה. — סי ריה, טור, אין לומר ונאכל מפרי וכו' שאין לחמוד הארץ בשביל פרי וטובה, ובייה שם, מאמר א, סימן טו, עמוד פג, מאמר ב, סימן קה, עמוד שיב. — סי ריש, טור, ברכה אחרונה מעין ג' מסמך אקרא, וביי ופרישה שם, מאמר ב, סימן פט, עמוד רצב. — סי רכיד סיג, מחבר, הרואה בכל הרשעה אומר ברוך שהחריב וכו', מאמר א, סימן עה, עמוד צ. — סי רמיד ביי, לשון הי מתיר משמע שחור בו, מאמר ב, סימן פד, עמוד רפד. — סי רמיה סיג, העולה לאיי היו דבר מצוה לענין להפליג בספינה, מאמר ב, סי פו, ע' רפה. — סי עריה, טויו סקיא, לא גוריין אדם זה בשביל אחר, מאמר ב, סימן עז, עמוד רעו. — סי שיו סייא מחבר, מותר לקנות בית מעכוים באיי בשבת, ורמ"א שם, מאמר ב, סימן טג, עמוד רסא. סימן פו, עמוד רפו. — סי שיו מגיא סקכיש, אם מותר לחלל שבת להציל בתו מעבירה, מאמר ב, סימן עא, עמוד רסה. — סי שיו סיה, שבות דשבות מותר בדבר מצוה, מאמר ב, סימן טג, עמוד רסא. — סי שיו טטיו, אסור

לקרות בשחת חולין בלעיו, וטויו סקיו, ומגיא סככיו, מאמר ג, סימן ה, עמוד תה. — סי הל"ד מגיא סקיה, בדיקה וביטול חמץ, מאמר א, סימן זא, עמוד קו. — סי תקליא סיד טור, לטיל אסור לצאת מאיי לחו"ל, מאמר ב, סימן פו, עמוד רפט. סי תקסיא אשל אברהם סקיא, ירושלים של מטה על תלה בגורי וכו', מאמר ב, סימן קכב, עמוד שלא. — סי תקיע עטיו, ותקעיא באה"ט, כל מעשים שאדם עושה בעודו רשע מוסיף כח בקליפה, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמו. — סי תקפיב טויו סקיג, רובו ככולו, מאמר א, סימן יא, עמוד לא, סימן מ, עמוד נב, מאמר ב, סימן עה, עמוד דעה. — סי תקפיה טויו סקיה, טעם דגוריין בתקיש שמא יעבירוהו, מאמר ג, סימן לו, עמוד תלד. — סי תקציא מגיא סקיו, אין לעשו חלק בארץ, מאמר ב, סימן ג, עמוד רגא. — סי תרניו, ביי, המבובו אל יבזבו וכו' שלא יבאו לידי עוני שהעוני כמיתה, מאמר ב, סימן נט, עמוד רנו.

יורה דעה

סי א' פמיג שפיך סקליה, שויה חתיכא דאיסורא איסור דאורייתא הוא, מאמר ב, סימן קנא, עמוד שסד. — סי ג'ו, טור, קמאי הוי חכימי ובקאי בבדיקה, וביי וד"מ שם, מאמר ב, סימן זה, עמוד רצט. — סי ק"ב ש"ך סקיו, למה כתב המחבר לשון יש מי שאומר, ופמיג שם, מאמר ג, סימן מד, עמוד תמה. — סי קליב ביי, רמב"ם סירכא לישנא דגמרא נקט, מאמר ג, סימן ב, עמוד תה. — סי קמיו ביי, זיל הרמב"ם מיץ לאבד אליל ומשמשי, מאמר א, סימן צ, עמוד קו. — סי קמיט טור, אסור ליכנס לתצר אליל, ובייה שם, מאמר א, סימן קה, עמוד קטו. סימן קו, עמוד קיה. — סי קניב נקהיכ סיא, לאכול בסעודת עכוים היא דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, מאמר ב, סימן לו, עמוד רכט. — סי קניז טור, אסור לומר שהוא עכוים כדי שלא יהרגוהו, מאמר א, סימן עו, עמוד צב, סימן פח, עמוד קה. — שם, מי שנחייב מיתה מציל עצמו לברוח לבית אליל, ובייה שם, מאמר א, סימן

קה, עמוד קטו. — שם סיא רמ"א, צריך ליחן הכל ולא יעבור לא תעשה, מאמר ב, סימן נט, עמוד רגו. — שם ש"ך סקיב, אדם גדול וירש מותר למסור נפשו, מאמר א, סימן קו, עמוד קיו. — שם ש"ך סקיי, אביזרא דע"ז הוא ביהרג ואל יעבור, מאמר א, סימן צח, עמוד קי. — סי קניח טור, המנינים וכו' והאפיקורסים מורדין אותם בכינם, מאמר ב, סימן לג, עמוד רלב. — סי ר"א, ביי, האידנא דין איי שוה לארץ העמים, מאמר ב, סימן לא, עמוד רל. סימן עט, עמוד רפט. — סי ר"ג, טויו סקיא, נודד למה נקרא רשע, מאמר ב, סימן עה, עמוד רעד. — סי ר"ג סיג, מחבר, מי שגדו כדי לכונן דעותיו וכו' הרי זה זריז ומשובח, מאמר ב, סימן עה, עמוד רעו. — סי רכיה סליה איא להשיביו הגוללים, וביאור הגריא שם, מאמר א, סימן לו, עמוד מה. — שם סליה, מי שגדו לעלות לאיי יש לו התרה, מאמר ב, סימן צב, עמוד דצה. — סי ר"מ סיג, מחבר, אינו מורא שלא יעמד במקומו, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שנט. — שם רמ"א סכיב, הרואה רבו עושה מעשה, מאמר ב, סימן לת, עמוד רלפ. — שם סי ל' רמ"א, רבו מי שלמדו פסק הלכה, מאמר ג, סימן לו, עמוד תלה. — שם סליא, חכם שהתיר אין חבירו רשא לאסור, מאמר ב, סימן קנב, עמוד שסה. — שם ש"ך סקניט, דשרי חתיכא דאיסורא מאמר ב, סימן קנא, עמוד שסד. — שם ש"ך קיצור הנהגת הוראת אריה אות ח', אם נמצא לפעמים תשובת גאון וכו', מאמר ב, סימן סה, עמוד רסג. — סי רמ"ה טור, מחרימין אנשי העיר עד שמושביהן מלמדי תינוקות, מאמר ג, סימן י, עמוד חיב. — שם ביי, שלא כדן גוהגין העולם שלא ללמוד עם בניהם תניך וש"ך סקיה, מנהגן של ישראל תורה היא, מאמר ג, סימן כא, עמוד תכה. — סי רמ"ו טור, לא ילמד את בתו תורה, מאמר ג, סימן לו, עמוד תלג. — שם, רוב נשים אין דעתן מתכוננת להתלמד, מאמר ג, סימן לט, עמוד תמב. — שם, הלומד תורה לתלמיד שאינו גוהגן כאלו זורק אבן למרקוליס, ופרישה שם, מאמר ג, סימן

סי קס"ה טור, יבמה אם נהוג בוה"ז, מאמר ב, סימן עט, עמוד רעט. — סי קע"ח סיט רמ"א, חיישינן שמא עיניו נתן באחרת, מאמר א, סימן ז, עמוד כז.

חושן משפט

סי ב' טו"ז, אין כח ביד חכמים לגזור אלא מה שאינו מפורש בתורה, מאמר ג, סימן ל, עמוד חלג. — סי ג' ס"ה, בי"ד של אנשים שאינם מהוגנים לא היו בכלל בי"ד, מאמר א, סימן קעג, עמוד קסו. — סי ז' ס"ב, בעסקא מס אין דנין בדיני אותה העיר, ופ"ת שם, מאמר א, סימן קעב, עמוד קסה. — סי י"ד ס"א, אלם בעירו מוציאין אותו לדון בעיר אחרת, מאמר א, סימן קמה, עמוד קמת. — סי ט"ו טור, משרבו בתי דינים שאינם מהוגנים במעשיהם וכו', מאמר ג, סימן מ, עמוד תמד. — שם, האידינא לית לי לדיין למימר קים לי בגוי, מאמר א, סימן קכו, עמוד קלד. מאמר ב, סימן עזח, עמוד רעה. — סי כ"א ש"ך, אונסא כמאן דלא עביד, מאמר א, סימן צא, עמוד קו. מאמר ב, סימן ס, עמוד רנט. סי כ"ב ש"ך סקט"ו, המקבל עליו לדון בדיני עכו"ם וכו', מאמר א, סימן קא, עמוד קיג. — סי כ"ו טור, כל הדין בדיניהם הרי הוא רשע וכו', מאמר א, סימן קא, עמוד קיג. — סי ל' ב"ח אות ח, כ"מ שאמרו לשון וכן משמע לא זו אף זו, מאמר ב, סימן פח, עמוד רצ. — סי פ"ד ב"ח, הרא"ש מצרף טעמים לריתא ומילתא, מאמר ב, סימן ז, עמוד רה. — סי רל"א סכ"ו, מחבר, אין מוציאין פירות א"י לחו"ל, מאמר ב, סימן פו, עמוד רפה.

והגין וכו' לפיכך איני רוצה להאריך בהם, הקדמה עמוד י. — סי של"ד ב"י, מה שנפרש בלשון הגמרא יכולין לפרש בלי הרמב"ם, מאמר ג, סימן ב, עמוד תה. — סי שס"ט טור, כל ארץ העמים אסור לכהן ליטמא בהם, ופרישה שם סק"ג, מאמר ב, סימן צג וצד, עמוד רצו ורצז. — שם טו"ז סק"ד וש"ך סק"ב, בזמן שא"י בטהרה, מאמר ב, סימן צו, עמוד שא. — סי שפ"ז ב"ח, ילמד סתום מן המפורש בירושלמי, מאמר ב, סימן צג, עמוד רצו.

אבן העזר

סי א' טור, לא יעבור עליו כי בלא אשה, בי"ד כופין לישא אשה, נושא אדם כמה נשים וכו', מאמר ג, סימן ב, עמוד תה. — סי א' ס"ג מחבר, אם עוסק בתורה וכו' מותר להתאחר, ושם ברמ"א ובוה"ז נהגו שלא לכוף, מאמר ב, סימן קכא, עמוד שכה. — סי כ"ה טור, הבא על אשתו שלא כדרכה, מאמר ב, סימן מא, עמוד רמא. — סי ע"ה ב"ח, בוה"ז איכא דוחק פרנסה בא"י, מאמר ב, סימן מא, עמוד רמב. — סי ע"ה ס"ד רמ"א, צריך לשלם לה כתובתה, מאמר א, סימן ז, עמוד כו. — שם ד"מ סק"ו, עכשיו וכו' אינו יכול לכופה, מאמר ב, סימן סה, עמוד רסג. סימן קנד, עמוד שסח. — שם דרישה סק"ג, אין חילוק בין זה"ז לזה"ב, מאמר א, סימן ד, עמוד כד. — באה"ט סק"ט, בוה"ז אין מצוה לעלות, מאמר ב, סימן קב, עמוד שה. — שם פ"ת, ישוב א"י אם דאורייתא הוא, מאמר א, סימן ג, עמוד כז. — סי צ"ו ב"ח, כשהרא"ש סותר עצמו מפסקיו לתשו, מאמר א, סימן לא, עמוד מג. —

לה, עמוד תמ. סימן לט, עמוד תמג. — שם ס"א מחבר, מי שא"י לו ללמוד וכו' יספיק לאחרים הלומדים, מאמר ב, סימן קב, עמוד שז. — שם ס"ו, נשים דעתן קלות, מאמר ג, סימן מב, עמוד תמו. — שם רמ"א, האשה חייבת ללמוד דינים וכו', מאמר ג, סימן לב, עמוד תלה. סימן מא, עמוד תמד. סימן מג, עמוד תמה. — שם ס"ח, אסור ללמוד מרב שאינו הגון, וש"ך סק"ח, מאמר א, סימן קו, עמוד קיז. מאמר ג, סימן יג, עמוד תיז. — שם ס"י"ח, ת"ת שקול כנגד כל המצות, מאמר ב, סימן ה, עמוד רו. — שם טו"ז סק"ד, היתר תושב"כ וכו', מאמר ג, סימן לג, עמוד תלו. — שם ש"ך סק"ח, גדול בוה"ז לא עדיף מקטן מומן הש"ס, מאמר א, סימן קמג, עמוד קמו. — שם גליון מהרש"א, מנהג טוב שנתקן ע"י אדם רשע אין לנהוג בו, מאמר ג, סימן כו, עמוד תכט. — סי רנ"ד, טור, אסור לישראל ליקח צדקה מעכו"ם, מאמר ב, סימן ג, עמוד רנא. — סי רס"ז טור ובי"ב, בנין עבד שרוצה לעלות, מאמר א, סימן ב"ג, עמוד כב-כד. — שם, מכר עבד חזק ממלאכתו, ובי"ח וש"ך ס"ק ק"ה, מאמר ב, סימן עא, עמוד רסח. — סי ע"ר, אין למכור ס"ת אפילו אין לו מה יאכל, ובי"י שם, מאמר ג, סימן ב, עמוד תה. — שם טור, אין כותבין את התורה פרשיות וכו', ובי"י ובי"ח שם, מאמר א, סימן קסד, עמוד קנה. — סי רצ"ד טור, הרמב"ם עשה ס' היד אחר פיה"מ ועשאו לפסק הלכה, מאמר ג, סימן ד, עמוד תח. — סי ש"כ טור, בוה"ז מצוה לשתף עם גכרי באוננו, מאמר ב, סימן עה, עמוד רעד. — סי שליב טור, האידינא אין

ע ל ס ד ר ה א " ב :

סימן סד, עמוד פ. **ואתחנן** — וביד חזקה, ביד רמה, מאמר א, סימן טז, עמוד לה. סימן עט, עמוד צו. **ראה** — כי מנסה היא, טעם שמנסה בעבור שעזבו ולא המיתו, הקדמה עמוד ח. **מאמר א**, סימן מו, עמוד ס. **תצא** — לא יהי' כלי גבר, תבוא בדרך לידי זנות, מאמר א, סי קלה, עמוד קמ.

יתרו — שאנ"י ר' יהודה הלוי מני"כ למה הזכיר אנכי כו' ולא אמל שעשיתי שמים וארץ, מאמר א, סימן מה, עמוד נט. — **לא תשא**, אילו לא הי' בישראל רק זאת העבירה לבדה תספיק להאריך הגלות, מאמר א, סימן לב, עמוד מד. **פקודי** — ביום החודש הראשון, משה הי' סותרו ובונה להרגיל הכהנים, מאמר א,

אבן עזרא **וירא** — בתוך העיר, שהם יראים את ד' בפרהסיא, הקדמה עמוד טו. **שמות** — וילך איש מבית לוי, בערים רבים היו ישראל יושבים, מאמר ב, סימן כא, עמוד ריה. **בשלח** — ביד רמה, לא יצאו כדמות בורחים, מאמר א, סימן עט, עמוד צו.

אור החיים

ויגש, אנכי ארד עמך מצרימה, הרבה דרגין בהשראת השכינה, מאמר א, סי' סד, עמוד פ. — ויחי, משיח יהי נשמת משה ודוד, הקדמה עמוד יח. מאמר א, סימן לו, עמוד מח. — ראובן בכורי אתה, יעקב נשא ב' אחיות ע"פ גבואה, מאמר ב, סימן כ, עמוד ריו. — לו ישמנו יוסף, הלאי שיהי כן, מאמר ב, סימן יט, עמוד רטו. — יתרו, לא יהי לך, שבאמצעות העובד הוא ממציא הוי אחר, הקדמה עמוד ה. — משפטים, כי הרס תהרסם, בהעדר ההרס עובר על תעבדם, מאמר א, סימן צו, עמוד קי. — תשא, למה מנה דוד את ישראל, מאמר ב, סימן יז, עמוד ריד. — קדושים, כי תבואו אל הארץ, כונת הביאה אל הארץ תהי לחיבווב ולנשק הארץ, מאמר ב, סימן קכה, עמוד שלה. — קדושים, ולא תקיא, תקיא גם השומרים על שלא מיהו בשלא שטרו, מאמר ב, סימן קלג, עמוד שמה. סימן קלה, עמוד שני. — בהר כי ימוך אחיך, הגלות לבורר הניצוצות, מאמר א, סימן יט, עמוד לו. מאמר ב, סימן קי, עמוד שיו. — בחקותי, טיול זה הוא מדרגה שאין למעלה הימנה, מאמר א, סימן קלו, עמוד קלט. ואתכם אורה בגוים, אם יעלו בחומה תהי חרב מרוטה, מאמר א, סימן יז, עמוד לו. והתודו את עונם, מאמר א, סימן טו, עמוד לו. והארץ תעזב, בלי תורה אין חשק לארץ בישיבה בה, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמד. — שלה, אין טעו המרגלים, מאמר א, סימן קמו, עמוד קמט. סימן קנ, עמוד קנא. סימן קעד, סימן קסו. — קרה, אל תפן אל מנחתם, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג. — בלק, וקם שבט מישראל, אם לא יזכו יבא בדרך הטבע עני ורוכב על החמור, מאמר א, סימן ע, עמוד פה. — והורשתם, רשי' פי' שזנה הבטחה, מאמר ב, סימן ה, עמוד רא. סימן ז, עמוד רה. — ואתחנן ומשלם לשונאיו אל פניו, מאמר ב, סימן מו, עמוד רמו. — עקב, אבוד תאבדו, הפסק הגבואה גרוע מכל הקללות, מאמר ב, סימן קג, עמוד שסט. — ראה אנכי, מאמר א, סימן קב, עמוד קיג. שמור

ושמעת, מאמר א, סימן קו, עמוד קיו. כי יקום בקרבך, מאמר א, סימן קמ, עמוד קמד. — שופטים, ואם ירחיב, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמד. — בפני ראשון לציון על משלי א, טו, אל תלך בדרך אתם, מאמר א, סימן קט, עמוד קכב.

אלשיך

נה, אין אדם זוכה לדירת איי אלא אם הולך אלי בגללה, מאמר ב, סימן קכד, עמוד שלה. — ויקהל, למה יגרע בנין ביהמ"ק מכל קרבנות ציבור שדוחין את השבת, מאמר א, סימן סד, עמוד עט. — בחקותי, והארץ אוכור זה עיקר טעם הגלות, מאמר ב, סימן עא, עמוד עח. סימן קה, עמוד שיג. — שיר השירים הוא מסיני, הקדמה עמוד יז. — משלי א, י, בני אם יפתוך חטאים אל תאבה, הקדמה עמוד יב. מאמר ב, סימן קמב, עמוד שנו. א, טו, בני אל תלך בדרך אתם, מאמר א, סימן קט, עמוד קכא. סימן קיו, עמוד קכב. ד, יד, באורח רשעים אל תבוא, מאמר א, סימן קכ, עמוד קלא.

אריז"ל

שער הפסוקים ואתחנן, מאמר א, סימן קמה, עמוד קג. — שער המצות ראה, במצרים נתבררו כל הנשמות, מאמר א, סימן, יט, עמוד לו. — שם, חילוק בין גאולת מצרים לשאר הגאולות, מאמר ב, סימן קי, עמוד שטז. — כיא צריך להיות במקום השייך לשורש נשמתו, מאמר ב, סימן קיד, עמוד שכא. סימן קכו, עמוד שלו. — הנשמות הנשמעין גיב נקראים גרים, מאמר ב, סימן קי, עמוד שטז. — השתלשלות מלכות בית דוד הי' בהכרח באופן שהי', מאמר ב, סימן טז, עמוד ריג. — בברכת השיבה יש כי תיבות, מאמר א, סימן כב, עמוד לח. — לפי שאיי ומקום המקדש הי' תמיד עם ישראל לכן הותר להם להקריב קרבנות במדבר, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שמ. — האריז"ל ידע מה בחשוכא, מאמר ב, סימן צה, עמוד רצט. — טעם שמברכין שלא עשני גוי, שלא נתחלפה נשמתו בלילה, מאמר ג, סימן כז, עמוד תל. — רמ"ק: אי אפשר לומר הילכתא למשיחא

לפי שאין יודעין באיזו מדה יהי, מאמר א, סימן סא, עמוד עה. — רחמי בהקדמה תחלת סי' עץ החיים, שבועה של דחיקת קץ הוא עד תשלום אלף שנה, מאמר א, סימן ע, עמוד פה. — הבונה בתי כנסיות שלא לשמה ע"ז נאמר נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו, מאמר ב, סימן קגב, עמוד שלג. — שבחי האריז"ל, האריז"ל הכיר בריח הבגדים כינוקא דבלק, מאמר א, סימן לו, עמוד מח.

רבינו בחיי

וירא, המחליף קמץ בפתח וכו' או יבא לידי כפירה, מאמר ג, סימן כד, עמוד תכח. — שמות, ג' כתות אין להוכיחם, לצים כסילים ורשעים, הקדמה עמוד יב. — מקום המקדש נתקפל, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שלט. — ברכה, ד' מדרגות יש בגבואה, מאמר ג, סימן טו, ע' תיש.

בית שמואל

אה"ע סי' ע"ה ס"כ"ב, פלוגתא אם בזה"ז מצוה לדור בא"י ואם כופין לעלות, מאמר א, סימן ב, עמוד כב. מאמר ב, סימן טו, עמוד רסד. סימן סד, עמוד רטב. סימן קכא, עמוד שכח.

הגר"א

אדרת אלי ראה, כי יקום בקרבך, מאמר א, סימן מו, עמוד טא. — משלי כה, שמים לרום וארץ לעומק, מאמר ב, סימן קנד, עמוד שסח. — משלי כה, ושומרי תורה יתגרו בם, מאמר א, סימן קפב, עמוד קעד. — ארי"ה סי' י"ז נשים פטורות ממ"ע שהז"א דאי"א לומר וצנונו, מאמר ג, סימן מה, עמוד תמט. סימן מו, עמוד תנ. — יו"ד סי' ק"ג, מאמר א, סימן קו, עמוד קיה.

הפלאה

פנים יפות ויקרא, אשר נשיא יחסיא, מאמר א, סימן קג, עמוד קגב. — טעם שאין נוהגין בנשיאת כפים בכל יום לפי שאין ידוע לנו קריאת האותיות, מאמר ג, סימן כד, עמוד תכח. — הפלאה כתובות קי: הכל מעלין, מאמר א, סימן א, עמוד

כא. — כתובות קיא. כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אל, מאמר א, סי ג, ע' רנד.

חובת הלבבות

בהקדמה, אל יטרידו אותו בשאלה נכרית, הקדמה עמוד י. — שער הבחינה סוף ה, כל תנועותיך נקשרות בחפץ הבורא יתעלה, מאמר ב, סימן קיח, עמוד שכה. — שם, מדת הבושה הרבה תועלתה ותקנתה, מאמר ב, סימן קמב, עמוד שנה. — שער עבודת אלקים פ"א, האדם חייב בעבודת השי"ת גם מצד הערת השכל, מאמר ג, סי לא, ע' תלה. — שם פ"ג, מצות השכל אין להם תכלית, שם. — שער הבטחון פ"ג, לכל בזירות הקודמות סיבות, מאמר ב, סימן קיח, עמוד שכה. — שער הפרישות פ"ב, ענין הגברת התאוה על השכל, מאמר ג, סימן לט, עמוד תמב. — שער אהבת ה' פ"ה, מפסידי אהבה, מאמר א, סימן קעה, עמוד קעא. — אם יש לו פרנסה עוסק בתורה, מאמר ב, סימן פו, עמוד רפת.

חיד"א

ברכי יוסף אר"ח סי לב, מאמר ב, סימן טו, עמוד ריב. — אר"ח סי מ"ז, מאמר ג, סימן ל, עמוד תלב. סימן מה, עמוד תמט. — יוסף אומץ סי י"ט, מאמר ב, סימן קב, עמוד שח. סימן קז, עמוד שיג. סימן קכו, עמוד שלה. — יוסף אומץ סי נ"ב, מאמר ב, סימן פה, עמוד רפה. — יוסף אומץ סי ע"ט, מאמר ב, סימן קכא, עמוד שכט. — יערי אוון מערכת כ' אות כ"ג, מאמר א, סימן קכו, עמוד קלר. — מערכת ה' אות י"ג, מאמר א, סימן מ, עמוד נג. — מערכת י' סי ה', מאמר ב, סימן נו, עמוד רנה. — מערכת א' סימן קיג, מאמר א, סימן פא, עמוד רפא. — שמחת הרג, על הגדה, מאמר א, סימן עב, עמוד פז. — שמחת הרגל על רות, מאמר ב, סי מז, עמוד רמט. — כסא רחמים על אד"ג פ' י"ב, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג. — פ' החיד"א על ס' חסידיים, מאמר ב, סימן קב, ע' שלג. — שם הגדו י"ם אות א' סי ר"ט, מאמר א, סימן צא, עמוד פז. אות ח סי טו, מאמר ב, סי קכז, ע' שלה.

חכמ צפי

תשרי סי י"ד, המהרי"ק כשמביא ראיה לדבריו הוא העיקר, מאמר א, סימן לא, עמוד מג. — סי קכ"ד, תלמיד חבר מדשחק אודותי אודי לי, מאמר א, סימן מ, עמוד נא. — סי קל"ד, אין לחדש ולבדות מלבינו מחלוקת בין תנאים ואמוראים, מאמר א, סימן נא, עמוד טו. מאמר ג, סימן ל, עמוד תלב. — סי קמ"ב, המשניות והברייתות סומכות זו על זו, מאמר ב, סימן כט, עמוד רכט. סימן צג, עמוד רצו.

חדרים

בהקדמה, מי שמלוכלך בחטאים טורפין לו מצותיו בפניו, מאמר ב, סימן מו, עמוד רמו. — פ"א מצות התלויות בארץ אות ס"ו, מצות ישוב א"י הוא מתרי"ג לרמב"ן ורשב"ץ, מאמר ב, סימן ס, עמוד רנה. — הבאים לא"י ואין שמים על לב שהם בהיכל המלך, מאמר ב, סימן מ, עמוד רפ. סימן קיט, עמוד שכו. סימן קכו, עמוד שלה. סימן קמ, עמוד שנד. — פ"ב ממצות תשובה, מעשה שגרשו מא"י בעל עבירה, מאמר ב, סימן מא, עמוד רמא. — פ"ב מל"ת, טעם סמיכת פ' עמלק לביאת א"י, מאמר ב, סימן קמה, עמוד שנה. — פ"ד אות מ"ב, המחזיק במחלוקת עובר בלאו, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג. — פ"ד סי מ"ג, מי שאינו מחזיק במחלוקת על המתייצבים על דרך לא טוב נעש מפשעים, מאמר ב, סימן קלג, עמוד שמה.

חתי"ם סופר

נח (נדמ"ח), אין לתמוה שלשון הקודש אינו ממולא כשאר לשונות, מאמר ג, סימן כח, עמוד הל. — בשלה, לא למדו פשוטי המקראות טרם ש... נפשם בדרשות חז"ל, מאמר ג, סימן יג, עמוד תיו. — קול ענות אנכי שומע, שא"א שישתקו הצדיקים למעשה העגל, הקדמה עמוד טו. — ויקהל, המשכן הוקם בשבת לפי שהוקם בידי שמים, מאמר א, סימן סד, עמוד עה. — ע"י המשיחה במשכן ובכליו קנו את קדושתם, מאמר א, סימן סד, עמוד פ. — שרית אר"ח סי ע"ב,

בנין לשעה לא הוי בנין, מאמר א, סימן סג, עמוד עז. — אר"ח סי ר"ח, שבט אחד אי מקרי קהל, מאמר א, סימן סד, עמוד עט. — אה"ע סי קל"ב, בלי פרנסה מוכנת אין לעלות לא"י, מאמר א, סימן ג, עמוד כג. מאמר ב, סימן מב, עמוד רמג. סימן נה, עמוד רנז. — אה"ע ח"ב סי י"א, הקדמונים בכונה שבשו הלשונות, מאמר ג, סימן יו, עמוד תכא. — ח"ו סי נ"ב, ריבית גוי אסור משום גדר דלא תלמד לעשות וגו', מאמר ג, סימן לא, עמוד חלר. סימן מד, עמוד תמט. — יו"ד סי רל"ג, הנביא העיד על הר המור"י שבתחלה לא הי' שם הר, מאמר א, סימן קכו, עמוד קלר. — יו"ד סי רל"ג ורל"ד, היושב בירושלים מקיים מצוה יותר מבשאר א"י, מאמר א, סימן ו, עמוד כה. — יו"ד סי רל"ה, אין שום ביי"ד בא"י שאינו נוגע בדבר בענין הדו"ד שהי' בין אנשי ירושלים וצפת, מאמר א, סימן קעב, עמוד קסה. — יו"ד סי רל"ד אין לחלק בין זה"ב לזה"ז לענין כפי, מאמר א, סימן ב, עמוד כב. — יו"ד סי רמ"ח, אם מועיל רוב במ"ע, מאמר ב, סימן ס, עמוד רנט. — יו"ד סי של"ה, אחר החורבן מה לי א"י ומה לי חז"ל לענין סומאת כהנים, מאמר ב, סימן צו, עמוד ש. — יו"ד סי שג"ו, קיום התורה אינו תלוי בביאת המשיח, מאמר א, סימן מ, עמוד נב. — יו"ד סי שג"ו, מי שמפקפק בגאולה האחרונה הרי הוא כופר בעיקר האמת התורה, מאמר א, סימן מב, עמוד נה. — חידושים עמ"ס ביצה בסוגיא דמתוך, מאמר א, סימן סג, עמוד עז. — חידושים עמ"ס בבא בתרא, מאמר ג, סימן ז, עמוד תי. — ליקוטי שו"ת סי צ"ח, מילתא דלא שכית הוא שיחיש למשיח לפני בשורת אלי, מאמר א, סימן נג, עמוד סה. — בצאהא, אל האמר נשתנו העתים וכו', מאמר א, סימן קמג, עמוד קמו.

יעב"ץ

מגדל עזו עליית היראה גנוך כ"ג, אל תשיגח בכל האותות והמופתים שיעשן מסייתים ומפתים להניא לבכך מדרך

התורה וכו' אף ממופתים כהעמדת חמה של יהושע בן נון וכו', מאמר א, סימן מו. עמוד סא. סימן קנה, עמוד קנו. סימן קעד, עמוד קסז. סימן קעה, עמוד קסח. — א"א דבר בבי לשונות, מאמר ג, סימן טז, עמוד תכ. — מור וקציעה י ש"ו, דוד כבש חורל תחלה מפני שהתגרו בו, מאמר ב, סימן כ, עמוד ריו. — שם, מצות ישוב א"י הוא גזירת מלך, מאמר ב, סימן ז, עמוד כד. — הגהות עמ"ס עירובין צו: אין לדחוק דברי התוס', מאמר ג, סימן מו, עמוד תנא. — בהקדמה לסידורו, אל יחפוץ לרדוף בא"י אחר הבלי העולם, מאמר ב, סימן מא, עמוד רמא. סימן פו, עמוד רפת. — שם, אין הלכה כר"י דכל העולה מבבל לא"י עובר בעשה, מאמר א, סימן ט, עמוד כט. — שם, אין א' מני אלף מתעורר להחזיק בה לדוד בא"י, מאמר ב, סימן קד, עמוד שט. — הושענא בארבע שבועות, שהשבועתו שלא לדחוק הקץ, מאמר א, סימן פב, עמוד קב. — בהרהור יוצאין יד"ח ולמדתם, מאמר ג, סימן יא, עמוד תיד.

יפה תואר

ב"ר פכ"ו, תחיית המתים יהי בתחלת ימות המשיח, מאמר א, סימן ג, עמוד סג. — ב"ר פכ"ו, כיצד מליביש לעת"ל, הלא יהי משה ואהרן עמהם, מאמר א, סימן נה, עמוד ע. — שמיר פ"ג, אין זו שלי אלא של זקנים וכו', שהי מסתפק אם מותר למסור להם הס"ת מפני הסכנה, מאמר א, סימן קלא, עמוד קלו. — יפה קול על שה"ש בני אפרים לא האמינו באלקים ע"י שחשבו וטעו, מאמר א, סימן מב, עמוד נו. סימן עו, עמוד צב. — שם, טעם השבועה שלא לעלות בחומה, מאמר א, סימן עט, עמוד צה. — שם, מלך המשיח יקבץ נדחיו, מאמר ב, סימן קט, עמוד שטו.

יראים

סי פ"ו לא ישבו בארצך, שלא יניחו לשבת שם אנשים רשעים, מאמר ב, סימן ה, עמוד רח. — בלאו דפן יחסיאו אותך לי נכללו כל המחסיאים, מאמר ב, סימן

קלג, עמוד שמת. — המחניף לרשעים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמה. סימן קלו, עמוד שטט.

ישמח משה

לך, קודם ביאת אלי' יעשו תשובה תחאה ואח"כ תשובה עילאה, מאמר א, סימן מא, עמוד נד. מאמר ב, סימן קט, עמוד שטו. — וירא, עפ"י הדיבור ידעו שהר המור"י לא נעבד בו ע"ז, מאמר א, סימן קכו, עמוד קלד. — בשלה, תביאמו ותטעמו, שמתחלה יבוא הבית שנגנז ואח"כ יבוא בנוי ומשוכלל, מאמר א, סימן סא, עמוד עו. מאמר ב, סימן קיד, עמוד שכ. — משפטים, כי השוחזר יעור וגו', אף שיושבים עמהם נקיים וצדיקים שאינם מקבלים שוחזר הם מבלבלים ומסלפין את דבריהם, מאמר א, סימן קעג, עמוד קסו. — בענין דאין הקביה מביא תקלה ע"י צדיקים, מאמר א, סימן קנא, עמוד קנב. — תשא, כל כללי הלכות אינם אלא בדינים הנהוגין בינינו, מאמר א, סימן מ, עמוד נד. — שמיני, ראוי להיות שצדיקים לא יטמאו וכו' אין להתנהג בזה כלל, מאמר א, סימן עב, עמוד פח. מאמר ב, סימן צט, עמוד שה. — כונת משה בסירוב השליחות הי' כדי שתהי הגאולה ע"י הקביה, הקדמה עמוד יח. — גשא, צריך לרדוף אחר השלום, מאמר ג, סימן ח, עמוד רו. — קרח, ביהמ"ק של מעלה מכוח כנגד ביהמ"ק של מטה, מאמר ב, סימן קכב, עמוד שלא. — בלק, ההיזק של ההתחברות עם רשעים, מאמר א, סימן קכ, עמוד קלא. — חקת ופי' ואתחנן, בענין נבואה ודיבור, מאמר ב, סימן כ, עמוד רית. — הפסורת ראה, מדריגה היותר גדולה היא שלא לדבר ולהתנועע כ"א ברצון השי"ת, מאמר ב, סימן קכ, עמוד שכז. — תצא, מצות שנעשין שלא לשמה טובה הוסי"א, וכשעושה אח"כ לשמה מחזיר הכל אל הקדושה, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמת. — תבוא רוב בני ישראל בדרורו כשרים ושומרי תומ"צ ומדוע לא בא בן דוד, מאמר א, סימן קמת, עמוד קג. — האוינו, תשובת רבים

אף מראה יש לה דין תשובה מאהבה, מאמר א, סימן עד, עמוד פט. — תפלה למשה מומור כט, הי' יברך את עמו בשלום, מאמר ב, סימן ה, עמוד רו. — מומור לה, בקש שלום ורדפהו, מאמר ב, סימן עג, עמוד רעג. — מומור מה, אומר אני מעשי למלך, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמט. — מומור קכו, שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת, מאמר א, סימן כז, ע' מא. — מומור קמג, למדני לעשות רצונך, מאמר ב, סימן קיג, עמוד שיט. — שו"ת השיב משה או"ח סי' כ, כל המדרגות שהי' לשאר בני עלי' חוץ ממלך המשיח הכל הי' למשה רבעיה, מאמר א, סימן לה, עמוד מח. — מכתב שנדפס בליקוטים, שלא ליסע לא"י אם יפסיד בשביל זה מצוה אחרת, מאמר ב, סימן קב, ע' שח.

כל בו

סי' קכ"ז תשובת הר"ם, אינו דומה מורד במלכות בפלסין למורד חוץ לפלסין, מאמר ב, סימן מ, עמוד רמ. מאמר ב, סימן קלב, עמוד דשמ. סימן קלג, עמוד שמה. סימן קמ, עמוד שנד. — שם, מעלת הדירה בא"י רק למי שמתנהג שם בקדושה, מאמר ב, סימן קכב, עמוד שלב. — טעם למה לא הלכו גדולי ישראל לא"י, מאמר ב, סימן קד, עמוד שט.

כלי יקר

בהקדמה, על מצב דורו, מאמר א, סימן קנה, עמוד קנו. — בראשית, לא הי' צריך להתחיל התורה וכו' לפי שדבר זה גורם כפירה בעיקר, מאמר א, סימן מז, עמוד גז. — תולדות, כי עתה הרחיב הי' לנו ופרינו בארץ, בבית שני יצאו רבים וכן שלמים מא"י, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שע. — בהר ושבתה הארץ, הארץ תקפיד שתתגלגל על ידה לחוק האמונה, מאמר ב, סימן קמת, עמוד שסא. — דברים, פנו לכם צפונה, יצפינו הכל בפני עשו, מאמר א, סימן ס, עמוד עד.

כנסת הגדולה

הגהות הסור סי' כ"ח סק"ג, מאמר ב, סימן צז, עמוד שא. — אה"ע סי' ע"ה הגהות הב"י אות כ"ה, מאמר ב, סימן

סו, עמוד רסד. — שם סי' כ"ח, מאמר ב. סימן עו, עמוד ערה. — יו"ד סי' רל"ט הגה"ס אות ל"ג, מאמר ב. סימן נו, עמוד רנה. — כללי התלמוד סי' ס"ח, מאמר ב. סימן צג, עמוד רצו.

מבוי"ט

ח"ב סי' רי"ו, מקומות שסוחרים אינם נמנעים ללכת אינו מקום סכנה לענין עלי, מאמר ב. סימן עח, עמוד רעז. — ח"א סי' רמ"ה, דעת ר"ח"כ, מאמר ב. סימן סה, עמוד רסג. — אגן נקטינן דלא כר"ח ורמין אנפשינן וכו' ולפום צערא אגרא, מאמר ב. סימן סה, עמוד רסה. — אם יוצא וכאי בדין זה נקרא צדיק, מאמר א. סימן מ, עמוד נג.

מחרי"ט

ח"א סי' מ"ו, עזה אם יש לו דין אי"י לענין הכל מעלין לא"י, מאמר ב. סימן ז, עמוד רד. — ח"א סי' מ"ו, בענין ספק שתיקה כהודאה, מאמר א. סימן מ, עמוד נב. — ח"א סי' קל"א, חייש להא דר"ח"כ, מאמר ב. סימן פה, עמוד רפו. — ח"ב סי' כ"ח, חולק על רבו מהר"ש סאגוש, מאמר ב. סימן צב, עמוד רצה. — שם, טעם דהכל מעלין בשביל ישוב אי"י, מאמר ב. סימן ז, עמוד רג. — שם, מ"ש ר"ח בתוס' הגהת תלמיד הוא, מאמר ב. סימן סה, עמוד רסג. — ח"ב יו"ד סי' מ, אם מכר עבדו אי קנסינן ל"י, מאמר ב. סימן עא, עמוד רסט. — סוף כתובות, אסור לצאת מבבל לשאר ארצות אבל לא"י מותר, מאמר א. סימן ט, עמוד כט. — סוף כתובות, לית דחש להא דר"ח"כ, מאמר ב. סימן סה, עמוד רסג.

מחרי"ק

תשובה סי' קט"ו, רבו הוא מי שלמדו פסק הלכה, מאמר ג. סימן לו, עמוד תלת. — עשה דוחה לא תעשה ולא הותרה, מאמר ב. סימן קסז, עמוד שכב. — כל כללי הש"ס לקבוע הלכות הם רק על זמן הוה, מאמר א. סימן מ, עמוד נג. — פ"ב מה' תרומות ה"ח, דרך הרמב"ם להביא אף מה דאידחי בש"ס, מאמר ב. סימן מה, עמוד רמט.

מחרי"ל מפראג

נצח ישראל פכ"ד, אף אם יהיו רוצים להמית אותם בעניינים קשים לא יהיו יוצאים מן הגלות, מאמר א. סימן כ, עמוד לת. סימן לב, עמוד מד. סימן עו, עמוד צא. סימן פג, עמוד קב. סימן פו, עמוד קג. — שם, שלא ידחקו את הקץ להביא את הקץ שלא בזמנו, מאמר א. סימן כו, עמוד מ. — שם, השביעין שלא יגלו הקץ כי כאשר יגלו הקץ הרי יש כאן גאולה, מאמר א. סימן מא, עמוד נה. — בהגדה, טעם פתיחת הדלת קודם שפוך המתן, לפרסם שיבא אלי לפני משיח לבשר הגאולה, מאמר א. סימן מט, עמוד סב. — מדוע אין עושין כסדר המשנה בן חמש למקרא וכו', מאמר ג. סימן כא, עמוד תכה.

מחרי"ם שיק

חאו"ח סי' קכ"ה, במ"ע אינו מועיל רוב, מאמר ב. סימן ס, עמוד רנט. — או"ח סי' ש"ד, בספק חשש אפיקורסות הוא ספיקא דאורייתא לחומרא ול"ש ספק נפשות להקל, מאמר א. סימן עו, עמוד צב. — שם, אסור ליכנס לבתי הרעפאראם, מאמר א. סימן קט, עמוד קכ. — חיו"ד סי' ר"צ, דוקא בציצית ענשינן בעידן ריתחא, מאמר ב. סימן עב, עמוד רעב. — יו"ד סי' של"ה, אסור לילך במקום סכנה לנפש, מאמר ב. סימן קנז, ע' שסז.

מחרי"א

ברכות כח: כל ת"ח שאין תוכו כבדו, והיינו דמדמי להו בחלמא לחצבא דמליין קיטמא, מאמר ג. סימן לה, עמוד תמא. — ברכות סג. המרפה עצמו מד"ת וכו' אף אם הוא ברפוי ובדרך ארעי, מאמר ב. סימן ע, עמוד רסז. — מגילה לא: כדי שתכלה שנה וקללותי, לעתיד יהיו נגאלים ע"י התשובה כמפורש בפי' נצבים ושבת עד ה' מאמר א. סימן מ, עמוד נא. — גדרים סב. שלא לשמה הגמורים שאמרו אל תעשם עטרה ואל תעשם קרדום, מאמר ב. סימן קכג, עמוד שלג. — סוטה כב. בדורות הללו אותן שמורין הלכה מתוך ש"ע וכו' הרי הן בכלל מבלי עולם, מאמר ג. סימן לה, עמוד תלת. — ב"מ

פה: מטא למימר מחי המתים רגש עלמא, אפשר שזהו התחלת התחי, מאמר א. סימן נ, עמוד סד. — ב"ב כא. אלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל, ממי שאין לו אב, מאמר ג. סימן ז, עמוד תי. — סנהדרין צג: בר כוזיבא סעה בו רבי עקיבא מתחלה, מאמר א. סימן לט, עמוד ג. — שם צד: תינוק ותינוקות היו בקיאיין בטומאה וטהרה שהוא דבר ההוה תמיד, מאמר ג. סימן מא, עמוד תמה. — שם צז: אם ישראל עושין תשובה היינו תשובה רצונית מצד עצמנו, מאמר א. סימן מא, עמוד נה. — שם צח. אין לך קץ מגולה בכל מ"ז דלעתיד אילנות מוציאין פירות בכל יום, מאמר א. סימן סו, עמוד פב. — כ"כות י: בדרך שאדם רוצה לילך, בורא לו מלאך לפי ענינו, מאמר ג. סימן כב, עמוד תכז. — שם כג: נמנו וגמרו היינו שמנו את העשין והל"ת שהל"ת מרובין, מאמר ב. סימן לו, עמוד רלח. — ע"ז י: ע"י פיזור ישראל בדי' רוחות נתפרסם בכל העולם אמונתו, מאמר ב. סימן קי, עמוד שטו. — שם יח: ובדרך חטאים לא עמד זה א"א שאף במקום שהי' ראוי לעמוד עמהם לא עמד, הקדמה עמוד טו. — מנחות מא. אין סודקי לצדיקים למפטר נפשיהו ממצות, מאמר ב. סימן ע, עמוד רסז. — חולין ה. מבי טבחי דאחאב הותר לו עפ"י הדבור, מאמר א. סימן קכג, עמוד קלב.

מועיל צריקה

תשו' סי' כ"ו, ישיבת אי"י הוא מ"ע ובלבד שיהי' לו פרנסה בריות, מאמר א. סימן ג. עמוד כג. מאמר ב. סימן כב, עמוד רמג. סימן נה, עמוד רנו. סימן פה, עמוד רפו. סימן קלז, עמוד שמה. — כל הזמנים שוים לקיום מצות ישוב אי"י, מאמר ב. סימן סב, עמוד רס.

נודע ביהודה

תשו' סי' ל"ה, אינו מועיל תשובה לחייבי בי"ד, מאמר א. סימן עב, עמוד פז. — סי' ר"ו, בעלי התוספות סבדי כר"ח ולכן לא עלו לא"י, מאמר ב. סימן טו, עמוד רסד. — אה"ע מהד"ת סי' קכ"ט, אחר החורבן אין שייך כיבוש מלחמה,

מאמר א. סימן ז. עמוד קו. — אין לומר לשם יחוד, מאמר ב. סימן מו, עמוד רמט. — בדיני ב"ג לא שייך אחרי רבים להטות, מאמר א. סימן פו, עמוד קג.

פמ"ג

בהקדמה לסי העשין, א"ל הקב"ה למשה איני רוצה שיאמינו בך ע"י אות או מופת אלא ע"י שישמעו באוניהם שאני מדבר עמך, מאמר א. סימן מו, עמוד נט. — שם, מלאכי הוא אחרון הנביאים ועד שעמוד אלי לא יהי נביא, מאמר א. סימן ג. עמוד סד. — מצות תוכחה עד כדי גזיפה, הקדמה עמוד יב. — נשים מחויבות ללמוד י"ד. יום השייכים לה, מאמר ג. סימן לב, עמוד תלו. סימן מג, ע' תמה. — הסמ"ג לא מנה מצות ישוב א"י, מאמר ב. סימן נו, עמוד רנו.

ספר החינוך

מצוה ע"ה, אחרי רבים להטות רק כשחתי כתות החולקות יודעות נחמתי התורה בשוה שאין לומר שכת חכמים מועטת לא תכריע כת בורים מרובה, מאמר א. סימן קנה, עמוד קנה. — מצוה ש"ס, בהעלות כל איש מעשר בקר וצאן שנה שנה במקום שעסק התורה והחכמה שם והיא ירושלים וכו' ילימוד שם, מאמר א. סימן ו, עמוד כו. מאמר ב. סימן מה, עמוד רמו. — מצוה שפ"ח, אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרים, מאמר ב. סימן קמ, עמוד שנו. — מצוה תי"ט, מ"ע ללמוד חכמת התורה וללמודה, מאמר ג. סימן לו, עמוד תלח. — מצוה תכ"ה, להחריש ד' עצמים ואף כי כבר עשינו בהם המתוייב ע"י דוד מלכנו שהשחית וכו', מאמר ב. סימן כה, עמוד רכג. — שם, ואם בא לידו א' מהם ולא הרגו בטל עשה זו מלבד שעבר על לאו, מאמר ב. סימן כו, עמוד רכד. — מצוה תל"ה, ונתצתם הוא מ"ע, מאמר א. סימן צד, עמוד קט. — מצוה תס"א, אם אתה יודע חובה למסית אי אתה רשאי לשותק, מאמר א. סימן קפה, עמוד קעה. — מצוה תקכ"ה, לא תחיי כל גשמה, ואעפ"י וכו' אבד זכרם עדיין נשארו מהם קצת שטבעו בין האומות, מאמר ב. סימן כו, עמוד רכד.

ספר הפסידים

סי ג"ט, לא תנחשו קאי על ניהושי בני אדם, מאמר א. סימן מו, עמוד ס. — סי ש"ג, חייב אדם ללמד לבנותיו פסקי הלכות, מאמר ג. סימן לב, עמוד תלו. סימן מא, עמוד תמד. סימן מג, עמוד תמה. — הבינו ארמית יותר מלשון הקודש, מאמר ג. סימן יד, עמוד תיה. — סי ת"ו, מעשה באשה אחת שנדרה וכו', מאמר א. סימן עה, עמוד צג. — סי תתל"ה (דפוס בולגואי) סודי התורה אין מלמדוין לאשה, מאמר ג. סימן לג, עמוד תלו. — סי תתרנ"ד, אדם רע מצליח יותר כשעושה רע מבעושה טובה כדי לטורדו מן העולם, מאמר א. סימן מה, עמוד נח.

עקירת יצחק

וישלת, נסעה ונלכה וגוי ודפקום יום אחד, מאמר א. סימן קלו, עמוד קמב. — בחקותי, והארץ אוכור, זהו עיקר טעם הגלות, מאמר ב. סימן עא, עמוד ער. סימן קמ, עמוד שנג. — ואתחנן, עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים וגוי, הקדמה עמוד יג. — נצבים שער צ"ט, איך תחול שבועה על בנים מכת קבלת האבות, מאמר א. סימן לה, עמוד מו. — שם שער ק', קודם ביאת המשיח תהי תשובה ואח"כ תשובה יותר גדולה, מאמר א. סימן מא, עמוד נד.

פני יהושע

מגבן לזמן רב חייב משום בוגה, אבל גבינה לאכול לאלתר מותר, מאמר א. סימן סג, עמוד עז. — יומא ט: למה לא עלו כולם בימי עזרא, מאמר א. סימן יב, עמוד לב. — כתובות קיא. הדר בא"י, דוקא שדו שם לשם מצות ישוב א"י, מאמר ב. סימן קכב, עמוד של. — חזקת כשרות הוא מחמת רוב, מאמר א. סימן קמה, עמוד קג.

קרבן נתנאל

ביצה, שתיקה כהודאה לחומרא הוא רק בדאורייתא, מאמר א. סימן מ, עמוד נב. — סוף יומא, אחר החורבן הי' להם אפר פרה, מאמר ב. סימן צה, עמוד שב.

— סוף כתובות, עבד שברת לא"י נוהג בזה"ו, מאמר א. סימן ג, עמוד כג. — שם, טעם רח"כ דאין נוהג מצות ישוב א"י, מאמר ב. סימן טו, עמוד רסד.

ראב"ד

עדות פ"ב מ"ט, לימות המשיח וכו' יולין אותם למדבר העמים, מאמר א. סימן כא, עמוד לת. סימן מא, עמוד נו. מאמר ב. סימן קט, עמוד שטו. — עדיות פ"ח מ"ו, אלי יבוא לבשר ביאת הגואל מאמר א. סימן ג, עמוד סג. — צדקי והסנהדרין נענשו על שהתירו לנבוכדנצר נדרו שלא בפניו, מאמר א. סימן ל, עמוד מב. סימן גג, עמוד סו. — העונש למצרים הי' בדין ובמשפט, מאמר א. סימן לו, עמוד מז. — אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה, ונענשו בני אפרים על עברם על השבועה, מאמר א. סימן עה, עמוד צ.

רא"ש

ברכות פ"א, מדשביק טעמא אחרינא ש"מ דנקט טעמא קמא להלכתא, מאמר ב. סימן לה, עמוד רלו. — פ"ג סי כ', מאמר ג. סימן מד, עמוד תמט. — פ"ד סי כ"ב, ברכת הטוב קאי על הרוגי ביתר, מאמר א. סימן מה, עמוד נה. — פ"ה סי ב', לשון ארמי מנומה אצל המלאכים, ומעדיני יו"ט שם, מאמר ג. סימן כה, עמוד תכה. — יומא פ' יוה"כ סי י"ד, שבת הותרה אצל חולה, מאמר ב. סימן קטו, עמוד שכב. — מגילה פ' הקורא עומד, הטעם למה אין מתרגמן עכשיו, מאמר ג. סימן טו, עמוד תכ. — מוע"ק פ' ואלו מגלחין סי פ. יש לחזור לקיים המצוות, מאמר ב. סימן ה, עמוד רו. — מו"ק, בשביל קושיא לא יסתור דין, מאמר ב. סימן קו, עמוד שיב. — סוף כתובות סי י"ז, אין יוצאין מא"י רק בזה"ב, מאמר ב. סימן פה, עמוד רצא. — גיטין פ' השולח, עבד שברת, מאמר ב. סימן קו, עמוד שיא. — קידושין פ"א סי י"ט, נשים מברכות על מ"ע שהז"ג, מאמר ג. סימן מד, עמוד תמה. — קיצור פסקי הרא"ש, מו"ק י"ד ע"א, מאמר ב. סימן פו, עמוד רפט. — קיצור פסקי הרא"ש סוף הלי טומאה, אסור לכהן

ליכנס לביה"ק, מאמר ב, סימן צו, עמוד שא. — תשובת הרא"ש כלל ה' אות ד, א"א להשביע הגולדים רק באלה, מאמר א, סימן לד, עמוד מה. — תשו' כלל י"ב, מי שנדר לעלות לא"י יש לו התרה, מאמר ב, סימן צב, עמוד רצה. — תשו' כלל י"ט סי' י"ז, מותר להציל בעכו"ם כשאין עילוי להם, מאמר א, סימן קז, עמוד קיה. — תשו' כלל ל' סי' ט' כל המורים הלכות מדברי הרמב"ם ואינם בקיאין בגמ' טועין להחיר האסור, מאמר א, סימן לא, עמוד מג. סימן פא, עמוד קא. מאמר ג, סימן לה, עמוד תלו.

רבינו יונה

שערי תשובה: שער ג' מדרגה ב' אות כב, אם אין לו בגד אין מחוייב לקנות בשביל ציצית, מאמר ב, סימן סט, עמוד רטו. — שער ג' סי' ג"ט, מי שאינו מחוייב במחלוקת על המתייצבים על דרך לא טוב נענש מפשעיהם, מאמר ב, סימן קג, עמוד שמה. — פי' על אבות: והעמידו תלמידים הרבה, דמלמדין לכל אדם, מאמר ג, סימן מ, עמוד תמג. — הי וזירין ברשות, דא"א לירד לסוף דעתו, מאמר ב, סימן קנד, עמוד ששת. — אל תתחבר לרשע, מאמר א, סימן ק. עמוד קיב.

רדב"ז

תשובת הרדב"ז: סי' שס"ב, חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר משום דשויה חתיכא דאיסורא, מאמר ב, סימן קנא, עמוד שסד. — ח"ב סי' תתל"ט, תרי תחיות יש, מאמר א, סימן נ, עמוד סד. — ח"ג סי' תרמ"ז, סמכינן על האמוראים, מאמר א, סימן נב, עמוד סו. — ח"ד סי' אלף צ"ג, אם נסתפק בדין דרבנן נלך ונבקש הדין או כיון שהוא ספק נעשה ואח"כ נבקש הדין, מאמר ב, סימן לת, עמוד רלט. — ח"ד סי' צ"ב, ישמעאלים הם בכלל עו"עו, מאמר א, סימן קד, עמוד קטו. — ח"ז סי' כ"ה, סמכינן על תשובת הרמב"ם אם חולק על פסקיו, מאמר א, סימן לא, עמוד מג. — ללשונות הרמב"ם סי' רפ"ט, כמ"פ חזר הרמב"ם

ממה שפי' בפי"ה"מ, מאמר ג, סימן יח, עמוד חכב. — אם כל בני עירו קורין לתתין ההין מותר לישא כפיו, מאמר ג, סימן כד, עמוד תכת. — כלל גדול דרש"י פרשן הוא ולא פסקו, מאמר ג, סימן ד, עמוד תח.

רד"ק

יהושע י"א ט"ז, ארץ גושן, אין זה גשן של ארץ מצרים, ובדרש אומר כי גושן של אר"מ היא ונבלעת בתוך ערי ישראל, מאמר ב, סימן קצט, עמוד שמ. — יהושע ט"ו, יבוס זה אינו משבעה אומות, מאמר ב, סימן יב, עמוד רי. — מלכים א' י"ב ל', מתחלה לא אמר ירבעם כי לשם ע"ז הוא עושה אותם, מאמר א, סימן קלד, עמוד קלט. — שמואל א' כ"ו, י"ט, כי מגרשים אותי מגזלת ה' לגור בין העכו"ם, מאמר ב, סימן טו, עמוד רפז. — ישע"י ג"ט ט"ו, וסר מרע משתולל, אינו נמצא כאלו שללו ובוזו אותו מן העולם, מאמר א, סימן קעה, עמוד קסח. — ירמ' ה' א', שוטטו בחוצות, כי החסידים שהיו בירושלים היו מתחבאים בבתיהם, הקדמה עמוד טו. — ירמ' י"ד י"ג, יש אנשים שישפע אליהם הכח השכלי ככה המדמה עד שיזכרו עתידות ויחלמו חלומות צורקות וזמה הכת ה"י נביאי הבעל ומפני זה היו מאמינים בהם, הקדמה עמוד יד. — יחזקאל ל"ג כ"ה, והארץ תירשו, אין תירשו את הארץ ותעשו אלה המעשים שאינם טבע הארץ, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמה. — פי' הארוך על תהלים, סותר דעת הנוצרים, הקדמה עמוד יז. — סוף תהלים, ישראל זכו לנסים לפי שבטחו בגלות בהיית לבדו, מאמר א, סימן סט, עמוד פד. — בהקדמה לטפר המכלול, נאבדו מאתנו כמה ספרים ולא נמצא רק כ"ד ספרי תנ"ך, מאמר ג, סימן יז, עמוד תכא. סימן כח, עמוד תלא.

רדב"ש

תשו' סי' מ"ד, המורה מדברי הרמב"ם בלי בקיאות בלשונו טועה, מאמר א, סימן לא, עמוד מג. — סי' ק"א, אף שישוב א"י מצוה מ"מ מי שהגלם אינו מניחם לשוב ואסור לעלות בחומה, מאמר

ב, סימן ג, עמוד קצט. סימן קיד, עמוד שכא. — שם, הקונה שדה היא מצוה גדולה מן העלי, מאמר ב, סימן ט, עמוד רז. סימן יא, עמוד רט. — אין עצם ההליכה לא"י מצוה אלא מכה עוסק במצוה, מאמר ב, סימן קיה, עמוד שכה. — סי' שע"ט, דין חתיכא דאיסורא, מאמר ב, סימן קנא, עמוד שסד.

רי"ב"א

יומא ל"ה, בזה"ז לא שייך לאו דלא תשוב למצרים, מאמר א, סימן ד, עמוד כד. מאמר ב, סימן ד, עמוד קצט. סימן סב, עמוד רט. — יומא ע"ג הלומד שלא לשמה, מאמר ב, סימן קכג, עמוד שלב. — רבי יהושע בן גמלא שתיקן להרשיב מלמדים לתש"ב"ר אינו אותו יהושע בן גמלא שבזה"ב, מאמר ג, סימן ו, עמוד תט. — קידושין ל"ז עקירת ע"ז אינה אלא בא"י, מאמר א, סימן צב, עמוד קח. — שכחת התורה, מאמר א, סימן קסט, עמוד קסב. — ציצית שאני דשקולה כנגד כל המצות, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלד. — ענין אסמכתא, מאמר ב, סימן פט, עמוד רצב. — דת ישמעאלים ע"ז גמורה לענין יהרג ואל יעבור, מאמר א, סימן קה, עמוד קטו.

רמ"ע מפאנו

תשובות: סי' ק"ח צא ולמד כמה ראוי לגדור במקום בקעה שאפילו להקל באיסור התירו בכגון זה, מאמר ב, סימן קנב, עמוד שסה. — סי' קי"ז פיה"ש לרמב"ם קטנותא הוא ולא מקשינן ל"י מיני, מאמר ג, סימן ד, עמוד תח. — עשרה מאמרות: מאמר חקור דין פ"ב, אין למדין מן הכללות, מאמר א, סימן קכה, עמוד קלג. מאמר חק"ד ח"ב פ"ה, יגער ה' בך השטן וגוי הבוחר בירושלים, שמתגבר כנגד הפכו, ופי' יד יהודה שם, מאמר ב, סימן סח, עמוד רטו. סימן קמט, עמוד שסא. — מאמר חק"ד ח"ד סי' י"ג, למחי' שלחם אלקים בגלות לטהר המקומות אשר נפוצו שמה, מאמר ב, סימן קי, עמוד שיו. — מלך נכנס לדין תחלה, לפי שהכל נמשכין אחר המלוכה, מושל מקשיב על דבר שקר, מאמר א, סימן קכה, עמוד קלג. מאמר ב,

סימן גא, עמוד רנב, סימן קלד, עמוד שמש. — גרים מינן אידוחו, מאמר א, סימן לו, עמוד מז. — כנפי יונה חיד סי' ייב, הדר בא"י בחורבנה דומה כמי שאין לו אלוקי, אבל בבנינה דומה כמי שיש לו אלוקי, תוכן הענינים עמוד שעה.

ר"ן

ראש השנה פ"ד, נשים פטורות ממי"ע שהויג אבל עושות ומקבלות שבר, מאמר ג, סימן מד, עמוד חמט. — נדרים כב, מדרי"י נשמע לרבנן דבהאי לא פליגי, מאמר ג, סימן ל, עמוד חלג. — נדרים סה. המודר הגאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו, מאמר א, סימן ל, עמוד מב. סימן נג, עמוד סז. — ריש קידושין, למה הקדים כסף לשטר, מאמר ג, סימן ג, עמוד תו. — ע"ז ז' חכם שאמר אין חבירו רשאי להתיר דשוי חתיכא דאיסורא מאמר ב, סימן קנא, עמוד שסד. — ע"ז י"ט, לשלש תלמוזו לשלשה לימודים, מאמר ג, סימן כא, עמוד תכה. — ע"ז כא, לפי שלא הסכימו הסנהדרין קרי ליה כיבוש יחיד, מאמר ב, סימן יז, עמוד ריד. — תשרי סי' ל"ה, הכל מעלין וכופין רק אם נתגרש, מאמר א, סימן ב, עמוד כב.

רשב"א

סוכה כ"ה, בדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, מאמר ב, סימן קטז, עמוד שכג. — שם, לשון ר' יצחק אמר אעפ"י ולא פליג, מאמר א, סימן קסה, עמוד קסא. — תשרי סי' ר"ע ור"פ, מאמר א, סימן קט, עמוד קכא. — תשרי תי"ד, מי שדרש דברי מינות וכי האיש ההוא העיד ונאמן על עצמו יותר ממאה עדים שאינו מורע של אברהם וכי רק מאותן שדין ורוחין, מאמר ג, סימן כז, עמוד תל.

רשב"ם

עקב, כי הארץ הזאת טובה מכל הארצות לשומרי מצותיו, מאמר ב, סימן קלג, עמוד שמו. — פסחים קז: אגריפס מלך כשר היה, מאמר א, סימן פט, עמוד קה. — בבא בתרא סד: ד"ה אלא, מאמר ג, סימן ל, עמוד חלג. — צא: אין יוצאין מא"י בשביל שמסקיע עצמו ממצות, מאמר ב,

סימן ז, עמוד רג, סימן נו, עמוד רנו. — קיד, לאלה תחלק הארץ לכשרים וקדושים, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמג. — קל: אין למדין מן ההלכות ולא מן התוספתות אלא מן הגמרא, מאמר ג, סימן ד, עמוד תו.

שבות יעקב

ש"ת ח"א סי' פ"ה, תמה מדוע נסקן דאין דין טובאה על ארץ העמים, מאמר ב, סימן צד, עמוד רצז, סימן צו, עמוד שא. — סי' צ"ה, ויכות עם א' מחכמי פראג, מאמר ב, סימן צד, עמוד רצה. — עיון יעקב על ב"ב ז' ע"ב, חסד לאומים חטאת ויש להם זכות בעוה"י, מאמר ב, סימן ג, עמוד רנא.

של"ה

לך, צריך להיות בא"י בבחי' גר כי א"י מכלה הרוצים לישב בה בחוקה, מאמר ב, סימן מ, עמוד רמא. — לך, המרגלים הוציאו דברי קדושה לחולין חולין הוא להם, מאמר ב, סימן קלב, עמוד דשמ. — ויחי, מקום שיעקב אבינו נסתלק עליו חי א"י, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שג. — מסעי, כל אלו המסעות וכי שיהיו משולחים ומתפורים בכל העולם היא לטובה, מאמר ב, סימן קיא, עמוד שיז. — שער האותיות אות א, אין חיוב להדר אחר מי"ע, מאמר ב, סימן עג, עמוד רעב. — שער האותיות אות ק, מי שדר בא"י ואינו מקיים מה שמחוייב הוא פושע, מאמר ב, סימן מ, עמוד רמא. — שם, כל הדר בחו"ל וכי מיירי אף בזה"י, מאמר ב, סימן לא, עמוד רכט. — שם, כל הנוסע לא"י נוסע בשביל לקדש את עצמו, מאמר ב, סימן מט, עמוד רנ. סימן עז, עמוד רעג. סימן קיט, עמוד שכז. סימן קכו, עמוד שלח. — בשם התה"ד הערביים רשעים מבבלים העובדי ה', מאמר ב, סימן פג, עמוד רפג. — עשרה מאמרות מאמר ב, איך אפשר להשביע הנשמות, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שג. — שם, ישראל מוכרחין לקיים התורה כי זהו חיותם, מאמר א, סימן לה, עמוד מז. — מאמר ביהמ"ק בית אחרון, האותיות והתיבות הקדושות כולם ורוחניות, מאמר ג, סימן

כה, עמוד תלא. — מסי שבועות, לשנות דין אחז חייב למסור עצמו למיתה שלא לומר כן, מאמר א, סימן עו, עמוד צא. — הגלות הוא הכרח לטובת הקבי"ה ולטובת ישראל, מאמר ב, סימן קיד, עמוד שכא. — שוטטו בחוצות, כי אלו לא היו יראים לגלות האמת בחוצות היו מגינים עליהם, הקדמה עמוד טו.

תומת ישרים

תשרי סי' ס"ו, דעת הסמ"ג כרח"כ, מאמר ב, סימן נט, עמוד רנח. — שם, הדר בא"י אטור לצאת, מאמר ב, סימן עו, עמוד ערה. — שיטת הרי"ח כה"רם דיש חילוק בין והיב לזה"י לענין כפי, מאמר ב, סימן סו, עמוד רסד. — סי' ע"ב, אין לזכות הירושלמי אלא היכא דפליג אנמרא דידן, מאמר ב, סימן צג, עמוד רצו.

תוספות יום טוב

מעשר שני פ"ה מ"ב, בנין ביהמ"ק קודם למלכות בית דוד כואיתא בירושלמי, מאמר א, סימן נה, עמוד סט. — יומא פ"ה מ"ה, כשיבנה ביהמ"ק ב"ב כבר בא אליהו והתיר כל הספקות, מאמר א, סימן נח, עמוד צא. — שם, בנין יחזקאל דלעתיד לא פי' עפ"י חז"ל, מאמר א, סימן ס, עמוד צב. — יבמות פ"טז מ"ו, בת קול הוא מחודש מהבורא יתברך, מאמר ג, סימן טו, עמוד תיט. — עידות פ"ח מ"ו, אלי יבוא יום אחד קודם משיח לבשר על ביאת הנואל, מאמר א, סימן ג, עמוד סב. — אבות פ"א מ"ג, בשם מה"ר"ל דהעובד על מנת לקבל פרס הוא עדיין צדיק גמור, מאמר א, סימן צב, עמוד פח. — פ"ה מ"ה, לא אירע קרי לכה"ג ביום הכיפורים, שאז מתגבר הסי"מ, הקדמה עמוד יח. — פתיחה למסי' מדות, כשנוכה לבנין העתיד יגלה הקבי"ה עינינו וכי להבין הסתום בדברי יחזקאל, מאמר א, סימן נה, עמוד צא. — פרה פ"יא, הרמב"ם סומך עצמו עמש"כ במקום אחר, מאמר א, סי' ה, ע"כ. — ידים פ"ד מ"ה, לשון עברי הוא לשון הקדוש, מאמר ג, סימן טו, עמוד תכ. — בפי' על הפטורה פ' תצוה, אלי עתיד לדרוש ענינים מבנין

תרומת הרשן

כתבים ופסקים סי' פ"ה, דע שבדואי מעלה גדולה לדור בא"י מ"מ כיון שיש שם בני ברית מערביים נחשבים לרשעים גמורים וכו', מאמר ב, סימן פג, עמוד רפג. סימן קכו, עמוד שלו. סימן קלג, עמוד שמה. — עזה אין הפרש בקדושתה בר ממעשרות, מאמר ב, סימן ה, עמוד רד. — כשהרמב"ם מאריך בטעם הוא העיקר, מאמר א, סימן לא, עמוד מג.

יש בח"ת, מאמר ג, סימן לו, עמוד לח. — לקוטי אמרים בהקדמה, ביודעי ומכירי קא אמינא, מאמר א, סימן קפא, עמוד קעג. — פ"א, בינונים מתצה זכיות ומתצה עבירות, מאמר א, סימן מ, עמוד נג. — פ"א, העובר אפילו על איסור קל של דברי סופרים מקרי רשע, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלח. — ח"א פכ"ח, לא נאמרו דברים ההם אלא לצדיקים, מאמר א, סימן קפא, עמוד קעד. — כסידור, בענין הקפות, מאמר א, סימן קפ, עמוד קעב.

הבית שאין אנו מבינים עכשיו, מאמר א, סימן נה, עמוד עא.

תניא

שורע סי' מ"ז סעיף י, נשים מברכות ברכה"ת שחייבות ללמוד מצות שלהן, מאמר ג, סימן מט, עמוד תנב. — ה' ת"ת פ"א סי"א, בימיהם היו מספרים הרוב בלשון הקודש, מאמר ג, סימן טו, עמוד תיט. — פ"ב סי"ב, בהרהור אינו יוצא ידי חובת ולמדתם אותם, מאמר ג, סימן יא, עמוד תיד. — פ"ג בקו"א, שני מצות

ע ל ס ד ר ה א " ב :

בית שלמה יו"ד ח"ב סי' צ"ה, מצות ת"ת דוחה ישוב א"י, מאמר ב, סימן קב, עמוד שז. שו"ת יו"ד ח"ב סי' קטו, מ"ע ספקו להקל, מאמר ב, סימן ס, עמוד רנט. — **בנין ציון** שו"ת סי' א, בענין קרבנות, מאמר ב, סימן כט, עמוד רכת. **בעלי התוספות** דברים, משל דמשה ובלעם, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט. **ברוך טעם**, סוגיא דקנין פירות, בענין מ"ע ספיקו להקל, מאמר ב, סימן ס, עמוד רנט. **ברטנורא**, אבות פ"א מ"ה, המתחבר לרשעים אעפ"י שאינו עושה כמעשההם וכו', מאמר א, סימן קמ, עמוד קמד. **גופי הלכות**, מה שלא הוזכר בגמרא משבשטא הוא, מאמר ב, סי' לה, עמוד רלה. מאמר ג, סימן ד, עמוד תז. **גליון הש"ס** לרעק"א, תולין ד: אין למדין מן הכללות, מאמר א, סימן קכה, עמוד קלג. **דברי חיים** שו"ת או"ח סי' כ"ג, איסור מאשין מצות, וח"ב או"ח סי' א', איסור מאשין ציצית, מאמר א, סימן קמג, עמוד קמו. — השמטות פ' ויקהל, הרוב הם מערב רב, מאמר א, סימן קמח, ע' קג. **דברי יחזקאל**, בגנות האומרים ליטע לא"י לילך שם בשרירות לבם, מאמר ב, סימן נד, עמוד רנד. סימן קמד, עמוד שנח. — תשו' א' בענין קברי צדיקים אין מטמאין, מאמר ב, סי' צה, ע' שב. **דרך פקודיך**, לומר לשם יחוד, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמו.

סימן קיב, עמוד קכה. מאמר ג, סימן כו, עמוד תכט. **אור האמת** הקדמה, עובי תורה יהללו רשע וגו', מאמר א, סימן קעה, ע' קעא. **אור החיים** להיעב"ק, הקדמה עמוד ה. **אור זרוע** תשו' סי' תשנ"ה, התלמוד שלנו כמה גירסות משונות יש בו, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלה. — שם, אין לסמוך על שום ברייתא ולא הובאה בש"ס, מאמר ג, סימן ד, עמוד תו. **אור לישרים**, אמירת לשם יחוד, מאמר ב, סימן מז, עמוד רכת. **אור לישרים**, אוסף מכתבים, מאמר א, סימן קיו, עמוד קכח. **אלה מסעי**, מעשה במלך של חסד שצוה לבנות ביהמ"ק על הוצאותיו, מאמר א, סימן סה, עמוד פב. **אספקלריא המאירה**, שם אליקים שולט בכל העולם ונוסף ע"ו בא"י שם הוי', מאמר ב, סימן לו, עמוד רלו. **ארעא דרבנן**, הנשבע שלא לדור בא"י, מאמר ב, סימן נו, עמוד רנה. **ארץ החיים**, אם הגאולה תהי בעתה יהי תחיה"מ וביאת ומשיח ובנין בהמ"ק כפ"א, מאמר א, סימן סא, עמוד עה. **באר שבע**, הורית ב. דרכו של רשעי להביא הפשט היותר פשוט, מאמר ג, סימן ד, עמוד תח. **בית אפרים** שו"ת יו"ד סי' ג"ד, בדין הפקעה, מאמר ב, סימן עא, עמוד רסט.

אברבנאל, ישועות משיחו, יש ג' זמנים לביאת המשיח, מאמר א, סימן עא, עמוד פו. — בדה"י לרומיים יש איכות בענין בן כוויבא, סי' קלט, ע' קמג. — משמיע ישועות, רבנן דנו את בן כוויבא למיתה ונהרג ע"י אוה"ע, סימן נג, עמוד סח. **אבני נזר** שו"ת יו"ד סי' תנ"ג, מאמר א, סימן טו, עמוד לה. — יו"ד סי' תנ"ד, מאמר א, סימן ה, עמוד כו. סימן לה, עמוד מו. מאמר ב, סימן ב, עמוד קצח. סימן לה, עמוד רלה. סימן ג, עמוד רנ. סימן קו, עמוד שיא. — יו"ד סי' תנ"ו, מאמר א, סימן פו, ע' קג. מאמר ב, סימן קו, ע' שיא. סי' קכב, ע' של. **אגרא דכלה** בהקדמה, ע"י עסק התורה יתקן מדותיו, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמח. — קרח, להבחין אם תשוקתו לדבר הוא מצד הקדושה או מצד היצר, מאמר ב, סימן קג, עמוד שטג. **אגרת שמואל**, אלימלך לא ברח מחברת פרוצים ובבוא אליו צוה לגוף וילך, מאמר ב, סימן קלה, עמוד שסט. **אהבת יונתן**, הפטורת ואתחנן, אף אם כל האומות יסכימו שיהי קיבוץ גלויות חלילה שתלך שמה, מאמר א, סימן טו, עמוד לה. מאמר ב, סימן קט, עמוד שיד. — הפטורת בלק, הי יציל את ישראל ממלחמת גוג ומגוג, מאמר ב, סימן קט, עמוד שיד. **אהל יעקב** סי' ע, לבטל מנהג שהנהיג השי"ע לישא כפים בכל יום, מאמר א,

האלף לך שלמה אה"ע סי ק"ו, מ"ע ישוב איי לא חל בזה"ו, מאמר ב, סימן סד, עמוד רטב. — סי קי"ה, בזה"ו אין מצוה ליסע לא"י, סימן קד, עמוד שי. — סי קי"ב, אם מכויין לכונה אחרת אינו יכול לכוף לעלות, סי קכ"ב, ע"ש.

הגהות אשרי מו"ק פ"ב, בדין כותבין עליו אונו, מאמר ב, סי סג, ע"רסא. **הגהות מיימוניות** מלכים פ"ה, בשם ר"א מ"מין, מאמר ב, סי נז, עמוד רנו. **הגהות מרדכי** סוף כתובות, בשיטת רח"כ, מאמר ב, סימן סה, עמוד רסג. סימן סה, עמוד רפה.

זכות אבות, מעשה שהי בשאלת הלום שהשיבו מן השמים שאסור למרוד, מאמר א, סימן עה, עמוד צא.

זרע קודש, משפטים, לא תקח שוחז, מאמר א, סימן קנט, עמוד קנו. — תנא, כי תבנה בית חדש, ע"י עבודת הצדיקים גבנה ביהמ"ק של מעלה, הקדמה ע"י. — פסח, מי שאינו שונא את הרשע אינו יכול לאהוב את הצדיק, מאמר א, סימן קעה, עמוד קעא.

חבת הארץ, מאמר ב, סי קה, ע"שיג. **חוות דעת** סי ק"י, אין ליפטור מכה סיס מקיום מצוה, מאמר ב, סימן ס, עמוד רנה. — הקדמה לפי פלגי מים על איכה, הקדמה עמוד ה. — שם, חטא חטאה, מאמר ב, סי מז, עמוד רמו.

חוות יאיר סי ט"ו, אפשר לא חיבה התורה לשלח האם רק כשרוצה ליקח הבנים, מאמר ב, סימן עא, עמוד רעא. — סי ר"א, מדוע לא עלו גדולי ישראל לא"י, מאמר ב, סימן קד, עמוד שט.

חיי אדם כלל סיח אות י"ט, אם מחויב לילך לעיר אחרת עבור שופר ואתרוג, וגי'א שם, מאמר ב, סימן עב, עמוד רעא. **חסד לאברהם**, מעין ג', כל הדר בא"י נקרא צדיק, מאמר ב, סימן קכו, ע"שלו.

חזרי אבן, מגילה, מנין גדול ת"ת מבנין בהמ"ק, מאמר ב, סי לו, ע"רלו. **יד אפרים**, סי תקס"ה, גם בזה"ו חינוך הבית מצוה היא אף בחז"ל, מאמר ב, סימן סד, עמוד רטב.

יד מלאכי, כללי השי"ס הם רק על דינים בזה"ו, מאמר א, סימן מ, עמוד נג. — כללי הרמב"ם, סימן ת, עמוד כח. מאמר ב, סימן מח, עמוד רמט. — לא אמרינן לא פלוג אלא במלתא דהוי תנאי ביה, מאמר ב, סימן עז, עמוד רעו.

יודר דברי אמת, ח"א סי ט"ו, בענין הכתבים מהר"ב ז"ל, מאמר א, סימן קפא, עמוד קעג. — סי י"ח, דברו חכמים בהוה, כמו שהם, מאמר ב, סימן קל, עמוד שמב.

יוטב לב, שמות, שלא שינו את שמם, מאמר א, סימן קמג, עמוד קמו. **יוטב פנים**, ביהמ"ק התחיד יהי בידי אדם ואח"כ יבא משמים בנוי ומשוכלל, מאמר א, סימן סא, עמוד עה.

יב של שלמה יבמות פ"ד סי ג"א, ברייתא שבתלמוד עיקר נגד הספרי, מאמר ג, סימן ד, עמוד תו.

יסוד העבודה, בענין העושה שלא לשמה, מאמר ב, סימן קכד, עמוד שלד.

יערות דבש, ה"סא מומין מצוה לבעל עבירה שיהי לו יניקה מזה, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמו.

יש סדר למשנה, חלה פ"ד, שיטת רי"ף ורא"ש וטור וד"ש א"י אינה מצוה בזה"ו, מאמר ב, סימן סג, עמוד רסא. סימן צ, עמוד רצג.

כזרי, מאמר ב' אות ס"ה, אברם אבינו דיבר בבי לשונות, מאמר ג, סימן טו, עמוד תכ. — מאמר ד, סי כ"ג, מלכי ישראל שעבדו ע"ז, מאמר א, סימן קלא, עמוד קלו.

כרתו ופלתו סי ק"י, מילתא דלא שכח שיבא משיח בלי בשורת אלי באחישה, מאמר א, סימן נג, עמוד סח. — מלתי סי ט"ו סק"ג, למנוע ממצוה לא אמרינן ס"ס, מאמר ב, סימן ס, עמוד רנט.

כפות תמרים יומא ע"ה, אין אפשר לפסוק הלכה ע"י הגט של מן, מאמר ב, סימן טו, עמוד ריב.

כתנות אור נציבים, עונש העברה על השבועה, מאמר א, סימן עה, ע"צג.

לבוש, תפלין כל היום דאורייתא הוא, מאמר ג, סימן יט, עמוד תכב.

לחם רב, במקום שאין רשות לפסוק דיני ממונות אין בקיאיין בהם, הקדמה ע"י. **ליקוטי הר"ן** סי ד', בעיקבא דמשיחא יהי מבול של אפיקורסות ויבנס אף בלב הכשרים, מאמר ב, סימן קג, עמוד שסג. — שיחות הר"ן סי ל"ה, הולך ונמשך אפיקורסות גדול בעולם, שם. — שם סי כ', איך יוכלו לעמוד אנשים מועטים נגד כל העולם, שם.

לקוטי אמרים מהרמ"ם מו"טבסק ז"ל מכתב ב', רק מי שבטוח בפרנסה יסע לא"י, מאמר ב, סימן נח, עמוד רנו. **לקוטי הלכות**, הלכות סוטה, עכשיו שנתרופפה בבלת האבות מותר ללמוד תושבי"כ לבנות, מאמר ג, סימן מח, עמוד תנא. סימן מט, עמוד תנב.

לקוטי מהרי"ח, נוסח הברכה וקבצנו יחד מארבע כפופות הארץ, מאמר א, סימן כב, עמוד לח.

מבוא התלמוד, אפושי פלוגתא לא מפשינן, מאמר א, סי קסו, עמוד קסא. **מאירי** כתובות ק"א, כל מקום שהכמה ויראת חטא מצוין שם דינו כא"י, מאמר ב, סימן צא, עמוד רצד. — שם, בדרך צחות אמרו ברוך המקום שהרגו, מאמר ב, סימן פ, עמוד רפ.

מגילת אסתר על ספ"ה"מ, למה השמיט הרמב"ם מצות ישוב א"י, מאמר ב, סימן ב, עמוד קצח.

מדרש תלפיות ענין הצלחה, העוברים על החרם מצליחים כדי להפדע מהם, מאמר א, סימן מה, עמוד נזו.

מהרי"ל תשו"ס קצט, אין ללמוד תורה לנשים דהוי כמלמדה תיפלות, מאמר ג, סימן מא, עמוד תמד. — שם, בימי חוקי שהי סומאה וטהרה היו בקיאיין בו, מאמר ג, סימן מג, עמוד תמו.

מהרי"ב ח"ג סי י"ב, אם בריירא להו מילתא להפוסקים מחויקים דבריהם גם בטעמים אחרים, מאמר ב, סימן ז, עמוד רה. — שם סי מ"א, דעת התוס' דאין בזה"ו מצוה לדור בא"י, מאמר ב, סימן ט, עמוד רסד.

מזרחלב"ה, לחזור ממעשה יש נגיעה. מאמר א, סימן קעה, עמוד קסה. — דין שאינו מבואר בראשונים אי אפשר להוציא מן התלמוד, מאמר ג, סימן יד, עמוד תיה. — בקונטרס הסמיכה, אין אומרים אחרי רבים להטות אלא כשהוא רובו מתוך כולו, מאמר א, סימן קעג, עמוד קסה.

מזר"ם ו' חביב, לברר האמת והשקר אפשר לסמוך על נבואה, מאמר א, סימן לו, עמוד מס. — גרים שנתגיירו בשעת יצ"מ אינם חשובים כגרים בזמן הגלות, מאמר א, סימן מא, עמוד נוה.

מזר"ץ חיות הגהות על סנהדרין יא, בת קול נקרא כן משום שהוא במדה, מאמר ג, סימן טו, עמוד תיט.

מזרש"ם, אין הלכה כתלמיד במקום הרב, מאמר ב, סימן פה, עמוד רפו.

מזרש"ל בהקדמה על ב"ק, כמ"פ יש בתוס' סתירה בדבריהם לפי שבמק"א הוא ר"ת ובמקום שני דברי ר"י וכו', מאמר ב, סימן קכג, עמוד שלג.

מזרש"ם בהגהותיו ל"ס אורחות חיים ה' פסח ס"י תל"א, בענין שלוח הקן, מאמר ב, סימן ע, עמוד רסו. סימן עג, עמוד רעב.

מוציל מאש ס"י ר"ג, אין לפטור עצמו מקיום מצוה מטעם ספק ספיקא, מאמר ב, סימן ס, עמוד רנה.

מזרחי, ויקהל, למה הוצרך קרא שאין בנין ביהמ"ק דוהה שבת, מאמר א, ס"י טד, עמוד עט. — עקב, לדבר בם, משעה שהבן יודע לדבר, מאמר ג, סימן א, עמוד תג. — תבוא, ארמי אובד אבי, כמה ספרים נפסדו מאתנו, מאמר ג, סימן יו, עמוד תכא.

מחולת המחניבים, אלו שאין להם מורא שמים ס"ח שלהם הוא ע"ז, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שס.

מחנה חיים, אסור ליכנס לבית ירוסרם, מאמר א, סימן קט, עמוד קכ.

מלא הרועים, סוגיא דעשה דוהה ל"ת, מאמר ב, סימן קסז, עמוד שכב. **מלאכת שלמה**, מעשר שני, בענין

ביאת המשיח ובנין ביהמ"ק, מאמר א, סימן סא, עמוד עז.

מלבי"ם ישע"י, מי בקש זאת מידכם, אם אינכם מכוונים ללמוד שם יראת ה' אינכם עושים בזה שום מצוה, מאמר ב, סימן מה, עמוד רמו. — משלי, שמים לרום וארץ לעומק, מאמר ב, סימן קנה, עמוד שסה. — בתחלת התגלות המשיח לא יהי לו מלוכה עד שיתוויר כל ישראל בתשובה, מאמר א, סימן נו, עמוד ע.

מנות הלוי, המחטים הם כעוברי עברה מאמר א, סימן קמ, עמוד קמו. מאמר ב, סימן קלו, עמוד שנ.

מנחת חינוך מצוה תל"ו, כיבוש צ"י רוב ישראל יש לו דין איי וצריך לרדוף אחר ע"ז, מאמר א, סימן צ, עמוד קו. — מצוה תס"ב מסית תמור ממדיח דרבים לא מימשכי, מאמר ג, סימן כ, עמוד חכד.

מסלת ישראל הקדמה, ענינים הירועים לאדם אם אינו עוסק בהם אין לו בהם הרגשה, מאמר ג, סימן לו, עמוד תלט.

מעדני יום טוב בהקדמה, בענין סדר הלימוד, מאמר ג, סימן כא, עמוד תכה. **מעין החכמה**, דף לה: אות סה, דעת הרמב"ן כהראב"ד דהלאו לא ישבו בארצן קאי על ד' האומות, מאמר ב, סימן י, עמוד רט.

מעין גנים, הקדמה עמוד טו. מאמר א, סימן קעט, עמוד קעב.

מעשי אבות, אחינו בגולה מחזיקים ידי אחיהם יושבי איי ומקיימים בזה מצות ישוב איי, מאמר ב, סימן קו, עמוד שיב. — חרם על לימוד לשון נכרים בא"י, מאמר ב, סימן קלו, עמוד שנא. מאמר ג, סימן כט, עמוד תלב.

מעשה ידי יוצר, בענין השבועות, מאמר א, סימן עט, עמוד צח.

מצודות דוד משלי כה, ד' עוזבי תורה יהללו רשע, המהללים את הרשע גרועים ממנו, מאמר א, סימן פט, עמוד קה. **מקור חיים** ה' פסח בדיקה וביטול, דהי ס"ד שצריך לחזור אחר הבדיקה, מאמר ב, סימן ע, עמוד רסו.

מראה יחזקאל, שרית ס"י נ"ד, אינו מחוייב להביא עצמו לירי חיוב, מאמר ב, סימן עב, עמוד רעא. **נועם אלימלך** באגרת הקודש, יושבי ארץ כנען אמרו על א"א שגורם הרעב, הקדמה עמוד ת.

נועם מגדים, מסות, שהעמידו דבריהם על דין תורה, על העבירות אמרו שהוא ד"ת, מאמר ב, סימן קמט, עמוד שסב. — שם, כל הרע אויב בקודש, כל מה שהרע אומר שהוא בקודש, מאמר ב, סימן קלט, עמוד שנג.

נזר הקדוש, ב"ר פ' ס' ס"י י"א, מאמר א, סימן קנא, עמוד קנב. — פ' צ"ח ס"י ב', מאמר ב, סימן קי, עמוד שיו. **נפש חי**, מאמר ב, סימן קה, עמוד שיג. **נשמת כל חי**, ס"י מ"ט, לא קי"ל כר"י דכל העולה מבבל, מאמר א, סימן פ, עמוד כט. — שם, ליישב דברי מהר"ט, מאמר ב, סימן פה, עמוד רפו. — שם, דעת הבר"ג כר"ח, מאמר ב, סימן פה, עמוד רפו.

סדר הדרורות, מ"ש בגמרא דבן כוויבא מלך ב' שנים ומחצה הכונה על בן כוויבא האחרון, מאמר א, סימן מה, עמוד גח.

סדר היוב, אנשי טולטילא לא עלו עם צורא, מאמר ב, סימן קה, עמוד שי.

סוכת שלם, מאמר ב, סימן קה, ע"י שיג. **סמא רחוי**, בוה"ז אין בעלי לאיי אפי

מצוה דרבנן, מאמר ב, ס"י נו, ע"י רנו. **ספורנו**, ראה, מופתים אפשר על ידי כישוף, מאמר א, סימן מו, עמוד ס.

ספר החיים, אל תהי סעודת מרעים קל בעיניך, מאמר ב, סימן מ, עמוד רמא.

ספר הישר לר"ת, אם יודמן לאדם יעובדים ידע כי הבורא מואס בו, מאמר ב, סימן קד, עמוד שי. — לטוואת תמורה מרגמ"ה על כל המשבש תלמודא, מאמר ג, סימן ה, עמוד תח.

ספר ירחסין, ר"ע נתיאש מבן כוויבא כשראה שלא מריח הרשעים, מאמר א, לט, עמוד ג. סימן נב, עמוד סו. **עצמות יוסף**, קידושין, טעם ולא

אמרנו לא זו אף זו: **אלל** בבי בבות, מאמר ג, סימן ב, עמוד תד.

ערבו נחל, שלה, עמי הי יחנו, כיון שהלך עמהם איי הי הכל מקום אותו, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שמ.

ערוך השלחן, אריח סי שיה, איסור קריאה בלעז גזירה משום שטרי הדיעות, מאמר ג, סימן ה, עמוד תט.

ערוך לנר, סוכה מיא, ביהמיק העתיד יבנה בידי אדם ואח"כ יבוא משמים לחקן, מאמר א, סימן סא, עמוד עה.

פאת השלחן, המרגלים לא דברו כזב רק חשבו זאת לרעה וגזינהו, מאמר ב, סימן קלב, עמוד דשמ.

פנים מאיררות, היש ירד סי מיא, מי שאכל עוף שנמצא אח"כ טריפה אונס הוא ופטור, מאמר ב, סימן ס, ע' רנט.

פרי חרוש אריח סי תציה, מגבן אסור משום בונה, מאמר א, סימן סא, ע' עה.

— סי קיי סקייא, מאמר ב, סימן צט, עמוד שה.

ציצית גובל צבוי, מאמר א, סימן קעה, עמוד קסו.

צל"ת, ברכות, למה לא נזכר בנין שלישי, מאמר א, סימן סב, עמוד עז. — נזכר ואביתו מתו במקום קודש דאכתי לא נצטו בפרשת טמאים, מאמר ב, סימן צט, עמוד שה. — ברכות כח: מצו בניכם מן ההגיון, שלימוד המקרא לומדין גם אותן שיש להן דעות נפסדות מאמר ג, סימן יג, עמוד תטו.

צמח ה' לצבי, ראה, אבד תאבדון, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שלט.

צמח צדק שוית ירד סי צ"ב, בדין לצאת לשיירה ג' ימים קודם השבת, מאמר ב, סימן עא, עמוד רסה.

צנפת פננת, בדין עשה דונצנתם, מאמר ב, סימן צד, עמוד קט.

קדושת לוי, דרוש לפסח, כהא לחמא, אלו שאין עושין רצונו של מקום הם רשעים, מאמר א, סימן קעז, עמוד קע.

קחלת יעקב, מענה לשון, ח"ב אות ר"יב, לשון וכן הוא יותר מחודשת, מאמר ב, סימן פה, עמוד רצ.

קובץ מכתבים, מאמר א, סימן קמג, עמוד קמו.

קול יודא, לשון עברי הוא לשון הקודש, מאמר ג, סימן סו, עמוד חכא.

קונטרס שלש תשובות, מאמר ב, סימן עא, עמוד רסט.

ראשית חכמה בהקדמה, תורה הוא לשון הוראה, מאמר ג, סי לו, ע' חלת, ר"ח"ה, בדין אין מפליגין בספינה, מאמר ב, סימן עא, עמוד רסה.

ריבב"ן, שקלים פיג מיב, מאמר ג, סימן יד, עמוד תית.

רידב"ן, ודם ענב שתתה חמר, ביהמיק קודם למלכות ב"ד והיו ענבים מיעוטים מאמר א, סימן סו, עמוד פג.

רי"ף, ברכות, אין להתפלל על צרכיו אלא בלה"ק, מאמר ג, סימן ג, עמוד תו. — כתובות, האידנא אי"א לדין למימר קים לי בגויה, מאמר ג, סימן מ, עמוד תמד. — דין דאין יוצאין מאיי נוהג בוה"י, מאמר ב, סי פט, ע' רצא.

ר"ש מקינוה, מאמר ב, סי צט, ע' שה. **רשב"ן**, מצות ישוב איי הוא מי"ע, מאמר ב, סימן ג, עמוד קצט. — מאמר ב, סימן עה, עמוד רעז.

רשב"ש, תשרי סי א, מצות ישוב איי לדעת הרמב"ם היא מצוה דרבנן, מאמר ב, סימן נו, עמוד רנה. — סי ב, מצות ישוב איי אינה מצוה כוללת, מאמר ב, סימן ג, עמוד קצט.

רש"ש, מעשר שני פיה בנין ביהמיק קודם לקבוץ גליות וקבוץ גליות קודם לתתה"מ מ' יום, מאמר א, סי נו, ע' ע.

שאנת ארי', סי י"ג, הוכרת יצי"מ אי סגי בהרהור, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלה. — סי כ"ט ל', בענין דחויי או הותרה, מאמר ב, סי קט, ע' שכב.

שארית יוסף, דרך הגמ' לקצר משניות של סהרות, מאמר א, סי קט, ע' קכא.

שדי חמד, מערכת הי אות קיה, לשון הי אומר לא משמע הדור בו, מאמר ב, סימן פד, עמוד רפז. — מע' חמץ ומצה בענין מאשין מצות, מאמר א, סימן קמג, עמוד קמו. — כללים מע' א' אות רמג.

עמוד קמו.

מאמר ב, סימן נו, עמוד רנו. — כללי הפוסקים סי ט"ז אות י"א, מאמר ב, סימן פא, עמוד רפא.

שואל ומשיב, שו"ת ח"ג סי פ"ה, במ"ע אינו מועיל רוב, מאמר ב, סימן ס, עמוד רנט.

שיטה מקובצת, כתובות קי: כל היוצא מא"י לחו"ל כאלו עוציז, מאמר א, סימן יג, עמוד לג. — ב"ק ט: בשם הראב"ד, וכי יש דמים למצות, מאמר ב, סימן נט, עמוד רנו.

ש"ך על התורה, ויגש, ואת יהודה שלח לפניו, שנשתלחה רצועה מא"י לגושן, מאמר ב, סימן קכט, עמוד שמ.

שמלה חרשה, סי א' אות ו', שריב צריך שיהי יודע ספר, מאמר ג, סימן לה, עמוד תלו.

שמרו משפט, מאמר ב, סימן קח, עמוד שיג.

שערי צדק, תקנה לגרש רוזק מא"י, מאמר ב, סימן קכא, עמוד שכת.

שפת אמת למהר"ם אגוני, בהחזקת ידי תושבי איי מקיימים מצות ישוב אי"י, מאמר ב, סימן קו, עמוד שיג. — בענין המרגלים, מאמר ב, סימן קלא, עמוד שמב.

תלמים, סי י"ז סק"ג, ינאי מלכא צווקי הי ולא שייך ב"י ונשיא בעמך לא תאור, מאמר א, סימן קלג, עמוד קלת. — דעה שלא הובאה בשו"ע אף המוחזק לא יוכל לטעון קים לי כות"י, מאמר ג, סימן מג, עמוד תמה.

תורה תמימה, ואתחנן, חיוב לימוד הלשון מקרא לדובר בה, מאמר ג, סימן א, עמוד תג. — למה השמיטו הפוסקים לימוד לה"ק, סימן ה, עמוד תה. — עקב, תמימה על השג"א, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלו.

תורת חיים, ב"ק פז, טעם גדול המצוה ועושה, מאמר ב, סימן סח, עמוד רטו.

תקנות תמכין דאורייתא, מאמר ג, סימן י, עמוד תיג.

תשב"ץ, ח"ג סי ר', טעם הכל מעלין לא"י בשביל מצות התלויות בה, מאמר ב, סימן ז, עמוד רג, ועמוד רה.

עמוד רג, ועמוד רה.

מפתח הענינים

אהבת ישראל

אהבו של אדם אומר לו השמר בעצמך, אבל שונאו אומר לו אל תתיירא כדי להפילו, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט. מאמר ב, סימן קמג, עמוד שנו. — האהבה ישראל אינו מחניף לרשעים, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט. — מי שאינו שונא הרשע אינו יכול לאהוב הצדיק, מאמר א, סי' קעה, ע' קעא.

אחרי רבים להטות

רק כששתי כחות החולקות יודעים בתכמת התורה בשוה, מאמר א, סימן קנה, עמוד קנה. — מי שיש לו גניעה א"א לצרפו לרוב, שם. — יחיד ורבים, אם יחידו של עולם הוא עם הרבים אז הלכה כרבים, מאמר א, סימן קנו, עמוד קנו. — מי שכבר עשה מעשה כסופא לי מילתא למיהדר, סימן קעג, עמוד קסה. — הדרים בא"י אין לצרפם לדון בענין הממשלה, סימן קעא, עמוד קסד. — אחרי רבים להטות הוא רק אם הוא רובא מתוך כולו, סימן קסה, עמוד קעג.

ארץ ישראל

א"י ניתנה על תנאי של קיום התורה, מאמר ב, סימן מג, עמוד רמג. — א"י אינו תחת שר רק תחת הקב"ה, מאמר ב, סימן כח, עמוד רכו. — גם בזה"ב דרו זכרים בא"י, מאמר ב, סימן לא, עמוד רל. — לעולם ידור בא"י בעיר שרובה עכורים, אבל לא ברובה כופרים, מאמר ב, סימן לג, עמוד רלג. — א"י אינה סובלת עוברי עבירה, מאמר א, סימן קג, עמוד קיד. מאמר ב, סימן מ, עמוד רמא. — בא"י העונשין חמורין יותר, מאמר ב, סימן ה, עמוד רא. סימן סח, עמוד רסו. סימן קמ, עמוד שנו. — הור בא"י דומה כמי שיש לו אלקי, מאמר ב, סימן נד, עמוד רנו. — כ"מ שחכמה ויראת חסא מצוין שם דינו כא"י, מאמר ב, סימן צא, עמוד רצד. — הור בא"י שריו בלא' עון, רק אם דר לשם מצוה, סימן קכב, עמוד של. — אם נוסע לא"י שלא לשם מצוה אינו יכול לכונן אשתו, שם. — הור בחו"ל דומה כמי שאין לו אלקי לפי שאין שם קרבנות, סימן כט, עמוד רכת. — א"א שיעדרו בניי מא"י לגמרי מפני ביטול המועדות שהם אותות האומה, מאמר א, סימן כג, עמוד לח. סימן מ, עמוד נב. מאמר ב, סימן קטו, עמוד שכו. — כל הור בא"י נקרא צדיק, מאמר תמוה בחס"א, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלו. — אדמת הקודש אינה מקבלת כל טומאה אלא מתקפלת ובאה תחתיה רצועה מארץ העמים, סימן קכט, עמוד שלט. — השטן בותר בירושלים להתגבר שמה יותר, סימן קמט, עמוד שסא. — אתרוג המורכב מא"י חמור ממורכב בחו"ל, ואיסור אתרוגי שביעית, סימן עא, עמוד רסט. — על ידי העבירות מטמאין את הארץ ונמשכת הטומאה גם בפירותי, מאמר א,

סימן סו, עמוד פג. — אם מפליגים בקדושת א"י בלי מורא שמים זה ענין ע"ז, מאמר ב, סימן קמו, עמוד שט.

בית המקדש

ע"י מעשה הצדיקים נבנה ביהמ"ק של מעלה, והרשעים מחריבין אותו בעונם, הקדמה עמוד י. — בנין ביהמ"ק אם קודם למלכות בית דוד, מאמר א, סימן נה, עמוד סט. — בנין ביהמ"ק קודם לקבוץ גליות, מאמר א, סימן נו, עמוד ע. — בנין בית שלישי, מאמר א, סימן נח, עמוד עא. — ביהמ"ק בנמן הגלות מביא קנאה בין האומות, מאמר א, סימן ס, עמוד עג. — בית העתיד יבוא בנוי ומשוכלל, מאמר א, סימן סא, עמוד עה. סימן סה, עמוד פב. — אין בונין ביהמ"ק ביו"ט ובלילה, מאמר א, סימן סא, עמוד עה. — הקמת המשכן בשבת בו' ימי המלואים, סימן סד, עמוד פ. — כל מי שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו, הקדמה עמוד ט. — משחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד, מאמר א, סימן קסו, עמוד קס.

בן כוזיבא

בן כוזיבא ה"י איש קדוש ראוי לנבואה ונכשל בפיו, מאמר א, סי' לח, עמוד ג. — ר"ע וחכמי דורו דימו שהוא משיח, סימן נב, עמוד סו. — בן כוזיבא נהרג עפ"י התכמים כדי למנוע סכנה, מאמר א, סימן נג, עמוד סו. סימן קלט, עמוד קמג. — בן כוזיבא עשה פעולות לגאולה לפני הזמן ונכשל, סימן כד, עמוד לט.

גאולה

גאולה העתידה תהי' בנכות גטרונא, הקדמה עמוד ת. — נסיון גדול הוא להמתין על הגאולה, הקדמה עמוד ט. — בני אפרים ענשו על שיצאו לפני הזמן, מאמר א, סימן כד, עמוד לט. — העושין פעולות לגאולה הוא חסרון אמונה, סימן כה, עמוד מ. — אסור לעשות השבעות לקרב את הגאולה, סימן כח, עמוד מא. — מהו הגבול של בקשת רחמים על הגאולה, סימן כח, עמוד מא. — אין ישראל נגאלין אלא בתשובה, סימן מ, עמוד נא. סימן מב, עמוד נו. סימן ע, עמוד פה. — בעניני הגאולה אסור לעשות שום פעולה, סימן כד, עמוד לט. סימן מה, עמוד נח. — גאולה העתידה תהי' רק ע"י השי"ת, סימן מת, עמוד סב. — אם יוכר לבחי' אחישנה יבוא משיח גם בלי בשורת אלי, סימן נג, עמוד סח. — גאולה העתידה תהי' בלי שום השתדלות וכלי זיין, סימן סח, עמוד פד. — הגאולה תלוי בבטחון בה' לבדו ולא בפעולה אחרת, סימן סט, עמוד פד. — בעלי עבירה בא"י מעכבין את הגאולה, מאמר ב, סימן קמ, עמוד שנג. — זמני הגאולה, בעתה או אחישנה, כולו זכאי או כולו חייב, מאמר א, סימן מ, עמוד נב"ג.

גלות

ישיבה בגלות מציל מכלי, מאמר א, סימן יד, עמוד לד.
 מאמר ב, סימן קי, עמוד שטז. — ע"י הגלות נתמעט הקסרוג,
 מאמר א, סימן טו, עמוד לד. — ישראל צריכה להיות מפורזין
 בכל העולם, מאמר א, סימן יח, עמוד לו. סימן יט, עמוד לו.
 סימן כג, עמוד לת. — הגלות הוא צורך הגאולה ולברר
 נצוה"ק, מאמר א, סימן יט, עמוד לו. מאמר ב, סימן קי,
 עמוד שטז. — האוכלים בט"ב מאריכין הגלות, מאמר א,
 סימן כח, עמוד מא. — לעתיד הקב"ה כביכול בעצמו יוציא
 אותנו מן הגלות, מאמר א, סימן עה, עמוד צא. — יציאה
 מן הגלות מעצמינו הוא כפירה בתוה"ק, סימן מה, עמוד נט.
 סימן עו, עמוד צג. — אריכת הגלות אחר האלף שנים, סימן
 עא, עמוד פו. — הגלות היא גזירה מאת השי"ת, מאמר ב,
 סימן קט, עמוד שיד. — טעם הגלות שיחוספו עליהם גרים
 לפרסם האמונה בעולם, סימן קי, עמוד שטו. — תכלית הגלות
 לטהר אויר ארץ העמים, סימן קי, עמוד שיו. — ע"י הגלות
 ניצולים מגיהנם, סימן קיג, עמוד שיט. — גזירת הגלות אין
 בה לא איסור ולא חיוב אלא הכל תלוי בהשגחה העליונה,
 סימן קסו, עמוד שכא.

דחיקת הקץ

איסור דחיקת הקץ, מאמר א, סימן א, עמוד כא. סימן כד,
 עמוד לט. סימן לב, עמוד מד. סימן ע, עמוד פו. — דחיקת
 הקץ הוא ענין של כפירה, סימן עה, עמוד צג. — הדוחקין
 את הקץ הם רשעים, סימן עט, עמוד צח. — איסור דחיקת
 הקץ אינו נדחה מפני שום זכותים שבעולם, סימן קיט, עמוד
 קל. — דחיקת הקץ אפילו יום אחד לפני הזמן הוא סכנה לכלל
 ישראל, סימן קלו, עמוד קכב. — שלא להרבות בתחנונים
 יותר מראי, סימן כה, עמוד מ. — להרבות בתחנונים הוא
 בכלל דחיקת הקץ אבל אין בזה כפירה, סימן עט, עמוד צד.
 — מהו השיעור שאסור להרבות בתחנונים, סי' עט, עמוד צה.
 — י"א שאם עברו האומות על שבעותם אולי מותר להרבות
 בתחנונים, אבל גאוני קמאי לא ס"ל כן, סימן עט, עמוד צו.

הוראה

חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר, מאמר ב, סימן קנא,
 עמוד ססד. — המורין הלכה מתוך משנתן הם מבלי העולם,
 מאמר ג, סימן לה, עמוד תלו. — כל תלמד שלא הגיע
 להוראה ומורה עליו נאמר רבים חללים הפילה, מאמר ג,
 סימן לט, עמוד תמב.

השגחה והסתרת פנים

הגוראות שאתה מביא עלינו בעלילה את מביאן, מאמר ב,
 סימן יט, עמוד רטז. — הסתרת פנים, סימן קנו, עמוד שסט.
 — והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה, וכי
 מה איכפת לי לעור באפילה, סימן קנו, ע.

החזקת ידי ת"ח

החזקת ידי לומדי תורה בחו"ל דוחה מצות ישוב א"י,
 מאמר ב, סימן קב, עמוד שז. — המחזיק ידי ת"ח בא"י
 מקיים גם מצות ישוב א"י, סימן קב, עמוד שח. סימן קו,
 עמוד שיב. — מצוה רבה לחזק ידי היראים בא"י, סימן
 קנה, עמוד שעא. — לא הי' סיפק בידו להחזיק והחזיק
 הרי"ו בכלל ברוך, מאמר ג, סימן י, עמוד תיג.

חזקת כשרות

לענין תוכו כבדו ליכא למימר חזקת כשרות, מאמר ג, סימן
 לט, עמוד תמב. — נשים שפסטרות מת"ת יש לחוש יותר
 אם אין תוכה כבדה, סימן מ, עמוד תמד. — האינדא לא
 אמרינן דין קים לי בגוי, שם.

חינוך

מנעו בניכם מן ההגיון שגם אותם שיש להם דעות נפסדות
 לומדים מקרא, מאמר ג, סימן יג, עמוד חיו. — סדר הלימוד
 מנהג ישראל תורה הוא, סימן כא, עמוד תכה. — ללמוד
 עם הבנות הדינים השייכים להם, סימן מא, עמוד תמד. —
 צריך להשגיח מאוד על חינוך הבנות ולהרחיקם מספרים
 חצוניים, סימן ג, עמוד תנב.

חניפה

המחניף לרשע גרוע ממנו, מאמר א, סימן פט, עמוד קה. —
 האוהב ישראל אינו מחניף לרשעים, מאמר א, סימן קעו,
 עמוד קסט. — המהללים פעולות המינים מרחיבים פתחי
 טומאה שלהם, מאמר א, סימן קלו, עמוד קמא. — הגנררים
 אחר המסיתים מגדילים מצות ישוב א"י כדי להחניף להם,
 מאמר ב, סימן קלט, עמוד שגג. — המחניף לרשעים בא"י
 מטמא הארץ וגורם לסילוק שכינה, מאמר ב, סי' קלו, ע' שסט.

טומאת מת בזה"ז

אין דין טומאת מת נוהג בזה"ו, מאמר ב, סימן צו, עמוד
 רצו. — גזרו טומאה על ארץ העמים, סימן צג, עמוד רצו.
 — בזה"ו אין חילוק בין א"י לחו"ל לענין טומאת כהן,
 סימן צה, עמוד רצט. — בזה"ו מותר לכהנים לילך לחו"ל,
 סימן ק, עמוד שו. — בדורות האחרונים ליכא למיקם אבדיקה
 מטומאת קברים, סימן צה, עמוד רצט. — קברי צדיקים אין
 מטמאים ועפ"י הלכה אין להתנגד כן, סימן צה, עמוד שב.

יציאה מארץ ישראל

אין יוצאין מא"י לחו"ל, מאמר א, סימן ו, עמוד כז. מאמר
 ב, סימן נח, עמוד רנו. סימן טא, עמוד רפא. סימן טה, עמוד
 רצ. — היוצא מא"י לחו"ל לט"ל אסור לגלות בחוה"מ, מאמר
 ב, סימן פו, עמוד רפט. — היוצא מא"י לחו"ל כאלו עזע"ו
 הוא רק אם יוצא מממשלת התורה, מאמר א, סימן ה, עמוד
 כה. סימן כו, עמוד רכה. — אסור לצאת מבבל לשאר ארצות,
 מאמר א, סימן ט, עמוד כט.

ישוב ארץ ישראל

מצות ישוב א"י, מאמר א, סימן ו, עמוד כו. — שקולה ישיבת א"י כנגד כל המצות, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלג. — שיטת הרמב"ן והיא מ"ע לדורות, סימן א, עמוד קצז. סימן נה, עמוד נדז. — שיטת רש"י ורמב"ם דאינה מ"ע רק הבטחה, סימן ה, עמוד רא. סימן נה, עמוד רנה. — שיטת הר"מ רבוזה"ב הוי מצוה, סימן טב, עמוד רס. — שיטת רח"כ דעכשיו אין מצוה לדור בא"י, סימן סה, עמוד רסג. — סכנת דרכים, סימן עח, עמוד רעז. — היושב בא"י מקיים מצוה אף לדעת רח"כ, סימן עח, עמוד רעה. — מצות ישוב א"י אינה אלא בשומרי תומ"צ, סימן מט, עמוד רג. — בעל עבירה אינו מקיים מצוה בישיבתו בא"י, סימן לת, עמוד רלח. — אין ליסע לא"י אא"כ יש לו פרנסה מוכנת שמה, סימן מב, עמוד רמג. סימן נה, עמוד רנו. — מצות ישוב א"י דחוי מפני גזירת הגלות לדעת הרמב"ן, סימן קיז, עמוד שכד. — ישוב א"י צריך להיות בכונה לקיום התומ"צ, סימן קכב, עמוד שלא. — י"ג עקרים בדין ישוב א"י, סימן קלג, עמוד שדמ. — כל הדינים בישוב א"י נאמרו על שנים כתקונם, סימן קלה, עמוד שמה. — הבחנה לידע אם תשוקתו לא"י הוא מצד הקדושה, סימן קנ, עמוד שסב.

כללים

אין למדן מן הכללות, מאמר א, סימן ככו, עמוד קלד. — הלכות השי"ס הם על דינים הנוהגים בוה"י, סימן מ, עמוד גג. — בעניני אמונה אין לפסוק הלכה כד אחר, סימן מ, עמוד נד. — אין למדין הלכה אלא מדברי הגמרא, מאמר ב, סימן לה, עמוד רלה. מאמר ג, סימן ד, עמוד תו. — לא אמרינן אין סדר למשנה רק בבי מימרות, סימן ב, עמוד תה. — בלי טעם מספיק לא אמרינן אין מוקדם ומאוחר, סימן ג, עמוד תו. — סברא דאורייתא הוא, סימן יב, עמוד תטו. — היכא ולא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעביד כמר עביד, מאמר ב, סימן קלג, עמוד שמו. — דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, מאמר ב, סימן יז, עמוד ריז.

לימוד זכות

הצדיקים למדו זכות על ישראל בינם לבין קונם אבל בפניהם הוכיחו אותם על כל נדנדו עבירה, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט. סימן קעו, עמוד קע.

לשון הקודש

כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו בלה"ק, מאמר ג, סימן א, עמוד תג. — מדוע עוצב כ"כ לה"ק, סימן יד, עמוד תיה. — א"א דבר בלה"ק ובלשון ארמי, סימן טז, עמוד תכ. — הרבה ספרים נפסדו מאתנו, סימן יז, עמוד תכא. — לה"ק אם משתמשים בו למדה פחותה הוא נמאס יותר משאר לשונות, סימן יח, עמוד תכב. — דור הפלגה הצליחו לפי שדברו בלה"ק, סימן יט, עמוד תכג. — המשנה הלשון או

יהרוס הכונה או יבא לידי כפירה, סימן כד, עמוד תכח. — לה"ק הוא רק מה שנאמר מהקב"ה ע"י נביאיו, סימן כח, עמוד תלא. — האותיות של לה"ק הם השתלשלות מהמרכבה העליונה, שם.

לשונות נכרים

איסור וחרם על לימוד לשונות נכרים בא"י, מאמר ב, סימן קלו, עמוד שג. מאמר ג, סימן כט, עמוד תלב. — אין מלאה"ש גזקין ללשון ארמי, מאמר ג, סימן כה, עמוד תכת. — הקדמונים שבשו בכונה לשונות הנכרים מפני גזירת י"ח דבר, מאמר ג, סימן יז, עמוד תכא.

לשמה ושללא לשמה

לעולם יעסוק אדם בתו"מ אף שלא לשמה, מאמר ב, סימן קכב—קכד, עמוד שלב—שלה. — כשעוסק לשמה מחזיר אל הקדושה אף מה שעשה של"ל, מאמר ב, סימן מה, עמוד רמה. — עכשיו שאין מתכונין לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת, מאמר ב, סימן עט, ע' רעט. מאמר ג, סי' יג, ע' תיז. — מצות ראי צריך להיות לשמה, מאמר ב, סימן מה, ע' רמה.

מופתים

הצלחת הרשעים ע"י הסי"א, מאמר א, סימן מה, עמוד נח. — אין לסמוך על אותות ומופתים נגד ההלכה, מאמר א, סימן מו, עמוד נט. סימן קנא, עמוד קנג. — מופתים אפשר ע"י כישוף, סימן מז, עמוד נט. — השטן עושה מופתים להכשיל בבי"א, סימן מו, עמוד ס. — נסים אפשר ע"י כוחות הטומאה, סימן קלו, עמוד קמא. — הבא לסמא פותחין לו, סימן מו, עמוד סא. סימן קלו, עמוד קמא. מאמר ג, סימן כב, עמוד תכו. — גם נביאי הבעל הראו מופתים, מאמר א, סימן מז, עמוד סא. — שטנא נצח, נותן להם גאולה ולבסוף יורידם לגיהנם, סימן מה, עמוד טב. — קוב"ה לא עביד ניסא למגנא, סימן קנא, עמוד קנג. — אף אם יעמיד חמה כיב"ג אין לנסות מדרך האמת, סימן קנח, עמוד קנו.

מוחאז

אלפים בריתות ואלות קבלו עליהם ישראל במעמד הי"ט, מאמר א, סימן ק, עמוד קיב. — הערבות הוא שצריך למחות, הקדמה עמוד יב. — החיוב למחות קבל עם ולשון נגד תעלולי הכופרים, מאמר א, סימן קיג, עמוד ככו. — אם אין מוחים נגד עוקרי הדת יש בזה חיה"ש, מאמר א, סימן קיז, עמוד ככו. — המחפים הם כעובדי עבירה, מאמר א, סימן קמ, עמוד קמד. מאמר ב, סימן קלו, עמוד שג. — מי שיש ביחו למחות ואינו מוחה נקרא רשע, מאמר ב, סימן ככו, עמוד שלה. — המחפץ על מעשי הרשעים גורמים כל התורבות, מאמר א, סימן קעו, עמוד קע.

מינות

אסור ליכנס לבית המינים, מאמר א, סימן קה, עמוד קסו. —

לחוקיהם עובר באיסור יהרג ואל יעבור, סימן פה, עמוד קה.
 — ממשלה המחנקת ע"ז יש לה דין עובדי ע"ז, סימן צה,
 עמוד קי. — המודה לממשלת המינים הוא ככופר בכה"מ,
 סימן קד, עמוד קסו. — גיוס הבנות הוא ביהרג ואל יעבור,
 סימן קלה, עמוד קלט. — אין כח בעולם להתיר איסורים
 שהם ביהרג ואל יעבור, סימן קית, עמוד קכט. — איסור
 השתתפות בבחירות, סימן קמא, עמוד קמד. — יום העצמאות,
 סימן קמה, עמוד קמת. — כל עצמאות מבלעדי השי"ת הוי
 ע"ז, מאמר ב, סימן קמו, עמוד קסא. — אחריות גדול הוא
 לדור תחת ממשלת המינים, סימן קנג, עמוד קסו. — אסור
 לילך במקום סכנה לנפש, מאמר ב, סימן קנד, עמוד קסז.
 — אף אם חברי הממשלה יהיו יראים וכשרים אסור לקחת
 ממשלה לעצמם, מאמר א, סימן עז, עמוד צג.

מסית ומריח

אסור ללמד עליהם זכות, מאמר א, סימן קיב, עמוד קכה.
 סימן קפה, עמוד קעה. — מסית מדבר בלה"ק, מאמר ג,
 סימן כ, עמוד תכד. — מסית עונשו חמור ממדיח, שם.

מצוה

אם מחויב להביא עצמו לירי קיום המצוה, מאמר א, סימן
 צא, עמוד קז. מאמר ב, סימן ת, עמוד רו. — המצות שעושין
 בא"י חשובין יותר, מאמר ב, סימן לו, עמוד רלה. — אין
 אומרים לרשע מנע מן המצות, מאמר ב, סימן מה, עמוד
 רמו. — המצות שעושה בעוורו מלולכך בעונות חוספת הסי"א,
 מאמר ב, סימן מז, עמוד רמו. — אמירת לשם יחוד לפני
 קיום המצות, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמט. — על מ"ע
 אי"צ לפור כל ממונו, מאמר ב, סימן נט, עמוד רנו. — אם
 יש ליפטר עצמו מקיום מ"ע בסי"ט או רוב, סימן ס, עמוד
 רנז. — רק אחר מצות ציצית החיוב לחזור, סימן סט, עמוד
 רסו. — הפקעה ממצות הוא איסור דרבנן, סימן עא, עמוד
 רסת. — אם חושש שיבא לידי תקלה מותר להפקיע עצמו
 ממצוה, סימן עה, עמוד רעד. — העוסק במצוה פטור מן
 המצוה מטעם דחוי או הותרה, סימן קסו, עמוד שכב. —
 יכול יחזור בהרים אחר שלוח הקן, סימן ע, עמוד רטרעא.

מרגלים

המרגלים נכשלו בסיבת המשלחים בתכונה רעה, מאמר א,
 סימן קעד, עמוד קסו. — המרגלים דברו טרה על הארץ,
 מאמר ב, סימן קלא, עמוד שמג. — המרגלים לא דברו כזב,
 אבל הוציאו דברי קדושה לחולין, מאמר ב, סי קלב, ע"דשמ.

משיח ואל"ף

משיח יהי נשמת משה ודוד, הקדמה עמוד ית. מאמר א,
 סימן לו, עמוד מה. — בתחלה יוליד את ישראל למדבר
 העמים לברום ואח"כ יבנסו לא"י, סימן כא, עמוד לה. —
 משיח יהי מורע בית דוד, סימן נה, עמוד סט. — סימני
 משיח עפ"י הרמב"ם, סימן לא, עמוד מב. — משיח שקר,

בחשש אפיקורסות הדין הוא יהרג ואל יעבור, מאמר א,
 סימן עז, עמוד צב. — א"א להשפיע לטובה על המינים
 בשבת יחד אתם, מאמר א, סימן קסו, עמוד קכת. — המינים
 שבימינו גרועים באלף דרגות מאחאב, מאמר א, סימן קלא,
 עמוד קלז. — טעה בברכת המינין מעלין אותו, מאמר א,
 סימן קפז, עמוד קעד. — איבוד האפיקורסים גדולה מכל צרכי
 בני אדם, מאמר א, סימן קפג, עמוד קעד. — בטלו קריאת
 עשה"ד מפני תרעומת המינין, מאמר ב, סימן קמד, עמוד שנו.
 מאמר ג, סימן כט, עמוד תלב. — השפעת המינות מא"י
 הולכת לכל העולם, מאמר ב, סימן קמט, עמוד שסב. —
 בעקבא דמשיחא יהי מבול של אפיקורסות, סימן קנא, עמוד
 שסג. — צריך לעשות הרחקות רבות מחשש שלא לגרור
 אחריהם, סימן קנא, עמוד שסג. — החיוב להגיד היפך
 האפיקורסים, סימן קנב, עמוד שסו. — ס"ת שכתבו מין צריך
 לשרוף, מאמר ג, סימן כג, עמוד תכז. — סתם מחשבת מין
 למינות, שם. — המינים גרועים מן הערב רב, סימן כז,
 עמוד תל. — ה' כתות יש בע"ר, שם, ומאמר א, סימן קמה,
 עמוד קנ. — האפיקורסים מביאים ראיות מהתורה"ק לדעותיהם
 הכוזבות, הקדמה עמוד יז. — מי שאינו מאמין בביאת המשיח
 הוא כופר בתורה ובמדינה, מאמר א, סימן מב, עמוד נה.

מלכי ישראל

איך עשה דוד מלחמה שלא כתורה, מאמר ב, סימן יג—יז,
 עמוד רי—רטו. — כיבוש יחיד לאו שמי כיבוש, סימן כא,
 עמוד רית. — כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, סימן
 כב, ע"ד ריט. — ו' האומות נכרתו בימי דוד, סי כה, ע"ד רכג.
 — אחאב ה' שומר תומיץ, מאמר א, סימן קכה, עמוד קלה.
 — מסר נפשו על התורה, מאמר א, סימן קלא, עמוד קלז. —
 בי טבאח דאחאב, מאמר א, סימן קכא—קכד, עמוד קלא—קלג.
 מדוע לא ברחו הצדיקים מא"י בימי אחאב ומנשה, מאמר ב,
 סימן קנה, עמוד שסת. — ירבעם ה' לו דין מלך עפ"י התורה,
 מאמר א, סימן קלד, עמוד קלט. — מנשה העמיד צלם בהיכל,
 סימן קלא, עמוד קלז. — מלוכה שלא עפ"י התורה אין לה
 דין מלוכה, סימן קלב, עמוד קלה. — אין חולקין כבוד
 למלך שאין גוהג במעשה עמך, סימן קלג, עמוד קלה. — אי
 אמר מלכותא עקרוג טורא עקר טורא, סימן קמו, עמוד קמט.
 מאמר ב, סימן קנד, עמוד שסו. — חוצפא מלכותא בלא
 תנא, מאמר א, סימן קמה, עמוד קנ. — עמרי זכה למלכות
 בשביל שהוסיף עיר בא"י, מאמר ב, סימן נא, עמוד רנא.

ממשלת מינים

הרבה איסורים חמורים יש בהשתתפות לממשלת המינים,
 מאמר א, סימן פב, עמוד קב. — אף אם אין בה חרות
 ותועלת ג"כ שייך איסור העברה על השבועות, מאמר א,
 סימן פג, עמוד קב. — לקיחת ממשלה מרחק את הגאולה,
 סימן פד, עמוד קג. — הנבחרים בהממשלה הם שותפים
 לכל מעשי האפיקורסים, סימן פז, עמוד קד. — הנשבע

ב, סימן קה, עמוד שלט. — גם הלל הזקן דר בבבל, סימן קה, עמוד שי. — גם אנשי טולטילא לא רצו לעלות, סימן קה, עמוד שיא. — איך דרו כמה גדולים במצרים, מאמר א, סימן ד, עמוד כד. — איסור לשוב למצרים, מאמר ב, סימן ד, עמוד קצט. סימן נו, עמוד רנו. — הנודר לעלות לא"י יש לו התרה, מאמר ב, סימן צב, עמוד רצה.

צדיק ורשע

עמידת צדיק בין רשעים אף בכונה לתקן מויק לעולם, הקדמה עמוד טו. — המתחבר לרשע יש לו חלק בעבירות הרשע, מאמר א, סימן ק, עמוד קיב. — אסור לילך בדרך שהולכין הרשעים, סימן קט, עמוד קכב. — מנהג שהונהג ע"י רשע אסור להחזיק בו, סימן קיב, עמוד קכה. מאמר ג, סימן כו, עמוד תכט. — הרשעים כל חפצם הוא להכשיל ולהויק, מאמר א, סימן קיג, עמוד קכו. — אסור להתחבר לרשע אפילו כדי לתקן, סימן קיז, עמוד קכט. — חמור עון המחזיק ידי עוברי עבירה מעו"ע, סימן קטו, עמוד קכו. — התחברות לרשע מויק לנפש, סימן קכ, עמוד קלא. — מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתי רשעים, סימן קכה, עמוד קלג. סימן קל, עמוד קלו. — המתחבר לרשעים מקבל שכר כיוצא בהם, סימן קמ, עמוד קמד. — קשר רשעים אינו מן המנין, סימן קנד, עמוד קנד. — ישיבת רשע אצל צדיק מויק, סימן קס, עמוד קנו. — מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם, סימן קעז, עמוד קע. — עוובי תורה יהללו רשע, סימן קעה, עמוד קעא. — צריך להרחיק החטאים מלהסתפח בנחלת ה', סימן קעט, עמוד קעב. — כינוס לרשעים דע להם ורע לעולם, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג. — הרשעים אינם יושבים על אדמת א"י רק על רצועה של ארץ העמים, סימן קל, עמוד שמא.

קיבוץ גלויות

קיבוץ גלויות הוא רק ע"י מלך המשיח, מאמר א, סימן יו, עמוד לו. — קיבוץ גלויות הראשון יהי למדבר העמים, סימן כב, עמוד לח. — קיבוץ גלויות הוא רק בידו של הקב"ה, סימן מה, עמוד נח. — קיבוץ גלויות קודם לתחתי"מ, סימן נו, עמוד ע. — תרי תחיות יש, סימן נ, עמוד סד.

שבועה

בשבועה דנין אף על המחשבה, הקדמה עמוד ה. — שבועה שלא ימרדו באומות, שלא יגלו את הקץ, שלא ישעבדו בהן בישראל יותר מדי, שלא יגלו הסוד לאוה"ע, מאמר א, סימן א, עמוד כא. — אסור להתגרות באומות, סימן כד, עמוד לט. סימן עה, עמוד צא. — אסור לעבור על שבועת הגלות, סימן מג, עמוד נו. — אסור לעבור על השבועות אף אם האומות עברו על שבועתם, סימן עה, עמוד צ. — גם בהסכמת האומות שייך איסור העברה על השבועות, סימן פו, עמוד קג. — השבועות נאמרו בסניג, סימן לו, עמוד

סימן לו, עמוד מז. — משיח יהי מורח ודאין, סימן לו, עמוד מח. סימן נב, עמוד סו. — מדריגת מלך המשיח, סימן לה, עמוד מט. — משיח יכוף כל העולם לקיום התורה, סימן מא, עמוד נה. — משה וכל דור המדבר יבואו עם מלך המשיח, סימן ג, עמוד סד. — הריני נזיר ביום שבי"ד בא, סימן נא, עמוד סד. — אמאי לא אתא משיח בימי חסידים הראשונים, סימן עד, עמוד פט. — אחר ביאת המשיח יעשו ישראל תשובה עילאה, מאמר ב, סימן קט, עמוד שטו. — אלי יבוא לבשר ביאת המשיח, מאמר א, סימן מט, עמוד סב. — אין אלי בא לא בע"ש ולא בע"ט, מאמר א, סי' נא, ע' סה. — אם יבוא אלי לפני משיח, שם, וסימן נד, ע' סט.

נבואה

לכבר האמת והשקר אפשר לסמוך על נבואה, מאמר א, סימן לו, עמוד מט. — אין הנבואה חלה אלא על חכם גדול, סימן לה, עמוד מט. — הפסק הנבואה הוא גרוע מכל הקללות, מאמר ב, סימן קנו, עמוד שסט. — בת קול הוא מדריגה של נבואה, מאמר ג, סימן טו, עמוד תיט.

עבודה זרה

מצוה לדרוף אחר ע"ז בא"י ולאבדה, מאמר א, סימן צו, עמוד קו. — ע"ז בא"י חמור מבחולל, סימן צב, עמוד קח. — המסית שלא לאבד ע"ז בא"י חייב מיתה, סימן צד, עמוד קט. — אם כובשין א"י ע"מ שלא לאבד ע"ז המים שוטפים אותם, סימן צה, עמוד קט. — אסור ליכנס לבית ע"ז אף בפק"נ אם נותן להם עילוי, סימן קה, עמוד קיט. סימן קכט, עמוד קלו. — כל הבא מע"ז אסור בהנאה, סימן קיב, עמוד קכה. — אסור לדור בעיר שיש בה ע"ז ואנחנו אנוסים, מאמר ב, סימן כז, עמוד רכו. — סימן קנג, עמוד שסו. — איסור לילך בערכאות עכו"ם, מאמר א, סימן קא, עמוד קיג.

עלי בחומה

איסור עלי בחומה, מאמר א, סימן א, עמוד כא. — פירוש הלשון חומה, סימן י, עמוד ל. — אף ברשות המלכות אסור, סימן יא, עמוד לא. סימן טז, עמוד לה. — כל הפצרה וחזוק הוא בכלל עלי בחומה, סימן טז, עמוד לה, סימן יו, עמוד לו. — אף אם יכופר אסור לעלות בחומה, סימן כ, עמוד לח.

עלי לארץ ישראל

הכל מעלין לא"י, מאמר א, סימן ב-ד, עמוד כב-כד. מאמר ב, סימן ז, עמוד רג. — הקונה בית או שדה בא"י היא מצוה יותר מן העלי, מאמר ב, סימן ט, עמוד רז. — העולה לא"י הוי מצוה לענין להפליג בספינה, מאמר ב, סימן פו, עמוד רפח. — הנודר לעלות לא"י יש לו התרה, מאמר ב, סימן צב, עמוד רצה. — קריאה לכל ישראל לעלות לא"י הוא נגד התורה, סימן קמ, עמוד שנג. — הרבה תנאים וקדושים דרו בחו"ל, ולא אסור רק לצאת מא"י, מאמר א, סימן יג, עמוד לג. — מדוע לא נסעו כל גדולי יקדושי ישראל לא"י, מאמר

להוכיח למי שאינו מקבל תוכחה אבל לרבים צריך להוכיח, הקדמה עמוד יג. — מצות תוכחה עד כדי נזיפה או עד כדי הכאה, הקדמה עמוד יב.

תורה

קיום התורה אינו תלוי בביאת המשיח, מאמר א, סימן מב, עמוד נז. — תורה לא בשמים היא, סימן קנא, עמוד קנג. — אם הרב דומה ללמלאך ה"צ יבקשו תורה מפי'הו, סימן קע, ע' קסד. — הלומד תורה בעודו רשע מוסיף כח בקליפה, ב, סימן מז, עמוד רמו. — עיר שאין בה מלמדי תינוקות מחריבין אותה, מאמר ג, סימן ט, עמוד תיב. — אסור ללמוד מרב שאינו הגון, סימן יג, עמוד תיו. — חייב אדם לשלש שנותיו שליש במקרא, סימן כא, עמוד תכה. — מצות ת"ת הוא מצות והגית ומצות ידיעת התורה, סימן לו, עמוד תלח. — המבלים ימיהם בסברות בדויות אין בזה ידיעת התורה, סימן לו, עמוד תלח. — הלומד תורה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקוליס, סימן לה, עמוד תמ. — המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות, סימן ל, עמוד תלג. — חייב ללמד את בתו תורה, שם. — אסור ללמוד תורה לנשים מפני שמוציאות ד"ת לדברי הבאי, סימן לה, עמוד תמ. — ישרפו ד"ת ואל ימסרו לנשים, סימן מז, עמוד תנא. — מותר ללמדם תושב"כ, סימן מה, עמוד תנב. — האשה חייבת ללמוד דינים השייכים לה, סימן לב, עמוד תלה. סימן מט, עמוד תנב. — נשים מברכות ברכה"ת, סימן מד, עמוד תתח. — ד' חילוקים בלימוד תורה לנשים, סימן לג, ע' תלו.

תקנה

תקנה לגרש מא"י מי שעלול לחטוא, מאמר ב, סימן קכא, עמוד שכת. — תקנת ר' יהושע בן גמלא, מאמר ג, סימן

תשובה

לפני ביאת המשיח יעשו תשובה תהא ואח"כ תשובה עלאה, מאמר א, סימן מא, עמוד נד. סימן מב, עמוד נו. — אי יחזרין בתשובה בי כנישתא חדא יתכניש כל גלותא, סימן עד, עמוד פט. — החושב שיש מציאות לגאולה בלי תשובה הוא כופר, סימן פ, עמוד צט. — אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו, סימן קנב, עמוד קנד. — דרכה של תשובה מדאורייתא בבטול בעלמא סגיי, מאמר ב, סימן מז, עמוד רמח. — כשישראל עושין תשובה יחזיר הקב"ה המלכות לישראל, סימן קנז, עמוד שע.

מד. — איך אפשר להשביע הנולדים אח"כ, סימן לג, עמוד מה. — איך אפשר להשביע האומות שלא היו במעמד ה"ס, סימן לה, עמוד מה. — השבועה של קבלת התורה היתה לשורש נשמותיהם ולהשרים, סימן לה, עמוד מה. — אין שבועה חלה על שבועה, סימן כז, עמוד מא. — הלשון שבועה הוא רק להגדיל חומר האיסור, סימן לו, עמוד מז. — בשבועה נפרעין ממנו וממשפחתו ומכל העולם, סימן לב, עמוד מד.

שוחד

הנותן והמקבל שוחד נעשים לב אחד, מאמר א, סימן קטו, עמוד קכו. סימן קמב, עמוד קמה. — גם שוחד דברים אסור, סימן קמה, עמוד קמח. — השפעת העם מסמא את העינים, סימן קמו, עמוד קמט. — כח הפועל בנפעל, סימן קמו, עמוד קמט. — עון הדור גורם לסמות עינים המנהיגים, סימן קנ, עמוד קנב. — שוחד שייך גם במצוה, סימן קנט, עמוד קנו. — המצפה לשלחן אחרים עולם חשך בעדו, סימן קנט, עמוד קנו. — המנהיגים נמשכים אחר הדור, סימן קסא, עמוד קנו. — ס"ת אין דנין בדיני אותה העיר לפי שכולם נוגעים בדבר, סימן קעב, ע' קסה. — המקבלים שוחד מבלבלין גם דברי הצדיקים הנקיים שיושבים עמהם, סימן קעג, ע' קסו.

שכר ועונש

א מעקרי האמונה להאמין בשכר ועונש, מאמר א, סימן קעו, עמוד קסט. — אין הקב"ה מקפח שכר כל ברי, מאמר ב, סימן נב, עמוד רנב. — כל המתחבר לרשעים אע"פ שאינו עושה כמעשיהם מקבל שכר כיוצא בהם, וכל המתחבר לצדיקים אע"פ שאינו עושה כמעשיהם מקבל שכר כיוצא בהם, מאמר א, סימן קמ, עמוד כהד. — אין הקב"ה ממחר להפרע מעושי הרעה, מאמר ב, סימן קכו, עמוד שלו. מאמר ג, סימן לה, עמוד תלט.

שלום ומחלוקת

צריך לרדוף אחר השלום, מאמר ב, סימן עג, עמוד רעג. — כל מחלוקת שהיא לש"ש סופה להתקיים, מאמר א, סימן קמב, עמוד קמה. — גדול השלום שאפילו עו"ז ושלום ביניהם אין יכול לננוע בהם, מאמר ב, סימן נג, עמוד רנג. — מי שאינו מחזיק במחלוקת על המתירבים על דרך לא טוב נענש מפשעיהם, שם.

תוכחה

חייב התוכחה הוא מצד הדין, הקדמה עמוד יא. — אין

נעשה ינסדר ע"י אלכסנדר סענדר דייטש לע"נ הוריו, אביו החסיד המפורסם מו"ה אברהם צבי ז"ל בהר"ר יעקב חיים ז"ל (מגדולי תלמידי בעל ייטב לב ז"ע). ואמו מרת אסתר ע"ה בת ר' שמואל יהודא ז"ל, שעלו על המוקד י' סיון תש"ד, ה' ינקום דמם ויצרור בצרור החיים את נשמתם.